

AVADĀNAÇATAKA

A CENTURY OF EDIFYING TALES

BELONGING TO THE HĪNAYĀNA.

EDITED BY

Dr. J. S. Speyer,

PROFESSOR AT THE UNIVERSITY OF GRONINGEN.

I.

ST.-PÉTERSBOURG, 1902.

Commissionnaires de l'Académie Impériale des Sciences:

J. Glasounof, M. Eggers & Cie. et C. Ricker
à St.-Pétersbourg,
N. Oglobline à St.-Pétersbourg et Kief,
M. Klnkine à Moscou,
E. Raspopof à Odessa,

N. Karbasnikof à St.-Pétersbourg, Moscou,
Varsovie et Vilna,
N. Kymmel à Riga,
Luzac & Cie. à Londres,
Voss' Sortiment (G. Haessel) à Leipsic.

Prix: 1 Rbl. = 2 Mrk. 50 Pf.

Imprimé par ordre de l'Académie Impériale des sciences.

Juin 1902.

N. Doubrovine, Secrétaire perpétuel.

58
5171
1133
1902

1127221

Imprimerie de l'Académie Impériale des sciences.

Vass.-Ostr., 9 ligne, № 12.

To

HENDRIK KERN,

the path-finder in the study of Buddhism,

the teacher and the friend,

this work is dedicated by

211

the editor.

Introduction.

(Preliminary.)

The Avadānaçataka is a collection of sacred tales, made up of just one hundred avadānas divided into ten sections (*vargas*) of ten tales each; avadāna nr. 5 is lost in the Sanskrit original, see below. Its qualification as a Hīnayāna-sūtra is based on Chinese authority (see Bunyiu Nanjio's *Catalogue*, nr. 1324) and fully complies with the general character and the style of the work. It was translated into Chinese at as early a date as the third century A. D.; this translation is still extant and has its place in the Chinese Tripiṭaka. The original may have been composed one or two centuries before, as I tried to prove from several indications in a paper read at the Amsterdam Royal Academy; see *Verlagen en Mededeelingen van de Koninklijke Akademie van Wetenschappen, Vierde Reeks*, III, 361—418. In the colophon at the end of the work it is named a *Sugatabhāṣita*, and in a çloka added in one of the modern manuscripts (D), *subuddhavākya*.

The Tibetan translation of our text is vol. XXIX of *Mdo*. It has been compared with the Sanskrit original by Burnouf and the late M. Feer. The former states it to be very literal (*Introduction*, original edit. p. 7), the latter has got much help from it for his French translation of the Avadānaçataka, which appeared in 1891 in the XVIII^d volume of the *Annales du Musée Guimet*. It is the place here to give utterance to my feelings of gratitude towards M. Feer, who put at my disposal his thorough know-

ledge of the Tibetan language and provided me with every information concerning the Tibetan version that I wanted¹). It is to him that I am indebted for all quotations from the Tibetan, put in the foot-notes of this edition; many of them important for the explanation or constitution of the text. The Chinese translation did not prove as useful an instrument. Being made rather freely, it has many abridgments and omissions; now and then it contains more than our Sanskrit redaction. My friend Prof. de Groot at Leiden, at my request, had the kindness to compare the Chinese translation, and it is to him that I owe the information thereabout given in the foot-notes.

The editor of the *Avadānaçataka* is in a better position than were those of the *Divyāvadāna* and the *Buddhacarita*. The latter works are only accessible in modern copies of originals still extant in Nepal but not at the disposal of scholars. Of the *Avadānaçataka* we have the original at the Cambridge University Library, being acquired by Dr. D. Wright. It is Add. 1611 of Bendall's *Catalogue*. I am very grateful to the Cambridge University authorities who, at the intercession of Prof. Cowell, most liberally allowed me to have the valuable manuscript sent to our University Library at Groningen. Experience taught me the value of drawing from the source. In several cases, where the copies have erroneous readings, the true reading is found in the original MS, be it that the copyists by carelessness or oversight did not heed marginal or other corrections or that they failed to read well akṣaras which had been written rather indistinctly or had become uncertain by lapse of time.

Besides the Cambridge MS Add. 1611, which I denote by B, I have collated three MSS copied from it, which I call D, P, C. The former two are Hodgson manuscripts, while C was copied for Dr. Wright. P is a Devanāgarī MS, the other two are written with Nepalese characters. P consists of two volumes, belonging

1) A few days after these words were written, I learnt the death of my friend Feer. His decease is a lamentable loss to Tibetan and Buddhist studies.

to the Burnouf collection in the Bibliothèque Nationale at Paris. Feer's translation is chiefly based on P.

C is Cambr. Add. nr. 1386, a bad copy. D, which bears the title *Çatakāvadāna*, is in the India Office Library. Prof. d'Oldenburg drew my attention to it. It was written in the year 921 of the Nepal era = 1801 A. D., on the 5th tithi of the white half of Phālguna.

This description of the manuscripts of the Avadānaçataka may suffice here. For a fuller account of them I refer to the *Preface*, which I purpose to give in the last fascicle, which will contain also an Index of Words including Proper Nouns.

That B is really the common original of DPC, as has been stated by M. Feer¹⁾, will be evident for who, as I have done, compares them. In Feer's translation of tale nr. 39 there is mentioned a gap in the original, which the translator filled up from the Tibetan, adding in a note: «cette phrase est dans le tibétain seul, le Ms. sanskrit doit être ici très défectueux»²⁾. The fact is that the copyist of P overlooked a line in his original, which coincides exactly with f. 37b 2 of our ms. B. Tale nr. 5, which exists in both Chinese and Tibetan versions, is lost in our Sanskrit tradition³⁾. Yet, the title सोम इति and the usual beginning of the fifth avadāna बुद्धो भगवान्सत्कृतो etc. त्रेतवने महाविहारे ऽनाद्यपिउ-दस्यारामे विहरति स्म are in their place. But what immediately follows is quite different. It runs thus: तस्मिंश्च समये त्रयस्त्रिंशे देवभुवने पूर्वारोपितकुशलभोगाद्यवनधर्मिणो देवपुत्रस्य पूर्वनिमित्तानि प्रादुर्भवन्ति । धर्मता and from thence follows textually, with a few slight variations, the beginning of Sūkarikāvadāna, = Cowell and Neil's Divyāv. p. 193, 20—194, 24 त्रिशरणपरिगृहीतो भूत्वा. Here the narrative stops abruptly, and nr. 6 of Avadānaçataka वडिक इति immediately follows. In the MSS DPC one is at a loss how to account for

1) *Journal asiatique* (1879) Sept. Série, t. XIV, p. 144.

2) See n. 3 on p. 149 of the French translation.

3) See Feer's translation, p. 36.

this singular blending of two different texts. In B the last words belonging to the Sūkarikāvadāna are also the last words of the page 5b, with tale nr. 6 a new folio begins. From this we may infer that it was the copyist of B who made the mistake. Instead of copying from the Avadānaçataka the story of Soma, he copied from another book the Sūkarikāvadāna. Before finishing folio 5, he became aware of what he had done, but for some reason or other was not willing to cancel what he had written; therefore he continued to copy the Sūkarikāvadāna to the bottom of page 5b, but as soon as he commenced the new folio (6a), he abandoned the wrong text, opening with the title and the preamble of tale nr. 6. This device gave him the chance of concealing his carelessness from his superior.

Nevertheless, the copies may sometimes prove useful, though we have the original, to correct faults of B and where the writing is more or less indistinct. Upon the whole, B is written very carefully; the smaller or greater gaps in the text may be imputed mostly to its archetype.

In the Preface on his translation, M. Feer shows that several more recent collections of avadānas, the so called *Avadānamālās*, contain many paraphrases of tales taken from our collection. Considering the imperfect state of the one source, through which the Avadānaçataka has been handed down to us, I thought it worth while to avail myself of those paraphrases, so far as they concern the tales of our text, for critical purposes. In fact, the collation of such avadānas of the Kalpadrumāvadānamālā and the Ratnāvadānamālā as rest on the Avadānaçataka has proved of considerable profit to me. I have not compared throughout the parallel stories of the Dvāviṃçatyavadāna; for, partly from information got by Dr. Sten Konow, to whom the Paris MS had been lent, partly from personal inspection in 1900 at the Bibliothèque Nationale of sundry test passages, which the two texts have in common, I came to the conclusion that those parallel stories in the Dvāviṃçatyavadāna are derived

from exactly the same source as B and contain many blunders of their own. On the other hand, I consulted for the tales nr. 10, 20, 30, 50, 60, 70, 80, 90 the Aṣokāvadānamālā, where those avadānas are represented in paraphrase by the numbers 14—21¹⁾. M. Feer had not the opportunity of using them for his translation.

Further, on perusing the India Office MS of another collection of tales, named Vicitrakarṇikāvadāna, I found there similar borrowings. Of the thirty-two tales, of which this work is made up²⁾, fourteen contain greater or smaller fragments taken from tales of the Avadānaṣataka, mostly in the very same words with, now and then, some additions in verse or in prose, rarely in a free metrical paraphrase³⁾. The collation of those parallels did not afford, however, much help, though sometimes it confirmed conjectures made previously.

All those more recent paraphractical parallels mentioned, it should be noticed, agree in this: that they have transposed the tales they borrowed from the old Avadānaṣataka collection on the key of the Mahāyāna.

1) See Bendall's *Catalogue of the Cambridge Buddhist Sanskrit Manuscripts*, p. 112.

2) The Cambridge MS Add. 1589 (Bendall's *Catalogue*, p. 130) contains a work of the same title but otherwise divided.

3) Synoptical table of the parallels in Vicitrak. and Avadānaṣ.

Avadānaṣ. nr.	1 partly found in Vicitrak.	nr. 20
» 2	» »	» 18
» 3	» »	» 21
» 6	» »	» 14
» 10	» »	» 19
» 13 mostly	» »	» 22
» 16 partly	» »	» 23
» 17 paraphrased	» »	» 16
» 19 partly found	» »	» 30
» 21	» »	» 24
» 32	» »	» 25
» 55	» »	» 32
» 59	» »	» 18
» 61	» »	» 26.

The orthography followed in this edition as a rule complies with the habitual practice of B, if this be constant; for this reason I have put into the text *puṣṅkirinī*, *mūrdhnābhiṣikta*. In cases of inconsistency, if both orthographies are admissible, I faithfully render either, e. g. *ss* or *ḥs*. But there are also some cases where it seems to be not advisable to follow the habit of manuscripts; I have not adopted the gemination of consonant after *r*, which is often, though not constantly, practised in B. Nor have I imitated its mode of spelling *satva*, *bodhisatva*, for there is no reason why we should write so, but avoid writing *bhitvā*, *arhatvam* and the like, though this orthography is as constant and at the same time as bad as *satva* instead of *sattva*. The disregard of *sandhi* being an essential characteristic of this kind of literature, must very often be kept, especially in the following cases: 1) before a pause, in other terms, before a minor stop; 2) if the preceding word ends in a long vowel; 3) after final *e* of noun-inflections, though in the middle voice of the verb final *e* usually complies to the rules of *sandhi*.

In preparing this edition the most liberal assistance has been forwarded to me from the part of the libraries which possess the manuscripts I wanted. I express my sincerest thanks to the Cambridge University for the loan of Add. 1386 and 1482 (*Açokāvadānamālā*), to Mr. Tawney who kindly lent me the MS D and that containing the *Vicitrakarṇikāvadāna*, and to the Bibliothèque Nationale whose authorities favoured me the use at Groningen of the Burnouf mss.: P, *Kalpadrūmāvādānamālā* and *Ratnāvādānamālā*. With this material I have endeavoured to fulfil, as well as I could, the honourable task I have been trusted with by the Imperial Academy of St. Petersburg, of editing for the first time this old and important work in the *Bibliotheca Buddhica*.

Groningen,
March 1902.

J. S. Speyer.

List of abbreviations.

- MS = the manuscript Cambr. Add. 1611, our main source of the tradition of Avadānaçataka.
- B = the same, when opposed to its copies.
- A = its hypothetical archetypus.
- C = Manusc. Cambr. Add. 1386.
- D = India Office manuscript of Avadānaçataka.
- P = Paris manuscript of Avadānaçataka.
- K = » » » Kalpadrumāvadānamālā.
- R = » » » Ratnāvadānamālā.
- Açokāv. = Cambr. Add. 1482.
- A. M. G. = Annales du Musée Guimet.
- Buddhac. = Buddhacarita, ed. Cowell.
- Childers = Childers, Dictionary of the Pali language.
- Dhp. = Dhammapada.
- Divy. = Divyāvadāna, ed. Cowell and Neil.
- Feer = Feer's French translation of the Avadānaçataka in Annales du Musée Guimet t. XVIII.
- Jāt. = Jātaka, ed. Fausböll.
- Jtkm. = Jātakamālā, ed. Kern.
- Kathās. = Kathāsaritsāgara.
- Mahābh. or Mhbh. = Mahābhārata, Bombay edition.
- Mhv. = Mahāvastu, ed. Senart.
- PW = Petersburger Wörterbuch von Böhrtlingk und Roth.
- PWK = Böhrtlingk's Petersburger Wörterbuch in kürzerer Fassung.
- Rāmāy. = Rāmāyaṇa, Bombay edition.
- SBE = Sacred Books of the East.
- Vic. = Vicitrakarṇikāvadāna.
- < > = words or akṣaras bracketed in this manner are conjectural supplements to fill a gap.
-

श्रवदानशतकम्

प्रथमो वर्गः ॥

[1a] नमः श्रीसर्वज्ञाय ॥

पूर्णभद्र इति १ ॥

बुद्धो भगवान्सत्कृतो <गुरुकृतो> नानिन्ः पूजितो <राज्ञभो> राज्ञानात्रैर्धनिभिः पौरैः 5
श्रेष्ठिभिः सार्ववाहैर्देवैर्नामैर्धनैर्मरुर्गर्हतिः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयत्तामुरगहृडकि-
न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान्ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासनगू-
नप्रत्ययभैष्यपरिष्काराणां सभ्रावकसङ्घे⁽³⁾ राज्ञमृह्मुपनिश्चित्य⁽⁴⁾ विहरति वेणुवने कल-

1) In D, instead of this, नमो भगवते गुणसागराय. In BCP the number १ precedes.

2) Before this title of the first tale MS has the *uddāna* of the first *varga* (tales 1—10) पूर्णभद्रो यशोवती (sic) कुशीदा (sic) वणिजस्तथा । सोमो वडिश्च (read वडिशः) पद्माङ्कः पञ्चालो धूम एव च ॥ राज्ञानं पश्चिनं कृत्वा वर्गो ह्येष समुद्दितः । [D has यशोवती and सोमवती पद्मा²]. Immediately after this जनपदचर्चयो, then follows पूर्णभद्र etc.

3) Between °सङ्घो and राज्ञ° MS inserts these words मण्डपयं प्रवचनं प्रति-
नवद्य बुद्धोत्पारो यावदेव (r. °द्वैव)मनुष्येभ्यः सम्यक्संप्रकाशितो, which are appa-
rently out of place here. They must, however, have stood almost in that form
of our text, that underlies the Tibetan translation. M. Feer, whom I con-
sulted thereabout, kindly writes to me: 'La phrase *maṇḍapeya* . . . est repré-
sentée par une phrase tibétaine qui se trouve non pas entre *saçrāvakaśaṅgho* et
Rājagrham, mais avant *saçrāvakaśaṅgho* à la suite de *pariškārāṅām*.' It runs
thus སངས་རྒྱལ་ལོ་མཚན་རྒྱུ་ལྷན་སྦྲེང་། རྒྱལ་ལོ་མཚན་རྒྱུ་ལྷན་སྦྲེང་། རྒྱལ་ལོ་མཚན་རྒྱུ་ལྷན་སྦྲེང་། རྒྱལ་ལོ་མཚན་རྒྱུ་ལྷན་སྦྲེང་།

དང་མེ་མཚན་ལྷན་སྦྲེང་། From the last words we may readily
infer that the Tibetan translator had before him some nomen agentis like *samyak-*
ksaṃprakāçayitā, not the participle °*kāçitaḥ*. In the Chinese version the phrase
is not found. 4) MS °निश्चित्य.

न्दकनिवापे । तत्र भगवतो ऽचिराभिसंबुद्धबोधेर्यशसा च सर्वलोकं द्यापूर्णाः । अथ दक्षिणा-
 गिरिपु⁽²⁾ जनपदे⁽³⁾ सपूर्णा नाम ब्राह्मणमहाशालः प्रतिवसति आद्यो महाधनो महाभोगो
 विस्तीर्णाविशालपरिग्रहो वैश्रवणाधनसमुद्दिता वैश्रवणाधनप्रतिस्पर्धी । स च आद्यो
 भद्रः कल्याणाशय आत्महितपरहितप्रतिपन्नः कारुणिको महात्मा धर्मकामः प्रजावत्स-
 5 लस्त्यागरुचिः प्रदानरुचिः प्रदानाभिरतः महति त्यागो वर्तते ॥

यावत्सौ सर्वपापपिण्डकं यज्ञमारब्धो⁽⁴⁾ यष्टुं यत्रानेकानि तीर्थिकशतसहस्राणि
 भुञ्जते स्म । यदा भगवता राजा विम्बिसारः⁽⁵⁾ सपरिवारो विनीतस्तस्य च विनयाद्ब्रह्मि
 प्राणिशतसहस्राणि विनयमुपगतानि तदा राजगृहात्पूर्णस्य ज्ञातयो ऽभ्यागत्य पूर्णस्य पुर-
 स्ताद्बुद्धस्य वर्षां भाषयितुं प्रवृत्ता धर्मस्य सङ्घस्य च । अथ पूर्णा ब्राह्मणमहाशालो भगव-
 10 तो गुणसंकीर्तनं प्रतिश्रुत्य महात्तं प्रसादं प्रतिलब्धवान् ॥ ततः शरणमभिरुह्य राजगृ-
 हाभिमुखः स्थित्वा उभौ⁽⁶⁾ ज्ञानुमपउले पृथिव्यां प्रतिष्ठाप्य पुष्पाणि क्षिपन्धूपमुदकञ्च भग-
 वत्तमावाचितुं⁽⁷⁾ प्रवृत्तः । आगच्छतु भगवान्यज्ञं मे अनुभवितुं यज्ञवाटमिति । अथ तानि
 पुष्पाणि बुद्धानां बुद्धानुभवेन देवतानां च देवतानुभवितोपरि भगवतः पुष्पमपउपं⁽⁸⁾ क्षिप्त्वा
 तस्युः । धूपो ऽधकूटवडुदकं वैडूर्यशलाकवत् ॥

15 अथायुष्मानानन्दः⁽⁹⁾ कृतकरपुटो भगवत्तं पप्रच्छ कुत इदं भद्रं निमन्त्रणमायातमि-

1) MS द्यापूर्णा अथा.

2) In K (7 b 7) the country is named *Yāmyagiri*.

3) MS सपूर्णा, but cp. *infra*, p. 3, l. 1.

4) Ex conj.; B व्ययष्टुं, with a dot between the two words over the line with reference to a gloss, written by a later hand, it seems, on the upper margin. The scribe of P put that gloss into the text.

5) BCP विम्बि^०, D विम्बिशालः.

6) In this standing formula *ubhau* is joined with a neuter subst., just as Pāli *ubho* which is used for all genders (see Childers s. ७).

7) MS प्रावृत्तः.

8) B क्षेप्त्वा, D changed it into क्षिप्त्वा; K 8 b 7 भूत्वा, which would suit better.

9) Ex conject.; MS ०शलाकवत्तथायु^०. For the rest cp. Divy. 43, 25 foll.

ति । भगवानाह । दक्षिणागिरिष्वानन्द जनपदे संपूर्णो नाम ब्राह्मणमहाशालः प्रतिव-
सति । तत्रास्माभिर्गतव्यं सञ्जीभवत्तु भित्तव इति ॥ भगवान्भित्तुसकृन्नपरिवृतो दक्षिणा-
गिरिषु जनपदे चारिकां चरित्वा पूर्णस्य ब्राह्मणमहाशालस्य पत्न्यात्समीपे स्थित्वा चि-
त्तामापदे । यन्नृहं⁽²⁾ पूर्णब्राह्मणमृद्धिप्रातिहार्येणावर्जयेमिति ॥ अथ भगवांस्तं भित्तुसकृन्नम-
त्तर्थाप्य एकः पात्रकरकव्यग्रहस्तः पूर्णसमीपे स्थितः । अथ पूर्णो ब्राह्मणमहाशालो 5
भगवत्तं ददर्श द्वात्रिंशता महापुरुषपत्न्यैः समलङ्कृतमशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं
व्यामप्रभालङ्कृतं सूर्यसकृन्नातिरेकप्रभे जङ्गममिव रत्नपर्वते समस्ततो भद्रकम् । दष्टा च
पुनस्त्वरितवरितं भगवतः समीपमुपसंक्रम्य भगवत्तनुवाच स्वागतं भगवन्निषीदतु⁽⁴⁾ भगवा-
न्क्रियतां⁽⁵⁾ ममानुग्रहार्थमिति । भगवानाह । यदि ते परित्यक्तं दीयतामस्मिन्पात्र
इति । अथ पूर्णो ब्राह्मणमहाशालः पञ्चनाणवकशतपरिवृतो भगवतो⁽⁶⁾ विविधभद्रैः⁽⁷⁾ 10
भोग्यवाद्यलेख्यपेद्यचोष्यादिभिराहुरैरारब्धः पात्रं परिपूरयितुम् । भगवानपि स्व-
कात्पात्राद्भित्तुपात्रेष्वाहारं संक्रमयति । यदा भगवतो विदितं पूर्णानि भित्तुसकृन्नस्य पा-
त्राणीति तदा स्वपात्रं पूर्णमादर्शितम् । ततो भित्तुसकृन्नं पूर्णपात्रनर्धचन्द्राकारेण दर्शित-
वान् । देवताभिरप्याकाशस्थाभिः शब्दमुद्गोरितं पूर्णानि भगवतो भित्तुसकृन्नस्य च पात्रा-
णीति ॥

15

ततः प्रातिहार्यद[1 b]र्शनात्पूर्णः प्रसादज्ञातो मूलनिकृत्त इव द्रुमो हृष्टतृष्टप्रमु-

1) Here B has दक्षिणा°, I regard दक्षिणा° as the right name, meaning '[the country] south of the mountains' (Dekhan?).

2) This formula is almost invariably misspelt in MS यन्नृहं.

3) MS व्याम. Cp. Divy. 46, 29. 72, 9 and Pāli *byāma*.

4) MS निसीदतु.

5) The subject of *kriyatām* being wanting, there must be a gap of one or more words.

6) B °वते, D corr.

7) Ex conj.; MS भद्र°.

8) Note the neuter gender.

9) B °कृत, D °कृत्, this clerical error is frequent in this word. Cp. Divy.

387 n. 1. 400 n. 4. As to the simile, cp. e. g. Rāmāy. ed. Bomb. 4, 17, 1.

दित उद्ग्रप्रीतिस्त्रीमनस्यज्ञातो भगवतः पादयोर्निपत्य प्रणिधिं कर्तुमारब्धः । अनेनाहं
कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन चान्धे लोके अनायके अपरिणायके बुद्धो
भूयासमतीर्णानां सत्त्वानां तारयिता अमुक्तानां मोचयिता अनाद्यस्तानामाद्यासयिता अपरि-
निर्वृतानां परिनिर्वापयितेति ॥

- 5 अथ भगवान्पूर्णास्य ब्राह्मणमहाशालस्य हेतुपरम्परां कर्मपरम्परां च ज्ञात्वा स्मितं
प्राविरकार्षीत् । धर्मता खलु यस्मिन्समये बुद्धा भगवतः स्मितं प्राविष्कुर्यन्ति तस्मिन्समये
नीलपीतलोहितावदाता⁽²⁾ अर्चयो गुवात्रिश्चार्य⁽³⁾ काश्चिदधस्ताद्गच्छन्ति काश्चिदुपरिष्ठाद्गच्छ-
न्ति । या अधस्ताद्गच्छन्ति ताः संज्ञाये⁽⁴⁾ कालमूत्रं संघातं रौरवं <नहारौरवं⁽⁵⁾ तपनं प्रतापनम-
वीचिमर्तुं निर्त्रुदमटं⁽⁶⁾ कृत्वं ऊरुमृत्पलं पद्मं महापद्मं नरकान्गत्वा⁽⁷⁾ ये उष्णनरका-
10 स्तेषु शीतोभूना निपतन्ति ये शीतनरकास्तेषूष्णीभूता निपतन्ति । तेन तेषां सत्त्वानां कार-
णाविशेषाः प्रतिप्रसन्नभ्यन्ते । तेषामेवं भवति । किं नु वयं भवन्त इतश्च्युता आहो स्विद-
न्यत्रोपपन्ना इति । तेषां प्रसादसंज्ञनार्थं भगवान्निर्मितं <विसर्जयति । तेषां निर्मितं> दृष्ट्वैवं⁽¹⁰⁾
भवति । न ह्येवं⁽¹¹⁾ वयं भवन्त इतश्च्युता नाप्यन्यत्रोपपन्ना अपि त्वयनपूर्वदर्शनः सत्त्वो ऽस्या-
नुभावेनास्माकं कारणाविशेषाः प्रतिप्रसन्ना इति । ते निर्मिते चित्तमभिप्रसाद्य तन्नरक-
15 वेदनीयं कर्म तत्करयित्वा देवमनुष्येषु प्रतिसन्धिं गृह्णन्ति यत्र सत्यानां भाजनभूता भवन्ति ।

1) MS स्मित.

2) MS °दातः अ°.

3) MS काश्चि.

4) B संज्ञाये, D corr.

5) added in D.

6) B °टकृत्, D °टकृत्°.

7) Ex conject. In this often recurring passage MS has invariably नरकं, the singular; the same clerical error occurs Divy. 568, 13, whereas ibid. 68, 1 the good reading has been preserved.

8) BCP निभवन्ति, D पतन्ति, cp. *infra* p. 10, 10.

9) and 10) MS भवन्ति.

11) B ह्येवं, D ह्येवं.

12) The visarga is wanting in MS.

13) corrected in D.

या उपरिष्ठाद्गच्छति ताश्चातुर्महाराजिकांस्त्रयस्त्रिंशान्यामांस्तुषितात्रिर्माणरतीन्परनि-
र्मितवशवर्तिनीं ब्रह्मकायिकान्ब्रह्मपुरोहितान्महाब्रह्मणः⁽²⁾ परीतभानप्रमाणभानभा-
स्वरात्परितशुभानप्रमाणशुभाञ्जुभक्तस्नाननधकांस्वपुण्यप्रसवान्बृहत्फलानबृहानतपान्सु-
दृशान्मुर्दनानकनिष्ठान्देवान्गत्वा ऽनित्यं दुःखं शून्यमनात्मेत्युद्धोषयति गाथाद्वयं च
भाषते ।

5

⁽⁴⁾ ग्यारभध्वं निष्क्रामत पुण्यध्वं बुद्धशासने ।

धुनीत मृत्युनः सैन्यं नडागारमिव कुञ्जरः ॥

यो ह्यस्मिन्धर्मत्रिनये घ्नप्रनतश्चरिष्यति ।

प्रहाय ज्ञातिंसंसारं दुःखस्यात्तं करिष्यति । इति ॥

अथ ता अर्चिषस्त्रिसाहस्रगह्माहस्रं लोकधातुमन्वाहिण्य भगवत्तमेव पृष्ठतः 10
पृष्ठतः समनुगच्छति⁽⁵⁾ । तद्यदि भगवानतीतं कर्म व्याकर्तुकामो भवति भगवतः पृष्ठतो
ऽत्तर्धीयते । अनागतं व्याकर्तुकामो भवति पुरस्तादत्तर्धीयते । नरकोपपत्तिं⁽⁶⁾ व्याकर्तुका-
मो भवति पादतले ऽत्तर्धीयते । तिर्यगुपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पाठ्यार्थान्त्तर्धीयते ।
प्रेतोपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पादाङ्गुष्ठे ऽत्तर्धीयते । मनुष्योपपत्तिं व्याकर्तुकामो भव-
ति ज्ञानुनो⁽⁷⁾त्तर्धीयते । बलचक्रवर्तिराख्यं व्याकर्तुकामो भवति वामे करतले ऽत्तर्धीयते । 15
चक्रवर्तिराख्यं व्याकर्तुकामो भवति दक्षिणे करतले ऽत्तर्धीयते । देवोपपत्तिं व्याकर्तु-
कामो भवति नाभ्यामत्तर्धीयते । श्रावकवोधिं व्याकर्तुकामो भवति आस्ये ऽत्तर्धीयते ।

1) MS °रुतयपर°.

2) MS महाब्रह्माणः. The good reading is rarely preserved, as in avad. nr. 10 and 22.

3) B °नानाकनि°, D corr.

4) MS अर°.

5) B °गच्छति, D corr.

6) Anusvāra is wanting in MS.

7) The right form ज्ञानुनोरत्त° is found in MS but once; except *infra* p. 11,

l. 13 MS in this formula always presents ज्ञानुनोत्त°.

प्रत्येकत्रयोधिं व्याकर्तुकामो भवति उर्णायामत्तधीर्षत्ते । अनुत्तरां सम्यकसंत्रयोधिं व्याकर्तुकामो भवति उष्णीषे ऽत्तधीर्षत्ते ॥

अथ ता अर्चयो भगवत्तं त्रिः प्रदत्तिषोऽकृत्य भगवत उष्णीषे ऽत्तर्हिः⁽²⁾ । अथायुष्मानानन्दः कृतकरपुष्टो भगवत्तं पप्रच्छ ।

5 नानाविधो रङ्गसकृत्त्रयो वक्त्रात्तरान्निष्कसितः कलापः ।

अथभासिता येन दिशः समन्ताद्दिवाकरेणोदयता यथैव⁽⁴⁾ ॥

गायाश्च भाषते ।

विगतोद्भवा दैन्यमदप्रक्रीणा बुद्धा जगत्युत्तमहेतुभूताः ।

नाकारुणं शङ्खमृणालगौरं स्मितमुपदर्शयन्ति जिना जितारयः ॥

10 तत्कालं स्वयमधिगम्य वीर बुद्ध्या

श्रोतृणां⁽⁶⁾ श्रमण जिनेन्द्र काङ्क्षितानां ।

धीराभिर्मुनिवृष वाग्भिरुत्तमाभिरु-

त्पन्नं व्यपनय संशयं शुभाभिः ॥

नाकस्माल्लवणजलादिरात्रधैर्याः⁽⁷⁾

15 संबुद्धाः स्मितमुपदर्शयन्ति नाथाः ।

पस्यार्थे स्मितमुपदर्शयन्ति धीराः

तं श्रोतुं [2 a] समभिलषन्ति ते जनैषा इति ॥

1) MS उर्णा°.

2) MS, owing to a blunder of the scribe of A or B, उष्णीषेत्तद्दोष्ये (P °र्द्धाय, D °र्द्धयित्ते).

3) MS °रानिष्कसित°.

4) The metre of pāda c has been disturbed by the Sanskritization of the original Prākṛit form of this upajāti stanza.

5) Sic MS. The original reading must have been धीर cp. note 2 on p. 21. C here and often चीवर (!).

6) B तृणां, D corr.

7) MS °जलोडिरा°, cp. *infra* p. 12, 10.

भगवानाह । एवमेतदानन्दैवमेतत् । नाकेत्वप्रत्ययमानन्द तयागता अर्कतः सम्यक्संबुद्धः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति । एष आनन्द पूर्णो ब्राह्मणमहाशालो ऽनेन कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन च त्रिकल्पसंख्येयसमुदानीतां बोधिं समुदानीय महाकरुणापरिभाविताः षट् पारमिताः परिपूर्व पूर्णभद्रो नाम सम्यक्संबुद्धो भविष्यति दशभिर्वल्लिश्चतुर्भिर्वैशारद्यैस्त्रिभिरात्रेणिकैः स्मृत्युपस्थानैर्महाकरुणया च । अ- 5
यमस्य देयधर्मो यो नमास्तिके चित्तप्रसाद इति ॥ यदा भगवता पूर्णो ब्राह्मणमहाशालो ऽनुत्तरा^{यो} सम्यक्संबोधौ व्याकृतः तदा पूर्णो भगवान्सम्प्रावकसङ्घस्त्रैमास्ये⁽¹⁾ यज्ञवाटे भोजितो भूयश्चानेन चित्राणि कुशलमूलानि समवरोपितानि ॥

तस्मात्तर्हि भिन्नव एवं शिन्नितव्यं यच्छास्तारं सत्करिष्यामो गुरुकरिष्या-
मो मानयिष्यामः पूजयिष्यामः शास्तारं सत्कृत्य गुरुकृत्य मानयित्वा पूजयित्वापनिश्चित्य 10
विकुरिष्याम इत्येवं वो भिन्नवः शिन्नितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) MS °मास्ये.

यशोनतीति⁽¹⁾ २ ॥

बुद्धो भगवान्मत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रे-
ष्ठिभिस्सार्धवह्निर्देवैर्नगिर्यत्तैरसुरैर्गर्ह्यैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयन्तासुरगरुडकिन्नर-
महोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासनगान-
5 प्रत्ययभेषज्यपरिष्काराणां सम्रावकसङ्घो वैशालीमुपनिश्चित्य विहरति मर्कटच्छदतीरे
कूटागारशालायाम् । अथ पूर्वोक्ते निवास्य पात्रचीवरमादाय भिक्षुगणपरिवृतो भिक्षुसङ्घपु-
रस्कृतो वैशालीं पिण्डाय प्राविशत् । सावदानो वैशालीं पिण्डाय चरित्वा येन सिंहस्य
सेनापतेर्निवेशनं तेनोपसंक्रान्त उपसंक्रम्य प्रसन्न एवासने निषण्णः ॥ अथ सिंहस्य सेना-
पतेः स्तुषा यशोनती⁽¹⁾ नाम⁽²⁾ अभिक्षुपा दर्शनीया प्रासादिका । सा भगवतो विचित्रलक्षणोऽव-
10 लकायं दृष्ट्वा⁽³⁾त्तयं प्रसादं लब्धवती । सा अक्षुरं पप्रच्छास्ति कश्चिदुपायो येनाहमप्ये-
वंगुणयुक्ता स्यामिति । अथ सिंहस्य सेनापतेरेतद्भवत् । उदारधिमुक्ता व्रतेयं दारिका
यदि पुनरियं प्रत्ययनासादपेत्कुर्यादनुत्तरायां सम्यकसंबोधौ प्राणिधानमिति विदित्वाक्त-
वान् । दारिके यदि हेतुं समादाय वर्तिष्यसि त्वमप्येवंविधा भविष्यसि यादृशो भगवा-
निति ॥

1) This name is thus spelt instead of °मतिः, which may point to some Prākṛit source; D writes it यशोवती.

2) BCP नामा अ°, D नानामि°.

3) MS °त्ययं.

4) Ex conject.; MS °तद्वोचत् (C °वाचत्).

ततः सिंहेन सेनापतिना यशोमत्याः प्रसादाभिवृद्ध्यर्थं प्रभूतं हिरण्यमुवर्णं रत्नानि
 च दत्तानि । ततो यशोमत्या दारिकया भगवान्सम्प्रावकसङ्घः⁽²⁾ श्वो ऽत्तर्गृहे भक्तोपनिम-
 ल्लितो ऽधिवासितं च भगवता तस्या अनुग्रहार्थम् ॥ अथ यशोमती दारिका सुवर्णमयानि
 पुष्पाणि कारयित्वा रूप्यमयाणि⁽⁴⁾ रत्नमयानि प्रभूतगन्धमालयविलेपनसंग्रहं कृत्वा⁽⁵⁾ शतरस-
 माहारं सञ्जीकृत्य भगवतो हृतेन कालमारोचयति । समगो भद्रत्नं⁽⁶⁾ सज्जं भक्तं यस्येदानीं 5
 भगवान्कालं मन्वत इति ॥ अथ भगवान्भिन्नुगणपरिवृतो भिन्नुसङ्घपुरस्कृतो येन सिंहेस्य से-
 नापतेर्निवेशनं⁽⁷⁾ तिनोपसंक्रान्त उपसंक्रम्य पुरस्ताद्भिन्नुसङ्घस्य प्रज्ञत एवासने निपषाः ।
 अथ यशोमती दारिका मुखोपनिषणं बुद्धप्रमुखं भिन्नुसङ्घं विदित्वा शतरसेनाहारेण स्व-
 हस्तं संतप्य पुष्पाणि भगवति नेतुनारब्धा । अथ तानि पुष्पाणि उपरि भगवतो⁽⁸⁾ रत्न-
 कूटागारो रत्नच्छत्रं रत्नमण्डप इवावस्थितं यत्र⁽⁹⁾ शक्यं सुशिक्षितेन कर्मकारेण⁽¹⁰⁾ कर्मात्ते- 10
 वासिना वा कर्तुं यथापि तद्बुद्धानां बुद्धानुभावेन देवतानां च देवतानुभावेन ॥ अथ यशोमती⁽¹¹⁾
 दारिका तदत्यद्भुतं देवमनुष्यावर्जनकरं प्रातिहार्यं दृष्ट्वा मूलनिकृते⁽¹²⁾ इव द्रुमः सर्वशरीरेण

1) MS °सुवर्णं.

2) MS °गवासं.

3) Ex conject., cp. Divy. 64, 24. S1, 1; B चात्तर्गृ^{स्वा}, P copied the correction, C the old false reading.

4) MS °मयानि.

5) Ex conject., cp. Feer 28,1 and *infra*, line 8, cp. also tale 8 (f. 8a *in fine*), Divy. 89,17; B कृत्वा ततः सर्वाहारं (variously altered in its copies), but the first akṣara of ततः may have been made out of a former ञ.

6) B भद्रन्द, D corr.

7) MS °शतं.

8) C supplies the missing म.

9) B यत्र, D corr.

10) MS कर्मकारास्तेवासिना, I have filled up the gap by comparing the parallel place avad. nr. 4, f. 5a.

11) B °मति दारि°, which became in P °मतिर्दारि°, cp. *infra* p. 12, n. 2.

12) MS निकृत्वा.

भगवतः पादयोर्निपत्य प्रणिधानं कर्तुमारब्धा । अनेनाहं कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देय-
धर्मपरित्यागेन [2b] चान्धे लोके अनापके अपरिष्ठापके बुद्धो भूयासमतीर्णानां सत्त्वानां
तारयिता अमुक्त्वानां मोचयिता अनाश्रस्तानामाश्रासयिता अपरिनिर्वृतानां परिनिर्वा-
पयितेति ॥

- 5 अथ भगवान्यशोनत्या दारिकाया हेतुपरम्परां कर्मपरम्परां च ज्ञात्वा स्मितं प्रावि-
ष्कापीत्⁽¹⁾ । धर्मता खलु यस्मिन्समये बुद्धा भगवतः स्मितं प्राविष्कुरुवन्ति तस्मिन्समये नी-
लपीनलोहितावदाता अर्चिषो मखुन्निश्चार्य काश्चिदधस्ताद्भक्त्यै काश्चिदुपरिष्ठाद्भक्-
ति । या अद्यस्ताद्भक्त्यै ताः संज्ञीव⁽²⁾ कालसूत्रं संघातं रौरवं महारौरवं तपनं प्रतापनम-
वीचिमर्बुदं निर्बुदमदं कुरुवं ऊरुवमुत्पलं पद्मं महापद्मं नरकान्गवा ये उष्णनरका-
10 स्तेषु शीतीभूता निपतन्ति⁽⁴⁾ ये शीतनरकास्तेषूपूष्णोभूता निपतन्ति । तेन तेषां सत्त्वानां कार-
णाविशेषाः प्रतिप्रसन्नयन्ते । तेषानिवं भवति । किं नु वयं भवन्ति इतश्च्युता ग्राहो स्विद-
न्यत्रोपपन्ना इति । तेषां प्रसादसंज्ञनार्थं भगवान्निर्मितं विसर्जयति । तेषां निर्मितं
दृष्ट्वैवं भवति । न ह्येव⁽⁶⁾ वयं भवन्ति इतश्च्युता नाप्यन्यत्रोपपन्ना अपि त्वपनपूर्वदर्शनः सत्त्वो
ऽस्यानुभावेनास्माकं कारणाविशेषाः⁽⁸⁾ प्रतिप्रसन्नयन्ते इति । ते निर्मिते चित्तमभिप्रसाद्य
15 तन्नरकवेदनीयं कर्म क्षपयित्वा देवमनुष्येषु प्रतिसन्धिं गृह्णन्ति यत्र सत्त्वानां भावनभूता
भवन्ति । या उपरिष्ठाद्भक्त्यै ताद्यातुर्नकारात्रिकी⁽⁹⁾स्त्रयस्त्रिंशान्यामांस्तुपितात्रिर्माणास्ती-
न्परिनिर्मितवशवर्तिनो ब्रह्मकायिकान्ब्रह्मपुरोहितान्ब्रह्महृत्स्त्रयः परीक्षाभानप्रमाणाभा-

1) MS प्राविष्कापीत्; note the irregular augment or rather absence of aug-
ment, which clerical carelessness alone will scarcely account for.

2) MS सज्ञी°.

3) Cp. *supra*, p. 4 n. 7.

4) B पतन्ति, D corr.

5) MS भवन्ति.

6) MS ह्येव.

7) MS भवति ।

8) MS °रणां.

9) MS °कांश्चस्त्रय.

नभास्वरात्परित्तशुभानप्रमाणशुभाञ्जुभकृत्स्नाननधकान्पुण्यप्रसवान्वृक्तफलानवृहानत-
पान्मुदशान्मुदर्शनानकनिष्ठान्देवान्गता अनित्यं दुःखं शून्यमनात्मेत्युद्धोपपत्ति गाथाद्वयं
च भाषते ।

आरभध्वं निष्क्रामत पुष्यध्वं बुद्धशासने ।

धुनीत मृत्युनः सैन्यं नडागारमिव कुञ्जरः ॥

5

यो ह्यस्मिन्धर्मविनये अग्रमत्तश्चरिष्यति ।

प्रह्लाप ज्ञातिसंसारं दुःखस्यात्तं करिष्यति । इति ॥

अथ ता अर्चिषस्त्रिसाहस्रमहासाहस्रं लोकधातुमन्वाक्षिप्य भगवत्तमेव पृष्ठतः
पृष्ठतः समनुगच्छति । तद्यदि भगवानतीतं कर्म व्याकर्तुकामो भवति भगवतः पृष्ठतो
ऽक्षधीर्षते । अनागतं व्याकर्तुकामो भवति पुरस्तादक्षधीर्षते । नरकोपपत्तिं व्याकर्तुका- 10
नो भवति पादतले ऽक्षधीर्षते । तिर्यगुपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पाष्पर्यामक्षधीर्षते ।
प्रेतोपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पादाङ्गुष्ठे ऽक्षधीर्षते । मनुष्योपपत्तिं व्याकर्तुकामो भव-
ति जानुनोरक्षधीर्षते । बलचक्रवर्तिराध्यं व्याकर्तुकामो भवति वामे करतले ऽक्षधीर्षते ।
चक्रवर्तिराध्यं व्याकर्तुकामो भवति दक्षिणे करतले ऽक्षधीर्षते । देवोपपत्तिं व्याकर्तु-
कामो भवति नाभ्यामक्षधीर्षते । आचक्रवोधिं व्याकर्तुकामो भवति आस्ये ऽक्षधीर्षते । 15
प्रत्येकत्रोधिं व्याकर्तुकामो भवति ऊर्णायामक्षधीर्षते । अनुत्तरां सभ्यकसंत्रोधिं व्याक-
र्तुकामो भवति उष्णीषे ऽक्षधीर्षते ॥

अथ ता अर्चिषो भगवत्तं त्रिः⁽³⁾ प्रदक्षिणीकृत्य भगवत उष्णीषे ऽक्षर्हिताः । अथापु-
ष्मानानन्दः कृतकरपुटो भगवत्तं पप्रच्छ ।

1) MS कर्णयोर्त्त°, this variant goes probably back to A and to a misread ऊर्णायाम°.

2) MS अनुत्तरायां.

3) MS त्रिप्र°.

नानाविधो रङ्गसकृत्त्रचित्रो वक्त्रात्तरात्रिष्कसितः कलापः ।

अथभासिता येन दिशः समन्ताद्विवाकरेणोदयता यथैव ॥

गाथाश्च भाषते ।

विगतोद्धवा दैन्यनदप्रकीर्णा बुद्धा नगत्युत्तमहेतुभूताः ।

5 नाकारणं शङ्कमृणालगौरं स्मितमुपदर्शयति जिना नितारयः ॥

तत्कालं स्वयमधिगम्य वीर बुद्ध्या

श्रोतृणां श्रमण जिनेन्द्र काङ्क्षितानां ।

धीराभिर्मुनिवृष वाग्भिरुत्तमाभि-

रुत्पन्नं व्यपनय संशयं शुभाभिः⁽¹⁾ ॥

10 नाकस्माल्लवणजलाद्गिराजधिर्याः

संबुद्धाः स्मितमुपदर्शयति नाथाः ।

वस्यार्ये स्मितमुपदर्शयति [3a] धीराः

तं श्रोतुं मनभिलपति ते जनैषा⁽¹⁾ इति ॥

भगवानाह । एवमेतदानन्दैवमेतत् । नाहेत्वप्रत्ययनानन्द तयागता घर्कतः सम्य-

15 कसंबुद्धाः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति । पश्यस्यानन्दानया यशोनत्या दारिकया मनैवंविधं स-

त्कारं कृतम् ॥ एवं भदत् ॥ एषानन्द यशोनती दारिका⁽²⁾ अनेन कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन

देयधर्मपरित्यागेन च त्रिकल्पसंख्येयसमुदानीतां बोधिं समुदानीय महाकारुणापरिभा-

विताः⁽³⁾ पट् पारमिताः परिपूर्व रत्नमतिर्नाम सम्यकसंबुद्धा भविष्यति दशभिर्बलैश्चतुर्भि-

र्वंशार्यैस्त्रिभिरत्रैषिकैः स्मृत्युपस्थानिर्महाकरुणया च । अथमस्या देयधर्मो यो मनात्तिके

20 चित्तस्याभिप्रसाद्⁽⁴⁾ इति ॥ इदमत्रोचद्भगवानात्तमनसस्ते भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) Metre Praharṣiṇī. Cp. Jtkm. IX, 53. XXIII, 23. 29. XXXII, 16.

2) MS यशोमतिर्दारिका.

3) Visarga is wanting in MS.

4) Ex conject.; MS चित्तमभिप्र°.

कुसीद रति ३ ॥

बुद्धो भगवान्तत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठभिः सार्थवह्निर्देवैर्नागैर्नैरसुरैर्गर्ह्यैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयत्तगन्धर्वानुरग-
 रुडकिन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयना-
 सनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्कारा^(२)णां सभ्रावकसङ्घः श्रावस्त्यां विहरति जेतवने ऽनाद्य- 5
 पिण्ड^(३)दस्याग्निः । श्रावस्त्यामन्यतमः श्रेष्ठी प्रतिवसति ग्राह्यो महाधनो महाभोगो विस्ती-
 र्णविशालपरिग्रहो वैश्रवणधनसमुद्भितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी । तेन सदृशात्कुलात्क-
 लत्रमानीतम् । स तथा सार्थं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परि-
 चारयतो न पुत्रो न डुह्निता । स करे कपोलं दत्त्वा चित्तापरो व्यवस्थितः । घनेकधनसमु-
 दितं मे गृह्णं न मे पुत्रो न डुह्निता । ममात्ययात्सर्वस्वापतेयमपुत्रकमिति कृत्वा राजविधेयं 10
 भविष्यतीति । स भ्रमणत्राक्षणैर्निमित्तिकमुहृतसंवन्धिवान्धवैरुच्यते देवतायाचनं कु-
 रूष्येति ॥ अस्ति चैव लोके प्रवादो यदायाचनहेतोः पुत्रा ज्ञाप्ये डुह्नितरथेति । तच्च नै-
 वम् । यद्येवमभविष्यदेकैकस्य पुत्रसकृन्नभविष्यत्तद्यथा राजश्चक्रवर्तिनः । अपि तु
 त्रयाणां स्वानानां संमुखोभावात्पुत्रा ज्ञाप्ये डुह्नितरथ । कतमेयां त्रयाणाम् । मातापितरौ

1) MS °पात्र°, this form *piṇḍapātra* is often found in our manuscripts instead of the correct one; cp. e. g. Divy. p. 89 N. 2. 259, 9.

2) D corr.

3) In this name D almost invariably drops the akṣara द्.

4) In almost every occurrence of this stereotyped phrase, MS has °भविष्य-
 त्तद्यथा, construing the plural of the verb with a collective subject. This I have not
 ventured to change, since the irregular idiom may possibly originate from the
 author of the Avadānaśataka.

5) B °ज्ञच°, D corr.

रक्तौ भवतः संनिपतितौ माता कल्या भवति मृतुमती गन्धर्वश्च प्रत्युपस्थितो भवति । एषां⁽¹⁾
 त्रयाणां स्थानानां संमुखीभावात्पुत्रा ज्ञापते उक्तिरश्च । तथा ह्यसौ⁽²⁾ अन्नप्राणाणै-
 मित्तिकसुहृत्संवन्धिवान्धवविप्रलब्धो ऽपुत्रः पुत्राभिनन्दी शिववरूपाकुवैरशक्रत्रक्षा-
 दीनन्यांश्च देवताविशेषानापाचते स्म । तद्यथा रामदेवता वनदेवताश्च त्रदेवताः शृङ्गाटक-
 5 देवता बलिप्रतिग्राहिका देवताः सहस्राः सहधार्मिका नित्यानुग्रहा अपि देवता आया-
 चते स्म । स चैत्रनापाचनपरस्तिष्ठत्यन्यतमश्च सत्त्वो ऽन्यतमस्मात्सत्त्वनिकायाद्भुवा तस्य⁽⁴⁾
 प्रजापत्याः कुन्तिमयक्रातः ॥ पञ्चात्रेणिका धर्मा एकत्ये पण्डितजातीये मातृग्रामे । कतमे
 पञ्च । रक्तं पुरुषं ज्ञानाति विरक्तं पुरुषं ज्ञानाति । कालं ज्ञानाति मृतुं ज्ञानाति । गर्भमव-
 क्रान्तं ज्ञानाति । यस्य सकाशाद्गर्भो ऽवक्रामति तं ज्ञानाति । दारकं ज्ञानाति दारिकां ज्ञाना-
 10 ति । सचेद्दारको भवति दक्षिणं कुन्तिं निश्चित्य तिष्ठति सचेद्दारिका भवति वामं कुन्तिं
 निश्चित्य तिष्ठति ॥ सा आत्मननात्तमनाः स्वामिन आरोचयति । दिव्यार्यपुत्र वर्धसे आप-
 न्नसत्त्वास्मि संवृत्ता यथा⁽⁹⁾ च मे दक्षिणं कुन्तिं निश्चित्य तिष्ठति नियतं दारको भविष्यती-
 ति । सोप्यात्तमनात्तमनाः पूर्वकायनत्युन्नमद्य दक्षिणं बाहुमभिप्रसार्थ उदानमुदानपत्यप्ये-
 वाहं चिरकालाभिलषितं पुत्रमुत्वं पश्येयं जातो मे स्यान्नावजातः कृत्यानि मे कुर्वीत⁽¹⁰⁾ भूतः
 15 प्रतिविभूयाद्वावाचं प्रतिपद्येत कुलवंशो मे चिरस्थितिकः स्याद्स्नाकं चाप्यतीतकालग-⁽¹¹⁾
⁽¹²⁾
⁽¹³⁾

1) MS एषा.

2) Here, as often, MS has अत्रण instead of अन्नप्रा.

3) MS °नस्यात्स°.

4) MS तस्याः; cp. *infra* tale 36.

5) MS °द्गर्भा (P°र्भ)व°.

6) MS °रिका.

7) MS वामकु°.

8) MS °मनास्त्रा°.

9) MS वा, cp. Divy. 99, 1.

10) MS कुर्वीभूतः.

11) MS प्रतिविभूयात् दा° (P प्रतिवित्तया°), cp. Divy. 99, 5.

12) MS चात्यती°.

13) MS कालयाता°.

तानामल्पं वा प्रभूतं वा दानानि दत्त्वा कृत्यानि कृत्वाऽस्माकं नाम्नाऽ दत्तिणामदिद्वयत इदं त-
 योर्वत्रतत्रोपपन्नयोगेऽङ्कतोऽनुगच्छति ॥ [3b] आपन्नमत्तं चैनं विदित्वा परिप्रासादतल-
 गतामयस्त्रिता⁽¹⁾ धारयति । शीते शीतोपकरणैरूपणे उष्णोपकरणैर्विषयप्रज्ञतैर⁽²⁾ करैर्नातितित्तै-
 र्नात्यन्नैर्नातिलवणैर्नातिमधुरैर्नातिकटुकैर्नातिकषयैस्तिक्ताम्ललवणमधुरकटुककषयापि-
 वभिर्जितैराकरैर्ह्यारार्थहारविभूषितगात्रोपसर्गमिव नन्दनवनविचारिणीं मञ्जान्मञ्जं पी- 5
 ठापिठमन्वतरत्नोमधुरिमां भूमिम्⁽⁴⁾ । न चास्याः किञ्चिदमनोत्तशब्दश्रवणं यावदेव गर्भस्य
 परिपाकाय ॥ साष्टानां वा नवानां वा नासानामत्ययात्प्रसूता । दारको ज्ञातः अभिज्ञपो
 दर्शनीयः प्रासादिको जन्मनि चास्य तत्कुलं नन्दितम् । तस्य ज्ञातौ ज्ञातिमहं कृत्वा नामधेयं
 व्यवस्थाप्यते किं भवतु दारकस्य नामेति । ज्ञातव ऊचुः । यस्मादस्य जन्मनि सर्वकुलं
 नन्दितं तस्माद्भवतु दारकस्य नन्द इति नामेति । तस्य नन्द इति नाम व्यवस्थापितम् ॥ नन्दो 10
 दारको ऽष्टाभ्यो धात्रीभ्यो दत्तो द्वाभ्यामंसधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्षीरधात्रीभ्यां द्वाभ्यां
 मलधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्रीडनिकाभ्यां धात्रीभ्याम् । सो ऽष्टाभिर्धात्रीभिर्हृन्नोपते वर्धते
 क्षीरेण दध्ना नवनितेन सर्पिषा सर्पिणपण्डेनान्यैश्चोत्तप्तोत्तैरूपकरणविशेषैराणु⁽⁶⁾ वर्धते
 ऋदस्यमिव पङ्कजम् ॥

यदा महान्संवृतः पञ्चवर्षः पञ्चषो⁽⁷⁾ वा तदा कुसीदः संवृतः परमकुसीदो नेच्छति श- 15
 यनासनादप्युत्थातुम् । तेन तीक्ष्णानिशितबुद्धितयात्तर्गृहस्येनैव शास्त्राप्यधीतानि ॥ अथ

1) MS °तंधार°.

2) B °तैर्माहा°, D corr.

3) MS नन्दनमिव वनं विचारिणीम्म° (C still more corrupt).

4) MS °धरिमा भूमि.

5) MS °ष्टाभिधा°.

6) MS वर्द्धते (D वर्ध्यते).

7) Ex conject.; MS पञ्चषम्वा.

8) B here and often कुशो°.

9) B तीक्ष्ण, D corr.

श्रेष्ठिन एतद्भवत् । यो ऽपि ने कदाचित्⁽¹⁾कर्हिचिद्देवताराधनया पुत्रो ज्ञातः सो ऽपि कु-
 सीदः परमकुसीदः शयनासनादपि नोत्तिष्ठते तत्किं मनानेनेद्गज्ञातीयेन पुत्रेण यो नाम
 स्वस्वशरीरो भूत्वा यशुरिव संतिष्ठतीति ॥ स च श्रेष्ठी पूरणाभिप्रसन्नः । तेन पत्नी-
 र्थिकाः शास्तारः स्वगृह्णामाहूता अपि नानाग्रं दारकस्तेषां दर्शनाद्दौरवज्ञातः शयनासना-
 5 दपि तावदुत्तिष्ठेत् । अथ कुसीदो दारकस्तां प्रह्लास्तृन्दृष्ट्वा चतुःसंप्रेक्षणामपि न कृतवान्
 कः पुनर्वाद्⁽²⁾ उत्यास्यति वा अभिवाद्यिष्यति वा घ्रासनेन वा उपनिनम्त्रयिष्यति ॥
 अथ स गृहपतिस्तामिवावस्थां दृष्ट्वा सुष्ठुतरानुत्कण्ठितः करे कपोले दत्त्वा चित्तापरो
 व्यवस्थितः ॥

अत्राक्षरे नास्ति किञ्चिद्बुद्धानां भगवतामज्ञातनदृष्टमविदितमविज्ञातम् । धर्मता
 10 खलु बुद्धानां भगवतां महाकारुणिकानां लोकानुग्रहप्रवृत्तकानामेकारुणाणां शनयविप-
 श्यना⁽⁴⁾विहारिणां त्रिदमयवस्तुकुशलानां चतुरोधो⁽⁵⁾त्तोणानां चतुःस्रि⁽⁶⁾दिपादचरणतलमुप्रति-
 ष्ठितानां चतुर्षु संग्रहवस्तुषु दीर्घरात्रकृतपरिचयानां पञ्चाङ्गविप्रहोणानां पञ्चगतिसम-
 तिक्रातानां पडङ्गसमन्वागतानां पट्यारमितापरिपूर्णानां सप्तत्रोध्यङ्गकुमुनाब्जानामष्टा-
 ङ्गनागदेशिकानां नवानुपूर्वविहारसमापत्तिकुशलानां दशवलचलिनानां दशदिकसनापूर्णयश-
 15 सां दशशतवशवर्तिप्रतिविशिष्टानां त्री⁽⁷⁾त्रेस्त्रिर्दिवसस्य बुद्धचतुषा लोकं व्यवलोक्य ज्ञा-
 नदर्शनं प्रवर्तते । को क्षीयते को वर्धते कः कृच्छ्रप्राप्तः कः संकटप्राप्तः कः संवाधप्राप्तः कः
 कृच्छ्रसंकटसंवाधप्राप्तः को ऽप्रायनिन्नः को ऽप्रायप्रवणाः को ऽप्रायप्राग्भारः कमहन्पाया-

1) MS °चित्कर्हचि°.

2) As to कः पुनर्वाद्: to express the *kaimutika* cp. Divy. 105, 2s. 200, 14. —
 Jtkm. 143, 10 क एव वादः.

3) MS किञ्चिन्बु°.

4) MS विपश्यिनां (P °ना).

5) MS °घोती°.

6) MS here and almost always where this word occurs °तुमदि°.

7) MS त्रिरात्रेस्त्रिदि°.

उद्धृत्य स्वर्गे मोक्षे च प्रतिष्ठापयेयं । कस्य कामपङ्कनिमग्नस्य हस्तोद्धारमनुप्रदद्यां कमार्य-
धनविरुद्धितमार्यधनैश्चर्याधिपत्ये⁽¹⁾ प्रतिष्ठापयेयं । कस्याज्ञानतिमिरपटलपर्यवनद्धनेत्रस्य
ज्ञानाञ्जनशलाकया चतुर्विंशोद्ययामि⁽²⁾ । कस्यानवरूपितानि कुशलमूलान्धवरूपयेयं क-
स्यावरूपितानि परिपाचयेयं कस्य परिपक्वानि विमोचयेयम् । आह च ।

अप्येवातिक्रमेद्वेलां सागरो मकरालयः ।

5

न तु वैनैयवत्सानां बुद्धो वेलामतिक्रमेत् ॥

पश्यति भगवानयं दारुकः कुसीदो मद्दर्शनाद्वीर्यमारुह्यते यावदनुत्तरायां सम्यक्सं-
बोधौ चित्तं परिणामयिष्यतीति ॥ ततो भगवता तीर्थानां⁽⁶⁾ मद्दर्पच्छिद्यर्थं दारुकस्य च
कुशलमूलसंजननार्थं सूर्यसहस्रातिरेकप्रभाः⁽⁷⁾ कनकवर्णमरीचय उत्सृष्टाः वैस्तद्गृहं समत्ताद्-
वभासितं कल्पसहस्रपरिभाविताश्च मैत्र्यंशव उत्सृष्टाः पौरस्य स्पृष्टमात्रं शरीरं प्रह्लादि- 10
तम् । स इत्थं शामुतश्च प्रेक्षितुमारब्धः⁽⁸⁾ कस्य प्रभावान्मम शरीरं प्रह्लादितमिति ॥ ततो⁽⁹⁾
भगवान्भित्तुगणपरिवृतस्तद्गृहं प्रविशेश । ददर्श कुसीदो बुद्धं भगवत्तं द्वात्रिंशता महापुरु-

1) MS °पत्यं.

2) This sentence is met with only here, not in the other occurrences of this commonplace. By its style it looks as if interpolated.

3) MS °पत्तानि.

4) MS °लानति°.

5) B मद्दर्शनान्वी, instead of which the copyist of P wrote मद्दर्शनान्वी°; Feer p. 31 with the help of Tib. found out the correct reading.

6) MS तीर्थानां (P तीर्थानां).

7) MS °प्रभावाः.

8) MS °रब्धाः.

9) MS प्रह्लादितमिति भगवतो भगवां मि°. I suppose भगवतो is a blunder, which stood already in A. That the lazy boy did really not know who relieved him, is plain from the context; R 7 b 5 paraphrasing this passage, expressly states that he sought for the cause but could not find it out.

10) B °वृत्त, D corr.

पलत्तणैः समलङ्कृतमशोत्या चानुव्यञ्जनैर्विरागितगात्रं⁽¹⁾ व्यामप्रभालङ्कृतं सूर्यसहस्राति-
 [4a]रेकप्रभे जङ्गममिव रत्नपर्वतं समत्ततो भद्रकम् । दृष्ट्वा च पुनः परं प्रसाद्मापन्नः सह-
 सा स्वयमेवोत्त्राय भगवतो ऽर्धे आसनं प्रज्ञपयत्येवं चाह । एतु भगवान्स्वागतं भगवतो
 निवीदतु भगवान्प्रज्ञप्त एवासन इति । अद्यास्य मातापितरावत्तर्जनश्चादृष्टपूर्वप्रभावं दृष्ट्वा
 5 परं⁽²⁾ विस्मयमापन्नाः ॥

ततः कुर्सादौ दारको कूर्पविकसिताभ्यां नयनाभ्यां भगवतः पादाभिवन्दनं कृत्वा
 पुरस्तान्निपणो धर्मश्रवणात् । तस्मै भगवता अनेकप्रकारं कौसीन्यस्यावर्षो भाषितो⁽⁴⁾ वी-
 र्यारम्भस्य⁽⁵⁾ चानुशंसश्चन्दनमयी चास्य यष्टिमनुप्रयच्छति इमां दारक यष्टिमाकोटयेति ।
 स तानाकोटयितुमारब्धः ॥ अद्यासौ यष्टिराकोट्यमाना मनोज्ञशब्दश्रवणं करोति विवि-
 10 धानि च रत्ननिधानानि पश्यति । तस्यैतद्भवत्⁽⁷⁾ । महान्वतायै⁽⁸⁾ वीर्यारम्भे विशेषो यन्नृहं⁽⁹⁾
 भूयस्या मात्रया वीर्यमारभेयेति⁽¹⁰⁾ ॥ स आश्रयस्त्यां घण्टावघोषणं⁽¹¹⁾ सार्धवाहमात्मानमुद्घोष्य
 पट्टारान्महामुद्रमवतीर्णः ॥ ततः सिद्धयानपात्रेण महारत्नसंग्रहं कृत्वा भगवानत्तर्नि-
 वेशने सश्रावकसङ्के भोगितो ऽनुत्तरायां च सम्यक्संवेधौ प्रणिधानं कृतम् ॥

1) MS गात्रव्योम°.

2) B परमवि°, P. corr.

3) MS °भिनन्द°.

4) MS °पितं.

5) Ex conject.; MS वीर्यारम्भस्य.

6) MS चानुशंस°.

7) B तस्यै, D corr.

8) Ex conject.; MS महान्वतेयं(D सं)वीर्यारम्भविशेषे.

9) Cp. *supra*, p. 3, N. 2.

10) Ex conject.; MS °रभेयेति, in B two dots are put above the last two ak-
 saras, which makes us expect some marginal correction, that has been forgotten,
 it seems. The reading वीर्यमारम्भेयेति will do as well.

11) The expression is somewhat singular, as we should expect °घोषणो or
 °णया. Was perhaps the genuine reading *ghaṇṭhāvaghōsam*, the gerund?

अथ भगवान्कुसीदस्य दारकस्य हेतुपरंपरां कर्मपरंपरां च ज्ञात्वा स्मितं प्राविर्-
 कार्पीत् । धर्मता खलु यस्मिन्समये बुद्धा भगवतः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति तस्मिन्समये नी-
 लपीतलोहितोदता अर्चिषो मुखान्निश्चार्थं⁽¹⁾ कौश्लिधस्ताद्भक्तित्वा⁽²⁾ काश्चिदुपरिष्ठाद्भक्-
 त्ति । या अथस्ताद्भक्तित्वा ताः संज्ञां कालमूत्रं संघातं रौरवं महारौरवं तपनं प्रतापनम-
 वीचिमर्बुदं निरुर्बुदमटं कृत्वं ऊडुवमुत्पलं पन्नं महोपन्नं नरकान्गत्वा ये उष्णनरका- 5
 स्तेषु शीतीभूता निपतन्ति ये शीतनरकास्तेषूपष्णीभूता निपतन्ति । तेन तेषां सत्त्वानां कार-
 रणाविशेषाः प्रतिप्रसन्नभ्यन्ते । तेषामेवं भवति । किं नु वयं भवत्त इत्युता⁽³⁾ स्विद्-
 न्यत्रोपपन्ना इति । तेषां प्रसादसंज्ञनार्थं भगवान्निर्मितं विसर्जयति । तेषां निर्मितं दृष्ट्वैवं
 भवति । न ह्यैवं⁽⁴⁾ वयं भवत्त इत्युता नाप्यन्यत्रोपपन्ना अपि त्वयमपूर्वदर्शनः सत्त्वो ऽस्या-
 नुभावेनास्माकं कारणाविशेषाः प्रतिप्रसन्नव्या इति । ते निर्मिते चित्तमभिप्रसाद्य तन्नरक- 10
 वेदनीयं कर्म क्षपयित्वा देवमनुष्येषु प्रतिसन्धिं गृह्णति यत्र सत्यानां भाजनभूता भवन्ति ।
 या उपरिष्ठाद्भक्तित्वा⁽⁵⁾ ताश्चातुर्महाराजिकास्त्रिंशान्यानांस्तुपितान्निर्माणरतीन्परनि-
 र्मितव्रशवर्तिनो ब्रह्मकायिकान्ब्रह्मपुरोहितान्महोत्सवः⁽⁶⁾ परीताभानप्रमाणाभानाभा-
 स्वरात्परित्तशुभानप्रमाणशुभाङ्कुभकृत्स्नाननधकान्पुण्यप्रसवान्बृहत्पलान्बृहानतपान्मु-
 द्दान्मुद्दर्शनानकनिष्ठान्देवान्गत्वा⁽⁸⁾ अनित्यं दुःखं शून्यमनात्मेत्युद्धोपयति गाथाद्वयं च 15
 भाषते ।

1) MS मुखानि°.

2) MS कश्चि°.

3) MS अहो.

4) MS ह्यैवं.

5) The anusvāra is wanting in MS.

6) Cp. note 2 on p. 5 *supra*.

7) MS परीता° (D °रिता°).

8) Owing to a singular aberration of mind of the scribe of A or B, MS has °कनिष्ठान्तेषां सत्त्वानां अनित्यं.

घारुभध्वं निष्क्रामत पुण्यध्वं ब्रुह्मशासने ।

धुनीत मृत्युनः सैन्यं नडागारमिव कुञ्जरः ॥

यो न्यस्मिन्धर्मविनये अग्रनत्तश्चरिष्यति ।

प्रहाय ज्ञातिसंसारं दुःखस्यात्तं करिष्यतीति ॥

- 5 अथ ता अर्चिषत्रिसाहस्रं⁽¹⁾ लोकाधातुमन्वाहित्वा भगवत्तमेव पृष्ठतः
पृष्ठतः समनुगच्छन्ति⁽²⁾ । तद्यदि भगवानतीतं⁽³⁾ कर्म व्याकर्तुकामो भवति भगवतः पृष्ठतो
ऽत्तर्धीयते । अनागतं व्याकर्तुकामो भवति पुरस्तादत्तर्धीयते । नरकोपपत्तिं व्याकर्तुकामो
भवति पादतले ऽत्तर्धीयते । तिर्यगुपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पाश्यामत्तर्धीयते ।
प्रेतोपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पादाङ्गुष्ठे ऽत्तर्धीयते । मनुष्योपपत्तिं व्याकर्तुकामो भव-
10 ति ज्ञानुनो⁽⁴⁾त्तर्धीयते । बलचक्रवर्तिराज्यं व्याकर्तुकामो भवति वामे कर्तले [4b] ऽत्त-
र्धीयते । चक्रवर्तिराज्यं व्याकर्तुकामो भवति दक्षिणे कर्तले ऽत्तर्धीयते । देवोपपत्तिं
व्याकर्तुकामो भवति नाभ्यामत्तर्धीयते । श्रावकबोधिं व्याकर्तुकामो भवति आस्ये ऽत्त-
र्धीयते । प्रत्येकबोधिं व्याकर्तुकामो भवति ऊर्णा⁽⁴⁾यामत्तर्धीयते । अनुत्तरां⁽⁵⁾ सम्यक्सं-
धिं व्याकर्तुकामो भवति उष्णीषे ऽत्तर्धीयते ॥
- 15 अथ ता अर्चिषो⁽⁶⁾ भगवत्तं त्रिः⁽⁷⁾ प्रदक्षिणीकृत्य भगवत उष्णीषे ऽत्तर्हिताः । अथापु-
ष्मानानन्दः कृतकरपुटो भगवत्तं पप्रच्छ ।

1) D fills the gap; MS °साहस्रे.

2) MS °च्छति.

3) MS °तीतक°.

4) MS उर्णा°.

5) MS °त्तरायां सम्य°.

6) MS तार्चिषा, the irregular contraction (*sandhir āṛṣaḥ*) in the first syl-
lable is met in our text also elsewhere, see e. g. tales 25, 26, 27, 29 in *fine* र्पा-
नन्द instead of र्प आ°, and cp. Divy. 27, 22. 56, 7. 386, 14. 389, 20.

7) MS त्रिप्र°.

नानाविधो रङ्गसहस्रचित्रो वक्त्रात्तरान्निष्कसितः कलापः ।

घ्रवभासिता येन दिशः समताद्विवाकरेणोदयता यथैव ॥

गायाश्च भाषते ।

विगतोद्धवा दैन्य⁽¹⁾मद्रुहीणा बुद्धा जगत्युत्तमकेतुभूताः ।

नाकारणं शङ्कमृणालगौरं स्मितमुपदर्शयति त्रिना त्रितारयः ॥

5

तत्कालं स्वयमधिगम्य वीर⁽²⁾ बुद्ध्या

श्रोतृणां श्रमण त्रिनेन्द्र काङ्क्षितानां ।

धीराभिर्मुनिवृष वाग्भिरुत्तमाभिरु-

त्पन्नं व्ययनय संशयं शुभाभिः ॥

नाकस्माल्लवणजलाद्रिराजधैर्याः

10

संबुद्धाः स्मितमुपदर्शयति नायाः ।

यस्यैर्हि स्मितमुपदर्शयति धीराः

तं श्रोतुं समभिलषति ते जनैषा इति ॥

भगवानाह । एवमेतद्दानन्दैवमेतत्⁽³⁾ नाकेवप्रत्ययमानन्द तयागता घर्क्षतः सप्त्य-
क्संबुद्धाः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति । पश्यस्यानन्दानेन कुसीदेन दारुकेण ममैवंविधं सत्कारं 15

1) P and C have here दैत्य°, which may indeed represent the original form, since the *Daityānām mada* suits the context and the mythological conception underlying it better than *dainya* + *mada*. Yet this variant seems to be nothing but a misread दैन्य of B. In fact, one may doubt as to whether *tya* or *nya* is written here in B. I should however rather read the akṣara *nya*. In D the word happens to fall in a gap.

2) वीर is not seldom in this stereotyped stanza the variant of धीर, which seems to be the better reading. Wheresoever वीर occurs in the tradition of this text, I have retained it.

3) MS नके°.

कृतम् ॥ एव भदत्त ॥ एष आनन्द कुसीदो दारको ऽनेन कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देवधर्मप-
 रित्यागेन च त्रिकल्पसंख्येयसमुदानीतां बोधिं समुदानीय महाकरूणापरिभाविता⁽¹⁾: पट्ट-
 पारमिता: परिपूर्ण्य अतिवलवीर्यपराक्रमो नाम सम्यक्संबुद्धो लोके भविष्यति दशभिर्ब्र-
 लैश्चतुर्भिर्वंशारक्षैस्त्रिभिर्वावेणिकैः स्मृत्युपस्थनिर्महाकरूणया च । अथमस्य⁽²⁾ देवधर्मा
 5 यो ममात्मिके चित्तप्रसाद इति ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते च भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) MS, by a lapsus of the scribe of A, महाकरूणासमुदानीय, cp. *supra*
 p. 7 l. 4 and p. 12 l. 17.

2) B अस्यमस्य⁷, the correction having been put on the latter स्य instead of
 the former one.

3) MS °धर्मायो.

सार्थवाह इति ३ ॥

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिस्तार्थवाहैर्देविर्नागैर्गत्तैरसुरैर्गर्भुडैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयत्तामुरगरूडकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चोचरपिण्डपातशयनान्नग्न-
 नप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सम्राचक्रसङ्घः आचस्त्यां विहरति जेतवने ऽनाग्रपिण्ड- 5
 स्यारामे । आचस्त्यामन्यतमो महासार्थवाहो महासमुद्राद्गमयानपात्र आगतः । स द्विरपि
 त्रिरपि स्वदेवतावाचनं कृत्वा महासमुद्रमवतीर्णो भगवानपात्र एवागतः ॥ ततो ऽस्य
 महान्वेद उत्पन्नः । स इनां चित्तानामपेदे । को मे उपायः स्वाद्येन धनार्जनं कुर्यामिति ।
 तस्यैतद्भवत् । अयं बुद्धो भगवान्सर्वदेवप्रतिविशिष्टतर आत्मकृतपरकृतप्रतिपन्नः
 कारुणिको महाधर्मकामः प्रजावत्सलः । यन्नृकमिदानीमस्य नाम्ना पुनरपि महासमुद्रमव- 10
 तरेयं सिद्धयानपात्रस्वागच्छेत्स्यं चेत्तु⁽²⁾पार्थेन धनेनास्य पूजां कुर्यामिति ॥

स एवं कृतव्यवसायः पुनरपि महासमुद्रमवतीर्णो बुद्धानुभावेन च रत्नद्वीपं संप्राप्य
 महारत्नसंग्रहं कृत्वा कुशलस्वस्तिना स्वगृहमनुप्राप्तः ॥ स मार्गश्रमं प्रतिविनोद्य भाण्डं
 प्रत्यवेक्षितुमारब्धः । तस्य नानाविचित्राणि रत्नाति दृष्ट्वा महान्छाभेत्पन्नः । चित्तपति⁽⁴⁾
 च । मया ईदृशानां रत्नानां श्रमणस्य गौतमस्य उपार्थं दातव्यं भविष्यति । यन्नृकमेतानि स्व- 15

1) Ex conject.; MS सदेव°, *sva*° is supported by R.

2) Ex conject.; MS पात्रःस्वागच्छेत्तपा°, the aks. उ of our mss. may easily proceed from डु, as both are very similar in the Nepalese handwriting.

3) Note the irregular sandhi, as on p. 20 n. 6.

4) Ex conject.; MS विभपति.

स्याः पत्न्या आयेने⁽¹⁾ कार्यापणाद्वयेन विक्रीय भगवतो गन्धं दद्यामिति । स कार्यापणाद्वये-
नागरु⁽²⁾ क्रीत्वा जेतवन् गतः । ततो ऽपत्रपमाणद्वयो द्वारकोष्ठके स्थित्वागर्हं⁽²⁾ धूपितवान् ॥

अथ भगवान्द्रूपमृच्च⁽³⁾भिसेस्कार⁽⁴⁾मभिसेस्कृतवान्येन स धूप उपरि विहायसमभ्यु-
द्भ्य सर्वा⁽⁵⁾ च आवस्ती स्फुरित्वा मद्दधकूटवद्वस्थितः⁽⁶⁾ । तस्य तदत्यद्भुतं देवमनुष्या-
वर्जनकरं प्रातिहार्यं दृष्ट्वा महान्प्रसाद उत्पन्नः । स स्वचित्तं परिभाषितवान् । नैत-
न्म[5a]न प्रतिद्वयं स्याद्यदहं भगवत्तं रत्नैर्नाभ्यर्चयेयमिति ॥ अथ तेन सार्धवाक्त्रेण भग-
वान्सम्रावकसङ्घो⁽⁸⁾ ऽर्त्तनिवेद्येन भक्तेनोपनिमन्त्रितः । ततः प्रणीतेनाहारेण संतप्य मह्य-
रत्नैरवकीर्णः । ततस्तानि रत्नानि उपरि विहायसमभ्युद्भ्य मूर्ध्नि भगवतो रत्नकूटागारो⁽⁹⁾
रत्नचक्रं रत्नमण्डपश्चाद्यस्थितः यत्र शक्यं मुणितितेन कर्मकारिणा⁽¹⁰⁾ कर्मात्तेवासिना वा
10 कर्तुं यथापि तद्भुङ्क्ष्य बुद्धानुभावेन देवतानाञ्च देवतानुभावेन ॥

अथ सार्धवाक्त्रो द्विगुणज्ञातप्रसादस्तत्प्रातिहार्यदर्शनान्मूलनिकृत्तं⁽¹¹⁾ इव हुमो भगवतः

1) Ex conject.; MS आयेस्तेन, the covetous merchant thinks he may rid himself of his vow at the expense of two coppers; the Chinese translation renders the *āyasaḥ kāṛṣāpaṇaḥ* by tshien. Cp. Divy. 30, 23.

2) So B; D and P write अगुरु, अगुरुं. Cp. Divy. 158, 15. 315, 13. 327, 11.

3) Ex conject.; B तद्द्रूपान्मृच्चमभि°; though the akṣara *ma* is clearly cancelled in B, it has been copied by the scribes of the other MSS. As to *tadrūpa*, cp. Divy. 42, s. 494, 20.

4) MS °स्कारानभि°.

5) MS सर्वा.

6) MS °स्थितं.

7) Ex conject.; MS रत्नैर्भ्य°; the correction is confirmed by R. 113 b 4 नैतन्मे प्रतिद्वयं स्याद्यदहं सुगतो जिनः । मया नाभ्यर्चितो रत्नैः etc.

8) Ex conject.; MS संवात्तनिवे°; cp. *supra* p. 18, 12.

9) B °टाकारो, D. corr., cp. *supra* p. 9, 10.

10) Ex conject., cp. *supra* p. 9, 10 and Divy. 211, 14 *mālākāreṇa vā mālā-kārāntevāsina vā*; B कर्माकारेणकर्मात्तेवासिना with :अ erased between र्मा and ते.

11) MS °कृत्त

पादयोर्निपत्य प्रणिधानं कर्तुमारब्धः । अनेनाह कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देवधर्मपरित्या-
गेन चान्धे लोके अनायके अपरिणायके बुद्धो भूयासमतीर्णानां सत्त्वानां तारयिता अमु-
क्तानां मोचयिता अनाश्रयस्तानामाश्राययिता अपरिनिर्वृतानां परिनिर्वापयितेति ॥

अथ भगवांस्तस्य सार्धवाहस्य हेतुपरम्परं कर्मपरम्परं च ज्ञात्वा स्मितं प्रावि-
ष्कायीत्⁽¹⁾ । धर्मता खलु यस्मिन्समये बुद्धा भगवतः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति तस्मिन्समये नी- 5
लपीतलोहितवदाता⁽²⁾ अर्चिषो मुखान्निश्चार्थं काश्चिदधस्ताद्भक्त्तिं काश्चिदुपरिष्ठाद्भक्त्-
तिं । वा अथस्ताद्भक्त्तिं ताः संज्ञीत्रं कालामूत्रं संघातं रौरवं महारौरवं तपनं प्रतापनम-
वोचिमर्षुर्दे निर⁽³⁾वर्षुर्मददं कृत्वां ऊरुवमुत्पलं पद्मं महापद्मं नरका⁽⁴⁾न्गत्वा ये उष्णानरका-
स्तेषु शीतीभूता⁽⁵⁾ निपतन्ति ये शीतनरकास्तेषूष्णीभूता⁽⁶⁾ निपतन्ति । तेन तेषां सत्त्वानां कार-
णाविशेषाः प्रतिप्रसन्नयन्ते । तेषामेवं भवति । किं नु वयं भवन्त इत्युक्ता ग्राह्या⁽⁷⁾ स्वित्- 10
न्यत्रोपपन्ना इति । तेषां प्रसादसंज्ञनानर्थं भगवान्निर्मितं चित्तमवयति । तेषां निर्मितं दृष्ट्वैवं
भवति । न ह्यैव⁽⁸⁾ वयं भवन्त इत्युक्ता नाप्यन्यत्रोपपन्ना अपि त्वयमपूर्वदर्शनः सत्त्वो ऽस्या-
नुभावेनास्माकं कारणाविशेषाः प्रतिप्रसन्धा इति । ते निर्मिते चित्तमभिप्रसाद्य तन्नरक-
वेदनीयं कर्म नैपयित्वा देवमनुष्येषु प्रतिसन्धिं गृह्णन्ति यत्र सत्त्वानां भाजनभूता भवन्ति ।
अथ⁽⁹⁾ उपरिष्ठाद्भक्त्तिं ताश्चातुर्नकारात्रिकांस्त्रिंशान्यामांस्तुपितान्निर्माणरतीन्परनि- 15

1) Cp. *supra* p. 10, n. 1; in B वि is in rasura; P and C प्राष्का°, D प्राविका°.

2) MS °तार्चिषा मु°.

3) B °दमहृह°, D corr.

4) MS नरके. Cp. *supra* p. 4, n. 7.

5) MS शीतिभूता (C °भूता).

6) B °भूता, P corr. 7) MS ग्रह्या.

8) B न ह्यै°, D corr.

9) DCP अपिस्त्रय° so, it seems, also B.

10) MS नैप°.

11) MS °रात्रिकास्त्राय° (P °रायिका°). I have retained *trāyastriṃṣān*, because it may perhaps be the form used by the author, and not *trayas-*, as MS has elsewhere. Cp. Pāli *tāvattīmsa*.

र्मितत्रशक्तिर्नो ब्रह्मकायिकान्ब्रह्मपुरोहितान्ब्रह्मव्रह्मणः⁽²⁾ परीताभानप्रमाणाभानाभा-
स्वरान्परीतशुभानप्रमाणशुभाञ्जुभक्तस्नाननधकान्पुण्यप्रसवान्वृक्षफलान्वृक्षानतपान्मु-
दृशान्मुदर्शनानकनिष्ठान्देवान्गत्वा अन्तित्यं दुःखं शून्यमनात्मेत्युद्धोषयति गाथाद्वयं च
भाषते ।

5

आरभध्वं निष्क्रामत पुण्यध्वं बुद्धशासने ।

धुनीत मृत्युनः सैन्यं नडागारमिव कुञ्जरः ॥

यो क्षास्मिन्धर्मविनये अग्रमत्तश्चरिष्यति ।

प्रक्षाय ज्ञातिसंसारं दुःखस्यात्तं करिष्यति । इति ॥

अथ ता अर्चिषस्त्रिसाहस्रमहासाहस्रं⁽⁴⁾ लोकधातुमन्वादिष्य अथ भगवत्तमेव⁽⁵⁾ पृष्ठतः
10 पृष्ठतः सगनुगच्छति । तद्यदि भगवानतीतं कर्म व्याकर्तुकामो भवति भगवतः पृष्ठतो
ऽत्तधीषते । अनागतं व्याकर्तुकामो भवति पुरस्तादत्तधीषते । नरकोपपत्तिं व्याकर्तुकामो
भवति पादतले ऽत्तधीषते । तिर्यगुपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पाष्पर्यामत्तधीषते ।
प्रेतोपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पादाङ्गुष्ठे ऽत्तधीषते । मनुष्योपपत्तिं व्याकर्तुकामो भव-
ति ज्ञानुनोर्त्तधीषते । त्रलचक्रवर्तिराद्यं व्याकर्तुकामो भवति वामे कर्तले ऽत्तधीषते ।
15 चक्रवर्तिराद्यं व्याकर्तुकामो भवति दक्षिणे कर्तले ऽत्तधीषते । देवोपपत्तिं व्याकर्तु-
कामो भवति नान्यामत्तधीषते । आचक्रवोधिं व्याकर्तुकामो भवति आस्ये ऽत्तधीषते ।
प्रत्येकवोधिं व्याकर्तुकामो भवति ऊर्णापामत्तधीषते । अनुत्तरां सम्यक्संबोधिं व्याक-
र्तुकामो भवति उष्णीषे ऽत्तधीषते ॥

अथ ता अर्चिषो भगवत्तं त्रिः⁽⁷⁾ प्रदक्षिणीकृत्य भगवत उष्णीषे ऽत्तिर्हताः । अथायु-
20 ष्मानानन्दः कृतकरपुटो भगवत्तं पप्रच्छ ।

1) MS °यिकात्र°.

2) MS °ब्रह्माणः.

3) B पुण्यप्र°, D corr.

4) Anuv. is wanting in MS.

5) B भगवत्तमेतव, D corr.

6) MS उर्णा° 7) MS त्रिप्र°.

नानाविधो रङ्गसहस्रचित्रो वक्त्रात्तरात्रिष्कसितः कलापः ।

श्रवभासिता येन दिशः समत्ताद्वित्राकरेणोदयता यथैव ॥

गाथाश्च भाषते ।

विगतोद्धवा दैन्यमदप्रह्वीणा बुद्धा न्रगत्युत्तमहेतुभूताः ।

नाकार्षां शङ्खनृणालगौरं स्मि[5b]तमुपदर्शयन्ति जिना जितारपः ॥ 5

तत्कालं स्वयमधिगम्य वीर बुद्धा

श्रोतृणां श्रमण जिनेन्द्र काङ्क्षितानां ।

धीराभिर्मुनिवृष वाग्भिरुत्तमाभि-

रुत्पन्नं व्यपल्य⁽¹⁾ संशयं शुभाभिः ॥

नाक्रस्माह्यवणत्रलाद्विरात्रधैर्याः 10

संबुद्धाः स्मितमुपदर्शयन्ति नायाः ।

यस्यार्थे स्मितमुपदर्शयन्ति धीराः

तं श्रोतुं समभिलषन्ति ते जनैषा इति ॥

भगवानाह । एवमेतदानन्दैवमेतत् । नाहेत्वप्रत्ययमानन्द तथागता श्रद्धतः सम्य-

कसंबुद्धाः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति । पश्यस्यानन्दानेन सार्धवाहनेन मनैवंविधं सत्कारं कृतम् ॥ 15

एवं भद्रे ॥ एष सार्धवाहो ऽनेन कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन च त्रिक-

ल्पासंख्येयसमुदानां बोधिं समुदानाय महाकरुणापरिभाविता⁽²⁾ षट् पारमिताः परिपूर्ण

रत्नोत्तमो नाम सम्यक्संबुद्धो भविष्यति दशभिर्त्रैलौशतुर्भैर्वशाश्चैस्त्रिभिरावेणिकैः स्म-

त्युपस्वनिर्महाकरुणया च । अयनस्य देयधर्मो यो मनान्तिके चित्तस्याभिप्रसादः⁽³⁾ ॥

इदमत्रोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

20

1) D corr.

2) MS °वितो.

3) MS चित्तमभिप्र°, cp. *supra* p. 12 n. 4.

सोन इति ५ ॥

lost

[6a] वडिक इति ६ ॥

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रे-
 5 ष्ठीभिः सार्यवाहैर्देविर्नगैर्यत्तैरसुरैर्गुरुः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयत्तगन्धर्वानुरग-
 रुडकिन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो मन्दापुण्यो लाभो चावृष्टिपिण्डपातशय-
 नासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्घः आवस्त्यां विहरति जेतवने ऽनाद्य-
 पिण्डदृश्याग्नि । आवस्त्यामन्यतनो गृह्यतिः श्रेष्ठी प्रतिवसति आद्यो मन्दाधनो मन्दा-
 भोगो विस्तीर्णविशालपरिग्रहो वैश्रवणधनसमुद्दितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धा । तेन सद-
 10 शात्कुलात्कलत्रमानोत्तम् । स तथा सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो
 रममाणस्य परिचारयतः गृह्यतेः पत्नी आपन्नसत्त्वा संवृता । सा नवानां मानानामत्यया-
 त्प्रसूता । दारको ज्ञातो अभिद्वयो दर्शनीयः प्रासादिकः ॥ तस्य ज्ञातो⁽²⁾ ज्ञातिमहं
 कृत्वा वडिक इति नामधेयं कृतवान्पिता । वडिको दारको ऽष्टाभ्यो धात्रीभ्यो
 दत्तः । अंसधात्रीभ्यां क्षीरधात्रीभ्यां मलधात्रीभ्यां क्रीडनिकाभ्यां धात्रीभ्याम् । सो
 15 ऽष्टाभिर्धात्रीभिरुन्नीयते वर्धते क्षीरेण दध्ना नवनीतेन सर्पिषा सर्पिमण्डेनान्यैश्चोत्तप्तो-
 त्तैरूपकरणविशेषैराणु वर्धते क्रुदस्वमिव पङ्कजम् । यदा मन्दासंवृतः पञ्चवर्षो षड्वर्षो
 वा⁽³⁾ तदा गुरौ भक्तिं कृत्वा सर्वशास्त्राणि अधीतानि । तीक्ष्णबुद्धितया शीघ्रं सर्वशास्त्रस्य
 पारं गतः ॥

1) D in inverted order देवनागयत्तानुरगन्धर्वगरु°.

2) MS ज्ञातोर्जा°.

3) Ex conject.; MS पद्वर्षम्वा, cp. *supra* p. 15 n. 7.

4) MS तीक्ष्ण°.

तदनन्तरं तस्य वटिकस्य किञ्चित्पूर्वज्ञम्कृतकर्मविपाकेन शरीरे कायिकं दुःखं पतितम्⁽²⁾ । इति दुःखी भूनाश्चितापरः स्वितः⁽⁴⁾ । किं पापं कृतं मया खदिदं⁽⁵⁾ कायिकं दुःखं नम शरीरे ज्ञातम्⁽⁶⁾ ॥ तस्य पितापि पुत्रस्येदं कायिकं दुःखभावं दृष्ट्वा महदुद्विग्नः पुत्रात्य-
 यशङ्कया दीनमानसः⁽⁷⁾ शोकाश्रुव्याप्तवदनस्वरितं वैद्यमाह्वय तस्य पुत्रस्य रोगं दर्शयति⁽⁸⁾ ।
 को रोगः⁽⁹⁾ केन हेतुना नम पुत्रस्य देहे ज्ञात इति । ततः स वैद्यस्तस्य रोगचिह्नं दृष्ट्वा चि-
 कित्सां कर्तुमारब्धः ॥ तथापि तस्य रोगशान्तिं⁽¹⁰⁾ भवति पुनर्वृद्धिर्भवति ॥ पिता पुत्रस्य
 रोगं⁽¹¹⁾ वृद्धं ज्ञातं दृष्ट्वा घत्रश्यं पुत्रो मरिष्यति यद्वैद्येनापि चास्य रोगस्य चिकित्सितुं न
 शक्यत इति मूर्च्छया भूना पतितः ॥ तं दृष्ट्वा भूयो ऽपि पुत्रस्य चित्ता ज्ञाता⁽¹³⁾ भूयो ऽपि चि-
 त्तया मानसो व्यग्रा ज्ञाता ॥ स दारको रोगो भूना ऽशक्यो ऽपि वदितुं क्वञ्चित्पितरं

1) Note the use of *kimcit* as the theme of the indefinite pronoun in the first member of a compound. Cp. PW in kürzerer Fassung: II, 64, Sp. 3, and Jāta-kamālā p. 120, 3 *yatkimcanakāritākṣepakarkaṣākṣaram*.

2) MS पतितः. 3) MS °भूतोचि°.

4) D °परो व्यत्रस्वितः, which seems to be a good correction.

5) Ex conject.; MS मया इदं.

6) MS ज्ञातः.

7) MS मानसो (P सा).

8) MS दर्शयति.

9) Ex conject.; MS किं रोगं. Perhaps this must remain unchanged: in that case ज्ञात इति is to be changed in ज्ञातमिति. Blunders in gender are not rare in our text. Cp. *supra*, p. 3 n. 8. In the foregoing दुःखभाव is taken as a neuter.

10) Ex conject.; MS °शात्तो न.

11) MS रोगवृ°.

12) BC वास्य; the meaning 'even' of अत्रि च is substantiated by one example in PW. I, 305, 1. Note the genitive with *cikitsati* and cp. my Sanskrit Syntax § 121.

13) MS ज्ञातः.

14) *Ḍakya* is here used with active signification, as it is Divy. 39, 12 *ḍakyaṣ tvam vastum*, as is also the case with the verb *ḍakyaṁi*. See Divy. 111, 10. 137, 3. 303, 30. 358, 10. 397, 24. 486, 11. — Divy. 370, 15 even *ḍakyaṣte* has the meaning of *ḍaknoti*, as is also found in the Bhagavadgītā 11, *sa tu māṁ ḍakyaṣe draṣṭum*.

15) P ऽशक्यो वदितुं unmeaning, cp. Feer, p. 39 n. 2; the good reading is found in the other MSS. The tale nr. 14 of Vicitrakarṇikāvadāna (f. 65b 3 — 70b 6 of the ms. of the I. O.) which is a periphrastic elaboration of our Vaḍikaavadāna has in the corresponding place (f. 67 a 1) these words शनैर्नाचस्वरो ऽवदत्.

वभाषे । मा तात साहसं । धैर्यमवलम्ब्योत्तिष्ठ मनात्यपाशङ्कया मा भूस्त्वमपि मादृशः ।
 मम नाम्ना देवानां पूजां कुरु दानं देहि ततो मम स्वस्था⁽²⁾ भविष्यति ॥ स गृहपतिरिति
 पुत्रस्य वच आकर्ण्य सर्वदेवेभ्यः पूजां कृतवान्सर्वब्राह्मणतीर्थिकपरिव्राजकेभ्यो दानं
 दत्तवान् । तथापि तस्य रोगशक्तिर्न भवति ॥ तदा तस्य महान्मानसो⁽³⁾ दुःखो⁽⁴⁾ ऽभूत् । सर्व-
 5 देवेषु पूजा कृता दानो ऽपि दत्तः पित्रा मम । तथापि स्वस्था न भवति ॥ ततस्तथागतगु-
 णान्नुस्मृत्य बुद्धं नमस्कारं कर्तुमारब्धः ॥

अत्रातरे नास्ति किञ्चिद्बुद्धानां भगवत्तानज्ञातनदृष्टमचिदितनविज्ञातम् । धर्मता
 खलु बुद्धानां भगवतां महाकारुणिकानां लोकानुग्रहप्रवृत्तानामेकारत्नाणां शनशत्रिपश्य-
 नाविहारिणां त्रिदमवस्तुकुशलानां चतुरोद्योत्तीर्णानां चतुर्द्विपादचरणतलमुप्रति-
 10 ष्ठितानां चतुर्षु संग्रहवस्तुषु दीर्घरात्रकृतपरिचयानां पञ्चाङ्गविप्रहोणानां पञ्चगतिसम-
 तिक्रातानां पडङ्गसमन्वागतानां पट्टपारमितापरिपूर्णानां सप्तबोध्यङ्गकुमुनाष्वानामष्टाङ्ग-
 मार्गदेशिकानां नवानुपूर्वविहा[6b]रसनापत्तिकुशलानां दशवलयलिनां दशदिक्समाप्-
 र्णयशसां दशशतवशवर्तिप्रतिविशिष्टानां त्रौ रात्रेस्त्रिर्दिवसस्य बुद्धचतुषा लोकं व्यव-
 लोक्य ज्ञानदर्शनं प्रवर्तते । को ह्योयते को वर्धते कः कृच्छ्रप्राप्तः कः संकटप्राप्तः कः संत्रा-

1) B धैय°, D corr.

2) Ex conject; MS स्वस्था. I suppose स्वस्था was written by the author of this 'avadāna with the meaning of *svāsthyam*, *svasthatā*. This not-classic subst. *svasthā* may have been formed by analogy, cp. the adj. *saṁstha* and the subst. *saṁsthā*; *pratiṣṭha* and *pratiṣṭhā*.

3) MS मानसो.

4) The mistakes in gender may be imputed to the author of this text. Cp. *supra* p. 3 n. 8 and p. 29, n. 10.

5) Perhaps भवत्तीति.

6) P corr.

7) The periphrastic *namaskāraṃ kṛ* has borrowed its construction from the verb *namaskṛ*, cp. my Sanskrit Syntax § 310, 2.

8) B प्रवृत्तना°, D corr.

9) BCP चतुःशः°.

10) B °दिग्मसा°, D °दिशा°, C °दिग्मसा°, P °दिग्मसा°.

11) MS त्रिरात्रत्रिदि°.

धप्रातः कः कृच्छ्रसंकटसंबाधप्रातः को ऽपायनिम्नः⁽¹⁾ को ऽपायप्रवणः को ऽपायप्राग्भारः
 कमहनपायाडुद्धृत्य स्वर्गे मोक्षे च प्रतिष्ठापयेयं कस्य कामपङ्कनिमग्नस्य हस्तोद्धारमनु-
 प्रदद्यां कनार्यधनविरहितनार्यधनेश्चर्याधिपत्ये प्रतिष्ठापयेयं कस्यानत्ररोपितानि कुशल-
 नूल्यानत्ररोपयेयं कस्यानत्ररोपितानि परिपाचयेयं कस्य परिपक्वानि विनोचयेयम् ।
 ग्राह्य च ।

5

अप्येवातिक्रमेद्वेलां सागरो मकरालयः ।

न तु वैनेपत्रतमानां बुद्धो वेलामतिक्रमेत्⁽²⁾ ॥

ततो भगवता वडिकस्य गृहपतेः⁽³⁾ पुत्रस्य तामवस्त्रां दृष्ट्वा सूर्यसहस्रातिरेकप्रभाः
 कनकवर्णा नरोचपः सृष्टाः येस्तद्गृहं सनत्तादवभासितं कल्पसहस्रपरिभाविताश्च मैत्र्यंशव
 उत्सृष्टाः वैरस्य स्पृष्टमात्रं शरीरं प्रह्लादितम् । ततो भगवांस्तस्य द्वारकोष्ठकमनुप्रातः । 10
 दैवारिकपुरूपेणास्य निवेदितं भगवान्द्वारे तिष्ठतीति ॥ अथ वडिकः श्रेष्ठिपुत्रो लब्ध-
 प्रसादो ऽधिगतसमाश्वास ग्राह्य । प्रविशतु भगवान् स्वागतं भगवते ग्राह्याङ्गामि भगवतो
 दर्शनमिति ॥ अथ भगवान्प्रविश्य प्रज्ञप्त द्वासने निपणः । निपद्य भगवान्वडिकमु-
 वाच । किं ते वडिक वाधत इति⁽⁴⁾ ॥ वडिक उवाच । कायिकञ्च मे दुःखं चेतसिकं चेति ॥
 ततो ऽस्य भगवता सर्वसत्त्वेषु मैत्र्युपदिष्टा⁽⁵⁾ अयं ते चेतसिकस्य⁽⁷⁾ प्रतिपन्न इति । लौकिकं च 15
 चित्तमुत्पाद्यामास । अहो वत शक्रो देवेन्द्रो गन्धनादनात्पर्यतात्तर्त्कारिकामोपधोमानये-

1) B °पनिमग्नः, D corr. 2) MS °लामनुत्क्रमेत.

3) Visarga is wanting in MS.

4) B °डिकममुवाच, D corr.

5) Ex conject.; MS वाधक, cp. the parallel passage in Avad. nr. 50, B 47a and Divy. 420, 4.

6) Ex-conject.; B मैत्र्यं उपदिष्टाः, still more corrupted in D; P मैत्री...°ष्टाः.

7) Ex conject.; MS इयते चेतसिकश्च.

8) BC लौकिकंचवित° (P लो°...रचित°), D corr.

9) P °माडना°, C °मागुना°, as the akṣara of B they copied may be read either *gu* or *ḍa*; D corr.

10) MS here and on the following line °कामोप°. — With the two remedies applied here by Bhagavān cp. Mahābh. ed. Bomb. III, 216, 17 प्रज्ञया नानसं दुःखं कन्याच्छारोर्मौषधैः.

दिति ॥ सहचिन्तोत्पादाद्भगवतः शक्तो देवेन्द्रो गन्धमादनात्पर्वतात्तनोरिकामोपधीमानीय
भगवते दत्तवान्भगवता च स्वपाणिना गृहीत्वा वडिकाय दत्ता इयत्ते कायिकस्य दुःखस्य
परिदाहृशनर्गात् ॥

स कायिकं प्रसन्नब्धिमुखं लब्धा भगवतो ऽन्तिके चित्तं प्रसाद्यामानं प्रसन्नचित्तश्च
5 राक्षः प्रतेनत्रितो निवेद्य भगवत्तं सश्रावकसङ्घं भोजयित्वा शतसहस्रेण वस्त्रेणाच्छाद्य
सर्वपुष्पनात्यैरभ्यर्चितवान् ॥ ततश्चेतनां पुष्पाति स्म प्रणिधिं <च>⁽¹⁾ चकार । अनेनाहं
कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन यथैवाहं भगवता अनुत्तरेण वैश्वरात्रेण
चिकित्सित द्रवमह्मप्यनागते ऽध्वनि अन्धे⁽²⁾ लोके अनायके अपरिणायके बद्धो भू-
यासमतीर्षानां सद्धानां तारयिता अनुक्तानां मोचयिता अनाश्वस्तानामाश्वासयिता अपरि-
10 निर्वृतानां परिनिर्वापयितेति ॥

अथ भगवान्वडिकस्य⁽³⁾ धातुपरम्परां कर्मपरम्परां च ज्ञात्वा स्मितं प्राविर्-
कार्पयत् ॥ धर्मता खलु यस्मिन्समये बुद्धा भगवतः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति तस्मिन्समये
नीलपीतलोहितवदता अर्चयो मुखान्निश्चार्य काश्चिदधस्ताद्भक्तिकाश्चिदुपरिष्ठाद्भक्-
त्ति । या अथस्ताद्भक्तित्ताः संतीचं कालसूत्रं⁽⁴⁾ संघातं रौरवं महारौरवं तपनं प्रतापनम-
15 वीचिनवुर्दं⁽⁵⁾ निर्वुर्दमटं कृत्वं ऊळ्वमुत्पलं पद्मं महापद्मं नरकान्गत्वा ये उष्णानरका-
स्तेषु शीताभूता निपतन्ति ये शीतनरकास्तेषूप्ष्णीभूता निपतन्ति । तेन तेषां सद्धानां कार-
रणाविशेषाः प्रतिप्रसन्नभ्यस्ते । तेषामेवं भवति । किं नु वयं भवन्न इतश्च्युता ग्राहो स्विद्-
न्यत्रोपपन्ना इति । तेषां प्रसादसंजननार्थं भगवान्निर्मितं विसर्जयति । तेषां निर्मितं दृष्ट्वैवं

1) Cp. *infra* p. 37, 13.

2) MS अन्ध.

3) MS वडिकस्य तेषातु^०. I think there is a gap after ^०कस्य and the author wrote वडिकस्य <गृहपते>र्धातु^०, if not rather वडिकस्य <गृहपतेः पुत्रस्य> धातु^०.

4) added in P.

5) Anusv. is wanting in MS.

6) MS नरकं.

चक्रवर्तिराद्यं व्याकर्तुकामो भवति दन्तिणे कर्तले ऽत्तधीयते । देवोपपत्तिं व्याकर्तु-
कामो भवति नाभ्यानत्तधीयते । आत्रकव्रीधिं व्याकर्तुकामो भवति ग्रास्ये ऽत्तधीयते ।
प्रत्येकव्रीधिं व्याकर्तुकामो भवति उर्णा⁽¹⁾यानत्तधीयते । अनुत्तरां सम्यकसंव्रीधिं व्याकर्-
तुकामो भवति उष्णीषे ऽत्तधीयते ॥

5 अथ ता अर्चिषो भगवत्तं त्रिः⁽²⁾ प्रदत्तिणीकृत्य भगवत उष्णीषे ऽत्तर्हिताः । अथायु-
ध्मानानन्दः कृतकरपुटो भगवत्तं पप्रच्छ ।

नानाविधो रङ्गसदृसचित्रो वक्त्रात्तरान्निष्कसितः कलापः ।

अवभासिता येन दिशः समन्ताद्दिवाकरेणोदयता यथैव ॥

गाथाश्च भाषते ।

10 त्रिगतोद्धवा दैन्यमद्रक्षोणा बुद्धा जगत्युत्तमहेतुभूताः ।
नाकारणं शङ्खमृणालगौरं स्मितमुपदर्शयन्ति जिना जिताख्यः ॥
तत्कालं स्वयमधिगम्य धीर बुद्ध्या

श्रीनृणां श्रमण जिनेन्द्र काङ्क्षितानां ।

धीराभिर्मुनिवृष वाग्भिरुत्तमाभि-

15 रूत्पन्नं व्ययनय संशयं शुभाभिः ॥

नाकस्माल्लवणजलाद्गिराजधैर्याः

संबुद्धाः स्मितमुपदर्शयन्ति नाथाः ।

वस्यार्थे स्मितमुपदर्शयन्ति धीराः

तं श्रोतुं समभिलषन्ति ते जनौषा इति ॥

20 भगवानाह । एवमेतदानन्दैवमेतन् । नाहेत्वप्रत्ययमानन्दं तथागता अर्हन्तः स-
म्यकसंबुद्धाः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति । पश्यस्यानेन वडिकेन गृह्यतिपुत्रेण मनैवंविधं

1) B उर्णा°, D corr.

2) MS त्रिप्र°.

सत्कारं कृतम् ॥ एवं भदत्त ॥ एष घानन्द वडिको गृहपतिपुत्रो ऽनेन कुशलमूलेन चि-
तोत्पोदन देवधर्मपरित्यागेन च त्रिकल्पसंख्येयसमुद्धानीतां बोधिं समुद्धानीय महाक-
रूणापरिभाविताः षट् पारमिताः परिपूर्णं शाक्यमुनिर्नाम⁽¹⁾ सम्यक्संबुद्धो भविष्यति द-
शभिर्ब्रह्मैश्वर्यभिर्विशारद्यैस्त्रिभिर्गोत्रेणिकैः स्मृत्युपस्थानैर्महाकरूणाया च । अयमस्य देवधर्मी
यो मनास्तिके चित्तप्रसाद इति ॥

5

इमत्रोचद्गवानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) I read शाक्यमुनिः on account of both the Chinese and the Tibetan trans-
lations agreeing in that name of the future Buddha, cp. Mahāvastu I, 47, 13 sqq.
57, 8. Divy. 90, 6; B अयत्तवानिर्नाम, which seems to be a corruption of शाक्यमुनिः.
Nearly the same corruption is found in the Vicitrakarnikāvadāna f. 70 a 10
झङ्गावाण्यभिधो बुद्धे (sic) तयागतो भविष्यति.

पत्र इति ७ ॥

बुद्धो भगवान्तत्कृतो गुरुकृतो मानिनः पूजितो राजभो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवाह्निर्देवैर्नागैर्वनैरुमुर्गहृडैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयन्तासुरगुरुटकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महूपुण्यो लाभो चोवरपिण्डपातशयनासनगू-
 5 नप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सभ्रावकसङ्घः श्रावस्त्यां विक्रति स्म जेतवने ऽनाद्यपिण्ड-
 दस्यारामे ॥ यदा भगवाँल्लोके नोत्पन्नं घासोत्तदा राज्ञा प्रसेनजित्तीर्थिकदेवतार्चनं कृत-
 वान्पुष्पधूपगन्धमाल्यविलेपनैः । यदा तु भगवाँल्लोके उत्पन्नो राज्ञा च प्रसेनेजिद्धकूरसूत्रो-
 दाहरणेन विनीतो भगवच्छासने श्रद्धां प्रतिलब्धवांस्तदा प्रीतिसौमनस्यज्ञातस्त्रिभगव-⁽¹⁾
 त्तमुपसंक्रम्य दीपधूपगन्धमाल्यविलेपनैर्भ्यर्चयति ॥

10 घवान्यतमं धारामिको नवं पद्ममादाय राज्ञः प्रसेनजितो ऽर्थं श्रावस्त्यं प्रविशति
 तीर्थिकोपासकेन च दृष्टः ⁽²⁾पृष्ट⁽²⁾ । किमिदं पद्मं विक्रीणीये ⁽³⁾ ॥ स कथयत्यनेति ⁽⁴⁾ ॥ स
 क्रेतुका[7b]मो वाचद्वार्यापण्डो गृह्यतिस्तं प्रदेशमनुप्राप्तः । तेन तस्माद्ध्विगुणेन मूल्ये-
 न वर्धितम् । ततः ⁽⁵⁾परस्परं वर्धमानौ वाचच्छतसृष्टं वर्धितवत्तौ ⁽⁶⁾ ॥ घवारामिक-

1) MS °ज्ञातः त्रिभग°.

2) My insertion of पृष्ट is corroborated by parallel passages, cf. Divy. 26, 19, 30, 27, 57, 13, 488, 25, 541, 20 and *infra*, tale 44, B 42 b; tale 61, B 58 b; tale 76, B 71 b.

3) Ex conject.; B विक्रीणीय.

4) With आन 'yes; indeed' cp. the Pāli *āma*, e. g. Jāt. II, 92, 25. In B the akṣara रा is added on the inferior margin, to be inserted between त्या and मे, by one who did not understand the true reading. CD त्यारामेति, P भ्यारामेति.

5) MS ततो.

6) Ex conject.; MS सृष्टवर्धितौ. The passive is of course impossible. M. Feer informs me that the Tibetan translation is no obstacle to my correction.

स्यैतद्भवत् । अथमनाद्यपिण्डदे गृहपतिरचञ्चलः स्थिरसत्त्वो नूनमत्र कारणेन भवितव्य-
मिति । तेन संशयनातेन स तीर्थिकाभिप्रसन्नः पुरुषः पृष्ठः कस्यार्थे भवानेवं वर्धते⁽¹⁾ इति ।
स ग्राह् । अहं भगवतो नारायणस्यार्थे इति ॥ अनाद्यपिण्डदाहं⁽²⁾ । अहं भगवतो बुद्धस्यार्थे
इति ॥ आरामिक ग्राह् । क एष बुद्धो नामिति ॥ ततो ऽनाद्यपिण्डदेन विस्तरेणास्य
बुद्धगुणा ग्राह्याताः ॥ तत आरामिको ऽनाद्यपिण्डदाह् । गृहपते ऽहं स्वयमेव तं भग- 5
वत्तमभ्यर्चयिष्य इति ॥

ततो ऽनाद्यपिण्डदे गृहपतिरारामिकमादाय येन भगवांस्तेनोपसंक्रान्तः । दर्शा-
रामिको बुद्धं भगवत्तं द्वात्रिंशता मह्यपुरुषलक्षणैस्समलङ्कृतमशोत्त्या चानुव्यञ्जनैर्वि-
राजितगात्रं व्यामप्रभालङ्कृतं सूर्यसहस्रातिरेकप्रभं ब्रह्ममिद्य रत्नपर्वतं सनत्ततो भद्र-
कम् । सहदर्शनाच्चारामिकेण तत्पद्मं भगवति नितम् । ततः नित्तमात्रं शकटचक्रप्रमाणं 10
भूवा उपरि भगवतः स्थितम् ॥

अथ सारामिकस्तत्प्रातिहार्थं दृष्ट्वा मूलनिकृत्तं⁽⁴⁾ इयं हुमो भगवतः पादयोर्निपत्य
कृतकरपुटश्चेतनां पुष्पाति प्रणिधिं च कर्तुमारब्धः । अनेनाहं कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन
देवधर्मपरित्यागेन चान्धे लोके <अनायके> अपरिणायके बुद्धो भूवासमतीर्णानां सञ्चानां
तारयिता अमुक्तानां मोचयिता अनाद्यस्तानामाश्वासयिता अपरिनिर्वृतानां परिनिर्वाप- 15
यितेति ॥

अथ भगवांस्तस्यारामिकस्य हेतुपरम्परां कर्मपरम्परां च ज्ञात्वा स्मितं प्रावि-
रकापीत् । धर्मता खलु यस्मिन्समये बुद्धा भगवतः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति तस्मिन्समये नी-

1) B °ते इति, D °त इति. Instead of *vardhata iti* one should rather expect *vardhayati*, but the transitive meaning of the primitive non-causative verb is not wholly excluded from the post-Vedic period. Cp. *supra* p. 36, 13 *parasparam vardhamānu*. For the rest, Divy. 403, 10 foll. may be compared.

2) Sic MS; cp. *supra* p. 20 u. 6.

3) MS व्योम°.

4) MS °कृत.

लपितलोहितावदाता अर्चिपो मुखान्निश्चार्यं⁽¹⁾ काश्चिदधस्ताद्भक्ति काश्चिदुपरिष्ठाद्भक्ति
 त्ति । या अथस्ताद्भक्ति ताः संघातं⁽²⁾ कालसूत्रं संघातं⁽²⁾ रौरवं महारौरवं तपनं प्रतापनम-
 वीचिमर्षुदं निरर्षुदमदं दृष्टवं⁽³⁾ कुरुवमुत्पलं पन्नं महापन्नं नरकान्गत्वा⁽³⁾ ये उष्णनरका-
 स्तेषु शीतभूता निपतन्ति ये शीतनरकास्तेषुष्णभूता निपतन्ति । तेन तेषां सन्नानां का-
 5 र्णाविशेषाः प्रतिप्रसन्नयन्ते । तेषामेवं⁽⁴⁾ भवति । किं नु वयं भवन्त इतश्च्युता ग्राहोऽस्विद-
 न्यत्रोपपन्ना इति । तेषां प्रसादमंजननार्थं भगवान्निर्मितं⁽⁵⁾ विसर्जयति । तेषां निर्मितं
 दृष्ट्वैवं भवति । न ह्येवं⁽⁶⁾ वयं भवन्त इतश्च्युता नाप्यन्यत्रोपपन्ना अपि लयनपूर्वदर्शनः सन्नो
 ऽस्यानुभावेनास्माकं कारणाविशेषाः प्रतिप्रसन्नया इति । ते निर्मिते चित्तमभिप्रसाद्य
 तन्नरकवेदनीयं कर्म तपयित्वा देवमनुष्येषु प्रतिसन्धिं गृह्णन्ति यत्र सत्यानां भाजनभूता
 10 भवन्ति । या उपरिष्ठाद्भक्ति ताद्यातुर्महाराजिकांस्त्रयस्त्रिंशान्यामांस्तुपिता⁽⁹⁾निर्माणा⁽⁹⁾रती-
 न्परनिर्मितवशवर्तिनो ब्रह्मकायिकान्ब्रह्मपुरोहितान्महाब्रह्मणः परीताभानप्रमाणाभा-
 नाभास्वरान्परीतगुहानप्रमाणशुभाङ्कुभकृत्स्नाननधकान्पुण्यप्रसवान्बृहत्फलानवृद्धानत-
 पान्सुदृशान्सुदर्शनानकनिष्ठान्देवान्गत्वा अनित्यं दुःखं शून्यमनात्मेत्युद्धोषयति⁽¹¹⁾ गाथाद्वयं
 च भाषते ।

1) B काचि°, D corr.

2) B संघातरौ°, D corr.

3) MS °कंग°. Cp. *supra* p. 4 n. 7.

4) MS °मेवभव°.

5) B °निर्मितं, D corr.

6) MS ह्यैवं (D ह्येवं).

7) MS तंनरकवे° (D °रकवे).

8) MS ले°.

9) B °तानिर्मा°, D corr.

10) B °प्रसन्न°, D corr.

11) B °षयति, D corr.

घारभध्वं⁽¹⁾ निष्क्रामत पुष्यध्वं बुद्धशासने ।

धुनीत मृत्युनः सैन्यं नडागारमिव कुञ्जरः ॥

यो ह्यास्मिन्धर्मविनये अग्रमतश्चरिष्यति ।

प्रह्वय ज्ञातिसंसारं दुःखस्यात्तं करिष्यति । इति ॥

अथ ता अर्चिषस्त्रिंशत्सप्तमहत्साहस्रं लोकधातुमन्वाहिएय भगवत्तमेव पृष्ठतः 5
पृष्ठतः समनुगच्छति । तद्यदि भगवानतीतं कर्म व्याकर्तुकामो भवति भगवतः पृष्ठतो
ऽत्तधीयते । अनागतं व्याकर्तुकामो भवति पुरस्तादत्तधीयते । नरकोपपत्तिं व्याकर्तुका-
मो भवति पार्तले ऽत्तधीयते । तिर्यगुपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पाष्पर्यामत्तधीयते ।
प्रेतोपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पाद्मङ्गुष्ठे ऽत्तधीयते । मनुष्योपपत्तिं व्याकर्तुकामो भव-
ति ज्ञानुनोऽत्तधीयते । बलचक्रवर्तिरायं व्याकर्तुकामो भवति यामे करतले ऽत्तधीयते । 10
चक्रवर्तिरायं व्याकर्तुकामो भवति दक्षिणे करतले ऽत्तधीयते । देवोपपत्तिं व्या[8a]कर्तु-
कामो भवति नाभ्यामत्तधीयते । आश्वक्रवोधिं व्याकर्तुकामो भवति घास्ये ऽत्तधीयते ।
प्रत्येकवोधिं व्याकर्तुकामो भवति ऊर्णावामत्तधीयते । अनुत्तरां सम्यक्संबोधिं व्याक-
र्तुकामो भवति उष्णापे ऽत्तधीयते ॥

अथ ता अर्चिषो भगवत्तं त्रिः⁽²⁾ प्रदक्षिणीकृत्य भगवत उष्णापे ऽत्तर्हिताः । अथापु- 15
ष्मानानन्दः कृतकरपुष्टो भगवत्तं पप्रच्छ ।

नानाविधो रङ्गसकृन्नचित्रो वक्त्रात्तरान्निष्कमितः कलापः ।

अवभासिता येन दिशः समन्ताद्दिवाकरेणोदयता यथैव ॥

गाथाश्च भाषते⁽³⁾ ।

विगतोद्भवा देिन्यमदप्रह्नीणा बुद्धा जगत्युत्तमहेतुभूताः ।

20

नाकारणं शङ्खनृपालगौरं स्मितमुपदर्शयति जिना जितारयः ॥

1) B °ध्व, D corr.

2) MS त्रिप्र°.

3) MS भाषते.

तत्कालं स्वयमधिगम्य वीर बुद्ध्या

श्रोतृणां श्रमण⁽¹⁾ त्रिनेन्द्र काङ्क्षितानां ।

धीराभिर्मुनिवृष वाग्भिर्हस्तमाभि-

रूत्पन्नं व्यपनय संशयं शुभाभिः⁽²⁾ ॥

5 नाकस्नाह्नवणत्रलाद्रिरात्रधैर्याः

संबुद्धाः स्मितमुपदर्शयन्ति नाद्याः ।

यस्यार्थे स्मितमुपदर्शयन्ति धीराः

तं श्रोतुं समभिलषन्ति ते जनौघा इति ॥

भगवानाह । एवमेतदानन्दैवमेतत् । नाह्वेत्प्रत्ययमानन्द तत्रागता अर्हन्तः सम्य-
 10 कसंबुद्धाः स्मितं प्राविशुर्ब्रूवन्ति । पश्यन्ति त्वमानन्दनिनारामिकेण प्रसादात्तेन ममैवं-
 विधां पूजां कृताम्⁽³⁾ ॥ एवं भद्रे ॥ एष चारानिको ऽनेन कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देवध-
 र्मपरित्यागेन च त्रिकल्पसाक्षेयसमुद्धानीतां बोधिं समुद्धानीय महाकरुणापरिभाविताः
 पट् पारमिताः परिपूर्य पद्मोत्तमो नाम सम्यक्संबुद्धो भविष्यति दशभिर्ब्रह्मैश्वर्यतुर्भिवशा-
 र्थैस्त्रिभिरात्रेणिकैः स्मृत्युपस्थानैर्नकाकरुणया च । घवमस्य देवधर्मो⁽⁴⁾ यो ममात्तिके चि-
 15 त्प्रसाद इति ॥

इदमत्रोचद्भगवानात्तमनसस्ते भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) MS श्रमण.

2) B शभाग्भिर्नाक°, D and P corr.

3) MS °विधं पूजां (D °जा) कृतं.

4) B °धर्मो, D and P corr.

पञ्चाल इति ८

बुद्धो भगवान्मत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवह्निर्देवैर्नागैर्पत्नैरसुरैर्गर्ह्यैः क्रिन्नरैर्महोरगैरिति देवनागवत्तगन्धर्वामुर्ग-
 रुडकिन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयना-
 सनगानप्रत्ययभेषजपरिष्काराणां सम्राजकसङ्घः श्रावस्त्यां विहरति स्म जेतवने ऽनाथ- 5
 पिण्डदस्यारमे ॥ तेन खलु समयेनोत्तरपञ्चालराज्ञो दक्षिणपञ्चालराजेन सह प्रतिवि-
 रुद्धो बभूव । * * * * * (3)

अथ राजा प्रसेनजित्कौशल्यो⁽⁴⁾ येन भगवांस्तेनोपसंक्रान्तः । उपसंक्रम्य भगवतः
 पादौ⁽⁵⁾ शिरसा वन्दित्वा एकात्ते नियष्पः । एकात्ते नियष्पो राजा प्रसेनजित्कौशल्यो भग-

1) B °वायैर्दे°, D and P corr.

2) MS °पात्र°.

3) I have put here the indication of a gap in our text, because it is highly improbable that nothing should have been added to describe the nature of the war nor to account for the sudden intervention of king Prasenajit. Moreover, story 11 of ch. VIII of the Karmaçataka, translated from the Tibetan by M. Feer (A.M.G.V, 401 foll.), the beginning of which closely agrees with tale 8 of Avadānaçataka, exhibits that very missing link: «En ce temps-là, le roi du Pancāla septentrional et le roi du Pancāla méridional étaient tous les deux en grand désaccord, et de temps en temps, ils faisaient périr (dans la bataille) de grandes multitudes d'hommes [cp. *infra* p. 42, 3]. Le roi Prasenajit était leur ami commun, un allié, un compagnon. Le roi Prasenajit se disait donc: Par quel moyen viendrai-je à (bout de) les réconcilier? — Cette réflexion lui vint alors à l'esprit: Bhagavat dompte les indomptables. Eh bien! je ferai une prière à Bhagavat. — Il se rendit donc auprès de Bhagavat etc.» I have italicised the passage that is wanted in Avadānaçataka.

4) This name is always spelt in our text with श, never with स.

5) MS., owing to some blunder in A or B, पादपोः.

वत्तमिदमवोचत् । भगवान्नाम⁽¹⁾ भद्रतानुत्तरो धर्मराज्ञो व्यसनगतानां सत्त्वानां परित्राता
 अयोन्यवैरिणा⁽²⁾ वैरप्रशमयिता । अयञ्चोत्तरपञ्चालो राजा दक्षिणपञ्चालराजिन सक्तु प्रत-
 विरुद्धस्तौ परस्परमेव महान्न⁽³⁾विप्रघातं कुरुतः । तयोर्भगवान्दीर्घरात्रानुगतस्य⁽⁴⁾ वैर-
 स्योपशमं कुर्यादनुकम्पामुपादायेति । अधिवासयति भगवान्नामः प्रसेनजितः कौशलस्य⁽⁶⁾
 5 तूष्णीभावेन ॥ अथ राजा प्रसेनजितकौशल्यो⁽⁷⁾ भगवतस्तूष्णीभावेनाधिवासनां विदित्वा
 भगवतः पादौ शिरसा वन्दित्वात्थापासनात्प्रक्रान्तः ॥

अथ भगवांस्तस्या एव रात्रेरत्यपात्पूर्वाङ्गे⁽⁸⁾ निवास्य पात्रचीवरमादाय येन वारा-
 णसी काशीनां⁽⁹⁾ नगरे तेन चारिकां प्रक्रान्तः । अनुपूर्वेण चारिकां चरन्वाराणसीमनुप्राप्तो
 वाराणस्यां विहरति ऋषिपतने मृगदात्रे ॥ यावत्तपोर्विदितं भगवानस्मद्विजितमनुप्राप्त
 10 इति ॥ यावद्भगवता ऋद्धिबलेन चतुरङ्गबलकायं निर्मापोत्तरपञ्चालराजस्त्रासितः⁽¹¹⁾ । स भीत
 एकरथमभिरुह्य भगवत्सकाशमुपसंक्रान्तः ॥ तस्य भगवता वैरप्रशमाय धर्मो देशितः । स
 तं धर्मं श्रुत्वा भगवत्सकाशे प्रव्रजितः । तेन युज्यमानेन घटमानेन व्यापच्छ्रमानेन सर्वक्ले-
 शप्रहाणादर्हत्वं सान्नात्कृतम् ॥

1) Ex conject.; MS भगवानाक्तु, cp. Feer 43 n. 1.

2) Ex conject.; MS अयोन्यवैरिणवैरि°.

3) Ex conject.; MS महान्नल°.

4) MS °गवन्दी°.

5) Ex conject.; MS °रात्रानुगतस्य. Cp. Divy. 84, 9 *dirgharātrānugato vicikitsākathamkathāçalyaḥ*.

6) MS कौशलस्य.

7) BP °शलौ, corr. in D and C into °शलौ.

8) So constantly spelt, it seems, in MS.

9) Ex conject.; MS गिर्गतस्ते°.

10) Ex conject., according to the Tibet. (s. Feer p. 44, 1); MS °वानस्य-विजि°.

11) In B the last word is written rather indistinctly, hence DCP °नस्या-सितः; there can however be no doubt as to the correctness of the reading.

दन्तिणपञ्चालराज्ञेनापि भगवान्सम्रावक्रसङ्घस्यैमास्यं शतरसेनाहारेणोप⁽¹⁾निम-
न्त्रितः शतसाहस्रेण च वस्त्रेणाच्छादितः प्रणि⁽²⁾धानं कृतम् । अनेनाहं कुशलमूलेन
चित्तोत्पादेन देवधर्मपरित्यागेन⁽³⁾ चान्धे लोके अनायके अपरिणायके बुद्धो भूवासमतो-
र्षानां सन्नानां तारयिता अमुक्तानां मोचयिता अनाश्वस्तानामाश्राप्तयिता अपरिनिर्वृतानां
परिनिर्वापयितेति ॥

5

अथ भगवान्दन्तिणपञ्चालराज्ञस्य हेतुपरम्परां कर्मपरम्परां च ज्ञात्वा स्मितं प्रा-
विरकासीत् । धर्मता खलु यस्मिन्समये बुद्धा भगवन्तः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति तस्मिन्समये
नीलपीतलोहित्वावदाता अर्चिषो⁽⁴⁾ मुखान्निश्चार्य काश्चिद्धस्ताद्गच्छन्ति काश्चिदुपरिष्ठाद्-
गच्छन्ति । या अथस्ताद्गच्छन्ति ताः संज्ञीयं कालमूत्रं संघाते रौरवं महोरौरवं तपनं प्रतापन-
मवीचिमर्बुदं निर्बुद⁽⁵⁾मट्टं कृत्वं ऊङ्गवमुत्पलं पद्मं मक्यापद्मं नरका⁽⁶⁾ग्वा ये उष्णानर- 10
कास्तेषु शीतीभूता निपतन्ति ये शीतनरकास्तेषूष्णीभूता निपतन्ति । तेन तेषां सन्नानां
कारणाविशेषाः प्रतिप्रसन्नभ्यन्ते । तेषामिवं भवति⁽⁷⁾ । किं नु वयं भवन्त इत्युता आहो
स्विदन्यत्रोपपन्ना इति । तेषां प्रसादसंज्ञनार्थं भगवान्निर्मितं विसर्जयति । तेषां निर्मितं
दृष्ट्वा च एवं भवति । न ह्येव⁽⁸⁾ वयं भवन्त इत्युता नाप्यन्यत्रोपपन्ना अपि स्वयमपूर्वदर्शनः
सन्नो ऽस्यानुभावेनास्माकं कारणाविशेषाः प्रतिप्रसन्नव्या इति । ते निर्मिते चित्तमभिप्र- 15

1) B शतारम्येष्यद्वारेणो, D शतारसेनारारेणो, cp. *supra* p. 9, 8.

2) I think, we have to read प्रणिधानं <च> कृतम्, cp. *supra* p. 37, 13.

3) B °त्यागेनान्धे, P corr.

4) MS °षा.

5) BCP निर्बुद°, D निर्बुद°.

6) MS नरकं.

7) B भवन्ति, D corr.

8) B स्विदन्य°, D corr.

9) BCP ह्येव, D ह्येवं

10) MS स्वय°.

साद्य तन्नरकवेदनीयं कर्म त्तपयित्वा देवमनुष्येषु प्रतिमन्धिं गृह्णति यत्र सत्यानां भाग-
 नभूता भवति । या उपरिष्ठाद्भक्तिं ताश्चातर्मुहारात्रिकांस्त्रिंशान्यामांस्तुपितात्रि-
 र्माणांरतीन्परिनिर्मितवशवर्तिनो ब्रह्मकायिकान्ब्रह्मपुरोहितान्महाब्रह्मणः⁽³⁾ परित्तभान-
 प्रनाणांभानाभास्वरान्परोत्तशुभानप्रमाणशुभाञ्ज्ज्भक्तस्नाननधकान्पुण्यप्रसवान्बृहत्पला-
 5 न्बृहानतपान्मुद्गशान्मुद्गर्शनानकनिष्ठान्देवान्गत्वा अन्तित्यं दुःखं शून्यमनात्मेत्युद्धोष-
 यति⁽⁵⁾ गाथाद्वयं च भाषते ।

आरभध्वं निष्क्रामत पुऽयध्वं बुद्धशासने ।

धुनीत मृत्युनः सैन्यं नडागारमिव कुञ्जरः ॥

यो ह्यस्मिन्धर्मविनये अग्रमतश्चारिष्यति ।

10

प्रह्राय जातिसंसारं दुःखस्यात्तं करिष्यति ॥

अथ ता अर्चिपस्त्रिसाहस्रमहासाहस्रं लोकधातुमन्वाहित्य भगवत्तमेव पृष्ठतः
 पृष्ठतः समनुगच्छति । तद्यदि भगवानतीतं कर्म व्याकर्तुकामो भवति भगवतः पृष्ठतो
 ऽत्तधीयते । अनागतं व्याकर्तुकामो भवति पुरस्तादत्तधीयते । नरकोपपत्तिं व्याकर्तुकामो
 भवति पादतले ऽत्तधीयते । तिर्यगुपपत्तिं⁽⁷⁾ व्याकर्तुकामो भवति पाष्पयामत्तधीयते ।
 15 प्रेतोपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पादाङ्गुष्ठे ऽत्तधीयते । मनुष्योपपत्तिं व्याकर्तुकामो भव-
 ति ज्ञानुनोरत्तधीयते । बलचक्रवर्तिराख्यं व्याकर्तुकामो भवति वामे करे⁽⁸⁾ ऽत्तधीयते ।
 चक्रवर्तिराख्यं व्याकर्तुकामो भवति दक्षिणे करे⁽⁸⁾ ऽत्तधीयते । देवोपपत्तिं व्याकर्तुकामो

1) MS त्ते°.

2) Cp. *supra*, p. 25, n. 11.

3) MS °ह्याणः.

4) BCP °माणभा°, D °मानाभा°.

5) B °पति, D corr.

6) B व्याकर्तुकर्तुकामो, D and P corr.

7) B तिर्यगु°, D and P corr.

8) This is a variant of the stereotyped formula, D करतले as elsewhere.

भवति नाभ्यामक्षर्धायित्ते । आवक्रवोधिं व्याकर्तुकामो भवति घ्रास्ये ऽक्षर्धायित्ते । प्रत्येक-
वोधिं व्याकर्तुकामो भवति ऊर्णायामक्षर्धायित्ते । अनुत्तरां सम्यक्संक्रोधिं व्याकर्तुकामो
भवति उष्णीषे ऽक्षर्धायित्ते ॥

अथ ता अर्चिषो भगवत्तं त्रिः प्रदक्षिणीकृत्य भगवत उष्णीषे ऽक्षर्हिताः । अथायु-
ष्मानानन्दः कृतकरपुटो भगवत्तं पप्रच्छ ।

5

नानाविधो रङ्गसकृन्नचित्रो वक्त्राक्षरान्निष्कसितः कलापः ।

अवभासिता येन दिशः समन्ताद्दिवाकरेणोदयता यथैव ॥

गाथाश्च⁽²⁾ भाषते⁽³⁾ ।

विगतोद्धवा दैन्यमदप्रहोणा बुद्धा जगत्युत्तमहेतुभूताः ।

नाकार्णं शङ्कमृणालगौरं स्मितमुपदर्शयन्ति जिना जितारयः ॥

10

तत्कालं स्वयमधिगम्य वीर बुद्ध्या

श्रोतृणां⁽⁴⁾ अमणं जिनेन्द्र काङ्क्षितानां ।

धीराभिर्मुनिवृष वाग्भिर्रुत्तमाभि-

रुत्पन्नं व्यपनय संशयं शुभाभिः ॥

नाकस्माल्लवणत्रलाद्रिराजधैर्याः

15

संबुद्धाः स्मितमुपदर्शयन्ति नाथाः ।

वस्यार्ये स्मितमुपदर्शयन्ति धीराः

तं श्रोतुं समभिलषन्ति ते जनीषा इति ॥

भगवानाह । एवमेतदानन्दैवमेतत् । नाह्वेत्प्रत्ययमानन्दं तयागता अर्हन्तः सम्य-

1) B °रेणादयता (C °रोणा°), D corr.

2) B गाथा च, P corr.

3) MS भाषते.

4) MS अमणा.

कसंबुद्धाः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति । पश्यस्यानन्दानेन दक्षिणपञ्चालराजेन ममैवंविधं
 सत्कारं कृतम् ॥ एवं भदत् ॥ एषानन्द⁽¹⁾ पञ्चालराजो ऽनेन कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देव-
 [9a]धर्मपरित्यागेन च त्रिकल्पसंख्येयसमुदानीतां बोधिं समुदानीय महाकरुणापरिभा-
 विताः पट् पारमिताः परिपूर्णं विज्ञयो नान सम्यक्संबुद्धो भविष्यति दशभिर्ब्रह्मैश्वर्यतुर्भि-
 5 र्वंशार्द्यैस्त्रिभिर्वापिण्डैः स्मृत्युपस्थानैर्महाकरुणया च । अयमस्य देवधर्मो यो मनात्तिके
 चित्तप्रसादः ॥

इदमत्रोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नयो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) Sic MS. Cp. *supra* p. 37, 3.

(1)
धूप इति १

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रे-
ष्ठिभिः सार्धत्रैर्देवैर्नागैर्गन्धैर्सुरैर्गण्डैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षगन्धर्वासुरगण्ड-
किन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनास-
नूगानप्रत्यर्घ्यभैषज्यपरिष्काराणां सम्राजकमङ्गः श्रावस्त्यां विक्रति जेतवने ऽनावपि- 5
ण्डस्यारामे ॥ तेन खलु समयेन श्रावस्त्यां द्वौ श्रेष्ठिनौ । तावन्द्योन्व्यं⁽⁴⁾ प्रतिविक्रुद्धौ
बभूवतुः । ताभ्यमेकः पूरणे ऽभिप्रसन्नो⁽⁵⁾ द्वितीयो बुद्धे भगवति ॥ ततस्तयोः परस्परं कथाः⁽⁶⁾
संकथ्य विनिश्चये वर्तमाने पूरणोपासक आह । बुद्धात्पूरणो विशिष्टतर इति ॥ बुद्धो-
पासक आह । भगवान्सम्यक्संबुद्धो विशिष्टतर इति ॥ ततस्ताभ्यां सर्वस्वापकरणे⁽⁷⁾
बन्धनिक्षेपः कृतः ॥

10

1) Ex conject.; MS धूम इति. For I greatly doubt of the exactness of this heading. There is no mention of smoke in this tale. It is rather likely that धूम is a corruption of धूप 'incense', which title would suit better. Mr. Feer informs me that the Tibetan translation confirms my suspicion, the Tibetan title being འཕུལ་པ་ 'incense'.

2) D inserts even मनुष्य between देव and नाग.

3) MS पिण्डपात्र°. Cp. Divy. 89, n. 2. The same error must be corrected Divy. 493, 28.

4) Anusvāra wanting in MS.

5) Ex conject.; B पूरणाभि°, CDP पूरणोभि°.

6) Ex conject.; MS कथासांकथ्ये. Perhaps the right reading is कथासांकथ्ये. As to *vinīccaye vartamāne* cp. *infra* avad. nr. 58 (B 58b) and nr. 74 (B 69b).

7) B सर्वस्वप्रह°, changed in D into सर्वस्वप्रह°.

यावद्वाज्ञः प्रसेनज्ञितः श्रुतम् । तेनामात्यानामाज्ञा⁽¹⁾ दत्ता । तयोर्मा⁽²⁾मांसां कर्तव्येति ॥
 ततस्तैरमात्यैस्सर्वविज्ञिते घण्टावधोषणं कारितं सप्तमे दिवसे बुद्धतीर्थिकोपासकयोर्मा-
 मांसा भविष्यति ये चाद्भुतानि⁽³⁾ द्रष्टुकामास्ते आगच्छन्ति ॥ ततः सप्तमे दिवसे विस्ती-
 र्णावकाशे पृथिवीप्रदेशे ऽनेकेषु प्राणिशतसङ्घेषु संनिपतितेषु गगणतले⁽⁴⁾ चानेकेषु
 5 देवतासङ्घेषु संनिपतितेषु गोमयमण्डलके क्लृप्ते⁽⁵⁾ सर्वगन्धमाल्येषूपहृतेषु पूर्वतरं
 तीर्थिकोपासकेन सद्योपयाचनं कृतम् । येन सत्येन पूरणप्रभृतयः⁽⁶⁾ षट् शास्तारो लोके
 श्रेष्ठा अनेन सत्येनेमानि⁽⁷⁾ पुष्पाण्यथ च धूप इदं च पानीयं तानुपगच्छन्ति ॥ एवं प्रव्या-
 हृतमात्रे तानि पुष्पाणि भूमौ पतितान्यग्निनिर्वृतः पानीयं पृथिव्यामस्तं परित्यज्य पर्यादानं
 गतम् ॥ ततो महान्नकापेन किलाकिला⁽⁹⁾प्रद्वेडोच्चैर्नादो मुक्तः । यमभिवीक्ष्य⁽¹⁰⁾ तीर्थ्योपास-
 10 कस्तूष्णीभूतो मद्भूतः⁽¹¹⁾ स्रस्तस्कन्धो ऽधोमुखो निष्प्रतिभानः⁽¹²⁾ प्रध्यानपरमः करे कपोलं
 दत्त्वा चित्तापरो व्यवस्थितः ॥

1) MS दत्ताः. 2) MS °सां.

3) So B, though written rather indistinctly, hence the word is variously corrupted in the other MS.

4) B वा, P corr.

5) Ex conject., as *klpta* seems the proper word to denote that the circular spot besmeared with cowdung was duly prepared; MS कृत्ये. The Tibetan renders this participle by འབྲས་ཀྱི་ = 'made', yet, if the genuine reading should be कृते, the corruption in MS could not be accounted for.

6) Ex conject.; cp. *supra* p. 16, 3; B षट्पुस्तव्ये[or क्व]लोकेष्ठाः, the sign ° refers to the margin where we find श्रे to be inserted after के. In its copies(D, C, P) the words are still worse corrupted.

7) Ex conject.; MS सत्येनपरि.

8) Ex conject.; B तान्यपिनिर्वातः with an expunged vowel (a or i) between र्व and तः; hence the younger copies have तान्यपिनिर्वातिः (D without visarga).

9) MS प्रनेडो°. 10) MS तीर्थी°.

11) Ex conject., cp. the parallel passage Divy. 633, 24. 636, 7; B मद्भुतः । स्र° (CP प्र°), D मद्भुतो.

12) Ex conject.; MS °भान्यः. Cp. Jāt. II, 258, 13 *appaṭibhāno*.

ततो भगवच्छ्रावकेण कूर्पोत्कण्ठनातेन प्रसादविकसिताभ्यां नयनाभ्यामेकांसमु-
त्तरामङ्गं कृत्वा दक्षिणजानुमण्डलं पृथिव्यां प्रतिष्ठाप्य सत्योपयाचनं कृतम् । येन सत्येन
भगवान्सर्वसत्त्वानामग्र्यो ऽनेन सत्येनेमानि पुष्याणि ⁽¹⁾ धूप उदकं भगवत्तमुपगच्छत्विति ⁽²⁾ ।
एवं प्रव्याहृतमात्रे तानि ⁽³⁾ पुष्याणि क्लृप्तपङ्क्तिरिवाकाशे जेतवनाभिमुखं संप्रस्थितानि धूपो
ऽधकूटवडुदकं वैदूर्यशलाकवत् ⁽⁶⁾ ॥ अथ स महान्नकापस्तत्प्रातिकार्यं दृष्ट्वा किलकिलाप्र- 5
द्वेडोच्चैःशब्दं ⁽⁷⁾ कुर्वस्तेषां संप्रस्थितानां पृष्ठतः पृष्ठतः समनुवहः ॥

ततस्तानि पुष्याणि भगवत उपरि स्थितानि ⁽¹⁾ धूप उदकं चाग्रतः ॥ ततः स महान्न-
नकापो लब्धप्रसादो भगवतः पादाभिवन्दनं कृत्वा पुरस्तान्निषण्णो धर्मश्रवणाय । तेषां
भगवानिदं सूत्रं भाषते स्म ॥

तिस्र इमा ब्राह्मणगृह्यतयो ऽग्रप्रज्ञप्तयः । कतमास्तिस्रः । वुद्धे अग्रप्रज्ञप्तिधर्मे ⁽⁸⁾ 10
सङ्गे अग्रप्रज्ञप्तिः ॥ <वुद्धे अग्रप्रज्ञप्तिः> ⁽¹⁰⁾ कतमा । ये केचिद्ब्राह्मणगृह्यतयः सत्त्वा अग्रदा
वा द्विपदा ⁽¹¹⁾ वा वरुपदा वा त्रिपिणो वा ⁽¹²⁾ ऽत्रिपिणो वा संज्ञिनो वा ⁽¹²⁾ ऽसंज्ञिनो वा नैकसं-

1) MS धूपमु°, cp. however l. 4 and p. 48, 7.

2) As to the singular of the verb, cp. my *Sanskrit Syntax* § 28, Mhbh. ed. Bomb. I, 2, 173, Kathās. 34, 29.

3) Ex conject.; MS मानि (P नाणि).

4) Ex conject., cp. the examples adduced in PW s. v. पङ्क्ति p. 353, l. 24 foll.;
MS क्लृप्तपङ्क्तिरिवा°.

5) In D this amplification जेतवनमहाविकाराभिमुखं.

6) Cp. *supra*, p. 2, 13.

7) Ex conject.; MS कुर्वस्तेषां. I cannot admit that the solecism ought to be imputed to the author rather than to copyists.

8) MS ये instead of ऽग्र. Cp. *infra* tale 57, (B 55b) and Divy. 154, 19 foll.

9) MS °प्तिधर्मसंघो अ° (from धर्मे° to °प्ति is omitted in P).

10) MS कतमे.

11) B द्विपदा, D corr.

12) Sic MS.

ज्ञिनो⁽¹⁾ नैसंज्ञिनस्तथागतो ऽर्हन्सम्यक्संबुद्धस्तेषामग्रे⁽²⁾ आख्यातः । ये केचिद्बुद्धे ऽभिप्रसन्ना
 अग्रे ते ऽभिप्रसन्नाः । तेषामग्रे ऽभिप्रसन्नानामग्र एव विपाकः प्रतिकाङ्क्षितव्यो देवेषु वा
 देवभूतानां मनुष्येषु वा मनुष्यभूतानाम् । इयमुच्यते ब्राह्मणगृहपतयो बुद्धे अग्रप्रज्ञप्तिः ॥
 धर्मे अग्रप्रज्ञप्तिः कतमा । ये केचिद्धर्माः⁽³⁾ संस्कृता वा असंस्कृता वा विरागो धर्मस्तेषामग्र
 5 आख्यातः । ये केचिद्धर्मे ऽभिप्रसन्ना अग्रे⁽⁴⁾ ते ऽभिप्रसन्नाः । तेषामग्रे ऽभिप्रसन्नानामग्र एव
 विपाकः प्रतिकाङ्क्षितव्यो देवेषु वा देवभूतानां मनुष्येषु वा मनुष्यभूतानाम् । इयमुच्यते
 ब्राह्मणगृहपतयो धर्मे अग्रप्रज्ञप्तिः ॥ सङ्घेषु⁽⁵⁾ अग्रप्रज्ञप्तिः कतमा । ये केचित्सङ्घा⁽⁶⁾ वा गणा
 वा पूगा वा परिषदो वा तथागतप्रावकसङ्घस्तेषामग्र आख्यातः । ये केचित्सङ्घे ऽभिप्रस-
 न्ना अग्रे ते ऽभिप्रसन्नाः । तेषामग्रे ऽभिप्रसन्नानामग्र एव विपाकः प्रतिकाङ्क्षित^(9b)व्यो
 10 देवेषु देवभूतानां मनुष्येषु मनुष्यभूतानाम्⁽⁷⁾ । इयमुच्यते ब्राह्मणगृहपतयः सङ्घे अग्रप्र-
 ज्ञप्तिः ॥

अस्मिन्खलु धर्मपर्याये भाष्यमाणे तेषां ब्राह्मणगृहपतीनां कैश्चिद्बुद्धधर्मसङ्घेषु
 प्रसादः प्रतिलब्धः कैश्चिच्छ्रवणगमनशिक्षापदानि गृहीतानि कैश्चित्प्रब्रह्म <इदं>मेव⁽⁹⁾ पञ्च-
 गण्डकं संसारक्रं चलाचलं विदिवा सर्वसंस्कारगतीः शतनपतनविकरणविध्वंसनधर्म-

1) MS नैसंज्ञिनो वाचसंज्ञिनः त°, I have corrected according to the parallel passage B 55 b in fine

2) MS °ग्रमाख्या°.

3) MS ये केचिद्बुद्धधर्मा संस्कृतो वा असंस्कृतो वा. I have corrected the passage with the help of B 55 b in fine and Divy. 154, 22.

4) So B; CDP अग्र.

5) Note the plural of *saṅgha* which is frequently met with in K and R.

6) B °चित्सघा, D corr.

7) The words left out in B are added in D, cp. *infra* B 56 a in initio.

8) MS कश्चि°.

9) I have filled the gap with the help of other occurrences of this frequent common-place.

तया पराहन्य सर्वक्लेशप्रहाणादर्हत्वं साक्षात्कृतं तेन च तीर्थयोपासकेन तत्रागतात्तिके⁽¹⁾
 प्रसादः प्रतिलब्धः । ततो मूलनिकृते⁽²⁾ इव हुमः पादयोर्निपत्य प्रणिधानं कर्तुमारब्धः ।
 अनेनाहं कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देवधर्मपरित्यागेन चान्धे लोके अनायके अपरिणायके
 बुद्धे भूयासमतीर्णानां सन्नानां तारयिता अमुक्तानां मोचयिता अनाद्यस्तानामाश्चासयिता
 अपरिनिर्वृतानां परिनिर्वापयितेति ॥

5

अथ भगवांस्तस्य तीर्थिकोपासकस्य हेतुपरम्परं कर्मपरम्परं च ज्ञात्वा स्मितं प्रा-
 विरकापीत् । धर्मता खलु यस्मिन्समये बुद्धा भगवन्तः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति तस्मिन्समये नी-
 लपीतलोहितवदाता अर्चयो मुखान्निश्चयं काश्चिदधस्ताद्गच्छन्ति काश्चिदुपरिष्ठाद्गच्छ-
 न्ति । या अद्यस्ताद्गच्छन्ति ताः संजीवं कालमूत्रं संघातं रौरवं महारौरवं तपनं प्रतापनम-
 वीचिमर्बुदं निर्वुदमटं हृद्वं ऊड्वमुत्पलं पद्मं महापद्मं नरकांग्वा ये उष्णनरका- 10
 स्तेषु शीतीभूता निपतन्ति ये शीतनरकास्तेषूपणीभूता निपतन्ति । तेन तेषां सन्नानां का-
 रणाविशेषाः प्रतिप्रसन्नभ्यत्ते⁽⁵⁾ । तेषामेवं भवति । किं नु वयं भवन्त इतश्च्युता आहो स्विद-
 न्यत्रोपपन्ना इति । तेषां प्रसादसंज्ञनार्थं भगवान्निर्मितं विसर्जयति । तेषां निर्मितं दृष्ट्वैवं
 भवति । न ह्येवं⁽⁶⁾ वयं भवन्त इतश्च्युता नाप्यन्यत्रोपपन्ना अपि त्वयमपूर्वदर्शनः सन्नो ऽस्या-
 नुभावेनास्माकं कारणाविशेषाः प्रतिप्रसन्नभ्यत्ते इति । ते निर्मिते चित्तमभिप्रसाद्य तन्नरक- 15
 वेदनीयं कर्म क्षययित्वा देवमनुष्येषु प्रतिसन्धिं गृह्णन्ति यत्र सत्यानां भाजनभूता भवन्ति ।
 या उपरिष्ठाद्गच्छन्ति ताश्चातुर्महाराजिकांस्त्रयस्त्रिंशान्यानांस्तुपितान्निर्माणरतीन्परनि-

1) MS गतोऽत्तिके.

2) MS °कृत, as usual, cp. *supra* 3, n. 9 and Divy. 192, n. 2.

3) MS नरकं.

4) B शीतिन°, D corr.

5) MS भ्यत्ते तेन तेषा°.

6) MS ह्यैवं.

7) MS ते°.

र्मितवशवर्तिनो ब्रह्मकायिकान्ब्रह्मपुरोहितान्महाब्रह्मणः⁽¹⁾ परीतभानप्रमाणाभानभा-
स्वरात्परीतशुभानप्रमाणशुभाञ्छुभकृतस्नाननध्रकान्पुण्यप्रसवान्बृहत्फलान्बृहानतपान्मु-
दृशान्मुदर्शनानकनिष्ठान्देवान्गत्वा अनित्यं दुःखं शून्यमनात्मेत्युद्धोषयति गाथाद्वयं च
भाषते ।

- 5 ग्रारभध्वं⁽³⁾ निष्क्रामत पुण्यध्वं बृहशसने ।
धुनीत मृत्युनः सैन्यं नडागारमिव कुञ्जरः ॥
यो ह्यस्मिन्धर्मविनये अग्रनतश्चरिष्यति ।
प्रह्राप ज्ञातिसंसारं दुःखस्यातं करिष्यति ' इति ॥

अथ ता अर्चिषस्त्रिसाहस्रमहासाहस्रं⁽⁴⁾ लोकधातुमन्वाह्मिण्य भगवत्तमेव पृष्ठतः
10 पृष्ठतः सननुगच्छति । तद्यदि भगवानतीतं कर्म व्याकर्तुकामो भवति भगवतः पृष्ठतो
ऽन्तर्धीयते । अनागतं व्याकर्तुकामो भवति पुरस्तादन्तर्धीयते । नरकोपपत्तिं व्याकर्तुका-
मो भवति पादतले ऽन्तर्धीयते । तिर्यगुपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पाष्ण्यमन्तर्धीयते ।
प्रेतोपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पादाङ्गुष्ठे ऽन्तर्धीयते । मनुष्योपपत्तिं व्याकर्तुकामो भव-
ति ज्ञानुनो⁽⁶⁾रन्तर्धीयते । बलचक्रवर्तिराश्वं व्याकर्तुकामो भवति वामे करतले ऽन्त-
15 र्धीयते । चक्रवर्तिराश्वं व्याकर्तुकामो भवति दक्षिणे करतले ऽन्तर्धीयते । देवोपपत्तिं
व्याकर्तुकामो भवति नाभ्यामन्तर्धीयते । आश्वकवोधिं व्या[10a]कर्तुकामो भवति आस्ये
ऽन्तर्धीयते । प्रत्येकवोधिं व्याकर्तुकामो भवति उर्णायामन्तर्धीयते । अनुत्तरां सम्यक्संब्रो-
धिं व्याकर्तुकामो भवति उष्णीषे ऽन्तर्धीयते ॥

अथ ता अर्चिषो भगवत्तं त्रिः⁽⁸⁾ प्रदक्षिणीकृत्य भगवत उष्णीषे ऽन्तर्हिताः । अथायु-
20 ष्मानानन्दः कृतकरपुटो भगवत्तं पप्रच्छ ।

1) MS ह्याणः.

2) B कानपुण्य°, D corr.

3) MS ध्व.

4) Anusvāra wanting in MS.

5) B पाष्ण्या°, D corr.

6) MS ज्ञानुनात्° (D ज्ञानोऽन्त°).

7) B उ°, D corr. 8) MS त्रिप्र°.

नानाविधो रङ्गसकृच्चित्रो वक्त्रात्तरान्त्रिकसितः कलापः ।

अत्रभासिता येन दिशः समताद्विवाकरेणोदयता यथैव ॥

गाथाश्च भाषते ।

विगतोद्धवा दैन्यमदप्रक्रीणा बुद्धा जगत्युत्तमकृतुभूताः ।

नाकारणं शङ्कमृणालगौरं स्मितमुपदर्शयति त्रिना त्रितारयः ॥

5

तत्कालं स्वयमधिगम्य वीर बुद्ध्या

श्रोतृणां⁽¹⁾ श्रमण त्रिनेन्द्र काङ्क्षितानां ।

धीराभिर्मुनिवृष वाग्भिरुत्तमाभि-

रूपन्नं व्ययनय संशयं शुभाभिः ॥

नाकस्माह्लात्रणजलाद्गिरात्रधियाः

10

संबुद्धाः स्मितमुपदर्शयति नायाः ।

यस्यार्थे स्मितमुपदर्शयति धीराः

तं श्रोतुं समभिलषति ते जनैश्चा इति ॥

भगवानाह । एवमेतदानन्दैवमेतन् । नाह्विप्रत्ययमानन्द तत्रागता अर्हन्तः सम्य-
कसंबुद्धाः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति । पश्यसि त्वमानन्दनिन तीर्थिकोपासकेन⁽²⁾ ममैवंविधं 15
⁽³⁾ सत्कारं कृतम् ॥ एवं भद्रे ॥ एष आनन्द तीर्थोपासको ऽनेन कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन
⁽⁴⁾ च त्रिकल्पसंख्येयसमुदानीतां बोधिं समुदानीय महाकरुणापरिभाविताः षट् पारमिताः
परिपूर्णं अचलो नाम सम्यकसंबुद्धो भविष्यति दशभिर्वैश्वानरुभिर्विशारद्यैस्त्रिभिर्वापेणिकैः
स्मृत्युपस्थानैर्महाकरुणया च । अयमस्य देवधर्मा यो ममास्तिके चित्तप्रसाद इति ॥

इदमत्रोचद्भगवानात्तमनसस्ते भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

20

1) MS श्रवण.

2) B तमे°, D corr.

3) B सत्कालं, D corr.

4) D after चित्तोत्पादेन mechanically inserts देवधर्मान (sic).

राज्ञेति १०

बुद्धो भगवान्⁽¹⁾सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राज्ञी राजगात्रिर्धनिभिः पौरैः श्रे-
ष्ठिभिः सार्थवर्हिर्देविर्नागैर्वत्तैर्मुरैर्गह्वैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयत्नगन्धर्वामुरगह्व-
किन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातिशयनास-
5 नग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सध्यावकसङ्घः श्रावस्त्यां विहरति जेतवने ऽनाद्यपिण्ड-
दस्यारामे ॥ तेन खलु समयेन राज्ञा प्रसेनजित्कौशलो राज्ञा चाज्ञातशत्रुरुभावप्येती
परस्परं विरुद्धौ बभूवतुः ॥ अथ राज्ञा ऽज्ञातशत्रुश्चतुरङ्गवलकायं संनह्य हस्तिकायमश्र-
कायं⁽⁴⁾ रथकायं⁽⁴⁾ पत्तिकायं राज्ञानं प्रसेनजितं कौशलमभिनिर्यातो युद्धाय ॥

अथौ⁽⁵⁾पौद्गाज्ञा प्रसेनजित्कौशलो⁽⁶⁾ राज्ञा अज्ञातशत्रुश्चतुरङ्गवलकायं संनह्य हस्ति-
10 कायमश्रकायं रथकायं पत्तिकायं च * * * * <अभिनिर्यातो युद्धयेति श्रुत्वा च चतुरङ्ग-
वलकायं संनह्य हस्तिकायमश्रकायं रथकायं पत्तिकायं⁽⁷⁾ राज्ञानमज्ञानशत्रुं प्रत्यभिनिर्यातो

1) B बुद्धो भगवान्बुद्धो स°, D corr.

2) MS पात्र°. Cp. *supra*, p. 47, n. 3.

3) MS वाज्ञात°.

4) Anusvāra wanting in MS.

5) MS अथौपी°.

6) In this tale the king's name is always written *Prasenajit Kauçalo*, not *Kauçalyo* as in tale nr. 8, except *infra* p. 56, 3.

7) That there is a gap here after *pattikāyaṃ* is plain from the context

पुद्गाय ॥ अथ राज्ञा ⁽¹⁾ज्ञातशत्रुणा राज्ञः प्रसेनजितः कौशलस्य सर्वो हस्तिकायः पर्य-
स्तो ⁽²⁾ऽश्वाकायो रथकायः पत्तिकायः पर्यस्तः । राज्ञा प्रसेनजित्कौशलो जितो भित्तो भग्नः
पराजितः ⁽⁴⁾परापृष्ठीकृत एकरथेन ⁽⁵⁾आवस्तो प्रविष्टः । एवं यावत्त्रिरपि ॥

अथ राजा प्रसेनजित्कौशलः शोकागारं ⁽⁶⁾प्रविश्य करे कपोलं दत्त्वा चित्तापरो व्य-
वस्थितः । तत्र च आवस्त्यामन्यतमः श्रेष्ठो आढो महाधनो महाभोगो विस्तीर्णविशा- 5
लपरिग्रहो वैश्रवणधनसमुद्रितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी । तेन श्रुतं यथा राजा प्रसेनजि-
⁽⁷⁾त्कौशलो जितो भग्नः परापृष्ठीकृत एकरथेनेह प्रविष्ट इति श्रुत्वा च पुनर्येन राज्ञा प्रसे-
नजित्कौशलस्तेनोपसंक्रान्त उपसंक्रम्य राज्ञान् ⁽⁸⁾प्रसेनजितं कौशलं जयेनावुषा च वर्ध-
यित्वावाच । किनर्थं देव शोकः क्रियते ऽहं देवस्य तावत्सुवर्णमनुप्रयच्छामि येन ⁽⁹⁾देवः

and from Feer's translation of the Tibetan version, see Feer p. 47. I have filled it up for the greater part, in so far as it could be easily restored; the reconstruction of the beginning is not so certain, there having dropt out some word or a couple of words meaning: 'against you' or 'against us'. For the rest cp. Mahāvastu I, p. 30, 6.

1) Sic MS, as *supra* p. 54, 8.

2) Ex conject.; MS पर्यस्तो, resp. त्तः. The nr. 19 of Vicitrakarnikāva-
dāna (f. 85v 1 — 88r 10 of the India Office ms.) which is partly identical with
this tale, partly relates the same facts in a somewhat different redaction and has
the same mistake: पर्यस्तान् instead of पर्यस्तान्.

3) MS भितः.

4) Cp. Divy. 223, 10 and 259, 24 *parāprsthībātva*.

5) MS प्रतिष्ठः.

6) B कले, cp. *supra* p. 53 n. 3, P corr.

7) B °त्कौशलो, DP corr.

8) MS कोश°.

9) Ex conject.; B सेन वे (made out of वो) वः, which has been still more cor-
rupted in its copies. The Tibetan version (ཨི་ཨོ་ཨོ་ཨོ་ = येन and ཨོ་ = देवः)
agrees with my correction.

पुनरपि ⁽¹⁾यथेष्टप्रचारणं करिष्यतीति । तेन तस्य ⁽²⁾महान्मुवर्णराशिः ⁽³⁾कृतो ⁽⁴⁾यत्रोपविष्टः ⁽⁵⁾
 पुरुष उन्निवृतं ⁽⁶⁾पुरुषं न पश्यति ⁽⁷⁾उन्निवृतो वा उपविष्टम् ॥

अथ राज्ञा ⁽⁸⁾प्रसेनजित्कौशल्याेन स्वविषये चरपुरुषाः समन्तत उत्पृष्टाः शृणुत जन-
 प्रवादानिति ⁽⁹⁾। यावज्जेतयने ⁽¹⁰⁾द्वौ [10b] मल्लान्वयोन्यं संज्ञत्पं कुरुतः । अस्ति केसरी
 ४ नाम संग्रामः । तत्र ये कातराः ⁽¹¹⁾पुरुषास्ते संग्रामशिरसि स्वाप्यन्ते ये मध्यास्ते मध्ये ये उ-
 त्कृष्टाः शूरपुरुषास्ते ⁽¹²⁾पृष्ठत इति ॥ ततस्ते राज्ञे इति वेदितवतः श्रुत्वा ⁽¹³⁾राजा प्रसेनजि-

1) Ex conject.; MS यथेष्टप्रचारकं. In the Tibetan version the words ཇི་ལྟར་
 རྟེན་ལྟར་ represent Sanskrit *yathes̥ṭa*; the rest of the compound is not separa-
 tely rendered, as it seems to M. Feer. If, however, the reading of MS should
 be right, प्रचारक would be somehow synonymous with *iṣṭa*, and *yathes̥ṭapra-
 varakaṃ* signify something as 'according to his wish and will'. Yet as in nr. 14 of
 Aḍokāvadānamālā, which is a metrical paraphrase of this nr. 10 of Ava-
 dānaç., the passage in question runs thus: देवैतेन सुवर्णेन यथेष्टमप्रचारणं । कृत्वा
 (Cambr. MS Add. 1482, f. 219 v 7), I conclude, that *pravāraka* indeed represents a
 miswritten *pracāraṇa* ('acting'). Cp. PW s. v. यथेष्ट.

2) MS महासु.

3) MS °सिः.

4) Ex conject.; MS कृतमत्तोपविष्ट, which, I think, is a deprivation of कृतः
 यत्रोपविष्ट.

5) Visarga wanting in MS.

6) MS उन्नितं and उन्नितो.

7) MS राज्ञा.

8) So MS., cp. *infra* tale 18 (B 18a), and Divy. 149, 1 *rājānaṃ Prasena-jit-
 kauçalam idam avocan.*

9) MS °वादा इति.

10) MS °वन.

11) MS कातर्यः.

12) B पृत, ^{m. s.} which was accepted by the copyists of D and P as to mean पृत
 changed in पृष्ठ.

13) <च> is a good conjectural supplement of D.

त्कौशलस्तथा चतुरङ्गबलकायं⁽¹⁾ संनान्य हस्तिकायमश्चकायं रथकायं पत्तिकायं च राज्ञा-
 नमज्ञातशत्रुमभिनिर्घातो युद्धाय ॥ ततो राज्ञा प्रसेनजिता⁽³⁾ कौशलेन राज्ञो ऽज्ञातशत्रोर्वैदे-
 होपुत्रस्य सर्वो हस्तिकायः पर्यस्तो⁽⁴⁾ ऽश्चकायो रथकायः पत्तिकायः पर्यस्तो⁽⁵⁾ राज्ञानम-
 प्यज्ञातशत्रुं वैदेहोपुत्रं जितं भीतभयपराजितं परापृष्ठीकृतं जीवग्राहं गृहीत्वा एकरथे
 ऽभिरोग्य⁽⁶⁾ येन भगवांस्तेनोपसंक्रातः । उपसंक्रम्य भगवतः पादौ शिरसा वन्दित्वा एकास्ते 5
 निषीदति⁽⁷⁾ । एकान्निषण्णो राज्ञा प्रसेनजितकौशलो भगवत्तमित्यवोचत् । अयं हि भद्रत्
 राज्ञा अज्ञातशत्रुर्दोर्घरात्रमवैरस्य मे वैरी⁽¹¹⁾ अन्नपन्नस्य संपन्नो न चेच्छाम्येनं जीविताद्यप-
 रोपयितुं यस्माद्वयस्यपुत्रो ऽयं भवति⁽¹²⁾ मुञ्चाम्येनमिति ॥ मुञ्च महाराजित्युक्त्वा⁽¹³⁾ भगवांस्त-
 स्यां वेलायां गाथां भाषते ।

त्रयो वैरं प्रभवति दुःखं शेते पराजितः ।

10

<उपशातः> सुखं शेते हित्वा त्रयपराजयम्⁽¹⁴⁾ ॥

1) B कोश°, D corr.

2) So MS, but *supra* p. 54, 7 and 9 संनान्य, likewise D.

3) B कोश°, D corr.

4) MS पर्यस्ताश्च°.

5) MS पत्तिकायपर्यतो (C, D °त्ता).

6) MS भिरोग्य (in D still more corrupted to भिःराद्य).

7) MS निषीदनेकात्°.

8) B जितको°, D corr.

9) Ex conject.; B भगवत्तमित्यवोचत्, D (by conject.) °त्तमिदमवोचत्.

10) In B the akṣara दी looks as if added by a later hand, P corr. दी.

11) I accept here the excellent correction of the editors of the Divy., in the parallel place ib. p. 184, 6; MS अन्नपन्नस्य संपन्नो. Moreover in MS the text is disturbed by dittography; B वैरी अन्नपन्नस्य [मे वैरस्य मे वैरी अन्नपन्नस्य] संपन्नो, I have bracketed the repetition.

12) B seems to have भवति, and so read the copyists of C and P; D corr.

13) Ex conject.; MS त्युक्तं.

14) The missing word is easily restored from the corresponding Pali redaction in Saṃyuttanikāya, Saṅgāthāvaggo III, 2, 4, and Dh p. 201. Cp. SBE, vol. X, p. 53; Feer p. 50. In the Aṣṭokāvadānamālā (MS Cambr. Add. 1482, f. 220b 5) the ḥloka has been a little altered; its 3^d and 4th pāda are: सुखं शेते हि सदा गुप्तो हित्वा त्रयपराजयं, the 3^d one is hypermetric.

अथ राज्ञः प्रसेनजितः कौशलस्थैतद्भवत् । यन्मया राज्यं⁽¹⁾ प्रतिरब्धं⁽²⁾ तदस्य
 श्रेष्ठिनः प्रसादात् । यञ्चकृमेन वरेण प्रवारयेमिति ॥ अथ राजा प्रसेनजितकौशलस्तं
 श्रेष्ठिनं वरेण प्रवारयति⁽³⁾ ॥ स कथयति । आक्राड्ढामि वरं⁽⁴⁾ सप्ताहं मे यथाभिरूचितं राज्य-
 मनुप्रयच्छतेति⁽⁵⁾ ॥ ततो राजा सर्वविजिते घण्टावधोषणं कारितं । दत्तं मे श्रेष्ठिने सप्ताह-
 5 मेकं राज्यमिति ॥ यावत्तेन श्रेष्ठिना बुद्धप्रमुखो भित्तुसङ्घसप्तहं भक्तनोपनिमन्त्रितः
 राजा च प्रसेनजितपरिवारः यावत्तश्च काशिको⁽⁶⁾शलेषु⁽⁷⁾ जनकायाः प्रतिवसति तेषां
 हृतसंप्रेषणं कृतम् । सप्ताहं⁽⁸⁾ पूयं⁽⁹⁾* सकलां⁽¹⁰⁾ यथेष्टचारिणः मुखस्पर्शं⁽¹¹⁾ विहृतं* किञ्चिद्गत्य
 बुद्धं शरणं गच्छत धर्मं च भित्तुसङ्घं च मामकञ्च भोजनं भुञ्जानास्तथागतं पयुपास-

1) MS राज्य.

2) MS प्रतिरब्धं.

3) In D after प्रवारयति is added स्म.

4) MS वर.

5) The plural is the respectful one with which a king is addressed by his subject; see my Sanskrit Syntax § 24 and cp. also Jtkm. p. 88, 19–25.

6) MS कौश°.

7) MS ज्ञान°.

8) MS हृतसंप्रे°.

9) B सक्रा with a sign above the last akṣara, to denote, it seems, its transformation into ला, CD °रा, P °ला. *Sakalāḥ* = *sarve* may afford a fit meaning, but from the Tibetan version *མཁའ་ལྷན་པོ་* (or *མཁའ་པོ་*) answering more or less to Skṛt *adaṇḍa*, I fain would infer °रा is the right reading, and the genuine words of the author are सप्ताहं पूयमकरा etc., where I accept *akara* as = 'free from taxes'. '*Khral* est rendu par *daṇḍa* dans le Dict. Tib. Sk. et aussi dans Jaeschke qui donne aussi le sens *tax, tribute, duty*. Le sens de *thud* est obscur; *mad-par* doit être une faute pour *med-par* «sine» (from a private letter of Feer).

10) MS विहृति (D विहृति) । किञ्चिद्गत्य which is wholly meaningless.

I have changed विहृति into विहृत, but am at a loss how to emend किञ्चित्. The context requires some particle like *kim tu*. Perhaps we should read किं चेद्गत्य. Cp. Aṣokāv. MS Cambr. 1482, f. 221b.

11) B भुजा°, D corr.

ध्वमिति⁽¹⁾ ॥ तेन सप्ताहं भगवान्सभ्रावकसङ्घो महता सत्कारेण सत्कृतः बहूनि च प्रा-
 षिणशतसहस्राणि कुशले नियोजितानि ॥ सप्ताहस्यात्ययेन भगवतः पादयोर्निपत्य चेत⁽²⁾-
 नां पुष्पाति प्रणिधिं च चकार । अनेनाहं कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्या-
 गेन चान्धे लोके अनायके अपरिणायके बुद्धो⁽³⁾ भूयासमतीर्णानां सत्त्वानां तारयिता अमु-
 क्तानां मोचयिता अनाश्वस्तानामाश्वासयिता अपरिनिर्वृतानां परिनिर्वापयितेति ॥ 5

अथ भगवांस्तस्य श्रेष्ठिनो हेतुपरम्परां कर्मपरम्परां च ज्ञात्वा स्मितं प्रावि-
 र्कार्षीत् । धर्मता खलु यस्मिन्समये बुद्धा भगवत्तः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति तस्मिन्समये नी-
 लपीतलोहित्वावदाता अर्चिषो मुखान्निश्चार्य काश्चिदधस्ताद्भक्त्यि काश्चिदुपरिष्ठाद्भक्-
 त्ति । या अद्यस्ताद्भक्त्यि ताः संज्ञीचं⁽⁴⁾ कालमूत्रं संघातं⁽⁵⁾ रौरवं महारौरवं तपनं प्रतापनम-
 वोचिमर्बुदं निरु⁽⁶⁾र्बुदमटं कृहवं ऊरुवमुत्पलं⁽⁶⁾ पद्मं महापद्मं नरकान्गत्वा⁽⁷⁾ ये उष्णानरका- 10
 स्तेषु शीतीभूत्वा निपतन्ति ये शीतनरकास्तेषूष्णीभूत्वा निपतन्ति । तेन तेषां सत्त्वानां का-
 रणाविशेषाः प्रतिप्रसन्नभ्यन्ते । तेषामिवं⁽⁸⁾ भवति । किं नु वयं भवत्त इतश्च्युता आहो स्विद-
 न्यत्रोपपन्ना इति । तेषां प्रसादसंज्ञनार्थं भगवान्निर्मितं⁽⁹⁾ विसंज्ञयति । तेषां निर्मितं दृष्ट्वैवं
 भवति । न ह्येवं⁽¹⁰⁾ वयं भवत्त इतश्च्युता नाप्यन्यत्रोपपन्ना अपि त्वयमपूर्वदर्शनः सत्त्वो ऽस्या-

1) Note the transition of the verb *ās* to the thematic flexion, as in epic Sanskrit.

2) MS चेष्टनां. Cp. *supra* p. 32, 6. 37, 13.

3) MS बुद्धभू°.

4) B °ज्ञीवका°, D corr.

5) B °घातरौ°, D corr.

6) B पद्ममहा°, D corr.

7) MS नरकं.

8) B घामिव, D corr.

9) B विसंज्ञ°, P corr.

10) MS न ह्यैवं.

11) D adds the akṣara left out in B.

नुभावेनास्माकं कारणाविशेषाः प्रतिप्रसन्नव्या इति । ते⁽¹⁾ निर्मिते चित्तमभिप्रसाद्य तन्नरक-
वेदनीये कर्म क्षययित्वा देवमनुष्येषु प्रतिमन्धिं गृह्णति यत्र सत्यानां भाजनभूता भवन्ति ।
या उपरिष्ठाद्गच्छति ताश्चातुर्नक्षत्रादिकांस्त्रयस्त्रिंशान्यामांस्तुषितान्निर्माणरतीन्परि-
र्मितवशवर्तिनो ब्रह्मकायिकान्ब्रह्मपुरोहितान्महाब्रह्मणः परीताभानप्रमाणाभानाभा-
5 स्वरान्परीतशुभानप्रमाणाशुभाञ्छुभकृ[11 a] तंन्वाननधकान्पुण्यप्रसवान्बृहत्फलान्बृहदान-
तपान्मुद्गशान्मुद्गानानकनिष्ठान्देवान्गत्वा अनित्यं दुःखं शून्यमनात्मेत्युद्दोषयति गाथाद्वयं
च भाषते ।

आरभध्वं निष्क्रामत पुण्यध्वे बुद्धशासने ।

धुनीत मृत्युनः सैन्यं नडागार्मिव कुञ्जरः ॥

10

यो ह्यस्मिन्धर्मविनये अग्रमतश्चरिष्यति ।

प्रह्वय ज्ञातिसंसारं दुःखस्यात्तं करिष्यति । इति ॥

अथ ता अर्चयस्त्रिसाहस्रमहासाहस्रं⁽³⁾ लोकधातुमन्वाह्निष्य भगवत्तमेव पृष्ठतः
पृष्ठतः समनुगच्छति । तद्यदि भगवानतीतं कर्म व्याकर्तुकामो भवति भगवतः पृष्ठतो
ऽत्तधीयते । अनागतं व्याकर्तुकामो भवति पुरस्तादत्तधीयते । नरकोपपत्तिं व्याकर्तुका-
15 मो भवति पादतले ऽत्तधीयते । तिर्यगुपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पाष्ण्यामत्तधीयते ।
प्रेतोपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पादाङ्गुष्ठे ऽत्तधीयते । मनुष्योपपत्तिं व्याकर्तुकामो भव-
ति ज्ञानुनोत्तधीयते । बलचक्रवर्तिराज्यं व्याकर्तुकामो भवति वामे कर्तले ऽत्तधीयते ।
चक्रवर्तिराज्यं व्याकर्तुकामो भवति दक्षिणे कर्तले ऽत्तधीयते । देवोपपत्तिं व्याकर्तु-
कामो भवति नाभ्यामत्तधीयते । आचक्रवोधिं व्याकर्तुकामो भवति घ्रास्ये ऽत्तधीयते ।
20 प्रत्येकवोधिं व्याकर्तुकामो भवति⁽⁴⁾ ऊर्णायामत्तधीयते । अनुत्तरां सम्यक्संबोधिं व्याक-
र्तुकामो भवति उष्णीषे ऽत्तधीयते ॥

1) MS तेन निर्मितं.

2) B शुभाञ्छु, D corr.

3) Anusvāra wanting in MS.

4) B उ°, D corr.

अथ ता अर्चिषो भगवत्तं त्रिः⁽¹⁾ प्रदत्तिषाकृत्य भगवत उष्णीषे ऽत्तिर्हताः⁽²⁾ । अथायु-
ष्मानानन्दः कृतकरपुष्टो भगवत्तं पप्रच्छ ।

नानाविधो रङ्गसङ्घचित्रो वक्त्रात्तरान्निष्कसितः कलायः ।

अवभासिता येन दिशः समत्ताद्विवाकरेणोदयता यथैव ॥

गाथाश्च भाषते ।

5

विगतोद्भवा⁽³⁾ दैन्यमदप्रकीणा बुद्धा जगत्युत्तमकेतुभूताः ।

नाकार्णं शङ्खमृणालगौरं स्मितमुपदर्शयन्ति जिना जितारयः ॥

तत्कालं स्वयमधिगम्य वीर बुद्ध्या

श्रोतृणां⁽⁴⁾ अमणा जिनेन्द्र काङ्क्षितानां ।

धीराभिर्मुनिवृष वाग्भिर्हृत्तमाभिः⁽⁶⁾

10

रूपत्रयं व्यपनय संशयं शुभाभिः ॥

नाकस्माल्लवणाजलाद्रिराजधैर्याः⁽⁷⁾

संबुद्धाः⁽⁸⁾ स्मितमुपदर्शयन्ति नाथाः ।

यस्यार्थे स्मितमुपदर्शयन्ति धीराः

तं श्रोतुं समभिलषन्ति ते जनौघा इति ॥

15

भगवानाह । एवमेतदानन्दैवमेतत् । नाह्वेत्प्रत्ययमानन्द तथागता अर्हन्तः सम्य-
क्संबुद्धाः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति । पश्यसि त्वमानन्दानेन श्रेष्ठिना तथागतस्य सम्भावकस-

1) MS त्रिप्र°.

2) Owing to some blunder of the copyist of A, it seems, MS has उष्णी-
षत्तधैर्यत्ते. In D this whole sentence has been left out.

3) B विगातोद्भवा, D and P corr.

4) B तृणां, D corr.

5) MS अमणा.

6) D fills the gap.

7) B लवन°, D and P corr.

8) Visarga wanting in MS.

द्वस्वैर्विधं सत्कारं कृतं महाजनकायं च कुशले नियुक्तम् ॥ एवं भदत् ॥ एषानन्द श्रेष्ठी
 अनेन कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन च त्रिकल्पसंख्येयसमुदानीतां बोधिं
 समुदानीय महाकरुणापरिभाविताः⁽²⁾ पट् पारमिताः परिपूर्वाभयप्रदो नाम सम्यक्संबुद्धो
 भविष्यति दशभिर्ब्रह्मैश्वर्यैश्चिभिरावेणिकैः स्मृत्युपस्थानैर्महाकरुणया च ।

5 अयमस्य देयधर्मो यो ममास्तिके चित्तप्रसाद इति ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) Sic MS. Cp. *supra* p. 20, n. 6.

2) MS भाषिताः.

द्वितीयो वर्गः

⁽¹⁾ नाविका इति ११

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवाहैर्देविर्नागैर्वत्सैरसुरैर्गण्डैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयत्तासुरगण्डकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चोवरपिण्डपातशयनासनगू-
 नप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सम्रावकसङ्घः श्रावस्त्यां विहृति नद्या अज्जिर्वत्त्या अध- 5
 स्तान्नाविकग्रामे ॥ अथ ते नाविका येन भगवांस्तेनोपसंक्रान्ता⁽³⁾ उपसंक्रम्य भगवतः पादौ
 शिरसा वन्दित्वाकान्ते न्यषीदन्⁽⁴⁾ । एकान्तनिषणांस्तान्नाविकान्भगवान्धर्म्यया कथया
 संदर्शयति समादापयति समुत्तेजयति संप्रहृषयति । अनेकपर्यायेण धर्म्यया कथया संदर्श्य
 समादाप्य समुत्तेज्य संप्रहृष्य तूष्णीम् ॥ अथ ते नाविका उत्थायासनदेकांसमुत्तरासङ्गं
 कृत्वा येन भगवांस्तेनाञ्जलिं प्रणम्य भगवत्तमूचुः । अधिवासयतु भगवानस्माकं नद्या 10

1) MS नाविक इति. In MS this *uddāna* of the second varga precedes: उद्दानं
 नावा (sic) स्तम्भञ्च स्नात्रं च तथेतिः॥ प्रातिसर्कं [read: प्रातिहार्यकं] । पाञ्चवार्षिकं
 स्तुतिर्वरुदः काशिकं दिव्यभोजनं. The third pāda of this śloka has two syllables
 too many.

2) MS पात्र. Cp. *supra* p. 13 n. 1.

3) MS क्रान्त.

4) MS षीदत्.

5) MS °षणास्ता°.

6) B भगवास्ते°, D corr.

अत्रिरावत्यास्तीरे श्चो भक्तेन सार्धं भिन्नुसङ्गेन नौसंक्रमे[11b]णोत्तारयिष्याम इति ।
अधिवासयति भगवान्नाविकां तूष्णीभावेन ॥

अथ नाविका नद्या अत्रिरवत्यास्तीरमपगतपाषाणशर्करकठलं <व्य>वस्वा<पया>-
मामुच्छिक्तच्छक्त्रध्वजपताकं नानापुष्पावकीर्णं गन्धघटिकाधूपितम् । प्रणीतमाहारं⁽⁸⁾
5 कृतवत्तः प्रभूतञ्च पुष्पसंग्रहं कृत्वा नौसंक्रमे⁽⁷⁾ पुष्पमण्डपैरलङ्कारयामासुः । भगवतश्च
दूतेन कालमारोचयामासुः । समयो भदत्त सज्जं⁽⁹⁾ भक्तं पस्येदानीं भगवान्कालं⁽⁹⁾ मन्यत
इति ॥ अथ भगवान्भिन्नुगणपरिवृतो भिन्नुसङ्गपुरस्कृतो येन नाविकग्रामकस्तेनोपसं-
क्रान्त उपसंक्रम्य पुरस्ताद्भिन्नुसङ्गस्य प्रज्ञप्त एवासने न्यसीदत् ॥ अथ ते नाविकाः⁽¹⁰⁾ मुखो-
पनिषणं बुद्धप्रमुखं भिन्नुसङ्गं विदिवा शुचिना प्रणीतेन खादनीयेन भोजनीयेन स्वहस्तं
10 संतर्पयन्ति <संप्रवारयन्ति> । अनेकपर्यायेण शुचिना प्रणीतेन खादनीयेन भोजनीयेन स्वहस्तं
संतर्प्य संप्रवार्य भगवत्तं भुक्तवत्तं विदिवा धौतहस्तमपनीतपात्रं नीचतराण्यामनानि
गृहीत्वा भगवतः पुरस्तान्निषणा धर्मश्रवणाय ॥ अथ भगवांस्तेषां नाविकानामाशयानु-
शयं धातुं प्रकृतिञ्च ज्ञात्वा तादृशीं चतुरार्यसत्यसंप्रतिवेधिकीं⁽¹¹⁾ धर्मदेशनां कृतवान्यां

1) MS मेणौत्त°.

2) Ex conject., cp. *infra* B 13 a. 18 b, and Divy. 45, 10. 155, 23. 441, 13; MS °रूपनयपाषाण°.

3) So B, in P the word is spelt कठलं, in D कठलयं.

4) MS °कठलमस्यामास. I have restored the original reading with the help of the parallel passages mentioned in note 2.

5) B उच्छिक्त°, D corr.

6) MS पताका, but in B the last akṣara is blurred.

7) Anusvāra wanting in MS.

8) Ex conject.; MS धूपितप्रणीतेनाहारं.

9) Anusvāra wanting in MS.

10) MS नाविकासु°.

11) MS पनीयपात्रं नीचतरान्या°.

श्रुत्वानैकैर्नाविकैः⁽¹⁾ स्त्रीतघापत्तिफलानि प्राप्तानि कैश्चित्सकृदागामिफलानि कैश्चिदना-
गामिफलानि कैश्चित्प्रब्रह्म सर्वज्ञेशप्रह्लाणादर्कत्वं सातात्कृतं कैश्चिच्छ्रावकबोधौ चि-
त्तान्युत्पादितानि⁽²⁾ कैश्चित्प्रत्येकबोधौ कैश्चिदनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ । सर्वा च सा पर्षद्बु-
द्धनिम्ना धर्मप्रवणा सङ्गप्राग्भारा व्यवस्थिता ॥ ततस्तेर्नाविकैर्भगवान्महता सत्कारेण
नौसंक्रमेणोत्तारितः⁽³⁾ सार्धं भिन्नुसङ्गेन ॥

5

भिन्नवो बुद्धपूजादर्शनादावर्जितमनसो बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः⁽⁴⁾ । कुत्रेमानि भगवतः
कुशलमूलानि कृतानीति ॥ भगवानाह । तत्रागतैर्नैव भिन्नवः⁽⁵⁾ पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्मा-
णि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योघवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभा-
वीनि⁽⁶⁾ येन तत्रागतस्थैर्विधा पूजा । इच्छथ भिन्नवः श्रोतुम् ॥ एवं भदत्त ॥ तेन हि भिन्न-
वः शृणुत साधु च सुष्ठु च मनसि कुरुत भाषिष्ये ॥

10

भूतपूर्वं भिन्नवो ऽतीते ऽध्वनि भागीरथो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक⁽⁸⁾ उद्पादि तथा-
गतो ऽर्हन्सम्यक्संबुद्धो विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शा-
स्ता देवमनुष्याणां⁽⁹⁾ बुद्धो भगवान् । स द्वाषष्ट्यर्हत्सकृन्नपरिवृतो जनपदचारिकां चरन्गङ्गा-
तीरमनुप्राप्तः ॥ तस्मिन्समये ऽन्यतरः सार्धवाहो ऽनेकशतपरिवारो नद्यां गङ्गायां सार्धमु-
त्तारयति तस्मिंश्च⁽¹⁰⁾ प्रदेशे महत्संस्कारभयम् ॥ अथ दर्शं सार्धवाहो भागीरथं सम्य- 15
क्संबुद्धं द्वाषष्ट्यर्हत्सकृन्नपरिवृतं दृष्ट्वा च पुनः चित्तं प्रसादयामास प्रसन्नचित्तश्च

1) Here, and often elsewhere श्रोत° is found in MS.

2) Ex conject.; B चित्तानु°, DP चित्तनु°.

3) MS रिता.

4) MS पप्रच्छुः.

5) B पूर्व°, DP corr.

6) B श्यभागोनि (C °गिनी, P °गानि, D स्यभाविनी).

7) Ex conject.; MS तथागतातस्यै°.

8) MS उत्पादिततथा° (D °दितस्तथा°); cp. *infra* p. 69, 5.

9) D changes this dvandva very often into देवानां च मनुष्याणां च.

10) B तस्मिश्च (D °स्मिं च).

भगवत्तनामन्त्रितवान् । तत्प्रथमतरमेव भगवत्तं तारिषिष्यामीति ॥ अधिवास-
यति भागीरथः सम्यक्संबुद्धः सार्ववाक्यस्य तूष्णीभावेन ॥ ततस्तेन सार्ववाक्येन भागीरथः⁽²⁾
सम्यक्संबुद्धो द्वाषष्ट्यर्कत्सकृत्परिवृतो मकृत्या विभूत्या नौसंक्रमेणोत्तारितः प्रणीतेन
चाहारेण संतर्प्यानुत्तरायां सम्यक्संबोधौ प्रणिधानं कृतम् ॥

5 भगवानाह । किं मन्यध्वे भिन्नवो यो ऽसौ तेन कालेन तने समयेन सार्ववाक्यो
बभूवाहं सः । मया स भागीरथः सम्यक्संबुद्धो द्वाषष्ट्यर्कत्सकृत्परिवृतो नौसंक्रमेणोत्ता-
रितः प्रणीतेनाहारेण संतर्पितः प्रणिधानं च कृतम् । तस्य मे कर्मणो विपाकेनान्त-
संसारे⁽⁴⁾ मकृतसुखमनुभूतमिदानीमप्यनुत्तरां⁽⁵⁾ सम्यक्संबोधिमभिसंबुद्धस्यैवंविधा पूजा ।
तस्मात्तर्हि भिन्नव एवं शिन्नितव्यं यच्छास्तारं सत्कारिष्यामो गुरुकरिष्यामो मानयि-
10 ष्यामः पूजयिष्यामः शास्तारं सत्कृत्य गुरुकृत्य मानयित्वा पूजयित्वापनिश्चित्य विकृति-
ष्याम इत्येवं वो भिन्नवः शिन्नितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) B भगवन्तार°, the akṣara तं being omitted, but it has been added at the bottom of the page, which correction, however, was overlooked by the copyists of C and P; as D is here very full of gaps, the whole passage from दृष्ट्वा च (p. 65, 16) to तस्य मे (p. 66, 7) is wanting.

2) MS रथस°.

3) MS °ष्ट्यर्कत्स°.

4) MS नत्तंसंसारे.

5) MS नुत्तरायां.

6) MS हस्येवं°.

स्तम्भ इति १२

बुद्धो [12a] भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजाभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सारथवाहैर्देवैर्नागैर्पत्तैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागपत्तासुरगरुड-
 किन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लामो चीवरपिण्डपातशय-
 नासनगानप्रत्ययभेषज्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्घः कौरव्येषु जनपदचारिकां चर- 5
 ङ्कौरव्यं नगरमनुप्राप्तः । स च कौरव्यो जनकायो बुद्धवैनेय उदारचित्तः प्रदानरुचिश्च ॥
 ततो भगवत एतदभवत् । यन्नृद्धं शक्रं देवेन्द्रं मरुद्गणपरिवृतमाह्वयेयं यद्दर्शनदेपां कुशल-
 मूलविवृद्धिः स्यादिति । ततो भगवांस्त्रौकिकं चित्तमुत्पादयति । अहो वत शक्रो देवेन्द्रो
 मरुद्गणसहायो गोशीर्षचन्दनमयं स्तम्भमादाय गच्छेदिति ॥ सहचित्तोत्पादाच्छक्रो देवेन्द्रो
 मरुद्गणपरिवृत आगतो यत्र* विश्वकर्मा चत्वारश्च महाराजा अनेकदेवनागपत्तकुम्भाण्ड- 10
 परिवृता गोशीर्षचन्दनस्तम्भमादाय । हाहाकारकिलकिलाप्रद्वेडोच्चैर्नादं कुर्वाणा भग-

1) MS पात्र°.

2) In the parallel story nr. 12 of Kalpadrumāvadānamālā the *laukikam cittam* of the Lord is accounted for by his considering the slanderous tales spread about himself by the Tirthikas, and it is in order to confound them that he requires the assistance of Çakra. See K. f. 94 a—95 b 8.3) Ex conject.; cp. *infra* p. 73, 4; MS चित्तमुत्पादयन्होवत (D °यत्तोवतः).

4) MS शीर्षचंद.

5) B आगतो (or तौ, the reading being uncertain) यमत्रविश्व°; the akṣaras यमत्र are manifestly corrupted, D leaves out the म. I have put यत्र, the reading of D, into the text, because the Tibetan has སྐད་ལྟ་, answering to that Sanskrit adverb, yet I doubt the exactness of the correction; *yatra* is to be understood = «among whom».

6) B ता, D corr.

वतो ऽर्थे गोशीर्षचन्दनमयं प्रासादमभिसंस्कृतवत्तः ॥ ततस्तस्मिन्प्रासादे शक्रेण देवेन्द्रेण
भगवान्सम्प्रावकसङ्घे⁽¹⁾ दिव्येनाहारेण दिव्येन शयनासनेन दिव्यैर्गन्धमाल्यपुष्पैः सत्कृतो
गुरुकृतो मानितः पूजितः ॥

अथ कौरव्यो जनकापस्तां दिव्यां विभूषिकां⁽²⁾ दृष्ट्वा परं विस्मयमापन्न इमां चित्ता-
5 मापेदे । नूनं बुद्धो भगवांस्तोके ऽद्यो 'यत्तु'⁽³⁾ नाम सेन्द्रैर्देवैः पूज्यत इत्यावर्जितमना भगव-
त्तमुपसंक्रान्तः । भगवतः पादाभिवन्दनं⁽⁴⁾ कृत्वैकात्ते न्ययीदत् । एकात्तनिषणः⁽⁵⁾ कौरव्यो
जनकापस्तस्मिन्प्रासादे ऽत्यर्थं प्रसादमुत्पादयति ॥

ततो भगवांस्तत्प्रासादमत्तर्थाप्य घनित्यताप्रतिसंपुक्तां तादृशीं धर्मदेशनां कृतवा-
न्यां श्रुत्वानेकैः कौरव्यनिवासिभिर्मनुष्यैः स्रोतघ्रापत्तिकलान्यनुप्राप्तानि कैश्चित्सकृदागा-
10 मिफलानि कैश्चिदनागामिकलानि कैश्चित्प्रव्रज्य सर्वक्लेशप्रहाणार्हृत्त्वं साक्षात्कृतं
कैश्चिच्छ्रावकबोधौ चित्तान्युत्पादितानि कैश्चित्प्रत्येकायां बोधौ कैश्चिदनुत्तरायां सम्य-
कसंबोधौ । सर्वा च सा पर्यद्बुद्धनिम्ना धर्मप्रवणा सङ्गप्राग्भारा व्यवस्थापिता⁽⁶⁾ ॥

ततस्ते भित्तवो भगवतो⁽⁷⁾ दिव्यपूजार्शनादार्वर्जितमनसो बुद्धे भगवत्ते पप्रच्छुः ।

1) MS संघा.

2) MS connect पूजितो ऽथ.

3) Ex conject. — *vibhūṣikā* stands to *vibhūṣā* as *vibhīṣikā* to *vibhīṣā* — ;
MS विभूषितान्दृष्ट्वा.

4) Anusvāra wanting in MS.

5) Sic B, as it seems, CDP यत्तु. One would rather expect यो द्वि.

6) MS क्रात्ताः.

7) MS पादाभिवन्दनं.

8) B षीदन्, D corr.

9) MS यणाः or यणाः.

10) Neuter instead of masc., cp. *supra* p. 29, n. 9.

11) B प्रतिप्रतिसंपु^०, D corr.

12) MS चित्तानुत्पा^०, cp. *supra* p. 65, n. 2.

13) D and P have changed this into व्यवस्थिता, cp. *supra* p. 65, 4.

14) MS भगवते.

कुत्रेमानि भगवता कुशलमूलानि कृतानीति ॥ भगवानाह ॥ तथागतैर्नैव भिन्नवः पूर्वम-
न्यासु ज्ञातिषु (कर्माणि) कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योद्यवत्प्र-
त्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि⁽¹⁾ येन तथागतस्यैवेविधा पूजा । इच्छ्य भिन्नवः श्रोतुम् ॥ एवं
भद्रे ॥ तेन हि भिन्नवः शृणुत साधु च सुष्ठु च मनसि कुरुत भाषिष्ये ॥

भूतपूर्वं भिन्नवो ऽतीते ऽध्वनि ब्रह्मा नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उद्पादि⁽²⁾ तथागतो 5
ऽर्हन्सम्यक्संबुद्धो विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता
देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । अथ ब्रह्मा सम्यक्संबुद्धो द्वापद्यर्हत्सकृन्नपरिवृतो जनपद-
चारिकां चरन्नन्यतमां राजधानीमनुप्राप्तः ॥ अश्रीषोद्राजा तत्रियो मूर्धाभिषिक्तो⁽⁴⁾ ब्रह्मा
सम्यक्संबुद्धो द्वापद्यर्हत्सकृन्नपरिवृतो जनपदचारिकां चरन्नस्माकं विजितमनुप्राप्त
इति । श्रुत्वा च पुनर्महत्या राजर्च्या महता राजानुभावेन येन भगवान्ब्रह्मा सम्यक्संबुद्ध- 10
स्तेनोपसंक्रान्त उपसंक्रम्य ब्रह्मणः सम्यक्संबुद्धस्य पादौ शिरसा वन्दित्वैकांते न्यषोदत् ।
एकान्तनिषण्णं राजानं तत्रियं मूर्धाभिषिक्तं भगवान्बोधिकरैर्धर्मः समादापयति ॥ अथ स
राजा लब्धप्रसादं⁽⁵⁾ उत्यायासनदेकांसमुत्तरासङ्गं कृत्वा येन भगवांस्तेनाञ्जलिं प्रणम्य भग-
वत्तमिदमवोचत् । अधिवासयतु मे भगवानस्यां राजधान्यां त्रैमास्यवासापाहं भगवत्तं
सम्भावकसङ्घमुपस्थास्यामि चीवरपिण्डपातशयनासनगानप्रत्ययभैषज्यपरिष्कारैरिति ॥ 15
अधिवासयति ब्रह्मा सम्यक्संबुद्धो राज्ञ[12b]स्तूष्णीभावेन ॥ अथ स राजा मूर्धाभिषिक्तो
भगवतो ऽर्थे गोशीर्षचन्दनमयं प्रासादं कारयामास । स तं विचित्रैर्वस्त्रालङ्कारैरलङ्कृतं

1) BCP भागीनि, D भाविनी.

2) MS उत्पादि (D उत्पादित).

3) MS अश्री°, as usual.

4) So this word is always written in MS.

5) B प्रसाह, D corr.

6) MS पात्र.

7) MS लङ्कालैर°. Cp. *supra* p. 53 n. 3, p. 55 n. 6.

नानापुष्पावकीर्णं गन्धघटिकाधूपितं⁽¹⁾ भगवतः सञ्चावकसङ्घस्य निर्यात्य त्रैमास्यं प्रणीते-
नाहारेण संतर्प्य विविधैर्वस्त्रविशेषैराच्छाद्यानुत्तरायां सम्यक्संबोधौ प्रणिधिं चकार ॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भिन्नवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन राज्ञा क्षत्रियो
मूर्धाभिषिक्तो बभूवाहं सः । यन्मया ब्रह्मणाः सम्यक्संबुद्धस्यैवंविधा पूजा कृता तस्य मे
5 कर्मणो विपाकिनान्तसंसारे मरुत्सुखमनुभूतमिदानीमप्यनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबु-
द्धस्यैवंविधा पूजा । तस्मात्किं भिन्नव एवं शिन्नितव्यं पच्छास्तारं सत्करिष्यामो गुरु-
करिष्यामो मानयिष्यामः पूजयिष्यामः शास्तारं सत्कृत्य गुरुकृत्य मानयित्वा पूजयित्वाप-
निश्चित्य विहरिष्याम इत्येवं वो भिन्नवः शिन्नितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) MS पिता.

2) B द्वस्यैवं, D, P corr.

स्नात्रमिति⁽¹⁾ १३

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राज्ञो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवाकैर्देवैर्नागैर्पत्तैरुमैर्गर्हैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागपत्तासुरगर्हडकि-
 न्नर्महोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासनग्लान-
 नप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्घः श्रावस्त्यां विक्रति जेतवने ऽनाथपिण्ड- 5
 दस्यारामे ॥ तेन खलु समयेन *श्रावस्त्यां⁽⁴⁾ *पञ्चमात्राणि वणिक्शतानि⁽⁵⁾ कात्तरमार्गप्रति-
 पन्नानि । ते मार्गात्परिधृष्टा वालुकास्थलमनुप्राप्ताः । ते घर्मश्रमपरिपोडिताः क्षीणपथ्य-
 दनाश्च⁽⁶⁾ मध्याह्नसमये तीक्ष्णकररश्मिसंतापिता जलोद्धृता इव मत्स्याः पृथिव्यामावर्तन्ते
 दुःखां तीव्रां खरां कटुकाममनायां वेदनां वेद्यमानास्तानि देवतासकृन्नाणयाचन्ते तद्यथा
 शिववरूपकुबेरवासवादीनि । न चैनान्काश्चित्परित्रातुं समर्थः⁽⁹⁾ ॥ 10

1) MS स्नात्त (D सात्त) इति; *snātra* in Buddhistic Sanskrit = *snāna*. It also occurs in the Pārçvanāthakāvya, see PWK, VII, 218.

2) B महोरगैभ्य°, D corr.

3) MS पात्र.

4) As the merchants are on the way home, the loc. श्रावस्त्यां can hardly be correct. Some derivative, meaning 'citizens of Crāvasti' like श्रावस्तेयानां, should be expected.

5) MS वणिक्कृतानि, which may perhaps be defended as a phonetical orthography.

6) Ex conject.; B seems to have पथादनाश्च, CP पथा°, D पथा°. Cp. *pathyaçana* PW, V, 1576. The parallel place in R has पथ्यादन, cp. the following note.

7) Ex conject.; MS तीक्ष्णाकर° (C °कार°). R, f. 13b 7 runs thus: भानोस्तो-
 द्पाकरैस्तप्ता घर्मातापातिखेदिताः । क्षीणपथ्यादनाश्चापि etc.

8) B जिनोद्ध°, D corr. Cp. *supra*, p. 42, n. 3.

9) MS समयास्तत्र.

तत्र चान्यतर उपासको⁽¹⁾ बुद्धशामनाभिन्नः । स तान्वणिन्न ग्राह् । भवतो बुद्धं शरणं
गच्छन्निति ॥ तत एकरवेण सर्व एव बुद्धं⁽²⁾ शरणं गताः ॥

अत्रातरे नास्ति किञ्चिद्बुद्धानां भगवतामज्ञातमदृष्टमविदितमविज्ञातम् । धर्मता
खलु बुद्धानां भगवतां महाकारुणिकानां लोकानुग्रहप्रवृत्तानामेकारुत्ताणां शमथविप-
5 श्यनाविहारिणां त्रिदमथवस्तुकुशलानां चतुरोघोत्तीर्णानां चतुस्रद्विपादचरणतलप्रति-
ष्ठितानां चतुर्षु संप्रह्वस्तुषु दीर्घरात्रकृतपरिचयानां पञ्चाङ्गविप्रक्षीणानां पञ्चगतिसम-
तिक्रान्तानां षडङ्गसमन्वागतानां षट्पारमितापरिपूर्णानां सप्तबोध्यङ्गकुमुमाद्यानामष्टा-
ङ्गमार्गदेशिकानां नवानुपूर्वसमापत्तिकुशलानां दश<वल>वलिनां दशदिकसमापूर्णय-
शसां दशशतवशवर्तिप्रतिविशिष्टानां त्री रात्रेस्त्रिर्दिवसस्य⁽⁵⁾ बुद्धचतुषा लोकं व्यव-
10 लोक्य ज्ञानदर्शनं प्रवर्तते । को ह्योपते को वर्धते कः कृच्छ्रप्राप्तः कः संकटप्राप्तः कः संवा-
धप्राप्तः <कः> कृच्छ्रसंकटसंवाधप्राप्तः को ऽपायनिम्नः को ऽपायप्रवणः को ऽपायप्राग्भारः
कमहमपायाडुद्धृत्य स्वर्गे मोत्ते च⁽⁷⁾ प्रतिष्ठापयेयं कस्य कामपङ्कनिमग्नस्य हस्तोद्धारमनु-
प्रदद्यां कमार्यधनविरहितमार्यधने⁽⁸⁾र्याधिपत्ये प्रतिष्ठापयेयं कस्यानवरोपितानि कुशल-
मूलान्यवरोपयेयं कस्यावरोपितानि परिपाचयेयं कस्य परिपक्वानि विमोचयेयम् ।

15 ग्राह् च ।

अप्येवातिक्रमेद्देलं सागरो मकरालयः ।

न तु वैनैपवत्सानां बुद्धो वेलामतिक्रमेत् ॥

1) Ex conject., cp. *infra* p. 78, 8; MS चान्यतरोपासको.

2) B बुद्धश°, D corr.

3) MS चरुस्रद्वि (D चतुस्रद्वि).

4) D adds विहार before समापत्ति, cp. *supra* p. 16, 14 and p. 30, 12.

5) MS त्रि रात्रेः [: wanting in D] त्रि दिव°.

6) B °निमग्नः, P corr. The same depravation in tale 6, *supra* p. 31, 1.

7) B पति°, corrected in the copies.

8) B धनेश्च°, D corr.

यावत्पश्यति भगवान्संब्रह्मलान्घणितो व्यसनसंकटसंवाधप्राप्तान् ॥ ततश्चतुःसंप्रे-
 षणमात्रेण जेतवने ऽत्तर्हितो भिन्नुगणपरिवृतस्तं प्रदेशमनुप्राप्तः ॥ दृशुस्ते वणिज्ञो भग-
 वत्तं सभिन्नुसङ्घं दृष्ट्वा <व> उच्चैर्नादं मुक्तवत्तः ॥ ततो भगवता लौकिकं चित्तमुत्पादितम्।
 घट्टो बत शक्रो देवेन्द्रो माहेन्द्रं वर्षमुत्सृजतु शीतलाश्च वायवो वाल्भित्ति । सृचित्तो-
 त्पादाद्भवतः शक्रेण माहेन्द्रं वर्षमुत्सृष्टं⁽³⁾ शीतलाश्च वायवः प्रेषिता यत [13a] स्ते<षां> 5
 वणिज्ञां⁽⁴⁾ तृषा विगता दाहश्च प्रशान्तः⁽⁵⁾ ॥ ततस्तेर्वणिग्भिः⁽⁶⁾ संज्ञा प्रतिलब्धा भगवता चैषां
 मार्गं ग्राह्यातो येन श्रावस्तीमनुप्राप्ताः⁽⁷⁾ ॥

ते मार्गश्चमं प्रतिविनोद्य ततो <भग>वत्संकाशमुपसंक्रान्ताः । तेषां भगवता ता-
 दृशी⁽⁹⁾ चतुरार्यसत्य<सं>प्रतिवेधिकी धर्मदेशना कृता यां श्रुत्वा कैश्चित्स्रोतघ्रापत्तिफलमधि-
 गतं कैश्चित्सकृदागामिफलं कैश्चिदनागामिफलं कैश्चित्प्रब्रह्म सर्वज्ञेशप्रकाणादर्कत्वं 10
 सात्तात्कृतं कैश्चिच्छ्रावकबोधौ चित्तान्युत्पादितानि कैश्चित्प्रत्येकायां बोधौ कैश्चिदनुत्त-
 रायां सम्यक्संबोधौ । यद्भूयसा <व> सा पर्यद्बुद्धनिम्ना धर्मप्रवणा सङ्गप्राग्भारा व्यव-
 स्थिता ॥

भिन्नुवः संशयजातास्सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । आश्चर्यं भगवन्त्यावदिमे

1) Ex conject., cp. Jtkm. 98, 10. 203, 15; B सम्ब्रह्मलानां वणिज्ञो (D संवद्ध°, P संवद्ध°).

2) As to the turn *cakṣuḥsaṃpreṣaṇa*, cp. Divy. 369, 26 and *cakṣur dadāti* 'he casts his eye'. The copyist of D has changed the traditional reading into *चतुःसंप्रेषण°*.

3) B छ, in D changed into ङ्य.

4) Ex conject.; MS ते वणिज्ञा.

5) Ex conject.; MS दाहश्च प्रशान्ताः. But Vic. f. 96 b 5 has the right reading.

6) MS ते वणिग्भिः.

7) MS प्राप्तः.

8) Ex conject., cp. Feer 62, 1; MS ततो मत्सका°, likewise Vic. f. 96 b 6. Or should मत्, indeed, have been written by the author somewhat negligently?

9) MS शीं.

वणित्रो भगवता कात्तारामा⁽¹⁾त्परित्राताः⁽²⁾ सहचित्तोत्पादाच्च माह्निन्द्रवर्षं⁽³⁾ वृष्टं शीतलाश्च
 वायवः प्रवाता इति ॥ भगवानाह । तथागतेनैव भिन्नवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि
 कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योषवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि ।
 मयैतानि⁽⁴⁾ कर्माणि कृतान्युपचितानि कोऽन्यः⁽⁵⁾ प्रत्यनुभविष्यति । न भिन्नवः कर्माणि
 5 कृतान्युपचितानि वाह्ये⁽⁶⁾ पृथिवीधातौ विपच्यन्ते⁽⁷⁾ नाब्धातौ⁽⁸⁾ न तेजोधातौ न वायु-
 धातावपि तूपात्तेष्वेव⁽⁹⁾ स्कन्धधात्वापतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते⁽¹¹⁾ शुभान्यशुभानि च ।
 न प्रणश्यन्ति⁽¹²⁾ कर्माणि⁽¹³⁾ अपि कल्पशतैरपि ।

सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भिन्नवो ऽतीते ऽध्वनि चन्दनो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उद्पादि तथागतो
 10 ऽर्हन्सम्यक्संबुद्धो विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता

1) MS कात्तारामा°.

2) MS त्रातः.

3) B वर्षं वृष्ट, in D this is depraved into वर्षमुत्सृज्य.

4) MS ममै°.

5) MS कोन्यप्र°.

6) MS वाह्नि (D वाह्नि).

7) MS विपर्यन्ते. Vic. f. 96b 9 has the right reading.

8) B नाब्धातौ and so often in this commonplace, D corr.

9) I adopted the evident correction of Cowell and Neil, see their edition of Divy., p. 54, 6 with note, and cp. ibid. 131, 12. 141, 11. 191, 16. 311, 20. 504, 21. 582, 2. 584, 18. — MS has here वायुधातौवपितुयात्तेष्वेव, which in D is partly corrected to °तूपात्तेष्वेव.

10) BC °धात्वाय°, DP °धातीय°. In B त्या has been made out of former तौ.

11) MS विपर्यन्ते.

12) MS प्रणस्य°, as usual.

13) MS कर्माण्यपि शतैरपि, D adds कल्प. The pāda b, as I constitute it, is found so in MS in other places, where this cliché recurs. Yet, it cannot be the original form, because the repeated *api* is quite out of place here. The variant *kalpakotiçatair api*, which is found in most places of the Divy., quoted above note 9, will do better. Cp. *infra*, p. 80, 13.

देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । अथ चन्दनः सम्यक्संबुद्धो जनपदचारिकां चरन्नन्यतमां
 राजधानीमनुप्राप्तः ॥ अथ राज्ञा तत्रियो मूर्धाभिषिक्तो येन चन्दनः सम्यक्संबुद्धस्तेनोपसं-
 क्राप्तः । उपसंक्रम्य चन्दनस्य सम्यक्संबुद्धस्य पादौ शिरसा वन्दित्वाकात्ते न्यपीदत् ।
 एकात्ते निषण्णं राजानं तत्रियं मूर्धाभिषिक्तं चन्दनः सम्यक्संबुद्धो बोधिकरकैर्धर्मः⁽¹⁾ समा-
 दापयति । अथ राज्ञा तत्रियो मूर्धाभिषिक्त उत्थापयामनादेकांसमुतरासङ्गं कृत्वा दन्तिपां 5
 ज्ञानुमण्डलं पृथिव्यां प्रतिष्ठाप्य येन चन्दनः सम्यक्संबुद्धस्तेनाञ्जलिं प्रणम्य चन्दनं
 सम्यक्संबुद्धमिदमवोचत् । अधिवासयतु मे भगवानस्यां राजधान्यां त्रैमास्यत्रासाय सार्धं⁽²⁾
 भिक्षुसङ्घेनेति । अधिवासयति चन्दनः सम्यक्संबुद्धो राजस्तूष्णीभावेन ॥ तत्र च समये
 महती अनावृष्टिः⁽³⁾ प्राडुर्भूता यया नयुदपानान्धत्पसलिलानि संवृतानि पुष्पफलवियु-
 क्ताश्च पादपाः ॥ ततो राज्ञा चन्दनं सम्यक्संबुद्धमध्येपितुं प्रवृत्तः । भगवत्तस्मिन्नगर- 10
 मध्ये⁽⁵⁾ पुष्करिणीं⁽⁶⁾ गन्धोदकपरिपूर्णां कारयिष्यामि यत्र भगवान्सम्रावकसङ्घः स्नास्यति⁽⁷⁾ ।
 अद्येव⁽⁸⁾ नाम भगवतः स्नानादस्मिन्मे⁽⁹⁾ विज्ञिते देवो वर्षेदिति⁽¹⁰⁾ । अधिवासयति भगवां-
 श्चन्दनः सम्यक्संबुद्धो राजस्तूष्णीभावेन ॥

ततो राज्ञा तत्रियेण मूर्धाभिषिक्तेनामात्येभ्य आज्ञा दत्ता गन्धोदकं सञ्जीकुर्वन्तु

1) MS करकैर्धर्मः.

2) Ex conject., cp. *supra* p. 69, 14; MS त्रैमास्यं वा°.

3) MS अनावृष्टीः (C °वृष्टी).

4) MS दपानान्तप°.

5) Ex conject.; MS भगवत्तस्मिन्नगरमध्ये, in D the aks. रा is put twice. Vic. f. 96 a 4 °स्मिन्नगरमध्ये.

6) Anusvāra wanting in MS. *Puṣkiriṇī* is the constant orthography of this word in all my mss.

7) Ex conject.; MS स्यास्यत्यप्ये°.

8) Ex conject.; MS प्येवं.

9) Ex conject.; MS स्थानादस्मिन्मे.

10) MS वर्षत् इत्यधि° (D वर्षदित्यधि°).

भवत्तो⁽¹⁾ रत्नमयांश्च⁽²⁾ कुम्भान्ये⁽³⁾ वयं भगवत्तं सश्रावकसङ्घं स्नापयिष्याम इति ॥ ततो
 राज्ञा श्रमात्यगणपरिवृतेन⁽⁴⁾ तन्नगरमगतपाषाणशर्करकठछे⁽⁵⁾ व्यवस्थापितमुच्छ्रित-
 धज्ञपताकं नानापुष्पावकीर्णं⁽⁶⁾ गन्धोदकपरिषिक्तं विचित्रधूपधूपितं पुष्करिणी चास्य⁽⁷⁾
 कारिता ॥ ततो भगवांश्चन्दनः सम्यकसंबुद्धः सर्वानुग्रहार्थमेकचीवरकः⁽⁸⁾ पुष्करिण्यां
 5 स्थितः । ततो राज्ञामात्यगणपरिवृतेन चन्दनः सम्यकसंबुद्धः सश्रावकसङ्घो नानागन्ध-
 परिभावितेनोदकेन स्नापितः । सहस्रानादेव चन्दनस्य सम्यकसंबुद्धस्य शक्रेण देवेन्द्रेण
 तथाविधं माहेन्द्रं वर्षमुत्सृष्टं येन सर्वसस्यानि निष्पन्नानि तद्द्वैतुकञ्च⁽⁹⁾ महाजनकायेन बुद्धे
 भगवति श्रद्धा प्रतिलब्धा अनेके च गन्धस्तूपाः⁽¹⁰⁾ प्रतिष्ठापिताः । ये च तत्र चन्दनं सम्य-
 कसंबुद्धं शरणं⁽¹¹⁾ गताः सर्वे⁽¹²⁾ ते परिनिर्वृता⁽¹³⁾ अकमेकस्तेषामवशिष्टः⁽¹⁴⁾ । तस्मात्तर्हि भित्तव

1) MS भगवत्तो.

2) Anusvāra wanting in MS.

3) MS कुम्भान्ये.

4) B वृत्तेन, D corr.

5) MS here कठछे. For the rest, see *supra*, p. 64, n. 3 and cp. Divy. 460, 16 with *ibid.* 45, 10 and 155, 24.

6) Anusvāra wanting in MS.

7) MS विचित्रधूपधूपितं चास्य पुष्करिणी कारिता. I have changed the order of words, as it is likely, चास्य has been put by copyists in a wrong place.

8) I accept the conjecture of Feer (p. 63, n. 2), cp. also the opening words of the 8th act of the *Mṛcchakaṭikā*; MS मेकविवरकपुष्कि°.

9) Ex conject.; MS तद्द्वैतु° . I have changed *e* into *ai*, because the *vr̥ddhi*-vowel is here required by the constant use of the language. Cp. PW s. v. द्वैतुक, *Bhagavadgītā* 16, 8 कामद्वैतुक, *ibid.* 18, 22 अद्वैतुका. In this kind of form the tradition of our text has sometimes retained the good reading (e. g. *infra*, p. 82, 9), sometimes it has *e* instead of *ai*.

10) Ex conject.; MS स्तूपे प्रतिष्ठापिता.

11) Anusvāra wanting in MS.

12) Ex conject.; MS गताःष्ठते (still more depraved in D °तिष्ठते).

13) MS परिवृता.

14) For the correction of the faults in the tradition of MS, I have made use of the parallel passage of R (f. 24 a 6): ये गताः शरणं तत्र ते सर्वे निर्वृतिं ययुः । अकमेवावशिष्टः स तेषां यो ऽभून्नराधिपः.

एवं शित्तितव्यं यच्चा[13b]स्तारं सत्करिष्यामो गुरुकरिष्यामो मानयिष्यामः पूजयिष्या-
 मः⁽¹⁾ शास्तारं सत्कृत्य गुरुकृत्य मानयित्वा पूजयित्वापनिश्चित्य विकृतिष्याम इत्येवं
 वो भित्तवः शित्तितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) MS मानकरिष्यामः पूजकरिष्यामः. Vic. f. 97a 10 has the true reading.

इतिरिति ५४

बुद्धो भगवान्मत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सारथ्यवह्निर्देवैर्नागैर्यत्नैरसुरैर्गण्डैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयत्नगन्धर्वासुरग-
 ण्डकिन्नरमहोरगाभ्यार्चतो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशय-
 5 नासनगानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सम्रावकसङ्घो राजगृहमुपनिश्चित्य विकृति वेणु-
 वने कलन्दकनिवासे ॥ तस्मिंश्च समये नाडकन्ध्यायां महाजनमर्को बभूव । ततो जनकापो
 रोगैः पीडितस्तानि तानि देवतासकृन्नापयायाचते शिववरुणकुबेरवासवादीनि न चास्य
 सा इतिरूपशमं गच्छति ॥ अथान्यतम उपासको नाडकन्ध्यायां प्रतिवसति । स नाडकन्धे-
 यान्ब्राह्मणगृहपतीनि⁽²⁾दिग्मवोचत् । एत पूर्वं बुद्धे⁽³⁾ शरणं गच्छत तच्च भगवत्तमायाचध्वमि-
 10 द्हागमनायाप्येव⁽⁴⁾ भगवता स्वल्पकृच्छ्रेणास्या इतिर्व्युपशमः स्यादिति ॥ अथ नाडकन्धेया
 ब्राह्मणगृहपतयो भगवत्तमायाचितुं प्रवृत्ताः । आगच्छतु भगवानस्माद्यसनसेकाटान्मोच-
 नायेति ॥

अत्राक्षरे नास्ति किञ्चिद्बुद्धानां भगवतामज्ञातमदृष्टमविदितमविज्ञातम् । धर्मता
 खलु बुद्धानां भगवतां महाकारुणिकानां लोकानुग्रहप्रवृत्तानामेकारुत्ताणां शनयविव-

1) MS पात्र.

2) B प्रतीनि°, D and P पतिमि°.

3) B बुद्ध, D corr.

4) B seems to have °प्येवं, C °प्येत, D °प्यथ; P has the right reading.

5) Ex conject.; MS मत्प°.

6) MS इतिर्व्युप°.

श्यना⁽¹⁾विहारिणां त्रिदमद्यस्तुकुशलानां चतुरोघोतोर्णानां चतुर्द्वि⁽²⁾पादचरणतलमुप्रति-
 ष्टितानां चतुर्षु संग्रहवस्तुषु दीर्घरात्रकृतपरिचयानां पञ्चाङ्गविप्रकीर्णानां पञ्चगतिसम-
 तिक्रात्तानां षडङ्गसमन्वागतानां षट्पारमितापरिपूर्णानां सप्तबोध्यङ्गकुसुमाद्यानामष्टा-
 ङ्गमार्गदेशिकानां नवानुपूर्वसमापत्तिकुशलानां दशबलबलिनानां दशदिकसमापूर्णयशसां
 दशशतवशवर्तिप्रतिविशिष्टानां त्रो रात्रेस्त्रिर्दिवसस्य बुद्धचतुषा लोके व्यवलोक्य ज्ञा- 5
 नदर्शनं प्रवर्तते। को क्षीयते को वर्धते कः कृच्छ्रप्राप्तः कः संकटप्राप्तः कः संबाधप्राप्तः <कः>
 कृच्छ्रसंकटसंबाधप्राप्तः को ऽपायनिम्नः को ऽपायप्रव्रणाः को ऽपायप्राग्भारः कमहमपाया-
 डुद्धृत्य स्वर्गे मोक्षे च प्रतिष्ठापयेयं कस्य कामपङ्कनिमग्नस्य कस्तोद्धारमनुप्रदद्यां कमार्प-
 धनविरहितमार्पधनैश्चर्याधिपत्ये प्रतिष्ठापयेयं कस्यानवरोपितानि कुशलमूलान्यवरोप-
 येयं कस्यावरोपितानि परिपाचयेयं कस्य परिपक्वानि विनोचयेयम् । घ्राह च । 10

घ्रप्येवातिक्रमेद्द्वेलां सागरो मकरालयः⁽⁵⁾ ।

न तु वैनैषवत्सनां बुद्धो वेलामतिक्रमेत् ॥

अथ भगवान्पूर्वाङ्गे निवास्य पात्रचीवरमादाय भित्तुगणपरिवृतो भित्तुसङ्घपुरस्कृतो
 नाउकन्वामनुप्राप्तः । ततो भगवता तन्नगरं सर्वं हृदिमैत्र्या⁽⁶⁾ स्फुटे पतो मरुकाः⁽⁷⁾ प्रक्राताः
 इति<श्च> व्युपशात्ता । ततस्तेषां ब्राह्मणगृहपतीनां बुद्धदर्शनान्महाप्रसाद् उत्पन्नः⁽⁸⁾ प्रसा- 15

1) MS श्यनां.

2) MS चतुर्द्वि.

3) B प्रतिविष्टानां, D corr.

4) MS त्रिःरात्रेःत्रिदिव° (C °रात्रेःदिव°, D त्रिरात्रत्रिदिव°).

5) MS मकलालयः.

6) As to the use of *hṛdi* instead of *hṛd* see PW VII, s. v. and Mahāvastu, I, 99, 4.

7) Ex conject.; MS मनुष्याः. In R the expulsion of the *mārikās* — so the evil spirits who caused the epidemic are called there — with their wives and children by dint of a *dhāraṇī* pronounced by the Buddha is related in full on ff. 125b and 126a.

8) B उत्पन्नप्र°, D corr.

दत्रातिश्च भगवान्सञ्चारकः⁽¹⁾ सङ्घः चोवरपिण्डपातिशयनासनगानप्रत्ययभेषज्यपरिष्कारिः सं-
 प्रवारितः । ततस्तेभ्यो भगवता तादृशी चतुरार्यसत्यसंप्रतिबोधकी धर्मदेशना⁽³⁾ कृता यां
 श्रुत्वानेकैर्ब्राह्मणगृहपतिभिः स्रोतघ्रापत्तिकलमनुप्राप्तमपरैः सकृदागामिकलमपरैरनागा-
 मिकलमपरैः प्रब्रज्य⁽⁵⁾ सर्वक्लेशप्रहणादर्हत्वं साक्षात्कृतं सर्वं च तन्नगरं बुद्धनिघ्नं धर्मप्र-
 5 वणं सङ्घप्राग्भारं संवृतम् ॥

भित्तवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवन्तं पप्रच्छुः⁽⁶⁾ । आश्चर्यं भद्रं वा-
 वदिमे सत्त्वा भगवतः प्रसादाद्यसनगताः सत्तो व्यसनात्परिमुक्ता इति ॥ भगवानाह ।
 तथागतैर्नैवैतानि भित्तवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्ध[14a]-
 संभाराणि परिणतप्रत्ययान्योद्यत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । मयैव तानि कर्माणि
 10 कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भित्तवः कर्माणि कृतान्युपचितानि
 बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि तूपात्तेष्वेव⁽⁹⁾ स्क-
 न्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते⁽¹⁰⁾ शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति⁽¹¹⁾ कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।⁽¹²⁾

सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

1) P fills the gap.

2) MS पात्र.

3) MS देशनां.

4) MS श्रीताप°.

5) MS प्रब्रज्या.

6) MS पप्रच्छुः (D प्रपच्छुः).

7) MS श्यभागानि (D श्यभाविनी).

8) MS वाहे (C चाहे).

9) In MS utterly corrupted वायुधातौचर्पाडु(DC ड, P ड)पात्तेष्वे(D दे)व.

10) MS विपच्यन्ते (the last akṣara is wanting in D).

11) MS णस्यति.

12) MS कर्माण्येवापि कल्पशतैरपि. I have put into the text, what I think to have been the original form of this pāda, cp. *supra*, p. 74, n. 13. In D, in most of the occurrences of this common-place, the reading of B has been changed into कल्पकोटिशतैरपि.

भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीते ऽध्वनि चन्द्रो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उद्पादि तथागतो
 ऽर्हसम्यक्संबुद्धो विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता
 देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । अथ चन्द्रः सम्यक्संबुद्धो जनपदचारिकां चरन्त्यतमां राज-
 धानीमनुप्राप्तः ॥ अश्रौषीद्राज्ञा तत्रियो मूर्धाभिषिक्तश्चन्द्रः सम्यक्संबुद्धो ऽस्माकं विजि-
 तमनुप्राप्त इति श्रुत्वा च पुनर्महत्या राज्ञ्या महता राजानुभावेन समन्वागतो येन चन्द्रः 5
 सम्यक्संबुद्धस्तेनोपसंक्रातः । उपसंक्रम्य चन्द्रस्य सम्यक्संबुद्धस्य पादौ शिरसा वन्दि-
 लैकान्ते न्यषीदत् । एकान्तनियषं राजानं तत्रियं मूर्धाभिषिक्तं चन्द्रस्यसम्यक्संबुद्धो बो-
 धिकरकैर्धर्मः समादापयति ॥ अथ राजा तत्रियो मूर्धाभिषिक्तो लब्धप्रसाद् उत्वायासना-
 देकांसमुत्तरासङ्गं कृत्वा दक्षिणं ज्ञानुमण्डलं पृथिव्यां प्रतिष्ठाप्य येन चन्द्रः सम्यक्संबुद्ध-
 स्तेनाञ्जलिं प्रणम्य चन्द्रं⁽⁴⁾ सम्यक्संबुद्धमिदमवोचत् । अधिवासयतु मे भगवानिह⁽⁵⁾ वासं 10
 त्रैमास्यं सार्धं भित्तुसङ्केन । अहं भगवत्तमुपस्थास्यामि चीवरपिण्डपातशयनासनगानप्रतय-
 भेषज्यपरिष्कारैरिति । अधिवासयति चन्द्रः सम्यक्संबुद्धो राजस्तूष्णीभावेन ॥ तस्य च
 राज्ञो नगरे तेन समयेन महान्नमरको बभूव इतिश्च येन स महान्नकायो ऽतीव संत-
 प्यते⁽⁸⁾ ॥ ततो राज्ञा व्याधिप्रशमनार्थं⁽⁹⁾ चन्द्रः सम्यक्संबुद्धो ऽधीष्टः⁽¹⁰⁾ । साधु भगवन्क्रिय-

1) B न्यतेमां, D corr.

2) MS अश्रौषी०. Cp. p. 69, 8. In the sequel this standing fault will no more be noted.

3) MS देकाशमु० (D ०समु०).

4) MS प्रणम्यमयाचंद्रः सम्य०.

5) Ex conject.; MS भगवानियं मे त्रैमास्यं. The Tibetan translator had *iha vāsam* in his text, as is plain by his rendering them by འདིར་བཟུགས་པར་, as M. Feer informs me.

6) MS पात्र.

7) Ex conject.; MS पुरको or पूरको.

8) Ex conject.; MS संतप्यते. In P the akṣara ती is wanting, cp. Feer p. 66 n. 2.

9) Ex conject.; MS is here thoroughly corrupted: ततो गृह्णाव्याधिगंशमर्थ-
 ताचे (P. ०च्चे). From the context it is certain that the locus desperatus should mean
 'by the king in order to stop the pestilence'. Cp. Feer, p. 66, n. 3.

10) Ex conject.; MS पीष्टः, cp. *supra* p. 75, 10.

तामस्या इतिरूपशमोपाय⁽²⁾ इति ॥ ततो भगवांश्चन्द्रः सम्यक्संबुद्धो राजानमुवाच । गच्छ म-
 हारज्ञेमां संघाटीं धजाग्रे बद्धा⁽³⁾ महुता सत्कारेण स्वे विज्ञिते पर्यादाया⁽⁴⁾श्च महुत्तमु-
 त्सवं कुरु सर्वच्च महुत्तजनकायं बुद्धानुस्मृतौ समादापयेति ते⁽⁵⁾ स्वस्तिर्भविष्यतीति ॥ ततो
 राज्ञा यवानुशिष्टं सर्वं तथैव च कृतं तद्धेतु तत्प्रत्ययञ्च सर्वा इत्यः प्रशान्ताः ॥ ततः स
 5 जनकायो लब्धप्रसादो राजामात्यपौराश्च बुद्धं शरणां गता धर्मं सङ्घं⁽⁶⁾ शरणां गताः ॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भित्तवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन राज्ञा बभूवाहं
 सः । मयासौ चन्द्रस्य सम्यक्संबुद्धस्य महुती पूजा कृता । तस्य मे कर्मणो विपाकेन देव-
 मनुष्यसंप्रापकं संसारे महुत्सुखमनुभूतमिदानीमपि तद्धैतुको⁽⁷⁾ विभूतिर्येन यच्चित्तयामि⁽⁸⁾
 यत्प्रार्थये तत्तथैव⁽⁹⁾ सर्वं समृध्यति । तस्मात्तर्हि भित्तव एवं शिन्नितव्यं यच्छास्तारं सत्क-
 10 रिष्यामो गुरूकरिष्यामो मानयिष्यामः पूजयिष्यामः⁽¹⁰⁾ शास्तारं सत्कृत्य गुरूकृत्य मानयि-
 त्वा पूजयित्वापनिश्चित्य विहरिष्याम इत्येवं वो भित्तवः शिन्नितव्यम् ॥

इमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) MS यतमस्या.

2) Ex conject.; MS इति(D मे)रूपसमोपयिइति.

3) Ex conject.; in MS this whole passage is utterly corrupted. B महाराज्ञ-
 सासांघाटीध्वजाग्रेवध्वा and quite so in the copies CDP, except that P reads the 4th
 akṣara सा and the penult. च.

4) Ex conject.; MS पर्यादाया°.

5) Ex conject.; MS समादापयतिस्तेस्वस्ति° (D °पयतिते°, C °पयतित्त°). For
 the restitution of the whole passage R, f. 132b 6 has been of use. There it is told,
 Candra offered the king his *saighāṭī* with these words: इदं मे सौरभं वस्त्रं संघा-
 टिकं ध्वजाग्रे तं बंधयित्वा सग्रामनगरे देशे सर्वत्रापि प्रचारय.

6) MS धर्मसंघं शर°.

7) Ex conject.; B तद्धैतुको⁽⁷⁾; कौ is a correction at the bottom of the page
 instead of ह्यै, which has been expunged in the context. In CDP this has been
 worse corrupted.

8) Ex conject.; MS भूतिर्येन(D या)श्चित्तयामि.

9) MS तत्तथैव.

10) MS पूजाकरिष्यामः; cp. *supra* p. 77, n. 1.

प्रातिकार्यमिति १५

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रे-
 ष्ठिभिः सारथवर्द्धिर्देवैर्नगिर्यत्नैरसुरैर्गर्भैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयन्नासुरगर्भ-
 किन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो मक्षापुण्यो लाभी चीवरपिण्डपातशयनास-
 न्ग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सभ्रावकसङ्घो राजगृह्णुपनिश्चित्य विहरति स्म वेणु- 5
 वने कलन्दकनिवापे ॥ यदा राज्ञा घनातशत्रुणा देवदत्तविभ्राह्मिणेन पिता धार्मिको धर्म-
 राज्ञो जीविताद्यपरोपितः स्वयमेव च राज्ये⁽²⁾ प्रतिष्ठितः तदा ये घञ्श्राद्धास्ते बलवत्तो
 जाताः⁽³⁾ श्राद्धास्तु दुर्बलाः [14b] संवृताः ॥ यावदन्यतमो बृहन्मातयो ऽश्राद्धो भगवच्छासन-
 विद्वेषी । स ब्राह्मणेभ्यो यज्ञमारु⁽⁴⁾ब्धो यष्टुम् । तत्रानेकानि ब्राह्मणशतसकृन्नाणि संनि-
 पतितानि । तैः क्रियाकारः कृतः न केनचिच्छ्रमणगौतमं⁽⁵⁾ दर्शनायोपसंक्रमितव्यम् ॥ अथ 10

1) MS पात्र.

2) MS राज्यं.

3) MS श्रद्धा°.

4) Feer translates «institutua un sacrifice pour les Brâhmanes». Instead of the dat. *brâhmaṇebhyo* the instrum. *brâhmaṇair* would rather have been expected. Should there be here perhaps room for supposing an erroneous sanscritization of a pracritic *bamhaṇehi* or *brâhmaṇehi*? In the parallel passage in K, f. 196 b 4 sqq. the ministers have a *çāntika yajña* performed by the Brahmins.

5) I doubt of the faultlessness of the accus. *Infra*, p. 88, s it is said in the same connection more correctly गौतमस्य, and this seems to have been the original reading here, too.

ते ब्राह्मणाः कृतावयः⁽¹⁾ समग्राः समोद्माना वीथीमध्ये वेदोक्तेन विधिना शक्रमापाचितुं प्रवृत्ता एक्यैक्यकल्याणार ॥

अत्रात्तरे नास्ति किञ्चिद्बुद्धानां भगवतामज्ञातमदृष्टमविदितमविज्ञातम् । धर्मता खलु बुद्धानां भगवतां मन्त्राकारुणिकानां लोकानुग्रहप्रवृत्तानामेकारत्नाणां शमथविप-
 5 श्यनाविहारिणां त्रिदमथवस्तुकुशलानां चतुरोघोतीर्णानां चतुर्द्विपादचरणतलसुप्रति-
 ष्ठितानां चतुर्षु संग्रहवस्तुषु दीर्घरात्रकृतपरिचयानां पञ्चाङ्गविप्रकीर्णानां पञ्चगतिसम-
 तिक्रातानां षडङ्गसमन्वागतानां षट्पारमितापरिपूर्णानां सप्तब्रीधङ्गकुसुमाब्धानामष्टा-
 ङ्गमार्गदेशिकानां नवानुपूर्वसमापत्तिकुशलानां दशबलबलिनानां दशदिक्समापूर्णयशसां
 दशशतवशवर्तिप्रतिविशिष्टानां त्रीरात्रेस्त्रिर्दिवसस्य बुद्धचतुषा लोकं व्यवलोक्य ज्ञा-
 10 नदर्शनं प्रवर्तते । को हीयते को वर्धते कः कृच्छ्रप्राप्तः कः संकटप्राप्तः⁽⁴⁾ कः संबाधप्राप्तः
 कः कृच्छ्रसंकटसंबाधप्राप्तः को ऽपायनिम्नः⁽⁵⁾ को ऽपायप्रवणः को ऽपायप्राग्भारः कमहम-
 पायाडुद्धृत्य स्वर्गे मोक्षे च प्रतिष्ठापयेयं कस्य कामपङ्कनिमग्नस्य हस्तोद्धारमनुप्रदद्यां
 कामार्थधनविरहितमार्थधनैश्चर्याधिपत्ये प्रतिष्ठापयेयं कस्यानवरोपितानि कुशलमूलान्य-
 वरोपयेयं कस्यावरोपितानि परिपाचयेयं कस्य परिपक्वानि विमोचयेयम् । ग्राह च ।

15

अप्येवातिक्रमेद्वेलां सागरो मकरालयः ।

न तु वैनैयवत्सानां बुद्धो वेलामतिक्रमेत् ॥

1) Ex conject.; B कृतावयु with expunged य before यु, out of which the copyist of D has made कृतावययुः. If *kṛtāvayaḥ*, as I have reason to suppose, is the right reading, it is a heteroclitical plural of *kṛtāvin*. The *brāhmaṇāḥ kṛtāvayaḥ* are = *yājñikāḥ*.

2) B शमथवि°, D and P corr.

3) MS त्रीरात्रेस्त्रिर्दि°.

4) D and P fill the gap.

5) B पायनिमग्नः, D corr. Cp. *supra*, p. 72, 6.

6) B कस्याप°, with a dot on स्या; DCP कस्याप°.

पश्यति भगवान्। इमे ब्राह्मणाः पूर्वावरौपितकुशलमूला गृहीतमोक्षमार्गाः स्वहितै-
 षिणो (2) ऽभिमुखा निर्वाणो (3) बहिर्मुखाः संसारादकल्याणमित्रसंसर्गादिदानां मच्छासनं वि-
 द्विषन्ति। पन्नूकृमेषां विनयकृतोरौत्सुक्यमापद्येयेति ॥ अथ (4) भगवाञ्छुक्रवेषमभिनिर्माय तं
 यज्ञवाटं दिव्येनावभासेनावभास्यावतरितुमारब्धः। ततस्ते ब्राह्मणा वृष्टतुष्टप्रमुदिता
 उद्यप्रतीतिसौमनस्यज्ञाता एकसमूहेनोक्तवन्तः। एह्येहि भगवन्स्वागतं भगवत 5
 इति। ततो भगवाञ्छुक्रवेषधारी प्रक्षत एवासने निषणः ॥ एष शब्दो राजगृहे नगरे सम-
 क्षतो विमृतः पक्षे शक्रो देवेन्द्रो ऽवतीर्ण इति यं श्रुत्वानेकानि प्राणिशतसङ्घाणि संनि-
 पतितानि ॥ ततो भगवानावर्जिता ब्राह्मणा (7) इति विदित्वा शक्रवेषमन्तर्धाप्य बुद्धवेषे-
 षौव स्थित्वा तादृशीं चतुरार्यसत्यसंप्रतिवेधिका (8) धर्मदेशनां कृतवान्यां श्रुत्वा पश्चाद् ब्रा-
 ह्मणसङ्घैर्विंशतिशिखरसमुद्रतं (9) सत्कापदृष्टिशैलं ज्ञानवज्रेण भित्त्वा स्रोतघापतिफलं सा- 10
 तात्कृतमनेकैश्च प्राणिशतसङ्घैर्भगवति श्रद्धा प्रतिलब्धा (10)

ततो भिन्नवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवन्तं पप्रच्छुः। आश्चर्यं भदत्
 यावदेभिर्ब्राह्मणैर्भगवत्तमागम्य (11) सत्यदर्शनं कृतमनेकैश्च प्राणिशतसङ्घैर्महान्प्रसादो (12)

1) Ex conject.; MS पिताकु°.

2) Ex conject.; MS °मार्गाश्चित्तेषिण्यो.

3) MS निर्वाणो.

4) Ex conject.; MS पद्येयेनार्थं. *Atha* and *artha(m)* are often confounded by copyists.

5) MS भगवाञ्छुक्रवेषम°; the orthography *veṣa* instead of *veṣa* is frequent in my mss. In the sequel MS varies between *वेश* and *वेष*.

6) MS भगवान्स्वा°.

7) Ex conject.; MS °र्जिता ब्राह्मणाः वि°.

8) *Anusvāra* wanting in MS.

9) B पत्का°, D corr.

10) MS लब्धा: instead of लब्धा ।

11) Ex conject.; MS गवत्तमार्यसत्य°. Since the technical term is *satyadarṣanam kṛ*, not *āryasatyad. kṛ*, the syllables *ārya* must be the remnant of some absolute, like *āsādyā*. This cannot be here any other but *आगम्य*, as this is the technical term in our text to denote the intervention of the person through whose help spiritual knowledge and liberation is obtained. Cp. Index.

12) Ex conject.; MS महान्प्रसादो.

ऽधिगत इति ॥ भगवानाह । तद्यागतेनैतानि भिन्नवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्यु-
पचितानि लब्धसंभारिणि परिणतप्रत्ययान्योघवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । मयै-
तानि कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भिन्नवः कर्माणि कृतान्यु-
पचितानि बाल्ये⁽¹⁾ पृथिवीधातौ विपद्यन्ते नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि तूपात्ते-
5 ष्वे⁽²⁾ स्कन्धधात्वापतनेषु⁽³⁾ कर्माणि कृतानि विपद्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि⁽⁴⁾ ।

सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भिन्नवो ऽतीति ऽध्वनि इन्द्रदमनो नाम सम्यकसंबुद्धो लोक उदपादि तया-
गतो ऽर्हन्सम्यकसंबुद्धो विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यमारुधिः शा-
10 स्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । <स> जनपदचारिका⁽⁵⁾ चरन्नन्यतमां राज्ञ[15a]धानीमनु-
प्राप्तः । सा राजधानी तीर्थिकावष्टब्धा ॥ अश्रौषीदन्यतमो⁽⁶⁾ राज्ञा तत्रियो मूर्धाभिषिक्त
इन्द्रदमनः सम्यकसंबुद्धो ऽस्माकं विजितमनुप्राप्त इति श्रुत्वा च पुनर्महत्या राज्ञ्या महता
राज्ञानुभावेन समन्वागतो येनेन्द्रदमनस्सम्यकसंबुद्धस्तेनोपसंक्रान्तः । उपसंक्रम्य भगवत
इन्द्रदमनस्य सम्यकसंबुद्धस्य पादौ शिरसा वन्दित्वाकाले निषणः । एकात्ते निषणं
15 राज्ञानं तत्रियं मूर्धाभिषिक्तमिन्द्रदमनः सम्यकसंबुद्धो बोधिसत्त्वकरकैर्धर्मैः समादापयति ।
अथ स राज्ञा लब्धप्रसाद् उत्थायासनार्देकांसमुत्तरामङ्गं कृत्वा दक्षिणं ज्ञानुमण्डलं पृथिव्यां
प्रतिष्ठाप्य येनेन्द्रदमनस्सम्यकसंबुद्धस्तेनाञ्जलिं प्रणम्य इन्द्रदमनं सम्यकसंबुद्धमिदमवो-

1) B वाह्यैकै, the middle akṣara being blurred, D corr.

2) MS वायुधातौवपितुववात्तोध्व, the two hindmost akṣaras presuppose ष्वेव in A thus written that the vowel *e* was indicated by a stroke before *ṣva*. As to the right reading, see *supra* p. 74, n. 9.

3) B प्र instead of षु, D corr.

4) So D, cp. *supra* p. 74, n. 13.

5) B कांशरत्न°, D corr.

6) *anyatamo* looks rather singular, instead of it we should expect something like *asyā rājadhānyā*.

7) Anusvāra wanting in MS.

चत् । अधिवासाय तु मे भगवांस्त्रिमास्यवासाय । अहं भगवत्तमुपस्थास्यामि चीवरपिण्डपा-
 (2) तशयनासनगानप्रत्ययभैषज्यपरिष्कारैरिति ॥ भगवानाह । अस्ति ते महाराज विजिते
 कश्चिद्विहारो यत्रागतुका गमिकाश्च भित्तवो वासं कल्पयिष्यतीति ॥ राज्ञोवाच । ना-
 स्ति भगवन्किं तर्हि तिष्ठतु (3) भगवानहं विहारं कारयिष्यामि यत्रागतुका गमिकाश्च
 भित्तवो वासं कल्पयिष्यतीति ॥ ततो राज्ञा तथागतस्यार्थे विहारः कारित्वा विद्वप्रा- 5
 कार्तोरणो गवात्तनिर्यूक्षालार्थचन्द्रवेदिकाप्रतिमण्डित आस्तरणोपेतो जलाधारसंपूर्ण-
 स्तरुगणपरिवृतो नानापुष्पफलोपेतः कृत्वा च भगवतः सभ्रावकसङ्घस्य निर्यातितो
 ऽधीष्ठश्च (4) भगवान्महाप्रातिहार्यं प्रति ॥ ततो भगवता इन्द्रमनेन सम्यक्संबुद्धेन राज्ञो
 ऽध्येषया महाप्रातिहार्यं विदर्शितं बुद्धवत्सकविक्रीडितं (5) यद्दर्शनाद्वाज्ञा सामात्यनैगम-
 ज्ञानपदः सर्वे च नागराः सुप्रसन्नाः शासने संरक्ततराः (6) संवृताः ॥ 10

किं मन्यध्वे भित्तवो यो ऽसौ तेन कालने तेन समयेन राज्ञा बभूवाहं सः । मया सा
 इन्द्रमनस्य सम्यक्संबुद्धस्यैवंविधा पूजा कृता । तस्य मे कर्मणो विपाकेन संसारे
 ऽनन्तं (8) सुखमनुभूतमिदानीं मे तथागतस्य सत इयं शासनशोभा । तस्मात्तर्हि भित्तव एवं
 शिन्नितव्यं यच्छास्तारं सत्कारिष्यामो गुरुकारिष्यामो मानयिष्यामः (9) पूजयिष्यामः शास्तारं
 सत्कृत्य गुरुकृत्य मानयित्वा पूजयित्वा (10) निश्चित्य विहरिष्याम इत्येवं वो भित्तवः शि- 15
 न्नितव्यम् ॥

इन्द्रमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) Ex conject., cp. *supra* p. 75, 7; MS भगवांस्त्रिमा(P वा)स्यवासाय.

2) MS पात्र.

3) The signification of *tiṣṭhatu* may be illustrated by the parallel passage in K, f. 201 b 4 तावत्तु भगवानत्र तिष्ठतु सह साङ्घिकैः । यावन्न सिध्यते शास्तुर्विहारः शुभसंस्कृतः ॥ Accordingly, तर्हि should, perhaps, be changed into त्विह.

4) Ex conject.; MS तितोयीष्ठश्च. Cp. *supra*, p. 81, 14.

5) MS यद्दर्श°.

6) Ex conject.; MS शासन(C ने)संरक्ततराः.

7) MS महा. 8) MS संसारेनन्तं.

9) B मानकारिष्यामः, D corr. 10) B त्वापनि°, DP corr.

पञ्चवार्षिकमिति ५६

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रे-
ष्ठिभिः सार्धवह्निर्देवैर्नागैर्वज्रैरसुरैर्गर्हैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयत्तगन्धर्वासुरगर्ह-
किन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनास-
5 नूतानप्रत्ययभेषज्यपरिष्काराणां सञ्जावकसङ्घो राजगृहमुपनिश्चित्य विहरति स्म वेणु-
वने क⁽²⁾ल्लन्दकनिवापे ॥ यदा देवदत्तेन <मोह>पुरुषेण⁽³⁾ भगवच्छासने ऽनर्थसकृन्नाणि कृ-
तानि न च शकितं भगवतो रोमेञ्जनमपि कर्तुं तदा राजानमज्ञातशत्रुनामन्त्रितवान् । क्रि-
यतां राजगृहे क्रियाकारो न केनचिच्छ्रमणस्य गौतमस्योपसंक्रमितव्यं पिण्डकेन वा प्र-
तिपादयितव्य एवमयमलब्धलाभो ऽलब्धसंमानो नियतमन्यदेशं संक्रान्तिं⁽⁴⁾ करिष्यती-
10 ति ॥ राज्ञा तथा कारितम् ॥ तत्र ये उपासका दृष्टसत्यास्ते रोदितुं प्रवृत्ताः । हा कष्टम-
नाथीभूतं राजगृहनगरं यत्र हि नामोडुम्बरपुष्पडुर्लभप्राडुर्भावं बुद्धं भगवत्तमासाद्य तस्य
न शक्यते संग्रहः कर्तुमिति ॥ एष शब्दः श्रुतिपरम्परया भिक्षुभिः श्रुतस्तत आयुष्मता-

1) MS पात्र.

2) B and C कन्दक°, D and P करन्द°.

3) I have filled the gap with the help of a parallel place in the beginning of tale 33, where Devadatta bears the same epithet. Moreover, the Tibetan རྒྱལ་ལུ་ལོ་ (ab) homine stulto, which, according to a private communication of M. Feer, renders here the epithet preceding *Devadattena*, confirms my correction. Cp. also Divy. 163, 20. 164, 2. 322, 19.

4) Ex conject.; MS क्रान्तिं.

5) MS श्रुतस्तत.

नन्देन यथाश्रुतं भगवतो निवेदितः ॥ भगवानाह । अल्पोत्सुकस्त्वमानन्द भव तयागता
एवात्र कालज्ञाः । अपि तु यावच्छासनं मे तावच्छ्रावकाणामुपकरणवैकल्यं न भविष्यति
प्रागेवेदानीमि[15b]ति ॥

अत्राक्षरे शक्रस्य देवानामिन्द्रस्याधस्तात्ज्ञानदर्शनं प्रवर्तते । स पश्यति भगवच्छ्रा-
सनस्यैवंविधां विकृतिम् । स हृद्दर्शनदेव दायकदानपतीनामुत्साहसंज्ञननार्थं बुद्धोत्पादस्य 5
माहात्म्य*संज्ञन⁽²⁾*नार्थमज्ञातशत्रोर्देवदत्तस्य च मदर्पच्छिद्यर्थमात्मनश्च प्रसाद*संज्ञन⁽³⁾*
सकलं राजगृहमुदारेणावभासेनावभास्योच्चैःशब्दमुदाहरितवान् । एषो ऽहमग्राग्रेण भग-
वत्तं सम्रावकसङ्घं दिव्यैश्चावर्पिणोऽपातशयनासनग्लानप्रत्ययभैषड्यपरिष्कारैरुपस्थास्या-
मि । इत्युक्त्वा येन भगवांस्तेनोपसंक्रान्तः । उपसंक्रम्य भगवतः पादौ शिरसा वन्दित्वाकाले
स्थितः । अथ शक्रो देवेन्द्रो भगवत्तमिदमवोचत् । अधिवासयतु मे भगवानस्मिन्नेव राजगृहे 10
नगरे ऽहं भगवत्तमुपस्थास्यामि दिव्यैश्चावर्पिणोऽपातशयनासनग्लानप्रत्ययभैषड्यपरि-
ष्कारैरिति ॥ भगवानाह । अलं कौशिक कृतमेतद्यावदेव चित्तमभिप्रसन्नं बह्वो हि
लोके⁽⁶⁾ पुण्यकामा इति ॥ शक्रः प्राह । अधिवासयतु मे भगवान्पञ्च वर्षाणि तयागतस्यार्थं
पञ्चवार्षिकं करिष्यामीति ॥ भगवानाह । अलं कौशिक कृतमेतद्यावच्चित्तमभिप्रसन्नं
बह्वो हि लोके⁽⁶⁾ पुण्यकामा इति ॥ शक्रः प्राह । अधिवासयतु मे भगवान्पञ्च दिवसानि- 15

1) B °त्सुकश्चमा°, with a sign above श्य referring to an interlinear त्व; I suppose the copyist intended त्व to be put instead of श्य. The copyists of D, C and P have copied both akṣaras.

2) In the place of the corrupt reading, due to the slackness of some copyist, who iterated संज्ञनन instead of writing the word he found in his original, I suppose something like प्रशंसन should be put. Indra does not rouse Buddha's grandeur, but magnifies it by his deed.

3) So B. This has grown in D to संज्ञननार्थं. The sense of the corrupt word must be in order to manifest: दर्शनार्थं, प्रकाशनार्थं sim.

4) The ungrammatical form may be imputed to the author.

5) MS पात्र.

6) Ex conj.; MS लोक.

ति ॥ ततो भगवान्स्वपुण्यबलप्रत्यन्तोकरणार्थं शक्रस्य च देवेन्द्रस्यानुग्रहार्थमनागतप-
ञ्चवार्षिकप्रबन्धकृतोश्चाधिवासितवांस्तूष्णीभावेन ॥

अथ शक्रो देवेन्द्रो भगवतस्तूष्णीभावेनाधिवासनां विदित्वा तद्वेणुवनं वैज्ञयत्तं
प्रासादं प्रदर्शितवान्दिव्यानि चासनानि दिव्याः पुष्करिणीर्दिव्यञ्च भोजनम् ॥ अथ भग-
वान्प्रज्ञप्त एवासने निषण्णः । ततः शक्रो देवेन्द्रः सुखोपनिषण्णं बुद्धप्रमुखं भिन्नुसङ्गं विदि-
त्वानेकदेवतासकृन्नपरिवृतः स्वकृस्तं संनर्पयति संप्रवारयति । अनेकर्पायिणेण स्वकृस्तं सं-
तर्प्यं संप्रवार्यं भगवत्तं भुक्तवत्तं विदित्वा धीतकृस्तमपनीतपात्रं नीचतरमासनं गृहीत्वा
भगवतः पुरस्तान्निषण्णो धर्मश्रवणाय । ततो भगवांश्चक्रं देवेन्द्रं सपरिवारं धर्म्या कथ-
या संदर्शयति समादापयति समुत्तेजयति संप्रहर्षयति ॥ पश्यति च राज्ञा ज्ञातशत्रुरूपरिप्रा-
सादतलगतः सन्भगवतो वेणुवने एवविधां पूजां दृष्ट्वा च पुनर्विप्रतिसारज्ञातो महान्तं प्र-
सादं प्रवेदितवान् । राज्ञगृहनिवासिनश्च पौरा धर्मवेगप्राप्ता राज्ञानमुपसंक्रम्यैधूमचुः । मु-
ष्यन्ते देव* नकाराज्ञ राज्ञगृहनिवासिनः पौरा यत्र नाम देवाः प्रमत्ताः सन्तः प्रमादविक्ला-
रिणो दिव्यान्विषयानपह्णाय भगवत्तं पूजयन्ति । साधु देव उद्हाव्यतां क्रियाकार इति ॥

ततो राज्ञा ज्ञातशत्रुणा क्रियाकारमुद्हाव्य राज्ञगृहे नगरे घण्ठावघोषां कारितं
क्रियतां भगवतः सत्कारो यथासुखमिति ॥ ततो राज्ञगृहनिवासिनः पौराः सपरिवारा
कृष्टतुष्टप्रमुदिता उद्यप्रोत्तिमौमनस्यज्ञाताः पुष्पगन्धनात्स्याद्याय भगवत्तं दर्शनायो-

1) Ex conject.; MS °गतःसभग°.

2) B प्रासादं, D corr.

3) BP सः corrupted, I believe, out of सा, DC साः.

4) I accept *muṣyante* = «are ravished», cp. PWK, V s. v. मुष् 4) and Feer, p. 74, 4.

5) I hold देव for corrupt, the two vocat. *deva mahārāja* put together being unusual. Query: मुष्यन्ते एव or इव.

6) Ex conject.; MS प्रसाद°, but प्रमाद° is required by the context. The happiness of the Trāyastriṅga gods bears, indeed, a great affinity to the *μῆθη εὐώνου* of the Olympians.

7) MS यणां.

8) B त् । (D त), P corr.

9) Visarga wanting in MS; CP ज्ञातपुष्प°.

पसंक्रान्ताः । ततो देवैर्मनुष्यैश्च भगवतो महान्सत्कारः कृतः भगवता च तदधिष्ठानं⁽¹⁾ देव-
मनुष्याणां तादृशी चतुरार्यसत्यसंप्रतिवेधिको धर्मदेशना⁽²⁾ कृता यां श्रुत्वानेकैर्देवमनुष्यैः
सत्यदर्शनं कृतम् ॥

भित्तवो भगवतः पूजां⁽³⁾ दृष्ट्वा संशयज्ञाता भगवत्तं पप्रच्छुः । घ्राद्यर्थं भद्रं यद्भगवतः
शासने एवंविधं उत्सव इति ॥ भगवानाह । तद्यागतेनैवैतानि भित्तवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु 5
कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभारिणि परिणतप्रत्ययान्योषवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यं-
भावीनि । मयैतानि कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भित्तवः
कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ पच्यन्ते नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधा-
तावपि तूपात्तेष्वेव⁽⁴⁾ स्कन्धधात्वापत्तेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शु[16a]भान्यशु-
भानि च ।

10

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पक्रोशितैरपि⁽⁵⁾ ।

सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भित्तवो ऽतोते ऽध्वनि रत्नशैलो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उद्पादि तयागतो
ऽर्हन्सम्यक्संबुद्धो विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविद्वन्तुरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता
देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । स ज्ञानपद्चारिकां चरन्नन्यतमां राजधानीमनुप्राप्तः । तस्यां 15
च राजधान्यां धर्मबुद्धिर्नाम राज्ञा राड्यं कारयति तस्यां च राजधान्यां मरुती इति ॥
ततस्तेन राज्ञा इतिप्रशमनहेतोर्भगवान्सप्रावक्रसङ्घस्त्रैमास्ये⁽⁶⁾ भक्तेनोपनिमन्त्रितः ॥ त्र-

1) Ex conject.; MS °ष्ठानां. Perhaps we should read °ष्ठाना. Cp. Index.

2) MS नां.

3) Anusvāra wanting in MS.

4) Cp. *supra*, p. 74 n. 9; B here तुपात्ते°.

5) MS अपि कल्पशतैरपि, cp. *supra* p. 74, n. 13.

6) Perhaps we must read त्रैमास्यं with D.

याणां नासानामत्ययेन सा ईतिः⁽¹⁾ प्रशात्ता ॥ ततो राज्ञा नागरैश्चावर्जितमानसैस्तथागतस्य⁽²⁾
सम्प्रावक्रसङ्घस्य पञ्चवार्षिकं⁽³⁾ कृतम् ॥ घ्राह् च⁽⁴⁾ ।

राज्ञभूतेन⁽⁵⁾ घ्नानन्द रत्नशैलो मद्याद्युतिः ।

अधीष्टः शक्तिकामेन⁽⁶⁾ अकार्षीत्पञ्चवार्षिकमिति⁽⁷⁾ ॥

- 5 किं मन्यध्वे भित्तवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन राज्ञा बभूवाह् सः । यन्म-
या⁽⁸⁾ रत्नशैलस्य तथागतस्य पञ्चवार्षिकं⁽⁹⁾ कृतं तेन मे संसारे मरुत्मुखमनुभूतं तद्धेतुक-
श्रेयानो⁽¹⁰⁾ तथागतस्यैवविधः सत्कारः परिनिर्वृतस्य च मे शासने अनेकानि पञ्चवार्षिकश-
तानि भविष्यन्ति । तस्मात्तर्हि भित्तव एवं शिन्तितव्यं यच्छास्तारं सत्करिष्यामो गुरुक-
रिष्यामो मानयिष्यामः पूजयिष्यामः शास्तारं सत्कृत्य गुरुकृत्य मानयित्वा पूजयित्वाप-
10 निश्चित्य विहरिष्याम इत्येवं वो भित्तवः शिन्तितव्यम् ॥

इदमत्रोचद्भगवानात्तमनसस्ते भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) MS ईति । प्र°.

2) Ex conject.; MS नागराश्चा.....नसस्त°.

3) Anusvāra wanting in MS.

4) It is likely that some passage of another sacred text, one or other Buddhavaṃṣa, is quoted here.

5) MS. with sandhi against the metre, °तेनानन्द.

6) Ex conject.; MS शक्तिकामेन. The emendation has been suggested to me by Feer, p. 75 n. 1 quoting the Tibetan version.

7) The śloka quoted purports another redaction of the story, for here it is Ratnaçaila who performs the rite in behalf of the king who desirous of appeasing the calamitous epidemic had sent for him, but in the prose the rite is performed by the king to honour him.

8) MS यन्मद्या.

9) Anusvāra wanting in MS.

10) Ex conject.; cp. *supra* p. 76, n. 9 and p. 82, 9. MS तद्धेतु°. The adverb तद्धेतुः, too, would suit.

स्तुतिरिति १७

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजर्षी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्थवाहैर्देविर्नगरैर्गैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयत्तासुरगरुडकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लार्भी चोवरपिण्डपातशयनासनगु-
 नप्रत्यपभैषज्यपरिष्काराणां सञ्चक्रसङ्घः श्रावस्त्यां विहरति जेतवने ऽनाद्यपिण्ड- 5
 ष्यारामे । तेन खलु समयेन श्रावस्त्यां पञ्चमात्राणि गान्धर्विकशतानि गोष्ठिकानां प्रति-
 वसन्ति ॥ तत्र च काले सुप्रियो नाम गान्धर्विकराज्ञो ऽभ्यागतः । तस्यैवंविधा शक्तिः ।
 एकस्यां तन्त्र्यां⁽³⁾ सप्त स्वर्णानादर्शयत्येकविंशतिं⁽⁴⁾ मूर्च्छनाः⁽⁵⁾ ॥ स षण्महानगराण्यपटुका-
 न्युद्धोषयमाणः श्रावस्तीमनुप्रातः । श्रावस्तीनिवासिभिश्च गान्धर्विकैः राज्ञे निवेदि-
 तम् ॥ राजारू । घल्पोत्सुका भवन्तु भवन्तो वयमत्र कालज्ञा भविष्याम इति ॥ 10
 अथ सुप्रियस्य गान्धर्विकराज्ञस्यैतद्भवत् । एवमनुश्रूयते राज्ञा प्रसेनजिह्वान्धर्वे⁽⁸⁾

1) MS पात्र.

2) MS गन्धर्वि°.

3) MS तन्त्र्यां (D तन्त्र्या).

4) B °र्शयत्यै (C त्यै)कविंशति, D °र्शयत्येकविंशति.

5) Visarga wanting in MS.

6) BP षल्, depraved in C and D into षट् and षत्तम respectively.

7) Ex conject.; MS °टुनान्यु°. Feer, relying on the Tibetan translation, renders this passage 'disant bien haut que les (musiciens des) six grandes villes n'étaient pas capables (de lui tenir tête)'. I take *apaṭukāni* for a bahuvrihi «the great towns had, said he, no skilled musicians».

8) MS गन्धर्वे or °र्व.

एतीव कुशलः । यन्नृहमनेन सह वादमारोचयेयमिति ॥ ततः सुप्रियो गान्धर्विकराज्ञो येन
 राज्ञा प्रसेनजित्कौशलस्तेनोपसंक्रातः । उपसंक्रम्य राजानं प्रसेनजितं कौशलमिदमवो-
 चत् । श्रुतं मे राजन्यथा त्वं गान्धर्विकुशल इति यदि ते अगुरु⁽³⁾ मोमांसस्वेति⁽⁴⁾ ॥ ततो राज्ञा
 प्रसेनजिता तस्य वित्तेपः⁽⁵⁾ कृत उक्तश्च साधो अस्ति मे गुरुर्वैतवने⁽⁶⁾ स्थितो अनुत्तरो गा-
 5 न्धर्विकराज्ञ एहि तत्समीपं यास्याम इति ॥ अथ राज्ञा प्रसेनजित्कौशलः पञ्चमात्रैर्गान्ध-
 र्विकशतैः परिवृतः सुप्रियेण⁽⁸⁾ गान्धर्विकराज्ञेनानेकैश्च प्राणिशतसहस्रैर्वैतवने⁽⁹⁾ गतः ॥

अत्रात्तरे नास्ति किञ्चिद्बुद्धानां भगवतामज्ञातमदृष्टमविदिनविज्ञातम् । धर्मता
 खलु बुद्धानां भगवतां महाकारुणिकानां लोकानुग्रहप्रवृत्तानामेकारत्नाणां शमयविषय-
 नाविहारिणां त्रिदमयवस्तुकुशलानां चतुरोद्योतोर्णानां चतुर्द्विपादचरणतलमुप्रतिष्ठि-
 10 तानां चतुर्षु संयत्कवस्तुषु दीर्घरात्रकृतपरिचयानां पञ्चाङ्गविप्रहोणानां पञ्चगतिसमति-
 क्रातानां पडङ्गसमन्वागतानां पट्टपारमितापरिपूर्णानां सप्तत्रोध्यङ्गकुमुनाब्जानामष्टाङ्गमा-
 र्गदेशिकानां नवानुपूर्णा^(16b)र्विहारसमापत्तिकुशलानां दशत्रयत्रालिनां दशदिकसमापूर्णा-
 पशसां दशप्रतवशवर्तिप्रतिविशिष्टानां त्री रात्रेस्त्रिदिवसस्य बुद्धचतुषा लोकं व्यव-
 लोक्य ज्ञानदर्शनं प्रवर्तते । को ह्योपते को वर्धते कः कृच्छ्रप्राप्तः कः संकटप्राप्तः कः संवा-

1) B जित्कौशल, D corr.

2) MS गन्ध.

3) B अगुरुर्मा^०, it seems, D corr. Cp. Feer, p. 76 n. 1.

4) Ex conject.; MS मोमांसयेति (D °यति). The verb is *mīmāṃsate* ātm., see
 Jtkm. p. 8, 7.

5) Visarga wanting in MS.

6) Ex conject.; B गुरुर्वैतवने, the ^c above ज्ञा being added by a second hand,
 D गुरुर्वैतवने.

7) Ex conject.; MS गंधर्वशतैः.

8) MS गंधर्वक (D °र्विक).

9) MS सहस्रैरे^० (D °स्रैःने^०).

10) MS त्रिरात्रेस्त्रि (D त्रिदिव^०).

धप्राप्तः कः कृच्छ्रमंकटमंत्राधप्राप्तः को ऽप्रायनिम्नः⁽¹⁾ को ऽप्रायप्रवणः को ऽप्रायप्राग्भारः
कमहमपायाडुङ्कृत्य स्वर्गे मोति च प्रतिष्ठापयेवं कस्य कामपङ्कनिमग्नस्य हस्तोद्धारमनु-
प्रदद्यां कमार्थधनविरहितमार्थधनैश्चर्याधिपत्ये प्रतिष्ठापयेवं कस्यानवरोपितानि कुशल-
मूलान्यवरोपयेवं कस्यावरोपितानि परिपाचयेवं कस्य परिपक्तानि⁽²⁾ विमोचयेयम् ।
आह च ।

अप्येवातिक्रमेद्वेलां सागरो मकरालयः ।

न तु वैनेयवत्मानां बुद्धो वेलामतिक्रमेत् ॥

ततो भगवान्चैनेयन्नानुग्रहार्थं लौकिकं चित्तमुत्पादितवान् । अहो वत पञ्चशि-
खो गन्धर्वपुत्रः सप्तगन्धर्वसहस्रपरिवृतो वैदूर्यदण्डा⁽³⁾ वीणामादाय मत्सक्राशमुपसंक्रामे-
दिति । सहचित्तोत्पादात्पञ्चशिखो गन्धर्वपुत्रः सप्तगन्धर्वसहस्रपरिवृतो भगवत्तं यथाव- 10
द्भ्यर्च्य भगवतो वैदूर्यदण्डा⁽⁶⁾ वीणानुपनयति स्म ॥ ततः सुप्रियो गन्धर्वराज्ञो⁽⁸⁾ भगवतः
पुरस्ताद्दीणामनुश्रावितुमारब्धो यत एकस्यां तन्त्र्यां सप्त⁽¹⁰⁾ स्वराण्येकविंशतिं⁽¹¹⁾ मूर्च्छनाश्च
दर्शयितुमारब्धो यच्छ्रवणाद्वाज्ञा प्रसेनन्निदन्यतमश्च महान्नकायः परं विस्मयमापन्नः ॥

1) MS निमग्नः, cp. *supra* p. 31, n. 1.

2) MS कस्यापरिमुक्तानि, a case of excusable clerical inadvertency.

3) B वञ्च°, depraved in C into रञ्च; D पञ्चशिर्षो.

4) MS °दण्डवीणा°.

5) B पञ्चशिखीयगंध°, D corr.

6) MS दण्डं.

7) Note the use of *sma* with the present as a simple narrative tense. Cp. also Buddhac. III, 51 foll. and especially 59; Rāmāy. IV, 11, 62.

8) B राज्ञा, D corr.

9) The irregular and syncopated form of the infin. of verbs of the X class is sometimes met with in Buddhistic Sanskrit. Cp. Divy. 398, 14 *avasthāpitum*; R. f. 34a 2 *samupaḍhaukitum*, K. f. 34a 5 *darçitum*, ib. f. 89a 7 *pūritum*, ib. f. 139a 3 *vyavalokitum*.

10) Note the neuter gender, cp. p. 29, n. 9.

11) Anusvāra wanting in MS.

- ततो भगवानपि वैडूर्यदण्डं वीणायाश्चावितवान् पत एकैकस्यां तन्व्यामनेके⁽¹⁾ स्वरवि-
शेषा मूर्च्छनाश्च बहुप्रकारा दर्शिताः । ते च शून्याकारिणैव⁽²⁾ । इदञ्च शरीरं वीणावदा-
दर्शितवान्स्वरानिन्द्रियवन्मूर्च्छनाश्चित्तधातुवत्<श्च>च्छ्रवणादावर्जितः सुप्रियो गान्धर्वरा-
ज्ञो⁽⁴⁾ वीणां गन्धकुट्यां निर्यात्य भगवत्सकाशे प्रव्रजितः ॥ तेन युज्यमानेन घटमानेन व्या-
5 पच्छमानेनेदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं <चला>चलं⁽⁵⁾ विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः⁽⁶⁾ शतनपत-
नविकिरणविध्वंसनधर्मतया पराकृत्य सर्वक्लेशप्रकाणादर्हत्वं सानात्कृतम् । अर्हन्संवृत-
स्त्रैधातुकीतरागः समलोष्टकाञ्चन आकाशपाणितलसमचित्तो वासिचन्दनकल्पो विद्या-
विदारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्तो भवलाभलोभसत्कारपरान्नुखः सेन्द्रोपे-
न्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभिव्याज्यश्च संवृतः ॥
- 10 तत आवर्जिता देवनागपत्तामुरगहृडकिन्नरमहोरगा भगवच्छासने रत्नावरणगुप्तिं
कर्तुमारब्धाः । पञ्चानामपि गान्धर्विकशतानां प्रीतिसौमनस्यज्ञातानामेतद्भवत् । वयं
नीचे कर्मणि वर्तामहे कृच्छ्रवृत्तपश्च यन्नु वयं राजानं विज्ञाप्य भगवत्तं सम्रावकसङ्गं⁽¹²⁾

1) Ex conject.; MS °नेकस्व°.

2) Ex conject.; MS °रूपाच. I accept this clause as meaning, that *he showed the very emptiness of these sounds.*

3) B च्छून्यश्चि°, D corr.

4) MS राज्ञा.

5) D fills the gap.

6) Visarga wanting in MS.

7) Although *vikiraṇa* sins against Sanskrit grammar, it cannot be regarded as a clerical error for *vikaraṇa*, cp. Pali *vikiraṇaṃ*. Perhaps the ambiguousness of meaning in Skr. *vikaraṇa* may have favoured the use of a derivative, whose relationship to the verb *vikirati* is clearly expressed by its form. Bendall compares *anūchhindanātā* Āṅgīrṣāsamuccaya, p. 126, 15; *anutsrjanatā*, *ibid.* p. 183, 9.

8) MS सन्ध°.

9) MS समरो°. Cp. *supra* p. 53, n. 3; p. 58, n. 9; p. 69, n. 7.

10) Ex conject.; MS वासी. Cp. Divy. 97, 26. 180, 26. 282, 2.

11) MS (by a singular inadvertency in A) भिज्ञासम्बित्य (D संबित्य) प्राप्तो.

12) MS वंत्.

(1) नगरप्रवेशेनोपनिमन्त्रयेमहीति ॥ यावत्तैर्गान्धर्विकैर्लब्धानुज्ञैर्भगवान्सम्भावकसङ्घो (4) नगरप्रवेशेनोपनिमन्त्रितः । अधिवासितं च भगवता तेषां गान्धर्विकाणां तूष्णीभावेन ॥ ततस्तैर्गान्धर्विकैः राजामात्यपौरज्ञानपदसङ्घैः सर्वाः सम्भावन्ती नगरी अथगतपाषाणशर्करकठला (5) गन्धोदकपरिषिक्ता नानापुष्पावकीर्णा विचित्रधूपधूपिता पुष्पवितानमण्डिता ते च गान्धर्विकाः स्वयमेव वीणामादाय मृदङ्गवेणुपणवादिविशेषैरूपस्थानं चक्रुः प्रणी- 5 तेन चाहारेण भगवत्तं सम्भावकसङ्घं संतर्पयामासुः ॥

ततो भगवान्स्मितमकार्षीत् ॥ धर्मता खलु यस्मिन्समये बुद्धा भगवत्तः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति तस्मिन्समये नीलपीतलोहितावदाता अर्चयो मुखाग्निश्चार्थकाश्चिदधस्ताद्भक्त्युक्ता काश्चिदुपरिष्ठाद्भक्त्युक्ता । या अथस्ताद्भक्त्युक्ता ताः संजीव (6) कालसूत्रं संघातं (6) रौरवं महारौरवं तपनं प्रतापनमवीचिमर्बुदं निर्बुदमट्टं कृत्वं 10 ऊङ्गवमुत्पलं पद्मं महापद्मं नरकान्गत्वा ये उष्णनरकास्तेषु शीतीभूता नि- [17a]पतन्ति ये शीतनरकास्तेषूपणीभूता निपतन्ति । तेन तेषां सत्वानां कारणाविशेषाः प्रतिप्रसन्नभ्यन्ते । तेषामेवं भवति । किं नु वयं भवन्त इत्ययुता ग्राहो स्विदन्यत्रोपपन्ना इति । तेषां प्रसादसंज्ञनार्थं भगवान्निर्मितं विसर्जयति । तेषां निर्मितं दृष्ट्वैवं भवति । न ह्येव (9) वयं भवन्त इत्ययुता नाप्यन्यत्रोपपन्ना अपि त्वयमपूर्वदर्शनः सत्वो ऽस्या- 15 नुभावेनास्माकं कारणाविशेषाः प्रतिप्रसन्ना इति । ते निर्मिते चित्तमभिप्रसाद्य तन्नरकवेदनीयं कर्म क्षपयित्वा देवमनुष्येषु प्रतिसन्धिं गृह्णन्ति यत्र सत्यानां भाजनभूता भवन्ति ।

1) Ex conject.; MS नगरेप्र°.

2) MS मन्त्रि.

3) Ex conject.; MS यावत्तै°.

4) B संघा, D corr.

5) Here B spells this word with ह्य, supra (p. 64, 3) with ल.

6) Anusvāra wanting in MS.

7) B दसट्टं, D and P corr.

8) MS नरकं.

9) MS न ह्येव (D °वं).

या उपरिष्ठाद्भक्तित्वाद्यातुर्महारात्रिकांस्त्रिंशन्त्रिंशान्यामांस्तुषिताग्निर्माणारतोन्परनिर्मितवशवर्तिनो ब्रह्मकायिकान्ब्रह्मपुरोहितान्महाब्रह्मणः⁽²⁾ परीत्ताभानप्रमाणाभानाभास्वरास्वरीतशुभानप्रमाणशुभाञ्जुक्तान्नानधकान्पुण्यप्रसवान्वृक्तफलान्वृक्तानतपांसुदृशान्सुदर्शनानकनिष्ठान्देवान्गत्वा अनित्यं दुःखं शून्यमनात्मेत्युद्धोषयति गाथादयं च 5 भाषते ।

गारुभध्वं निष्क्रामत पुण्यध्वं बुद्धगामने ।

धुनीत मृत्युनः सैन्यं नडागारमिव कुञ्जरः ॥

यो ह्यस्मिन्धर्मविनये अग्रनतश्चरिष्यति ।

प्रह्वय ज्ञातिसंसारं दुःखस्यात्तं करिष्यति ॥

10 अथ ता अर्चिपस्त्रिसाहस्रमहासाहस्रं लोकथातुमन्वाहित्य भगवत्तमेव पृष्ठतः पृष्ठतः समनुगच्छति । तद्यदि भगवानतीतं कर्म व्याकर्तुकामो भवति भगवतः पृष्ठतो ऽत्तधीषते । अनागतं व्याकर्तुकामो भवति पुरस्ताद्गतधीषते । नरकोपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पादतले ऽत्तधीषते । तिर्यगुपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पाष्ण्यामत्तधीषते । प्रेतोपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पादाङ्गुष्ठे ऽत्तधीषते । मनुष्योपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति 15 ति ज्ञानुनोर्त्तधीषते । बलचक्रवर्तिराद्यं व्याकर्तुकामो भवति वामे करतले ऽत्तधीषते । चक्रवर्तिराद्यं व्याकर्तुकामो भवति दक्षिणे करतले ऽत्तधीषते । देवोपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति नाभ्यामत्तधीषते । श्रावकवोधिं व्याकर्तुकामो भवति श्रास्ये ऽत्तधीषते । प्रत्येकां वोधिं व्याकर्तुकामो भवति ऊर्णायामत्तधीषते । अनुत्तरां सम्यक्संबोधिं व्याकर्तुकामो भवति उष्णीषे ऽत्तधीषते ॥

20 अथ ता अर्चिषो भगवत्तं त्रिः प्रदक्षिणीकृत्य भगवत ऊर्णायामत्तर्हिताः । अथापुष्मानानन्दः कृतकरपुटो भगवत्तं पप्रच्छ ।

1) MS कान्त्रप°.

2) MS °क्षणाः.

3) MS पाष्ण्याम° (D पाष्ण्याम°).

4) MS त्रिप्र.

नानाविधो रङ्गसकृच्चित्रो वक्त्रात्तरान्निष्कसितः कलापः ।
 घ्रवभासिता येन दिशः समत्ताद्विवाकरेणोदयता यथैव ॥

गाथाश्च भाषते ।

विगतोद्धवा दैन्यमदप्रकीर्णा बुद्धा⁽¹⁾ गगत्युत्तमहेतुभूताः ।

नाकार्णां⁽²⁾ शङ्कमृणालगौरं स्मितमुपदर्शयन्ति जिना जितार्यः ॥

5

तत्कालं स्वयमधिगम्य वीर बुद्ध्या

श्रोतृणां श्रमणं⁽³⁾ जिनेन्द्र काङ्क्षितानां ।

धीराभिर्मुनिवृष वाग्भिरूत्तमाभि-

रूत्पन्नं⁽⁴⁾ व्ययनय संशयं शुभाभिः ॥

नाकस्माच्छ्रवणज्ञलाद्विराज्जयैर्पाः⁽⁵⁾

10

संबुद्धाः स्मितमुपदर्शयन्ति नावाः ।

यस्यार्थे स्मितमुपदर्शयन्ति धीराः

ते श्रोतुं समभिलषन्ति ते जनीषा इति ॥

भगवानाह । एवमेतदानन्दैवमेतत् । नाहेत्वप्रत्ययमानन्द तयागता घर्क्षतः सम्य-
 कसंबुद्धाः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति । पश्यस्थानन्दैर्भिर्गान्धर्विकैर्ममैवंविधं सत्कारं कृतम् ॥ 15
 एवं भर्क्ष ॥ एते घानन्द गान्धर्विका घनेन कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देवधर्मपरित्यागेन
 *चापथाकालानुगतानां⁽⁶⁾ प्रत्येकां बोधिं समुदा⁽⁷⁾नीयानागते ऽध्वनि वर्णास्वरा नाम प्रत्ये-

1) B गगत्यु°, D and P corr.

2) Anusvāra wanting in B; D corr.

3) MS श्रवणा.

4) Anusvāra wanting in MS.

5) Visarga wanting in MS.

6) I have not ventured to put into the context an emendation of the corrupt compound, which most probably hides an acc. fem., not a gen. plur. M. Feer informed me of the Tibetan translation ལུས་ཇིག་ལྷོ་མཁོན་ལྷོ་. As to the whole formula cp. the *vyākaraṇa supra* p. 46, 3. 53, 17. 62, 2, pointing at *yathā* and *kāla* being in the original. According to this something like °त्यागेन च यथाकालानुगतां प्रत्येकां etc. seems to be the true reading.

7) D and P have the missing akṣara.

कबुद्धा भविष्यति ह्यनदीनानुकम्पकाः प्राप्तशयनासनभक्ता एकदन्तिणोपा लोकस्य ।
श्रयमेषां देयधर्मो यो ममात्तिके चित्तप्रसाद इति ॥

भित्तवः संशयजाताः सर्वसंशयानां क्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । कानि भदत्त भगव-
ता कु[17b]शलमूलानि कृतानि येषामयमनुभाव इति ॥ भगवानाह । तद्योगतेनैवैतानि

5 भित्तवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्यया-
न्योद्यवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । मयैतानि⁽¹⁾ कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः
प्रत्यनुभविष्यति । न भित्तवः कर्माणि कृतान्युपचितानि वाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते
⁽²⁾ नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि तूपात्तेष्वेव⁽³⁾ स्कन्धधात्वापत्तेषु कर्माणि कृतानि
विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

10 न प्रणश्यति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि⁽⁴⁾

सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीते ऽध्वनि प्रबोधनो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उद्पादि तद्या-
गतो ऽर्हन्सम्यक्संबुद्धो विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शा-
स्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान्⁽⁵⁾ । स जनपदचारिकां चरन्नन्यतमां राजधानीमनुप्राप्तः ।

15 अथ राज्ञ उद्यानं सर्वकुशलसंपन्नं बभूव ॥ अथ स भगवांस्तदुद्यानं प्रविश्य राज्ञानुग्रहार्थ-
मन्यतमद्वैतमुपश्रित्य निषण्णः । ततः संस्तरं प्रज्ञप्य⁽⁸⁾ तेजोधातुं⁽⁹⁾ समापन्नः ॥ अथ राजा

1) MS यमेतानि.

2) B नाब्धातौ, D corr.

3) Cp. *supra* p. 74 n. 9; B here तूपात्ते°.

4) Cp. *supra* p. 80 n. 12.

5) The *virāma* is wanting in B; D and C corr.

6) Ex conject.; B राज्ञा°, which P changed into °ज्ञौ.

7) If the reading is right, we have yet another instance of change of gender, cp. p. 29 n. 9.

8) Ex conject.; MS प्रज्ञप्यतेतेजो°.

9) Ex conject.; MS धातुसमा°.

(1) त्रियो मूर्धाभिषिक्तः स्त्रीमयेन⁽²⁾ तूर्येण वाद्यमानेनोद्यानं प्रविष्टः । अथ स राजा तडुद्यान-
मनुविचरन्दर्श भगवत्तं प्रबोधनं सम्यक्संबुद्धे प्रासादिकं प्रसादनोपं शाक्तमानसं परमेण
चित्तदमव्युपशमेन समन्वागतं सुवर्णायूपमिव श्रिया ज्वलत्तं । दृष्ट्वा च पुनः प्रसादज्ञातः स
राजा सातःपुरो <वि>विधेन⁽³⁾ वाद्येन वाद्यमानेन भगवत्तं ततः समाधेः प्रबोधयामास प्रणी-
तेन चाकुरेण प्रतिपादितवाननुत्तरावाच्च सम्यक्संबोधौ प्रणिधानं कृतवान् ॥ 5

किं मन्यध्वे भिन्नवो यो ऽज्ञौ तेन कालेन तेन समयेन राजा बभूवाहं सः । यन्मया
प्रबोधनस्य सम्यक्संबुद्धस्य पूजा कृता तेनैव हेतुना इदानीं मम गान्धारिकैरेवंविधः स-
त्कारः कृतः । तस्मात्किं भिन्नव एवं शिन्नितव्यं पक्कास्तारं सत्करिष्यामो गुरु-
करिष्यामो मानयिष्यामः पूजयिष्यामः शास्तारं सत्कृत्य गुरुकृत्य मानयित्वा पूजयित्वाप-
निश्चित्य विकृष्याम इत्येवं वो भिन्नवः शिन्नितव्यम् ॥ 10

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) B तेत्रि°, D corr.

2) Sic MS. As to the fact, cp. *Wiener Ztschr. für die Kunde des Morgenl.* XVI, 105 n. and *Buddhacarita* 2, 29.

3) B सातःपुराविधेन (D °पुराविधेन).

वरद इति १८

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानिनः पूजितो राजभो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवाहैर्देवैर्नागैर्वृत्तैरमुर्गहृष्टैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयन्तासुरगहृडकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो मन्त्रा⁽¹⁾पुण्यो लाभी चोत्तरपिण्डपातशयनासन-
 5 ग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सञ्चात्रकसङ्घः श्रावस्त्यां विकृति जेतवने ऽनाद्यपिण्ड-
 <द>स्थारामे । अथ श्रावस्त्यामन्यतमः पारदारिको मलिने कर्मणि वर्तते । स राजपुरुषैर्गृ-
 ह्णीत्वा राज उपनामितः । ततो राज्ञा ऽपराधिक इति कृत्वा वध्य उत्सृष्टः⁽³⁾ ॥ स राजपुरु-
 षैर्नालाम्बरवसनैरुच्यतशस्त्रैः कर्वीरमालाबद्धकण्ठेऽणु⁽⁴⁾ रथ्यावीथीचत्वरशृङ्गाटकेष्व-
 नुश्राव्यमाणो⁽⁵⁾ दक्षिणेन नगरद्वारेणापनीयते⁽⁶⁾ ॥

10 अत्रात्तरे नास्ति किञ्चिद्बुद्धानां भगवतामज्ञातमदृष्टमविदितमविज्ञातम् । धर्मता
 खलु बुद्धानां भगवतां मन्त्राकारुणिकानां लोकानुग्रहप्रवृत्तानामेकारत्ताणां शमयविप-
 श्यनाविहारिणां त्रिदमयवस्तुकुशलानां चतुरोघोत्तीर्णानां चतुर्ध्वजिपादचरणतलसुप्रति-
 ष्ठितानां⁽⁷⁾ चतुर्षु संग्रहवस्तुषु दीर्घरात्रकृतपरिचयानां पञ्चाङ्गविप्रक्षीणानां पञ्चगतिसम-

1) मन्त्रा added in D and P.

2) MS पात्र.

3) The idiom reminds one of Latin *occidendus traditur*.

4) Ex conject.; MS °कण्ठेण. Cp. the parallel passages B 95a (avad. nr. 98) and 28a (avad. nr. 30).

5) See Index s. v. *anuṣṭāvayati*.

6) So B, if I read it aright. The copyists of B seem to have read there °रेपो-
 नीयते, which is found in DCP.

7) B प्रतिष्ठानां, D corr.

तिक्रान्तानां षडङ्गसमन्वागतानां षट्पारमितापरिपूर्णानां सप्तत्रयोध्यङ्गकुमुनाद्यानामष्टा-
 ङ्गमार्गदेशिकानां नवानुपूर्वममापत्तिकुशलानां दशत्रलवल्लिनां दशदिक्समापूर्णयशसां
 दशशतत्रशवर्तिप्रतिवि[18a]शिष्टानां त्री रात्रेस्त्रिर्दिवसस्य⁽¹⁾ बुद्धचतुषा लोकों व्यव-
 लोकोय ज्ञानदर्शनं प्रवर्तते । को क्रीयते को वर्धते कः कृच्छ्रप्राप्तः कः संकटप्राप्तः कः संवा-
 धप्राप्तः कः कृच्छ्रसंकटसंवाधप्राप्तः को ऽपायनिम्नः⁽²⁾ को ऽपायप्रवणाः को ऽपायप्राग्भारः 5
 कमरुमपायाडुद्धृत्य स्वर्गे मोक्षे च प्रतिष्ठापयेयं कस्य कामपङ्कनिमग्नस्य हस्तोद्धारमनु-
 प्रदद्यां कमार्यधनविरहितनार्यधनेश्चर्याधिपत्ये प्रतिष्ठापयेयं कस्यानत्ररोपितानि⁽³⁾ कुशल-
 मूलान्यत्ररोपयेयं कस्यावरोपितानि⁽⁴⁾ परिपाचयेयं <कस्य परिपक्वानि विमोचयेयम्> ।
 ग्राह्यं च ।

अप्येवातिक्रमेद्वेलां सागरो मकरालयः ।

10

न तु वैनेयवत्सानां बुद्धो वेलामतिक्रमेत् ॥

अथ भगवान्पूर्वाङ्गे निवास्य पात्रचीवरमादाय श्रावस्तीं पिण्डाय प्राविनत् ॥
 दर्श स पुरुषो बुद्धे भगवन्तं द्वात्रिंशता महापुरुषपलतणैः समलङ्कृतमशीत्यानुच्यञ्जनैर्वि-
 राजितगात्रं⁽⁵⁾ व्यामप्रभालङ्कृतं सूर्यसहस्रातिरेकप्रभं ब्रह्ममग्नय रत्नपर्वतं समन्ततो भद्र-
 कम् । दृष्ट्वा च पुनर्भगवतः पादयोर्निपत्य भगवन्तमिदमवोचत् । वराहो⁽⁶⁾ ऽस्मि भगवन्निष्टे 15
 मे जीविते प्रयच्छेति ॥ ततो भगवानायुष्मत्तमानन्दमामन्त्रयते । गच्छानन्द राजानं प्रसेन-

1) MS त्रिरात्रेस्त्रिर्दि°.

2) MS °यनिमग्नः cp. *supra*, p. 31, n. 1; 72, n. 6.

3) MS °रोपितकुशल°.

4) In MS after °रोपितानि there follows a superfluous कुशलमूलानि.

5) MS व्योम, cp. *supra* p. 3, 3.

6) Ex conject. In B वराहोस्मि, but the stroke of the *ā* looks as if expunged, perhaps the copyist changed the former word into वरदो, which however would necessitate altering also *asmi* into *asi*. D and P have also वराहोस्मि, but C वरहस्मि. Cp. Feer, p. 81. Though *varārha* admits also the acceptance of 'very precious; very holy', and for this reason would be considered with some propriety as an epithet of Bhagavān, yet nothing prevents one taking it, in accordance with the Tibetan translation, as = 'worthy of a boon'.

जितं वद् । अनुप्रपच्छ मे एतं पुरुषं प्रब्राह्मणामीति ॥ अथापुष्मानानन्दो येन राज्ञा प्रसेनजि-
त्कौशलस्तेनोपसंक्रान्तः । उपसंक्रम्य राज्ञानं प्रसेनजितं कौशलं भगवद्वचनेनोवाच । अनुज्ञा-
नीहि भगवानेतं पुरुषं प्रब्राह्मण्यतीति ॥ भव्यरूप इति विदिवा राज्ञा प्रसेनजितकौशले-
नानुज्ञातः ॥ स भगवता प्रब्राह्मणित उपसंपादितश्च ॥ तेन पुंश्यामानेन घटमानेन व्यापच्छ-
5 मानेनेदमेव पञ्चगण्डकं संसार्चकं चलाचलं विदिवा सर्वसंस्कारगतीः⁽³⁾ शतनपतनविकि-
रणविध्वंसनधर्मतया पराहृत्य सर्वक्लेशप्रकाणादर्हत्वं साक्षात्कृतम् । अर्हन्संवृतस्त्रैधातु-
कथीतरागः समलोष्टकाञ्चन आकाशपाणितलसमचित्तो वासी चन्दनकल्पो विद्याविदारि-
ताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्रप्तो भवलाभलोभसत्कारपराङ्मुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां दे-
वानां पूज्यो मान्यो ऽभिवाद्यश्च संवृतः ।

10 भिन्नवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयानां क्लेशारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । आश्चर्यं भद्रे यद्भग-
वता सर्वं चिन्तितमात्रं समुध्यतीति ॥ भगवानाह । तत्रागतेनैवैतानि भिन्नवः पूर्वमन्यासु
ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योषवत्प्रत्युपस्थि-
तान्यवश्यंभावीनि⁽⁶⁾ । मयैतानि कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति⁽⁷⁾ । न
भिन्नवः कर्माणि कृतान्युपचितानि वाक्ये पृथिवीधातौ विपद्यन्ते नाब्धातौ न तेजोधातौ
15 न वायुधातावपि तूपात्तेष्वेव⁽⁸⁾ स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपद्यन्ते शुभान्यशु-
भानि च ।

1) B कोश°, D corr. As to the compound *Prasenajitkauśalena*, cp. *supra* p. 56, n. 8.

2) MS पूज्य° (C पुज्य°).

3) Visarga wanting in MS.

4) B विद्याभिज्ञा, D corr.

5) D adds the wanting word.

6) B °भागीनि, D °भाविनी as usual wheresoever this commonplace occurs.

7) MS °भविष्यतीति। भिन्नवः, an obvious blunder.

8) Cp. *supra* p. 74 n. 9.

न प्रणश्यति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि⁽¹⁾

सामग्र्यो प्राप्य कालं च फलति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीते ऽध्वनि इन्द्रध्वजो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि तया-
गतो ऽर्हन्सम्यक्संबुद्धो विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शा-
स्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । स जनपदचारिकां चरन्नन्यतमां राजधानीमनुप्राप्तः । 5
तस्यां राजधान्यां ब्राह्मणो वेदवेदाङ्गपारगो राज्ञो ऽग्रासनिकः ॥ अथेन्द्रध्वजः सम्यक्सं-
बुद्धः पूर्वोक्ते निवासाय पात्रचोवरमादाय तां राजधानीं पिपडाय प्रावितत् । अन्नातीत्स
ब्राह्मण इन्द्रध्वजं सम्यक्संबुद्धं द्वात्रिंशता मक्षापुरुषपत्न्यैः समलङ्कृतमशीत्यानुव्यञ्जनै-
र्विराजितगात्रं⁽²⁾ व्यामप्रभालङ्कृतं सूर्यसकृन्नातिरेकप्रभं जङ्गममिव रत्नपर्वतं समत्ततो भद्र-
कम् । दृष्ट्वा च पुनर्मूलनिकृत्तं⁽³⁾ इव द्रुमो भगवतः पादयोर्निपत्योवाच । वराहो⁽⁴⁾ ऽस्मि सुगत 10
निषो[18b]दत्तु भगवानग्रासन इति ॥ अथ भगवानिन्द्रध्वजः सम्यक्संबुद्धस्तस्यानुग्रहार्थ-
मग्रासने निषण्णः । <अग्रासने निषण्ण>शेन्द्रध्वजः सम्यक्संबुद्धस्तेन ब्राह्मणेन पदशतेन
स्तुतः प्रणीतेन चाक्षरेण प्रतिपादितो ऽनुत्तरायाञ्च सम्यक्संबोधौ⁽⁵⁾ प्रणिधानं कृतम् ॥
तद्वैतुकं⁽⁶⁾ पावदावर्जिता राजामात्यपौराः ॥

तत्किं मन्यध्वे भित्तवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन ब्राह्मणो बभूवाहं सः । 15

1) I follow the redaction of D, cp. *supra* p. 80 n. 12.

2) MS व्योम.

3) MS कृत.

4) MS वराहोस्मि, vid. *supra* p. 103, n. 6. Here, in B, a second hand has written रदो under the syllables राहो, which addition, however, looks as if wiped away afterwards.

5) B ष। शन्द्र, C °ष। शेन्द्र, D °षोचेन्द्र.

6) Cp. *supra* p. 76 n. 9; B तद्वैतु (here ends line 18b,1) तुकं, D and P corr. The text seems to be incomplete here; either one or more lines of the original must have dropped out before पावत्, or else reference is made to some standing formula to the effect, that Indradhvaja made a sermon on that occasion, which resulted in the conversion of many persons.

यन्मे⁽¹⁾ इन्द्रधनुस्य तथागतस्य पूजा कृता तद्वैतुकं [च]⁽²⁾ मे संसारे ऽनन्तं सुखमनुभूतमपि⁽³⁾ प-
 च्छिन्नयामि यत्प्रार्थये तत्सर्वं समृध्यति । तस्मात्तर्हि भित्तव एवं शिञ्जितव्यं पच्छास्तारं
 सत्करिष्यामि गुरुकरिष्यामि मानयिष्यामः पूजयिष्यामः शास्तारं सत्कृत्य गुरुकृत्य
 मानयित्वा पूजयित्वापनिश्चित्य विहरिष्याम इत्येवं वो भित्तवः शिञ्जितव्यम् ॥

४ इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) Here we have an instance of *me* having the function of *mayā*, see my 'Vedische und Sanskrit Syntax' § 125. Other instances occur also elsewhere in our text.

2) Ex conject.; च is superfluous, MS तद्वैतुकं च. I have corrected *taddhaitukam* (cp. *supra* p. 76 n. 9), which I accept as a substantival neuter of an adjective with the function of an adverb.

3) In B there is an erasure of two akṣaras between प and च्छि. Its copyists made श्चि (so C and P) or श्चि (D) out of it. In प्रार्थये (thus D) the last akṣara in B is somewhat doubtful, P has प and C चे instead of ये. For the rest, comparing parallel places, e. g. *infra* p. 111, 5, we might expect °भूतमिदानीमपि.

काशिकवस्त्रम् १९

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रे-
ष्ठिभिः सार्धवाहैर्देवैर्नागैर्यज्ञैरसुरैर्गणैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयत्तासुरगण्डकि-
न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरुपिण्डपातिशयनास-
नगानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां^(१) सश्रावकसङ्घे राजगृहे विक्रति वेणुवने करन्दकनि- 5
वापे ॥ यदा राजा बिम्बिसारिणानेकप्राणिशतसङ्घपरिवारेण सत्यानि दृष्टानि तदा तेन
कृतप्रत्युपकारसंदर्शनार्थं बुद्धपूजासंवर्तनार्थं गृहविस्तरसंदर्शनार्थं बुद्धोत्पादवद्धमानसंज्ञ-
ननार्थं च भगवान्सश्रावकसङ्घे राजकुले^(२) भक्तेनोपनिमन्त्रितः ' मागधकानां च पौराणामाज्ञा
दत्ता भगवतो नगरप्रवेशे पुष्पगन्धमाल्यविलेपनैः पूजा कर्तव्या सर्वे च राजगृहं नगरम-
पगतपाषाणशर्करकठह्रं^(३) व्यवस्थापितव्यं नानापुष्पावकीर्णमुच्छ्रितध्वजपताकं^(४) यावच्च 10
वेणुवनं यावच्च राजगृहमत्रात्तरा सर्वो मार्गो विचित्रैर्वस्त्रैराच्छादयितव्य इति^(५) ॥ अमात्यैश्च
सर्वमनुष्ठितम् ॥ ततो राजा बिम्बिसारः स्वयमेव भगवतो मूर्ध्नि शतशलाकं कृत्वा धार-
यति परिशेषाः पौरा भिन्नुसङ्घस्य ॥

1) MS यात्र.

2) C adds रा, which is wanting in the other MSS.

3) B राजकुल, D corr., cp. *infra* p. 109, 9.4) Anusvāra wanting in MS. Cp. also *supra* p. 97, 4.

5) B प्रताकं, P corr.

6) Ex conject.; MS तव्यमिति.

अथ भगवान्दातो दातपरिवारः⁽¹⁾ शान्तः शान्तपरिवारो मुक्तो मुक्तपरिवारश्चाश्वस्त
 आश्वस्तपरिवारो⁽²⁾ विनीतो विनीतपरिवारो ऽर्हन्नर्हत्परिवारो वीतरागो वीतरागपरि-
 वारः प्रासादिकः प्रासादिकपरिवारो⁽³⁾ वृषभ इव गोगणपरिवृतो गज इव कलभगणपरि-
 वृतः सिंह इव दंष्ट्रिगणपरिवृतो कंस⁽⁴⁾ इव कंसगणपरिवृतः सुपर्णो⁽⁵⁾ पक्षिगण-
 5 परिवृतो विप्र इव शिष्यगणपरिवृतः स्वश्च इव तुरगगणपरिवृतः⁽⁵⁾ शूर इव
 योधगणपरिवृतो देशिक इवाधगणपरिवृतः सार्थवाह इव वणिगणपरिवृतः⁽⁶⁾
 श्रेष्ठो⁽⁷⁾ पौरगणपरिवृतः कोट्टराज इव मन्त्रिगणपरिवृतश्चक्रवर्ती⁽⁸⁾ व पुत्रसकृत्परि-
 वृतश्चन्द्र इव नक्षत्रगणपरिवृतः सूर्य इव रश्मिसकृत्परिवृतो धृतराष्ट्र इव गन्धर्वगण-
 परिवृतो विब्रूह इव कुम्भाण्डगणपरिवृतो विब्रूपात्त इव नागगणपरिवृतो धनद इव पत्त-
 10 गणपरिवृतो वेमचित्रीवामुरगणपरिवृतः शक्र इव त्रिदशगणपरिवृतो ब्रह्मा इव ब्रह्म-
 कायिकपरिवृतः स्तिमित इव जलनिधिः सजल इव जलधरो विमद इव गजपतिः⁽⁶⁾ मुदात्तै-
 रिन्द्रपैरसंज्ञोभितेर्यापयप्रचारो⁽⁹⁾ ऽनेकैरावेणिकैर्बुद्धधर्मः परिवृतो भगवांस्तत्पुरं प्रावि-
 शति⁽¹⁰⁾ ॥

1) BCP दातो दाताप°, D दातो दाताप°.

2) MS °वारविनी°.

3) MS °वारवृप°, in B वृ, it seems, stands in the place of a former ऋ.

4) B कंस इव कंसगण°, D राजकंस इव कंस°. I surmise, we have to read °कंसराज इव; cp. Divy. 125, 28.

5) Ex conject.; B सुप्र इवात्तुरगणपरि, D corr., but it has अश्च, not स्वश्च. Of the other copies of B, P adopted the correction स्वश्च, C the original mistake सुप्र.

6) So D and P, who corrected B's text वणिगण.

7) B पौरजन°, D corr. The reverse has happened in the passage l. 11, see note 8.

8) MS गणपतिः, a corruption, I suppose, of गजपतिः as stood in the text used by the Tibetan translator. See Feer, p. 83 n. 6.

9) B प्रवरः, D and P corr.

10) This whole passage is a commonplace. See Divy. 125, 24 foll. 148, 7 foll. 182, 1 foll.

यदा च भगवता इन्द्रकोले पादो न्यस्तः तदयं महापृथिवी पङ्क्तिर् प्रकम्पिता ॥
 भगवतः पुरप्रवेशे ⁽¹⁾ एवञ्चपाण्यद्भुतानि भवत्य[19a]न्यानि च । तद्यथा संनिप्तानि विशा-
 लीभवन्ति कृस्तिनः क्रोशन्ति यथाश्च ⁽³⁾ क्लेषते ऋषभा नर्दन्ति गृहगतानि विविधवाग्भ-
 ण्डानि स्वयं नर्दन्ति अन्धाश्च नूँपि प्रतिलभते ⁽⁴⁾ अधिराः श्रोत्रं ⁽⁵⁾ मूकाः प्रव्याकरणसमर्था
 भवन्ति परिशिष्टेन्द्रियविकला इन्द्रियाणि परिपूर्णानि ⁽⁷⁾ प्रतिलभते मध्यमदान्तिता वि- 5
 मदीभवन्ति विषपीता निर्विषीभवन्ति अन्योन्यवैरिणो मैत्रौ प्रतिलभते गुर्विण्यः स्व-
 स्तिना प्रजायन्ते बन्धनबद्धा विमुच्यन्ते अघना धनानि प्रतिलभन्ते ⁽⁸⁾ आत्तरिनाश्च देवासुर-
 गृहकिल्बिषमहोरगा दिव्यं पुष्पमुत्सृजन्ति ⁽⁹⁾ ॥

अथ भगवानेवंविधया विभूत्या राजकुलं प्रवेष्टुमारब्धो राजा च विम्बितारः स्वय-
 मेव बर्हिर्द्धारशालस्थो गोशीर्षचन्दनोदकेन पाद्यं गृहीत्वा भगवतः पादौ भिन्नुसङ्घस्य च 10
 प्रक्षालयति । सुखोपनिषत्सं बुद्धप्रमुखं भिन्नुसङ्घं विदित्वा शत्रुसेनाहारेण प्रतिपाद्या-
 मास भुक्तवत्तं काशिकवस्त्रैराच्छादितवान् । तद्वैतुकं ⁽¹⁰⁾ चावर्जिता मागधकाः पौराः ॥

1) B एवञ्च, D corr.

2) MS निशा° (in C the first akṣara is wanting).

3) अ in B being somewhat indistinct, this akṣara is variously altered in C and P and omitted in D.

4) MS °नुपि प्रतिलभ्यते. Vic. (Paris MS f. 11 b 11) has the same fault.

5) MS श्रोत्रं.

6) Ex conject.; B, it seems, परिशिष्टे°, P and C परिपि°, D परिपु°.

7) P fills up the gap at the beginning of the word. The Paris MS of Dvā-
 viṣṇatyaavadānamālā, whose tale nr. 9 corresponds to this nr. 19, has here
 इन्द्रिविकला इन्द्रियाणि परिपूर्णानि भवन्ति.

8) Ex conject.; MS घत्त°. A similar clerical error has spoiled Lalita-
 vistara p. 401, 6 and 15 (ed. Lefmann), instead of असुराः कायाः read आसुराः
 कायाः.

9) As to this commonplace cp. Divy. 250, 23 foll. 365, 2 foll.

10) Ex conject., cp. supra p. 76 n. 9. MS तद्वैतुकं.

ततो भिन्नवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । कुत्रेमानि भगवता कुशलमूलानि कृतानि यतो भगवत एवंविधा पूजा भिन्नसङ्घस्य चेति ॥ भगवानाह ॥ तयागतैर्नैवैतानि भिन्नवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योषवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । मयैतानि कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति⁽²⁾ । न भिन्नवः कर्माणि कृतान्युपचितानि ब्रह्मे पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ⁽³⁾ न तेजोधातौ न वायुधातावपि तूपात्तेष्वेव⁽⁴⁾ स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पक्रोदिशतैरपि⁽⁵⁾ ।

सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

10 भूतपूर्वं भिन्नवो ऽतीते ऽध्वनि तेमङ्करो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उद्पादि तयागतो ऽर्हन्सम्यक्संबुद्धो विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । स जनपदचारिकां चरन्नन्यतमां राजधानीमनुप्राप्तः ।⁽⁶⁾ अश्रौयोद्राज्ञां⁽⁷⁾ तत्रियो मूर्धाभिपिक्तः तेमङ्करः सम्यक्संबुद्धो जनपदचारिकां चरन्नस्माकं राजधानीमनुप्राप्त इति श्रुत्वा च मक्त्या राजर्द्ध्या⁽⁸⁾ मक्ता राजानुभावेन समन्वागतो येन
15 भगवान्तेमङ्करः सम्यक्संबुद्धस्तेनोपसंक्रातः । उपसंक्रम्य तेमङ्करस्य सम्यक्संबुद्धस्य पादौ शिरसा वन्दित्वाकान्ते निषण्णः । एकांते निषण्णं राजानं तत्रियं मूर्धाभिपिक्तं तेमङ्करः

1) B भागोनि (D भाविनी).

2) MS °ष्यन्ति.

3) B नाब्धातौ, D corr.

4) MS °वपि नपात्ते°, cp. *supra* p. 74 n. 9.

5) I follow the redaction of D, cp. *supra* p. 80 n. 12.

6) MS अश्रौ°.

7) B °द्राज्ञ, P corr.

8) Ex conject.; MS, owing to a blunder of some copyist, राजधान्या. Cp. the parallel passage *supra* p. 86, 12.

सम्यक्संबुद्धो बोधिकरकैर्धर्मैः समादापयति ॥ अथ स राजा लब्धप्रसादः तेमङ्करं सम्य-
क्संबुद्धं राजकुले निमन्त्र्य शतरसेनाहारेण प्रतिपादयामास शतसाहस्रेण च वस्त्रेणा-
च्छादयामास परिनिर्वृतस्य च समस्तयोगिनं स्तूपं कारितवान्क्रोशमुच्चवेन ⁽¹⁾ ॥

किं मन्यध्वे भित्तवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन राजा बभूवाहं सः । यन्मया
तेमङ्करस्य सम्यक्संबुद्धस्यैवंविधा पूजा कृता तेन मया संसारे ऽनन्तं सुखमनुभूतमिदानीं 5
तेनैव हेतुना राजा विम्बिसारेणापि ⁽²⁾ तथागतस्य मे एवंविधा पूजा कृता । तस्मात्त-
र्हि भित्तव एवं शिन्नितव्यं यच्छास्तारं सत्करिष्यामो गुरुकरिष्यामो मानयिष्यामः पूज-
यिष्यामः शास्तारं सत्कृत्य गुरुकृत्य मानयित्वा पूजयित्वापनिश्चित्य विहरिष्याम इत्येवं
वो भित्तवः शिन्नितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

10

1) D has the right reading, which in B is indistinct, the last two akṣaras being difficult to identify; P, therefore, omits them, adding the indication of a gap.
— Cp. parallel places in the tales of the 7th varga.

2) Ex conject.; MS °सारेणास्य.

दिव्यभोजनम् २०

बुद्धो भगवान्स्तकृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवाकैर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गणैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगण्डकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लार्भी चोवरपिण्डपातिशयनासनगु-
 5 नप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां <स>आवकसङ्घो राजगृहे विहरति वेणुव[19b]ने कलन्द-
 कनिवापे। तत्रान्यतरः श्रेष्ठो आद्यो महाधनो महाभोगो विस्तोर्णविशालपरिग्रहो वैश्र-
 वणधनसमुद्भूतो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी तोष्याभिप्रसन्नश्च । स आयुष्मता महामौद्-
 ल्यायनेनावर्जितः शासने चावतारितो भगवत्यत्यर्थमभिप्रसन्नः । स च गृहपतिरुदारा-
 धिमुक्तः⁽⁴⁾ । तेनायुष्मान्महामौद्गल्यायन उक्तः । सहायो मे भव इच्छामि भगवतः पूजां कर्तु-
 10 मिति । अधिवासयत्यायुष्मान्महामौद्गल्यायनस्तस्य गृहपतेस्तूष्णीभावेन ॥ अथायुष्मान्म-
 हामौद्गल्यायनस्तं गृहपतिमादाय येन भगवांस्तेनोपसंक्रान्त उपसंक्रम्य भगवतः पादौ शि-
 रसा वन्दित्वाकान्ते निषण्णः । एकाक्षनिषण्ण आयुष्मान्महामौद्गल्यायनो भगवत्समिदमवोचत् ।
 अयं भद्रं गृहपतिराकाङ्क्षति भगवत्तं सभ्रावकसङ्घं भोजयितुं तदस्य भगवानधिवासयेद्-
 नुकम्पामुपादायेति ।⁽⁶⁾ अधिवासयति भगवांस्तस्य गृहपतेस्तूष्णीभावेन ॥ अथ स गृहपति-

1) MS पात्र.

2) B तत्रान्य°, D corr.

3) Ex conject.; MS शासनेमात्र°.

4) Ex conject.; MS. °राधिमुक्तकृतेना°. Cp. *supra* p. 8, 11.

5) Anusvāra wanting in MS.

6) B अधिवासयेत्यंघञिति the points denoting expunction, being by mistake, I suppose, put on त्य alone, as the vowel e and वि are likewise superfluous. C = B; the copyist of P copied mechanically °सयेविति, that of D altered it into °सयेदिति.

भगवतस्तूष्णीभावेनाधिवासनां विदित्वा शतरसनाहारं समुदानयति पुष्पगन्धमाल्यचि-
लेपनानि च । आपुष्पतापि महामौद्गल्यायनेन शक्रो देवेन्द्रो ऽधीष्टः क्रियतामस्य गृहप-
तेरुपसंहार इति ॥ ततः शक्रेण देवेन्द्रेण वेणुवनं⁽¹⁾ नन्दनवनमभिनिर्मितनैरावणमुप्रति-
ष्ठितसदृशानि च नागसहस्राणि * * * * *

* * * * *⁽²⁾ वालव्यजनेन वांजयति मुप्रियपञ्चशिखतुम्बुरुप्रभृ- 5
तानि चानेकानि गन्धर्वसहस्राण्युपनीतानि ये⁽³⁾ विचित्रैर्वाद्यविशेषैर्वाद्यैः कुर्वन्ति दिव्यञ्च
सुधभोजनम् ॥ ततः स गृहपतिर्दिव्यनानुपैरुपरकरैर्भगवत्समुपस्थाय सर्वाङ्गैः⁽⁴⁾ भगवतः
पादयोर्निपत्य प्राणधानं कर्तुमारब्धो ऽनेनाहं कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्या-
गेन चान्धे लोके घनायके अपरिणायके बुद्धो भूवासनतोर्णानां सन्नानां तारयिता अनु-
क्तानां मोचयिता घनाश्चस्तानामाश्वासयिता अपरिनिर्वृतानां परिनिर्वापयितेति । 10

अथ भगवांस्तस्य गृहपतेर्हेतुपरम्परां⁽⁵⁾ कर्मपरम्पराञ्च ज्ञात्वा स्मितं प्राविः-
कार्यीत्⁽⁶⁾ ॥ धर्मता खलु यस्मिन्समये बुद्धा भगवतः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति तस्मिन्समये
नोलपोतलोकित्वावदाता अर्चयो मुखान्निश्चार्य काश्चिदधस्ताद्भक्त्यि कार्श्रडुपरिष्ठाद्भक्-
त्ति । या अथस्ताद्भक्त्यि ताः संज्ञात्रं कालसूत्रं संघातं रौरवं महारौरवं तपने प्रतापनम-

1) Ex conject.; MS चन्दन°. Cp. Feer p. 87, n. 2. In Açokāv. nr. 15, which corresponds to this avadāna, *Nandana* is likewise named (f. 227a 1).

2) The context plainly shows, there must be here a gap in MS. The Tibetan translator had the text still intact before him. In Feer's translation (p. 87) the missing portion is thus rendered: 'sont amenés et introduits; ils supportent un baldaquin valant cent, qui s'élève au-dessus du Buddha et de la confrérie de ses Bhixus; plusieurs milliers de filles des dieux sont aussi amenées et introduites'. But I greatly doubt, whether the author of Açokāv., who subjoins Tumburu and the other Gandharvas immediately to the great elephants, had a more complete text before him than ours. With him, it is the elephants who fan the Lord! (f. 228a 5).

3) MS यैर्वि°.

4) Sic MS.

5) Anusvāra wanting in MS.

6) Sic MS. Cp. *supra* p. 10 n. 1 and p. 25 n. 1.

7) B तासंज्ञो, D corr.

वीचिमर्बुदं⁽¹⁾ निर्बुदमट्टं कृत्वं ऊङ्गुयमुत्पलं⁽²⁾ पन्नं महापन्नं नरकान्गत्वा⁽³⁾ ये उष्णनरका-
 स्तेषु शीतीभूता निपतन्ति ये शीतनरकास्तेषूप्ष्णीभूता⁽⁴⁾ निपतन्ति । तेन तेषां सद्धानां का-
 रणाविशेषाः प्रतिप्रसन्नभ्यन्ते । तेषामेवं भवति । किं नु वयं भवत्त इतश्च्युता आहो स्विद्-
 न्यत्रोपपन्ना इति । तेषां प्रसादसंजननार्थं भगवान्निर्मितं विसर्जयति⁽⁵⁾ । तेषां निर्मितं दृष्ट्वैवं
 5 भवति । न ह्यैव⁽⁶⁾ वयं भवत्त⁽⁷⁾ इतश्च्युता नाप्यन्यत्रोपपन्ना अपि त्वयमपूर्वदर्शनः सत्त्वो ऽस्या-
 नुभावेनास्माकं कारणाविशेषाः प्रतिप्रसन्नव्या इति । ते निर्मिते चित्तमभिप्रसाद्य तन्नरक-
 वेदनीयं⁽⁸⁾ कर्त्तव्यं तपयित्वा देवमनुष्येषु प्रतिसन्धिं गृह्णति यत्र सत्यानां भाजनभूता भवन्ति ।
 या⁽⁹⁾ उपरिष्ठाद्भक्तिं ताश्चातुर्महाराजिकांस्त्रायस्त्रिंशान्यामांस्तुपितात्रिमाणरतीन्परनि-
 र्मितवशवर्तिनीं ब्रह्मकापिकान्ब्रह्मपुरोहितान्महाब्रह्मणः⁽¹¹⁾ परीक्षाभानप्रमाणभानभा-
 10 स्वरान्परीक्षशुभानप्रमाणशुभाङ्कुभकृत्स्नाननधकान्पुण्यप्रसवान्वृहत्फलान्**वृहान्**तपा-
 न्मुद्गशान्मुद्गर्शनानकनिष्ठान्देवान्गत्वा अनित्यं दुःखं⁽¹³⁾ शून्यमनात्मेत्युद्धोषयन्ति गाथाद्वयं
 च भाषन्ते ।

1) MS निर्बुदं अट्टं (D निर्बुदं).

2) Anusvāra wanting in MS.

3) MS नरकं. Cp. *supra* p. 4 n. 7.

4) B °कास्तेउष्णीभूता, D corr.

5) A ṣokāv. f. 227 b 7 paraphrases this as follows:

भगवान्निर्मितं बुद्धद्वयं तत्र व्यसर्जत ।

तत्र तं निर्मितं बुद्धं दृष्ट्वा etc.

Cp. my observation in W. Z. XVI, 116.

6) MS ह्यैव.

7) MS भदत्त इ°.

8) B कर्त्तव्यपयित्वा, D corr.

9) MS ये.

10) Sic MS, perhaps the good orthography. Cp. *supra* p. 25 n. 11.

11) MS ब्रह्मणाः.

12) B °हृत्फलान्, D corr.

13) MS शून्य°.

घारुभध्वं निष्क्रामत पुण्यध्वं बुद्धशासने ।
 धुनीत मृत्युनः सैन्यं नडागारुमिव कुञ्जरः ॥
 यो ह्य[20a]स्मिन्धर्मविनये अग्रमतश्चारिष्यति ।
 प्रहृत्य ज्ञातिसंसारं दुःखस्यात्तं करिष्यति ॥

अथ ता अर्चिषस्त्रिसाकृत्प्रमत्ताकृत्स्नं लोकधातुमन्वाह्निष्य भगवत्तमेव पृष्ठतः 5
 <पृष्ठतः> समनुगच्छन्ति । तद्यदि भगवानतीतं कर्म व्याकर्तुकामो भवति भगवतः पृष्ठतो
 ऽन्तर्धीयते । अनागतं व्याकर्तुकामो भवति पुरस्तादन्तर्धीयते । नरकोपपत्तिं व्याकर्तुका-
 मो भवति पादतले ऽन्तर्धीयते । तिर्यगुपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पाष्पर्यामन्तर्धीयते ।
 प्रेतोपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पादाङ्गुष्ठे ऽन्तर्धीयते । मनुष्योपपत्तिं व्याकर्तुकामो भव-
 ति ज्ञानुनोर्ऽन्तर्धीयते । बलचक्रवर्तिराद्यं⁽²⁾ व्याकर्तुकामो भवति वामे करतले ऽन्तर्धीयते । 10
 चक्रवर्तिराद्यं व्याकर्तुकामो भवति दक्षिणे करतले ऽन्तर्धीयते । देवोपपत्तिं व्याकर्तु-
 कामो भवति नाभ्यामन्तर्धीयते । आचक्रवर्धिं व्याकर्तुकामो भवति आस्ये ऽन्तर्धीयते ।
 प्रत्येकां बोधिं व्याकर्तुकामो भवति ऊर्णापामन्तर्धीयते । अनुत्तरां सम्यक्संबोधिं व्याकर्-
 तुकामो भवति उष्णीषे ऽन्तर्धीयते ॥

अथ ता अर्चिषो भगवत्तं त्रिः प्रदक्षिणीकृत्य भगवत उष्णीषे ऽन्तर्हिताः । अथापु- 15
 ष्मानानन्दः कृतकरपुटो भगवत्ते पप्रच्छ ।

नानाविधो रङ्गसकृत्त्रचित्रो वक्त्रात्तरान्निष्कसितः कलापः ।
 अथभासिता येन दिशः समन्ताद्दिवाकरेणोदयता यथैव ॥

गाथाश्च भाषते ।

विगतोद्भवा दैन्यमदप्रकीर्णा बुद्धा जगत्पुत्रमहेतुभूताः । 20
 नाकार्णां शङ्कमूणालगौरै⁽⁴⁾ स्मितमुपदर्शयन्ति जिना जितारयः ॥

1) B मामो, D and P corr.

2) B राव्यव्या, D corr.

3) MS उर्णा°.

4) B गौरस्मि, D corr.

तत्कालं स्वयमाधिगत्य⁽¹⁾ वीरं बुद्ध्या

श्रोतृणां⁽²⁾ श्रमणं जिनेन्द्रं काङ्क्षितानां ।

धीराभिर्मुनिवृषं वाग्भिर्हृतमाभि-

रूपत्रयं⁽⁴⁾ व्यपनय संशयं शुभाभिः ॥

8

नाकस्माद्भवणं जलादिरात्रधैर्याः

संबुद्धाः स्मितमुपदर्शयन्ति नाथाः ।

यस्यार्थे स्मितमुपदर्शयन्ति धीराः

तं श्रोतुं समभिलषन्ति ते जनौघा इति ॥

भगवानाह । एवमेतदानन्दैवमेतन् । नाहिलप्रत्ययमानन्दं तयागता अर्कतः स-
 10 म्यकसंबुद्धाः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति । पश्यस्यानन्दानेन गृहपतिना ममैवंविधं मत्कारं कृ-
 तम् ॥ एवं भद्रे ॥ एषानन्दं⁽⁷⁾ गृहपतिरनेन कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन
 च त्रिकल्पासंख्येयसमुदानां बोधिं समुदानाय मन्त्राकरूणापरिभाविताः⁽⁸⁾ पट् पारमिताः
 परिपूर्णं दिव्यान्नदो नाम सम्यकसंबुद्धो भविष्यति⁽¹⁰⁾ दशभिर्वलैश्चतुर्भिर्वेशार्यैस्त्रिभिरावे-
 षिकैः स्मृत्युपस्थानैर्मन्त्राकरूणा च । अयमस्य देयधर्मो यो ममात्तिके चित्तप्रसादः ॥
 15 एतच्च प्रकरणं राज्ञा विम्बिसारो मागधकाश्च परिचारकाः श्रुत्वा परं⁽¹¹⁾ विस्मयमापन्नाः ॥⁽⁹⁾ (12)

1) Sic BC; DP °गम्य.

2) BC श्रोतृणां, DP श्रोतृणां.

3) MS श्रवण.

4) MS °त्पन्नव्यपनयशंसय (D संशय)शु°.

5) B लवन, D corr.

6) MS एवं भगवतः ए° (visarga is wanting in P).

7) Irregular sandhi, cp. *supra* p. 20, n. 6.

8) मन्त्रा is put twice in B; D and P corr.

9) Visarga wanting in MS.

10) B दशभिर्व, D corr.

11) MS have a superfluous and meaningless च between श्रुत्वा and परं.

12) This sentence is wanting in Feer's translation, by mistake, as M. Feer

भित्तवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । पश्य भगवन्यावदनेन
 गृह्णतिना भगवान्सम्प्रायकसङ्घो दिव्यमानुषीभिर्द्दिभिर्भ्यर्चित इति ॥ भगवानाह ।
 तथागतैर्नैवैतानि भित्तवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि
 परिणतप्रत्यपान्योषवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावोनि⁽¹⁾ । मयैतानि⁽²⁾ कर्माणि कृतान्युपचि- 5
 तानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भित्तवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवी-
 धातौ विपद्यन्ते⁽³⁾ नाब्धातौ⁽⁴⁾ न तेजोधातौ न वायुधातावपि तूपात्तेष्वेव⁽⁵⁾ स्कन्धधात्वा-
 यतनेषु कर्माणि कृतानि विपद्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि⁽⁶⁾ ।

सामग्रीं प्राप्य कालं च फलति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीते ऽध्वनि पूर्णो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उद्पादि तथागतो 10
 ऽर्हन्सम्यक्संबुद्धो विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता
 देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । अथ पूर्णः सम्यक्संबुद्धो [20b] जनपदचारिकां चरन्नन्यतमां
 राजधानोमनुप्राप्तः ॥ अश्रौषीद्वाज्ञा तत्रयो मूर्धाभिषिक्तः पूर्णः सम्यक्संबुद्धो जनपदचा-
 रिकां चरन्नस्माकं⁽⁶⁾ राजधानोमनुप्राप्त इति श्रुत्वा च पुनर्महत्त्या राज्ञर्द्धा महता राजानुभा-

informed me, for it is found also in the Tibetan version. And in Aḥokāv. f. 228 b 5 we find its metrical counterpart:

एतत्प्रकरणं श्रुत्वा बिम्बिसारो नराधिपः ।

पौरलोकाश्च सर्वेपि परं विस्मयनाप्रवृत् ॥

1) BP गोनि, C गिनि, D विनी.

2) MS यमेतानि (C यम°).

3) B विपद्यन्ते, D corr. Cp. *supra* p. 74, n. 7.

4) B नाब्धातौ, DP corr.

5) Cp. *supra*, p. 74, n. 9.

6) All MSS have here कर्माण्यपि कल्पशतैरपि. Cp. *supra* p. 74, n. 13.

7) MS अश्रौषीद्वाज्ञा (D °षीद्वा°).

8) Ex conject.; cp. *supra*, p. 69, 9. 81, 4. 86, 12. 110, 13. MS (owing, it seems, to a blunder of the copyist of A) चरन्नन्यतमां.

वेन समन्वागतो येन पूर्णः सम्यक्संबुद्धस्तेनोपसंक्रान्तः । उपसंक्रम्य पूर्णस्य सम्यक्संबुद्धस्य पादौ शिरसा वन्दित्वाकाले निषण्णः । एकाते निषण्णं राजानं क्षत्रियं मूर्धाभिषिक्तं पूर्णः सम्यक्संबुद्धो बोधिकर्केर्धर्मैः समादापयति ॥ अथ राजा क्षत्रियो मूर्धाभिषिक्तः पूर्णं सम्यक्संबुद्धं सम्रावक्रसङ्घं त्रैमास्यं चीवरपिण्डपातशयनासनगानप्रत्ययभेषज्यपरिष्कारैरूपनिमन्त्रितवान् । अथिवासितं च पूर्णेन सम्यक्संबुद्धेन राजस्तूष्णीभावेन । अथ राजा क्षत्रियो मूर्धाभिषिक्तः पूर्णस्य सम्यक्संबुद्धस्य तूष्णीभावेनाधिवासनां विदित्वा त्रैमास्यं चीवरपिण्डपातशयनासनगानप्रत्ययभेषज्यपरिष्कारैरूपस्थाय भगवतो रत्नमयप्रतिमां कारयित्वा बुद्धकृष्णं कारितवान्यत्रानेकैः प्राणिशतसङ्घैर्महाप्रसादो लब्धः⁽³⁾ तद्धेतु⁽⁴⁾ तत्प्रत्ययं च ते परिनिर्वाताः ॥

10 किं मन्यध्वे भिन्नवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन राजा बभूवाहं सः । यन्मया पूर्णस्य⁽⁵⁾ सम्यक्संबुद्धस्य तादृशी पूजा कृता तेन मे संसारे ऽनन्तं सुखमनुभूतं तेनैव च हेतुना तथागतस्य च मे श्रेष्ठिना शक्रेण च इदृशी पूजा कृता । तस्मात्तर्हि भिन्नव एवं शिन्नितव्यं यद्वास्तारं सत्कारिष्यामो गुरुकारिष्यामो मानयिष्यामः पूजयिष्यामः शास्तारं सत्कृत्य गुरुकृत्य मानयित्वा पूजयित्वापनिश्चित्य विहरिष्याम इत्येवं <वो> भिन्नवः शिन्नितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते च भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) MS पात्रेश° (C त्रश°) the first time; at l. 7 all MSS पात्रेश°.

2) B सङ्घैर्महा, P corr.

3) B लब्ध्यां, the anusv. perhaps *sec. manu*, DP लब्ध I, C लब्धं ।

4) Ex conject.; B तद्धेतुक्तप्रत्यय°, in D and P this has been wholly corrupted.

5) B सम्यय°, D and P corr.

6) B °वान्नात्, D corr.

ततोयो वर्गः ॥

(1) चन्दन इति २१ ॥

बुद्धो भगवान्मत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजर्षो राजमात्रिर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवर्कैर्देवैर्नागैर्यत्नैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागपत्तासुरगरुडकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातिशयनासन- 5
 गानप्रत्ययभेषज्यपरिष्काराणां सञ्चक्रमङ्को मगधेषु जनपदेषु चारिकां चरन्गङ्गातीरमनु-
 प्राप्तः । तेन खलु पुनः समयेन गङ्गातीरस्य नातिद्वरे स्तूपमवरुग्णं⁽²⁾ वातातपाभ्यां
 परिशीर्षां भिन्नुभिर्दृष्ट्वा भगवान्पृष्टः । कस्य भगवन्नयं स्तूप इति ॥ भगवानाह । चन्दनो
 नाम प्रत्येकबुद्धो बभूव । तस्येति ॥ भिन्नत्र ऊचुः । कुतो भगवञ्चन्दनस्य प्रत्येकबुद्धस्यो-
 त्पत्तिर्नामाभिनिर्वृत्तिश्चेति ॥ भगवानाह । इच्छ्वयं पूयं भिन्नत्रः श्रोतुं यथा चन्दनस्य प्रत्ये- 10

1) In MS this *uddāna* of the third varga precedes: चन्दनो ह्ययं पद्मश्च चक्रं
 दशशिरास्तथा । सून्मीवच्छोतदोत्तिश्च [read सून्मत्वकङ्की°] नाविका गन्धमादनः । नि-
 र्मलो वल्गुस्त्वरश्च वर्गो [B वर्गे, D corr.] भवति [pronounce: *bhoti*] समुद्धितः. As
 to the 7th title नाविकाः, it is not clear whether B has नावि° or नाधि°, the
 copyists, to be sure, read नाधि°, since DCP have नाधिका.

2) MS पात्र.

3) MS रूमं. Likewise K. f. 16b 8 स्तूपं विरुग्णितं.

4) MS °त्पत्तिनामा°.

5) B has here first अभिनिवृत्तिश्च, afterwards अभिनिर्वृ°, D has the second
 orthography both times. I believe, अभिनिर्वृ° is the right orthography, as it is
 favoured by reasons of etymology and by comparing Pāli *abhinibbatto* and the
 like. Cp. W. Z. XVI, 112.

कब्रुद्धस्योत्पत्तिर्नामाभिनिर्वृत्तिश्च ॥ एवं भदत्त ॥ तेन हि भिन्नवः शृणु<त> साधु च सुष्ठु च
मनासि कुरु<त> भाषिष्ये ॥

भूतपूर्वं भिन्नवो ऽतीति ऽध्वनि⁽²⁾ वाराणस्यां नगर्यां ब्रह्मदत्तो नाम राजा राघ्यं कार-
यति ऋद्धं⁽³⁾ च स्फोटं च तेने च सुभितं⁽⁴⁾ चाकीर्णवृद्धजनमनुष्यं च प्रशान्तकलिकलकृडिम्ब-
5 उमरं⁽⁵⁾ तस्कररोगापगतं शालीलुगोमहिषीसंपन्नं धार्मिको धर्मराज्ञो⁽⁶⁾ धर्मेण राघ्यं कारय-
ति ॥ सो ऽपुत्रः पुत्राभिनन्दो शिववरूपकुबेरशक्रब्रह्मादीनन्याश्च⁽⁷⁾ देवताविशेषानाया-
चते । तद्यद्यारामदेवता वनदेवताद्यवरदेवताः शृङ्गाटकदेवता बलिप्रतिग्राहिका देवताः
सहजाः सहधार्मिका नित्यानुब्रह्मा अपि देवता आ[21a]याचते । अस्ति चैष लोके प्रवादो
पदायाचनहेतोः पुत्रा ज्ञायन्ते डुहितरश्चेति । तन्न नैवम् । पद्येवमभविष्यदेकैकस्य पुत्रस-
10 क्लमभविष्यत्तद्यथा राज्ञश्चक्रवर्तिनः । अपि तु त्रयाणां स्वानानां संमुखीभावात्पुत्रा
ज्ञायन्ते डुहितरश्च <। कतमेयां त्रयाणाम् । मातापितरौ रक्तौ भवतः संपिततितौ माता
कल्या भवति ऋतुमती गन्धर्वश्च प्रत्युपस्थितो भवति । एषां त्रयाणां स्वानानां संमुखीभा-
वात्पुत्रा ज्ञायन्ते डुहितरश्च ॥ स चैवनायाचनपरस्तिष्ठति तस्य चोद्याने महापद्मिनी ।
तत्र पद्ममतिप्रमाणे ज्ञातम् । तद्विद्वसे दिवसे वर्धते न तु फुल्लति ॥ तत आरामिकेण राज्ञे
15 निवेदितम् । राज्ञा उक्तः परीक्ष्यतामेतत्पद्ममिति ॥ यावदपरेण समयेन सूर्योदये तत्पद्मं
विकसितं तस्य च पद्मस्य कर्णिकायां दारकः पर्यङ्कं बद्ध्वावस्थितः अभिद्वयो दर्शनीयः

1) MS °त्पत्तिर्नामा°.

2) In B ध्वनि is put twice, D corr.

3) MS ऋद्धिञ्च.

4) B चावकीर्णं वृद्धं, D चाकीर्णं वृद्धं°. Cp. Divy. 98, 14.

5) Ex conject.; MSS everywhere omit in this commonplace the anusv., which is, however, indispensable for the understanding.

6) MS राज्ञा.

7) MS न्याश्च.

8) MS °सद्यथा. I have changed my mind (cp. *supra* p. 13, n. 4), and now I consider the plural, as is found in MS, faulty, since it is not likely the neglect of the rule of sandhi should be imputed to the author of our text.

9) MS परीक्षता°; K. f. 16b 8 has the right form परीक्ष्यतां.

प्रासादिको गौरः⁽¹⁾ कनकवर्णाश्कुत्त्राकारशिराः प्रलम्बवाङ्कुर्विस्तोर्णललाट उच्चघोषः⁽²⁾
 संगतभ्रूस्तुङ्गनासः द्वात्रिंशता मह्यपुरुषलक्षणैः समलङ्कृतो ज्योत्यानुव्यञ्जनैर्विराजित-
 गात्रः । तस्य मुखात्पद्मगन्धो वाति शरीराच्च चन्दनगन्धः ॥ तत आरामिकेण राज्ञे निवे-
 दितम् । ततो राज्ञा सामात्यः⁽⁴⁾ सात्तःपुरश्च तडुय्यानं गतः । सहदर्शनात्तेन दारकेण राज्ञा
 संभाषित एहि तात अहे ते पुत्रस्य पुत्र इति । ततो राज्ञा हृष्टतुष्टप्रमुदित उवाच एव- 5
 नेव पुत्र यथा वदसीति ॥ ततो राज्ञा पद्मिनोमत्रगाह्यं तं दारकं पद्मकर्षिकायां⁽⁵⁾ गृहीत्वा
 पाणितले स्थापितवान् ॥ यत्र यत्र स दारकः पादौ स्थापयति तत्र तत्र पद्मानि प्रा-
 डुर्भवन्ति⁽⁶⁾ । ततस्तस्य चन्दन इति नाम कृतम् ॥

यदा चन्दनो दारको अनुपूर्वेण महान्संवृतः तदा नागरै राज्ञा विज्ञप्तः । इहास्माकं
 देव नगरपर्व प्रत्युपस्थितं तदर्हति देवश्चन्दनं कुमारमुत्सृष्टमस्माभिः सह पर्वानुभविष्य- 10

1) MS गौरवः. Cp. Divy. 2, 26.

2) I doubt as to the correctness of this word. In other instances, where the commonplace recurs, there is some difference. In avad. nr. 24 it is written in B °घोषः, in nr. 38 °घोशः, in nr. 75 °घोषणः, in nr. 36 it looks rather indistinct, °घोणः or °घोशः. Feer translates everywhere 'ayant la voix haute', save in avad. nr. 36 (p. 132, 19), where he has 'ayant les narines saillantes'. This presupposes skrt. *uccaghona*, the other version on the contrary *uccaghosa*. In the Divy., where the commonplace occurs six times, I believe, the epithet in question is wanting four times (p. 2, 26, 26, 3, 58, 3 and 330, 9); it is once found as *uccaghosaṇah* (p. 441, 9) and once as *uccaghonaṇah* (p. 523, 17, but with the variant °ghosaṇah).

3) MS समलंकृतमशो°...गात्रं.

4) MS सात्तपरश्च (D शा°).

5) Query कर्षिकाया? The author, however, of *Kalpadrūmāv.* read the locat. °*kāyām*, since he paraphrased it by पद्मकर्षिकासीने (K f. 17a 6).

6) My additions are confirmed by K f. 17a 7 यत्र यत्रैव पादौ स चन्दनो नि-
 दधौ भुवि । तत्र तत्रैव पद्मानि प्राडुर्भवन्ति सर्वत्र ॥

7) Ex conject. (cp. Feer p. 94, 14 'accorder' and K f. 17a 8 तदर्हसि महारा-
 जन्नु (sic) तस्मिन् चन्दनं शिशुः; MS कुमारमुत्प्रच्छुम् (D °रमुन्प्रयेच्छुम् °).

ति⁽¹⁾ पक्षैश्च सर्वमधिष्ठानमलङ्कारिष्यतीति ॥ राजाह । एवमस्त्विति ॥ ततश्चन्दनः सर्वा-
लङ्कारविभूषितो ऽमात्यपुत्रपरिवृतो विविधैर्वाद्यैर्वाद्यमानै⁽²⁾ राजकुलाह्वितिरूपयति नग-
रपर्व प्रत्यनुभवितुम् । तत्र तस्य गच्छतः पदविन्यासे पदविन्यासे पद्मानि प्राडुर्भवन्ति
दर्शनीयानि मनोरमाणि च । तान्यर्करश्मिभिः स्पृष्टमात्राणि⁽³⁾ ज्ञायन्ति शुष्यन्ति ॥

5 अथ तस्य शुद्धसत्त्वस्य कल्याणाशयस्य पूर्वबुद्धावरोपितकुशलमूलस्य तद्दर्शनाद्यो-
निशो मनसिकार उत्पन्नः । यथेमानि पद्मानि उत्पन्नमात्राणि शोभन्ते ऽर्करश्मिपरितापि-
तानि ज्ञायन्ति शुष्यन्ति एवमेतदपि शरीरमिति ॥ तस्यैव चित्तपतस्तुल्यत⁽⁴⁾ उपपरीतना-
णस्य सप्तोत्रंशद्वोधिपद्मधर्मा अभिमुखीभूताः । तेन तस्यैव जनकायस्य मध्ये स्थितेन
प्रत्येकबोधिः सान्नातृकता⁽⁵⁾ । यावच्छुद्धावासकार्यिकैर्देवैस्तस्मै⁽⁶⁾ काषायान्युपनामितानि⁽⁷⁾ ।
10 तानि च प्रावृत्य⁽⁸⁾ गगनतलमुत्पतितो विचित्राणि च प्रातिहार्याणि कर्तुं प्रवृत्तो यद्दर्शना-
द्वाज्ञामात्यनैगमसहायेन महान्प्रसादः प्रतिलब्धो विचित्राणि च कुशलमूलान्यवरोपि-
तानि ॥

भगवानाह । अतश्चन्दनस्य प्रत्येकबुद्धस्योत्पत्तिर्नामाभिनिवृत्तिश्चेति⁽⁹⁾ ॥ भित्तत्रो
भगवत्ते पप्रच्छुः । कानि भद्रं चन्दनेन प्रत्येकबुद्धेन कर्माणि कृतानि येनास्य शरीरं सुग-

1) Ex conject. (cp. Feer p. 94, 15 'il participera avec nous à la fête'); MS सक्षुपर्वस्तेभवि° (C सक्षुपर्वतेभवि°).

2) MS वाद्यमानै (D ऽमनेकै).

3) B ग्नायन्ति, D corr., cp. *infra* l. 7.

4) MS उपपरोद्दय°.

5) Sic MS. I doubt the genuineness of this reading, and comparing Divy. 350, 14 and *infra* avad. nr. 24 (p. 136, 7), I surmise the author wrote बोधिपद्मा धर्मा.

6) MS काशा°.

7) MS उपनामितानि. As to my correction, which assumes the author has written here correct Sanskrit, cp. e. g. Divy. 22, 14 and 67, 12.

8) Sic MS.

9) MS स्योत्पत्तिनामाभिनिवृत्तिश्चेति.

न्धि तीक्ष्णोन्मिद्यशेति ॥ भगवानाह । काश्यपे भगवति प्रन्नसितो बभूव तत्रानेन केशन-
 खस्तूपे⁽¹⁾ गन्धावसेकः कृतः पुष्पाणि चाचरोपितानि प्रत्येकबोधौ चानेन मार्गो भाषितः ।
 <तस्मात्तर्हि भिन्नव> एवं शिन्धितव्यं यच्छास्तारं सत्करिष्यामो गुरुकरिष्यामो मानयि-
 ष्यामः पूजयिष्यामः शास्तारं सत्कृत्य गुरुकृत्य मानयित्वा पूजयित्वापनिश्चित्य विहृरि-
 ष्याम इत्येवं वो⁽³⁾ भिन्नवः शिन्धितव्यम् ॥

5

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) Ex conject.; MS स्तूप.

2) B मानयित्वा पूजयित्वा पूजयित्वा^o, CD corr.

3) B वा, P corr.

पत्र रति २२ ॥

बुद्धो भगवान्मत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राज्ञभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठभिस्सार्थवाहैर्देवैर्नगिर्पत्तैरसुरैर्ग[21b]रुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयत्नासुरगुरुड-
 किन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनास-
 5 नग्लानप्रत्ययभेषज्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्घः श्रावस्त्यां विक्रति जेतवने ऽनाथपिण्ड-
 दस्थारणे ॥ श्राचरितमेतन्मध्यदेशे यदारामिकाः पद्मान्यादाय⁽³⁾ वीथीं गत्वा विक्रीणते ॥
 अथ भगवान्पूर्वाङ्गे निवास्य पात्रचीवरमादाय श्रावस्त्यां पिण्डाय प्रावितत्⁽⁴⁾ । अन्यतमा च⁽⁵⁾
 स्त्री दारकं स्वभुजाभ्यामादाय⁽⁶⁾ वीथीमवतीर्णा । दर्श च स दारको बुद्धं भगवत्तं द्वात्रिं-

1) MS वाहैदे.

2) MS पात्र.

3) Ex conject.; MS पद्माभ्यामादाय.

4) Ex conject.; MS विक्रीणते. The ātmanepada of *vi* + *krī* has been also corrupted in MS in the opening of tale 7, cp. *supra* p. 36, 11. That it occurs in Sanskrit Buddhist texts, is plain from Divy. 352, 14. 382, 13.

5) MS अन्यतमश्च.

6) Ex conject.; MS सुभगेन°, an evidently corrupted reading. If the Tibetan version, which according to Feer 96 n. 2 has ལུ་ལོ་ «sur son sein», has here given a literal translation, सुभगेन must be a deprecation of such a word as अङ्केन, as is stated by Feer. But this is not very probable. In the paraphrase of the Kalpadrum. (f. 102b 3), it is simply said that the woman had a child with her — स्त्र्येका तत्रादायैकदारकं — and there the child is to be supposed of a more advanced age, for when he sees the Buddha, he catches the lotus and भगवत्: पुरी गत्वा नत्वा परिसमत्तिपत्. Should the author of that avadānamālā have altered this point of the tale because the text he used was already corrupted in the word सुभगेन?

शता मन्त्रानुरूपलक्षणैः समलङ्कृतमशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं व्यामप्रभालङ्कृतं⁽¹⁾
 सूर्यसहस्रातिरेकप्रभे जङ्गममिव रत्नपर्वते समन्ततो भद्रकम् । दृष्ट्वा च⁽²⁾ पुनः प्रसादज्ञातः
 सहसा⁽³⁾ बाहुमभिप्रसार्यारामिकसकाशात्पद्मे गृहीत्वा भगवतो मूर्ध्नि प्रतिपन्नवान्⁽⁴⁾ । त-
 तस्तत्पद्मे शकटचक्रमात्रं भूवोपरि विहायसि स्थितं भगवत्तं च गच्छन्तमनु⁽⁵⁾ गच्छति ति-
 ष्ठन्ति तिष्ठति ॥ ततो भगवता⁽⁶⁾ पद्मरागसदृशा प्रभा उत्सृष्टा यया सकला आवर्स्ता घ्रवभा- 5
 मिता तद्धेतुकं⁽⁷⁾ च राजामात्यैरा घ्रावर्जिताः ॥

ततो भगवता स्मितमुपदर्शितम् । धर्मता खलु यस्मिन्समये बुद्धा भगवत्तः स्मितं
 प्राविष्कुर्वन्ति तस्मिन्समये नीलपीतलोहितावदाता अर्चिषो मुखान्निश्चार्य काश्चिद्ध-
 स्ताद्गच्छति <काश्चिद्धपरिष्ठाद्गच्छति> । या अथस्ताद्गच्छति ताः संजीवं कालसूत्रं संघातं
 रौरवं <महारौरवं>⁽⁸⁾ तपनं प्रतापनमवीचिमर्बुदं निरर्बुदमट्टं हृद्वं ऊङ्गवमुत्पलं पद्मं 10

Now, I think, the superfluous syllable भ्यान् put in our mss. a little higher (see p. 124, n. 3) must have its place here, in which case instead of the meaningless words सुभगेनादाय there may appear what seems to be the genuine reading स्वभुजाभ्यामादाय 'taking the child in her arms'. Cp. R f. 142a 3 ततस्तं दारकं नवा स्वभुजाभ्यामनयकृत्. Moreover, Prof. De Groot informs me, the Chinese version expressly states that the woman was in the street, holding the child within her arms
 拘 — 小兒.

1) B व्योम, P corr.

2) Ex conject.; MS भद्रकं च दृष्ट्वा पुनः.

3) Ex conject.; MS सहसाहा°, in B the stroke of the r in सा seems to be added by a second hand. K. f. 102b 9 has सहसा पद्ममेकं तूपादायारामपालकात्.

4) Ex conject.; MS प्रतिपन्नस्ततस्त°.

5) If the text is here genuine, अनु must be a postpos., not a prefix. Yet cp. *infra*, p. 138.

6) MS भगवतो. — Cp. K. f. 103a 2 ततो भगवता. . . . आभा समुत्सृष्टा.

7) Ex conject., cp. *supra*, p. 76, 7; MS तद्धेतुकं च. The passage from *taddhai*° to *āvarjitāh* is not found in Feer's translation.

8) D adds the missing word.

नक्हापन्नं⁽¹⁾ नरकान्गत्वा ये उष्णनरकास्तेषु शीताभूता निपतन्ति ये शीतनरकास्तेषूप्णो-
 भूता निपतन्ति । तेन तेषां सन्नानां कारणाविशेषाः प्रतिप्रसन्नयन्ते । तेषामिवं भवति ।
 किं नु वयं भवत्त इतश्च्युता⁽²⁾ अहो स्विदन्द्यत्रोपपन्ना इति । तेषां प्रसादसंज्ञनार्थं⁽⁴⁾ भगवा-
 त्निर्मितं विसर्जयति । तेषां निर्मितं दृष्ट्वैवं भवति । न ह्येव वयं भवत्त इतश्च्युता नाप्यन्य-
 5 त्रोपपन्ना अपि त्वयमपूर्वदर्शनः सन्नो ऽस्यानुभावेनास्माकं कारणाविशेषाः प्रतिप्रसन्नवधा
 इति । ते निर्मिते चित्तमभिप्रसाद्य तन्नरकवेदनीयं कर्म तपयित्वा देवनुष्येषु प्रतिसन्धिं
 गृह्णति यत्र सत्यानां भाजनभूता भवति । या उपरिष्ठाद्गच्छति ताद्यातुर्महारात्रिकाम्ब्रप-
 त्त्रिंशान्यामांस्तुषिताम्निर्नाणरतीन्परनिर्मितवशवर्तिनो ब्रह्मकायिकान्ब्रह्मपुरोहितान्-
 न्महाब्रह्मणः परीताभानप्रमाणाभानभास्वरा⁽⁵⁾न्परीतशुभानप्रमाणशुभाञ्जुभकृत्स्नाननध-
 10 कान्पुण्यप्रसवान्बृहत्फलान्बृहानतपान्मुदशान्मुदर्शनानकनिष्ठान्देवान्गत्वा अनित्यं दुः-
 खं शून्यमनात्मेत्युद्धोपयति गाथाद्वयं च भाषते ।

आरभध्वं निष्क्रामत पुण्यध्वं बुद्धशासने ।

धुनोत मृत्युनः सैन्यं नडागारमिव कुञ्जरः ॥

यो ह्यास्मिन्धर्मविनये अप्रमत्तश्चरिष्यति ।

15

प्रह्राय ज्ञातिसंसारं दुःखस्यात्तं करिष्यति ॥

अथ ता अर्चिषस्त्रिसाहस्रमहासाहस्रं लोकधातुमन्वाह्णिय्य भगवत्तमेव पृष्ठतः
 पृष्ठतः समनुगच्छति । तद्यदि भगवानतोतं कर्म व्याकर्तुकामो भवति भगवतः पृष्ठतो
 ऽत्तर्धीयते । अनागतं व्याकर्तुकामो भवति पुरस्तादत्तर्धीयते । नरकोपपत्तिं व्याकर्तुका-
 मो भवति पादतले ऽत्तर्धीयते । तिर्यगुपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पाण्यार्थमत्तर्धीयते ।

1) MS नरकं ग°.

2) MS भदत्त.

3) MS अहो.

4) B संज्ञनार्थं, D corr.

5) MS °स्वरापरी°.

प्रेतोपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पादाङ्गुष्ठे ऽत्तधीयते । मनुष्योपपत्तिं व्याकर्तुकामो भव-
ति ज्ञानुनो(२)त्तधीयते । बलचक्रवर्तिराद्यं व्याकर्तुकामो भवति वामे करतले ऽत्तधीयते ।
चक्रवर्तिराद्यं व्याकर्तुकामो भवति दक्षिणे करतले ऽत्तधीयते । देवोपपत्तिं व्याकर्तु-
कामो भवति नाभ्यामत्तधीयते । श्रावकबोधिं व्याकर्तुकामो भवति घ्रास्ये ऽत्तधीयते ।
प्रत्येकां बोधिं व्याकर्तुकामो भवति ऊर्णायामत्तधीयते । अनुत्तरां सम्यक्संबोधिं व्या- 5
कर्तुकामो भवति उष्णीषे ऽत्तधीयते ॥

अथ ता अर्चयो भगवत्तं त्रिः प्रदक्षिणीकृत्य भ[22a]गवत् ऊर्णायामर्हिताः । अथा-
युष्मानानन्दः कृतकरपुटो भगवत्तं पप्रच्छ ।

नानाविधो रङ्गमरुत्तचित्रो वक्त्रात्तरान्निष्कमितः कलापः ।

अवभासिता येन दिशः समन्ताद्दिवाकरेणोदयता यथैव ॥

10

गाथाश्च भाषते⁽³⁾ ।

विगतोद्धवा दैन्यमदप्रकीर्णा बुद्धा जगत्युत्तमहेतुभूताः ।

नाकारणं शङ्कमृणालगौरं स्मितमुपदर्शयन्ति जिना जितारपः ॥

तत्कालं स्वयमधिगम्य धीर बुद्ध्या

श्रोतृणां⁽⁴⁾ श्रमणं जिनेन्द्रं काङ्क्षितानां ।

15

धीराभिर्मुनिवृष वाग्भिरुत्तमाभि-

रुत्पन्नं व्यपनय संशयं शुभाभिः ॥

नाकस्मान्नवणाजलाद्गिराजधैर्याः

संबुद्धाः स्मितमुपदर्शयन्ति नाथाः ।

1) B ऊष्णी°, DC corr.

2) B उर्णा°, D corr.

3) MS भाषते.

4) MS श्रोतृणां.

5) MS अवपा.

वस्यार्थे स्मितमुपदर्शयति धीराः

तं श्रोतुं समभिलषति ते जनौघा इति ॥

भगवानाह । एवमेतदानन्दैवमेतत् । नाह्वेत्प्रत्ययमानन्द तयागता अर्हत्तः सम्य-
कसंबुद्धाः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति । पश्यस्यानन्दानि दारकेण प्रसादज्ञातेन तयागतस्य पद्मं
5 नित्तम् ॥ एवं भद्रं ॥ एषानन्द दारको ऽनेन कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन
च पञ्चदश कल्पान्विनिपातं न गमिष्यति दिव्यमानुषसुखमनुभूय पद्मोत्तरो नाम प्रत्येक-
बुद्धो भविष्यति । अयमस्य देयधर्मो यो ममान्तिके चित्तप्रसादः । तस्मात्तर्हि भित्तव एवं
शित्तितव्यं बहुद्वप्रत्येकबुद्धआवकेषु कारान्कारिष्याम इत्येवं वो भित्तवः शित्तितव्यम् ॥
इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) B जनौघा, D corr.

2) Cp. *supra* p. 20, n. 6.

3) MS कल्पवि°.

4) B कारां करि° (DP कामां करि°, C कायां करि°). Cp. my observation in W. Z. XVI, 351.

चक्रमिति २३ ।

बुद्धो भगवान्मत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्थवाहो^(१) देवैर्नागैर्गन्धर्वैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयत्नासुरगरुडकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयना-
 सनलानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सभ्रावकसङ्घो राजगृहे विहरति वेणुवने कलन्दकनि- 5
 वापे ॥ राजगृहे ऽन्यतमः सार्थवाहो महासमुद्रमवतीर्णः । तस्य भार्या यौवनवती । सा
 स्वामिनो ऽर्धे उत्कण्ठति^(३) परितप्यति न चास्या भर्ता आगच्छति ॥ तया नारायणस्य
 प्रणयत्य प्रतिज्ञातं यदि मे भर्ता शीघ्रमागच्छति अहं ते सौवर्णचक्रं प्रदास्यामीति ॥
 ततस्तस्याः स्वामी स्वस्तिन्नेमाभ्यां महासमुद्रादाशु प्रत्यागतः । तया सौवर्णचक्रं^(४) का-
 रितम् ॥ सा दासीगणपरिवृता^(५) चक्रमादाय गन्धधूपपुष्पं च देवकुलं संप्रस्थिता ॥ 10

अत्रात्तरे नास्ति किञ्चिद्बुद्धानां भगवतामज्ञातमदृष्टमविदितमविज्ञातम् । धर्मता
 खलु बुद्धानां भगवतां महाकाह्णिकानां लोकानुग्रहप्रवृत्तानामेकारत्ताणां शमथविप-
 ष्यनाविहारिणां^(६) त्रिदमथवस्तुकुशलानां चतुरोद्योतीर्णानां चतुर्भुजिपादचरणतलमुप्रति-

1) MS पात्र.

2) MS आवस्त्यामन्य°. The Tibetan has 'at Rājagṛha', see Feer 98 n. 1. Indeed, *Crāvastjām* is likely to have been written in the archetype by mistake instead of *Rājagṛhe*. Cp. *infra* p. 130, 13.

3) Ex conject.; B परितस्यानचास्य (C °नतस्य, DP °नचास्या).

4) MS कारितः.

5) MS परिवृतचक्र° (D °तःचक्र°).

6) BCP have a superfluous य (or प?) between त्रि and द.

ष्ठितानां चतुर्षु संग्रहस्तुषु दीर्घरात्रकृतपरिचयानां पञ्चाङ्गविप्रकीर्णानां पञ्चगतिसम-
 तिक्रातानां पञ्चसमन्वागतानां पट्टपारमितापरिपूर्णानां सप्तबोधयङ्गकुसुमाब्जानामष्टा-
 ङ्गमार्गदेशिकानां नवानुपूर्वसमापत्तिकुशलानां दशबलबलिनां दशदिक्समापूर्णयशसां
 5 दशशतवशवर्तिप्रतिविशिष्टानां त्रो⁽¹⁾ रात्रेस्त्रिर्दिवसस्य बुद्धचतुषा लोकं व्यवलोक्य ज्ञा-
 नदर्शनं प्रवर्तते । को ह्यीयते को⁽²⁾ वर्धते कः कृच्छ्रप्राप्तः कः संकटप्राप्तः कः संवाधप्राप्तः कः
 कृच्छ्रसंकटसंवाधप्राप्तः को ऽपायनिम्नः⁽³⁾ को ऽपायप्रवणः को ऽपायप्राग्भारः कमहमपाया-
 दुद्धृत्य स्वर्गे मोक्षे च प्रतिष्ठापयेयं कस्य कामपङ्कनिमग्नस्य हस्तोद्धारमनुप्रदद्यां कमार्य-
 धनविरहितमार्यधनैश्चर्याधिपत्ये प्रतिष्ठापयेयं कस्यानवरोपितानि कुशलमूलान्यवरोप-
 येयं कस्यावरोपितानि परिपाचयेयं कस्य परिपक्वानि विमोचयेयम् । आह च ।

10

अप्येवातिक्रमेद्दलां सागरौ मकरालयः ।

न तु वैनैयवत्सानां बुद्धो वेलामतिक्रमेत् ॥

पश्यति भगवानियं दारिका मद्दर्शनात्प्रत्येकत्रोधेः कुशलमूलान्यवरोपयिष्यती-
 ति ॥ ततः पूर्वोक्ते निवास्य पात्रचीवरमादाय भिन्नुगणप[22b]रिवृतो भिन्नुसङ्गपुरस्कृतो रा-
 जगृहं पिण्डाय प्राविशत् ॥ अथासौ दारिका ददर्श बुद्धं भगवन्तं द्वात्रिंशता महापुरुपुलकैः
 15 समलङ्कृतमशीतया चानुच्यञ्जनैर्विराजितगात्रं व्योमप्रभालङ्कृतं सूर्यसहस्रातिरेकप्रभं ज-
 ङ्गममिव रत्नपर्वतं समन्ततो भद्रकम् । सहदर्शनाच्च लब्धप्रसादा भगवति सौवर्णचक्रं
 नेतुमारब्धा । ततश्चेष्टिक्रिया वार्यते नायं नारायण इति । सा वार्यमाणापि तीव्रप्रसादाव-
 र्जितमानसा बुद्धस्य भगवत उपरि सौवर्णचक्रं विनित्य⁽⁷⁾ गन्धमाल्यं च दत्तवती ॥

1) MS त्रिरात्रेस्त्रिदि°.

2) added in D.

3) MS पायनिमग्नः, cp. *supra* p. 95, n. 1.

4) B मकरालयः, DP corr.

5) MS व्योम°.

6) In MS सा is repeated before तीव्रप्रसादा°. As to *tirraprasāda* cp. Divy. 88, 23.

7) Ex conject.; MS विनित्य. Cp. *infra* tale 30 B 28 a.

ततो भगवता स्मितं विदर्शितम् । धर्मता खलु यस्मिन्समये बुद्धा भगवन्तः
स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति तस्मिन्समये नीलपीतलोहितावदाता अर्चिषो मुखान्निश्चार्थ
काश्चिदधस्ताद्भक्त्युक्ति काश्चिदुपरिष्ठाद्भक्त्युक्ति । या अधस्ताद्भक्त्युक्ति ताः संज्ञीवं
कालमूत्रं संघातं रौरवं महारौरवं तपनं प्रतापनमवीचिमर्बुदं निर्बुदमष्टं कृत्स्नं
कुङ्कुममुत्पलं पद्मं महापद्मं नरकाङ्गत्वा ये उष्णनरकास्तेषु शीतीभूता नि- 5
पतन्ति ये शीतनरकास्तेषूपष्णीभूता निपतन्ति । तेन तेषां सत्त्वानां कारणा-
विशेषाः प्रतिप्रसन्नभ्यन्ते । तेषामेवं भवति । किं नु वयं भवन्त इत्युच्यते आहो स्वित्य-
त्रोपपन्ना इति । तेषां प्रसादसंज्ञनार्थं भगवान्निर्मितं विसर्जयति । तेषां तं निर्मितं दृष्ट्वैवं
भवति । न ह्येवं⁽³⁾ वयं भवन्त इत्युच्यते नाप्यन्यत्रोपपन्ना अपि त्वयमपूर्वदर्शनः सत्त्वो ऽस्या-
नुभावेनास्माकं कारणाविशेषाः प्रतिप्रसन्ना इति । ते निर्मिते चित्तमभिप्रसाद्य तन्नरक- 10
वेदनीयं यत्कर्म⁽⁴⁾ क्षपयित्वा देवमनुष्येषु प्रतिसन्धिं गृह्णन्ति यत्र सत्यानां भाजनभूता भवन्ति ।
या उपरिष्ठाद्भक्त्युक्ति ताश्चातुर्महाराजिकांस्त्रयस्त्रिंशान्यामांस्तुषिता⁽⁵⁾निर्माणरतोन्परि-
र्मितवशवर्तिनो ब्रह्मकायिकान्ब्रह्मपुरोहितान्महाब्रह्मणः परीताभानप्रमाणाभानभा-
स्वरान्परीतशुभानप्रमाणाशुभाञ्जुभकृत्स्नाननधकान्पुण्यप्रसवान्बृहत्फलान्बृहानतपान्मु-
दशान्मुदर्शनानकनिष्ठान्देवान्गत्वा अनित्यं दुःखं शून्यमनात्मेत्युद्धोषयन्ति गाथाद्वयं च 15
भाषते ।

गारभध्वं निष्क्रामत पुण्यध्वं बुद्धशासनं ।

धुनीत मृत्युनः सैन्यं नडागारमिव कुञ्जरः ॥

यो ह्यस्मिन्धर्मविनये अग्रमतश्चरिष्यति ।

प्रकृत्य ज्ञातिसंसारं दुःखस्यात्तं करिष्यति ॥

1) B निर्बुदं, CD निर्बुदं, P corr.

2) MS नरकं ग°

3) MS ह्येव (D ह्यैव).

4) MS क्षेप°.

5) B °पितानिर्मा°, D corr.

6) B ज्ञातिसं, DP corr.

- अथ ता अर्चिपस्त्रिसाहस्र(महासाहस्रं)⁽¹⁾ लोकाधातुमन्वाहृण्य भगवत्तमेव पृष्ठतः
 पृष्ठतः समनुगच्छति । तद्यदि भगवानतीतं कर्म व्याकर्तुकामो भवति भगवतः पृष्ठतो
 ऽत्तधीयते । अनागतं व्याकर्तुकामो भवति पुरस्तादत्तधीयते । नरकोपपत्तिं व्याकर्तुका-
 मो भवति पादतले ऽत्तधीयते । तिर्यगुपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पाण्यमत्तधीयते ।
 5 प्रेतोपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पादाङ्गुष्ठे ऽत्तधीयते । मनुष्योपपत्तिं व्याकर्तुकामो भव-
 ति ज्ञानुनोर्त्तधीयते । बलचक्रवर्तिराद्यं व्याकर्तुकामो भवति वामे करतले ऽत्त-
 धीयते । चक्रवर्तिराद्यं व्याकर्तुकामो भवति दक्षिणे करतले ऽत्तधीयते । देवोपपत्तिं
 व्याकर्तुकामो भवति नाभ्यामत्तधीयते । आचक्रवोधिं व्याकर्तुकामो भवति घ्रास्ये ऽत्त-
 धीयते । प्रत्येकां बोधिं⁽²⁾ व्याकर्तुकामो भवति ऊर्णायामत्तधीयते । अनुतरां सम्यक्संबो-
 10 धिं व्याकर्तुकामो भवति उष्णीषे ऽत्तधीयते ॥

अथ ता अर्चिपो भगवत्तं त्रिः प्रदक्षिणीकृत्य भगवत ऊर्णायामत्तर्हिताः । अथापु-
 ष्मानानन्दः कृतकरपुटो भगवत्तं पप्रच्छ ।

नानाविधो रङ्गसहस्रचित्रो वक्त्रात्तरान्निष्कसितः कलापः ।

अथभासिता येन दिशः समत्ताद्विवाकरेणोदयता यथैव ॥

- 15 गाथाश्च भाषते ।

विगतोद्धवा दैन्यमदप्रह्वीणा बुद्धा जगत्युत्तमहेतुभूताः ।

नाकार्णां शङ्कमृणालगौरं स्मितमुपदर्शयन्ति जिना जितार्यः ॥

तत्कालं स्वयमधिगम्य वीर बुद्धा

⁽³⁾ श्रोतृणां ⁽⁴⁾ श्रमणा जिनेन्द्र ⁽⁵⁾ काङ्क्षितानां ।

1) Added in D.

2) Anusvāra wanting in B; D corr.

3) B श्रोतृ, DP corr.

4) MS श्रवणा.

5) B काङ्क्षिकानां, D corr.

धीराभिर्मुनिवृष वाग्भिरुत्तमाभि-

रुत्पन्नं व्यपनय संशयं⁽¹⁾ शुभाभिः ॥

नाकस्मात्त्रवणत्रलाद्रिरात्रधैर्याः⁽²⁾

संबुद्धाः स्मितमुपदर्शयन्ति नायाः ।

पस्यार्ये स्मितमुपदर्शयन्ति धीराः

तं श्रोतुं समभिलषन्ति ते जनौघा⁽³⁾ इति ॥

5

भगवानाह । एवमेतदानन्दैवमेतत्⁽⁴⁾ । नाह्वेत्प्रत्ययमानन्द तथागता घर्कतः सम्य-
क्संबुद्धाः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति । पश्यस्यानन्दानया दारिकया तथागतस्य सौवर्णचक्रं
त्तिष्ठन् ॥ एवं भर्तृ ॥ एषानन्द दारिकानेन कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्या-
गेन च पञ्चदश कल्पान्विनिपातं न गमिष्यति दिव्यं मानुषं सुखमनुभूय <च> चक्रात्तरो 10
नाम प्रत्येकबुद्धो भविष्यति । घपमस्य देयधर्मो यो ममास्तिके चित्तप्रसाद इति । तस्मा-
त्तर्हि भित्तव एवं शित्तितव्यं पद्भुद्धप्रत्येकबुद्धआवकेषु कारान्कारिष्याम इत्येवं वो भि-
त्तवः शित्तितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते च भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) MS संशयशु°.

2) B रात्रधैर्याः, D corr.

3) B जनौघा°, D corr.

4) B °वमेवनाह्वेत्, DCP corr.

दशशिरा इति २४ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्ववाहैर्देवैर्नागैर्वनैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागपत्तासुरगरुडकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभी चोवरपिण्डपातिशयनासनगू-
 5 नप्रत्यपभैषव्यपरिष्काराणां सञ्चायकसङ्घो मगधेषु जनपदचारिकां चरन्गङ्गातीरमनुप्रातः
 सार्धं भित्तुसङ्घेन । अद्रानुस्ते भित्तवो ह्येत एव पुराणस्तूपं वातातपवर्षैरवरुणं प्रहृ-
 ग्णं दृष्ट्वा च पुनर्भगवत्तं पप्रच्छुः कस्यैष भदत्त स्तूप इति ॥ भगवानाह । दशशिरसः प्रत्ये-
 कबुद्धस्येति ॥ भित्तव उचुः । कुतो भदत्त दशशिरसः प्रत्येकबुद्धस्योत्पत्तिर्नामाभिनिर्वृत्ति-
 श्येति ॥ भगवानाह । इच्छ्वयं पूयं भित्तवः श्रोतुमिति ॥ त उचुरेवं भदत्तेति ॥ तेन हि भि-
 10 त्तवः शृणुत साधु च सुष्ठु च मनसि कुरुत भाषिष्ये ॥

भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीते ऽध्वनि वाराणस्यां नगर्यां ब्रह्मदत्तो नाम राजा राड्यं कार-
 यति सङ्घं च स्फातं च त्नेमं च सुभित्तं चाकीर्णवङ्कजनमनुष्यं च प्रशातकलिकलकृडिम्ब-
 उमरं⁽⁴⁾ तस्करोगापगतं शालीतुगोमहिषोसंपन्नं धार्मिको धर्मराज्ञो⁽⁵⁾ धर्मस्थितो धर्मेण
 राड्यं कारयति । स च राजा ऽपुत्रः पुत्राभिनन्दो शिववरुणकुबेरशक्रब्रह्मादीनन्यांश्च
 15 देवताविशेषानायाचते । तद्यथा धारामदेवता वनदेवताश्चरदेवताः शृङ्गाटकदेवता बलि-
 प्रतिप्राहिका देवताः सहजाः सहधार्मिका नित्यानुबद्धा अपि देवता आयाचते ॥ स चैव-

1) MS पात्र.

2) Ex conject; MS °वरुणं प्रहृष्टैर्दृष्ट्वा.

3) MS भिनिर्वृत्तिश्येति. Cp. *supra* p. 119, n. 5.

4) MS उमर. Cp. *supra* p. 120, n. 5.

5) B राड्यो, D corr.

मायाचनपरस्तिष्ठति । तस्य चोग्याने मरुती पद्मिनी उत्पलकुमुदपद्मपुण्डरीकसंकेत्रा
 हैसचक्रवाककारणउवादिशकुनोपशोभिता नलिनी । तत्र पद्ममतिप्रमाणमकण्टकं सह-
 सोत्पन्नम् । तद्विवसे दिवसे वर्धते न तु फुल्लति । तत आरामिकेण राज्ञे निवेदितम् । राज्ञा
 उक्तः परिर्दयतामेतत्पद्ममिति ॥ यावदपरेण समयेन सूर्योदये तत्पद्मं विकसितम् ।
 तस्य पद्मस्य कर्णिकायां दारकः पर्यङ्कं बद्धावस्थितः अभित्रयो दर्शनीयः प्रासादिको 5
 गौरः कनकवर्णशकुन्नाकारशिराः प्रलम्बवाङ्कुरिर्विस्तीर्णललाट उच्चवोषाः संगतधूस्तुङ्गनासः
 द्वात्रिंशता महापुरुषलक्षणैः समलङ्कृतो ऽशीत्यानुस्यञ्जनैर्विराजितगात्रः । तं दृष्ट्वारामि-
 केण राज्ञे निवेदितम् ॥ श्रुत्वा राजा सामात्यः सात्तःपुरश्च तडुग्यान् गतः । दर्श राज्ञा
 पद्मकर्णिकायां तथा विधातमानं दृष्ट्वा च पुनर्दृष्टुष्टप्रमुदित उदयप्रीतिसौमनस्यजातः
 पद्मिनीमवगाह्य तं गृहीत्वा मरुता सत्कारेण स्वगृह्णानीय अमण्डलाक्षणनैमित्तिकानां 10
 निवेद्य त्रीणि सप्तकान्येकविंशति⁽⁵⁾ दिवसान्जातस्य जातिमहं कृत्वा दशशिरा इति नाम-
 धेयं कृतवान् ॥

दशशिरा दारकः अष्टाभ्यो धात्रीभ्यो दत्तो द्वाभ्यामंसधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्षीरधा-
 त्रीभ्यां द्वाभ्यां मलधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्रीडनिकाभ्यां धात्रीभ्याम् । सो ऽष्टाभिर्धात्रीभिर्हवी-

1) MS °रुत्ता°.

2) Sic MS (C घाणाः, D घ्राणाः). Cp. *supra* p. 121, n. 2.

3) MS समलङ्कृतमर्शा....गात्रं, cp. the same neglect of the ūha *supra* p. 120, 1 and 121, n. 3.

4) MS अणवण.

5) In this formula °विंशति seems to be used as an indeclinable, cp. Divy. 3, 5, 26, 7, 167, 17. For the rest, instances of cardinals not declined but used in their stem-form are not uncommon in Buddhist Sanskrit. Cp. my *Ved. und Skrt. Syntax* § 149. In Hopkins' article on numbers in the Mahābhārata (J. A. O. S. XXIII, 109—155) there occur also some Mhbh. instances, as V, 43, 15 (p. 111). I, 86, 15 (p. 117). XIII, 107, 31 (p. 121).

6) MSS, except D, दत्तमत्सधा°. In B म is separated from त्त and त्स by a small blank so as to make it probable that the gap existed already in A.

7) In MS there is here much confusion. B मत्सधात्रीभ्यां द्वाभ्यां मलधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्रीडनिकाभ्यां द्वाभ्यां धात्रीभ्यां सो. In D the confusion is still greater. I have arranged the text according to the other occurrences of this often recurring common-place; cp. e. g. *supra* p. 15, 11.

पते वर्धते⁽¹⁾ तीरेण दध्ना नवनीतेन सर्पिषा सर्पिमण्डना⁽²⁾न्यैश्चोत्तैरुपकरणाविशेषैराशु
वर्धते क्रुदस्थमिव पङ्कजम् ॥ [23b] स च कुमारः श्राद्धो भद्रः कल्याणाशय आत्मकृतप-
रहितप्रतिपन्नः कारुणिको महात्मा धर्मकामः प्रजावत्सलः । स पश्यति पितरं रात्रधर्मे
स्थितं⁽³⁾ सावय्यमवद्यानि कर्माणि कुर्वाणम् । दृष्ट्वा च कुमारः संविद्यः पितरं विज्ञापयामास
5 अमुन्नानोक्ति मां तात पत्रनिष्यामि स्वाह्वयते धर्मविनय इति । यावत्पित्रानुज्ञातः केश-
प्रमश्रु अत्रतार्य काषायणि वस्त्राण्यद्यच्छाद्य सम्यगेव श्रद्धया अगारान्गारिकां पत्रनि-
तः ॥ तेन विनोपदेशेन⁽⁵⁾ सप्तत्रिंशद्वोधिपत्तान्धर्मानामुखोकृत्य⁽⁶⁾ प्रत्येका बोधिः⁽⁷⁾ साक्षात्कृता ।
स गगनतलमुत्पत्य पितुः सकाशे विचित्राणि प्रातिह्वार्याणि चकार ॥ ततो राज्ञा त्रैमा-
स्यं पिण्डकेनोपनिमन्त्रितः ॥ स शरीरभारोद्धहनपरिखिन्नो विचित्राणि प्रातिह्वार्याणि
10 दर्शयित्वा इन्धनक्षयादिवाग्निर्निवृत्तिमुपज्ञगाम ॥ तस्यैव स्तूप इति ॥

अथ भिन्नवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । कानि भद्रं दश-
शिरसा कर्माणि कृतानि येन मातुः कुतौ नोपपन्नः पन्न उपपन्न इति ॥ भगवानाह ॥ दश-
शिरसैव⁽⁹⁾ भिन्नवः कर्माणि कृतान्युपचितानि <लब्धसंभाराणि> परिणतप्रत्ययान्योषवत्प्र-

1) MS वर्द्धते. 2) MS सर्पिमण्डना° (D °मण्डना°, C सपिण्डना°).

3) Ex conject.; MS सावय्यानि (P °ने)त्रय्यानि. In *sāvadya* the word *avadya* is a substantive, the meaning of the whole being: «performing blamable acts in a blamable way», or «a blamable person, performing blamable acts». Cp. Feer's translation (101, 5) 'lié à ce qui est méprisable, accomplissant des actes méprisables'; the Tibetan འཇམ་མཚོ་ (or མཚོ་) 's' («rendue dans le *Dict. Tib. Sk.* par *वद्यं*» Feer in a private letter to me) བཅས་པ་དྲུག་ is indeed the adequate rendering of Skrt. *sāvadyam*.

4) B °रादनागारिकां, D corr.

5) Note the absence of flexion in the numeral, as *supra* (p. 135, n. 5).

6) Cp. *Divy.* 350, 14 and *supra* (p. 122, 8).

7) Ex conject.; MS प्रत्येकां बोधिं.

8) I have not ventured to change the reading of MS, because *nirvṛtti* admits here of a plausible interpretation, and confounding the terms *nirvṛti* and *nirvṛtti* seems to be a very old habit of Sanskrit writing Buddhists.

9) B सैव, C corr.

त्युपस्थितान्यवश्यंभावोनि⁽¹⁾ दशशिरसा कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः⁽²⁾ प्रत्यनुभ-
विष्यति । न भिन्नवः कर्माणि कृतान्युपचितानि⁽³⁾ बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धा-
तौ⁽⁴⁾ न तेजोधातौ न वायुधातावपि⁽⁵⁾ तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वापतनेषु कर्माणि कृतानि वि-
पच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि⁽⁶⁾

5

सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वमतीते ऽध्वनि एकनवते कल्पे विपश्यो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उद्पादि
तथागतो ऽर्हन्सम्यक्संबुद्धो विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः
शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । स बन्धुमतीं राजधानीमुपनिश्चित्य विहरति ॥
अथ विपश्यो सम्यक्संबुद्धः पूर्वाङ्गे निवास्य पात्रचोवरमादाय भिन्नगणपरिवृतो भिन्नुस- 10
ङ्कपुरस्कृतो बन्धुमतीं राजधानीं पिण्डाय प्राविशत् सन्वयतरश्च सार्थवाहः पद्ममादाय
वीथीं⁽⁸⁾ प्रतिपन्नः । अथासौ पश्यति विपश्यिनं सम्यक्संबुद्धं द्वात्रिंशता महापुरुषल-
क्षणैः समलङ्कृतमशीत्यानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं⁽⁹⁾ व्यामप्रभालङ्कृतं सूर्यसहस्रातिरेकप्रमं
ब्रह्ममिव रत्नपर्वतं समन्ततो भद्रकम् । सहदर्शनाद्भगवत उपरि तत्पद्मं चिन्तेप । तत्ति-
प्तमात्रं भगवत उपरि शकटचक्रमात्रं भूत्वा भगवत्तं गच्छत्तमनुगच्छति⁽¹⁰⁾ तिष्ठत्तमनुतिष्ठति⁽¹¹⁾ । 15

1) B वश्यंभागीनि, in the copies variously corrupted.

2) MS कोन्यप्र°.

3) MS °पचितानि तानि बाह्ये.

4) B नाब्धातौ, DP corr.

5) In MS the usual deprivations. Cp. *supra* p. 74, n. 9.

6) Cp. *supra* p. 74, n. 13.

7) B has always the good orthography of this Buddha's name, the other manuscripts fluctuate between विपश्यी and विपश्यी (so always D).

8) Anusvāra wanting in MS.

9) MS व्योम.

10) MS गच्छति.

11) B तिष्ठति, P corr.

पावद्विपश्चिना सम्यक्संबुद्धेन स सार्थवाहः प्रत्येकबोधौ व्याकृतः ॥ ततो हृष्टतुष्टप्रमुदि-
तमनाः स्वगृहमागतः प्रजापतो चास्य तेन कालेन प्रजायमाना सस्वरं क्रन्दितवती । तेन
परिचारिका पृष्टा किमिदमिति । तथा समाख्यातम् । ततः सार्थवाहः संविद्यः प्रणिधानं
कर्तुमारब्धो मा कदाचित्संसारे मातुः कुन्नावुपपद्येमिति ⁽¹⁾ ॥

5 भगवानाह । किं मन्यध्वे भिन्नवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन सार्थवाहो
बभूवायं स दशशिराः प्रत्येकबुद्धः । तेन कुशलमूलेनैकविंशति ⁽²⁾ कल्पान्न कदाचि-
न्मातुः कुन्नावुपपन्नः पश्चिमे चास्य भवे इयं विभूतिः । तस्मात्तर्हि भिन्नत्र एवं शिन्नितव्यं
पद्भुद्धप्रत्येकबुद्धार्यश्चात्रकेषु कारान्कारिष्याम इत्येवं वो भिन्नत्रः शिन्नितव्यम् ॥

इत्मत्रोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) Ex conject.; MS °पद्येमिति (D °पन्नोयामिति). As to the use of the
parasmaipada cp. Divy. 346, 7 *atraivopapadyeyam*.

2) The numeral is here used as an indeclinable (cp. *supra* p. 135, n. 5).
Likewise in the paraphrase in R (f. 147b 2) एकविंशति कल्पानि नोद्बभूव प्रसूरे,
where the absence of the case-suffix is testified by the metre.

सूक्तमत्वगिति⁽¹⁾ २५ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रे-
 ष्ठीभिः सार्ववाकैर्देवैर्नागैर्वक्षैरसुरैर्गर्हैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागपत्तासुरगर्हडकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनास-
 न्गानप्रत्ययभै[24a]पःयपरिष्काराणां सभ्रावकसङ्घः श्रावस्त्यां विहरति जेतवने ऽनात्र- 5
 पिण्डदस्यारामे ॥ तेन खलु पुनः समयेन श्रावस्त्यामन्यतमः श्रेष्ठो ग्राह्यो महाधनो महा-
 भोगः प्रभूतवित्तोपकरणः प्रभूतसत्त्वस्वापतेयः प्रभूतमित्रामात्यज्ञातिसालोकितः । स च
 गृहपतिः श्राद्धो भद्रः कल्याणाशय घातमहित⁽⁴⁾परहितप्रतिपन्नः कारुणिको⁽⁵⁾ महात्मा
 धर्मकामः ॥ तस्यैतद्भवत् । इमे भोगा जलचन्द्रस्वभावा मरीचिसदृशा अनित्या अधुवा
 अनाश्वासिका⁽⁶⁾ विपरिणामधर्माणाः पञ्चभिरुग्रदण्डैः साधारणाः । यन्नृहमसुरेभ्यो भोगेभ्यः 10
 सारमादद्यामिति ॥ तेन भगवान्सभ्रावकसङ्घो भक्तेनोपनिमन्त्रितः । गृहं चापगतपाषाण-
 शर्करकठल्यं व्यवस्थापितं चन्दनवारिपरिषिक्तं विचित्रगन्धघटिकासुरभिधूपधूपितं ना-
 नापुष्पाभिकीर्णं पुष्पासनानि प्रज्ञप्तानि । ततः सुस्वादशीतरसपानानि भक्ष्यभोग्यानि च⁽⁷⁾
 सञ्जीकृत्य भगवतो द्रुतेन कालमारोचयति । समयो भद्रत सज्जं भक्तं यस्येदानीं भगवा-

1) Or rather सूक्तमत्वगिति. Cp. *infra* note 1 on p. 143.

2) MS पात्र.

मित्र

3) Ex conject.; B प्रभूतसत्त्वस्वा°.

4) D fills the gap.

5) D कारुणिकम°.

6) MS अनास्वसिका.

7) Ex conject.; cp. *infra*, p. 144, 13; MS भक्ष्य (D भक्त).

न्कालं⁽¹⁾ मन्यत इति ॥ ततो भगवान्पूर्वाङ्गे निवास्य पात्रचोवरमादाय भिन्नगणपरिवृतो
 भिन्नसङ्घपुरस्कृतो येन तस्य गृहपतेऽर्निवेशनं⁽²⁾ तेनोपसंक्रान्तः । उपसंक्रम्य पुरस्ता-
 द्विन्नसङ्घस्य प्रज्ञप्त एवासने निषण्णः । अथ स गृहपतिः⁽³⁾ सुखोपविष्टं बुद्धप्रमुखं भिन्नसङ्घं
 विदित्वा शुचिना प्रणीतिनाहारेण स्वहस्तं संतर्पयति संप्रवारयति । <स्वहस्तं⁽⁴⁾ संतर्प्य संप्र-
 5 वार्य भगवत्तं <भुक्तवत्तं> विदित्वा धौतहस्तमपनीतपात्रं नीचतरासनं गृहीत्वा भगवतः पुर-
 स्तान्निषण्णो धर्मश्रवणाय । अथ भगवांस्तं गृहपतिं धर्म्यया कथया संदर्शयति समादापयति
 <समुत्तेजयति> । अनेकपर्यायेण धर्म्यया कथया संदर्श्य समादाप्य समुत्तेज्य तूष्णींभूतः । अथ
 स गृहपतिर्लब्धप्रसादः पादपोर्निपत्य चेतनां⁽⁵⁾ पुष्णाति ॥

ततो भगवान्स्मितं विदर्शित्वा⁽⁶⁾ । धर्मता खलु यस्मिन्समये बुद्धा भगवतः
 10 स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति तस्मिन्समये नीलपीतलोहितावदता अर्चिपो मुखान्निश्चार्य का-
 श्चिद्धस्ताङ्गच्छन्ति काश्चिदुपरिष्ठाङ्गच्छन्ति । या अथस्ताङ्गच्छन्ति ताः संजीवं कालसूत्रं
 संघातं रौरवं महारौरवं तपनं प्रतापनमवीचिमर्बुदं निर्बुद्मटं हृहवं ऊरुवमुत्पलं
 पद्मं महापद्मं नरकान्गत्वा⁽⁷⁾ ये उष्णनरकास्तेषु शीतभूता निपतन्ति ये शीतनर-
 कास्तेषूष्णीभूता निपतन्ति । तेन तेषां सत्त्वानां कारणाविशेषाः⁽⁸⁾ प्रतिप्रसन्नभ्यन्ते ।
 15 तेषामेवं भवति । किं नु वयं भवत्त इतश्च्युता⁽⁹⁾ आहो स्वदन्यत्रोपपन्ना इति । तेषां सत्त्वानां
 प्रसादसंज्ञनानार्थं भगवान्निर्मितं विसर्जयति । तेषां निर्मितं दृष्ट्वैवं भवति । न ह्येव⁽¹⁰⁾ वयं

1) Anusvāra wanting in MS.

2) Cp. *infra* p. 144, 16 and *supra*, p. 9, 7.

3) Visarga wanting in MS.

4) Cp. *supra* p. 64, 10 and Divy. 53, 13. 85, 25. 97, 8.

5) MS चेतनां.

6) MS विदर्शितं.

7) MS नरकं.

8) MS °रणाःवि° (D °रणावि).

9) MS अहो.

10) MS न ह्येव (D न ह्यै°).

भवत्त इत्युता नाप्यन्यत्रोपपन्ना अपि त्वयमपूर्वदर्शनः सत्त्वो ऽस्यानुभावेनास्माकं कार-
णाविशेषाः प्रतिप्रसन्नव्या इति । ते निर्मिते चित्तमभिप्रसाद्य तत्रैकवेदनीयं कर्म
(१) त्तपयित्वा देवमनुष्येषु प्रतिसन्धिं गृह्णन्ति यत्र सत्यानां भाजनभूता भवन्ति । या उ-
परिष्ठाद्गच्छति ताद्यातुर्महाराजिकास्त्रयस्त्रिंशान्यामांस्तुषितात्रिणीणरतीन्परिनिर्मितव-
शवर्तिनो ब्रह्मकायिकान्ब्रह्मपुरोहितान्महोद्ब्रह्मणः (३) परीताभानप्रमाणाभानाभास्वरान्प- 5
रीतशुभानप्रमाणशुभाङ्कुभक्तस्नाननधकान्पुण्यप्रसवान्बृहत्फलान्बृहानतपान्सुदृशान्सु-
दर्शनानकनिष्ठान्देवान्गत्वा अनित्यं दुःखं (शून्य)मनात्मेत्युद्धोषयति गायाद्वयं च भाषते ।

आरभध्वं निष्क्रामत युध्यध्वं बुद्धशासने ।

धुनीत मृत्युनः सैन्यं (४) नडागारमिव कुञ्जरः ॥

यो ह्यस्मिन्धर्मविनये अग्रमत्तश्चरिष्यति ।

10

प्रह्राय ज्ञातिसंसारं दुःखस्यात्तं करिष्यति ॥

अथ ता अर्चिपस्त्रिसाहस्रमहासाहस्रं लोकधातुमन्वाह्णिय्य भगवत्तमेव पृष्ठतः
पृष्ठतः समनुगच्छति । तद्यदि भगवानतीतं कर्म व्याकर्तुकामो भवति भगवतः पृष्ठतो
ऽत्तधीयते । अनागतं व्याकर्तुकामो भवति पुरस्तादत्तधीयते । नरकोपपत्तिं व्याकर्तुका-
मो भवति [24b] पादतले ऽत्तधीयते । तिर्यगुपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पाष्णर्यामत्तधीयते । 15
प्रेतोपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पादाङ्गुष्ठे ऽत्तधीयते । मनुष्योपपत्तिं व्याकर्तुकामो भव-
ति जानुनोर्त्तधीयते । बलचक्रवर्तिराज्यं व्याकर्तुकामो भवति वामे कर्तले ऽत्तधीयते ।
चक्रवर्तिराज्यं व्याकर्तुकामो भवति दक्षिणे कर्तले ऽत्तधीयते । देवोपपत्तिं व्याकर्तुकामो
भवति नाभ्यामत्तधीयते । आक्वकोविधिं व्याकर्तुकामो भवति आस्ये ऽत्तधीयते । प्रत्येकां

1) B चित्तमपिप्र°, P corr.

2) B त्तप°, D corr.

3) B परीता°, D corr.

4) B मडागारमि°, P corr.

5) B मनुषो°, D corr.

बोधे व्याकर्तुकामो भवति ⁽¹⁾ ऊर्णायामत्तर्धीयते । अनुत्तरां सम्यक्संबोधे व्याकर्तुकामो भवति उष्णीषे ऽत्तर्धीयते ॥

अथ ता अर्चिषो भगवत्तं त्रिः प्रदक्षिणीकृत्य भगवत् ⁽¹⁾ ऊर्णायामत्तर्हिताः । अथापु-
ष्मानानन्दः कृतकरपुटो भगवत्तं पप्रच्छ ।

5 नानाविधो रङ्गसकृन्नचित्रो वक्त्रात्तरान्निष्कसितः कलापः ।

अवभासिता येन दिशः समत्ताद्द्विवाकरेणोदयता यथैव ॥

गाथाश्च भाषते ।

विगतोद्धवा दैन्यमदप्रकीणा बुद्धा जगत्युत्तमहेतुभूताः ।

नाकार्णां शङ्कमृणालगौरि स्मितमुपदर्शयति त्रिना त्रितारयः ॥

10 तत्कालं स्वयमधिगम्य वीर बुद्ध्या

ओतृणां ⁽²⁾ अमण त्रिनेन्द्र काङ्क्षितानां ।

धीराभिर्मुनिवृष वाग्भिरुत्तमाभि-

रूत्पन्नं व्यपनय संशयं ⁽³⁾ शुभाभिः ॥

नाकस्माह्यवणत्रलाद्रिरात्रधैर्याः

15 संबुद्धाः स्मितमुपदर्शयन्ति नाथाः ।

यस्यार्थे स्मितमुपदर्शयन्ति धीराः

तं ओतुं समभिलषन्ति ते जनौघा इति ॥

भगवानाह । एवमेतदानन्दैवमेतत् । नाहेत्वप्रत्ययमानन्द तयागता अर्हत्तः सम्य-
क्संबुद्धाः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति । पश्यस्यानन्दानेन श्रेष्ठिना ममैवविधं सत्कारं कृतम् ॥
एवं ⁽⁴⁾ भदत्त ॥ एषानन्द श्रेष्ठी अनेन कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन च सूक्ष्म-

1) MS उर्णा°.

2) MS अवन (CD °वणा).

3) B संशयशु°, P corr.

4) B °वभद्°, D corr.

वगिति⁽¹⁾ नाम प्रत्येकबुद्धो भविष्यति । अथमस्य देयधर्मो यो ममात्मिके चित्तप्रसाद इति । तस्मात्तर्हि भिन्नव एवं शिञ्जितव्यं यद्बहुप्रत्येकबुद्धार्थश्चावकेषु काराङ्करिष्याम इत्येवं वो भिन्नवः शिञ्जितव्यम् ॥

इत्मवोचद्गवानात्तमनसस्ते भिन्नवो⁽²⁾ (भगवतो) भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) In the Tibetan version the name of this Pratyekabuddha signifies 'couleur douce', according to Feer, p. 105. Should the translator have used a Sanskrit text, which had the variant *sūkṣmatviḍ ili*? This name would suit much better than the other — cp. *Śītaprabha*, the name of the hero of the next avadāna, — *sūkṣmatviḍ* would signify 'one with fine and small light', a fit epithet for a star. The Tibetan equivalent is མོ་རྩོ་ལ། རྒྱུ་མོ།. Now, མོ་རྩོ་ལ། is rendered by skrt. *rasa* and *varṇa*, but also by *ojah*, as M. Feer wrote me; this does not at all agree with such a name as *Sūkṣmatvak*, and is better explained by supposing the name the Tibetan translator had to render was *Sūkṣmatviḍ*.

2) The missing word added in D.

शीतप्रभ इति २६ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः⁽¹⁾
 श्रेष्ठिभिः सार्धवाहैर्देवैर्नागैर्पत्तैर्मुनिैर्गुरुडैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयत्नासुरगुरुडकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो मन्त्रापुराणो लाभो चोवरपिण्डपातशयनासन-
 5 ग्लानप्रत्ययभेषज्यपरिष्काराणां सम्रावकसङ्घः श्रावस्त्यां विकृति जेतवने ऽनाशपिण्ड-
 दस्यारामे ॥ श्रावस्त्यामन्यतमो गृहपतिराज्यो महाधनो महाभोगो⁽²⁾ विस्तीर्णविशालप-
 रिग्रहो वैश्रवणधनसमुदितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी । स च श्राद्धो भद्रः कल्याणाशय श्रा-
 त्महितपरहितप्रतिपन्नः कारुणिको महात्मा धर्मकामः ॥ तस्यैतद्भवत् । इमे भोगा
 जलचन्द्रस्वभावा गजकर्णसदृशा अनित्या श्रद्धुवा श्रनाश्यासिका⁽³⁾ विपरिणामधर्माणाः पञ्च-
 10 भिरुग्रदण्डैः साधारणाः । यन्नृहमसारेभ्यो भोगेभ्यः सारमादद्यामिति ॥ तेन ग्रीष्मकाले
 वर्तमाने भगवान्सम्रावकसङ्घो भक्तनोपनिमन्त्रितः । गृहं चापगतपापाणशर्करकठलं
 व्यवस्थापितं चन्दनवारिपरिषिक्तं विचित्रगन्धघटिकासुरभिधूपधूपितं नानापुष्पाभि-
 कीर्णं पुष्पासनानि प्रज्ञप्तानि । ततः शीतरसानि पानकानि भक्ष्यभोग्यानि च सञ्जीकृत्य
 भगवतो हूतेन कालमारोचयति । समयो भद्रत सञ्ज्ञं भक्तं पश्येदानीं भगवान्कालं मन्यत
 15 इति ॥ ततो भगवान्पूर्वाङ्गे निवास्य पात्रचोवरमादाय भित्तुगणपरिवृतो भित्तुसङ्घपुरस्कृतो
 येन तस्य गृहपतेर्निवेशनं तेनोपसंक्रान्तः । उपसंक्रम्य पुरस्ताद्भित्तुसङ्घस्य प्रज्ञप्त एवासने
 निषण्णः । अथ स गृहपतिः सुखोपनिष[25a]षं बुद्धप्रमुखं भित्तुसङ्घं विदित्वा शुचिना प्रणी-

1) B °मात्रैर्धनि°, P corr. D has here, as usual, राजमात्यैः धनिभिः.

2) MS पात्र.

3) B भोगी, D and P corr.

4) Cp. Divy. 207, 23 and *supra* p. 139, 9.

तेन खादनीयभोजनोपेन स्वकृस्तं संतर्पयति संप्रवारयति । अनेकपर्वायेण शुचिना प्रणो-
 तेन खादनीयभोजनोपेन स्वकृस्तं संतर्प्य (सं)प्रवार्य भगवत्तं (भुक्तवत्तं) विदिवा घौतकृ-
 स्तमपनीतपात्रं नीचतरासनं गृहीत्वा भगवतः पुरस्तान्निषण्णो धर्मश्रवणाप । अथ भग-
 वांस्तं गृहपतिं धर्म्यया कथया संदर्शयति समादापयति समुत्तेजयति संप्रकर्षयति । अने-
 कपर्वायेण धर्म्यया कथया संदर्श्य समादाप्य समुत्तेज्य संप्रकर्ष्य तूष्णींभूतः ॥ अथ स गृह- 5
 पति⁽¹⁾लब्ध⁽²⁾प्रसादः पादयोर्निपत्य चेतनां पुष्पाति ॥

ततो भगवता स्मितं विदर्शितम् । धर्मता खलु यस्मिन्समये बुद्धा भगवतः स्मितं
 प्राविष्कुर्वन्ति तस्मिन्समये नीलपीतलोहितवदता अर्चिषो मुखान्निश्चार्य काश्चिदध-
 स्ताद्भक्त्युत्ति काश्चिदुपरिष्ठाद्भक्त्युत्ति । या अथस्ताद्भक्त्युत्ति ताः संगीवं कालमूत्रं संघातं
 रौरवं महारौरवं तपनं प्रतापनमवीचिमर्बुदं निर्बुदमटं कृत्वं ऊङ्गवमुत्पलं पद्मं 10
 मन्दापद्मं नर्कान्गवा ये उष्णानर्कास्तेषु शीतीभूता निपतन्ति ये शीतानर्कास्तेषूष्णो-
 भूता निपतन्ति । तेन तेषां सत्त्वानां कारणाविशेषाः प्रतिप्रसन्नयन्ते । तेषामेवं भवति ।
 किं नु वयं भवन्त इत्युक्ता आहो स्विदन्यत्रोपपन्ना इति । तेषां प्रसादसंजननार्थं भगवा-
 न्निर्मितं विसर्जयति । तेषां निर्मितं दृष्ट्वैवं भवति । न क्वैव⁽⁴⁾ वयं भवन्त इत्युक्ता नाप्यन्य-
 त्रोपपन्ना अपि त्वयमपूर्वदर्शनः सत्त्वो ऽस्यानुभावेनास्माकं कारणाविशेषाः प्रतिप्रसन्नव्या 15
 इति । ते निर्मिते चित्तमभिप्रसाद्य तन्नर्कवेदनीयं कर्म क्षययित्वा देवमनुष्येषु प्रतिसन्धिं
 गृह्णन्ति यत्र सत्यानां भाजनभूता भवन्ति । या उपरिष्ठाद्भक्त्युत्ति ताश्चातुर्महाराजिकांस्त्रय-
 स्त्रिंशान्यामांस्तुषितान्निर्माणरतीन्परनिर्मितवशवर्तिनो ब्रह्मकायिकान्ब्रह्मपुरोहितान्-
 न्महाब्रह्मणः⁽⁶⁾ परीताभानप्रमाणाभानभास्वरान्परीतशुभानप्रमाणाशुभाञ्जुभकृत्स्नानध-

1) MS पतिल°.

2) B लब्धःप्र, D corr.

3) MS नर्कं.

4) MS न क्वैव (D न क्वैव).

5) MS तेष°.

6) MS ब्रह्माणः.

कान्पुण्यप्रसवान्बृहत्फलान्बृहान्तपान्मुद्गान्मुद्गानानकनिष्ठान्देवान्गवा ऽनित्यं दुः-
खं शून्यमनात्मेत्युद्धोषयति गायाद्वयं च भाषते ।

आरभध्वं निष्क्रामत पुष्यध्वं ब्रुद्धशासने ।

धुनीत मृत्युनः सैन्यं नडागारमिव कुञ्जरः ॥

5

यो ह्यस्मिन्धर्मविनये अग्रमत्तश्चरिष्यति ।

प्रह्लाप ज्ञातिसंसारं दुःखस्यात्तं करिष्यति ॥

अथ ता अर्चिषस्त्रिसाहस्रमहासाहस्रं लोकधातुमन्वाक्षिण्य भगवत्तमेव पृष्ठतः
<पृष्ठतः>⁽¹⁾ समनुगच्छति । तद्यदि भगवानतोत्तं कर्म व्याकर्तुकामो भवति भगवतः पृष्ठतो
ऽत्तधीयते । अनागतं व्याकर्तुकामो भवति पुरस्तादत्तधीयते । नर्कोपपत्तिं व्याकर्तुका-
10 मो भवति पादतले ऽत्तधीयते । तिर्यगुपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पादपर्यामत्तधीयते ।
प्रेतोपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पादङ्गुष्ठे ऽत्तधीयते । मनुष्योपपत्तिं व्याकर्तुकामो भव-
ति ज्ञानुनोर्त्तधीयते । बलचक्रवर्तिराद्यं व्याकर्तुकामो भवति वामे करतले ऽत्तधीयते ।
चक्रवर्तिराद्यं व्याकर्तुकामो भवति दक्षिणे करतले ऽत्तधीयते । देवोपपत्तिं व्याकर्तु-
कामो भवति नाभ्यामत्तधीयते । आचक्रवोधिं व्याकर्तुकामो भवति घ्रास्ये ऽत्तधीयते ।
15 प्रत्येकां वोधिं व्याकर्तुकामो भवति ऊर्णावामत्तधीयते । अनुत्तरां सम्यक्संबोधिं व्या-
कर्तुकामो भवति उष्णोपे ऽत्तधीयते ॥

अथ ता अर्चिषो भगवत्तं त्रिः⁽²⁾ प्रदत्तिणीकृत्य भगवत ऊर्णावामत्तर्हिताः । अथा-
युष्मानानन्दः कृतकरपुटो भगवत्तं पप्रच्छ ।

नानाविधो रङ्गसकृन्नचित्रो वक्त्रात्तरान्निष्कसितः कलापः ।

20

अवभासिता येन दिशः समत्ताद्दिवाकरेणोदयता यथैव ॥

गाथाश्च भाषते⁽³⁾ ।

1) D adds the word omitted in B.

2) MS त्रिप्र.

3) B भाषते, P corr.

विगतोद्धवा दैन्यमद्प्रकीणा बुद्धा जगत्युत्तमहेतुभूताः ।
 नाकारणं शङ्खमृणालगौरं स्मितमुपदर्शयन्ति जिना त्रितारयः ॥
 तत्का[25b]लं स्वयमधिगम्य वीर बुद्ध्या

श्रोतृणां⁽¹⁾ श्रमण विनेन्द्र काङ्क्षितानां ।

धीराभिर्मुनिवृष वाग्भिरुत्तमाभि-

5

रूपत्रं व्यपनय संशयं शुभाभिः ॥

नाकस्माह्नवणत्रलाङ्घ्रिरात्रधैर्याः

संबुद्धाः स्मितमुपदर्शयन्ति नाथाः ।

यस्यार्थे स्मितमुपदर्शयन्ति धीराः

तं श्रोतुं समभिलाषन्ति ते जनौघा इति ॥

10

भगवानाह । एवमेतदानन्दैवमेतत् । नाह्वेवप्रत्ययमानन्द तयागता अर्हन्तः सम्य-
 कसंबुद्धाः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति । पश्यस्थानन्दानेन गृहपतिना ममैवंविधं सत्कारं कृ-
 तम् ॥ एवं⁽²⁾ भदत्त ॥ एषानन्द⁽³⁾ गृहपतिरनेन कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देपधर्मपरित्यागेन
 च शीतप्रभो नाम प्रत्येकबुद्धो भविष्यति । अयमस्य देपधर्मो यो मनात्तिके चित्तप्रसाद इति ।
 तस्मात्तर्हि भिन्न एव शिन्नितव्यं यद्बुद्धप्रत्येकबुद्धार्थावक्रेषु कारान्कारिष्याम इत्येवं 15
 वो भिन्नवः शिन्नितव्यम् ॥

इदमत्रोचद्भगवानात्तमनसस्ते च भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) MS श्रमण.

2) B वभदत्त, D corr.

3) Cp. *supra* p. 62, 1.

नाविका इति २७ ।

बुद्धो भगवान्स्तकृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठभिस्सार्धवाकैर्देवैर्नगैर्यत्नैरसुरैर्गुरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागपत्तासुरगुरुडकिन्न-
 र्महोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् <ज्ञातो> ⁽¹⁾ मक्षापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासन-
 5 ग्लानप्रत्ययभेषज्यपरिष्काराणां सभ्रावकसङ्घो मगधेषु जनपदचारिकां चरन्गङ्गातोर्मनु-
 प्राप्तः ॥ अथ भगवान्भिन्नुगणपरिवृतो भिन्नुसङ्घपुरस्कृतो येन नाविकास्तेनोपसंक्रातः ।
 उपसंक्रम्य नाविकानिदमवोचत् । उत्तारयन्तु भवन्तो मामिमां नदीमिति ॥ नाविका
 ऊचुः । तर्पणं प्रयच्छेति ॥ ततो भगवांस्तान्नाविकानिदमवोचत् । अहमपि भवन्तो ना-
 विकः पूर्वमासं मया हि रागनदीपतितो नन्दस्तारितः द्वेषार्णवपतितो ऽङ्गुलिमालः माना-
 10 र्णवपतितो मानस्तब्धो माणवः ⁽²⁾ मोक्षार्णवपतित उरुवित्त्वकाश्यपस्तारितः न च मे तर्-
 पणं वाचिता इति ॥ तथाप्युच्यमाना न प्रतिपाद्यन्ते तारयितुम् ॥

अन्यतमेन नाविकेन भगवतो ऽष्टाङ्गोपेतं स्वरं श्रुत्वा तां च वृषसंपदं दृष्ट्वा प्रसा-
 दज्ञातेनोक्तम् । अहं भगवत्तं सभ्रावकसङ्घमुत्तारयिष्यामीति ॥ ततो भिन्नवो नावमभिवृत्ता
 भगवान्ब्रह्माग्रत एव तस्य नाविकस्यापारिमातीरात्पारिमे तीरे स्थितः ॥ ततः स नावि-
 15 कस्तदङ्घ्रिप्रातिहार्यं दृष्ट्वा आवर्जितमनाः पादयोर्निपतितः । तस्मै भगवता तादृशी चतुरा-
 र्पसत्यसंप्रतिवेधिकी धर्मदेशना कृता यां श्रुत्वा तेन नाविकेन विंशतिशिखरसमुद्गतं

1) P adds the missing word.

2) Ex conject.; MS मानवः. Cp. Feer p. 106, 1 «à un jeune brahmane Mā-nastabdha».

3) Ex conject.; MS उपरिवित्त्वाका°.

सत्कायदृष्टिशैलं ज्ञानवज्रेण भिन्ना स्रोतंघ्रापत्तिफलं प्राप्तम् । स दृष्टसत्यस्त्रिरुदानमुदा-
नयति । इदमस्माकं भद्रं न मात्रा कृतं न पित्रा न राज्ञा न देवताभिर्नेष्टेन⁽²⁾ स्वजनव-
न्धुवर्गेण न पूर्वप्रेतैर्न श्रमणाब्राह्मणैर्यद्भगवतास्माकं कृतम् । उच्छोषिता रुधिराश्रुसमुद्रा
लङ्किता अस्थिपर्वताः पिहितान्ययाद्वाराणि विवृतानि स्वर्गमोक्षद्वाराणि प्रतिष्ठापिताः⁽³⁾
स्मो देवमनुष्येषु । आह च ।

5

तवानुभावात्पिहितः सुघोरो⁽⁴⁾ क्षयायमार्गो बद्धदोषयुक्तः ।
अपावृता स्वर्गगतिः सुपुण्या निर्वाणमार्गश्च मयोपलब्धः ॥
त्वदाश्रयाच्चात्मपेतदोषं मयाद्य शुद्धं सुविशुद्धं चतुः ।
प्राप्तं च शाक्तं पद्मार्पकात्तं तीर्णंश्च दुःखार्णवपारमस्मि⁽⁵⁾
नरवरेन्द्र⁽⁶⁾ नरामरपूजितं त्रिगतज्ञन्मन्नरामरणामय ।
भवसहस्रमुडुर्लभदर्शनं सफलमद्य मुने⁽⁸⁾ तव दर्शनमिति ॥

10

द्वितीयस्य नाविकस्य महान्विप्रतिसार⁽⁹⁾ उत्पन्नः । तेन भगवतः पादयोर्निपत्या-
त्ययो देशितो भगवांश्च सश्चावकसङ्घः पिण्डकेन प्रतिपादितः ॥

1) B ओत्रघ्रा°, D ओता°. The usual orthography of this word in MS is श्रोत°.

2) MS have a superfluous न after नेष्टेन. The right reading has been restored according to other occurrences of this *udāna* in our text, e. g.avad. nr. 59. Cp. Divy. 554, 23 which has this alteration: *neṣṭair na svajanabandhuvargaiḥ*.

3) Visarga wanting in MS.

4) B सुरोघो, D corr.

5) MS स्मिं.

6) MS वरामर. Cp. Divy. 555, 7.

7) MS °दर्शने(D°दर्शन)समालब्धमद्य, a bad reading, which disturbs also the metre. Cp. Divy. 555, 8.

8) MS मुनेस्तव.

9) Ex conject.; MS महान्विप्रतिसारमुत्पन्नः.

भगवता स्मितं विदर्शितम् । धर्मता खलु यस्मिन्समये बुद्धा भगवत्तः स्मितं
 प्राविष्कुर्वन्ति तस्मिन्समये नीलपीतलोकितावदाता अर्चिषो मुखान्निश्चार्य काश्चिद-
 धस्ताद्भक्त्यि [26a] काश्चिदुपरिष्ठाद्भक्त्यि । या अघस्ताद्भक्त्यि ताः संजीवं कालमूत्रं
 संघातं रौरवं महारौरवं तपनं प्रतापनमवीचिर्बुद् निर्बुद्मदं कृत्वं ऊङ्गवमुत्पलं
 5 पद्मं महापद्मं नरकान्गत्वा ये उष्णनरकास्तेषु शीतीभूत्वा निपतन्ति ये शीतनरका-
 स्तेषूपूष्णीभूत्वा निपतन्ति । तेन तेषां सत्त्वानां कारणाविशेषाः प्रतिप्रसन्नभ्यन्ते ।
 तेषामेवं भवति । किं नु वयं भवन्त इतश्च्युता आहो स्विदन्यत्रोपपन्ना इति ।
 तेषां प्रसादसंजननार्थं भगवान्निर्मितं विसर्जयति । तेषां निर्मितं दृष्ट्वैवं भवति ।
 न ह्येव⁽²⁾ वयं भवन्त इतश्च्युता नाप्यन्यत्रोपपन्ना अपि त्वयमपूर्वदर्शनः सत्त्वो ऽस्या-
 10 नुभावेनास्माकं कारणाविशेषाः प्रतिप्रसन्ना इति । ते निर्मिते चित्तमभिप्रसाद्य तन्नरक-
 वेदनीयं कर्म क्षपायेत्वा देवमनुष्येषु प्रतिसन्धिं गृह्णन्ति यत्र सत्यानां भाजनभूता भवन्ति⁽⁴⁾ ।
 या उपरिष्ठाद्भक्त्यि ताश्चातुर्महाराजिकांस्त्रयस्त्रिंशान्यामांस्तुपितात्रिमाणापरीतान्परनि-
 र्मितवशवर्तिनो ब्रह्मकायिकान्ब्रह्मपुरोहितान्महाब्रह्मणः⁽⁵⁾ परीताभानप्रमाणाभानाभा-
 स्वरापरीतशुभानप्रमाणशुभाङ्कुभकृत्स्नाननभकान्पुण्यप्रसन्नान्बृहत्फलान्बृहानतपान्सु-
 15 दृशान्सुदर्शनानकनिष्ठान्देवान्गत्वा अनित्यं दुःखं शून्यमनात्मेत्युद्दोषयन्ति गाथाद्वयं च
 भाषते ।

आरभध्वं निष्क्रामत पुण्यध्वं बुद्धशासने ।

धुनीत मृत्युनः सैन्यं नडागारमिव कुञ्जरः ॥

1) MS नरकं.

2) MS न ह्येव (D °व).

3) MS ते.

4) B भवति, DP corr.

5) MS ब्रह्मणः (C ब्राह्मणः).

6) B परीता, D corr.

7) MS शून्य.

यो ह्यस्मिन्धर्मविनये अग्रमतश्चरिष्यति ।

प्रकृत्य ज्ञातिसंसारं दुःखस्यान्तं करिष्यति ॥

अथ ता अर्चिषस्त्रिसाहस्रमहासाहस्रं लोकधातुमन्वाह्मिण्य भगवत्तमेव पृष्ठतः
 (१) पृष्ठतः समनुगच्छति । तद्यदि भगवानतीतं कर्म व्याकर्तुकामो भवति भगवतः पृष्ठतो
 ऽन्तर्धीयते । अनगतं व्याकर्तुकामो भवति पुरस्तादन्तर्धीयते । नरकोपपत्तिं व्याकर्तुका- 5
 मो भवति पादतले ऽन्तर्धीयते । तिर्यगुपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पाष्ण्यामन्तर्धीयते ।
 प्रेतोपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पादाङ्गुष्ठे ऽन्तर्धीयते । मनुष्योपपत्तिं व्याकर्तुकामो भव-
 ति ज्ञानुनोर्ऽन्तर्धीयते । बलचक्रवर्तिराज्यं व्याकर्तुकामो भवति वामे करतले ऽन्तर्धीयते ।
 चक्रवर्तिराज्यं व्याकर्तुकामो भवति दक्षिणे करतले ऽन्तर्धीयते । देवोपपत्तिं व्याकर्तु-
 कामो भवति नाभ्यामन्तर्धीयते । आचक्रवर्धिं व्याकर्तुकामो भवति आस्ये ऽन्तर्धीयते । 10
 प्रत्येकां बोधिं व्याकर्तुकामो भवति ऊर्णायामन्तर्धीयते । अनुत्तरां सम्यक्संबोधिं व्याक-
 र्तुकामो भवति उष्णीषे ऽन्तर्धीयते ॥

अथ ता अर्चिषो भगवत्तं त्रिः प्रदक्षिणीकृत्य भगवत उष्णीषे ऽन्तर्हिताः । अथायु-
 ष्मानानन्दः कृतकरपुटो भगवत्तं प्रपच्छ ।

नानाविधो रङ्गसहस्रचित्रो वक्त्रात्तरात्रिष्कसितः कलापः ।

15

अथभासिता येन दिशः समत्ताद्दिवाकरेणोदयता यथैव ॥

गाथाश्च भाषते ।

विगतोद्धवा दैन्यमदप्रहोणा बुद्धा जगत्युत्तमहेतुभूताः ।

नाकारणं शङ्कमृणालगौरं स्मितमुपदर्शयन्ति जिना जितारयः ॥

तत्कालं^(३) स्वयमधिगम्य वीर बुद्ध्या

20

श्रोतृणां^(४) श्रमणा जिनेन्द्र काङ्क्षितानां ।

1) D has here पृष्ठतो पृष्ठतः.

2) MS त्रिप्र.

3) MS तत्कालस्व°, but D तत्कारस्व°.

4) MS श्रवणा.

धीराभिर्मुनिवृष वाग्भिरुत्तमाभि-

रूपत्र⁽¹⁾ व्यपनय संशयं शुभाभिः ॥

नाकस्माद्ध्वजणजलाद्रिराजधैर्याः

संबुद्धाः स्मितमुपदर्शयन्ति नाथाः ।

5

यस्यार्थे स्मितमुपदर्शयन्ति धीराः

तं श्रोतुं समभिलषन्ति ते जनैषा इति ॥

भगवानाह । एवमेतदानन्दैवमेतत् । नाहेत्वप्रत्ययमानन्द तथागता अर्हन्तः सम्यक्संबुद्धाः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति । पश्यस्यानन्दानेन नाविकेन ममात्तिके चित्तं प्रमादितम् ॥ एवं भदत्त ॥ एषानन्द नाविको ऽनेन कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन
10 चानागते ऽध्वनि संसारोत्तरणो नाम प्रत्येकबुद्धो भवि[26b]ष्यति । अयमस्य देयधर्मो यो ममात्तिके चित्तप्रसाद इति । तस्मात्तर्हि भिन्नव एवं शिन्नितव्यं बहुद्वप्रत्येकबुद्धश्रावकेषु
कारा⁵⁾न्कारिष्याम इत्येवं वो भिन्नवः शिन्नितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) B त्पन्नव्य, D corr.

2) Anusvāra wanting in MS.

3) B एवम, D corr.

4) Cp. *supra* p. 62, 1.

5) MS काराकारि° (D काराकारि°).

गन्धमादन इति २८ ।

बुद्धो भगवान्मत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठभिस्सार्धवर्द्धैर्देवैर्नागैर्यत्नैरसुरैर्गर्हैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयज्ञासुरगर्हक-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासन-
 गानप्रत्ययभेषज्यपरिष्काराणां सप्रावकसङ्घो राजगृहमुपनिश्चित्य विहरति वेणुवने क- 5
 लन्दकनिवापे ॥ घ्राचरितमेतन्मध्यदेशे भूयसा मध्यदेशनिवासिनो ⁽³⁾ ज्ञानपदा विचित्रैरनु-
 लेपनैर्गात्रमनुलिम्पति ॥ यावदन्यतमो गृहपतिपुत्रः । तस्य दारिका ⁽⁴⁾ भद्रा क-
 ल्याणाशया लोहितचन्दनं पिनष्टि भगवांश्च पूर्वाङ्गे निवास्य पात्रचीवरमादाय भिक्षुगणप-
 रिवृतो भिक्षुसङ्घपुरस्कृतो राजगृहे पिण्डाय प्राचिन्नत् ॥ श्रद्धातीत्सा दारिका बुद्धं भगवत्तं
 द्वात्रिंशता महापुरुषलक्षणैः समलङ्कृतमशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं ⁽⁵⁾ व्योमप्रभा- 10
 लङ्कृतं सूर्यसहस्रातिरेकप्रभं जङ्गममिव रत्नपर्वतं समन्ततो भद्रकं दृष्ट्वा च दारिकाया महा-

1) MS पात्र.

त ए

2) B घ्राचरितमेतन्मध्य°, the akṣaras ततोमेत show probably the marks of being expunged. The copyists vary, that of D writes घ्राचचारत । ततो and leaves out the three following words, P घ्राचरिततो एतन्म°, C the same, but मे instead of ए. There can exist no doubt as to the right reading.

3) Ex conject.; MS ज्ञानपद (D °दे). For the rest, ज्ञानपद is not seldom confounded with जनपद in manuscripts. Cp. my observation in W.Z. XVI, 106.

4) I borrow this indispensable supplement, which is an integral part of a standing formula, from the Tibetan version apud Feer 107 n. 3.

5) MS व्योम.

न्प्रसाद् उत्पन्नः ॥ ततो लब्धप्रसादाया एतद्भवत् । किं ममानेनैवंविधेन जीवितेन वाह-
मीदृशं क्षेत्रमासाद्य न शक्नोमि दारिद्र्यदोषाद्भगवतः कारान्कर्तुमिति ॥

ततस्तया स्वजीवितमगणयित्वा उभौ पाणौ लोहितचन्दनेन प्रलिप्य भगवतः
पादयोरङ्गदे कृते ⁽²⁾ भगवता च ऋद्ध्या सकलं राजगृहनगरं चन्दनगन्धेनापूरितम् ॥ ततो
5 दारिका तत्प्रतिहार्यं दृष्ट्वा प्रसन्नचित्ता भगवतः पादयोर्निपत्य चेतनां पुष्पाति । अनेन
कुशलमूलेन प्रत्येकां बोधिं सान्नात्कुर्यामिति ॥

ततो भगवता स्मितं विदर्शितम् । धर्मता खलु यस्मिन्समये बुद्धा भगवतः
स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति तस्मिन्समये नीलपीतलोहितावदाता अर्चयो मुखाग्निश्चार्य
काश्चिदधस्ताद्भक्त्युत्ति काश्चिदुपरिष्ठाद्भक्त्युत्ति । या अधस्ताद्भक्त्युत्ति ताः संजीवं
10 कालमूत्रं संघातं रौरवं महारौरवं तपनं प्रतापनमत्रीचिमर्बुदं निरर्बुदमटं रुक्वं
ऊङ्गवमुत्पलं पद्मं महापद्मं नरकान्गत्वा ये उष्णनरकास्तेषु शीतीभूत्वा नि-
पतन्ति ये शीतनरकास्तेषूपष्णीभूत्वा निपतन्ति । तेन तेषां सन्नानां कारणा-
विशेषाः प्रतिप्रसन्नभ्यन्ते । तेषामेवं भवति । किं नु वयं भवन्त इत्युता ग्राहो स्विदन्व-
त्रोपपन्ना इति । तेषां प्रसादसंज्ञनार्थं भगवान्निर्मितं विसर्जयति । तेषां निर्मितं दृष्ट्वैवं
15 भवति । न ह्येवं ⁽⁴⁾ वयं भवन्त इत्युता नाप्यन्व्यत्रोपपन्ना अपि त्वयमपूर्वदर्शनः सन्नो ऽस्या-

1) MS दोषाभ°.

2) It is not certain that this reading is genuine. In B there is an inter-
linear akṣara put above कृ, that may be read ल or लु or न्यु and on the upper
margin, with reference to this passage, is written दीपते. The copyists of P and C
neglected those additions, that of D using them wrote plain nonsense पादेष्ठाङ्गुदे-
दयते. That *anigada* is said also of the foot-ornament, is plain from the compound
pādūṅgada.

3) MS नरकं.

4) MS न ह्यैवं (D न ह्यैवं).

5) added in D.

नुभवेनास्माकं कारणाविशेषाः प्रतिप्रसन्धा इति । ते निर्मिते चित्तमभिप्रसाद्य तन्नरक-
वेदनीयं कर्म क्षपयित्वा देवमनुष्येषु प्रतिसन्धिं गृह्णति यत्र सत्यानां भाजनभूता भवन्ति ।
या उपरिष्ठाद्गच्छति ताद्यातुर्महारात्रिकांस्त्रयस्त्रिंशान्यामांस्तुषितात्रिर्माणरतीन्परनि-
र्मितवशवर्तिनो ब्रह्मकायिकान्ब्रह्मपुरोहितान्महाब्रह्मणः⁽¹⁾ परीताभानप्रमाणाभानाभा-
स्वरान्परीतशुभानप्रमाणशुभाञ्जुभक्तस्नाननधकान्पुण्यप्रसवान्बृहत्फलान्बृहानतपान्सु- 5
दृशान्सुदर्शनानकनिष्ठान्देवान्गत्वा अनित्यं दुःखं⁽²⁾ शून्यमनात्मेत्युद्धोषयति गाथाद्वयं च
भाषते ।

घारभध्वं निष्क्रामत पुण्यध्वं बुद्धशासने ।

धुनीत मृत्युनः सैन्यं नडागारमिव कुञ्जरः ॥

यो ह्यस्मिन्धर्मविनये अग्रमतश्चरिष्यति ।

10

प्रह्राय ज्ञातिसंसारं दुःखस्यात्तं करिष्यति ॥

अथ ता अर्चिपस्त्रिसाहस्रमहासाहस्रं लोकाधातुमन्वाह्निष्य भगवत्तमेव पृष्ठतः
पृष्ठतः समनुगच्छति । तद्यदि भगवानतीतं कर्म व्याकर्तुकामो भवति भगवतः पृष्ठतो ऽत्त-
धीपत्ते । अनागतं व्याकर्तुकामो भवति पुरस्तादत्तधीपत्ते । नरकोपपत्तिं [२७a] व्याकर्तुकामो
भवति पादतले ऽत्तधीपत्ते । तिर्यगुपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पाष्पर्यामत्तधीपत्ते । 15
प्रेतोपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पादाङ्गुष्ठे ऽत्तधीपत्ते । मनुष्योपपत्तिं व्याकर्तुकामो भव-
ति ज्ञानुनोर्त्तधीपत्ते । बलचक्रवर्तिराज्यं व्याकर्तुकामो भवति वामे करतले ऽत्त-
धीपत्ते । चक्रवर्तिराज्यं व्याकर्तुकामो भवति दक्षिणे करतले ऽत्तधीपत्ते । देवोपपत्तिं
व्याकर्तुकामो भवति नाभ्यामत्तधीपत्ते । आचक्रवर्तिं व्याकर्तुकामो भवति आस्ये ऽत्त-

1) MS ब्रह्मणाः.

2) B शून्य°, D corr.

धीयन्ते । प्रत्येकां बोधिं व्याकर्तुकामो भवति ऊर्णायामत्तधीयन्ते । अनुत्तरां सम्यक्संबो-
धिं व्याकर्तुकामो भवति उष्णीषे ऽत्तधीयन्ते ॥

अथ ता अर्चयो भगवत्तं त्रिः प्रदत्तिणीकृत्य भगवत् ऊर्णायामत्तर्हिताः । अथायु-
ष्मानानन्दः कृतकरपुटो भगवत्तं पप्रच्छ ।

5 नानाविधो रङ्गसकृत्त्रिचित्रो वक्त्रात्तरान्निष्कसितः कलापः ।

अथभासिता येन दिशः समन्ताद्दिवाकरेणोदयता यथैव ॥

गाथाश्च भाषते ।

विगतोद्भवा देन्यमदप्रक्षीणा बुद्धा जगत्युत्तमहेतुभूताः ।

नाकार्णं शङ्कमृणालगौरं स्मितमुपदर्शयन्ति जिना जितारयः ॥

10 तत्कालं स्वयमधिगम्य वीर बुद्ध्या

⁽²⁾श्रोतृणां ⁽³⁾अनया जिनेन्द्र काङ्क्षितानां ।

धोराभिर्मुनिवृष वाग्भिरूत्तमाभि-

रूत्पन्नं व्यपनय संशयं शुभाभिः ॥

नाकस्माह्मवणज्ञलाद्रिराज्ञधैर्याः

15 संबुद्धाः स्मितमुपदर्शयन्ति नाथाः ।

यस्यार्थे स्मितमुपदर्शयन्ति धोराः

ते श्रोतुं समभिलषन्ति ते जनौघा इति ॥

भगवानाह । एवमेतदानन्दैवमेतत् । नाहेत्वप्रत्ययमानन्द तद्यागता अर्कतः सम्य-
क्संबुद्धाः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति । पश्यस्थानन्दानया दारिकया ममैवंविधं सत्कारं कृतम् ॥

20 एवं भद्रे ॥ एषानन्द दारिकानेन कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन च गन्ध-

1) MS त्रिप्र.

2) MS श्रोतृ°.

3) MS अवणा.

मादनो⁽¹⁾ नाम प्रत्येकबुद्धो भविष्यति । अयमस्या देयधर्मो यो ममात्तिके चित्तप्रसादः ।
 तस्मात्तर्हि भिन्नव एवं शिन्नितव्यं यद्बुद्धप्रत्येकबुद्धार्पणावकेषु कारान्करिष्याम इत्येवं
 वो भिन्नवः शिन्नितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) MS मादना.

निर्मल इति २६ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रिर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवह्निर्देवेर्नगैर्यत्नैरसुरैर्गर्ह्यैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवमनुष्यासुरगर्ह्यकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो मक्षापुण्यो लाभी चोवरपिण्डपातशयनासनगू-
 5 नप्रत्ययभेषज्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्गः आवस्त्यां विहरति जेतवने ऽनाथपिण्ड-
 स्यारामे ॥ आवस्त्यामन्यतम ग्यारामिकः । स दत्तकाष्ठमादाय आवस्तीं प्रविशति नैमि-
 त्तिकश्च द्वारे ऽवस्थितः । स कथयति । य एतद्दत्तधावनं भक्तयिष्यति स शतरत्नं भोजनं भक्त-
 यिष्यति ॥ तद्वचनमारामिकेण श्रुतं श्रुत्वा चैवं चिन्तयामास । कस्मापेतद्दत्तधावनं दद्यां
 येन मे मङ्गलसंमानः स्यादिति ॥ तस्यैतदभवत् । अयं बुद्धो भगवान्सचराचरे लोके
 10 जङ्गमं⁽⁵⁾ पुण्यत्तत्रमवन्ध्यमक्षाफलं च । यन्नृमिदं बुद्धाय भगवते दद्यामिति ॥

अथ स ग्यारामिको दत्तकाष्ठमादाय येन भगवांस्तेनोपसंक्रान्तः । उपसंक्रम्य भग-
 वतः पादौ शिरसा वन्दित्वाकान्ते ऽस्वात् । एकाक्षस्थितः स ग्यारामिको भगवत्तमिदमवो-
 चत् । इदं भगवन्दत्तकाष्ठं प्रतिगृह्यतां ममाक्षिकादनुकम्पामुपादापेति⁽⁶⁾ ॥ अथ भगवानाराम-

1) B देद्, DP corr. — In D this uncommon formula has been changed into the usitated one देवनागयत्तासुर°, perhaps rightly.

2) MS पात्र.

3) See Feer *Journal Asiatique*, Nouv. S., XIII, 363—69.

4) MS कस्मापितद् (D कस्मानैवं द°).

5) Anusvāra wanting in MS.

6) MS °दापैत्यत्र (D made thereof °दाय ॥ अथ).

मिकस्यानुग्रहार्थं गजभुजसदृशं सुवर्णवर्णं⁽¹⁾ बाहुमभिप्रसार्य गृहीतवान्गृहीत्वा भक्तितवा-
 भक्तयित्वा⁽²⁾ चैनमारामिकस्याग्रतो विमर्शितवान् । विसर्ग्य⁽³⁾ तद्दत्तकाष्ठं पृथिव्यां निखा-
 तवान्⁽⁴⁾ । निखातमात्रमेव च तच्छाखापत्रपुष्पफलसमृद्धो महान्यग्रोधः परिमण्डलस्तत्रैव
⁽⁵⁾ तपो निर्वृतो यस्य च्छायायां निषद्य भगवतानेकेषां देवमनुष्याणां⁽⁶⁾ धर्मो देशितः ॥ ततो
 [27 b] ऽनाद्यपिण्डेन गृहपतिना भगवान्शतरत्नेनाहारेण प्रतिपादितः ॥

5

अथ स घारामिको भगवदुपस्थानात्प्रातिहार्याच्चावर्शितमना मूलनिकृत्त⁽⁸⁾ इव द्रुमः
 पादयोर्निपत्य प्रणिधानं कर्तुमारब्धः । अनेनाहं कुशलमूलनं प्रत्येकां बोधिं साक्षात्कु-
 र्यामिति ॥

ततो भगवता स्मितं विदर्शितम् । धर्मता खलु यस्मिन्समये बुद्धा भगवतः स्मितं
 प्राविष्कुर्वन्ति तस्मिन्समये नीलपीतलोहितावदाता अर्चिषो मुखान्निश्चार्य काश्चिद्दध- 10
 स्ताद्भक्त्यि काश्चिदुपरिष्ठाद्भक्त्यि । या अथस्ताद्भक्त्यि ताः संज्ञीयं कालसूत्रं संघातं
 रौरवं महारौरवं तपनं प्रतापनमवीचिमर्बुदं निर्वुर्दमटं कृत्वं ऊळ्वमुत्पलं पद्मं
 महापद्मं नर्कान्गवा⁽⁹⁾ ये उष्णानर्कास्तेषु शीतीभूत्वा निपतन्ति ये शीतानर्कास्तेषूष्णी-
 भूत्वा निपतन्ति । तेन तेषां सन्नानां कारणाविशेषाः प्रतिप्रसन्नभ्यन्ते । तेषामेवं भवति ।

1) B वर्णा, D corr.

2) According to Feer, l. l. p. 365, the Tibetan version inserts here 'གསོལ་ཏུ' ॥
 'གསོལ་ཏུ', which corresponds to a lost Sanskrit भक्तितवाभक्तयित्वा between गृही-
 त्वा and च. The ungrammatical *enam* instead of *enat* must be authentic, I suppose.

3) MS तंत्त°.

4) I have inserted this participle, which is indispensable because it is im-
 possible to construe *visarjya... nirvṛtaḥ* so as to make up one sentence, and
 further *nikhātāmātram eva ca* can only stand at the head of a new sentence.

5) Ex conject.; MS तपोनिर्वृतो (D तपोः निर्वृतो!).

6) B मनुष्यां, D corr.

7) B °रत्नेना°, D corr.

8) MS निकृत्त.

9) MS नर्कं.

किं नु वयं भवत्त इतश्च्युता ग्राहो स्विदन्यत्रोपपन्ना इति । तेषां प्रसादसंजननार्थं भगवा-
 न्निर्मितं विसर्जयति । तेषां निर्मितं दृष्ट्वैवं भवति । न ह्येव वयं भवत्त इतश्च्युता नाप्यन्य-
 त्रोपपन्ना अपि त्वयमपूर्वदर्शनः सत्त्वो ऽस्यानुभावेनास्माकं कारणाविशेषाः प्रतिप्रसन्नव्या-
 इति । ते निर्मिते चित्तमभिप्रसाद्य तन्नरकवेदनोपयं कर्म क्षपयित्वा देवमनुष्येषु प्रतिसन्धिं
 5 गृह्णाति यत्र सत्यानां भाजनभूता भवन्ति । या उपरिष्ठाद्गच्छति ताश्चातुर्महारात्रिकांस्त्रय-
 स्त्रिंशान्यामांस्तुषितात्रिमाणास्तीन्परनिर्मितवशवर्तिनो ब्रह्मकायिकान्ब्रह्मपुरोहिता-
 न्महाब्रह्मणः परीतभानप्रमाणाभानभास्वरान्परीतशुभानप्रमाणशुभाञ्कुभकृत्स्नाननध-
 कान्पुण्यप्रसवान्वृद्धफलान्वृद्धानतपान्सुदृशान्सुदर्शनानकनिष्ठान्देवान्गवा अनित्यं दुः-
 खं शून्यमनात्मेत्युद्धोषयति गाथाद्वयं च भाषते ।

10

आरभध्वं निष्क्रामत पुण्यध्वं बुद्धशासने ।

धुनीत मृत्युनः सैन्यं नडागारमिव कुञ्जरः ॥

यो ह्यस्मिन्धर्मविनये अग्रमतश्चरिष्यति ।

प्रह्राय जातिसंसारं दुःखस्यात्तं करिष्यति ॥

अथ ता अर्चिषस्त्रिसाक्षमहासाक्षं लोकधातुमन्वाह्निष्य भगवत्तमेव पृष्ठतः
 15 पृष्ठतः समनुगच्छति । तद्यदि भगवानतोतं कर्म व्याकर्तुकामो भवति भगवतः पृष्ठतो
 ऽन्तर्धीयते । अनागतं व्याकर्तुकामो भवति पुरस्तादन्तर्धीयते । नरकोपपत्तिं व्याकर्तुका-
 मो भवति पादतले ऽन्तर्धीयते । तिर्यगुपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पादपर्यामन्तर्धीयते ।
 प्रेतोपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पादाङ्गुष्ठे ऽन्तर्धीयते । मनुष्योपपत्तिं व्याकर्तुकामो भव-
 ति ज्ञानुनोरन्तर्धीयते । बलचक्रवर्तिराज्यं व्याकर्तुकामो भवति वामे करतले ऽन्तर्धीयते ।

1) MS न ह्येव (D न ह्यैवं).

2) B अपि स्वयं, P corr.

3) MS क्षेपं.

4) MS °ह्माणाः.

5) MS शून्य.

चक्रवर्तिराख्यं व्याकर्तुकामो भवति दक्षिणे करतले ऽत्तधीयते । देवोपपत्तिं व्याकर्तु-
कामो भवति नाभ्यामत्तधीयते । भ्रावकबोधिं व्याकर्तुकामो भवति घ्रास्ये ऽत्तधीयते ।
प्रत्येकां बोधिं व्याकर्तुकामो भवति ऊर्णायामत्तधीयते । अनुत्तरां सम्यक्संबोधिं व्या-
कर्तुकामो भवति उष्णोषे ऽत्तधीयते ॥

अथ ता अर्चयो भगवत्तं त्रिः⁽¹⁾ प्रदक्षिणीकृत्य भगवत ऊर्णायामत्तर्हिताः । अथा- 5
पुष्मानानन्दः कृतकरपुटो भगवत्तं पप्रच्छ ।

नानाविधो रङ्गसकृन्नचित्रो वक्त्रात्तरान्निष्कसितः कलापः ।

अवभासिता येन दिशः समत्ताद्दिवाकरेणोदयता यथैव ॥

गाथाश्च भाषते ।⁽³⁾

विगतोद्धवा दैन्यमदप्रक्रीणा बुद्धा नगत्युत्तमहेतुभूताः । 10

नाकारणं शङ्खमृणालगौरं स्मितमुपदर्शयन्ति जिना जितारयः ॥

तत्कालं स्वयमधिगम्य वीर बुद्ध्या

श्रोतृणां⁽⁴⁾ श्रमणं⁽⁵⁾ जिनेन्द्र काङ्क्षितानां ।

धीराभिर्मुनिवृष वाग्भिर्हृत्तमाभि-

रूपत्रयं व्यपनय संशयं शुभाभिः ॥ 15

नाकस्माल्लवणाजलाद्रिरात्रधैर्याः

संबुद्धाः स्मितमुपदर्शयन्ति नाथाः ।

यस्यार्थे स्मि[28a]तमुपदर्शयन्ति धीराः

तं श्रोतुं समभिलषन्ति ते जनौघा इति ॥

1) MS त्रिप्र.

2) B विध्वा, it seems, DP corr.

3) MS भाषते.

4) B श्रोतृ°, DP corr.

5) MS श्रवण.

भगवानाह । एवमेतदानन्दैवमेतत् । नाहेत्वप्रत्ययमानन्द तद्यागता अर्कतः सम्य-
 कसंबुद्धाः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति । पश्यस्यानन्दानिनारामिकेण ममैवंविधं सत्कारं कृतम् ॥
 एवं भदत्त ॥ एषानन्दारामिको ऽनेन कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन च त्र-
 योदश कल्पान्विनिपातं न गमिष्यति पश्चिमे भवे पश्चिमे निकेते पश्चिमे समुच्छ्रये पश्चिमे
 5 घातमभावप्रतिलम्भे निर्मलो नाम प्रत्येकबुद्धो भविष्यति । अयमस्य देयधर्मो यो ममात्तिके
 चित्तप्रसाद इति । तस्मात्तर्हि भिन्नव एवं शिन्नितव्यं यच्छास्तरं सत्करिष्यामो गुरुक-
 रिष्यामो मानयिष्यामः पूजयिष्यामः शास्तरं सत्कृत्य गुरुकृत्य मानयित्वा पूजयित्वाप-
 निश्चित्य विहरिष्याम इत्येवं वो भिन्नवः शिन्नितव्यम् ॥

इदमथोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) Cp. *supra* p. 62, 1. Another instance see Kathās. 33, 199.

वल्गुस्वरा⁽¹⁾ इति ३० ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवाहैर्देवैर्नागैर्यत्तैरसुरैर्गरुडैः क्विन्नैर्महोरगैरिति देवनागयत्तासुरगरुडकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चोवरपिण्डपात⁽²⁾शयनासन-
 ग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्घः श्रावस्त्यां विहरति जेतवने ऽनाथपिण्ड- 5
 स्यारामे ॥ अथ भगवान्पूर्वाङ्गे निवास्य पात्रचीवरमादाय श्रावस्त्यां पिण्डाय प्रावित्तत् ।
 संव⁽³⁾कुलाश्च गोष्ठिका मध्यमदानिप्ता वीणामृद्गपण्यैर्विधिर्वाद्यैर्वाद्यमानैर्नृत्यतो
 गायत्त उत्पलपद्मपुण्डरीकवार्षिकादिभिरुदारपुष्पैरामक्तकण्ठेगुणा⁽⁴⁾ विशिष्टाम्बरवसना
 बद्धिः श्रावस्त्यां निर्गच्छन्ति भगवांश्च श्रावस्त्यां पिण्डाय प्रावित्तत् ॥ ददशुस्ते गोष्ठिका
 बुद्धे भगवत्तं द्वात्रिंशता महापुरुषलक्षणैः समलङ्कृतमशोत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं 10
 व्यामप्रभालङ्कृतं सूर्यसहस्रातिरेकप्रभं जङ्गममिव रत्नपर्वतं समन्ततो भद्रकं सहदर्शनाच्च तेषां
 यो ऽसौ⁽⁵⁾ मध्य⁽⁶⁾मदः⁽⁷⁾ स प्रतिविगतः ॥ ततो विगतमध्यमदाः प्रसादावर्जितमनसो⁽⁸⁾ नृत्यगीत-

1) Ex conject.; MS वल्गुस्वर.

2) MS पात्र.

3) B संवकुल, DP corr. Cp. *supra* p. 73, n. 1.

4) Cp. *supra* p. 122, 2. MS वाद्यैर्मानैर्नृ° (D leaves out मानै).

5) Ex conject.; MS पुष्पावासत्त.

6) Cp. *supra* p. 102, 8.

7) MS व्याम (P ध्याम).

8) B यो सौ मेद्यः — or मेद्यः, DP योसौ मद्यः.

9) Query: स (सं)प्रति विगतः?

10) B विरितमदीनसा, the mark " signifying expunction; the copies have
 °मनसा.

वाद्यैर्भगवत् उपस्थानं चक्रुर्नीलपद्मानि चोपरि भगवतो⁽¹⁾ <निचिन्तिपुः।> निक्षिप्तानि चोपरि भगवतो नीलकूटागारो नीलच्छत्रं⁽²⁾ नीलमण्डप इवावस्थितानि तानि च भगवत्तं गच्छन्तमनुगच्छन्ति तिष्ठन्तमनुतिष्ठन्ति । भगवता च नीलप्रभा उत्सृष्टा यया आवस्ती इन्द्रनीलमणिसदृशप्रभावस्थिता ॥

5 अथ ते गोष्ठिका लब्धप्रसादा चेतनां⁽³⁾ पुष्पाति । अनेन वयं कुशलमूलेन प्रत्येकां बोधिं साक्षात्कुर्यामिति⁽³⁾ ॥

ततो भगवता स्मितं विदर्शितम् । धर्मता खलु यस्मिन्समये बुद्धा भगवत्तः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति तस्मिन्समये नीलपीतलोकितावदाता अर्चिषो मुखान्निश्चार्य काश्चिद्धस्ताद्गच्छन्ति काश्चिदुपरिष्ठाद्गच्छन्ति । या अथस्ताद्गच्छन्ति ताः संजीवं कालमूत्रं 10 संघातं रौरवं महारौरवं तपनं प्रतापनमवीचिमर्बुदं निर्वुदमटं कृत्वं ऊरुवमुत्पलं पद्मं महापद्मं नरकांगत्वा⁽⁵⁾ ये उष्णनरकास्तेषु शीतीभूत्वा निपतन्ति ये शीतनरकास्तेषुष्णीभूत्वा निपतन्ति । तेन तेषां सत्त्वानां कारणाविशेषाः प्रतिप्रसन्नभ्यन्ते । तेषामेवं भवति । किं नु वयं भवत्त इतश्च्युता आहो स्विदन्यत्रोपपन्ना इति । तेषां प्रसादसंज्ञनार्थं भगवान्निर्मितं विसर्जयति । तेषां निर्मितं दृष्ट्वैवं भवति । 15 न ह्येवं⁽⁶⁾ वयं भवत्त इतश्च्युता नाप्यन्यत्रोपपन्ना अपि त्वत्पुत्रमपूर्वदर्शनः सत्त्वो ऽस्या-

1) With this supplement cp. *supra* p. 159, n. 4.

2) Anusvāra wanting in MS.

3) MS पुष्पाति and कुर्यामिति, owing to the copyist of the archetype mechanically writing down his formula.

4) B ऊरुवं कृत्वं, C corr.

5) MS नरकं.

6) MS न ह्यैवं (D न ह्यैवं).

7) D, as usual, स्वयम°.

नुभावेनास्माकं कारणाविशेषाः प्रतिप्रस्रब्धा इति । ते निर्मिते⁽¹⁾ चित्तमभिप्रसाद्य तन्नरक-
वेदनीयं कर्म क्षपयित्वा देवमनुष्येषु प्रतिसन्धिं गृह्णन्ति यत्र सत्यानां भाजनभूता भवन्ति ।
या उपरिष्ठाद्गच्छन्ति ताश्चातुर्महाराजिकांस्त्रयस्त्रिंशान्यामांस्तुपितात्रिमाणांरतीन्परनिर्मि-
तवशवर्तिनो ब्रह्मकायिकान्ब्रह्मपुरोहितान्महोत्सवः⁽²⁾ परीताभानप्रमाणाभानभास्वरा-
न्प[28b]रीतशुभानप्रमाणशुभाञ्जुभकृत्स्नाननध्रकान्पुण्यप्रसवान्वृहत्फलानवृहानतपान्सु- 5
दृशान्सुदर्शनानकनिष्ठान्देवान्गला घनित्यं दुःखं⁽³⁾ शून्यमनात्मेत्युद्धोषयन्ति गाथाद्वयं च
भाषन्ते ।

घारभध्वं निष्क्रामत युध्यध्वं बुद्धशासने ।

धुनोत मृत्युनः सैन्यं नडागारमिव कुञ्जरः ॥

यो ह्यस्मिन्धर्मविनये अग्रमतश्चरिष्यति ।

10

प्रह्राय ज्ञातिसंसारं दुःखस्यात्तं करिष्यति ॥

अथ ता अर्चिषस्त्रिसाहस्रमहासाहस्रं लोकधातुमन्वाह्निष्य भगवत्तमेव पृष्ठतः
पृष्ठतः समनुगच्छन्ति । तद्यदि भगवानतीतं कर्म व्याकर्तुकामो भवति भगवतः पृष्ठतो
ऽक्षधीयन्ते । अनागतं व्याकर्तुकामो भवति पुरस्तादक्षधीयन्ते । नरकोपपत्तिं व्याकर्तुकामो
भवति पादतले ऽक्षधीयन्ते । तिर्यगुपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पादपर्यामत्तधीयन्ते । 15
प्रेतोपपत्तिं व्याकर्तुकामो भवति पादाङ्गुष्ठे ऽक्षधीयन्ते । मनुष्योपपत्तिं व्याकर्तुकामो भव-
ति ज्ञानुनोरक्षधीयन्ते । बलचक्रवर्तिराज्यं व्याकर्तुकामो भवति वामे करतले ऽक्षधीयन्ते ।
चक्रवर्तिराज्यं व्याकर्तुकामो भवति दक्षिणे करतले ऽक्षधीयन्ते । देवोपपत्तिं व्याकर्तु-
कामो भवति नाभ्यामतधीयन्ते । आवक्रबोधिं व्याकर्तुकामो भवति घ्रास्ये ऽक्षधीयन्ते ।
प्रत्येकां बोधिं व्याकर्तुकामो भवति ऊर्णायामत्तधीयन्ते । अनुत्तरां सम्यक्संबोधिं व्याक- 20
र्तुकामो भवति उष्णीषे ऽक्षधीयन्ते ॥

1) In B the last aks. is uncertain, in P it is तै, in C त, D corr.

2) MS °ह्माणाः.

3) MS प्रुन्य.

अथ ता अर्चिषो भगवत्तं त्रिः⁽¹⁾ प्रदत्तिणीकृत्य भगवत ऊर्णायामत्तर्हिताः । अथाय-
ष्मानानन्दः कृतकरपुटो भगवत्तं पप्रच्छ ॥

नानाविधो रङ्गसकृन्नचित्रो वक्त्रात्तरान्त्रिष्कमितः कलापः ।

अवभासिता येन दिशः समत्ताद्द्विवाकरेणोदयता पथैव ॥

5 गाथाश्च भाषते ।

विगतोद्भवा दैन्यमदप्रह्वीणा बुद्धा जगत्युत्तमहेतुभूताः ।

नाकार्णं शङ्खमृणालगौरं स्मितमुपदर्शयन्ति जिना जितारयः ॥

तत्कालं स्वयमधिगम्य वीर बुद्ध्या

⁽²⁾ श्रोतृणां श्रमणा जिनेन्द्र काङ्क्षितानां ।

10 धीराभिर्मुनिवृष वाग्भिरुत्तमाभि-

रूपन्नं व्यपनय संशयं शुभाभिः ॥

नाकस्माह्वयणत्रलाद्रिरात्रधैर्याः

«संबुद्धाः» स्मितमुपदर्शयन्ति नाथाः ।

यस्यार्थे स्मितमुपदर्शयन्ति धीराः

15 तं श्रोतुं समभिलषन्ति ते जनैश्चा इति ॥

भगवानाह । एवमेतदानन्दैवमेतत् । नाहेत्वप्रत्ययमानन्द तथागता अर्हन्तः सम्य-
क्संबुद्धाः स्मितं प्राविष्कुर्वन्ति । पश्यस्यानन्द एभिर्गोष्ठिकैर्ममैवविधं सत्कारं कृतम् ॥
एवं⁽³⁾ भदत्त ॥ एते आनन्द गोष्ठिका अनेन कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन
च विशत्यत्तरकल्पान्निनिपातं न गमिष्यन्ति पश्चिमे भवे पश्चिमे निकेते पश्चिमे समु-

1) MS त्रिप्र.

2) B श्रोतृ°, D corr.

3) Anusvāra wanting in MS.

4) Here, as at the end of tale 24, the numeral *vimṣati* is treated as an in-
declinable, cp. *supra* p. 138, 6.

च्छ्रये पश्चिमे आत्मभावप्रतिलम्भे वल्गुस्वरा नाम प्रत्येकबुद्धा भविष्यति । अयमेषां देयधर्मो यो ममात्मिके चित्तप्रसाद इति । तस्मात्तर्हि भिन्नव एवं शिन्नितव्यं यद्बुद्धप्रत्येक-बुद्धार्यश्रावकेषु कारान्करिष्याम इत्येवं वो भिन्नवः शिन्नितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्मनसस्ते भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

For some avadānas of the fourth decade and avad. nr. 41 the fragments found in Cambr. Add. 1680, II (manuscript of the XIV—XVth cent.) have been used, by means of a photographic reproduction of the palm-leaves containing them, which I owe to the skill of Dr. F. J. Allen, by the kind intercession of Prof. Bendall. This source is denoted by the letter F.

चतुर्थो वर्गः ।

(1) पद्मक इति ३१ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रिर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवाहैर्देवैर्नागैर्पत्तैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागपत्तासुरगरुडकि-
 5 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयना-
 सनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घः श्रावस्त्यां विकृति जेतवने ऽनाद्यपि-
 ण्डदस्यारामे ॥ शर्त्कालसमये भित्तवो रोगेण बाध्यन्ते पीतपाण्डुकाः कृशशरीरा उर्व-
 लाङ्गा भगवांस्वल्पाबाधो ऽल्पातङ्को ऽरोगो बलवान् । तदर्शनाद्भित्तवो भगवत्तं पप्र-
 च्छुः । पश्य भदत्त एते भित्तवः शा[29 a]रदिकेन रोगेण बाध्यन्ते पीतपाण्डुकाः कृशशरीरा
 10 उर्वलाङ्गा भगवांस्वल्पाबाधो ऽल्पातङ्को बलवानरोगज्ञातीयः समपाकया च ग्रह्णया⁽³⁾
 समन्वागत इति ॥

भगवानाह । तद्यागतेनैवैतानि⁽⁴⁾ भित्तवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचि-
 तानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योषवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । मयैतानि⁽⁵⁾

1) Here precedes in MS this *uddāna* of the fourth varga उद्दानं पद्मकः कव-
 उच्चैव धर्मपालः शिविस्तया । सुद्वपो मैत्रकार्यश्च [read: मैत्रकन्यश्च] शशो धर्मगविषिणा
 [read: °गवेषिणा] । अनाद्यपिण्डदः सुभद्रश्च वर्गो भवति समुद्दितः०

2) MS पात्र.

3) Ex conject.; MS ग्रह्णयां (C एयां or एया, P एयं).

4) B °नैवैतानि, P corr.

5) MS भागीनि.

कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भिन्नवः कर्माणि कृतान्युपचि-
तानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ⁽¹⁾ न तेजोधातौ न वायुधातावपि तूपात्तेष्वेव
तद्व्यधात्वापत्तेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि अपि कल्पशतैरपि⁽³⁾ ।

सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

5

भूतपूर्वं भिन्नवो ऽतीते ऽध्वनि वाराणस्यां नगरीं पद्मको नाम राजा राज्यं कारय-
ति ऋद्धं च स्फीतं च क्षेमं च सुभिनं⁽⁴⁾ चाकीर्णवक्रज्जनमनुष्यं च प्रशातकलिकलदृडिम्ब-
उमरं⁽⁵⁾ तस्कररोगापगतं शालीक्षुगोमहिषीसंपन्नमखिलमकण्ठकमेकपुत्रमिव राज्यं कार-
यति । स च राजा आद्धो भद्रः कल्याणाशय आत्महितपरहितप्रतिपन्नः कारुणिको
महात्मा धर्मकामः प्रज्ञावत्सलः सर्वप्रदः सर्वपरित्यागो निःसङ्गपरित्यागो च महति 10
त्यगे वर्तते ॥ तस्मिंश्च समये वाराणस्यां कालवैषम्याद्वातुवैषम्याद्वा⁽⁶⁾ व्याधिरूपः ।
प्रायः सन्धानं पाण्डुरोगः संवृतः ॥ ततो राज्ञा तान्दृष्ट्वा कारुण्यमुत्पादितं मया क्षेषां
परित्राणं करणीयं⁽⁷⁾ चिकित्सा चेति ॥ ततः स राजा सर्वविषयनिवासिनो वैश्यान्संनि-
पात्य तेषां सन्धानं निदानमाशयानुशयं चोपलक्ष्य स्वयमारब्धश्चिकित्सां सर्वेषां⁽⁸⁾ समुदा-
नयञ्च कर्तुम् ॥ ततश्चिकित्सयमानानां तेषां सन्धानां बहवः काला म्रितक्रान्ता न च श- 15

1) B व्यधातौ, DP corr.

2) Cp. *supra* p. 74, n. 9.

3) Here even D has this corrupted form of the second pāda, cp. *supra* p. 74, n. 13.

4) B चावकी°, D corr. All MSS have °कीर्णी.

5) I have added the anusvāra, cp. *supra* p. 120, n. 5. In the sequel this addition will no more be mentioned.

6) Ex conject.; MS कालवैशम्यात् [CD म्यात्] धातुवैशुन्यो व्याधि°. Cp. *infra* p. 170, 3.

7) Ex conject.; MS परित्राणः करणीया.

8) MS सर्वेषध (C सर्वाधध).

क्यत्ते वैद्यद्वयौषध⁽¹⁾परिचारकसंपन्ना अपि चिकित्सितुम् । ततो राज्ञा सर्ववैद्यानां ह्य्याद-
 रज्ञातेन पुनः पृष्ठाः को ऽत्र हेतुर्येन मे ऽश्चिकित्स्या इति ॥ वैद्या विचार्य गुणादोषानेक-
 मतेनाहुः । देव कालवैषम्याद्वातुवैषम्याच्च लक्ष्यामहे अपि तु देवास्त्येकभैषद्यं रोहितो
 नाम मत्स्यो यदि तस्य प्राप्तिः स्याच्छक्यत्ते चिकित्सितुमिति ॥ ततो राज्ञा रोहितं
 5 मत्स्यं समन्वेषितुमारब्धः । स बद्धभिरपि⁽³⁾ चारुपुरुषैर्मृग्यमाणो न लभ्यते । ततस्ते⁽⁵⁾ राज्ञे
 निवेदितवत्तः ॥

अथ राज्ञापरेण⁽⁶⁾ समयेन वहिर्द्याणाय निर्गच्छति ते च व्याधिन एकसमूहेन स्थित्वा
 राज्ञानमूचुः । परित्रायस्व महाराज⁽⁷⁾ अस्मान्स्माद्वाधेः प्रयच्छ्न्नोवितमिति ॥ ततो
 राज्ञा⁽⁸⁾ करुणादीनविलम्बितैरत्तरैरुच्यमानस्तदातुरवचनं श्रुत्वा कारुणयादाकम्पितहृदयः
 10 साश्रुदुर्दिनवदनं चित्तयामास । किं ममानेनैवविधेन⁽⁹⁾ नोवितेन राश्वैश्वर्याधिपत्येन वा
 ईदृशेन यो ऽहं परेषां दुःखार्तानां न शक्नो ऽस्मि शान्तिं कर्तुमिति ॥ एवं विचिन्त्य राज्ञा
 महत्तमर्थोत्सर्गं कृत्वा श्रेष्ठं कुमारं राश्वैश्वर्याधिपत्येषु प्रतिष्ठाप्य बन्धुजनं तमपित्वा पौ-
 रामात्यांश्च तमपित्वा दीनान्स्माद्यास्यां⁽¹⁰⁾ ऽष्टाङ्गसमन्वागतं व्रतं समादायोपरिप्रासादतल्लम-

1) MS व्योषध.

2) Ex conject. (cp. Kathās. 40, 57); B परिचारक, unless the dot on र is a wiped out anusv. CP have रंक, D रिंक.

3) MS न्वेषितुमा°.

4) B बद्धभिरभियि, P corr.

5) B has ते or तै, its copies तै.

6) B समयेण, D corr.

7) I have made the insertion considering the personal pronoun to be indispensable here and on account of the parallel passage in tale 32 (*infra* p. 175, 5).

8) Ex conject., as is plain by many other instances of this formula, e. g. Divy. 449, 10. 564, 29 and *infra* tale 33 (B f. 30b) at the end; MS करुणादान°. Cp. W. Z. XVI, 106 my observation on Divy. 169, 12.

9) Ex conject.; MS मयानेनैवविधेन.

10) Sic MS.

भिरूह्य धूपपुष्पगन्धमाल्यविलेपनञ्च क्षिप्त्वा प्राञ्जुखः प्रणिधिं कर्तुं प्रारब्धः । येन सत्येन सत्यवचनेन मह्यव्यसनगतान्सन्नान्व्याधिपरिपोडितान्दृष्ट्वा स्वजीवितमिष्टं परि-
त्यजाम्यनेन सत्येन सत्यवाक्येनास्यां⁽¹⁾ वालुकायां नद्यां मह्यान्रोहितमत्स्यः⁽²⁾ प्राडुर्भवेयम् ।
इत्युक्त्वा प्रासादतलादात्मानं मुमोच ॥

स पतितमात्रः कालगतो नद्यां⁽³⁾ वालुकायां मह्यान्रोहितमत्स्यः प्राडुर्भूतः । इति 5
देवताभिः सर्वविज्ञिते शब्द उत्सृष्टः । एष दीर्घकालमह्यव्याध्युत्पोडितानाममृतकल्पो
नद्यां⁽³⁾ वालुकायां मह्यान्रोहितम[29b]त्स्यः प्राडुर्भूत इति । पतः सकृश्चवणान्मह्यजन-
कापः शस्त्रव्यग्रकरः पिठकानादाय निर्गत्य विविधैस्तोदणैः शस्त्रैर्ज्वित⁽⁴⁾ एव मांसान्यु-
त्कर्तितुमारब्धः । स च बोधिसत्त्वो विकर्त्यमानशरीरस्तासर्वान्मैत्र्या⁽⁵⁾ स्फुरन्सवाष्याश्रु-
वदनश्चित्तयामास । लाभा मे सुलब्धा यन्नाम ज्ञे सत्त्वा मदीयेन मांसरूधिरेण सुखिनो 10
भविष्यन्तीति ॥ तदनेनोपक्रमेण⁽⁶⁾ सत्त्वान्द्वादश वर्षाणि स्वकेन मांसरूधिरेण संतर्पयामास
न चानुत्तरायाः सम्यक्संबोधेश्चित्तं निवर्तितवान् ॥

यदा तेषां सत्त्वानां स व्याधिरूपशास्त्रस्तदा तेन रोहितमत्स्येन शब्द उदीरितः ।
शृण्वन्तु⁽⁸⁾ भवन्तः सत्त्वा अहं स राज्ञा पद्मको मया युष्माकमर्थे स्वजीवितपरित्यागेनापमेवं-
विध आत्मभाव उपात्तो ममात्मिके चित्तं प्रसाद्यध्वं । यदाहमनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभि- 15

1) B वारु; the sign ~ denotes that a written *r* must be changed into *l*, or *ç* into *ç* or *n* into *n* and the like. C वारु, DP वालु.

2) MS प्राडुर्भवे°.

3) B वालु, C वारु, DP वालु.

4) MS जीवित.

5) In B it is not clear whether स्फुरन् is written or स्फुरन्. Of its copies, D has स्फुरन् and P स्फुरन्. That स्फुरन् is right, appears from the comparison of parallel passages, e. g. *supra* p. 79, 14. As to *sphurati* and *sphuṭa* see Index.

6) Ex conject.; MS सत्त्वानां दा°.

7) MS स्वकेण.

8) BCP भदन्तः; D भवन्तः.

संभोत्स्ये ऽहं⁽¹⁾ तदा पुष्मानत्यन्तव्याधेः परिमोच्यात्यन्तनिष्ठे निर्वाणे प्रतिष्ठापयिष्यामी-
ति । तच्छ्रवणात्स जनकायो लब्धप्रसादो राजामात्यपौराश्च पुष्पधूपमाल्यविलेपनैर-
भ्यर्च्य प्रणिधानं कर्तुमारब्धाः । अतिडुष्करकारकं यदा त्वमनुत्तरां सम्यकसंबोधिमभिसं-
बुध्येथाः तदा ते वयं⁽²⁾ आवकाः स्यामेति ॥

- 5 भगवानाह । किं मन्यध्वे भिन्नवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन पद्मको नाम
राजा बभूवाहं सः ।⁽³⁾ यदेवंविधाः परित्यागाः कृतास्तेन मे संसारे ऽनन्तसुखमनुभूतमिदानी-
मप्यनुत्तरं। सम्यकसंबोधिमभिसंबुद्धः⁽⁴⁾ समपाकया च ग्रहण्यां⁽⁵⁾ समन्वागतो येन मे अशितपी-
तखादितास्वादितं सम्यकसुखेन परिणमति अल्पात्राधो रोगतातीतश्चास्मि । तस्मात्त-
र्हि भिन्नव एवं शिन्नितव्यं यत्सर्वसत्त्वेषु दयां भावयिष्याम इत्येवं वो भिन्नवः शिन्नित-
10 व्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) Ex conject.; MS संभोत्स्येयं.

2) MS आवकाप्र्यामेति.

3) MS यदे.

4) B बुद्धाः, D corr.

5) MS ग्रहण्यां. Cp. *supra* p. 168, 10.

6) Sic B; its copies show various corruptions: D रागततीतश्चा, C रोगतोतीत-
तश्चा, P रागतातीतश्चा. I believe B has the right reading. The compound *rogatā-
tīta* consists out of *rogatā* + *atīta*. *Rogatā* with the meaning of *roga* may be
compared with *dharmatā* = *dharma* and *muditā* = *mud* (see Index of Divy.)
The *avadāna* literature affords many more instances of this formation. I met with
karmatā (R. f. 64 a 1), *vighnatā* (*ibid.* f. 97 a 4. 105 b 7), *çokatā* (*ibid.* f. 71 a 3), *jā-
titā* (K. f. 75 a 4), *bhedatā* (*ibid.* f. 73 b 9). Cp. also *kriḍābhīprāyatayā* = *kri-
ḍābhīprāyeṇa* (Divy. p. 372, 18). As to the evolution of this derivative the old col-
lective noun *janatā* (see PW s. v.) may be compared.

कवड इति ३२ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठभिस्सार्धवाकैर्देवैर्नागैर्पत्नैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयतासुरगरुडकिन्न-
 रमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो मक्षापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासन-
 ग्लानप्रत्ययभेषज्यपरिष्काराणां सम्भावकसङ्घः आवस्त्यां विहरति जेतवने ऽनाथपिण्ड- 5
 स्यारामे ॥ तत्र भगवान्भिन्ननामन्त्रपते स्म । सचेद्भित्तवः सत्त्वा ज्ञानोपुर्दानस्य फलं दान-
 संविभागस्य च फलविपाकं यथाक्वे ज्ञानामि दानस्य फलं दानसंविभागस्य च फलविपा-
 पाकमपीदानो⁽¹⁾ यो ऽसावपश्चिमकः कवडश्चरम आलोपः ततो ऽपि नादत्त्वा ऽसंविभज्य
 परिभुञ्जीत सचेन्नभेत⁽³⁾ दत्तिणीयं प्रतिग्राहकं न चैषामुत्पन्नं मात्सर्यं⁽⁴⁾ चित्तं पर्यादाय ति-
 ष्टेत् । यस्मात्तर्हि सत्त्वा न जानन्ति दानस्य फलं दानसंविभागस्य च फलविपाकं यथाक्वे 10
 ज्ञानामि दानस्य फलं⁽⁵⁾ दानसंविभागस्य च फलविपाकं तस्मात्ते भ्रद्त्वा ऽसंविभज्य परिभु-
 ञ्जते आगृहीतेन चेतसा उत्पन्नं चैषां मात्सर्यं चित्तं पर्यादाय तिष्ठति ॥

1) MS फलविपाकमवदाने. The correction is easily made with the help of the corresponding parallel in Divy. 290, 22 = 298, 5, where this same sermon is found with slight variations.

2) I have corrected these words according to the corresponding text of the Divy.—B यो^{मै}मैव, the interlinear म represents a bad correction, methinks, not the tradition (DP योममैव, C योमव).

3) The Divy. parallel has here more correctly: *paribhujjāran sacel la-
bheran.*

4) Anusvāra wanting in MS. — B मात्सर्यं.

5) Ex conject., cp. Divy. 291, 2 = 298, 10. B, owing to a copyist's oversight, दानफलविपाकस्य च फलविपाकं. Likewise P; in D and C several akṣaras have been omitted.

इदमवोचद्भगवानिदमुक्त्वा सुगतो ह्यथापरमेतदुवाच शास्ता⁽¹⁾ ।

एवं हि सत्त्वा ज्ञानीयुषथा प्रोक्तं महर्षिणा ।

विपाकः संविभागस्य यथा भवति⁽²⁾ महर्षिकः ॥ (१)

नादत्त्वा परिभुञ्जीरन्न स्युर्मत्सरिणास्तथा ।

5 न चैषामाग्रहे चित्तमुत्पद्येत कदाचन ॥ (२)

यस्मात्तु न प्रजानन्ति बाला मोक्षतमोवृताः ।

⁽⁴⁾ तस्मात्तु भुञ्जते <सत्त्वा> आगृह्यतेन चेतसा ।

उत्पन्नं चैषां⁽⁵⁾ मात्सर्यं चित्तं पर्यादाय तिष्ठति⁽⁶⁾ ॥ (३)

यदा भगवता एतत्सूत्रं भाषितं तदा भिन्नवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भग-
15 वन्ते पप्रच्छुः । आश्चर्यं भद्रेत यद्भगवान्दानस्य वर्षा⁽⁷⁾ भाषते दानसंवि[30a]भागस्य च फल-
विपाकमिति ॥ भगवानाह । किमत्र भिन्नव आश्चर्यं यत्तथागतो दानस्य वर्षा भाषते दान-
संविभागस्य च फलविपाकमिति । यन्मयातीते ऽध्वनि वाचनकहेतोर्मुखद्वारगतः स्वकव-
डः परित्यक्तस्तच्छृणुत साधु च सुष्ठु च मनसि कुरु<त> भाषिष्ये ऽहम् ॥

भूतपूर्वं भिन्नवो ऽतीते ऽध्वनि ब्रह्मदत्तो नाम राजा राज्यं कारयति ऋद्धं च स्फूर्तं
15 च तेमं च सुभितं चाकीर्णब्रह्मजनमनुष्यं च प्रशातकलिकलकृडिम्बउमरं तस्कररोगाप-
गते⁽⁸⁾ शालीक्षुगोमहिषीसंपन्नमखिलमकण्ठकमेकपुत्रमिव राज्यं कारयति । स राजा आहो

1) This transition from the prose to the metrical paraphrase of the same content is a mutilated fragment of some tristubh, it seems, itself.

2) Pronounce: *bhoti*.

3) Ex conject.; MS मोक्षत०.

4) B तस्मात्तु, the copyists have तस्मातद्भुञ्जते (P °तद्भुञ्जते).

5) Anusvāra wanting in MS.

6) The last pāda sins against the metre.

7) MS भाषते । दान०.

8) MS °गतां.

भद्रः कल्याणाशय आत्महितपरहितप्रतिपन्नः कारुणिको महात्मा धर्मकामः प्रजावत्स-
 लः सर्वप्रदः सर्वपरित्यागी निःसङ्गपरित्यागी च महति त्यागे वर्तते ॥ यावदपरेण समयेन
 महद्दुर्भित्तं प्राडुर्भूतं दुर्भित्तात्तरकल्पसदृशम् । ततस्ते जनकाया दुर्भित्ताकालभयभीताः
 नुत्तामकण्ठकपोलाः प्रेताश्रयसदृशाः संगम्य ⁽¹⁾ समागम्यैकसमूहेन राजानमुपसृत्य जयेना-
 युषा च वर्धयित्वाद्युः । देव परित्रायस्व अस्मानस्मादुर्भित्तभावात् प्रपच्छ जीवितमिति ॥ 5
 ततो राजा कोष्ठागारिकं पुरुषमामन्त्रितवान् । अस्ति भो पुरुष कोष्ठागारे अन्नपानं यद-
 स्माकं स्यादेषां च जनकायानाम् । इति श्रुत्वा कोष्ठागारिक आह । परिगण्य देव सस्या-
 न्याख्यास्यामीति ॥ ततो गणितकुशलैर्गणनां कृत्वा ⁽³⁾ सर्वेषां विषयनिवासिनां दिवसे
 दिवसे एककवडो राज्ञो द्वौ कवडावियत्तं कालं भविष्यतीति समाख्यातम् ॥ ततो राजा
 जनकायानाहूयोक्तवान् । तेन हि भवतो दिवसानुदिवसमागत्य राजकुले कवडमभ्यव- 10
 हृत्य गच्छतेति ॥ ततस्ते प्रतिदिवसमागत्य प्रत्येकमेकैकं कवडमभ्यवहृत्य यथेष्टं
 गच्छन्ति ॥

अथान्यतमो ब्राह्मणस्तस्यां गणनायां नासीत् । परेभ्यश्च श्रुत्वा राजानमुवाच देव
 जनपदगतेन मे ⁽⁴⁾ श्रुता गणना दीयतां ममापि कवड इति ॥ ततो राजा स्वकात्कवडद्व-
 यादेकं ब्राह्मणाय दत्तवानेकं कवडं जनसामान्यमभ्यवर्तुं प्रवृत्तः ॥ 15

शक्रस्य देवेन्द्रस्याधस्ताज्ज्ञानदर्शनं प्रवर्तते । तस्यैतदभवत् । अतिदुष्करं वत वा-
 राणसेयो राजा करोति यन्नृहमेनं मीमांसिपेति ॥ ⁽⁵⁾ अथ शक्रो देवेन्द्रो ब्राह्मणवेषमात्मानम-
 भिनिर्माय भोजनकाले राजानमुपसृतः जयेनायुषा च वर्धयित्वावाच । बुभुनितो ऽहं कुरुष्व

1) B संगम्यसमागम्य, D corr.

2) Note the ungrammatical gerund.

3) Ex conject.; MS गणना कृता.

4) Here it is plain that *me* has the function of an instrumental, cp. *supra* p. 106, n. 1 and the Açoka-inscr. Dhauri, Middle Face, l. 22 (edict V) *tedasavasā-bhisitena me*.

5) Ex conject.; MS मीमान्सेदित्य^०. Cp. *supra* p. 94, n. 4.

6) MS वेशमा^०.

स्वकवडेनानुग्रहमिति । ततो राज्ञा स्वजीवितपरित्यागं व्यवसाय कारुण्यात्स्वकवडं
 ब्राह्मणाय दत्त्वानाद्वारतां प्रतिपन्नः । यावत्पञ्च⁽¹⁾भक्तवृद्धेऽग्नेनोपक्रमेण कृताः⁽²⁾ । तं च महा-
 जनकायं भुञ्जानं दृष्ट्वा परां प्रीतिमापेदे ॥ अथ शक्रो देवेन्द्रस्तं⁽³⁾ राज्ञो ऽतिदुष्करं व्यव-
 सायं दृष्ट्वा ब्राह्मणवेषमन्तर्धाप्य स्वेन रूपेण स्थित्वा राजानं संवर्धयामास । साधु साधु
 5 महाराज्ञ आवर्जिता वयं भवतानेन दुष्करेण व्यवसायेन सनायश्चायं जनकाय ईदृशेन
 प्रज्ञापालकेन । न दुष्यतां⁽⁵⁾ तव विजिते सर्ववीजानि⁽⁶⁾ वाप्यत्तामहं सप्तमे दिवसे तथाविधं
 नाहेन्द्रं⁽⁷⁾ वर्षमुत्सृज्यामि येन सर्वसस्यानि निष्पत्स्यन्त⁽⁸⁾ इति ॥ राज्ञा तथा कारितं शक्रे-
 णापि तथाविधं नाहेन्द्रं वर्षमुत्सृष्टं येन दुर्भित्तं विनिवर्तितं सुभित्तं प्राडुर्भूतम् ॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भित्तवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन ब्रह्मदत्तो नाम
 10 राज्ञा बभूवाहं सः । मया*तान्येवंविधे⁽⁹⁾ दुर्भित्ते वर्तमाने स्वजीवितपरित्यागादेवविधानि
 दानानि दत्तानि । तस्मात्तर्हि भित्तव एवं शिन्नितव्यं यद्दानानि दास्यामः पुण्यानि
 करिष्याम इत्येवं वो भित्तवः शिन्नितव्यम् ॥⁽¹¹⁾

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) The akṣara उ is written readably and even put twice, for clearness' sake, in B. The copyists of D and P, as they failed to understand its purport, have omitted it. Cp. Feer 119, n. 1.

2) MS कृता.

3) Ex conject.; MS राज्ञाति°.

4) MS वेशम°.

5) Ex conject.; MS न दुष्यतां विवर्जिते.

6) Perhaps चोप्यत्ताम.

7) Ex conject.; MS वर्षमुन्मुत्तामि.

8) MS त्स्यत.

9) The restoration is here very uncertain. One would expect *mayavivam-vidhe* or something like this.

10) B विधेर्दुर्भि°, D and P corr.

11) D fills the gap.

धर्मपाल इति ⁽¹⁾ ३३ ।

बुद्धो भगवान्मत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राज्ञो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रे-
 ष्ठिभिः सार्धवाहैर्देवैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गणैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगण्डकि-
 न्नरमहोरगाभ्यार्चितो बुद्धो भगवान् [30b] ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयना-
 सनगानप्रत्ययभेषज्यपरिष्काराणां सम्राजकसङ्घो राजगृहे विहरति वेणुवने कलन्दकनि- 5
 वापे ॥ पदा देवदत्तेन मोक्षपुरुषेण भगवतो वधार्थेन धनपालको ⁽²⁾ क्ख्तिनाग उत्सृष्ट <उद-
 पानो⁽³⁾ विषचूर्णेन चावकीर्णो वधकपुरुषाश्चोत्सृष्टाः स भगवतो दीर्घरात्रं वधकः प्रत्य-
 र्थिकः प्रत्यमित्रो भगवांश्चास्य मैत्रचितो ⁽⁴⁾ क्खितचितो ऽनुकम्पाचितेन च प्रत्युपस्थितः ॥
 तदा भिनवो भगवत्तं पप्रच्छुः । पश्य भगवन्यावदयं देवदत्तो भगवतो वधापोद्यतो भगवां-
 श्चास्य मैत्रचितो क्खितचितो ऽनुकम्पाचितेन प्रत्युपस्थित इति ॥ 10

भगवानाह । किमत्र भिनव आश्चर्यं यद्दानो तथगतो विगतरागो विगतद्वेषो
 विगतमोहः परिमुक्तो ज्ञातिज्ञराव्याधिमरणशोकपरिदेवदुःखदीर्घनस्योपायासेभ्यः सर्वज्ञः

1) From here to धर्मपालस्य गलं (p. 180,1) I could avail myself of the manu-
 script F (f. 1 b, 2 a and 2 b). Our tale begins thus in F: नमो बुद्धाय धर्मपाल इति बुद्धो
 भग° etc.

2) So B and F; D has धनपालको. In K., avad. nr. 23, the elephant's name
 is Dharmapāla (f. 211 a), in the Tibetan life of Buddha, translated by Schiefner
 (p. 24) he is named Vasupāla.

3) Probably some word (e. g. उदपानो) has dropped out before विषचूर्णेन, de-
 noting the subject of *avakīrṇaḥ* with the signification 3) in PW. In K it is stated
 that Devadatta threw the poison in the water-reservoir in the Buddha's vihāra.
 The missing word is wanting in both B and F.

4) So F, whose reading is preferable to that of B मैत्रचितेन क्खितचितेनानु°.

सर्वाकारज्ञः सर्वज्ञानज्ञेयवशिप्राप्तौ⁽¹⁾ यत्तु⁽²⁾ मयातीति ऽध्वनि सर्वागेण सद्देषेण समोद्धेन दृक्-
 रकवपस्यवस्थितेन⁽³⁾ वधाप पराक्रान्तस्यास्यात्तिके⁽⁴⁾ नैवं चित्तं दूषितं तच्छृणुत साधु च
 सुष्ठु च मनसि⁽⁵⁾ कुरुत भाषिष्ये ऽहम् ॥

भूतपूर्वं भिन्नवो ऽतीते ऽध्वनि वाराणास्यां नगर्या ब्रह्मदत्तो नाम राजा राज्यं कार-
 5 यति ऋद्धं च स्फीतं च लेभे च सुभित्तं चाकीर्णवल्ङ्गनमनुष्यं च प्रशातकलिकलकृडि-
 म्बडमरं तस्कररोगापगतं⁽⁷⁾ शालीनुगोमहिषीसंपन्नमखिलमकण्ठकमेकपुत्रमिव⁽⁸⁾ राज्यं पा-
 लयति । स च राजा आद्धो भद्रः कल्याणाशय घातमहितपरहितप्रतिपन्नः कारुणिको
 महत्तमा धर्मकामः प्रजावत्सलः सर्वप्रदः⁽⁹⁾ सर्वपरित्यागो निःसङ्गपरित्यागी च महति
 त्यागे वर्तते । तस्य च राज्ञो दुर्मतिर्नाम देवी चण्डा रोषणी साहसिका एकपुत्रश्च धर्म-
 10 पालो नाम्ना तस्या एव दुर्मत्याः सकाशाद्जातः । स च धर्मपालो द्यावान् आद्धो भद्रः
 कल्याणाशय घातमहितपरहितप्रतिपन्नः कारुणिको महत्तमा धर्मकामः प्रजावत्सलः

1) Note the elliptic form of expression, which is also found in the parallel passage of avad. nr. 34, and is somewhat strange, indeed. In K (f. 214 b 9 sq.) the apodosis is expressed in full: यदिदानोम्....

प्रदुष्टे देवदत्ते ऽस्मिन्धातरि मे वधोद्यते
 मैत्रीमेव समाधाय तान्तिमेव करोमि वै.

2) So F; B यत्तु, cp. *supra* p. 3, n. 2.

3) B दृक्-रकवपमाव°, P °वयसाव°, F °वयःसाव°.

4) I have adopted this reading of F; B has पराक्रान्तस्यात्तिके.

5) F कुरु भाषिष्ये ॥ भूत°.

6) B चावको°, D corr. — F has the good reading.

7) Anusvāra wanting in B, is found in F.

8) F °पुत्रकमिव.

9) F somewhat shorter and with a small variation सर्वस्वपरित्यागो च महति त्यागे वर्तते ।

10) P सर्वधर्मपालो, a fault of the copyist. Cp. Feer p. 121 n. 2.

सर्वेषां च वाराणसेयानां ब्राह्मणगृहपतीनामिष्टः कात्तः प्रियो मनापो दर्शनेन⁽²⁾ । स चो-
पाध्यायसकाशं गत्वा दारुकैः सह लिपिं पठति ॥

यावद्वाज्ञापरेण समयेन वसन्तकालसमये संपुष्पितेषु पादपेषु कृतकौञ्चनपूरशु-
कशारिकाकोकिलञ्जीवञ्जीवकनिर्घोषिते वनपण्डे देव्या सहस्रतःपुरपरिवृत उद्यान-
भूमिं⁽⁴⁾ निर्गतः । तत्र च राज्ञ उद्याने ऽतःपुरज्ञनेन सह क्रोडित ईष्यारोषपरीतां⁽⁶⁾ दुर्म- 5
तिर्देवी कुपिता राज्ञा चास्या घर्षं पोतकं वर्जितम्⁽⁷⁾ । तया कुपितया राज्ञः संदेशो वि-
सर्जितः पुत्रस्याहं रुधिरं पिवेयं वध्यहं तत्रार्थं पोतकं पिवेयमिति ॥ कामान्बलु प्रति-
नेत्रनानस्य नास्ति किञ्चित्पापकं कर्माकर्णायमिति⁽⁸⁾ ॥ ततो राज्ञा ब्रह्मदत्तो धार्मिको
ऽपि सन्कामरागपर्यवसानविगमादत्तःपुरज्ञनेन⁽¹⁰⁾ साह्यमानो ऽपि क्रोधाग्निना प्रवृत्तितः ॥

1) F वाराणसीयानां.

2) B दर्श, then an erased akṣ., I think नो, then ने, then a second erasure, then न.

3) B क्रोञ्च or क्राञ्च, F क्रोञ्च.

4) Anusvāra wanting in B and its copies.

5) Ex conject. confirmed by F; MS क्रोडितः (D ऽति).

6) MS ऽरापपरीता, F ईष्यारोषपरीता.

7) The conciseness of the text in this portion of the tale will make here a comparison of its paraphrase in K desirable. At this point of that paraphrase the king, after dallying with his whole zenana, secludes himself in the company of one sapatnī, with whom राज्ञा मधुरसं पानं पोत्वा पोत्वा वयेच्छ्या । यत्राकामं सुखं भुक्त्वा तणं विश्रान्तिमाश्रयत् (K f. 215b 4). A sakhī informs Durmati of the king's erotic extravagancy, whereupon she falls into a fit of anger. The king, in order to appease her, प्रेषिकां (sic) प्रेषयद्भुतं with the rest of the beverage, kept for her, with these words: तदिदं मधुपानं ते प्रोतये प्रभुनार्पितं.

8) The same phrase Divy. 258, 6. 565, 12. Cp. W. Z. XVI, 126.

9) F has here preserved the right reading «because there was not a cess of lust and passion»; B पर्यवसानविगमाद् (D ऽविगतमार्गः!).

10) MS साह्य(D साह्य)मानो. In F the whole akṣara ह्य is not clearly discernible, but that व्य is contained in it is certain.

ततस्तेन संप्रवृद्धक्रोधेनाज्ञा दत्ता गत्कृत धर्मपालस्य गलं क्त्वा रुधिरं पापयत्नैना-
मिांत ॥

ततो दारकशालावस्थितो धर्मपालः कुमारः श्रुत्वा रोदितुं⁽³⁾ प्रवृत्त एवं चाह ।
धिक् सन्नसभागतं⁽⁴⁾ संसारे यत्र नाम क्रोधवशाद्भुविःसृतमपि सुतं परित्यजतीति ॥
5 ततो धर्मपालः सर्वालङ्कारविभूषितः पितुः पादयोर्निपत्य कथयति । साधु तात प्रसीद्
निरपराधं मा मां परित्याज्नीः⁽⁵⁾ इष्टाश्च सर्वेषां पितृणां पुत्रा इति ॥ राज्ञा कथयति । पुत्रक
यदि ते माता क्षमते अहमपि क्षमे इति ॥ ततो धर्मपालः प्रहृदन्मातुः सकाशमुपसंक्रान्तः
पादयोर्निपत्य कृतकरपुट उवाच । अन्व क्षमस्व मा मां जीविताद्यपरोपयेति ॥ सा एवं
करूणादीनविलम्बितैरक्षरैरुच्यमाना न क्षमते ॥ ततो वध्यघातिस्तीक्ष्णो न शस्त्रेण धर्म-
10 पालस्य कुमारस्य गलं क्त्वा दुर्मतिर्देवी रुधिरं पापिता⁽⁷⁾ न च दुर्मत्या विप्रतिसारो
ज्ञातः । [31a] धर्मपालो ऽपि कुमारो मातापितृवध्यघातियु चित्तं प्रसाद्य कालगतः ॥

1) So F. In B and its copies संवृद्ध°.

2) Ex conject.; BP पापयैना°, C पापयैना°, D पापयेना°.

3) B रौदितुं, P corr.

4) MS सविसभागतं. Instead of this unmeaning tradition I think the author wrote what I have put into the text, सन्न implying also the abstract signification «existence (being in saṃsāra)». The Tibetan has, indeed, རྒྱུ་མཚན་ཅན་, the corresponding word for सन्न (private communication of the late M. Feer).

5) Ex conject.; MS परित्यज्नीः.

6) Ex conject.; B वध्यप्यतिस्तीक्ष्णो, but the aks. प्यति are cancelled; instead of them there is put on the inferior margin a correction, which I cannot duly understand; nor did the copyists of DC and P. D has वध्यव्यातै° (the 2^d aks. of the marginal correction seems, indeed, to be तै), C and P have left out प्या and written वध्यतै°. About the exactness of वध्यघातिस्ती° there can be no doubt, cp. *infra* l. 11 and (in avad. nr. 98) B f. 95a, about the middle of the page.

7) Sic B pr. m., some corrector inserted प — he meant य — between पा and पि, hence C has पापयिता, P पाययिता; D corr. B's original reading is, of course, the right one. Cp. *supra* p. 122, n. 7.

भगवानाह । किं मन्यध्वे भिन्नवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन धर्मपालो नाम
 कुमारो बभूवाहं सः सा दुर्मतिर्देवी एष देवदत्तः । तदापि मे¹⁾ वधकृस्तगतेनास्य मैत्रं
 चित्तमुत्पादितमिदानीमप्यहमस्य वधायोग्यतस्य मैत्रचित्तो हितचित्तो ऽनुकम्पाचित्तः ।
 तस्मात्तर्हि भिन्नव एवं शिन्नितव्यं यत्सर्वसत्त्वेषु मैत्रं चित्तं भावयिष्याम इत्येवं वो
 भिन्नवः शिन्नितव्यम् ॥

5

इमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) Cp. *supra* p. 175, n. 4.

शिविरति ३४ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राज्ञो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रे-
ष्ठिभिः सार्धत्रैर्दिवैर्नगिर्यत्नैरसुरैर्गर्हैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयन्तासुरगर्हडकि-
न्नरमहोरगाभ्यर्चितो <बुद्धो⁽¹⁾ भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनात्-
5 नग्नानप्रत्ययभैषद्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्घः श्रावस्त्यां विहरति जेतवने ऽनाद्यपि-
ण्ड⁽⁴⁾स्यारामे । तेन खलु समये⁽⁵⁾ श्रावस्त्यां भिन्नूणां द्वौ संनिपातौ भवतः । एक घ्राषायां
वर्षोपनायिकायां द्वितीयः कार्तिक्यां पूर्णमास्याम् । तत्र भिन्नवः पात्राणि पचन्ति⁽⁷⁾ ची-
वराणि धावन्ति⁽⁸⁾ पांसुकूलानि च मीड्यन्ति ॥ यावदन्यतमो भिन्नुश्चीवरं स्योतुकामः
सूचोद्धिद्रं सूत्रकं न शक्नोति प्रतिपादयितुम् । स करुणादीनविलम्बितैरत्नैरुवाच को

1) D fills the gap.

2) MS पात्र.

3) From पद्य we get again the precious help of F, which contains the whole story of Cibi (f. 4 a 1 — f. 6 a 3).

4) F ष्यारामे.

5) B समयेऽत्रा°; D fills the gap. In F nothing is wanting.

6) I have adopted the reading of F; B कार्तिकपूर्णासास्यां.

7) Sic F. I have adopted this reading, which affords the proper meaning: «the monks are then baking their (new earthen) begging-pots». — B परंति (D धर-
न्ति, its copyist seems to have used a marginal note of B, where थ is written per-
haps with reference to this परंति, CP have neglected that note). Feer p. 124 'les
Bhixus requirent leurs vases à aumônes'.

8) B पांसुकु° . The orthography पांशु is constant in B. — F चीवराणि धार-
यन्ति पांसुकु°.

9) F ंयतेमो.

10) FB करुणादी° , cp. *supra* p. 170, n. 8.

लोके पुण्यकाम इति । भगवांश्चास्य नातिदूरे चङ्गमे चङ्गम्यते । ततो भगवान्गम्भोरम-
धुरविशदकलविङ्गमनोऽनुडुभिनिर्वोपो गन्नभुजसदृशवाङ्गमभिप्रसार्य कवयति । अहं
भित्तो लोके पुण्यकाम इति ॥ ततो ऽसौ भित्तुर्भगवतः पञ्चाङ्गोपेतं स्वरमुपश्रुत्य संधा-
त्तस्वरितत्वरितं भगवतः पाणिं गृह्णीत्वा स्वशिरसि स्थापयित्वाह । भगवन्ननेन ते
(1) प्राणिना त्रीणि कल्पसंख्येयानि दानशीलतान्निर्वीर्यध्यानप्रज्ञा उपचिताः ॥ अथ च पुन- 5
र्भगवानेनमाह । (2) अतृप्तो ऽहं भित्तो पुण्यैर्लब्धरसो (3) ऽहं भित्तो पुण्यैरतो मे तृप्तिर्ना-
स्तीति ॥

भित्तवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । आश्चर्यं भद्रं (5) यद्भग-
वान्पुण्यमयैः संस्कारैरृतं इति ॥ भगवानाह । किमत्र भित्तव आश्चर्यं यदिदानो तयागतो
विगतरागो विगतद्वेषो विगतमोहः परिमुक्तो ज्ञातिन्नराव्याधिमरणशोकपरिदेवडुःखद्वै- 10
र्मनस्योपायासेभ्यः सर्वज्ञः सर्वाकारज्ञः सर्वज्ञानज्ञेयवशिप्राप्तो (6) यत्तद्धमतीति ऽध्वनि सरागः
सद्वेषः (7) समोहो ऽपरिमुक्तो ज्ञातिन्नराव्याधिमरणशोकपरिदेवडुःखद्वैर्मनस्योपायासेभ्यो
(8) ऽतृप्तः पुण्यमयैः संस्कारैः तच्छृणुत साधु च सुष्ठु च मनसि कुरुत भाषिष्ये ॥

भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीति ऽध्वनि शिविद्योपायां राजधान्यां शिविनानि राजा राध्वं
कारयति ऋद्धं च स्फोटं च त्नेमं च सुभित्तं चाकीर्णबहुजनमनुष्यं च प्रशान्तकलिक- 15

1) B °प्राणिना, F भगवन्ननेन ते प्राणिना.

2) F °वानेवमाह.

3) B अतृप्ताहं, D corr. — FB भित्तोः both times.

4) B °रमोहं.

5) FB यद्भगवतापुण्यमयैः.

6) The apodosis of this sentence is to be understood, cp. *supra*, p. 178,
n. 1.

7) F यन्वयमतीति, B यन्वह्यमतीति, with expunction of the अक्ष. ह. Hence
CP यन्वयमतीति; D has यत्तद्धमं.

8) F समोहपरिमुं.

लक्ष्मिम्बडमरं⁽¹⁾ तस्कररोगापगतं⁽²⁾ शालोत्तुगोमहिषीसंपन्नमखिलमकण्ठकमेकपुत्रमिव⁽³⁾
 राद्यं पालयति । स च शिवी राज्ञा आहो भद्रः कल्याणाशय आत्मकृतपरकृतप्र-
 तिपन्नः कारुणिको महात्मा धर्मकामः प्रज्ञावत्सलः सर्वप्रदः सर्वपरित्यागी निःसङ्गप-
 रित्यागी च महति त्यागे वर्तते । स⁽⁴⁾ काल्यमेवोत्थाय यज्ञवाटं प्रविश्यान्नमन्नाग्निभ्यः
 5 प्रयच्छति वस्त्रं वस्त्रार्थिभ्यः⁽⁵⁾ धनधान्यद्विरापयमुवर्णमणिमुक्ताविडूर्यशङ्खशिलाप्रवाडा-
 दीनां परित्यागं करोति । न चासौ पुण्यमयैः संस्कारैस्तृप्तिं गच्छति । सो ऽत्तः⁽⁶⁾पुरं प्रवि-
 श्यात्तःपुरन्नस्य भक्ताच्चादनं प्रयच्छति कुमाराणाममात्यानां भद्रवलाग्रस्य नैगमज्ञान-
 पदानाम् ॥

अथ राज्ञः शिवेरेतद्भवत् । संतर्पिता अनेन मनुष्यभूताः नुद्गजन्तवो ऽवशिष्टाः केन
 10 संतर्पयितव्या इति ॥ स परित्यक्तविभवसर्वस्व⁽⁸⁾ एकशाटकनिवसितः स्वशरीरावशेष-
 द्यित्तामापेदे । तस्यैतद्भवत् । नुद्गजन्तुभ्यः स्वशरीरमनुप्रयच्छामीति । स शस्त्रेण⁽⁹⁾ स्वश-
 रीरं तप्तयित्वा यत्र दंशमशकास्तत्रोत्सृष्टका[31b]यः प्रतिष्ठते प्रियमिवैकपुत्रकं रुधिरेण
 संनर्पयति ॥

1) F °उमरस्तस्कर°.

2) Anusvāra wanting in both B and F.

3) F °मेकपुत्रकमिव, cp. *supra* p. 178, n. 8.

4) D कल्यमे°.

5) Cp. the parallel passage in Jtkm. p. 7, 3. D inserts after अन्नार्थिभ्यः these words पानं पानार्थिकेभ्यः.

6) B त्पुरं, D corr.

7) Ex conject.; B and F जनप° . Cp. Divy. 253, 9 *naigamañānapadañi*. In the manuscripts *janapada* 'country' and *jānapada* 'country-people' are not seldom confounded. Cp. my observation in W.Z. XVI, 106.

8) B °क्तविभवसर्व एक°, F (f. 5a 4) °क्तविभवसर्वस्वएक° (the fourth akṣ. is uncertain).

9) स्व is wanting in F.

10) B दंशमशका°, DP corr.

शक्रस्य देवेन्द्रस्याधस्तादज्ञानदर्शनं प्रवर्तते । तस्यैतद्भवत् । किमयं शिवो राज्ञा
 सत्त्वानामर्थमेवं करोति *उत्त* करुणया यन्नृकमेनं जिज्ञासयेति ॥ ततो भिन्नाञ्जनमसि-
 वर्षी गृध्रवेपमात्मानमभिनिर्माय राज्ञः शिवेः सक्राशमुपसंक्रम्य मुखतुण्डकेनाद्ध्युत्पाटयितुं
 प्रवृत्तः । न च राज्ञा संत्रासमापद्यते किं तु मैत्रीविशालाभ्यां नयनाभ्यां तं गृध्रमालोक्य
 कथयति । वत्स यन्मदीयाच्छरीरात्प्रयुञ्जसे तेन प्रणयः क्रियतामिति ॥ ततः घ्रावर्जितः 5
 शक्रो देवेन्द्रो ब्राह्मणवेपमात्मानमभिनिर्माय राज्ञः शिवेः पुरस्तात्स्थित्वा कथयति ।
 साधु पार्थिव दीयतामेतन्नयनद्वयमिति ॥ राज्ञोवाच । मरुत्ब्राह्मण गृह्यतां यद्भिरूचितं
 न मे ऽत्र विद्मः कश्चिदस्तीति ॥ ततः शक्रो देवेन्द्रो भूयस्या मात्रयाभिप्रसन्नो ब्राह्मण-
 वेपमत्तर्थाप्य स्वद्वेषेण स्थित्वा राज्ञानमभ्युत्साह्यन्नुवाच । साधु साधु भोः पार्थिव सुनि-

1) B °स्ताज्ञा°, F °स्तात् ज्ञा°.

2) This is the reading of B, the genuineness of which is very doubtful, since in the double question beginning with *kim ayam*, the former member would not be expressed, the king being asked, whether he cares thus for the creatures either . . . or out of compassion. Instead of उत्त, which for this reason does not afford a good meaning here, F has अतः. I surmise अतः to be a perverted अयो and would translate the question thus: «How does king Çibi thus take care of the creatures? Would he do so, indeed, out of compassion?»

3) Ex conject.; B जिज्ञासयेयमिति (D जिज्ञासयमिति), F जिज्ञासयेति.

4) B मशिवर्षी and . . . वेशम°, F मशिवर्षा and . . . गृह्ववेशम°.

5) B °केनानुत्पा°.

6) F गृध्रमवलोक्य.

7) तत omitted in F, has been added at the top of the page (f. 5b).

8) I have adopted the reading of F; B दीयतां मे तन्नयद्वयमिति, in D this has been changed into °तामेति नयनद्वयेति, as is also found in Dvāv. f. 87b 4. As to *etan nayanadvayam* = 'istud oculorum par' see my *Ved. und Sanskrit Syntax* § 131, A. 1. There is here no possibility of the pronoun *ta*.

9) FD °शमत्त°.

10) F राज्ञानमभ्युत्साह°, B राज्ञानमत्युत्साह° (D राज्ञानमुत्सा°). Cp. *infra* p. 191, 10.

श्चिता ते बुद्धिरकम्प्यस्ते प्रणिधिरनुगता⁽¹⁾ ते सत्त्वेषु महाकरुणा यत्र नाम त्वं संत्रास-
करेषु धर्मेषु विशारदो न चिरात्त्वमेनेन⁽²⁾ व्यवसायिनानुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंभोत्स्यसे ॥

भगवानाह । किं⁽³⁾ मन्यध्वे भित्तवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन शिविर्नाम
राजा बभूवाहं सः । तदानीमपि मे पुण्यमयैः संस्कारैस्तृप्तिर्नास्ति प्रागेवेदानीम् । तस्मा-
5 त्तिर्हं भित्तव एवं शिन्नितव्यं यद्वानानि दास्यामः पुण्यानि करिष्याम इत्येवं वो भित्तवः
शिन्नितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते च भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) This means, of course 'your surpassing compassion has penetrated the creatures (for whom it was intended)', in other terms: has shown itself among the creatures. The Tibetan translation, kindly communicated to me by the late M. Feer, སེམས་ཅན་རྣམས་ལ་མྱོད་ཀྱི་སྤྱིང་རྗེ་ལོན་པོ་རྒྱལ་ལབ་པར་གྱུར་ཏོ་ tends to confirm this acceptation.

2) FB चिरात्वम्°.

3) Anusvāra wanting in F and B.

4) F °गवात्तमन°. After °भ्यनन्दन् ॥ F has ° ॥ शिवीघवदानंसमाप्तम् ॥ ° ॥.

(1) सुत्रप इति ३५ ।

बुद्धो भगवान्मत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजर्षी राजमात्रिर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सारथवाहैर्देवैर्नागैर्वनैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्नक्षत्रैरिति देवनागयत्तासुरगरुडकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरूपिण्डपातशयनासन-
 गानप्रत्ययभेषज्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्घः श्रावस्त्यां विकृति जेतवने ऽनाद्यपिण्ड- 5
 स्यारामे । यदा भगवान्प्रतिसंलयनाद्बुत्वाय चतसृणां पर्यदा मधुरमधुरं धर्मं देशयति
 तौत्रे⁽³⁾ मध्विवानेडकमनेकशता <च> पर्यद्भगवतः सकाशान्मधुरमधुरं धर्मं शृणोत्यनिञ्ज-
 मानैरिन्द्रिषैस्तदा भित्तवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । पश्य
 भद्रं वावड्दर्भरत्नस्यामी भाजनभूताः सत्त्वा आदरेण श्रोतव्यं मन्यन्त इति ॥ भगवानाह ।
 यदा तथागतेन भित्तव आदर्शतेन⁽⁷⁾ धर्मः श्रुतश्चोद्गृहीतश्च तच्छृणुत साधु च सुष्ठु च मनसि 10
 कुरुत भाषिष्ये ॥

1) B सुत्रप out of स्वत्रप, it seems; DP स्वत्रप, C सुत्रप. — F नमोबुद्धाय ॥
 स्वत्रप इति. F contains this whole avadāna of Surūpa (f. 6a 4 — f. 8b 6).

2) F °नाशन°, and further on °दृष्यारामे.

3) Anusvāra wanting in both F and B.

4) FB °नेडकानेकशतापर्य°.

5) B भगवत्तं बुद्धं पप्रच्छुः । F has बुद्धं भगवत्तं, as usual in this formula;
 likewise D.

6) FB मन्यन्त.

7) Ex conject.; FB धर्मश्रुताश्चोद्गृहीताश्च (D °श्रुताचो°, C °श्रुताश्चा°). Feer,
 who used also the Tibetan translation, has here (p. 128, 14) 'le Tathāgata a écouté
 avec respect et saisi la loi'.

भूतपूर्वं भित्तवो ज्जाति ऽध्वनि वाराणास्यां⁽¹⁾ नगर्षी सुव्रपो नाम राज्ञा राज्यं का-
 रयति ऋद्धं च स्फोतं च लेमं च⁽³⁾ मुभित्तं चाक्रोर्णवद्धनमनुष्यं च प्रशातकलिकलक-
 डिम्बडमरं तस्कररोगापगतं⁽⁴⁾ शालीनुगोमक्षिपीसंपन्नमखिलमकण्ठकमेकपुत्रकमिव राज्यं
 पालयति । स च राज्ञा आद्धो भद्रः कल्याणाशय आत्मकृतपरकृतप्रतिपन्नः कारुणिको
 5 मद्कात्मा धर्मकामः⁽⁵⁾ प्रज्ञावत्सलः सर्वप्रदः सर्वपरित्यागी निःसङ्गपरित्यागी च मद्कृति
 त्यागे वर्तते । तस्य च राज्ञः सुन्दरिका नाम देवो अभिद्वपा दर्शनोपा प्रासादिका⁽⁶⁾ सर्वा-
 ङ्गप्रत्यङ्गोपेता सुन्दरकञ्च नाम्ना एकपुत्र इष्टः कात्तः⁽⁷⁾ प्रियो मनापः तातो ऽप्रतिकूलः ॥
 अथापरेण समये राज्ञः सुव्रपस्य धर्मे ऽभिलाष उत्पन्नः । तेन सर्वे ऽमात्याः संनिपा-
 त्योक्ताः पर्येषत मे ग्रामण्यो⁽⁸⁾ धर्मान्धर्मो मे रोचत इति । ततस्ते ऽमात्याः कृतकरपुटा
 10 राज्ञानं विज्ञापयन्ति । दुर्लभो महाराज धर्मः⁽¹⁰⁾ श्रूयते महाराज बुद्धानां लोके [32 a]
 उत्पादाद्धर्मस्योत्पादो भवतीति ॥ ततो राज्ञा सुवर्णपिटकं ध्वजाग्रे वद्धा सर्वविजिते
 घण्टावघोषणा⁽¹³⁾ कारितं यो मे धर्मं वक्ष्यति तस्ये⁽¹⁴⁾ सुवर्णपिटकं दास्यामि मद्कृता च

1) B वाराणास्यां नगर्षी, D corr.; F °स्यांमहानगर्षी.

2) F स्वव्रपो.

3) The words स्फोतं च लेमं च are wanting in B, but extant in F. The copyist of D has added them of his own.

4) Anusvāra wanting in all MSS.

5) Visarga wanting in F.

6) Between प्रासादिका and सर्वा° both F and B have नाम, a dittography, it seems; it cannot be = 'certes', as it is rendered by Feer (p. 128, 20).

7) कात्तः is wanting in F.

8) F मृदुपस्य.

9) B and its copies धर्माधर्मो, but in B the second akṣara has been corrected in margine into र्मा. F has धम्मार्धर्मो, or rather, it seems, धम्मर्धर्मो. I think, the right reading is धर्म धर्मो etc.

10) Visarga wanting in B and F.

11) F °त्पादाद्धर्मस्यो°.

12) I have followed F, B °पिट(CD त)कां.

13) B °षणां (D °षणा). F has the correct form of the word.

14) F तस्येने.

सत्कारिण सत्कारिष्यामीति ॥ ततो बह्वः काला घतिक्राप्ता न च कश्चिद्धर्मदेशक उप-
लभ्यते । ततः स राजा धर्महेतोरुत्कण्ठति⁽¹⁾ परिदप्यति ॥

शक्रस्य च देवानामिन्द्रस्याधस्ताद्ज्ञानि⁽²⁾दर्शनं प्रवर्तते । स पश्यति राजानं धर्महे-
तोर्विह्वलमानम् । तस्यैतद्भवत्⁽³⁾ । यन्नृहं सुत्रपं राजानं⁽⁴⁾ मीमांसयेति ॥ ततो यत्तत्रपमा-
त्मानमभिनिर्माय विकृतकरचरणयनो जनेकपरिषन्मध्यगतं⁽⁵⁾ राजानमेतद्वोचत् । ननु 5
धर्माभिलाषी भवानहं ते धर्मं वदयामीति ॥ ततो धर्मश्रवणात्प्रोतिप्रानोद्यज्ञातो राजा
यत्तमेतद्ववाच । ब्रूहि गुह्यक धर्मान्श्रोष्यामीति⁽⁶⁾ गुह्यक उवाच । सुखितस्य⁽⁷⁾ वत महा-
राज धर्मा अभिलसति⁽⁸⁾ बुभुक्षितो ऽस्मि भोजनं तावन्मे⁽⁹⁾ प्रयच्छेति ॥ तच्छ्रुत्वा राजा पौ-
रुषेयानामन्त्रयामास । आनीयन्तामस्य भक्ष्यभोग्यप्रकारा इति ॥ यत्त आह । सद्योक्तह-
धिरमांसभक्ष्यो ऽहमेतं⁽¹¹⁾ मे सुन्दरमेकपुत्रकं⁽¹²⁾ प्रयच्छेति ॥ श्रुत्वा राजा परं विषादमापन्नः 10

1) Ex conject.; FB °तस्यति (D °तस्येति). Cp. *supra* p. 81, n. 8.

2) B °स्ताज्ञान°, P corr. — F has the good reading.

3) B °द्भवतः ।, D and P corr.

4) Ex conject., cp. *supra* p. 175, n. 5; all MSS (F included) मीमांसयेयमिति.

Here F has सुत्रपं.

5) I have followed F; B °परिषन्मध्ये गतं.

6) F गुह्यकोवाच.

7) F तव instead of वत.

8) Ex conject. «it is only when one feels one's self at ease that the *dharma*s will make their appearance»; F and B अभिलसति 'are desirous of', out of place here and certainly not read by the Tibetan translator, see Feer, p. 129 n. 1. His Latin rendering of the Tibetan text should be corrected as follows: 'bonum et quies (or: soliditas) quidem legem dicentis' (private communication of the late M. Feer).

9) B and its copies तान्मे, F has the missing akṣara.

10) Ex conject.; FB ततः श्रुत्वा.

11) F °यतामस्य.

12) Anusvāra wanting in F.

कदाचित्कर्हचिन्मे⁽¹⁾ ऽद्य धर्मशब्दं आसादितः⁽²⁾ सो ऽप्यनर्थेण मूल्येनेति ॥ ततः सुन्दरः
कुमारस्तदुपश्रुत्य⁽³⁾ पितुः पादयोर्निपत्य राजानं विज्ञापयामास । मर्षय देव⁽⁴⁾ पूर्पतां देव-
स्याभिप्रायं⁽⁵⁾ प्रयच्छ मां गुह्यकायाह्वारार्थमिति ॥ ततो राजा तमेकपुत्रकमिष्टं⁽⁶⁾ कात्तं
प्रियं⁽⁷⁾ मनापं क्षात्रमप्रतिकूलं धर्मस्यार्थे यत्नाय दत्तवान् ॥

- 5 ततो यत्नेणाह्वयलाधानाद्वाज्ञः पर्यदश्च⁽⁸⁾ तथा दर्शितो यथाङ्गप्रत्यङ्गानि पृथग्विकृत्य
विकृत्य भक्तितानि रुधिरं च पीयमानं***दृष्ट्वा राजा धर्माभिलाषो न विषादमापन्नः ॥
स गुह्यको राजानमुवाच । अतृप्तो ऽस्मि भोः पार्थिव भूयो मे प्रयच्छेति ॥ ततो राजा तस्मै⁽¹⁰⁾
दयितां भार्या दत्तवान् । सापि तेनैवाकारेण दर्शिता ॥ ततो भूयो राजानमुवाच । भोः
पार्थिवाद्यापि तृप्तिर्न लभ्यत इति ॥ ततो राजा यत्नमुवाच । यत्स दत्तो मे एकपुत्रको
10 भार्या च दयिता किं भूयः प्रार्थयस इति ॥ गुह्यक उवाच । स्वशरीरे मे प्रयच्छनेन

1) B कदाचित्कर्हचि°, its copies °चित्कर्ह°. F °त्कर्हचित्मे.

2) Visarga wanting in F.

3) Ex conject.; FB तमुपश्रुत्य.

4) B and its copies देवः, F has the good reading देव. Cp. Feer p. 129 n. 2.

5) Neuter instead of masc., cp. *supra* p. 29, 9.

6) The akṣara मि is omitted in F.

7) Anusvāra wanting in FB. — F प्रियमनायता°.

8) FB यथा दर्शितं, obviously corrupted. I have corrected the tradition on account of the words in 1. 8 सापि....दर्शिता. Yet the original reading must have been a little different. In the Tibetan the words ཡ་ན་ལག་ནང་ཉེན་ལག་ (= *aiṅapra-tyāṅga*) are preceded by རྩེ་ལྷོ་ 'child', which is wanting in the Sanskrit.

9) The copyist of D left out न, which proves the incapacity of his mind to understand the full grandeur of a Bodhisattva's heroic unselfishness.

10) तस्मै is wanting in F.

11) B तत्, D corr. — F ततो.

12) Ex conject.; F तृप्तिर्नलभत, B तृप्तिर्न लभत, C तृप्तिर्न°, P तृप्ति न लभत्, D तृप्तो न लभतेति.

तृप्तिमुपयास्यामीति ॥ राज्ञोवाच । यदि स्वशरीरं ते प्रदास्यामि कथं पुनर्धर्मं ⁽¹⁾ श्रोष्यामि
किं नु ⁽²⁾ पूर्वं मे धर्मं वद पश्चाद्गृहीतधर्मा शरीरं परित्यज्यामीति ॥ ततो गुरुकेन राजानं
प्रतिज्ञायां प्रतिष्ठाप्यानेकशतायाः परिषदः पुरस्ताद्धर्मो देशितः ।

प्रियेभ्यो जायते शोकः प्रियेभ्यो जायते भयम् ।

प्रियेभ्यो विप्रमुक्तानां नास्ति शोकः कुतो भयमिति ॥

5

ततो राजा ⁽³⁾ अस्या गाथायाः सहस्रत्रयाणां प्रह्लादितमनाः प्रीतिसौमनस्येन्द्रियज्ञातो यत्न-
वाच । इदं गुरुकं शरीरं यवेष्टं क्रियतामिति ॥

ततः शक्रो देवेन्द्रो राजानं मेरुवदकम्प्यमनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ विदित्वा यत्न-
व्रपमत्तर्थाप्य स्वव्रूषेण स्थित्वा प्रसादविकसिताभ्यां नयनाभ्यामेकेन पाणिना पुत्रं
गृहीत्वा द्वितीयेन च भार्यां राजानमभ्युत्साहयन्वाच । साधु साधु सत्पुरुष दृढसंनान्दस्त्वं 10
नाचिरादनेन व्यवसायेन अनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंभोत्स्यसे अयं च ते इष्टजनसमागम
इति ॥ ततो राजा शक्रं देवेन्द्रमिदमवाचत् । साधु साधु कौशिक कृतो ऽस्माकं धर्माभिप्रायः ⁽⁴⁾
पूरितश्चेति ॥

भगवानाह । किं ⁽⁵⁾ मन्यध्वे भिन्नवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन सुत्रूपो नाम
राजा वभूवाहं सः । सुन्दरः कुमार आनन्दः । सुन्दरिका एषा एव यशोधरा । तदापि मे 15
भिन्नवो धर्महेतोरिष्टबन्धुपरित्यागः स्वजीवितपरित्यागः[32b]गश्च कृतः प्रागेवेदानाम् ।

1) I have followed F; B धर्मान्श्रोष्यामि.

2) I have not ventured to change किं नु, found in both F and B into किं तु. Yet, its being construed here with 2 p. imperative is strange, but *infra*, in avad. nr. 37, किं नु with imperat. occurs similarly. One might compare Engl. *why then* in exhortations.

3) F आस्याः गाथायाः.

4) Visarga wanting in FB.

5) Anusvāra wanting in F.

6) F वधु.

तस्मात्तर्हि भित्तव एवं शित्तितव्यं यद्धर्मं सत्करिष्यामो गुरुकरिष्यामो मानपिष्यामः
 पूजपिष्यामो धर्मं सत्कृत्य गुरुकृत्य मानपित्वा पूजपित्वापनिश्चित्य विकृतिष्याम इत्येवं
 वो भित्तवः शित्तितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन्⁽¹⁾ ॥

1) In F is added सुत्रपात्रदानं समाप्तम् ॥ ० ॥ ये धर्मेत्यादि ॥ and some more akṣaras which have become illegible by dint of time and ants. Here (f. 8b 6) ends the fragment, that commenced (f. 4a 1) in the beginning of avad. nr. 34 (*supra* p. 182, 5).

मैत्रकन्यक इति ३६ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राज्ञो राज्ञमात्रिर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठभिः सार्धत्रैर्देवैर्नगैर्यत्नैरसुरैर्गर्हैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागपत्नासुरगर्हडकि-
 न्नर्महोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चोवर्षिण्डपातशयनासनग्लान-
 प्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सञ्चात्रकसङ्घः श्रावस्त्यां विहरति ज्ञेतवने ऽनाथापण्ड- 5
 स्यारामे । तत्र भगवान्भिन्ननामत्नयते स्म । सत्रक्षकाणि भिन्नवस्तानि कुलानि येषु
 कुलेषु मातापितरौ सम्यञ्जान्येते सम्यक्पूज्येते⁽¹⁾ सम्यक्मुखेन⁽²⁾ परिह्रियेते । तत्कस्य
 हेतोः । ब्रह्मभूतौ हि कुलपुत्रस्य मातापितरौ सह धर्मेण । साचार्यकाणि तानि कुलानि
 येषु कुलेषु मातापितरौ सम्यञ्जान्येते सम्यक्पूज्येते सम्यक्मुखेन⁽³⁾ परिह्रियेते । तत्कस्य
 हेतोः । आचार्यभूतौ हि कुलपुत्रस्य मातापितरौ सह धर्मेण । साह्ववनीयानि तानि 10
 कुलानि येषु कुलेषु मातापितरौ सम्यञ्जान्येते सम्यक् पूज्येते सम्यक्मुखेन⁽⁴⁾ परिह्रियेते ।
 तत्कस्य हेतोः । साह्ववनीयौ हि कुलपुत्रस्य मातापितरौ सह धर्मेण । सामिकानि
 तानि कुलानि येषु कुलेषु मातापितरौ सम्यञ्जान्येते सम्यक्पूज्येते सम्यक्मुखेन⁽⁵⁾ परि-
 ह्रियेते । तत्कस्य हेतोः । घग्निभूतौ हि कुलपुत्रस्य मातापितरौ सह धर्मेण । सदेव-
 कानि तानि कुलानि येषु कुलेषु मातापितरौ सम्यक् मान्येते सम्यक् पूज्येते सम्य- 15

1) MS द्यते.

2) Ex conject.; MS परिह्रियेते (DC °ह्रियते, P °ह्रियेते).

3) MS परिह्रियते.

4) BC परिह्रियेते, DP °ह्रियते.

5) MS परिह्रियेते (D °ह्रियते).

कमुखेन⁽¹⁾ परिह्रियेते । तत्कस्य हेतोः । देवभूतो हि कुलपुत्रस्य मातापितरौ सक्तु
धर्मेण ॥ इदमवोचद्भगवानिदमुक्त्वा सुगतो ह्यथापरमेतदुवाच शास्ता⁽²⁾ ।

ब्रह्मा हि मातापितरौ पूर्वाचार्या तथैव च ।

घ्राहवनीयौ पुत्रस्य⁽³⁾ अग्निः स्यादैवतानि च ॥ १

तस्मादेतौ⁽⁴⁾ नमस्येते⁽⁵⁾ सत्कुर्याच्चैव⁽⁶⁾ पण्डितः ।

उद्धर्तनेन⁽⁷⁾ स्नानेन पादानां धावनेन च ।

अथवा अन्नपानेन वस्त्रशय्यासनेन च ॥ २

तया स परिचर्यया मातापितृषु पण्डितः ।

इह चानिन्दितो भवति प्रेत्य स्वर्गे च मोदते ॥ ३

10 यदा भगवता एतत्सूत्रं भाषितं तदा भिन्नवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं
भगवत्तं पप्रच्छुः । घ्राह्यर्षं भद्रं यद्भगवान्मातापितृगुरुशुश्रूषावर्णवादीति ॥ भगवानाह ।
किमत्र भिन्नव घ्राह्यर्षं यदिदानीं तथागतो विगतरागो विगतद्वेषो विगतमोहः परिमुक्तो
ज्ञातिन्नराव्याधिमरणशोक्रपरिदेवदुःखदौर्मनस्योपायासैः सर्वज्ञः सर्वाकारज्ञः सर्वज्ञानज्ञे-
यवशिप्राप्तो मातापितृगुरुशुश्रूषाया वर्णवादी ।⁽⁹⁾ यत्तु मयातीते ऽध्वनि सरागेण सद्देषेण

1) BD परिह्रियेते, CP °ह्रियेते.

2) Cp. *supra* p. 174, 1.

3) MS पुत्रस्याग्निस्यादैवतानि.

4) I surmise, we must read तस्मादेतौ, as there is here no reason for *eṣa*, but a want of an anaphoric pronoun. They are confused not unfrequently.

5) Ex conject.; MS नमस्येते (DC °स्यते).

6) DCP पण्डितः; in B the first akṣara may perhaps be read as प, but it is not clearly written.

7) Ex conject.; MS स्नानेन.

8) The blunder against the metre disappears, as soon as *paricaryayā* is restored to its Prākṛit form. In pāda c pronounce *bhoti*.

9) MS यत्तु.

समोक्तेनापरिमुक्तेन ज्ञातिवराव्याधिमरणशोकपरिदेवदुःखदौर्मनस्योपायासैर्मातुः स्वल्प-
मपकारं कृत्वा मरुदुःखमनुभूतं तच्छृणुत साधु च सुष्ठु च मनसि कुरुत भाषिष्ये ॥

भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीति ऽध्वनि वाराणस्यां नगर्षी मित्रो नाम सार्थवाहो बभूव
घ्राघो महाधनो महाभोगो विस्तीर्णविशालपरिग्रहो वैश्रवणधनसमुदितो वैश्रवणधन-
प्रतिस्पर्धी । तेन सदशात्कुलात्कलत्रमानीतम् । स तथा सार्थं क्रोडति रमते परिचा- 6
रयति । तस्य क्रोडतो रममाणस्य परिचारयतः पुत्रा⁽³⁾ ज्ञापयते म्रियते च ॥ स करे
कपोलं दत्त्वा चित्तापरो व्यवस्थितः । अनेकधनसमुदितं मे गृहं न मे पुत्रो न दुःखिता ।
ममात्ययात्सर्वस्वापतेयमपुत्रकमिति कृत्वा राज्ञो विधेयं भविष्यतीति । तस्य वयस्यकेनो-
पदि[33 a]ष्टं यदि ते पुत्रो ज्ञापते तस्य दारिकानाम स्यापयितव्यमेवमसौ चिरञ्जीवी भवि-
ष्यतीति ॥ सो ऽपुत्रः पुत्राभिनन्दो शिववरुणकुबेरशक्रब्रह्मादोनन्यांश्च देवताविशेषाना- 10
याचते । तद्यद्यारामदेवता वनदेवताश्चत्वरदेवताः शृङ्गाटकदेवता बलिप्रतिग्राहिका देवताः
सकृन्नाः सकृधार्मिका नित्यानुबद्धा अपि देवता ग्रायाचते । अस्ति चैव लोके प्रवादो

1) B मरुत्सुखम्^३, all the copies have मरुत्सुखम्^०, neglecting the necessary interlinear correction. The interpolated reading सुखम् had its origin, to be sure, in the awkward dread of combining the predicate of self-occasioned sorrow with the subject of the Holy Master.

2) B कुलान्तत्रं, D and P corr.

3) That there must here be a gap in the context is easily inferred, not only because in B there is, at the word पुत्र, a reference to a marginal correction which, however, has not been written on the margin, but chiefly from this. It is plain that Mitra did not complain of the sterility of his wife, but of the death of his children after birth. Moreover, the paraphrased imitation of our avadāna in Divy. XXXVIII makes this clear, see Divy. 587, 9 foll. and 28: *yadā naiva kadācit kālē 'sya putrā jīvino babhūvuh*. For this reason I have filled the gap in the context by conjecture. The Tibetan, which has here *ལྷ་རྒྱལ་ལྷུང་ཡང་གི་བར་ལྷུང་ཏེ* «though they did just come into life [yet immediately after] they died», wholly confirms this correction. Of a similar misfortune speaks Divy. 483, 23 *tasyāpatyam jātam jātam kālam karoti*.

4) MS °यमापत्रं.

यदायाचनहेतोः पुत्रा ज्ञायन्ते दुहितरश्चेति । तच्च नैवम्⁽¹⁾ । पद्मेवमभविष्यदेकैकस्य पुत्र-
 सहस्रमभविष्यत्तद्यथा राज्ञश्चक्रवर्तिनः । अपि तु त्रयाणां स्थानानां संमुखीभावात्पुत्रा
 ज्ञायन्ते दुहितरश्चेति । कतमेषां त्रयाणां स्थानानाम् । मातापितरौ रक्तौ भवतः संनिपतितौ
 माता कल्या भवति ऋतुमती गन्धर्वश्च प्रत्युपस्थितौ⁽²⁾ भवत्येषां त्रयाणां स्थानानां⁽³⁾ संमु-
 5 खोभावात्पुत्रा ज्ञायन्ते दुहितरश्च ॥ स चायाचनपरस्तिष्ठति अन्यतमश्च सत्त्वोऽन्यतम-
⁽⁵⁾स्मात्सत्त्वनिकापाद्भ्युत्तस्तस्य प्रजापत्याः कुन्तिमवक्रात्तः । पञ्चावेणिका धर्मा एकत्ये
 परिउतज्ञातये नानृग्रामे । कतमे पञ्च । रक्तं पुरुषं जानाति विरक्तं जानाति । कालं
 जानाति ऋतुं जानाति । गर्भमवक्रात्तं जानाति । यस्य सकाशाद्भर्त्रोऽवक्रामति तं ज्ञा-
 नाति । दारकं जानाति दारिकां जानाति । सचेद्दारको भवति दक्षिणं कुन्तिं निश्चित्य
 10 तिष्ठति सचेद्दारिका भवति वामं कुन्तिं निश्चित्य तिष्ठति । सात्तमनात्तमनाः स्वामिनो⁽⁷⁾
 आरोचयति । दिष्ट्या⁽⁸⁾पुत्रं वर्धते आपन्नमत्वास्मि⁽⁹⁾ संवृत्ता यथा च मे दक्षिणं कुन्तिं नि-
 श्चित्य तिष्ठति नियतं दारको भविष्यतीति⁽¹⁰⁾ । सोऽप्यात्तमनात्तमनाः पूर्वकापमत्युन्नमत्य
 दक्षिणं बालुमभिप्रसार्य⁽¹¹⁾ उदानमुदानपत्यप्येवाहं चिरकालाभिलषितं पुत्रमुखं पश्येवं

1) MS, in consequence of an excusable lapsus mentalis, तद्यथानैवं. Cp. *supra* p. 13, 12. I have put °भविष्यत्तद्यथा instead of the reading of MS °तद्यथा, cp. *supra* p. 120, n. 8.

2) MS स्थिता.

3) B सम°, D corr.

4) B दुहितरश्चे यथैवमायाचन°, D corr.

5) MS न्यतमस्यास्सत्त्वनिकापाद्भ्यु°.

6) MS °शाद्भर्त्रो°.

7) MS स्वामिनो.

8) MS दृष्ट्या; cp. my observation in W. Z. XVI, 361. In Kathās. 46, 28 the same fault — दृष्ट्या for दिष्ट्या — has been overlooked by Brockhaus, but Durgaprasād has adopted the right reading.

9) B °सन्नास्मि, CP corr.

10) MS सात्त(or °त्त)मनात्त(or °त्त)°; cp. *supra* p. 14, 13.

11) MS उदारम्°.

ज्ञातो मे स्यान्नावज्ञातः कृत्यानि मे कुर्वति भृतः प्रतिबिभृषाद्वापाद्यं प्रतिपद्येत कुल-
 वंशो मे चिरस्थितिकः स्यादस्माकं चाप्यतीतकालगतानामल्पं वा प्रभूतं वा दानानि
 दत्त्वा पुण्यानि कृत्वास्माकं नाम्ना दत्तिणामादेह्यते । इदं तयोर्द्युतत्रतोपपन्नयोर्गच्छतोर्-
 नुगच्छत्विति । आपन्नसत्त्वां चैनां विदित्वोपरिप्रासादतलगतामयत्नित्वां धार्यात शीते
 शीतोपकरणैः उष्णे उष्णोपकरणैर्विद्यप्रज्ञसैराहुरैर्नातितिकैर्नात्यैर्नातिलवणैर्नातिम- 5
 धुरैर्नातिकटुकैर्नातिकषयैस्तिक्ताल्लवणमधुरकटुककषायविवर्जितैराहुरैर्कारार्धकार-
 विभूषितगात्रीमत्सरसमिव नन्दनवनविचारिणो⁽⁵⁾ मच्चान्मच्चं पीठात्पीठमनवतरत्तीम-
 धरां भूमिम्⁽⁶⁾ । न चास्याः किञ्चिदमनोत्तशब्दश्रवणं यावदेव गर्भस्य परिपाकाय ॥ साष्टानां
 वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता । दारको ज्ञातो⁽⁷⁾ ऽभिरूपो दर्शनीयः प्रासादिको गौरः
 कनकवर्णशङ्खत्तार्शिराः⁽⁸⁾ प्रलम्बबाहुर्विस्तोर्णाललाट उच्चघोषः⁽⁹⁾ संगतभ्रूस्तुङ्गनासः 10
 सर्वाङ्गप्रत्यङ्गोपेतः । तस्य ज्ञातो ज्ञातिमहं कृत्वा नामधेयं व्यवस्थाप्यते किं भवतु दार-
 कस्य नामिति । ज्ञातय ऊचुः । अयं दारको मित्रस्य पुत्रः कन्या च तस्माद्भवतु⁽¹¹⁾ दारकस्य
 मैत्रकन्यको नामिति ॥

1) MS °पादासाद्यं.

2) B चाभ्यती, P corr.

3) B इमयोर्द्युतत्रतो°, but म is not written on the line but above it as a correction of another erased akṣara, in CDP various new corruptions.

4) D fills up the gap.

5) B विचारणी, P corr.

6) MS भूमिं.

7) MS ज्ञात अभि°, and so often in this commonplace. *Infra* p. 198, 1 MS दारकः
अष्टा°.

8) Visarga wanting in MS.

9) B घोषः or घोशः, P copied °णाः, C made घोषणाः out of it, D प्राणाः, probably by conjecture. Cp. *supra* p. 121, n. 2.

10) B भवत्त, D corr.

11) MS तस्माद्भवत्त.

मैत्रकन्यको दारको ऽष्टाभ्यो धात्रीभ्यो दत्तो⁽¹⁾ द्वाभ्यामंसधात्रीभ्यां द्वाभ्यां नीर-
धात्रीभ्यां द्वाभ्यां मलधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्रीडनिकाभ्यां धात्रीभ्याम् । सो ऽष्टाभिर्धात्री-
भिरुन्नीयते वर्धते⁽²⁾ नीरेण दध्ना नवनीतेन सर्पिषा⁽³⁾ सर्पिमण्डेनान्यैश्चोत्ततोत्तपैरूपक-
रणविशेषैराशु वर्धते⁽⁴⁾ ऋदस्थमिव पङ्कजम् । पिता चास्य महामुद्रमवतीर्णस्तत्रैव च
5 निधनमुपयातः ॥ यदा मैत्रकन्यको महान्संवृतस्तदा मातरमुवाच । श्रुत्वा पितास्माकं
किंकर्मफलोपज्ञीवो आसीत्ततः पश्चाद्दृष्ट्वा पि⁽⁵⁾ तया करिष्यामीति ॥ माता कथयति ।
पुत्रक पिता ते श्लोका⁽⁶⁾श्चैव आसीत्तदाकाङ्क्षमाणस्त्वमोक्तारि[33b]कत्वं कुरु । सा चिन्तयति ।
यद्यहमस्मै वदयामि महामुद्रवणिगासीदित्येषो ऽपि कदाचिन्महामुद्रमवतीर्णस्तत्रैव
निधनमुपगच्छेदिति ॥

10 तेनौक्तारिकापणो व्यवस्थापितः । ततः प्रथमे दिवसे चत्वारः कार्यापणाः संपन्नाः ।
ते ऽपि तेन मातुर्निर्घातिता इभिरुन्म्व श्रमणब्राह्मणकृपणवनीपकान्प्रतिपाद्यस्वेति ॥
यावदपरेणोद्यते पिता ते गान्धिकापणिक आसीदिति । तेनौक्तारिकत्वं त्यक्त्वा गान्धि-
कापणो व्यवस्थापितः । श्रष्टौ कार्यापणाः⁽⁷⁾ संपन्नाः । ते ऽपि तेन मातुर्निर्घातिताः ॥ याव-

1) MS द्वाभ्यांमत्स (P °मेत्स).

2) Ex conject.; MS वर्धते.

3) B सर्पिमण्डेर्ना, D corr.

4) वर्धते, D corr.

5) I have not ventured to change the tradition of manuscripts; the *prākṛitic pi* instead of *api* may perhaps be imputed to inadvertence of the author of our collection.

6) B श्लोका° made out of श्लोका°, which is written in C. Here, too, we have the *prākṛitic* form instead of Skrt. *autkarika*. In the corresponding passage of Divy. p. 590 the word has been depraved into *aukarika*; elsewhere in Divy. (p. 227, 28 and 228, 5) we meet with *otkarika*. Cp. the Index to Divy.

7) MS °पणाः.

दप्रेणोच्यते पिता ते हैरिण्यक⁽¹⁾ आसीदिति । तेन तमापणं त्यक्त्वा हैरिण्यकापणो
व्यवस्थापितः । ततः प्रथमे दिवसे षोडश कार्षापणाः संपन्नाः । ते ऽपि तेन मातुर्निर्या-
तिताः । द्वितीये दिवसे द्वात्रिंशत्कार्षापणाः संपन्नाः । ते ऽपि तेन मातुर्निर्यातिताः ॥
यावद्द्वैरिण्यकैरीष्या⁽²⁾प्रकृतैः सर्वानधिष्ठानव्यवहारान्विदितोक्तः । मैत्रकन्यक किं तवा-
नया अर्धर्मज्ञोविक्रया पिता ते महासमुद्रवणिगासीत्केन त्वं कुसंध्यवहारे नियुक्त इति ॥ 5
स हैरिण्यकवचनसंचोदितो मातुर्गत्वा कथयत्यम्ब एवमनुश्रूयते पितास्माकं महासमुद्रव-
णिगासीदिति तदनुज्ञानीहि अरुमपि महासमुद्रमवतरिष्यामीति । माता कथयत्येवमे-
तत्पुत्रक किं तु त्वं बाल एकपुत्रकश्च मा मां परित्यज्य महासमुद्रमवतरिष्यसीति ॥ स
ईष्याप्रकृतिभिरकल्याणमित्रैर्विप्रलब्धो न निवर्तते । ततस्तेन मातुर्वचनमवचनं कृत्वा
वाराणस्यां नगरीं घण्टावघोषणं⁽³⁾ कारितम् । शृण्वन्तु भवन्तो वाराणसीनिवासिनो 10
वणिजः मैत्रकन्यकः सार्थवाहो महासमुद्रमवतरिष्यति ये⁽⁴⁾ पुष्पाक्रमुत्सृजेते मैत्रकन्यकेन
सार्थवाहेन⁽⁵⁾ सार्धमशुल्केनागुल्मेनातरपण्येन महासमुद्रमवतरतुं ते महासमुद्रगमनीयं पण्यं
समुदानयत्विति⁽⁶⁾ ॥ स कृतकुतूहलमङ्गलस्वस्त्ययनः पञ्चवणिकशतपरिवारः शकैर्भा-
रैर्मूढैः पिष्टकैरुष्ट्रैर्गोभिर्गर्दभैर्महासमुद्रगमनीयं पण्यं समुदानोय संप्रस्थितो माता चास्य
स्नेहव्याकुलकृद्वा साश्रुडुर्दिनवदना पादयोर्लम्बा पुत्रक मा मां परित्यज्य महासमुद्रम- 15

1) In B it is not clear, whether the third akṣara was एिय or एिउ, it has been changed into एिा, and so is the reading of the copies, only D has twice एिउ. The word is of course हैरिण्यक, as it is written in MS at l. 6, and in Divy. p. 501, 590 and 591, where it is also certified by the metre (590, 2).

2) B °रीष्या (or प्या)प्रकृतैः, D corr. One would rather expect °प्रकृतिभिः, as is said *infra*, l. 9.

3) B °षणां, P corr.

4) Ex conject.; MS सौयु° (CP सायु°, the vowel of the first akṣ. being somewhat indistinct in B).

5) B मा°, DCP corr.

6) The same formula occurs in Divy. 4, 11. 34, 12. 501, 22.

वतरेति ॥ ⁽¹⁾अथ स एव ⁽²⁾करुणादीनिविलम्बितैरप्यतैरुच्यमानः कृतव्यवसायो मातरं पादेन
शिरस्यभिक्षुत्वं ⁽³⁾सार्धमहायः संप्रस्थितो मात्रा चोक्तो मा मे पुत्रकास्य कर्मणो विपा-
कमनुभवेया इति ॥

यावत्सौ ग्रामनिगमरा⁽⁴⁾ष्ट्राजधानीपट्टनान्यवलोकायन्समुद्रतीरमनुप्राप्तः । स पञ्चभिः
5 पुराणशतैर्वह्नं भूत्वा पञ्च पौहपेयान्गृहीत्वा ⁽⁵⁾ऽह्वारं नाविकं कैवर्तं कर्णधारे च त्रिरपि ⁽⁶⁾पि
घोषणात्रघोषणं कृत्वा महासमुद्रमवतीर्णः ॥ यावदह्वनं मकरेण मत्स्यज्ञातिनामपाद्यसन-
मापादितम् ⁽⁷⁾ । ततो मैत्रकन्यकः फलकमासाय स्वलमनुप्राप्तः ॥ ततः स्वले चञ्चूर्यमाणो
न ⁽⁸⁾द्वारानगरं रमणकं नाम्ना ⁽⁹⁾दृष्टवान् । स तदुपज्ञगाम । यावत्ततश्चतस्रो ऽप्सरसो निर्गता

1) So B, in the copies अथ is left out, did the copyists mean it was erased? The condition of the text, as written in B, implies correction rather than expunction.

2) MS करुणा, the same blunder in Divy. 169, 12. 174, 9. Cp. also *supra* p. 170, n. 8.

3) Ex conject.; MS सार्धमहायः. Feer, p. 134, 7 «suivi des marchands».

4) MS °राजराष्ट्रधानीपुपट्टनान्य°, an obvious blunder. D corr., but extends the list of places: ग्रामनगरनिगमजनपदराष्ट्रराजधानीपट्टनान्य°.

5) Sic MS.

6) Ex conject.; MS कैवर्तकर्णधारंवर्तिरपि. There remains the inconsistency of *four* categories of the crew being named, though it has been said there were *five*. And I do not well understand *ghoṣāvaghoṣaṇam*; query घण्टात्रघोषणं?

M. Feer names indeed five categories of the crew in his translation, where he writes (p. 134, 12) 'un équipage quintuple, consistant en pompiers, rameurs, pêcheurs, vigie, pilote'. If this translation, which rests also on the Tibetan version, is to be relied on, the Sanskrit term corresponding to 'vigie' seems to have been lost. Yet, from a private communication of the late M. Feer, I have got the information that the meaning of the Tibetan terms is rather uncertain; instead of 'vigie' he rather translates: 'celui qui bouche les trous'.

7) MS पादितः.

8) Ex conject., MS द्वारं नगरं.

9) MS दृष्टं स तदु°.

अभिरूपा दर्शनीयाः प्रासादिकास्ताः कथयन्ति । एहि मैत्रकन्यक स्वागतं ते इमस्मा-
कमन्नगृहं⁽¹⁾ पानगृहं⁽¹⁾ वस्त्रगृहं⁽¹⁾ शय्यागृहं⁽¹⁾ मणिमुक्ताविडूर्यशङ्खशिलाप्रवाडविविधजातद्रुप-
रजतसंपूर्णमागच्छं रंस्यामहेति⁽²⁾ ॥ स ताभिः सहानेकानि वर्षाणि रतिमनुभूतवान्यथा-
पि तत्कृतपुण्यः सन्नः कृतकुशलः । दन्तिणपद्धतिगमनाच्चैनं वारयन्ति । स यतो दन्ति-
णायाः पद्धतेर्निवार्यते ततः सुष्ठुतरमुत्कपिठतो गन्तुम् ॥ यावत्पुनरपि दन्तिणेन यथा 5
गच्छन्पश्यति⁽³⁾ सदायतं नाम नगरम् । स तत्र द्वारीभूतो यावत्तस्मादप्यष्टावप्सरसो निर्गता
अभिरूपतरा दर्शनीयतराः प्रासादिकतरास्ताः कथयन्ति । एहि मैत्रकन्यक स्वागतं ते
इमस्माकमन्नगृहं⁽⁴⁾ पानगृहं⁽⁴⁾ वस्त्रगृहं⁽⁴⁾ शय्यागृहं⁽⁴⁾ मणिमुक्ताविडूर्यशङ्खशिलाप्रवाडविविध-
जातद्रुपरजतसंपूर्णमागच्छं रंस्यामहेति । स ताभिः सहानेकानि वर्षाणि रतिमनुभूतवा-
न्यथापि तत्कृतपुण्यः सन्नः [34a]कृतकुशलः । ता अप्यस्य दन्तिणां पद्धतिं वारयन्ति । 10
स यतो दन्तिणायाः पद्धतेर्निवार्यते ततः सुष्ठुतरमुत्कपिठतो गन्तुम् ॥ यावत्पुनरपि
दन्तिणेन यथा⁽⁶⁾ गच्छन्पश्यति नन्दनं नाम नगरम् । स तत्र द्वारीभूतो यावत्तस्मादपि
षोडशावप्सरसो निर्गता अभिरूपतरा दर्शनीयतराः प्रासादिकतरास्ताः कथयन्ति । एहि
मैत्रकन्यक स्वागतं ते इमस्माकमन्नगृहं⁽⁴⁾ पानगृहं⁽⁴⁾ वस्त्रगृहं⁽⁴⁾ शय्यागृहं⁽⁴⁾ मणिमुक्ताविडूर्य-
शङ्खशिलाप्रवाडविविधजातद्रुपरजतसंपूर्णमागच्छं रंस्यामह इति । स ताभिस्सहानेकानि 15
वर्षाणि रतिमनुभूतवान्यथापि तत्कृतपुण्यः सन्नः कृतकुशलः । ता अप्यस्य दन्तिणां

1) B वस्त्रं गृहं, DP corr.

2) Here and l. 9 °मह इति is contracted in the MS by irregular sandhi, but not so in the repetitions concerning the third and fourth staying-place.

3) MS सदायतं. The right form of this name is plain from its Tibetan translation, see Feer, p. 134 n. and the parallels in the Pāli Jātaka (III, 207, 2 and I, 363, vs. 81).

4) B °न्नगृहं (out of ऋ) पानगृहं, D °न्नपानगृहं.

5) B मुत्कपिठतो, DP corr.

6) B गच्छन्पश्यति, D corr.

पद्धतिं वारयति । स यतो दन्तिणायाः पद्धतेर्निवार्यते ततः सुष्ठुतरमुत्कण्ठितो गत्तुम् ॥
 यावत्पुनरपि दन्तिणेन यथा गच्छन्पश्यति ब्रह्मोत्तरं नाम प्रासादम् । स तत्र द्वारिभूतो
 यावत्तस्मादपि द्वात्रिंशदप्सरसो निर्गता अभिद्वपतरा दर्शनीयतराः प्रासादिकतरास्ताः
 कथयति । एहि मैत्रकन्यक स्वागतं ते इदमस्माकमन्नगृहं पानगृहं वस्त्रगृहं शय्यागृहं
 5 मणिमुक्ताविडूर्यशङ्खशिलाप्रवाडविविधजातद्रपरजतसंपूर्णमागच्छ रंस्यामह इति । स ता-
 भिस्सह्नेकानि वर्षाणि रतिमनुभूतवान्यथापि तत्कृतपुण्यः सन्नः कृतकुशलः । ता
 अप्यस्य दन्तिणां पद्धतिं वारयति । स यतो दन्तिणायाः पद्धतेर्निवार्यते ततः सुष्ठुतरमु-
 त्कण्ठितो गत्तुम् ॥

यथा दन्तिणां पद्धतिं गच्छति तयास्येच्छा वर्धते । यावत्पुनरपि दन्तिणेन यथा
 10 गच्छन्पश्यत्ययोमयं नगरम् । स तत्र प्रविष्टः प्रविष्टमात्रस्य चास्य द्वारं पिहितम् ।
 ततो ऽन्यत्तरं प्रविष्टः । तत्रास्य द्वारं पिहितम् । ततो ऽन्यत्तरं प्रविष्टो यावत्पुरुषं
 पश्यति मन्दाप्रमाणं मूर्ध्नि चास्यायोमयं चक्रं भ्रमत्यादीप्तं प्रदीप्तं संप्रस्वलितमेकञ्चा-
 लीभूतं । तस्य शिरसो यत्पूषशीणितं प्रधरति सो ऽस्याह्वारः । ततो मैत्रकन्यकस्तं पुरुषं
 पृष्टवान्भो पुरुष कस्त्वमिति । स कथयत्यहं मातुरपकारिणि । उदाहृतमात्रे च तेन पुरु-
 15 षेण मैत्रकन्यकस्य तत्कर्माभिमुखीभूतम् । अहमपि मातुरपकारोति मन्ये तेनैवाहं
 कर्मणा इहाकृष्ट इति ॥ अथ तस्मिन्नक्षरे आकाशाच्छब्दो निर्गतः ये बद्धास्ते मुक्ता ये
 मुक्तास्ते बद्धाः । इत्युक्तमात्रे तस्य पुरुषस्य मूर्ध्नि चक्रमत्तर्हितं मैत्रकन्यकस्य मूर्ध्नि
 प्राडुर्भूतम् ॥ ततो दुःखार्ति⁽⁴⁾ मैत्रकन्यकमेवेत्य स पुरुषो गायया प्रत्यभाषत ।

1) MS has a superfluous प्रवाड between मुक्ता and विडूर्य; in D प्रवाड occurs once, but in the wrong place.

2) B द्वार, P corr.

3) B पुरुषः, D corr.

4) Ex conject; MS दुःखार्ति. The paraphrase of this passage in the Maitra-
 kanyakāvadāna of the Divy. confirms the correction. Divy. 606, 8 *tataḥ sa pu-
 ruṣo hā hetī mūrḍhnā* [I conjecture *mūrḍhnā*] *pravidāhajena tīvreṇa duḥ-
 khena samākramyamāṇaṣarīrakam Maitrakanyakam bodhisattvam āha.*
 The spaced words are the embellishment of the simple *duḥkhārtam* of our text.

अतिक्रम्य रमणकं सदागतं च नन्दनम्⁽¹⁾ ।
 ब्रह्मोत्तरं च प्रासादं केन त्रिमिहागतः⁽²⁾ ॥
 ब्रह्मोत्तरं च प्रासादं केन त्रिमिहागतः⁽³⁾ ॥

मैत्रकन्यकः प्राह ।

अतिक्रम्य रमणकं सदागतं च नन्दनम्⁽⁴⁾ ।
 ब्रह्मोत्तरं च प्रासादमिच्छुपाहमिहागतः ॥
 द्वारं हि कर्षते कर्म द्वारात्कर्म प्रवर्तते ।
 तत्र प्रकर्षते कर्म यत्र कर्म विपद्यते⁽⁵⁾ ॥
 तेन कर्मविपाकेन चक्रं वहति मस्तके ।
 आदोत्तं संप्रञ्चलितं मम प्राणोपरोधकमिति ॥

पुरुषः प्राह ।

त्वया प्रदुष्टचित्तेन माता दुष्करकारिका ।
 पादेनाभ्याहृता मूर्ध्नि तस्य ते कर्मणाः फलमिति ॥

मैत्रकन्यकः प्राह ।

कति वर्षसहस्राणि चक्रं वत्स्यति मस्तके ।
 आदोत्तं संप्रञ्चलितं मम प्राणोपरोधकम् ॥

पुरुषः प्राह ।

1) B सदागतं in the ṣloka spoken by the puruṣa; in that uttered by Maitr. it had at first सहामत्तं, but हा has been changed into दा and य has been added as an interlinear correction of म. Cp. Jāt. I, 363, vs. 81; III, 207, vs. 96.

2) MS चन्दनब्रह्मो°.

3) Pronounce, without sandhi, *iha āgataḥ*.

4) MS चचन्दनं (P चवन्दनं).

5) The same ṣloka, with one variation, see Divy. 566, 6.

6) Ex conject.; MS वत्स्यति, D भ्रस्यति, a conjectural alteration, it seems, on account of the following ṣloka.

(1) षष्टि वर्षसहस्राणि षष्टि वर्षशतानि च ।

आदीप्तमायसं चक्रं तव मूर्ध्नि भ्रमिष्यतीति ॥

मैत्रकन्यक आह । भोः पुरुष अस्ति कश्चिदन्यो[34b] ऽपीहागमिष्यतीति ॥ पुरुषः प्राह ।
य एवंविधकर्मकारी भविष्यतीति ॥

5 ततो मैत्रकन्यको दुःखवेदनाभिभूतः सन्नानामक्तिके कारूप्यं जनयित्वा तं पुरु-
षमाह । इच्छाम्यहं भोः (2) पुरुष सर्वसन्नानामर्थे इदं चक्रमुपरि शिरसा धारयितुं मा कश्चि-
दन्यो ऽप्येवंविधकर्मकारी इहागच्छत्विति । इत्युक्तमात्रे मैत्रकन्यकस्य बोधिसत्त्वस्य
तच्चक्रं सप्ततालमात्रं मूर्ध्नि उद्गम्याकाशे स्थितम् । स च कालं कृत्वा तुषिते देवनिकाये
उपपन्नः ॥

10 भगवानाह । किं मन्यध्वे भिन्नवो यो ऽतौ तेन कालेन तेन समयेन मैत्रकन्यक
आसीद्दहं सः । यन्मया संव्यवहृता माता कार्यापणैः प्रतिपादिता तस्य मे कर्मणो वि-
पाकेन चतुर्षु महानगरेषु मरुत्सुखमनुभूतं यतश्च मे मातुः (4) परीतो ऽपकारः कृतस्तस्य मे
कर्मणः फलविपाकेनैवंविधं दुःखमनुभूतम् । तस्मात्तर्हि भिन्नव एवं शिन्नितव्यं यन्मा-
तापितृषु कारान्करिष्यामो नापकारांस्तदेते (5) दोषा न भविष्यन्ति ये मैत्रकन्यकस्य पृथ-
15 ग्ननस्य एष एव गुणगणो भविष्यति यस्तस्यैव देवपुत्रभूतस्येत्येवं वो भिन्नवः शिन्नि-
तव्यम् । तत्कस्य हेतोः । (6) दुष्करकारकौ हि भिन्नवः पुत्रस्य मातापितरावाप्यायकौ

1) One would expect षष्टि, but cp. *supra* p. 135, 5. In the *Lalitavistara*, too, I have met with many instances of the indeclinability of cardinals, e. g. ed. Lefm. p. 18, 5 (*sapta ratnaih* for *saptabhī r.*), 76, 13 (*vimṅcati ca* for *ṅtiṅ ca*), 146, 18 (*vimṅcati api* for *ṅtir api*), 278, 13 (where the nom. *aṅtīh* is used as indeclinable). Cp. *Çikṣāsamuccaya* p. 56, 11 with Bendall's note.

2) Visarga wanting in MS. 3) Anusvāra wanting in MS.

4) Ex conject.; MS परीत्ये(C ंभ्ये)पकारः. Cp. स्वल्पमपकारं कृत्वा *supra* p. 195, 1.

5) Ex conject.; B कारस्तु एते. The copyists of C and P have changed this into कारस्त एते, D into कारस्तं एते. For the rest cp. W. Z., XVI, 351.

6) This sermon is also found Divy. 51, 20 foll., with some slight variations. Cp. W. Z., XVI, 109.

7) MS मातापितरौवा(D चो)पायकौ.

पोषकौ संवर्धकौ स्तन्यस्य दातारौ चित्रस्य⁽²⁾ जम्बूद्वीपस्य दर्शयितारौ⁽³⁾ । य एकेनांसेन
 पुत्रो मातरं द्वितीयेन पितरं⁽⁴⁾ पूर्णं वर्षशतं परिकुरेद्यद्वा ऽस्यां मन्हापृथिव्यां मणायो मुक्ता
 वैडूर्यशङ्खशिलाप्रवाडर्जतज्ञातत्रपमश्मगर्भो⁽⁵⁾ मुसारग्लो <लो>कृतिका दन्तिणावर्त इत्ये-
 वंज्ञे वा ऐश्वर्याधिपत्ये⁽⁶⁾ प्रतिष्ठापयेन्न इयता पुत्रेण मातापित्रोः कृतं वा स्याडुपकृतं
 वा । यस्त्वसावश्चाद्धं⁽⁷⁾ मातापितरं श्रद्धासंपदि समादापयति विनयति निवेशयति प्रति-
 ष्ठापयति दुःशीलं शीलसंपदि मत्सरिणं त्यागसंपदि दुष्प्रज्ञं⁽⁸⁾ प्रज्ञासंपदि समादापयति
 विनयति निवेशयति प्रतिष्ठापयति इयता पुत्रेण मातापित्रोः कृतं वा स्याडुपकृतं वा ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) B पोषकौ, CP corr.

2) B चित्रस्य, but the copyists read it चित्तस्य (so CP; D चितस्य).

3) Ex conject.; B दर्शयितारौकैकेनांस्येत, proceeding, I think, from दर्शयि-
 तारौकैकेनांसेन, in which case यै would be the product of a false sandhi of *ya e°*.

4) Ex conject.; MS पूर्णा.

5) MS °स्मगर्भो.

6) B प्रतिष्ठाप्ययेयत्त्वयता, the interlinear त (which has been copied in D and P, not in C) must proceed from a clumsy endeavour to amend the corrupt words, but there is no use of the word यत्त्वतः here. In त्व is hidden न्न = the final consonant of *pratiṣṭhāpayen + na*.

7) This singular is also found in Divy. 51, 27.

8) Restored from Divy. In B दुष्प्रज्ञं is immediately followed by संपदि, but in the lower margin a correction सुःप्रज्ञ, referring to this passage of the text, is subjoined; the copyists of D and P put सुःप्रज्ञः into the text, that of C left it out.

शश इति ३७ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्थवाहैर्देवैर्नागैर्पत्तैरुमुर्गैरुडैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागपत्तासुरगुरुडकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासन-
 5 ग्लानप्रत्ययमैषज्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्घः श्रावस्त्यां विकृति जेतवने ऽनाथपिण्ड-
 स्यारामे । श्रावस्त्यामन्यतमः श्रेष्ठी श्राब्धो महाधनो महाभोगो विस्तीर्णविशालपरि-
 ग्रहो वैश्रवणाधनसमुदितो वैश्रवणाधनप्रतिस्पर्धी । तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानोत्तम् ।
 स तथा सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः का-
 लात्तरेणा पत्नी आपन्नसत्त्वा संवृता⁽¹⁾ । साष्टानां वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता ।
 10 दारको ज्ञातः । स उन्नीतो वर्धितो महान्संवृतः⁽²⁾ । पिता चास्य धनक्षयमनुप्राप्तो भोगक्ष-
 यमनुप्राप्तः । स च विस्तीर्णसुकृतसंबन्धिवान्धवस्तं पुत्रं कालानुकालं ज्ञातिसकाशं⁽³⁾
 प्रेषयति । स तैर्ज्ञातिभिस्तथा लाडितो यथा तेषु प्रवृद्धस्नेहः संवृतः ॥

यावदपरेणा समयेन जेतवनं निर्गतः । अथासौ दर्शं बुद्धं भगवत्तं द्वात्रिंशता महा-
 पुरुषलक्षणैः समलङ्कृतमशीत्यानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं व्योमप्रभालङ्कृतं सूर्यसहस्राति-
 15 रेकप्रभं [35 a] जङ्गममिव रत्नपर्वतं समस्ततो भद्रकम् । स प्रसादज्ञातश्च भगवतः पादा-
 भिवन्दनं कृत्वा पुरस्तान्निषण्णो धर्मश्रवणाय । तस्मै भगवता संसारवैराग्यिकी धर्मदेशना

1) MS संवृता.

2) MS महान्सवृ°.

3) MS संकाशं.

4) B व्यञ्जनैवि, D corr.

5) MS व्योम.

कृता यां श्रुत्वा संसारे दोषदर्शी निर्वाणे गुणदर्शी भूत्वा मातापितरावनुज्ञाप्य भगव-
 च्छासने प्रव्रजितः ॥ स एत्रं प्रव्रजितः सन् ज्ञातिभिः सह संसृष्टो विहृति । ततो भग-
 वांस्तं गृह्णिसंमर्गान्निवार्यारण्ये नियोजयते⁽¹⁾ । स तत्र नाभिरमते । यावद्भगवांस्तं त्रिरपि
 गृह्णिसंमर्गान्निवार्यति । वत्सनेकदोषदुष्टे ज्यं गृह्णिसंमर्गः सन्ति चतुर्विज्ञेयानि त्रयाणि
 इष्टानि कात्तानि प्रियाणि मनापानि कामोपसंहितानि रञ्जनीयानि श्रोत्रविज्ञेयाः शब्दाः 5
 घ्राणविज्ञेया गन्धा जिह्वाविज्ञेया रसाः कायविज्ञेयानि स्प्रष्टव्यानि मनोविज्ञेया धर्मा
 इष्टाः कात्ताः प्रिया मनापाः⁽²⁾ कामोपसंहिता रञ्जनीयाः कण्ठकभूताः । अनेकपर्यायेण चा-
 स्व्यारण्यगुणाः संवर्णिता यत्र स्थितस्य कुशलानां धर्माणां वृद्धिर्भवति ॥ यावत्तेन कुल-
 पुत्रेण भगवत्तं कल्याणमित्रमागम्यारण्यवासने⁽³⁾ वसता युज्यमानेन घटमानेन व्यापच्छमा-
 नेनेदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदिवा सर्वसंस्कारगतीः शतनपतनविकि- 10
 र्णविध्वंसनधर्मतया पराहत्य सर्वलेशप्रहाणार्द्धह्वं सान्नात्कृतम् । घर्हंसंवृतस्त्रैधा-
 तुकवीतरागः समलोष्टकाञ्चन आकाशपाणितलसमचितो वामीचन्दनकल्पो विद्यावि-
 दारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्तो भवलाभलोभसत्कारपरानुखः सन्दोषेन्द्रा-
 णां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभिवाच्यश्च संवृतः ॥

स पूर्वनिवासमनुस्मृत्य भगवतो ऽत्यातिडुष्कराणि दृष्ट्वा⁽⁴⁾ भगवत्तमुपसंक्रम्य सगौ- 15
 र्वः⁽⁵⁾ स्तोति मानयति च ॥ भिन्नत्रः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं परचक्रुः ।
 पश्य भद्रं यावदयं कुलपुत्रो भगवता यावच्चिरपि ग्रामात्तान्निवार्यारण्ये नियोजितो⁽⁷⁾

1) I cannot account for the use of the ātmanepada.

2) MS मनापकामो°.

3) Ex conject.; MS वसना. Perhaps °वासने is to be corrected into °वासं.

4) This means, I think, «considering how the Lord had done things difficult to be done, for his sake», viz. to make him leave his former mode of living in the world.

5) Ex conject.; MS स्तोति (C साति). The Tibetan has ལྷོད་ཅེན་ལོ་མོ་ལུས་སོ་
 'laus et honos factus est' (from a private letter of Feer). Cp. his translation p. 139, 18.

6) MS ग्रामात्तं नि°.

7) Ex conject.; MS भियोजितो.

यावदर्हत्वे प्रतिष्ठापित इति ॥ भगवानाह । किमत्र भिन्नत्र आश्चर्यं यदिदानो मया विग-
तरागेण विगतद्वेषेण विगतमोहेन परिमुक्तेन ज्ञातिनराध्याधिमरणशोकपरिदेवदुःख-
दौर्मनस्योपायामैः सर्वज्ञेन सर्वाकारज्ञेन सर्वज्ञानज्ञेयवशिप्राप्तेनायं कुलपुत्रो यावत्त्रिरपि
ग्रामान्नात्रिवार्यारण्ये नियोजितो यावदर्हत्वे प्रतिष्ठापितो यत्तु मयातीते ऽध्वनि सरागेण
5 सद्द्वेषेण समोहेनापरिमुक्तेन ज्ञातिनराध्याधिमरणशोकपरिदेवदुःखदौर्मनस्योपायामैरयं
कुलपुत्रः स्वज्ञीवितपरित्यागेन ग्रामान्नात्रिवार्यारण्यवासे नियुक्तस्तच्छृणुत साधु च
मुष्टु च मनसि कुरुत भाषिष्ये ॥

भूतपूर्वं भिन्नवो ऽतीते ऽध्वनि अन्यतरस्मिन्गिरिकन्दरे⁽³⁾ प्रस्रवणपुष्पफलकन्द-
संपन्ने ऋषिः प्रतिवसति कष्टतपाः फलमूलाम्बुभक्तो ऽजिनवल्कलवासी अग्निहोत्रिकः ।
10 तस्य च ऋषेः शशो⁽⁴⁾ वयस्यो मानुषप्रलापी । स दिवसानुदिवसं त्रिः⁽⁵⁾ ऋषिसमीपमुपसंक्रा-
मति उपसंक्रम्या⁽⁶⁾भिवादनं कृत्वा विविधाभिः कथाभिः संमोदते । तावेवं प्रवृद्धस्नेहौ
पितापुत्रवदवस्थितौ ॥ यावत्कालान्तरेण मरुत्यनावृष्टिः प्राडुर्भूता यया नद्युत्पानान्य-
ल्पसलिलानि संवृत्तानि पुष्पफलवियुक्ताश्च यादपाः ॥ ततः स ऋषिस्तत्राश्रमपदे⁽⁸⁾ उप-
भोगविरुक्त्वाभिरमते । सो ऽजिनचौरवल्कलान्यभिसेत्सेसुमारब्धः⁽⁹⁾ ॥

1) MS यंतु.

2) MS ग्रामान्ना°.

3) B कन्दर, D corr.

4) B वायस्यो, DP °स्वा, C °स्य.

5) Sic MS.

6) Ex conject.; MS क्रम्याभिवादनं.

7) MS °ल्पशलिल°.

8) The false reading, which caused trouble to M. Feer (p. 140 n. 2) is only found in P तत्राश्रमपदेन्द्रपभोग°, where ऋ represents a wrongly read Nepalese उ. In B the writing is here somewhat indistinct, indeed, but the copyists of D and C read it rightly.

9) MS °मालब्धः. Putting ल for र or inversely is very common in Nepalese mss., as is well known. — I do not believe, however, *ālabdha* is from the author's hand, since *ārabdha* is the constant orthography in our text. Cp. e. g. Divy. 182, 23 *Çuçumālagiriḥ* and *supra* p. 79 n. 5; p. 53 n. 3.

अथ शशस्तं तथा प्रवृत्तं दृष्ट्वा पृष्टवान्मर्ह्ये क्व गमिष्यसीति ॥ ऋषिराह । ग्रामा-
 त्तमत्रगमिष्यामि⁽¹⁾ तत्र पक्वभैनेण यापयिष्यामीति ॥ ततः स ऋषिवचनमुपश्रुत्य ज्ञातसं-
 तापो मातापितृवियोगमिव मन्यमानः यादयो[35b]र्निपत्य तमृषिमुवाच । मा मां परि-
 त्यज अपि चानेकदोषसंकुलो गृहवानो ऽनेकगुणसंपन्नश्चारण्यवास इति ॥ स बह्वप्युच्य-
 मानो न निवर्तते । ततः स शशेनोच्यते । यद्यत्रप्रथं गत्तञ्चं किं नृद्येह तावत्प्रतीतस्व 5
 शो यथाभिप्रेतं वास्यमीति ॥ ततस्तस्य ऋषेरेतद्भवत् । नियतमयं मामाहारज्ञातेनोपनि-
 मन्नयितुकामो यस्मादिमे तिर्यग्योनिगताः प्राणिनः संचयपरा इति । तेन तस्य प्रति-
 ज्ञातम् ॥

⁽⁴⁾ अथ कृताङ्गिकनाहारकाले शश उपसंक्रम्य तमृषिं प्रदत्तिणीकृत्य तमयितुमा-
 र्ब्धः । तमस्व मम मर्ह्ये यन्मया ऊहापोहविरहितेन तिर्यग्योनावुपपन्नेन तव कि- 10
 च्चिदपकृतं स्यादित्युक्त्वा सहस्रोत्प्लुत्याद्यौ प्रपतितः ॥ ततः स⁽⁵⁾ ऋषिर्जातसंवेगो बाष्प-
 दुर्दिनमुखः प्रियैकपुत्रकमिवोपगृह्योवाच । वत्स किमिदमारब्धमिति ॥ शश उवाच ।
 मर्ह्ये ऽरण्यप्रियतया मर्दपेन मसिनाहोरात्रं यापयिष्यसि । किं च

1) If the reading is genuine, *ava + gam* has here an old Vedic accep-
 tation, which seems antiquated in classical Sanskrit. D, probably by conjecture,
 ग्रामात्तमेव गमिष्यामि. In the parallel passage *infra* p. 210, 4 the ṛṣi says *avata-*
riṣyāmi.

2) We have here another instance of *kim nu* with imperative. Cp. *supra*
 p. 191 n. 2.

3) Ex conject.; MS मनाहारज्ञाते°.

4) MS अथा.

5) Sic MS. Cp. Divy. 321, 5. 338, 11. 350, 4. 638, 6. For a similar orthography
riḍḍhi vide *ibid.* 134, 17. 160, 25 and *passim* in *avad.* XII.

6) The extreme conciseness of our text here makes me uncertain about the
 exactness of the reading of MS; perhaps *upaguhya* is meant, not *upagrhya*. In
 Jtkm. VI and Jāt. nr. 316 the hare jumps into the fire, but this does not do
 him any harm at all. The author of our text overlooks this essential trait of
 the tale.

(1) न सन्ति मुक्ता न तिला न तण्डुला वने विवृद्धस्य शशस्य केचन⁽²⁾ ।

शरीरमेतन्नलाभिसंस्कृतं ममोपयोऽद्याश्च तपोवने वसेति ॥

ततः स ऋषिः शशश्चनमुपश्रुत्य ज्ञातसंवेगे उवाच । यद्येवं तव प्रियतया काममिद्वैव
जीवितं परित्यज्यामि न च ग्रामात्तमवतरिष्यामीति । श्रुत्वैतद्वचनं शशः प्रीतमनाः संवृत⁽⁵⁾

5 ऊर्ध्वमुखश्च गगनतलमभिवीक्ष्य याचितुं प्रवृत्त आह च ।

अरण्ये मे समागम्य विवेके रमते मनः ।

अनेन सत्यवाक्येन माहेन्द्रं देव वर्ष नु ॥

इत्युक्तमात्रे बोधिसत्त्वानुभावेन माहेन्द्रभवनमाकम्पितम्⁽⁸⁾ । देवतानां चाधस्तादज्ञानदर्शनं
प्रवर्तते । किं कृतमिति । पश्यन्ति बोधिसत्त्वानुभावादिति । यावच्छक्रेण देवेन्द्रेण मा-

10 हेन्द्रवर्षं वृष्टं येन तदाश्रमपदं पुनरपि तृणगुल्मौषधिपुष्पफलसमृद्धं संवृतम् ॥

ततस्तेन ऋषिणा शशं⁽⁹⁾ कल्याणामित्रमागम्य तत्र वसता पञ्चाभिज्ञाः साता-
त्कृताः ॥ ततः स ऋषिः शशमुवाच । भोः शश तेन दुष्करेण व्यवसायेन कारूपयभावाच्च
किं प्रार्थयसे इति । तेनोक्तम् । अन्धे <लोके घनायके> अपरिणायके बुद्धो भूयासमतोर्णानां
सत्त्वानां तारयिता अमुक्तानां मोचयिता अनाश्रयस्तानामाश्रासयिता अपरिनिर्वृतानां परि-

1) The same strophe in the vaṃçastha metre is Jtkm. VI, 29, with but one variant उपपुञ्ज. Cp. its Pali prototype Jāt. III, 55, 4.

2) MS केचनः, the visarga proceeds, I suppose, from a misread danḍa in A.

3) MS शरीरमेतन्न^०.

4) Ex conject.; MS यद्यैव (D अद्यैव).

5) B प्रीतमना, P corr.

6) B ऊर्ध्वमु^०, P corr.

7) Ex conject.; MS माहेन्द्रो देव वर्षतु. The nom. देवः would disturb the metre. As to māhendro varṣaḥ cp. supra p. 176, 7.

8) MS ^०कम्पितदेवता^०.

9) Anusvāra wanting in MS.

10) B निवृतानां, D corr.

निर्वापयितेति ॥ ततः स ऋषिरिदं वचनमुपश्रुत्य शशमब्रवीत् । यदा त्वं बुद्धो भवेद्या-
स्माकमपि समन्वाहरेथा इति ॥ शश उवाचैवमस्त्विति ॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भिन्नवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन शश आसीदकं
सः । ऋषिरेव एव कुलपुत्रः । तस्मात्तर्हि भिन्नव एवं शिन्नितव्यं यत्कल्याणमित्रा विरु-
रिष्यामः कल्याणसहायाः कल्याणसंपर्का न पापमित्रा न पापसहाया न पापसंपर्का इत्येवं 5
वो भिन्नवः शिन्नितव्यम् ॥

अथायुष्मानानन्दो भगवत्तमिदमवोचत् । इह मम भद्रे एकाकिनो रक्षोगतस्य
प्रतिसंलीनस्यैवं चेतसि चेतःपरिवितर्क उद्पादि । उपार्धमिदं ब्रह्मचर्यस्य यदुत
कल्याणमित्रता कल्याणसहायता कल्याणसंपर्को⁽⁵⁾ न पापमित्रता न पापसहायता न
पापसंपर्का इति ॥ भगवानाह । मा त्वमानन्दैवं वोच उपार्धमिदं ब्रह्मचर्यस्य यदुत 10
कल्याणमित्रता कल्याणसहायता कल्याणसंपर्का न पापमित्रता न पापसहायता न
पापसंपर्का इति । सकलमिदमानन्द केवलं परिपूर्णं परिशुद्धं पर्यवदातं ब्रह्मचर्यं यदुत
कल्याणमित्रता कल्याणसहायता कल्याणसंपर्को न पापमित्रता न पापसहायता न
पापसंपर्काः । [36a] तत्कस्य हेतोः । मां ह्यानन्द कल्याणमित्रमागम्य ज्ञातिधर्माणः
सह्या ज्ञातिधर्मतायाः परिमुच्यन्ते जराव्याधिशोकमरणपरिदेवदुःखदौर्मनस्योपापासय- 15

1) Ex conject.; MS भवेतास्माकं°. The correction implies irregular sandhi instead of hiatus — *bhavethā+asmākam* —, but this is not anything uncommon in our text, any more than in *Divyāvadāna* (cp. e. g. 30, 23. 164, 1). As to the genit. with *samanvāharati*, cp. *Divy.* 578, 10. — *Supra* p. 172, 4 is a parallel passage यदा . . . अभिसंबुध्येथाः तदा . . . स्याम.

2) Anusvāra wanting in MS.

3) MS ऋषि एव.

4) B संपर्का, D corr.

5) So B, it seems. D has °पर्का, likewise *infra* l. 13. In almost all instances of the same formula the plural number is found in MS.

6) MS परिपच्यन्ते.

र्माणः सत्त्वा उपायासधर्मतायाः परिमुच्यन्ते । तदनेनैव ते आनन्द पर्यायेण वेदितव्यं
 यत्सकलमिदं केवलं परिपूर्णं परिशुद्धं पर्यवदातं ब्रह्मचर्यं यदुत कल्याणमित्रता कल्या-
 णसहायता कल्याणसंपर्का न पापमित्रता न पापसहायता न पापसंपर्का इत्येवं वो
 भिन्नवः शिञ्जितव्यम् ॥

- 5 इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते आयुष्मानानन्दो ऽन्ये च भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्य-
 नन्दन् ॥

धर्मगवेषोति ३८ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिस्तार्थवाकैर्देवैर्नागैर्गणैर्मुद्गरैर्गण्डैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागपत्तासुरगण्डकि
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयना-
 सनगानप्रत्ययभेषजपरिष्काराणां सम्प्राप्तकसङ्घः श्रावस्त्यां विक्रति जेतवने ऽनाद्यपि- 5
 ण्डदस्यारामे ॥ आचरितमेतदनाद्यपिण्डदस्य⁽¹⁾ गृहपतेः कल्पमेवोत्थाय भगवतो दर्शना-
 योपसंक्रम्य जेतवनं स्वयं⁽²⁾ संमार्ष्टुम् ॥ अथान्यतमेन कालेनानाद्यपिण्डदस्य गृहपतेः कश्चि-
 द्यान्तेपः⁽³⁾ समुत्पन्नः । ततो भगवान्पुण्यकामानां सत्त्वानां पुण्यतीर्थोपदर्शनार्थं स्वयमेव
 संमार्जनीं गृहीत्वा जेतवनं संमार्ष्टुं प्रवृत्तः । भगवत्तं दृष्ट्वा महाश्रावका अपि शार्द्वतीपुत्र-
 मौद्गल्यायनकाश्यपनन्दरेवतप्रभृतयः संमार्ष्टुं प्रवृत्ताः ॥ ततो जेतवनं सह श्रावकैः संमृष्य 10
 उपस्थानशालां प्रविश्य पुरस्ताद्भिन्नुसङ्घस्य प्रज्ञप्त एवासने निषण्णः । निषद्य भगवा-
 न्भिन्ननामन्त्रयते स्म । पञ्चमे भिन्नत्र ग्रानुशंसाः⁽⁵⁾ संमार्जने । कनमे पञ्च । आत्मनश्चित्तं

1) D adds the missing akṣara.

2) MS समा°.

3) Ex conject.; MS व्यापेक्षः. Cp. Divy. 357, 4 and Feer p. 142, n. 1.

4) B शार्द्वती°, D corr.

5) MS ग्रानुशंसा सन्मार्जने. The inverted orthography *ānusaṃsa* for *ānu-
 ṣaṃsa* is found here throughout. For the technical term *ānuṣaṃsa* see de la
 Vallée p. 117, n. 2 of his edition of the *Bodhicaryāvatāra*. Cp. *anuṣaṃsa*
 in the Index to the Divy.

प्रसीदति । परस्य चित्तं प्रसीदति । देवतानां मनसो भवति प्रसादिकम् । संवर्तनीयं कुशलमूलमुपचिनोति । कायस्य च भेदात्सुगतौ स्वर्गलोके देवेषूपपद्यते । इति पञ्चानुशंसाः समाप्तिर्नि ॥

ततश्चतस्रः पर्यदो भगवतः सकाशात्समाप्तिर्नस्येति पञ्चानुशंसानुपश्रुत्य प्रसाद-
 5 जाताः प्रीतिसौमनस्यप्रसन्नचित्ताः स्वस्वाप्तनाडुत्याय येन भगवांस्तेनाञ्जलिं प्रगृह्य भग-
 वत्तमेतद्ब्रूचुः । वयं भगवन्भगवत उपस्थापकाः सर्वे ज्ञेतवनं सदा समाष्टुमिच्छामो ऽस्मा-
 कननुग्रहे कुरु । ततो भगवांस्तासां तूष्णीभवेनाधिव्रातयति ॥ ततस्ताश्चतस्रः पर्यदो
 भगवतो ऽधिव्रातनां विदित्वा समाप्तिर्नीर्गृहीत्वा सर्वे ज्ञेतवनं समाष्टुं प्रवृत्ताः । सर्वे
 ज्ञेतवनं चाराममार्गपर्यत्तं समार्थं भगवतो धर्मदेशनां श्रोतुमेकात्ते निषणा आद्रयु-
 10 क्ताः ॥

1) Ex conject.; MS देवताघ्रात्मनसा भगवति प्रसादिकं (the scribe of D corrected भवति, but corrupted the preceding group of akṣ. still worse). The Tibetan version proved here a valuable help for finding out the right reading. Cp. Feer, p. 143, 2.

2) The phrases containing the 4th and 5th advantage of sweeping are preceded in MS by the rubric इति पञ्चानुशंसाः समाप्तिर्नि, which I have transposed. Their wrong collocation was occasioned by their having been left out in B at first and their being inserted afterwards by a marginal addition which, by mistake, refers to a wrong place in the text. Or this whole rubric may be an interpolation.

3) B पंचानुशासनां समाप्तिर्नि, the akṣ. नो has been deleted, it seems. C made out of this पंचानुशासनां, D पंचसुशासनेनां, P पंचानुशासनीसन्नां. This whole sentence is placed in MSS before the word संवर्तनीयं. After देवेषूपपद्यते there follows इति । ततश्चतस्रः etc.

4) B °तडुचूः, D corr.

5) Visarga wanting in MS.

6) B समाष्टुं, which became समाष्टुं in D and समीष्टुं in C.

7) MS कुरुस्ततो. Cp. my observation in W.Z., XVI, 123 n. 1.

8) Ex conject.; MS सन्मार्जनीं गृ०.

9) MS समाष्टुं or °ष्ट (D समादिष्टुं!).

10) In B मार्ग being written with small characters above राम, the copyists wholly overlooked that interlinear insertion.

अनाद्यपिण्डो गृहपतिरपि ⁽¹⁾ तं प्रदेशमनुप्राप्तः । तेन श्रुतं यथा भगवता महा-
 श्रावकसहायेन स्वयमेव जेतवनं संमृष्टमिति ⁽²⁾ । भगवता देशितान्संमार्जने ⁽³⁾ पञ्चानुशांता-
 नुपश्रुत्य विप्रतिसारोभूत इति चिन्तितवान् । किमर्थं ⁽⁴⁾ मया भगवतो विकृरे तस्मिन्पु-
 ण्यनेत्रे । यत्राद्यैवारोपितं वीजमद्यैव ⁽⁵⁾ फलं संपद्यते स्वल्पस्यानन्तं फलं निष्पद्यते ।
 तयागतसंमुखोभूते सर्वश्रावकसंवासिते ऽतोवमनोरमभूमौ सर्वदेवासुरमनुष्यगन्धर्वगरुड- 5
 किन्नरमहोरगाणां मनोहर्यास्पदीभूते ⁽⁶⁾ सर्वभूतप्रेतपिशाचयत्नराक्षसनारकद्रोहिणामनव-
 काशे सर्वमारमारकापिकानां देवानां मनुष्याणां चानवकाशभुवने भयाभिव्यजते रागद्वे-
 षमोहमात्सर्ष्यमानिडुष्टसञ्चानामत्रिदितप्रभावे ⁽⁹⁾ पापाचारा[36b]णामलब्धगमने ⁽¹⁰⁾ पा-
 पमित्रकृस्तगतानाममनापज्जते श्रद्धाविगतानां त्यागधर्मरहितानामदृष्टाचिन्तितभवने
 दुःशीलानां कुवृत्तिनाममनागमने दयाभावविरहितानां क्रोधिनां परुषभाषिणामलब्ध- 10

1) The portion from तं प्रदेशम° to भगवता (on l. 2) has been subjoined in B at the bottom of the page. Between महाश्राव and कसहायेन sixteen akṣaras in a large handwriting have been erased. The first of them may be वा or ता, I read the rest thus: भूतिगृहशुद्धत्वाल्लक्ष्मीः प्रसन्ना भवति, which seems to be a marginal gloss. Below लक्ष्मीः two smaller akṣaras are found, which I guess to mean त्यष्टोः, perhaps they have to represent पुष्टिः, intended as an interpretation of लक्ष्मीः, if not rather यष्टो, that dreaded form of Durgā.

2) B संमृष्ट इति, D corr.

3) B समार्जने, D corr.

4) So BC. The corrupt reading, mentioned by Feer (p. 143 n. 3) is only found in P, D has ममभगवतो.

5) Anusvāra wanting in MS.

6) D °स्पदीभूते, perhaps the better reading.

7) MS राक्षसाना°.

8) MS मानिडुष्ट.

9) D adds the akṣara that is wanting in B.

10) Ex conject., cp. *infra* p. 216, 4; MS °लब्धगमने.

शरणे वीर्यहीनकुमीदृशित्नां त्यक्तारम्भाशमिनां⁽¹⁾ मुद्गरभूते ध्यानद्युतमुषितस्मृतोनां⁽²⁾
 कुदष्टिचारिणां कुमारप्रस्थितानामन्धकारीभूते दुःप्रज्ञानां कुब्रुद्धिलब्धज्ञानात्तराणाम-
 प्राप्तागमनभवे दातृणामतीवमनोरथकृते सुशीलयुक्तानां मनोरमवामे क्षमाचारिणामाद्-
 रागमनलब्धे वीर्यरब्धानां⁽³⁾ नित्यानुगमनप्राप्ते ध्यानरतानामालोभुवने प्रज्ञाधारिणां⁽⁴⁾
 5 प्रबोधप्रकाशापरित्यक्तनेत्रे एतादृशे बुद्धविक्रीडिते विहारे संमार्ष्टुं चित्तान्निपः कृतः । न
 पुनः कदापि मया तथा क्षमं कर्तुम् । इति निश्चित्य पुनस्तस्यैतद्भवत् । यत्र भगवता
 मक्षाश्रावकसङ्घेन स्वयं संमार्जनं कृतं कथमकृतस्योपरि वास्यामि ॥

ततो ऽनाद्यपिण्डो ऽपत्रप्रमाणरूपो लज्जापरिगतहृद्यस्तत्रावस्थाने स्थितः ॥

⁽⁷⁾ ज्ञानकाः पृच्छका बुद्धा भगवतः । तेन भिन्नवः पृष्टाः क एष इति ॥ भिन्नव ऊचुः ।

10 अनाद्यपिण्डो भद्रे भगवतो लज्जायमानरूपो ऽपत्राप्यपरिगतहृद्यो नेच्छति भगवतः

1) MS त्यक्तालम्भ (D रम्भ) गमने. In the place of this manifestly corrupted word we have to expect a genitive coordinate with the preceding word, not a locative. My correction supplies this meaning: 'of those deficient in energy and not possessing placidity of mind'.

2) B द्युत or व्युत, D and P corr.

3) Ex conject.; MS वीर्यलब्धानां. Cp. *supra* p. 208, n. 9.

4) MS धारिणां (D ०नां).

5) Ex conject.; in B नेपं added between the lines. The copyists of B neglected that addition; hence नेपं is not found in DCP. I first regarded this as a reader's gloss, but afterwards I have seen, it cannot be but a corruption of क्षमं. For the sentence is abrupt, and a word like युक्तम् is wanting. As to क्षमं cp. Jtk m. p. 166, 12, Buddhac. IV, 95.

6) Page 36 b of B is in a very disturbed condition. It is full of various kinds of errors and of omissions, made good by references to the margins which contain the parts left out at first. The intricate form of the manuscript here has misled the copyists of B, so that C, D and P present a text depraved by false collocations and omissions.

The passage which begins with पुनस्तस्यै^० and ends with ^०गोतेन गायन् is written in B on the margin, and, by mistake, the sign referring to the insertion is put twice, once correctly after निश्चित्य, and once after अत्रपाप (*infra* p. 217, 5).

7) Ex conject., cp. Divy. 184, 26. 299, 15. B is here utterly corrupted. It has ज्ञातवान् (or र)स्रपृच्छकार(?)बुद्धभगवतः, where I have put dots, the characters are expunged.

सकाशमत्रोपरिष्ठात्पादन्यासेनोपसंक्रमितुं यत्र नाम भगवता महाश्रावकसहायेन स्वयं
 ज्ञेयवचनं संमृष्टमिति⁽¹⁾ ॥ ततस्तं भगवानाह । गृहपते बुद्धवचनं * * * * * प्रवेष्टव्यं⁽²⁾ ।
⁽³⁾ कस्मात् । सद्धर्मगौरवा हि बुद्धा भगवतो धर्मे क्लृप्तां गुरुरिति ॥ ततो ज्ञाथपिण्डो
 गाथाभिगोतेन गायन्नेन भगवांस्तेनोपसंक्रान्तः । उपसंक्रम्य भगवतः पादाभिवन्दनं कृत्वा
 पुरस्तादिकात्ते निषण्णो⁽⁴⁾ धर्मकथाश्रवणाय ॥ ततो भगवता⁽⁵⁾ धर्म्या⁽⁶⁾ कथया संदर्शितः समा- 5
 दापितः समुत्तेजितः संप्रक्षिप्तः ।⁽⁷⁾ सो ज्ञेयकपर्यायेण भगवता धर्म्या कथया संदर्शितः
 समादापितः समुत्तेजितः संप्रक्षिप्तः संप्रक्रान्तः ॥

तदा भिनवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं <बुद्धं⁽⁸⁾ भगवत्तं पप्रच्छुः । आश्चर्यं भदत्त
 पद्मगवान्धर्मं⁽⁹⁾ सादृज्ञातः सगौरवज्ञातो धर्मस्यैव वर्णो भाषत इति । पश्य भदत्त यावद्धर्म-
 त्वस्यामी भाजनभूताः सत्त्वा⁽¹¹⁾ आदरेण सर्वे ज्ञेयवचनं संमार्ष्टुं प्रवृत्ता धर्मं च श्रोतव्यं मन्यन्ते⁽¹²⁾ 10

1) MS संमृष्ट (C संपृष्ट) इति.

2) B बुद्धवचनं स्वागतप्रवेष्टव्यं. The akṣaras I read स्वागत are so indistinct that each of the copyists understood them differently: D श्रूयतां, C स्वापता, P स्वापतो. I regard them as corrupt and surmise a gap of two akṣaras. I think we are not far from truth if we read <यत्र> or <यदा> श्रूयते. Feer (p. 145, n. 1) quotes the Tibetan parallel of this passage, which gives, however, no help for finding out the right word.

3) Ex conject.; MS यस्मा°.

4) MS धर्मकथांश्र°.

5) The passage ततोसंप्रक्रान्तः, being added in B on the lower margin, has been omitted in C and P. Of course, Feer did not find it in his manuscript, cp. his p. 145, n. 2. In D it appears partly, for the phrase सो ज्ञेयक etc. is wanting.

6) MS धर्मया.

7) B सेनेक°.

8) D and P fill the gap.

9) Ex conject., cp. *infra* p. 218, 2; MS आद°.

10) MS भाषित.

11) B आदरेण, DP corr.

12) MS मन्यत इति (D घन्यइति).

इति ॥ भगवानाह । किमत्र भिन्नव आश्चर्यं यदिदानीं तथागतो विगतरागद्वेषमोक्षो ऽथ परिमुक्तो ज्ञातिवराव्याधिमरणशोकपरिदेवदुःखदौर्मनस्योपायासैर्धर्म⁽¹⁾ साद्रज्ञातः सगौरवज्ञातो धर्मस्यैव वर्षा भाषते । पत्तु मयातीते ऽध्वनि सर्गणेण सहेषेण समोक्षेनापरिमुक्तेन ज्ञातिवराव्याधिमरणशोकपरिदेवदुःखदौर्मनस्योपायासैर्धर्महेतोः स्वजीवितस्यापि
 5 परित्यागः कृतः तच्छृणुत साधु च सुष्ठु च⁽⁵⁾ मनसि कुरुत भाषिष्ये ॥

भूतपूर्वं भिन्नवो ऽतीते ऽध्वनि वाराणस्यां नगरीं ब्रह्मदत्तो नाम राजा राज्यं कारयति ऋद्धं च स्फीतं च क्षेमं च सुभित्तं चाकीर्णबहुन्ननमनुष्यं च प्रशात्तकलिकलक्ष्ण्डिम्बडमरं तस्करोगापगतं शालीतुगोमक्षिषीसंपन्नमखिलमकाण्ठक्रमेकपुत्रमिव राज्यं पालयति । स च राजा श्राद्धो भद्रः कल्याणाशय घात्महितपरहितप्रतिपन्नः कारुणिको
 10 मन्हात्मा धर्मकामः प्रज्ञावत्सलः सर्वप्रदः सर्वपरित्यागी निःसङ्गपरित्यागी च महति त्यागे वर्तते ॥ सो ऽपरेण समयेन देव्या सार्धं क्रोडति रमते परिचारयति । तस्य क्रोडतो रममाणस्य परिचारयतः कालान्तरेण सा देवी सन्नवती संवृता दोहदृशास्याः⁽⁶⁾ समुत्पन्नः

1) MS वाद्रज्ञा°.

2) MS °स्योपायैः । धर्म°.

3) MS °वितमपि.

4) Before these words MS has this: तथागतनेह्निभिन्नवः साद्रज्ञातिनेधर्मश्चु-
 ताश्चोद्गृहीताश्च, an obvious interpolation which is, in fact, not found in the Tibetan
 version (see Feer, p. 145, n. 3). For the rest, the whole portion from किमत्र भि-
 न्नवः (l. 1) to परित्यागः कृतः (l. 5) is added in B on the lower margin. Probably
 it was wanting in the manuscript from which B was copied, and the interpolated
 phrase, taken up from avad. nr. 35 (cp. *supra* p. 187, n. 7), has been added to fill
 up the obvious gap in the context. Afterwards the scribe who wrote B supplied
 from some better copy the portions wanting, but did not realize that he had to
 cancel the interpolation.

5) D fills the gap.

6) MS स्यासमु°.

सुभाषितं शृणुयामिति । तया राज्ञे निवेदितम् । राज्ञा नैमित्तिकानाह्वय⁽¹⁾ पृष्टास्त ऊचु-
 र्देवास्य सन्नस्यानुभाव इति ॥ ततस्तेन राज्ञा सौभाषणिकस्यार्थे सुवर्णापिटको ग्रामनग-
 रनिगमराष्ट्रराजधानीषु पर्यटितो न च तत्सुभाषितमुपलभ्यते ॥ यावत्परिपूर्णैर्नवभिर्मसैः
 सा देवी प्रमूता । दारको जातो ऽभिरूपो दर्शनीयः प्रासादिको गौरः कनकवर्णाश्कला-
 कारशिखाः प्रलम्बबाहुर्विस्तीर्णललाट उच्चवोषः⁽²⁾ संगतभूस्तुङ्गनासः सर्वाङ्गप्रत्यङ्गोपेतः । 5
 तस्य जातौ जातिमहं कृत्वा नामधेयं व्यवस्थाप्यते किं भवत्वस्य दारकस्य नामेति ।
 अमात्या ऊचुः । यस्मादयं⁽³⁾ दारको ऽज्ञात एव सुभाषितं गवेषते तस्माद्भवत्सु⁽⁴⁾ दारकस्य
 सुभाषितगवेषो नामेति । तस्य सुभाषितगवेषोति⁽⁵⁾ नाम कृतम्⁽⁶⁾ ॥ सुभाषितगवेषी
 दारको ऽष्टाभ्यो धात्रीभ्यो दत्तो द्वाभ्यामसंधात्रोभ्यां द्वाभ्यां क्षीरधात्रोभ्यां द्वाभ्यां
 क्रौडनिकाभ्यां द्वाभ्यां मलधात्रोभ्याम् । सो ऽष्टाभिर्धात्राभिरुन्नोपते⁽⁸⁾ वर्धते⁽⁹⁾ क्षीरेण दध्ना 10
 नवनितेन सर्पिषा सर्पिमण्डेनान्यैश्चोत्तप्तैरुपकरणविशेषैराशु⁽¹¹⁾ वर्धते क्रुदस्वमिव
 पङ्कजम् । यदा क्रमेण महान्संवृतस्तदापि सुभाषितं गवेषते न च लभते⁽¹²⁾ ॥

1) MS नैमित्तिकां ग्राह्य (or ऊच्य). A similar transition from accus. to nomin. occurs *infra*, p. 222, 6.

2) B घोशः, P corr. C copied घोणः, D made प्राणः out of it (cp. *supra* p. 121, n. 2).

3) MS दारक अज्ञात.

4) D तस्माद्भवत्सु द्वा°.

5) MS गवेषेति.

6) MS कृतः.

7) B द्वाभ्यामत्स, P °मन्स.

8) B °रुन्नोपते, D corr.

9) MS वर्द्धते, cp. *supra* p. 15, 12. 28, 15.

10) B °नान्यैर्वर्त्त°, D corr.

11) MS वर्धते (D वर्द्धते).

12) Ex conject.; MS लभ्यते.

स पितुरत्ययाद्वाङ्मे प्रतिष्ठितः अमात्यानाज्ञापयति । सुभाषितेन मे ग्रामण्यः
प्रयोजनं गवेषत मे सुभाषितमिति ॥ ततस्तैरमात्यैः सकले जम्बू[37a]द्वीपे क्षिरण्य-
पिटकाः सुभाषितकृतोः संदर्शिता न च सुभाषितमाप्तादितम् । ततस्ते राज्ञे निवेदितवन्तः ॥
ततः स राजा सुभाषितश्रवणकृतोरुत्कण्ठति परितस्यति ॥

5 शक्रस्य देवानामिन्द्रस्याधस्ताज्ज्ञानदर्शनं प्रवर्तते । स पश्यति राजानं सुभाषित-
श्रवणकृतोर्विकृत्यमानम् । तस्यैतदभवत् । पन्नूकं राजानं मीमांसयेति⁽⁴⁾ ॥ अथ शक्रो
देवानामिन्द्रो गुह्यकद्रुपधारी भूत्वा विकृतकरचरणनयनो राज्ञः पुरस्ताद्वाथा⁽⁵⁾ भाषते ।

धर्मं चरेत्सुचरितं नैनं दुश्चरितं चरेत् ।

धर्मचारी सुखं शेते अस्मिँल्लोके⁽⁶⁾ परत्र चेति ॥

10 ततो राजा विस्मयोत्फुल्लदृष्टिस्तं गुह्यकमुवाच । ब्रूहि ब्रूहि गुह्यक तावन्मे एतां गाथां
श्रोष्यामीति ॥ ततो गुह्यको राजानमुवाच । यदि यद्वीमि तन्मे करिष्यसि एवमहमपि
यदाज्ञापयिष्यसि तत्करिष्यामीति ॥ राज्ञोवाच । किमाज्ञापयिष्यसीति ॥ गुह्यक उवाच ।
सप्ताहोरात्राणि खदिरकाष्ठैरग्निखदां तापयित्वा तत्र पद्यात्मानमुत्स्रद्यसि ततस्ते ऽहं
पुनर्गाथां वक्ष्यामीति ॥ तच्छ्रवणाच्च राजा⁽⁷⁾ प्रीतिमनास्तं गुह्यकमुवाच । एवमस्त्विति ॥
15 ततो राजा गुह्यकं प्रतिज्ञायां प्रतिष्ठाप्य सर्वविज्ञिते घण्ठावधोषणं कारितम् । सप्तमे

1) Between ते and रा MS inserts ना, a dittography, I suppose.

2) Ex conject.; MS परितस्यति (D °तस्येति).

3) MS °धस्ताज्ञान°, as usual.

4) Ex conject.; MS मीमांसये°. Cp. *supra* p. 94, n. 4; 175, n. 5; 189, n. 4.
Also Lalitav. (ed. Lefmann) 100, 20 and 321, 10 may be compared.

5) Anusvāra wanting in MS.

6) MS अस्मिँ लोके.

7) B प्रीतिमनाः, D corr. The same error appears elsewhere, cp. W. Z.,
XVI, 344.

दिवसे राजा सुभाषितश्रवणहेतोरग्निख⁽¹⁾दी⁽¹⁾यात्मानमुत्सृज्यति ये ऽद्भुतानि द्रष्टुकामा
घ्रागच्छन्ति ॥

ततो जनेकेषु प्राणिशतसङ्घेषु संनिपतितेषु गगनतले चानेकेषु देवताशतसङ्घेषु
संनिपतितेषु बोधिसत्त्वस्याध्याशयशुद्धितामवगम्याद्भुतभावं च द्रष्टुमिच्छावत्स्युः⁽⁴⁾ ॥ अथ स
गुह्यक आकाशमुत्पत्य⁽⁵⁾ बोधिसत्त्वमुवाच । क्रियतां महाराज यथाप्रतिज्ञातमिति ॥ ततो 5
राजा श्रेष्ठं कुमारं राज्ये ऽभिषिच्यामात्यान्निर्गमन्नानपदांश्च तमपिवा जनकायं चाश्रास्या-
ग्निख⁽⁷⁾दासमोपमुपगम्य स्मां गाथां भाषते ।

एषाङ्गारखदा महाभयकरी ज्वालाकररक्तोपमा⁽⁸⁾

धर्मार्थे प्रयतामि निश्चितमना निस्साधसो जीविते ।

एषा चाग्निखदा भविष्यति शुभा पुण्यानुभावान्मम⁽⁹⁾

शीता चन्दनपङ्कवासितजला पद्माकुला पद्मिनी ॥⁽¹⁰⁾⁽¹¹⁾

10

1) D fills the gap partly: it has °ग्निष(sic)दामात्मा°.

2) Query °शुद्धताम्? But cp. *supra* p. 172, n. 6.

3) MS °गम्याभूतभावं (D °गम्याद्भूत°).

4) The perplexed structure of this period betrays its corrupt state. It is quite inconsistent that the subject of *avatasthuḥ* should be the same as that of the locative absolute which precedes, but the meaning is clearly this that the *saṃnipatitāḥ prāṇino devatāḥ ca* stood in expectation of the miracle to come. In the Tibetan version, as the late M. Feer informed me, the clause *Bodhisattvasya . . . adbhubhāvam ca* heads the sentence, then follows what answers to our locative absolute, but to the effect that *saṃnipatiteṣu* must have been considered the main verb. Accordingly, the words *ihāvatasthuh* cannot be correct. The Tibetan expression which corresponds to them is འབྲིང་པའི་ནང་ཅུ་ = 'planitiem intra' (Feer). For the rest cp. *supra* p. 48, 4.

5) B °काशमुत्पत्य, DP corr.

6) MS °त्यनिर्गम.

7) B खदसमी°, D corr.

8) MS °पमां.

9) MS °वात्मम.

10) B पद्मकुला, D corr.

11) Metre çārdūlavikrīḍita.

इत्युक्त्वा बोधिसत्त्वस्तस्यामि⁽¹⁾खिदायां पतितः पतितमात्रस्य चास्यामिखदा पद्मिनी प्रा-
 दुर्भूता ॥ ततः शक्रो देवानामिन्द्रस्तदत्यद्भुतं देवमनुष्यावर्जनकरं प्रातिकार्यं दृष्ट्वा पत्न-
 व्रपमत्तर्थाप्य स्वव्रूषेण स्थित्वा गाथां भाषते ।

धर्मं⁽²⁾ चरेत्सुचरितं तेन दुश्चरितं चरेत् ।

5 धर्मचारी सुखं शेते लोके ऽस्मिंश्च परत्र चेति ॥

अथ बोधिसत्त्वेन तां गाथामुद्गृहीत्वा⁽³⁾ सुवर्णपत्त्रेष्वभिलिख्य कृत्स्ने जम्बुद्वीपे ग्रामनगरनि-
 गमराष्ट्रराजधानीषु पर्यटिता⁽⁴⁾ ॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भिन्नवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन राज्ञा बभूवाहं
 सः । तदापि मे सुभाषितश्चरणकृतोः स्वजीवितं परित्यक्तं प्रागेवेदानीम् । तस्मात्किं
 10 भिन्नव एवं शिञ्जितव्यं⁽⁶⁾ यद्धर्मं सत्करिष्यामो गुरुकरिष्यामो मानयिष्यामः पूजयिष्यामो
 धर्मं सत्कृत्य गुरुकृत्य मानयित्वा पूजयित्वापनिश्चित्य विहरिष्याम इत्येवं वो भिन्नवः
 शिञ्जितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) Ex conject.; MS °स्तामिखिदायां.

2) B चरेत्सुच°, D corr.

3) Ex conject.; MS °हीता.

4) As *supra* p. 219, 1, the subject of the main sentence is not expressed, but it is implied in the object of an absolutive preceding. This is somewhat strange, but it may be accounted for by the passive turn of the phrase, the acting person (*bodhisattvena*) standing in the same relation to *udgrhātā* as to *pariyatitā*.

5) B अरणकृतोः, D corr.

6) Ex conject., cp. *supra* p. 192, 1. MS शिञ्जितव्यं ॥ समधर्मं.

अनाथपिण्ड इति ३६ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिस्सार्थवाहैर्देविर्नागैर्यत्नैरसुरैर्गुरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयत्नासुरगुरुडकिन्न-
 रमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासन-
 ग्लानप्रत्ययभेषजपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घः श्रावस्त्यां विहृति जेतवने अनाथपिण्ड- 5
 स्यारामे । अथ भगवान्पूर्वाङ्गे निवास्य पात्रचीवरमादाय श्रावस्त्यां पिण्डाय प्राविशत् ।
 यावदनुपूर्वेण चञ्चूरमाणो राजमार्गमवतीर्णः । तत्र च राजमार्गे अन्यतमो ब्राह्मणो
 अगमत् । अयासौ दर्श बुद्धं भगवत्तं द्वात्रिंशता महापुरुषपलक्षैः समलङ्कृतमशीत्या-
 नुव्यञ्जनैर्वि[37b]राजितगात्रं⁽¹⁾ व्यामप्रभालङ्कृतं सूर्यसक्तन्नातिरेकप्रभं ब्रह्ममिव रत्नपर्वतं
 समन्ततो भद्रकम् । दृष्ट्वा च पुनः सुचिरं निरोद्य पृथिव्यां लेखां निकृष्य⁽²⁾ भगवत्तमुवाच । 10
 भो गौतम न तावदुत्ते लेखा लङ्घयितव्या यावन्मे पञ्च पुराणशतानि नानुप्रयच्छन्तीति ॥
 ततो भगवान्कर्मणामविप्रणाशसंदर्शनार्थमदत्तादानवैरमण्यार्थं च इन्द्रकील इव तस्मि-
 न्प्रदेशे स्थितः ॥

एष च शब्दः श्रावस्त्यां समन्ततो विमृतः यथा किल भगवान्नाजमार्गे अन्यतमेन
 ब्राह्मणेन पञ्चानां पुराणशतानामर्थे विधारित इति । ततो राजा प्रसेनजित्कौशलः⁽⁴⁾ सक्त- 15

1) MS व्योम.

2) MS निकृष्य.

3) We have here an interesting instance of a prefix severed from its verb in post-Vedic literature. Cp. my *Sanskrit Syntax* § 313.

4) MS कोशलः. In P the whole portion between भगवान्क° (l. 14) to जित्कोश° (l. 15) has been left out. Cp. my Introduction p. VII.

अवपादेवामात्यगणपरिवृतो⁽¹⁾ येन भगवांस्तेनोपसंक्रातः । उपसंक्रम्य भगवत्तमिदमवो-
 चत् । गच्छतु भगवानहं प्रदास्यामीति ॥ भगवानाह । न मकाराज त्वयैतानि दातव्या-
 न्यपि त्वन्यैतानि दातव्यानीति ॥ तथा विशाखा मृगारमाता⁽²⁾ रिषिदत्तपुराणी स्यपती
 शक्रब्रह्मादयो देवा वैश्रवणप्रभृतयश्चत्वारो लोकपाला हिरण्यमुवर्णमुपादाय भगवत्त-
 5 मुपसृप्ताः⁽³⁾ । तानपि भगवानुवाच न भवद्भिरेतानि दातव्यानीति ॥ यावदनाद्यपिण्डेन
 गृह्यतिना श्रुतम् । स हिरण्यमुवर्णस्य क्लेशं पूरयित्वा उपरि पञ्च पुराणशतानि दत्त्वा
 भगवत्तमुपगतो भगवन्निदं प्रतिगृह्यतामिति⁽⁴⁾ ॥ भगवानाह । गृह्यते त्वया एतानि
 दातव्यानि दीयतां ब्राह्मणायैति ॥ ततो ऽनाद्यपिण्डेन गृह्यतिना सा सुवर्णक्लेशा
 ब्राह्मणाय दत्ताः⁽⁵⁾ ॥

10 भित्तवः संशयज्ञाताः सराजिका च पर्यत्सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः ।
 पश्य⁽⁶⁾ भगवन्यावदनेन ब्राह्मणेन भगवान्विधारितो ऽनाद्यपिण्डेन च कार्षापणा दत्ताः
 कुतश्च प्रभृति भगवानस्मै⁽⁷⁾ धारयत इति ॥ भगवानाह । इच्छ्य यूयं भित्तवः श्रोतुम् ॥
 एवं भदत्त ॥ तेन हि भित्तवः शृणुत साधु च सुष्ठु च मनसि कुरुत भाषिष्ये ।⁽⁸⁾ [तथागते-

1) B परिवृतो, D corr.

2) Sic B, cp. *supra* p. 209, n. 5 and Divy. 77, 27, where we find the same persons: Riṣidatta and Purāṇa, the *sthapatī*. Theragāthā nr. 120 is attributed to the thera Isidatto.

3) Ex conject.; MS °सृष्टाः. I thought also of उपसृप्ताः, but what I have put into the text makes the corruption easier to account for, and is in itself preferable.

4) From here we have again the help of F. It begins (f. 18, a, 1): मिति । भगवानाह । and runs to the close of the avadāna (f. 18, b 4).

5) FB दत्ताःभित्तवः

6) Ex conject.; F कस्य, in B the word before भगवन् is wanting.

7) So F; B °वनस्मै.

8) The commonplace on the bearer of the fruit of Karma, which begins with तथागतेनै, is wanting in F, which immediately connects भूतपूर्व (p. 225, 6) with भाषिष्ये.

नैतानि भित्तवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु अत्रयंभावोनि⁽¹⁾ कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविव्यति । न भित्तवः बाह्ये पृथिवीधातौ नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातौ अपि⁽²⁾ तूपात्तेष्वेव स्क्रन्धधात्वापत्तेषु कर्माणि कृतानि विपद्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

सामग्र्यो प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥]⁽³⁾

5

भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीते ऽध्वनि वाराणस्यां नगर्षी ब्रह्मदत्तो नाम राजा राश्यं कारयति । ऋद्धं च स्फोटं च नेमं च मुभिन्नं चाकीर्णबहुजनमनुष्यं च प्रशाक्तकालकलकृ-
डिम्बडमरं तस्कररोगापगतं शालीनुगोमहिषीसंपन्नमखिलमकण्ठकमेकपुत्रकमिव राश्यं पालयति ॥ तस्य ज्येष्ठः कुमारो युवराजः । सो ऽपरेण समयेन वसन्तकालसमये संपुष्पितेषु पादपेषु क्लृप्तकौ⁽⁴⁾ञ्चमपूरशूकशारिकाकोकिलजीवञ्जीविकानिर्घोषिते वनषण्डे⁽⁵⁾ ऽमात्यपुत्र- 10
परिवृतः क्रीडति रमते । *वयस्यो ऽमात्यपुत्रः वयस्यः*⁽⁶⁾ । सो ऽपरेण पुरुषेण सार्धमनैः क्रीडितवान् । ततो ऽमात्यपुत्रस्तेन पुरुषेण पञ्च पुराणशतानि निजितः । राजपुत्रश्चास्य प्रतिभूरवस्थितः । * * * * *⁽⁸⁾

1) B अत्रयंभावोनि, P adds the anusv. on श्य, C has °गिनि, D °स्यभावोनि.

2) MS तूपात्ते, cp. *supra* p. 74, n. 9.

3) This commonplace is here much shorter than it is ordinarily. It is also put in the wrong place. For this reason, and because F omits it, I have bracketed it. The perverted form of the second pāda of the śloka (cp. *supra* p. 74 n. 13 and 80 n. 12) is found here in all MSS, even in D.

4) B क्रीञ्च, cp. *supra* p. 179, n. 3; F क्लृप्तकौञ्च.

5) FB षण्डे, D षण्डे.

6) So in both F and B. The text is here obviously corrupt. The right reading must have been something like तस्यैको ऽमात्यपुत्रो वयस्यः.

7) So F. In B the last two akṣaras are hidden under a blot and cannot be read. The copyist of D found out the right word by conjecture.

8) The tale ends here abruptly. In fact, there is here a considerable gap, by which the conclusion of the tale, the identification and a part of the application have been lost. The Tibetan version adds a phrase to this effect: 'he was

**** तेन मे संसारे ऽनन्तं भोगव्यमनमनुभूतमिदानीमप्यभिसंबुद्धबोधिरनेन
 वाधितः⁽¹⁾ । इति हि भिन्नव एकात्तकृष्णानां कर्मणामेकात्तकृष्णा⁽²⁾ विपाक एकात्तशु-
 क्तानामेकात्तशुक्तो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्किं भिन्नव एकात्तकृष्णानि
 कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकात्तशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः कर्णायो ऽदत्तदानस्य च
 5 प्रहाणाय⁽³⁾ व्यापत्तव्यं यथा एवंविधा दोषास्तस्य⁽⁴⁾ । एवं वो भिन्नवः शिक्तितव्यम् ॥

इदमत्रोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

solvent, but feeling himself a king's son, he did not pay a farthing', see Feer, p. 150, n. 2. Prof. de Groot tells me that a phrase of the same meaning is also found here in the Chinese redaction.

In both F and B the words प्रतिभूवस्थितः are immediately followed by तेन मे संसारे ऽनन्तं (l. 14). In B the word अदत्तादानेन is inserted in a marginal note, referring to तेन; but the sign of reference being written just above it, the copyists of CDP inserted it partly before तेन, partly, thinking it a correction not an insertion, took it up instead of तेन. In F अदत्तादानेन is wanting. In fact, it seems to be a later addition to the defective text, in order to explain तेन etc., whose protasis (some sentence like *yan mayā tadānīm ṛṇaṃ na dattam*) lies in the gap.

1) F वाधित. — Between वाधित and इति, B — not F — has this:

इति । किं मन्यध्वे भिन्नवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन श्रेष्ठकुमारोपुत्रराज्ञो
 वभूवाहं^(a) ॥ योसौ अनाद्यपुत्र स अनाद्यपिण्डो गृह्यति यो सौ पुरुषः स ब्रा-
 ह्मण इति ।

(a) D adds सः.

This identification must be an interpolation, the genuine identification being lost.

2) So F. B कृष्णा एकात्त°, leaving out विपाक.

3) Ex conjunct.; FB व्यापत्तव्यं.

4) F दोषातन्य, B दोषातस्य.

सुभद्र इति ४०⁽¹⁾।

बुद्धो भगवान्मत्कृतो गुहृकृतो⁽²⁾ मानितः पूजितो राजभो [38 a] राजमात्रैर्धनिभिः
 पौरैः श्रेष्ठिभिः सार्ववर्द्धिर्देवैर्नागैर्पितृसुरैर्गणैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयन्तासुरग-
 हृडकिन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशय-
 नासनगानप्रत्ययभैष्यपरिष्काराणां मञ्चावकसङ्घः कुशिनगर्या विकृति स्म मञ्चाना- 5
 नुपवर्त्तने⁽³⁾ यमकशालवने ॥ अथ भगवांस्तदेव⁽⁴⁾ परिनिर्वाणकालसमये आयुष्मत्तमानन्दमा-
 मन्त्रयते स्म । प्रज्ञापयानन्द तयागतस्यात्तरेण यमकशालयोहृत्तराशिरसं मञ्चमद्य तया-
 गतस्य राट्या मध्यमे यामे निरूपधिषेये निर्वाणधातौ परिनिर्वाणं भविष्यतीति । एवं
 भदत्तेत्यायुष्मानानन्दो भगवतः प्रतिश्रुत्यात्तरेण यमकशालयोहृत्तराशिरसं मञ्चं प्रज्ञाप्य
 पेन भगवांस्तेनोपसंक्रान्तः । उपसंक्रम्य भगवतः पादौ शिरसा वन्दित्वैकान्ते ऽस्थात् । 10
 एकात्तस्थित आयुष्मानानन्दो भगवत्तमिदमवोचत् । प्रज्ञतो भदत्त तयागतस्यात्तरेण यम-
 कशालयोहृत्तराशिर्⁽⁵⁾ मञ्चः ॥ अथ भगवान्येन मञ्चस्तेनोपसंक्रान्तः । उपसंक्रम्य दक्षिणेन

1) The whole long preamble of this avadāna, which contains the story of the present, consists of patches borrowed from a Sanskrit redaction of the 5th bhāṣa-vāra of Mahāparinibbānasutta. From this we may conclude that the Prakrit or Pali prototype of the Sanskrit redaction sometimes closely agreed with that of the Pali Canon, sometimes exhibited sundry essential discrepancies. Upon the whole I believe, our redaction is the younger of the two.

2) D fills the gap.

3) Ex conject., cp. Mahāparinibbānasutta (V) p. 238 of Childers's ed. in JRAS, VIII N. S. = Dighanikāya sutta XVI (ed. P. T. S. vol. II, 137); MS °पवर्त्तते.

4) I have not put into the text the reading of D तदेव, because तदेव with temporal meaning has the appearance of an archaism, used purposely.

5) Ex conject.; B °हृत्तराशिरसं (made out of a former मञ्चोय°. D and P have सञ्चा instead of सञ्चो, C मञ्चा.

पार्श्वेन शय्यां कल्पयति पादे पाद्माधायलोकसंज्ञी स्मृतः संप्रज्ञाननिर्वाणसंज्ञमिव मनसि
कुर्वन् ॥

तेन खलु समयेन कुशिनगर्या मुभद्रः परिव्राजकः प्रतिवसति जीर्णवृद्धो मह-
ल्लकः । स त्रिंशत्तिशतवयस्कः⁽³⁾ कौशिनागराणां महानां सत्कृतो गुरुकृतो मानितः
5 पूजितो ऋन्समतः⁽⁵⁾ । अश्रौपीतमुभद्रः परिव्राजको ऽत्र अमणस्य गौतमस्य राज्या मध्यमे
यामे अनुपदिशेषे निर्वाणधातौ परिनिर्वाणं भविष्यत्यस्ति च धर्मेषु काङ्क्षापितत्वमाशा
च मे संतिष्ठते प्रतिबलश्च मे स भगवान्गौतमः तत्काङ्क्षापितत्वं प्रतिविनोदयितुम् ।
श्रुत्वा च पुनः कुशिनगर्या⁽⁹⁾ निष्क्रम्य येन यमकशालवनं तेनोपसंक्रातः ॥

तेन खलु समयेनायुष्मानानन्दो वह्निर्विह्वारस्या⁽¹⁰⁾ ऽभ्यवकाशे चङ्गमे⁽¹¹⁾ चङ्गम्यते ।

1) I doubt the integrity of the tradition, and surmise the right reading may be पादे पाद्माधाय लोकसंज्ञी = 'having consciousness of the world (around him)'. *Āloka-sañjñī* will scarcely admit of plausible interpretation.

2) In MSS there is no interpunction. They have कुर्वस्तेन etc.

3) Ex conject.; B त्रिंशत्तिशकोभात्या; the interlinear correction वयस्य has been wholly neglected in DCP. That Subhadra reached the age of 120 years, is stated elsewhere, cp. Klaproth quoted by Burnouf *Introduction* p. 79. Moreover it is explicitly said in the Tibetan version of this very passage (Feer p. 152 n. 1). On this account I have corrected the text. As to *vimṣatiṣata*^o cp. Whitney *Sanskrit Grammar* § 478.

4) MS कोशी^o.

5) MS समतः.

6) MS अश्रौ^o, cp. *supra* p. 69, n. 3.

7) The Mahāparin. (p. 246 l. 1.) has here *ajjeva*, which is a better reading. Further on our text repeating the phrase (vide *infra* p. 230, 8) has, indeed, अय्य.

8) MS तत्त्वं. The terms धर्मेषु काङ्क्षापितत्वम् correspond with *kaṅkhādhammo* in the Mahāparinibbānasutta, which Rhys Davids (SBE XI, 104) translates 'a certain feeling of uncertainty'.

9) B नगट्या, CP corr.

10) So B.

11) B चक्रमे, D corr.

घट्नातीत्सुभद्रः परिव्राजक आयुष्मत्तमानन्दं दूरदेव दृष्ट्वा च पुनर्येनायुष्मानानन्दस्तेनो-
 पसंक्रान्तः । उपसंक्रम्यायुष्मतानन्देन सार्धं संमुखं संनोदनीं⁽¹⁾ संरञ्जनीं विविधां कथां
 व्यतिसार्यकाले ऽस्थत् । एकात्तस्थितः सुभद्रः परिव्राजक आयुष्मत्तमानन्दमिदमवोचत् ।
 श्रुतं मे भो आनन्दाद्य अमणस्य गौतमस्य राज्या मध्यमे यामे निरूपधिशेषे निर्वाणधातौ
 परिनिर्वाणं भविष्यत्यस्ति च मे धर्मेषु काङ्क्षायितत्वमाशा च मे संतिष्ठते प्रतिबलश्च मे 5
 स भगवान्गौतमस्तत्काङ्क्षायितत्वं प्रतिविनोदयितुम् । सचेद्भवत्⁽²⁾ आनन्दास्त्यगुरु⁽³⁾ प्रवि-
 शेम पृच्छेम कञ्चिदेव प्रदेशं सचेद्वकाशं⁽⁴⁾ कुर्यात्प्रश्नव्याकरणाय ॥ आनन्दाह्⁽⁵⁾ । अलं सुभद्र
 मा भगवत्तं विद्वेष्टय आत्तकायो भगवान्ज्ञात्तकायः⁽⁶⁾ सुगतः ॥ द्विरपि त्रिरपि सुभद्रः
 परिव्राजक आयुष्मत्तमानन्दमिदमवोचत् । श्रुतं भो आनन्दाद्य⁽⁷⁾ अमणस्य गौतमस्य राज्या
 मध्यमे यामे अनुपधिशेषे निर्वाणधातौ परिनिर्वाणं भविष्यत्यस्ति च मे धर्मेषु काङ्क्षा- 10
 यितत्वमाशा च मे संतिष्ठते प्रतिबलश्च मे <स> भगवान्गौतमस्तत्काङ्क्षायितत्वं प्रतिवि-

1) Anusvāra wanting in MS.

2) Ex conject.; MS here and *infra* (p. 230, 1 and 9) सचेद्भवत् आनन्दास्त्यगुरु. Of course Subhadra asks whether he may be welcome to Bhagavān; the reading of MS, which ought to express this meaning, is obviously corrupt. Nor can Ānanda's name here stand in the genitive; it must be a vocative. As to अगुरु cp. *supra* p. 94, 3.

3) In B the original and good reading प्रविशेम has been changed by marginal addition of ति into प्रतिविशेम, which has been copied in DCP. Cp. *infra* p. 230, 1; 9; 14.

4) B कुर्याः प्रश्न°, D कुर्यात्प्रश्न°. I adopt the correction of D, because it is congruent with the form of this phrase in the repetitions, and it suits better to have Gautama, not Ānanda, for the subject of *avakāṣaṃ kṛ*. Cp. Mahāpa-rinibb. I. 1. p. 248, 7 *gacch' āvuso Subhadda karoti te Bhagavā okāsan ti*.

5) Cp. *supra* p. 20, n. 6.

6) B क्रात्तकायः, D corr.

7) Ex conject.; MS आनन्दसअमनस्य (D °वणस्य).

- नोदयितुम् । सचेद्द्वगवत् ⁽¹⁾ गानन्दास्त्यगुरू प्रविशेम पृच्छेम कञ्चिदेव <प्रदेशं ⁽²⁾ सचेद्वकाशं
 कुर्यात्प्रश्नस्य व्याकरणाय ॥ द्विरपि त्रिरपि श्रायुष्मानानन्दः सुभद्रं परिव्राजकमिदम-
 वोचत् । अलं सुभद्र मा तद्यागतं विक्लं श्रातकापो भगवान्क्लातकायः सुगतः ॥ पुनरपि
 सुभद्रः परिव्राजक श्रायुष्मत्तमानन्दमिदमवोचत् । श्रुतं भो गानन्द पुराणानां परिव्राज-
 5 कानामत्तिकाङ्गीर्णानां वृद्धानां मरुतां चरणाचार्याणां कदाचित्कार्कचित्तयागता अर्हन्तः
 सम्यक्संबुद्धा लोके उत्पद्यन्ते तद्यथा उडुम्बरं पुष्पं तस्य चाद्य भगवतो गीतमस्य
 रात्र्या मध्यमे यामे अनु[38b]पदिशेषे निर्वाणधातौ परिनिर्वाणं भविष्यति अस्ति च
 मे धर्मेषु काङ्क्षायितत्वमाशा च मे संतिष्ठते प्रतिबलश्च मे स भगवान्गीतमस्तत्काङ्क्षायितत्वं
 प्रतिविनोदयितुम् । सचेद्द्वगवत् ⁽³⁾ गानन्दास्त्यगुरू प्रविशेम पृच्छेम कञ्चिदेव प्रदेशं सचेद-
 10 वकाशं कुर्यात्प्रश्नव्याकरणाय ॥ पुनरप्यायुष्मानानन्दः सुभद्रं परिव्राजकमिदमवोचत् ।
 अलं सुभद्र मा तद्यागतं विक्लं श्रातकापो भगवान्क्लातकायः सुगतः ॥

- इमां च पुनरायुष्मत गानन्दस्य सुभद्रेण परिव्राजकेन सार्धमत्तराकथां विप्रकृता-
 मश्रीषोद्भगवान्दिव्येन श्रोत्रेण विशुद्धनातिक्रातमानुषेण श्रुत्वा च पुनरायुष्मत्तमानन्द-
 मिदमवोचत् । अलमानन्द मा सुभद्रं परिव्राजकं वार्य प्रविशतु पृच्छतु पद्यदेवाकाङ्क्षति ।
 15 अयं मे पश्चिमो भविष्यति अन्यतीर्थिकपरिव्राजकैः सार्धमत्तराकथानमुदाहारः अपञ्च मे
 चरमो भविष्यति सानाच्छ्रावकाणामेहिभित्तुकया प्रव्रजितानां पडुत सुभद्रः परिव्रा-
 जकः ॥ अथ सुभद्रः परिव्राजको भगवता कृतावकाशो हृष्टतुष्टप्रमुदित उदप्रप्रोत्तिसौ-

1) Instead of सचेद्द्ववत्, which is indispensable here, MS has श्रुत्वा च पुनः, owing to an excusable *aberratio mentis* of him who copied these repetitions in A or B.

2) MS कञ्चिदेवासचेद्व°.

3) MS प्रतिविशेम.

4) Ex conject.; MS कथा विप्रकृता अश्री (sic)°. Cp. Mahāparinībb. p. 247 l. 1. *assosi kho bhagavā āyasmato Anandassa Subhaddena paribbājakena saddhīm imāṃ kathāsallāpām*. The canonical Pali redaction is here, as often, simpler and shorter than that which underlies our text.

मनस्यज्ञातो येन भगवांस्तेनोपसंक्रातः । उपसंक्रम्य भगवता सार्धं⁽¹⁾ समुखं संमोदनीं
 संरञ्जनीं विविधां कथां व्यतिर्सायकाले निषण्णः । <एकान्तेनिषण्णः⁽²⁾ सुभद्रः परित्राजको
 भगवत्तमिदमवोचत् । यानीमानि भो गौतम पृथग्लोके तीर्थयायतनानि तद्यथा पूरणाः⁽³⁾
 काश्यपो⁽⁴⁾ मास्करो गोशालीपुत्रः सञ्जयो वैवृटीपुत्रो ऽजितः केशकम्बलः⁽⁵⁾ ककुदः का-
 त्यायनो⁽⁶⁾ निर्घन्वो ज्ञातपुत्रः⁽⁷⁾ प्रत्यज्ञासिपुर्मे स्वां स्वां प्रतिज्ञां * * * * *⁽⁸⁾

5

अथ भगवांस्तस्यां वेलायां गाथां भाषते ।

⁽⁹⁾एकान्नत्रिंशत्को वयसा सुभद्र यत्प्रात्रजं किं कुशलं गवेयी ।

पञ्चाशद्वर्षाणि समाधिकानि यस्माद्दृक् प्रव्रजितः सुभद्र ॥⁽¹⁰⁾

1) Ex conject.; MS समुखं (C समु°). Cp. *supra* p. 229, 2.

2) Cp. Mahāparin. ll. p. 248, 11.

3) MS पूरणाः.

4) B काश्यको, D corr. The form मास्करो is probably a clerical error.

5) MS केस°. In the preceding name P has altered वैवृटीपुत्रो of B into वैर-
 टो°, cp. Feer p. 154, 17.

6) B निघ्न°, D corr.

7) Ex conject.; MS प्रत्यज्ञासिपमे.

8) From the very contents it is plain that after प्रतिज्ञां some lines of the archetype must have been lost. Feer's translation of this passage is fanciful. In the corresponding portion of Mahāparin. (ll. p. 248, 17–24) the question put by Subhadra is formulated differently, and it is answered by Bhagavāu; but in our text a good part of the question and the whole answer disappear in a gap.

9) In these gāthās the faults against the metre and the grammar do not leave any doubt about their having been translated from good Prākṛit (or Pāli) into bad Sanskrit. Instead of एकान्नत्रिंशत्को we might expect एकान्नत्रिंशो, which would suit the metre a little better. In B कोन is written above कान्न, which correction, if correction it is, has been adopted by the copyists (DCP).

10) Ex conject.; MS समाधिकानितस्या (or स्मा)र्द्धं प्रव्रजितः सुभद्र.

शीलं⁽¹⁾ समाधिश्चरणं च विद्या चैकाग्रता चेतसो भाविता मे ।

आर्यस्य धर्मस्य प्रदेशवक्ता⁽²⁾ इतो बहिर्व्यं अमणो ऽस्ति नान्यः⁽⁴⁾⁽⁵⁾ ॥

यस्य सुभद्र⁽⁶⁾ धर्मविनये आर्याष्टाङ्गो मार्गो नोपलभ्यते प्रथमः अमणस्तत्र नोपलभ्यते द्वि-
तीयस्तृतीयश्चतुर्थः⁽⁷⁾ अमणस्तत्र नोपलभ्यते । यस्मिंस्तु⁽⁸⁾ सुभद्र धर्मविनये आर्याष्टाङ्गो मार्ग

5 उपलभ्यते प्रथमः अमणस्तत्रोपलभ्यते द्वितीयस्तृतीयश्चतुर्थः अमणस्तत्रोपलभ्यते ।

1) Ex conject.; MS समाधिचरणं (C °धोच°).

2) In B चै is hidden under a blot, and therefore rather indistinct, D एकाग°.

3) After प्रदेशवक्ता B has a blackened spot, where formerly stood two akṣaras which I suppose to have been अतो. A marginal correction on the top of the page इतो, though not referred to by any sign, cannot but belong to this passage. I have put it into the text. The copyists of DCP wholly neglected it, in these copies, therefore, बहिर्व्यं is immediately connected with °वक्ता.

4) B अमणोस्तर्क^{म षक} (made out of क्तेनान्यः. The interlinear म, of course, represents a न to correct the usual blunder अमणः; ऽक may be a corrupted स्ति, intended as a correction of स्त. If I interpret them right, both interlinear additions have not been supplied by the monk who wrote B, but must have been added from another manuscript. I have corrected the last pāda according to the Pali redaction.

5) For the sake of clearness I subjoin here the entire text of the gāthā in the Pali redaction from Mahāparin. II. p. 249:

*Ekūnatimso vayasā Subhadda
Yam pabbajim kimkusalanuesī.
Vassāni paññāsa samādhikāni *)
Yato aham pabbajito Subhadda,
Ñāyassa dhammassa padesavattā.
Ito bahiddhā samaṇo pi n'atthi.*

*) Cp. Rhys Davids, S. B. E., XI, 108, n. 1.

6) Ex conject.; MS धर्मविनये. A sign put in B on the akṣ. ष्टा of आर्याष्टाङ्गो refers to this marginal gloss: सम्यक्दृष्टिः सम्यक्संकल्पः । सम्यक्वाक् । सम्यक्कर्ममार्तः । सम्यग्गात्रोवः । सम्यग्ध्यायामः । सम्यक्स्मृतिः । सम्यक्समाधिश्चेति आर्याष्टाङ्गमार्गः ॥ This gloss C has taken up into the text; it is wanting in D and P.

7) MS द्वितीयत्°.

8) MS यस्मिंस्तु (D यस्मिंस्तु).

(1) अस्मिंस्तु सुभद्र धर्मविनये आर्वाष्टाङ्गो मार्ग उपलभ्यते । इह प्रथमः अमणा उपलभ्यते
इह द्वितीय इह तृतीय इह चतुर्थो⁽²⁾ न सतीतो बहिः अमणा वा ब्राह्मणा <वा> । शून्याः⁽⁴⁾
परप्रवादाः⁽⁵⁾ अमणैर्वा⁽³⁾ ब्राह्मणैर्वा । एवमत्र पर्षदि सम्यक्सिंहनादं नदामि ॥

अस्मिन्खलु धर्मपर्याये भाष्यमाणे सुभद्रस्य परिव्राजकस्य विरजो विगतमलं धर्मेषु
धर्मचतुरूपत्पन्नम् ॥ अथ सुभद्रः परिव्राजको दृष्टधर्मा प्राप्तधर्मा पर्यवगाढधर्मा तीर्णका- 5
ङ्गस्तीर्णविचिकित्सो ऽपरप्रत्ययो ऽनन्यनेयः शास्तुः शासन्धर्मेषु वैशारद्यप्राप्त उत्था-
यासनादेकांसमुत्तरासङ्गं कृत्वा येनायुष्मानानन्दस्तेनाञ्जलिं प्रणम्यायुष्मत्तमानन्दमिदम-
वोचत् । लामा भद्रतानन्देन सुलब्धा पद्मगवतानन्दो महाचार्येण महाचार्यात्तिवासिका-
भिषेकेणाभिषिक्तः । अपि तस्माकमपि स्युर्लाभाः⁽⁶⁾ सुलब्धा पद्मं लभेमहि स्वाख्याते
धर्मविनये प्रत्रय्यामुपसंपदं भित्तुभावम् ॥ अथायुष्मानानन्दो भगवत्तमिदमवोचत् । अयं 10
भद्रत सुभद्रः परिव्राजक आकाङ्क्षते स्वाख्याते धर्मविनये प्रत्रय्यामुपसंपदं भित्तुभावम् ॥
तत्र भगवान्सुभद्रं परिव्राजकमामन्त्रयते । एहि भित्तो चर ब्रह्मचर्यम् ॥ सैव तस्यायुष्मतः
प्रत्रय्याभूत्सोपसम्पत्स भित्तुभावः ॥

एवं प्रव्रजितः स आयुष्मानेको व्यपकृष्टो ऽप्रमत्त⁽⁷⁾ आतापी प्रकृतात्मा व्यकृ-
र्षात् । एको व्यपकृष्टो ऽप्रमत्त [39a] आतापी प्रकृतात्मा विहरन्त्यर्धं कुलपुत्राः 15

1) Ex conject.; MS यस्मिंतु.

2) MS चतुर्थ्या न (D चतुर्थध्यान!).

3) MS अमणा.

4) MS शून्याः. Cp. Mahāparin. II, p. 248 in fine *suṅṅā parappavādā sama-
nebbhi aṅṅehi*.

5) MS अम(D व)णो ब्राह्मण°.

6) MS लामासुल° (C लभिसुल°).

7) MS अतापी.

8) Cp. the parallel passage Divy. 618, 3 foll. with a few slight discrepancies,
anagārikāṃ (not *anā°*) and *vedayate sma* for *pravedayate* of our text.

केशम्भश्च⁽¹⁾ अवतार्य काषायाणि वस्त्राण्याच्छाद्य सम्यगेव श्रद्धया अगारदनागारिकां
 प्रव्रजन्ति तदनुत्तरं ब्रह्मचर्यपर्यवसानं दृष्ट एव धर्मे स्वयमभिज्ञया साक्षात्कृत्योपसंपद्य⁽²⁾
 प्रवेदयते⁽³⁾ । क्षीणा मे ज्ञातिरूपितं ब्रह्मचर्यं कृतं करणीयं⁽⁴⁾ नान्यमस्माद्भवं प्रज्ञानामि ।
 आज्ञातवानायुष्मानर्हन्बभूव सुविमुक्तः ॥ अथायुष्मतः सुभद्रस्यार्हत्त्वप्राप्तस्य विमुक्तिमुखं⁽⁵⁾
 5 प्रतिसंवेदयत एतदभवत् । न मन प्रतिद्वयं स्याद्यदहं शास्तारं परिनिर्वापयत्तं पश्येयं
 यत्तदहं तत्प्रथमतः परिनिर्वापयेयमिति ॥ तत्रायुष्मान्सुभद्रः प्रथमतः परिनिर्वृतः ततः
 पश्चाद्भगवान्⁽⁶⁾ ॥

यदा भगवता पश्चिमशयनोपगतेन धर्मोपरोधिकायां वेदनायां वर्तमानायां क्षिण्य-
 मानेषु⁽⁷⁾ धर्मेषु मुच्यमानेषु संधिषु सुभद्रो ऽर्हत्त्वे प्रतिष्ठापितो बह्वृचश्च कौशीनागरा मल्ला
 10 धर्मे नियुक्ता तदा भिन्नवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेतारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । आश्चर्यं
 भद्रेण यदयं सुभद्रः परिव्राजको भगवता क्षिण्यमानेषु धर्मेषु मुच्यमानासु⁽⁸⁾ संधिषु संसारवा-
 गुराया मोचयित्वा यावदत्यन्तनिष्ठे निर्वाणे प्रतिष्ठापित इति ॥ भगवानाह । किमत्र
 भिन्नव आश्चर्यं यदिदानीं मया विगतत्राणेण विगतद्वेषेण विगतमोहेन परिमक्तेन ज्ञाति-

1) In B perhaps °म्भश्च.

2) Ex conject.; MS स्वयमभिज्ञया साक्षात्कृतोप° . Cp. Mahāparin. ll. p. 250, s
sayam abhiññā sacchikatvā and Divy. 618, 7.

3) Ex conject.; MS प्रवेदयते (C °यते). Cp. Divy. 618, 8; Mahāparin. p. 250, 9
 has here *vihāsi*.

4) Ex conject.; MS नायम°, Mahāparin. ll. *nāparam*.

5) Anusvāra wanting in MS.

6) B गवान, DP corr.

7) I have kept here and l. 11, the reading of MS धर्मेषु, though the Tibetan
 has in both places ལྟོན་ = मर्म(सु) (Feer p. 156, n. 2). By the term *dharmās*
 are meant the qualities and properties of mind, senses etc., inherent to life and
 existence of a sentient being. The Tibetan translator must have had before him
 an altered reading (cp. *infra*, p. 236, 7), not the original one.

8) Note the change of gender.

जराव्याधिमरणशोकपरिदेवदुःखदैर्मनस्योपायासैः सुभद्रः परित्राजकः संसारवागुराया
मोचयित्वा यावदत्यन्तनिष्ठे निर्वाणे प्रतिष्ठापितो यत्तु⁽¹⁾ मयातीते ऽध्वनि सरागेण सद्देषेण
समोक्तेनापरिमुक्तेन ज्ञातिजराव्याधिमरणशोकपरिदेवदुःखदैर्मनस्योपायासैः⁽²⁾ वृद्धापोकृवि-
रहितेऽन तिर्यग्योनावुपपन्नेन स्वज्ञीवितपरित्यागेन सुभद्रः परित्रातः कैशीनागराश्च
मञ्जास्तच्छृणुत साधु च सुष्ठु च मनसि कुरुत भाषिष्ये ॥

5

भूतपूर्वं भिन्नवो ऽतोते ऽध्वनि अन्यतरस्यां पर्वतदर्प्या मृगयूथः<प>ः प्रतिवसति
अनेकमृगसङ्घपरिवारः पण्डितो व्यक्तो मेधावी तच्च⁽³⁾ मृगयूथं लुब्धकेन विचार्य राज्ञे
निवेदितम् ॥ ततो राज्ञा चतुरङ्गेण बलकायेन निर्गत्य तन्मृगयूथं सर्वं⁽⁴⁾ संकटीकृतम् ॥
ततो यूथपतेरेतद्भवत् । यद्यहमिदानीमिमान् रक्षिष्यामि अथैव ते सर्वे न भविष्य-
न्तीति ॥ ततो यूथपतिः समन्ततो व्यवलोकयितुमारब्धः कतमेन प्रदेशेनास्य मृगकुलस्य 10
निस्सरणं⁽⁵⁾ स्यादिति । स पश्यति तस्यां पर्वतदर्प्या नदी⁽⁶⁾ वहमानां ।⁽⁷⁾ सो च नदी अर्ह्यर्ह्या-

1) Ex conject.; MS यत्र.

2) MS °पायासरुद्धा° (D °पायासैः उताहो°!). For *ulūpohavirahita* cp. *supra* p. 209, 10.

3) Ex conject.; MS तंच.

4) Ex conject.; *saṃkaṭikṛ* is as legitimate a form as *prakaṭikṛ*, it signifies 'to press on, to surround', *saṃkaṭa* is a familiar word with Buddhists. The Tibetan renders this word by *འོ་མ་སུ་བརྒྱུག་གོ་* = 'in medio posuit' (Feer). The manuscripts are here very corrupt. PC सर्वकलदनीटोकृतं (cp. Feer p. 157 n. 1), D सर्वलदनीतीकृतं. In B we find the origin of the meaningless complex. There stood at first सर्वकटीकृतं, afterwards टी was cancelled, and above क the sign ° was written referring to the margin, where लनी was added. The corrector of B was on the wrong track. The original error consisted simply in the omission of सं.

5) MS निस्सरणं.

6) Anusvāra wanting in MS.

7) B सो, it seems, P corr.

रिणो शीघ्रस्रोतास्ते च मृगा दुर्बलाः ॥ ततो यूथपतिः सद्गता तां नदीमवतीर्य मध्ये
 स्थित्वा शब्दमुदीरयति । अगच्छन्तु भवन्त एतस्मात्कूला⁽¹⁾डुत्सुत्य मम पृष्ठे⁽²⁾ पादान्स्था-
 पयित्वा परत्र कूले प्रतितिष्ठत । अनेनोपायेन जीवितं वः पश्याम्यतो ऽन्यथा मरण-
 मिति ॥ ततस्त्वैर्गृहैस्तथैव कृतम् ॥ अथ तस्य पृष्ठे नुरनिपातात्त्रक्⁽³⁾ द्विन्ना⁽⁴⁾ मांसरुधिरा-
 5 स्थिराशि⁽⁵⁾ व्यवस्थितो न चास्य व्यवसायो निर्वृतः⁽⁶⁾ तद्गतकारूपयो मृगाणामन्तिके ॥ ततः
 सर्वेषु लङ्घितेषु पृष्ठतो ऽवलोकयितुं प्रवृत्तः ना कश्चिद्ब्रालङ्घितो⁽⁸⁾ भविष्यतीति । स
 पश्यति मृगशावकमेकमलङ्घितम्⁽⁹⁾ । ततो यूथपतिश्चिह्नमानेषु मर्मसु मुच्यमानासु संधिषु
 इष्टजीवितमगणयित्वा कूलमुत्तीर्य मृगशावकं पृष्ठमधिरोह्य नदीमुत्तार्य कूले स्थापयित्वा
 तं मृगगणमुत्तीर्णं दृष्ट्वा मरणकाले प्रणिधिं कर्तुमारब्धः । यथा मे इमे मृगा अयं च मृग-
 10 शावक इष्टेन जीवितेनाच्छादिता व्यसनात्परि[39b]त्राता एवमप्यहमनागते ऽध्वनि
 अनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुध्यैतान्संसारवागुराया मोचयेयमिति ॥

1) MS कुलाडु°. Likewise in the sequel (l. 8) everywhere कुल° instead of कूल°.

2) B पादा(with a visarga afterwards added)स्था°, P पादाः°, DC पादास्था°.

3) MS निपातात्त्र°.

4) Ex conject.; MS त्रक्कत्वा.

5) Ex conject. In the Tibetan version the missing word is represented by ལྷག་མེ་ 'remainder'. In B a marginal note referring to व्यवस्थितः is added, viz. the word शिरा. Should we correct मांससिरारुधिरास्थिशेषः? Cp. Kathāsarits. 68, 50 *asthiçeṣa*, 72, 136 *asthiçeṣatāṃ nītaḥ*.

6) MS निर्वृतः (D° तः).

7) One would rather expect the gen. *tadgatakārunyasya*.

8) Ex conject.; MS कश्चिद्ब्रालङ्घितो.

9) B °कमलङ्घिततोपूथ°, and on the lower margin म, referring manifestly to this place, so that the correction made in B aimed at reading °घितम् । अतो. But I rather think तं was omitted by the *prima manus*.

10) Cp. *supra* p. 234, 11. Here मर्मसु affords a fit sense.

भगवानाह । किं मन्यध्वे भिन्नवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन मृगपतिरा-
सीदहं सः । मृगा इमे कौशीनाग्रो मल्ला मृगशावको ऽयमेव सुभद्रः ॥

भिन्नवः संशयजाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छः । कानि भद्रत सुभद्रेण
कर्माणि कृतानि येन पश्चिमः सान्नाच्छ्रावकाणामिति ॥ भगवानाह । सुभद्रेणैव भिन्नवः
पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि न बान्धे⁽¹⁾ पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ 5
न तेजोधातौ न वायुधातावपि तूपात्ते⁽²⁾ ष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते
शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पक्रोदितैरपि⁽³⁾ ।

सामग्र्यौ प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भिन्नवो ऽतीते ऽध्वनि अस्मिन्नेव भद्रके कल्पे विंशतिसहस्रायुषि प्रजायां 10
काश्यपो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः
पुरुषपद्मसारथिः शास्ता देवानां च⁽⁴⁾ मनुष्याणां च⁽⁵⁾ बुद्धो भगवान् । स वाराणसी⁽⁶⁾ नग-
रोमुपनिश्चित्य विद्वृत्ति ऋषिपतने मृगदावे ॥ अथ भगवतः काश्यपस्य सम्यक्संबुद्धस्य
भागिनेयो ऽशोको नाम्ना । स भगवत्सकाशे मोक्षार्थी प्रव्रजितः । स स्वाधीनं मोक्षं मन्य-

1) It is plain that this stereotyped formula has been mutilated here, ap-
parently in consequence of a copyist's fault, who after the first उपचितानि instead
of लब्धसंभारणां put बान्धे etc., which had to be written after the third उपचि-
तानि, omitting thereby a great portion. The negation was added afterwards in
order to keep intact the meaning of the whole.

2) Cp. *supra* p. 74, n. 9.

3) All MSS, even D, have here अपि कल्पशतैरपि. Cp. *supra* p. 80, n. 12.

4) B च, CDP corr. — Elsewhere this variant often occurs in D, while BCP
have usually देवमनुष्याणां.

5) च only in D.

6) Anusvāra either wanting in MS, or not discernible.

मानो न व्यापच्छते ॥ यावद्दोषकालप्रकर्षेणाशोको जनपदे वर्षोपितः । भगवांश्च काश्यपः
 सम्यक्संबुद्धः सकलं बुद्धकार्यं कृत्वा इन्धनक्षपादिवाग्निः पश्चिमशयनोपगतः अशोकश्च
 भिन्नुरशोकस्याधस्तात्प्रतिसंलीनो बभूव⁽²⁾ ॥ अथ या देवता तस्मिन्नशोकवृत्ते व्युपिता सा
 भगवतः काश्यपस्य सम्यक्संबुद्धस्य परिनिर्वाणं श्रुत्वा रोदितुं प्रवृत्ता ।⁽³⁾ तस्या रुदन्त्या
 5 अश्रुविन्दवो अशोकस्य काये निपतितुं प्रवृत्ताः ॥ अथाशोक ऊर्ध्वमुखस्तां देवतां रुदन्ती-
 माह । किमर्थं देवते रुद्यत इति ॥ देवतोवाच । अथ रात्र्या मध्यमे यामे भगवतः काश्य-
 पस्य सम्यक्संबुद्धस्य परिनिर्वाणं भविष्यतीति ॥ अथाशोको देवतावचनमुपश्रुत्य मर्म-
 विद्ध इव प्रचलितवान् । सो ऽपि करुणाकरुणं रोदितुं प्रवृत्तः ॥ ततो देवतया पृष्ठः किमर्थं
 रोदिषीति ॥ अशोक उवाच ।⁽⁵⁾ गुरुवियोगाऽज्ञातित्रियोगाच्च । काश्यपो मे सम्यक्संबुद्धो
 10 मातुलः । सो ऽहं विम्लब्धविकारो न व्यापयतवान् हरे चासावहं च पृथग्जनः । अपकृ-
 ष्टत्वादध्वनो⁽⁷⁾ न शक्यामि विशेषमधिगन्तुमिति ॥ देवतोवाच । यदि पुनरहं भवत्तं भग-
 वत्सकाशमुपनयेयं⁽⁸⁾ किं शक्यमिति⁽⁹⁾ ॥ अशोक उवाच । तथा हि मे बुद्धिः परिपक्वा

1) B यावद्दो°, D corr.

2) MS बभूवः.

3) B तस्मा, P corr.

4) Irregular sandhi = *rudantya ācru°*, cp. *supra* p. 20, n. 6.

5) The suppletion of the gap is almost certain. Feer p. 158 n. 3 '«séparé d'un précepteur» ajoute le Kandjour'.

6) B व्यापयतवान्, the inter-linear would-be correction is a corruption of the sound tradition.

7) Ex conject.; B अपकृष्टत्वादधना, the akṣaras अप being very indistinct. The copyist of C read them as I do, DP have पृथग्जनः प्रकृष्ट°. Cp. Feer p. 159, n. 1.

8) In B uncertain whether °नयेयं or °नयेये, as is in DCP.

9) MS किं शक्यमिति विशेषमधिगन्तुमिति. Feer observes that the words *viṣeṣam* etc. are not rendered in the Tibetan (p. 159, n. 3). This and the impossibility to account for *iti* after *ṣakyam*, if they are genuine, prove their being a gloss. For this reason I have left them out.

यथा सहर्द्दर्शनादेव भगवतः शब्दयामि⁽¹⁾ विशेषमधिगन्तुमिति ॥ ततो देवतया अशोको भगवत्सकाशमृच्चनुभावात्रीतः । तस्य भगवद्दर्शनात्प्रसाद् उत्पन्नः प्रसाद्ज्ञातस्य च भगवता काश्यपेन तद्याविधो धर्मो देशितः यच्छ्रवणादर्हत्त्वं साक्षात्कृतं प्रथमतरं चायुष्मानशोकः परिनिर्वृतः ततो भगवान्काश्यपः सम्यकसंबुद्धः ॥

ततः सा देवता आयुष्मतो ऽशोकस्य परिनिर्वाणं दृष्ट्वा प्रीतिमुत्पा[40a]दयामास 5
चित्तपति च । यः कश्चिद्नेनायुष्मता विशेषो ऽधिगतः सर्वः स मासागम्य । एवमप्य-
ह्मनागते ऽध्वनि षो ऽसौ भगवता काश्यपेन उत्तरो नाम माणवो व्याकृतो⁽³⁾ भविष्यसि
त्वं⁽⁴⁾ मानववर्षशतायुषि प्रजायां शाक्यमुनिर्नाम तथागतो ऽर्हन्सम्यकसंबुद्ध इति तस्याहमेव
पश्चिमशयनोपगतस्य चरमः साक्षाच्छ्रावकाणामेहिभित्तुकल्या⁽⁶⁾ प्रव्रजितानो भवेयं पूर्वतरं
च भगवतः परिनिर्वा⁽⁷⁾पयेयं ततो भगवान्शाक्यमुनिरिति ॥ 10

भगवानाह । किं मन्यध्वे भित्तवो यासौ देवतायं स सुभद्रः । तस्मात्तर्हि भित्तव
एवं शिन्नितव्यं यत्कल्याणमित्रा विहरिष्यामः कल्याणसहायाः कल्याणसंपर्का न पा-
पमित्रा न पापसहाया न पापसंपर्का इत्येवं वो भित्तवः शिन्नितव्यम् ॥

1) I have filled up the obvious gap with the word which most probably has dropt; MS भगवतो विशे°.

2) As to my suppletion of the gap vide Feer p. 150, 14: «l'excellence, quelle qu'elle soit, obtenue par cet âyusmat, c'est en venant à moi (qu'il l'a acquise)». Just in the same way Divy. 350, 16 *yat kimcid asmābhīḥ greyo 'vāptam tat sarvaṃ imam markāṣam āgamyā*, for this reading of the manuscripts is right, cp. W. Z., XVI, 107. Moreover, cp. *supra* p. 85, n. 11.

3) B व्याकृता, DP corr.

4) Ex conject.; MS माणव° owing to the suggestion of the preceding माणवो.

5) Ex conject.; MS पश्चिमे.

6) Ex conject.; MS °कानामेहिभित्तुकीभवेयं. Cp. *supra* p. 230, 18.

7) Ex conject.; MS परिनिर्वाणं ततो. As to *parinirvāpayeyam*, instead of which some synonymous word may have been written by the author of our text, cp. *supra* p. 234, 6.

8) MS यो.

अथापुष्मानानन्दो भगवत्तमिदमवोचत् । इह मम भद्रत्तैकाकिनो र्होगतस्य प्रति-
 संलीनस्यैवं चेतसि चेतःपरिवितर्क उदपाद् । उपार्धमिदं ब्रह्मचर्यस्य⁽²⁾ यदुत कल्याण-
 मित्रता⁽³⁾ कल्याणसहायता⁽³⁾ कल्याणसंपर्को न पापमित्रता न पापसहायता न पापसंपर्क
 इति ॥ मा⁽⁴⁾ त्वमानन्दैवं वोच उपार्धमिदं ब्रह्मचर्यस्य यदुत कल्याणमित्रता कल्याणस-
 5 ह्यायता कल्याणसंपर्को न पापमित्रता न पापसहायता न पापसंपर्क इति । सकलमिद-
 मानन्द केवलं परिपूर्णं परिशुद्धं पर्यवदातं ब्रह्मचर्यं यदुत कल्याणमित्रता कल्याणस-
 ह्यायता कल्याणसंपर्को न पापमित्रता न पापसहायता न पापसंपर्कः । तत्कस्य हेतोः ।
 नां⁽⁵⁾ ज्ञानन्द कल्याणमित्रमागम्य ज्ञातिधर्माणः सत्त्वा ज्ञातिधर्मतायाः परिमुच्यन्ते जरा-
 व्याधि⁽⁶⁾मरणशोकपरिदेवदुःखदौर्मनस्योपायासधर्माणः सत्त्वा⁽⁷⁾ उपायासधर्मतायाः परिमु-
 10 च्यन्ते । तदनेनैव ते ज्ञानन्द पर्यायेण वेदितव्यं यत्सकलमिदं केवलं परिपूर्णं परिशुद्धं
 पर्यवदातं⁽⁹⁾ ब्रह्मचर्यं यदुत कल्याणमित्रता कल्याणसहायता कल्याणसंपर्को न पापस-
 ह्यायता न पापमित्रता न पापसंपर्क इत्येवं ते⁽¹⁰⁾ ज्ञानन्द शिञ्जितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो⁽¹¹⁾ भगवतो भाषितमभ्यनन्दन्⁽¹²⁾ ॥

1) B भद्रत्तैका°, D भद्रत्त एका°.

2) B चर्यस्या, the ā has been cancelled; DCP चर्यस्य.

3) MS °ताः.

4) The words भगवानाह, which precede in the former occurrence of this sermon (*supra*, p. 211, 10) are wanting here. There are some other slight differences of redaction which I have kept, save in cases of obvious corruption.

5) MS मा.

6) B व्याधि, CDP corr. The placing of शोक after मरण is probably the better redaction, cp. *supra*, p. 211, 15.

7) MS उ (or ड)पायाःधर्म°.

8) MS भद्र°.

9) MS ब्रह्मचर्यस्य.

10) MS ज्ञानन्दा. *Ananda* suits of course better than *bhikṣavaḥ* (*supra*, p. 212, 4).

11) B भगवो, DP corr.

12) In MS there follows अवदानशतके चतुर्थी उदानगाथा (sic)वोधिसत्त्वज्ञातकानां समाप्तः. This colophon is not found in D.

पञ्चमो वर्गः ।

गुडशालेति⁽¹⁾ ४९ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवाहैर्देवैर्नगरैर्नगरैरसुरैर्गण्डैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयन्तासुरगण्डकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चोवरपिण्डपातशयनासन- 5
 ग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सम्रावकसङ्घो राजगृहे विहरति वेणुवने कलन्दकनि-
 वापे ॥ यदा भगवता ऽनुत्तरा सम्यक्संबोधिरभिसंबुद्धा तदायुष्मद्भ्यां शालिपुत्रमौद्गल्या-
 यनाभ्यामियं प्रतिज्ञा कृता न तावत्पिण्डकं⁽²⁾ परिभोदयावहे यावन्नरकतिर्यक्प्रेतेभ्य एक-
 सन्नमपि न मोचयाव इति । ततस्तावायुष्मत्तौ कालेन कालं कदाचिन्नरकचारिकां चरतः
 कदाचित्तिर्यक्प्रेतचारिकां चरतः । तौ तत्र सन्नानां विविधपातनाभ्याकृतानामसत्प्रलापं 10
 दृष्ट्वा तानागत्य⁽³⁾ चतसृणां पर्षदामारोचयतः ते ऽपि श्रुत्वा संवेगमापद्यन्ते । ततस्तौ

1) In MS there precedes this *uddāna* of the fifth *varga*: उद्दानं गुडशाला
 च भक्तं च तोयं च [read वार्चघटेन च कोलिको क्षुत्तरश्चापि ज्ञात्यन्धः श्रेष्ठिरेव च पुत्रो
 ज्ञाम्वालकश्चैव वर्गो भवति समुद्दितः ॥

2) MS परिभोदयावहे. The preceding word पिण्डकं has been depraved in P
 into पिण्डकं, cp. Feer p. 162 n. 2.

3) The text is here disturbed. Firstly, *dr̥ṣṭvā* is not the fit word, but
gr̥tvā, the Tibetan version has «ils entendirent» (see Feer l. 1., n. 3); then, *tān*
āgatya is here meaningless. Perhaps *dr̥ṣṭvā* has ousted its synonym निशम्य, and
 as to *tān āgatya*, one would rather expect something like चारिकाया अगत्य,
 'étant revenus de la promenade', as M. Feer states to be the meaning of the
 Tibetan text in this place (see Feer l. 1., n. 4), and as is found *infra* p. 243, 4.

तदधिष्ठानं तथाविधां धर्मदेशनां कुरुतो ययानेके सत्त्वा विशेषमधिगच्छन्ति [40b] धर्म-
 श्रवणकथायाश्च भासनीभवन्ति ॥

यावदपरेण समयेनायुष्मान्महामौद्गल्यायनः प्रेतचारिकां चरन्नह्नालीत्प्रेतं पर्वत-
 कूटप्रख्यं⁽³⁾ समुद्रसदृशकुन्तिं सूचीक्लिन्नोपममुखं स्वकेशसंक्त्रमादीप्तं सम्यकप्रञ्चलितमे-
 5 कञ्जालीभूतं⁽⁴⁾ ध्मायत्तमार्तस्वरं क्रन्दत्तं दुःखां तीत्रां खरां कटुकाममनायां वेदनामनुभवत्तं
 येन येनोच्चारप्रस्त्रावभूमिस्तेन तेनान्वाह्णिण्डमानं तदपि कृच्छ्रेणासादयत्तम् ॥ ततः स्थ-
 विरः प्रेतं पप्रच्छ । किं ते भोः कर्म कृतं येनैवविधां दुःखां तीत्रां खरां कटुकाममनायां⁽⁶⁾
 वेदनां वेदयस इति ॥ प्रेत आह । आदित्ये हि समुद्रते न दीपेन प्रयोजनम् ।⁽⁸⁾ भगवत्तमेतमर्थं
 परिपृच्छ स ते अस्माकीनां⁽⁹⁾ कर्मज्ञोतिं व्याकरिष्यतीति ॥ श्रयायुष्मान्महामौद्गल्यायनो
 10 येन भगवांस्तेनोपसंक्रान्तः ॥

तेन खलु समयेन भगवान्प्रतिसंलपनाद्युत्थाय चतसृणां पर्वदां मधुरमधुरं धर्मं देश-

1) With श्रय commences F f. 3a. The folio 3 of this ms. contains this avadāna to *infra* p. 244, 6; f. 3b begins with गवानायुष्मन्तं (*infra* p. 243, 3).

2) F महामौ° . Further on (vide p. 243, 3) it has महामौ° .

3) B कूटप्रख्यं . The interlinear akṣ. has been added, I think, a secunda manu; the copyists took it = मु, hence CP कूटप्रमुख्यं, D कूटमुखं . The prima manus, however, wrote the word rightly. — F पर्वतकूटप्रख्यं . In the sequel F has °दीप्त-सम्य° .

4) Ex conject.; B and F ध्माय° .

5) F प्रस्त्राव ह्णिण्डमानं .

6) F °काममनायां .

7) Both B and F न हि दीपेन, which cannot be right because of the preceding हि . In K. f. 19b 8 this answer is expressed by the half-ṣloka आदित्ये हि समुद्यति दीपेन किं प्रयोजनं .

8) F भवत्तमे° .

9) Both B and F °कीनां .

यति तौद्रं⁽¹⁾ मध्विवानेउकमनेकशता च पर्षद्भगवतः सकाशान्मधुरमधुरं धर्मं शृणोत्यनि-
 श्यमानैरिन्द्रियैः । ततो बुद्धा भगवतः पूर्वालापिनः प्रियालापिनः⁽²⁾ एकीतिस्वागतवादिनः
 स्मितपूर्वङ्गमाश्रय । तत्र भगवानापुष्पमत्तं मङ्कामौद्गल्यापनमिदमवोचत् । एहि मौद्गल्यापन
 स्वागतं ते कुतस्त्वमेतन्हागच्छसीति ॥ मौद्गल्यापन आह । आगच्छाम्यहं भदत्त प्रेतचा-
 रिकायास्तत्राहं प्रेतमद्वात्तं सूचीक्किरोपममुखं पर्वतोपमकुतिं स्वकेशसंक्त्रं दुर्गन्धं परम- 5
 दुर्गन्धम्⁽⁴⁾ । आह च ।

विशुष्ककण्ठोष्ठपुटः सुदुःखितः⁽⁵⁾ प्रवृद्धशैलोपमचञ्चिताश्रयः ।

स्वकेशसंक्त्रमुखो दिग्म्बरः सुसूक्ष्मसूचीसदृशाननः कृशः ॥

नयः स्वकेशसंक्त्रो अस्थिपल्लववडुच्छ्रितः ।

कपालपाणिर्घोरश्च क्रन्दन्समभिधावति ॥

10

बुभुक्षया पिपासया⁽⁶⁾ क्लान्तो व्यसनपीडितः ।

आर्तस्वरं क्रन्दमानो दुःखां वेदति वेदनाम्⁽⁷⁾ ॥

किं तेन प्रकृतं पापं मर्त्यलोके सुदारुणमिति ॥

1) Both B and F मध्विकमनेउ°, but cp. *infra* p. 246, 14. F has सकाशात्मधुरं धर्मं शृणोत्यनिश्य[or ज्ञा]मानैरिन्द्रियैः, cp. *infra* p. 246, n. 6.

2) The gap in MS is filled up in F.

3) B and its copies मङ्कामो°, F मङ्कामौ°.

4) F दुर्गन्धं[= न्धं]परमदुर्गन्धं[= न्धं].

5) Ex conject., according to the better tradition in the repetitions of this stanza in avad. nr. 42 and 47; B प्रतिवृद्धशैलोपमचञ्चिताश्रयः, F प्रपिन्ध[or इ?]शैलो°.

6) F °शया.

7) This śloka must be the sanskritized form of some prakṛit (or pālī) proto-type. In pāda a *pipāsaya* disturbing the metre presupposes a prakṛit *pipāsāya*, and in d *vedati* is the poor Sanskrit varnish of prakṛit *vedeti* = skr. *vedayate*. In nr. 42 and 47 *vindati* occurs instead of it.

भगवानाह । पापकारो मौद्गल्यायन स⁽¹⁾ प्रेत इच्छसि तस्य कर्मज्ञोतिं श्रोतुम् ॥ एवं भदत्त ॥ तेन हि मौद्गल्यायन शृणु साधु च सुष्ठु च मनसि कुरु भाषिष्ये ।

भूतपूर्वं मौद्गल्यायन राजगृहे नगरे ऽन्यतरः श्रेष्ठी आद्यो मूढाधनो मूढाभोगो विस्तीर्णविशालपरिग्रहो वैश्रवणाधनसमुदितो वैश्रवणाधनप्रतिस्पर्धी । तस्य पञ्चमात्रा-
 5 षोऽनुशालशतानि यत्र चेत्नुः⁽²⁾ पीड्यते । घसति च बुद्धानामुत्पादे प्रत्येकबुद्धा लोक उत्पद्यन्ते
 ही⁽³⁾नदीनानुकम्पकाः प्रातशयनासनभक्ता एकदन्तिणीया लोकस्य ॥ यावदन्यतमः प्रत्ये-
 कबुद्धो हीनदीनानुकम्पो प्रातशयनासनसेवी स पूर्वाङ्गे निवास्य पात्रचीवरमादाय
 राजगृहे पिण्डाय प्राविशत् । स च भदत्तः तपव्याधिना स्पृष्टः । तस्य वैश्वेनेनुरस उप-
 दिष्टः । स श्रेष्ठिसकाशं पत्नशालामुपसंक्रान्तः श्रेष्ठिना च स प्रत्येकबुद्धो दृष्टः कायप्रा-
 10 सादिकश्चित्तप्रासादिकश्च⁽⁴⁾ । दृष्ट्वा श्रेष्ठिना उक्तः । केनार्यस्य प्रयोजनमिति ॥ प्रत्येकबुद्धः
 कथयति । गृहपते इतुरसेनेति ॥ ततस्तेन गृहपतिना भूतकपुरुषस्याज्ञा दत्ता आर्यस्ये-
 तुरसं प्रयच्छेति । स च गृहपतिः केनचिदेव कर्णायिनेन बहिर्यानाय संप्रस्थितः ॥ घृष्य
 तस्य पुरुषस्य परकीये इव्ये⁽⁵⁾ मात्सर्यमुत्पन्नं यद्यहमस्य रसं दास्ये पुनरप्येष आगमिष्य-
 तीति । तेनानिष्ठगतित्रयप्रपातनघ्नेण सर्वाभिमतगतिद्वयनिराकरिष्णुना ऽत्यन्तद्वारापग-
 15 तेनार्यधर्मैभ्यः पापं चित्तमुत्पाद्य स प्रत्येक[41a]बुद्ध उक्तः ।⁽⁶⁾ आह रे भित्तो पात्रं देहि
 रसं ते दास्यामीति ॥ घसमन्वाहृत्यार्हच्छ्रावकप्रत्येकबुद्धानां ज्ञानदर्शनं न प्रवर्तत

1) In F the portion, which commences with मौद्गल्यायन स to the next मौद्गल्यायन has been left out.

2) Ex conject.; B and F पीड्यते.

3) The gap is filled up by F, which ceases here (f. 3b 6). Cp. Divy. 88, 13.

4) MS °प्रसादिकश्च.

5) MS मार्मय° (C मार्मय°, D मार्मय°).

6) Ex conject.; MS आह. The particle āha has here the meaning 2) of PW. I, 745, and may be styled rather a particle of exhortation. Jtkm. 222, 12 is an instance of meaning 3) l. 1.

इति । क्लीनदीनानुकम्पितया भृत्यपुरुषो ऽयमस्यानुग्रहः कर्तव्य इति तत्पात्रमुपना-
मितम् ॥ ततो ऽसौ डुराचारो निर्घृणाद्दयस्तद्गृहीत्वा प्रतिगुप्तं प्रदेशं गत्वा प्रस्रावेण
पूरयित्वा उपरितुरसेनाच्छाद्य तस्मै प्रत्येकबुद्धायानुप्रददौ । तेन संललितम् । स चित्तयति
बद्धनेन तपस्विना पापं कृतमिति । स तदेकाक्षे क्कौरयित्वा प्रक्रातः ॥

भगवानाह । किं मन्यसे मौद्गल्यायन यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन भूतकपुरुष 5
घ्रासीदयं स प्रेतः । तस्य कर्मणो विपाकेन संसारे ऽनन्तं दुःखमनुभूतवानिदानोमपि प्रेतभूतः
प्रकृष्टतरं दुःखमनुभवति । तस्मात्तर्हि ते मौद्गल्यायन मात्सर्वप्रक्षाणाय व्यायत्तव्यं⁽⁷⁾ यथा
एवंविधा दोषा न स्युर्ये प्रेतस्य । इति हि मौद्गल्यायन एकाक्षकृष्णानां कर्मणामेकाक्ष-
कृष्णो विपाक एकाक्षशुक्लानामेकाक्षशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि ते
मौद्गल्यायन एकाक्षकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकाक्षशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः 10
करणीय इत्येवं ते मौद्गल्यायन शिन्तितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमना घ्रायुष्मान्महामौद्गल्यायनो ऽन्ये च देवासुरगुरुडादयो भग-
वतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) MS क्लीनादी°.

2) B तत्प्रातमु°, D corr.

3) MS तं गृहीत्वा. I think the fault was occasioned by A having had this orthography तद्गृहीत्वा, for the ligatures ड्र and द्र are often confused in Nepalese mss., cp. Feer's remark, p. 162 n. 1. Yet in F they are kept distinct.

4) Ex conject.; MS सतमेकाक्षेप्रक्रम्यक्कौर°. Cp. the parallel conclusion of the tale in avad. nr. 44 (B 42b).

5) Ex conject.; B प्रकृष्टतरं out of प्रतिक्कृष्टतरं, which is the reading of DCP.

6) B मान्स°, D corr.

7) Ex conject., cp. *supra* p. 226, n. 3; MS व्यायत्तव्यं.

8) Ex conject.; MS स्युर्येनप्रेतस्य.

9) MS °दया.

भक्तमिति ४२ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठभिस्सार्धवर्द्धिर्देवेर्नगिर्वत्तैरसुरैर्गर्ह्यैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयत्तासुरगर्ह्यकि-
 न्नर्महोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासनगु-
 5 नप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सम्भावकसङ्घः आवस्त्यां विहरति जेतवने ऽनाश्रपिण्ड-
 स्यागमे । तेन खलु समयेनायुष्मान्महामौद्गल्यायनो ऽन्यतरस्मिन्वृत्तमूले निषण्णो दिवा-
 विहाराय । ⁽¹⁾अश्रीषीदायुष्मान्महामौद्गल्यायनः प्रेत्याः शब्दमार्तस्वरं क्रन्दत्या दुःखां
 तीव्रां खरां कटुकाममनायां वेदनां वेदयमानाया भक्तं ⁽²⁾मार्गत्या बुभुक्षितास्मि मार्षाः
 पिपासितास्मि मार्षा इति । ततः स्वविरमहामौद्गल्यायनेन प्रेती दृष्टा पृष्टा च किं ते
 10 पापं कृतं येनैवंविधानि दुःखान्यनुभविष्यतीति ⁽³⁾ ॥ प्रेती आह । घादित्ये हि समुद्भूते ⁽⁴⁾
 दीपेन प्रयोजनम् । भगवत्तमेतमर्थं पृच्छ स ते अस्माकीनां कर्मज्ञोतिं ⁽⁵⁾ व्याकरिष्यतीति ॥
 अथायुष्मान्महामौद्गल्यायनो येन भगवांस्तेनोपसंक्रान्तः ॥

तेन खलु पुनः समयेन भगवान्प्रतिसंलयनाद्युत्थाय चतसृणां पर्षदां मधुरमधुरं धर्मं
 देशयति तौद्रं मध्विचानेडकमनेकशता च पर्षद्भवतः सकाशान्मधुरमधुरं धर्मं शृणोत्यनि-
 15 ⁽⁶⁾ध्यमानैरिन्द्रियैः । ततो बुद्धा भगवत्तः पूर्वास्लापिनः प्रियास्लापिन एहीतिस्वागतवादिनः

1) MS °विहारायाश्चो°.

2) MS मार्गत्या.

3) The employment of the future is somewhat strange. I think it is due to a mistake of some copyist. The right reading will be दुःखान्यनुभवतीति.

4) MS न हि दीपे°, cp. *supra*, p. 242, n. 7.

5) MS °ज्ञोतिं (D °प्रोतिं), P corr.

6) B °त्यनिन्द्रियमनै°, D corr.

स्मितपूर्वङ्गमाश्च । तत्र भगवानायुष्मत्तं मूढामौद्गल्यायनमिदमवोचत् । एहि मौद्गल्यायन
स्वागतं ते कुतस्त्वमेतर्द्यागच्छसीति ॥ मौद्गल्यायन आह । आगच्छाम्यहं भद्रे प्रेतचा-
रिकायास्तत्राहं प्रेतीमद्भानं सूचीक्लिपोपममुखीं पर्वतोपमकुन्तिं स्वकेशसंक्त्रां नग्रापा-
र्तस्वरं क्रन्दतीं दुःखां तीव्रां खरां कटुकाममनायां वेदनां वेदयमानाम् । आह च ।

विशुष्ककण्ठोष्ठपुटा सुदुःखिता प्रवृद्धशैलोपमवञ्चिताश्रया ।

5

स्वकेशसंक्त्रमुखी दिग्म्बरा सुसूक्ष्मसूचीसदृशानना कृशा ॥

नग्रा स्वकेशसंक्त्रा अस्थिपत्रवडुच्छ्रिताः ।

कपालपाणिनी घोरा क्रन्दती परिधावति ॥

बुभुक्षया पिपासयाक्रान्ता व्यसनपीडिता । [41b]

घातस्वरं क्रन्दमानां दुःखां विन्दति वेदनाम् ॥

10

किं तया प्रकृतं पापं मर्त्यलोके सुदारुणम् ।

येन एवविधं दुःखमनुभवति भयानकमिति ॥

भगवानाह । पापकारिणी मौद्गल्यायन सा प्रेती । इच्छसि तस्याः कर्मज्ञोतिं श्रोतुम् ॥
एवं भद्रे ॥ तेन हि मौद्गल्यायन शृणु साधु च सुष्ठु च मनसि कुरु भाषिष्ये ।

भूतपूर्वं मौद्गल्यायनातीते ऽश्वनि विंशतिवर्षसहस्रायुषि प्रज्ञायां काश्यपो नाम 15
सम्यक्संबुद्धो लोक उद्पादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः

1) B भत्र, DP corr.

2) B चारिकायातत्रा°, P corr.

3) Ex conject., cp. the same stanza *supra* p. 243, 7 and *infra*avad. nr. 47;
MS रचिताश्रया against the metre.

4) MS °पाः. Metre: vaṃṇastha.

5) MS °च्छ्रिताः.

6) The parallel passage *supra*, p. 243, 11, has पिपासया क्लान्ता.

7) MS क्रन्दमानां.

8) I have, metro jubente, dissolved येनैवं°, the reading of MS.

9) MS कुरुत.

शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । स वाराणसीं नगरीमुपनिश्चित्य विहरति ऋषि-
पतने मृगदोषे ॥ तस्यां च वाराणस्यामन्यतमा गृहपतिपत्नी मत्सरिणी कुटुकुच्चिका
घ्रागृहीतपरिष्कारा काकायापि बलिं न प्रदातुं व्यवस्यति प्रागेवान्येषां वाचकानाम् ।
सा श्रमणब्राह्मणकृपणवनीकान्दृष्ट्वा चित्तं प्रदूषयति ॥ यावदन्यतरः पिण्डपाति-
5 कस्तस्या गृहं प्रविष्टः । तस्यास्तं दृष्ट्वा मात्सर्यमुत्पन्नं चित्तञ्च प्रदूष्य इमां चित्तामपेदे ।
यद्यहमस्य सत्कारं करिष्यामि पुनरप्येषा⁽¹⁾ आगमिष्यतीति । ततस्तया पापकारिण्या
ऽनिष्टं परलोकभयमविगणय्य स भित्तिरूपनिमज्ज्य द्वारं वद्ध्वा⁽²⁾ भक्तच्छेदं कारितः वद्धु च
परिभाष्योक्त इयं ते भित्तो सत्क्रिया मा पुनरिदं गृहं प्रवेक्ष्यतीति ॥

सा तेन मात्सर्येणासेवितेन भावितेन वद्धलोकृतेन प्रतेपूपपत्ना एवंविधानि
10 दुःखानि प्रत्यनुभवति । तस्मात्तर्हि मौद्गल्यायन मात्सर्यप्रहाणाय व्यायत्तव्यमेते दोषा
न भविष्यन्ति ये तस्याः प्रेत्या इति ॥

इदमवोचद्भगवानात्मनस घ्रायुष्मान्महामौद्गल्यायनो ऽन्ये च देवासुरगुरुडकिन-
रमहोरगा भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) B आगमी°, P corr.

2) MS वद्धा.

3) Feer translating 'Voilà, Bhixu, le mauvais traitement qu'on te fait' (p. 167) divides *bhikṣo 'satkriyā* according to the acceptation of the Tibetan translator, who rendered it thus: རྣོ་སྐྱོད་ཚེས་ལ་བཀུར་བསྐྱེ་མ་ཡིན་པ་བྱས་པ་ (from a private communication of the late M. Feer), but it is preferable to take the answer ironically 'I give you this hospitality, that you never again may enter this house'.

4) Ex conjunct., cp. Feer p. 167, n. 4 and *infra*, p. 251, 2; MS भाषितेन.

5) MS व्यायत्तव्य°.

(1) पानोपमिति ४३ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजर्षी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिस्सर्वार्थैर्देवैर्नागैर्पितृरसुरैर्गर्हैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयन्तासुरगर्हडकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाम्भी चीवरपिण्डपातशयना-
 सनग्लानप्रत्ययभषैःपपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्को राजगृहमुपनिश्चित्य विक्रति वेणुवने ४
 कलन्दकनिवापे ॥ अथापुष्मान्महामौद्गल्यायनः प्रेतचारिकां चरन्प्रेतीमन्नातीद्गन्धस्थूणा-
 सदृशीं स्वकेशसंक्लृतां सूचीक्लिन्नोपममुखो⁽³⁾ पर्वतोपमकुत्तिमादीप्तां प्रदीप्तां प्रस्वलितामे-
 कञ्वालीभूतां⁽⁴⁾ ध्यापत्तो तृषार्ता दुःखां तोत्रां खरां कटुकाममनापां वेदनां वेद्यमानां ।
 दर्शनमात्रेण चास्या नद्युदपानानि शुष्यन्ति । यदा देवो वर्षति तदा तस्या उपरि सविस्फु-
 लिङ्गाङ्गारवर्षं पतति ॥ दृष्ट्वा तामापुष्मान्महामौद्गल्यायन आह । किं त्वया कृतं पापं 10
 येनैवंविधं दुःखमनुभवतीति ॥ प्रेती आह । पापकारिण्यहं भद्रं महामौद्गल्यायन
 एतमर्थं भगवन्तं पृच्छ स ते अस्माकानां कर्मज्ञोतिं कथयिष्यति यां श्रुत्वान्ये ऽपीह सत्त्वाः
 पापकात्कर्मणः प्रतिविरस्यन्तीति । अथापुष्मान्महामौद्गल्यायनो येन भगवांस्तेनोपसं-
 क्रातः ॥

तेन खलु पुनः समयेन भगवान्प्रतिसंलयनाद्युत्थाय चतसृणां पर्वदां मधुरमधुरं 15
 धर्मं⁽⁵⁾ देशयति तौर्न मन्थिवानेडकमनेकशता च पर्वद्भवतः सकाशान्मधुरमधुरं⁽⁶⁾ धर्मं शृणो-

1) B पाणी°, P corr.

2) B °द्वात्तीडुग्ध°, D corr.

3) MS °मुखां.

4) MS ध्यापत्तं. Cp. *supra* p. 242, n. 4.

5) B देत्तयति, D corr.

6) B मधुरंमधुरं, D corr.

त्यनिज्जमानैरिन्द्रियैः । ततो वृद्धा भगवतः पूर्वालापनः प्रियालापिन एहोतिस्वागत-
वादिनः स्मितपूर्वङ्गमाश्र । तत्र भगवानापुष्पसं मृदामौड्रत्यायनमिदमवोचत् । एहि
मौड्रत्यायन स्वागतं ते कुतस्वमेतर्ह्यागच्छसीति ॥ मृदामौड्रत्यायन आह । आगच्छा-
म्य[42a]हं भदत्त प्रेतचारिकायाः तत्राहं प्रेतीमद्रान्तं दग्धस्थूणासदृशीं स्वकेशसंक्रान्तां
5 सूचीकृद्रोपममुखीं पर्वतोपमकुत्तिमादीप्तां प्रदीप्तां प्रञ्जलितमिकञ्जालीभूतां ध्मायती-
मार्तस्वरं क्रन्दतीं तृपतीं दुःखां तीव्रां खरां कटकुाममनायां वेदनां वेदयमानां । दर्शन-
मात्रेण चास्या नम्युदपानानि शुष्यन्ति । यदा देवी वर्षति तदास्या उपरि सविस्फुलिङ्गम-
ङ्गारवर्षं पतति ॥ भगवानाह । पापकारिणी मौड्रत्यायन सा प्रेती । इच्छसि तस्याः
कर्मक्षोतिं श्रोतुम् ॥ एवं भदत्त ॥ तेन हि मौड्रत्यायन शृणु साधु च सुष्ठु च मनसि कुरु
10 भाषिष्ये ।

भूतपूर्वं मौड्रत्यायनातीति ऽध्वनि अस्मिन्नेव भद्रकल्पे विंशतिसहस्रापुपि प्रजायां
काश्यपो नाम तस्यकसंबुद्धो लोक उदपादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः
पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवानां च मनुष्याणां च बुद्धो भगवान् । स वाराणसीं नगरी-
मुपनिश्रित्य विहरति ऋषिपत्ने⁽⁵⁾ मृगदात्रे ॥ तत्रान्यतमो भित्तुरध्वानं प्रतिपन्नः । स
15 तृपार्तः कूपमुपसृप्तः । तत्रान्यतरा दारिका पानीयघटं पूरयित्वा स्थिताभूत् ॥ सा भित्तु-
णोक्ता तृपार्ती ऽहं भगिनि पानीयमनुप्रयच्छेति ॥ तस्या मातसर्पमुत्पन्नम् । सागृहीतप-
रिष्कारा भित्तुमुवाच । भित्तो यदि क्षिपसे न ते द्दामि पानीयं घटो मे ऊनो भविष्य-

1) MS बुद्धो.

2) MS °स्थूनस° (D स्थूनास°).

3) MS प्याय°.

4) B कुरुत, D corr.

5) B देवनां, CP corr., D has देवमनुष्याणां.

6) B, it seems, ऋषिवदने, cp. Divy. 393, 21. 464, 16; C °वेदने; P °पदने;
D corr.

7) MS यदि मृषसे. In R this saying of the young woman is thus paraphrased:
अरे भित्तो ऽत्र मा याहि क्षिपसे यदि वा खलु । न ते द्दामि पानीयं घटो न्यूनं भवेन्मम
(f. 40b 6).

तीति ॥ ततो ऽसौ भिन्नुस्तृपार्तो निराशः प्रक्रान्तः ॥ ततो ऽसौ दारिका तेन मात्सर्षेणा-
 सेवितेन भावितेन ⁽¹⁾ बङ्गलीकृतेन कालं कृत्वा प्रेषे⁽²⁾षूपपन्ना एवंविधां दुःखां तीव्रां खरां
 कटुकाममनायां वेदनां वेदयते ॥ तस्मात्तर्हि⁽³⁾ मौडल्यायन एवं शिञ्जितव्यं यन्मात्सर्षप्र-
 क्हाणाय व्यायंस्यामह इत्येवं ते मौडल्यायन शिञ्जितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमना घ्रायुष्मान्मौडल्यायनो ऽन्ये च देवासुरगरूडकिन्नरमहो - 6
 रगादयो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन्⁽⁴⁾ ॥

1) MS बङ्गलकृ०. Cp. *supra* p. 248, 9.

2) B प्रेषेषुप०, D corr.

3) B यत्मात्सर्षप्र०, DP यस्मात्सर्षप्र०.

4) B ०नन्दम्, D corr.

(1) वर्चघट इति ४३ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राज्ञी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिस्सार्वत्रैर्देवैर्नगिर्यत्नैरसुरैर्गर्ह्यैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयन्तासुरगर्ह्यकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासनगु-
 5 नप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सभ्रावकसङ्घो राजगृहमुपनिश्चित्य विहरति वेणुवने कल-
 न्दकनिवापे ॥ अथापुष्मान्महामौद्गल्यायनः पूर्वोक्ते निवास्य पात्रचीवरमादाय राजगृहं
 पिण्डाय प्राविशत् । राजगृहं पिण्डाय चरित्वा कृतभक्तकृत्यः⁽²⁾ पश्चाद्भक्तपिण्डपातप्र-
 तिक्रान्तः पात्रचीवरं⁽³⁾ प्रतिसमर्प्य येन⁽⁴⁾ गृध्रकूटः पर्वतस्तेनोपसंक्रान्तः । उपसंक्रम्य गृध्रकूटं
 पर्वतमवगाह्यान्यतरद्दत्तमूलं निश्चित्य निषण्णो दिवाविहाराय ॥ अथापुष्मान्महामौ-
 10 द्गल्यायनः प्रेतोमद्राज्ञीद्गन्धस्व्यूणासदृशो नग्नां स्वकेशसंक्त्रां सूचीक्लिन्नोपमुखो पर्वतो-
 पमकुन्तिमादोतां प्रदीप्तां प्रञ्चलितामेकञ्चालोभूतां⁽⁶⁾ ध्मायत्तीमार्तस्वरं क्रन्दन्तीं तृषार्ती

1) MS पर्ववतघट. The right reading is found in the uddāna (see *supra* p. 241, n. 1), and the Tibetan translation (cp. Feer p. 171, n.); it appears of course also from the very contents of the tale.

2) Ex conject., vide Index to Divy. s. v.; MS य(or पे)श्चापिण्डपातप्र°. For the rest cp. *infra* the beginning of avad. nr. 47.

3) I have left unchanged the form *pratisamarpya*, though it is obviously an alteration of *pratiṣamayya*, the sanskritized form of pāli *paṭisamayya*, which, Mhv. I, 56, 2 underlies the would-be sanskr. *pratiṣamayitvā* and Divy. 516, 5 appears as *pratiṣāmya* and p. 156, 1 as *pratiṣrāmya*. Cp. Divy. Index s. v. and Windisch *Māra und Buddha* p. 40 and 44. For it may be that *pratisamarpya* in our text is not a mere clerical error, but a wrong sanskritization by the author of the Avadānaṣāta.

4) B गृध्रकूटः, DP corr.

5) It seems that B had at the outset ०रुद्दत्तमूलं, the *manus secunda* cancelled हृ and put वृ above it, perhaps the anusv. above र is also a *secunda manu*.

6) MS ध्याय०, as usual.

दुःखां तीत्रां खरां कटुकाममनायां वेदनां वेदयमानां दुर्गन्धां परमदुर्गन्धां वर्चःसदृशीं⁽¹⁾
वर्चोहारां⁽²⁾ तदपि कृच्छ्रेणासादयन्तीम् । दृष्ट्वा च पुनरायुष्मान्महामौद्गल्यायनः संविग्रः
प्रेतो⁽³⁾ च प्रपच्छ् ।

किं त्वया प्रकृतं पापं यस्य ते ईदृशं फलमिति ॥

प्रेतो ग्राह् । प्रागपकारिण्यकं भदत्त महामौद्गल्यायन एतमर्थं बुद्धं भगवत्तं पृच्छ् स ते 5
ऽस्माकीनां कर्मल्लोतिं व्याकरिष्यतीति यां श्रुत्वान्ये ऽपि सन्नाः पापकर्मणः प्रतिवि-
रंस्यतीति ।⁽⁵⁾ अथायुष्मान्महामौद्गल्यायनो येन भगवांस्तेनोपसंक्रान्तः ॥

तेन खलु समयेन [42b] भगवान्प्रतिसंलयनाद्युत्थाय चतसृणां वर्षदां मधुरमधुरं
धर्मं देशयति तौत्रे मध्विवानेडकमनेकशता च वर्षद्भगवतः सकाशान्मधुरं⁽⁵⁾ धर्मं शृणोत्यनि-
ऽयमानैरिन्द्रियैः । ततो बुद्धा भगवन्तः पूर्वालापिनः प्रियालापिन एकीतिस्वागतवादिनः 10
स्मितपूर्वङ्गमाश्च । <तत्र> भगवानायुष्मन्तं महामौद्गल्यायनमिदमवोचत् । एहि मौद्गल्या-
यन स्वागतं ते कुतस्त्वमेतर्ह्यागच्छसीति ॥ महामौद्गल्यायन ग्राह् । अगच्छाम्यकं भदत्त
प्रेतचारिकायाः तत्राकं प्रेतीमद्वात्तं⁽⁷⁾ दग्धस्थूणासदृशीं नद्यां स्वकेशसंक्त्रां सूचीक्त्रोप-
ममुखीं पर्वतोपमकुत्तिमादीप्तां प्रदीप्तां प्रञ्जलितमिकञ्जालीभूतामार्तस्वरं क्रन्दन्तीं दुःखां
तीत्रां खरां कटुकाममनायां वेदनां वेदयमानां । दर्शनमात्रेण चास्या न्युदयानानि शुष्यन्ति । 15

1) MS °सदृशां.

2) Sic B with irregular sandhi; DP वर्चाहा°, C चर्चाहा°. Further on (p. 254, 2. 255, 11) the word is written वर्चाहार in B, too.

3) च is superfluous, it seems. Yet, it may be that the preceding संविग्रः does duty of a finite verb.

4) Is this a variant or a corruption of पापकारिण्यकं, that would be the standing formula (vid. *supra* p. 244, 1. 247, 13)?

5) Anusvāra wanting in MS.

6) Sic MS, also in several subsequent occurrences of this commonplace.

7) MS दग्धस्थूणांस°.

यदा देवो वर्षति तदा तस्या <उपरि> सविस्फुलिङ्गमङ्गारवर्ष पतति । दुर्गन्धां परमदुर्गन्धां
वर्चःसदृशां च वर्चाहारां तदपि कृच्छ्रेणासादयन्तीम् । ⁽¹⁾ आह च ।

* * * * *

अर्तस्वरा क्रन्दमाना दुःखां विन्दति वेदानाम् ॥ १

5

येन ⁽²⁾ हि वर्चधानानि तेन धावति दुःखिता ।

वर्चः पास्यामि भोक्ष्ये च तच्च दुःखेन लभ्यते ॥ २

किं तथा प्रकृतं पापं मर्त्यलोके मुदाहणम् ।

येन ⁽⁴⁾ एवंविधं दुःखमनुभवति भयानकम् ॥ ३

भगवानाह । पापकारिणी मौद्गल्यायन सा प्रेती । इच्छसि तस्याः कर्मस्रोतिं श्रोतुम् ॥

10 एवं भदत्त ॥ तेन हि मौद्गल्यायन शृणु साधु च सुष्ठु च मनसि ⁽⁶⁾ कुरु भाषिष्ये ॥

भूतपूर्वं मौद्गल्यायन वाराणस्यां ⁽⁷⁾ नगरीमन्यतमः प्रत्येकबुद्धो हीनदीनानुकम्पी
प्राप्तशयनासनसेवी च । स व्याधितो वाराणसीं पिण्डाय प्रविशति । यावदस्य वैद्येन

1) MS आह चाशु अर्तस्वरां. I suppose a half-çloka, at least, has perished, on account of (1) the abruptness of the metrical portion introduced by *āha ca*, (2) one half-çloka being wanted to complete the triad of çlokas to be expected here. Moreover MSS have also a superfluous syllable between आह चा (which I hold for a corrupted आह च ।) and अर्त° . Some line like *nagnā svakeçasam-channā* (cp. *supra* p. 247, 7) seems to have dropped out. Instead of the accus. अर्तस्वरां and क्रन्दमानां of MS, I have put nominatives.

2) Ex conject.; MS येनैह.

3) MS पस्यामि भोक्षे च. I have restored पास्यामि in accordance with Feer (p. 173, n. 3) who rests his opinion on the Tibetan translation, and, consequently, I have emended likewise भोक्ष्ये. The absence of इति in a metrical text cannot be considered a serious obstacle.

4) MS येनैवं°. Cf. *supra* p. 247, n. 7. Pronounce: *anubhoti*.

5) B सौ°, D corr.

6) B कुरुत, D corr.

7) B नगस्यां, D corr.

(1) सांप्रियं भोजनमुपदिष्टम् । स येनान्यतमस्य श्रेष्ठिनो निवेशनं तेनोपसंक्रातः । तेन च श्रेष्ठिना दृष्टः पृष्ठश्च केन ते आर्यं प्रयोजनमिति । तेनोक्तं कुलसांप्रियेण भोजनेनेति ॥ ततः श्रेष्ठिना बध्वा आज्ञा दत्ता आर्याय सांप्रियं भोजनं दातव्यमिति ॥ अथ तस्या बध्वा मात्सर्यमुत्पन्नं यद्यहमस्मै अथ भोजनं प्रदास्यामि श्रो भूय आगमिष्यतीति । तथा एकात्मपसृत्य वर्चसः पात्रं पूरयित्वा उपरि भक्तेन प्रच्छाद्य तस्मै प्रत्येकबुद्धाय दत्तम् ॥ असम- ४
न्वाहृत्य आवकप्रत्येकबुद्धानां ज्ञानदर्शनं न प्रवर्तते । तेन प्रतिगृहीतं प्रतिगृह्य संल-
ज्जितं यथैतद्गुणं नूनमनया ज्मेध्यस्य पूरितमिति । ततो ऽसौ महात्मा तदेकात्मे क्रोर-
यित्वा प्रक्रातः ॥

भगवानाह । किं मन्यसे मौद्गल्यायन यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन श्रेष्ठिव-
धुका इयं सा प्रेती । यदुपादाया जनया तादृक्पापं कृतं ततः प्रभृति नित्यं नर्कतिर्य- 10
कप्रेतेषूपपद्यते नित्यं च वर्चाहारा ॥ तस्मात्तर्हि ते मौद्गल्यायन मात्सर्यप्रक्षणाया व्या-
पत्तव्यं यथा एते दोषा न स्युर्ये तस्याः प्रेत्या एवं मौद्गल्यायन शिञ्जितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्मना आयुष्मान्मौद्गल्यायनो ऽन्ये च देवासुरगण्डकिन्नरमहो-
रगादयो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) This is the constant orthography of this new word. Cp. Feer p. 173, n. 4. In R it is mostly written *sāmpreya*, but also *sāmpreya*.

2) The word *kulasāmpreya* is as little known as *sāmpreya*. Perhaps it does not exist at all, and some vocative is hidden under कुल. — As to the ill-treatment of the pratyekabuddha cp. Kathāsaritsāgara 72, 84 foll.

मौद्गल्यायन इति ४५ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रे-
 ष्ठिभिः सार्धवाहैर्देवैर्नागैर्वनैरसुरैर्गरुडैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागपत्तासुरगरुडकि-
 न्नर्महोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासनगू-
 5 नप्रत्ययभेषज्यपरिष्काराणां सभ्रावकसङ्घो राजगृहमुपनिश्चित्य विक्रति स्म वेणुवने
 कलन्दकनिवापे । तेन खलु पुनः समयेनात्तरा च राजगृहमत्तरा च वेणुवनमत्रात्तरे पञ्च
 प्रेतशतानि दग्धस्थूणाकृतीनि नग्नानि स्वकेशसंक्लृप्तानि पर्वतोपमकुत्तोषिण⁽²⁾ सूचीङ्कि⁽¹⁾[43a]-
 द्रोपममुखानि आदीप्तानि प्रदीप्तानि संप्रञ्चलितान्येकञ्चालीभूतान्यार्तस्वरं प्रलयमा-
 नानि दुःखां तीव्रां खरां कटुकामनयां वेदनां वेदयमानानि वायुमण्डलवदाकाशे परि-
 10 धमन्ति न क्वचित्प्रतिष्ठां लभन्ते ॥ अथापुष्मान्मौद्गल्यायनः पूर्वाङ्गे निवास्य पात्रघोव-

1) This prolix idiom is not rare in Buddhistic Sanskrit; *atrāntare* is also to be read Divy. 94, 2 and 151, 5 and 8 (instead of *atrāntarāt*) and *ibid.* 514, 11 (instead of *atrāntarā*).

2) MS °तीनि.

3) The Chinese translator seems to have had in his original this reading of B, which I have put for this reason into the text. He renders *vāyumaṇḍalavad ākūce paribhramanti* by 四向馳走 'moving rapidly to the four points of the compass'. In this acceptation *vāyumaṇḍala* is taken as the circuit of the compass. But there must have existed also a various reading वायुमण्डलवदाकाशे etc., which in my opinion represents the original redaction better. It underlies the Tibetan version of this passage, for which I am indebted to the kindness of Mr. F. W. Thomas, བྱིང་པ་མཛེན་ཏུ་ 'like the flight of a flock of crows'. Feer p. 175 n. 2, mentioning this Tibetan rendering with བྱི 'falcon' instead of བྱི 'crow', must have misread his blockprint.

रमादाय राजगृहे पिण्डाय प्राविनत् । तेन ते प्रेता दृष्टाः तैरपि⁽¹⁾ प्रतैरायुष्मान्महामौ-
 द्गल्यायनः ॥ ततस्ते एकसमूहेनायुष्मत्तं महामौद्गल्यायनमुपसंक्राताः । उपसंक्रम्य करु-
 णादीनविलम्बितैरैरैकरवेणोचुः । वयं स्मो भद्रत महामौद्गल्यायन राजगृहे पञ्च श्रेष्ठी-
 शतान्यभूवन्⁽²⁾ । ते वयं मत्सरिणः कुटुकुञ्जका घ्रागृहीतपरिष्काराः⁽³⁾ । स्वयं तावदस्मा-
 भिर्दानप्रदानानि न दत्तानि परेषामपि दानप्रदानेषु दीयमानेषु विघ्नाः⁽⁴⁾ कृता दत्तिणीयाश्च 5
 वक्ष्यः प्रेतवादेन परिभाषिताः प्रेतोपपन्ना इव यूपं नित्यं परगृहेभ्यो भैक्षमठथ । एते वयं
 कालं कृत्वा एवंविधेषु प्रेतोपपन्ना इति भद्रत महामौद्गल्यायन ये ऽस्माकं ज्ञातयो
 राजगृहे प्रतिवमन्ति तेषामस्माकीनां कर्मज्ञोतिं निवेद्य हृन्दकभिन्नां कृत्वा बुद्धप्रमुखं
 भिन्नुसङ्गं भोजयित्वास्माकं नाम्ना दत्तिणादिशनां कारयित्वा चास्माकं प्रेतयोर्नेर्मात्तः⁽⁵⁾ स्या-
 दिति ॥ अथिवासयत्यायुष्मान्महामौद्गल्यायनः प्रेतानां तूष्णीभावेन ॥ तत आयुष्मता 10
 महामौद्गल्यायनेन तेषां ज्ञातिगृहेभ्यश्च हृन्दकभिन्नां कृत्वा बुद्धप्रमुखो भिन्नुसङ्गः शो भ-
 क्तेनोपनिमन्वितः प्रेतानां च निवेदितं⁽⁶⁾ शो भगवान्सभिन्नुसङ्को भक्तेनोपनिमन्वितः तत्र
 युष्माभिरागतव्यमिति । ज्ञातीनामप्यारोचितं भवद्भिरागतव्यं तत्र ज्ञातिभोजने तान्प्रे-
 तान्द्रक्ष्यामः⁽⁷⁾ ॥ अथायुष्मान्महामौद्गल्यायनः स्वयमेवोद्युक्तो भोजनं प्रतिजागरितुम् ॥

1) Ex conject.; MS तैरिति. Feer's translation (p. 175, 14) confirms the cor-
 rection.

2) Note the solecism *abhūvan*, which seems strange with regard to the
 relatively pure Sanskrit of our text and disturbs the construction of the phrase
 because *smah* precedes. In D *abhūvan* has been left out.

3) Visarga wanting in MS.

4) The akṣara घ्नाः is wanting in P, but found in the other MSS. This to
 explain Feer's n. 3 on p. 175.

5) MS योर्नेर्मात्तः (in C and P still more depraved).

6) MS निवेदिते.

7) Ex conject.; MS तत्रायुष्मद्भिरा°.

8) MS दक्ष्यामो (D दृष्ट्वा, a would-be correction, it seems).

अथ प्रभातायां रत्नन्यामाहारे सञ्जीकृते गण्डीदेशकाले संप्राप्ते तान्प्रेतान् पश्य-
ति । तत आयुष्मान्महामौद्गल्यायनो दिव्येन चक्षुषा तान्प्रेतान्समन्वारुर्तुं प्रवृत्तः । ⁽¹⁾ सर्व-
स्मिन्नेव मगधमण्डले नाद्राज्ञीत् । यावत्क्रमेण चातुर्द्वारिकं व्यवलोकयितुं प्रवृत्तः ।
तत्रापि नाद्राज्ञीत् । ततो यावत्स्य ज्ञानदर्शनं प्रवर्तते ततो व्यवलोकयितुं प्रवृत्तः ।
5 तत्रापि नाद्राज्ञीत् ॥ तत आयुष्मान्महामौद्गल्यायनः ⁽²⁾ संविमो भगवते निवेदयामास भगवन्न
मे दानपतयो दृश्यन्त इति ॥ भगवानाह । अयं मौद्गल्यायन मा खेदमापद्यस्व । सर्वश्राव-
कप्रत्येकबुद्धविषयमतिक्रम्यापरिमाणा लोकधातवः सन्ति । <तत्र> ते कर्मवायुना त्ति-
प्तः ⁽⁴⁾ । अयि मौद्गल्यायनाय तयागतबलं पश्य सर्वज्ञज्ञानदर्शनं व्यक्तीकरिष्यामि तयाग-
तविकुर्वितं दर्शयिष्यामि । आक्रोश्यतां गण्डीति ॥ ततो गण्डीयामाकोटितायां सर्वो भि-
10 न्तुसङ्घः संनिपतितः प्रेतज्ञातयो ऽन्ये च कौतूहल्याभ्यागताः सन्नाः ⁽⁵⁾ प्रेतदर्शनोत्सुकाः
संनिपतिताः ॥ ततो भगवता ऋद्ध्या तथा दर्शितं यथा प्रेता बुद्धं भगवन्नं सश्रावकसङ्घं
भुञ्जानं पश्यन्ति स्मृतिं च प्रतिलभन्ते ज्ञातयो ऽस्मदर्शे ⁽⁶⁾ बुद्धप्रमुखं भिन्तुसङ्घं भोजय-
न्तीति ॥ ततो भगवान्पञ्चाङ्गोपेक्षेण स्वरेण दक्षिणामादिशति ।

1) BCD सर्वर्मस्मिन्नेव, P सर्वमस्मि°.

2) MS °ल्यायना संवि° (C °पनसंवि°).

3) Ex conject.; MS भगवत्तमेदानपतयो न दृश्यन्ते. I think the negation has been inserted after भगवन्न मे had become altered.

4) Ex conject.; MS सन्नित्तेकर्मवायुनान्निप्तः. The translation of this whole passage by Feer (p. 176, 24-27) is wrong. On my request, after consulting again the Tibetan text, he wrote to me that the Tibetan equivalent of this passage is དེ་དག་ཏུ་ལས་ཀྱི་རྒྱུ་དེ་གིས་འཇམ་འཇམ་མེད་ཀྱི་. Here དེ་དག་ཏུ་ is the translation of a Sanskrit तत्र = तेषु. For *karmavāyu* cp. a similar passage Çikṣāsamuccaya, p. 70, 15.

5) Visarga wanting in MS.

6) Ex conject., cp. the Tibetan translation apud Feer p. 177 n. In B there stood at first ज्ञातयास्तदर्शे, but the ā of the akṣ. या has been cancelled and above स्त there has been put a sign referring to the margin at the bottom, where we find युष्मत्. Of course, B's copies have put युष्मत् into the text (D ज्ञातयोस्तदर्शे-

इतो दानाद्धि यत्पुण्यं तत्प्रेतान्नुगच्छतु ।

उत्तिष्ठतां त्तिप्रमेते प्रेतलोकात्सुदारुणादिति ॥

यावद्भगवता तदधिष्ठाना तथाविधा धर्मदेशना कृता यां श्रुत्वानेकैः प्राणिशतसहस्रैर्मा-
त्सर्पमलं प्रकृप सत्यदर्शनं कृतं ते च प्रेता भगवति चित्तमभिप्रसाद्य कालगताः प्रणीतेषु
त्रयस्त्रिंशेषूपपन्नाः ॥

5

धर्मता खलु देवपुत्रस्य वा देवकन्यकाया⁽¹⁾ वाचिरोपपन्नस्य त्रीणि⁽²⁾ चित्तान्युत्पद्यन्ते
कुतश्च्युतः⁽³⁾ कुत्रोपपन्नः केन कर्मणेति । पश्यति प्रेतेभ्यश्च्युताः प्रणीति[43b]षु देवेषु त्रय-
स्त्रिंशेषूपपन्ना भगवतो ऽतिके चित्तमभिप्रसाद्येति । अथ प्रेतपूर्विणां देवपुत्राणामेतद-
भवत् । नास्माकं प्रतिद्वयं स्याद्यद्वयं⁽⁵⁾ पर्युषितपरिवासा⁽⁶⁾ भगवत्तं दर्शनायोपसंक्रामे⁽⁷⁾ यन्नु
वयमपर्युषितपरिवासा एव भगवत्तं दर्शनायोपसंक्रामेरेत⁽⁸⁾ । अथ प्रेतपूर्विणो देवपुत्रा- 10
श्चलविमलकुण्डलधरा ह्यारार्धह्यारविराजितगात्रा मणिरत्नविचित्रमौलयः कुङ्कुमतमा-
लपत्रस्पृङ्कादिसंस्पृष्टगात्रास्तस्यामेव रात्रौ दिव्यानामुत्पलपद्मपुपडरीकमन्दारकादीनां⁽¹⁰⁾
पुष्पाणामुत्सङ्गं पूरयित्वा समस्ततो वेणुवनं कलन्दकनिवापमुदरेणावभासेनावभास्य

युष्मद्बुद्धं, C and P ज्ञातयोस्तयुष्मदर्धं). It is plain that the would-be correction of B
is erroneous, and that its first reading °यास्त° is simply to be changed into
°योस्म°. — In the following word बुद्धप्रमुखं anusvāra wanting in MS.

1) B °न्यकया, D corr.

2) MS स्त्रोणि.

3) MS कुतोप°.

4) MS कर्मणेनेति.

5) Ex conject.; MS स्याद्यावद्वयं.

6) MS °वासो.

7) Ex conject., cp. *infra* p. 282. MS °संक्रामितुं येनु.

8) Ex conject., cp. *infra* p. 282. MS °क्रमामःप्रेतपू°.

9) MS मणिलग्नविचि°, I have corrected this according to the other in-
stances of this commonplace.

10) B मन्दावकादी°, CP corr. (D मन्दारवानां).

भगवत्तं पुष्पैराकीर्यं भगवतः पुरस्तात्त्रिषष्ठा धर्मश्रवणाय ॥ अथ भगवान्प्रेतपूर्विणां
देवपुत्राणामाशयानुशयं⁽¹⁾ धातुं प्रकृतिं च ज्ञात्वा तादृशीं धर्मदेशनां कृतवान्यां श्रुत्वा
प्रेतपूर्वकैर्देवपुत्रैर्महान्विशेषो ऽधिगतः । ते लब्धलाभा इव वणिक्त्रो भगवत्तं त्रिः प्रद-
त्तिणीकृत्य तत्रैवात्तर्हिताः ॥

5 तत्र भगवानायुष्मत्तं महामौद्गल्यायनमानक्षयते । साधु साधु महामौद्गल्यायन
सफलं ते वैयावृत्तं⁽²⁾ संवृतं यते * * * *⁽³⁾ प्रेता देवेषु प्रतिष्ठापिताः । ते ऽस्यां रात्रौ मत्स-
काशमुपक्रान्तास्तेषां मया धर्मां देशितः ते लब्धोदया लब्धलाभाः प्रक्रान्ता इति ॥

तत आयुष्मता महामौद्गल्यायनेन तेषां ज्ञातीनामारोचितम् । ते श्रुत्वा परं विस्म-
यमुपगता भगवतो ऽन्तिके चित्तं प्रसादयामासुर्भूयश्च सत्कारं प्रचक्रुरिति ॥ तस्मात्तर्हि⁽⁴⁾ ते
10 मौद्गल्यायन मात्सर्यप्रहाणाय⁽⁵⁾ व्यायत्तव्यम् । एते दोषा न भवन्ति ये तेषां प्रेतानामिति ॥

इदमत्रोचद्भगवानात्तमना आयुष्मान्मौद्गल्यायनो ऽन्ये च देवासुरगरूडकिन्नरमहो-
रगादयो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) B नुशयत् (seems to be an erased त)धातुं, C °नुशयतेधातुं, P °नुशयत्धातुं,
D °नुसंशयद्धातुं!

2) Ex conject.; B वैयावृत्तं, I think the interlinear न has been put there
by some corrector. The copyist of C wholly neglected it, but P has वैनेयावृत्तं,
D वैनेयावृत्तं. For the rest cp. Index s. v. *vaiyāvṛtya*.

3) B यत्तेवमादः प्रेता, but the akṣaras वमादः are cancelled with a reference
to the upper margin, where we find the correction प्रसादः. C copied the prima manus,
P has यत्तेवप्रसादः, D यत्तवप्रसादः. I consider प्रसादः a bad correction and would
rather suppose some word expressive of their number to be hidden under the cor-
rupt वमादः. The Tibetan version has here མཚན་པོ་རྣམས་ = *bahavaḥ*, as Mr. Thomas
has told me.

4) This sentence is wholly out of place here and looks like a clumsy repe-
tition of the ordinary conclusion of the avadānas in this varga applied improp-
erly.

5) MS व्यायत्तव्यं.

उत्तर इति ४६ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभो राजमात्रैर्धनिभिः श्रेष्ठिभिः
 पौरैस्सार्धवाहैर्देवैर्नगैर्यत्तैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयत्नासुरगरुडकिन्न-
 रमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासन-
 ग्लानप्रत्ययभेषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घो राजगृहमुपनिश्रित्य⁽¹⁾ विहरति वेणुवने 5
 कलन्दकनिवापे । राजगृहे ऽन्यतरः श्रेष्ठी आबो महाधनो महाभोगो⁽²⁾ विस्तोर्षाविशा-
 लपरिग्रहो वैश्रवणधनसमुदितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी । तेन⁽³⁾ सदृशात्कुलात्कलत्रमा-
 नीतम् । स तया सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचा-
 रयतः कालात्तरेण पत्नो आपन्नसत्त्वा संवृता । साष्टानां वा नवानां वा⁽⁴⁾ मासानामत्य-
 यात्प्रसूता । दारको ज्ञातः । तस्य ज्ञातो ज्ञातिमहं कृत्वा नामधेयं व्यवस्थाप्यते किं भवतु 10
 दारकस्य नामेति । ज्ञातय ऊचुः । यस्मादुत्तरे नत्तत्रे ज्ञातस्तस्माद्भवतूत्तर इति नाम ॥
 उत्तरो दारक उनीतो वर्धितो महान्संवृतः । पिता चास्य कालगत उत्तरश्च गृहे स्वामी
 संवृतः ॥ तेनापण स्यापतः क्रीणाति विक्रीणीते क्रयविक्रयेण ज्ञोविकां कल्पयति ॥
 स दिवसानुदिवसं भगवत्सकाशमुपसंक्रामति । तस्य⁽⁴⁾ भगवत्संदर्शनात्सद्धर्मश्रवणाच्च
 भगवच्छासने प्रसादो ज्ञातः । तस्य प्रब्रह्म्याचित्तमुत्पन्नम् ॥ स मातरं विज्ञापयामास श्रम्बा- 15
 नुज्ञानोर्ह मां भगवच्छासनेषु प्रब्रह्मिष्यामीति । ततो माता कथयति । पुत्र त्वमेकपुत्रको

1) MS °निस्त्य.

2) B °भोगविस्ती°, D corr.

3) B सदृशात्कुलालं कलत्रमा°, P corr.

4) Ex conject., *saṃdarçana*, not *darçana* being here the proper word; MS भगवन्दर्शना°.

यावद्दृक् जीवामि तावन्न प्रव्रजितव्यं मृतायां मयि पथाकरणीयं करिष्यस्येति ॥ स चो-
त्तरो पत्किञ्चिदुपार्जयति तत्सर्वं मात्रे ऽनुप्रवच्छत्यनेनाम्ब श्रमणब्राह्मणकृपणवनीप-
कान्प्रतिपाद्यस्वेति । सा चास्य माता लुब्धा कुटुम्बिका मत्सरिणी श्रागृहीतपरि-
ष्कारा तान्कार्षिणान्गोपायित्वा ये श्रमण[44a]ब्राह्मणाः पिण्डार्थिनस्तद्गृहं प्रविशन्ति
5 तान्परिभाषते प्रेतोपपन्ना इव पूर्वं नित्यं परगृहेभ्यो भैतमदयेति । सा च पुत्रं विसंवा-
दयत्यहमस्य इयतां भिन्नूणां भोजनं प्रयच्छामोति ॥

यावद्सौ कालं कृत्वा प्रेतोपपन्ना उत्तरश्च मातृविद्योगादानानि दत्त्वा पुण्यानि
कृत्वा भगवच्छासने प्रव्रजितः ॥ तेन पुण्यमानेन घटमानेन व्यापच्छमानेनेदमेव पञ्चगण्डकं
संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतोः शतनपतनविकिरणविध्वंसनधर्मतया
10 पराकृत्य सर्वलेशप्रक्षणादर्हत्वं सान्नातकृतम् । अर्हसंवृत्तस्त्रैधातुकवीतरागः समलो-
ष्टकाञ्चन आकाशपाणितलसमचित्तो वासोचन्दनकल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो विद्या-
भिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्तो भवलाभलोभसत्कारपराङ्मुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो
ऽभिवान्यश्च संवृत्तः ॥

स गङ्गातीरे पर्णकुटिं⁽¹⁾ कृत्वा ध्यायति । सा चास्य माता प्रेतलोकोपपन्ना नग्रा
15 दग्धस्यूणासदृशो स्वकेशरोमसंक्षन्ना सूचीक्लिपोपममुखो पर्वतोपमकुनिरादीता संप्रव्य-
लिता एकश्यालीभूतार्तस्वरं⁽²⁾ क्रन्दन्ती श्रापुष्पसमुत्तरमुपसंक्रान्ता । यावदापुष्पता उत्तरेण
सा प्रेतो दृष्टा पृष्टा⁽³⁾ च का त्वमेवंविधेति ॥ प्रेती श्राह ।

अहं ते जननी स्निग्धा यया ज्ञातो ऽसि पुत्रक ।

अन्नपानविपुक्तेषु प्रेतेषु समुपागता ॥

१

1) So MS.

2) MS °तार्तास्वरं.

3) Ex conject., cp. *supra* p. 36 n. 2; MS दृष्टा दृष्टा च.

(1) पञ्चविंशति वर्षाणि (2) यतः कालगता ह्यहम् ।

नाभिज्ञानामि (3) पानीयं कुतो भक्तस्य दर्शनम् ॥ २

(4) सफलान्वृत्तान्गच्छामि निष्फला भवन्ति ते पूर्णानि सरांसि गच्छामि तानि शुष्कानि (5)
सन्ति ॥ सुखं भद्रस्य हि वृत्तमूलं *भवते शीतलभाजन* । कृपां जनयित्वा कृपाणामि मह्यं
ददस्व तोयं तृपार्तितायै (7) ॥ तत उत्तरो मातरमुवाच । अथ ननु पुरा त्वं <म>या ६
मनुष्यभूता (8) दानानि दापिता पुण्यानि कारितेति ॥ प्रेती आह । न मया पुत्रक मात्सर्वा-

1) Cp. *supra* p. 135 n. 5 and 138 n. 2.

2) Ex conject.; MS यतः. Cp. a similar śloka in a quite different version of the tale of Uttara's mother, Petavatthu II, 10, 3.

3) B पाणीयं, D corr.

4) I have edited this part of the *pretī's* words as prose, though it is beyond doubt that her whole utterance must be a metrical one. Feer, who in his translation (p. 179) does not indicate that she answered in verse, replied thus to my enquiry on the point: «Tout le discours de la *pretī* est en vers dans le Tibétain: 4 stances de 4 padas de 7 syllabes chacune.» Yet the Sanskrit tradition is here too much altered to make it advisable to restore the metre in the printed text. The śloka 3 may have had this form: *saphalān vṛkṣān gacchāmi niṣphalā <me> bhavanti te | pūrṇasarāṃsi gacchāmi tāni ṣuṣkāṇi santi* [if not rather *bhānti*] *me*. The fourth stanza may have had triṣṭubh metre.

5) MS शुष्कानि.

6) Here one or more words are lost. In Tibetan the fourth stanza runs thus, according to the late M. Feer:

सर्तुङ्ग'सदे'सिन'रुद'सदे'स'ल'ग'स' ।
छिद'श्रै'स्त्रि'रुद'कु'य'द'स'सि'ल' ।
स'ग्रे'र'स'स'द'ग'ल'सु'ग'स'हे'स्त्रि'द' ।
स्त्रि'म'श्रै'स'ग'रु'द'स'श्रै'स'ह'स'स्त्रि'ल'उ'ग' ॥

= «It is a quiet place near the Reverend's tree, there is also (fresh) cold water in thy waterpot. Well, show pity towards wretched me and give me water, for I am tormented by thirst.»

7) In pāda c pronounce *janetvā*, in pāda d one short syllable is missing.

8) Ex conject.; MS नचपरंत्त [if not rather to read त्वे]यामनुष्यभूतयादानानि. The correction त्वं <म>या मनुष्यभूता is necessitated by an obvious syntactical reason.

भिभूतया दानानि <दत्तानि> पुण्यानि वा कृतानि सर्वे तदर्थज्ञातं पापचित्तया अग्निखदायां
 निखातम् । तदिदानीं पुत्रक ज्ञातिगृहं गत्वा क्न्दनभित्तं⁽¹⁾ कृत्वा मम नाम्ना बुद्धप्रमुखं
 भिन्नुमङ्गं भोजय दत्तिणामादेशय देशनां च कारय । एवं प्रेतयोर्नर्मम मोक्षः स्यादिति ॥
 उत्तरं ग्राह् । एवमस्त्वम्ब किं तु त्वया बुद्धात्ते स्यातव्यमिति ॥ प्रेती ग्राह् । पुत्रका
 5 उपत्रये⁽²⁾ नम्रा ह्रियान्वितेति ॥ उत्तरं ग्राह् । अम्ब यदा पापं करोषि तदा नापत्रपिता
 इदानीं किमर्थं फलकाले व्यपत्रपस इति⁽³⁾ ॥ प्रेती ग्राह् । एवं भवत्वागमिष्यामीति ॥

तत उत्तरेण ज्ञातिगृहेभ्यः क्न्दनभित्तं⁽⁴⁾ कृत्वा बुद्धप्रमुखो भिन्नुमङ्गः शो भक्तेनो-
 पनिमद्वितो गण्डीकाले च बुद्धप्रमुखो भिन्नुमङ्गः संनिपतितः सा च प्रेती बुद्धात्ते स्थि-
 ता । प्रेतीदिदनुक्ताण्यनेकानि प्राणिशतसहस्राणि संनिपतितानि । ते तां प्रेतीं विकृता-
 10 अयां दृष्ट्वा परं संवेगमुपगता भगवतो ऽन्तिके चित्तं प्रसादयानामुः ॥ तत आमुष्मानुत्तरो
 बुद्धप्रमुखं भिन्नुमङ्गं प्रणीतिनाहारेण संतर्प्य प्रेत्या नाम्ना दत्तिणादेशनां कारयामास ।
 भगवांश्च पञ्चाङ्गोपेतेन स्वरेण स्वयमेव दत्तिणादेशनामादिशति ।

इतो दानाद्धि यत्पुण्यं तत्प्रेतीमनुगच्छतु ।

उत्तिष्ठतां त्तिप्रमियं प्रेतलोकात्सुदारुणादिति ॥

15 यावद्भगवता तदधिष्ठानं तस्याः प्रेत्या मक्तश्च जनकायस्य तथाविधा धर्मदेशना कृता
 यां श्रुत्वानेकप्राणिशतसहस्रैः सत्यदर्शनं कृतं सा च प्रसन्नचित्ता कालगता प्रेतमहर्द्धिके-

Changing न च परं in ननु पुरा is not so certain, but as this emendation substitutes the proper sense in proper words for the nonsense of the tradition, I have put it into the text.

1) Or should we read °भिन्नरणां? This gathering of alms for some special reason at the houses and from many people is always styled *chandanabhikṣaṇa*.

2) Ex conject.; MS उपत्रप.

3) The portion from स्यातव्यमिति up to व्यपत्रपस इति is wanting in Feer's translation.

4) MS भिन्नुमां.

5) B प्रेतमेह°, CDP corr.

षूपपन्ना ॥ अयुष्मतोत्तरेण ⁽¹⁾ समन्वाहृता प्रेतमहर्द्धिकेषूपपन्ना ⁽²⁾ । तत अयुष्मता उत्तरे-
णोक्तम् । अन्वास्ति ते शक्तिः क्रियतां दानोत्सर्ग इति ॥ प्रेतमहर्द्धिकोवाच । पुत्र न
शक्यामि ⁽³⁾ नास्ति मे दाने ऽभिलाष इति ॥ तत अयु[44b]ष्मानुतरः प्रेतमहर्द्धिकामुवाच ।

अग्यापि ते तिष्ठति तच्छरीरं विवृद्धनिर्मासलगस्थिचर्म ⁽⁴⁾

लोभान्धकारावृतलोचनायां निवर्तितं पञ्चपा प्रेतलोक इति ॥

पावदायुष्मता उत्तरेण सुबद्ध परिभाष्यैका यमली ⁽⁵⁾ लब्धा । ततः सा सङ्घाय
दत्ता । येन च भिन्नुणा सङ्गमध्यात्सा यमली ⁽⁶⁾ क्रोता तेन ⁽⁷⁾ मानवके स्थापिता ॥ तत-
स्तया प्रेत्या रात्रावुपागत्यापहृता ॥ ततस्तेन भिन्नुणा ऽयुष्मत उत्तराय निवे-

1) Ex conject.; MS समन्वाहृता. Cp. Feer, p. 180, 25.

2) MS °पन्नाः.

3) B seems to have शक्यामि, its copies शक्यामि.

4) Feer (p. 180 in fine) translating: «ton corps...décharné, n'a que la peau et les os», combines *tvak* and *carma*. Yet both *carma* (the rough skin) and *tvak* (the fine skin) are severally represented in the Tibetan version by ལྷགས་པ་སྐྱེ', as Mr. Thomas informs me. — I have retained MS °चर्म.

5) B लोचनाया with cancelled *ā* in the penultima. The correction, though necessary, since the instrumental is here indispensable, is checked by the metre. I think *locanāyā* may be a mechanical sanskritization of *locanāya* that stood in the original Pāli (Prākṛit) stanza. In the second and fourth pāda, too, of this upajāti strophe the metre is disturbed in the transmitted Sanskrit text.

6) B यमली, both times नी is written above मली, C has both times यमली, but D यमनी, P has at first यमनी, afterwards यमनली. Perhaps both forms were in use, *yamatī* and *yamanī*. I have kept यमली, which is found also in Divy. 276, 11.

7) If the reading is good, मानवक must signify something like a cloakroom. The Tibetan translator understood it so: ལྷགས་མེ་གཏོང་ལ' = 'into the clothesstand of garments', Feer, p. 181 n. 2 'la mit dans le vestiaire'. Feer himself, accepting *mānavake* = *māṇavake*, translates 'la remit à son novice' (p. 181, l. 3); but how is this novice no otherwise mentioned as the possessor? Sarat Chandra Das, in his Tibetan-English-Dictionary, gives मारम्भणक as the Sanskrit equivalent of གཏོང'. Hence one might be inclined to hold तेनमानवके for a corruption of तेनारम्भणके.

दितम्⁽¹⁾। उत्तरेण गत्वा प्रेतो परिभाष्य पुनरुप्यानीय दत्ता ॥ एवं पावत्त्रिरपि तस्य भित्तोः
सकाशादपहृता आयुष्मता चोत्तरेणानीय दत्ता । भित्तुणा च सा पाठयित्वा चातुर्दिशाय
भित्तुसङ्घाय⁽²⁾ विलेपनिकायां सीविता । ततस्तथा न पुनरपहृता ॥

अत एवं मात्सर्यं सन्नानां विडम्बनकरं दृष्ट्वा मात्सर्यप्रहाणाय ध्यापितव्यम् । तथा
5 एवंविधा दोषा न स्युर्पथा तस्याः प्रेत्या इति ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भित्तवो ऽन्ये च देवासुरगृहडकिन्नरमहोरगादयो भग-
वतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) MS निवेदितउत्त°.

2) The Tibetan translator accepted this dative with the meaning 'in behalf of the congregation of monks' འཇིགས་པའི་དགོ་སློང་གི་དགོ་འདུང་གི་ཕྱིར་ and rendered *pāṭayitvā* by གཤམ་གསལ་ལས་ (private communication of the late M. Feer).

ज्ञात्यन्ध इति ४७ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राज्ञभी राजमात्रैर्धनिभिः
 पौरैः श्रेष्ठिभिः सार्धवह्निर्देवैर्नागैर्यत्नैरसुरैर्गरुडैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयज्ञासुरग-
 रुडकिन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशय-
 नासनगानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सभ्रात्रकसङ्घः आवस्त्यां विकरति जेतवने ऽनाथ- 5
 पिण्डदृस्यारामे ॥ अथापुष्मानन्दकः⁽¹⁾ पूर्वाङ्गे निवास्य पात्रचीवरमादाय आवस्तीं⁽²⁾ पि-
 ण्डाय चरित्वा कृतभक्तकृत्यः पश्चाद्भक्तपिण्डपातप्रतिक्रातः पात्रचीवरं प्रतिसमर्प्य प्रेत-
 चारिकां चरति स्म ॥ घद्गात्तीदापुष्मानन्दकः प्रेतीं दग्धस्थूणासदृशीं ज्ञात्यन्धां स्वकेश-
 रोमसंक्तां सूचीक्लिद्रोपममुखीं पर्वतोपमकुक्षिं दुर्गन्धां प्रमशानसदृशीं ककिर्गृध्रैः शभिः
 सृगलैश्चाभिद्रुतां ये ऽस्याः समन्तत⁽⁴⁾ उत्पाद्योत्पाद्य मांसं भक्षयन्ति । सा⁽⁵⁾ मर्मवेदनाभ्याकृता 10
 घर्तस्वरं क्रन्दति दुःखां तीव्रां खरां कटुकाममनायां वेदनां वेदयती ॥ अपुष्मानन्दकः
 संविग्रः पृच्छति । किं त्वया भगिनि प्रकृतं पापं येनैवंविधं दुःखमनुभवसीति ॥ प्रेती
 आह । घादित्ये हि समुद्रते न दीपेन प्रयोजनम् । भगवत्तमेतमर्थं पृच्छ स ते अस्माकीनां
 कर्मल्लोतिं व्याकरिष्यति यां श्रुत्वान्ये ऽपीह सन्नाः पापात्प्रतिविरस्यतीति ॥ अथा-
 पुष्मानन्दको येन भगवांस्तेनोपसंक्रातः ॥

15

1) MS °मानानन्दकः, but in the sequel the sthavira is constantly named Nandaka.

2) Anusvāra wanting in MS. I suppose here is a small gap, to be filled up thus: आवस्तीं पिण्डाय प्राविशत् । आवस्तीं पिण्डाय चरित्वा.

3) MS °पातः प्रति°. Cp. *supra* p. 252, 7 and n. 3, where also vide about *pratisamarpya*.

4) C and P by mistake copied उत्पाद्योत्पाद्य, which Feer (p. 182) renders by 's'élançant contre elle'. B has distinctly उत्पाद्योत्पाद्य 'tearing her flesh'.

5) B ममावे°, D corr.

तेन खलु पुनः समयेन भगवान्प्रतिसंलयनाद्युत्थाय चतसृणां पर्यदां मधुरमधुरं
 धर्मं देशयति त्रीं मन्त्रिवानेकमनेकशता च पर्यद्भगवतः सकाशान्मधुरमधुरं धर्मं शृणो-
 त्यनिन्द्यमानैरिन्द्रिपैः । ततो बुद्धा भगवतः पूर्वालापिन एहीतिस्वागतवादिनः स्मित-
 पूर्वङ्गमाश्र्य⁽¹⁾ । तत्र भगवानायुष्मत्तं नन्दकमिद्रमवोचत् । एहि नन्दक स्वागतं ते कुतस्त्वं
 5 नन्दक एतर्क्ष्यागच्छसीति ॥ नन्दक आह । आगच्छाम्यहं भदत्त प्रेतचारिकायास्तत्राहं
 प्रेतीमद्भान्तं दग्धस्थूणासदृशीं स्वकेशरोमसंक्लृतां सूचीक्लिन्नोपममुखीं पर्वतापमकुत्तिं दुर्गन्धां
 श्मशानसदृशीं कर्किर्गृथैः श्रभिः सृगलैश्चाभिद्रुतां ये ऽस्याः समन्तत उत्पाद्योत्पाद्य मांसं
 भक्षयन्ति । सा मर्मवेदनाभ्याहता⁽²⁾ आर्तस्वरं क्रन्दति दुःखां तीव्रां खरां कटुकाममनायां
 वेदनां वेदयते । आह च ।

10 विशुष्ककण्ठोष्ठपुटा सुडुःखिता प्रवृद्धशैलोपमचञ्चिताश्रया⁽³⁾ ।
 स्वकेशसंक्लृन्मुखी दिग्म्बरा सुसूक्ष्मसूचीसदृशानना कृशा ॥

नया स्वकेशसंक्लृता अस्थिपल्लवडुच्छ्रिता ।

कपालपाणिनी घोरा क्रन्दन्ती परिधावते ॥

बुभुक्षया पिपासया क्लान्ता व्यसनपीडिता ।

15 आर्तस्वरं क्रन्दमाना दुःखां [45a] विन्दति वेदनाम् ॥

किं तथा प्रकृतं पापं मर्त्यलोके⁽⁴⁾ सुदारुणम् ।

येन⁽⁵⁾ एवंविधं दुःखमनुभवति भयानकमिति ॥

भगवानाह । पापकारिणी नन्दक सा प्रेती इच्छसि तस्याः कर्मज्ञोतिं श्रोतुम् ॥ एवं
 भदत्त ॥ तेन हि नन्दक शृणु साधु च सुष्ठु च मनसि कुरु भाषिष्ये ।

1) B पूर्वङ्गमा°, D corr.

2) B आन्त°, D corr.

3) MS °श्रयाः.

4) B सुदारुणां, D corr.

5) MS येनैवंवि°, cp. *supra* p. 247, n. 7.

भूतपूर्वं नन्दकास्मिन्नेव भद्रकल्पे विंशतिसहस्रायुषि प्रजायां काश्यपो नाम
 सम्यक्संबुद्धो (लोक) उदपादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसा-
 रथिः शास्ता देवानां च मनुष्याणां च बुद्धो भगवान् । स वाराणसीं नगरीमुपनिश्चित्य
 विहरति ऋषिपत्तने मृगदात्रे ॥ वाराणस्यामन्यतमा श्रेष्ठिडुहिता । सा धर्माभिला-
 षिणी । यावत्सौ धर्मं श्रुत्वा संसारदोषदर्शनी⁽¹⁾ निर्वाणो गुणदर्शनी संवृता । सा माता-
 पितराननुज्ञाप्य भगवच्छासने प्रव्रजिता ॥ तस्या घर्षं ज्ञातिभिर्भिक्षुणीवर्षकः कारितः ।
⁽²⁾ सा तत्र शैलाशैलीभिर्भिक्षुणीभिः सार्धं प्रतिवसति ॥ यावत्तया प्रमादाच्छिक्षुण्यैथिल्यं
 कृतम् । ततो भिक्षुणीभिर्दुःशीलेति निष्कासिता ॥ ततस्तया⁽³⁾ दानपतिगृहेभ्यः प्रवृत्तकानि
 हृन्दकानि * * *⁽⁴⁾ शैलाशैलीणां चावर्णो भाषितः भिन्नवश्च ये शीलवत्तस्तान्दृष्ट्वा नयने
 निमोलितवती ॥

10

किं मन्यसे नन्दक या सा⁽⁵⁾ श्रेष्ठिडुहिता इयं सा प्रेती । यत्तया वर्षके मातसर्ष
 कृतं तेन प्रेतेपूषन्ना । यत्तया नैत्यकसमुच्छेदः कृतस्तेन ककिर्गृधैः⁽⁶⁾ कुर्कुरैश्चाभिहुता ।
 यत्तया शैलाशैलीणां भिक्षुणोनामवर्णो भाषितः तेन दीर्घन्ध्यमासादितम् । यत्तया शीलवतो
 भिन्नूदृष्ट्वा नयने निमोलिते तेन ज्ञात्यन्धा संवृता ॥ इति हि नन्दक एकाक्षकृष्णानां
 कर्मणामेकाक्षकृष्णो विपाक एकाक्षशुक्तानामेकाक्षशुक्तो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्त-
 स्मात्तर्हि ते नन्दक एकाक्षकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकाक्षशुक्तेष्वेव
 कर्मस्वाभोगः करणोय इत्येवं ते नन्दक शिञ्जितव्यम् ॥

15

1) MS °दर्शनी.

2) B सात्रशैलाशैली°, D corr.

3) Ex conject.; MS दानप्रति°.

4) The predicate has dropped out, most probably it is क्षिन्नानि, समुच्छिन्नानि, or some synonymous participle, cp. *infra* l. 12. See Feer p. 183 n. 2.

5) B साशेष्टि, D साश्रेष्टि, P साशैष्टि.

6) As the Tibetan translation adds that she was attacked by foxes, too (Feer p. 184 n. 3), it is likely, the Sanskrit text is here mutilated, so that we should correct कुर्कुरैः सृगालैश्चा°.

अस्मिन्खलु धर्मपर्याये भाष्यमाणे दशभिः प्राणिशतसकृत्सैः सत्यदर्शनं कृतम् ॥ तत्र
 भगवान्भिन्नूनामन्नपते स्म । इमे चान्ये च आदीनवा मात्सर्षे वाग्दुश्चरिते चेति ज्ञात्वा
 मात्सर्षस्य वाग्दुश्चरितस्य च प्रकृष्याय⁽¹⁾ व्यापत्तव्यमित्येवं वो भिन्नवः शिञ्जितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो ऽन्ये च देवासुरगरूडकिन्नरमहोरगादयो भग-
 5 वतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) MS व्यापत्त°, as usual.

श्रेष्ठोति ४८ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राज्ञो राज्ञमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्वत्रिकैर्देवैर्नागैर्पत्तैरसुरैर्गुरुडैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयन्तासुरगुरुड-
 किन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयना-
 सनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घः श्रावस्त्यां विक्रति जेतवने ज्नाथ- 5
 पिण्डदस्यारामे । श्रावस्त्यामन्यतमः श्रेष्ठो श्रावो महाधनो महाभोगो विस्तीर्णविशा-
 लपरिग्रहो वैश्रवणधनसमुद्भितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी ॥ सो ऽपरेण समयेन जेतवने
 निर्गतः । अथासौ ददर्श बुद्धं भगवत्तं द्वात्रिंशता महापुरुषलक्षणैः समलङ्कृतमशीत्या-
 नुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं व्यामप्रभालङ्कृतं सूर्यसहस्रातिरेकप्रभं जङ्गममिव रत्नपर्वतं सम-
 त्ततो भद्रकं दृष्ट्वा च पुनर्भगवतः पादाभिवन्दनं कृत्वा पुरस्तान्निषण्णो धर्मश्रवणाय । तस्मै 10
 भगवता संसारवैराग्यिकी धर्मदेशना कृता यां श्रुत्वा संसारदोषदर्शी निर्वाणे गुणदर्शी
 भूत्वा भगवच्छासने प्रव्रजितः⁽¹⁾ । प्रव्रजितश्च ज्ञातो महापुण्यः⁽²⁾ संवृत्तो⁽³⁾ लाभो चीवरपि-
 ण्डपातशयनासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणाम् । स गृहीतपरिष्कारो लब्धं लब्धं⁽⁴⁾
 संचयं करोति न तु सत्रल्लाचारिभिः [45 b] सक्तु संविभागं करोति ॥ स तेन मात्सर्येण
 सेवितेन भावितेन बद्धलीकृतेन परिष्काराध्यवसितः कालगतः स्वके लयने प्रेतेषू- 15
 पपन्नः ॥

1) MS °जिता.

2) B °पुण्या, GDP °पुण्यो.

3) MS संवृत्ता.

4) Ex conject.; MS लम्बंलब्धं.

ततो ऽस्य सन्नह्यचारिभिर्मुण्डिकां गण्डो⁽¹⁾ पराकृत्य शरीराभिनिर्कारः कृतः ।
ततो ऽस्य शरीरे शरीरपूजां कृत्वा विकारमागताः । ततो लयनद्वारं विमुच्य पात्रचीवरं
⁽²⁾प्रत्यवेत्तितुमारब्धाः । यावत्पश्यन्ति तं प्रेतं विकृतकरचरणनयनं परमबीभत्साश्रयं
पात्रचीवरमवष्टभ्यावस्थितम् । तथाविकृतं दृष्ट्वा भिन्नवः संविद्या भगवते निवेदितवन्तः ॥

5 ततो भगवांस्तस्य कुलपुत्रस्यानुग्रहार्थं शिष्यगणस्योद्वेजनार्थं⁽³⁾ मात्सर्गस्य चानिष्टविपा-
कसंदर्शनार्थं भिन्नगणपरिवृतो⁽⁴⁾ भिन्नसङ्गपुरस्कृतस्तं⁽⁵⁾ प्रदेशमनुप्राप्तः । ततो ऽसौ ददर्श
बुद्धं भगवत्तं द्वात्रिंशता महापुरुषलक्षणैः समलङ्कृतमशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं
व्यामप्रभालङ्कृतं सूर्यसकृन्नातिरेकप्रभं जङ्गममिव रत्नपर्वतं समन्ततो भद्रकं सकृदर्शना-
च्चास्य भगवतो ऽस्तिके प्रसादो जातः । स व्यपत्रपितवान् । ततो भगवान्सन्नलजलदग्म्भो-
10 रुड्ण्डुभिस्वरः⁽⁶⁾ प्रेतं परिभाषितवान् । भद्रमुख त्वैवैतदात्मवधाय पात्रचीवरं समुदानीतं
येनास्यपापेषूपपन्नः साधु ममास्तिके⁽⁷⁾ चित्तं प्रसादयास्माच्च परिष्काराच्चित्तं⁽⁸⁾ विरागय
मा कैवेतः कालं कृत्वा नरकेषूपपत्स्यसि⁽⁹⁾ इति ॥ ततः प्रेतः⁽¹⁰⁾ सङ्के पात्रचीवरं निर्यात्य
भगवतः पादयोर्निपत्यात्ययं देशितवान् । ततो भगवता प्रेतस्य नाम्ना दत्तिणा आदिष्टा ।
⁽¹¹⁾इतो दानाद्दि पत्युण्यं तत्प्रेतमनुगच्छतु ।

15

उत्तिष्ठतु त्तिप्रमयं⁽¹²⁾ प्रेतलोकात्सुदारुणादिति ॥

1) Anusvāra wanting in MS.

2) Ex conject.; MS प्रत्यवेत्तितुमा°.

3) B मात्सर्गस्य, CDP corr.

4) B परिवृतो, P corr.

5) Ex conject.; MS °पुरस्कृतोसंप्रदेश°.

6) MS स्वराः.

7) B °स्तिके, CDP corr.

8) Anusvāra wanting in MS.

9) Ex conject.; MS °पत्स्यत.

10) Visarga wanting in MS.

11) Ex conject., cp. *supra* p. 259, l. 264, 13; MS ततो.

12) MS त्तिप्रमयं.

ततः स प्रेतो भगवति चित्तं प्रसाद्य कालगतः प्रेतमहर्द्धिकेषूपपन्नः ॥ ततः प्रेत-
महर्द्धिकश्चलविमलकुण्डलधरो ह्यारार्धह्यारविराशितगात्रो मणिरत्नविचित्रमौलिः कु-
ङ्कुमतमालपत्रस्फुक्कादिसंसृष्टगात्रस्तस्यामेव रात्रौ दिव्यानामुत्पलपद्मकुमुदपुण्डरीक-
मन्दारकाणामुत्सङ्गं पूरयित्वा सर्वं जेतवनमुदारिणावभासेनावभास्य भगवत्तं पुष्पैर्यकीर्य
भगवतः पुरस्तान्निषण्णो धर्मश्रवणाय भगवता चास्य तथाविधा धर्मदेशना कृता यां श्रुत्वा 5
प्रसादज्ञातः प्रक्रान्तः ॥

भित्तवः पूर्वरात्रापररात्रं जागरिकायोगमनुयुक्ता विहरति । तैर्दृष्टो भगवतो
ऽन्तिके उदारो ऽवभासः यं दृष्ट्वा संदिग्धा भगवत्तं पप्रच्छुः । किं भगवन्नस्यां रात्रौ ब्रह्मा
सहाम्पतिः शक्रो देवेन्द्रश्चत्वारो लोकपाला भगवत्तं दर्शनोपापसंक्रान्ताः ॥ भगवानाह ।
न भित्तवो ब्रह्मा सहाम्पतिर्न शक्रो देवेन्द्रो नापि चत्वारो लोकपाला मां दर्शनोपापसं- 10
क्रान्ता अपि तु स प्रेतः कालं कृत्वा प्रेतमहर्द्धिकेषूपपन्नः । स इमां रात्रौ मत्सकाशमुप-
संक्रान्तस्तस्य मया धर्मो देशितः स प्रसादज्ञातः प्रक्रान्तः । तस्मात्तर्हि भित्तवो मात्सर्यप्र-
ह्वणाय व्यापन्नव्यम् । एते दोषा न भविष्यन्ति ये तस्य श्रेष्ठिनः प्रेतभूतस्येत्येवं वो
भित्तवः शान्तितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भित्तवो ऽन्ये च देवासुरगरूडकिन्नरमहोरगादयो भग- 15
वतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) B °रकानामु°, P has °रवाना°, cp. Feer p. 186, 13.

2) B सर्वज्ञे°, DP corr.

3) MS पूर्वरात्रोप°.

4) B पपच्छुः, P corr.

5) MS भगवानस्यां.

(1) पुत्रा इति ४१ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठभिः सार्धवाहैर्देवैर्नागैर्यत्नैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगरुड-
 किन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चोवरपिण्डपातशयना-
 5 सनगानप्रत्ययभेषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घो राजगृहमुपनिश्चित्य विहरति स्म
 वेणुवने कलन्दकनिवापे । अथापुष्मान्नालदः पूर्वाङ्गे निवास्य पात्रचीवरमादाय राजगृहं
 पिण्डाय प्राविशत् । राज[46a]गृहं पिण्डाय चरित्वा कृतभक्तकृत्यः पश्चाद्भक्तपिण्डपात-
 10 प्रतिक्रातः पात्रचीवरं प्रतिसमर्प्य प्रेतचारिकां प्रक्रातः ॥

स गृध्रकूटपर्वतसामन्तके प्रेतो ददर्श यमराजसदृशो रुधिरबिन्दुचितामस्थिश-
 10 कलापरिवृतां प्रमशानमध्य इवावस्थितां रात्रिर्दिवेन पञ्च पुत्रान्प्रसूय तादृशं दुःखम-
 नुभूय पुत्रस्त्रेह्ने सत्यपि क्षुत्क्षामतया पुत्रांस्तान्भक्षयत्तोम् ॥ ततः स्वविरो नालदस्तां
 पृष्ठवान् । किं त्वया प्रकृतं पापं येनैवंविधं दुःखमनुभवसोति ॥ प्रेतो आह । आदित्ये
 हि समुद्भूते न दीपेन प्रयोजनम् । भगवन्तमेतमर्थं परिपृच्छ स ते ऽस्माकानां कर्मज्ञोतिं
 व्याकारिष्यतीति यां श्रुत्वान्ये ऽपीह सन्नाः पापकात्कर्मणाः प्रतिविरस्यतीति ॥ अथा-
 15 पुष्मान्नालदो येन भगवांस्तेनोपसंक्रातः ॥

1) Ex conject.; MS पुत्र, an obvious corruption. Cp. the titles of the correspond-
 ing tales in Petavatthu (I, 6 and 7).

2) MS पातः प्र°. Cp. *supra* p. 252, n. 2 and 3.

3) MS पुत्राप्र°.

4) MS न हि दीपेन. Cp. *supra*, p. 242, n. 7.

5) Anusvāra wanting in MS.

तेन खलु समयेन भगवान्प्रतिसंलयनाद्युत्थाय चतसृणां पर्यदां मधुरमधुरं धर्मं
 देशयति तौद्रं⁽¹⁾ मध्विवानेडकमेनेकशता च पर्यद्गवतः सकाशान्मधुरमधुरं धर्मं शृणोत्य-
 निध्यमानैरिन्द्रियैः । ततो बुद्धा भगवतः पूर्वालापिन एहोतिस्वागतवादिनः स्मितपूर्व-
 झमाद्य । तत्र भगवानायुष्मन्तं नालदमामन्नपते । एहि नालद स्वागतं ते कुतस्त्वं नालद
 एतर्ह्यागच्छसोति ॥ नालद घाह । घ्रागच्छाम्यहं भदत्त प्रेतचारिकायास्तत्राहं प्रेतीमद्वा- 5
 लं यमराजसदृशीं रुधिरविन्दुचितामस्त्रिशकलापरिवृतां श्मशानमध्य इवावस्थिताम् ।
 घाह⁽⁴⁾ च ।

पञ्च पुत्रानहं रात्रौ दिवा पञ्च तथापरान् ।

भक्षयामि जनित्रा तान्नास्ति तृप्तिस्तथापि मे इति ॥

किं⁽⁵⁾ तथा प्रकृतं पापं मर्त्यलोके सुदारुणम् ।

10

येन⁽⁶⁾ एवंविधं दुःखमनुभवति भयानकमिति ॥

भगवानाह । पापकारिणी नालद सा प्रेतो इच्छसि तस्याः कर्मज्ञोतिं श्रोतुम् ॥ एवं
 भदत्त ॥ तेन हि नालद शृणु साधु च सुष्ठु च मनसि कुरु⁽⁷⁾ भाषिष्ये ।

भूतपूर्वं नालदातीते ऽध्वनि वाराणस्यां नगयामन्यतमः श्रेष्ठो आद्यो महाधनो
 महाभोगो विस्तीर्णविशालपरिग्रहो वैश्रवणधनसमुदितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी । तेन 15
 सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम् । स तथा सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो
 रममाणस्य परिचारयतो नैव पुत्रो न दुहित्वा । स करे कपोलं कृत्वा चित्तापरो व्यव-

1) MS तौ०.

2) B °नेडकमेनेक°, PC corr.

3) I have followed DP, cp. *supra*, p. 253, 10; B °निंध्यमा०.

4) The change of the subject is abrupt. Instead of *āha* a participle signifying 'who spoke thus' ought to be expected. Yet, the Tibetan translation agrees with this redaction. As to the first *çloka*, cp. *Petavatthu* I, 6, 3.

5) MS तया.

6) MS येनैवविधं. Cp. *supra*, p. 247, n. 7.

7) B कुरुत, D corr.

स्थितः । अनेकधनसमुदितं मे गृहं न मे पुत्रो नः^१ उद्धिता । ममात्ययात्सर्वस्वापतेयम-
 पुत्रकमिति कृत्वा राजविधेयं भविष्यतीति ॥ सो ऽपुत्रः पुत्राभिनन्दी शिववरूपाकुबेरश-
 क्रब्रह्मादीनन्यांश्च देवताविशेषानायाचते स्म । तद्यद्यारामदेवता वनदेवताश्चरदेवताः^(१)
 शृङ्गाटकदेवता बलिप्रतिग्राहिका^(२) देवताः सकृन्नाः सकृधार्मिका नित्यानुबद्धा अपि
 5 देवता आयाचते स्म ॥ अस्ति चैष लोके प्रवादो यदायाचनकृतोः पुत्रा ज्ञापते उद्धित-
 रश्चेति । तच्च नैवम् । यद्येवमभविष्यदेकैकस्य पुत्रसकृन्मभविष्यत्तद्यथा राजशक्रव-
 र्तिनः^(४) । अपि तु त्रयाणां स्थानानां संमुखीभावात्पुत्रा ज्ञापते उद्धितरश्च । कतमेषां
 त्रयाणाम् । मातापितरौ रक्ती भवतः संनिपतितौ माता कल्या भवति मृतमती गन्धर्वश्च
 प्रत्युपस्थितो भवति । एषां त्रयाणां स्थानानां संमुखीभावात्पुत्रा ज्ञापते उद्धितरश्च ॥
 10 तस्य देवताराधने ऽपि सति न पुत्रो न उद्धिता ॥

तस्यैवं बुद्धिरूपन्ना । द्वितीयां भार्यामानयामि कदाचित्सा सत्त्वती स्यादिति ।
 तेन सदृशात्कुलाद्वितीया भार्या आनीता । स तया सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति ।
 तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः कालान्तरेण सा आपन्नसत्त्वा संवृत्ता । तया दृष्ट-
 तुष्ट^(५)प्रमुदितया स्वामिने निवेदितम् । दिष्टार्यपुत्र वर्धते आपन्नसत्त्वास्मि संवृत्ता यथा
 15 च मे दक्षिणं कुन्तिं निश्चित्य तिष्ठति नियतं दारको भविष्यतीति । सो ऽप्यात्तमनात्तमनाः
 पूर्वकायमत्यु[46b]न्नमत्य दक्षिणं बाहुमभिप्रसाय^(६) उदानमुदानपत्यप्येवाहं चिरकाला-
 भिलषितं पुत्रमुखं पश्येयं ज्ञातो मे स्यान्नावज्ञातः कृत्यानि मे कुर्वीत भृतः प्रतिविभृया-

1) MS वनदेवताचत्वरदेवताशु°.

2) D °ग्राहिकदे°.

3) MS °न्मभविष्यत्तद्यथा.

4) MS °न अपि.

5) I inserted तुष्ट, according to the regular presence of that participle in this formula. D दृष्टतुष्टाप्रमुदितया.

6) MS °प्रसाय.

7) DP fill up the gap.

दापाद्यं प्रतिपद्येत कुलवंशो मे चिरस्थितिकः स्यादस्माकं चाप्यतोतकालगतानामल्पं⁽¹⁾
 वा प्रभूतं वा दानानि दत्त्वा पुण्यानि कृत्वा ऽस्माकं नाम्ना दत्तिणामदिह्यते । इदं तयोर्प-
 त्रतत्रोपपन्नयोगच्छक्तोरनुगच्छत्विति । आपन्नसत्त्वां चैनां विदित्वोपरिप्रासादतलगतामप-
 त्वितां धारयति शीते शीतोपकर्णैरुष्णे उष्णोपकर्णैर्विद्युत्प्रज्ञैराहुरैर्नातितिक्रैर्नात्य-
 म्लैर्नातिलवणैर्नातिमधुरैर्नातिकटुकैर्नातिक्रपयिस्तिक्ताम्ललवणमधुरकटुककपायवित्रविर्जि- 5
 तैराहुरैर्हार्दार्धहार्विराजितगात्रमप्सरसमिव⁽³⁾ नन्दनवनविचारि⁽⁴⁾णां मञ्जान्मञ्जं⁽⁵⁾ पीठा-
 त्पीठमनवतरत्तोमधिरिमां⁽⁶⁾ भूमिम् । न चास्याः किञ्चिदमनोज्ञशब्दश्रवणं यावदेव गर्भस्य
 परिपाकाय ॥

ततस्तस्याः पूर्विकायाः प्रजापत्याः प्रथमपत्न्यास्तां⁽⁶⁾ वल्लुमानांलाडितां दृष्ट्वा ईर्ष्या
 समुत्पन्ना चिन्तयति च । यद्येषा पुत्रं जनयिष्यति नियतं मां बाधयिष्यति सर्वथोपायसं- 10
 विधानं कर्तव्यमिति । कामान्खलु प्रतिसेवमानस्य नास्ति किञ्चित्पापं कर्माचरणीय-
 मिति । तथा ऽनिष्टगतिप्रयातनमुग्धया विस्रम्भमुत्पाद्य तद्याविधं गर्भशातनं द्रव्यं दत्तं
 येन पीतमात्रेणैव तस्यास्तपस्विन्याः स्रस्तो गर्भः ॥ ततस्तया द्वितीयपत्न्या सर्वज्ञाती-
 न्मनिपात्य सा प्रथमा पत्नी समनुयुष्यते त्वया मे विस्रम्भमुत्पाद्य शातनं द्रव्यं दत्तं येन मे
 स्रस्तो गर्भ इति । ततो ऽसौ प्रथमपत्नी ज्ञातिमध्ये शपथं कर्तुं प्रवृत्ता । यदि मया गर्भ- 15
 शातनं द्रव्यमनुप्रदत्तं स्यादहं प्रेती भूत्वा ज्ञाताज्ञातान्पुत्रान्भक्षयेपमिति ॥

1) MS कालेग°.

2) B वैद्यैप्र°, CP corr.

3) MS °गात्रैरप्सरस इव.

4) Anusvāra wanting in MS.

5) B पीडात्पीठम°, DPC corr.

6) Ex conject.; MS वल्लुमानांलाडितां.

7) B कर्माचर°, PC corr. Cp. *supra* p. 179, 8.

8) B ततोसौ, D corr.

किं मन्यसे नालद यासौ श्रेष्ठिभार्या इयं सा प्रेती । यत्तया ईर्ष्याप्रकृतया गर्भशासनं
 दत्तं तेन प्रेतेषूपपन्ना । यत्तया मृषात्रादेन शपथः कृतः तस्य कर्मणो विपाकेन रात्रिदिवेन
 पञ्च पुत्रान्प्रमूय ⁽¹⁾तानिव भक्षयति । तस्मात्तर्हि ते नालद वाग्दुश्चरितप्रक्षाणाय ⁽²⁾व्यापन्नव्यं
 यथा एवंविधा दोषा न स्युर्यं तस्याः प्रेत्या इत्येवं ते नालद शिञ्जितव्यम् ॥

5 इदमवोचद्भगवानात्तमना श्रायुष्मान्नालदो ऽन्ये च देवामुरगरूडकिन्नरमहोरगादयो
 भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) Ex conject.; MS तान्येव (P तान्यैव).

2) MS व्यापन्नव्यं.

(1)
जाम्बाल इति ५० ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवाहैर्देवैर्नागैर्पत्नैरसुरैर्गर्हैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयन्तासुरगर्ह-
 किन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयना-
 सनगानप्रत्ययभेषज्यपरिष्काराणां सभ्रावकसङ्घो वैशालीमुपनिश्चित्य विहरति मर्कटक- 5
 दतीरे कूटागारशालायाम् । तेन खलु समयेन वैशाल्यामन्यतरस्यां नगरपरिखायां पञ्च
 प्रेतशतानि प्रतिवसन्ति वान्ताशान्युष्किताशानि खेटमूत्रोपजीविनि पूयशोणितविष्ठाका-
 राणि घोरानि (4) प्रकृतिदुःखितानि च । अहं च । (5)

वान्ताशा उष्किताशाश्च खेटमूत्रोपजीविनः ।

पूयशोणितविष्ठाशा घोरानि प्रकृतिदुःखिता इति ॥

10

तस्यां च वैशाल्यामन्यतरौ ब्राह्मणः । तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम् । स तथा
 सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः पत्नो घाप-

1) Ex conject.; MS जाम्बल.

2) The portion, left out by inadvertence in B or its archetype, is supplied in D, with the exception of गर्हैः.

3) MS निष्ठा° (D निष्ठा).

4) B प्रकृत°, P corr.

5) The composition is here troubled. Perhaps *āha ca* is only employed as the usual introduction of a metrical portion of the same contents as the preceding prose.

6) B विद्यासा (in marg. corrected to विष्ठासा).

7) MS घोरप्रकृति°.

नसत्त्वा संवृत्ता दौर्गन्ध⁽¹⁾ चास्याः काये संवृत्तम् । ततस्तेन ब्राह्मणेन नैमित्तिका ग्राह्य
 पृष्ठाः । ते कथयन्ति यो ऽयमुद्गस्थो दारकस्तस्यायं प्रभाव इति ॥ यावद्सौ नवानां मासा-
 नामत्ययात्प्रसूता । दारको जातो दुर्वर्णो दुर्दर्शनो श्रव[47a]कोटिमको ऽमेध्यप्रक्षितमात्रो
 दुर्गन्धश्च । तथाप्यसौ स्नेहपाशानुबद्धाभ्यां⁽⁵⁾ परमवीभत्सो ऽपि मातापितृभ्यां संवर्धितः ॥
 5 सो ऽमेध्यस्थानेष्वेवाभिरमते संकारकूटे⁽⁷⁾ जाम्बाले केशाँल्लुञ्चति अमेध्यं मुखे प्रक्षिपति ।
 तस्य बालो⁽⁸⁾ जाम्बाल इति संज्ञा संवृत्ता ॥

1) Though PWK, VII 349 objects to *daurgandha* (Divy. 57, 21. 193, 21) and replaces it by the commoner form *daurgandhya*, I cannot persuade myself that the inculcated abstract noun should be imputed rather to clerical error than to the composers of the *avadānas*. As well here as f. 5 b (cp. my preliminary Introduction p. VIII) MS has *daurgandha*, not *°dhya*. For this reason I have retained MS दौर्गन्धं.

2) MS दुर्वर्णा (D corr.) दुर्दर्शन श्रव°.

3) Ex conject.; MS श्रवकोटिमको, so at least I read the word in B, perhaps C has also श्रव°, but DP have distinctly श्रच°. I have corrected it after the corresponding form in Pāli *okoṭimaka*, for which I am indebted to Prof. Kern, who pointed out to me the occurrence of *okoṭimaka* in *Saṃyutta Nikāya* I, 94 and 237, *Aṅgutt. Nik.* I, 106, with the meaning 'deformed, misshapen'. He thinks it may be etymologically related to श्रवकुटार = वेहृप्य (Pāṇ. 5, 2, 30). The late M. Feer wrote me that the commentary of *Saṃy. Nik.* explains it by *lakunḍako* (dwarf), and elsewhere with the addition *mahodaro*. According to this explication some figure like that of the typical *Vidūṣaka* may be meant. The corresponding Tibetan term རྩོད་རྣམ་པོ་ (cp. Feer p. 190, n. 2) may fairly be explained = «misshapen».

In *Aṣokāvadānamālā*, nr. 17, which contains the metrical paraphrase of our tale, there is in the parallel passage (MS Cambr. Add. 1482 f. 237a) no corresponding word to *avakoṭimaka*. The astrologers, in this redaction, predict also the future spiritual greatness of the child to be born.

4) MS प्रक्षित.

5) The akṣ. भ्यां being added in B between the lines, has been neglected in all the copies.

6) B भीभत्सो, D corr.

7) Ex conject.; MS जाम्बाले (DP °ज्वाल), likewise *Aṣokāvad.*, f. 237b 5.

8) B जाम्बाल, P corr. According to *Aṣokāvad.* he was named *Durgandhi* at the *nāmakarāṇa* ceremony.

पावदसावितश्यामुतश्च परिधमन्पूरुणेन काश्यपेन दृष्टः । तस्यैतदभवत् । यादृशेषु
 स्थानेष्वयमभिरमते नूनमयं सिद्धपुरुषो यन्नृकृमेन प्रत्राज्ञयेयमिति ॥ स तेन प्रत्राज्ञितो
 नमः पर्यटति सत्क्रियामु च वर्तते । ततस्तेन पर्यटता वैशालीपरिखायां पञ्च प्रेतशतानि
 दृष्टानि । स पूर्वकर्मविपाकसंबन्धात्तां नगरपरिखामवतीर्य तैः सार्धं संगम्य समागम्य
 संमोदते सखित्वं चाभ्युपगतः ॥ यावदपरेण समयेन जाम्बालो दार्कः क्वचित्प्रयोजनेन 5
 व्याप्तिस्तौ वैशालीं प्रविष्टः भगवांश्च तां नगरपरिखामनुप्राप्तः । ददृशुस्ते प्रेता बुद्धं
 भगवत्तं द्वात्रिंशता मद्गापुरुषलक्षणैः समलङ्कृतमशोत्यानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं व्याम-
 प्रभालङ्कृतं सूर्यसक्त्वातिरेकप्रभं जङ्गममिव रत्नपर्वतं समत्ततो भद्रकं सद्दर्शनाच्च भगवतः
 पादयोर्निपतिता भगवता उक्ताः किं भवतां बाधत इति ॥ ते ऊचुः पिपासिताः स्मो
 भगवन्निति ॥ ततो भगवता पञ्चभ्यो ऽङ्गुलिभ्यो (7) ऽष्टाङ्गपितस्य पानीयस्य पञ्च धारा 10
 उत्सृष्टा येन तानि पञ्च प्रेतशतानि संतर्पितानि । ततस्ते भगवतो ऽत्तिके चित्तं प्रसाद्य
 कालगताः प्रणतिषु देवेषु त्रयस्त्रिंशेषूपपन्नाः ॥

धर्मता खलु देवपुत्रस्य वा देवकन्यकाया वाचिरोपपन्नस्य त्रीणि चित्तान्युत्पद्यन्ते (8)

1) MS परिधमत्पू०.

2) Ex conject.; MS पर्यटाभ्यसत्क्रि०. My correction rests on both the Chinese and Tibetan translations which agree in the statement that Jāmb., after his initiation by Pūraṇa, devoted himself to virtuous deeds. And Aṣokāv., after having related that Pūraṇa made a Maskarin monk of Jāmbāla (व्यधान्मस्करिणां यतिम् f. 238a 1) adds that J. पात्रमादाय भित्तार्थं पर्यटत (sic) समत्ततः । तथासौ सत्क्रियावती etc.

3) Ex conject.; B सस्वन्वातां, which has been variously depraved in the other MSS.

4) Note the blunder of kvacit for kenacit, or can it be a clerical error? As to व्याप्ति, cp. supra p. 213, 8.

5) In B it is not clear, whether it has व्योम or व्याम; the copies have व्योम.

6) Visarga wanting in MS.

7) MS ०भ्य(D ०भ्यः)स्रष्टा०.

8) MS ०यते.

कुतश्च्युतः कुत्रोपपन्नः केन कर्मणोति । ते पश्यन्ति प्रेतेभ्यश्च्युताः प्रणीतेषु <देवेषु> त्रय-
 स्त्रिंशेषूपपन्ना भगवतो ऽन्तिके चित्तमभिप्रसाद्येति ॥ अथ प्रेतपूर्विणां देवपुत्राणामेतद-
 भवत् । नास्माकं प्रतिद्वयं स्याद्यद्ये⁽²⁾ पर्युपितपरिवासा भगवत्तं दर्शनायोपसंक्रामेम⁽³⁾ यन्नु
 वयमपर्युपितपरिवासा एव भगवत्तं दर्शनायोपसंक्रामेमे⁽³⁾ति ॥ अथ प्रेतपूर्विणो देवपुत्रा-
 5 शलविमलकुण्डलधरा क्षारार्थक्षारविराजितगात्रा मणिरत्नविचित्रमौलयः कुङ्कुमतमा-
 लपत्रस्पृङ्कादिंसंसृष्टगात्रास्तस्यमेव रात्रौ दिव्यानामुत्पलपद्मकुमुदपुण्डरीकमन्दारका-
 णां⁽⁵⁾ पुष्पाणामुत्सङ्गं पूरयित्वा⁽⁶⁾ सर्वा कूटागारशालामुदरेणावभासेनावभास्य भगवत्तं पुष्पै-
 र्वकीर्य भगवतः पुरस्तान्निष्षा⁽⁷⁾ धर्मश्रवणाय ॥ अथ भगवान्प्रेतपूर्विणां देवपुत्राणामा-
 शयानुशयं धातुं प्रकृतिं च ज्ञात्वा तादृशीं⁽⁶⁾ चतुरार्यसत्यसंप्रतिवेधिकीं⁽⁶⁾ धर्मदेशनां कृतवा-
 10 न्यां श्रुत्वा पञ्चभिर्देवपुत्रशतैर्विंशतिशिखरसमुद्गतं⁽⁶⁾ सत्कायदृष्टिशैलं ज्ञानवज्रेण भित्त्वा स्रो-
 तघ्रापत्तिकलमनुप्राप्तम् ॥ ते दृष्टसत्या लब्धलाभा इव वणिजः संपन्नसत्या इव कर्षकाः
 शूरा इव विजितसंग्रामाः सर्वरोगपरिमुक्ता इवातुरा यया विभूत्या भगवत्सकाशमागता-
 स्तपैव विभूत्या भगवत्तं त्रिः प्रदत्तिणीकृत्य स्वभवनं गताः ॥

अथ जाम्बालो नगरपरिखानागतस्तान्प्रेतान्नाह्नात्⁽⁹⁾ । ततः समन्वेषितुमारब्धः⁽¹⁰⁾ ।

15 स च तान्परिमार्गमाणाः खेदमापन्नो न च तानासादयति ॥

1) MS कुतो°.

2) B प्रतिद्वयंस्यावद्येवयं. The aks. व before द्ये is perhaps expunged; CDP °स्याद्येवयं.

3) MS °क्रामेस.

4) MS मणिलग्रवि°. Cp. *supra* p. 259, 9.

5) BC मन्दारकानां, DP मन्दारवानां. Perhaps the right reading is: मन्दारका-
 <दी>नां.

6) Anusvāra wanting in MS.

7) MS °ष्षो.

8) MS दृष्टासत्या (D दृष्टासत्या, P दृष्टासभ्या).

9) Ex conjunct.; MS °तानाद्गा°.

10) MS °मालब्धः (D °ब्धाः).

अत्राक्षरे नास्ति किञ्चिद्बुद्धानां भगवतामज्ञातमदृष्टमविदितमविज्ञातम् । धर्मता
 खलु बुद्धानां भगवतां महाकारुणिकानां लोकानुग्रहप्रवृत्तानामेकारत्नाणां शमयविपश्य-
 नाविहारिणां त्रिदमयवस्तुकुशलानां चतुरोघोत्तीर्णानां⁽²⁾ चतुर्भङ्गिपादचरणतलसुप्रतिष्ठि-
 तानां चतुर्षु संग्रहवस्तुषु⁽³⁾ दीर्घरात्रकृतपरिचयानां पञ्चाङ्गविप्रकीर्णानां पञ्चगतिसमति-
 क्रान्तानां षडङ्गसमन्वागतानां षट्पारमितापरिपूर्णानां सप्तबोध्यङ्गकुसुमाख्यानमष्टाङ्गमा- 5
 [47b]र्गदेशिकानां नवानुपूर्वविहारसमापत्तिकुशलानां दशबलबलिनानां दशदिकसमापूर्ण-
 पशानां दशशतवशवर्तिप्रतिविशिष्टानां⁽⁴⁾ त्रीं रात्रेस्त्रिर्दिवसस्य बुद्धचतुषा लोके व्यव-
 लोक्य ज्ञानदर्शनं प्रवर्तते । को ह्यपते को वर्धते कः कृच्छ्रप्राप्तः कः संकटप्राप्तः कः संवा-
 धप्राप्तः कः कृच्छ्रसंकटसंवाधप्राप्तः को ऽपायनिम्नः⁽⁵⁾ को ऽपायप्रवणः को ऽपायप्राग्भारः
 कमरुमपायाडुद्धृत्य⁽⁶⁾ स्वर्गं मोक्षे च प्रतिष्ठापयेयं कस्य कामपङ्कनिमग्नस्य कस्तोद्धारमनु- 10
 प्रदद्यां कमार्यधनविरहितमार्यधनैश्वर्याधिपत्ये प्रतिष्ठापयेयं कस्यानवरोपितानि कुशल-
 मूलान्यवरोपयेयं कस्यावरोपितानि परिपाचयेयं कस्य परिपक्वानि विमोक्षयेयम्⁽⁷⁾ ।
 ग्राह च ।

अप्येवातिक्रमेद्दलां सागरो मकरालयः ।

न तु वैनैषवत्सानां बुद्धो वेलामतिक्रमेत्⁽⁸⁾ ॥

15

ततो भगवाञ्जाम्बालस्य कुलपुत्रस्यानुग्रहार्थं पूर्वोक्ते निवास्य पात्रचीवरमादाय
 भिन्नुगणपरिवृतो⁽⁹⁾ भिन्नुसङ्गपुरस्कृतो वैशालीं पिण्डाय प्राविशत् । पावदनुपूर्वेण पिण्ड-

1) MS °श्यनावि°.

2) MS चतुष्ट°.

3) MS दीर्घरात्रतपरिचयानां (D °परिव्य°).

4) MS त्रिरात्रेस्त्रिदिव° (D त्रिरात्रेस्त्रिदिव°).

5) B कोपायनिमग्नः, P corr. Cp. *supra* p. 31, n. 1; 72 n. 6.

6) B °पाडुद्धृत्य, P corr., it seems.

7) D restores the dropped akṣara.

8) In Aṣokāvad. Jāmbāla becomes a Bauddha spontaneously, and not, as here, in consequence of the intervention of Bhagavān.

9) B परिवृतो, DP corr.

पातमटन्वीथीमवतीर्णाः जाम्बालाश्च इतस्ततो ऽन्वाह्णिएडमानो भगवतो ऽग्रतः स्थितः ।
 अथ दर्शं बुद्धं भगवत्तं द्वात्रिंशता मद्वापुरुषलक्षणेः समलङ्कृतमशोत्यानुव्यञ्जनैर्विराजि-
 तगात्रं व्यामप्रभालङ्कृतं सूर्यसकृन्नातिरेकप्रभं बद्धममिव रत्नपर्वतं समन्ततो भद्रकं सकृद्-
 र्शनाच्चानेन भगवतो ऽन्तिके चित्तं प्रसादितम् । स⁽²⁾ प्रसादज्ञातो भगवतः पादयोर्निपत्य
 5 कृतकरपुट उवाच । यदि⁽³⁾ भगवन्मादृशानां सत्त्वानामस्मिन्धर्मविनये प्रब्रज्यास्ति⁽⁴⁾ लभयं
 स्वाष्यते धर्मविनये प्रब्रज्यामिति । ततो भगवान् म्हाकरूणापरिगतकृदयः सत्त्वानामा-
 शयानुशयज्ञस्तं भव्यद्वयं विदित्वा गजभुजसदृशं सुवर्णवर्णाब्राह्ममभिप्रसार्पेदमवोचत् । एह्नि
 भित्तो चर ब्रह्मचर्यम् । इत्युक्तमात्रे भगवता सप्ताहावरोपितैरिव केशैर्द्वादशवर्षोपसंप-
 न्नस्येव भित्तोर्दीर्घापथेन पात्रकरकव्यग्रकृस्तो ऽवस्थितः । ग्राहू च ।

10 एह्नीति चोक्तः स तथागतेन मुण्डश्च साङ्गाटिपरितेदहः ।⁽⁵⁾

सद्यः प्रशात्तेन्द्रिय एव तस्यावेवं स्थितो⁽⁶⁾ बुद्धमनोरथेन⁽⁷⁾ ॥

ततो ऽस्य भगवता मनसिकारो दत्तः ॥ तेन पुण्यमानेन घटमानेन व्यापच्छ्रमनेनेदमेव
 पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः शतनपतनविकिरणविध्वंस-

1) Ex conject., cp. *supra* p. 242, 6; MS ऽन्वाह्णिएडमानो.

2) Ex conject.; MS सं.

3) Ex conject.; MS भगवान्मादृ° (D भगवान्दीदृ°).

4) As it is uncertain whether *labheyam* may be a clerical blunder for *labheya* or stands for *labheyāham*, as is commonly found in this formula, I have retained the reading of MS. Other instances of *parasmaipada* used for *ātmanepada* in *avadāna* texts and in prose, vide *supra* p. 243, n. 7 and *Divy.* 437, 11. 584, 1. 620, 11.

5) Sic MS. The usual orthography is *samghāṭi*. As here, *sā°* is the reading of mss. in *Divy.* 494, 2.

6) Ex conject.; MS तस्यै नेवस्थितो. The tradition of the fourth *pāda* of this *indravajrā* is very depraved. Wheresoever this commonplace stanza occurs (e. g. *Divy.* 48, 23. 159, 11. 558, 21) mss. afford either नैवस्थिता or °तो or नेव-स्थितो as here, or नेपथ्यस्थितो, or an even still worse corrupted form (e. g. *Divy.* 463, 26). I believe its original and genuine form cannot have been much different from what I have edited here.

7) MS बुद्धोमनोरथेन (D बुद्धा°).

नधर्मतया पराहत्य सर्वज्ञेशप्रहणादर्कत्वं सातात्कृतम् । अर्कत्वं संवृतस्त्रैधातुकवीतरागः
 समलोष्टकाञ्चन आकाशपाणितलसमचित्तो वासीचन्दनकल्पो विद्याविद्यारिताण्डकोशो
 विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्तो भवलाभलोभसत्कारपरानुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो
 मान्यो ऽभिवाद्यश्च संवृतः । सो ऽर्कत्त्वप्राप्तो ऽपि लूकनाभिरमते ॥ तत्र भगवान्भिनूना- 5
 मत्प्रपते स्म । एषो ऽग्रे मे गित्तवो भिनूणां मम श्रावकाणां लूकाधिमुक्तानां पडुत जाम्बालो भिनुरिति⁽³⁾ ॥

भित्तवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । किं भद्रे जाम्बालेन
 स्वविरेण कर्म कृतं येनैवंविधं दुःखमनुभवतीति ॥ भगवानाह । जाम्बालेनैव भित्तवः
 पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभारिणि परिणतप्रत्ययान्योषव-
 त्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि⁽⁴⁾ । जाम्बालेनैव कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्य- 10
 नुभविष्यति । न भित्तवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते ना-
 ब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि
 विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि अपि कल्पश[48a]तैरपि⁽⁷⁾ ।

सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

15

भूतपूर्वं भित्तवो ऽर्तते ऽध्वनि अस्मिन्नेव भद्रकल्पे चत्वारिंशद्वर्षसहस्रायुषि
 प्रजायां क्रकुच्छन्दो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उद्पादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोक-

1) B °र्कत्संवृ°, D corr., and l. 3 *infra* B संविन्प्राप्तो, P corr.

2) MS एषोग्रा.

3) As to this stereotyped formula which will be met with elsewhere in the sequel cp. Divy. 186, 19. 495, 20.

4) MS °भागोनि.

5) B नाब्धाधौ, DP corr.

6) Cp. *supra* p. 74, n. 9.

7) All MSS agree here in the depraved reading, cp. *supra* p. 80, n. 12.

विदनुत्तरः पुरुषद⁽¹⁾स्यसार्थिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । स शोभावतो राजधानीमुपनिश्चित्य विहरति । तस्यां च राजधान्यामन्यतमेन गृहपतिना विहारः कारितो पत्र नानादिग्देशवासिनो भित्तव ग्रागत्तव्यं गत्तव्यं वस्तव्यं च मन्यते । तस्मिंश्च विहारै⁽²⁾ पृथग्जनो भिन्नैर्नवासिकः स चातीवावासमत्सरी⁽⁴⁾ ग्रागत्तुकान्भिनूदृष्ट्वा ऽभिषद्यते कुप्यति
 5 व्यापद्यते⁽⁵⁾ मद्भुः प्रतितिष्ठति कोपं संजनयति । ये तु तस्माद्विहाराद्विदनुत्तरः प्रक्रामन्ति तान्दृष्ट्वा प्रीतिप्रामोद्यवह्ललः प्रत्युद्गम्याभाषते च ॥ यावदपरेण समयेन जनपदादर्कद्विदनु-
 रागतः । स च विहारस्वाम्यनागामी । तेनासावीर्यापथेन संललितो ऽर्हन्निति । ततः प्रसादज्ञातेन श्चो भक्तेन जेत्ताकस्त्रात्रेण चोपनिमन्वितः सार्धं भिन्नसङ्केन । स चावासिको भिन्नस्तत्र नासीत् ॥ यावद्वितीये दिवसे जेत्ताकस्त्रात्रे प्रतिपादिते भक्ते सञ्जीकृते ग्रावा-
 10 सिको भिन्नुरागतः । सो ऽपि जेत्ताकस्त्रात्रं प्रविष्टः पश्यति विहारस्वामिनमेकशाटकनि-
 वसितमागत्तुकस्य भित्तोः परिकर्म कुर्वाणम् । ततो ऽस्य मात्सर्पमुत्पन्नम् । तेन प्रडुष्ट-
 चित्तेन खरं वाक्कर्म निश्चारितम् । वरं खलु ते भित्तो⁽⁷⁾ ऽमेध्येन शरीरमुपलितं न त्वेवं-
 विधस्य दानपतेः सकाशादुपस्थानं स्वीकृतमिति । ततस्तेनार्कता तूष्णीभावेनाधिवासितं
 मा कैवापं तपस्वी गाढतरस्य कर्मणो भागो भविष्यतीति ॥ यावत्सामग्र्योदेशकाले

1) B° दस्यसार्थिः, CDP corr.

2) Ex conject.; MS मन्यते (D °से). For the turn of the phrase cp. Divy. 556, 13.

3) B विहार, D corr.

4) Ex conject.; MS ग्रागत्तुकंभिनूदृष्ट्वा (D °नुदृष्ट्वा).

5) Cp. *supra* p. 48, 10.

6) Ex conject. This word is written here जेत्ताकस्त्रात्रेण (D जेत्ताकष्ठा°), further on जेत्ताकस्तात्रे and °त्रं. That its second part must be °स्त्रात्र is certain, cp. Feer, p. 193, n. 1. It does not occur in the redaction of our tale which is found in Aṣokāvad.

7) Ex conject.; MS भित्तोरमेध्ये°.

8) It is not clear, whether B has गाढतरस्य or °तमस्य. The copyist of D read it °तरस्य, P has °तपस्य and C even गाढतम्यकर्मणो, omitting the difficult akṣara.

संप्राप्ते नैवासिकेन भिन्नुणा श्रुतमर्कतो ऽत्तिके त्वया चित्तं प्रहूषितमिति श्रुत्वा चास्य
 विप्रतिसारो ज्ञातः । ततो ऽर्कतो भित्तोः पादयोर्निपत्याह । तत्रस्वार्यं यन्मया त्वयि
 परूषा वाग्निश्चारितेति । ततो ऽर्कस्तस्य⁽¹⁾ प्रसादाभिवृद्ध्यर्थं गगनतलमभ्युद्गम्य⁽²⁾ विचित्राणि
 प्रातिह्यार्याणि विदर्शयितुमारब्धः । ततो ऽस्य भूयसा विप्रतिसारः समुत्पन्नः । तेन तस्य
 पुरस्तात्तत्कर्मोत्त्येयनादेशितं⁽³⁾ प्रकाशितमुत्तानीकृतं च न चानेन⁽⁵⁾ शक्तितं नैष्ठिकं ज्ञान- 5
 मुत्पादयितुम् ॥⁽⁶⁾ यावन्मरणकालसमये प्राणिधिं कर्तुमारब्धः ।⁽⁷⁾ यन्मया ऽर्कतो ऽत्तिके चित्तं
 प्रहूषितं खरं च वाक्कर्म निश्चारितं मा अथ कर्मणो विपाकं प्रतिसेवेदयेयं यत्तु मया
 पठितं स्वाध्यायितं दानप्रदानानि दत्तानि सङ्गस्य चोपस्थानं कृतं तस्य कर्मणो विपा-
 केनानागतान्सम्यक्संबुद्धानारागयेयं मा विरामयेयमिति ॥⁽⁸⁾

किं मन्यध्वे भित्तवो यो ऽती तेन कालेन तेन समयेनावासिको भित्तिरयमेवासी 10
 ब्राम्बालः । यदनेनार्कतो ऽत्तिके खरं वाक्कर्म निश्चारितमस्य⁽⁹⁾ कर्मणो विपाकेनानन्तं
 संसारे दुःखमनुभूतं तेनैव च कर्मावशेषेण एतर्हि पश्चिमे भवे एवं दुर्गन्धः परमदुर्गन्धो
 ऽमेध्यावस्करस्थाननिवासाभिप्रायः संवृतः । यत्पुनरनेन तत्र पठितं स्वाध्यायितं स्कन्ध-
 कौशलं⁽¹⁰⁾ धातुकौशलमायतनकौशलं प्रतोत्यसमुत्पादकौशलं स्थानास्थानकौशलं च कृतं

1) MS °र्कस्तस्य (D ऽर्कस्तस्य).

2) B °भ्युद्गम्य, D corr.

3) MS °तत्कर्मोत्त्येयनो°.

4) B °देदितं, D corr.

5) Ex conject.; MS चानेन तेकितं (D °तेकृतं).

6) The reading of P यावत्परेण कालसमये, that Feer (p. 193, 8) rendered by the words 'plus tard' is, of course, only a mistake of the copyist of that MS.

7) Ex conject.; MS यन्मयार्कतो. I surmise the superfluous र is due to the avagraha, which may have stood in A.

8) MS विरामयेय°.

9) MS °रितंमा अस्य.

10) Anusvāra wanting in MS.

तेन मम शासने प्रब्रज्य सर्वलेशप्रहाणादर्कह्वं साक्षात्कृतम् । तस्मात्तर्हि भिन्नव एवं
शिक्षितव्यं यन्मात्सर्यप्रहाणाय व्यापत्तव्यम् । तत्कस्य हेतोः । एते दोषा न भविष्यन्ति
ये ज्ञाम्बालस्य पृथग्जनभूतस्य एष एव गुणगणो भविष्यति यो ऽसौ ⁽¹⁾ तस्यैवार्कह्वप्राप्त-
स्येत्येवं वो भिन्नवः शिक्षितव्यम् ॥

5 इमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो ऽन्ये च देवासुरगहूडकिन्नरमहोरगादयो भग-
वतो भाषितमभ्यनन्दन् ⁽²⁾ ॥

1) The supplement agrees with the usual conclusion of such spiritual exhortation, cp. *supra* p. 204, 15.

2) After this and the number ४५, which in B has been erased with big strokes, MSS — except D — have this paragraph: अत्रदानशतके पञ्चमी उदानमाशा समाप्ता ॥ Then follows the uddāna of the 6th varga.

यस्यैविक्रमाणि मशाय कस्यैवावश्रीविक्रमो (कोमप्रियाजीववक्र...) वा श्रीमश...
याजनिववहिरौवस्यदिरीरयुष्टिभ्यां कानिदिव मयाविदुयावदत्रा (तामिः) कश्चिद्वयं
पानिनिविदियतिवस्यनकात्रा (कोला (कय...) कानिउत्तुगयोवासायासिउत्तमम
हिनित्तारिउत्तुगमहृणयारमसिउत्तुसायेकशययिअदेकसमासात्तुला...
हिनित्तारिउत्तुगमहृणयारमसिउत्तुसायेकशययिअदेकसमासात्तुला...
हिनित्तारिउत्तुगमहृणयारमसिउत्तुसायेकशययिअदेकसमासात्तुला...
हिनित्तारिउत्तुगमहृणयारमसिउत्तुसायेकशययिअदेकसमासात्तुला...

A

मशयिस्त्रोनीमदद्विद्यागवर्हतामकोलागवर्हययकस्यैविक्रमो (कोमप्रियाजीववक्र...) वा श्रीमश...
याजनिववहिरौवस्यदिरीरयुष्टिभ्यां कानिदिव मयाविदुयावदत्रा (तामिः) कश्चिद्वयं
पानिनिविदियतिवस्यनकात्रा (कोला (कय...) कानिउत्तुगयोवासायासिउत्तमम
हिनित्तारिउत्तुगमहृणयारमसिउत्तुसायेकशययिअदेकसमासात्तुला...
हिनित्तारिउत्तुगमहृणयारमसिउत्तुसायेकशययिअदेकसमासात्तुला...
हिनित्तारिउत्तुगमहृणयारमसिउत्तुसायेकशययिअदेकसमासात्तुला...
हिनित्तारिउत्तुगमहृणयारमसिउत्तुसायेकशययिअदेकसमासात्तुला...

B

कावयवर्धयोधविद्यायलानिवाहमानयवसायमावर्तयोमशकसैलाभिमां (कोमप्रियाजीववक्र...) वा श्रीमश...
याजनिववहिरौवस्यदिरीरयुष्टिभ्यां कानिदिव मयाविदुयावदत्रा (तामिः) कश्चिद्वयं
पानिनिविदियतिवस्यनकात्रा (कोला (कय...) कानिउत्तुगयोवासायासिउत्तमम
हिनित्तारिउत्तुगमहृणयारमसिउत्तुसायेकशययिअदेकसमासात्तुला...
हिनित्तारिउत्तुगमहृणयारमसिउत्तुसायेकशययिअदेकसमासात्तुला...
हिनित्तारिउत्तुगमहृणयारमसिउत्तुसायेकशययिअदेकसमासात्तुला...
हिनित्तारिउत्तुगमहृणयारमसिउत्तुसायेकशययिअदेकसमासात्तुला...

C

हिनित्तारिउत्तुगमहृणयारमसिउत्तुसायेकशययिअदेकसमासात्तुला...
हिनित्तारिउत्तुगमहृणयारमसिउत्तुसायेकशययिअदेकसमासात्तुला...
हिनित्तारिउत्तुगमहृणयारमसिउत्तुसायेकशययिअदेकसमासात्तुला...
हिनित्तारिउत्तुगमहृणयारमसिउत्तुसायेकशययिअदेकसमासात्तुला...
हिनित्तारिउत्तुगमहृणयारमसिउत्तुसायेकशययिअदेकसमासात्तुला...
हिनित्तारिउत्तुगमहृणयारमसिउत्तुसायेकशययिअदेकसमासात्तुला...

D

षष्ठो वर्गः ।

⁽¹⁾कृष्णासर्प इति ५१ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवाहैर्देवैः[48b]र्नगैर्यत्नैरसुरैर्गर्हैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयज्ञासुरगुरु-
 उकिन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयना- 5
 सनूगानप्रत्ययभेषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घो राजगृहमुपनिश्चित्य विहरति वेणुवने
 कलन्दकनिवासे । राजगृहे नगरद्वारे अन्यतरो गृहपतिराद्यो महाधनो महाभोगो वि-
 स्तीर्णविशालपरिग्रहो वैश्रवणधनसमुदितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी । स च मत्सरी
 कुटुकुञ्चक आगृहीतपरिष्कारः काकायापि बलिं न प्रदातुं व्यवस्यति । स ⁽²⁾अमणत्रा-
 क्षणवनीपकान्दृष्ट्वा चित्तं प्रदूषयति स्वके चोद्यन्ते ⁽³⁾महान्द्विरण्यसुवर्णस्य राशिः स्था- 10
 पितः ॥ स तत्र ⁽⁴⁾गृहोऽध्यवसितः कालगतः ॥

1) In MS this uddāna of the sixth varga precedes: उद्दानं कृष्णासर्पश्च चन्द्रश्च
 साला श्रीमतिरेव च ॥ वस्त्रं शुक्रश्च हूतश्च महिषः पोषधश्चैव [query पोषधश्च वै?]
 मान्सो भवति पश्चिमः ॥

2) MS अवणा°.

3) MS महाहि°.

4) Ex conject.; MS वृद्धोध्यावसितः. This corruption must have existed al-
 ready in the manuscript used by the author of the Kalpadrumāv. For K., f.
 24a 6, the parallel passage runs thus: ततः काले स वृद्धोभूद्भोगो काले गतोपि हि,
 where रोगी has been added by the paraphrast himself. My correction is con-
 firmed by the Tibetan, cp. Feer p. 198, n. 2.

स कालं कृत्वा तस्यैवोपरि आशीविष उत्पन्नो महाङ्कृष्णसर्पो दृष्टिविषः । अथ
 पे तद्बुद्धानं जनकायाः प्रविशति तान्प्रेक्षितमात्रेण जीविताद्यपरोपयति । एष च शब्दो
 राजगृहे नगरे समस्तो विसृतः पे अमुकमुद्धानं प्रविशति सर्वं ते निधनमुपयात्तीति ।
 जनकापेन च राज्ञे बिम्बिसाराय निवेदितम् ॥ अथ राज्ञो बिम्बिसारस्यैतद्भवत् । कस्तं
 5 शक्यति विनेतुमन्यत्र बुद्धाद्भवत् इति ॥

अथ राज्ञा बिम्बिसारो महाजनकायपरिवृतो येन भगवांस्तेनोपसंक्रान्तः । उपसं-
 क्रम्य भगवतः पादौ शिरसा वन्दित्वाकान्ते निषण्णः । एकात्तनिषण्णं राजानं बिम्बिसारं
 भगवान्धर्म्या कथया संदर्शयति समादापयति समुत्तेजयति संप्रहर्षयति । अनेकर्पयिषा
 धर्म्या कथया संदर्शयति समादाप्य समुत्तेज्य संप्रहर्ष्य तूष्णीम् । अथ राज्ञा बिम्बिसार
 10 उत्थायासनादेकांसमुत्तरासङ्गं कृत्वा दक्षिणं ज्ञानुमण्डलं पृथिव्यां प्रतिष्ठाप्य येन भगवां-
 स्तेनाञ्जलिं प्रणम्य भगवत्तमिदमवोचत् । इह भगवन्नाजगृहे नगरे ऽमुष्मिन्बुद्धानि महा-
 नाशीविषः कृष्णसर्पो दृष्टिविषः प्रतिवसति महाजनविप्रघातं करोति साधु भगवांस्तं
 विनयेदनुकम्पामुपादयेति । अधिवासयति भगवान्नाज्ञो बिम्बिसारस्य तूष्णीभावेन । अथ
 राज्ञा बिम्बिसारो भगवतस्तूष्णीभावेनाधिवासनां विदिवा भगवतः पादौ शिरसा वन्दि-
 15 त्वात्थायासनात्प्रक्रान्तः ॥

अथ भगवांस्तस्या एव रात्रेरत्ययात्पूर्वाङ्गे निवास्य पात्रचीवरमादाय येन तद्-

1) B °सया (the stroke of the ā looks as if effaced), D °सर्पा, C °सया, P °सर्प.

2) Ex conject., cp. K. (f. 24 a 7) विससारीष वृत्ताज्ञो राजगृहे समस्ततः; MS
 निमतः.

3) In Buddhistic Sanskrit शक्यति = शक्नोति is not unfrequent. See f. i. Divy. 111, 10 na çakyāmi sthito gantum. 358, 10 yadi moktum na çakyāmi kaṇṭhāt çvakunapaṃ svayam. 303, 30. 398, 13. 486, 11.

4) MS धर्माया कथया (D धर्मकथया).

5) Ex conject.; MS तस्यमेव रात्रौ घृत्यया°. The original reading is easily elicited from K. (f. 24 b 7 foll.), where it is hidden under a slight corruption, the Ms. having अथ श्रीभगवान्बुद्धः वद्वात्रर्भयान्मुनिः, which is to be corrected into °द्धः तद्वात्रेरत्ययान्मुनिः.

द्यानं तेनोपसंक्रान्तः । उपसंक्रम्य भगवता सूर्यसकृद्भातिरेकप्रभाः कनकवर्णा मरीचय
 उत्सृष्टा यैस्तदुद्यानं सर्वमवभासितं कल्पसकृद्वपरिभाविताश्च मैत्र्यंशव उत्सृष्टा यैरस्य
 स्पृष्टमात्रं शरीरं प्रह्लादितम् ॥ अथ स आशीविष इतश्चासुतश्च प्रेक्षितुमारब्धः कस्य
 प्रभावान्मम शरीरं प्रह्लादितमिति । अथासौ दर्श बुद्धं भगवत्तं द्वात्रिंशता महापुरुष-
 लक्षणैः समलङ्कृतमशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं व्यानप्रभालङ्कृतं सूर्यसकृद्भातिरे- 5
 कप्रभं ब्रह्ममिव रत्नपर्वतं समक्षतो भद्रकं सकृदर्शनाच्चानेन भगवतो ऽत्तिके चित्तं प्रसा-
 दितं प्रसन्नचित्तस्य च भगवता तन्मट्या ⁽³⁾ गत्यास्तन्मट्या योन्या धर्मो देशितः । भद्रमुख
 त्वयैवैतद्भव्यमुपाजितं येन त्वाशीविषगतिमुपपादितः साधु ममात्तिके चित्तं प्रसाद्या-
 स्माच्च निधानाच्चित्तं विरागय मा क्वेतेतः कालं कृत्वा नरकेषूपपत्स्यस इति । यदास्य
 भगवता ज्ञातिः स्मारिता तदा रोदितुं प्रवृत्तः ॥ अथ भगवांस्तस्यां विलायां गाथे भाषते । 10

इदानीं किं करिष्यामि तिर्यग्योनिगतस्य ते ।

अक्षयप्रतिपन्नस्य किं रोदिषि निरर्थकम् ॥

साधु प्रसाद्यतां चित्तं महाकारुणिके जिने ।

तिर्यग्योनिं विरागयेह ततः स्वर्गं गमिष्यसीति ॥

यावद्भगवता पात्रे प्रतिपद्य वेणुवनं नीतः ॥ अत्राक्षरे राज्ञा मागधेन जनकापेन च श्रुतं 15
 यथासावाशीविषो भगवता विनीत इति ॥ ⁽⁵⁾

अथासावाशीविषः स्वाश्रयं ब्रुमुप्सनानो ⁽⁶⁾ ज्नाकारतां प्रतिपन्नः । भगवतो ऽत्तिके

1) Ex conject.; MS सर्वमभिभा°. Cp. *supra* p. 17, 10 and 31, 9.

2) MS °दितः ।

3) Ex conject.; MS गत्यास्तन्मट्या. Cp. a similar passage in *avad.* nr. 58.

4) Ex conject.; MS °गतिउप°.

5) In *Kalpadrūmāvadānamālā* Bimbisāra, after hearing the taming of the serpent, abounds in praise of the Buddha. Perhaps some phrase of that purport had originally its place also in our text, which is here somewhat abrupt, indeed.

6) I have added the *avagraha*, as often. K. f. 27 b 1 निराकारो मृतः.

चित्तं प्रसाद्य कालगतः प्रणीतेषु देवेषु त्रयस्त्रिंशेषूपपन्नः ॥ धर्मता खलु देवपुत्रस्य
 वा [49a] देवकन्याया वाचिरोपसंपन्नस्य त्रीणि चित्तान्युत्पद्यन्ते⁽¹⁾ कुतश्च्युतः⁽²⁾ कुत्रोपपन्नः
 केन कर्मणोति । पश्यत्याशीविषेभ्यश्च्युतः प्रणीतेषु देवेषु त्रयस्त्रिंशेषूपपन्नो भगवतो
 ऽस्तिके चित्तं प्रसाद्येति । अथाशीविषपूर्वकस्य देवपुत्रस्यैतद्भवत् । न मम प्रतिद्वपं
 5 स्याद्यदहं पर्युषितपरिवासो भगवत्तं दर्शनापोपसंक्रमेयं यन्नृहमपर्युषितपरिवास एव
 भगवत्तं दर्शनापोपसंक्रमेयमिति । अथाशीविषपूर्वको देवपुत्रश्चलविमलकुण्डलधरो द्वा-
 रार्धहारविराजितगात्रो मणिरत्नचित्रचूडः कुङ्कुमतमालपत्रस्पृक्कादिसंसृष्टगात्रस्तस्या-
 नेव रात्रौ दिव्यानामुत्पलपद्मकुमुदपुण्डरीकमन्दारकाणां पुष्पाणामुत्सङ्गं पूरयित्वा
 सर्ववेणुवनं कलन्दकनिवापमुदारेणावभासेनावभास्य भगवत्तं पुष्यैरवकीर्य भगवतः पुर-
 10 स्तान्निषण्णो धर्मश्रवणाय । अथ भगवानाशीविषपूर्वकस्य देवपुत्रस्याशवानुशयं धातुं
 प्रकृतिं च ज्ञात्वा तादृशीं⁽⁴⁾ चतुरार्यसत्यसंप्रतिवेधिकां⁽⁵⁾ धर्मदर्शनां कृतवान्यां श्रुत्वाशी-
 विषपूर्वकेण देवपुत्रेण विंशतिशिखरसमुद्भूतं सत्कायदृष्टिशैलं ज्ञानवज्रेण भित्त्वा स्रोतग्रा-
 पत्तिलालं प्राप्तम् । स दृष्टसत्यस्त्रिहृदानमुदानयति । इदमस्माकं भद्रे न मात्रा कृतं न
 पित्रा न राज्ञा न देवताभिर्नष्टेन स्वजनबन्धुवर्गण न पूर्वप्रेतेर्न⁽⁷⁾ श्रमणत्राह्मणैर्यद्भवता-
 15 स्माकं कृतम् । उच्छोषिता रुधिराश्रुसमुद्भा लङ्किता अस्त्रिपर्वताः⁽⁸⁾ पिहितान्यपायद्वा-
 राणि विवृतानि स्वर्गमोक्षद्वाराणि प्रतिष्ठापिताः स्मो देवमनुष्येषु । आह च ।

1) MS °त्पद्यते.

2) MS कुतोपप°.

3) Sic B, D मन्दारवानां, I suppose the original reading to have been मन्दार-
 कादीनां, cp. *supra*, p. 259, 12.

4) MS तादृशी(D तादृशी).

5) Anusvāra wanting in MS.

6) B सत्वाय°, D corr.

7) MS श्रवण°.

8) Visarga wanting in MS.

तवानुभावात्पिहितः सुघोरो ह्यपायमार्गो वक्रुदोषयुक्तः ।
 अथावृता⁽¹⁾ स्वर्गगतिः सुपुण्या⁽²⁾ निर्वाणमार्गश्च मयोपलब्धः ॥
 तदाश्रयाच्चात्मपेतदोषं मयाद्य शुद्धं सुविशुद्धं चतुः ।
 प्राप्तं च शान्तिं⁽⁴⁾ पदमार्यकात्तं तीर्णश्च दुःखार्णवपारमस्मि⁽⁵⁾ ॥
 नरवरेन्द्र नरामरपूजित विगतत्रन्मन्नरामरणामय ।
 भवसकृन्नसुडुर्लभदर्शन सफलमद्य मुने तव दर्शनमिति ॥
 अवनम्य ततः प्रलम्बहृत्कारः चरणी द्वावभिवन्द्य ज्ञातकृष्यः ।
 परिगम्य च दक्षिणं त्रितारिं सुरलोकाभिमुखो दिवं नगाम ॥

5

अथाशीविषपूर्वको देवपुत्रो वणिगिव लब्धलाभः संपन्नसस्य इव कर्षकः शूर इव
 विन्नितसद्योमः सर्वरोगपरिमुक्त इवानुरो यया विभूत्या भगवत्सकाशमुपगतस्तथैव वि- 10
 भूत्या तस्यामेव रात्रौ राज्ञो विम्बिसारस्य सकाशमुपसंक्रम्य सर्वं राजकुलमुदारेणावभा-
 सेनावभास्य राजानं प्रबोध्य एतड्वाच । महारान उतिष्ठ⁽⁶⁾ किं स्वपियोति ॥ अथ
 राजा प्रबुद्धः पश्यति तमुदारमवभासं तं च देवपुत्रम् । दृष्ट्वा प्रीतिमनास्तं पप्रच्छ कस्त्व-
 मिति ॥ स कथयत्यहं स⁽⁸⁾ दृष्ट्वाशीविषो भगवता तत्रोग्याने विनीतः कालं कृत्वा प्रणीतेषु
 देवेषु त्रयस्त्रिंशेषूपपन्नः भगवत्तच्च मे पर्युपास्य सत्यदर्शनं⁽¹⁰⁾ कृतम् । स इदानीं प्रबोध- 15

1) MS °वृताःस्व°.

2) MS °पुण्यो.

3) MS मय्यद्य.

4) Anusvāra wanting in MS.

5) MS °पारमस्मिन्नरवरेन्द्र.

6) So MS, D उतिष्ठ उतिष्ठ किं.

7) Ex conject.; MS प्रीतिमना°. Cp. *supra*, p. 210, 4 and *Wiener Ztschr.*, XVI, 344.8) MS दृष्ट्वा° (D दृष्ट्वा!). It seems that *dr̥ṣṭyāc̣iṣaḥ* is equivalent to *dr̥ṣṭi-
viṣa āc̣iṣaḥ*, and means 'whose eyes have the effect of poisonous teeth'.

9) Ex conject.; MS ततोयाने.

10) B °दर्शन, D corr.

यामि । गत्वा तदुद्धानममुकस्मात्⁽¹⁾प्रदेशान्महानिधानमुत्पाद्य⁽²⁾ मम नाम्ना भगवत्तं सम्प्रा-
वकसङ्घं भोजय दक्षिणादेशनां च कारयेति । अथिवासयति राज्ञा बिम्बिसारो देवपुत्रस्य
तूष्णीभावेन । अथाशीविषपूर्वको देवपुत्रो राज्ञस्तूष्णीभावेनाधिवासनां विदित्वा तत्रैवा-
त्तर्कितः ॥

- 5 अथ स राज्ञा बिम्बिसारस्तस्यामेव⁽³⁾ रात्रौ मागधानां पौरज्ञानपदानां निवेद्य
तदुद्धानं गत्वा निधानमुत्पाद्य⁽²⁾ भगवत्तं सम्प्रावकसङ्घं त्रैमास्यं भोजयित्वा भगवत्तं पप्रच्छ ।
कानि भगवन्नाशीविषपूर्वकेण देवपुत्रेण कर्माणि कृतानि येनाशीविषेषूपपन्नः कानि
कर्माणि कृतानि येन देवेषूपपन्नः सत्यदर्शनञ्च कृतमिति ॥ भगवानाह । पत्तेनातिमात्रो⁽⁴⁾
लोभ उत्पादितः अमणब्राह्मणवनीपकानां चास्तिके चित्तं प्रदूषितं तेनाशीविषेषूपपन्नः ।
10 यन्ममास्तिके [49 b] चित्तं प्रसादितं तेन देवेषूपपन्नः । काश्यपे च सम्यक्संबुद्धे उपासकभूतेन
शरणगमनशिक्षापदग्रहणं कृतं तेन सत्यदर्शनं कृतमिति । तस्मात्तर्कं महाराज्ञ मात्सर्य-
प्रह्लाणाप⁽⁵⁾ व्यापत्तव्यमेते दोषा न भविष्यन्ति ये आशीविषस्य दृष एव गुणगणो भवि-
ष्यति यस्तस्यैव देवपुत्रस्येत्येवं ते महाराज्ञ शान्तितव्यम् ॥ अथ राज्ञा बिम्बिसारो
भगवतो भाषितमानन्द्यानुमोद्य भगवतः पादौ शिरसा वन्दित्वात्वायासनात्प्रक्रान्तः ॥
15 इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो ऽन्ये च देवासुरगरूडकिन्नरमहोरगादयो भग-
वतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) MS °कस्मान्प्रदे°.

2) In B °पाद्य is somewhat indistinct, the copyist of P doubtless read it as °पाद्य. Cp. *supra* p. 267, n. 4.

3) B °मेवं, D corr.

4) MS पत्तेनाधिमात्रो.

5) MS व्यापत्तव्यं एते.

चन्द्र इति ५२ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मग्नितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रे-
 ष्ठिभिः सार्धत्राक्षैर्देवैर्नगरैर्नैरसुरैर्गर्हैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगर्हडकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासनगू-
 नप्रत्ययभेषज्यपरिष्काराणां सम्प्रावकसङ्घः श्रावस्त्यां विहरति जेतवने ऽनाथपिण्डद- 5
 स्यारामे । श्रावस्त्यामन्यतमः कर्षकी ब्राह्मणः । तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम् । स
 तथा सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः पत्नी
 श्रापन्नमञ्जु संवृता । साष्टानां वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता । दार्को ज्ञातो⁽¹⁾ ऽभि-
 द्रयो दर्शनीयः प्रासादिकः सर्वजनमनोनयनप्रह्लादनकरः । तस्य ज्ञातौ ज्ञातिमहं कृत्वा
 नामधेयं व्यवस्थाप्यते किं भवतु दार्कस्य नामेति । ज्ञातय ऊचुः । यस्मादस्य ज्ञातौ 10
 सर्वलोकानां⁽²⁾ नयनप्रह्लादनं⁽³⁾ तस्माद्भवतु अस्य दार्कस्य चन्द्र इति नामेति । स च तेन
 ब्राह्मणेन कृच्छ्रेण लब्धो न चास्यान्यः पुत्रो न उद्दिता ॥

स उन्नीतो वर्धितो महान्संवृतः । स सर्वलोकप्रह्लादनकरत्वाद्ब्राह्मणगृहपतिभिः

1) MS ज्ञातः श्रभि°.

2) In B the two akṣaras after सर्वलो are hidden under a blur. I have adopted the reading of D, which represents probably B's original one.

3) Ex conject.; MS नयनप्रह्लादितस्तस्मा°, which is quite meaningless. One might also suppose नयनप्रह्लादनं <कृते>. The parallel passage in Kalpadrumāva. (f. 114 b 7) is: यस्माद्दार्को ऽयं तवात्मजः । लोकचतुर्नोह्लादकरणाद्धि मनोहरः ॥

4) Ex conject.; MS नाम्नाः ।

कृतं नगरमन्वाह्निपद्यते⁽¹⁾ इति स ब्राह्मणस्तस्मिन्भूयस्या मात्रया⁽²⁾ ऽध्यवसितो नित्यमेव
क्रमस्थानशट्यासु संरक्षणपरो ऽवतिष्ठते ॥ तस्य च ब्राह्मणस्यानाथपिण्डदसमीपे गृहम् ।
अथ स ब्राह्मणदारको ऽनाथपिण्डदसंसर्ग⁽³⁾ञ्जितवनं गत्वा बुद्धवचनं शृणोति । तेन भग-
वच्छासने⁽⁴⁾ प्रसादः प्रतिलब्धः ॥ स चाल्पायुष्कः कालं कृत्वा प्रणीतेषु देवेषु त्रयस्त्रिंशेषू-

5 पपन्नः ॥

धर्मता खलु देवपुत्रस्य वा देवकन्याया वाचिरोपपन्नस्य त्रीणि चित्तान्युत्पद्यन्ते
कुतश्च्युतः कुत्रोपपन्नश्च केन कर्मणेति । पश्यति मनुष्येभ्यश्च्युतः प्रणीतेषु देवेषु त्रयस्त्रिं-
शेषूपपन्नो भगवतो ऽस्तिके चित्तमभिप्रसाद्येति ।⁽⁵⁾ अथ ब्राह्मणपूर्विणो देवपुत्रस्यैतद्भवत् ।
न मम प्रतिहृतं स्याद्यद्दहं पर्युषितपरिवासो भगवत्तं दर्शनायोपसंक्रमेयं यन्नृहमपर्युषितप-
10 र्वास एव भगवत्तं दर्शनायोपसंक्रमेयमिति । अथ⁽⁷⁾ ब्राह्मणपूर्वको देवपुत्रश्चलविमलकु-
ण्डलधरो ह्यारार्धहारविराजितगात्रो मणिरत्नविचित्रचूडः कुङ्कुमतमालपत्रस्पृक्तादिसं-
सृष्टगात्रस्तस्यामेव रात्रौ दिव्यानामुत्पलकुमुदपुण्डरीकमन्दारकाणां⁽⁸⁾ पुष्पाणामुत्सङ्गं
पूरयित्वा सर्वज्ञेयवनमुद्गारेणावभासेनावभास्य भगवत्तं पुष्पैरवकीर्य भगवतः पुरस्तान्नि-
पणो धर्मश्रवणाय । अथ भगवान्ब्राह्मणपूर्वकस्य देवपुत्रस्याशयानुशयं⁽⁹⁾ धातुं प्रकृतिं च
15 ज्ञात्वा तादृशो⁽⁹⁾ चतुरार्यसत्यसंप्रतिवेधिको धर्मदेशनां कृतवान्यां श्रुत्वा⁽⁷⁾ ब्राह्मणपूर्वकेण
देवपुत्रेण त्रिंशत्तिशिवरसमुद्गतं सत्कायदृष्टिशैलं ज्ञानवज्रेण भित्त्वा स्रोतघापत्तिफलं

1) Ex conject.; MS °ह्निपद्येत इति.

2) The avagraha is in MS.

3) Ex conject.; MS °संसर्गञ्जित°.

4) MS प्रसादप्रति°.

5) MS has between अथ and ब्राह्मण° the akṣara स, which is here superfluous and unmeaning.

6) MS क्रमेयं.

7) Ex conject.; MSS have thrice °पूर्वि(or पूर्व्वि)क°, once (p. 297, 13) °पूर्वक.

Cp. *supra*, p. 292, 4 and 6 घाशीविपपूर्वक.

8) Cp. *supra*, p. 282 n. 5 and p. 259, 12.

9) Anusvāra wanting in MS.

प्राप्तम् । स दृष्टमत्यस्त्रिरुदानमुदानयति⁽¹⁾ । इदमस्माकं भदत्त न मात्रा कृतं न पित्रा न राज्ञा
 न देवताभिर्नेष्टेन⁽²⁾ स्वजनवन्धुवर्गेण न पूर्वप्रैतेर्न अमणब्राह्मणैर्षद्भगवतास्माकं कृतम् ।
 उच्छेयिता रुधिराश्रुसमुद्रा लङ्किता अ[50 a]स्थिपर्वताः पिकितान्यपापद्वाराणि विवृ-
 तानि स्वर्गमोक्षद्वाराणि प्रतिष्ठापिताः⁽⁴⁾ स्मो देवमनुष्येषु । आह च ।

तवानुभावात्पिकितः सुधोरो ह्यपायमार्गो बद्धदोषयुक्तः ।

5

अपावृता स्वर्गगतिः सुपुण्या निर्वाणमार्गश्च मयोपलब्धः ॥

त्वदाश्रयाच्चाप्तमपेतदोषं मयाद्य शुद्धं सुविशुद्धं चतुः ।

प्राप्तं च शातं पदमार्यक्रान्तं तीर्णाश्च दुःखार्णवपारमस्मि ॥

नरवरेन्द्र नरामरपूजित विगतज्ञन्मज्ञरामरणामय ।

भवसकृत्समुडुर्लभदर्शनं सफलमद्य मुने तव दर्शनमिति ॥

10

अवनम्य ततः प्रलम्बहारश्चरणी द्वावभिवन्ध्य ज्ञातकर्षः ।

परिगम्य च दक्षिणं जितारिं सुरलोकाभिमुखो दिवं जगाम ॥

अथ ब्राह्मणपूर्वको देवपुत्रो वणिगिव लब्धलाभः सस्यसंपन्न इव कर्षकः शूर इव
 जितसंघ्रामः सर्वरोगपरिमुक्त इवातुरो यया हि विभूत्या भगवत्सकाशमागतस्तथैव
 विभूत्या स्वभवेन गतः ॥

15

भित्तवः पूर्वरात्रापररात्रं जगारिकायोगमनुयुक्ता विहरन्ति । तैर्दृष्टो⁽⁶⁾ भगवतो

1) MS दृष्टमत्व°.

2) MS °नयति.

3) In B at the bottom of the page न has wrongly been added to be inserted before स्वजन°, in P it has been put into the text; in C it has become र; D has °नेष्टेन वन्धुस्वजनवन्धु°.

4) Visarga wanting in MS. — B °पितास्मो.

5) B इवा, D corr.

6) MS तैर्दृश्यो (D तैः पश्यो!). Cp. *supra*, p. 273, 7.

गतिके उदारो ऽवभासः । यं दृष्ट्वा संदिग्धा भगवन्तं पप्रच्छुः । किं भगवन्नस्यां रात्रौ
 भगवन्तं दर्शनाय ब्रह्मा सहाम्पतिः शक्रो देवेन्द्रश्चत्वारो लोकपाला उपसंक्राताः ॥ भग-
 वानाह । न भिन्नवो ब्रह्मा सहाम्पतिर्न शक्रो देवेन्द्रो नापि चत्वारो लोकपाला मां
 दर्शनायोपसंक्राता अपि यो ऽसावेकपुत्रको ऽस्य ब्राह्मणस्य पुत्रो ऽल्पायुष्कः कालगतः
 5 <स> ममात्तिके चित्तमभिप्रसाद्य प्रणीतेषु देवेषु त्रयस्त्रिंशेषूपपन्नः । सो ऽस्यां रात्रौ मत्स-
 काशमुपसंक्रातस्तस्य मया धर्मा देशितो दृष्टस्तद्यश्च स्वभवनं गतः ॥

अत्र चात्तरे स ब्राह्मणस्तमेकपुत्रकमिष्टं कात्तं प्रियं मनायं⁽¹⁾ तात्तमप्रतिभूलं प्रम-
 शाने निर्दृत्योत्सङ्गे कृत्वा करुणकरुणं विलपन्कथयति ह्य पुत्रक ह्य एकपुत्रकेति ।
 ज्ञातयः सुबह्वपि शोकविनोदनं⁽²⁾ कुर्वाणा न शक्नुवत्युत्थापयितुम् । स काकुरुरश्चसृ-
 10 गालगृध्रपरिवृतः प्रकीर्णकेशीभिः स्त्रीभिरनुगतो महान्नकायेन चोद्दीह्यमाणस्तिष्ठति ॥
 ततो ऽस्य पुत्रो देवभूतः पितरं परिदेवमानं दृष्ट्वा कारुण्यदाकम्पितहृदयः पितुः शोक-
 विनोदनार्थमृषिवेषधारिणमात्मानमभिनिर्माय श्मशानसमीपे पञ्चतपोवस्थितः⁽³⁾ ॥ अथ स
 ब्राह्मणस्तमृषिं पप्रच्छ । भो महर्षे अनेन तपसा किं प्रार्थयस इति ॥ ऋषिराह । रात्र्यं
 प्रार्थये⁽⁴⁾ सौवर्णाश्च मे रथः स्यान्नानारत्नविचित्रः सूर्यचन्द्रमसौ रथचक्रे स्यातां चत्वारश्च
 15 लोकपालाः पुरस्तात्त्रयेयुः सो ऽहं तं रथमभिरुक्ष्येमां मह्यपृथिवीमन्वाह्णोऽप्येति⁽⁵⁾ ॥
 ब्राह्मणः कथयति ।

1) MS प्रयमनायं (D प्रेमनायं).

2) B °विनोदनकु°, likewise C; D शोकदनोन्कु°, P °विनोदेनकु°.

3) Irregular sandhi, cp. *supra*, p. 20 n. 6.

4) MS प्रार्थय.

5) The Kalpadrumāvadāna paraphrases this vratābhiprāya in this manner:

ब्राह्मण प्रार्थये रात्र्यं सौवर्णाश्च (ms. °र्णास्य) रथो मम ।
 नानारत्नविचित्रः स्यात्सपताकाधजान्वितः ॥

यदि वर्षशतं पूर्णं⁽¹⁾ तदिष्यसि निरत्तरम् ।

न लप्स्यसे⁽²⁾ ऽपि तत्स्थानं⁽³⁾ परमतपसापि क्हीति ॥

श्रियः कथयति । त्वं च पुत्रनेन मृतकुणपेनाशुचिना परमदुर्गन्धेन⁽⁴⁾ शयेन काष्ठभूतेन किं प्रार्थयस इति ॥ ब्राह्मणः प्राह । प्रियो मे एकपुत्रकः कालगतस्तं प्रार्थय इति ॥ श्रियराह ।

यदि वर्षशतं पूर्णं रोदिष्यसि निरत्तरम् ।

न लप्स्यसे ऽपि तं पुत्रं हृदितेन हि किं तवेति⁽⁵⁾ ॥

ततस्तस्य ब्राह्मणास्य भूतमृषिवचनमवगत्य प्रसादो जातः प्रसादज्ञातश्चाह । कस्व-

रथचक्रेपि तौ स्यातां सूर्यचन्द्रमसौ मम ।

चत्वारो लोकपालास्ते भवेयू^(ms. ०यु) रथवाहकाः ॥

सो ऽहं तं रथमारूढ्य सर्वराजसमन्वितः ।

सर्वामिमां महापृथ्वीमन्वाह्निण्डेय सर्वदा ॥ (K., f. 120 b 7—9).

1) Ex conject.; MS तपस्तप्स्यसि निरत्तरं disturbs the metre. My correction is based on the symmetrical agreement with रोदिष्यसि, the corresponding word in the second pāda of the counterpart of this śloka.

2) In B पि is somewhat difficult to be read, being put instead of a wrong akṣara (भ or स) which it is intended to correct. The copyists taking it for हि transcribed it so. In the corresponding passage a few lines lower (l. 7), there can be no doubt about B having पि.

3) Ex conject.; MS तंस्थानं.

4) B (somewhat indistinct) शयेन or शवेन, C शयन, D शपेन, P शयेन.

5) Ex conject.; MS किं तवेति, cp. Feer, p. 204, 29. My correction is supported by the Tibetan translation: $\text{མིའི་ལོ་ལྔ་ལྔ་ལྔ་ལྔ་ལྔ་ལྔ་ལྔ་}$ ॥

6) Ex conject.; MS भूतं ॥ श्रियवचनमिवगत्वा, which is plain nonsense. Perhaps *avagatrā* is here the true form. Yet, since in the *Avadānaçataka* absolutes in *-trā* of compound verbs are excessively rare, (e. g. *supra* p. 222, 6), I have preferred *avagatya*. Here, too, the Tibetan translation འདོད་ལོ་སྐྱུ་ལྔ་ seems to favour the correction. As to *bhūtam*, which is rendered by Tibetan འདོད་ 'true', it is here a synonym of *satya*.

मिति ॥ तत ऋषिस्तं वेषमन्तर्धाप्य स्ववेषेण स्थित्वा पितरमाह । अहं ते स एकपुत्रनो भगवतो ऽन्तिके चित्तं प्रसाद्य कालगतः प्रणोतिषु देवेषु त्रयस्त्रिंशद्विषूषपन्नस्तव शोकविनो-
दनार्थमिहागत एहि त्वं तात बुद्धं भगवत्तं शरणं गच्छ अप्येव त्वमपि संसारसमतिक्रामं कुर्या इति ॥

5 अथ स ब्राह्मणो मृतशरीरमपह्नाय येन भगवांस्तेनोपसंक्रान्तः । उपसंक्रम्य भगवतः पादाभिवन्दनं कृत्वा पुरस्तान्निषण्णो धर्मश्रवणाय । तस्मै भगवता चतुरार्यसत्यसंप्रतिवे-
धिकी धर्मदेशना कृता यां श्रुत्वा तेन ब्राह्मणेन विंशतिशिखरसमुद्रतं⁽²⁾ सत्कायदृष्टिशैलं ज्ञानवज्रेण⁽³⁾ भिन्ना स्रोतः[50b]श्रापतिफलं प्राप्तम् । स लब्धोद्यो लब्धलाभो भगवतः पारौ शिरसा वन्दित्वा भगवत्तं त्रिः प्रदक्षिणीकृत्य प्रक्रान्तः ॥

10 ततो भिन्नवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । पश्य भगवन्त्या-
वदनेन देवपुत्रेणाप्यं पिता शोकं विनोद्य सत्यदर्शने प्रतिष्ठापित इति ॥ भगवानाह । किमत्र भिन्नव आश्चर्यं यदनेनैतर्हि दृष्टसत्येन पिता परित्रातः ।⁽⁴⁾ यत्त्वेनातीति ऽध्वनि पृथग्ज्ञेन सता यावत्तिरपि पिता जीविताद्यवरोप्यमाणः परित्रातः तच्छृणुत् साधु च⁽⁵⁾ सुष्ठु च मनसि कुरुत भाषिष्ये ।

15 भूतपूर्वं भिन्नवो ऽतीति ऽध्वनि वाराणस्यां नगर्यामन्यतमः पारदारिकः । तस्य पुत्रो भद्रः कल्याणाशयो⁽⁶⁾ ऽतीव लोकस्याभिमतः ॥ यावदस्य पित्रा चौर्यं कृतम् । ततो राज्ञा वध्यतामित्याज्ञप्तम् । ततः पुत्रेण यावत्तिरपि राजानं विज्ञाप्य इष्टेन जीवितेना-
च्छादितः ॥

1) B संसारसमति°, D corr. I suppose *samatikrāman* must be corrected into *samatikraman* according to grammar, and cp. Divy. 164, 13.

2) Anusvāra wanting in MS.

3) B ज्ञानवज्रेण, DP corr.

4) MS यत्त्वं°.

5) D adds साधु च.

6) MS °शयः ॥ अ° (D °शयम्°).

भगवानाह । किं मन्यध्वे भिन्नवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन पारदारिक
घासीदयं स ब्राह्मणः पारदारिकपुत्रो ऽयमेव ब्राह्मणदारकः ॥

भिन्नव ऊचुः । किं कर्म कृतं येन पितापुत्राभ्यां सत्यदर्शनं कृतमिति ॥ भगवा-
नाह । काश्यपे सम्यक्संबुद्धे उपासकभूताभ्यां शरणगमनशिक्षापदग्रहणं कृतं तेनेदानीं
सत्यदर्शनं कृतम् । तस्मात्तर्हि भिन्नवस्सर्वसंस्कारा अनित्याः सर्वधर्मा घनात्मानः शान्तं 5
निर्वाणमिति निर्वाणो पल्लः करणीय इत्येवं वो भिन्नवः शिन्नितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो ऽन्ये च देवासुरकिन्नरगृहउमहोरगादयो भग-
वतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) Ex conject.; B कृतंनपितापुत्राभ्यां सत्य°, the 3^d akṣara न is signed by two small vertical strokes, referring to an akṣara ते, it seems, on the upper margin, but it ought to be ये; for येन is the proper word here. DP कुंतेतनपिता°, C कृतेनपिता°.

2) B °वस्सर्वसंस्कारा°, D corr.

साल इति ५३ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो रात्रभो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिस्सार्धवाकैर्देवैर्नगिर्यत्नैरसुरैर्गणैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयत्नासुरगण्डकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासनग्ला-
 5 नप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्घः आवस्त्यां विहरति ज्ञेयवने ऽनाथपिण्ड-
 स्यारामे । तेन खलु पुनः समयेन आवस्त्यां सालभञ्जिका नाम पर्व⁽¹⁾ प्रत्युपस्थितम् ।
 तत्रानेकानि प्राणिशतसङ्घानि संनिपत्य सालपुष्पाण्यादाय क्रीडन्ति रमन्ते परिचा-
 २० रन्ति ॥ यावदन्वतरा श्रेष्ठिदारिका⁽²⁾ साल⁽³⁾पुष्पाण्यादाय आवस्तीं प्रविशति भगवांश्च
 भिन्नुगणपरिवृतः आवस्तीं पिण्डाय चरित्वा निर्गच्छति । दर्श सा दारिका बुद्धं भगवत्तं
 10 द्वात्रिंशता महापुरुषलक्षणैः समलङ्कृतमशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं⁽⁴⁾ व्यामप्रभा-
 लङ्कृतं सूर्यसङ्घातिरेकप्रभं जङ्गममिव रत्नपर्वतं समन्ततो भद्रकं दृष्ट्वा च पुनः प्रसादजा-

1) Ex conject.; B has, as it seems to me, पर्वनें प्रत्यु°, but in PC it is written पर्वतं, in D पर्वत. The paraphrast of Ratnāvadaṇamālā must have read likewise पर्वतं, for such is his description:

आवस्तेयास्त(ms. त)दानेके दारिका दारकाश्च ते ।

कुसुमान्याचितुं (sic) सालभञ्जिकाष्यं गिरिं ययुः ॥ (R., f. 49 a 1).

But it is plain that *sālabhañjikā* must be the name of a festival, not of a mountain, and पर्व means 'festival', cp. *supra* p. 121, 10 and Divy. 307, 20 (*ibid.* 87, 26 the synonymous *parvaṇī*); Mhv. I, 232, 10 *parvaṇ* is a synonym of *utsava*. The *Dvāviṃṣāvadāna*, indeed, has पर्व in its corresponding passage.

2) D and P add the akṣara left out in B.

3) P wrongly supplies सार°; D साल.

4) MS व्योम°.

तया भगवान्सासलपुष्पैरवकीर्णाः । ततः प्रदक्षिणीकृत्य प्रतिनिवृत्ता भूयो ऽन्यानि गृह्-
स्यार्थं अनेष्यामीति ॥ यावद्दसौ सासलवृत्तमधिद्विधा पतिता भगवतः कृतोपस्थाना काल-
गता प्रणतिषु देवेषु त्रयस्त्रिंशेषूपपन्ना ॥

यावत्सासलपुष्पविमानालङ्कृता देवसमितिमुपसंक्रान्ता तस्मिंश्च काले शक्रो देवेन्द्र-
स्मुधर्माणां⁽¹⁾ देवसभायां देवगणस्य मध्ये बुद्धस्य वर्षा भाषते धर्मस्य सङ्घस्य च वर्षा⁽²⁾ 5
भाषते । दर्श शक्रो देवेन्द्रस्तां देवकन्यां सासलपुष्पविमानालङ्कृतामुत्तप्तकुशलमूलां दष्ट्वा
च गाथया प्रत्यभाषत ।

गात्रं केन विमृष्टकाञ्चननिभं पद्मोत्पलाभं तव ।

गात्रं⁽³⁾ श्रोत्रतुला कृतेयमिह ते देहात्प्रभा निःसृता ।

वक्त्रं केन विबुद्धपद्मसदृशं चामीकराभं तव ।

10

ब्रूहि त्वं मम देवते फलमिदं यत्कर्मज्ञं भुञ्जते ॥

देवता प्राह ।

सम्भावको नरादित्य आकीर्णो वरलक्ष्णैः ।

तत्कर्म कुशलं कृत्वा राज्ञते⁽⁴⁾ ऽभ्यधिकं मम ।

ज्ञलज्ञेन्दु वि[51a]शुद्धाभं⁽⁵⁾ वदन्⁽⁶⁾ कात्तदर्शनम् ॥

15

शक्रः प्राह ।

अहो गुणमयं क्षेत्रं सर्वदोषविवर्जितम् ।

यत्र न्यस्तं त्वया बीजमिष्टं स्वर्गापपत्तये ॥

1) Ex conject., cp. Divy. 220, 12, Jtkm. 33, 2; MS °धर्माणां (C °धर्माणा).

2) B वर्षे, D corr.

3) Ex conject.; MS गात्रशा°.

4) MS राज्ञते.

5) Anusvāra wanting in MS.

6) Ex conject.; MS वदनैका°.

को नार्चयेत्प्रवरकाञ्चनराशिगौरम् ।

सुद्धं विशुद्धकमलापतपत्तनेत्रम् ।

यत्राधिकारज्ञानितानि वराङ्गनानाम् ।

रेत्रुर्मुखानि कमलापतलोचनानि ॥

- 5 धर्मता खलु देवपुत्रस्य वा⁽¹⁾ देवकन्याया वा⁽²⁾ ऽचिरोपसंपन्नस्य त्रीणि चित्तान्युत्प-
 यन्ते कुतश्च्युतः कुत्रोपपन्नः केन कर्मणेति । सा पश्यति मनुष्येभ्यश्च्युता प्रणीतेषु देवेषु
 त्रयस्त्रिंशेषूपपन्ना भगवतो ऽस्तिके चित्तं प्रसाद्येति । अथ तस्या देवकन्याया एतद्भवत् । न
 मम प्रतिद्वयं स्याद्यदृक् पर्युषितपरिवासा भगवत्तं दर्शनायोपसंक्रामेयं यन्नहमपर्युषितप-
 रिवासा एव भगवत्तं दर्शनायोपसंक्रामेयमिति ॥ अथ सा देवकन्या चलचिमलकुण्डलधरा
 10 हारार्धहारविराजितगात्री मणिरत्नविचित्रचूडा कुङ्कुमतमालपत्रस्पृक्तादिसंसृष्टगात्री
 अनेकदेवताशतसहस्रपरिवृता तेनैव सालपुष्पविमानेन सह भगवत्सकाशमुपसंक्राता ।
 भगवत्तं पुष्पैर्वकीर्यं भगवतः पुरस्तान्निषसा धर्मश्रवणाय ॥ अथ भगवांस्तस्या देवताया
 घ्राशयानुशयं⁽³⁾ धातुं प्रकृतिं च ज्ञात्वा तादृशीं⁽³⁾ चतुरार्यसत्यसंप्रतिवेधिकीं⁽³⁾ धर्मदेशनां
 कृतवान्यां श्रुत्वा तया देवकन्यया विंशतिशिखरसमुद्गतं सत्कायदृष्टिशैलं ज्ञानवज्रेण⁽⁴⁾
 15 भिन्ना स्रोतघ्रापत्तिफलं सात्तात्कृतम् ॥ सा दृष्टसत्या त्रिरूदानमुदानयति । इदमस्माकं
 भदत्त न मात्रा कृतं न पित्रा न देवताभिर्न राज्ञा नेष्टेन स्वजनबन्धुवर्गेण न पूर्वप्रेतैर्न
 अमणब्राह्मणैर्पद्मगवतास्माकं कृतम् । उच्छोषिता रूधिराश्रुसमुद्रा लङ्किता अस्थिपर्वताः
 पिहितान्यपापद्वाराणि विवृतानि स्वर्गमोक्षद्वाराणि प्रतिष्ठापिताः⁽⁵⁾ स्मो देवमनुष्येषु ।
 ग्राहू च ।

1) MS वो.

2) Avagraha in MS.

3) Anusvāra wanting in MS.

4) B °वज्रेण, P corr.

5) MS °पितास्मो (D °स्मः).

तवानुभावात्पिहितः सुघोरो ह्यपायमार्गो बद्धदोषयुक्तः ।
 अथावृता स्वर्गगतिः सुपुण्या निर्वाणमार्गश्च मयोपलब्धः ॥
 तदाश्रयाच्चातमपेतदोषं मयाद्य शुद्धं सुविशुद्धं चतुः ।
 प्राप्तं चं शान्तं पद्मार्थकान्तं तीर्णं⁽¹⁾ च दुःखार्णवपारमस्मि ॥
 नरवरेन्द्र नरामरपूजित विगतजन्मज्ञरामरणामय ।
 भवसकृन्नसुडुर्लभदर्शन सकलमद्य मुने तव दर्शनमिति ॥
 अवनम्य ततः प्रलम्बहृदा चरणौ दावभित्रन्ध ज्ञातकृषा ।
 परिगम्य च दक्षिणं त्रितारिं सुरलोकाभिमुखी दिवं जगाम ॥

5

अथासौ देवकन्या वणिगिव लब्धलाभः सस्यसंपन्न इव कर्षकः शूर इव विजितसंग्रामः
 सर्वरोगपरिमुक्त इवातुरो यया विभूत्या भगवत्सकाशमागता तथैव विभूत्या स्वभवनं 10
 गता ॥

भित्तवः पूर्वरात्रापररात्रे जागरिकायोगमनुयुक्ता विहरन्ति । तैर्दृष्टो⁽²⁾ भगवतो
 उत्तिके उदारो ज्वभासो यं दृष्ट्वा संदिग्धा भगवन्ते पप्रच्छुः । किं भदत्त इमां रात्रिं ब्रह्मा
 संहाम्पतिः शक्रो देवेन्द्रश्चत्वारो लोकपाला भगवन्तं दर्शनायोपसंक्रान्ताः ॥ भगवानाह । न
 भित्तवो ब्रह्मा⁽³⁾ संहाम्पतिर्न शक्रो देवेन्द्रो नापि चत्वारो लोकपाला मां दर्शनायोपसंक्रान्ता 15
 अपि तु दृष्ट्वा पुष्पाभिः सा दारिका यया अर्हत्तं⁽⁴⁾ मार्गं सालपुष्पैरवकीर्णः ॥ एवं भदत्त ॥
 सैषा ममात्तिके चित्तमभिप्रसाद्य कालगता प्रणतिषु देवेषु त्रयस्त्रिंशेषूपपन्ना । सा इमां
 रात्रिं मत्सकाशमुपसंक्रान्ता तस्या मया धर्मा देशितो⁽⁶⁾ दृष्टसत्या च स्वभवनं गता ।

1) MS तीर्णश्च.

2) MS तैर्दृश्यो (D तैर्दृशो).

3) MS संहाम्प° (D संहाम्प°).

4) Ex conjunct.; B यया अर्हत्तं मार्गं, the ° seems to have been expunged. Of B's copies, C has यया अर्हत्तं, P यया अर्हत्तं, D यया अर्हत्तं.

5) MS स.

6) B दक्षितः, D corr.

तस्मात्तर्हि भिन्नव एवं शिन्नितव्यं पच्क्वास्तारं सत्करिष्यामो गुरुकरिष्यामो मान-
 यिष्यामः पूजयिष्यामः शास्तारं सत्कृत्य गुरुकृत्य मानयित्वा पूजयित्वापनिश्चित्य विद्-
 र्शिष्याम इत्येवं वो भिन्नवः शिन्नितव्यम् ॥

इदमत्रोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

[51b] श्रीमतीति ५४ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्वत्राहैर्देवैर्नागैर्यत्नैरसुरैर्गर्हडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयत्तासुरगर्हडकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयना-
 सनगानप्रत्ययभेषज्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्घो राजगृहमुपनिश्चित्य विहरति वेणुवने 5
 कलन्दकनिवापे । राजगृहे नगरे राज्ञा बिम्बिसारो राज्यं कारयति ऋद्धं च स्फीतं च क्षेमं
 च सुभित्तं चाकीर्णवङ्कजनमनुष्यं च प्रशासकलिकलकडिम्बडमरं तस्करो गोगपगतं शा-
 लीतुगोमहिषोसंपन्नमखिलमकण्टकमेकपुत्रकमिव राज्यं पालयति ॥ यदा राज्ञा बिम्बि-
 सारिण भगवतः सकाशात्सत्यानि दृष्टानि तदा रात्रिं भगवत्तमुपसंक्रामति सार्धमत्तः-
 पुरेण ॥ अथ राज्ञा बिम्बिसारो ऽपरेण समयेन संप्राप्ते वसतकालसमये संपुष्पितेषु पादपेषु 10
 क्लृप्तक्रीडमयूरशुकशारिकाकोकिलजीवञ्जीवकनिर्घोषिते वनघण्डे देव्या महात्तःपुरप-
 रिवृत उद्यानभूमिं निर्गतः । तत्र चात्तःपुरिकाभी राज्ञा विज्ञतो देव वयं न शक्नुमो
 ऽहन्यहनि भगवत्तमुपसंक्रमितुं तत्साधु देवो ऽस्मिन्नत्तःपुरे तद्वागतस्य केशनखस्तूपं
 प्रतिष्ठापयेद्यत्र वयमसकृत्पुष्पैर्गन्धैर्माल्यैर्विलेपनैश्चक्षुत्तैर्ध्वजैः पताकाभिः पूजां कुर्यामि-

1) Ex conject.; MS राज्ञाविंविसारिणसमयेन. Cp. the parallel passage *supra*, p. 179, 3.

2) MS क्रीड, cp. *supra*, p. 179, 3.

3) B शारिकोकाकिल, D corr.

4) MS राज्ञो.

5) B देवे, D corr.

6) B मालैर्वि°, D corr.

ति ॥ यावद्वाज्ञा विम्बिसारेण भगवान्विज्ञतो दीयतामस्मभ्यं केशनखं येन⁽¹⁾ वयं तद्यागतस्तूपमन्तःपुरमध्ये प्रतिष्ठापयाम इति । यावद्भगवता केशनखं दत्तम् ॥ राज्ञा विम्बिसारेण महुता सत्कारेणान्तःपुरसह्येन तद्यागतस्य केशनखस्तूपो ऽन्तःपुरमध्ये प्रतिष्ठापितः तत्र चात्तःपुरे ऽन्तःपुरिका दीपधूपपुष्पगन्धमात्स्यविलेपनैर्भ्यर्चनं कुर्वति ॥

- 5 यदा पुना राज्ञा ऽज्ञातशत्रुणा देवदत्तविग्राह्कितेन⁽³⁾ पिता धार्मिको धर्मराज्ञो जीविताद्यवरोपितः स्वयं च राज्यं प्रतिपन्नः तदा भगवच्छासने सर्वदेयधर्माः समुच्छिन्नाः क्रियाकारश्च कारितो न केनचित्तद्यागतस्तूपे काराः कर्तव्या इति⁽⁴⁾ ॥ यदा⁽⁵⁾ पञ्चदश्यां प्रवारणा संवत्ता तदा तत्र केशनखस्तूपे न कश्चित्संमार्जनं दीपधूपपुष्पदानं वा कुरुते । ततो ऽन्तःपुरिकाः⁽⁶⁾ केशनखस्तूपं तद्याविधं राज्ञानं च विम्बिसारमनुस्मृत्य कर्णकरूपां रोदि-
- 10 तुमारब्धाः ह्य कष्टं धर्मराज्ञवियोगाद्वयं पुण्यात्प्रहोणा इति ॥ तत्र च श्रोमती नामान्तःपुरिका । सा स्वकं जीवितमगणयित्वा बुद्धगुणांश्चानुस्मृत्य केशनखस्तूपं संमृष्य दीपमालामकार्पति ॥ यावद्ज्ञातशत्रुहपरिप्राप्तात्तलगतस्तमुदारमवभासं दृष्ट्वा पप्रच्छ किमिदमिति । यावदन्यथा कथितं श्रोमत्या केशनखस्तूपे दीपमाला कृतेति ॥ ततः श्रोमतीमाहूय कथयति । किमर्थं राज्ञशासनमतिक्रमसीति ॥ सा कथयति । यद्यपि मया तव
- 15 शासनमतिक्रान्तं किं तु धर्मराज्ञस्य मया विम्बिसारस्य शासनं नातिक्रान्तमिति ॥

1) Ex conject.; MS यन्वहेतया°, but there is no room here for the idiom *yan nu* which always expresses self-exhortation, nor is the sing. *aham* admissible.

2) MS पुनराज्ञा ऽज्ञात°.

3) Ex conject., cp. Divy. 272, 20. 419, 19. 557, 28. Jtkm. 146, 19; MS विग्राह्किकेण.

4) Here follow in MS some words, which I have left out, तत्र च श्रोमती नामान्तःपुरिका सा, an evident dittography. They stand in their place at l. 10, where they are repeated in our manuscripts. Cp. Feer, p. 210 n. 2.

5) Ex conject.; MS पञ्चदशां (D °दशा).

6) Visarga wanting in MS.

ततस्तेन कुपितेन चक्रं क्षिप्त्वा जीविताद्यवरोपिता । सा भगवति प्रसन्नचित्ता कालगता
प्रणतिषु देवेषु त्रयस्त्रिंशेषूपपन्ना ॥

तत्र काले देवसमिति^(१)रूपस्थिता । अथ श्रीमती देवकन्या समक्षयोगिनं दिव्यप्रभा-
मण्डलावभासिता देवसमितिमुपसंक्रात्ता । ततः शक्रो देवेन्द्रस्तमुदारमवभासं^(३) [52a] दि-
व्याच्च प्रभां समक्षयोगिनां दृष्ट्वा पप्रच्छ ।

5

गात्रं केन विमृष्टकाञ्चननिभं पद्मोत्पलाभं तव ।

गात्रश्रीरतुला कृतेयमिह ते देहांतप्रभा निःसृता ।

वक्त्रं केन विवृद्धपद्मसदृशं चामीकराभं तव ।

ब्रूहि त्वं मम देवते फलमिदं यत्कर्मणं भुज्यते ॥

देवता प्राह ।

10

त्रैलोक्यानाय जगतः प्रदीपं निरीक्ष्य बुद्धं^(४) वरलक्षणाद्यम् ।

चकार दीपं वदतां वरस्य तमोनुदं ल्लेशतमोनुदस्य ॥

दृष्ट्वा प्रभां चन्द्रमरीचिवर्णां चकार भावेन मुनौ प्रसादम् ।

प्रभाञ्च कृषात्समुदीक्ष्य शास्तुः चक्रे प्रणामं वदतां वरस्य ॥

तत्कर्मणाः श्रिया देहं रात्रते ऽन्यधिकं मम ।

15

जलजेन्दुविशुद्धाभं वदनं^(६) कात्तदर्शनम् ॥

1) Ex conject.; MS क्षिप्त्वा. The correction is confirmed by K., f. 189 a 4
तेन नृपेना(sic)ज्ञातशत्रुणा । चक्रं क्षिप्त्वा रूपा सा स्त्री जीविताद्यव(=ms. प)रोपिता.

2) Ex conject.; MS समितिमुपस्थिता.

3) B °भास, D corr.

4) Ex conject.; B वरदक्षणादृ, the last akṣara is uncertain and has been read
differently by the copyists. The right reading is found also in K., f. 189 b.

5) Ex conject.; MS तत्कर्मणाक्रियतेहं, K., f. 189b 5 तत्कर्मणाक्रियतेदेहं
with a superfluous syllable. My correction rests on the assumption that देहं is
the right reading, which became depraved into तेहं, and cp. *supra*, n. 9 on p. 29.

6) MS कात्ति°.

शक्रः प्राह ।

अहो गुणमयं क्षेत्रं सर्वदोषविवर्जितम् ।

यत्र न्यस्तं त्वया वीजमिष्टं स्वर्गापपत्तये ॥

को नार्चयेत्प्रवरकाञ्चनराशिगौरम् ।

5

बुद्धं विशुद्धकमलापत⁽¹⁾क्षेत्रम् ।

यत्राधिकारजनितानि वराङ्गनानाम् ।

रेजुर्मुखानि कमलापतलोचनानि ॥

धर्मता खलु देवपुत्रस्य वा देवकन्याया वाचिरोपपन्नस्य त्रीणि चित्तान्युत्पद्यन्ते
कुतश्च्युतः कुत्रोपपन्नः केन कर्मणेति । सा पश्यति मनुष्येभ्यश्च्युता प्रणीतेषु देवेषु त्रय-
10 स्त्रिंशेषूपपन्ना भगवतो ऽस्तिके चित्तमभिप्रसाद्यति ॥ अथ श्रीमत्या देवकन्याया एतद-
भवत् । न मम प्रतिद्वयं स्याद्यदहं पर्युषितपरिवासा भगवत्तं दर्शनायोपसंक्रामयं यन्नृक-
मपर्युषितपरिवासा एव भगवत्तं दर्शनायोपसंक्रामयामिति ॥ अथ श्रीमती देवकन्या दिव्य-
प्रभावभासपरिवेष्टिता दिव्यानामुत्पलपद्मकुमुदपुण्डरीकमन्दारकाणामुत्सङ्गं पूरयित्वा
⁽³⁾सर्वं वेणुवनं कलन्दकनिवापमुदारणावभासेनावभास्य भगवत्तं पुष्पैरुर्वकीर्यं भगवतः पुर-
15 स्तान्निषष्ठा⁽⁴⁾ धर्मअवणाप ॥ अथ भगवाञ्छ्रीमत्या देवकन्याया आशयानुशयं धातुं प्रकृतिं
च ज्ञात्वा तादृशीं चतुरार्यसत्यसंप्रतिवेधिकीं धर्मदेशनां कृतवान्यां श्रुत्वा श्रीमत्या देवक-
न्यया⁽⁶⁾ त्रिंशत्तिशिखरसमुद्गतं सत्कापदृष्टिशैलं ज्ञानवद्रेण भिन्ना स्रोतघ्रापत्तिफलं प्राप्तम् ॥

सा दृष्टसत्या त्रिरूदानमुदानपति । इदमस्माकं भदत्त न मात्रा कृतं न पित्रा न

1) P inserts the missing akṣara.

2) MS स.

3) MS सर्वत्रे° (D सर्वेषुत्रे°).

4) MS षष्ठा (D षष्ठाः).

5) Anusvāra wanting in MS.

6) MS कन्याया.

राज्ञा न देवताभिर्नेष्टेन स्वजनवन्धुवर्गेण न पूर्वप्रेतैर्न श्रमणब्राह्मणैर्यद्भगवतास्माकं
कृतम् । उच्छोषिता रुधिराश्रुतमुद्रा लङ्घिता अस्थिपर्वताः पिक्तान्यपायद्वाराणि वि-
वृतानि स्वर्गमोक्षद्वाराणि प्रतिष्ठापिताः स्मो देवमनुष्येषु । आह च ।

तवानुभावात्पिहितः सुघोरो ह्यपायमार्गो वक्रदोषयुक्तः ।

अपावृता स्वर्गगतिः सुपुण्या निर्वाणमार्गश्च मयोपलब्धः ॥

5

त्वदाश्रयाच्चात्मपेतदोषं मयाद्य शुद्धं सुविशुद्धं चतुः ।

प्राप्तं च शान्तं पद्मार्पकात्तं तोर्णां च दुःखार्णवपारमस्मि ॥

नरवरेन्द्र नरामरपूजित विगतजन्मजरामरणामय ।

भवसकृन्नसुदुर्लभदर्शनं सफलमद्य मुने तव दर्शनम् ॥

अवनम्य ततः प्रलम्बहारां चरणौ द्वावभिवन्ध्या ज्ञातर्क्षी ।

10

परिगम्य⁽³⁾ च दत्तिणं जितारिं सुरलोकाभिमुखी दिवं जगाम ॥

अथ श्रीमती देवकन्या वणिगिव लब्धलाभिः सस्यसंपन्न इव कर्षकः शूर इव जितसंग्रामः
सर्वरोगविमुक्त इवातुरो यया विभूत्या भगवत्सकाशमागता तपैव विभूत्या स्वभवनं
गता ॥

भित्तवः पूर्वरात्रापररात्रं⁽⁵⁾ जागरिकायोगमनुयुक्ता विहरन्ति । तैर्दृष्टो भगवतो 15
ऽतिके उदारो ऽवभासः । यं दृष्ट्वा संदिग्धा भगवत्तं पप्रच्छुः । किं भगवन्निमां रात्रिं ब्रह्मा
संहाम्पतिः शक्रो देवेन्द्रश्चत्वारो लोकपालाः⁽⁷⁾ भगवत्तं दर्शनायोपसंक्रान्ताः⁽¹⁾ ॥ भगवानाह ।
न भित्तवो ब्रह्मा संहाम्पतिर्न शक्रो देवेन्द्रो नापि चत्वारो लोकपाला मां दर्शनायोपसं-

1) Visarga wanting in MS.

2) MS °लम्बवाहारा (D °लम्बवाह्रीघ्रा).

3) MS परिगम्य प्रदत्तिणां.

4) MS °लाभा.

5) MS °रात्रा.

6) MS सहापति°.

7) B लोकपाला उपसंक्रान्ता ॥. D and P fill up the gap.

क्रात्ता अपि तु राज्ञो विम्बिसारस्य श्रीमती नामात्तः[52b]पुरिका स्वजीवितमगणयित्वा
 बुद्धगुणांश्चानुस्मृत्य तथागतस्य केशनखस्तूपे दीपमालां कृतवती ततो राज्ञा ऽज्ञातशत्रुणा
 कुपितेन जीविताद्यवरोपिता । सा ममात्तिके चित्तं प्रसाद्य कालगता प्रणीतेषु देवेषु
 त्रयस्त्रिंशेषूपपन्ना । सास्यां रात्रौ मत्सकाशमुपसंक्रात्ता तस्या मया धर्मो देशितः दृष्ट-
 5 सत्या च स्वभवनं गता । तस्मात्तर्हि भिन्नव एवं शिन्नितव्यं यच्छास्तारं सत्करिष्यामो
 गुरुकरिष्यामो मानयिष्यामः पूजयिष्यामः शास्तारं सत्कृत्य गुरुकृत्य मानयित्वा पूज-
 यित्वापनिश्चित्य विहरिष्याम इत्येवं वो भिन्नवः शिन्नितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

वज्रमिति ५५ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः वौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवाहैर्देवैर्नागैर्वनैरसुरैर्गर्हैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागपत्तासुरगर्ह-
 किन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयना-
 सनग्लानप्रत्ययभेषज्यपरिष्काराणां सम्रावकसङ्घः श्रावस्त्यां विहृति जेतवने ज्ञाथ- 5
 पिण्डदस्यारमे ॥ यदानात्रपिण्डेन गृहपतिना बुद्धप्रमुखाय भिक्षुसङ्घाय जेतवनं निर्या-
 तितं क्रमेण <च> कोटिशतं भगवच्छासने⁽¹⁾ दत्तं तदा तस्य बुद्धिर्भवत् । किमत्रार्थं यदहं
 दानानि ददामि पुण्यानि वा करोमि यन्नृहं दरिद्रजनानुग्रहार्थं श्रावस्तीनिवासिनो जनका-
 याच्छन्दकभिक्षाणां कृत्वा भगवत्तं सम्रावकसङ्घमुपतिष्ठेयम् । एवं मे महाजनानुग्रहः कृतो
 भविष्यति बद्ध चानेन⁽³⁾ पुण्यं प्रसूतं भविष्यतीति ॥ ततो ज्ञाथपिण्डेन गृहपतिना एष 10
 वृत्तान्तो राज्ञे निवेदितः⁽⁴⁾ । राज्ञा सर्वस्यां श्रावस्त्यां घण्टावधौषणां⁽⁵⁾ कारितम् । शृण्वन्तु

1) MS °सन.

2) MS here and *infra*, p. 314, 2 and 4. 317, 16 °भिक्षुणां, cp. Feer, p. 214 n. 1. The right form °bhikṣaṇa is also found in the corresponding passage of the Paris MS of Ratnāvādānamālā, see f. 164a 3 and cp. f. 129a 2.3) Ex conject.; MS वज्रचरणपुण्यं. That the unmeaning रणा does not conceal anything essential for the understanding of this passage, appears from the Tibetan translation བསོད་ནམས་མང་པོ་ཡང་བསྐྱེད་པར་འགྲུང་རྩོམ་ (communication of the late M. Feer). For this reason I have put चानेन (*viz. mahājanena*) instead of चरण into the text.

4) B निवेशितः, D corr.

5) MS °षणां.

भवत्तः श्रावस्तीनिवासिनः पौरा घञ् सप्तमे दिवसे ऽनाथपिण्डो गृहपतिर्हस्तिस्कन्धा-
 भिन्नहस्तयागतस्य सश्रावकसङ्घस्याथापि च्छन्दकभित्तां कर्तुकामः । यस्य वो यन्मात्रं
 परिव्यक्तं तदनुप्रदातव्यमिति ॥ यावत्सप्तमे दिवसे ऽनाथपिण्डो गृहपतिर्हस्तिस्कन्धा-
 धिन्नहस्तयागतस्य सश्रावकसङ्घस्याथापि च्छन्दकभित्तां कर्तुं प्रवृत्तः । तत्र येषां यन्मात्रो
 5 विभवस्ते तन्मात्रं दातुं प्रवृत्ताः⁽³⁾ । केचिद्द्वारं प्रयच्छन्ति केचित्कटकं केचित्केयूरं केचिन्ना-
 तद्वपमालां केचिद्भुलिमुद्रां केचिन्मुक्ताहारं केचिद्धिरण्यं केचित्मुवर्णां केचिद्वंशः⁽⁵⁾ का-
 र्पापणम् । गृहपतिरपि परानुग्रहार्थं प्रतिगृह्णाति ॥

यावदन्यतमा स्त्री परमदरिद्रा । तया त्रिभिर्मांसैः कृच्छ्रेण पटक उपार्जितः । सा
 तं पटकं प्रावृत्त्य वीथीमवतीर्णा ऽनाथपिण्डश्च तया हूरत एवागच्छच्छन्दकपट्टकैवाद्यमानै-
 10 र्वलोकितः । तयान्यतम उपामकः पृष्ठः । यदि तावदयं गृहपतिराद्यो महाधनो महा-

1) B °स्तिकन्धा°, D corr. Perhaps the right reading is °धिन्नह°, cp. *infra*, l. 4.

2) Anāthapiṇḍada employs the solemn formula of begging. Cp. *supra* p. 3, 9.

3) B प्रवृत्ताके°, D corr.

4) B केचिद्व्यं प्रयासि केचित्कटकं, an interpolated redaction, which seems to convey this purport that some were rejoiced and others got angry. But the absence of any verb of 'giving, sacrificing' in the sequel, the stylistic necessity of a symmetrical arrangement of the different clauses the subject of which is केचित्, and last not least, the evidence of the Tibetan translation (see Feer, p. 214, 15) prove that the genuine form of this phrase must have been somewhat different. The reading that I have put into the text, I have arrived at by a conjecture, resting on both the Tibetan and the Chinese versions. The former is given by Feer as follows: 'des uns offrent un collier, d'autres un bracelet'; 'collier' is here the translation of རྒྱལ་པོ་, the Tibetan word for 'necklace'. The Chinese version is to this effect, that the first of the ornaments forwarded is a 璎珞 (ying loh); according to Wells Williams' dictionary, ying is «a fine pebble suitable to put in a lady's necklace» and loh «ornaments for the neck». As to कटकं = 'bracelet' apud Feer, the copyist of P has already corrected so the कटकं of B.

5) Ex conject.; MS °द्वंशः.

भोगो ऽत्तर्भूमौ⁽¹⁾ निगूढान्यपि निधानानि पश्यति कस्माद्यं परकुलेभ्यो भैक्ष्यमटतीति ॥
 सा उपासकेनोक्ता । परानुग्रहार्थं ये ऽसमर्था भगवत्तं सम्रावकासङ्गं भोजयितुं तेषामर्थे
 ऽनुग्रहं करोति कथं बहवः समेता भगवत्तं प्रतिपादयेयुरिति ॥ ततस्तस्या दारिकाया
 बुद्धिरूपत्वा ऽहं तावदकृतपुण्या न मे शक्तिरस्ति पदकृमेकाकिनी भगवत्तं सम्रावकासङ्गं
 भोजनेन⁽³⁾ प्रतिपादयेयं यन्नकृमत्र किञ्चिदनुप्रदद्यामिति ॥ सा स्वकं विभवमवलोकयती न 5
 किञ्चित्पश्यति ऋते पटकात् । सा चित्तयितुं प्रवृत्ता पद्यकृमिकृस्यैव पटकं प्रदास्यामि
 नया भविष्यामि यन्नहं शरणपृष्ठमभिरूह्य पटकं क्षिपेमिति ॥ ततः सा शरणपृष्ठम-
 भिरूह्य स्व[53a]शरीरात्पटकमवनीयानाथपिण्डस्योपरि क्षिप्तवती । सा⁽⁴⁾ गृहपतिना
 संलक्षिता नूनमस्या एष एव विभवो यदनया शरणसंस्थया क्षिप्तमिति ॥ तेन स्वपौरुषेया-
 षामाज्ञानुप्रदत्ता गच्छन्तु भवतो ऽवलोकयन्तु केनायं पटकाः क्षिप्त इति । तैरवलोकिता 10
 पावड्डकुटुका⁽⁵⁾ निषष्ठा । ततस्तैः पृष्टा तया चोक्तं यो मे विभव आसीत्स मे भगवद्गुणा-
 नुकीर्तनं प्रतिश्रुत्य⁽⁶⁾ दारिद्र्यभयभीतया तथागतप्रमुखे भिक्षुसङ्घे⁽⁷⁾ दत्त इति ॥ ततस्तैरनाथ-

1) Ex conject., cp. Feer, p. 214, 25: «s'il voit des trésors cachés sous terre», where 'sous terre' is the translation of 'स'दिसा' ५'. Cp. *antarbhūmigata* in PWK, I.

2) I think it would not be advisable to change here *bhaikṣyam*, though Boehtlingk in PW and PWK does not acknowledge this form, into *bhaikṣam*.

3) Ex conject.; MS प्रतिपादयितुं. A similar aberration from syntax is met with *supra*, p. 259, 9. Should it be probable that the infinitive in both places really originates from the author of our *Avadānaç.*, who expressing himself very carelessly used some popular blending of two constructions?

4) It is, of course, possible that the gap is larger, and includes *अनाथ-पिण्डेन* before *गृहपतिना*; MS क्षिप्तगृहप०.

5) R. (f. 168 a 2) has, in the same point of the story, *उत्कुटुका निषष्ठा*.

6) *Pratiṣṭrūṭya* = 'having heard', cp. *supra* p. 2, 10, *Lalitavistara*, ed Lefm., p. 58, 4, *Mhbh.* 3, 277, 16. The *Ratnāv.* (f. 168b 2) renders this phrase by *त्रिरत्नगुणामाहात्म्यं श्रुत्वा*.

7) B दत्तेति, the sign ° refers to the upper margin, where we find मि. But दत्तमिति is a wrong correction, it must of course be दत्त इति. P दत्तेति.

पिण्डदाय निवेदितम् । ततो ऽनाथपिण्डदेन गृहपतिना परमविस्मयज्ञातेन सा दारिका
विचित्रैर्वस्त्रैर्भरुणैश्चाच्छादिता ॥ सा चाल्पायुष्का कालगता प्रणीतेषु देवेषु त्रयस्त्रिं-
शेषूपपन्ना । उपपन्नमात्रायास्तस्यास्तथाविधानि वस्त्राणि प्राडुर्भूतानि न कस्यचिदन्यस्य
देवपुत्रस्य वा देवकन्याया वा ॥

- 5 धर्मता खलु देवपुत्रस्य वा देवकन्याया वाचिरोपसंपन्नस्य त्रीणि चित्तान्युत्पद्यन्ते
कुतश्च्युतः⁽²⁾ कुत्रोपपन्नः⁽³⁾ केन कर्मणोति । सा पश्यति मनुष्येभ्यश्च्युता प्रणीतेषु देवेषु त्रय-
स्त्रिंशेषूपपन्ना भगवतः पटकप्रदानादिति ॥ ततो वस्त्रदायिका देवकन्या चलविमलकुण्ड-
लधरा हारार्धहारविभूषितगात्री मणिरत्नविचित्रचूडा कुङ्कुमतमालपत्रस्पृक्कादिसंस्पृष्ट-
गात्री तामेव रात्रिं दिव्यानामुत्पलपद्मकुमुदपुण्डरीकमन्दारकाणां पुष्पाणामुत्सङ्गं पूर-
10 यित्वा सर्वं जेतवनमुदारेणावभासेनावभास्य भगवत्सं पुष्पैरवकीर्य भगवतः पुरस्तान्निपष्ठा
धर्मश्रवणाय । अथ भगवान्पटकप्रदायिकाया देवकन्याया आशयानुशयं धातुं प्रकृतिं च
ज्ञात्वा तादृशो⁽⁵⁾ चतुरार्यसत्यसंप्रतिवेधिको⁽⁵⁾ धर्मदेशनां कृतवान्यां श्रुत्वा पटकप्रदायिकाया
देवकन्याया विंशतिशिखरसमुद्गतं सत्कायदृष्टिशैलं ज्ञानवज्रेण भित्वा⁽⁶⁾ स्रोतघ्रापत्तिफलं
सान्नात्कृतम् ॥ सा दृष्टसत्या त्रिरुदानमुदानयति । इदमस्माकं भद्रे न मात्रा कृतं न पित्रा
15 न राज्ञा न देवताभिर्नष्टेन स्वजनबन्धुवर्गेण न पूर्वप्रेतैर्न अमणत्राक्षणैर्पद्मगवतास्माकं
कृतम् । उच्छ्रोयिता रुधिराश्रुसमुद्गा लङ्घिता अस्थिपर्वताः पिहितान्यपायद्वाराणि
विवृतानि⁽⁸⁾ स्वर्गमोक्षद्वाराणि प्रतिष्ठापिताः स्मो देवमनुष्येषु । ग्राहू च ।

1) MS विचित्रैव°.

2) MS °ताः.

3) MS °पन्नाः.

4) BCP °रूकानां, D °रूवानां.

5) Anusvāra wanting in MS.

6) B घ्रोतघ्रा°.

7) B °द्गुग°, DP corr.

8) B °वृत्तानि, D corr.

9) Visarga wanting in MS.

तवानुभावात्पिहितः सुघोरो ज्ञपायमार्गो वक्रुदोषयुक्तः ।

अपावृता स्वर्गगतिः सुपुण्या निर्वाणमार्गश्च मयोपलब्धः ॥

त्वदाश्रयाञ्चासनपेतदोषं मयाद्य शुद्धं सुविशुद्धं चतुः ।

प्राप्तं च शान्तं पद्मार्थकान्तं तीर्णां च दुःखार्णवपारमस्मि ॥

नरवरेन्द्र नरामरपूजित विगतज्ञन्मन्नरामरणामय ।

5

भवसकृन्नमुडुर्लभदर्शनं सफलमद्य मुने तव दर्शनमिति ॥

अवनम्य ततः प्रलम्बहारा चरणौ द्वावभिवन्ध ज्ञातहर्षा ।

परिगम्य च दक्षिणं त्रितारिं सुरलोकाभिमुखी दिवं जगाम ॥

अथ पटप्रदायिका देवकन्या वणिगिव लब्धलाभः⁽³⁾ सस्यसंपन्न इव कर्षकः शूर इव विजि-
तसंग्रामः सर्वरोगपरिमुक्त इवातुरो यया विभूत्या भगवत्सकाशमागता तपैव विभूत्या 10

स्वभवने गता ॥

भित्तवः पूर्वरारापररात्रं ज्ञागरिकायोगमनुयुक्ता⁽⁵⁾ विहरति । तैर्दृष्टो⁽⁶⁾ भगवतो
ऽत्तिके <उदारो ऽवभासः ।> यं दृष्ट्वा संदिग्धा भगवन्तं पप्रच्छुः । किं भगवन्नस्यां रात्रौ

भगवन्तं दर्शनाय ब्रह्मा सकाम्पतिः शक्रो देवेन्द्रश्चत्वारो लोकपाला उपसंक्रान्ताः ॥ भग-

वानाह । न भित्तवो ब्रह्मा सकाम्पतिर्न शक्रो देवेन्द्रो नापि चत्वारो लोकपाला मां 15

दर्शनायोपसंक्रान्ताः । या द्रिद्रदारिका ऽनाथपिण्डस्य गृहपतेः प्रकृन्द्कभित्तणं कुर्वाणस्य

पटं दत्त्वा कालगता प्रणीतेषु देवेषु त्रयस्त्रिंशेषूपपन्ना सा इ[53b]मां रात्रिं मत्सकाशमुप-

1) B त्वयाश्रं, D corr.

2) MS °र्शनं.

3) B °लाभाः, D corr.

4) B °गवत्सका°, DCP corr.

5) MS °युक्तः । विहृ°.

6) MS तैर्दृष्ट्वा (D तैर्दृ°).

7) MS सकाम्प°.

संक्राता तस्या मया धर्मो देशितः सा प्रसाद्जाता प्रक्राता दृष्टसत्या च स्वभवनं गता ।
 तस्मात्तर्हि भित्तव एवं शित्तितव्यं यद्बुद्धधर्मसङ्घेषु कारान्करिष्यामो नापकारि⁽¹⁾नित्येवं
 वो भित्तवः शित्तितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) MS °रामि°. Cp. *supra* p. 204, 14 and *Çikṣāsamuccaya*, ed. Bendall, p. 87, 3.

शुक इति ५६ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राज्ञभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रे-
 ष्ठिभिः सार्यवाकैर्देवैर्नागैर्यत्नैरसुरैर्गर्हैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागपत्तासुरगर्हडकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासनगू-
 नप्रत्ययभेषज्यपरिष्काराणां सभ्रावकसङ्घः भ्रावस्तयां विहरति जेतवने ऽनाथपिण्ड- 5
 स्यारामे । राजगृहे नगरे राजा बिम्बिसारो राज्यं कारयति मृद्धं च स्फीतं च क्षेमं च सुभित्तं
 चाकीर्णबद्धजनमनुष्यं च प्रशासकलिकलकडिम्बडमरं⁽¹⁾ तस्कररोगापगतं⁽¹⁾ शालीनुगोम-
 ह्दिषीसंपन्नमखिलमकण्टकमेकपुत्रकमिव राज्यं पालयति । स च राजा भ्राद्धो भद्रः कल्या-
 णाशय आत्महितपरहितप्रतिपन्नः कारुणिको महात्मा धर्मकामः प्रजावत्सलः ॥ या-
 वदसौ भगवद्दर्शनीत्कपिष्ठतः करे कपोलं दत्त्वा चित्तापरो व्यवस्थितः । ततो ऽमात्यैरुक्तः 10
 किमर्थं देव शोकः क्रियत इति ॥ राजोवाच । चिरदष्टो मे सुगतः सो ऽहमाकाङ्क्षामि भग-
 वतो दर्शनमिति ॥⁽²⁾ अश्रौषीद्भगवान्दिव्यविहारोपगतो⁽³⁾ दिव्येन श्रोत्रेण विशुद्धेनातिक्रा-
 त्तमानुषेण⁽⁴⁾ राजा बिम्बिसार उत्कपिष्ठत इति । [अत्राक्षरे नास्ति किञ्चिद्बुद्धानां भगवता-
 मज्ञातमदृष्टमविदितमविज्ञातम् । धर्मता खलु बुद्धानां भगवतां महाकारुणिकानां लो-
 कानुग्रहप्रवृत्तानामेकारत्ताणां शमयविषयनाविहारिणां त्रिदमयवस्तुकशलानां चतुरो- 15
 घोत्तीर्णानां चतुर्हृदिपादचरणतलमुप्रतिष्ठितानां चतुर्षु संग्रहवस्तुषु दीर्घरात्रकृतपरि-

1) Anusvāra wanting in MS.

2) MS अश्रौ°.

3) Ex conject.; MS °गतां. With *divāvihāropagata* compare *varṣū upagataḥ* e. g. in the beginning of *avad. nr. 57*.4) Ex conject., cp. *supra* p. 230, 13; MS °मानुष्येण.

5) MS °वृत्तानामेकारुणिकाशम° (D वृत्तानांमहाकारुणिकाशम°).

चयानां पञ्चाङ्गविप्रहीणानां पञ्चगतिसमतिक्रातानां⁽¹⁾ षट्पारमितापरिपूर्णानां सप्तबोधैक्यकुसुमाब्धानामष्टाङ्गमार्गदेशिकानां नवानुपूर्वसमापत्तिकुशलानां दशबलत्रलिनां दशदिक्समापूर्णपशसां दशशतवशवर्तिप्रतिविशिष्टानां त्रीं⁽²⁾ रात्रेस्त्रिर्दिवसस्य बुद्धचतुषा लोकं व्यवलोक्य ज्ञानदर्शनं प्रवर्तते । को ह्योपते को वर्धते कः कृच्छ्र-
5 प्राप्तः कः संकटप्राप्तः <कः संबाधप्राप्तः> कः कृच्छ्रसंकटसंबाधप्राप्तः को ऽप्यायनिम्नः को ऽप्यायप्रवणः को ऽप्यायप्राग्भारः कमहमपापाडुद्दृय स्वर्गे मोक्षे च प्रतिष्ठापयेयं कस्य कामपङ्कनिमग्रस्य हस्तोद्धारमनुप्रदद्यां कमार्पधनविरहितमार्पधनैश्चर्याधिपत्ये प्रतिष्ठापयेयं कस्यानवरोपितानि कुशलमूलान्यवरोपयेयं कस्यावरोपितानि परिपाचयेयं⁽³⁾ कस्य परिपक्वानि विमोचयेयम् । ग्राहू च ।

10 अयेवातिक्रमेद्वेलां सागरौ मकरालयः ।

न तु वैनेयवत्सानां बुद्धो वेलामतिक्रमेत्⁽⁴⁾ ॥

ततो भगवान्नाज्ञो विम्बिसारस्यानुग्रहार्थं त्रयाणां वार्षिकाणां मासानामत्ययात्कृतची-
वरो निष्ठितचीवरः समादाय पात्रचीवरं⁽⁵⁾ ज्ञानपदचारिकां प्रक्रान्तो ऽनुपूर्वेण चारिकां
चरन्त्यतमं वनघण्टमनुप्राप्तः । तत्र च वनघण्टे मनुष्यप्रलीपी⁽⁶⁾ शुकः प्रतिवसति । तेन
15 भगवान्दूरत एव दृष्टः । ततस्वरितवरितं भगवत्तमुवाच । ऐतुं⁽⁷⁾ भगवान्स्वागतं भगवते
क्रियतामस्माकमनुग्रहं इहैव वनघण्टे एकां रात्रिं प्रतिवसेति ॥ ततो भगवाञ्जुकस्या-
नुग्रहार्थं यत्र वृत्ते शुकस्यालपस्तत्र तृणसंस्तरं संस्तीर्य पर्यङ्केण निषण्णः अन्यवृत्तेषु

1) B षट्ङ्ग°, D corr.

2) MS त्रिरात्रेस्त्रि(D त्रि)दिव°.

3) MS तस्य.

4) This whole stereotyped *locus communis*, beginning with *atrāntare nāsti* is out of place here. It is evident that the sentence *tato bhagavān rājño* etc. ought to follow immediately after *açrauṣid bhagavān. utkaṇṭhita itī*.

5) MS ज्ञानपद°, cp. *supra* p. 153, n. 3.

6) B प्रलीपी, DP corr.

7) Ex conject.; MS एतु भगवंस्वागतं.

महाम्नावकाः ॥ ततः शुकः कृत्स्नां रात्रि[54a]मितस्ततस्तं वनषण्डं पर्यटति मा ह्वैव
 कश्चिद्भगवत्तं सञ्चावकसङ्घं विक्लेठपिष्यतीति मनुष्यो वा ऽमनुष्यो वा यत्नो वा राजसो
 वा ⁽¹⁾श्चापदृशण्डशृङ्गो वेति ॥ ततः प्रभातायां राज्ञ्यां भगवत्तं त्रिः ⁽²⁾प्रदत्तिष्णिकृत्य त्तम-
 पितुमारब्धः । त्तमस्व भगवंस्तिर्पग्योनिगतो ऽहं नास्ति मे विभवो येन भगवत्तमभ्यर्चये-
 यमपि त्वहमग्रतो गच्छामि राज्ञो विम्बिसारस्य भगवत आगमनं निवेदयामीति ॥ एवम- 5
 स्त्विति ॥ यावदसौ राज्ञः सकाशं संप्रस्थितो ऽनुपूर्वेण राज्ञः सकाशमनुप्राप्तः । तस्मिंश्च
 समये राज्ञा उपरिप्रासादतलगतो निष्पुरुषेण तूर्येण क्रीडति रमते परिचारयति । ततः
 शुको मानुषप्रलापो राज्ञानमुवाच । भो राजन्विदितं ते भवतु भगवान्सञ्चावकसङ्घस्तव
 विजितमनुप्राप्तः तदर्हति देवो भक्तं सञ्जीकर्तुमिति ॥ ततो राज्ञा त्वरितत्वरितं प्रासादा-
 दवतीर्यामात्यगणपरिवृतो भगवतो ऽर्थं ⁽³⁾आसनकानि प्रज्ञप्य च्छुद्धजनपतानाभिर्वि- 10
 चित्रैश्च गन्धपुष्पधूपैर्भगवत्तं प्रत्युद्धतः । ततो राज्ञा भगवान्सञ्चावकसङ्घो महता सत्कारेण
 प्रवेशितः प्रणीतेन चाहारेण संतर्पितः ॥

अथ शुक्रस्यैतद्भवत् । यद्भगवान्सञ्चावकसङ्घं ⁽⁴⁾एवंविभूतिस्तत्सर्वं ⁽⁵⁾मामागम्य ।
 इति विदिता ⁽⁶⁾हृष्टतुष्टप्रमुदित उद्यमप्रीतिसौमनस्यज्ञातो राज्ञः पुरस्तादितश्चामुतश्च

1) Ex conject.; B स्यात्तश्च° (the akṣ. त being rather indistinct), in D this has been copied स्याव्यश्च°, in CP स्यापतश्च°, cp. Feer, p. 219 n. 1.

2) MS त्रिप्रद°.

3) Cp. PW, vol. V s. v. अर्थ 1).

4) Ex conject.; MS संघस्यैवंविभूतिः सा सर्वा. The transmitted shape of the phrase cannot be the genuine one. It ought to have been either *yad bhagavataḥ saçrāvakasamghasyaiṣā vibhūtiḥ sā* etc., or *yad bhagavān saçrāvakasamgha evaṁvibhūtiḥ tat sarvaṁ* etc. I have preferred the latter reading, which being the *lectio difficilior*, has more chance of being the original one.

5) Ex conject.; MS ममागम्येति. *Mām āgamyā* signifies 'thanks to me', cp. my observation in W. Z. XVI, 107; this idiom has been corrupted also *supra*, p. 239, 6. Cp. also Feer, p. 220, n. 1.

6) B दृष्ट, D corr.

पर्यटन् श्येनकेनापहृत्य पञ्चत्वमापादितः । भगवतो ऽतिके चित्तं प्रसाद्य कालगतः
प्रणीतेषु <देवेषु> त्रयस्त्रिंशेषूपपन्नः ॥

धर्मता खलु देवपुत्रस्य वा देवकन्याया वाचिरोपसंपन्नस्य त्रीणि चित्तान्युत्पद्यन्ते
कुतश्च्युतः कुत्रोपपन्नः⁽¹⁾ केन कर्मणेति । स पश्यति तिर्यग्भ्यश्च्युतः प्रणीतेषु देवेषु त्रयस्त्रिं-
5 शेषूपपन्नो भगवतो ऽतिके चित्तमभिप्रसाद्येति ॥ अथ शुक्रपूर्विणो देवपुत्रस्यैतद्भवत् ।
न मम प्रतिद्वयं स्याद्यदहं पर्युषितपरिवासो भगवत्तं दर्शनायोपसंक्रामियं पन्नहमपर्युषितप-
रिवास एव भगवत्तं दर्शनायोपसंक्रामियमिति ॥ अथ शुक्रपूर्वा देवपुत्रश्चलविमलकु-
ण्डलधरो हारार्धहारविराजितगात्रो मणिरत्नविचित्रयूटः⁽²⁾ कुङ्कुमतमालपत्रस्पृक्कादिसं-
सृष्टगात्रस्तस्यामेव रात्रौ दिव्यानामुत्पलपद्मकुमुदपुण्डरीकमन्दारकाणां पुष्पाणामुत्सङ्गं⁽³⁾
10 पूरयित्वा सर्वं ज्ञेयनमुदारेणावभासेनावभास्य भगवत्तं पुष्पैरवकीर्य भगवतः पुरस्ता-
न्निषण्णो धर्मश्रवणाय । अथ भगवांश्शुक्रपूर्विणो देवपुत्रस्याशयानुशयं धातुं प्रकृतिं च
ज्ञात्वा तादृशो चतुरार्यसत्यसंप्रतिवेधिकीं धर्मदेशनां कृतवान्यां श्रुत्वा शूकपूर्विणा
देवपुत्रेण त्रिंशत्तिशिखरसमुद्गतं सत्कापदृष्टिशैलं ज्ञानवज्रेण भित्त्वा स्रोतश्रापत्तिफलं
सातात्कृतम् ॥ स दृष्टसत्यस्त्रिरुदानमुदानयति । इदमस्माकं भद्रं न मात्रा कृतं न पित्रा
15 न राज्ञा न देवताभिर्नष्टेन स्वजनबन्धुवर्गेण न पूर्वप्रेतेर्न श्रमणत्राक्ष्णैर्पद्मगवतास्माकं
कृतम् । उच्छोषिता रुधिराश्रुसमुद्गा लङ्किता अस्थिपर्वताः पिहितान्यपायद्वाराणि
<विवृतानि स्वर्गमोक्षद्वाराणि> प्रतिष्ठापिताः⁽⁵⁾ स्मो देवमनुष्येषु । आह च ।

तवानुभावात्पिहितः सुघोरो ह्यपायमार्गो बद्धदोषयुक्तः ।

अपावृता स्वर्गगतिः सुपुण्या निर्वाणमार्गश्च मयोपलब्धः ॥

1) B °पसंपन्नः, D corr.

2) Visarga wanting in MS.

3) MS संस्पृष्ट°.

4) Anusvāra wanting in MS.

5) MS पितास्मो.

त्वदाश्रयाच्चात्मपेतदोषं मयाद्य शुद्धं सुविशुद्धं चतुः ।

प्राप्तं च शास्त्रं पदमार्थकात्तं⁽¹⁾ तीर्णाश्च दुःखार्णवपारमस्मि ॥

नरवरेन्द्रं नरामरपूजितं विगतजन्मजरामरणामय ।

भवसकृन्न⁽²⁾ सुडुर्लभदर्शनं सफलमद्य मुने तव दर्शनम् ॥

अथ नम्य ततः प्रलम्बहृत्परश्वरणीं द्वावभिवन्द्य ज्ञातरूपैः ।

5

परिगम्य च दक्षिणं जितारिं सुरलोकाभिमुखो दिवं जगाम ॥

अथ शुकपूर्वो देवपुत्रो वणिगिव लब्धलाभः सस्यसंपन्न इव क[54b]र्षकः शूर इव विज्जितसंग्रामः सर्वरोगपरिमुक्त इवातुरो यया विभूत्या भगवत्सकाशमागतस्तपैव विभूत्या स्वभवनं गतः ॥

भित्तवः पूर्वरात्रापररात्रं जागरिकायोगननुयुक्ता विहृत्सि । तैर्दृष्टो भगवतो 10
 ऽस्तिके उदारो ऽवभासः । यं दृष्ट्वा संदिग्धा भगवत्तं पप्रच्छुः । किं भगवन्नस्यां रात्रौ
 भगवत्तं दर्शनाय ब्रह्मा सहाम्पतिः शक्रो देवेन्द्रश्चत्वारो लोकपाला उपसंक्रान्ताः ॥ भगवानाह । न भित्तवो ब्रह्मा सहाम्पतिर्न शक्रो देवेन्द्रो नापि चत्वारो लोकपाला मां दर्शना-
 योपसंक्रान्ता अपि तु दृष्टः स युष्माभिः शुको येन वयं तस्मिन्वनपण्डे रात्रिं⁽³⁾ वस्तुमुपनिम-
 च्छिता इति ॥ भित्तव ऊचुरेवं भदत्तेति ॥ भगवानाह । स एष भित्तवः कालं कृत्वा प्रणीतेषु 15
 देवेषु त्रयस्त्रिंशेषूपपन्न इति ॥ भित्तव ऊचुः । कानि भदत्त शुकपूर्वकेण देवपुत्रेण कर्माणि
 कृतानि येन शुकेषूपपन्नः कानि कर्माणि कृतानि येन देवेषूपपन्नः सत्यदर्शनं च कृतमिति ॥
 भगवानाह । शुकपूर्वकेणैव भित्तवो देवपुत्रेण पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि
 लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योषवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । शुकपूर्वकेण देव-
 पुत्रेण कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भित्तवः कर्माणि कृता- 20

1) MS तीर्णाश्च.

2) MS °न्नडुर्लभदर्शनं.

3) Anusvāra wanting in MS.

4) MS °श्यभागीनि (D, as always in this formula, °भाविनी).

न्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ⁽¹⁾ न तेजोधातौ न वायुधातावपि
तूपात्तेष्वेव स्क्रन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि अपि कल्पशतैरपि⁽³⁾ ।

सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

- 5 भूतपूर्वं भिन्नवो ऽतीते ऽध्वनि अस्मिन्नेव भद्रकल्पे त्रिंशतिवर्षसहस्रायुषि प्रज्ञायां
काश्यपो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः
पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । स वाराणसीं नगरोमुपनिश्चित्य
विक्रुरति स्म । तस्यान्यतम उपासकः । तेन शिन्नाशैथिल्यं कृतम् । तस्य कर्मणो विपा-
काच्छुक्रेषूपपन्नः । यन्ममात्मिके चित्तं प्रसादितं तेन देवेषूपपन्नः । यत्नेन परिशिष्टानि
10 शिन्नापदानि रत्नितानि तेन सत्यदर्शनं कृतम् । इति हि भिन्नव एकाक्षकृष्णानां कर्मणा-
मेकाक्षकृष्णो विपाक एकाक्षशुक्लानामेकाक्षशुक्लो व्यतिमिश्रणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्किं
भिन्नव एकाक्षकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकाक्षशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः
कर्णीय इत्येवं वो भिन्नवः शिन्तितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) B नाब्धाधौ, DP corr.

2) Cp. *supra*, p. 74 n. 9.

3) So even D, except that it has at the end of the 2^d pāda कल्पशतानि च.
Cp. *supra*, p. 74 n. 13.

4) B शिद्द्या°, D corr.

5) B शिद्द्या°, P corr.

द्वत इति ५७ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्थवर्हिर्देवैर्नागैर्पितृसुरैर्गुरुः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयन्नासुरगुरुकि-
 न्नर्महोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासनगु-
 नप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घो राजगृहे वर्षा उपगतो वेणुवने कलन्दकनि- 5
 वापे ॥ अथानाथपिण्डदे गुरुपतिर्येन राज्ञा प्रसेनजित्कौशलस्तेनोपसंक्रान्तः । उपसंक्रम्य
 राज्ञानं प्रसेनजितं ज्ञेनायुषा च वर्धयित्वा विज्ञापयति । यत्खलु देव ज्ञानीयाश्चिरदृष्टो
 ऽस्माभिर्भगवान्परितृषिताः⁽¹⁾ स्मो भगवतो दर्शनयेच्छामो वयं भगवत्तं द्रष्टुमिति ॥ ततो
 राज्ञा ऽनाथपिण्डदे गुरुपतिमुवाच । कश्चित्⁽²⁾ गुरुपते श्रुतं कुत्र भगवानेतर्हि वर्षा
 उपगत इति ॥ अथानाथपिण्ड उवाच । श्रुतं मे देव भगवान्नाज्ञगृहे वर्षा उपगत इति ॥ 10

ततो राज्ञा प्रसेनजिता कौशलेनानाथपिण्डदायैश्च पौरज्ञानपदमात्यैरन्यतमः
 पुरुषो [55a] हृत्येनाह्वयोक्तः⁽³⁾ । एहि तं भो पुरुष येन भगवांस्तेनोपसंक्राम उपसंक्रम्या
 ऽस्माकं वचनेन भगवतः पादौ शिरसा वन्दस्वाल्पाबाधतां च पृच्छात्पातङ्कं च लघूत्था-⁽⁶⁾

1) Visarga wanting in MS.

2) Ex conject.; B किञ्चित्ते, but the stroke of the *i* in चि has been cancelled; of its copies CP have किञ्चित्ते, D किञ्चते. Yet the original reading of B seems to come nearer to the genuine form of the interrogative. Since *kaccit* may have the force of lat. *-nē* (e. g. Jtkm. XXII, 66. Mhbh. 2, 5, 17 foll.), I have put it into the text.

3) Ex conject.; MS हृतेना°. As to the construction, cp. my *Sanskrit Syntax* § 237. Feer, who used also the Tibetan version, has here (p. 221, 22) «donnèrent à un individu le nom de Messenger, et lui dirent.»

4) B °नोक्ता, D corr.

5) Avagraha in MS.

6) MS वन्दस्वल्पाबाधताश्च.

नतां च यात्राञ्च बलञ्च सुखं चानवग्रतां च स्पर्शविहारतां च एवं च वद् राजा भदत्त
 कौशलः⁽¹⁾ श्रावस्तीनिवासिनश्च पौरा आकाङ्क्षति भगवतो दर्शनमेवं चाङ्गुशिरदृष्टो ऽस्मा-
 भिर्भगवान्परितृषिताः स्मो भगवतो दर्शनायेच्छामो वयं भगवत्तं द्रष्टुं साधु भगवाञ्छ्रा-
 वस्तीमागच्छेदनुकम्पामुपादायेति ॥ एवं देवेति स पुरुषो राज्ञः प्रसेनजितः कौशलस्य
 5 सामात्यपौरज्ञानपदस्य प्रतिश्रुत्य श्रावस्तीतो⁽³⁾ ऽनुपूर्वण चञ्चूर्यमाणो राजगृहे नगरमनु-
 प्राप्तः । ततः पूर्वं राजगृहे नगरमवलोक्य येन भगवांस्तेनोपसंक्रान्तः । उपसंक्रम्य भगवतः
 पादौ शिरसा वन्दित्वाकाले निषण्णः । «एकान्तनिषण्णः» स पुरुषो भगवत्तमिदमवोचत् ।
 राजा भदत्त प्रसेनजितकौशलः श्रावस्तीनिवासिनश्च पौरा भगवतः पादौ शिरसा वन्दि-
 त्वाल्पावाधतां⁽⁴⁾ पृच्छत्यल्पातङ्कतां च लघूत्यानतां च यात्रां च बलञ्च सुखञ्चानवग्रतां च
 10 स्पर्शविहारतां चैवं चाङ्गुशिरदृष्टो ऽस्माभिर्भगवान्परितृषिताः⁽²⁾ स्मो भगवतो दर्शनाये-
 च्छामो वयं भगवत्तं द्रष्टुं साधु भगवाञ्छ्रावस्तीमागच्छेदनुकम्पामुपादायेति ॥ भगवानाह ।
 सचेन्मे भोः पुरुष राजा विम्बिसारो ऽनुज्ञास्यति गमिष्यामीति ॥ ततः स दूतो राजानं
 विम्बिसारमनुज्ञाप्य भगवत्तमिदमवोचत् । अनुज्ञातो ऽसि भगवन्नाज्ञा विम्बिसारेण गम-
 नाय⁽³⁾ यस्येदानीं भगवान्कालं मन्यत इति । अधिवासयति भगवांस्तस्य पुरुषस्य तूष्णी-
 15 भावेन ॥

1) B कौशलः, D corr., but in the sequel B has the good orthography.

2) Visarga wanting in MS.

3) B °स्तीतानुपू°, CP corr.

4) B वन्दित्वाल्पा°, with an erasure between त्वा and ल्पा. Hence D त्वाल्पा°, C °त्वाल्पा°, P °त्वाल्पा°.

5) Ex conject.; cp. *supra*, p. 325, 13; MS °वाधतचित्कृत्याल्पा° (in D correct-
 ed into °धतापृच्छताल्पा°).

6) MS चाङ्गुशिर°.

7) B °नुपादायेति, D corr.

8) That here is a small gap must be inferred not only from the Tibetan
 (cp. Feer, p. 222, n. 4) but also from the relative sentence *yasyedānīm* etc.
 whose antecedent must be some word like *gamanāya*. Cp. *supra*, p. 9, 5.

अथ भगवांस्त्रयाणां वार्षिकाणां मासानामत्ययात्कृतचीवरौ निष्ठितचीवरः समा-
दाय पात्रचीवरं मरुता परिवारेण श्रावस्त्यभिमुखो ऽभिन्नगाम । दूतो ऽपि रथाभिद्वः
संप्रस्थितः ॥ अथासौ दर्शं बुद्धं भगवत्तं पद्भ्यां संप्रस्थितम् । ततो रथादवतीर्य येन भग-
वांस्तेनाञ्जलिं प्रणम्य भगवत्तमिदमवोचत् । प्रतिगृह्यतां भगवन्नस्माकीनो रथो ऽनुकम्पा-
(2) मुपादयेति ॥ भगवानाह ।

5

सृष्टिपादरथेनाहं सम्यग्व्यायामवर्तिना ।

विचरामि महौ कृत्स्नामन्तः क्लेशकण्टकैरिति ॥

दूतः प्राह । यद्यपि भगवानृष्टिपादयानयायी तथापि तु क्रियतां ममानुग्रहार्थमनुकम्पे-
ति ॥ अथ भगवान्दूतस्यानुग्रहार्थमृष्ट्या रथस्योपरि स्थितः । ततो भगवान्त्रयाभिद्वः
श्रावस्तोमनुप्राप्तो दूतेन च राज्ञे निवेदितम् ॥ अथ राजा सामात्यः सपौरज्ञानपदो भगवत्तं 10
प्रत्युद्गतः तत्रैव च जेतवने रात्रिंवासमुपगतो धर्मश्रवणाय ॥ स च दूतो ऽल्पायुष्को
धर्मं श्रुत्वा तस्यामेव रात्रौ कालगतः । स कालं कृत्वा प्रणतिषु देवेषु त्रयस्त्रिंशेषूपपन्नः ॥

धर्मता खलु देवपुत्रस्य वा देवकन्याया वाचिरोपसंपन्नस्य त्रीणि चिन्तान्युत्पद्यन्ते
कुतश्च्युतः कुत्रोपपन्नः केन कर्मणोति । स पश्यति मनुष्येभ्युश्च्युतः प्रणतिषु देवेषु त्रय-
स्त्रिंशेषूपपन्नो भगवतो ऽस्तिके चित्तमभिप्रसाद्येति ॥ अथ दूतपूर्विणो देवपुत्रस्यैतद्- 15
भवत् । न मम प्रतिरूपं स्याद्यदहं पर्युषितपरिवासो भगवत्तं दर्शनायोपसंक्रमेयं यन्न-
ह्मनपर्युषितपरिवास एव भगवत्तं दर्शनायोपसंक्रमेयमिति ॥ अथ दूतपूर्वो देवपुत्रश्चल-

1) B भगवन्नास्मा°, D corr.

2) B °कम्पानुपा°, D corr.

3) Ex conject.; MS °न्तक्ले°.

4) MS कष्टकैरिति. I have adopted Feer's correction (p. 223 n. 1) suggested by the Tibetan translation.

5) B रथोभि°, D corr.

6) Ex conject., cp. *supra*, p. 316, 2; MS ल्पायुषो (D °ष).

7) MS °क्रामितुं, the same blending of constructions as *supra*, p. 259 n. 7.

8) MS वि (D वि).

विमलकुण्डलधरो ह्यारार्धहारविराजितगात्रो मणिरत्नविचित्रचूडः कुङ्कुमतमालपत्रस्पृ-
 क्कादिसंस्पृष्टगात्रस्तस्यामेव रात्रौ दिव्यान्ताभुत्पलपद्मकुमुदपुण्डरीकमन्दारकाणां⁽¹⁾ पुष्पा-
 णामुत्सङ्गं⁽²⁾ पूरयित्वा सर्वे जेतवनमुदारोणावभासेनावभास्य भगवत्तं पष्पैरुवकीर्य भग[55 b]-
 वतः पुरस्तान्निष्षो धर्मश्रवणाय ॥ अथ भगवान्दूतपूर्विष्णो देवपुत्रस्याशयानुशयं धातुं
 5 प्रकृतिं च ज्ञात्वा तादृशीं⁽²⁾ चतुरार्यसत्यसंप्रतिवेधिकीं⁽²⁾ धर्मदेशनां कृतवान्यां श्रुत्वा दूतपूर्-
 विष्णा देवपुत्रेण विंशतिशिखरसमुद्गतं सत्कायदृष्टिशैलं ज्ञानवज्रेण भित्त्वा स्रोतश्चापत्ति-
 फलं सान्नात्कृतम्⁽³⁾ । स दृष्टसत्यस्त्रिरुदानमुदानपति । इदमस्माकं भद्रं न मात्रा कृतं न
 पित्रा न राज्ञा न देवताभिर्नेष्टेन स्वजनबन्धुवर्गेण न पूर्वप्रेतैर्न श्रमणब्राह्मणैर्पद्मगवता-
 स्माकं कृतम् । उच्छोषिता रुधिराश्रुसमुद्गा लङ्किता अस्थिपर्वताः पिहितान्यपापद्वाराणि
 10 विवृतानि स्वर्गमोक्षद्वाराणि प्रतिष्ठापिताः⁽⁴⁾ स्मो देवमनुष्येषु । आह च ।

तवानुभावात्पिहितः सुघोरो ह्यपापमार्गो बद्धदोषयुक्तः ।

अपावृता स्वर्गगतिः सुपुण्या निर्वाणमार्गश्च मयोपलब्धः ॥

बदाश्रयाञ्चाप्तमपेतदोषं मयाद्य शुद्धं सुविशुद्धं चतुः ।

प्राप्तं च शाक्तं पदमार्यकात्तं तीर्णाश्च⁽⁵⁾ दुःखार्णवपारमस्मि ॥

15

नरवरेन्द्र नरामरपूजित विगतजन्मजरामरणामय ।

भवसकृन्मसुडुर्लभदर्शनं सफलमद्य मुने तव दर्शनम् ॥

श्रवनम्य ततः प्रलम्बहारश्चरणी द्वावभिवन्धु ज्ञातकृषः ।

परिगम्य च दक्षिणं जितारिं सुरलोकाभिमुखो दिवं जगाम ॥

1) MS. °कानां, cp. *supra*, p. 316, n. 4.

2) Anusvāra wanting in MS.

3) MS °त्कृतः., yet it seems that the visarga has been wiped out.

4) MS °पितास्मो; this constant orthography in this *cliché* will hereafter no more be noted.

5) MS तीर्णाश्च.

अथ द्वृतपूर्वा देवपुत्रो वणिगिव लब्धलाभः सस्यसंपन्न इव कर्षकः शूर इव वि-
जितसंग्रामः सर्वरीगपरिमुक्त इवातुरो यया हि विभूत्या भगवत्सकाशमागतस्तयैव
विभूत्या स्वभवनं गतः ॥

ततो राजा प्रसेनजिडुपरिप्रासादतलगतस्तमुदारमवभासं दृष्ट्वा प्रभातायां रत्नन्यां
भगवत्तं पप्रच्छ । किं भगवन्निमां रात्रिं भगवत्तं दर्शनाय ब्रह्मा⁽¹⁾ संहाम्पतिः शक्रो देवेन्द्र- 5
श्चत्वारो लोकपाला उपसंक्रान्ताः ॥ भगवानाह । न महाराज ब्रह्मा⁽¹⁾ संहाम्पतिर्न शक्रो
देवेन्द्रो नापि चत्वारो लोकपाला मां दर्शनायोपसंक्रान्ता अपि तु तावको द्वृतः स ममा-
त्तिके चित्तमभिप्रसाद्य कालगतः प्रणीतेषु देवेषु त्रयस्त्रिंशेषूपपन्नः । स इमां रात्रिं मत्स-
काशमागतस्तस्य मया धर्मा देशितः स दृष्टस्तयः स्वभवनं गत इति ॥ ततो राजा विस्मय-
ज्ञातः कथयति । अहो बुद्धो ऽहो धर्मा ऽहो सङ्कोपत्र नाम परीतं कर्म कृत्वा महान्विपाक 10
इति ॥ अथ राजा प्रसेनजित्कौशलो भगवतो भाषितमभिनन्द्यानुमोद्य भगवतः पादौ शि-
रसा वन्दित्वात्पासनात्प्रक्रान्तः ॥

तत्र भगवान्भिन्नूनामन्वयते स्म । तिस्र इमा भिन्नवो ऽग्रप्रज्ञप्तयः । कतमास्तिस्रः ।
बुद्धे ऽग्रप्रज्ञप्तिर्धर्मे सङ्गे ऽग्रप्रज्ञप्तिः । बुद्धे ऽग्रप्रज्ञप्तिः⁽⁴⁾ कतमा । ये केचित्सत्त्वा अथवा
वा द्विपदा वा बहुपदा वा त्रिपिणो वा ऽत्रिपिणो वा संज्ञिनो वा ऽसंज्ञिनो वा नैवसंज्ञि- 15
नो नासंज्ञिनस्तथागतो ऽर्हन्सम्यक्संबुद्धस्तेषामग्र आख्यातः⁽⁵⁾ । ये केचिद्बुद्धे ऽभिप्रसन्ना
अग्रे ते ऽभिप्रसन्नाः । तेषामग्रे ऽभिप्रसन्नानामग्र एव विपाकः प्रतिकाङ्क्षितव्यो देवेषु वा
देवभूतानां⁽⁶⁾ मनुष्येषु वा मनुष्यभूतानाम् । इयमुच्यते बुद्धे ऽग्रप्रज्ञप्तिः ।⁽⁷⁾ धर्मे ऽग्रप्रज्ञप्तिः

1) MS संहाम्पति°.

2) MS भाषितमत्यनन्द्या°.

3) MS भिन्नूणाम°.

4) Cp. *supra*, p. 49, 10.

5) MS आख्यातपिकेचि° (D आख्यायतेकेचि°).

6) Ex conject.; MS मनुष्यभूतेषु.

7) MS धर्माग्र°.

कतमा । <ये> केचिद्धर्माः संस्कृता वा ऽसंस्कृता वा विरागो धर्मस्तेषामग्र आख्यातः⁽²⁾ । ये
 केचिद्धर्मे ऽभिप्रसन्ना अग्रे ते ऽभिप्रसन्नाः । तेषामग्रे ऽभिप्रसन्नानामग्र एव विपाकः प्रति-
 काङ्कितव्यो देवेषु वा देवभूतानां मनुष्येषु वा मनुष्यभूतानाम् । इयमुच्यते धर्मं ऽग्रप्रज्ञप्तिः ।
 सङ्के⁽³⁾ ऽग्रप्रज्ञप्तिः कतमा । ये केचित्सङ्के वा गणा <वा> पूगा वा पर्षदो वा तथागतश्चाव-
 5 कसङ्केस्तेषामग्र आख्यातः ये [56a] केचित्सङ्के ऽभिप्रसन्ना अग्रे ते ऽभिप्रसन्नाः । तेषामग्रे
 ऽभिप्रसन्नानामग्र एव विपाकः । प्रतिकाङ्कितव्यो देवेषु वा देवभूतानां मनुष्येषु वा मनुष्य-
 भूतानाम् । इयमुच्यते सङ्के ऽग्रप्रज्ञप्तिः ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) MS विराग्ये धर्मस्तेषा^०. Cp. *supra*, p. 50, 4.

2) MS आख्यातौषेकेचि^०.

3) In B follows सङ्केप्रज्ञप्तिः, an evident dittography. The copyist of D, there-
 fore, has left it out.

महिष इति ५८ ।

बुद्धो भगवान्मत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः
 पौरैः श्रेष्ठिभिस्सार्धवर्द्धिर्देवैर्नागैर्पत्नैरसुरैर्गर्हैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागपत्तासुरग-
 रुडकिन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशय-
 नासनगानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घः कोशलेषु⁽¹⁾ जनपदेषु चारिकां चरन्नन्य- 5
⁽²⁾ तमवनषण्डमनुप्राप्तः । तत्र च वनषण्डे महान्महिषीयूथः प्रतिवसति पञ्चमात्राणि⁽³⁾ च
 महिषीपालशतानि ॥ यावत्तत्रान्यतमो महिषो बलवान्परमे⁽⁴⁾ बलेन समन्वागतः । स
 परमनुष्याणां गन्धमाघ्राय पृष्ठतो ऽनुधावति ॥ भगवांश्च तं प्रदेशमनुप्राप्तः । ततो महि-
 षीपालैर्भगवान्सश्रावकसङ्घो⁽⁶⁾ ह्यरत एव दृष्टः । ततस्तैरुच्चैःशब्दैरुक्तः भगवन्निमं मार्गं
 वर्जय डुष्टमहिषो ऽत्र प्रतिवसतीति ॥ भगवानाह । अल्पोत्सुका भवन्तु भवन्तो वयमत्र 10
 कालज्ञा भविष्याम इति ॥ अथसौ डुष्टमहिषो भगवत्तं ह्यरत एव दृष्ट्वा लाङ्गूलमुन्नाम्य
 येन भगवांस्तेन प्रधावितः । ततो भगवता पुरस्तात्पञ्च केशरिणः⁽⁷⁾ सट्धारिणः सिंहा नि-
 र्मिता वामे दक्षिणे च पार्श्वे द्वावग्निस्कन्धावुपरिष्ठान्महृत्यपोमयी शिला ॥ ततः स

1) MS कोपलेषु (D कौश^०).

2) Query: न्यतमं वन^०?

3) B पञ्चात्राणि, the sign ° serving both to cancel the ā and to refer to the top of the page, where मा is written to be inserted here. Through failure to understand this the copies have पञ्चा(or पंचा)मात्राणि.

4) B यावत्तत्रा^०, D corr.

5) Ex conject.; MS प्रमेन बलेन.

6) B °संघा, P corr.

7) Ex conject.; MS पुरधारिणः, which it would be hard to explain in this connection. My correction is confirmed by the Tibetan translation apud Feer, p. 224 n. 2.

महिषः समन्ततो महाभयं दृष्ट्वा भगवतः पादौ निश्चित्य⁽¹⁾ दीनवदनश्च भगवत्तं प्रेक्षते⁽²⁾ ॥ ततो
 ऽस्य भगवता⁽³⁾ तन्मय्या गत्यास्तन्मय्या योन्यास्त्रिभिः पदैर्धर्मा देशित इति हि भद्रमुख
 सर्वसंस्कारा अनित्याः सर्वधर्मा अनात्मानः शान्तं⁽⁴⁾ निर्वाणमिति ज्ञातिश्च स्मारिता । स
 श्रुत्वा रोदितुं प्रवृत्तः ॥ अथ भगवांस्तस्यां बेल्लायां गाथे भाषते ।

- 5 इदानीं किं करिष्यामि तिर्यग्योनिगतस्य ते ।
 अन्नप्रतिपन्नस्य किं रोदिषि निरर्थकम् ॥
 साधु प्रसाद्यतां चित्तं मयि कारुणिके त्रिने ।
 तिर्यग्योनिं विराग्येह ततः स्वर्गं गमिष्यसीति ॥

अथासौ दुष्टमहिषः स्वाश्रयं नुगुत्समानो⁽⁵⁾ ऽनाह्वरतां प्रतिपन्नः । दीप्ताग्रयस्तिर्यग्योनि-
 10 गताः प्राणिनः । स आशु कालं कृत्वा प्रणीतेषु देवेषु त्रयस्त्रिंशेषूपपन्नः ॥

धर्मता खलु देवपुत्रस्य वा देवकन्याया वाचिरोपसंपन्नस्य त्रीणि चित्तान्युत्पद्यन्ते⁽⁷⁾
 कुतश्च्युतः कुत्रोपपन्नः केन कर्मणेति । स पश्यति तिर्यग्भ्यश्च्युतः प्रणीतेषु देवेषु त्रयस्त्रिं-
 शेषूपपन्नो भगवतो ऽन्तिके चित्तमभिप्रसाद्येति ॥ अथ महिषपूर्विणो देवपुत्रस्यैतद्भवत् । न
 मम प्रतिद्वयं स्याद्यदहं पर्युषितपरिवासो भगवत्तं दर्शनायोपसंक्रमेयं यन्नृकमपर्युषितप-
 15 रिवास एव भगवत्तं दर्शनायोपसंक्रमेयमिति ॥ अथ महिषपूर्वो देवपुत्रश्चलविमलकुण्ड-
 लधरो ह्यारार्धह्यारविराजितगात्रो मणिरत्नविचित्रचूडः कुङ्कुमतमालपत्रस्पृक्कादिसं-
 ष्टगात्रस्तस्यामेव रात्रौ दिव्यानामुत्पलपद्मकुमुदपुण्डरीकमन्दारकाणामुत्सङ्गं पूर्यि-

1) Ex conject.; MS निस्तृत्य. Cp. *supra*, p. 1 n. 4 and Divy. 598, 27 *samsr-
 tāh* = *samṣritāh*.

2) B प्रेक्षते, D corr.

3) Ex conject.; MS तन्मय्यागत्यातन्मय्यायोन्यास्त्रिभिः. Cp. *supra*, p. 291, 7.

4) Anusvāra wanting in MS.

5) Ex conject., according to the corresponding metrical portion in *avad.*
 nr. 51, cp. *supra*, p. 291, 14; MS स्वर्गगतिं गमि°.

6) Ex conject.; cp. *supra*, p. 291, 17; MS °मानोमह्वरतां.

7) B °द्यते, D corr.

त्वा सर्वं तं वनषण्डमुदरेणावभासेनावभास्य भगवत्तं⁽¹⁾ पुष्पैरवकीर्य भगवतः पुरस्ता-
 त्रिषष्ठी धर्मश्रवणाय । अथ भगवान्महिषपूर्विणो देवपुत्रस्याशयानुशयं धातुं प्रकृ-
 तितं च ज्ञात्वा तादृशीं⁽²⁾ चतुरार्यसत्यसंप्रतिवेधिकीं धर्मदेशनां कृतवान्यां श्रुत्वा म-
 हिषपूर्विणा देवपुत्रेण विंशतिशिखरसमुद्गतं सत्कायदृष्टिशै[56b]लं ज्ञानवज्रेण भि-
 त्त्वा स्रोतश्रापत्तिफलं साक्षात्कृतम् । स दृष्टसत्यस्त्रिरुदानमुदानयति । इदमस्माकं 5
 भदत्त न मात्रा कृतं न पित्रा न राज्ञा न देवताभिर्नष्टेन स्वजनबन्धुवर्गेण न पूर्वप्रेतैर्न
 श्रमणब्राह्मणैर्यद्भगवतास्माकं कृतम् । उच्छोषिता रुधिराश्रुसमुद्गा लङ्किता अस्थिपर्वताः
 पिहितान्यपायद्वाराणि विवृतानि स्वर्गमोक्षद्वाराणि प्रतिष्ठापिताः स्मो देवमनुष्येषु ।
 ग्राह्यं च ।

तवानुभावात्पिकितः सुघोरो ह्यपायमार्गो बद्धदोषयुक्तः ।

10

अपावृता स्वर्गगतिः सुपुण्या निर्वाणमार्गश्च मयोपलब्धः ॥

तदाश्रयाच्छाप्तमपेतदोषे मयाय शुद्धं सुविशुद्धं चतुः ।

प्राप्तं च शान्तं पदमार्यकात्ते तीर्णश्च दुःखार्णवपारमस्मि ॥

नरवरेन्द्र नरामरपूजित विगतजन्मजरामरणानय ।

भवसकृन्नसुडुर्लभदर्शन सफलमय्य मुने तव दर्शनम् ॥

15

अवनम्य ततः प्रलम्बहृद्गः चरणीं द्वावभिवन्ध्य ज्ञातर्क्षः ।

परिगम्य च दक्षिणं त्रितारिं सुरलोकाभिमुखो दिवं जगाम ॥

अथ तैर्महिषापालैः स उदारो ज्वभासो दृष्टो यं दृष्ट्वा कुतूहलज्ञाता भगवत्तं⁽³⁾
 पप्रच्छुः⁽⁴⁾ । क एष भगवन्नात्रौ दिव्यमवभासं कृत्वा भगवत्सकाशमनुप्राप्त इति ॥ भगवा-
 नाह । स एष भवतो महिषो मनात्तिके चित्तमभिप्रसाद्य कालगतः प्रणीतेषु देवेषु त्रय- 20

1) B °वत्तपुष्पै°, D corr.

2) Anusvāra wanting in MS.

3) MS कुतूह्र°.

4) B °प्रच्छुक, D corr.

स्त्रिशेषूपपन्नः । सो ऽस्यां रात्रौ मत्सकाशमुपसंक्रान्तस्तस्य मया धर्मो देशितः स दृष्टस्त्यः
स्वभवनं गतः ॥ ततस्ते मद्दिषोपालाः परं विस्मयमापन्नाः । घ्राश्रयं पन्नामायं तिर्यग्यो-
निगतो भूवा भगवत्तं कल्याणमित्रमासाद्य देवेषूपपन्नः सत्यदर्शनं च कृतम् । कथं नाम
वयं मनुष्यभूता विशेषं नाधिगच्छेमेति ॥ ततस्ते बुद्धं भगवत्तं सन्नावकसङ्घं प्रणतिना-
5 हारेण संतर्प्य भगवतो ऽक्तिके प्रव्रजिताः ॥ तैर्युज्यमानैर्घटमानैर्व्यापच्छमानैः सर्वज्ञेशप्र-
ह्लाणादर्हत्त्वं सात्तात्कृतम् ॥

भित्तवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । कानि भद्रं मद्दिष-
पूर्वकेण देवपुत्रेण कर्माणि कृतानि येन मद्दिषेषूपपन्न एभिश्च मद्दिषोपालैः किं कर्म
कृतं येनार्हत्त्वं⁽²⁾ सात्तात्कृतम् ॥ भगवानाह । एभिरेव भित्तवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि
10 कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योघवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि⁽³⁾ ।
एभिः कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भित्तवः कर्माणि कृतान्यु-
पचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते⁽⁴⁾ नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि⁽⁵⁾ तूपा-
त्तेष्वेव स्कन्धधात्वापतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

15 सामर्थ्यो प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीते ऽध्वनि अस्मिन्नेव भद्रकल्पे विंशतिसहस्रापुषि प्रजायां
काश्यपो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उद्पादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः
पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । न वाराणसीं नगरीमुपनिश्चित्य
विक्रति ऋषिपतने मृगदावे । तत्र च काले भित्तूणां विनिश्चये वर्तमाने त्रिपिटो भित्तुः

1) MS °षुप°.

2) MS °र्हत्वां.

3) MS °भागोनि (D °भाविनी, cp. *supra*, p. 323, n. 4).

4) B नाब्धातौ, DP corr.

5) Cp. *supra*, p. 74 n. 9.

पञ्चशतपरिवारो विनिश्चये ऽवस्थितः । तत्र च भिन्नवः शैलाशैलाः । ते त्रिपिटं पृष्णं पृच्छन्ति । स न शक्नोति व्याकर्तुम् । तेन कुपितेन खरं वाक्कर्म निश्चारितम्⁽¹⁾ । इमे च महिषाः किं प्रज्ञानन्तीति । शिष्यैर्⁽²⁾प्यस्योक्तमिमे महिषीपालाः किं प्रज्ञानन्तीति ॥

भगवानाह । किं मन्यन्ते भिन्नवो यो [57a] ऽसौ महिषः अयमसौ त्रिपिटः⁽³⁾ ये ते शिष्या इमे ते महिषीपालाः । तेन कर्मणा पञ्च जन्मशतानि महिषेषूपपन्न⁽⁴⁾ इमानि च पञ्च 5 महिषीपालशतानि संवृत्तानि । यन्ममास्तिके चित्तं प्रसादितं तेन देवेषूपपन्नः सत्यदर्शनं च कृतम् । तस्मात्तर्हि भिन्नवो वाग्दुश्चरितप्रक्षाणाय⁽⁵⁾ व्यापन्नव्यं यथा एते दोषा न भविष्यन्ति ये महिषस्य महिषीपालानां च एष⁽⁶⁾ एव गुणगणो भविष्यति यस्तस्यैव देव-पुत्रभूतस्येत्येवं वो भिन्नवः शित्तितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) Ex conject.; B निश्चारितवाम्, its copies °तवान्.

2) MS शित्तिरप्य°.

3) B here त्रिपिटः out of त्रिपिटः, C त्रिपिटः, D त्रिपिटः, P त्रिपिटः.

4) Ex conject.; MS °पन्ना.

5) MS व्यापत्त°.

6) MS एवमेव, cp. *supra*, p. 204, 15.

उपोषध इति ५९ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजर्षी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिस्सार्थवह्नैर्देवैर्नगरैर्गैरसुरैर्गणैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगण्डकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासनगु-
 5 नप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सञ्चालकसङ्घः श्रावस्त्यां विहरति जेतवने ऽनाथपिण्ड-
 स्यारामे । तेन खलु पुनः समयेन देवानां त्रयस्त्रिंशानामुपोषधो नाम देवपुत्रो ऽसकृदसकृ-
 द्भगवत्सकाशमुपसंक्रामति धर्मश्रवणाय ॥ यावदपरेण समयेन उपोषधो नाम देवपुत्रः
 पञ्चशतपरिवारो येन भगवांस्तेनोपसंक्रान्तः । उपसंक्रम्य भगवतः पादौ शिरसा वन्दित्वै-
 कान्ते निषण्णो धर्मश्रवणाय ॥ अथ भगवानुपोषधस्य देवपुत्रस्याशयानुशयं धातुं प्रकृतिं
 10 च ज्ञात्वा तादृशीं⁽¹⁾ चतुरार्यसत्यसंप्रतिवेधिकीं धर्मदेशनां कृतवान्यां श्रुत्वोपोषधेन देवपुत्रेण
 विंशतिशिखरसमुद्रतं सत्कायदृष्टिशैले ज्ञानवज्रेण भिन्ना स्रोतापत्तिफलं सात्तात्कृतम् ॥ स
 दृष्टसत्यस्त्रिरुदानमुदानयति । इदमस्माकं भद्रं न मात्रा कृतं न पित्रा न राज्ञा न देवता-
 भिर्नेष्ट्रेण स्वजनबन्धुवर्गेण न पूर्वप्रेतेर्न श्रमणब्राह्मणैर्यद्भगवतास्माकं कृतम् । उच्छोषिता
 रुधिराश्रुसमुद्गा लङ्घिता अस्थिपर्वताः पिहितान्यपायद्वाराणि विवृतानि स्वर्गमोक्षदा-
 15 राणि प्रतिष्ठापिताः स्मो देवमनुष्येषु । आहू च ।

तवानुभावात्पिहितः सुघोरो ह्यपायमार्गो बद्धदोषयुक्तः ।

अपावृता स्वर्गगतिः सुपुण्या निर्वाणमार्गश्च मयोपलब्धः ॥

त्वदाश्रयाच्चात्मपेतदोषं मयाद्य शुद्धं सुविशुद्धं चतुः ।

प्राप्तं च शान्तं पद्मार्पकात्तं तीर्णंश्च दुःखार्णवपारमस्मि ॥

1) Anusvāra wanting in MS.

नरधरेन्द्र नरामरपूजित विगतजन्मजरामरणामय ।

भवसकृन्नसुडुर्लभदर्शन⁽¹⁾ सफलमय्य मुने तव दर्शनम् ॥

अवनम्य ततः प्रलम्बहारश्चरणौ द्वावभिवन्द्य ज्ञातृर्षः ।

परिगम्य च दक्षिणं त्रितारिं सुरलोकाभिमुखो दिवं जगाम ॥

⁽²⁾ततो भित्तवः पूर्वरात्रापररात्रं जागरिकायोगमनुपुक्ता विहरन्ति । तैर्दृष्टो भगवतो 5
 ऽत्तिके उदारो ऽवभासः । यं दृष्ट्वा संविद्या भगवत्तं पप्रच्छुः । किं भदत्त इमां रात्रिं भगवत्तं
 दर्शनाय ब्रह्मा सहा⁽³⁾म्पतिः शक्रो देवेन्द्रश्चत्वारो लोकपाला उपसंक्राताः⁽⁴⁾ ॥ भगवानाह । न
 भित्तवो ब्रह्मा सहा⁽³⁾म्पतिर्न शक्रो देवेन्द्रो नापि चत्वारो लोकपाला मां दर्शनायोपसंक्राता
 अपि तु देवेषु त्रयस्त्रिंशेषूपोषधो नाम देवपुत्रः पञ्चशतपरिवारो मां दर्शनायोपसंक्रात-
 स्तस्य मया धर्मा देशितो दृष्टस्तयश्च स स्वभवनं गत इति ॥ भित्तवस्संशयज्ञाताः सर्वसंश- 10
 यच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । कुतो भदत्त उपोषधस्य देवपुत्रस्योत्पत्तिर्नामाभिनिर्वृ-
 त्तिश्चेति ॥ भगवानाह । इच्छ्य यूयं भित्तवः श्रोतुम् ॥ एवं भदत्त ॥ तेन हि⁽⁵⁾ भित्तवः शृणुत
 साधु च सुष्ठु च मनसि कुरुत भाषिष्ये ॥

भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीते ऽध्वनि अस्मिन्नेव भद्रकल्पे विंशतिवर्षसकृन्नागुषि प्रजायां
 काश्यपो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उद्पादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो [57 b] लोकविद- 15
 नुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । स वाराणसीं नगरीमुप-

1) The copies have °र्शनं, because in B an accidental dot on the top line of न looks like anusvāra.

2) B तता, DP corr.

3) MS सह्याप°.

4) MS लोकपाला भगवत्तं दर्शनायोपसं°, the copyist had forgotten that he had written already भगवत्तं दर्शनाय a little before.

5) MS तेनाहं.

<नि>श्चित्य⁽¹⁾ विहरति ऋषिपतने⁽²⁾ मृगद्वये ॥ यावदपरेण समयेन कृत्वा राज्ञा भगवत्तं दर्शना-
 योपसंक्रामति पर्युपासनाय । यात्रद्वी ब्राह्मणी⁽³⁾ ऋषिपतनं गतौ केनचित्कारणायिन । ताभ्यां
 राज्ञा दृष्टो मरुत्या राज्ञश्च⁽⁴⁾ मरुता राजानुभावेन । तयो राश्याभिलाषो⁽⁵⁾ ज्ञातः । ताभ्या-
 मन्यतम उपासकः पृष्टः । भो बुद्धोपासक किं कर्म कृत्वा यच्चिन्तयति यत्प्रार्थयते तदस्य
 5 सर्वं समृध्यतीति ॥ उपासकेनोक्तम् । यः परिशुद्धमष्टाङ्गसमन्वागतमुपवासमुपयसति
 यच्चिन्तयति यत्प्रार्थयते तदस्य सर्वं समृध्यतीति ॥ ततस्तौ ब्राह्मणी आयाढस्य मरु-
 पतेस्सकाशादष्टाङ्गसमन्वागतमुपवासमुपलभ्योपोपितौ⁽⁷⁾ । तद्वेकेन⁽⁸⁾ परिशुद्धो रन्तितः⁽⁹⁾ ।
 स कालं कृत्वा राज्ञः कृत्वा पुत्रत्वमभ्युपगतः । तस्य मुज्ञात इति नामधेयं व्यवस्था-
 पितम् । स पितुरत्ययाद्वाख्ये प्रतिष्ठापिनः ॥

10 द्वितीयनोपवासः खण्डितः । स कालं कृत्वा नागोपूपन्नः । तस्योपरि दिवसे⁽¹¹⁾ दिवसे

1) MS °मुपसृत्य (D corr. °मुपनिमृत्य).

2) B ऋषिपवदने, the copyist of C kept °वदने, those of D and P changed it into °पतने. Cp. *supra*, p. 250, n. 6.

3) B °पतन or °ने out of °वदने.

4) So MS, the sandhi is observed *supra*, p. 69, 10.

5) Ex conject.; B राश्याभिलाषो (afterwards changed into °लाष, it seems) वाज्ञातस्ता°. I have passed over वा, since it is unlikely that any prefix of *jāta* should be hidden under that akṣara.

6) Ex conject., cp. *infra*, l. 6; MS यच्चिन्तयते.

7) The supposition of a gap, which I have filled up by inserting *upa-* *labhya*, being the verbal form required because of *sakāçāt*, is confirmed by the Tibetan version, see Feer, p. 228 n. 1.

8) B °पितो, D corr.

9) Ex conject.; MS तद्वेकेन.

10) MS रन्तितस्म, and l. 10 खण्डितस्म.

11) Cp. Feer p. 228, 16 and his note 2 on that page. The Tibetan corresponding text is: *དེའི་སྡེ་དྲུ་ཉིན་ཅིག་སའིན་རྩ་ལན་སའུན་སའུན་གྱེ་ཚེན་སའུན་ཏེ།*

Skt. *divase divase saptakṛtvāḥ* would closely answer to the Tib. *ཉིན་ཅིག་སའིན་རྩ་ལན་སའུན་སའུན་*.

सप्तकृत्वस्त्रिंशत्तुलुका निपतति⁽¹⁾ यया सो⁽²⁾ ऽस्थिशेषः क्रियते ॥ तस्यैतद्भवत् । कस्येदं कर्म-
 णः फलं कस्यायं कर्मणः फलविपाको येनाह्मीदृशं दुःखमुनभवामीति । स पश्यत्यष्टाङ्गस-
 मन्वागतं मे उपवासं समादाय शिक्षाशैथिल्यं कृतं येनाह्मीदृशं महद्दुःखं प्रत्यनुभवामि ।
 येन पुनः समादाय रक्षितं तेन राज्यं प्रतिलब्धमिति । तस्यैतद्भवत् । यन्नृह्मिदानीमपि
 तावदष्टाङ्गसमन्वागतमुपवासमुपवसेयमप्येव नाम नागयोनेमैत्ति⁽³⁾ स्यादिति ॥ ततो नाग- 5
 वर्णमन्तर्धाप्य ब्राह्मणवर्णमात्मानमभिनिर्माय राज्ञः सकाशमुपसंक्रान्तः । उपसंक्रम्य ज्ञे-
 नायुषा च वर्धयित्वा च । अष्टाङ्गसमन्वागतेन मे महाराज उपवासेऽन्यं प्रयोजनम् । तदर्ह-
 ति देवो ऽष्टाङ्गसमन्वागतमुपवासं पर्येषितुम् । अथ न पर्येषसे नियतं देवस्य सप्तधा मूर्धानं
⁽⁴⁾ स्फालयामि । इत्युक्त्वा तत्रैवान्तर्हितः ॥ ततो राजा भीतस्त्रस्तसंविद्यं श्राद्धेष्टरोमकूपो
 ह्मिरेण्यपिटकं धजाग्रे बद्ध्वा सर्वविजिते⁽⁶⁾ घण्टात्रयोपणं कारयामास । यो मे ऽष्टाङ्गसमन्वा- 10
 गतमुपवासं देशयिष्यति तस्यैतं⁽⁷⁾ ह्मिरेण्यपिटकं दास्यामि महता सत्कारेण सत्करिष्या-
 मीति ॥ यावदन्यतमा वृद्धा स्त्री पलगण्डडङ्किता । तया राज्ञः स्तम्भो दर्शितः । अत्र मे
 स्तम्भे पिता असकृद्बन्धूपपुष्पाचरनं कृतवान् । तमुत्पाद्य प्रत्यवेत्तस्वेति ॥ ततो राज्ञा
 पौरुषेयाणामाज्ञा दत्ता अयं स्तम्भ उत्पाद्यतामिति । ततो राजपुरुषैः स्तम्भ उत्पाटितः ।

1) Ex conject.; MS निपतति.

2) Ex conject.; MS सास्थि°.

3) MS योनेमैत्तिः, C योनेमैत्तिः, P योनेमैत्तिः, D योनेमोत्ति.

4) Ex conject.; B स्फालयी (or या) तित्युक्त्वा, instead of यी or या D has ये, P य. It may be observed that *sphālayati* is here used with the meaning of *spho-
 tayati* or *sphāṭayati*. Should we not read स्फार्यामि? The akṣaras *ra* and *la* are
 often confounded.

5) Ex conject., cp. Divy. 41, 15 where this very expression is found; MS
 श्राद्धेष्टरोम°.

6) MS विदिते.

7) Ex conject.; MS तस्यैवं (C तस्येवं).

तस्याधस्तात्सुवर्णपद्माभिलिखितो⁽¹⁾ ऽष्टाङ्गसमन्वागत उपवासो लब्धः⁽²⁾ स^(क) पञ्च चोपा-
सकशिलापदानि सप्तत्रिंशच्च बोधिपद्म्या धर्माः ॥ ततो राज्ञा तस्य नागस्याष्टाङ्गसमन्वागत
उपवासो लिखित्वा दत्त ऋषिपतननिवासिभिश्च द्वादशभिर्ऋषिसकृन्नैः सप्तत्रिंशद्बोधिपद्म्या
धर्माः प्रत्यन्तीकृताः । स च नागो ऽष्टाङ्गसमन्वागतमुपवासमुपोष्य स्थलमुद्गम्योत्सृष्टकापो
5 ऽवस्थितः⁽³⁾ । सो ऽनाहृतां प्रतिपन्नः कालं कृत्वा पञ्चशतपरिवारः प्रणीतेषु देवेषु त्रप-
स्त्रिंशेषूपपन्नः । अतो भिन्नव उपोषधस्योत्पत्तिर्नामाभिनिर्वृत्तिश्चेति⁽⁴⁾ ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) Ex conject.; MS °लिख्यत अष्टाङ्ग°.

2) Ex conject.; MS सपञ्च°. Feer p. 229, 11 « . . . le jeûne à huit membres avec les cinq bases de l'enseignement etc. »

3) Ex conject.; MS °वस्थितस्स्वेनाहृतां.

4) MS °निर्वृत्तिश्चेति(D °निर्वृत्तिश्चेति). Cp. *supra*, p. 119, 10 and. 134, s.

(1)
कृसा इति ६० ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठभिस्सार्थवाहैर्देवैर्नागैर्यत्नैरसुरैर्गर्हैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयत्नासुरगर्हूडकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयना-
 सनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरि[58 a]काराणां सश्रावकसङ्घः श्रावस्त्यां विक्ररति जेतवने ऽना- 5
 थपिण्डदस्यारामे । श्रावस्त्यां राज्ञा प्रसेनजित्कौशलो राज्यं कारयति ऋद्धं च स्फीतं च
 त्तमं च सुभित्तं चाकोर्णबहुजनमनुष्यं च प्रशात्तकलिकलकृडिम्बडमरं तस्कररोगापगतं
 शालीन्तुगोमहिषीसंपन्नमखिलमकण्टकमेकपत्रुमिव राज्यं पालयति ॥ यावदपरेण सम-
 येन राज्ञा प्रसेनजित्कौशलो जेतवनं⁽²⁾ निर्गतो भगवत्तं दर्शनायोपसंक्रमितुं पर्युपासनाय ।
 राज्ञा च पञ्चालेन राज्ञः⁽³⁾ प्रसेनजित्कौशलस्य प्राप्तं पञ्च कृसशतानि प्रेषितानि । यदा 10
 राज्ञा जेतवनं⁽²⁾ निर्गतस्तदा तानि पञ्च कृसशतान्युपनामितानि । ततो राज्ञा प्रसेनजिता
 तेषामभयप्रदानं दत्त्वा तत्रैव जेतवने समुत्सृष्टानि ॥ यदा भगवान्महाश्रावकपरिवृतो⁽⁴⁾
 ऽशन उपनिषीदति तदा ते कृसा भगवत्सकाशमुपसंक्रामन्ति भगवानपि तेभ्य आलोपमनु-
 प्रपच्छति महाश्रावकाश्च । ते भुक्त्वा तृप्ताः⁽⁵⁾ प्रणीतेन्द्रियास्तिष्ठन्ति । यदा भगवान्प्रतिसे-

1) MS कृस (D कृश).

2) MS जेतवनान्नि° against the obvious meaning. From Feer (p. 230, n. 1)
 I infer that the Tibetan translator had the good reading in his manuscript.

3) As to the compound cp. *supra*, p. 56, 3 and 104, 3.

4) Ex conject.; MS परिवृतोऽजिन उपनिषीदति. The Tibetan has here
 བཤོལ་གསོལ་ཞེས་བཞུགས་པ་, translated by Feer p. 230, 6 'était assis pour le repas'.

5) MS तृप्ताः प्रणीतेन्द्रियास्तिष्ठन्ति.

लयनाद्युत्थाय चतसृणां पर्यर्दा⁽¹⁾ धर्मं देशयति तदा ते कृसा भगवत्सकाशं गत्वा धर्मं शृण्वन्ति ॥ ते चाल्पायुष्काः कालं कृत्वा प्रणीतेषु देवेषु त्रयस्त्रिंशेषूपपन्नाः ॥

धर्मता खलु देवपुत्रस्य वा देवकन्याया वाचिरोपपन्नस्य त्रीणि चित्तान्युत्पद्यन्ते कुतश्च्युतः कुत्रोपपन्नः केन कर्मणेति । पश्यन्ति कृसेभ्यश्च्युताः प्रणीतेषु देवेषु त्रयस्त्रिंशेषूपपन्ना भगवतो ऽक्तिके चित्तमभिप्रसाद्येति⁽²⁾ । अथ कंसपूर्विणीो देवपुत्राश्चलविमलकुण्डलधरा हारार्धहारविराजितगात्रा मणिरत्नविचित्रितचूडाः कुङ्कुमतमालपत्रस्पृक्कादिसंसृष्टगात्रास्तस्यामेव रात्रौ दिव्यानामुत्पलपद्मकुमुदपुण्डरीकमन्दारवाणां पुष्पाणामुत्सङ्गं पूरयित्वा⁽³⁾ सर्वे जेतवनमुदाररेणावभासेनावभास्य भगवन्तं पुष्पैरुवकीर्यं भगवतः पुरस्तात्त्रिपक्षा⁽⁴⁾ धर्मश्रवणाय । अथ भगवान्कंसपूर्विणीं देवपुत्राणामाशयानुशयं धातुं प्रकृतिं च ज्ञात्वा तादृशीं चतुरार्यसत्यसंप्रतिवेधिकीं धर्मदेशनां कृतवान्यां श्रुत्वा कंसपूर्विभिर्देवपुत्रैर्विंशतिशिखरसमुद्गतं सत्कायदृष्टिशैलं ज्ञानवज्रेण भित्त्वा स्त्रीतापत्तिकलं प्राप्तम् । ते दृष्टसत्या वणिज्ज⁽⁶⁾ इव लब्धलाभाः सस्यसंपन्ना⁽⁷⁾ इव कर्षकाः शूरा इव विजितसंग्रामाः सर्वरोगपरिमुक्ता इवातुरा यया विभूत्या भगवत्सकाशमागतास्तपैव विभूत्या स्वभवनं गताः ॥

15 भित्तवः पूर्वरात्रापररात्रं जागरिकायोगमनुपुक्ता विहरन्ति । तैर्दृष्टो भगवतो ऽक्तिके उदारो ऽवभासः । यं दृष्ट्वा संदिग्धा भगवन्तं पप्रच्छुः । किं भगवन्निमां रात्रिं

1) MS पर्यदान्धर्म.

2) Probably a whole sentence is missing here. It may be easily supplied, conveying the meaning that the angels, formerly swans, thought it became them to call upon the Buddha: अथ कंसपूर्विणीं देवपुत्राणामेतद्भवत् । नास्माकं प्रतिद्वयं स्यात् etc. Cp. a similar abridged form of this commonplace, *supra*, p. 316, 7.

3) Anusvāra wanting in MS.

4) MS °षष्ठा.

5) Sandhi in MS (श्रीता°).

6) MS वणिगिव.

7) B °पन्न, D corr.

भगवत्तं दर्शनाय ब्रह्मा संहाम्पतिः शक्रो देवेन्द्रश्चत्वारो लोकपाला उपसंक्राताः ॥
 भगवानाह । न भिन्नवो ब्रह्मा संहाम्पतिर्न शक्रो देवेन्द्रो नापि चत्वारो लोकपाला मां
 दर्शनायोपसंक्राता अपि तु दृष्टास्ते युष्माभिर्भित्तवस्तानि पञ्च हंसगतानि राज्ञा प्रसेन-
 जिता कौशलेन इहोत्सृष्टानि ॥ एवं भद्रं ॥ तानि ममास्तिके चित्तमभिप्रसाद्य कालग-
 तानि प्रणोतेषु देवेषूपपन्नानि । तान्यस्यां रात्रौ मत्सकाशमुपसंक्रातानि तेषां मया धर्मा 5
 देशितः दृष्टसत्यानि च स्वभवनं गतानि ॥

भिन्नवः संशयज्ञातास्सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । कानि भद्रं हंसपूर्व-
 कर्द्वपुत्रैः कर्माणि कृतानि येन हंसेषूपपन्नाः कानि कर्माणि कृतानि येन देवेषूपपन्नास्सत्यद्-
 र्शनं (च) कृतमिति ॥ भगवानाह । एभिरेव भिन्नवः पूर्वमन्यासु ज्ञातियु कर्माणि कृतान्यु-
 पचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योषवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । एभिः 10
 कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भिन्नवः कर्माणि कृतान्युपचि-
 तानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ (7) न तेजोधातौ न वायुधातावपि तूपात्तेष्वेव
 स्कन्धधात्रायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

सामग्रीं प्राप्य कालं च फलानि खलु देहि[58b]नाम् ॥

15

भूतपूर्वं भिन्नवो ऽस्मिन्नेव भद्रके कल्पे विंशतिवर्षसहस्रायुषि प्रजायां काश्यपो
 नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उद्पादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्य-

1) MS सहाप०.

2) Sic MS.

3) Ex conject., cp. *supra*, p. 298, 6. 305, 18. 312, 4 etc.; MS शमुपसंज्ञातानि.

4) MS °पूर्विकै०. Cp. *supra*, n. 7 on p. 296 and p. 323, 18. 334, 8.

5) Cp. *supra*, p. 323, 17.

6) B °पवितानि, DP corr.

7) B नाब्धातौ, DP corr.

8) Cp. *supra*, p. 74 n. 9; MS °धातौ अपि तूपात्ते०.

सारथिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । स वाराणसीं नगरीमुपनिश्चित्य⁽¹⁾ विहरति
 ऋषिपतेने⁽²⁾ मृगदावे । तत्रैभिः प्रव्रजितैः शिखाशैथिल्यं कृतम् । तेन हंसेषूपपन्नाः । यन्ममा-
 त्तिके चित्तं प्रसादितं तेन देवेषूपपन्नाः । यत्परिशिष्टानि शिखापदानि तेन सत्यदर्शनं
 कृतमिति । इति हि भित्तव एकात्तकृष्णानां कर्मणामेकात्तकृष्णो विपाक एकात्तशुक्ला-
 5 नामेकात्तशुक्तो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्किं भित्तव एकात्तकृष्णानि कर्माणि
 अपास्य व्यतिमिश्राणि चैकात्तशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं⁽³⁾ भित्तवः शि-
 न्तितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन्⁽⁴⁾ ॥

1) MS °निस्त्य. Cp. *supra*, p. 332 n. 1.

2) B °वदने (cp. *supra*, p. 250 n. 6), DP corr.

3) D fills up the gap.

4) In BCP there follows this colophon अवदानशतके (°कै BC) षष्ठी उदान-
 गाया समाप्ता ॥

सतमो वर्गः ।

(1) सुवर्णाभि इति ६१ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिस्सार्धवार्द्धिर्देविर्नगैर्धनैरसुरैर्गुरुडैः किवरैर्महोरगैरिति देवनागयत्तासुरगुरुडकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभी चीवरूपिण्डपातशयनासनग्ला- 5
 नप्रत्ययभैषद्यपरिष्काराणां सम्राटकसङ्घः कपिलवस्तुनि विहरति न्यग्रोधारामे । कपि-
 लवस्तुन्यन्यतमः शाक्य आद्यो महाधनो महाभोगो विस्तीर्णविशालपरिग्रहो वैश्रवणधन-
 समुदितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी । तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम् । स तथा सार्धं
 क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः पत्न्यो अपन्नसञ्जा
 संवृत्ता । सा अष्टानां वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रमूता । दारको ज्ञातो⁽³⁾ ऽभिद्वयो⁽⁴⁾ दर्श- 10
 नीयः प्रासादिको⁽⁴⁾ ऽतिक्रातो मानुषवर्णसंप्राप्तश्च दिव्यं वर्णं ज्ञास्वूनदनिष्कसदृशस्सु-
 वर्णवर्णया चानेन प्रभया सर्वं कपिलवस्तु नगरमवभासितम् । तद्दर्शनान्मातापितरावन्ये च

1) In MS there precedes the *uddāna* of this *varga*: उद्दानं सुवर्णाभिः सुगन्धिश्च
 (MS अ) वपुष्मान्बलवान्प्रियः पद्मानो डुन्दुभिः पुत्र सूर्यो मल्लपताकयोः; read पुत्राः
 and मल्लपताकयोः.

2) MS वन°.

3) MS ज्ञात अभि° (D ज्ञातः). Likewise *infra*, p. 346, 4 MS दारक अष्टा°.

4) MS प्रासादिकश्च° (D कोश्र°).

5) Ex conject., cp. *infra* p. 350, 9; MS मानुषवर्णसंप्रा°.

6) MS दिव्यंमुवर्णं.

7) MS °निष्कंसद°.

- कुतूहलाभ्यागतास्सत्त्वाः परं विस्मयमागताश्चित्तयन्ति च कुतो ऽयमोदृशः सत्त्वविशेष इति ॥
 तस्य ज्ञातौ ज्ञातिमहं कृत्वा नामधेयं व्यवस्थाप्यते किं भवतु दारकस्य नामेति । ज्ञातय
 उच्युः । यस्माद्नेन ज्ञातेन सुवर्णावर्णयो प्रभया सर्वं कपिलवस्तु नगरमवभासितं तस्मा-
 द्भवतु दारकस्य सुवर्णाभि⁽²⁾ इति नामेति ॥ सुवर्णाभि⁽³⁾ दारको ऽष्टाभ्यो धात्रीभ्यो ऽनुप्रदत्तो
 5 द्वाभ्यामंसधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्षीरधात्रीभ्यां द्वाभ्यां मलधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्रोडनिकाभ्यां
 <धात्रीभ्याम्⁽⁴⁾ । सो ऽष्टाभिर्धात्रीभिरुन्नीयते⁽⁵⁾ वर्धते क्षीरेण दध्ना नवनीतेन सर्पिषा सर्पि-
 नपेडानान्यैश्चोत्ततोत्ततैरूपकरणविशेषैराशु वर्धते क्रुदस्वमिव पङ्कजम् । स च पण्डितो
 व्यक्तो मेधावी श्राद्धो भद्रः कल्याणशय आत्मकृतपरकृतप्रतिपन्नः कारुणिको मद्वा-
 त्मा धर्मकामः ॥
- 10 यावदपरेण समयेन रूपमद्मत्तो⁽⁶⁾ वह्निरधिष्ठानस्य क्रोडति संवहुलाश्च शाक्या
 न्यग्रोधारामं गच्छन्ति । ततस्तेन सुवर्णाभिन दृष्टाः पृष्टाश्च क्व भवन्तो गच्छन्तीति । तैरुक्तं
 न्यग्रोधारामं गच्छामो बुद्धं भगवन्तं द्रष्टुमिति ॥ सुवर्णाभस्य बुद्ध इत्यश्रुतपूर्वं नाम श्रुत्वा
 सर्वरोगकूपाण्यदृष्टानि परमं च कुतूहलमुत्पन्नम् । तस्यैतद्भवत् । यन्नृमपि बुद्धं
 भगवन्तं दर्शनायोपसंक्रमेयमिति । सो ऽपि न्यग्रोधारामं गच्छति । ततस्तत्र⁽⁸⁾ दर्श सुव-
 15 र्णाभि⁽⁹⁾कुमारो बुद्धं भगवन्तं द्वात्रिंशता मद्वापुरुषलक्षणैः समलङ्कृतमशीतया चानुव्यञ्जनै-
 र्विराजितगात्रं व्यामप्रभालङ्कृतं सूर्पसदृक्षातिरेकप्रभं ब्रह्ममिव रत्नपर्वतं समन्ततो

1) MS °त्तयति च.

2) MS सुवर्णाभा इति.

3) MS सुवर्णाभा.

4) D has क्रोडाधात्रीभ्यां.

5) MS वर्द्धते.

6) Ex conject.; MS वह्निर (P न)विष्ठानस्य.

7) MS संक्रमे°.

8) Ex conject.; MS ततस्तेन.

9) I have retained the reading of MS. Cp. *infra*, p. 347, n. 6 and 351, n. 5.

भद्रकम् । सकृदर्शनाच्चास्य⁽¹⁾ खो ऽसौ ब्रुवमद्: <स प्रतिविगतः । स> भगवतः पादाभिवन्दनं
 कृत्वा पुरस्तान्निषण्णो धर्मश्रवणाय । तस्य भगवता धर्मो देशितः ॥ स तं [59a] धर्मं श्रुत्वा
 प्रब्रध्याभिलाषो संवृतः⁽²⁾ । पावन्मातापितरावनुज्ञाप्य भगवत्सत्राशमुपसंक्रान्तः । उपसंक्रम्य
 भगवतः पादौ शिरसा वन्दित्वा येन भगवांस्तेनाञ्जलिं प्रणमय्य⁽³⁾ भगवत्तमिदमवोचत् ।
 लभेयाहं भद्रं⁽⁴⁾ स्वाध्याते धर्मविनये⁽⁵⁾ प्रब्रध्यामुपसंपदं भित्तुभावं चरेयमहं भगवतो ऽत्तिके ५
 ब्रह्मचर्यमिति । ततो भगवान्गजभुजसदृशं सुवर्णवर्णबाहुमभिप्रसार्य सुवर्णाभिदारकमिद-
 मवोचत् । एहि कुमार चर ब्रह्मचर्यमिति ।

एहीति चोक्तस्स तथागतेन मुण्डश्च सङ्गाटिपरीतेदृक्: ।

सद्यः प्रशान्तिन्द्रिय एव तस्यैवेवं⁽⁷⁾ स्थितो बुद्धमनोरथेन ॥

पावत्सप्ताहावरोपितकेशश्मश्रुद्वाद्दशवर्षोपसंपन्नेर्यापथः पात्रकर्तव्यप्रकृस्तो भगवतः पुर- 10

1) It is plain that the text is here mutilated. My restoration is suggested by some closely similar places (*supra* p. 163, 13 and *infra*, avad. nr. 88 B f. 83 a).

2) B संवृतो पा°, D corr. MS has here अनुज्ञाप्य, but in all other instances of this stock-formula °ज्ञाप्य.

3) Sic MS. As to *pranamayya* cp. a similar instance of ordaining with the *chibhikṣukā* formula Divy. 463, 22.

4) MS चाध्याते.

5) MS प्रब्रध्यामु (D ऽस्यामु) उपसंपदां. Though *upasampadā* by itself may be defended here on account of its Pāli prototype, yet in the parallel passages it is said throughout *upasampad*.

6) Sic MS, cp. *supra*, p. 346, n. 9.

7) Ex conject., cp. *supra*, p. 284, n. 6; MS एव तस्यै नैपथ्यस्थितो. That the deprivation of the last pāda must be old, I infer also from the manner in which the paraphrast of our avadāna treats this passage. The author of *Kalpadrūmāv.* (f. 38b 2) modified the 4th pāda of the traditional *indravajrā* stanza in this manner, that he put aside the four syllables following after एव तस्यै, as if he avoided those embarrassing words. For he did so not only here, but wherever he had to meddle with this stanza. Cp. K. f. 79b 2, f. 132a 6, f. 196a 7 (in the paraphrases of Avadānaç. nr. 91, 62 and 84 respectively). The same applies to the composer of *Ratnāv.*, see R. f. 63b 3, f. 177b 7 (in the paraphrases of Avadānaç. nr. 63 and 64).

8) The epithet *pātrakaravyagrahastāḥ* is also met with Divy. 48, 21, 159, 9, 281, 24, 558, 21, but *supra* p. 3, 5 and Divy. 37, 2 *pātrakaravyagrahastāḥ*.

स्तात्सिद्धतः ॥ तस्य भगवता मनसिकारो दत्तः । तेन पुण्यमानेन व्यापच्छ्रमानेन घट-
मानेनेदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः शतनपतनवि-
कारणविध्वंसनधर्मतया पराकृत्य सर्वलेशप्रक्षणादर्कत्वं साक्षात्कृतम् । अर्कसंवृतस्रै-
धातु(४)वोतरागसमलोष्टकाञ्चन घ्राकाशपाणितलसमचित्तो वासीचन्दनकल्पो विद्या-
5 विदारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्तो भवलाभलोभसत्कारपराङ्मुखस्तेन्द्रापे-
न्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभिव्राह्म्यश्च संवृतः ॥

भित्तवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं (६) भगवन्तं प्रचक्षुः । कानि भद्रं सुव-
र्णाभिन कर्माणि कृतानि येनैवमभिज्ञो दर्शनोयः प्रासादिकः प्रब्रह्म(७) चाचिर(८)र्कत्वं सा-
क्षात्कृतमिति ॥ भगवानाह । सुवर्णाभिनैव भित्तवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्यु-
10 पचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योषवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावोनि । सुव-
र्णाभिन कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भित्तवः कर्माणि कृता-
न्युपचितानि वाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाध्यातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि तूपा-
त्तेष्वेव स्कन्धधात्वापत्तेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

1) MS °र्गतिं.

2) Here and often in the sequel MS has विकर्ण in this stereotype descrip-
tion of the attainment of Arhatship, not *vikirāṇa* (cp. *supra*, p. 96, n. 7). Hereafter
this variant will not be mentioned in the notes, the form found in each case in B
will be put into the text.

3) B °र्कसंवृ, D corr.

4) D adds the missing akṣara.

5) B वैद्या°, D corr.

6) DP fill up the gap.

7) Ex conject.; MS प्रब्रह्मचारिरर्कत्वं च साक्षात्कृतमिति. The reading *aciram*
is confirmed by the paraphrase of K., where the monks ask how he became an
Arhant so soon (सकृत्सा). The Tibetan, however, has here no word for 'soon' (com-
munication of Mr. Thomas).

8) B नाध्याधी, DP corr.

9) MS °धातौ घ्रापत्प्राप्तेष्वेव. Cp. *supra*, p. 74 n. 9.

न प्रणश्यन्ति कर्माणि अपि कल्पशतैरपि⁽¹⁾

सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीति ऽध्वनि एकनवते कल्पे विपश्यो⁽²⁾ नाम सम्यक्संबुद्धो लोक
उदपादि विद्याचरणसंपन्नस्सुगतो लोकविद्वन्तुरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां
बुद्धो भगवान् । स बन्धुमतीं राजधानीमुपनिश्चित्य⁽³⁾ विहरति ॥ यावद्विपश्यो सम्यक्सं- 5
बुद्धो बुद्धकार्यं कृत्वा इन्धनक्षपादिवाग्निर्निरूपधिशेषे निर्वाणधातौ परिनिर्बृतस्ततो राज्ञा
बन्धुमता भगवतः शरीरे शरीरपूर्वां कृत्वा समक्षपोजनस्तूपश्च⁽⁴⁾रत्नमयः प्रतिष्ठापितः
क्रोशमुच्चत्वेन स्तूपमकृष्ट प्रज्ञतः ॥ यावदन्यतमो गृहपतिस्तस्मिन्स्तूपमकृ वरतमाने
निर्गतः । तेन तस्मात्स्तूपात्सौवर्णवर्णां अदर्शः पतितो दृष्टः । स तेनावतंसकं कारयित्वा
तत्र स्तूपे आरोपितः । गन्धधूपपुष्पार्चनं कृत्वा पादयोर्निपत्य प्रणिधानं कृतम् । अकृम- 10
प्येवंविधानां गुणानां लाभो भविष्याम्येवंविधमेव शास्तारमारामयेवमिति ॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भित्तवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन गृहपतिरा-
सीद्यं स सुवर्णाभिः । पत्तेन विपश्यिनः⁽⁵⁾ सम्यक्संबुद्धस्य स्तूपे काराः कृतास्तेनास्यैवंविधो
ह्रस्वविशेषः संवृतः । यत्प्रणिधानं कृतं तदिहैव जन्मन्यर्हत्वं सान्नात्कृतम् । इति <हि>
भित्तव एकाक्षकृष्णानां कर्मणामेकाक्षकृष्णो विपाक एकाक्षशुक्लानामेकाक्षशुक्लो व्यति- 15
मिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्किं भित्तव एकाक्षकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि
चैकाक्षशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं वो भित्तवः शिन्तितव्यम् ॥

[59b] इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) So all MSS. B कर्मान्यपि. Cp. *infra*, p. 352, n. 4.

2) Cp. *supra*, p. 134 n. 7.

3) In this common-place about the nirvāṇa of Vipacyin and the stūpa erected for him MSS have always उपनिश्चित्य.

4) D °श्चतुरत्नमयः.

5) Even B seems to have here विपश्यिनः.

सुगन्धिरिति ६२ ।

बुद्धो भगवान्⁽¹⁾सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिस्सार्धवह्निर्देवैर्नागैर्पत्नैरसुरैर्गर्हैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागपत्नासुरगर्ह-
 किन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चोवरपिण्डपातशयना-
 5 सनगानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्घः कपिलवस्तुनि विहरति न्यग्रोधारामे ।
 कपिलवस्तुन्यन्यतमः कुलपुत्रः प्रतिव्रसति ग्राह्यो महाधनो महाभोगो विस्तीर्णविशा-
 लपरिग्रहो वैश्रवणधनसमुदितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी । तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमा-
 नीतम् । स तथा सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचा-
 रयतः पुत्रो ज्ञातो⁽²⁾ अभिदूषो दर्शनीयः प्राप्तादिको अतिक्रान्तो मानुषवर्णमसंप्राप्तश्च दिव्यं
 10 वर्णम् । तस्य मुखानीलोत्पलगन्धो वाति सर्वशरीराञ्चन्दनगन्धः ॥ तस्य ज्ञातो ज्ञातिमहं
 कृत्वा नामधेयं व्यवस्थाप्यते किं भवतु दारकस्य नामेति । ज्ञातप ऊर्च्यस्माद्⁽³⁾स्य मुखा-
 नीलोत्पलगन्धो वाति शरीराञ्चन्दनगन्धस्तस्माद्भवतु दारकस्य सुगन्धिरिति नामेति ॥
 सुगन्धिर्दारको⁽⁴⁾ ऽष्टाभ्यो धात्रीभ्यो दत्तो द्वाभ्यामसंधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्षीरधात्रीभ्यां द्वाभ्यां
 मलधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्रोडनिकाभ्यां धात्रीभ्याम् । सो ऽष्टाभिर्धात्रीभिर्हृत्नीयते⁽⁶⁾ वर्धते
 15 क्षीरेण दध्ना नवनीतेन सर्पिषा सर्पिमण्डेनान्यैश्चोत्तप्तोत्तप्तैरूपकरणविशेषैराशु वर्धते

1) B भगवात्स°, DP corr.

2) MS ज्ञातः अभि° प्रसादिक अति°. Cp. *supra*, p. 345, n. 3.

3) B ऊर्च्यस्माद्°, D corr.

4) MS दारकः अष्टा°.

5) MS °भ्यामत्सधा°.

6) MS वर्द्धते.

रुद्रस्वमिव पङ्कजम् ॥ स पूर्वहेतुबलाधानाच्छ्रद्धो भद्रः कल्याणाश्रयं घ्रात्मकितपरकित-
तप्रतिपन्नः कारुणिको महात्मा धर्मकामः । यदा सुगन्धिर्दारकः केपूरु⁽³⁾हारकटकालङ्कृतो
वीथीमवतरति तदा चन्दनगन्धेन सर्वं नगरमापूरयति जनकापथश्च दिव्यं गन्धमाप्राय परं
विस्मयनापद्यते एवं चाह । ग्रहो पुण्यानां सामर्थ्यमिति ॥

यावदपरेण समयेन सुगन्धिर्दारको न्ययोधारामं गतः । अयासौ दृष्टं बुद्धं भगवत्तं 5
द्वात्रिंशता महापुरुषलक्षणैः समलङ्कृतमशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं व्यामप्रभा-
लङ्कृतं सूर्यसहस्रातिरेकप्रभं ब्रह्मममिव रत्नपर्वतं समस्ततो भद्रकं सद्दर्शनाच्चानेन भगवतो
ऽनितिके चित्तं प्रसादितं प्रसादज्ञातश्च भगवतः पादाभिवन्दनं कृत्वा पुरस्तान्निषण्णो धर्मश्र-
वणाय । तस्मै भगवता आशयानुशयं धातुं प्रकृतिं च ज्ञात्वा तादृशो चतुरार्यसत्यसंप्रतिवे-
धिकी⁽⁴⁾ धर्मदेशना कृता यां श्रुत्वा सुगन्धिर्दारकेण विंशतिशिखरसमुद्गतं सत्कायदृष्टिशैलं 10
ज्ञानवज्रेण भिन्ना स्तोतापतिफलं सातात्कृतम् । स दृष्टसत्यो मातापितरावनुज्ञाप्य भग-
वच्छासने प्रव्रजितः ॥ तेन युज्यमानेन घटमानेन व्यापच्छमानेन इदमेव पञ्चगण्डकं संसा-
रचक्रे चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः शतनपतनविक्रणविध्वंसनधर्मतया परा-
कृत्य सर्वक्लेशप्रहाणादर्हत्वं सातात्कृतम् । अर्हन्संवृतस्त्रैधातुकवीतरागः समलोष्टकाञ्चन
ग्राकाशपाणितलसमचित्तो वासीचन्दनकल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप- 15

1) B पंकज ।, P corr.

2) MS कल्याणाश्रयः.

3) Ex conject.; MS केपूरुहृष°. Feer, who used also the Tibetan version, p. 239, 3 «le jeune Sugandhi orné de ses anneaux, de ses colliers, de ses bracc-lets». Cp. *supra*, n. 4 on p. 314.

4) B ०वेधकिधर्म°, D corr. — B, but not its copies, has here this marginal gloss: डुःख / समुद्रप / निरोध / मार्ग /.

5) Compound like *Prasenajitkaucalena supra*, p. 56, n. 8.

6) B ०वंसननधर्मतया, D corr.

7) MS ०त्कृतमर्हत्संवृ°.

तिसंवित्प्राप्तो भवलाभलोभसत्कारपराङ्मुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभिव्रा-
यश्च संवृतः ।

भित्तवः संशयज्ञातास्सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवतं पप्रच्छुः । कानि भद्रं सुगन्धिना
कर्माणि कृतानि येनास्य मुखान्नीलोत्पलगन्धो वाति सर्वशरीराञ्छन्द[60a]नगन्धश्च ॥

5 भगवानाह । सुगन्धिनैव भित्तवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसं-
भाराणि परिणतप्रत्ययान्योद्यतप्रत्युपस्वितान्यत्रशृंभावीनि । <सुगन्धिना> कर्माणि
कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भित्तवः कर्माणि कृतान्युपचितानि वाक्ये
पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वा-
यतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

10 न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पक्रोष्टिशतैरपि ।

सामग्र्यो प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीते ऽध्वनि एकनवते कल्पे विपश्यो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक
उद्यादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारात्रिः शास्ता देवमनुष्याणां
बुद्धो भगवान् । स बन्धुमतीं राजधानीमुपनिश्चित्य विकुरुति । यावद्विपश्यो सम्यक्संबुद्धः
15 सकलं बुद्धकार्यं कृत्वा इन्धनतयादिवाग्निर्निरूपधिषेये निर्वाणधातौ परिनिर्वृतस्ततो
राज्ञा बन्धुमता भगवतः शरीरे शरीरपूजां कृत्वा समस्तयोजनस्तूपश्चतूरत्नमयः प्रतिष्ठा-
पितः क्रोशमुच्चत्वेन स्तूपमकृश्च प्रसन्नः । तत्रान्यतमेन गृहपतिना प्रसादज्ञातेन विचित्रै-

1) MS °भागीनि (D, as always, °भाविनी).

2) B नाब्धाधी, DP corr.

3) Cp. *supra*, p. 74, n. 9.

4) I follow here D, as elsewhere in this passage; BCP कर्मान्यपि कल्प-
शतैरपि.

5) Cp. *supra*, p. 349, n. 3.

6) Ex conject., cp. *supra* p. 349, 8; MS °मकः प्रसन्नः.

गन्धैः⁽¹⁾ प्रलेपं दत्त्वा धूपपुष्पार्चनं कृत्वा प्रणिधानं कृतम् । घनेनाहं कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन
 देयधर्मपरित्यागेन एवंविधानां गुणानां लाभो भविष्याम्येवंविधमेव शास्त्रारमारगयेयं
 मा विरागयेयमिति ॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भिन्नवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन गृह्यतिरा-
 सीदयं स सुगन्धिः । यदनेन विपश्चिनः सम्यक्संबुद्धस्य स्तूपे काराः कृतास्तेन सुगन्ध- 5
 स्संवृतः । यत्प्रणिधानं कृतं तेनेह जन्मन्यर्हत्त्वं साक्षात्कृतम् । इति हि भिन्नव एकात्त-
 कृष्णानां कर्मणामेकात्तकृष्णो विपाक एकात्तशुक्तानामेकात्तशुक्तो व्यतिमिश्राणां व्य-
 तिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिन्नव एकात्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकात्तशु-
 क्तेष्वेव कर्मस्वाभोगः⁽⁴⁾ कर्णाय⁽⁵⁾ इत्येवं वो भिन्नवः शिन्नितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

10

1) Ex conject.; MS विचित्रैर्गन्धैः पुल्लेपञ्चद्व(or द्)दोधूप°. My conjectural
 reading has been suggested by the Tibetan translation, for which I am indebted
 to the kindness of F. W. Thomas, མཐོག་འདུག་པ་ལྷོ་ཚོགས་ལུག་ཏེ་བུ་ག་པ་དང་
 མེ་ཏོག་གིས་མཚོན་ནས་.

2) MS सः.

3) B यन्प्र°, P corr.

4) MS कर्णाय.

5) B इत्येव, D corr.

वपुष्मानिति ६३ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्यवाहैर्देवैर्नागैर्पत्तैरसुरैर्गणैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयन्तासुरगरुड-
 किन्नरमहोरगाभ्यर्चितो (बुद्धो⁽¹⁾) भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाम्भी चीवरपिण्डपातशयना-
 5 सनगानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घः कपिलवस्तुनि विहरति न्यग्रोधारामे ।
 कपिलवस्तुन्यतमः शाक्य आष्यो महाधनो महाभोगो विस्तीर्णविशालपरिग्रहो वैश्र-
 वणाधनसमुदितो वैश्रवणाधनप्रतिस्पर्धी । तेन सदृशात्कुलात्कालत्रमानातम् । स तया
 सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः पुत्रो ज्ञातो
 10 उभिद्वयो⁽²⁾ दर्शनीयः प्राप्तादिको गौरो गतिक्रातो मानुषवर्णमसंप्राप्तश्च दिव्यं वर्णं⁽³⁾ रम्यवपुः
 मूढमलञ्जलिशाब्दयः प्राप्नोच्छ्रयन्नायश्च⁽⁴⁾ । तस्य ज्ञातो ज्ञातिमहं कृत्वा नामधेयं व्यवस्थापितं
 किं भवतु दारकस्य नामिति । ज्ञातय ऊचुः । यस्मादस्य दिव्यं वपुस्तस्माद्भवतु दारकस्य

1) added in D.

2) MS ज्ञात (D ज्ञातः) श्रभि° गौरः श्रति° . Cp. *supra*, p. 345, n. 3.

3) Ex conject.; MS चास्यवपुः, but the Tibetan has ལུས་སྤྱད་དཔེ་མེད་ 'of incomparable bodily beauty'.

4) Ex conject.; MS प्राप्नोच्छ्रयन्नायश्च (D °च्छ्रय°, P °च्छ्रय°), which is, evidently corrupt. The Tibetan translator rendered this epithet ལུས་ཀྱི་མཚུན་མེད་པ་ «la partie antérieure de son corps était élevée». My conjectural correction depends on the supposition that the conception of tallness must needs be expressed in the first element of the compound, but that the translator put མཚུན་ 'fore-part, van, पूर्व, अग्र' (Sarat's Dict. s. v.) by mistake, reading प्राप्नो° instead of प्राप्नो°.

वपुष्मानिति नामेति ॥ वपुष्मान्दारको⁽¹⁾ ऽष्टाभ्यो धात्रीभ्यो दत्तो⁽²⁾ द्वाभ्यामंसधात्रीभ्यां
 द्वाभ्यां तीर्धात्रीभ्यां द्वाभ्यां मलधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्रीडनिकाभ्यां धात्रीभ्याम् । सो ऽष्टा-
 भिर्धात्रीभिरुनीयते⁽³⁾ वर्धते तीरेण दध्ना नवनीतेन सर्पिषा सर्पिमण्डेनान्यैश्चोत्ततोत्ततै-
 रूपवरणविशेषैराशु वर्धते ऋदस्थमिव पङ्कजम् । स च श्राद्धो भद्रः कल्याणाशय घ्रात्म-
 हितपरहितप्रतिपन्नः⁽⁴⁾ कारुणिको मन्हात्मा धर्मकामः सर्वलोकेषु पूष्यो मान्यो ऽभिवाच्यश्च । 5
⁽⁵⁾ ततो वपुष्मान्यान्यानपि [60b] स भूप्रदेशान्गत्वाक्रामति <ते> ते ऽस्य मेध्या⁽⁶⁾ भवत्येवंविधः
 पुण्यमहेशाख्यः ॥

यावदपरेण समयेन न्ययोधारामं गतः । अथासौ दर्शं बुद्धं भगवत्तं द्वात्रिंशता मन्हा-
 पुरुषलक्षणैः समलङ्कृतमशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विरागितगात्रं व्यामप्रभालङ्कृतं सूर्यसकृन्ना-
 त्तिरेकप्रभं जङ्गममिव रत्नपर्वतं समन्ततो भद्रकं सकृदर्शनाच्चानेन भगवतो ऽन्तिके चित्तं 10
 प्रसादितं⁽⁷⁾ प्रसादज्ञातश्च भगवतः पादाभिवन्दनं कृत्वा पुरस्तान्निषण्णो धर्मश्रवणाय । तस्मै
 भगवता आशयानुशयं धातुं प्रकृतिं च ज्ञात्वा तादृशी चतुरार्यसत्यसंप्रतिवेधिको धर्मदे-
 शना कृता यां श्रुत्वा वपुष्मता विंशतिशिखरसमुद्रतं सत्कायदृष्टिशैलं ज्ञानवज्रेण भिन्ना
 स्रोतघ्रापत्तिफलं सात्ताकृतम् । स दृष्टसत्यो मातापितरावनुज्ञाप्य भगवच्छासने प्रत्र-

1) MS °रक अष्टा°.

2) B द्वाभ्यांवत्सधा°, D द्वाभ्यांमत्सधा°, P द्वाभ्यावत्सधा°.

3) MS वर्द्धते.

4) B °पन्नकारु°, D corr.

5) Ex conject.; MS ततो मनुष्याणामपि पांसुभूतप्रदेशां. In correcting the manifestly corrupted tradition I have availed myself of this parallel place in Ratnāvadānamālā:

यत्र यत्र वपुष्मान्स चक्राम भुवि संचरन् ।

तत्र तत्राभवन्मेध्या भूप्रदेशाः समन्ततः ॥ (R. f. 60a 6).

Cp. Feer's note 1 on p. 242 of his translation.

6) MS भवत्ये°.

7) MS प्रसादितः.

8) B °नुशयधा°, DP corr. — MS धातुप्र°.

ज्ञितः । तेन युज्यमानेन घटभानेन व्यापच्छ⁽¹⁾मानेनेदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं
 विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः शतनपतनविकिरणविध्वंसनधर्मतया पराकृत्य सर्वज्ञेशप्र-
 क्हाणादर्कहं साक्षात्कृतम् । ^{(2)c}अर्कहंसंवृत्तत्रैधातुर्वातरागः समलोष्टकाञ्चन आकाशपाणि-
 तलसमचित्तो वासीचन्दनकल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्तो
 5 भवलाभलोभसत्कारपरार्ङ्गुः सन्त्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभिव्याद्यश्च संवृतः ॥

भित्तवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं प्रचक्षुः । कानि भदन्त वपुष्मता
 कर्माणि कृतानि येनास्यैवैविध आश्रयो ऽर्कहं च प्राप्तमिति ॥ भगवानाह । वपुष्मत्तैव
 भित्तवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्य-
 यान्योषवत्⁽³⁾प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । वपुष्मता कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः⁽⁴⁾
 10 प्रत्यनुभविष्यति । ⁽⁵⁾भित्तवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते
 नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वापतनेषु कर्माणि कृतानि
 विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि⁽⁸⁾

सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

15 भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीते ऽध्वनि एकनवते कल्पे विपश्यी नाम सम्यक्संबुद्धो लोका
 उद्पादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां

1) D fills up the gap.

2) MS अर्कहंसंवृ° (D अर्कहंसंवृ°).

3) B °वन्प्रत्यु°, P corr.

4) Visarga wanting in MS.

5) P adds the missing negative particle.

6) B नाब्धातौ, DP corr.

7) MS °धातौ अपि तूपात्तेष्वेव. Cp. *supra*, p. 74 n. 9.

8) Cp. *supra*, p. 352, n. 4.

बुद्धो भगवान् । स बन्धुमतीं राजधानीमुपनिश्चित्य⁽¹⁾ विहरति । यावद्विपश्यी सप्यक्संबुद्धः
 सकलं बुद्धकार्यं कृत्वा इन्धनक्षयादिवाग्निर्निरूपधिशेषे निर्वाणाधातौ परिनिर्वृतस्ततो ऽस्य
 राज्ञा बन्धुमता शरीरे शरीरपूजां कृत्वा समक्षयोगनश्चतूरत्नमयः स्तूपः प्रतिष्ठापितः
 क्रोशमुच्चलेन तत्र च राज्ञा बन्धुमता सपुत्रवर्गेण सामात्यगणपरिवृतेन स्तूपमहः कृतः ॥
 यावदन्यतमस्मिन्दिवसे ऽन्यतमो दरिद्रपुरुषः स्तूपाङ्गणं प्रविष्टः । तत्र तेन पुष्पाणि 5
⁽³⁾ स्नानानि दृष्टानि ⁽⁴⁾ रजसा च * * * मलिनीकृतः । ततस्तेन बुद्धगुणाननुस्मृत्य प्रसादज्ञातेन
 संमार्जनीं गृहीत्वा स्तूपः संमृष्टो निर्मात्त्यं चापनीतम् ॥ ततो ऽपगतर्जं⁽⁵⁾ स्तूपं निर्मलं⁽⁶⁾ दृष्ट्वा
 प्रसादज्ञातः पादयोर्नित्यं प्रणिधानं कृतवान् । अनेनाहं कुशलेन चित्तोत्पादेन चैववि-
 धानां गुणानां लाभी भविष्यामीत्येवंविधमेव शास्तरामारागयेयं मा विरागयेयमिति ॥

1) Cp. *supra*, p. 349, n. 3. This correction will no more be mentioned here-
 after.

2) MS °श्चतूरत्नमयस्तूपः.

3) Ex conject.; MS गानानि. I have changed *glāna*, because *glāyati* is the
 proper word to denote sickness of men, but *mlāyati* to signify withering flowers.
 The Tibetan translation has here རྩེས་པ་, which Sarat in his Dict. renders by
 स्नान, शीर्षा. In R. f. 64b 2 the flowers are called स्नानीभूतानि, but on the following
 line गानानीभूतानि, yet soon again (f. 64b 4) पुष्पैः स्नानितैः (sic).

4) B रजे(or ज)नसाचर्षमलिनी°, the vowel-sign of जे appears to be effaced
 and न is expunged, but feebly, so that the copies retain this akṣara (CD रजनसा-
 चर्षा°, P रजेनसाचर्षा°). The subject of *malinīkṛtaḥ* has evidently been lost, the akṣara
 षा being its only remnant. Perhaps the original wording was रजसा च <स्तूपाङ्गणो
 मलिनीकृतः. That *stūpāṅganaḥ* (sic) or at least *stūpaḥ* must be inserted for the
 subject of *malinīkṛtaḥ* is to be inferred from the Tibetan མཚོན་རྩེན་རྩུལ་གྱིས་ཡོག་
 པ་དག་མཚོན་པོ་; cp. also the parallel passage *infra*, p. 361, 16. But for that pa-
 rallel and the Tibetan, I should have thought of correcting रजसा च <व>र्षा
 मलिनीकृतः.

5) MS °रजस्तूप. Cp. R. (f. 64b 6) ततः स्तू(cod. सू)पाङ्गणं सर्वं विरजं परि-
 शोधितं दृष्ट्वा etc.

6) MS दृष्ट्वाः.

भगवानाह । किं मन्यथ्ये भिन्नवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन दरिद्रः पुरुष
 आसीद्ये स⁽¹⁾ वपुष्मान् । यतस्तेन स्तूपः संमृष्टः तेनाभिद्वयः संवृत्तो यत्प्रणिधानं कृतं तेनेह
 जन्मन्यर्हत्त्वं साक्षात्कृतम् । इति हि भिन्नव एकात्तकृष्णानां कर्मणामेकात्तकृष्णो विपाक
 एकात्तशुक्लानामेकात्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिन्नव एकात्तकृ-
 5 ष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकात्तशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः कर्णीय इत्येवं वो
 भिन्नवः शित्तितव्यम् ॥

इदमवोच⁽²⁾द्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) MS सः वपु°.

2) B इदमवाच°, DCP corr.

बलवानिति ६४ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धं वाहेर्देवैर्नागैः [61a] र्यत्तैरसुरैर्गर्हैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयत्तासुरगर्ह-
 डकिन्नैर्महोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयना-
 सनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सम्रावकसङ्घः कपिलवस्तुनि विहरति न्यग्रोधारमे । 5
 कपिलवस्तुन्यतमः शाक्य आद्यो महाधनो महाभोगो <विस्तीर्णा> विशालपरिग्रहो
 वैश्रवणधनसमुदितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी । तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम् । स तथा
 सार्धं क्रौडति रमते परिचारयति । तस्य क्रौडतो रममाणस्य परिचारयतः पुत्रो ज्ञातो (3)
 ऽभिव्रपो दर्शनीयः प्रासादिको (4) ऽतिक्रात्तपौरुषत्वलः ॥ तस्य ज्ञातो ज्ञातिमहं कृत्वा
 नामधेयं व्यवस्थाप्यते किं भवतु दारकस्य नामिति । ज्ञातय ऊचुर्यस्मादयं दारको बल- 10
 वान्प्राप्तं (5) स्यादस्य बलवानिति नाम ॥ बलवान्दारको (6) ऽष्टाभ्यो धात्रीभ्यो दत्तो द्वाभ्या-

1) B सार्धं वाहेर्देवैर्नागैः, DP corr.

2) P fills up the gap.

3) MS ज्ञातः । अभि°, and प्रासादिकः अति°.

4) Ex conject.; MS अतिक्रात्तपौरुषस्य. As to my correction cp. Feer's translation (p. 244, 12) «dont la force dépassait celle de l'homme».

5) Ex conject., *prāptam* signifies 'fit, proper' (PW. s. v. आप् -+ प्र, sign. 9 of the participle); MS प्राप्तः स्यादस्य बलवानिति नाम भवतु । I have left out भवतु, taking this word for a gloss of प्राप्तं स्यात्.

6) MS °रुक्अष्टा°, cp. *supra* p. 345, n. 3.

मंसधात्रीभ्यां <दाभ्यां> तीरधात्रीभ्यां दाभ्यां मलधात्रीभ्यां <दाभ्यां> क्रीडनिकाभ्यां <धा-
त्रीभ्याम् । सो ऽष्टाभिर्धात्रीभिरुन्नीयते वर्धयते तीरेण दध्ना नवनीतेन सर्पिषा सर्पिम-
एडेनान्यैश्चोत्तमोत्तमैरूपकरणविशेषैराशु वर्धते क्रुदस्थमिव पङ्कजम् । स च आहो भद्रः
कल्याणाशय आत्मकृतपरकृतप्रतिपन्नः कारुणिको महात्मा धर्मकामः ॥

- 5 पावदपरेण समयेन न्यग्रोधारामं गतः । अथासौ दर्श बुद्धं भगवत्तं द्वात्रिंशता महा-
पुरुषलक्षणैः समलङ्कृतमशीत्यानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं व्यामप्रभालङ्कृतं सूर्यसकृन्नातिरे-
कप्रभं जङ्गममिव रत्नपर्वतं समत्ततो भद्रकं सकृदर्शनाच्चानेन भगवतो ऽतिके चित्तं प्रसा-
दितं प्रसादज्ञातश्च भगवतः पादाभिवन्दनं कृत्वा पुरस्तान्निपक्षो धर्मश्रवणाय । तस्मै भग-
वता आशयानुशयं धातुं प्रकृतिं च ज्ञात्वा तादृशो चतुरार्यसत्यसंप्रतिवेधिकी धर्मदेशना
10 कृता यां श्रुत्वा बलवता विंशतिशिखरसमुद्गतं सत्कापदृष्टिशैलं ज्ञानवज्रेण भित्त्वा स्तो-
तापत्तिफलं साक्षात्कृतम् । स दृष्टसत्यो मातापितरावनुज्ञाप्य भगवच्छासने प्रव्रजितः ।
तेन पुष्यमानेन घटमानेन व्यापच्छमानेनेदमेव पञ्चगण्डकीं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा
सर्वसंस्कारगतीः शतनपतनविकरणविध्वंसनधर्मतया पराकृत्य सर्वज्ञेशप्रह्लाणादर्कृत्वं
साक्षात्कृतम् । अर्कृत्वं वृत्तस्त्रैधातुकवीतरागः समलोष्टकाञ्चन आकाशपाणितलसमचित्तो
15 वासीचन्द्रनकल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्तो भवलाभलोभ-
सत्कारपरारुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूष्यो मान्यो ऽभिवाद्यश्च संवृतः ॥

1) MS द्वाभ्यांमत्सधा°. The first time that द्वाभ्यां is wanting it has been in-
serted in D.

2) In MS utterly corrupted, owing doubtless to the disturbed condition
of A in this place: द्वाभ्यां क्रीडनिकाभ्यां मलधात्रीभ्यां सोष्टा°.

3) MS वर्द्धते.

4) MSS — except D, which leaves out here some akṣaras — °तसात्तसै°.

5) B °शयधातं, D corr.

6) Sandhi in MS.

7) MS °कृतमर्कृतसं° (D °कृतमर्कृतसं°).

भित्तवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । कानि भद्रे बलवता
 कर्माणि कृतान्युपचितानि येनास्याश्रयो बलवानर्कद्वै च प्राप्तमिति ॥ भगवानाह । बल-
 वतैव भित्तवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभारिणि परिणत-
 प्रत्ययान्योषवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । बलवता कर्माणि कृतान्युपचितानि को
 ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भित्तवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ वि- 5
 पच्यन्ते नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वापत्नेषु कर्माणि
 कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

सामर्थ्यो प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीति ऽध्वनि एकनवते⁽³⁾ कल्पे विपश्यो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक 10
 उदादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकाविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां
 बुद्धो भगवान् । स बन्धुमतां राजधानीमुप⁽⁴⁾रन्निश्चित्य विहरति । यावद्विपश्यो सम्य-
 कसंबुद्धः सकलं बुद्धकार्यं कृत्वा इन्धनक्षयादिवाग्निर्निरूपधिषेः निर्वाणधातौ परिनिर्वृ-
 त[61 b]स्तस्य राज्ञा बन्धुमता शरीरे शरीरपूजां कृत्वा समक्षयोगेनस्तूपश्चतुर⁽⁵⁾त्त्रयः
 प्रतिष्ठापितः क्रोशमुच्चलेन । तत्र स्तूपमहे वर्तमाने महाजनकायेन नृत्यता गायता च 15
 स्तूपं पांसुना मलिनीकृतम् ॥ यावदन्यतमो गृहपतिः स्तूपाङ्गणं प्रविष्टः । स पश्यति
 स्तूपाङ्गणं रजसा मलिनीकृतम् । ततस्तेन गृहपतिना बुद्धगुणाननुस्मृत्य प्रसादज्ञातेन

1) B नाब्धातौ, DP corr.

2) BC न वायुधातावपितूपात्तेष्वेव, D °यूधातौ ऽपितू, P °युधातावपितू.
 Cp. *supra*, p. 74 n. 9.

3) MS एकनवतिकल्पे; cp. *supra*, p. 349, s. 352, 12 etc.

4) D adds the missing akṣara.

5) MS °पश्चतुर° (D °पश्चतुर°).

तैलव्यामिश्रो⁽¹⁾ गन्धकायो दत्तः प्रणिधानं च कृतम् । अद्येवंविधानां गुणानां लाभी स्या-
मेवंविधमेव शास्त्रारमारगयेयं मा विरागयेयमिति ॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भिन्नवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन गृह्णतिरयं स
बलवान् । यदनेन विपश्चिनः स्तूपे काराः कृतास्तेन बलवान्⁽³⁾ सञ्ज्ञो यत्प्रणिधानं कृतं
5 तेनेदानीमर्हत्त्वं सान्नात्कृतम् । इति हि भिन्नव एकाक्षकृष्णानां कर्मणामेकाक्षकृष्णो वि-
पाक एकाक्षशुक्लानामेकाक्षशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्किं भिन्नव एका-
क्षकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकाक्षशुक्लैर्वै कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं
वो भिन्नवः शिन्नितव्यम् ॥

इदमत्रोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) In B कायो is indistinctly written and may be read कार्यो. The copies have कायो.

2) Ex conject.; MS कर्मणां. It is obvious that this word is corrupted. My correction has been suggested by the Tibetan translation ཡོད་ཏུ་, mentioned by Feer p. 245 n., and by the parallel passages *supra*, p. 349, ll. 353, 2. 357, 9 etc., where गुणानां appears throughout.

3) B सञ्ज्ञो, D corr.

प्रिय इति ६५ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 अष्टिभिः सार्धवाकैर्देविर्नगिर्धनैरसुरैर्गण्डैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागपत्तासुरगण्ड-
 किन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो मक्षापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयना-
 सनगानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सम्रावकसङ्घः कपिलवस्तुनि विहरति न्यग्रोधारणे । 5
 कपिलवस्तुन्यन्यतमः शाक्य आद्यो मक्षार्धनो मक्षाभोगो विस्तीर्णविशालपरिग्रहो वैश्र-
 वणधनसमुदितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी । तेन सदृशात्कुलात्कालत्रमानोत्तम् । स तथा सार्धं
 क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः पुत्रो ज्ञातो ⁽³⁾भिव्रपो
 दर्शनीयः प्रासादिको मक्षशाख्यो प्रियदर्शनश्च । तस्य जन्मनि सर्वं कपिलवस्तु नगरं यशसा
 आपूरितम् ॥ तस्य ज्ञातो ज्ञातिमहं कृत्वा नामधेयमवस्थाप्यते किं भवतु दारकस्य ना- 10
 मेति । ज्ञातय ऊचुः । यस्मादयं ज्ञातमात्र एव सर्वजनप्रियः तस्मादस्य प्रिय इति नाम
 भवतु । प्रियो दारको ⁽⁴⁾ऽष्टाभ्यो धात्रीभ्यो दत्तो द्वाभ्यामंसधात्रीभ्यां ⁽⁵⁾द्वाभ्यां लीरधात्रीभ्यां
 द्वाभ्यां मलधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्रीडनिकाभ्यां धात्रीभ्याम् । सो ऽष्टाभिर्धात्रीभिर्हृत्वीपते
⁽⁶⁾वर्धते लीरेण दध्ना नवनीतेन सर्पिषा सर्पिमण्डेनान्यैश्चोत्ततोत्तैरूपकरणविशेषैराशु
 वर्धते क्रुदस्थमिव पङ्कजम् । स च आहो भद्रः कल्याणाशय आत्मकृतपरकृतप्रतिपन्नः 15

1) B साथवा°, CDP corr.

2) B °धना, D corr.

3) MS ज्ञातः अभि°.

4) MS दारक षष्ठा°.

5) MS °भ्यांमत्स°. D adds the missing द्वाभ्यां.

6) MS वर्द्धते.

कारुणिको मह्तात्मा धर्मकामः प्रजावत्सलस्त्यागरुचिः प्रदानरुचिः प्रदाने ऽभिरतो
महति त्यागे वर्तते । स ⁽¹⁾ श्रमणब्राह्मणकृपणावनीपकानां विविधैर्दानविसर्गैः संप्रकृ-
करोति ॥

यावत्प्रियो दारको ऽपरेण समयेन न्यग्रोधारामं गतः । अथासौ दर्शं बुद्धं भगवत्तं
8 द्वात्रिंशता मह्तापुरुषलक्षणैः समलङ्कृतमशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं ⁽²⁾ व्योमप्रभा-
लङ्कृतं सूर्यसहस्रातिरेकप्रभं जङ्गममिव रत्नपर्वतं समततो भद्रकं सद्दर्शनाञ्चानेन भगवतो
ऽस्तिके चित्तं प्रसादितम् । स ⁽³⁾ प्रसादज्ञातश्च भगवतः पादाभिवन्दनं कृत्वा पुरस्तान्निपक्षो धर्मश्र-
वणाय । तस्मै भगवता आशयानुशयं ⁽⁴⁾ धातुं प्रकृतिं च ज्ञात्वा तादृशी चतुरार्यसत्यसंप्रतिवे-
धिकी धर्मदेशना कृता यां श्रुत्वा प्रियेण दारकेण त्रिंशतिशिखरसमुद्गतं सत्कायदृष्टिशैलं
10 ज्ञानवज्रेण [62a] भिन्ना ⁽⁵⁾ स्रोतापत्तिफलं साक्षात्कृतम् । स दृष्टसत्यो मातापितरावनुज्ञाप्य
भगवच्छासने प्रव्रजितः ॥ तेन युज्यमानेन घटमानेन व्यापच्छमानेनेदमेव ⁽⁶⁾ पञ्चगण्डकं संसा-
रचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः शतनपतनविकिरणाविध्वंसनधर्मतया परा-
कृत्य सर्वक्लेशप्रकाणादर्हह्वं साक्षात्कृतम् । ⁽⁷⁾ अहंसेवृत्तस्त्रैधातुक्रवीतरागः समलोष्टकाञ्चन
आकाशपाणितलसमचित्तो वासोचन्दनकल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्र-
15 तिसंवित्प्राप्तो भवलाभलोभसत्कारपराङ्मुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभि-
वाच्यश्च संवृतः ॥

भित्तवः संशयजाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । कानि भद्रे प्रियेण

1) MS श्रवण°.

2) B व्योम°, P corr.

3) So MS. Commonly the pronoun स is wanting in this often recurring formula (cp. e. g. *supra*, p. 360, 7), in P it has been omitted here, too.

4) Anusvāra wanting in MS.

5) Sandhi in MS.

6) MS °मानेने(P न)दमेवंचपंचग°.

7) B °तमर्हत्संवृत°, D corr.

कर्माणि कृतानि येन मह्यपशसां प्रियो मनापश्च प्रत्रय्य चार्हत्वं प्राप्तमिति ॥ भगवानाह । प्रियेणैव भित्तवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभारणि परिणतप्रत्यपान्योघवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । प्रियेण कृतानि कर्माण्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भित्तवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते ⁽¹⁾ नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि ⁽²⁾ तूपत्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

सामर्थी प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीते ऽध्वनि एकनवते कल्पे विपश्यो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां ¹⁰ बुद्धो भगवान् । स बन्धुमतीं राजधानीमुपनिश्चित्य विहरति । यावद्विपश्यी सम्यक्संबुद्धः सकलं बुद्धकार्यं कृत्वा इन्धनक्षयादिवाग्निर्निरूपधिशेषे निर्वाणधातौ परिनिर्वृतस्तस्य राज्ञा ⁽³⁾ बन्धुमता शरीरे शरीरपूजां कृत्वा समन्तपोजनश्चतूरत्नमयः स्तूपः प्रतिष्ठापितः क्रोशमुच्चवेन ॥ यावदपरेण समये वसन्तकालसमये संपुष्पितेषु ⁽⁴⁾ पादपेषु ⁽⁵⁾ नाना चित्रितेषु पुष्पेषु प्राडुर्भूतेष्वन्यतमो गृह्यती राजानं विज्ञापयामास । इच्छाम्यहं देवसह्यायो ⁽⁶⁾ विप- ¹⁵

1) B नाब्धातौ, DP corr.

2) Cp. *supra*, p. 74, n. 9.

3) MS बन्धुमत्यां.

4) MS °श्चतुर°.

5) B नानाविचित्रितेषु, P corr.; D has नानाविचित्रितेषु. Cp. नाना चित्र in PW, IV s. v. नाना. — The insertion of पादपेषु is necessary on account of the evident mutilation of the text and the comparison of parallel places, vid. *supra*, p. 179, s. 225, 10. 307, 10.

6) In B it is not plain whether सह्यायो is written or सह्यायो, probably the latter, cp. *infra*, p. 366, n. 2 and 6; C and P सह्यायो, D सह्यायो. For the rest, सह्याय instead of सह्याय is sometimes met with in the manuscripts of Sanskrit Buddhist texts: Divy. 312, s. antarjanasahāya udyānabhūmim nirgataḥ, Buddhac. 10, 26 *sadbhīḥ sahāyā*.

प्रियः स्तूपे⁽¹⁾ पुष्पारोपणं कर्तुमिति । राजा कथयत्येवमस्त्विति ॥ यावत्तेन गृहपतिना राजामात्यपौरुषैः सह्येन⁽²⁾ घण्टावघोषणेन विचित्रपुष्पसंग्रहं कृत्वा विपश्चिनः⁽³⁾ स्तूपे पुष्पारोहणं कृतं यत्रनिकैः प्राणिशतसहस्रैश्चित्तानि प्रसाद्य कुशलमूलानि समारोपितानि⁽⁴⁾ ॥

- 5 भगवानाह । किं मन्यध्वे भित्तवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन गृहपतिरा-
सीदयं स⁽⁵⁾ प्रियः । यत्तेन महाराजसह्येन⁽⁶⁾ कुशलमूलान्यवरोपितानि तेन महाराजनस्य⁽⁷⁾ प्रियो
मनापद्य संवृतः तेनैव हेतुना दर्शनीयः प्रासादिकः श्रृङ्खलं च प्राप्तम् । इति हि भित्तव
एकाक्षकृष्णानां कर्मणामेकाक्षकृष्णो विपाक एकाक्षशुक्लानामेकाक्षशुक्लो व्यतिमिश्राणां
व्यतिमिश्रस्तस्मात्किं भित्तव एकाक्षकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकाक्षशु-
10 क्तैर्व्येव कर्मस्वाभोगः कर्णाय इत्येवं वा भित्तवः शिञ्जितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) Ex conject.; MS. स्तूपेषु पुष्पा°.

2) B सह्येन, changed by a *secunda manus* into सह्येन; C and P सह्यी°, D सह्य°.

3) Here even B has विपश्चिनः.

4) Note the rather negligent and incorrect structure of the phrase.

5) MS सः.

6) BCP सह्येन, D सह्येन.

7) Ex conject., cp. Feer, p. 247, n. 3; B महाराजनस्य (D महाराजिनस्य).
The Tibetan version ལྷོ་ཡོ་ཡལ་ཡོ་ཚཱི་ལྷོ་འུ་མུ་ག་ཅེས་ confirms the correction
महाराजनस्य.

पद्मान्न इति ६६⁽¹⁾

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राज्ञभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रे-
ष्ठिभिः सार्धवाहैर्देवैर्नागैर्गन्धैर्सुरैर्गर्भैः कित्तरैर्महोरगैरिति देवनागपत्तासुरगर्भुडकि-
न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासनगा-
नप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सम्रावकसङ्घः कपिलवस्तुनि विक्रति न्यग्रोधारामे । 5
कपिलवस्तुन्यतमः शाक्य आद्यो महाधनो महाभोगो विस्तीर्णविशालपरिग्रहो वैश्र-
वणधनसमुदितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धा । तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानितम् । स तथा
सार्धं क्रोडति रमते परिचारयति । तस्य क्रोडतो रममाणस्य परिचारयतः पुत्रो ज्ञातो
ऽभिद्वयो दर्शनीयः प्रासादिको ऽभिनीलपद्मनेत्रो दिव्येन्द्रनील[62b]मणिरत्नेन शि-
रस्याबद्धेन येन कपिलवस्तु⁽²⁾ नगरमिन्द्रनीलवर्णं⁽³⁾ व्यवस्थापितम् ॥ तस्य ज्ञातो ज्ञातिमहं 10
कृत्वा नामधेयं व्यवस्थाप्यते किं भवतु दारकस्य नामेति । ज्ञातय ऊचुः । यस्मादस्य
पद्मसदृशे श्रुतिणी तस्माद्भवतु दारकस्य पद्मान्न इति नामेति । पद्मान्नो दारको ऽष्टाभ्यो
धात्रीभ्यो दत्तो⁽⁵⁾ द्वाभ्यामसधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्षीरधात्रीभ्यां द्वाभ्यां मलधात्रीभ्यां द्वाभ्यां
क्रोडनिकाभ्यां धात्रीभ्याम् । सो ऽष्टाभिर्धात्रीभिरुन्नोपते⁽⁶⁾ वर्धते क्षीरेण दध्ना नवनीतेन
सर्पिषा सर्पिमण्डेनान्यैश्चोत्तप्तोत्तप्तैरूपकरणविशेषैराशु वर्धते हृदस्थमिव पङ्कजम् । स च 15

1) MS पद्म इति. But, as Feer (p. 247, n. 4) observes, the name of this avadāna must be पद्मान्न, as appears both from the Tibetan translation and the content of the story. The *uddāna*, too, calls it पद्मान्न, see *supra*, p. 345, n. 1.

2) B °वास्तु, D corr.

3) Ex conject.; MS °नीलवर्णाव(D च)वस्थापितं.

4) MS दारक अष्टा° and *supra*, l. 8, ज्ञातमभि°.

5) MS द्वाभ्यामत्स°.

6) MS वर्धते.

आहो भद्रः कल्याणाशय आत्महितपरहितप्रतिपन्नः कारुणिको महात्मा धर्मका-
मस्त्याग्रहृदिः प्रदानाभिरतो मरुति त्यागे वर्तते ।⁽¹⁾ स येन येन गच्छति तेन देवमनुष्यैः
पूज्यते⁽²⁾ भ्यर्च्यते च ॥

अथ पद्मानो दारको उपरेण समयेन न्यग्रोधारामं गतः । अथासौ दर्शं बुद्धं भगवत्तं
5 द्वात्रिंशता महापुरुषपत्न्यैः समलङ्कृतमशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं⁽³⁾ व्यामप्रभा-
लङ्कृतं सूर्यसकृन्नातिरेकप्रभं जङ्गममिव रत्नपर्वतं समस्ततो भद्रकं सद्दर्शनाच्चाग्नेन भगवतो
ऽतिके चित्तमभिप्रसादितं प्रसादजातश्च भगवत्पादाभिचन्दनं कृत्वा पुरस्तात्त्रिषष्ठी धर्मश्रव-
णाय । तस्मै भगवता आशयानुशयं⁽⁴⁾ धातुं⁽⁵⁾ प्रकृतिं च ज्ञात्वा तादृशी चतुरार्यसत्यसंप्रतिवे-
धिकी धर्मदेशना कृता यां श्रुत्वा पद्मानेण विंशतिशिवरसमुद्गतं सत्कायदृष्टिशैलं ज्ञा-
10 नवज्रेण भिन्ना स्त्रोतापत्तिफलं साक्षात्कृतम् । स दृष्टसत्यो दानप्रदानानि⁽⁶⁾ दत्त्वा श्रमण-
ब्राह्मणकृपणवनीपकडुःखितान्संतर्पयित्वा⁽⁸⁾ नातापितरायुनज्ञाप्य भगवच्छासने प्रव्र-
जितः । तेन युज्यमानेन घटमानेन व्यापच्छ्रमानेनेदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं
विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः शतनपतनविकिरणविध्वंसनधर्मतया पराकृत्य सर्वक्लेशप्र-
ह्लाणादर्कत्वं साक्षात्कृतम् । अर्कत्संवृतस्त्रैधातुकवीतरागः समलोष्टकाञ्चन आकाशपा-
15 णितलसमचित्तो वासीचन्दनकल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्तो
भवलाभलोभसत्कारपराडुःखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो नान्यो ऽभिवाद्यश्च संवृतः ॥

1) Ex conject.; MS समयेन येन. Cp. Feer, p. 248, 9.

2) B भ्यर्च्यते, D corr.

3) B व्यामप्रभा, D व्योम°, P व्याप्रभा.

4) Anusvāra wanting in MS.

5) MS धातुं च प्रकृ°.

6) Ex conject.; MS दानप्रदानादि. The same fault recurs in the subsequent instances of this phrase, except avad. nr. 70.

7) MS श्रमण.

8) The °tvā-gerund of a compound verb is very rarely met with in this text.

9) B अर्कत्सं°, D corr.

यावद्दसौ पिण्डपातप्रविष्टो मृदाजनकापिनोद्धीद्यमाणो जिह्रेति । अथ स पद्मानो भगवतः
सकाशमुपसंक्रम्य भगवत्तं विज्ञापयामास । साधु मे भगवांस्तथा करोतु यथा मणिरत्नम-
तर्धा⁽¹⁾येते ॥ भगवानाह । कर्मज्ञं ह्येतन्न शक्यमन्तर्धापयितुमपि तु तथा करिष्यामि यच्छूदा
द्भवति नाश्राद्धा इति ॥ ततो भगवता तथा कृतम् ॥

भित्तवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । कानि भद्रं पद्मानेण 5
कर्माणि कृतानि येनैत्रं महेशाख्यो ऽर्हत्त्वं च प्राप्तमिति ॥ भगवानाह ।⁽³⁾पद्मानेणैव भित्तवः
पूर्वमन्यासु जातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि⁽⁴⁾ लब्धसंभारणि परिणतप्रत्ययान्योघत्रत्प्र-
त्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । पद्मानेण कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभ-
विष्यति । न भित्तवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ
न तेजोधातौ न वायुधातावपि⁽⁵⁾तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते 10
शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशितैरपि ।

सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीते ऽध्वनि एकनवते कल्पे विपश्यी नाम सम्यक्संबुद्धो लोक
उद्पादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां 15
बुद्धो भगवान् । स बन्धुमतो राजधानीमुपनिश्चित्य विहरति । यावद्विपश्यी सम्यक्संबुद्धः
सकलं बुद्धकार्यं कृत्वेन्धनत्तयादिवाग्निर्निरूपधिशेषे निर्वाणधातौ⁽⁶⁾परिनिर्वृतस्तस्य राज्ञा
बन्धुमता शरीरे शरीरपूजां कृत्वा समत्तयोजनश्चतूरत्नमयः स्तूपः प्रतिष्ठापितः । तत्राने-

1) Ex conject.; MS मणिरत्नमंतर्धापित्.

2) Ex conject.; MS कथा.

3) MSS पद्मानेणच, in B the last akṣ. uncertain whether च or च.

4) B अर्हत्त्वंसंभारणि, D corr.

5) MS ०नूपात्ते(D ०भूपात्ते)ष्वेव. Cp. *supra*, p. 74 n. 9.

6) B परिनिर्वृत°, D corr.

7) MS ०श्चतुर°.

कानि ⁽¹⁾प्राणिशतसहस्राणि कारान्कृत्वा स्वर्गमोक्षपरायणानि भवन्ति ॥ यावदन्यतमः
 सार्धवाहो महामुद्रात्सिद्धयानपात्रो ऽभ्यागतः । तेन तत्र महदिन्द्रनीलकं ⁽²⁾रत्नमानी-
 तम् । तेन विपश्चिनः स्तूपं दृष्ट्वा तथागतगुणाननुस्मृत्य तन्मणिरत्नं [63a] विपश्चिनः
 स्तूपवर्षस्थात्त्यागुपरि निवद्धम् । तस्यानुभावेन दिग्विदिशः सर्वा ⁽³⁾नीलाकारा घवस्थिताः ।
 5 पद्मैश्च पूजां कृत्वा प्रणिधानं कृतमहमप्येवं गुणानां लाभं स्वामेवंविधमेव शास्तारमार-
 गयेयं मा विरागयेयमिति ॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भिन्नवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन सार्धवाह
 घ्रासीदयं ⁽⁴⁾स पद्मात्तः । यत्तेन विपश्चिनः स्तूपे मणिरत्नमारोपितं तस्य कर्मणो विपाके-
 नास्य मणिरत्नं शिरसि प्राडुर्भूतम् । यन्नीलपद्मैः पूजा कृता तेनाभिनीलपद्मनेत्रः संवृतः ।
 10 यत्प्रणिधानं कृतं तेनेह जन्मन्यर्हत्त्वं साक्षात्कृतम् । इति हि भिन्नव एकाक्षकृष्णानां
 कर्मणामेकाक्षकृष्णो विपाक एकाक्षशुक्लानामेकाक्षशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्त-
 स्मात्तर्हि भिन्नव एकाक्षकृष्णानि कर्माण्ययास्य व्यतिमिश्राणि चैकाक्षशुक्लेष्वेव कर्म-
 स्वाभोगः करणीय इत्येवं वो भिन्नवः शिञ्जितव्यम् ॥

इमत्रोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) This insertion is found in D, not in the other copies. I have put it into the text, because I hold it for an emendation, the substantive construed with *çatasahasrāṇi* being indispensable here, and cp. *supra*, p. 48, 4. 85, 11. 221, 3.

2) Ex conject.; MS °नीलकानि.

3) MS सर्वनी°.

4) MS सः पद्मा°.

डुन्दुभिस्वर इति ६७ ।

बुद्धो भगवान्मत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभो राजमात्रिर्धनिभिः
 पौरैः श्रेष्ठिभिः सार्थवाहैर्देवैर्नगैर्नैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयन्तासुरग-
 रुडकिन्नरमहोरगाभ्यर्चितो⁽¹⁾ बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशय-
 नासनगानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्घः कपिलवस्तुनि विहरति न्यग्रोधा- 5
 रामे । कपिलवस्तुन्यन्यतमः शाक्य घाब्यो महाधनो महाभोगो विस्तीर्णविशालपरिग्रहो
 वैश्रवणधनसमुद्दितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी । तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम् । स तथा
 सार्थं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः पुत्रो⁽²⁾ ज्ञातो
 ऽभिन्नपो दर्शनीयः प्रासादिको महेशाढ्यः कलविङ्कमनोज्ञभाषी डुन्दुभिस्वरनिर्घोषः ॥
 तस्य ज्ञातौ ज्ञातिमहं कृत्वा नामधेयं व्यवस्थाप्यते किं भवतु दारकस्य नामेति । ज्ञातय 10
 ऊचुः । यस्मादयं दारको डुन्दुभिस्वरस्तस्मादस्य भवतु <डुन्दुभिस्वर इति नामेति> ॥
 डुन्दुभिस्वरो दारको ऽष्टाभ्यो धात्रीभ्यो दत्तो द्वाभ्यामंसधात्रीभ्यां द्वाभ्यां तीर्धात्रीभ्यां
 द्वाभ्यां मलधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्रीडनिकाभ्यां धात्रीभ्याम् । सो ऽष्टाभिर्धात्रीभिरुच्यते
⁽⁵⁾ वर्धते तीरेण दध्ना नवनीतेन सर्पिषा सर्पिमण्डेनान्यैश्चोत्तप्तोत्तप्तैरुपकरणाविशेषैराशु

1) B °भ्यर्थितो, D corr.

2) MS ज्ञातघ्रभि° (D ज्ञातःघ्रभि°).

3) Ex conject.; B °मनोज्ञभा(or ह्वा or शा)णी, C °ज्ञशाणी, D °ज्ञवाणी, P °ज्ञसाणी. I surmise णी is a depravation of शी which stood in the prototype of B and was intended to signify षी. As to the correction °भाषी, cp. Raghuvamça 12, 39.

4) MS °भ्यांमत्स°, but in B त्स has been made out of न्स.

5) MS वर्द्धते.

वर्धते ऋदस्थमिव पङ्कजम् । स च श्राद्धो भद्रः कल्याणाशय घातमकृतपरकृतप्रतिपन्नः
कारुणिको महात्मा धर्मकामः प्रज्ञावत्सलस्त्यागरूचिः प्रदानरूचिर्महति त्यागे वर्तते ॥

पावदपरेण समयेन दुन्दुभिस्वरो दारको न्यग्रोधारामं गतः । श्रधासौ दर्श बुद्धं
भगवत्तं द्वात्रिंशता महापुरुषपत्न्यैः समलङ्कृतमशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं व्या-
5 मप्रभालङ्कृतं सूर्यसहस्रातिरेकप्रभं जङ्गममिव रत्नपर्वतं समस्ततो भद्रकं सकृदर्शनाच्चानेन
भगवतो ऽस्तिके चित्तं प्रसादितं प्रसादज्ञातश्च भगवतः पादाभिचन्दनं कृत्वा पुरस्तात्त्रिपथो
धर्मश्रवणाय । तस्मै भगवताशयानुशयं धातुं⁽¹⁾ प्रकृतिं च ज्ञात्वा तादृशो चतुरार्यसत्यसंप्र-
तिवेधिको धर्मदेशना कृता यां श्रुत्वा दुन्दुभिस्वरेण दारकेण त्रिंशतिशिखरसमुद्गतं
सत्कायदृष्टिशैलं ज्ञानवज्रेण भिन्ना स्तोतापत्तिफलं साक्षात्कृतम् ॥ स दृष्टसत्यो दानप्रदा-
10 ⁽²⁾ नानि दत्त्वा श्रमणब्राह्मणवनीपकान्दुःखितान्संतर्पयित्वा मातापितरानुज्ञाप्य भगवच्छा-
सने पन्नजितः । तेन युध्यमानेन घटमानेन व्यापच्छ्रमानेनेदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं
चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः शत[63 b]नपतनविकिरणविध्वंसनधर्मतया पराकृत्य
सर्वक्लेशप्रहाणार्हं साक्षात्कृतम् । ⁽³⁾ शक्यं संवृत्तस्त्रैधातुकवीतरागः समलोष्टकाञ्चन घा-
काशपाणितलसमचित्तो वासीचन्दनकल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्रतिसं-
15 वित्प्राप्तो भवलाभलोभसत्कारपरानुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभिवाद्यश्च
संवृत्तः ॥

भित्तवः संशयजाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । कानि भद्रं दुन्दु-
भिस्वरेण कर्माणि कृतानि येनाभित्तपो दर्शनीयः प्रासादिको ऽर्हत्वं प्राप्तमिति ॥ भगवा-
नाह । दुन्दुभिस्वरेणैव भित्तवः पूर्वमन्यासु जातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्ध-
20 संभाराणि परिणतप्रत्ययान्योषवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । दुन्दुभिस्वरेण कर्माणि

1) B धातुप्र, D corr.

2) Ex conject.; MS दानप्रदानादि. Cp. *supra*, p. 368, n. 6 and 8.

3) B °तमर्हत्संवृ°, D corr.

कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भिन्नवः कर्माणि कृतान्युपचितानि ब्राह्मे
पृथिवीधातौ विपच्यन्ते⁽¹⁾ नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि तूपात्तेष्वेव स्कन्धधा-
त्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

5

भूतपूर्वं⁽³⁾ भिन्नवो ऽतीति ऽध्वनि⁽⁴⁾ एकन⁽⁴⁾वते कल्पे विपश्यी नाम सम्यक्संबुद्धो
लोक उद्पादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवम-
नुष्याणां बुद्धो भगवान् । स बन्धुमतीं राजधानोमुपनिश्चित्य विक्ररति । यावद्विपश्यी
सम्यक्संबुद्धः सकलं बुद्धकार्यं कृत्वेन्धनक्षयादिवाग्निर्निरूप⁽⁵⁾पधिशेषे निर्वाणधातौ परि-
निर्वृतस्तस्य राज्ञा बन्धुमता शरीरे शरीरपूजां कृत्वा समतयोन्ननश्च⁽⁶⁾तूरत्वमयः स्तूपः 10
प्रतिष्ठापितः क्रोशमुच्चलेन । तत्रनेकानि प्राणिशतसहस्राणि काराङ्कत्वा स्वर्गमोक्षप-
रायणानि भवन्ति ॥ यावदन्यतरेण गृहपतिना विचित्राणि वाद्यभाण्डानि पुरुषाश्च शि-
तपित्वा तत्र स्तूपे निर्यातिता ये तत्र स्तूपे⁽⁷⁾ अह्न्यन्ति वाद्यविशेषैः सत्कारं कुर्वन्ति ॥

1) B नाब्धातौ, DP corr.

2) MS °धातौ अपि तूपात्तेष्वेव. Cp. *supra*, p. 74 n. 9.

3) B भूतपूर्वं, P corr.

4) P corrects the mutilated word.

5) MS °वाग्निर्निरूप°.

6) MS °श्चतूर°.

7) B स्तूपे^{सौ} अह्न° . It is, however, not clear, whether the interlinear akṣara really means सौ. The copyists took it up into the text: DP स्तूपेसौ अह्न°, C स्तूपेसौ अह्न°; yet it seems that this sign, whatever it may be intended to signify, cannot have been put there to insert anything into a wholly perspicuous and rather prolix sentence.

किं मन्यध्वे भिन्नवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन गृहपतिरासौदयं स उन्डु-
 भिस्वरः । यत्नेन विपश्यिनः स्तूपे विचित्राणि वाद्यभाण्डानि निर्यातितानि तेनेदानो
 उन्डुभिस्वरः संवृतः । तेनैव कृतुनेदानीमर्कृत्तं सान्नात्कृतम् । इति हि भिन्नव एकाक्षकृष्णा-
 नामेकाक्षकृष्णो विपाक एकाक्षशुक्लानां कर्मणामेकाक्षशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमि-
 5 अस्तस्मात्किं भिन्नव एकाक्षकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकाक्षशुक्लैव
 कर्मस्वाभोगः कर्णाय इत्येवं वो भिन्नवः शिन्नितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

पुत्रा⁽¹⁾ इति ६८ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवाकैर्देवैर्नगैर्यत्तैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयतासुरगरुडकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभी चीवरूपिणउपातशयनासनगु-
 नप्रत्ययभेषज्यपरिष्काराणां सम्रावकसङ्घः कपिलवस्तुनि विहरति न्यग्रोधारामे । कपि- 5
 लवस्तुन्यन्य⁽³⁾तमः शाक्य घ्राघ्यो महाधनो महाभोगो विस्तीर्णविशालपरिग्रहो वैश्रव-
 णधनसमुदितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी । तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम् । स तथा सार्धं
 क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः पत्नी आपन्नसत्त्वा
 संवृत्ता । साष्टानां वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता । मरुतीमरुती⁽⁴⁾ मांसपेशी⁽⁵⁾ ज्ञाता यां
 दृष्ट्वा मातापितरौ विषणावन्त्ये च गृह्णन्ति नः प[64a]रिचारका ज्ञातयश्च को नामायमेवं- 10
 विधो ज्ञात इति ॥ यावदसौ गृह्णतिः शोकागारं प्रविश्य करे कपोलं दत्त्वा चित्तापरो व्यव-
 स्थितः कस्य निवेद्येयं को ज्ञास्यति किमेतदिति । तस्य बुद्धिरूपत्वा अयं बुद्धो भग-
 वान्सर्वज्ञः सर्वदर्शी बुद्धस्य भगवतो निवेद्यामि स ज्ञास्यतीति ॥ स येन भगवांस्तेनोप-
 संक्रान्तः । उपसंक्रम्य भगवत्तं पप्रच्छ ॥ भगवानाह । मा भैषीस्त्वं गृह्णते मा भैषीः सुवि-
 हिते कर्पासे मांसपेशीं स्थापयित्वा त्रिर्दिवसस्य पाणिनापमृश्य त्तिरिणा पुनः परिप्रोक्षस्व 15

1) MS पुत्र.

2) B भ्यर्चितो (cp. *supra*, p. 371, n. 1), D corr.

3) D adds the akṣara left out in B.

4) Ex conject.; B मरुति मरुती मांसपेशी. The copies leave out the first three akṣaras, but our author will here have used the *āmredīta*.

5) MS पेसी, in the sequel it has the correct orthography (CP here °पसी).

पावत्सप्तहं ततः स्फुटिष्यति कुमारशतमुत्पत्स्यते ते च सर्वे महानग्रबलिनो भविष्य-
न्ति । इति श्रुत्वा गृह्यतिः परं विस्मयमापन्नश्चित्तयति च । लाभा मे सुलब्धा यस्य मे
ईदृशाः पुत्रा उत्पत्स्यन्तीति ॥ तेन तथैव कृतम् । पावत्सप्तमे दिवसे सा मांसपेशी स्फु-
टिता । कुमारशतमुत्पन्नं सर्वे अभिज्ञपा दर्शनीयाः प्रासादिकाः सर्वाङ्गप्रत्यङ्गोपेता महान-

5 ग्रबलिनः ॥

पावत्क्रमेण उन्नीता वर्धिता महान्तः संवृताश्च⁽³⁾ सर्वे यौवनमदमता इतश्चामुतश्च
परिधमन्तो न्यग्रोधारामं गताः । अथ ते ददृशुर्वुद्धं भगवत्तं द्वात्रिंशता मह्यपुरुषलक्षणैः
समलङ्कृतमशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं व्यामप्रभालङ्कृतं सूर्यसहस्रातिरेकप्रभं जङ्ग-
ममिव रत्नपर्वतं समन्ततो भद्रकं सहदर्शनाच्च भगवतः पादाभिवन्दनं कृत्वा पुरस्तान्निषणा
10 धर्मश्रवणाय । तेषां भगवता आशयानुशयं धातुं प्रकृतिं च ज्ञात्वा तादृशी चतुरार्यसत्य-
संप्रतिवेधिकी धर्मदेशना कृता यां श्रुत्वा सर्वैरेव विंशतिशिखरसमुद्गतं सत्कायदृष्टिशैलं
ज्ञानवज्रेण भिन्ना स्तोतापत्तिफलं सान्नात्कृतम् । ते दृष्टसत्या मातापितरावनुज्ञाप्य भग-
वच्छासने प्रव्रजिताः ॥ तैस्सर्वैर्पुंस्यमानैर्घटमानैर्व्यापच्छमानैः सर्वक्लेशप्रकाणादर्हत्वं सा-
न्नात्कृतम् । अर्हन्तो बभूवुस्त्रिधातुकवीतरागाः समलोष्टकाञ्चना आकाशपाणितलसम-
15 चित्ता वासीचन्दनकल्पा विद्याविदारिताण्डकोशा⁽⁵⁾ विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्ता भवला-
भलोभसत्कारपरानुद्धाः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्या मान्या अभिवाद्याश्च संवृताः ॥

भिन्नवः संशयज्ञातास्सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । कानि भर्तु कुमा-
रशतेन कर्माणि कृतानि येन महानग्रबलिनः संवृताः सहिताश्च धातर इति ॥ भगवा-

1) Visarga wanting in MS (D ईदृश्रपु०).

2) B °मुत्पन्नः, D corr.

3) It seems, B has °ताशु, as is found in D; the copyist of P carefully imi-
tated the strokes of the indistinct last akṣara so that we may read it शु, as
well as श्र.

4) Anusvāra wanting in MS.

5) MS here कोषा.

नाह् । ⁽¹⁾ एभिरेव भिन्नवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योषवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । एभिः कृतानि कर्माण्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भिन्नवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते ⁽²⁾ नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि ⁽³⁾ तूपत्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

5

न प्रणश्यन्ति कर्माणि ⁽⁴⁾ कल्पकोटिशतैरपि ।

सामग्रीं प्राप्य कालं च फलसि खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भिन्नवो ऽतीते ऽध्वनि एकनवते कल्पे विपश्यी नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उद्पादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । स बन्धुमतीं राजधानीमुपनिश्चित्य विहरति । यावद्विपश्यी सम्यक्संबुद्धः 10 सकले बुद्धकार्ये कृत्वन्धनक्षयादिवाग्निर्निरूपधिशेषे निर्वाणधातौ परिनिर्वृतस्तस्य राज्ञा बन्धुमता शरीरे शरीरपूजां कृत्वा समस्तयोजनश्चतुरत्रमयः स्तूपः प्रतिष्ठापितः क्रोशमुच्चलेन पत्रनिकानि प्राणिशतसंख्याणि कारान्कृत्वा स्वर्गमोक्षपरायणानि भवन्ति ॥ यावद्भोष्टिकानां शतं निर्गतम् ⁽⁶⁾ । तं स्तूपं दृष्ट्वा तथागतगुणाननुस्मृत्य तैस्तत्र स्तूपे एकपुरुषेषु वैकदेहिनेवैकात्मनेवैकचित्तेनेवैकात्मभावेनेव ⁽⁷⁾ सर्वैरेकसमूहीभूतैः प्रसन्नचित्तैः प्री- 15

1) These words being written very indistinctly in B, have been variously read and transcribed by those who made the copies DCP.

2) B नाब्धातौ, DP corr.

3) Cp. *supra*, p. 74 n. 9.

4) Cp. *supra*, p. 74 n. 13.

5) MS °श्चतुर°.

6) Ex conject.; BC शतंनिर्गतस्तंस्तंस्तूपं, P शतंनिर्गस्तेस्तंस्तूपं, D शतंनिर्गत-
स्तेस्तूपं.

7) Ex conject.; MS °भावेनतैस्सवैरेक°.

तिज्ञा[64b]तैरेकात्मनोभूतैस्तत्र स्तूपे पुष्पधूपगन्धमाल्यविलेपनानि नैवेद्य⁽²⁾सहस्राग्र-
भोग्यानि सर्वोपहाराणि⁽³⁾ चोपढौकितानि⁽⁴⁾ ध्वजवितानच्छूत्राणि चारोपितानि⁽⁵⁾ । अरोप्य
एकसमूहोभूत्वा एकस्वरेण⁽⁶⁾ स्तुतिं कृत्वा प्रदत्ति⁽⁷⁾शतसहस्रं कृतम् । ततस्तैः सर्वैरेकात्म-
भावेनैकचित्तकेन प्रणिधानं कृतम् । अनेन कुशलमूलेनास्माकं तथैवैकात्मज्ञाता एकचि-
5 त्तकाः समानदेहाः समानाचाराः समानधर्माः समानपुण्याः समनिर्वाणा भवन्तु । इति तत्रैव
स्तूपे एवं भक्तिपरायणा निर्वृताः⁽⁸⁾ ॥

⁽⁹⁾
* * * * * तेनैव हेतुनेदानीमेकपेशोज्ञाताः समरूपाः समदेहभावाः समात्म-
चिन्ताः समवल्लवैर्यपराक्रमाः समाचाराः⁽¹¹⁾ समधर्मेषु परायणाः समं स्तोताः⁽¹²⁾पुत्रित्तफलं प्राप्ताः

1) MS °ज्ञाति एका°.

2) Perhaps रस is put twice in consequence of a dittography.

3) Neuter gender instead of the masculine; cp. *supra*, p. 29 n. 9.

4) B वोपडोकि°, D चोपधौकि°, C वोपढाकि°, P चोपढो(?)कि°.

5) Ex conject.; MS ध्वजवितानच्छूत्राणि चारोपितं.

6) B स्तुती, D corr.

7) MS प्रदत्तिपांश°.

8) Ex conject.; MS निर्वृत्तः. I accept *nirvṛtāḥ* = pāli *nibbutā* and as a gentle way of saying that they all met with a peaceful death, whilst offering their devotion. Cp. the story of Cleobis and Biton.

9) The conclusion of this tale, which must have begun with the identification किं मन्यध्वे भिन्नवः etc. has come down to us in a very mutilated condition. A great part of it has been lost. The Tibetan text, as translated by Feer, p. 253 I, represents the complete redaction, though slightly different from ours.

10) Visarga wanting in MS.

11) In B समधर्मेषु has been changed by a *man. sec.*, it seems, into समांध° (P समांध°, D समाध°).

12) DP add the akṣara left out in B.

सूर्य इति ६१ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रिर्धनिभिः पौरैः श्रे-
 ष्ठिभिः सार्धवाकैर्देवैर्नागैर्यत्नैरसुरैर्गर्ह्यैः किन्नरैर्मनुष्यैर्महोरगैरिति देवनागपत्तासुरगर्ह्य-
 किन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो मक्षापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासन-
 5 ग्लानप्रत्ययभेषज्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्घः कपिलवस्तुनि विह्वरति न्यग्रोधारमे ।
 कपिलवस्तुन्यतमः शाक्य आद्यो महाधनो महाभोगो विस्तीर्णविशालपरिग्रहो वैश्र-
 वणधनसमुद्रितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी । तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम् । स तथा सार्धं
 क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः पुत्रो ज्ञातो ऽभि-
 10 द्रपो दर्शनीयः प्रासादिको मक्षशाक्यः शिरसि मणिरत्नयुक्तः । * * * * ॥ तस्य ज्ञातो
 ज्ञातिमहं कृत्वा नामधेयं व्यवस्थाप्यते किं भवतु दारकस्य नामेति । ज्ञातय ऊचुः ।
 यस्मादस्य दारकस्य शिरसि मणिरत्नं प्राडुर्भूतं तस्य मणिरत्नस्य प्रभया सर्वं गृह्णन्वभा-

1) मनुष्यैः, the abnormal addition here to the constant introductory phrase, has been left out in D.

2) MS ज्ञात अभि° (P ज्ञातः अभि°).

3) Here one or more phrases are wanting, which give account of the effect of the radiance of the jewel that the miraculous child bore on his head. Feer who translates them must have taken them from the Tibetan: «De ce joyau jaillissaient dans toutes les directions de rayons semblables à ceux du soleil; et sa clarté pénétrant tout Kapilavastu, le faisait briller pendant la nuit comme un soleil. Le père et la mère, tous les habitants de la maison, serviteurs et parents, les Çākya qui demeuraient à Kapilavastu furent étonnés à la vue de ce prodige et vivement réjouis.»

4) B had at the outset यस्मादस्य, which appears to have been corrected into अस्य. D has the corrected reading, C यस्मादस्य, P यस्मादस्य.

5) Ex conject.; MS रत्नप्राडुर्भूतः. It is also possible, the author wrote रत्नः प्राडुर्भूतः, treating *ratna* as a masculine.

सितं सूर्यस्येव⁽¹⁾ तस्मात्स्य सूर्या नाम भवतु इति ॥ सूर्या दारको ऽष्टाभ्यो धात्रीभ्यो दत्तो
 द्वाभ्यामसधात्रीभ्यां द्वाभ्यां मलधात्रीभ्यां द्वाभ्यां तीर्धात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्रीडनिकाभ्यां
 धात्रीभ्याम् । सो ऽष्टाभिर्धात्रीभिरुन्नोपते⁽²⁾ वर्धते तीरेण दध्ना नवनीतेन सर्पिषा सर्पि-
 मण्डेनान्यैश्चोत्तप्तोत्तप्तैरूपकर्षणविशेषैराशु वर्धते ऋदस्थमिव पङ्कजम् । स च श्राद्धो भद्रः
 कल्याणाशय आत्मकृतपरकृतप्रतिपन्नः कारुणिको महात्मा धर्मकामः प्रज्ञावत्सल- 5
 स्त्यागरूचिः प्रदानकौशलो महति त्यागे वर्तते ॥

यावदपरेण समयेन सूर्या दारको न्यप्रोधारामं गतः । अथासौ ददर्श बुद्धं भगवत्तं
 द्वात्रिंशता महापुरुषलक्षणैः समलङ्कृतमशीत्या चानुद्यञ्जनैर्विराजितगात्रं व्यामप्रभा-
 लङ्कृतं सूर्यसकृन्नातिरेकप्रभं ब्रह्ममिव रत्नपर्वतं समस्ततो भद्रकं सकृदर्शनाच्चानेन भग-
 वतो ऽन्तिके चित्तं प्रसाद्य स्वशिरसि मणिरत्नमुद्धृत्य भगवत् उपनामितम् । ततः प्रसा- 10
 दज्ञातो भगवतः पादाभिवन्दनं कृत्वा पुरस्तान्निपषो धर्मश्रवणाय । ततो भगवता सूर्यस्या-
 नुकम्पामुपादाय तन्मणिरत्नमुपगृह्णाशवानुशयं धातुं प्रकृतिं च ज्ञात्वा तादृशी चतुरा[65 a]-
 र्पसत्यसंप्रतिवेधिका धर्मदेशना⁽³⁾ कृता वां श्रुत्वा तेन सूर्येण दारकेण त्रिंशतिशिखरसमुद्गतं
 सत्कापदृष्टिशैलं ज्ञानवज्रेण भिन्ना स्रोतापत्तिफलं सान्नात्कृतम् । स दृष्टसत्यो दानप्रदा-
 नानि⁽⁴⁾ दत्त्वा श्रमणब्राह्मणवनीपकान्दुःखितान्सत्त्वान्संतर्पयित्वा मातापितरानुज्ञाप्य भग- 15

1) BCP °स्येवस्त°, D °स्यैवत°.

2) MS नाम्ना. One would expect सूर्य इति नाम.

3) MS °मत्सधा°.

4) MS वर्द्धते.

5) B °पकर्षौवि°, D corr.

6) D has the akṣara left out in B.

7) Anusvāra wanting in MS.

8) B देशनां, D corr.

9) MS °प्रदानार्दि (D °दि). Cp. *supra*, p. 368 n. 6.

10) B मातापितारौश्च, D मातापितरौ श्र°.

वतः शासने प्रव्रजितः । तेन युध्यमानेन घटमानेन व्यापच्छ्रमानेनेदेव पञ्चगण्डकं संसा-
 रचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः शतनपतनविकिरणविध्वंसनधर्मतया परा-
 कृत्य सर्वज्ञेशप्रह्लाणादर्हृत्वं सान्नात्कृतम् । अर्हन्संवृतस्त्रैधातुकवीतरागः समलोष्टकाञ्चन
 घ्राकाशपाणितलसमचितो वामीचन्दनकल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्र-
 5 तिसंवित्प्राप्तो भवलाभलोभसत्कारपरान्द्रुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभि-
 वाद्यश्च संवृतः ॥

भित्तवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं प्रपच्छुः । कानि भदत्त सूर्येण
 दारकेण कर्माणि कृतानि येन शिरसि मणिरत्नं ज्ञातं येन च मद्देशाढ्यो ऽर्हृत्वं च प्राप्त-
 मिति ॥ भगवानाह । सूर्येणैव भित्तवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्ध-
 10 संभाराणि परिणतप्रत्ययान्योषवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यभावीनि । सूर्येण कर्माणि कृता-
 न्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भित्तवः⁽⁴⁾ कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये
 पृथिवीधातौ विपच्यन्ते⁽⁵⁾ नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि तूपात्तेष्वेव स्कन्धधा-
 त्वापत्तेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि⁽⁷⁾ ।

15 सामर्थ्यो प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीते ऽध्वनि⁽⁸⁾ एकान्धते कल्पे विपश्यो नान सम्यक्संबुद्धो
 लोक उद्पादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यमारथिः शास्ता देवम-
 नुष्याणां बुद्धो भगवान् ।⁽⁸⁾ स⁽⁸⁾ बन्धुमतो राजधानीमुपनिश्चित्य विहरति । यावद्विपश्यी

1) B पपच्छुः, DP corr.

2) B कृतानि, D corr.

3) Anusvāra wanting in MS.

4) Visarga wanting in MS.

5) B नाब्धातौ, D corr.

6) Cp. *supra*, p. 74, n. 9.

7) Cp. *supra*, p. 74, n. 13.

8) D has the akṣara missing in B.

सम्यक्संभ्रुद्धः सकलं बुद्धकार्यं कृत्वा इन्धनक्षयादिवाग्निर्निरूपधिशेषे निर्वाणधातौ परि-
 निर्वृतस्तस्य राज्ञा बन्धुमता शरीरे शरीरपूजां कृत्वा समस्तपोजनश्चतूर्त्रमयः स्तूपः
 प्रतिष्ठापितः क्रोशमुच्चलेन यत्रनेकानि प्राणिशतसङ्ख्याणि कारन्कृत्वा स्वर्गमोक्षपरा-
 यणानि भवन्ति । तत्र स्तूपमहो वर्तते । आढ्या द्राक्षणागृह्यतयो विचित्रैर्गन्धमाल्यवि-
 लेपनैश्चत्त्रैर्ध्वजैः पताकाभिः पूजां कुर्वन्ति ॥ यावदपरेण पुरुषेण राज्ञः सकाशाद्भूतं क्रो- 5
 डतः सूर्यात्रभातं मणिरत्नं निर्जितम् । ततस्तेन प्रसादज्ञातेन विपश्चिनश्चैत्ये वर्षास्थाल्यां
 समारोपितम् । ततः पादयोर्निपत्य प्राणिधानं कृतम् । अनेनाहं कुशलेन चित्तोत्पादेन
 देयधर्मपरित्यागेन चैत्रविधानां गुणानां लाभो स्यामेवंविधं शास्तारमारोगयेषु मा विरा-
 गयेपमेवंविधेन चूडायां⁽⁴⁾ बद्धेन मातुः⁽⁵⁾ कुत्तेर्निर्गच्छेयमिति ॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भिन्नवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन अन्नधूर्तं घ्रा- 10
 सीदयं स⁽⁶⁾ सूर्यः ।⁽⁷⁾ यत्तेन विपश्चिनः स्तूपे रत्नं समारोपितं तेनास्य शिरसि मणिरत्नं प्रा-
 ड्भूतं तेनैव हेलुना अभिद्रपो दर्शनीयः प्रासादिको ऽर्हत्त्वं च साक्षात्कृतम् । इति हि भिन्नव
 एकाक्षकृष्णानां⁽⁶⁾ <कर्मणा>मेकाक्षकृष्णो विपाक एकाक्षशुक्लानामेकाक्षशुक्लो व्यतिमि-
 श्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिन्नव एकाक्षकृष्णानि कर्माण्ययास्य व्यतिमिश्राणि
 चैकाक्षशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं वो भिन्नवः शिञ्जितव्यम् ॥ 15

इमत्रोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) MS °द्यतुर°.

2) Anusvāra wanting in MS.

3) So MS. Cp. वर्षस्थले (sic) Divy. 244, 13.

4) MS बुद्धेन.

5) Ex conject.; MS मात्त(P मात)कुत्तैर्नि(O तैर्नि)र्ग°.

6) MS सः.

7) MS यत्तेन (P यत्तेन).

8) B एकाक्षकृष्णानामे(D °नां)मेकाक्षकृष्णो, P fills up the gap.

मल्लपताकेति⁽¹⁾ ७० ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्ध[65b]वर्द्धैर्देवैर्नागैर्यत्तैरसुरैर्गर्हैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयन्तासुरग-
 रुडकिन्नरमहोरगाभ्यर्चितो⁽²⁾ बुद्धो भगवान् ज्ञातो मन्दापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशय-
 5 नासनगानप्रत्ययभेषज्यपरिष्काराणां सम्रावकसङ्घः कपिलवस्तुनि विहरति न्यग्रोधा-
 रमे । कपिलवस्तुन्यन्यतमः शाक्य आषो मन्दाधनो मन्दाभोगो विस्तीर्णविशालपरिग्रहो
 वैश्रवण⁽⁴⁾धनसमुदितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी । तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम् । स तथा
 सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः पुत्रो ज्ञातो
 अभिन्नो दर्शनोयः प्रासादिको⁽⁵⁾ ऽतिक्रातो मानुषं वर्णमसंप्राप्तश्च दिव्यं वर्णम् । यदासौ
 10 कुमारो ज्ञातस्तदा देवताभिर्दिव्याः पताकाः समन्तत उच्छ्रापिता दिव्यानि वाद्यभाण्डानि
 पराकृतानि दिव्यानि चोत्पलकुमुदपद्मपुण्डरीकमान्दारकाणां⁽⁶⁾ पुष्पाणि नितानि सर्वं च
 कपिलवस्तु⁽⁸⁾ नगरं यशसा आपूरितं सर्वगृहेषु चास्य नाम्ना पताका उच्छ्रापिताः ॥ तस्य
 ज्ञातौ ज्ञातिमहं कृत्वा नामधेयं व्यवस्थाप्यते किं भवतु दारकस्य नामेति । ज्ञातय ऊचुः ।

1) Ex conject.; MS मल्लपताक इति. Cp. also the *uddāna supra*, p. 345 n. 1.

2) B ०भ्यर्चितो, D corr. Cp. *supra*, p. 371 n. 1.

3) B कपिलवास्तु°, D corr.

4) D fills up the gap.

5) MS प्रासादिक अति° (D ०काश्रति°).

6) B चोत्पल, D corr.

7) Sic B. D ०रवाणां. Cp. *supra*, p. 292 n. 3.

8) B कपिलवास्तु, D corr.

यस्मादस्य ज्ञातस्य ⁽¹⁾पशसा सर्वलोकं ⁽²⁾आपूरितस्तस्माद्भवतु दारकस्य विदितपशा ⁽³⁾इति
 नामेति ॥ विदितपशा ⁽³⁾दारको ⁽⁴⁾ऽष्टाभ्यो धात्रीभ्यो दत्तो द्वाभ्यामसंधात्रीभ्यां ⁽⁵⁾द्वाभ्यां लीर-
 धात्रीभ्यां द्वाभ्यां मल्लधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्रीडनिकाभ्यां धात्रीभ्याम् । सो ऽष्टाभिर्धात्री-
 भिरुन्नीयते ⁽⁶⁾वर्धयते लीरेण दध्ना नवनीतेन सर्पिषा सर्पिमण्डेनान्यैश्चोत्तमोत्तमैरुपकरण-
 विशेषैराशु वर्धते ⁽⁶⁾ऋदस्यमिव पङ्कजम् । स च आद्वो भद्रः कल्याणाशय आत्मकृतपर- 5
 कृतप्रतिपन्नः कारुणिको महात्मा धर्मकामः प्रजावत्सलः ॥

यावदपरेण समयेन न्यग्रोधारामं गतः । अयासौ दर्शं बुद्धं भगवत्तं द्वात्रिंशता महा-
 पुरुषलक्षणैस्समलङ्कृतमशीत्या चानुच्यञ्जनैर्विराजितगात्रं व्यामप्रभालङ्कृतं सूर्यसकृन्ना-
 तिरेकप्रभं जङ्गममिव रत्नपर्वतं समस्ततो भद्रकं सकृदर्शनाच्चानेन भगवतो ऽस्तिके चित्तं
 प्रसादितं प्रसादज्ञातश्च भगवत्पादाभिवन्दनं कृत्वा पुरस्तान्निषण्णो धर्मश्रवणाय । तस्मै 10
 भगवता आशयानुशयं ⁽⁷⁾धातुं प्रकृतिं च ज्ञात्वा तादृशी चतुरार्यसत्यसंप्रतिवेधिकी ⁽⁸⁾धर्मदे-
 शनां ⁽⁹⁾कृता यां श्रुत्वा विदितपशसा दारकेण विंशतिशिखरसमुद्गतं सत्कायदृष्टिशैलं ज्ञा-
 नवज्ज्रेण भिन्ना स्रोतापत्तिफलं सात्तात्कृतम् ॥ स इष्टसत्यः श्रमणाब्राह्मणकृपावनीप-
 केभ्यो दानप्रदानानि दत्त्वा मातापितरानुज्ञाप्य भगवच्छासने प्रव्रजितः ॥ तेन युज्यमानेन

1) B यश्चासा, CD corr.

2) Ex conject.; MS आपूरिते. It would be possible to correct also आपूरि,
 there is, however, no other instance in this work of an aorist in *i*.

3) Ex conject.; MS °पशसा. Cp. *infra*, l. 12, the instrum. विदितपशसा. The
 paraphrase of this avad. in Aṣṭokāv. (f. 247 b 8—255 a 2) calls the child sometimes
Viditayaṣasa (e. g. f. 249 b 3, 4 and 7), sometimes *Viditayaṣas* (f. 253 a 7).

4) MS °रूकः । अष्टा°.

5) MS °भ्यांमत्स°.

6) MS वर्द्धते.

7) B °शयधातुं, P corr.

8) B °धिकीं, D corr.

9) MS °शनां.

घटमानेन व्यापच्छ्रमानेनेद्मेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः
 शतनपतनविकिरणविध्वंसनधर्मतया पराकृत्य सर्वक्लेशप्रहाणादर्कह्वं साक्षात्कृतम् ।
 (1) अर्कह्वंसंवृतस्त्रैधातुकवीतरागः समलोष्टकाञ्चन आकाशपाणितलसमचित्तो वासीचन्दन-
 कल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्तो भवलाभलोभसत्कारप-
 5 राङ्गुलः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभिवाच्यश्च संवृतः । स याचितचोवरं परिभुङ्के
 अल्पमयाचितं (2) याचितपिण्डपातशयनासनगानप्रत्ययभैषज्यपरिष्कारं (3) परिभुङ्के (4) अल्पमया-
 चितम् ॥ (2)

भित्तवः संशयज्ञातास्सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवन्तं पप्रच्छुः । कानि भद्रं विदित-
 पशसा कर्माणि कृतानि येन ज्ञातमात्रस्य देवताभिः पताका उच्छ्रापिता पशसा च सर्व-
 10 लोकं आपूर्णाः प्रब्रज्यं चार्कह्वं साक्षात्कृतमिति ॥ भगवानाह । विदितपशसैव भित्तवः
 <पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु> कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योषवत्प्र-
 त्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । विदितपशसा कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभ-
 विष्यति । न भित्तवः कर्माणि कृतान्युपचितानि वाह्ये [66a] पृथिवीधातौ विपच्यन्ते
 नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वापतनेषु कर्माणि कृतानि
 15 विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पक्रोशितैरपि ।

सामग्र्यो प्राप्य कालं च फलान्ति खलु देहिनाम् ॥

1) BCP °र्कह्वंसंवृ°, D °र्कह्वंसंवृ°.

2) Ex conject.; MS °याचितः. Cp. Feer, p. 257, 3 foll.

3) Ex conject.; MS °परिष्काराणां परि°.

4) MS अल्पमयाचितः.

5) MS प्रब्रज्या.

6) B नाब्धातौ, DP corr.

7) Cp. *supra*, p. 74 n. 9.

भूतपूर्वं भित्तवो ऽतोते ऽध्वन्येकनवते कल्पे विपश्यी नाम सम्यक्संबुद्धो लोक
उद्पादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां
बुद्धो भगवान् । स बन्धुमतीं राजधानीमुपनिश्चित्य विहरति । यावद्विपश्यी सम्यक्संबुद्धः
सकलं बुद्धकार्यं कृत्वेन्धनक्षयादिवाग्निर्निरूपधिशेषे निर्वाणधातौ परिनिर्वृतस्तस्य राज्ञा
बन्धुमता शरीरे शरीरपूजां कृत्वा समतपोजनश्चतुरत्रमयः स्तूपः प्रतिष्ठापितः क्रोशमु- 5
ञ्चत्वेन यत्रनेकानि प्राणिशतसङ्घाणि कारान्कृत्वा स्वर्गमोक्षपरायणानि भवन्ति ॥ या-
वद्राज्ञा बन्धुमता स्तूपमकृत्वा कारितस्तत्र च स्तूपमकृत्वा वर्तमाने मल्लानां मध्ये पताका
उच्छ्रापिता । यावद्राज्ञमल्लेन राज्ञमल्लो निवृत्तः । ततस्तेन मल्लपताका आसादिता ।
स तामादायानेकप्राणिशतसङ्घपरिवृतो नाना विचित्रैर्वाक्त्रैर्वाग्भ्यमानैर्येन विपश्यिनः
स्तूपस्तेनोपसंक्रान्तः । उपसंक्रम्य तयागतगुणानामनुस्मरणं कृत्वा तां पताकां स्तूप- 10
पश्चां बद्ध्वा प्रणिधानं कृतवान् । अहमप्येवंविधानां गुणानां लाभो मयमेवंविधमेव शा-
स्तारनारागयेयं मा विरागयेयमिति ॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भित्तवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन मल्ल आसीदयं
स विदितयशा (6) । यदनेन विपश्यिनः स्तूपे काराः कृतास्तेन संसारे जनन्तं सुखमनुभूतवां- 15
स्तेनैव हेतुना इदानीमर्हन्तं साक्षात्कृतम् । इति हि भित्तव एकाक्षकृष्णानां कर्मणामेका-
क्षकृष्णो विपाक एकाक्षशुक्लानामेकाक्षशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि

1) MS °श्चतुर°.

2) Ex conject.; MS मल्लामामध्ये (D °मध्ये). In Açokāv. this is thus related:
सपताको धनो मल्लैरुच्छ्रापितो जया(read: पा)र्धिभिः (f. 254 a 5).

3) Cp. *supra*, p. 122, 2. 163, 7, and, concerning नाना, p. 365 n. 5.

4) D fills up the gap.

5) Ex conject.; MS गुणाननुस्मरणं.

6) MS विदितयशा.

7) Ex conject.; MS काराकृतानेन संसारे.

भित्तव एकान्तकृष्णानि क्रमाप्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकान्तशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः
करणीय इत्येवं वो भित्तवः शित्तितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनः⁽¹⁾स्ते भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन्⁽²⁾ ॥

1) D has the missing akṣara.

2) After this, B and its copies, except D, have this colophon: चित्रावदानो
नाम सप्तमो उदानगाथा (sic) समाप्ता ॥.

ВІВЛІОТНЕСА ВUDDНІСА.

СОБРАНІЕ
БУДДІЙСКИХЪ ТЕКСТОВЪ

ИЗДАВАЕМЫХЪ
ИМПЕРАТОРСКОЙ АКАДЕМІЕЮ НАУКЪ.

ТОМЪ III.
AVADANAÇATAKA.

Издаль
Д-ръ Я. С. Спейеръ,
ПРОФЕССОРЪ УНИВЕРСИТЕТА ВЪ ЛЕЙДЕНЪ.

ТОМЪ ПЕРВЫЙ.
(Съ I таблицей.)

САНКТПЕТЕРБУРГЪ.
ТИПОГРАФІЯ ИМПЕРАТОРСКОЙ АКАДЕМІИ НАУКЪ.
Вас. Остр., 9 лп., № 12.
1906.

AVADĀNAÇATAKA

A CENTURY OF EDIFYING TALES

BELONGING TO THE HĪNAYĀNA.

EDITED BY

Dr. J. S. Speyer,

PROFESSOR AT THE UNIVERSITY OF LEIDEN.

VOL. I.

VARGA 1—7.

(With 1 plate.)

ST.-PÉTERSBOURG, 1906.

Commissionnaires de l'Académie Impériale des Sciences:

J. Glasounof et **C. Ricker** à St.-Péters-
bourg,

N. Ogloline à St.-Pétersbourg et Kief,

M. Klukine à Moscou,

E. Raspopof à Odessa,

N. Karbasnikof à St.-Pétersbourg, Moscou,
Varsovie et Vilna,

N. Kymmel à Riga,

Luzac & Cie. à Londres,

Voss' Sertim. (G. W. Sorgenfrey) à Leipsic.

Prix: 4 Rbl. = 10 Mk.

Imprimé par ordre de l'Académie Impériale des Sciences.
Septembre, 1906. S. d'Oldenbourg, Secrétaire Perpétuel.

Imprimerie de l'Académie Impériale des sciences.
Vass.-Ostr., 9 ligne, № 12.

CONTENTS.

Introduction (Preliminary)	p. V—X
List of abbreviations	» XI
प्रथमो वर्गः	» 1—62
पूर्णभद्रः	1 p. 1—7
पशोमती	2 » 8—12
कुसोदः	3 » 13—22
सार्धवाहः	4 » 23—27
सोमः	5 lost
वडिकः	6 » 28—35
पन्नः	7 » 36—40
पञ्चालः	8 » 41—46
धूपः	9 » 47—53
राजा	10 » 54—62
द्वितीयो वर्गः	p. 63—118
नाविकाः	11 p. 63—66
स्तम्भः	12 » 67—70
स्र्नात्रम्	13 » 71—77
ईतिः	14 » 78—82
प्रातिहार्यम्	15 » 83—87

पञ्चवार्षिकम्	16	p. 88—92
स्तुतिः	17	» 93—101
वरदः	18	» 102—106
काशिकवस्त्रम्	19	» 107—111
दिव्यभोजनम्	20	» 112—118

तृतीयो वर्गः p. 119—167

चन्द्रनः	21	p. 119—123
पद्मः	22	» 124—128
चक्रम्	23	» 129—133
दशशिराः	24	» 134—138
मूढमत्वक् (मूढमत्विट्)	25	» 139—143
शीतप्रभः	26	» 144—147
नाविकाः	27	» 148—152
गन्धमादनः	28	» 153—157
निर्मलः	29	» 158—162
वल्गुस्वराः	30	» 163—167

चतुर्थो वर्गः » 168—240

पद्मकः	31	p. 168—172
कवचः	32	» 173—176
धर्मपालः	33	» 177—181
शिविः	34	» 182—186
सुव्रपः	35	» 187—192
मैत्रकन्यकः	36	» 193—205
शशः	37	» 206—212
धर्मगवेषी	38	» 213—222
घनाद्यपिण्डः	39	» 223—226
सुभद्रः	40	» 227—240

पञ्चमो वर्गः p. 241—288

गुडशाला	41	p. 241—245
भक्तम्	42	» 246—248
पानीपम्	43	» 249—251
वर्चषटः	44	» 252—255
मौद्गल्यायनः	45	» 256—260
उत्तरः	46	» 261—266
ज्ञात्यन्धा	47	» 267—270
श्रेष्ठो	48	» 271—273
पुत्राः	49	» 274—278
ज्ञाम्बालः	50	» 279—288

षष्ठो वर्गः » 289—344

कृष्णासर्पः	51	p. 289—294
चन्द्रः	52	» 295—301
सालः	53	» 302—306
श्रीमती	54	» 307—312
वस्त्रम्	55	» 313—318
शुकः	56	» 319—324
द्वतः	57	» 325—330
महिषः	58	» 331—335
उपोषधः	59	» 336—340
दंसाः	60	» 341—344

सप्तमो वर्गः » 345—388

सुवर्णाभिः	61	p. 345—349
सुगन्धिः	62	» 350—353
वपुष्मान्	63	» 354—358
बलवान्	64	» 359—362

प्रियः	65	p. 363—366
पद्मानः	66	» 367—370
डुडुभिस्वरः	67	» 371—374
पुत्राः	68	» 375—379
सूर्यः	69	» 380—383
मह्यपताका	70	» 384—388

अवदानशतकम्

अटनो वर्गः ।

(1) सुप्रभेति ७१ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राज्ञो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
श्रेष्ठिभिः सार्यवाहैर्देवैर्नागैर्पत्तैरसुरैर्गर्भैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागपत्तासुरगर्भ- 5
किन्नैर्महोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चोवरूपिण्डपातशयना-
सनगानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्घः आवस्त्यां विकृति जेतवने ऽनाथपि-
ण्डद्वारिणे । आवस्त्यामन्यतमः श्रेष्ठो ग्राह्यो महाधनो महाभोगो विस्तीर्णविशालप-
रिग्रहो वैश्रवणधनसमुद्भितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी । तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम् ।
स तथा सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः पत्नी 10
आपन्नसत्त्वा संवृत्ता । साष्टानां वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रमृता । दारिका ज्ञाता
अभिज्ञाया दर्शनीया प्रासादिका दिव्यालङ्कारभूषिता मणिरत्नेन कण्ठे घ्रावद्देन तस्माच्च
प्रभा निर्गच्छति यया सर्वा आवस्ती अत्रभासते ॥ तस्या ज्ञातौ ज्ञातिमहं कृत्वा नामधेयं
व्यवस्थाप्यते किं भवतु दारिकाया नामेति । ज्ञातय ऊचुः । यस्मादनया ज्ञातमात्रया
मणिरत्नावभासेन सर्वा आवस्ती अत्रभासिता तस्माद्भवतु दारिकायाः सुप्रभेति नामेति ॥ 15
सा सुप्रभा दारिका अष्टाभ्यो धात्रीभ्यो दत्ता द्वाभ्याम⁽²⁾सेधात्रीभ्यां द्वाभ्यां तीरधात्रीभ्यां

1) In MS there precedes the *uddāna* of this *varga*, which is beset with errors: उदानं सुप्रा [read: सुप्रभा] सुप्रिया चैव शुक्ता सोमां [read: °मा] तथापरा <> जुवलया (sic) सुन्दरो चैव मुक्ता (sic) चैव कचंगला <> नेमा विद्वया च वर्गो भवति समुद्भितः (sic). The last pāda is defective.

2) MS °भ्यांमत्स°.

द्वाभ्यां मलधात्रोभ्यां द्वाभ्यां क्रीडनिकाभ्यां धात्रोभ्याम् । ⁽¹⁾ साष्टाभिर्धात्रोभिरुन्नीयते
⁽²⁾ वर्धते तोरेण [66 b] दद्या नवनोतेन सर्पिषा सर्पिमण्डेनान्यैश्चोत्तप्तैरुपकरणवि-
 शेषैराशु वर्धते क्रुदस्यमिव पङ्कजम् । सा दारिका आद्या भद्रा कल्याणाशया घातमहि-
 तपरहितप्रतिपन्ना । ⁽³⁾ तस्या ये ये याचनका आगच्छन्ति तेभ्यस्तेभ्यः कण्ठादलङ्कारमवमुच्य
 5 प्रयच्छन्ति दत्ते च पुनरलङ्कारः प्राडुर्भवति ॥

यावद्सौ दारिका क्रमेण मरुती संवृता तदा तस्या बहवो याचनका आगच्छन्ति
 राजपुत्रा अनात्यपुत्राः श्रेष्ठिपुत्राश्च । तैरुपद्रूयमाणाः पिता ⁽⁵⁾ चास्याः करे कपोलं दत्त्वा
 चित्तापरौ व्यवस्थितः । ⁽⁶⁾ यद्येकस्मै दास्यामि अन्ये मे अमित्रा भविष्यन्तीति ॥ यावद्सौ
 दारिका पितरं चित्तापरमवेक्ष्योवाच । तात किमसि चित्तापर इति । तेन सो ऽर्था विस्तरेण
 10 समाख्यातः ⁽⁷⁾ ॥ दारिका कथयति । तात न ते शोकः कर्तव्यः स्वयमेवाहं सप्तमे दिवसे
 स्वयंवरमवतरिष्यामीति ॥ ततः श्रेष्ठे ⁽⁸⁾ राज्ञः प्रसेनजितो निवेद्य आवास्त्यां घण्टावधो-
 यणं कारयामास । सप्तमे दिवसे सुप्रभा दारिका स्वयंवरमवतरिष्यति येन वो पत्करणीयं
 स तत्करोत्विति ॥

ततः सप्तमे दिवसे सुप्रभा दारिका रथाभिद्वृता काषायं धनमुच्छ्राप्य ⁽⁹⁾ बुद्धं भगवत्तं

1) MS सोष्टा°.

2) MS वर्द्धते.

3) MS तस्माद्येये (D तस्मादयेये).

4) B °कालमव°, D corr.; again on the next line B has अलङ्कारः, but D (and P) °कालः.

5) MS चास्यः (D चास्य).

6) MS यद्यैकस्मै (D यद्यैकस्मिं, P येयैकस्मै).

7) B °ख्याता or ख्यात I, DP corr.

8) BD श्रेष्ठि, P श्रेष्ठि.

9) B काषायं ध्वेध्वजमुच्छ्राप, DP omit the superfluous ध्वं, but all have °च्छ्राप — even the paraphrast of the Kalpadrumāv. — instead of °च्छ्राप्य.

चित्रपटे⁽¹⁾ लेखयित्वा अभिष्टुवती वीथीमवतोर्णा ॥ सा तत्र राजपुत्रैरमात्यपुत्रैः श्रेष्ठपुत्रैश्च
 सोत्कण्ठोद्दीक्ष्यमाणा विचित्राभिः कथाभिः संज्ञप्योवाच । सर्वथाहं न केनचिद्देशेन भवतां
 परिभवं⁽³⁾ करोमि केवलं तु नाहं कामेनार्थिनी बुद्धं शरणं गतास्मि तस्य सकाशे प्रत्र-
 जिष्यामीति । ततस्ते निर्भर्त्सिताः⁽⁴⁾ प्रतिनिवृत्ताः ॥ सुप्रभापि दारिका भगवत्सकाशमुपसं-
 क्रान्य भगवतः पादाभिवन्दनं कृत्वा पुरस्तात्त्रिपक्षा धर्मश्रवणाय । तस्या भगवता आश- 5
 पानुशयं धातुं प्रकृतिं च ज्ञात्वा तादृशो चतुरार्यसत्यसंप्रतिवेधिकी धर्मदेशना कृता यां
 श्रुत्वा सुप्रभया दारिकया विंशतिशिखरसमुद्गतं सत्कापदृष्टिशैलं ज्ञानवज्रेण भित्त्वा सो-
 तापत्तिफलं साक्षात्कृतमभिनिर्हार⁽⁵⁾श्च कृतः । अथ सुप्रभा दारिका उत्थायासनदिक्षांसमुत्ते-
 रासङ्गं कृत्वा येन भगवांस्तेनाञ्जलिं प्रणमय⁽⁶⁾ भगवत्तमिदमवोचत् । लभेयाहं भदत्त स्वा-
 ष्यति धर्मचिन्तये प्रब्रह्मामुपसंपदं भित्तुणोभावं चरेयमहं भगवतो ऽन्तिके ब्रह्मचर्यमिति । 10
 ततो भगवान्संज्ञतपति । अनया अस्मिच्छासने महद्दिनेयाकर्षणं⁽⁸⁾ कर्तव्यमिति । ततो भग-

1) Ex conject.; MS चित्रपटो.

2) The paraphrast has changed this into विज्ञप्योवाच (K., f. 51a 4), but *samjñāpya* is the proper word here with the meaning of 'conciliating', cp. Divy. 54, 22.

3) Ex conject.; MS करोति केवलं तु नाहं (DP नाहं) कामेन चार्थिनी.

4) Visarga wanting in MS.

5) Feer surmises (p. 262 n.) that the syllable *jñā* has been left out, so that the original reading should be °भि<ज्ञा>निर्हारश्च कृतः, pointing out that this very term recurs farther on in avad. nr. 79. But as the paraphrast of the *Kalpadrūmāv.* renders this passage of our tale in this *śloka*

साक्षात्कृत्वाभिनिर्हारः कृतो बुद्धप्रभावतः (K. f. 52a 1),

I have retained the reading of MS, supposing *abhinirhāra* may be the elliptical expression of «acquisition of *ṛddhi* or magical power». Cp. Ind. to Mhv., s. v. *abhinirharati*, and Ind. II to *Çikṣṣāsamuccaya*, s. v. *abhinirhāra*, and °*hṛta*.

6) The causative has the value of its primitive (स्वार्थे णिच्). Cp. Divy. 463, 22 and *supra*, p. 347, 14. D has here प्रणम्य.

7) Ex conject.; MS अस्मिच्छा°.

8) Anusvāra wanting in MS.

वतोक्ता गच्छ दारिके पर्यदमवलोकयेति ॥ ततः सुप्रभा दारिका जेतवनाभिर्गत्य⁽¹⁾ तत्रा-
 गता । तत्रैकैकस्यैवं भवति वलेनैनां हराम इति । ते तामाक्रमितुमारब्धाः । ततः सुप्रभा⁽²⁾
 दारिका तैरूपक्रम्यमाणा विततपत्न इव हंमराज्ञो गगणतलमभ्युद्गम्य विचित्राणि प्राति-
 हार्याणि दर्शयितुमारब्धा । अशु पृथग्जनस्य ऋद्धिरावर्जनकरो ॥ ततस्ते तदत्यद्भुतं देव-
 5 मनुष्यावर्जनकरं प्रातिहार्यं दृष्ट्वा उद्दण्डरोमाणो मूलनिकृता⁽⁶⁾ इव क्रुमाः पादयोर्निपत्य
 विज्ञापयितुमारब्धाः । अत्रतरावतर भगिनि यैते त्वया धर्माः सान्नात्वृता अस्वानमेतद्यत्नं
 कामान्परिभुञ्जीथा इति ॥ ततः सुप्रभा दारिका गगणतलादवतीर्य जनकापस्य पुरस्ता-
 त्तिस्थत्वा तथाविधां धर्मदेशनां कृतवती यां श्रुत्वानेकैः प्राणिशतसहस्रैः सत्यदर्शनं कृतम् ॥
 ततो भगवता महाप्रज्ञापत्या⁽⁷⁾ संन्यस्ता । ततस्तया प्रव्राजिता⁽⁸⁾ उपसंपादिता च ॥ तथा
 10 पुण्यमानया घटमानया व्यापच्छानानयेदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्व-
 संस्कारगतीः शतनपतनविकिरणाविध्वंसनधर्मतया पराकृत्य सर्वज्ञेशप्रकाणादर्हत्वं सा-
 न्नात्वृतम् । अर्हती संवृता त्रैधातुक्वातरागा समलोष्टकाञ्चना आकाशपाणितलसमचिता

1) Ex conject.; MS जेतवनाभिर्गत्य साचागतात्रैकै°. The complex साचागता must be a corrupted reading. My correction has been suggested by the parallel passage in K. (f. 52a):

जेतवनादृष्टिः प्रागात्पर्यदमवलोकितुम् ॥
 तत्रायातां जना दृष्ट्वा कामिनो दर्पमानिनः ।
 वलेनैनां हरिष्याम इत्याक्रमितुमारभन् ॥

2) Ex conject., see the foregoing note; MS तां प्राक्रमितुमारब्धास्ततः.

3) MS दारिकास्तैरूप°.

4) MS ऋद्धिरावर्जन° . Cp. Divy., 133, 9. 192, 8.

5) Ex conject.; MS तमत्यद्भुतं. Cp. K., f. 52 b 6, प्रातिहार्यं तदिदं महद्भुतं.

6) MS °कृता (D °कृता).

7) Visarga wanting in MS.

8) MS उपसंप्रादिता.

वासीचन्दनकल्पा विद्याविदारिताएउ[67a]क्रोशा विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्ता भवलाभ-
लोभसत्कारपरानुद्धुला सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्या मान्याभिव्याद्या च संवृता ॥

भित्तवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । कानि भदत्त सुप्रभया
दारिकया कर्माणि कृतानि येनाभिज्ञया दर्शनीया प्रासादिका मणिरत्नं च कण्ठे प्राडुभूतं
प्रब्रज्य चार्कृतं सान्नातकृतमिति ॥ भगवानाह । सुप्रभैव भित्तवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु 5
कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योद्यत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यं-
भावीनि । सुप्रभया कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भित्तवः
कर्माणि कृतान्युपचितानि वाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते⁽⁴⁾ नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायु-
धातावापि⁽⁵⁾ तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभा-
नि च ।

10

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पक्रोशितैरपि ।

सामर्थ्यं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीति ऽध्वनि एकनवते कल्पे विपश्यी नाम सम्यक्संबुद्धो लोक
उद्पादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां
बुद्धो भगवान् । न बन्धुमतो राजधानीमुपनिश्चित्य विहरति । यावद्विपश्यी सम्यक्संबुद्धः 15
सकलं बुद्धकार्यं कृत्वेन्धनज्ञयादिवाग्निर्नरूपधिशेषे निर्वाणधातौ परिनिर्वृतस्तस्य राज्ञा
बन्धुमता शरीरे शरीरपूजां कृत्वा समन्तयोगिनश्चतूरत्नमयः स्तूपः प्रतिष्ठापितः क्रोश-
मुच्चलेन । या बन्धुमतो राज्ञो ऽग्रमाहिषी वृद्धीभूता तया विचित्राण्याभरणानि शरीराद्व-

1) This uncommon form of the feminine — cp. Pāṇini IV, 1, 54 — is found throughout, wheresoever this stereotyped passage occurs in this varga.

2) B प्राडुभूतं, DCP corr.

3) MS प्रब्रज्य चा(P रा)र्कृतं च सा°.

4) B नाब्धातौ, DP corr.

5) MS °धातौ अपि तूपात्ते° (D भूयात्ते°). Cp. *supra*, p. 74 n. 9.

6) MS राज्ञः घ°.

मुच्य तत्र स्तूपे दत्तानि । ततः पादयोर्निपत्य प्रणिधानं कृतवती । अनेन कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन चार्हृत्त्वं प्राप्नुयामिति ॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भिन्नवो या सा तेन कालेन तेन समयेन राज्ञो बन्धुमतो अग्रमहिषी आसौदियं सा सुप्रभा । यदनया विपश्चिनः स्तूपे विचित्राण्याभरणानि समारो-
 5 पितानि तेनाभिज्ञपा दर्शनीया प्रासादिका सर्वाङ्गप्रत्यङ्गोपेता संवृता । ⁽¹⁾यत्प्रणिधानं कृतं तेनेदानीमर्हृत्त्वं साक्षात्कृतम् । इति हि भिन्नव एकाक्षकृष्णानां कर्मणामेकाक्षकृष्णो विपाक एकाक्षशुक्लानामेकाक्षशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिन्नव एकाक्षकृष्णानि कर्माण्ययास्य व्यतिमिश्राणि चैकाक्षशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः कर्णीय इत्येवं वो भिन्नवः शिञ्जितव्यम् ॥

10 इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) MS यन्प्रणि०.

सुप्रियेति ७२ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्वत्राहैर्देवैर्नागैर्पत्नैरसुरैर्गरुडैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयन्त्रामुरगरुडकि-
 न्नर्महोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासनगु-
 नप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्घः आवस्त्यां विहरति जेतवने जनाद्यपिण्डदस्या- 5
 रामे । तेन खलु समयेनानाद्यपिण्डदस्य गृहपतेः पत्नी आपन्नसत्त्वा संवृता । साष्टानां वा
 नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता । दारिका ज्ञाता अभिदूपा दर्शनीया प्राप्तादिका सर्वा-
 ङ्गप्रत्यङ्गोपेता आवस्त्यधिवासिनो जनकायस्यातीव प्रिया । तस्या ज्ञातो ज्ञातिमहं कृत्वा
 नामधेयं व्यवस्थाप्यते किं⁽²⁾ भवतु दारिकाया नमेति । ज्ञातय ज्युः । यस्मादियं प्रिया
 सर्वजनस्य तस्माद्भवतु दारिकायाः सुप्रियेति नमेति ॥ ज्ञातिस्मरा ज्ञातमात्रा गाथां 10
 भाषते ।

दत्तं हि दानं वल्लु⁽³⁾ वाल्पकं वा ।

विस्तोर्षते क्षेत्रविशेषयोगात् ।

तस्माद्धि देयं विडुपा प्रयत्नात् ।

बुद्धाय लोकेन्द्रसुरेश्वराय ॥

15

अथास्या मातापितरावन्ये च गृहवासिनस्तं वाक्यव्याहारं श्रुत्वा भीतास्त्रस्ताः संविद्या

1) Ex conject.; MS आवस्त्यभिन्ना° (D आवत्यभिर्वा°).

2) B किंभवतु, DP corr.

3) Ex conject.; MS वल्लुकल्पकं वा. K., f. 134a 4, where the *gāthā* is identi-
 cal — except in the 4th pāda, which runs thus बुद्धाय नायाय मुनीश्वराय — has
 here दत्तं हि दानं वल्लु चा(read: वा)ल्पकं वा.

आहृष्टरोमकूपाः कथयन्ति पिशाचोच सेयं [67 b] दारिकेति ॥ सा कथयति । अम्ब नाहं
पिशाची नापि रातसो किं तर्हि दारिका इच्छामि⁽¹⁾ दानानि दानुमिति ॥ ततो ऽस्या
मात्रा अनाद्यपिण्डस्य गृह्यतेनिवेदितमेवमेषा दारिका⁽²⁾ ब्रूत इति ॥ ततस्तेन गृह्यतिना
हृष्टतुष्टप्रमुदितेन भगवानत्तर्गृहे सभित्तुमङ्को भोजितस्तस्याश्च नाम्ना दत्तिणादेशनं का-
5 रितम् ॥

यावद्सौ दारिका क्रमेण सप्तवर्षा संवृत्ता मातापितरावनुज्ञाप्य भगवच्छासने
प्रव्रजिता । सा सर्वार्थां भित्तुणीनामिष्टा कात्ता प्रिया मनाया ॥ यावत्तत्र कालेन महाडु-
र्भितं प्राडुर्भूतं दुर्भित्तात्तर्कल्पसदृशं यत्रनेकानि प्राणिशतसङ्ख्याणि अन्नपानवियो-
गात्कालं कुर्वन्ति । तत्र भगवानायुष्मत्तमानन्दमामल्लयते स्म । गच्छानन्दं मद्दचनात्सुप्रियां
10 वद चतस्रस्ते पर्यदस्त्रैमास्यं चीवरपिण्डपातशयनासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्कारैः प्रति-
पादयितव्या इति ॥ ततः आयुष्मानानन्दः सुप्रियां गत्वोवाच । भगवानाह चतस्रस्ते
परिषदस्त्रैमास्यं चीवरपिण्डपातशयनासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्कारैः प्रतिपादयितव्या
इति । ततः सुप्रिया कृतकरपुटा भगवतः आज्ञां शिरसि कृत्वा कथयत्येवमस्त्विति ॥

1) The insertion of the akṣ. मि is confirmed by K, f. 134 b 3, तद्दानानि तथा दानुमिच्छामि सुगताय वै.

2) Ex conject.; MS ब्रुवत इति. My correction is suggested by the persuasion that the author of the Avadānaçataka proves himself too good a Sanskritist for us to charge him with the barbarism found in MS, and because the Kalpa-
drumāv. has in the parallel place (f. 134 b 4) स्वामिन्नेया तथा ब्रूते [ms. ब्रुते].

3) B भगवान्तर्गृहे. The akṣ. न, having been omitted at first, is added between the lines, but by mistake between त्त and गृ. For this reason these words have been variously corrupted in the copies of B. For the rest, cp. *supra*, p. 9, 3. 24, 7 and *infra*, p. 406, 1.

4) It is uncertain, whether B has °देशनं (so in DP) or °दशनं (so C).

5) MS सर्वेषां भित्तुणीनामिष्टा. This lapsus calami is not found in Kalpa-
drumāv., where we read सर्वार्थां साधिकानां च सा सुप्रिया हितंकरा । इष्टा कात्ता मनाया च (f. 138 a 6).

6) B दुर्भित्तात्तर्, D corr.

मुप्रिया आवस्तीमभिसंप्रस्थिता गोचरव्यवलोकनार्थम् । पावदेषा प्रवृत्तिरनाद्य-
 पिण्डेन श्रुता । स वरितं मुप्रियाया अग्रतो भूतः कथयति मुप्रिये क्व गच्छतीति ॥ सा
 कथयति । भगवानाह त्रैमास्यं वैयावृत्यकर्मणि नियुक्तेति ॥ अनाद्यपिण्ड उवाच ।
 अल्पोत्सुका भव अहं त्वां सर्वेषां प्रवारयामीति ॥ मुप्रिया कथयति । किमत्राश्चर्यं यदि
 तातो दृष्टसत्यः प्रवारयति समस्ततो ऽन्तर्हितानि निधानान्यभिसमोह्य । अहं तु दरिद्रज्ञ- 5
 नस्यानुग्रहं करोमीति ॥ तथा पञ्चभिरूपासकशतैरल्पोत्सुका क्रियते मालिकया देव्या
 वर्षाकार्या तत्रियया स्रष्टिदत्तपुराणाभ्यां स्वपतिभ्यां विशाखया नृगारमात्रा राज्ञा
 प्रसेनजिता । अटवीगता तत्राप्यमनुष्यैर्मनुष्यवेषधारिभिः प्रवार्यते ॥ तथा एवं प्रवा-
 र्यमाणया भगवान्सञ्चावकसङ्घस्त्रैमास्यमुपस्थितश्चीवरपिण्डपातशयनासनगानप्रत्ययभैष-
 व्यपरिष्कारिस्तत्रैव च त्रैमास्ये पुष्यमानघटमानव्यापच्छमानया इमेव पञ्चगण्डकं संसा- 10

1) Ex conject.; MS श्रुता. K., f. 139a 1, confirms the correction.

2) B अल्पात्सुका, DP corr.

3) Ex conject.; MS अहं ते. But it is said *pravārayati kañcit kenacit*, cp. *infra*, l. 8, *supra* p. 58, 3 and *Divy.* 116, 17.

4) Ex conject.; MS तातो. Cp. *Feer*, p. 266, n. 5.

5) MS here प्रचार°. As to this supernatural power of A., cp. *supra*, p. 315, 1.

6) MS चर्याकार्या. I have adopted the reading of *Kalpadrūmāv.* (f. 140a 4) and D.

7) MS तत्रियाया.

8) Ex conject., cp. *supra*, p. 224, n. 2; MS and K., f. 140a 4, स्रष्टिदत्त°. The Tibetan has རྩོད་སྤྲོད་སྤྲོད་ = *Rṣidatta*.

9) MS स्वपतिभ्यां (D स्वापती°).

10) Ex conject.; MS तत्राभ्यामनुष्यै°. My correction is confirmed by the parallel place in *Kalpadrūmāv.* (f. 140b 6):

तत्रापि चामनुष्यैश्च मनुष्यवेषधारिभिः ।

फलमूलैश्च पुष्यैश्च भिक्षुणां सा प्रवारिता ॥

11) MS °वेष्यधारिभिः.

रचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः शतनपतनं⁽¹⁾किरणविध्वंसनधर्मतया परा-
 हृत्य सर्वक्लिशप्रहाणाद्दृष्ट्वं सान्नात्कृतम् । अर्हन्ती संवृता त्रैधातुकवीतरागा समलो-
 ष्टकाच्चना आकाशपाणितलसमचिता वामीचन्दनकल्पया विद्याविदारिताण्डकोशा वि-
 द्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्ता भवलाभलोभसत्कारपराङ्मुखा⁽²⁾ सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्या मा-
 5 न्याभिव्राद्या च संवृता ॥

अथ भगवांस्त्रैमास्यात्ययात्कृतचोचरो निष्ठितचोचरः समादाय पात्रचोचरं श्राव-
 स्त्या रात्रगृहं संप्रस्थितः सार्धं श्रावकसङ्घेन । ततः सुप्रियया भगवानत्तमार्गं अल्पोत्सुकः
 कृतः । वावद्सौ⁽³⁾ **** दिकामटवीमनुप्राप्तः गण्डीदेशकालो जातः पद्यद्वयं च नास्ति । तया
 भगवान्सश्रावकसङ्घ उपनिवेशितः । ततः पात्रं वामे पाणी प्रतिष्ठाप्योवाच प्रव्याहृत-
 10 वतो । यदि पुण्यानामस्ति विपाकः पात्रमेवंविधभक्ष्यभोग्यादिना परिपूर्णं⁽⁴⁾ ततो देव-

1) D adds the missing akṣara.

2) Cp. *supra*, p. 393 n. 1.

3) This passage is manifestly mutilated; MS यावद्सौदिकामनु°. The Tibetan version has, it seems, preserved the integral form of the phrase, but it does not afford sufficient help to restore the Sanskrit text. Feer in his n. 4 on p. 267, quotes the Tibetan; *chun-da* must be a typographical error for *chu-dañ*. Mr. Thomas writes to me that whole expression is འགོ་མེ་ལྷུང་རྩེ་ལྷོ་ལྷོ་. Now this seems to have an ambiguous interpretation. From Sarat's *Dict.* I learn that there are two words ལྷུང་, one meaning 'hole', the other 'root'. Therefore, the wood may be qualified as possessing either 'a hole or cavern with water' (Feer 'une forêt où il y avait une source') or = 'having roots and water'. The lost adjective, I suppose, is the name of that forest on the way from Çrāvastī to Rājagṛha.

I hoped that the Chinese translation might settle the point. But this is not the case. As Prof. de Groot informs me, the Chinese translator has treated this passage very freely. He amplifies the miraculous occurrence, but about the place where it happened, he says only that it was «a wood».

4) Ex conject.; MS परिपूर्णं ततो देव-
 न्नभोजनैः पात्रं परिपूर्णं सर्वशः.

तया दिव्यया⁽¹⁾ सुधया परिपूरितम्⁽²⁾ । ततः सुप्रियया⁽³⁾ अनुपरिपाटिकया सर्वस्य भिन्नसङ्घस्य पात्राणि पूरितानि ॥ तत्र भगवान्भिन्नूनामन्वयते स्म ।⁽⁴⁾ एषा⁽⁵⁾ घया मे भिन्नवो भिन्नुणीनां मन आविकाणां कृतपुण्यानां पडुत सुप्रिया भिन्नुणी ॥

भिन्नवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं वुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । कानि भदत्त सुप्रियया कर्माणि कृताऽनि येन घाबे कुले जाता अभिद्वया दर्शनीया प्रासादिका अभिमता सर्वज्ञ- 5 नस्य प्रब्रह्म चार्हृह्वं सात्ताकृतमिति ॥ भगवानाह । सुप्रिययैव⁽⁶⁾ भिन्नवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसं⁽⁷⁾[68a]भाराणि परिणतप्रत्ययान्योषवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावोनि । सुप्रियया कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भिन्नवः कर्माणि कृतान्युपचितानि वाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यते⁽⁸⁾ नाब्धातौ न तेजो- धातौ न वायुधातावपि⁽⁹⁾ तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वापत्नेषु कर्माणि कृतानि विपच्यते शुभा- 10 न्यशुभानि च ।

1) B स्वधया, perhaps with the meaning of सुधया made out of original स्वधया, as is written in D. P has सुधया. Cp. K., f. 141 b 2, तत्रत्या वनदेवता । दिव्यया सुधया तूर्णं तत्पात्रं पर्यपूरयत्.

2) MS परिपूरि(D °र)तस्ततः.

3) CDP अनुपरिपाटिकया, because the akṣ. पा being written rather indistinctly in B, admits of being read घा.

4) MS भिन्नुणामन्वयते. Cp. *supra*, p. 329, 13.

5) In B the first two akṣaras are so confusedly written, owing partly to subsequent correction, that they seem almost unreadable; the third is म added at the bottom of the page. P has तामानया मे, D तामया मे. I have constituted the text conformably to the fixed style used in such declarations of superiority by the Buddha. This is confirmed by K., f. 141 b 4:

तदेया सुप्रिया साध्वी भवत्यया सुभाविनी ।

सर्वासं कृतपुण्यानां आविकाणां मनाश्रये ॥

6) B सुप्रियेयैव, D corr.

7) B संभावानि, DP corr.

8) B नाब्धाधी, D corr.

9) Cp. *supra*, p. 74 n. 9.

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि⁽¹⁾

सामग्र्यो प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीते ऽध्वनि अस्मिन्नेव भद्रके कल्पे त्रिंशतिवर्षसकृन्नापुपि
प्रज्ञायां काश्यपो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उद्पादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकवि-
5 दनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । स वाराणसीं नगरीमुप-
निश्चित्य⁽²⁾ विहरति ऋषिपतने मृगदावे ॥ अथ काश्यपः सम्यक्संबुद्धः पूर्वाङ्गे निवास्य
पात्रचोवरमादाय भिन्नगणपरिवृतो भिन्नसङ्घपुरस्कृतो वाराणसीं नगरीं पिण्डाय प्रा-
वित्तत् । यावदन्यतरः श्रेष्ठो सपरिजन उद्यानं गतः प्रभूतं च खादनीयं भोजनीयं नी-
तम् । यावत्तस्य प्रेथ्यदारिकायां⁽³⁾ * * * * । <तया> भगवान्सम्भावकसङ्घो ऽन्तर्गते दृष्टः । तस्याः⁽⁴⁾
10 प्रसादज्ञाताया बुद्धिरूपतया किं⁽⁵⁾ मां स्वामी द्विरपि दासोकरिष्यति यन्नृहं भगवत्तं भो-
जयेयमिति । ततस्तया बन्धनताडनमगण⁽⁶⁾यित्वा भक्तपेडामुद्गाढ्य भगवान्सम्भावकसङ्घो
विचित्रैणा⁽⁸⁾कृरेण संतर्पितः । ततः श्रेष्ठिनः सकाशमुपसंक्रान्ता ॥ यावच्छ्रेष्ठिना उक्ता
दारिके ह्य सा⁽⁹⁾ भक्तपेडेति ॥ सा कथयति । भगवान्मे काश्यपस्सम्यक्संबुद्धः पिण्डकेन

1) Cp. *supra*, p. 74 n. 13. In BCP अपि after कर्माणि is wanting.

2) MS °निश्चित्य.

3) As Feer (p. 268, n. 1) surmises, a short sentence has here been lost, the translation of which is extant in the Tibetan: «Une jeune esclave s'y rendait avec une corbeille de riz cuit.» This is also attested by the paraphrase in Kalpadrumāv. (f. 142a 5) तत्रैका दारिका दासी पेडामादाय पैष्टकी । उद्यानं प्रति गन्तुं तत् विनिर्ययौ. 4) Visarga wanting in MS.

5) Ex conject.; MS किं मे स्वामी etc., a syntactic impossibility.

6) Ex conject., cp. Feer, p. 268 n. 2; B °ताडनमगणयित्वा with the interlineal addition of an akṣara — it is not clear which — put above ग and य, which must have been intended to represent a ण. D °मङ्गयित्वा, P °मगियत्वा.

7) Instead of पेडा, which is distinctly written in B, P has यन्त्रा, D either यडा or यत्रा.

8) B विचित्रैणा°, D corr.

9) B भक्तभेपेडेति, but भे seems expunged. Nevertheless, this akṣ. has been copied in CDP; C °भेपेडेति, P °भेपेत्रेति, D °भपेडेति.

प्रतिपादितः । इति श्रुत्वा श्रेष्ठो परं विस्मयमापन्नः ॥ ततस्तेन हृष्टतुष्टप्रमुदितेनोक्ता ।
 गच्छ दारिके अद्याप्रेण त्वमदासी भव या त्वं मम सुतस्य ज्ञागर्षोति ॥ सा कृतकरपुत्रा
 गृह्यति विज्ञापितवती । अनुज्ञानीहि मां भगवच्छासने प्रव्रजिष्यामीति । ततो ऽस्याः
 श्रेष्ठिना पात्रचोवरं दत्तम् । सा स्वकेन पात्रचोवरेण भगवच्छासने प्रव्रजिता ॥ भगवतः
 काश्यपस्य ⁽¹⁾ प्रवचने दश वर्षसहस्राणि ⁽²⁾ वैयापृत्यं कृतं भक्तैस्तर्पणैर्यथागूपानैर्नित्यैर्नि- 5
 मित्तिकैर्दोषमालाभिः कठिनचोवरैर्दानप्रदानानि दत्त्वा प्रणिधानं कृतम् । यन्मया भगवते
 काश्यपाय कृच्छ्रेण समुदानोय दानप्रदानानि दत्तान्यनेनाहं कुशलमूलेन घित्तोत्पादेन देय-
 धर्मपरित्यागेन च भगवतः शाक्यमुनेः प्रव्रज्यार्हत्वं प्राप्तुयामिति ॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भिन्नवो यासौ प्रेष्यदारिका इयमसौ सुप्रिया । यदनया
 भगवान्काश्यपः पिण्डकेन प्रतिपादितस्तेन श्राव्ये कुले ज्ञाता अभिद्वया दर्शनोया प्रासादिका 10
 अभिमता सर्वज्ञस्य । यत्प्रणिधानं कृतं तेनेदानीमर्हत्त्वं सात्तात्कृतम् । इति हि भिन्नव एका-
 त्तकृष्णानां कर्मणामेकात्तकृष्णो विपाक एकात्तशुक्तानामेकात्तशुक्तो व्यतिमिश्राणां व्य-
 तिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिन्नव एकात्तकृष्णानि कर्माण्ययास्य व्यतिमिश्राणि चैकात्तशु-
 क्तैष्वेव कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं वो भिन्नवः शिञ्जितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

15

1) Ex conject., cp. Index; MS प्रवचनैर्दश.

2) Ex conject.; MS वैयाप्रत्यं (D वेणयाप्रत्य!). By changing प्र into पृ we get
 वैयापृत्य, which form represents the original status of the word, because वैयावृत्य,
 as it is usually written (see f. i. *supra*, p. 397, 3), is a bad sanskritization of pāli
 or prākṛit *veyyāvacca*, which is the product of skt. *vaiyāpṛtya*, the abstract noun
 of the partic. *vyāpṛta*.

3) Ex conject.; BC °पानैर्नित्यक°, D °पानैनात्यक°, P यानैर्नित्य°.

4) D inserts after यासौ the usual formula तेन कालेन तेन समयेन, which is
 not found in its archetype B.

शुक्तेति ७३ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजर्षी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 अष्टिभिः सार्ववर्द्धैर्देवैर्नगरैर्नैरसुरैर्गुरुः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयत्तासुरगुरु-
 किन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चोवरपिण्डपातशयना-
 5 सनगानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सन्नात्रकसङ्घः कपिलवस्तुनि विक्रति न्यग्रोधारामे ।
 शाक्येषु रोहिणो नाम शाक्यः प्रतिवसति ग्रायो महाधनो महाभोगो विस्तोर्णविशा-
 लपरियहो वैश्रवणधनसमुदितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी । तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानी-
 तम् । स तथा सार्धं क्रीडति रमते परिचा[68b]रयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचा-
 रयतो न पुत्रो न दुहित्वा । स करे कपोलं दत्त्वा चित्तापरो व्यवस्थितः । अनेकधनसमुदितं
 10 मे गृहं न मे पुत्रो न दुहित्वा । ममात्ययात्सर्गस्वापतेयमपुत्रकमिति कृत्वा राजविधेयं
 भविष्यतीति । स अमणव्राह्मणैर्निमित्तिकमुद्धतंत्रन्धिवान्धवैरुच्यते देवताराधनं कुरु-
 ध्वेति ॥ सो ऽपुत्रः पुत्राभिनन्दो शिववरूपकुवेरवासवादीनन्यांश्च देवताविशेषानाया-
 चते । तद्यथा आरामदेवता वनदेवताश्चरदेवताः शृङ्गाटकदेवता बलिप्रतिग्राहिका
 देवताः सहजाः सहधार्मिका नित्यानुबद्धा अपि देवता⁽²⁾ आयाचते स्म । अस्ति चैष लोके
 15 प्रवादो यदायाचनहेतोः पुत्रा ज्ञापन्ते दुहितरश्चेति । तच्च नैवम् । पद्येवमभविष्ये⁽³⁾कैकस्य
 पुत्रसहस्रमभविष्यत्तद्यथा राज्ञश्चक्रवर्तिनः । अपि तु त्रयाणां स्वानानां संमुखोभावात्पुत्रा
 ज्ञापन्ते दुहितरश्च । कतमेषां त्रयाणाम् । मातापितरौ रक्षौ भवतः संनिपतितौ माता

1) MS °यमापुत्रमिति. Cp. *supra*, p. 13, 10. 195, s. 276, 1.

2) MS °वतायाचते with *saṁdhir āṛṣah*.

3) MS has between पद्येवम and भवि° a superfluous akṣara भि.

कल्या भवति स्रुतमती गन्धर्वश्च प्रत्युपस्त्रितो भवत्येतेषां त्रयाणां स्वानानां संमुखीभा-
वात्पुत्रा ज्ञापते इदित्तरश्च ॥

स चैवमायाचनपरिस्तिष्ठति घन्यतमा च दारिका घन्यनमस्माद्वैवनिकायाञ्च्युत्वा
तस्य⁽¹⁾ प्रजापत्याः कुन्तिमवक्रात्ता । तया स्वामिने निवेदितम्⁽²⁾ । ततः स्वामिनोच्यते ।
भद्रे यदि पुत्रं वनिष्यसीत्येवं कुशलमत्र इदित्तरं तथैव सह त्वां निष्कामयामीति ॥ या- 5
वद्मावष्टानां वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता । दारिका ज्ञाता अभिद्वया दर्शनीया
प्रासादिका अतिक्राता मानुषं वर्णमसंप्राप्ता⁽⁴⁾ च दिव्यं वर्णं शुक्लैर्वस्त्रैः प्रावृता अनुप-
लिप्तै⁽⁵⁾ गर्भमलेन ॥ यावद्गोहिणेन श्रुतं प्रजापती ते प्रसूता दारिका ज्ञातेति । स
कुपितः प्रविष्टः । ततो ऽस्य प्रजापत्या दिव्यवस्त्रप्रावृता दारिकोपनीता । ततो रोहिणः
शाक्यो दारिकां दृष्ट्वा परं विस्मयमापन्नः ॥ तस्या ज्ञातौ ज्ञातिमहं कृत्वा नामधेयं व्यव- 10
स्थाप्यते किं भवतु दारिकाया नामेति । ज्ञातय ऊचुः । यस्मादियं शुक्लवस्त्रपरिवृता
ज्ञाता तस्माद्भवतु दारिकायाः शुक्लति नामेति ॥ शुक्ला दारिका अष्टाभ्यो धात्रीभ्यो दत्ता
द्वाभ्यामसंधात्रीभ्यां⁽⁸⁾ द्वाभ्यां क्षीरधात्रीभ्यां द्वाभ्यां मलधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्रीडनिकाभ्यां

1) Ex conject.; MS तस्याः (DP तस्या). Cp. *supra*, p. 196, 6 and 138, 2. *Tasya prajāpatī* = 'his wife', cp. *infra* l. 9 and often in the Pāli texts. The same fault as here is to be corrected Divy. 2, 2. 98, 21.

2) MS with dittography तया स्वामिने निवेदितः स्वामिनैवं विदितं ततः°.

3) MS निष्कामयामीति.

4) MS °संप्राप्ता.

5) Ex conject.; B अनुलिप्तिगर्भ°, D अनुपलिप्तगर्भ°, P अनुपलिप्तेगर्भ°. That it is the child and not the clothes that is stated to have been free of dirt (cp. Feer's n. 3 on p. 271) must be inferred from the corresponding words of R. (f. 72a 1) शुक्लवस्त्रपरीतांगां (sic) गर्भनालाविलिप्तितां (sic), perhaps to read गर्भमला-विलिप्तितां.

6) One would rather expect प्रावृता. Yet cp. R. शुक्लवस्त्रपरीतांगा.

7) Visarga wanting in MS.

8) MS °भ्यांमत्स°.

धात्रीभ्याम् । साष्टाभिर्धात्रीभिरुन्नीयते ⁽¹⁾ वर्धते तोरेण दध्ना नवनोतेन सर्पिषा सर्पिम-
एडेनान्यैशोतप्तोत्तैरूपकरणविशेषैराशु वर्धते द्रुदस्थमिव पङ्कजम् । यथा यथा च शुक्ला
दारिका वर्धते तथा तथा तान्यपि वस्त्राणि वर्धते न च मलिनोभवति न चास्याः कापो
मलेनाभिभूयते ॥

- 5 यदा शुक्ला दारिका क्रमेण मरुती संवृता तदास्या वरुवो याचनका घागच्छति
राजपुत्रामात्यपुत्राश्च । ततस्तैरूपद्रूपमाणः पिता चास्याः करे कपोलं दध्ना चित्तापरो
व्यवस्थितः । ⁽²⁾ यद्येकस्मै दास्यामि अन्ये मे अमित्रा भविष्यतीति ॥ यावद्सौ दारिका
पितरं चित्तापरमवेदयोवाच । तात किमसि चित्तापर इति । तेन सो ऽर्था ⁽⁴⁾ विस्तरं समा-
ख्यातः ॥ दारिका कथयति । तात न ते शोकः कर्तव्यो नाहं कामिनार्थिनी भगवच्छासने
10 प्रव्रजिष्यामि घनुज्ञानोद्दि मां तातेति ॥ यावद्सौ मातापितरावनुज्ञाप्य भगवच्छासने
प्रव्रजिता । येनैव वस्त्रेण प्रावृता ज्ञाता तत एव परिपूर्णं पञ्चचीवरं संपन्नम् ॥ तथा ⁽⁵⁾ पुंशु-
मानया घटमानया व्यापच्छमानपेद्मेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसं-
स्कारगतीः शतनपतनविकारणविध्वंसनधर्मतया पराकृत्य सर्वक्लेशप्रकाणार्द्धं सा-
त्तात्कृतम् । अर्हती संवृता त्रैधातुकवीतरागा समलोष्टकाञ्चना आकाशपाणितलसमचित्ता
15 वासीचन्दनकल्पया विद्याविदारिताण्डकोशा विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्रप्ता भवलाभलोभ-
सत्कारपराङ्मुखी ⁽⁶⁾ सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूश्या मान्याभिवाद्या च संवृता ।

भिनवः सं[69 a]शयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । कानि भद्रं
शुक्लतया कर्माणि कृतानि येनाद्ये कुले ज्ञाताभिज्ञया दर्शनीया प्रासादिका शुक्लवस्त्रप्रा-

1) MS वर्द्धते.

2) The irregular sandhi according to MS.

3) MS यद्यै°. Cp. *supra*, p. 390, s.

4) MS सार्था.

5) MS पूंशु°.

6) Cp. *supra*, p. 393 n. 1.

वृता प्रब्रज्य चार्ह्वं सातात्कृतमिति ॥ भगवानाह । शुक्लपैव भिन्नवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु
 कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभारणि परिणतप्रत्ययान्योघवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यं-
 भावीनि । शुक्लया कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भिन्नवः
 कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ⁽¹⁾ न तेजोधातौ न वायु-
 धातावपि⁽²⁾ तूपान्तिष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च । 5

न प्रणश्यति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि⁽³⁾ ।

सामग्र्यो प्राप्य कालं च फलति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भिन्नवो ऽतोते ऽध्वनि अस्मिन्नेव भद्रके कल्पे विंशतिवर्षसहस्रापि
 प्रजायां काश्यपो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उद्पादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोक-
 विदनुत्तरः पुरुषदम्यस्यारथिः शास्ता देवमनुष्याणां⁽⁴⁾ बुद्धो भगवान् । स वाराणसो नगरी- 10
 मुपनिश्चित्य⁽⁵⁾ विहरति ऋषिपतने⁽⁶⁾ मृगदावे ॥ पावदन्यतरा श्रेष्ठिभार्या आह्ला भद्रा⁽⁷⁾
 कल्याणाशया केनचिदेव⁽⁸⁾ करुणायुगेन ऋषिपतने⁽⁶⁾ गता ॥ अयासौ दर्श बुद्धं भगवत्तं
 द्वात्रिंशता सहस्रपुरुषलक्षैः समलङ्कृतमशीत्या चानुव्यञ्जनैर्वराजितगात्रं⁽⁹⁾ व्यामप्रभाल-
 ङ्कृतं सूर्यसहस्रातिरेकप्रभं ब्रह्ममिव रत्नपर्वतं समत्ततो भद्रकं सहदर्शनाच्च भगवतः
 पादाभिवन्दनं कृत्वा पुरस्तान्निषणा धर्मश्रवणाय । ततो ऽस्या भगवता काश्यपेन धर्मो 16

1) B नाब्धातौ, DP corr.

2) Cp. *supra*, p. 74 n. 9.

3) Cp. *supra*, p. 74 n. 13. BCP कर्माणि कल्पशतैरपि.

4) B °प्याणा, D corr.

5) MS °निसृत्य.

6) In B °पत° corrected out of वद्. Cp. *supra*, p. 250 n. 6.

7) MS भद्रकल्या°.

8) Ex conject.; MS केनचिदेव. Cp. *supra*, p. 244, 12.

9) B व्योम° (likewise R., f. 79 a 6), P corr.

देशितः । तया लब्धप्रसादा भगवत्ते सञ्चावकसङ्गमत्तर्कं भोजयित्वा भित्तुसङ्घाय कठिन-
चीवरमनुप्रदत्तं क्रमेण च मातापितरावनुज्ञाप्य भगवच्छासने प्रव्रजिता ॥

किं मन्यध्वे भित्तवो यासौ श्रेष्ठिभार्या एषैवासौ शुक्ला भित्तुषो । यदनया भित्तुस-
ङ्घाय कठिनचीवरमनुप्रदत्तं तेन शुक्लवस्त्रप्रावृता जाता । यद्वत्सचर्यवासः परिपालितस्ते-
5 नेहृन्मन्यर्हृत्त्वं सान्नात्कृतम् । इति हि भित्तव एकात्तकृष्णानां कर्मणामेकात्तकृष्णो वि-
पाक एकात्तशुक्लानामेकात्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भित्तव ⁽¹⁾ एका-
त्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकात्तशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं
वो भित्तवः शिञ्जितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) B एकानकृ^०, P corr.

सोमेति ७४ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रे-
 ष्ठिभिः सार्धवर्द्धैर्देवैर्नगिर्यत्नैरसुरैर्गर्भैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयत्नासुरगर्भुडकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो मन्त्रापुण्यो लाभो चोवरपिण्डपातशयनासनगू-
 नप्रत्ययभेषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घः श्रावस्त्यां विक्रति जेतवने ऽनाद्यपिण्ड- 5
 स्यारामे । श्रावस्त्यामन्यतमो ब्राह्मण आद्यो मन्त्राधनो मन्त्रभोगो विस्तीर्णविशालप-
 रिग्रहो वैश्रवणधनसमुद्भितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी त्रयाणां वेदानां पारगः⁽¹⁾ सनिघण्टकै-
 भानां सात्त्रप्रभेदानामितिहासपञ्चमानां पद्मो⁽²⁾ व्याकरणः । स पञ्च⁽³⁾ माणवकशतानि ब्रा-
 ह्मणकान्मन्त्रान्याठयति⁽⁴⁾ ॥ तेन पुत्रकृतेः सदृशात्कुलात्कलत्रमानोत्तम् । स तथा सार्धं
 क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः पत्नी श्रापत्रसञ्चा 10
 संवृत्ता । साष्टानां वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता । दारिका ज्ञाताभिद्वया दर्शनोया
 प्रासादिका सर्वाङ्गप्रत्यङ्गोपेता ॥ तस्या ज्ञातौ ज्ञातिमहं कृत्वा नामधेयं व्यवस्थाप्यते
 किं भवतु दारिकाया नामेति । ज्ञातय ऊचुः । प्रायशो ऽस्माकं पुत्रपौत्रिकया सोमनामानि

1) B सनिघण्टकै°, P सनिघ°, D सनिघतकै°.

2) If the reading is right, व्याकरण must signify «expounder». In the parallel place Divyāv. 619, 24 (where we have to read *padaço* as here) वैयाकरणः occurs, the better reading, it seems.

3) MS मानव°.

4) B प्राठयति, D corr.

5) New word, which means apparently 'in the line of descendants' = from generation to generation.

क्रियन्ते भवतु दारिकायाः सोमेति⁽¹⁾ नाम । सोमा दारिका उन्नोयते वर्धते⁽²⁾ तीरेण दध्ना नव-
नीतेन सर्पिषा सर्पिमण्डेनान्यैश्चोत्तप्तैरूपकरणविशेषैराशु व[69 b]र्धते हृद्दस्थमिव
पङ्कजम् ॥

यदा क्रमेण मरुतो संवृत्ता सा पण्डिता व्यक्ता मेधाविनी पटुप्रचारा स्मृतिमती
5 श्रुतिधरा च । यावद्दस्याः पिता माणवकान्मन्वान्पाठयति सा श्रुतमात्रेणोद्भूति श्रुवा
च तेषां शास्त्राणां पूर्वापरेण व्याख्यानं करोति ॥ ततो ऽस्या यशसा सर्वा आवस्ती
स्फुटा संवृत्ता तीर्थ्याश्यास्या अहन्यहनि दर्शनापोपसंक्रामन्ति तथा च मरु विनिश्चयं
कुर्वन्ति ॥ यदा भगवाननुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुद्धः तदा आवस्तीमागतः । प्रायेण ये
पण्डिताः पण्डितसंख्याताः ते भगवतो दर्शनापोपसंक्रामन्ति ॥ ततस्मा⁽³⁾ तान्⁽⁴⁾ न पश्यन्ती
10 अन्नर्जनमामल्ययते । को ऽत्र भवतो हेतुर्येनैतर्हि⁽⁵⁾ शास्त्रविदो नोपसंक्रामन्ति ॥ ते कथ-
यन्ति । भगवान्सर्वज्ञः शाक्यमुनिर्नामेक⁽⁶⁾ संप्राप्तः सर्वे तत्प्रवणाः⁽⁷⁾ संवृत्ता इति । ततो बुद्ध
इत्यश्रुतपूर्वं घोषं श्रुत्वास्याः⁽⁸⁾ सर्वरोमकूपाहृष्टाः⁽⁹⁾ ॥ तत्र सोमा दारिका बुद्धशब्दश्रवणाद्-

1) This name *Somā* is suggestive of a Prākṛit or Pāli prototype of our tale, where the girl gets the name of *Somā* = skt. *Saumyā*. According to the Ratnā-
vad. (f. 181a 6), she was named *Somā* because of her being सौम्या पूर्णासोमसमानना.

2) Ex conject.; MS वर्द्धते.

3) B ततस्या, out of which the copyist of D made ततस्तस्या, that of C तत-
स्तस्मा and that of P ततस्ता, which different results of B's correction agree in
this that all of them are void of meaning here. I believe ततस्मा (the interlinear
correction) is right and I have inserted तान्.

4) Ex conject.; MS पश्यति.

5) B अन्नर्जनमा°, D corr.

6) Ex conject.; B हेतुर्येनेतर्हि, P हेतुर्येनतर्हि, D हेतुर्येनैवं एतर्हि.

7) Ex conject.; BCP संप्राप्ते, D संप्रोप्ते.

8) Visarga wanting in MS.

9) The hiatus is here not observed (cp. *supra*, p. 20 n. 6). One would
expect °*kūpā āhrṣṭāḥ*. Cp. *supra*, p. 339, s. 346, 13, where °*kūpa* is a neuter.

गवत्सकाशमुपसंक्रान्ता । घयासौ दर्शं बुद्धं भगवत्तं द्वात्रिंशता महापुरुषलक्षणैः समल-
 ङ्कृतमशतिया चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं व्यामप्रभालङ्कृतं सूर्यसहस्रातिरेकप्रभं ब्रह्म-
 मिव रत्नपर्वतं समत्ततो भद्रकं सहदर्शनाच्च भगवत्पादाभिवन्दनं कृत्वा पुरस्तान्निषष्ठा
 धर्मश्रवणाय । अथ भगवान्सोमाया दारिकाया आशयानुशयं धातुं प्रकृतिं च ज्ञात्वा तादृशीं
 चतुरार्यसत्यसंप्रकृति⁽²⁾वेधिकां⁽³⁾ धर्मदेशनां⁽³⁾ कृतवान्यां श्रुत्वा सोमया⁽⁴⁾ विंशतिशिखरसमुद्गतं 5
 सत्कायदृष्टिशैलं ज्ञानवज्रेण भित्त्वा स्रोतापत्तिफलं सान्नात्कृतम् । सा दृष्टसत्या महाप्रजा-
 पत्याः सकाशे प्रव्रजिता ॥ तया युज्यमानया घटमानया व्यापच्छ्मानया इदमेव पञ्चगण्डकं
 संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतोः शतनपतनविकरणविध्वंसनधर्मतया
 पराकृत्य सर्वज्ञेशप्रह्लाणार्द्धं सान्नात्कृतम् । अर्हन्ती संवृता त्रैधातुकवीतरागा सम-
 लोष्टकाञ्चनाकाशपाणितलसमचित्ता वासीचन्दनकल्पया विद्याविदारिताण्डकोशा विद्या- 10
 भिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्ता भवलाभलोभसत्कार⁽⁵⁾पराङ्मुखा सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्या मान्या-
 भिवाद्या च संवृता ॥ यदा भगवता भित्तुभ्य आज्ञा दत्ता पूयमेव भित्तवो ऽन्वर्धमासं प्राकृति-
 मोत्तसूत्रोद्देशमुद्दिशतेति तदा महाप्रजापत्या उद्दिशतु भगवान्प्रातिमोत्तमुद्दिशतु सुगतः
 प्रातिमोत्तमिति⁽⁶⁾ ॥ भगवानाह । न हि भित्तुपयस्तथागता अर्हन्तः सम्यक्संबुद्धाः पदशो
 धर्ममुद्दिशन्ति । यदि युष्माकं काचिदुच्छ्रुते सकृदुक्तं धारयितुमेवमरुमुद्दिशेयमिति ॥ 15

1) B °गवत्सका°, D corr.

2) P adds the missing akṣara.

3) B °शना, D corr.

4) Ex conject.; MS सोमा.

5) B सत्काय°, D corr.

6) It is strange that the verb of the main sentence is wanting. Perhaps उक्तम् or some similar word has dropped.

7) Note the prākṛitic form *ucchahate* = *utsahate*. Cp. *ucchāha* apud Pischel, *Gramm. der Prākṛit-Sprachen*, p. 225, 2, and pāli *ucchaṅgo*.

8) B with dittography एवमरुमरुमुद्दि°, D corr. Or was the genuine wording अर्हं स्वपमुद्दि°?

तेन खलु समयेन सा भिन्नुणी तस्यामेव पर्यदि संनिषष्ठा संनिपतिता । अथ सा भिन्नुणी
उत्थायासनाद्येन भगवांस्तेनाञ्जलिं प्रणमय्य⁽¹⁾ भगवत्तमेतद्वोचत् । उद्दिशतु भगवान्प्रा-
तिमोक्षमुद्दिशतु सुगतः प्रातिमोक्षमहं सकृदुक्तं धारयिष्ये ॥ ततो भगवता विस्तरेणो-
द्दिष्टः सोमया सकृदुक्तो⁽²⁾ धारितः ॥ तत्र भगवान्भिन्नूनामन्नपते स्म । एषाया मे भिन्नवो

5 भिन्नुणीनां मम आवित्राणां वरुश्रुतानां श्रुतधरीणां यदुत सोमा भिन्नुणी ॥

भिन्नवः संशयज्ञातास्सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । कानि भद्रं सोमया
भिन्नुण्या कर्माणि कृतान्युपचितानि येनाद्ये कुले ज्ञाताभिन्नया दर्शनीया प्रासादिका श्रुति-
धरा च संवृत्तेति ॥ भगवानाह । सोमयैव भिन्नवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युप-
चितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योघवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । सोमया
10 कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भिन्नवः कर्माणि कृतान्युप-
चितानि वाद्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते⁽³⁾ नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि⁽⁴⁾ तूपा-
तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

सामघो प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

15 भूतपूर्वं भिन्नवो ऽतीति [70a] ऽध्वन्यस्मिन्नेव भद्रके कल्पे विंशतिवर्षसकृन्नायुषि
प्रजायां काश्यपो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविद्-
नुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । स वाराणसीं नगरीमुप-
निश्चित्य⁽⁵⁾ विहरति ऋषिपतने⁽⁶⁾ मृगदावे ॥ यावदन्यतरा ब्राह्मणदारिका भगवतः काश्य-

1) Cp. *supra*, II, p. 3 n. 6.

2) MS वारितः (D चा°).

3) B नाब्धातौ, DP corr.

4) Cp. *supra*, p. 74 n. 9.

5) MS °निसृत्य.

6) In B °पत° has been corrected out of °वद°. Cp. *supra*, p. 250 n. 6;
338 n. 2.

पस्य शासने प्रव्रजिता । तथा तत्रोद्दिष्टं पठितं स्कन्धकौशलं प्रतीत्यसमुत्पादकौशलं
 स्थानास्थानकौशलं च कृतं न तु शक्तितं नैष्ठिकं ज्ञानमुत्पादयितुं यस्याश्रोपाध्यायिकायाः
 सकाशे प्रव्रजितासीत्सा भगवता काश्यपेन श्रुतधरीणामग्रा निर्दिष्टा । ततः सोमया
 भिक्षुण्या मरणकाले प्रणिधानं कृतम् । यथा मे उपाध्यायिका श्रुतधरीणामग्रा निर्दिष्टा
 एवमरुमप्यनागते ऽध्वनि यो ऽसौ भगवता काश्यपेनोत्तरो नाम माणवो⁽³⁾ व्याकृतो⁽⁴⁾ भवि- 5
 ष्यसि त्वं मानववर्षशतायुषि प्रजायां शाक्यमुनिर्नाम तद्यागतो ऽर्हन्सम्यक्संबुद्ध इति
 तस्य शासने प्रव्रजिता भगवता शाक्यमुनिना श्रुतिधरीणामग्रा निर्दिश्येय⁽⁵⁾ ॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भिक्षवो यासौ ब्राह्मणदारिका आसीदियं सा सोमा भि-
 क्षुणो । यदनया प्रणिधानं कृतं तेन श्रुतिधरीणामग्रा निर्दिष्टा । यदनया तस्योद्दिष्टं
 पठितं स्वाध्यायितं तेनेदानीमर्हत्त्वं सान्नात्कृतम् । इति हि भिक्षव एकात्तकृष्णानां 10
 कर्मणामेकात्तकृष्णो विपाक एकात्तशुक्तानामेकात्तशुक्तो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्त-
 स्मात्तर्हि भिक्षव एकात्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकात्तशुक्लेष्वेव कर्म-
 स्वाभोगः कर्णाय इत्येवं वो भिक्षवः शिञ्जितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) Ex conject.; MS शक्तितं (P शक्तितं).

2) MS श्रुतधारी°, but *infra*, l. 7 and 9 श्रुतिधरी°. In the corresponding places R has श्रुतधराणां (e. g. f. 189b 6. 190a 4).

3) Cp. *supra*, p. 239, 7; MS मानवो.

4) MS व्याकृते.

5) Ex conject.; MS निर्दिष्टेयं (D निर्दिष्टायं).

कुवलयेति ७५ ।

बुद्धो भगवान्स्तकृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभो राजमात्रैर्धनिभिः⁽¹⁾ पौरैः
 श्रेष्ठभिः सार्धवाहैर्देवैर्नागैर्वनैरसुरैर्गरुडैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयन्नासुरगरुडकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासनगु-
 5 नप्रत्ययभैष्यपरिष्काराणां सम्भावकसङ्घो राजगृहमुपनिश्चित्य⁽²⁾ विहरति वेणुवने कल-
 न्दकनिवापे । तेन खलु समये⁽³⁾ राजगृहे नगरे गिरिवल्गुसमागमो नाम पर्व⁽⁴⁾ प्रत्युपस्थि-
 तम् । तत्र सर्वभ्यः⁽⁵⁾ षड्भ्यो महानगरेभ्यो जनकायस्संनियतति ॥ यात्रद्वत्तिणापयान्नटाचार्य
 आगतः । तस्य उक्त्वा कुवलयया नामाभिव्रया दर्शनीया प्रासादिका सर्वाङ्गप्रत्यङ्गोपेता ।
 सा द्वयौवनारोग्यमदमता । यदा रङ्गमध्यमवतरति तदा सर्वप्रेतैः सोत्कण्ठैरुद्दीक्ष्यते
 10 ये चाप्रतिसंख्यानवद्धलास्तेषां मनांस्याकर्षति ॥ तत्र यदा पर्व प्रत्युपस्थितं भवति तदा
 पूरणप्रभृतयः⁽⁸⁾ षड्भ्यो⁽⁹⁾ उपसंक्रामन्ति ॥ ततः कुवलयया दारिका जनकायमुवाच । अस्ति

1) B °मात्रैर्धनि°, D corr.

2) MS °निश्चित्य.

3) D adds the wanting akṣara.

4) B पर्वत or पर्वतं, CDP पर्वत. The interlinear correction पर्व having been added in B in a wrong place, the copyists of that MS neglected or misunderstood it, vide the following note. Cp. *supra*, p. 121, 10.

5) Ex conject.; B सर्वभ्यः^{पर्व} षड्भ्यो महानगरेभ्यो, the sign above न्न denotes cancellation. In C this is copied as follows सर्वभ्यः षड्भ्यो महानगरेभ्यो; D सर्वभ्यः षड्भ्यो महानगरेभ्यो; P सर्वभ्यः + a gap of two akṣaras + षड्भ्यो महानगरेभ्यो.

6) MS यौवणा°.

7) Ex conject.; MS °मध्यामवतरति.

8) प्रभृतयः, D corr.

9) Ex conject.; MS षड्भ्यो (D षड्भ्यो). The Tibetan translator passes over this word.

भक्तो राजगृहे नगरे कश्चिन्मनुष्यभूतो यो मे रूपेण समो विशिष्टतरो वेति ॥ जनकाये-
नोक्ता⁽¹⁾ । अस्ति अमणो गौतमः सपरिवार इति ॥ कुवलयोवाच । किमसौ मनुष्यभूतो ऽथ
देव इति ॥ मनुष्यभूतः स तु सर्वज्ञ इति ॥

ततस्तद्वचनमुपश्रुत्य कुवलयया सर्वालङ्कारभूषिता भगवत्सकाशमुपसंक्रान्ता । उप-
संक्रम्य भगवतः पुरस्तात्स्थित्वा नृत्यति गायति वादयते स्त्रीलिङ्गानि स्त्रीचिह्नानि 5
स्त्रीनिमित्तानि चोपदर्शयति । ये सरागा भिन्नवस्ते तया संधामिताः⁽²⁾ ॥ ततो⁽³⁾ भगवा-
न्रागवद्भुलानां भिन्नूणां⁽⁴⁾ विनयनार्थं कुवलायायाश्च रूपयौवनमदापनयनार्थं तद्रूपानृद्धभि-
संस्कारानभिसंस्कृतवान्येन कुवलयया त्रीणां वृद्धा पलितशिरस्का खण्डत्ता कुब्जगोपा-
नसीवक्रा⁽⁵⁾ निर्मिता । तत्कालसमनन्तरमेव⁽⁶⁾ कुवलायाया आत्मानं बीभत्समभिवीक्ष्य यो ऽसौ
रूपयौवनमदः⁽⁷⁾ स प्रतिविगतः रागवद्भुलाश्च भिन्नवः संविद्याः ॥ ततः कुवलयया अपगतमदा 10
भगवतः पादौ शिरसा वन्दित्वा भगवत्तं विज्ञापितवती । साधु [70b] मे भगवांस्तथा धर्मं

1) MS °येनोक्ताः.

2) Ex conject.; BCP संत्रामिता, in D it is written संत्रासिता, the same cor-
rection is proposed by Feer (p. 281, n. 2); yet not *santrāsayatī* but some verb
significative of perplexity and disturbance being wanted, I think the author of
our text wrote *sambhrāmitāh*, the proper verb in the case. The Tibetan translation
ཅེ་སྤྱ་གཞོན་མེད་པར་གྱུར་ཏེ་ is calculated to confirm the proposed emendation.

3) Ex conject.; MS भगवता रा°.

4) B विनेयना°, D corr.

5) Ex conject., MS °गोपानसवक्त्रा. This epithet is of regular occurrence in
Buddhistic texts, when describing a decrepit old man or woman. Cp. *Lalitavi-*
stara (ed. Lefm.) 188, 1 पलितकेशः कुब्जो गोपानसीवक्रो विभ्रमः etc., likewise *Kāraṇ-*
ḍavyūha (ed. Calc. 1873), p. 48 त्रीणो वृद्धो महल्लङ्कः कुब्जो गोपानसीवक्रो विभ्रमो (so
to read) etc.; Mhv. II, 150, 19; *Dhammapada* 315.

6) BCP कुवलायाया, D कुवलयया.

7) MS संप्रतिविगतः. Cp. *supra*, I, 163, 13.

देशयतु ⁽¹⁾ यथाहमस्मात्पूतिकडेवरादल्पकृच्छ्रे ⁽²⁾ परिमुच्येयेति ॥ अथ भगवान्कुवलयया-
 स्तेषां चावीतरागाणां भिन्नूणामाशयानुशयं ⁽³⁾ धातुं प्रकृतिं च ज्ञात्वा तथाविधां धर्मदेशनां
 कृतवान्यां श्रुत्वा कैश्चित्द्विंशतिशिखरसमुद्गतं सत्कायदृष्टिशैलं ज्ञानवज्रेण भिन्ना स्रोताप-
 त्तिकलं सान्नात्कृतं कैश्चित्सकृदागामिकलं कैश्चिदनागामिकलं कैश्चित्प्रब्रज्य सर्वज्ञेश-
 5 प्रह्लाणादर्हृत्वं सान्नात्कृतं कुवलययापि लब्धप्रसादा भगवत्सकाशे प्रब्रजिता ॥ तथा पुष्य-
 नानया घटमानया व्यापच्छमानया इदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्व-
 संस्कारगतीः ⁽⁵⁾ शतनपतनविकरणविध्वंसनधर्मतया पराहृत्य सर्वज्ञेशप्रह्लाणादर्हृत्वं सा-
 न्नात्कृतम् । अर्हत्तो संवृता त्रैधातुकवीतरागा समलोष्टकाञ्चना घ्राकाशपाणितालसम-
 चित्ता वासीचन्दनकल्पया विद्याविदारिताण्डकोशा विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्राप्ता भवला-
 10 भलोभसत्कारपराङ्मुखा सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूष्या मान्याभिव्याद्या च संवृता । तैरपि
 नैस्तेन संयोगेन ⁽⁶⁾ सर्वज्ञेशप्रह्लाणादर्हृत्वं सान्नात्कृतम् ॥

भित्तवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवन्तं पप्रच्छुः । आश्चर्यं भदत्त यद्भव-
 वता कुवलयया नटदारिका ब्रूययौवनमदभत्ता जरया संवेद्य ⁽⁷⁾ यावदत्यत्तनिष्ठे निर्वाणे प्रति-
 ष्टापिता ⁽⁸⁾ इति ॥ भगवानाह । किमत्र भित्तव आश्चर्यं यदिदानो मया विगतरागेण विग-
 15 तद्देषेण विगतमोक्षेन परिमुक्तं ज्ञातिञ्जर्याधनरूपशोकपरिदेवदुःखदौर्मनस्योपायासैः

1) BP यथाहमेस्मात्पू, D यथाहमस्मान्पू, C यथाहमत्मात्पू.

2) B °कृच्छ्रेण, CDP corr.

3) MS भिन्नूणां.

4) Anusvāra wanting in MS.

5) MS °गतिः.

6) Ex conject.; MS संयोगेन. The Tibetan rendering མཉེན་འགྲུབ་ལྷན་དུ་བྱེད་ confirms the correction.

7) Ex conject., cp. *infra*, p. 27, 4; BD संवेद्य, C संतैद्य, P संभेद्ये.

8) Sic, without sandhi, MS.

9) B °ज्ञारां, DP corr.

सर्वज्ञेन सर्वाकारज्ञेन सर्वज्ञज्ञानज्ञेयवशिप्राप्तेन कुवलया दारिका रूपयौवनमदमता इत्या संवेद्य⁽¹⁾ यावदत्यन्तनिष्ठे निर्वाणे प्रतिष्ठापिता । यत्तु मयातीति ऽध्वनि सर्गोऽण् संदेषेण समोक्तेनापरिमक्तेन ज्ञातिग्राव्याधिमरणशोकपरिदेवदुःखदौर्मनस्योपायासैः कुवलया दारिका संवेद्य पञ्चमु व्रतप्रदेशेषु प्रतिष्ठापिता तच्छृणुत साधु च मुष्टु च मनसि कुरुत भाषिष्ये ॥

5

भूतपूर्वं भिन्नत्रो ऽतीति ऽध्वनि वाराणस्यां नगरीं ब्रह्मदत्तो नाम राजा राज्यं कारयति ऋद्धं च स्फीतं च क्षेमं च सुभित्तं चाकीर्णबहुजनमनुष्यं च प्रशान्तकलिकलकृडिम्ब-उमरं⁽²⁾ तस्कररोगापगतं शालीक्षुगोमहिषीसंपन्नं प्रियमित्तैकपुत्रकं राज्यं कारयति । यावदसौ राजा देव्या सह क्रोडति रमते परिचारयति । तस्य क्रोडतो रममाणस्य परिचारयतः कालान्तरेण देवी आपन्नसत्त्वा संवृता । साष्ठानां वा नवानां वा मामानामत्ययात्प्रसूता । 10 दारको⁽³⁾ ज्ञातो ऽभिद्वयो दर्शनीयः प्रासादिको गौरः कनकवर्णप्रक्लृप्ताकारशिराः प्रलम्बबाहुर्विस्तीर्णललाट उच्चघोषाः संगतभ्रूस्तुङ्गनासस्सर्वाङ्गप्रत्यङ्गोपेतः ॥ तस्य ज्ञातो ज्ञातिमहं कृत्वा नामधेयं व्यवस्थाप्यते किं भवतु दारकस्य नामेति । ज्ञातय ऊचुः । यस्मादस्य पिता काशिराज्ञो⁽⁶⁾ ज्यं चाभिद्वयो दर्शनीयः प्रासादिकस्तस्माद्भवतु दारकस्य काशिसुन्दर इति नाम ॥ काशिसुन्दरो दारको⁽⁶⁾ ऽष्टाभ्यो धात्रीभ्यो दत्तो द्वाभ्यामंसधात्रीभ्यां⁽⁷⁾ 15 द्वाभ्यां तीर्धात्रीभ्यां द्वाभ्यां मलधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्रीडनिकाभ्यां धात्रीभ्याम् । सो ऽष्टाभिर्धात्रीभिर्हृत्वीपते⁽⁸⁾ वर्धयते तीरेण दध्ना नवनीतेन सर्पिषा सर्पिमण्डेनान्वैश्रोतप्तोत्तै-

1) Ex conject.; BC संभु(or) ज्ञुद्यते, DP संयुद्यते. Cp. 1. 4.

2) B तस्तर°, D corr.

3) MS ज्ञातः अभि°.

4) Ex conject., cp. *supra*, I, 121, 1. 135, 6. 197, 10; MS °शिरसा (D °शिरसि)

5) I have altered nothing, cp. *supra*, my ann. 2 on I, p. 121; घोषाः may be the result of the blending of the two readings, घोषाः and घोषः.

6) MS °राज्ञ स्रवे, and दारक स्र°.

7) MS द्वाभ्यांमत्स°.

8) MS वर्द्धते.

रूपकरणविशेषैराशु वर्धते ह्रस्वमिव पङ्कजम् ॥ यदा मङ्गलसंवृतस्तदा यौवराज्ये ऽभि-
 षिक्तः ॥ सो ऽनेकदोषदुष्टमनर्थमूलं राजत्वं विदित्वा ऋषिपु प्रव्रजितः । स च हिमवत्कन्दरे
 प्रतिवसति फलमूलाम्बुभक्तो ऽग्निवत्कलधारी अग्निहोत्रिकः ॥ यावदपरेण समयेन
 5 संरक्ता नृत्यति गायति वादपति स्त्रीचिह्नानि स्त्रीनिमित्तानि स्त्रीविक्रीडितान्युपदर्श-
 यति ॥ यावत्काशिसुन्दरेण ऋषिणा तस्या दारिकाया धर्मदेशना दत्ता⁽³⁾ । जीर्णासि भगिनि
 प्रथमस्ते स्वरो मधुरः स्निग्धश्च पश्चिमस्ते जर्जरभूत इ[71 a]ति । ततस्तेन तस्या धर्मदे-
 शना कृता यां श्रुत्वा किन्नरकन्याया यो ऽभूद्रूपमदः स प्रतिविगतः । तया प्रसादज्ञातया
 प्रणिधानं कृतम् । पस्मिन्समये ऽनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुध्येयास्तदा ते ऽहं आविका
 10 स्यामिति ॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भित्तवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन ऋषिकुमारो
 बभूवाहं सः । किन्नरकन्या इयमेव कुवलयया ॥ भित्तवो बुद्धं भगवत्तं पृच्छन्ति । कानि भदत्त
 कुवलयया कर्माणि कृतानि येनाभिरूपा दर्शनीया प्रासादिका संवृता कानि कर्माणि
 कृतानि येनार्हत्वं साक्षात्कृतमिति ॥ भगवानाह । कुवलययैव भित्तवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु

1) MS मङ्गलसंवृ°.

2) One word meaning «in order to procure himself», e. g. आहूण्याय or simply अर्थम् is here wanting. In fact, above the last akṣara of फलाना B has the sign it commonly uses to refer to a marginal correction or addition, but the scribe forgot, it seems, to write it down. The Tibetan has here the particle རྒྱུ་ expressive of purpose.

3) B धर्मदेशना, after which a marginal addition inserts two akṣaras, which I read दत्ता, as did the copyists of D and P, that have धर्मदेशनादत्ता (C धर्मदेशनात्ता). It is possible that there is here something vicious in our text, as the utterance of Kāçisundara is not sufficiently accounted for by what precedes. Yet the Tibetan is here in plain accordance with MS; སུ་མོ་དེ་ལ་ཚེས་ལ་བཤད་དོ་ must be the translation of something like तस्या दारिकाया धर्मा देशितः. Cp. Feer, p. 283, 2.

कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योघत्रतप्रत्युपस्थितान्यवश्यं-
भावीनि । कुवल(य)या कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भित्तवः
कर्माणि कृतान्युपचितानि वाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायु-
धातावपि⁽¹⁾ तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वापत्तेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

5

सामग्र्यो प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

⁽²⁾भूतपूर्वं भित्तवो ऽतोते ऽधनि चत्वारिंशद्वर्षसहस्रायुषि प्रजायां क्रकुच्छन्दो नाम
सम्यक्संबुद्धो लोक उद्पादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः
शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । स शोभावतो राजधानीमुपनिश्चित्य⁽³⁾ विहरति ॥
पात्रदक्षिणापथादन्यतरौ नटाचार्य आगतः । तत्र शोभेन राज्ञा भगवतः सकाशात्सत्यदर्शनं 10
⁽⁴⁾कृत्वा नटाचार्याणामाज्ञा दत्ता बौद्धं नाटकं मम पुरस्तात्नाटयितव्यमिति । तैराज्ञा शिरसि
प्रतिगृहीता एवं⁽⁵⁾ भद्रेति ॥ ततः सर्वनैर्बाह्वं नाटकं विचार्य मुनिनिर्जितं कृतम्⁽⁶⁾ । पात्र-

1) Cp. *supra*, I, p. 74, n. 9.

2) Since the monks asked the Lord concerning the merit of Kuvalayā in a previous existence, and the Lord answers by telling the merit of the dancer-actors, the conclusion seems unavoidable that either our text is here somehow altered or that the author of the *Avadānaç.* has written inaccurately here. It may be that the story of Kuvalayā's former merit has been lost together with the question of the monks कानि भद्रे नटैः कर्माणि कृतानि etc., owing to some mistake of the copyist of our archetype. Yet the Tibetan translation is here in perfect accordance with our text.

3) MS °निसृत्य.

4) Ex conject.; MS कृते.

5) Another instance of carelessness. Instead of भद्रेति the author ought to have put देवेति or महारत्रेति. Likewise आचार्याणाम् instead of आचार्यस्य is strange.

6) Ex conject.; MS विचार्यमुपनिर्जितं कृतं. The text, unmeaning as it has come down to us, becomes clear and gets a proper expression by eliminating the akṣara प and replacing it by नि. The actors composed a piece named *Muni-nirjitam* 'the Muni's complete victory'. Cp. *Māra's nāṭaka Divy.* 357, 15.

द्राज्ञो ऽमात्यगणपरिवृतस्य पुरतो नटा नाटयितुमारब्धाः⁽¹⁾ । तत्र नटाचार्यः स्वयमेव बुद्ध-
वेषेणावतीर्णः परिशिष्टो⁽²⁾ नटां भिन्नवेषेण⁽³⁾ । ततो राज्ञा हृष्टतुष्टप्रमुदितेन नटाचार्यप्रमुखो
नटगणो मरुता धनस्कन्धेनाच्छादितः ॥ ततस्ते भगवच्छासने लब्धप्रसादा दानप्रदानानि
दत्त्वा सम्यक्प्रणिधानं चक्रुः । घनेन वयं कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन च
5 अनागतान्बुद्धानारागयेम मा विरागयेमेति ॥⁽⁴⁾

किं मन्वद्ये भिन्नवो ये ते नटा इमे ते बुवलयाप्रमुखा षडेभिस्तत्र प्रणिधानं कृतं
तेनेदानीमर्हत्त्वं सात्नात्कृतम् । इति हि भिन्नव एकात्कृष्णानां कर्मणामेकात्कृष्णो वि-
पाक् एकात्शुक्लानामेकात्शुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्किं भिन्नव एका-
त्कृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकात्शुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः कर्णीय इत्येवं
10 वो भिन्नवः शिक्तितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥⁽⁵⁾

1) Ex conject.; MS यावद्वाजा अमात्यगणपरिवृतो नटं नाटयितुमारब्धः. Here
नटं is inexplicable, since it would be absurd to take it for a synonym of नाटकं. Fur-
ther it is impossible in this context to think of the king and his ministers acting
themselves (cp. Feer p. 283, n. 3) and the Tibetan version རྒྱལ་པོ་ལོ་སྤྱོད་པོ་ལོ་
ཚོས་པ་དང་བཅས་པ་ལོ་མ་རུ་ལ་རུ་ etc. points to some reading of the original of this
meaning: «the king, surrounded by his ministers, *being present*, the actors com-
menced their representation». For this reason I am sure we have to read नटा
नाटयितुमारब्धाः. — *Ābaddhaḥ*, mentioned by Feer l. l., is a bad reading of P, the
other MSS have *ārabdhaḥ*.

2) B °शिष्टो, DP °शिष्टो.

3) MS भिन्नवेषेण, but in the foregoing बुद्धवेषेणा° (P °वेषणा°).

4) Ex conject.; MS °रागयेयं मा विरागयेयमिति.

5) B has, after the conclusion of this tale, a reference to a marginal addi-
tion ज्ञातकमधनि. C and P put this lemma in the context before the title of the
next avadāna, the copyist of D neglected it. Cp. the remark of Feer (p. 284), who
judges rightly of this point.

Cf. S. d'Oldenburg, Zapiski IV. 393—394 (on the «*bauddham nāṭakam*»).

काशिकसुन्दरीति ७६ ।

बुद्धो भगवान्स्तकृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिस्सर्वार्थकैर्देवैर्नागैर्यत्नैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयन्तासुरगरुडकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चतो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासनगु-
 नप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सभ्रावकसङ्घो वाराणस्यां विहरति ऋषिपतने मृगद्वये । 5
 वाराणस्यां नगर्षा राजा ब्रह्मदत्तो राष्यं कारयति ऋद्धं च स्कीतं च लेमं च मुभित्तं चाकी-
 र्णवद्धुन्नमनुष्यं च⁽¹⁾ प्रशाक्तकलिकलकृडिम्बडमरं तस्करो⁽²⁾रोगापगतं शालीतुगोमहिषी-
 संपन्नं प्रियमिवैकपुत्रकं राष्यं पालयति ॥ यावदसौ राजा देव्या सह क्रीडति रमते परि-
 चारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः कालाक्षरेण देवो घ्रापन्नसत्त्वा संवृता ।
 साष्टानां वा नवानां वा मासानामत्यवात्प्रसूता । दारिका ज्ञाता अभिद्रवा दर्शनीया प्रासा- 10
 दिका सर्वाङ्गप्रत्यङ्गोपेता ॥ तस्या ज्ञातौ ज्ञातिमहं कृत्वा नामधेयं व्यवस्थाप्यते किं
 भवतु दारिकाया नामेति । ज्ञातय ऊचुः । यस्मादियं काशिराजस्य उद्धिता सुत्रया च
 तस्माद्भवतु दारिकायाः काशिसुन्दरीति नामेति । काशिसुन्दरी⁽³⁾ दारिका अष्टाभ्यो धा-
 त्रीभ्यो [71b] द्ता द्वाभ्यामंसधात्रीभ्यां द्वाभ्यां तीर्धात्रीभ्यां द्वाभ्यां मलधात्रीभ्यां
 द्वाभ्यां क्रीडनिकाभ्यां धात्रीभ्याम् । साष्टाभिर्धात्रीभिरुनीयते⁽⁵⁾ वर्धयते तीरेण द्वा 15

1) B °ष्यंचचप्र°, CDP corr.

2) B तस्करोरो°, D corr.

3) B °सुन्दरीति नादा° [the sign " denotes expunction] C °सुन्दरीतिदा°, D and P corr.

4) MS °भ्यांमत्स°.

5) MS वर्धते, as usual.

नवनीतेन सर्पिषा सर्पिमण्डेनान्यैश्चोत्तमोत्तमैरूपकरणाविशेषैराशु वर्धते क्रुद्धमिव
पङ्कजम् ॥

यदा काशिसुन्दरी दारिका क्रमेण मरुतो संवृता तदा प्रातिसीमैः पृष्टी राज्ञा
राज्ञो ब्रह्मदत्तस्य दूतसंप्रेषणं कृतम् । ⁽¹⁾श्रुतमस्माभिर्यथा तव दुःखिता ज्ञातेति ⁽²⁾तदर्हस्य-
5 स्माकं पुत्राणामन्यतरस्मै घनुप्रदातुमिति ॥ ततो राजा शोकागारं प्रविश्य करे कपोलं
दत्त्वा चिन्तापरो व्यवस्थतश्चिन्तयति । ⁽³⁾यद्येकस्मै दास्यामि अघरेण मे मरु विरोधो भवि-
ष्यतीति ॥ काशिसुन्दरी ⁽⁴⁾दारिका सर्वालङ्कारविभूषिता पितुः सकाशमुपसंक्रान्ता । तया
पिता शोकार्ता दृष्टः पृष्टश्च तात किमर्थं शोकः क्रियत इति । पित्रास्या यथाभूतं समा-
ख्यातम् ॥ ततः काशिसुन्दरी पितरमुवाच । क्रियतां तात प्रातिसीमानां राज्ञां दूतसं-
10 प्रेषणं सप्तमे दिवसे काशिसुन्दरी दारिका स्वयंवरमवतरिष्यति येन वो यत्करणीयं स
तत्करोत्विति ॥ यावत्सप्तमे दिवसे ⁽⁵⁾पट् प्रातिसीमा राजानस्संनिपतिताः । काशिसुन्दर्यपि
रथमभिरुह्य ⁽⁶⁾काषायं धनुमुच्छ्राव्य ⁽⁷⁾बुद्धपटं रुस्तेन गृहीत्वा राजसभां गत्वोवाच । शृण्वन्तु
भवन्तः प्रातिसीमा राजानो नार्हं भवतां रूपयौवनकुलभोगैश्चर्यं तुलयामि अपि तु नार्हं

1) Ex conject.; MS श्रुतास्मा°.

2) It looks strange that the messengers of the six kings at the time when the girl had grown up deliver their message in such terms as would rather be appropriate to the time of her being just born.

3) MS यद्येक° . Cp. *supra*, p. 2, 8.

4) B का°, hence C कारिका. — The same fault recurs below (l. 10), where D has कारिका instead of दारिका (B).

5) B seems to have यघ्रा°; DP यत्प्रा°.

6) MS काशायं.

7) Ex conject.; MS °च्छ्राय.

कामैरिथिनी य एष एव⁽¹⁾ मे भगवान्बुद्धः पटे लिखितस्तस्याहं श्राविका अस्य शासने प्रव्रजिष्यामीति ॥

यावदृषिपतनं गत्वा भगवतः पादाभिवन्दनं कृत्वा भगवत्तमिदमवोचत् । लभेयाहं भद्रे स्वाख्याते धर्मविनये प्रव्रज्यामुपसंपदं भिक्षुभावं चरेयमहं भगवतो ऽत्तिके ब्रह्मचर्यमिति । ततो भगवता मह्यप्रज्ञापत्यां संन्यस्ता । ततस्तया प्रव्रजिता उपसंपादिता च ॥ तथा ५ पुष्यमानया घटमानया व्यापट्कमानया इमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदिवा सर्वसंस्कारगतोः शतनपतनविकरणाविध्यसंनधर्मतया पराकृत्य सर्वज्ञेशप्रह्लाणादर्हत्वं साक्षात्कृतम् । अर्हत्तो संवृता त्रैधातुकवीतरागा समलोष्टकाञ्चनाकाशपाणितलसमचिता यासोचन्दनकल्पा विद्याविदारिताण्डकोशा विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्ता भवलाभलोभ-
मत्कारपरानुष्णा सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूष्या मान्याभिवाद्या च संवृता ॥ ततस्ते राजपु- 10
त्रास्तस्या वृषपौवनशोभां समनुस्मृत्य रागमदमताः प्रव्रजितामपि प्रार्थयितुं प्रवृत्ताः । सा तैः प्रार्थयमाना विततपत्न इव हंसराज्ञो गगणतलमभ्युद्गम्य विचित्राणि प्रातिहार्याणि विदर्शयितुमारब्धा⁽⁴⁾ । आशु पृथग्जनस्य ऋद्धिरावर्जनकारी । ततस्ते राजपुत्रा अत्यद्भुतं देव-
मनुष्यावर्जनकरं प्रातिहार्यं दृष्ट्वा आहूष्टरोमकूपाः पादयोर्निपत्य तमापयितुमारब्धाः ।
मर्षय भगिनि यथैते त्वया धर्माः साक्षात्कृता अस्थानमेतद्यत्नं कामान्परिभुञ्जीया⁽⁵⁾ इति । 15
ततः काशिकामुन्दरो⁽⁶⁾ गगणतलादवतोर्ष जनकायस्य पुरस्तात्स्थित्वा तथाविधां धर्मदे-
शनां कृतवतो यथा श्रुत्वा निवैः प्राणिशतसहस्रैर्महान्विशेषो ऽधिगतः ॥

1) In B the akṣaras एष are unreadable, owing to their being hidden under a blot. C leaves them out; DP एषएव.

2) Ex conject.; MS लिखित अस्या.

3) B °र्हती, P corr.

4) MS °लब्धा.

5) MS °भुञ्जीया (D °भ्यञ्जीया).

6) B here गगन°.

7) MS °र्महाविशेषोधिगतस्ततो.

ततो भित्तवस्संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । कानि भद्रं का-
 शिसुन्दर्या कर्माणि कृतानि येनैवमभिरूपा दर्शनीया प्रासादिका प्रत्रय्य चार्द्धं सात्तात्कृ-
 तमिति ॥ भगवानाह । काशिसुन्दर्यैव भित्तवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचि-
 तानि लब्धसंभार्याणि परिणतप्रत्ययान्योघवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । काशिसुन्दर्या
 5 कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भित्तवः कर्माणि कृतान्युपचि-
 तानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातात्रपि ⁽²⁾तूपात्तेष्वेव
 स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

सामर्थ्यं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

10 भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीते ऽध्वन्यस्मिन्नेव भद्रके कल्पे त्रिंशद्वर्षसहस्रायुषि प्रज्ञायां
 कनकमुनिर्नाम तथागतो ऽर्हन्सम्यक्संबुद्धो लोक उद्पादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लो-
 कविदुत्तरः पुरुष[72a]दम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । * * * * ⁽³⁾
 यावत्तत्रान्यतरा राजडुहिता श्राद्धा भद्रा कल्याणाशया श्रात्महितपरहितप्रतिपन्ना ।
 तया विहारं कारयित्वा सर्वोपकरणैः परिपूर्णं भगवते <स>श्रावकसङ्घाय प्रतिपादितः
 15 ⁽⁴⁾कनकमुनौ च सम्यक्संबुद्धे प्रत्रय्य दश वर्षसहस्राणि मैत्रो भाविता ॥

1) Ex conject.; MS येनैवाभि°. Cp. *supra*, I, p. 348, s and 369, e.

2) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

3) Here a sentence is wanting, which contained the name of the place, where Kanakamuni stayed, and to which तत्र must refer. The gap must also have existed in the mss. used by the Tibetan translator, for that translation is in close correspondence with our text. To *yāvat tatrānyatarā rājaduhitū* answers དེ་ནས་
 དེ་ཞིག་དེ་ན་ལྷུ་ལ་པོ་སུ་མོ་.

कनकमुनी

4) B काश्यपे; CP (in D there is a gap) copied the correction. That the blunder is an old one, appears from the Tibetan translation, see Feer, p. 286, n.

किं मन्यधे भित्तवो⁽¹⁾ या सा राजडुहिता इयं सा काशिसुन्दरो दारिका⁽²⁾ । यदनया
 विहारः प्रतिपादितस्तेनाभिद्वया दर्शनीया प्रासादिका संवृता । यत्कनकमुनौ⁽³⁾ भगवति
 प्रत्रय्य दश वर्षसकृन्नाणि मैत्री भाविता तेनेदानीमर्कृत्त्रं सात्तात्कृतम् । इति हि भित्तव
 एकात्तकृष्णानां कर्मणामेकात्तकृष्णो विपाक एकात्तशुक्लानामेकात्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां
 व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भित्तव एकात्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकात्तशु- 5
 क्लेष्वेव कर्मस्वभोगः करणीय इत्येवं वो भित्तवः शित्तितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) MS भित्तव.

2) B का^{दा}°.

3) B यत्काशये with a reference to the upper margin, where is put the
 correction कनकमुनौ, which is accordingly copied in CD (यत्कनकमुनौ), whereas
 the copyist of P overlooked the correction.

मुक्तेति ७७ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रे-
 ष्ठिभिः सार्धवाह्निर्देवैर्नागैर्यत्नैरसुरैर्गुरुडैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागपत्तासुरगुरुडकि-
 न्नैर्महोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासनगा-
 5 नप्रत्ययगैषऽयपरिष्काराणां सम्भावकसङ्घः श्रावस्त्यां विहरति जेतवने जनाथपिण्ड-
 स्यारामे । श्रावस्त्यां पुष्यो नाम श्रेष्ठो घ्राद्यो महाधनो महाभोगो विस्तीर्णविशालपरि-
 यक्तो वैश्रवणधनसमुदितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी । तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम् । स
 तथा सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः काला-
 क्षरेण पत्नी श्रापन्नसह्या संवृता । साष्टानां वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता । दारिका
 10 ज्ञाता अभिव्रूया दर्शनीया प्रासादिका मुक्तामालया शिरसि बद्धया ॥ तस्या⁽¹⁾ ज्ञातौ ज्ञातिमर्हं
 कृत्वा नामधेयं व्यवस्थाप्यते किं भवतु दारिकाया नामेति । ज्ञानय ऊचुः । यस्मादस्या
 ज्ञातमात्राया मुक्तामाला शिरसि प्राड्भूता तस्माद्भवतु दारिकाया मुक्तेति नाम ॥ मुक्ता
 दारिका श्रेष्ठभ्यो धात्रीभ्यो दत्ता द्वाभ्यामसंधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्षीरधात्रीभ्यां द्वाभ्यां मल-
 धात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्रीडनिकाभ्यां धात्रीभ्याम् । साष्टाभिर्धात्रीभिरुनीयते⁽³⁾ वध्यते क्षीरेण
 15 दध्ना नवनीतेन सर्पिषा सर्पिमण्डेनान्यैश्चोत्तप्तोत्तैरूपकरणविशेषैराशु वध्यते क्रुदस्थ-
 मिव पङ्कजम् ॥

यावन्मुक्ता दारिका क्रमेण मरुती संवृता । तस्याः सा मुक्तामाला श्रवतारिता पुनः

1) MS तस्य.

2) MS द्वाभ्यामत्स° (P द्वाभ्यामत्स°).

3) MS वद्धते. — B क्षीरेण, DP corr.

4) Visarga wanting in MS.

प्राडुर्भवति । ततः सा दारिका कृपावनीपकान्दृष्टा भोगसंविभागं⁽²⁾ करोति ॥ यदा च
 प्रदेया संवृता तदा तस्या बह्वो याचनका यागच्छन्ति राजपुत्रा अमात्यपुत्राः श्रेष्ठिपुत्राश्च ।
 ततो ऽस्याः पिता शोकागारं प्रविश्य करे कपोलं दत्त्वा चित्तापरो व्यवस्थितश्चित्तयति ।
 यद्येकस्मै दास्यामि अन्ये मे ऽमित्रा भविष्यन्तीति ॥ ततो ऽसौ दारिका पितरं विज्ञापया-
 मास । तात किमर्थं शोकः क्रियत इति । तेन यथावृत्तं सर्वं तत्समाख्यातम् । ततो दारिका 5
 कथयति । तात नाहं कामैर्हरिणी भगवच्छासने प्रव्रजिष्यामीति ॥ यावद्नाथपिण्डस्य
 सुप्रियो नाम कनोयःपुत्रस्तेन पिता विज्ञप्तः । ममार्थयितां दारिकां याचस्वेति । ततो
 ऽनाथपिण्डदेन पुष्यस्य गृहपतेर्द्वैतसंप्रेषणं कृतम् । दीपतां मुक्ता दारिका मम पुत्राय¹ एवं
 कृतं साम्बन्धिकं⁽⁴⁾ यावद्गीवमुष्यं कृतं च भविष्यतीति ॥ ततः पुष्येण गृहपतिना स्वस्यां
 दुहितरि सो ऽर्थो निवेदितः । सा कथयति⁽⁵⁾ । समयतो यदीन्द्रियाणां परिपाकान्मया सह 10
 भगवच्छासने⁽⁶⁾ प्रव्रजति एवमहं तं भर्तारं⁽⁷⁾ वरयामीति । तेन तथैव कृतम् ॥ यावदुभावैव⁽⁹⁾
 गृहान्निष्क्रम्य भगवच्छासने प्रव्रजितौ । ताभ्यां पुष्यमानाभ्यां घटमानाभ्यां व्यावच्छमा-

1) B वनीपकां दृष्टा, DP वनी°.

2) In B the last but one akṣara of संविभागं is somewhat difficult to be read; accordingly it has been variously corrupted in D (संविभगं) and C (संवियोगं), P has the right reading.

3) MS यद्यै°, as usual.

4) Ex conject.; MS साम्बन्धिकं. I write *sāmbandhika*, because firstly this (not *sāmbandhaka*) is instanced, see PW s. v., and secondly the word must be a derivate from *sambandhin*, not *sambandha*.

Query: कृते साम्बन्धिके.

5) Ex conject.; MS समयतः यदिन्द्रि°. As to समयतः «under this condition» cp. e. g. Mṛcchakaṭī ed. Goḍabole 1896, p. 52, l. 469.

6) Ex conject.; MS प्रव्रजित.

7) MS भर्तारं (D भट्टारं).

8) MS तथैव कृतं.

9) Ex conject.; MS यावदुभावैतेन.

नाभ्यामिदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः शतनपतनविकरणविध्वंसनधर्मतया पराकृत्य सर्वक्लेशप्रकृष्टाणा[72b]दर्कत्वं साक्षात्कृतम् । अर्कतौ <संवृतौ> त्रैधातुक्रवोत्तरागौ समलोष्टकाञ्चनावाकाशपाणितलसमचित्तौ वासीचन्द्रनकल्पौ विद्याविदारिताण्डकोशी विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्रप्तौ भवलाभलोभसत्कारपराङ्मुखौ से-
5 न्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यौ मान्यावभिवाच्यौ च संवृतौ ॥

भित्तवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेतारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । कानि भद्रं मुक्तया कर्माणि कृतानि येन मुक्तानालया शिरस्याबद्धया प्रब्रज्य चार्कत्वं साक्षात्कृतमिति ॥ भगवानाह । मुक्तयैव भित्तवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योद्यवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । मुक्तया कर्माणि कृतान्युपचितानि
10 को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भित्तवः कर्माणि कृतान्युपचितानि वाञ्छे पृथिवीधातौ विपच्यन्ते ⁽²⁾ नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि ⁽³⁾ तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वापतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ⁽⁴⁾

सामर्थ्यं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

15 भूतपूर्वं भित्तवो ऽतोते ऽध्वन्यस्मिन्नेव भद्रके कल्पे विंशतिवर्षसकृन्नापुषि प्रजायां काश्यपो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उद्पादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । स वाराणसीं नगरीमुपनिश्चित्य ⁽⁵⁾ विक्रति ऋषिपतने मृगदावे । यावदन्यतमः ⁽⁶⁾ सार्थवाहः स महासमुद्रमवतीर्णः ।

1) MS मुक्तयामालया.

2) B नाब्धातौ, DP corr.

3) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

4) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 13; in BCP कल्प is left out here.

5) MS °निश्चित्य.

6) MS °तमोसार्थ°.

ततः स्वस्ति सुमिद्धपानपात्र आगतः । ततस्तेन मुक्ताहारः परमशोभन आनीतः । तस्य च भार्या अभिद्रपा दर्शनीया प्रासादिका । तेन तस्याः शिरसि बद्धा ॥

वाराणस्यामन्यतमो गृहपतिः आद्धो भद्रः कल्याणाशय आत्महितपरहितप्र-
तिपन्नः कारुणिको महात्मा धर्मवामः । तस्य बुद्धिहृत्पत्न्या । यन्मूकं कृन्दकभित्तणं कृत्वा
भगवतः काश्यपस्य शासने पञ्चवार्षिकं कुर्यामिति ॥ तेन राज्ञः कृकिणो निवेदित- 5
मिच्छाम्यहं कृन्दकभित्तणं समादाप्य भगवतः पञ्चवार्षिकं कर्तुमिति । राज्ञा एवमस्त्विति
समनुज्ञातः ॥ अथासौ गृहपतिर्हस्तिस्कन्धाब्रूढो वाराणस्यां नगर्यां रथ्यावीथीचवर्ष-
ङ्गाद्येकेषु चकृन्दकभित्तणं⁽⁴⁾ याचितुं प्रवृत्तः । यावत्सार्थवाहभार्या मुक्ताहारं शिरसो ऽवमुच्य
तस्मिंश्चकृन्दकभित्तणे दत्तवती ॥ यावत्सार्थवाह आगतस्तं मुक्ताहारं शिरसो⁽⁵⁾ ऽपनीतं
दृष्ट्वा पृष्टवान् ।⁽⁶⁾ भद्रे क्वासौ मुक्ताहार इति ॥ ततस्तयोक्तमार्यपुत्र प्रीतिं जनय प्रसादमु- 10
त्पादय भगवच्छासने कृन्दकभित्तणे दत्त इति ॥ यावत्सार्थवाहेन⁽⁸⁾ पुष्कलेन मूल्येन निष्क्रोय
तस्यै पत्न्यै दत्तः । सा नेच्छति पुनस्तं ग्रहीतुं परित्यक्ता मे इति ॥ स्वामिनोच्यते । भद्रे
मया प्रभूतेन क्षिण्यसुवर्णनायं क्रीतः कस्मान्नेच्छसीति ॥ ततो ऽसौ दारिका तं गृहीत्वा

1) MS here °भिन्नुणां, but further on B has the right orthography throughout. D and P have *u* in the penultima everywhere. Cp. *supra*, I, p. 313 n. 2.

2) Ex conject.; MS is here utterly corrupt, instead of समनुज्ञातः — to which answers सौदि in the Tibetan — it has रा(or रो)ज्ञस्तस्तुतः. In D this has become राजस्तःततः, in C राजस्ते(or स्थे)स्ततः, in P राजस्ततः.

3) MS चवरे°.

4) B याचितुं, CDP corr.

5) Ex conject.; MS शिरस्यपनीतं (P शिरसाप°).

6) B भद्र, D corr.

7) B ततस्तयोक्तुमार्यपुत्र. The copyist who wrote C understood the correction, those of D and P not so.

8) B पुष्कलेन, D corr.

9) MS गृहीतुं.

प्रभूतं पुष्पसंग्रहं कृत्वा गन्धमाल्यानि च गृह्णीत। ऋषिपतनं⁽¹⁾ गता । ततो गन्धकुब्जा⁽²⁾
 गन्धप्रलेपं कृत्वा पुष्पैराकोर्यं मुक्ताहारं भगवतो मूर्ध्नि⁽³⁾ तिष्ठवती । <स> सङ्घसा भगवतः
 काश्यपस्य मूर्धनि⁽⁴⁾ स्थितः ॥ ततः प्रसादज्ञातया प्रणिधानं कृतम् । अक्षमप्येवंविधानां
 गुणानां⁽⁵⁾ लाभिनी स्यामेवंविधमेव शास्तारमारोगियं मा विरोगियमिति ॥

किं मन्यधे भित्तवो यासौ तेन कालेन तेन समयेन सार्धवाहृभार्या इयं सा मुक्ता ।

5 यदनया भगवति काश्यपे काराः कृतास्तेनाभिरूपा दर्शनीया प्रासादिका मुक्ताहारश्चास्याः
 शिरसि प्रादुर्भूतस्तेनैव हेतुनेदानोमर्कत्वं सात्तात्कृतम् । इति हि भित्तव एकाक्षकृष्णानां
 कर्मणामेकाक्षकृष्णो विपाक एकाक्षशुक्लानामेकाक्षशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्त-
 स्मात्तर्हि भित्तव एकाक्षकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकाक्षशुक्लेष्वेव कर्म-
 स्वाभोगः कर्णीय इत्येवं चो भित्तवः शित्तितव्यम् ॥

10

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भि[73a]त्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ।

1) MS गतस्ततो.

2) It is somewhat doubtful, whether B has °कुब्जा or °कुटां; D °कूटां,
 P °कुटां.

3) B तोत्त°, DP corr.

4) Cp. the Tibetan version: सुहेगु खेद'व'दे'सठेस' लुङ'र'स' ग्रे'र'सु' ल'स'स'
 र'स'स'ठेस' लुङ'र'स' र'स'सु'र'स' र'स'सु'र'स' ल'स'स'स'सु'र'स' ॥

5) MS, without the necessary ūha, लाभो.

कचङ्गलेति⁽¹⁾ ७८ ।

बुद्धो भगवान्स्तकृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवाकैर्देवैर्नागैर्नैरसुरैर्गरुडैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयत्तासुरगरुड-
 किन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो मह्णापुण्यो लाभो चोवरुपिण्डपातशयना-
 सनगानप्रत्ययभेषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घः कचङ्गलायां विकृति कचङ्गलीये वन- 5
 पण्डे । तस्यां कचङ्गलायां कचङ्गला नाम वृद्धा । सा घटमादायोदकार्थिनी कूपमुपसृप्ता ॥
 तत्र भगवानायुष्मत्तमानन्दमामन्नयते । गच्छानन्द इतस्यां वृद्धायां कथय भगवांस्तृषितः
 पानीयमनुप्रयच्छस्वेति⁽⁴⁾ । सा घानन्देनोक्ता कथयति । अहं स्वयमेवानेष्यामीति ॥ याव-
 तकचङ्गला पानीयघटं पूरयित्वा भगवतः सकाशं गता । दर्श कचङ्गला बुद्धं भगवत्तं द्वात्रिं-
 शता मह्णापुरुषलक्षणेः समलङ्कृतमशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं व्यामप्रभालङ्कृतं 10
 सूर्यसहस्रातिरेकप्रभं ब्रह्मनिमित्तं रत्नपर्यतं समन्ततो भद्रकम् । सहदर्शनादस्याः पुत्रस्त्रेहः
 सन्मुत्पन्नः⁽⁷⁾ स्तनाभ्यां क्षीरधाराः प्रस्रुताः । सा⁽⁸⁾ उर्ध्वबाहूः पुत्र पुत्रेति भगवत्तं परिष्वक्तु-
 नारब्धा । गित्तवस्तां⁽⁹⁾ वारयन्ति ॥ भगवानाह । मा यूयं गित्तव इमां वृद्धां⁽¹⁰⁾ वारयत । तत्कस्य
 हेतोः ।

1) B कचङ्ग^०. It is not clear whether कचङ्ग^० or कचङ्ग^० is written in B, but further on the च is, as a rule, distinctly written. Yet l. 5 B has कचङ्गलायां.

2) In MS no sandhi here.

3) Ex conject.; MS °सृष्टा. The same corruption *supra*, I, p. 224 n. 3.

4) Ex conject.; MS °यच्छस्तेति (D has °यच्छस्तेति).

5) I have adopted the correction of D; B स्वयमेवने^०.

6) B °घटं, D corr.

7) Ex conject.; MS पुत्रस्त्रेहमुत्पन्नस्तनाभ्यां (D °स्तनाभ्यां).

8) D °हूः, B °ङ्गः. All MSS उर्ध्व^०.

9) MS धारयन्ति.

10) Ex conject.; MS धारयतस्तत्कस्य.

पञ्च जन्मशतान्येषा नम माता घ्रासीन्निरत्तरम्⁽¹⁾ ।

इयं मे पुत्रस्त्रेकेन गात्रेषु समञ्जितत⁽²⁾ १

सचेदेषा निर्वार्यत नम गात्रेषु श्लेषणात् ।

इदानीं रुधिरं क्षुब्धं कण्ठादस्याः स्त्रेत्तनात्⁽³⁾ २

5 कृतज्ञतामनुस्मृत्य दृष्ट्रेमां पुत्रलालसाम् ।

कारूपयाद्गात्रसंज्ञेषं ददामि अमुकम्पया⁽⁴⁾ ३

यावत्सौ पुत्रस्त्रेके विनोद्य भगवतः पुरस्तान्निषया धर्मश्रवणात् । भगवता चास्या

श्राशयानुशयं धातुं प्रकृतिं च ज्ञात्वा तादृशी चतुरार्यसत्यसंप्रतिवेधिकी धर्मदेशना कृता

यां श्रुत्वा⁽⁶⁾ कंचङ्गलया त्रिंशत्तिशिवरसमुद्गतं सत्कायदृष्टिशैलं ज्ञानवज्रेण भिद्वा स्रोताप-

10 तिफलं सान्नात्कृतम् ॥ सा दृष्टसत्या⁽⁷⁾ गाया भाषते ।

यत्कर्तव्यं <रुहि> पुत्रेण मातुर्दुष्कारकारिणा ।

तत्कृतं भवता⁽⁹⁾ मह्यं चित्तं मोक्षपरायणम् ॥ ४

दुर्गतिभ्यः समुद्धृत्य स्वर्गं मोक्षे च ते अहम्⁽¹⁰⁾ ।

स्थापिता सर्वपत्नेन विशेषः सुमहान्कृतः ॥ ५

1) The second pāda of this śloka is disturbed. The simplest way to restore the verse would be reading ममाम्वासीन्निरत्तरम्.

2) Ex conject.; MS समाञ्जितत (D °पत). The correction (cp. Pāṇini, 3, 1, 46) restores the proper tense from a syntactic point of view; as to the scansion of the fourth pāda, and of *gātreṣu śleşanāt*, cp. Bendall's *Introduction to Āikṣāsamuccaya*, p. XIX.

3) MS अ°, likewise *supra* (p. 41, 12) प्रश्रुताः (D प्रसूताः).

4) Ex conject.; MS कारूपयां.

5) I have resolved the sandhi according to the exigencies of the metre; MS ददाम्यनु°.

6) B ऋवंग°.

7) गाया instead of गात्रे may be due to the author's negligence.

8) Ex conject.; MS मातुर्दुष्कार°.

9) Cp. *supra*, I, p. 204, 16. There it was the parents that were called *duṣkarakārakau*, here it is the son who returned to his mother such a reward for her love as is difficult to be bestowed by anybody but the Lord. Cp. Feer, p. 291 n. 1.

10) Ex conject.; MS भगवता. 10) Ex conject.; MS स्वर्गमोक्षे च ते अहम्.

वात्रदसौ स्वामिनमनुज्ञाप्य भगवच्छासने प्रव्रजिता । तथा युज्यमानया घटमानया
 व्यापच्छमानया इदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः शतन-
 पतनविकरणविध्वंसनधर्मतया पराहृत्य सर्वज्ञेशप्रह्लाणादर्कह्रं सात्तात्कृतम् । अर्कह्रीं
 संवृता त्रैधातुकवीतरागा समलोष्टकाञ्चनाकाशपाणितलसमचित्ता वासीचन्दनकल्पा वि-
 द्याविदारिताण्डकोशा विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्ता भवलाभलोभसत्कारपरानुद्धुखा सेन्द्रो- 5
 पेन्द्राणां देवानां पूज्या मान्याभिवाद्या च संवृता ॥ यदा भगवान्भिन्नुणीनां संतेपेणोद्दिश्य
 प्रतिसंलयनाय प्रविशति तदा कचङ्गला भिन्नुणीनां व्याकरोति ॥ तत्र भगवान्भिन्नुनाम-
 ह्वयते स्म । एषाम्ना मे भिन्नवो भिन्नुणीनां मम आविकाणां सूत्रात्तविभागकर्त्रीणां⁽¹⁾ पडुत
 कचङ्गला भिन्नुणीति ॥

भिन्नवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं⁽²⁾ बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । किं भदत्त कचङ्ग- 10
 लया कर्म कृतं येन वृद्धा प्रव्रजिता किं कर्म कृतं येन भगवान्पश्चिमगर्भवासे न धारितः
 प्रव्रज्य⁽³⁾ चार्कह्रं सात्तात्कृतं सूत्रात्तविभागकर्त्रीणां⁽¹⁾ चाग्रा निर्दिष्टा इति ॥ भगवा-
 नाह⁽⁴⁾ । कचङ्गलैव भिन्नवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि
 परिणतप्रत्ययान्योघत्रत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । कचङ्गलया कर्माणि कृतान्युपचि-
 तानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भिन्नवः कर्माणि कृतान्युपचितानि वान्हे पृथिवी- 15
 धातौ विपच्यते⁽⁵⁾ नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि⁽⁶⁾ तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वापतने⁽⁷⁾
 कर्माणि कृतानि विपच्यते शुभान्यशुभानि च ।

1) Ex conject.; MS °कर्तृणां.

2) DP add the missing akṣara.

3) B वार्क°, D corr.

4) MS कचंगलैव (D कचिङ्गलैव).

5) B नाब्धाधौ, DP corr.

6) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

7) D adds the missing akṣara.

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भि[73b]क्तवो ऽतीते ऽध्वनि बोधिसत्त्वचर्यायां वर्तमानस्यैषा मे पञ्च जन्म-
शतानि माता आसीन्निरुत्तरं यदाहं प्रव्रजितुमिच्छामि तदा मामेषा वारयति । तस्य
5 कर्मणो विपाकेन वृद्धा प्रव्रजिता । दानं ददतो मे दानात्तरायो ऽनया कृतः । तेन दरिद्रा
संवृता । किं त्वनया नैवंविधानि महेशाख्यसंवर्तनीयानि कर्माणि कृतानि यथा महेमाया
<कृत>वती । तेनाहमनया पश्चिमे न धारितः ॥ भूयः काश्यपे भगवति प्रव्रजिता आसीत् ।
तत्रानया शैलाशैला भिक्षुण्यो दासीत्रादेन समुदाचीर्णाः । तेन दासी संवृता । यत्तत्रानया
पठितं स्वाध्यायितं⁽⁵⁾ स्कन्धकौशलं प्रतीत्यसमुत्पादकौशलं स्थानास्थानकौशलं च कृतं
10 तेनेदानीमर्हत्त्वं साक्षात्कृतं सूत्रात्तत्रिभागकर्त्रीणां⁽⁶⁾ चाग्रतायां निर्दिष्टा । इति हि भिक्षव
एकात्तकृष्णानां कर्मणामेकात्तकृष्णो विपाक एकात्तशुक्लानामेकात्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां
व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिक्षव एकात्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकात्तशु-
क्लोऽथेव कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं वो भिक्षवः शिञ्जितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिक्षवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) MS धारयति (D राधयति).

2) MS °रायानया.

3) MS महमाया तौ (or च)तेनाहं.

4) MS शैद्यशैद्यो (D शैद्याशैद्यो).

5) MS °ध्यायितां (D °ध्यायतां).

6) MS कर्तृणां.

तेमेति ७६ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्थवाहैर्देवैर्नगरैर्नैरसुरैर्गणैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागपत्तासुरगण-
 किन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चोवरपिण्डपातशयना-
 सनगानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घः श्रावस्त्यां विक्रति जेतवने ऽनाद्यपि 5
 एउदस्यारामे । तेन खलु समयेन राज्ञा प्रसेनजित्कौशलो राज्ञा च ब्रह्मदत्त उभावप्येती
 परस्परविरुद्धौ ॥ यावद्राज्ञा प्रसेनजित्कौशलः⁽¹⁾ स्वविषयपर्यतं गत्वा⁽²⁾ काष्ठवाटं बद्धव-
 स्थितो राज्ञा ब्रह्मदत्तश्च <च>तुरङ्गबलकायं संनाद्य दृष्टिकायमश्च⁽³⁾ रथकायं पत्तिकायं
 नद्याः कूले काष्ठवाटं बद्धवस्थितः ॥ यावद्राज्ञा⁽⁴⁾ प्रसेनजित्कौशलेन⁽⁵⁾ तत्रैवाग्रमदृषी
 नीता । स तथा सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । ब्रह्मदत्तो ऽपि देव्या सह क्रीडति 10
 रमते परिचारयति । येनैकदिवस एव राज्ञः प्रसेनजित्कौशलस्य दुःखिता ज्ञाता ब्रह्मद-
 त्तस्य पुत्रः ॥ यावदुभयोरपि राज्ञो⁽⁷⁾ स्कन्धावारे * * * * *
 * * * * * <ब्रह्मदत्तस्य स्कन्धावारे> प्रवर्तते येनायमेवंविध उत्सव इति । तैराख्यातं

1) Ex conject.; MS °शलस्यविष°.

2) MS काष्ठ(P काष्ठ)पटं; cp. l. 9.

3) Anusvāra wanting in MS.

4) MS यावद्राज्ञा.

5) Cp. *supra*, I, p. 56 n. 8.

6) B °जित्कौश°, DP corr.

7) MS राज्ञो स्क°.

8) The obvious gap in the text did not yet exist in the manuscripts used by the Tibetan translator. Feer, p. 293 has put this suppletion from the Tibetan between brackets. «Il y eut alors [de bruyantes réjouissances à la cour des deux rois,

राज्ञो ब्रह्मदत्तस्य पुत्रो ज्ञात इति । ब्रह्मदत्तेनापि तथैव⁽¹⁾ पृष्टम् । कथयति⁽²⁾ राज्ञः प्रसेन-
जितो डुह्किता⁽³⁾ ज्ञातेति ॥ ततो राज्ञा ब्रह्मदत्तेन राज्ञः प्रसेनजितो हूतसंप्रेषणं कृतम् ।
श्रुतं मया यथा तव डुह्किता ज्ञातेति दिष्ट्या वर्धसे अस्माकमपि पुत्रो ज्ञातः किं तु दीय-
तमेषा दारिका मम पुत्राय एवं कृते⁽⁵⁾ सावन्धिके यावज्जीवं वैरोत्सर्गः कृतो भविष्यतीति ।
5 राज्ञा प्रसेनजिता⁽⁶⁾ प्रतिज्ञातमेवं भवत्विति ॥ ततस्ताभ्यां परस्परं प्रोतौ कृतायां ज्ञेमे⁽⁷⁾ ज्ञाते
राज्ञा ब्रह्मदत्तेन दारिकस्य ज्ञातौ ज्ञातिमहं कृत्वा नामधेयं व्यवस्थापितं ज्ञेमंकरं⁽⁸⁾ इति । राज्ञा
प्रसेनजिता कौशलेन दारिकाया ज्ञाताया ज्ञातिमहं कृत्वा ज्ञेमेति नामधेयं कृतम् । तावुभा-
वयुञ्जीतौ वर्धितौ । यावत्क्रमेण⁽⁹⁾ मरुत्तौ <संवृत्तौ> ॥

अथ स दारिको दारिकाया ह्यारार्धहार*मालावधन् कपठेमणीन्प्रेषयति यदासौ दा-

on fit des dons aux mendiants. Or, le roi Prasenaajit fit à ses gens cette question :
«Que se passe-t-il donc à la cour de Brahmadata] qu'on fasse une telle fête.»
If it is plain that «la cour» *apud* Feer corresponds with *skandhāvāre*; the «men-
diants» are styled in the Tibetan version སྒོང་པ་ རྒྱལ་ས་.

1) B तथैवं, D corr.

2) Ex conject.; MS कथयति.

3) B ज्ञातति, it seems, C ज्ञातेपि, DP ज्ञातेति.

4) MS हूतसंप्रे°.

5) Ex conject., cp. *supra*, p. 37 n. 4; MS सावन्धिके.

6) Ex conject.; MS प्रतिज्ञात एवं.

7) MS ज्ञेमे.

8) MS ज्ञेमंकरमिति (in B it is written in margine).

9) MS मरुत्तौ.

10) The tradition is here utterly corrupted. MS °मालावधन्कपठेगुणांन्प्रेषयति,
the signs put above the aks. गुणा signify the expunction of them, and the correct-
ion हूता, with reference to these signs, is found at the bottom of the page. This
has been differently understood in B's copies; C °कपठेगुणाहूताप्रेषयति, D °वधन्क-
पठेन्प्रेषयति leaving out the rest, P °वधन् कपठेगुणावृत्तान्प्रेषयति. In the Tibetan
it is narrated that the prince sent to his bride a necklace (རྒྱ་མཚན་), an ornament

मम विधिवदपायान्मोचय त्वं हि नाथः⁽¹⁾

शरणमुपगतार्हं लोकनाथं क्षुणाथा ॥⁽²⁾

अत्रात्तरे नास्ति किञ्चिद्बुद्धानां भगवतामज्ञातमदृष्टमविदितमविज्ञातम् । धर्मता
खलु बुद्धानां भगवतां महाकारुणिकानां लोकानुग्रहप्रवृत्तानामेकार्त्ताणामेकवीराणाम-
5 द्वितीयानामद्वयवादिनां शमयविषयनाविहारिणां त्रिदमथवस्तुकुशलानां चतुरोद्योती-
णां चतुर्द्विद्विपादचरणतलसुप्रतिष्ठितानां पञ्चाङ्गविप्रक्रीणानां पञ्चगतिसमतिक्रान्तानां
षडङ्गसमन्वागतानां षट्पारमितापरिपूर्णानां सप्तबोध्यङ्गकुसुमाब्जानामष्टाङ्गमार्गदेशिका-
नां नवानुपूर्वसमापत्तिकुशलानां दशदिकसमापूर्णापशसां दशशतवशवर्तिविशिष्टानां त्री-
रात्रेस्त्रिदिवसस्य बुद्धचतुषा लोकं व्यवलोक्य ज्ञानदर्शनं प्रवर्तते । को हीयते को वर्धते
10 कः कृच्छ्रप्राप्तः कः संकटप्राप्तः कः संबाधप्राप्तः को ऽपायनिम्नः को ऽपायप्रवणः को ऽपा-
यप्राग्भारः कमहमपायाडुद्धृत्य स्वर्गे मोक्षे च प्रतिष्ठापयेयं कस्यानवरोपितानि कुशल-
मूलान्यवरोपयेयं कस्यावरोपितानि परिपाचयेयं कस्य परिपक्वानि विमोचयेयम् ।
श्राद्धं च ।

अप्येवातिक्रमेद्दलां सागरो मकरालयः ।

15 न तु वैनेयवत्सानां बुद्धो वेलानतिक्रमेत् ॥

1) Ex conject.; MS त्वं हि नाथ.

2) Ex conject.; MS शरणमुपगतार्हं नाथो क्षुणाथानां, manifestly corrupted and unmetrical. I am not sure of my restitution of लोकनाथं, of which I do not find the equivalent in the Tibetan, unless ལྷུབས་ may be considered as such; but that the 4th pāda concludes with क्षुणाथा seems almost certain from the Tibetan rendering མགོན་མེད་པད་པ་ལྷུབས་པ་.

3) Before this epitheton MS has त्रिदमथविषयनाविहारिणां, a manifest dittography.

4) B चतुर्द्विद्विपाद°, D corr.

5) MS त्रिरात्रेःत्रि°.

अथ भगवान्नेमाया विनयकालमवेद्य स्रद्धा उपसंक्रान्तः । उपसंक्रम्य तादृशी चतुरार्यसत्यसंप्रतिवेधिका धर्मदेशना कृता यां श्रुत्वा नेमया अनागामिफलं प्राप्तमभिज्ञानिर्हार्श्च ॥ अथ नेमा अतिक्रान्तकामधातौ⁽¹⁾ लब्धप्रतिष्ठा * * * * ॥

यावत्सप्तमे दिवसे विवाहकाले संप्राप्ते प्रत्युपस्थिते राजकुमारि अनेकजनशतसहस्राये वेदीमध्यगतायां ब्राह्मणेन पुरोहितेन लाजा घृतसर्पिषानुप्रदत्ताः । ततो दारक- 5
दारिकाहस्तसंश्लेषणे क्रियमाणे नेमा पश्यतामनेकेषां प्राणिशतसहस्राणां विततपन्न इव
हंसराजो गगनतलमभिरुक्ष्य विचित्राणि प्रातिहार्याणि विदर्शयितुमारब्धा ॥ ततो राजा
प्रमेनञ्जित्कौशलो⁽⁴⁾ राजा च ब्रह्मदत्तः नेमङ्करश्च राजकुमारो ऽन्ये च कुतूहलाभ्यागताः
सन्ना विस्मयमुपगताः पादयोर्निपत्य विज्ञापयितुमारब्धाः । मर्षय भगिनि य एते त्वया
धर्माः सान्नात्कृता⁽⁶⁾ अस्वानमेतद्यत्नं⁽⁷⁾ कामान्परिभुञ्जीथा इति ॥ अथ नेमा गगनतलादवतीर्य 10

1) Ex conject.; MS लब्धप्रतिष्ठिता यावत्सप्तमे manifestly defective. A few words before यावत्सप्तमे are lost, it seems. The Tibetan renders the phrase thus: *གཏེན་པོ་ཤིང་ལྷ་མོ་* (= *labdhapratisthā*) *འཇིགས་པ་མེད་པ་ལ་* *གཏན་པར་གུར་དེ*, which is translated by Feer, p. 295, 6, as follows: «et, ayant trouvé un appui, fut désormais à l'abri de la crainte».

2) Perhaps to read °गताया.

3) Feer who (p. 295, 10) translates «le beurre clarifié, les grains de sénévé» must have read सर्षपाः instead of सर्पिषा; perhaps he follows the Tibetan. If this view is right, सर्पिषा would be a corruption of सर्षपाः. But it must be acknowledged, grains of mustard, though of frequent occurrence in Indian ritual, are never mentioned in the books of ritual with regard to the marriage ceremony (see *Çāñkhāyana Gṛhyas.* 1, 13, 15, *Pāraskara Gṛhyas.* 1, 6, 1, *Gobhila II*, 1, p. 9 ed. Knauer). On the other hand, the reading of MS combines, in a somewhat strange manner, the two slightly different kinds of *ājya* into the compound *ghṛta-sarpīḥ*. Yet, after all, such a karmadhāraya (*ghṛta* + *sarpīḥ*) is as well admissible as 'clarified butter' 'zerlassene Butter' are in English and German. For this reason I have retained the reading of MS.

4) B °ञ्जित्कौशलो, D corr.

5) B कूतू, CP corr.

6) B धर्मान्सान्नात्कृता, DP धर्मात्सान्नात्कृता.

7) MS °तद्यत्नं.

वनकायस्य पुरः स्थित्वा तद्याविधां धर्मदिशनां कृतवतो यां श्रुत्वानेकैः प्राणिशतसकृन्नैस्त-
 त्यदर्शनं कृतम् ॥ ततः तेना दारिका पितरमनुज्ञाप्य भगवत्सकाशमुपसंक्रान्ता भगवता च
 मन्हाप्रज्ञापत्याः संन्यस्ता । ततस्तया प्रव्राजिता उपसंपादिता च । तया युज्यमानया घट-
 मानया ध्यायच्छ्रमानया इमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः
 5 शतनपतनविकरणविध्वंसनधर्मतया पराकृत्य सर्वज्ञेशप्रह्लाणादर्कृत्वं सात्तात्कृतम् । अर्क-
 त्ती संवृता त्रैधातुकवीतरागा समलोष्टकाञ्चनाकाशपाणितलसमचित्ता वासीचन्दनकल्पा
 विद्याविदारिताण्डकोशा विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्रप्राता भवलाभलोभसत्कारपराङ्मुखा मे-
 न्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्या गान्याभिवाद्या च संवृता । तत्र भगवान्भिन्ननामत्वयते स्म ।
 एषा ज्या मे भिन्नवो भित्तुषोनां मम आविकाणां ⁽¹⁾मन्हाप्राज्ञानां मन्हाप्रतिभानां पडुत तेना
 10 भित्तुषो ॥

भिन्नवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । कानि भद्रं तेनया
 कर्माणि कृतानि येन ⁽¹⁾मन्हाप्राज्ञानां मन्हाप्रतिभानामग्रा निर्दिष्टा ॥ भगवानाह । तेमयैव
 भिन्नवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्यया-
 न्योषवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । तेनया कर्माणि कृतान्युपचितानि को ज्यः प्रत्य-
 15 नुभविष्यति । न भिन्नवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपद्यन्ते ⁽²⁾नाब्धा-
 तौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि ⁽³⁾तूपात्तेष्वेव स्कन्धधातावतनेषु कर्माणि कृतानि वि-
 पद्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रण[74b]श्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

सामग्र्यं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

20 भूतपूर्वं भिन्नवो ज्ञाते ऽध्वन्यस्मिन्नेव भद्रके कल्पे विंशतिवर्षसकृन्नापि

1) So MS. There is no sufficient reason to change this into मन्हाप्रज्ञानां. Cp. the instances in PW, IV, 1168 s. v. प्राज्ञ a).

2) B नाब्धाधी, DP corr.

3) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

प्रज्ञायां काश्यपो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोक-
 विदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां⁽¹⁾ बुद्धो भगवान् । स वाराणसीं नगरी-
 मुपनिश्चित्य⁽²⁾ विहरति ऋषिपत्तने मृगदवे । यावत्तत्रान्यतरां⁽³⁾ श्रेष्ठिडुहिता भगवतः काश्य-
 पस्य शासने प्रव्रजिता । तथा भगवतः काश्यपस्य शासने दानप्रदानानि दत्तानि द्वादश
 वर्षसहस्राणि च ब्रह्मचर्यवासः परिपालितो न च कश्चिद्दुष्कृतो ऽधिगतो यस्यास्तूपाध्या- 5
 यिकायाः सक्ताशे प्रव्रजिता घ्रासीत्सा भगवता काश्यपेन प्रज्ञावतीनामग्रा निर्दिष्टा । तत-
 स्तया प्रणिधानं कृतम् । यथैषां⁽⁴⁾ उपाध्यायिका प्रज्ञावतीनामग्रा निर्दिष्टा एवमहमप्य-
 नागते ऽध्वनि यो ऽसौ भगवता काश्यपेन उत्तरो नाम माणवो व्याकृतो भविष्यति तं मा-
 नववर्षशतायुषि प्रज्ञायां शाक्यमुनिर्नाम तथागतो ऽर्हन्सम्यक्संबुद्ध इति तस्याहं शासने
 प्रव्रजित्वा⁽⁵⁾ प्रज्ञावतीनामग्रा भवेयमिति ॥ 10

भगवानाह । किं मन्यध्वे भिन्नवो⁽⁶⁾ यासौ तेन कालेन तेन समयेन श्रेष्ठिडुहिता इयं
 सा तेमा भिन्नुषी । यतया दानानि प्रदत्तानि तेनाद्ये कुले प्रत्यागता । यतया द्वादश वर्ष-
 सहस्राणि ब्रह्मचर्यवासः परिपालितस्तेनेदानीमर्हन् सान्नात्कृतम् । इति हि भिन्नव एका-
 त्तकृष्णानां कर्मणामेकात्तकृष्णो विपाक एकात्तशुक्लानामेकात्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्य-
 तिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिन्नव एकात्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकात्तशुक्ले- 15
 ष्वेव कर्मस्वाभोगः⁽⁷⁾ करणीय इत्येवं वो भिन्नवः शिन्नितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) B बुद्धा, D corr.

2) MS °निमृत्य.

3) B °राऽश्रे°. Hence C and P °राःश्रे°, D °गोश्रे°.

4) Ex conject.; MS यथैका.

5) Cp. *supra*, I, 222, 6 and 299 n. 6.

6) Ex conject.; MS यासा.

7) B °भोगकर°, D corr.

विदूषेति ८० ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठभिस्सार्धवैर्द्वैर्वेनगिर्वत्तैरसुरैर्गुरुः किन्नैर्महोरगैरिति देवनाग्रयत्नासुरगुरुडकि-
 न्नर्महोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो मन्दापुण्यो लाभी चीवरपिण्डपातशयनासनग्ला-
 5 नप्रत्ययभैषद्यपरिष्काराणां⁽¹⁾ सश्रावकसङ्घः श्रावस्त्यां विक्रति जेतवने ऽनाथपिण्ड-
 स्यारामे । तेन खल समपेत्न⁽²⁾ प्रसेनजित्कौशलो⁽³⁾ राज्यं कारयति ऋद्धं च स्पातं च क्षेमं च
 सुभित्तं चाकीर्णवद्धजनमनुष्यं च प्रशान्तकलिकलकृडिम्बडमरं तस्कररोगापगतं शालीनु-
 गोमहिषीसंपन्नं प्रियमिवैकपुत्रकं राज्यं पालयति । यावत्स राज्ञा अन्यतमया देव्या सह
 क्रोडति रमते परिचारयति । तस्य क्रोडतो रममाणस्य परिचारयतः पत्नो घ्रापन्नसह्या
 10 संवृत्ता । सा घृष्टानां वा नवानां वा मासानामत्यपात्प्रसूता । दारिका जाता घृष्टादशभि-
 र्दौर्वर्षिकैरङ्गैः⁽⁴⁾ समन्वागता । तस्यां⁽⁵⁾ ज्ञातौ ज्ञातिमहं कृत्वा विदूषेति नामधेयं व्यवस्था-

1) B परिष्का°, DP corr.

2) D adds the wanting akṣara.

3) B कोशलो, D corr.

4) MS दौर्वर्षि° (P दौर्वर्षि°, D सौर्वर्षि°).

A gloss, on f. 258b at the bottom, of Aṣṭokāv. (tale 20 of which contains a paraphrase of this story of Virūpā) enumerates the eighteen characteristics of ugliness, as follows: पिंगलान्नी कूपगंड लंबोष्ठ उर्ध्वकेश क्रुस्वललाट सिंद्धू पुष्पितनख प्रविरलदंत दंतुर अतिदीर्घ अतिक्रुस्ववाङ्ग तवगुवल (?) अतिकृष्ण वक्ष्माणी (sic) विकटपाद् अतिगौर खरालाप अतिकर्कशांग । एतान्यष्टादश लक्षणानि. Of these eighteen adjectives seventeen are easy to understand; the twelfth is manifestly corrupted. It may perhaps intend to signify the 'goose-skin'.

5) B तस्य, P corr.

प्यते⁽¹⁾ । यदा क्रमेण मरुती संवृता यदा यस्मै प्रदीपते स तां विद्वेषति कृत्वा न प्रतिगृह्णाति ॥

यावद्वन्निष्ठायां⁽²⁾ गङ्गे नाम सार्यवाहो ऽभ्यागतो विस्तीर्णविभवः । ततो राज्ञः प्रसेनजितो बुद्धिरूपतन्ना । अयं गङ्गसार्यवाह एतस्या दोषेऽवनभिज्ञो यन्मृकमस्मै दास्यामीति ॥ ततो राज्ञा राज्ञौ संप्राप्तायां भग्ने चतुष्पथे⁽³⁾ गङ्गे हृतेनाह्वाप्य सा दारिका सर्वालङ्कारविभूषिता भार्यायै दत्ता ॥ गङ्गाय *गङ्गरस्या* गङ्गरस्येति संज्ञा प्राडुर्भूता⁽⁴⁾ ॥

यावद्गङ्गेन सार्यवाहेन द्वितीये दिवसे प्रभातायां रत्नन्यां सा दारिका दृष्टा⁽⁵⁾ परमवीभत्सा⁽⁶⁾ । यां दृष्ट्वा राजापेक्षया न शक्नोत्यवमोक्तुं स्वगृहे धारयति ॥

यावद्गङ्गः सार्यवाहः कस्मिंश्चित्पर्वण्युपस्थिते गोष्ठिकानां मध्यं गतः । गोष्ठिकैश्च क्रियाकारः कृतः सह भार्याया अमुकमुद्धानं यो न यास्यति स गोष्ठिकानां पञ्च पुराणश- 10 तानि दण्डमनुप्रदास्यतीति ॥ ततो गङ्गः स्वगृहमागत्य शोकागारं प्रविश्य करे कपोलं

1) In Tibetan the name given to the ugly girl is not *Virūpā*, but *Rasthā*

र.स.

2) MS दन्तिष्ठायां^०.

3) Ex conject.; MS गङ्गे.

4) On this phrase, whose meaning by itself is not clear owing to its brevity, and which, for this reason, may be defective cp. Feer's note 2 on p. 298 and note 2 on p. 297. The paraphrast who composed the *Λçokāv.* gives this account of the nickname. (Her father's purohita speaks)

गंगस्य रतिभोगार्थं केवलं स्वीयके[read: ते] यतः ।

तेन त्वं गंगरस्येति नाम्ना संप्रथिता भव ॥

The Tibetan translator rendered the sentence so that it conveys the bearing: «as Rasthā became Gaṅga's (wife) she got from that time the nickname of Gaṅgarasthā» དེ་ནས་ར་སྲ་གང་ག་ལ་ཐེན་ནས། གང་ག་ར་སྲ་ཞེས་བྱ་བའི་མེད་བྱུང་བར་གྱུར་ཏེ། Cp. *supra*, n. 1.

5) MS दृष्ट्वा.

6) Feer, p. 298 n. 3: «Le tibétain ajoute qu'il en eut peur. Un mot aurait-il été oublié dans le manuscrit népalais?». I do not think so. The Tibetan translator will have rendered *°bībhatsā* by a paraphrase.

कृत्वा चित्तापरो व्यवस्थितः । तस्य बुद्धिरूपत्वा । वरमकं दण्डं दद्यां न चाकृमेतमेतेषां
दर्शयेयं सकृदर्श[75a]नाच्चावगीतो⁽¹⁾ भविष्यामीति ॥ अथ गङ्गो द्वारं बद्ध्वा पञ्च पुराणशतानि
दण्डं गृहीत्वा गोष्ठिकानां मध्यं गतः ॥ ततो दारिकाया मरुद्दौर्मनस्यमुत्पन्नम् । किं मना-
नेनैवंविधेन जीवितेन यत्र मे न च स्वामिचित्तं सुखितं न चाहं किमत्र प्राप्तकालमात्मानं
5 घातयिष्यामीति ॥ ततो रज्जुं गृहीत्वा अवरकं प्रविष्टा उद्वन्धनहेतोः ॥

अत्राक्षरे नास्ति किञ्चिद्बुद्धानां भगवतामज्ञातमदृष्टमविदितमविज्ञातम् । धर्मता
खलु बुद्धानां भगवतां मरुत्कारुणिकानां लोकानुग्रहप्रवृत्तानामेकारुणाणां शमथविपश्य-
नाविहारिणां त्रिदमथवस्तुकुशलानां चतुरोद्योतीर्णानां चतुर्हृदिपादचरणतलसुप्रतिष्ठि-
तानां पञ्चाङ्गविप्रहीणानां पञ्चगतिसमतिक्रान्तानां षडङ्गसमन्वागतानां षट्पारमिताप-
10 रिपूर्णानां सप्तबोध्यङ्गकुसुमाष्वानामष्टाङ्गमार्गदेशिकानां नवानुपूर्वसमापत्तिकुशलानां दश-
वलबलिनानां दशदिकसमापूर्णयशसां दशशतवशवर्तिप्रतिविशिष्टानां त्रींशत्रिंशद्विद्व-
सस्य बुद्धचक्षुषा लोके व्यवलोक्य ज्ञानदर्शनं प्रवर्तते । को हीयते को वर्धते कः कृच्छ्र-
प्राप्तः कः संकटप्राप्तः कः संवाधप्राप्तः कः कृच्छ्रसंकटसंवाधप्राप्तः को ऽपायनिम्नः को ऽपा-
यप्रवणः को ऽपायप्राग्भारः कमरुमपायाडुद्धृत्य स्वर्गं मोक्षे च प्रतिष्ठापयेयं कस्यानवरौ-
15 पितानि कुशलमूलान्यवरौपयेयं कस्यावरौपितानि परिपाचयेयं कस्य परिपक्वानि विमो-
चयेयम् । आह च ।

अप्येवातिक्रमेद्वेलां सागरो मकरालयः ।

न तु वैनेयवत्मानां बुद्धो वेलामतिक्रमेत् ॥

ततो भगवता जेतवनावस्थितेन कनकवर्णा प्रभा उत्सृष्टा यथा तद्दृक् सूर्यसकृत्क्षणे-

1) B ^{गो}नाच्चावनीतो; this has become in C नाच्चावनागीतो, in D नाच्चाव-
तीतो, in P नाचावनीतो.

2) MS त्रिरात्रेःत्रिर्दि०.

(1) वाचभासितमृद्या चोपसंक्रम्य तद्गलाडुद्वन्धनमवमुच्य दारिकां समाश्रासितवान् ॥ (2) पष्ठां स्थानानामाश्रयाद्भुतो लोके प्राडुर्भावः । तत्रागतस्य तत्रागतप्रवेदितस्य (3) धर्मविनयस्य मनु-
 प्यवस्य श्रार्यायतने (4) प्रत्याजातत्वस्येन्द्रियैरधिकलवस्य कुशलधर्मच्छन्दकस्य श्राश्रया-
 द्भुतो लोके प्राडुर्भावः ॥ ततो भगवता तस्या दारिकायास्तथाविधा धर्मदेशना कृता यां
 श्रुत्वा विंशतिशिखरसमुद्रतं सत्कायदृष्टिशैलं ज्ञानवज्रेण भिन्ना श्रोतापत्तिफलं सात्ता- 5
 त्कृतम् । ततो लब्धप्रसादाय भगवान्भक्तेन प्रतिपादितः पटेन चाच्छादितः । ततो दारि-
 काया श्रपगता श्रलक्ष्मीर्लक्ष्मीः (6) प्राडुर्भूता देवकन्येव (7) चावर्कमवभासमाना स्थिता । भग-
 वानपि प्रकान्तः ॥

ततो गोष्ठिकानां (8) वृद्धिरूपवन्ना । नूनमस्य भार्या परमदर्शनीया संवृता । स एष ईश्या-

1) Ex conject.; MS °सकृत्पौवाव°.

2) This passage which contains the enumeration of the six states, the combined manifestation of which may be called a miracle, bears a striking appearance to a scholion that has crept into the text. If so, the interpolation must be an old one, for the Tibetan fully agrees with the original Sanskrit. The paraphrast (Aṣokāvadāna) passes over this topic.

3) I am not sure, whether B has प्रवेदितस्य or प्रवदितस्य; D has the former reading, P the latter one, C प्रवादितस्य.

4) Ex conject.; MS प्रत्याजातेन्द्रियैः°. The Tibetan confirms the emendation. «The being born in the land of the Āryas» is thus expressed: འཇགས་པ་གཞན་པ་རྒྱུ་བ་དང་།, «the intactness of all the organs of sense» thus: རྣམ་པོ་ཚངས་པ་དང་།, where རྣམ་པོ་ is doubtless employed to render इन्द्रिय 'organ of sense'; cp. རྣམ་པོ་ 'witness' (apud Jäschke and Sarat). Feer (p. 299 n. 2) has misunderstood this passage.

5) Sandhi in MS, which spells here श्रोता°.

6) Visarga wanting in MS.

7) Ex conject., MS कन्येव श्रवर्कमव° (D °श्रवर्कं श्रव°).

8) MS गौष्ठिकानां. As Boehtlingk rightly states (PWK II, 185), gau-
 ṣṭhika, not goṣṭhika is the correct form of the word, cp. also Pāṇini, 4, 4, 43. But,

- प्रकृतिर्दण्डमुत्सृज्यते दातुं न च तां दर्शयितुमिच्छति । यन्नु व्ययेन विरुद्धैर्मयैः पापयित्वा
 ताडनादाय गृह्णन्स्य गत्वा भार्यां पश्येमेति ॥ ततस्ते⁽²⁾ घनघनेन विरुद्धमद्येन पानेन⁽³⁾ तीर्थं
 कृत्वा⁽¹⁾ ताडनपहृत्य गृहं गत्वा⁽⁴⁾ द्वारमवमुच्य दारिका दृष्टा । ततो दृष्ट्वा परं विस्मयमुपग-
 ताश्चित्तयति । स्थाने ऽसौ न दर्शयत्यस्माकमिति ॥ ततस्ते पुनरागत्य मद्यत्रशात्सुप्तमु-
 5 त्वाप्योचुः । लाभास्ते गङ्ग सुलब्धा यस्य ते दृवंविधा दर्शनीया दारिकेति ॥ ततो गङ्गो
 भूयस्या मात्रया दुःखी दुर्मनाः संवृत्तः । दण्डः⁽⁶⁾ स्वयं मया दत्तो ऽहं चावगीतो ज्ञात इति ॥
 ततो दुर्मनाः⁽⁷⁾ स्वगृहमागतः । द्वारमवमुच्य तां भार्यां दृष्ट्वान्वनदेवतामिव कुसुमितमध्ये
 ऽतीव विधात्रनानाम् । ततः पृच्छति भद्रे किमेतत् । किं कृतो ब्रूयविशेष इति ॥ ततस्तया
 यथावृत्तं स्वामिने समाख्यातम् । श्रुत्वा तेनापि भगवति श्रद्धा प्रतिलब्धा ॥
- 10 यावद्सौ दारिका क्रमेण भर्तारमनुज्ञाप्य भगवच्छासने प्रव्रजिता । तया युज्यमानया
 घटमानया व्यायच्छ्रमानया इमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारग-

save this one instance, MS has everywhere गोष्ठिक, likewise the Aṣokāv., and I suppose the author of Avadānaç. used this incorrect form. For an epigraphical instance of गोष्ठिक see S. Lévi, *Journal Asiat.*, 1904 Sept.-Oct., p. 230.

1) Ex conject.; MS ताडनादाय, and ताडनापहृत्य. *Tāḍa* must mean 'key', cp. *Divyāv.* 577, 21. 27 *tādaka* and PW, III, s. v. तालक 3) «Thürschloss». In Aṣokāv. ताड means 'lock' in this line, which is the paraphrase of *infra* l. 3 ताडनपहृत्य etc.:

ततस्ते गोष्ठिकास्तस्य गृह्णत्वा ताडनोचनं (f. 260 a 4).

2) Ex conject.; MS ततस्तेतं.

3) Ex conject.; MS क्षीणं (D क्षीनं). Cp. Aṣokāv., f. 260 a 3, तं गङ्गं भोजनैर्मयैः क्षीवं कृत्वात्यमोहयन्.

4) MS द्वारानवमुच्य.

5) Ex conject.; MS मद्यत्पात्सुप्त°.

6) Ex conject.; MS दण्डस्वमया (D दस्वमया, P दण्डस्व—). Cp. Aṣokāv. f. 260 a 7 दण्डं स्वयं मया दत्तमवगीतो (cod. क्षीतो) भवामि च.

7) Visarga wanting in MS.

8) Ex conject.; MS कुसुमिते मध्ये. I accept कुसुमित = 'flowerbrightness of spring', cp. PW, V, 1314 s. v.

तीः शतनपतनविकरणविध्वंसनधर्मतया पराकृत्य सर्वज्ञेशप्रह्लाणादर्हृत्वं साक्षात्कृतम् ।
 अर्हृती संवृता त्रैधातुकवीतरागा समलोष्टकाञ्चना आकाशपाणितलसमचित्ता वासीचन्द-
 नकल्पया विद्याविदारिताण्डकोशा⁽¹⁾ विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्ता भवलाभलोभसत्का[75 b]-
 रपरानुद्ध्या सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्या मान्याभिवाद्या⁽²⁾ संवृता ॥

भित्तवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । किं भदत्त गङ्गर्स्थया 5
 कर्म कृतं पेनाद्ये कुले ज्ञाता किं कर्म कृतं पेन विद्वपा संवृता प्रब्रह्म⁽³⁾ चार्हृत्वं साक्षात्कृ-
 तमिति ॥ भगवानाह । गङ्गर्स्थयैव भित्तवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचि-
 तानि लब्धसंभारणि परिणतप्रत्ययान्योघत्रत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । गङ्गर्स्थया
 कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भित्तवः कर्माणि कृतानि
 वाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते⁽⁴⁾ नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातात्रपि तूपात्तेश्वे⁽⁵⁾ 10
 स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीति ऽध्वनि वाराणस्यां नगर्गामन्यतमा श्रेष्ठिभार्या चण्डा
 रभसा कर्कशा । घसति बुद्धानामुत्पादे प्रत्येकबुद्धा लोक उत्पद्यन्ते हीनदीनानुकम्पकाः 15
 प्राक्तनशयनासनभक्ता एकदन्तिणीया लोकस्य । यावदन्यतरः प्रत्येकबुद्धस्तद्गृहं⁽⁶⁾ प्रविष्टो
 विद्वपः । स तया बद्ध परिभाष्य गृहान्निष्क्रासितः केनायं विद्वपो मम गृहे प्रवेशित

1) MS °कोशो.

2) D adds the wanting akṣara.

3) B प्रब्रह्म्या, P corr.

4) B नाब्धातौ, DP corr.

5) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

6) B °स्तगृहं, above त some significant mark has been deleted, probably the anusv., P °स्तेगृहं, D corr.

इति । ततः प्रत्येकबुद्धस्तस्यानुग्रहार्थं विततपत्न इव हंसरात्रौ गगणतलमभ्युद्गम्य वि-
चित्राणि <प्रातिकार्याणि> ⁽²⁾ विदर्शयितुमारब्धः । ततः श्रेष्ठिभार्यया त्रिप्रतीसारिताया * *
* * * ⁽³⁾ ॥ यावदसौ नमितः ⁽⁴⁾ पिण्डकेन <प्रतिपादितश्च> प्रणिधानं <च> कृतम् ⁽⁵⁾ । यन्मया
प्रत्येकबुद्धः परिभाषितो मा अस्य कर्मणो विपाकमनुभवेयमेवंविधानां च धर्माणां लागि-
5 नी स्यां प्रतिविशिष्टतरं <च> शास्तरमारामयेयमिति ॥

किं मन्यध्वे भिन्नवो यासौ श्रेष्ठिभार्या इयमसौ गङ्गरस्या । यदनया प्रत्येकबुद्धः

1) So MS. As to the irregular sandhi, cp. *supra*, I, 20 n. 6.

2) I have inserted the lost word conformably to the other occurrences of this commonplace, see f. i. *supra*, I, p. 122, 10. 136, 9. II, 4, 3 and Divy. 49, 19. Moreover Açokāv. (f. 262a 4) narrates this exploit of the Pratyekabuddha likewise: विचित्राणि प्रातिकार्याण्यदर्शयत्.

3) A few words have here been lost, which I denote by italicising their equivalent in Feer's translation (p. 300, 26): «Alors l'épouse du Çreṣṭhi éprouva du repentir, si bien que disant 'Pardonne!' elle lui offrit des aumônes.» Thus he rendered the Tibetan དེ་ནས་ཚོང་དོམ་ལྱི་ལྷོང་མ་འཕྱོད་པ་སྐྱེས་ནས་དེ་ལ་གཞེན་པས་གསོལ་དེ། But the paraphrast (Açokāv. f. 262a 4) develops the episode thus:

तानि सा प्रमदा दृष्ट्वा त्रिप्रतीसारिताशया ।
महसा साञ्जलिर्नत्वा प्रार्थयत्तं समादरात् ॥
तत्तन्मस्व महाभाग यन्मया प्रकृतं त्वपि ।
अन्तरस्व प्रसीदात्र पिण्डं दास्यामि ते गुरो ॥

The lines 2—4, in the last of which pronounce *otarasva*, contain the elaborated content of the missing portion of Avadānaç.

4) Visarga wanting in MS.

5) Cp. Açokāv., f. 262a 5, proximate to the passage quoted in n. 3.

तयेत्यभ्यर्थिते सो ऽपि प्रत्येकमुगतस्ततः ।
पन्नियच्च तत्राकाशाद्वतीर्यासने ऽविशत् ॥
तमासनसनासनेन दृष्ट्वा सा प्रमदा मुदा ।
अभ्यर्च्य अद्भया तस्मै पिण्डपातः (ms. त्र)नढीकयत् ॥

पिण्डकेन प्रतिपादितस्तस्य कर्मणो विपाकेनाद्ये रात्रुकले प्रत्यागता । यद्विद्वपाववादेन⁽²⁾
समुदाचर्य गृहान्निष्कासितस्तेन विद्वपा संवृता । भूयः काश्यपे भगवति प्रब्रजिता ग्रा-
सीत् । तत्रानया पठितं स्वाध्यापितं स्कन्धकौशलमायतनकौशलं प्रतीत्यसमुत्पादकौशलं
स्थानास्थानकौशलं कृतं ब्रह्मचर्यवासश्च परिपालितः । तेनेदानीमर्हत्त्वं साक्षात्कृतम् । इति
हि भित्तव एकाक्षकृष्णानां कर्मणामेकाक्षकृष्णो विपाक एकाक्षशुक्लानामेकाक्षशुक्लो व्य- 5
तिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भित्तव एकाक्षकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि
चैकाक्षशुक्लैर्व्येव कर्मस्वाभोगः कर्णीय इत्येवं वो भित्तवः शान्तितव्यम् ॥
इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन्⁽³⁾ ॥

1) B प्रतिपातितस्त°, D corr.

2) Cp. Aṣokāv., f. 262b 1, यद्विद्वपाववादेन यतिर्निष्कासितो मया.

3) After the conclusion of this avad., MS has this colophon: इत्यवदानशतके
ऽष्टम्युदानगाथा समाप्ता ॥ ८० ॥

नवनो वर्गः ।

(1) समुद्र इति ८१ ।

बुद्धो भगवान्स्तकृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजर्षो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 अष्टिभिस्सार्धवाहैर्देवैर्नागैर्यत्नैरसुरैर्गणैः किन्नैरर्महोरगैरिति देवनागयत्तासुरगण्डकि-
 5 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासनगु-
 नप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्घः आवस्त्यां विहरति जेतवने ऽनावपिण्ड-
 स्यारामे । आवस्त्यामन्यतमस्सार्धवाहस्तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम् । स तथा सार्ध
 क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतो बुद्धिरूपेणा वाव-
 दहं युवा तावद्धनसंचयं करोमि पश्चाद्ब्रह्मवस्त्रायां सुखं परिभोदये इति ॥ ततस्सार्धवाहः

1) The uddāna of the 9th varga, which precedes in MS, is somewhat dis-
 turbed; one title, that of avad. nr. 88 (कपिफण), is wanting and the metre is partly
 perverted. It runs thus: उद्दानं समुद्रः सुमनाश्चैत्र हिरण्यपाणिस्त्रिपिटेन च यसोमि-
 त्तोपपादौ च शोभितः [here five syllables are wanting, containing the name of
 Kapphina] । भद्रिको राष्ट्रपालश्च वर्गो भवति समुद्धितः ॥

(a) Read: हिरण्यस्त्रिपिटेन च, metri causa.

2) B परिस्काराणां, D corr.

3) MS परिचारयतः तस्य बुद्धिरु^०, but तस्य is here superfluous in conse-
 quence of the habit of Buddhists of filling up the groundwork of their tales with
 the same standing phrases which they insert at each fresh occurrence of the same
 situation.

4) Ex conject.; B तावद्ध^०(out of द)नसंचयं, the sign " signifies cancelling.
 Hence DP तावद्धं न संचयं करोमि, cp. Feer, p. 304 n.; C still worse corrupted.
 Cp. Kalpadrum āv. nr. 9 (f. 54b 7), which paraphrases this as follows:

यावद्युवा गृहे स्थित्वा न करोमि धनार्जनम् ।
 पश्चाद्बुद्धो भवेयं हि किं भोदये ऽहं सुखं तदा ॥

पञ्चवणिककृतपरिवारो⁽¹⁾ यानपात्रमादाय भार्यासहायो महासमुद्रमवतीर्णः ॥ यावत्स्य
 प्रजापतो घ्रापन्नसत्त्वा ज्ञाता । यावत्तत्रैव समुद्रमध्ये प्रसूता । दारको ज्ञातो⁽²⁾ ऽभिव्रपो दर्श-
 नीयः प्रासादिकः । तस्य ज्ञातौ ज्ञातिमहं कृत्वा नामधेयं व्यवस्थापितं यस्मात्समुद्रमध्ये
 ज्ञातस्तस्मात्समुद्र इति नाम⁽⁴⁾ ॥ यावत्सौ सार्यवाहूः स्वस्तित्तेनाभ्यां संसिद्धयानपात्रो
 महासमुद्रात्प्रत्यागतः ॥

5

यदा समु[76a]द्री दारको महान्संवृत्तस्तदा पित्रा सार्यवाहूत्वे प्रतिष्ठाप्य पञ्चव-
 णिककृतपरिवारो⁽¹⁾ महासमुद्रं⁽⁵⁾ संप्रेषितः । सो ऽनुपूर्वेण चञ्चूर्णमाणो ग्रामनगरनिगमराष्ट्र-
 राजधानीपट्टनान्यवलोकयन्समुद्रतीरमनुप्राप्तः ॥ स पञ्चभिः पुराणशतैर्वह्नं⁽⁸⁾ भूत्वा पञ्च
 पौरुषेयान्गृहीत्वा घ्राहार् नाविकं कैवर्तं कर्णधारं च त्रिरपि⁽¹⁰⁾ घण्टावघोषणं कृत्वा

1) MS °वणिककृत°.

2) Between परिवारः and यानपात्र° MS has four akṣaras, which are to be read सहासमुद्रं, it seems, the second being somewhat uncertain. Probably they are the corrupted remnant of a dittography, महासमुद्रम् follows immediately, and it would be far-fetched to suppose the adj. माहासमुद्रं is intended = 'a vessel to make a sea-journey, a sea-ship'.

3) MS ज्ञातः । अभि°.

4) Probably there is something lost here, the full sentence must be नामास्य भवत्विति or the like. From यस्मात् to नाम is written in B as a marginal addition.

5) Anusvāra wanting in MS.

6) B रोष्ट्र, DP corr.

7) Ex conject., according to the parallel passage, *supra*, I, p. 200, 4; MS °रा-
 जधानीषुपट्ट°.

8) Ex conject., cp. *supra*, I, p. 200, 5; MS कृत्वा. The same clerical error is found in the parallel passage in K (f. 59b 4).

9) MS °षेयागृहीत्वा.

10) Here the same applies, as is discussed *supra*, I, p. 200, n. 6. The insertion of त्रिरपि is suggested both by the parallel passage quoted and by Feer's translation 'après trois sonneries de cloches', cp. his p. 305 n. 1, where 'sauscrit'

महासमुद्रमवतीर्णः ॥ ततस्तेषां समुद्रमध्यगतानां कालिकावातेन तद्वहनमितश्चामुतश्च
परिधाम्यते । समुद्रश्च सार्ववाहस्तोर्धिकाभिप्रसन्नः । सोऽकालमृत्युभयभीतः पद् क्वास्तृना-
याचितुं⁽²⁾ प्रवृत्तः । तथापि तद्वहनं वायुना धाम्यते⁽³⁾ एव । यावदन्ये वणिजो देवतासहस्रा-
णयायाचितुं प्रवृत्ता आहुश्च⁽⁴⁾ ।

5

शिवरूपकुवेरो⁽⁵⁾ वायुर्गिर्महेन्द्रो

भुवि च तुविमघो खो विद्यदेवो महर्षि- ।

is to be read for 'tibétain'. On the other hand, घण्टावघोषणं which our text has here, should probably also be restored *supra*, I, p. 200, 6. — As to the five *pauruṣeyās* specified both in *avad.* nr. 36 and here, cp. also Beal's translation of *Fo-pan-hhiñ-tsi-kiñ* (Bunyu Nanjio's *Catalogue*, nr. 680) 'The Romantic Legend of Śākya Buddha' p. 332.

1) B सो, somewhat indistinctly. A sec. manus has put above it सा, which is, accordingly, the reading of DCP.

2) MS °पार्यायितुं.

3) Ex conject.; MS धाम्यते एव.

4) MS आह च.

The metrical portion that follows is a *mālinī*-strophe in an miserably damaged condition. It is the counterpart of the *apacchandāsika*-strophe in *Divy.* 41, 16 foll., which I have tried to emend in *W. Z.*, XVI, 109. In K's paraphrase the tempest, the perilous situation of the merchants, and the prayers of the crew to an immense number of deities are spun out at length, but our *mālinī* verses are passed over. I have ventured to restore the stanza, as best I could, by conjecture.

5) Ex conject.; MS °कुवेर.

6) Ex conject.; B भुविचतुविसद्योविद्य°, the first akṣara is somewhat indistinct, in C it has been copied तु, in D भु, in P त्र. That भुवि is right, appears from the Tibetan, where མ་ལོ་གཞན་ answers to it. The being invoked in *pāda b* is a *Nāga* according to the acceptance of the Tibetan translator who names this terrestrial deity ལྷ་. At all events, it is designated by some rhetorical periphrasis the exact meaning of which is not certain. Though *turimāgha* is Vedic, not classical, there are such strong indications for that epithet being used here to denote *Viṣvadeva* — in the *Veda* it is applied to *Indra* and the *Maruts* — that I have put it into the text. Nor would this be the only *Vedism* in *Buddhistic Sanskrit*.

नाविहारिणां त्रिदमयवस्तुकुशलानां चतुरोघोतीर्णानां चतुर्भुजिपादचरणतलमुप्रतिष्ठि-
तानां पञ्चाङ्गविप्रह्रीणानां पञ्चगतिमतिक्राप्तानां षडङ्गमन्त्रागतानां षट्पारमिताप-
रिपूर्णानां सप्तबोधयङ्गकुसुमाद्यानामष्टाङ्गमार्गदेशिकानां नवानुपूर्वसमापत्तिकुशलानां <द-
शबलबलिनानां> दशदिक्समापूर्णयशसां दशशतयशवर्तप्रतिविशिष्टानां⁽¹⁾ त्रौ रात्रेस्त्रिर्दिव-
5 सस्य बुद्धचतुषा लोकं व्यवलोक्य ज्ञानदर्शनं प्रवर्तते । को ह्यपते को वर्धते कः कृच्छ्र-
प्राप्तः कः संकटप्राप्तः कः संत्राधप्राप्तः कः कृच्छ्रसंकटमंत्राधप्राप्तः को ऽपयनिम्नः को ऽप-
यप्रवणः को ऽपयप्राग्भारः कम<रुम>पावादुद्धृत्य स्वर्गे मोक्षे च प्रतिष्ठापयेयं कस्यानव-
रोपितानि कुशलमूलान्यवरोपयेयं कस्यावरोपितानि परिपाचयेयं कस्य परिपक्वानि वि-
मोचयेयम् । ग्राहू च ।

10 अय्येवातिक्रमेद्वेलां सागरौ मकरालयः ।

न तु वैनेयवत्तानां बुद्धो वेलामतिक्रमेत् ॥

पावद्गवता जेतवनावस्थितेन सूर्यसदृक्षातिरकप्रभाः⁽³⁾ कनकवर्णा मरीचय उत्सृष्टा
वैस्ते⁽⁴⁾ वणित्रः समत्ताद्वभासिताः⁽⁵⁾ कल्पसदृक्षपरिभाविताश्चांशव उत्सृष्टा यैः प्रह्लादिताः
कालिकावातश्च प्रत्यागतः ॥

15 यावत्समुद्रः स्वस्तिक्षेमाभ्यां संसिद्धयानपात्रः प्रत्यागतस्तेनैव मरणसंवेगेन दान-
प्रदानानि दत्त्वा बन्धुजनं समाश्वास्य⁽⁷⁾ श्रमणब्राह्मणभृषणवनीपकान्संतर्प्य पञ्चत्रणिकक-

1) MS त्रिरात्रेस्त्रिर्दिव°.

2) P fills the gap.

3) Ex conject., cp. the parallel passage *supra*, I, p. 31, 8; MS °कप्रभकनक°, where भ is written between the lines (D °कप्रभःकनक°). For परिभाविताश्चांशव (l. 13) one would likewise expect °चिताश्च मैत्र्यंशव. Feer has indeed, «il lança aussi des rayons d'amour» (p. 306, 8).

4) MS वैस्तेर्वणित्रः.

5) B °भाषिताः, D corr. Cp. *supra*, I, 189, n. 8.

6) B कालिकवा°, D corr., cp. *supra*, p. 62, 1 and Divy. 41, 11. 42, 10. 229, 24.

7) MS ब्रह्मणब्राह्मण°.

तपरिवारो भगवच्छासने प्रव्रजितः ॥ तेन पुञ्जमानेन घटमानेन व्यापच्छमानेनेदेमेव पञ्च-
 गण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः शतनपतनविकरणविध्वंसनधर्म-
 तया पराहृत्य सर्वज्ञेशप्रह्लाणार्द्धह्रं सात्तात्कृतम् । अर्द्धसंवृतस्त्रिधातुकवीतरागः सम-
 लोष्टकाञ्चन आकाशपाणितलसमचितो वासीचन्द्रनवलपो विद्याविदारिताण्डकोशो वि-
 द्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्तो भवलाभलोभसत्कारपर्राडुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो 5
 ऽभिव्राद्यश्च संवृतः ।

भित्तवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । आश्चर्यं भर्तृ पद्मग-
 वता इमानि समुद्रप्रमुखानि पञ्च वणिक्कृतानि इष्टेन जीवितेनाच्छादितानि व्यसनात्प-
 रित्रातानि अत्यन्तनिष्ठे च⁽¹⁾ निर्वाणे प्रतिष्ठापितानीति ॥ भगवानाह । किमत्र भित्तव
 आश्चर्यं यदिदानीं मया विगतरागेण विगतद्वेषेण विगतमोहेन परिमुक्तेन जातित्रयाव्या- 10
 धिमरणशोकपरिदेवडुःखदौर्मनस्योपायासैः इमानि समुद्रप्रमुखानि पञ्च वणिक्कृतानि
 इष्टेन जीवितेनाच्छादितानि व्यसनात्परित्रातानि अत्यन्तनिष्ठे च निर्वाणे प्रतिष्ठापिता-
 नि । यत्तु⁽²⁾ नयार्तते ऽध्वनि सरागेण सद्देषेण समोहेनापरिमुक्तेन जातित्रयाव्याधिमरणशो-
 कपरिदेवडुःखदौर्मनस्योपायासैः इमे⁽³⁾ वणिजः परित्रातास्तच्छृणुत साधु च मुमुक्षु च मनसि
 कुरुत⁽⁴⁾ भाषि[76 b]ष्ये ॥ 15

भूतपूर्वं भित्तवो ऽर्तते ऽध्वन्यन्त्यतमस्मिन्समुद्रतोरे पञ्चाभिज्ञ ऋषिः प्रतिवसति
 कष्टतपा⁽⁴⁾ मूलफलाम्बुभक्तो ऽजिनवलकलवासी अग्निहोत्रकः । स च कारुणिको महात्मा
 धर्मकामः प्रज्ञावत्सलो व्यसनगतानां परित्राता ॥ यावद्वाराणस्यां पञ्च वणिक्कृतानि

1) Ex conject.; MS व्यसनार्थपरि°.

2) MS यत्तु.

3) Ex conject.; MS इदमेवंगिज्ञः, the sign ° refers to the akṣaras यानेव added at the bottom of the page. I take them for a false correction and think we have only to cancel the akṣ. दे, then all is right. Of B's copies C has इदमेयानेव-गिज्ञः, P इदमेयानेववगिज्ञः, D इदमेवगिज्ञः, overlooking the foot-correction.

4) Ex conject.; BC कष्टतपा, DP कष्टतपा.

- समुद्रमवतर्तुकामानि । तान्यनुपूर्वेण चञ्चूर्ममाणानि समुद्रतीरमनुप्राप्तानि । तमृषिं दृष्ट्वा
 प्रसादज्ञातानि पादयोर्निपत्य त्रिज्ञापयितुमारुढधानि । यद्यस्माकं भगवन्समुद्रमध्यगतानां
 किञ्चिद्यत्नमुत्पद्येत भगवता तावदेते परित्रातव्या इति । तेनाधिवासितमेवं भवत्विति ॥
 ततस्ते वणिग्नो रत्नान्यादाय जम्बुद्वीपाभिमुखाः संप्रस्थिताः । यावत्कालिकया रात्रस्या
 5 संत्रासितुमारुढाः । ततस्तेन ऋषिणा परित्राताः ॥ ततः संसिद्धयानपात्राः प्रत्यागता
 ऋषिसमीपमुपगम्योचुः । भो महर्षे घनेन दुष्करेण व्यवसायेन कारूपयभावाच्च⁽²⁾ किं प्रा-
 र्थयस इति ॥ तेनोक्तम् । अन्धे लोके ऽनायके बुद्धो भूयासमतीर्णानां सन्नानां तारयिता
 घमुक्तानां मोचयिता घनाश्चस्तानामाश्वासयिता घपरिनिर्वृतानां परिनिर्वापयितेति ॥
 तैरुक्तम् । यदा तं बुद्धो भवेस्तदास्मानपि समन्वाहरेथा इति ॥ ऋषिराह । एवमस्त्विति ॥
 10 किं मन्यध्वे भिन्नवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन ऋषिराप्सोदकं सः । ये ते
 वणिग्न इमे ते समुद्रप्रमुखास्तदाप्येते मया परित्राताः । भूयः काश्यपे भगवति प्रब्रजिता
 वभूवुः । तत्रैभिरिन्द्रियपरिपाकः कृतस्तेनेदानीमर्हत्त्वं सान्नात्कृतम् । इति हि भिन्नव
 एकाक्षकृष्णानां कर्मणामेकाक्षकृष्णो विपाक एकाक्षशुक्लानामेकाक्षशुक्लो व्यतिमिश्राणां
 व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिन्नव एकाक्षकृष्णानि कर्माण्ययास्य व्यतिमिश्राणि <च> एका-
 15 क्षशुक्लैष्वेव कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं वो भिन्नवः शिन्नितव्यम् ॥

इमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) Cp. *supra*, I, 95 n. 9.

2) Ex conject.; MS कारूपयभावाच्च (P °वार्थ).

3) B भूयानम°, D corr.

सुमना इति ८२ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठभिः सार्धवाहैर्दर्वैर्नागैर्धत्तैर्गुरुैर्गुरुैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागपत्तासुरगुरु-
 किन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चोवरपिण्डपातशयना-
 सनगानप्रत्ययभैषज्यपार्ष्काराणां सश्रावकसङ्घः श्रावस्त्यां विहरति जेतवने ऽनावपि- 5
 ण्डउदस्यारामे । श्रावस्त्यामन्यतमो गृहपतिराब्धो महाधनो महाभोगो विस्तीर्णविशाल-
 परिग्रहो वैश्रवणधनसमुद्दिता वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धा⁽¹⁾।तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम् ।
 स तथा सार्धं क्रोडति रमते परिचारयति । तस्य क्रोडतो रममाणस्य परिचारयतः पुत्राः
 प्रजायन्ते च धियन्ते च⁽¹⁾ ॥ तस्मिंश्च गृहे स्वविरा⁽²⁾ ऽनिरुद्धः कुलोपगतः । ततो गृहपतेरियं
 बुद्धिरूपत्वा । अयं स्वविरानिरुद्धो विपाकमकेशाख्यः । एतं तावदापाचिष्ये यदि मे 10
 पुत्रो जायते अस्य पश्चाच्छ्रमणं दास्यामीति ॥ ततो गृहपतिना स्वविरानिरुद्धो ऽत्तर्गृहे
 भक्तनोपनिमन्वितः । ततः पिण्डकेन प्रतिपाद्यापाचितः स्वविर यदि मे पुत्रो ज्ञातो ज्ञा-

1) MS मृपत्ते च. A similar misfortune see *supra*, I, p. 195, 6.

2) I assume that *kulopagata* means that Aniruddha was a constant visitor of the family to which our householder belonged. — P has here, too, स्वविरानि°, as is written in MS throughout in the sequel.

3) So MS. I have altered nothing, though the expression is extremely concise; *vipākamaheçākhyā* denotes one who has obtained high powers in consequence of the maturing of his Karma. Feer translates (p. 310, 1) «grandement renommé par les mérites qu'il a mûris» (३३३ ३३३ ३३३). In *Kalpadrūm*. nr. 18, the paraphrase of our *avadāna*, there is nothing found corresponding to विपाकः f. 145b 8 अनिरुद्धो मकेशाख्य आमुष्मान्भित्तुराययौ.

वति स्वविरस्य पश्चाच्छ्रमणं दास्यामीति ॥ स्वविरानिरुद्धेनोक्तेमेवमस्तु किं⁽¹⁾ तु स्मर्त-
व्या ते प्रतिज्ञेति ॥

यावदपरेण समयेन पत्न्या सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रमना-
णस्य परिचारयतः पत्नी आपन्नसत्त्वा संवृता । तस्याः कायात्सुरभिर्गन्धः⁽²⁾ प्रवाति । याव-
5 नवानां मासानामत्ययात्प्रसूता । दारको ज्ञातो अभिद्वपो दर्शनीयः प्राप्तादिको दिव्यसुम-
नःकञ्चिकया प्रावृतः⁽³⁾ । तस्य ज्ञातो ज्ञातिमहं कृत्वा सुमना इति नामधेयं व्यवस्थापितम् ।
ततः⁽⁴⁾ स्वविरानिरुद्धमत्तर्गुहे भक्तेनोपनिमह्य स दारको निर्यातितः । ततः स्वविरानि-
रुद्धेनास्मै काषायाणि दत्तानि आशीर्वादश्च⁽⁵⁾ दीर्घायुर्भवत्विति ॥

यदा सप्तवर्षी ज्ञातस्तदा मातापितृभ्यां स्वविराय दत्तः । ततः स्वविरानिरुद्धेन
10 ⁽⁶⁾ प्रत्राड्य मनसिकारो दत्तः । तेन पुण्यमानेन घटमानेन व्यायच्छ्रमानेने⁽⁷⁾ पञ्चगण्डकं संसा-
रचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः शतनपतनविकरणविध्वंसनधर्मतया पराकृत्य
सर्वक्लेशप्रहाणार्द्धह्वं सात्ताकृतम् । ⁽⁸⁾ घर्कन्संवृतस्त्रिधातुकवीतरागः [77a] समलोष्टकाच्चन
आकाशपाणितलसमचित्तो वासोचन्दनकल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्रति-
संवित्प्राप्तो भवलाभलोभसत्कारपरार्द्धुषः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभिवाद्यश्च

1) B कितु, DP corr.

2) MS सुरभिर्गन्धः.

3) Ex conject.; MS प्रावृतया. Feer, p. 310, 10 (cp. his notes 2 and 3) trans-
lates «couvert d'un duvet de sumanā divin». In the later reference to this miracle
(*infra*, p. 70, 3) we find somewhat different words दिव्यया च सुमनसां कञ्चुकया. There
all MSS have कञ्चुकया, here B has कञ्चिकया, DP कञ्चकया. The Tibetan rendering
of *kañcikā* or *kañcukā* is རྩལ་ལྷོ་ཏེ་.

4) B स्वविराणि°, D corr.

5) B आशीर्वाद°, D corr.

6) Ex conject.; MS प्रत्राड्या.

7) B °दमेवं, DP corr.

8) MS °कृतमर्हत्संवृ° (D °कृतमर्हत्संवृ°).

9) B °काषो, D corr.

संवृतः । स च तीक्ष्णोन्द्रियो यदा⁽¹⁾ पांसुकूलं प्रति संस्कारोति तदा एकैकास्मिन्⁽²⁾ सूचीप्रदेशे
 ग्रष्टौ त्रिमोक्षान् समापद्यते⁽³⁾ च व्युत्तिष्ठते च ॥

यावदपरेण समयेन⁽⁴⁾ स्वविरानिरुद्धेनोक्तो गच्छ पुत्रक नद्या अत्रिरवत्या उदकमा-
 नयेति । ततः मुग्नाः⁽⁵⁾ अमणोदेशो घटनादायात्रिरवतीभवतीर्णः । तत्र स्नात्वा उदकास्य
 घटं पूरयित्वा विहायसं प्रस्थितः⁽⁷⁾ । अग्रतो घटो गच्छति⁽⁸⁾ ततः मुग्नाः अमणोदेशः ॥ तस्मिंश्च 5
 समये भगवान्प्रतिसंलपनाद्बुद्ध्याय चतसृणां वर्षदां धर्मं देशयति । तत्र भगवानायुष्मत्तं
 शारिपुत्रनामन्नयते । इमं पश्य शारिपुत्र अमणोदेशमागच्छत्तमुदकस्य घटं पूरयित्वा स्मृ-
 तिमत्तं सुसमाहितेन्द्रियम् ।

⁽⁹⁾ क्त्वा रागं च द्वेषं च अभिध्यां च विरागयन् ।

संधारयन्निमं देहं शोभते उदकारकः ॥

10

1) MS यान्मु° (D यात्सु°).

2) MS शूची°.

3) Ex conject.; MS समापद्यतेवव्युत्तिष्ठते च. I do not agree with Feer's translation (p. 310, 25) «il atteignait les huit délivrances et s'élevait (jusqu'à elles)». The meaning of the phrase is this: «with each stitch of the needle, he at once attained by meditation the 8 *vimokṣās* and from that meditation came back to his sewing». For the *vimokṣās* see Dharmasaṃgraha LIX.

4) B स्वविराणि°, D corr.

5) B अमणो° throughout, and likewise its copies, only D has अमणो° except the first time.

6) Ex conject.; B °वतीर्षस्तस्नात्वा, hence P °र्षस्तस्नात्वा, D °र्षस्तस्नात्वा. Cp. K., f. 150a 6 तत्र नद्यां स्वयं स्नात्वा पूरयित्वाम्बुना घटं.

7) I have followed D's correction, B प्रतिस्थः. It might also be thought of प्रतस्थे.

8) MS ततो.

9) K., f. 150a 8, keeps in its paraphrase this śloka with but a few slight variations :

क्त्वा रणं च रागं च अभिधां (sic) च विरागयन् ।

संधारयन्निमं देशं (sic) शोभते जलकारकः ॥

From this I have supplied the first syllable in the second line of our text, which

पदा भगवता सुमनाः श्रमणोद्देशो भिन्नसङ्घस्य पुरस्तात्स्तुतः प्रशस्तश्च तदा
 भिन्नूणां संदेहो जातः । कानि भद्रेण सुमनसा कर्माणि कृतान्युपचितानि पेनाभिव्रपो दर्श-
 नीयः प्रासादिको दिव्यया च सुमनसां कञ्चुकया प्रावृतो जातस्तोद्देशोऽन्विष्यो⁽²⁾ ऽर्हत्त्वं च प्रा-
 त्तमिति⁽³⁾ ॥ सुमनसैव भिन्नवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि
 5 परिणतप्रत्ययान्योघवत्प्रत्युपास्वितान्यवश्यंभावीनि । सुमनसा तानि कर्माणि कृतान्युप-
 चितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भिन्नवः कर्माणि कृतान्युपचितानि वाह्ये पृथिवी-
 धातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ⁽⁴⁾ न तेजोधातौ न वायुधातावपि⁽⁵⁾ तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वापत्तेषु
 कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

10 सामग्रीं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भिन्नवो ऽतीते ऽध्वानि एकनवते कल्पे विपश्यन्त्यां⁽⁶⁾ नाम सम्यक्संबुद्धो लोक
 उदादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां
 बुद्धो भगवान् । स बन्धुमतीं राजधानीमुपनिश्रित्य⁽⁷⁾ विहृति ॥ पावदन्यतमः सार्धवाह-

is missing in MS. In B अभिध्यां was not written at the outset, but अभिध्यां; now the
 last akṣara has been blotted out and a sign put above it that refers to the marginal
 correction द्यां. Yet C and P have द्यां, D alone has द्यां. *Abhidhyā* is a synonym
 of *lobha*, cp. *Buddhacarita* II, 44, *Mhv.* III, 52, 7 and *abhidhyānu* *Divy.*, 301, 24.
 Again, the Tibetan translation points not to the reading अभिध्यां, but to अविध्यां,
 see Feer, p. 311, n. 3, whether the translator used bad manuscripts or, what is
 more likely, did not understand the word *abhidhyā*.

1) Ex conject.; MS सुमनस्यांकञ्चुकया, cp. *supra*, p. 68 n. 3.

2) MS °द्वेषोऽन्विष्यार्ह° K., f. 150b 4, adds this question, why he वाह्ये प्रव-
 र्जितो भूत्वा सात्तदार्हन्भवत्यपि.

3) In the following भगवानाह । the regular introduction of this common-
 place seems to have been wanting in the mss. of the Tibetan translator, too.

4) B °व्याधौ, DP corr.

5) Cp. *supra*, I, p. 74, n. 9.

6) Cp. *supra*, I, p. 137 n. 7.

7) MS °निसृत्य.

स्तस्य तरूणावस्थायां प्रब्रज्याचित्तमुत्पन्नम् । तेन न शक्तितं प्रब्रजितुम् । यदा वृद्धो भूत-
 स्तदा तस्य विप्रतिमारो ज्ञातो न मे शोभनं कृतं यदहं भगवच्छासने न प्रब्रजित इति ।
 ततस्तेन केशनखस्तूपे सुमनःपुष्पारोपणं कृतं विपश्यी च सम्यक्संबुद्धः सञ्चावकासङ्गः पि-
 ण्डकेन प्रतिपादितः । ⁽²⁾ ततस्तेन पादयोर्निपत्य प्रणिधानं कृतम् । घनेनाहं कुशलमूलेन
 चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन चानागतान्मम्यक्संबुद्धानारागयेयं ⁽³⁾ ⁽⁴⁾ यस्य च शासने प्रब्रजेयं 5
 तत्र दक्षरावस्थापामार्यधर्मानधिगच्छेयमिति ॥ भूयः काश्यपे भगवति प्रब्रजितो बभूव ।
 तत्रानेन दश वर्षसहस्राणि ब्रह्मचर्यायासः परिपालितः । तेनेदानीमर्हसं सान्नात्कृतम् ।
 इति हि भिन्नव एकात्तकृष्णानां कर्मणामेकात्तकृष्णो विपाक एकात्तशुक्लानामेकात्तशुक्लो
 व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिन्नव एकात्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमि-
 श्राणि चैकात्तशुक्लेष्वेव ⁽⁵⁾ कर्मस्वाभोगः कर्णीय इत्येवं वो भिन्नवः शिन्नितव्यम् ॥ 10

इदमत्रोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) Ex conject., cp. my *Sanskrit Syntax* § 387 R.; MS शक्तितं or शक्तितं.

2) I have filled up the small gap by conjecture; Feer, p. 312, 4 «après quoi, il tomba à ses pieds», K., f. 151 b 1 ततश्च भगवत्पादौ नत्वा प्रणिद्धे तया.

3) The Tibetan translator must have read आरागयेयं न च विरागयेयं, cp. *supra*, p. 30, 5. 40, 4.

4) Ex conject.; MS तस्य. My correction is one of more possibilities; येषां or यत्र would do also.

5) B °केष्वेव, DP corr.

द्विराग्यपाणिरिति ८३ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राज्ञो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रे-
ष्ठिभिः सार्धवाह्निर्देवैर्नागैर्यक्षैर्सुरैर्गणैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागवत्तासुरगण्डकि-
न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चोवरपिण्डपातशयनासनगू-
5 नप्रत्यभैषड्यपरिष्काराणां⁽¹⁾ सञ्चावकसङ्घः श्रावस्त्यां विहरति जेतवने ज्जाघपिण्ड-
स्याराने । श्रावस्त्यानन्यतमो गृहपतिर्⁽²⁾ षो महाधनो महाभोगो विस्तीर्णविशालपरि-
ग्रहो वैश्रवणधनसमुद्भितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी । [77 b]⁽³⁾ न चास्य पुत्रो न डुह्तिता । स
करे कपोलं दत्त्वा चित्तापरो व्यवस्थितः⁽⁴⁾ । अनेकधनसमुद्भितं मे गृहं न मे पुत्रो न डुह्तिता ।
ननात्ययात्सर्वस्वापतेपमपुत्र⁽⁶⁾कामिति कृत्वा राजविधेयं भविष्यतीति । स अनपणात्क्षण-
10 सुद्वत्संवन्धिवान्धवैरुच्यते देवताराधनं कुरुष्वेति ॥ अस्ति चैष लोके प्रवादो यदायाच-
नहेतोः पुत्रा ज्ञायन्ते डुहितरश्चेति । तच्च नैवम् । यद्येवमभविष्यदेकैकस्य पुत्रसकृन्नभ-
विष्यत्तद्यथा राज्ञश्चक्रवर्तिनः । अपि तु त्रयाणां स्थानानां संमुखीभावात्पुत्रा ज्ञायन्ते
डुहितरश्च । कतमेषां त्रयाणाम् । मातापितरौ रक्तौ भवतः संनिपतितौ माता कल्या
भवति ऋतुमती गन्धर्वश्च प्रत्युपस्थितो भवति । एतेषां त्रयाणां स्थानानां संमुखीभावा-

1) B परिस्का°, DP corr.

2) MS गृहपति आ°.

3) MS ते[77 b]न चास्य, as if तेन introduced the standing phrase commemorative of the householder's marriage etc. But this passage is wanting here, as appears not only from the Tibetan, but also from the periphrase in Ratnāv., nr. 10 (f. 81 b 1).

4) B °स्थित अ° and *infra*, l. 12 °वर्तिन अपि.

5) MS समुद्भितो (D °द्वितः).

6) MS °पतेपनापुत्रमिति.

त्पुत्रा ज्ञापते इहिरश्च ॥ स चैवमायाचनपरस्तिष्ठत्यन्यतमश्च सत्त्वो ऽन्यतमस्माद्देव-
 निकायाद्भ्युत्वा⁽¹⁾ तस्य प्रज्ञापत्याः कुन्तिमवक्रान्तः । पञ्चावेणिक्ता धर्मा एकत्ये परिउतज्ञा-
 तोये मातृग्रामे । कतमे पञ्च । रक्तं पुरुषं ज्ञानाति विरक्तं (पुरुषं) ज्ञानाति । कालं ज्ञानाति
 ऋतुं ज्ञानाति । गर्भमवक्रान्तं ज्ञानाति । यस्य सकाशाद्गर्भो ऽवक्रामति तं ज्ञानाति । दारकं
 ज्ञानाति दारिकां ज्ञानाति । सचेद्दारको भवति दन्तिणं कुन्तिं निश्चित्य⁽³⁾ तिष्ठति ॥ सा 5
 ग्रात्तमनाः स्वामिन ग्रारोचयति । दिष्ट्यार्थपुत्र वर्धते ग्रापन्नसत्त्वास्मि संवृत्ता यथा च मे
 दन्तिणं कुन्तिं निश्चित्य⁽³⁾ तिष्ठति नियतं दारको भविष्यतीति । सो ऽप्यात्तमनाः⁽⁵⁾ पूर्वकायम-
 त्युन्नमद्य दन्तिणं बालमभिप्रसार्य उदानमुदानयति । अद्येवाहं चिरकालाभिलषितं पुत्रमुखं
 पश्येयं ज्ञातो मे स्यान्नावजातः कृत्यानि मे कुर्वति भृतः प्रतिविभृषाद्वापाद्यं प्रतिपद्येत
 कुलवंशो मे चिरस्वितिकः स्याद्स्माकं चाप्यतीतकालगतानामल्पं वा प्रभूतं वा दानानि 10
 दत्त्वा पुण्यानि कृत्वास्माकं नाम्ना दन्तिणामादेह्यते । इदं तपोर्व्रतत्रोपपन्नयोगच्छतो-
 नुगच्छत्विति । ग्रापन्नसत्त्वां चैनां विदितोपरिप्रासादतलगतामयत्नितं⁽⁹⁾ धारयति शीते
 शीतोपकरणैरुष्णे उष्णोपकरणैर्वैद्यप्रसन्नैराहारैर्नातितिकैर्नात्यसन्नैर्नातिलवणैर्नातिम-
 धुरैर्नातिकटुकैर्नातिकषायैस्तिक्त⁽¹¹⁾ल्लवणामधुरकटुककषायविवर्जितैराहारैर्कार्दार्यहार-

1) Ex conject., cp. *supra*, I, p. 14 n. 4, p. 196, 6; MS तस्याः.

2) MS °र्भामवक्रामति.

3) MS निमित्त्य.

4) Visarga wanting in MS.

5) MS °त्तमनापूर्वका°.

6) MS °भृषादाया°.

7) MS चात्यतीत°.

8) B देह्येते, D corr.

9) Anusvāra wanting in MS.

10) MS °रुष्णो.

11) In MS this is wholly corrupt; MS has °कषायैर्नात्यल्लवण°. After तिक्त had disappeared by the depravation of the text, some copyist must have inserted that word between कटुक and कषाय where it has its place in MS.

विभूषितगात्रीमत्सरसमिव नन्दनवनविचारिणीं मञ्जान्मञ्जं पीठात्पीठमनत्रतरत्तीमधरौ⁽¹⁾
भूमिम् । न चास्याः किञ्चिदमनोऽज्ञशब्दश्रवणं यावदेव गर्भस्य परिपाकाय ॥

साष्टानां वा <नवानां वा> मासानामत्ययात्प्रमूता । दारको ज्ञातो⁽²⁾ ऽभिद्वयो दर्शनीयः
प्रानादिकः सर्वाङ्गप्रत्यङ्गोपेतः पाणिद्वये चास्य लक्षणाकृतं कर्मविपाकनं दीनारह्यम् ।
5 यदा तदपनीतं भवति तदा ग्रन्थत्प्राडुर्भवति ॥ तस्य ज्ञातौ ज्ञातिमहं कृत्वा नामधेयं व्यव-
स्थाप्यते किं भवतु दारक⁽³⁾स्य नामेति । ज्ञातय ऊचुः । यस्मादस्य ज्ञातमात्रस्य पाणिद्वये
लक्षणाकृतं कर्मविपाकनं दीनारह्यं⁽⁴⁾ प्राडुर्भूतं तस्माद्भवतु दारकस्य हिरण्यपाणिरिति
नामेति ॥ हिरण्यपाणिर्दारको ऽष्टाभ्यो धात्रीभ्यो दत्तो⁽⁵⁾ द्वाभ्यामंसधात्रीभ्यां द्वाभ्यां लो-
रधात्रीभ्यां द्वाभ्यां मलधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्रीडनिकाभ्यां धात्रीभ्याम् । सो ऽष्टाभिर्धात्री-
10 भिरुनीयते⁽⁷⁾ वर्धते लोरेण दध्ना नवनीतेन सर्पिषा सर्पिमण्डेनान्वैश्रोतप्तोत्तप्तैरुपकरण-
विशेषैराशु वर्धते क्रुदस्वमिव पङ्कजम् ॥ स आहो भद्रः⁽⁸⁾ कल्याणाशय घात्मकितपरकित-
प्रतिपन्नः कारुणिको महत्तना धर्मकानः प्रजावत्सलः । स यदा वीथीमवतीर्णी भवति
तदा श्रमणब्राह्मणकृपणत्रनीपकान्दृष्ट्वा पाणिद्वयं प्रसारयति । ततो लक्षणाकृतस्य हि-
रण्यमुवर्षस्य राशिः प्राडुर्भवति येन तान्संतर्पयति । तस्य यशसा सर्वा आवस्ती
15 आयूर्णा ॥

यावद्विरण्यपाणिर्दारको ऽपरेण समयेन जेतवने निर्गतः । अथात्तौ ददर्श बुद्धं भग-

1) MS °रत्तीमवराभूमिं. Cp. *supra*, I, 197, 7. A variant is *adharimām bhū-*
mim, as is found *supra*, I, 15, 6 and *Divy.* 99, 15.

2) MS ज्ञात अभि°.

3) D fills up the gap.

4) B प्राडुभू°, DP corr.

5) MS दत्ता.

6) MS द्वाभ्यामत्स°, as usual.

7) Ex conject.; MS वर्द्धते.

8) B भद्रक°, D corr.

वत्तं द्वात्रिंशता मक्षापुरुषलक्ष्णैः समलङ्कृतमशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं व्यानप्र-
 भा[78a]लङ्कृतं सूर्यसहस्रातिरेकप्रभं ब्रह्मममित्र रत्नपर्वतं समस्ततो भद्रकं सहदर्शनाच्चानेन
 भगवतो ऽतिके चित्तं प्रसादितं प्रसादज्ञातश्च भगवतः पादाभिवन्दनं कृत्वा पुरस्तान्निपषो
 धर्मश्रवणाय । ततो ऽस्य भगवता धर्मो देशितः ॥ स आपुष्पमत्तमानन्दमिदमवोचत् । इच्छा-
 म्यहमाचार्यं भगवतः सश्चावकसङ्घस्य भक्तं कर्तुमिति । ⁽¹⁾स्थविरानन्देनोक्तो वत्स कार्पापणैः 5
 प्रयोजनमिति । ततो हिरण्यपाणिना बुद्धप्रमुखस्य भिन्नुसङ्घस्य पुरस्तात्स्वत्वा पाणिद्वयं
 प्रसार्य हिरण्यमुवर्णास्य मक्षान्नाशिः ⁽²⁾स्थापितो यं दृष्ट्वा सङ्घस्यविरो ऽन्ये च भिन्नवः स्व-
 विरानन्दश्च परं विस्मयमापन्नाः ॥ ततो हिरण्यपाणिर्दारको बुद्धप्रमुखं भिन्नुसङ्घं भोज-
 यित्वा भगवतः पुरस्तान्निपषो धर्मश्रवणाय । तस्य भगवता आशयानुशयं धातुं प्रकृतिं च
 ज्ञात्वा तादृशी चतुरार्यसत्यसंप्रतिवेधिकी धर्मदेशना कृता यां श्रुत्वा हिरण्यपाणिदा- 10
 र्केण विंशतिशिवरसमुद्गतं मत्कायदृष्टिशैलं ज्ञानवज्रेण भित्वा ⁽³⁾स्रोतापत्तिकलं सात्ता-
 त्कृतम् । दृष्टसत्यो ⁽⁴⁾ज्ञातोनां ⁽⁵⁾भागसंविभागं कृत्वा ⁽⁶⁾श्रमणब्राह्मणकृपणवनोपकान्संतप्यं
 मातापितरावनुज्ञाप्य भगवच्छासने प्रव्रजितः ॥ तेन युज्यमानेन घटमानेन व्यापच्छमानेने-
 दमेवं ⁽⁷⁾पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतोः शतनपतनविकारण-
 विध्वंसनधर्मतया पराकृत्य सर्वक्लेशप्रहाणार्हत्वं सात्तात्कृतम् । अर्हसंवृतस्त्रैधातुकवी- 15
 तरागः समलोष्टकाञ्चन आकाशपाणितलसमचित्तो वासीचन्दनकल्पो विद्याविदारिता-
 ण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्तो भवलाभलोभ⁽⁸⁾मत्कारपराङ्मुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवा-
 नां पूज्यो मान्यो ऽभिव्राह्मश्च संवृतः ।

1) B स्थविरौ°, D corr.

2) I have adopted the correction of D. B has स्थापयितो.

3) MS स्रोताप°.

4) B भोग°, P corr.

5) B श्रवण, P corr.

6) BC पनीपकान्सं°. Cp. *supra*, p. 37 n. 1.

7) MS °दमेवं.

8) DP add the missing syllables.

भित्तवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धे भगवन्ते पप्रच्छुः । कानि भद्रं हिरण्य-
पाणिना कर्माणि कृतानि येनास्य पाणिहये लक्षणाकृतं दीनारद्वयं ज्ञातं प्रब्रह्म चार्द्धं
सान्नातकृतमिति ॥ भगवानाह । हिरण्यपाणिनैव भित्तवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि
कृतान्युपचितानि लब्धसंभारिणा परिणतप्रत्ययान्योषवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि ।
5 हिरण्यपाणिना कर्माणि कृतान्युपांचतानि कोऽन्यः प्रत्यनुभविष्यतीति । न भित्तवः कर्मा-
णि कृतान्युपचितानि वाक्चे पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधाता-
वपि⁽¹⁾ तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वावतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्राणशक्तिं कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि⁽²⁾

सामग्र्यो प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

10 भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीते ऽध्वन्यस्मिन्नेव भद्रके कल्पे विंशतिवर्षसकृन्नापुपि प्रज्ञायां
काश्यपो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उद्पादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः
पुरुषद्वयसाराधिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । स वाराणसीं नगरमुपनिश्चित्य⁽³⁾
विहरति ऋषिपतने मृगदावे । अथ काश्यपः सम्यक्संबुद्धः सकलं बुद्धकार्यं कृत्वा
द्विगमिर्निरूपप्रधिशेषे निर्वाणधातौ परिनिर्वातः । तस्य राज्ञा कृत्वा⁽⁴⁾ शरीरे शरीरपूजां
15 कृत्वा समस्तयोत्रनश्चरुं⁽⁵⁾ त्वमय स्तूपः प्रतिष्ठापितः क्रोशमुच्चलेन । तत्र च स्तूपमहे वर्तमाने
चूतकरेण⁽⁶⁾ दीनारद्वयं तस्मिन्स्तूपे यष्ट्यां समारोपितम् । ततः पादयोर्निपत्य प्रणिधानं
कृतवान् । यत्र यत्र ज्ञापयेत्⁽⁷⁾ तत्र तत्र हस्तगतेनैव सुवर्णनेति ॥

1) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

2) MS कर्माणिकल्पशतैरपि, the former अपि having been omitted, cp. *supra*, I, p. 74 n. 13.

3) MS °निश्चित्य.

4) कृत्वा in P (see Feer, p. 316, n. 1) is due to a mistake of the copyist, MS has कृत्वा (sic).

5) MS चतुर°.

6) MS द्युत° — According to Ratnāv., he made this offering to the *yaṣṭi*, when it was erected.

7) MS ज्ञापयेत्.

भगवानाह । किं मन्यध्वे भित्तवो यो ऽतौ तेन कालेन तेन समयेन ⁽¹⁾ द्यूतकरा आसी-
 द्यं स हिरण्यपाणिः । यदनेन स्तूपे दीनारद्वयं समारोपितं तेनास्यैवंविधो विशेषः
 संवृतः । यत्प्रणिधानं कृतं तेनेदानोमर्कह्वं साक्षात्कृतम् । इति हि भित्तव एका-
 त्तकृष्णानां कर्मणामेकात्तकृष्णो विपाक एकात्तशुक्लानामेकात्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्य-
 तिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भित्तव एकात्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकात्तशुक्ले- 5
 ष्वेव कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं वो भित्तवः शिञ्जितव्यम् ॥

इदमत्रोचद्भगवानात्तमनसस्ते भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) MS द्यूत°.

2) B कर्मणामका°, CDP corr.

त्रिपिट इति ८४ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः [78b] पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्वत्रिकैर्देवैर्नगिर्पत्तैरसुरैर्गर्गुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयत्तासुरगर्गुडकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासनगु-
 5 नप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सञ्चावकमङ्गः आवस्त्यां विहरति जेतवने ऽनाद्यपिण्ड-
 स्थारमे । तेन खलु समयेन आवस्त्यां राजा प्रसेनजित्कौशलो⁽¹⁾ राज्यं कारयति ऋद्धं च
 स्फीतं च ज्ञेयं चाकीर्णवज्जिनमनुष्यं च प्रशाक्तकलिकलकृडिम्बडमरं⁽²⁾ तस्करोगापगतं
 शालीनुगोमहिषीसंपन्नं प्रियमिवैकपुत्रकं राज्यं पालयति । यावद्दसौ देव्या सह क्रोडति
 रमते परिचारयति । तस्य क्रोडतो रममाणस्य परिचारयतः पत्नी घापन्नसत्त्वा संवृत्ता ।
 10 साष्टानां वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रमृता । दारको ज्ञातः काषायवस्त्रं प्रावृत्य अम-
 णवेषधारी ज्ञातिस्मरश्च । स ज्ञातमात्रः पृच्छति किं भगवानिद्वैव आवस्त्यां शारिपुत्र-
 मौद्गल्यायनकाश्यपानन्दप्रभृतयो वा महाआवका इति । ततो ऽस्य माता विस्मयकृष्यपूर्णा
 कथयति । पुत्रक भगवानिद्वैव आवस्त्यां महाआवकाश्चेति ॥ यावद्देपो ऽर्धो राज्ञः प्रसेन-
 जितो निवेदितः । ⁽⁴⁾पुत्रस्ते ज्ञातः काषायवस्त्रं प्रावृत्य अमणवेषधारी ज्ञातिस्मरश्च । स
 15 भगवतो महाआवकाणां च प्रवृत्तिमन्वेपत इति ॥ ततो राज्ञा प्रसेनजिता तस्यानुग्रहार्थं
 भगवान्सञ्चावकमङ्गो भक्तनोपनिमल्लितः ॥ अथ भगवान्भिन्नुगणपरिवृता भिन्नुसङ्गपुर-

1) B °कौशलो, D corr.

2) B डिम्बतमरं, P corr.

3) MS °वेश°, and likewise in the sequel.

4) As to this necessary addition, which restores the purport, if not the very words lost in the tradition of manuscripts, cp. Feer's note on p. 318. The Tibetan has འོྲིན་ཀྱི་སྐུ་.

स्कृतो येन राज्ञः प्रसेनजितो भक्ताभिसारस्तेनोपसंक्रान्त उपसंक्रम्य पुरस्ताद्भित्तुसङ्घस्य
 प्रज्ञप्त एवासने निषण्णः । ततो राज्ञा प्रसेनजितकौशलः⁽¹⁾ पुत्रमुत्सङ्गे कृत्वा भगवतो दर्शयति ।
 अयं मे भगवन्पुत्रो ज्ञातमात्र एव भगवत्तं स्मरति मन्दाश्रावकाद्येति ॥ ततो भगवांस्तं
 कुमारमामन्त्रयते । शरोग्यं ते त्रिपिटेति ॥ स कथयति । वन्दे तथागतमर्हत्तं सम्यक्सं-
 बुद्धमिति ॥ ततो राज्ञा प्रसेनजितपरं विस्मयमापन्नः ॥

5

यदा सप्तवर्षा ज्ञातस्तदा भगवच्छासने प्रब्रजितस्तैरेव⁽²⁾ काषायैः प्रावृत्तः ॥ तेन
 युज्यमानेन घटमानेन व्यापच्छ्रमानेनेदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्व-
 संस्कारगतीः शतनपतनविकारणविध्वंसनधर्मतया पराकृत्य सर्वक्लेशप्रहाणार्हत्त्वं सा-
 न्नात्कृतम् । अर्हन्संवृतस्त्रिधातुक्रवोतरागः समलोष्टकाचन आकाशपाणितलसमचित्तो वा-
 सीचन्दनकल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्तो भवलाभलोभस- 10
 त्कारपराङ्मुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभिवाद्यच्च संवृतः ॥

भित्तवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । कानि भूत त्रिपिटेन
 कर्माणि कृतानि येन काषायवस्त्रप्रावृत्तो⁽³⁾ ज्ञातः श्रमणवेपधारो ज्ञातिस्मरः प्रब्रह्म चार्हत्त्वं
 सान्नात्कृतमिति ॥ भगवान्नाह । त्रिपिटैनैव भित्तवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्यु-
 पचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योघवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । त्रि- 15
 पिटेन कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भित्तवः कर्माणि कृता-
 न्युपचितानि वाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते⁽⁴⁾ नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि⁽⁵⁾ तूपा-
 तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

1) MS कौशलो पुत्र° (D कौ°).

2) P has here °तस्तैचकाषायैः (cp. Feer, p. 319 n. 1). The good reading in B and its other copies agrees with the Tibetan translation. Likewise, *infra* p. 80, 6, P alone has कृमिन (Feer, ll. n. 2), whereas the other MSS have कृकिनः.

3) B प्रावृत्तो, D corr.

4) B नाब्धातौ, DP corr.

5) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

सामग्र्यो प्राप्य कालं च फलति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भिन्नयो ऽतीते ऽध्वनि अस्मिन्नेव भद्रके कल्पे विंशतिवर्षसहस्रायुषि
 प्रजायां काश्यपो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि विद्याचरणसेपन्नः सुगतो लोकवि-
 5 दनुत्तरः पुरुषदम्यसारविः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । स वाराणसो नगरीमुप-
 निश्चित्य⁽¹⁾ विहरति ऋषिपतने मृगदाये ॥ यावद्भाज्ञः कृत्किणः पुत्र ऋषिपतनं गतः । श्रयासौ
 दर्श बुद्धं भगवत्तं द्वात्रिंशता मरुत्पुरुषलक्षणेः समलङ्कृतमशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजित-
 गात्रं व्यामप्रभालङ्कृतं [79a] सूर्यसहस्रातिरेकप्रभं जङ्गममिव रत्नपर्वतं समत्ततो भद्रकं सह-
 दर्शनाच्चास्य प्रसादो ज्ञातः । स प्रसादज्ञातो भगवतः पादाभिवन्दनं कृत्वा पुरस्तान्निषण्णो धर्म-
 10 श्रवणाय । तस्य भगवता श्राशयानुशयं धातुं प्रकृतिं च ज्ञात्वा तादृशी संसारवैराग्यिकी
 धर्मदेशना कृता यां श्रुत्वा संसारे दोषदर्शा निर्वाणे गुणदर्शा भूत्वा राजानं विज्ञापयामास ।
 अनुजानोहि मां तात भगवच्छासने प्रव्रजिष्यामीति ॥ राज्ञोवाच । न शक्यमेतन्मया कर्तुं
 यस्मात्ते युवराजाभिषेको नचिरेण भविष्यतीति ॥ कुमारः कथयति । अलं मे राज्येन वल्ल-
 दोषदुष्टधर्मसंपन्नेनावश्यमेवाहं भगवच्छासने प्रव्रजिष्यामीति ॥ स पित्रा नानुज्ञातः ।
 15 तेनैको भक्तच्छेदः कृतः । द्वौ त्रयो वा यावत्पुङ्गवच्छेदः कृताः ॥ ततो ऽस्य वपस्यकै राज्ञा
 विज्ञप्तः । देव⁽³⁾ अनुजानोहि कुमारं प्रव्रजितुं⁽⁴⁾ मा क्वैव कालं करिष्यतीति ॥ ततो राज्ञा
 पुत्रः⁽⁵⁾ प्रतिज्ञां कारितस्तावत्ते ऽस्माकं दर्शनं न देयं यावत्तवः पिटका अधीता इति ॥ याव-
 दसौ पितरमनुज्ञाप्य भगवच्छासने प्रव्रजितः ॥

1) MS °निसृत्य.

2) Ex conject., cp. *infra*, avad. nr. 90, B f. 85b; MS द्वेत्रयो वा (P द्व°).

3) B देवैरनुज्ञा°, the interlinear म is evidently a wrong correction of a sec. m., in the copies it has been put instead of अ.

4) Anusvāra wanting in MS.

5) B राज्ञाय प्रति°, the sign ° refers to the bottom of the page, where we find पुत्रा to be inserted here. Hence all the copies have राज्ञा पुत्राय प्रति°. But the corrector meant पुत्रा (an alteration of पुत्रः) should be put for य, not before य.

तेन युज्यमानेन घटमानेन व्यायच्छ्मानेन नचिरेण त्रयः पिटका ग्रधीताः।⁽¹⁾ पुक्तमु-
 क्तप्रतिभानी धार्मकविकः संवृतः ॥ तस्यैतद्भवत् । यन्नृहं पूर्विकां प्रतिज्ञां निर्यातयेय-
 मिति । स पितुः सकाशं गतः । स पृष्टश्च किं पुत्रास्ति किञ्चिद्धीतमिति ॥ तेनोक्तं त्रयः
 पिटका इति ॥ ततस्तेन पितुस्तादृशी धर्मदेशना कृता यां श्रुत्वा राजा घातमनाः⁽²⁾ संवृतः ।
 ततः प्रसादजातः कथयति । पुत्र केन ते प्रयोजनमिति ॥ तेनोक्तम् । इच्छाम्यहं भगवत्तं 5
 सभ्रावकसङ्घमुपनिमह्य पट्टिः परिष्कारैराच्छादितुमिति ॥ राजा कथयति । यथेष्टं
 कुरुष्व विस्तीर्णं राजकुलमिति ॥ ततस्त्रिपिटेन भगवान्विंशतिसहस्रपरिवारः प्रणोते-
 नादृरेण संतर्पित एकैकश्च भित्तुः पट्टिः परिष्कारैराच्छादितः ॥ ततः पादयोर्निरपत्य
 प्रणिधानं कृतम् । यन्नया इदानीं कृच्छ्रेण प्रन्नया प्रतिलब्धा तथागते च <स>भ्रावकसङ्घे
 काराः⁽²⁾ कृता घनेनाहं कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देवधर्मपरित्यागेन च यत्र यत्र ज्ञापये⁽³⁾ तत्र 10
 तत्र कापायवस्त्रप्रावृत एव⁽⁴⁾ ⁽⁵⁾ श्रमणवेपथारो ज्ञातिस्मरश्च स्यामिति ॥

1) Ex conject., cp. Divy. 329, 2 and 6. 493, 8 — in both places the two adjectives are accompanied by त्रिपिट as their samānādhikaraṇa —; MS पुक्तमुक्ता अभिलाषी धार्मकविकः. It is evident that अभिलाषी is badly corrupted; from the comparison with the places quoted from Divy., which likewise apply to monks and nuns thoroughly acquainted with the Tripiṭaka and able to expound the Law and to preach on its topics, the correction is very probable. That the third term must signify 'power of expounding' appears from its Tibetan equivalent ལྷ་བ' (preaching, expounding); the whole sentence is rendered thus: རིག་བ་དྲོ་བོའི་བ' ལྷ་བ'འོམ་སྟོན་བ་རྩུབ་ལོམ། Cp. also Childers, s. v., Kern, *Manual of Indian Buddhism*, p. 60, n. 2 and Cikṣāsamuccaya (ed. Bendall) 15, 13 foll., where from the Adhyāṣayasaṃcodanasūtra is quoted a passage illustrative of the meaning of *pratibhāna*.

The corresponding śloka in R (f. 201 a 3) runs as follows:

पुक्तमुक्तविधानज्ञः सर्वप्रास्त्रविशार्दः ।

त्रियानसमुपादेष्टा सद्धर्मकथिताभवत् ॥

kathitā is here carelessly put for *kathayitā*.

2) Visarga wanting in MS.

3) MS ज्ञापये. Cp. *supra*, p. 76, 17.

4) MS एव. 5) B श्रमण°, P corr.

भगवानाह । किं मन्यध्वे भित्तवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन कृत्रिणः पुत्रो
 ऽयं त्रिपिटः⁽¹⁾ । तेनैव हेतुना घाघे राजकुले पुत्रो जातो⁽²⁾ ऽभिज्ञपो दर्शनीयः प्राप्तादिको जा-
 तिस्मरश्च संवृतः । इति हि भित्तव एकात्तकृष्णानां कर्मणामेकात्तकृष्णो विपाक एका-
 त्तशुक्लानामेकात्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि⁽³⁾ भित्तव एकात्तकृष्णानि
 ४ कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकात्तशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं वो भित्तवः
 शिञ्जितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) The greater part of the arguments put forth in the identification seems to have been lost before the time when the text was translated into Tibetan. The Tibetan text closely agrees here with the transmitted original. The paraphrase of R supplies for that wanting portion this śloka: यद्नेन पुरा तत्र काश्यपशासने मुदा । कारा (sic) कृता प्रणवैत्र्यं प्रणिधानं कृतं तत्रा (f. 201 b 6).

2) So P. But in BCD °जात ग्रभिः.

3) B °श्रस्तस्तात्तर्हि, DP corr.

यशोमित्र इति ८५ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राज्ञो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठभिः सार्वत्रिकैर्देवैर्नगैर्क्षेत्रसुरैर्गुरुः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागपत्तासुरगुरुडकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासनगू- 5
 नप्रत्ययैष्यपरिष्काराणां सभ्रावकसङ्घः भ्रावस्त्यां विहरति ज्ञेयने ज्ञापिण्ड-
 स्यारामे । भ्रावस्त्यामन्यतमस्यैवाह ग्राह्यो महाधनो महाभोगो विस्तीर्णविशालप-
 रिग्रहो वैश्रवणधनसमुदितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धा । तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम् ।
 स तथा सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति ॥ तेन खलु समयेन दुर्भिक्षमभूत्कृच्छ्रम् । कात्ता-
 र्डुर्लम्भः⁽²⁾ पिण्डको याचनकेन । नैमित्तिकैश्च निर्दिष्टं देवो न वर्षिष्यतीति ॥ यावत्सा-
 र्ववाह्यपत्नो आपन्नसत्त्वा संवृता । साष्टानां वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता । दारको 10
 ज्ञातो ऽभिद्रूपो दर्शनीयः प्रासा[79b]दिकः सर्वोङ्गोपतः । यत्र च दिवसे दारको ज्ञातस्तत्रैव
 दिवसे ज्ञावृष्टिर्भगा । तस्य यशसा सर्वा⁽³⁾ भ्रावस्ती आपूरिता ॥ तस्य ज्ञातो ज्ञातिमहं
 कृत्वा नामधेयं व्यवस्थाप्यते किं भवतु दारकस्य नामिति । ज्ञातय ऊचुः । यस्माद्स्य
 समन्ताद्यशो चिसृतं⁽⁴⁾ तस्माद्भवतु दारकस्य यशोमित्र इति नामिति ॥ यशोमित्रो दारको⁽⁵⁾
 ऽष्टाभ्यो धात्रीभ्यो दत्तो द्वाभ्यां⁽⁶⁾ सधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्षीरधात्रीभ्यां द्वाभ्यां मलधात्रीभ्यां

1) B °मन्यत्तम°, DP corr.

2) Cp. PW, I, s. v. अतिदुर्लम्भ and Pāṇini VII, 1, 68 न सुदुर्भ्यां वेत्त्रलाभ्याम्. Patañjali, when discussing this sūtra, does not mention this case of *su* (or *dus*) + *labh* + the *kṛt khal*, if the whole word is employed as the latter member of a *tatpuruṣa*.

3) Ex conject.; MS सर्वभ्रा° (D सर्वभ्रा°).

4) MS चिसृतस्तस्मा°.

5) So D; B has दारकघष्टा°.

6) MS द्वाभ्यांमत्स°.

द्वाभ्यां क्रीडनिकाभ्यां धात्रीभ्याम् । सो ऽष्टाभिर्धात्रीभिरुत्तीयते ⁽¹⁾ वर्धते क्षीरेण दध्ना
नवनतिन सर्पिषा सर्पिमण्डनान्यैश्चोत्तप्तोत्तप्तैरूपभरणविशेषैराशु वर्धते द्रुदस्थमिव
पङ्कजम् ॥

यदा यशोमित्रो महान्संवृतस्तदा जेतवनं निर्गतः केनचिदेव करणीयेन । अथासौ
5 दर्श बुद्धं भगवत्तं द्वात्रिंशता मह्नापुरुषलक्षणैः समलङ्कृतमशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजि-
तगात्रं व्यामप्रभालङ्कृतं सूर्यसहस्रातिरेकप्रभं ब्रह्ममिव रत्नपर्वतं समततो भद्रकं सह-
दर्शनाच्चास्य प्रसादो जातः । प्रसादजातो भगवतः पादाभिवन्दनं कृत्वा पुरस्तात्त्रिण्णो
धर्मश्रवणाय । तस्य भगवता तादृशी संसारवैराग्यिकी धर्मदेशना कृता यां श्रुत्वा संसार-
दोषदर्शी निर्वाणगुणदर्शी भूत्वा मातापितरावनुज्ञाप्य भगवच्छ्लासने प्रव्रजितः । तेन युञ्ज-
10 मानेन घटमानेन व्यापच्छ्मानेनेदेमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्का-
रगतोः शतनपतनविकरणविध्वंसनधर्मतया पराहृत्य सर्वक्लेशप्रह्लाणादर्हृत्वं साक्षा-
त्कृतम् । अर्हन्संवृतस्त्रैधातुकवीतरागः समलोष्टकाञ्चन आकाशपाणितलसमचित्तो वा-
सोचन्दनकल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्रतिसंचित्प्राप्तो भवलाभलोभस-
त्कारपराङ्मुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभिव्याद्यश्च संवृतः । तस्य दंष्ट्राभ्या-
15 मष्टाङ्गोपेतं पानीयं प्रस्रवति येनास्य तृषा न बाधते । यदा निदाघकाले भिन्नवस्तृषार्ताः
पानकस्यार्थं ⁽²⁾ सङ्गमवतरन्ति तदाप्यसौ नावतरति ॥ ततो ऽस्य ⁽³⁾ मुप्रेमका भित्तवः पृच्छन्ति
केन हेतुना भवतस्तृषा न बाधत इति ॥ स कथयति । ⁽⁴⁾ मनैताभ्यां दंष्ट्राभ्यामष्टाङ्गोपेतं
पानीयं प्रस्रवति येन न मे तृषा बाधत इति ⁽⁵⁾ ॥

1) MS वर्द्धते, as usual.

2) Ex conject.; MS °कस्यार्थि.

3) Cp. Feer, p. 323 n. 5.

4) Ex conject.; B मनैताभ्यां, which has become variously corrupted in the three copies.

5) MS has after इति a superfluous akṣara हि.

भित्तवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं वुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । कानि भद्रं यशो-
मित्रेण कर्माणि कृतानि येनाभित्तवो दर्शनीयः प्रासादिकः दंष्ट्रात्तराच्चाष्टङ्गोपेतं पानीयं
प्रस्रवति प्रस्रव्य चार्हृत्तं सात्ताकृतमिति ॥ भगवानाह । यशोमित्रेणैव भित्तवः पूर्वम-
न्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योयवत्प्रत्युप-
स्थितान्यवश्यंभावीनि । यशोमित्रेण कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभवि- 5
ष्यति । न भित्तवः कर्माणि कृतान्युपचितानि वाञ्छे पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाध्यातौ न
तेजोधातौ न वायुधातावपि ⁽¹⁾तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतान्युपचितानि
विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

सामग्र्यो प्राप्य कालं च फलान्ति खलु देहिनाम् ॥

10

भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीते ऽध्वन्यस्मिन्नेव भद्रके कल्पे विंशतिवर्षसहस्रायुषि प्रजायां
काश्यपो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उद्पादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः
पुरुषदर्शयत्तार्थिः शास्ता देवमनुष्याणां वुद्धो भगवान् । ⁽²⁾स वाराणसीं नगरीमुपनि-
श्चित्य ⁽³⁾विहृति ऋषिपतने मृगदावे । यावदन्यतरः श्रेष्ठिपुत्रो ऽन्यतरस्य वृद्धभित्तोः
सकाशे प्रव्रजितः । सो ऽलसो नेच्छति ⁽⁴⁾समयाचारिकां चरितुम् । ततः सत्रह्यचारिभिः 15
स्यविरस्योपस्थायको दत्तः । स उपस्थायक्रमात्मानं मत्वा वृद्धतराणां भित्तूणां सकाशा-
दुपस्थानं स्वीकरोति । तस्याकुशलमू[80a]लान्यपर्यत्तानि ॥

यावदपरेण मनयेन ग्लान्यं पतितः । स्यविरिणास्य वैद्योपदेशाद्धृतं पानाय दत्तम् । ⁽⁵⁾स

1) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

2) D adds the missing pronoun.

3) MS °निसृत्य.

4) Ex conject.; MS समचारिकांचरत्तं (D °चरत्तं). Cp. Feer, p. 324, 2 «il. . . . n'avait aucune prévenance pour ceux avec qui il se trouvait».

5) Ex conject.; MS संरात्रौ.

रात्रौ तृया त्रामितः⁽¹⁾ स्वकं कमण्डलुकमुपगृह्य पानीयं पास्यामीति पश्यति निरुदकम् ।
 एवमार्योपाध्यायानाम् । यावत्साङ्घिकं पानीयमण्डपमवतीर्णः । तदपि निरुदकं पश्य-
 ति । यावन्नदीचारिकामवतीर्णः । सापि निरुदका संवृता ॥ स उद्धिमः स्वकानां⁽³⁾ सन्न-
 चारिणामुद्वेगनार्थं श्रद्धादेयस्य च गुरुत्वसंदर्शनार्थं । नदीचारिकायाः⁽⁵⁾ पोर वृत्तः । तत्र शाटकं
 5 वद्धा समभिवृढः स्वकर्माणि ममेत्यवेत्य कर्मप्रतिस्मरणवस्थितः ॥ यावद्धृतीये दिवसे
 प्रभातायां रजन्यामेतद्धृतात्तं सन्नचचारिणामारोचयति । ततो ऽस्य <स>न्नचचारिणः प्रेत-
 कर्णं⁽⁸⁾ श्रुवोद्धिमः इतश्चानुत्थारोचयितुमारब्धाः ॥ ततो ऽस्य उपाध्यायेन पानीयमुपना-

1) Ex conject.; MS तृयांत्रामितः (D °धामितः).

2) B स्वकं कंरुं, the sign refers to the bottom of the page, where मण्ड is written to be inserted before रू. As to र for ल, cp. *supra*, I, 53 n. 3, 55 n. 6, 69 n. 7; C कमण्डरुस्तमुप°, D कमण्डलुमुप°, P मण्डकरुंकमुप.

3) I have adopted the correction of D; B स्वन्नच्ला°.

4) On *śraddhādeya* cp. Divy. 336, 27. 571, 6 and *Śikṣāsāmuccaya* (ed. Bendall) 137, 17 foll.

5) MS नदीचारिकायाः, but cp. l. 3 and *infra*, avad. nr. 89, B f. 85 a.

6) I have followed P; B प्रतिशरणा°. I think *pratisarāṇa* is a would-be sanskritization of some pāli (or prākṛit) word *paṭisarāṇa* = skt. *pratismarāṇa*. It is possible, but less probable, that the transmitted form is a depravation of original प्रतिस्मरणा°. In Tibetan *karmapr.* has been translated thus: འཇིག་ལྷོ་རྒྱུ་ལྷོ་ལྷོ་
 འཇིག་།

7) Cp. *supra*, I, p. 29 n. 9. A few lines lower (p. 87, 4) *vṛttānta* is a masculine again.

8) If the reading is right, the meaning must be 'doing as a preta'. One might think of *pretakāraṇām* (torment of a preta, preta-torment). The Tibetan translation does not lead in that direction, it has ལྷོ་ལྷོ་རྒྱུ་ = «son cas» apud Feer, p. 324, 20. That, on the other hand, something like «preta-hood» or «preta-suffering» is meant and *pretakāraṇām* is accordingly to be considered as the true reading, may be inferred from its Chinese equivalent. Though the Chinese translation of the passage from यावद्धृतीये to पानीयमुपनामितम् — for which I am indebted to my friend Prof. De Groot — is, as usual, a very free rendering with modifications, it runs thus: «the other morning he told the matter to his chief, who after hearing his story, spoke: 'the suffering happened to you is somewhat similar to that of the Pretas; now take the water in my waterpot'».

मितम् । तदपि न पश्यति । तेनापि संविद्येन भगवतः काश्यपस्य निवेदितम् । भगवता काश्यपेनोक्तो गण्डोराकोद्यतामिति ॥ तत उपधिवारिकेण गण्डोराकोद्यिता । बुद्धप्रमुखो भिन्नसङ्घः संनिपतितः ॥

एष वृत्तात्तो वाराणस्यां नगर्यां समत्ततो विसृतः । ततो ज्ञेयानि प्राणिशतसहस्राणि संनिपतितानि ॥ यावदुपाध्यायेन वृद्धास्ते निपादयित्वा उदकपूर्णा कुण्डिका⁽³⁾ 5
दत्ता । वत्सैतत्पानीयं सङ्घे चारयेति ॥ स प्रत्यक्षफलदर्शा तेनैव संविद्येन बुद्धे भगवति श्रावकेषु च प्रसादमुत्पाद्य तीक्ष्णशयेन तदुदकं सङ्घे चारितवान् । ततो भगवता तस्यानुग्रहार्थं गजभुजसदृशं बाहुमभिप्रसार्य भीतानामाद्यासनकरेण <करेण> तदुदकं गृहीतं महाश्रावकैश्च न च क्षीयते । यावत्सर्वसङ्घे चारितं तदापि न क्षीयते ॥ तदत्यद्भुतं देवमनुष्यावर्जनकरं प्रातिहार्यं दृष्ट्वेनैकैः प्राणिशतसहस्रैः सत्यदर्शनं कृतम् । तस्यापि संताने कुशल- 10
मूलानि प्रतिसंस्कृतानि ॥ यदा तस्माद्भ्रान्त्याद्युत्थितस्तदा तेन बुद्धप्रमुखो भिन्नसङ्घः पानीयेनाल्पोत्सुकः कृतः । द्वादश वर्षसहस्राणि तेन सङ्घे पानीयं चारितम् । यावन्मरणकालसमये प्रणिधानं कृतवान् । अन्नोदकं कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन च यो

1) Ex conject.; MS गण्डोराकोद्यतामिति. Cp. Index s. v. *gaṇḍī*.

2) Cp. *vrddhānte* in the Index on Divy.

3) Ex conject.; MS कुण्डलिका. Cp. PWK, II, 73 s. v. कुण्डिका and Jtkm. 144, 10 समादाय त्रिदण्डकुण्डिकायां परिव्राजकभाण्डिकाम्. That the name *kuṇḍikā* may signify also big waterpots serving the wants of many, appears from Mahābhāṣya on Pāṇini 1, 4, 24 (ed. Kielhorn I, 327) with Kaiyaṭa's scholion, cp. Weber *Indische Studien*, XIII, 391. The Tibetan equivalent of this word is རྩུ་ལྷ་མོ་, according to Sarat = 'vase'.

4) Ex conject.; MS पानीयसंघेचारयति (P °यिति).

5) I have added the avagraha; for the meaning is 'his roots of unwholesomeness were taken back — vanished'. As to the expression 'his *santāna*', see De la Vallée Poussin, *La négation de l'âme in Journ. Asiat.*, Neuv. S. XX, p. 283 foll.

6) Ex conject.; MS तस्माद्भ्रान्त्या^६.

ऽसौ भगवता काश्यपेन उत्तरो नाम माणवो व्याकृतो भविष्यसि त्वं⁽¹⁾ मानववर्षशतायुषि
प्रज्ञायां शाक्यमुनिर्नाम तयागतो ऽर्हन्सम्यक्संबुद्धस्तमहामारुगयेयं मा विरागयेयं दंष्ट्रा-
त्तराञ्च मे ऽष्टाङ्गोपेतं पानीयं निर्गच्छेदिति ॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भिन्नवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन भित्तुरासीदयं
5 सः । यत्नेन⁽²⁾ षोडश⁽³⁾ वर्षतत्कृष्णाणि सङ्गे पानीयं चारितं प्रणिधानं च कृतं तेनेह व्रन्मनि
दंष्ट्रात्तराष्टाङ्गोपेतं पानीयं निर्गच्छति । तेनैव हेतुनार्हत्वं साक्षात्कृतम् । इति हि भिन्नव
एकात्तकृष्णानां कर्मणामेकात्तकृष्णो विपाक एकात्तशुक्लानामेकात्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां
व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिन्नव एकात्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकात्तशु-
क्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं वो भिन्नवः शिञ्जितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) B माणव°, D corr.

2) All MSS, P included, have this reading. Feer's note 4 on p. 325 of his translation contains an error in the fact.

3) B यत्तन, DP corr.

(1) श्रीपपाडुक इति ८६ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्यवाकैर्देवैर्नागैर्यत्तैरसुरैर्गर्हैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागपत्तासुरगर्ह-
 किन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चोत्तरपिण्डपातशयना-
 सनगानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां देवेषु त्रयस्त्रिंशेषु वर्षा उपगतः पाण्डुकम्बजशिलायां 5
 पारिजातस्य कोविदारस्य नातिहरे मातुर्ननिञ्चया धर्म देशवत्यन्येषां च देवानाम् । तेन
 खलु समयेनायुष्मान्महामौद्गल्यायनः श्रावस्त्यां वर्षा उपगतो जेतवने ऽनाद्यपिण्डदस्या-
 रामे । अथ चतस्रः पर्षदो येनायुष्मान्महामौद्गल्यायनस्तेनोपसंक्रात्ता महामौद्गल्यायनपादौ
 शिरसा वन्दित्वा एकाक्षे निषणाः । चतस्रः प[80b]र्षद् आयुष्मान्महामौद्गल्यायनो धर्मक्र-
 यया संदर्शयति «समादापयति» समुत्तेजयति संप्रहृषयति । अनेकपर्यायेण (3) धर्म्यया कथया 10
 संदर्श्य समादाप्य समुत्तेज्य संप्रहृष्य तूष्णीम् । अथ चतस्रः पर्षद् उत्थायासनादेकांसनुत्-
 रासङ्गं कृत्वा येनायुष्मान्महामौद्गल्यायनस्तेनाञ्जलिं (4) प्रणमट्यायुष्मत्तं महामौद्गल्यायनमि-
 दमवोचन् (6) (7) किञ्चित्ते भद्रं महामौद्गल्यायन श्रुतं कुत्र भगवानेतर्हि वर्षा उपगत इति ॥

1) The hero of this avad. is called throughout *upapāduko bhikṣuḥ* in the text of the tale, likewise in the *uddāna* of this *varga*, at least the name by which he is designated commences with *upa*, not *auṣa*. It is only in this title, that *aupapāduka* has been transmitted in MS. Cp. Divy. 533, 25. 627, 17 foll.

P has here द्वौप°, cp. Feer's note on p. 326 of his translation.

2) B वर्षा, D corr.

3) MS धर्मया.

4) B स्तेनाञ्जलिं, D corr.

5) When I wrote *supra*, p. 3, my note 6, I was mistaken. The expression *añjalim praṇamāyā* has nothing irregular or abnormal.

6) MS °वोचत्.

7) Ex conject.; MS किञ्चित्ते, cp. *supra*, I, p. 325, n. 2.

महामौद्गल्यायन आह । श्रुतं मे भवतो भगवान्देवेषु त्रयस्त्रिंशेषु ⁽¹⁾ वर्षा उपगतः पाण्डुक-
म्बलशिलायां पारिजातस्य कोविदारस्य नातिहरे मातुर्ननिद्या धर्मं देशयत्यन्धेषां च
देवानां त्रयस्त्रिंशानामिति ॥ अथ चतस्रः पर्षद् आयुष्मतो महामौद्गल्यायनस्य भाषितम-
भिनन्द्यानुमोद्य पादौ शिरसा वन्दितोत्थायासनेभ्यः प्रक्राताः ॥

- 5 अथ चतस्रः पर्षद्स्त्रयाणां वार्षिक्राणामत्ययाद्येनायुष्मान्महामौद्गल्यायनस्तेनोप-
संक्राताः । उपसंक्रम्यायुष्मतो महामौद्गल्यायनस्य पादौ शिरसा वन्दित्वा एकास्ते नि-
पणाः । चतस्रः पर्षद् आयुष्मान्महामौद्गल्यायनो ⁽²⁾ धर्म्या कथया संप्रदर्शयति समादापयति
समुत्तेजयति संप्रहर्षयति । अनेकपर्यायेण ⁽²⁾ धर्म्या कथया संदर्श्य समादाप्य समुत्तेज्य संप्र-
हर्ष्य तूष्णीम् । अथ चतस्रः पर्षद् उत्थायासनादेकांसमुत्तरासङ्गं कृत्वा येनायुष्मान्महामौ-
10 द्गल्यायनस्तेनाञ्जलिं प्रणमय्यायुष्मत्तं महामौद्गल्यायनमिदमवोचन् ⁽³⁾ । यत्खलु भद्रत्तमहा-
मौद्गल्यायनो ज्ञानायाश्चिरदृष्टो ऽस्माभिर्भगवान्परितृपिता ⁽⁵⁾ स्मो वयं भगवतो दर्शनेन इक्ष्मो
वयं भगवत्तं द्रष्टुम् । सचेद्भद्रत्तमहामौद्गल्यायनस्यागुरु साधु भद्रत्तमहामौद्गल्यायनो येन भग-
वांस्तेनोपसंक्रामेत् ⁽⁸⁾ । उपसंक्रम्यास्माकं वचनेन भगवतः पादौ शिरसा ⁽⁹⁾ वन्दस्वात्प्रात्राघतां
च पृच्छात्प्रातङ्कतां च लघूत्थानतां च यात्रां च बलं च सुखं चानवगतां च स्पर्शविहा-
15 रतां च ⁽¹⁰⁾ द्रवं च वद् । अम्बूद्वीपे भद्रत्तचतस्रः पर्षद् आकाङ्क्षन्ति भगवतो दर्शनमेवं चाहुः ।

1) B वर्षा, D corr.

2) MS धर्म्या.

3) MS °वोचत्.

4) Ex conject.; MS °मौद्गल्यायन ज्ञानायाश्चिर°.

5) MS °पितास्मो.

6) Cp. *supra*, I, 230, 1 and 9.

7) MS °यना (D °यन).

8) B °म्यात्माकं, DP corr.

9) Ex conject., cp. *supra*, I, 325, 13; MS वन्दत्वा° (D वन्दित्वा°).

10) I have added the omitted words from *infra*, p. 93, 16, cp. also *supra*, I, 326, 1.

नास्ति खलु भद्रं जम्बूद्वीपकानां मनुष्याणां तद्रूपं⁽¹⁾ ऋद्धिर्वा अनुभावो⁽²⁾ येन जम्बूद्वीपका
 मनुष्या देवास्त्रयस्त्रिंशानभिरोक्ष्युर्भगवत्तं दर्शनापोपसंक्रमणाय पर्युपासनाय । अस्ति खलु
 देवानां त्रयस्त्रिंशानां तद्रूपा ऋद्धिश्चानुभावश्च येन देवास्त्रयस्त्रिंशा जम्बूद्वीपमवतरेयुर्भगवत्तं
 दर्शनापोपसंक्रमणाय पर्युपासनाय । साधु भगवान्देवेभ्यस्त्रयस्त्रिंशेभ्यो जम्बूद्वीपमवतरेद-
 नुक्राम्यामुपादायेति ॥ अथिवासायत्यायुष्मान्महामौद्गल्यायनश्चतसृणां पर्यर्दां तूष्णीभावेन । 5
 अथ चतस्रः पर्यर्द् आयुष्मतो महामौद्गल्यायनस्य तूष्णीभावेनाधिवासनां विदित्वा आयु-
 ष्मतो महामौद्गल्यायनस्य पादौ शिरसा वन्दित्वोत्थायासनेभ्यः प्रक्राताः ॥

अथायुष्मान्महामौद्गल्यायनो⁽³⁾ ऽचिरप्रक्राताश्चतस्रः पर्यर्दो विदित्वा तद्रूपं समाधिं
 सनायन्नो यथा समाहिते चित्ते तद्यथा बलवान्पुरुषः⁽⁴⁾ संकुञ्चितं वा बाहुं प्रसारयेत्प्रसारितं
 वा संकुञ्चयेदेवमेवायुष्मान्महामौद्गल्यायनः श्रावस्त्यामत्तर्कितो देवेषु त्रयस्त्रिंशेषु प्रत्यष्टा- 10
 त्पाण्डुक्रम्बलाशिलायां पारिजातस्य कोविदारस्य नातिहरे ॥ तेन खलु समयेन भगवान-
 लेकशताया देवपर्यर्दो धर्मं देशयति । अद्रात्तोच्च महामौद्गल्यायनो भगवत्तमनेकशताया
 देवपर्यर्दः पुरस्तान्निपषां⁽⁵⁾ धर्मं देशयत्तं दृष्ट्वा च पुनः स्मितं प्राविरकार्षीत् । इहापि भगवा-
 नाकीर्णा⁽⁶⁾ विहृति तद्यथा जम्बूद्वीपे चतसृभिः पर्यर्दिरिति ॥ अथ भगवानायुष्मतो महा-
 मौद्गल्यायनस्य चेतसा चित्तमाज्ञायायुष्मत्तं महामौद्गल्यायनमिदमवोचत् । न खलु मौद्ग- 15

1) B तद्रूप ऋषिर्वा, D corr. As to the deprivation of ऋषि in ऋद्धि and in-
 versely cp. *supra*, p. 13 n. 8 and Feer, p. 149 n. 4.

2) D adds the particle lost in MS.

3) MS °यनश्चिर° (P °यश्चिर°).

4) MS संकुचितवांवाहुं प्रसारयेत्प्रसारितवांसंकुचये°.

5) B धर्म, D corr.

6) Ex conject.; MS भगवानातीर्णा. Cp. Feer's n. 1 on p. 328.

ल्यायन स्वैरत्वमे⁽¹⁾ अपि तु यदा मे एवं भवति आगच्छत्विति तदा आगच्छति । यदा मे
एवं भवति गच्छत्विति तदा गच्छति । इति मे चेतसा चित्तमाज्ञाय आगच्छति च गच्छति
[81a] च ॥

अथायुष्मान्महामौद्गल्यायनो येन भगवांस्तेनोपसंक्रान्तः⁽³⁾ । उपसंक्रम्य भगवतः पादौ
5 शिरसा वन्दित्वा एकाक्षे निषण्णः । <एकाक्षनिषण्णः⁽⁴⁾ आयुष्मान्मौद्गल्यायनः सर्वा देवपर्षद-
मत्रलोक्य भगवत्तमिदमवोचत् । विचित्रा व्रतेयं देवपर्षतसंनिषणा संनिपतिता । सत्यस्यां
देवपर्षदि देवता या बुद्धे ज्वेत्य⁽⁵⁾ प्रसादेन समन्वागताः⁽⁶⁾ कायस्य भेदादिहोपपन्नाः⁽⁷⁾ । सत्ति
धर्म सत्ति सङ्गे सत्ति⁽⁸⁾ आर्यक्रान्तिः शीलैः समन्वागताः कायस्य भेदादिहोपपन्नाः⁽⁶⁾ ॥ अथ भग-
वानायुष्मतो महामौद्गल्यायनस्य भाषितमनुवर्णयन्नायुष्मतं महामौद्गल्यायनमिदमवोचत् ।
10 एवमेतन्मौद्गल्यायन एवमेवमेतत् । विचित्रा व्रतेयं देवपर्षतसंनिषणा संनिपतिता⁽⁹⁾ । सत्य-
स्यां देवता या बुद्धे ज्वेत्य प्रसादेन समन्वागताः कायस्य भेदादिहोपपन्नाः । सत्ति धर्म
सत्ति सङ्गे सत्ति आर्यक्रान्तिः शीलैः समन्वागताः⁽⁶⁾ कायस्य भेदादिहोपपन्नाः ॥

1) Ex conjunct.; MS संस्कारमे. I have preferred to put into the text a plausible emendation the rightness of which, as to its meaning, appears from its Tibetan equivalent འདི་ནས་ལ་འཇུག་པའི་རྒྱལ་ལོ་ལོ་ལོ་ (see Feer, p. 328 n. 2) rather than retaining the nonsense transmitted by MS.

2) MS °च्छत्विति.

3) B °क्रान्तउप°, DP corr.

4) The lost words I have inserted from the Tibetan, see Feer, p. 328, n. 3.

5) Ex conjunct., cp. the Pāli gerund *avecca* in the same connection as here (Childers, *Pali Dict.*, s. v., Majjh. Nik. I, 37); MS चेत्य, which error is repeated in the sequel, wheresoever the Sanskrit equivalent of *aveccappasādena samannāgato* occurs. The term corresponding to अवेत्य in the Tibetan is ཤེས་ལྟོ་ 'from knowing', cp. Feer, p. 328, n. 4.

6) Visarga wanting in MS.

7) B पन्ना ।, D corr.

8) MS आर्यक्रान्तिः.

9) MS संनिपतितानि.

अथ शक्रो देवानामिन्द्रो भगवत आयुष्मतश्च महामौद्गल्यायनस्य भाषितमनुवर्ण-
पन्नायुष्मत्तं महामौद्गल्यायनमिदमवोचत् । एवमेतद्भद्रत्तमहामौद्गल्यायन एवमेतत् । वि-
चित्रा वतेयं देवपर्षत्संनिषणा संनिपतिता । सत्यस्यां देवपर्षदि देवता या बुद्धे ज्वेत्य
प्रसादेन समन्वागताः कायस्य भेदादिकोपपन्नाः⁽¹⁾ । सत्ति धर्मे सत्ति सङ्गे सत्त्यार्थकान्तैः
शीलैः समन्वागताः कायस्य भेदादिकोपपन्नाः⁽¹⁾ ॥

5

अथान्यतमो देवपुत्रो भगवत आयुष्मतश्च महामौद्गल्यायनस्य शक्रस्य च देवाना-
मिन्द्रस्य भाषितमनुवर्णपन्नायुष्मत्तं महामौद्गल्यायनमिदमवोचत् । एवमेतद्भद्रत्तमहामौ-
द्गल्यायन एवमेतत् । विचित्रा वतेयं देवपर्षत्संनिषणा संनिपतिता । सत्यस्यां देवपर्षदि
देवता या बुद्धे ज्वेत्य प्रसादेन समन्वागताः कायस्य भेदादिकोपपन्नाः⁽¹⁾ । सत्ति धर्मे सत्ति
सङ्गे । * * * *⁽²⁾ वयमार्थकान्तैः शीलैः समन्वागताः कायस्य भेदादिकोपपन्ना इति ॥

10

तत्रानेकानि देवताशतानि अनेकानि देवतासकृन्नाण्यनेकानि देवताशतसकृन्ना-
णि भगवतः पुरस्तात्प्रत्येकं प्रत्येकं स्रोतापत्तिफलं सात्तात्कृत्य तत्रैवात्तर्हितानि ॥

अथायुष्मान्महामौद्गल्यायनः प्रविविक्तां देवपर्षदं विदित्वा एकांसमुत्तरासङ्गं कृत्वा
येन भगवांस्तेनाञ्जलिं प्रणम्य⁽⁴⁾ भगवत्तमिदमवोचत् । इम्वूद्वापि भद्रत्त चतस्रः पर्षदो भगवतः
पादौ शिरसा⁽⁵⁾ वन्दन्ते अल्पाबाधतां च पृच्छत्यल्पातङ्कतां च लघूत्यानतां च यात्रां च बलं⁽⁷⁾ ॥
च सुखं चानवद्यतां च स्पर्शविहारतां च ॥ भगवानाह । सुखिनो मौद्गल्यायन भवतु इम्वू-

1) Visarga wanting in MS.

2) It appears from the Tibetan that there is here a large gap, which, however, may be easily supplied from the translation of Feer, p. 329, cp. his note 2.

3) MS औतापत्ति°.

4) Ex conject.; MS प्रणम्य. Cp. *supra*, p. 89, 12 and 90, 10.

5) MS वन्दिते. Cp. *supra*, 90, 14 and I, 326, 8.

6) MS पृच्छत्य°.

7) Anusvāra wanting in MS.

द्वीपे चतस्रः पर्यदस्त्वं च ॥ महामौद्गल्यायन आह । जम्बूद्वीपे भद्रत चतस्रः पर्यद आका-
 ङ्कति भगवतो दर्शनमेवं चाङ्कः । नास्ति भद्रत जाम्बूद्वीपकानां मनुष्याणां तद्रूपा ऋद्धिर्वा
 अनुभावो वा येन जाम्बूद्वीपका मनुष्या देवास्त्रयस्त्रिंशानभिरोक्ष्युर्भगवत्तं दर्शनापोपसंक्र-
 मितुं पर्युपासनाय । अस्ति तु भद्रत देवानां त्रयस्त्रिंशानां तद्रूपा ऋद्धिश्चानुभावश्च येन देवास्त्र-
 5 यस्त्रिंशा जम्बूद्वीपमवतरेपुर्भगवत्तं दर्शनापोपसंक्रमितुं पर्युपासनाय । साधु भगवान्देवेभ्य-
 स्त्रयस्त्रिंशेभ्यो ऽवतरेदनुकम्पामुपादाय ॥ भगवानाह । तेन हि त्वं गच्छ मौद्गल्यायन जम्बू-
 द्वीपं गत्वा <च> चतसृणां पर्यदमारोचय । अत्रतरिष्यति भवतो भगवानितसप्तमे दिवसे
 देवेभ्यस्त्रयस्त्रिंशेभ्यो जम्बूद्वीपं सांकाश्ये नगरे आपञ्जुरे दाने उद्भ्रमूल इति ॥

अथायुष्मान्महामौद्गल्यायनो भगवतः प्रतिश्रुत्य पादौ शिरसा वन्दित्वा तद्रूपं
 10 समाधिं संपन्नो यथा समाहिते चित्ते तद्वथा बलवान्पुरुषः संकुञ्चितं वाङ्मं प्रसारयेत्प्र-
 सारितं वा संकुञ्चयेत्देवमेवायुष्मान्महामौद्गल्यायनो देवेषु त्रयस्त्रिंशेषत्तर्कितो जम्बूद्वीपे
 प्रत्यष्टात् ॥ अथायुष्मान्महामौद्गल्यायनो जम्बूद्वीपमागत्य चतसृणां पर्यदमारोचयति ।
 अत्रतरिष्यति भवतो भगवानितः सप्तमे दिवसे देवेभ्यस्त्रयस्त्रिंशेभ्यो [81 b] जम्बूद्वीपं सां-
 काश्ये⁽⁸⁾ नगरे आपञ्जुरे दाने उद्भ्रमूल इति ॥

15 अत्रतीर्णो भगवांस्ततः सप्तमे दिवसे देवेभ्यस्त्रयस्त्रिंशेभ्यः⁽⁴⁾ सांकाश्ये⁽³⁾ नगरे आपञ्जुरे
 दाने उद्भ्रमूले । यदा भगवान्सांकाश्यं⁽⁵⁾ नगरमत्रतीर्णस्तदानेकानि प्राणिशतसहस्राणि
 भगवतो दर्शनाय संनिपतितानि ॥ तत्रोपपाडुको भित्तुः प्राडुर्भूतः । तेन भगवान्सप्रावक-

1) So MS. The writing जाम्बू° is here as constant, as *supra*, p. 91, 1 foll. the writing जम्बू°.

2) MS °रुक्षेयुः । भग°, cp. *supra*, p. 91, 2.

3) MS सांकाशे (D शाकोशे).

4) B °स्त्रिंशे°, D corr.

5) P भगवांकाश्यं, cp. Feer's n. 1 on p. 331.

सङ्घस्ते च देवानुरगृह्णति क्विन्नरमहोरगा भक्तनोपनिमल्लिताः ॥ यावद्गण्टीदेशनाकाले⁽¹⁾ सह-
चित्तोत्पादा⁽²⁾ दिव्यान्यासनान्युदारपटाच्छादितानि प्राडुर्भूतानि दिव्यानि च भद्र्यभोग्यानि ।
तत उपपाडुकेन भगवान्दिव्येनाहारेण संतर्पितस्ते च देवानुरगृह्णति क्विन्नरमहोरगाः
सम्यगुपस्थिताः । ततो ऽस्य भगवता आशयानुशयं धातुं प्रकृतिं च ज्ञात्वा तादृशी धर्मदे- 5
शना कृता यां श्रुत्वोपपाडुकेन भित्तुणा इदमेव पञ्चगण्टकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा
सर्वसंस्कारगतीः शतनपतनविकरणविध्वंसनधर्मतया पराहृत्य सर्वज्ञेशप्रकृणादर्हृत्वं
साक्षात्कृतम् ।⁽³⁾ स्रष्टुं संवृत्तस्त्रैधातुः कर्वातरागः समलोष्टकाच्चन आकाशपाणितलसमचित्तो
वाप्सोचन्दनकल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्रतिसंचितप्राप्तो भवलाभलोभस-
त्कारपर्राडुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभिवाग्यश्च संवृत्तः ।

भित्तवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेतारं वुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । कानि भद्रत उपपाडु- 10
केन कर्माणि कृतानि येनोपपाडुकः संवृत्तः सहचित्तोत्पादाञ्चास्य यच्चित्तयति यत्प्रार्थयते
तत्सर्वं समृध्यतीति⁽⁴⁾ ॥ भगवानाह । उपपाडुकेनैव भित्तवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि
कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योषत्रत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावानि ।
उपपाडुकेनैव कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविव्यति । न भित्तवः कर्माणि
कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ त्रिपच्यत्ते नाध्यातौ न तेजोधातौ न वायुधाता- 15
वपि⁽⁵⁾ तूपात्तेभ्येव स्कन्धधात्वापतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यत्ते शुभान्यशुभानि च ।

1) «At the time of giving the sign with the gong, that is: at mealtime». *Supra*, I, p. 258, 1. II, 10, 8 I had retained the reading of MS: गण्टीदेशनाकाले, since I did not venture to change anything in a transmitted reading, which might be sufficiently accounted for by considering *deçakāla* as having got the *rūḍha*-meaning of «the right, the proper time». But after all, I think it more probable now, that in the passages quoted, too, *deçakāle* is to be hold for a corruption of *°deçanākāle*.

2) Ex conject., cp. *infra*, I, 11; MS सहचित्तात्पोद्वैतव्यान्यास°, in D and P this has been variously altered.

3) MS °र्हृत्सं° (D °र्हृत्सं°).

4) Cp. *supra*, I, p. 104, 11. 106, 2.

5) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

न प्रणश्यन्ति कर्माणि अपि कल्पशतैरपि ।

सामर्थ्यं प्राप्य कालं च फलान्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीते ऽध्वन्येकनवते कल्पे विपश्यी नाम सम्यक्संबुद्धो लोक-
उत्पादि तत्रागतो ऽर्हन्सम्यक्संबुद्धो विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषद-
5 म्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । स बन्धुमतीं⁽²⁾ राजधानीमुपनिश्चित्य वि-
ह्वरति । यावदन्यस्तस्मिन्⁽³⁾ग्रामके ऽरण्यायतने पञ्च भित्तवो वर्षा उपगताः । तत्रैकेन
भित्तुणा चतुर्णां भित्तूणां वैयावृत्यं⁽⁴⁾ कृतम् । तैर्युज्यमानैर्घटमानैर्व्यायच्छ्मानैः सर्वज्ञेशप्रह्ला-
णादृह्यं सान्नात्कृतम् । पञ्चमेन पादयोर्निपत्य प्रणिधानं कृतम् । यवैर्भिर्मागम्या⁽⁶⁾र्ह्यं
सान्नात्कृतमनेन मे⁽⁷⁾कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देवधर्मपरित्यागेन च पत्रजितस्य उपकरण-
10 विशेषैर्यैकल्यं स्यादिति ॥

किं मन्यध्वे भित्तवः । यो ऽती तेन कालेन तेन समयेन वैयावृत्यं कृतवानयं स
उपपाडुक इति ॥ भित्तव ऊचुः ।⁽⁸⁾ किं कर्म कृतं येनोपपाडुकः संवृतः ॥ भगवानाह ।
भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीते ऽध्वनि स्मिन्नेव भद्रके कल्पे विंशतिसहस्रायुषि प्रज्ञायाम्
काश्यपो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उत्पादि तत्रागतो ऽर्हन्सम्यक्संबुद्धो विद्याचरणसं-

1) B ंन्यकनवते, D corr.

2) Anusvāra wanting in MS. As usual, MS °पनिस्त्य, likewise *infra*, p. 97, 2.

3) D ंन्यतमस्मिं. Cp. *supra*, p. 85, 14, *infra*, p. 97, 2 and my *Sanskrit Syntax*, § 280, Rem. 1.

4) MS वैयावृत्यं कृतं (D वैनाध्यं कृतं).

5) In B the word भगवतः stands between पञ्चमेन and पादयोः, but it has been cancelled.

6) Ex conject.; MS यवैर्भिर्मागम्य. As to *āgamyā*, cp. *supra*, I, p. 239 n. 2.

7) Ex conject.; MS ंनेनाहं, an error of thoughtlessness, which, if not corrected, would destroy the composition of the phrase.

8) In the Tibetan there is no gap at all, cp. Feer, p. 332 n. His translation of what is wanting here has enabled me to supply its Sanskrit original almost exactly.

पन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । ⁽¹⁾ वाराणसीं नगरीमुपनिश्रित्य विहृति ऋषिपतने मृगदावे । तत्रान्यतरः श्रेष्ठो । तस्य भार्या प्रसवकाले दुःखवेदनाभिभूता अर्तस्वरा क्रन्दति । स तं शब्दं श्रुत्वा परं संवेगमापन्नः । स शोकागारं प्रविश्य करे कपोलं दृष्ट्वा चित्तापरो व्यवस्थितः । तस्य बुद्धिहृतपत्ना । यत्नकं भगवच्छासने पत्रव्य प्रणिधानं कुर्यां येन न कदाचिद्भ्रंशय्यां प्रत्यनुभवामी- 5
ति ॥ स तेनैव संवेगेन भगवतः काश्यपस्य प्रवचने पत्रज्ञितः । तेन प्रणिधानं कृतम् । अनेनाहं कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन च पत्र पत्र ज्ञापयेत्तत्र तत्रोपपाडुको भवेयं [82 a] ना कदाचिद्भ्रंशय्यां प्रत्यनुभवेयमिति ॥

किं मन्यध्वे भिन्नवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन सार्धवाह् असीदयं स उपपाडुकः । यत्प्रणिधानं कृतं तेनोपपाडुकः संवृत्तः । यत्तत्रानेनेन्द्रियाणि परिपाचितानि 10
तेनेदानीमर्हन्त्वं साक्षात्कृतम् । इति हि भिन्नव एकाक्षकृष्णानां कर्मणामेकाक्षकृष्णो विपाक एकाक्षशुक्लानामेकाक्षशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिन्नव एकाक्षकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकाक्षशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं वो भिन्नवः शिन्नितव्यम् ॥

इदमथोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो भगवतो ⁽⁴⁾ भाषितमभ्यनन्दन् ॥

15

° 1) स added in D.

2) Ex conject.; MS ज्ञापयेते. Cp. *supra*, p. 76, 17. 81, 10.

3) B कदाचिद्भ्रं, D corr.

4) added in D.

शोभितं⁽¹⁾ इति ८७ ।

बुद्धो भगवान्मत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः श्रे-
 ष्ठभिः सार्धवह्निर्दे⁽²⁾वैर्नागैर्यक्षैरसुरैर्गणैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगणैः कि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चोवरपिण्डपातशयनासनग्ला-
 5 नप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सश्चावकसङ्घः कपिलवस्तुनि⁽⁴⁾ विहरति न्यग्रोधारामे ।
 कपिलवस्तु⁽⁴⁾न्यन्यतमः शाक्य आद्यो महाधनो महाभोगो विस्तीर्णविशालपरिग्रहो वैश्र-
 वणधनसमुद्दिता वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धा । तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम् । स तथा
 सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः पत्नी आपन्न-
 सत्त्वा संवृता । साष्टानां वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता । दारको ज्ञातो⁽⁵⁾ ऽभिवृषो
 10 दर्शनीयः प्रासादिको⁽⁵⁾ ऽतिक्रातो मानुषवर्णमसंप्राप्तश्च दिव्यं वर्णम् । तस्य जन्मन्यनेका-
 न्यद्भुतानि प्राडुर्भूतानि यैः कपिलवस्तु⁽⁴⁾ नगरं समन्ततः शोभितम् । तस्य ज्ञातो ज्ञातिमहं
 कृत्वा नामधेयं व्यवस्थाप्यते किं भवतु दारकस्य नामेति । ज्ञातय ऊचुः । यस्मादस्य
 जन्मनि कपिलवस्तु नगरं समन्ततः शोभितं तस्मादस्य भवतु शोभित इति नामेति ॥ शो-
 भितो दारको⁽⁵⁾ ऽष्टाभ्यो धात्रीभ्यो दत्तो द्वाभ्यांमसधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्षीरधात्रीभ्यां द्वाभ्यां

1) B शोक्ति, C corr.

2) B ०द्वैना°, D corr.

3) MS पिण्डपात्र.

4) B कपिलवास्तु° three times, D corr.; the fourth and fifth time (*infra* p. 98, 13. 100, 1) B has कपिलवस्तु.

5) MS ज्ञात अभिवृषो and प्रासादिक अभिक्रातो, D corr. अतिक्रातो. Some lines below (l. 14) MS दारक अष्टाभ्यो.

6) B मानुषस्वर्णम्°, D corr.

7) MS ०भ्यांमत्स°.

मलधात्रीभ्यां <ह्रभ्यां> क्रीडनिकाभ्यां धात्रीभ्याम् । सो ऽष्टाभिर्धात्रीभिरुन्नोयते वर्धते
 तीरेण दधा नवनीतेन सर्पिषा सर्पिमण्डेनान्यैश्चोत्त⁽¹⁾ैरुपकरणविशेषैराशु वर्धते
 द्रुदस्थमिव पङ्कजम् ॥

स यदा महान्संवृतस्तदा न्ययोधारामं गतो भगवतो दर्शनाय । अथासौ दर्शं बुद्धं
 भगवत्तं द्वात्रिंशता म्हापुरुषलक्षणैः समलङ्कृतमशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं व्यो- 5
 मप्रभालङ्कृतं सूर्यसंस्कारतिरेकप्रभं जङ्गममिव रत्नपर्वते समन्ततो भद्रकं सहदर्शनाच्चनेन
 भगवतो ऽतिके चित्तं⁽⁴⁾ प्रसादितम् । प्रसादज्ञातो भगवतः पादाभिवन्दनं कृत्वा पुरस्तात्त्रि-
 षष्टौ धर्मश्रवणाय । तस्य भगवताशयानुशयं⁽⁴⁾ धातुं प्रकृतिं च ज्ञात्वा तादृशी चतुरार्यस-
 त्यसंप्रतिवेधिका⁽⁵⁾ धर्मदेशना कृता यां श्रुत्वा शोभितेन दारकेण विंशतिशिल्परसमुद्गतं
 सत्कायदृष्टिशैले ज्ञानवज्रेण भित्वा स्रोतश्चापत्तिफलं साक्षात्कृतम् । स दृष्टसत्यो मातापि- 10
 तरानुज्ञाप्य भगवच्छासने प्रव्रजितः । तेन युध्यमानेन घटमानेन व्यायच्छमानेनेदमेव
 पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः शतनपतनविकारणविध्वंसन-
 धर्मतया पराकृत्य सर्वक्लेशप्रकाणार्द्रहृत्वं साक्षात्कृतम् । अर्द्धसंवृतस्त्रैधातुक्रवीतरागः⁽⁶⁾
 समलोष्टकाञ्चन आकाशपाणितलसमचित्तो वासीचन्दनकल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो
 विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्तो भवलाभलोभसत्कारपराङ्मुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो 15
 मान्यो ऽभिवाच्यश्च संवृतः ।

भित्तवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । कानि भद्रे शोभितेन
 कर्माणि कृतानि येनाभिवृत्तौ दर्शनीयः प्रासादिको⁽⁷⁾ ऽतिक्रातो मानुषवर्णमसंप्राप्तश्च दिव्यं

1) added in D.

2) MS वर्द्धते.

3) B व्योम°, P corr.

4) Anusvāra wanting in MS.

5) B has here °वेधिका.

6) MS °तमर्द्धसं°.

7) MS °दिक अति°.

वर्णं जन्मनि चास्यनिकानि अद्भुतानि प्राडुर्भूतानि पैः कपिलवस्तु नगरं समन्ततः शो-
 भितम् ॥ भगवानाह । शोभितेनैव भिन्नवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि
 लब्धसंभारिणि परिणतप्रत्ययान्योद्यवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । शोभितेनै[82b]व
 कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यतीति । न भिन्नवः कर्माणि कृतान्युप-
 5 चितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावापि तूपत्ते-
 ष्वेव स्कन्धधात्वापत्तेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

सामग्र्यो प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भिन्नवो ऽतीते ऽध्वन्यस्मिन्नेव भद्रके कल्पे चत्वारिंशद्वर्षसहस्रायुषि
 10 प्रजायां क्रकुचकन्दो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उद्पादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोक-
 विदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां <बुद्धो> भगवान् । स शोभावतीं राजधा-
 नीमुपनिश्चित्य⁽⁴⁾ विहरति । तस्य शोभेन राज्ञा केशनखस्तूपः प्रतिष्ठापितः ॥ यावत्क-
 स्मिंश्चित्पर्वणि⁽⁵⁾ प्रत्युपस्थिते गोष्ठिका⁽⁶⁾ स्तूपसमीपं गताः । तैस्तं स्तूपं दृष्ट्वा प्रसादजातैः
 पुष्पारोपणं कर्तुमारब्धम्⁽⁷⁾ । तत्रैको गोष्ठिकः कथयत्यहं न करोमि मम विभवो नास्तीति ।
 15 स तैश्च गोष्ठिकमध्यान्निष्कासितः । तस्य विप्रतिसारो ज्ञातः । तेन विचित्रपुष्पसंग्रहं
 कृत्वा तस्मिन्नेव स्तूपे पुष्पारोपणं कृतम् ॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भिन्नवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन गोष्ठिक घ्रासी-
 8) घ्येन विप्रतिसारजातेन क्रकुचकन्दस्य केशनखस्तूपे पुष्पारोपणं कृतमयमसौ शोभितः ।

1) Cp. *supra*, I, p. 74, n. 9.

2) Ex conject.; MS चत्वारिंशतिवर्षं.

3) D fills up the gap.

4) MS °निश्चित्य.

5) MS कस्मिंश्चपर्वणि.

6) So MS.

7) MS °लब्धं.

8) Ex conject.; MS घ्रासीदेनं.

अन्यान्यपि हि भिन्नवः शोभितेन कर्माणि कृतान्युपचितानि ॥ भूतपूर्वं भिन्नवो ऽतीते
 ऽध्वनि वाराणस्यां नगर्यामन्यतमः श्रेष्ठी । तेन ग्लानः प्रत्येकबुद्धो दृष्टः । ततः प्रसादज्ञातेन
 पादयोर्निपत्य पिण्डकेन प्रतिपादितः पटेन चाच्छादितः ॥

किं मन्यध्वे भिन्नवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन श्रेष्ठी अयं शोभितः । भूयः
 काश्यपे भगवति दरिद्रो ऽभूत्काष्ठहारकः । स काष्ठानामर्थे पर्वतदरौ प्रविष्टः । तेन 5
 स्तूपो दृष्टस्तत्र च स्तूपाङ्गणे तृणानि जातानि । ततस्तेन प्रसादज्ञातेन तृणान्युत्पाद्य
 संमार्जनीं गृहीत्वा स्तूपाङ्गणं च संमृष्टम् । ततः पादयोर्निपत्य प्रणिधानं कर्तुमारब्धः ।
 अनेनाहं कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन चाभिन्नपः स्यां दर्शनीयः प्रासा-
 दिकः अनागतांश्च बुद्धानारागयेयं मा विरागयेयमिति ॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भिन्नवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन काष्ठहारक 10
 आसीदयमेवासौ शोभितः । यदनेन स्तूपाङ्गणं संमृष्टं तेन यत्र यत्र जातस्तत्र तत्राभिन्नयो
 दर्शनीयः प्रासादिकः संवृत्तः । तेनैव हेतुनेदानीमर्हत्त्वं साक्षात्कृतम् । इति हि भिन्नव
 एकात्तकृष्णानां कर्मणामेकात्तकृष्णो विपाक एकात्तशुक्लानामेकात्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां
 व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिन्नव एकात्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैका-
 त्तशुक्लैश्चैव कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं वो भिन्नवः शिलितव्यम् ॥ 15

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

कट्फिणा इति ८८ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवाह्निर्देवैर्नागैर्पत्नैरसुरैर्गर्भैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागपत्नासुरगर्भ-
 किन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो मह्नापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयना-
 5 सनगानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घः श्रावस्त्यां विक्रति स्म जेतवने जना-
 धपिण्डदद्यारामे । तेन खलु समयेन दत्तिणापथे⁽¹⁾ कल्पो नाम राजा राज्यं कारयति ऋद्धं
 च स्फीतं च नेमं च मुभित्तं चाकोर्णबद्धज्ञानमनुष्यं च प्रशाक्तकलिकलकृडिम्बडमरं तस्कार-
 रोगापगतं शालीनुगोमहिषीसंपन्नं प्रियमिवैकपुत्रकं राज्यं पालयति । सो ऽपरेण समयेन
 देव्या सार्धं क्रोडति रमते परिचारयति । तस्य क्रोडतो रममाणस्य परिचारयतः पुत्रो ज्ञातो
 10 ऽभिज्ञो⁽²⁾ दर्शनीयः प्रासादिकः सर्वाङ्गप्रत्यङ्गोपेतः । तस्य ज्ञातो ज्ञातिमहं कृत्वा कट्फिणा
 इति नामधेयं व्यवस्थापितम् । कट्फिणो दारको⁽³⁾ ऽष्टाभ्यो धात्रीभ्यो दत्तो द्वाभ्यामंसधा-
 त्रीभ्यां द्वाभ्यां क्षीरधात्रीभ्यां द्वाभ्यां मलधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्रोडनिकाभ्यां धात्रीभ्याम् ।
 सो ऽष्टाभिः[83a]धात्रीभिरुन्नीयते वर्धते क्षीरेण दध्ना नवनीतेन सर्पिषा सर्पिमण्डेनाच्यै-
 श्रोतप्तोत्तैरूपकरणविशेषैराशु वर्धते क्रुदस्थमिव पङ्कजम्⁽⁶⁾ । यस्मिन्नेव दिवसे कट्फिणः⁽⁷⁾
 15 कुमारो ज्ञातस्तस्मिन्नेव दिवसे ऋष्टादशानाममात्यसकृन्नाणां पुत्रा ज्ञाताः⁽⁸⁾ सर्वे महानग्नाः ।
 तेषां प्रतिव्वपाणि नामानि व्यवस्थापितानि ॥

1) MS °पथि.

2) MS ज्ञात अभि°.

3) MS दारक ऋ°, likewise *infra* p. 103, 3 °कट्फिणा ऋ°.

4) MS द्वाभ्यामच्छ° (D °मत्स°).

5) MS वर्द्धते.

6) B पंकज 1, DP corr.

7) MS कट्फिणाकुमारो, but *infra* p. 103, 1 कट्फिणाः कुमारो.

8) MS ज्ञातः.

(1) यद्वाज्ञा कल्पः कालधर्मेण संयुक्तस्तस्यात्ययात्कप्किणः कुमारो राज्ये प्रतिष्ठितः
 तानि चाष्टदशामात्यपुत्रसकृन्नाणि सर्वाण्यमात्यत्वे नियुक्तानि ॥ अथापरेण समयेन राज्ञा
 महाकप्किणो ऽष्टदशामात्यसकृन्नपरिवृतो मृगवधाय निर्गतः । पुरस्तात्पृष्ठतश्च सर्वबलौ-
 घमवलोक्यामात्यानामन्वयते । अस्ति भवत्तः (2) कस्यचिद्वंद्वपो बलौघस्तद्यथा ममेवैतर्ही-
 ति ॥ ततः प्रियवादिभिरमात्यैरभिकृतम् । देव नान्यस्य कस्यचिदिति ॥ अथ मध्यदेशा- 5
 द्वणिज्ञो दत्तिणापथं गताः । तै राज्ञो महाकप्किणस्य प्राभृतमुपनीतम् । राज्ञा उक्ता भो
 वणिज्ञः कस्तत्र राजेति ॥ वणिज्ञः कथयति (5) देव केचिदेशा गणाधीनाः केचिद्वाज्ञाधीना
 इति ॥ यावद्वाज्ञा (7) महाकप्किणेन आवस्त्यादिषु षट्सु महानगरेषु हृतसंप्रेषणं कृतम् ।
 पद्भ्युत्थिता भवथ नोपवेष्टव्यं शीघ्रनागतव्यमन्यथा व उत्तमेन दण्डेन समनुशासिष्यामी-
 ति ॥ एतद्वचनमुपश्रुत्य षण्णमहानगरवासिनो राजानो भीतास्त्रस्ताः (8) संविद्या आहृष्टरो- 10
 मकूपाः संगम्य समागम्य एकसमूहेन आवस्तीमनुप्राप्ताः । ततो भगवत्सकाशं गताः ।
 तैस्म (9) वृत्तात्तो भगवतो विस्तरेण निवेदितः । भगवता ते समाद्यासिता उक्ताश्च स हृतो
 मतसकाशमानेतव्य इति ॥ ततस्तैर्हृतस्य निवेदितम् । अस्त्यस्माकं राजाधिराजस्तं ता-
 वत्पश्येति ॥

1) If the reading is without fault, the composer of our text has here used *yat* = *yaā*, an archaic construction. See my *Vedische und Sanskrit Syntax*, § 279 f. Or should we correct *यावद्वाज्ञा*? which, certainly, is more in accordance with the habitual style of our author.

2) Ex conject., cp. Feer, p. 386, n. 4; MS भदत्त, cp. *supra*, I, 114 n. 7.

3) MS ममेवैतर्हीति.

4) Ex conject.; MS भोवनिज्ञकस्तत्र.

5) MS कथयति.

6) Visarga wanting in MS.

7) MS °वाज्ञा.

8) MS भीतास्त्रतासंविद्या.

9) MS तैस्मंवृत्ता°.

ततो भगवता द्रुतागमनमेवेत्य जेतवनं चतुरत्रमयं निर्मितं देवानामिव सुदर्शनं
 नगरम् । अत्र चत्वारो म्हाराज्ञानो दैवारिकाः स्थापिता ऐरावतसदृशा कृस्तिनो बाला-
 कृकसदृशा अश्वा नन्दीघोषसदृशा रथा व्याडयत्नसदृशा मनुष्याः स्वयं च भगवता चक्रव-
 र्तिवेषो⁽⁴⁾ निर्मितः सप्ततालोद्गतं च सिंहासनं यत्र भगवान्निषण्णः । ततो द्रुतस्तथाविधां⁽⁵⁾
 5 शोभां दृष्ट्वा परं विस्मयमापन्नः ॥ ततो भगवता लेखं लेखयित्वा⁽⁶⁾ स द्रुतो ऽभिक्षितः ।
 कप्फिणो महचनादक्त्व्यो लेखवाचनसमकालमेव यद्युत्थितो भवसि नोपवेष्टव्यं शीघ्र-
 मागतव्यम् । अथवा नागच्छसि अहमेव म्हता वलौघेन सार्धमागमिष्यामीति ॥ ततो
 द्रुतेन गत्वा राज्ञो म्हाकप्फिणस्य लेखं⁽⁷⁾ वाचिकं च यत्संदिष्टं तत्सर्वं निवेदितम् ॥

ततः कप्फिणो राज्ञा अष्टदशामात्यगणसकृन्परिवृतो ऽनुपूर्वेण चञ्चूर्यमाणः आ-
 10 वस्तामनुप्राप्तः । प्रातिस्नीमाश्च राजानो राजानं म्हाकप्फिणं प्रत्युद्गताः । तैर्महासत्कारिण
 नगरं प्रवेशितः । मार्गश्रमं प्रतिविनोद्य भगवतो निवेदितवत्तः ॥ ततो भगवता तस्या-
 गमनमेवेत्य जेतवनं चतुरत्रमयं निर्मितं देवानामिव सुदर्शनं⁽⁹⁾ नगरं यत्र चत्वारो म्हारा-
 ज्ञानो दैवारिकाः⁽¹⁰⁾ स्थापिता ऐरावतसदृशा कृस्तिनो बालाकृकसदृशा अश्वा नन्दीघोषस-
 दृशा रथा व्याडयत्नसदृशा मनुष्याः स्वयं च भगवता चक्रवर्तिवेषो निर्मितसप्ततालोद्गतं
 15 च सिंहासनं सर्वं तथैव निर्मितम् । ततो राज्ञा म्हाकप्फिणो जेतवनं प्रविष्टः । सकृदर्श-

1) MS चतुरत्र°.

2) Ex conject., cp. *infra*, l. 12; MS चत्वारो राज्ञाम्हादैवा° (D °म्हाराज्ञा दैवा°).

3) Cp. *infra*, l. 13; B नन्दीघोर्घ, D corr.

4) MS °वेशो. Likewise *infra*, l. 14.

5) Ex conject.; MS द्रुतोयथाविधां, in B the second akṣara is somewhat indistinct, the copyists of D and C read it तो, that of P ता.

6) Ex conject.; MS लिखयित्वा, an ungrammatical form not to be put on the account of the author.

7) MS लेखवाचिकं च. Note the neuter gender of *lekha*.

8) MS चतुर°.

9) B मगरं, DP corr.

10) So MS.

नादस्य यो रूपे रूपमद् ऐश्चर्यं ऐश्चर्यमद्ः स प्रतिविगतः । ⁽²⁾ बलदर्पो ऽद्यापि प्रतिबाधत
 एव ॥ ततो भगवता लौकिकं चित्तमुत्पादितम् । अहो बत शक्रो देवेन्द्र ऐन्द्रं धनुराद्यपा-
 गच्छत्विति । मरुचितात्पादाद्भवतः शक्रो देवेन्द्रः सारथिवेषेण ऐन्द्रं धनुरूपनामयति ।
 भगवता महाकपिकाणस्योपनामितम् । तच्च राज्ञा महाकपिकाण ⁽³⁾ उत्क्रष्टुमपि न शक्नोति
 कुतः पुनरारोपयिष्यति ॥ ततो भगवता सप्तापोभेर्षो निर्मिताः स्वयं च तद्धनुरर्धचन्द्रा- 5
 कारिणारोप्य ⁽⁴⁾ शरः क्षिप्तो येन <ताः> सप्तापोभेर्विष्कृतीकृताः । ततः शब्दो निर्गतः ।

आरभ्यन्त्रं निष्क्रामत पुष्यन्त्रं बुद्धशासने ।

धुनति मृत्युनः सैन्यं [83b] नडागारमिव कुञ्जरः ⁽⁵⁾ ॥

यो ह्यस्मिन्धर्मविनये अग्रनतश्चरिष्यति ।

प्रह्लाप ज्ञातिसंसारं दुःखस्यान्तं करिष्यति ॥ 10

स च शब्दो पावदकानिष्ठान्देवान्गतः ॥ ततो राज्ञः कपिकाणस्य यो ऽभूद्वलमद्ः स प्रति-
 विगतः । तस्य बुद्धिरूपतन्ना किमिदमिति ॥ ततो भगवान् राज्ञो महाकपिकाणस्य चित्तप्र-
 कारमुपलक्ष्य राजवेपमत्तर्थाप्य इदं सूत्रमारब्धवान् ॥

दशबलसमन्वागतो भिन्नवस्तवागतो ऽर्हसम्यक्संबुद्धश्च ⁽⁶⁾ त्रैशारथ्यविशारद उ-
 दारमार्थं स्वानं प्रतिजानीते ब्रह्मचर्यं प्रवर्तयति पर्यदि सम्यक्सिंहनादं नर्तति । यदुता- 15
 स्मिन्सतीदं भवत्यस्योत्पादश्च ⁽⁷⁾ दिदमुत्पद्यते । यदुता ऽविद्याप्रत्ययाः ⁽⁸⁾ संस्काराः ⁽⁹⁾ । संस्का-

1) MS with irregular sandhi ऐश्चर्यंश्चर्यमद्ः (DP ऐश्चर्यश्चर्य°).

2) Ex conject.; MS बलदर्पोद्यापि.

3) Ex conject.; MS उत्क्रोष्टुमपि (D उत्क्रो°).

4) MS शरं क्षिप्तो.

5) B कुञ्जलः, D corr.

6) MS °श्चैशारथ्य°.

7) MS °स्योत्पादितमुत्पद्यते.

8) Avagraha in MS. In B there is no interpunction between the different links of the series; D has added the daṇḍas.

9) Visarga wanting in MS.

10) B संस्कारासंस्का°, D corr.

रप्रत्ययं विज्ञानम् । विज्ञानप्रत्ययं नामद्वयम् । नामद्वयप्रत्ययं षडापतनम् । षडापतन-
 प्रत्ययः स्पर्शः । स्पर्शप्रत्यया वेदना । वेदनाप्रत्यया तृष्णा । तृष्णाप्रत्ययमुपादानम् । उपा-
 दानप्रत्ययो भवः । भवप्रत्यया ज्ञातिः । ज्ञातिप्रत्यया ज्ञारामरणशोकपरिदेवदुःखदौर्मन-
 स्योपायासाः संभवन्ति । एवमस्य केवलस्य महतो दुःखस्कन्धस्य समुद्रयो भवति⁽¹⁾ ॥ यदु-
 5 तास्मिन्नसतीदं न भवति अस्य निरोधादिदं निरूध्यते । यदुताविद्यानिरोधात्संस्कार-
 निरोधः । संस्कारनिरोधाद्विज्ञाननिरोधः । विज्ञाननिरोधानामद्वयनिरोधः । नामद्वयनि-
 रोधात्षडापतननिरोधः । षडापतननिरोधात्स्पर्शननिरोधः । स्पर्शननिरोधाद्वेदनानिरोधः ।
 वेदनानिरोधात्तृष्णानिरोधः । तृष्णानिरोधादुपादाननिरोधः । उपादाननिरोधाद्भवनि-
 10 यासाः निरूध्यते । एवमस्य केवलस्य महतो दुःखस्कन्धस्य निरोधो भवति ॥ स्वा-
 ष्यातो मे भिन्नवो धर्म उत्तानो विवृतश्चिह्नलोतिको यावद्देवमनुष्येभ्यः⁽²⁾ सम्यक्मुप्रका-
 शितः । एवं स्वाष्याते मे धर्म उत्ताने विवृते चिह्नलोकिके⁽³⁾ यावद्देवमनुष्येभ्यः⁽⁴⁾ सम्यक्मु-
 प्रकाशिते यावदलमेव भिन्नवः अद्वाप्रव्रजितेन⁽⁵⁾ कुलपुत्रेण अलं योगाय अलमप्रमादाय
 अलं शास्तुः शासने योगमापत्तुं⁽⁶⁾ कामं त्वक्स्नायुस्थयवतिष्ठतां परिशुष्यतु⁽⁷⁾ शरीरान्मांसशो-

1) We have here the same formula of the *pratiṅgāsamutpāda* as in *Lalitavistara* (p. 347, 16 foll. ed. Lefm.).

2) MS °मनुष्येभ्यः.

3) MS °ष्यातो.

4) B यावद्देवमनुष्येभ्यः (cp. note 2), P corr. यावद्देव°.

5) B प्रव्रजितेनतेनकुल°, D drops the superfluous syllables तेन.

6) Ex conject.; B °मापत्तु. or आपत्तु; of its copies C has °पत्तु, D °पत्तु,
 P °पत्तु.

7) Ex conject.; MS °कामस्त्वक्स्नेधवतिष्ठतां with some slight strokes crossing each other above the akṣ. वा. My correction has been suggested partly by Feer's translation (p. 20, 16): «doit faire dessécher sa chair et son sang, jusqu'à ce qu'il ne reste plus que la peau, les os et les nerfs» — all of them, the skin 𑖦𑖩𑖪𑖫, the sinews 𑖦𑖩𑖪𑖫, the bones 𑖦𑖩𑖪𑖫 are represented in the 'Tibetan

णितम् । अथ च पुनर्गतदारब्धवीर्येण प्राप्तव्यं स्वामवता वीर्यवतोत्साह्निना दृढपराक्रमे-
 णानित्तित्तधुरेण कुशलेषु धर्मेषु तद्वह्नादनुप्राप्ता न वीर्यस्य संसनं भविष्यति ॥ तत्क-
 स्य हेतोः । इःखं हि कुसीदो विहरति व्यवकीर्णः पापकैरकुशलैर्धर्मः सांज्ञेशिकैः पौ-
 नर्भविकैः सञ्चरैर्दुःखविपाकैरापत्यां ज्ञातिन्नरामरणीयैर्महतश्चार्यस्य परिह्राषिर्भवति ।
 आरब्धवीर्यस्तु सुखं विहरत्यव्यवकीर्णः पापकैरकुशलैर्धर्मः सांज्ञेशिकैः पौनर्भविकैः 5
 सञ्चरैर्दुःखविपाकैरापत्यां ज्ञातिन्नरामरणीयैर्महतश्चार्यस्य पारिपूर्तिर्भवति ॥ मपउपेव-
 मिदं प्रवचनं पडुत शास्ता च संमुखीभूतो धर्मश्च देश्यत औपशमिकः पारिनिर्वाणिकः
 संबोधिगामी सुगतप्रवेदितः । तस्मात्तर्हि भिन्नव आत्मार्यं च समनुपश्यद्भिः परार्थं चोभ-
 पार्थं चेदं प्रतिमंशित्तित्तव्यम् । कच्चिन्नः प्रत्रय्या अमोघा भविष्यति सफला सुखोदया
 सुखविपाका येषां च परिभोदयामहे चीवरपिपडपातशयनासनगानप्रत्ययभैष्यपरिष्का- 10

— and also by this parallel passage of the Comm. on Jātaka (I, 71, 24 ed. Fausb.):
kāmañ taco ca nahāru ca aṭṭhi ca avasussatu upasussatu sarīre māmsalohitañ,
 where I suppose the true reading is *avasissatu* (= 'may be left') not *avasussatu*;
 cp. *avasissanañ* apud Childers.

8) Ex conject.; MS परिशुष्यत्त. In A the vowel *u* of the last akṣara may
 have been denoted by a stroke parting from the vertical line down to the right.

1) Ex conject.; MS तद्वह्नानुप्राप्तात्तवीर्यस्य, unmeaning. The pronoun in
 the compound *tadvahana-* refers to *dhur*. 'By bearing his burden the perseverant
 Bauddha monk shall certainly reach his aim; he will not be deficient in heroic
 patience.' Cp. Feer, p. 20, 19 «obtindra», who must have found the future in the
 Tibetan.

2) MS कुशीदो, cp. *supra*, I, p. 15, n. 8.

3) B णिर्भवति, P corr.

4) So B, D पारिपूर्ि°. Cp. Senart on Mhv. (5, 13) I, 373.

5) Cp. *supra*, I, p. 1, n. 3.

6) MS देश्यतो (P दश्यतो).

7) Ex conject.; MS कच्चिन्नः (D कश्चिन्नः).

8) Ex conject.; MS परिष्काराणां, a clerical error, I suppose, the accus. is
 here indispensable. Cp. also Majjh. Nikāya I (ed. Trenckner), 33 *yesāhañ*
cīvaropiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhārañ paribhūṇjāmi tesañ
te kāra mahapphalā assu mahānisamsū.

रांस्तेषां च ते काराः कृताः कच्चिदत्यर्थमकृत्वा भविष्यन्ति मक्षानुशंसा मक्षानुगतयो
 (1) मक्षवैस्तारा इत्येवं वो भिन्नवः शिखितव्यम् ॥

अस्मिन्बलु धर्मपर्याये भाष्यमाणे राज्ञा मक्षकल्पात्किणोऽत्र अष्टादशमात्यगणसह-
 स्रपरिवारेण विंशतिशिखरसुमङ्गलं सत्कायदृष्टिशैलं ज्ञानवज्रेण भिन्ना स्रोतापत्तिफलं
 5 सान्नात्कृतम् । ततो दृष्टसत्यो भगवच्छासने प्रव्रजितः । तेन पुञ्यमानेन घटमानेन व्या-
 यच्छ्मानेनेदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः शतनपतन-
 विकरणविध्यंसनधर्मतया पराकृत्य सर्वज्ञे[84a]शप्रहाणार्द्धं सान्नात्कृतम् । अर्द्धसं-
 वृत्तस्त्रिधातुकवीतरागः समलोष्टकाञ्चन आकाशपाणितलसमचित्तो वासीचन्दनकल्पो वि-
 द्याविदारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्रतिभेवित्प्राप्तो भवलाभलोभसत्कारपरराडुखः सेन्द्रो-
 15 पेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभिवाद्यश्च संवृत्तः ।

भिन्नवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । कानि भद्रं कल्पात्किणोऽत्र
 कर्माणि कृतानि येनाभिज्ञो दर्शनीयः प्रासादिको⁽³⁾ अष्टादशमात्यगणसहस्रपरिवारो मक्षान-
 नग्रबलः प्रव्रज्य चार्द्धं सान्नात्कृतमिति ॥ भगवानाह । कल्पात्किणोऽत्र भिन्नवः पूर्वम-
 न्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योऽव्यवत्प्रत्युप-
 15 स्थितान्यवश्यंभावीनि । कल्पात्किणोऽत्र कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभवि-
 ष्यति । न भिन्नवः कर्माणि कृतान्युपचितानि वाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ न
 तेजोधातौ न वायुधातावपि⁽⁴⁾ तूपात्तेष्वेव स्कन्धात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते
 शुभान्यशुभानि च ।

1) Sic MS. Though *vaistārika* (see Index on Divy. and Index on Mhv.) is good Sanskrit and correctly made, the subst. *vaistāra* is strange; can it have been sanscritized out of vulgar *vetthāro* answering to skt. *vistārah*?

2) The omitted portion has been added in D.

3) MS °दिक अष्टा°(DP °दिकः अ°).

4) Cp. *supra*, I, p. 74, n. 9.

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

सामग्र्यो प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भिन्नवो ऽतीति ऽध्वन्येकनवते कल्पे विपश्यी नाम सम्यक्संबुद्धो लोक
उत्पादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां
बुद्धो भगवान् । स बन्धुमतीं राजधानीमुपनिश्चित्य विकृति बन्धुमतीयके दावे ॥ याव- 5
दन्यतमेन सार्थवाहेन महासमुद्रात्प्रभूतानि रत्नान्यानीतानि । विपश्यी सम्यक्संबुद्धः
सम्भावकसङ्खैमास्यं भक्तेनोपनिमन्त्रितः विकारं च कारयित्वा चातुर्दिशाय भिन्नुसङ्गाय
निर्यातितवान् ॥

किं मन्यधे भिन्नवो यो ऽसौ सार्थवाह एष एवासौ कट्फिणो राज्ञा तेन कालेन
तेन समयेन । यदनेन विपश्यी सम्यक्संबुद्धः सम्भावकसङ्खैमास्यं स्वान्तर्गृहे भक्तेनोप- 10
निमन्त्रितः विकारं च कारयित्वा चातुर्दिशाय भिन्नुसङ्गाय निर्यातितो * * * * * ॥ अय-
राण्यपि भिन्नवः कट्फिणेन कर्माणि कृतान्युपचितानि । भूतपूर्वं भिन्नवो ऽतीति ऽध्वनि वा-
राणस्यां महानगर्या ब्रह्मदत्तो नाम राज्ञा राश्वं कारयति ऋद्धे च स्फीतं च क्षेमं च सुभित्तं
चाकीर्णबहुजनमनुष्यं च प्रशाक्तकलिकलकृडिम्बउमरं तस्कररोगापगतं शालीन्तुगोमहि-
षीसंपन्नं धार्मिको धर्मराज्ञो धर्मेण राश्वं कारयति । सो ऽपरेण समयेन संप्राप्ते वसन्तकाल- 15
समये संपुष्पितेषु⁽³⁾ पादपेषु⁽⁴⁾ क्लेशक्रौञ्चमयूरशुकशारिकाकोकिलजीवञ्जीवकनिर्घोषिते वन-

1) Ex conject.; MS °तितं. As, after this word, there is doubtless a small gap, it is more probable that we should read that which I have put into the text than that we should acquiesce in *vihāra* being a neuter. Cp. Feer's note 3 on p. 339 of his translation.

2) The text is defective and perverted until the phrase which commences by अयराण्यपि. Cp. Feer, p. 340, n. 1. Comparing the subsequent explications which account for Kapphiṇa's bodily strength and his attainment of the Arhatship, it may be inferred that something like तेनेदानीमभिज्ञो दर्शनीयः प्रासादिकः संवृत्तः has been lost and nothing more.

3) Ex conject.; MS सुपुष्पिते पादपेषु. Cp. *supra*, I, p. 179, s. 225, p. 307, 10.

4) B क्रौञ्च, P corr.

पण्डे षष्ठादशानात्यगणसङ्घपरिवृत उद्यानं⁽¹⁾ निर्गतः । तेन तत्रोद्याने गानं⁽²⁾ प्रत्येकबुद्धो
दृष्टः । स तेन⁽³⁾ संप्रियभोजनेन त्रैमास्यमुपस्थितः परिनिर्वृतस्य च शरीरस्तूपं⁽⁴⁾ कारयित्वा
अमात्यगणसङ्घेन तैलाभिषेको दत्तः । तेन⁽⁵⁾ संपरिवारो महानग्रबलाधानेन संवृतः ॥ भूयः
काश्यपे भगवति प्रब्रजितो बभूव । तत्रानेनेन्द्रियपरिपाकः कृतः । तेनदानोमर्हत्त्वं सात्ता-
5 त्कृतम् । इति <र्हि>⁽⁷⁾ भिन्नव एकाक्षकृष्णानां कर्मणामेकाक्षकृष्णो विपाक एकाक्षशुक्लाना-
मेकाक्षशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिन्नव एकाक्षकृष्णानि कर्माण्यपास्य
व्यतिमिश्राणि चैकाक्षशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः⁽⁸⁾ करणीय इत्येवं वो भिन्नवः शितितव्यम् ॥
इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) Anusvāra wanting in MS.

2) Visarga wanting in MS.

3) This word for «wholesome food» occurs also *supra*, I, 255, 2. It probably is some alteration of a word of the vulgar language, the Pāli representant of which is *sappāya*, cp. Childers s. v., especially the combination *sappāyāni bhesajjāni* mentioned there. The Tibetan translator renders it by «wholesome food» མདུ་མའི་ཟས་ཀྱིས་. *Çikṣūsamuccaya* (ed. Bendall) p. 55, 17 प्रणीतानि च संप्रियाणि (so MS)... खादनोयभोजनीयानि.

4) Ex conject.; MS शरीरं स्तूपं.

5) The Tibetan translator seems to have taken this for two words: स परिवारो; see Feer's translation, p. 340, n. 2.

6) B is here somewhat altered, and it is uncertain, whether it has exactly the very reading I have put into the text; something like this is doubtless meant. D has तत्रानिन्द्रियं, P तत्रासर्नेन्द्रियं, the copyist who wrote C has omitted the akṣaras he could not read, between त and द्वियं.

7) Added in D.

8) B °भोगकरं, D corr.

भद्रिक इति ८६ ।

बुद्धो भगवान्मत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवाकैर्देवैर्नगैर्पत्नैरसुरैर्गर्भैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयत्नासुरगरुडकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लामो चीवरपिण्डपातशयनासनगू-
 नप्रत्यभैषड्यपरिष्काराणां सम्रावकसङ्घः श्रावस्त्यां विहरति जेतवने ऽनाद्यपिण्ड- 5
 स्यारामे ॥

यदा भगवान्पद्वर्षाभिसंबुद्धो द्वादशवर्षनिर्गतः कपिलवस्तु⁽¹⁾ अनुप्राप्तस्तदा क्रो-
 णोदनामृतोदनप्रमुखैरनेकैः शाक्यसङ्घैः सत्यदर्शनं कृतं स्थापयित्वा राजानं शुद्धोदनम् ॥
 ततो राजा शुद्धोदनस्तां पुत्रशोभां दृष्ट्वा परं विस्मय[84b]मापन्नः । तस्य बुद्धिरूपत्वात् ।
 यदि मे पुत्रो न प्रव्रजितो ऽभविष्यत्सो ऽयमभविष्यद्वाजा चक्रवर्ती चतुरङ्गविजेता धा- 10
 र्मिको धर्मराजः । स एतर्हि इदिलिप्रव्रजितपरिवारो न शोभते । यन्नृकं शाक्यकुले⁽³⁾
 एकैकं प्रव्राजयेयमिति ॥ ततो राज्ञा⁽⁴⁾ शुद्धोदनेन नगरे घण्टाघोषाणां कारितं सर्वशाक्यैः

1) Ex conject.; MS कपिलवास्तुमनुप्रा° (D °वस्तु°).

2) Ex conject.; MS चतुरंगविजेता (D चतुरङ्गवि°). I suppose that, *catuṅga* being more common to them than *caturanta* or *-antā* = 'the whole earth', copyists have put the former word instead of the latter, which is necessarily required. The Tibetan translation represents the genuine text, it has མཚོ་བོ་, see Feer, p. 350, n. 2.

3) Ex conject.; B शाक्यकुले^{पा} 'पिकया' प्रव्राजयेयमिति, and at the top of the page, with reference to this passage, there is written विषयां [for विषयात् 'from my territory'] intended as a correction of the cancelled akṣaras पिकया (or पिपाकया). I do not, however, hold this for genuine, and have put into the text that which seems to express exactly the phrase wanted and rendered in the Tibetan version, as exposed by Feer, p. 350 n. 3. Cp. Mhv. III, 176, 6 कुलातो कुलातो एकः तत्रियकुमारो प्रव्रजतु.

4) MS राज्ञा.

- संनिपत्तव्यमिति । ततः सर्वशाक्येषु संनिपत्तितेषु राजा शुद्धोदनः⁽²⁾ कथयति । शृण्वन्तु⁽¹⁾
 भवन्तः शाक्या यदि सर्वार्थसिद्धः कुमारो न प्रव्रजितो ऽभविष्यद्युष्माभिरिचोपस्थानं कृतम-⁽⁴⁾
 भविष्यत् । तदिदानीमस्य प्रव्रजितस्य एकैकेन कुलपुरुषेण शाक्येनोपस्थायकेन प्रव्रजि-
 तव्यमिति ॥ ततो भद्रिकानिरुद्धरेवतदेवदत्तप्रभृतानि पञ्च कुमारशतानि <प्रव्रजितानि> ॥
 5 तेषामुपालिर्नाम कल्पक⁽⁵⁾ उपस्थायकस्तान्प्रव्रजितान्दृष्ट्वा रोदितुमारब्धः ॥ ततः शाक्यैः
 पृष्टः । किमर्थमुपाले⁽⁶⁾ रुच्यत इति ॥ स करुणदीनविलम्बितैरुत्तरैरुवाच । पूर्वं प्रव्रजिताः
 को ममेदानीं भक्ताच्छादनेन⁽⁷⁾ परिपालनं करिष्यतीति ॥ ततः शाक्या उचुः । तेन क्युपाले
 पटकं प्रसारयेति ॥ तेन पटकः प्रसारितः । ततः शाक्यैः शरीरावलमानां ह्यारार्धह्यारमणि-
 मुक्तविडूरपकेपूराङ्गुलीयकानां⁽⁸⁾ महात्राशिः कृतः ॥ तत उपालेः कल्पकस्य तान्दृष्ट्वा वि-
 10 चित्रं चालङ्कारमभिवीक्ष्य योनिशो मनसिकार उत्पन्नः । इमे तावच्छाक्याः कुलत्रपयौव-

1) Cp. Mh v. III, 177—181.

2) B शुद्धादनः, CP corr.

3) MS भदत्तः, cp. Feer, p. 350, n. 4 and *supra*, p. 103 n. 2. Feer has not well understood the purport of Çuddhodana's allocution.

4) Ex conject.; B मंविष्यत्तदि°, the sign ° refers to the top of the page, where the aks. भ is found to be inserted here. The copyists have put भ in its right place, in P वि has been omitted.

5) Ex conject.; MS कल्पकः उपाशकतान्प्र°. Feer, p. 350, n. 6 makes a quite just observation about the Tibetan equivalent of the corrupt *upāçaka*, *བསམ་ཤེས་པ་ལུ་སྤྲེལ་པ་*, he fails only in the correct form of the Sanskrit word, the meaning of which he found out. How it happened that *upasthāyaka* was changed by copyists into *upāçaka* (sic) is easy to understand.

6) Ex conject.; MS उपालि. Further on the vocative of *Upālī* has kept its correct form in MS.

7) Ex conject.; MS भक्ताच्छादने. Though *ācchāda* is also met with in Buddhist Sanskrit (see Index on Mh v.), yet in this combination of «food and dress» *ācchādāna* is the standing term (cp. e. g. Mh v. III, 177, 10).

8) B केपूरंगुलीकार्या, which has become °गुलीकानां in CP, whereas D has instead of it केपूरीकानां.

नवत्तो ऽत्तःपुराणि इमं चालङ्कारं खेटवडुत्सृष्ट्य प्रत्रञ्जिताः किमुताकृतमल्पविभव (२)म-
लङ्कारं गृहं नेष्यामि । अलमनेन । यन्नृकमेताननुप्रत्रजेयमिति ॥ अथोपालिः (३) कल्पको येन
भगवांस्तेनोपसंक्रान्तः । उपसंक्रम्य भगवतः पादयोर्निपत्य भगवत्तमिदमवोचत् । यदि
भगवन्मादृशानां प्रत्रञ्यास्ति लभेयाकं स्वाख्यते धर्मविनये प्रत्रञ्यामुपसंपदं भिन्नुभावं
चरेयमकं भगवतो ऽस्तिके ब्रह्मचर्यमिति । ततो भगवता एह्दिभिन्नुकया प्रत्राञ्जितः (७) ॥ 5

ततो भद्रिकप्रमुखणि पञ्च शाक्यशतारि (८) भिन्नुवेषधारीणि (९) बुद्धप्रमुखस्य भिन्नुस-
ङ्गस्य प्रणामं कर्तुं प्रवृत्तानि । ते उपालिं ज्ञात्वा कुलरूपविभवान्वितत्वान्नेच्छ्कृत्युपालेः
प्रणामं कर्तुम् ॥ तत्र भगवानायुष्मन्तं भद्रिकमामन्वयते । भद्रिक कर्तव्यो ऽस्य प्रणामो
यस्मादिदं (११) मामकं शासनं न कुलरूपयौवनैश्चर्यचातुर्वर्ण्यविशुद्धिमपेतत इति ॥ ततो मूल-

1) Ex conject.; MS इमे.

2) Ex conject.; MS °विभवःमलङ्कारंनेष्यामि. As the transmitted text is here manifestly defective, I have ventured to restore the original form of it, as best I could, availing myself of the Tibetan translation, where the word for *alamkāra* is used a second time: *མུག་འདི་དག་ཞིམ་རུ་བཀུར་རུ་ཅེ་ཡིད་*. Cp. Feer, p. 351, 9.

3) Ex conject.; MS अथोपालिक°.

4) Ex conject.; MS भगवांमा° (D भगवामा°).

5) Ex conject.; MS प्रत्रञ्याभि (D प्रत्रञ्या भवति, a conjectural correction).

6) MS लभेयं, but cp. *supra*, I, p. 347, 5, II, p. 3, 9. 33, 8 and *Divy.* 15, 18. 48, 16. 49, 13. 97, 21. 340, 13. For this reason I have corrected लभेयाकं, changing the opinion I expressed *supra* I, 248 n. 4.

7) B °ञ्जिता, D corr.

8) D adds the missing akṣara.

9) B भिन्नुवेषधारीणि, modified by several erasures and additions, in order to change it into °वेशधारीणि. But as the writing is somewhat indistinct, the copyists who wrote DCP wrongly put °वेशधारीणि.

10) The Tibetan translator seems to have had here before him *yauvana*, not *vibhava*, cp. Feer, p. 351, 21. On the other hand, in the foregoing (p. 112, 10) he must have found in his text both *yauvana* and *vibhava*, cp. Feer, ll. n. 3.

11) MS °स्मादिदं.

12) MS चातुर्वर्ण्य°.

निकृता⁽¹⁾ इव द्रुमा भद्रिकप्रमुखाणि पञ्च शाक्यशतानि धर्मतामवलम्ब्य पादयोर्निपतिता-
नि । तेषां पादवन्दनसमकालमेवेयं मह्णापृथिवी पङ्क्तिर् प्रकम्पिता ॥

तत्रायुष्मता भद्रिकेण पुष्यमानेन घटमानेन व्यापच्छमानेनेदमेव पञ्चगण्डकं संसा-
रचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः शतनपतनविकारणविध्वंसनधर्मतया पराकृत्य
5 सर्वक्लेशप्रकाणार्द्धं सातात्कृतम् ।⁽²⁾ अहंसेवृत्तस्त्रैधातुकवीतरागः समलोष्टकाञ्चन घ्रा-
काशपाणितलसमचित्तो वासीचन्दनकल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्रति-
वित्प्राप्तो भवलाभलोभसत्कारपर्राजुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभित्रायश्च
सेवृतः । स च मह्णात्मा ह्योनदीनानुकम्पी ॥ सो ऽपरेण समयेन पूर्वाङ्गे निवास्य पात्रची-
वरमादाय आवस्तौ गोचराय प्रस्थितः । यावदन्वतरचण्डालकठिनं पिण्डाय प्रविष्टः ॥
10 तेन खलु समयेन राज्ञा प्रसेनजित्कौशल⁽³⁾ एकपुण्डरीकं हस्तिनागमभिरुह्य दीर्घेण चारा-
यणेन सारथिना भगवतो दर्शनाय संप्रस्थितः । दर्शं राज्ञा प्रसेनजित्कौशलो⁽³⁾ भद्रिकं शान्ते-
न्द्रियं शान्तमानसं परमेण च चित्तदमव्युपशमनसमन्वागतं पांसुकूलप्रावृतं लूकं पिण्डपातं
गृहीत्वा तस्माच्चण्डालकठिनान्निर्गच्छन्तं दृष्ट्वा च पुनर्दीर्घं⁽⁵⁾ चारायणं सारथिनामन्वयते ।
स्यादयं चारायणं भद्रिको भित्तुः ॥ एवं यथा वदसि ॥ इति श्रुत्वा राज्ञा प्रसेनजित्कौशलः⁽³⁾
15 संमाह्मा⁽⁶⁾पन्नः पृथिव्या⁽⁷⁾ मूर्कितः पतितः । ततो जलपरिषेक⁽⁸⁾प्रत्यागतप्राणचेतसो लब्धमा-
नसञ्चारायणेन सा[85a]रथिनोत्थापितः ॥

1) MS °निकृता (D °त्ता), cp. *supra*, I, p. 3, n. 9.

2) B °हृत्सं°, DP corr.

3) B °जित्को°, D corr.

4) MS पांशुकूल° (P पाशु°).

5) Ex conject.; MS दीघचा°.

6) B संमाह्मा°, D corr.

7) MS मूर्कितोपतितः.

8) °षेकप्रात्या°, D corr.

9) Ex conject.; MS प्राणः चेतसा. Perhaps the right reading is °प्राणचेतनो.

ततो राजा भगवत्सकाशमुपसंक्रम्य भगवतः पादाभिवन्दनं कृत्वा भगवत्प्रवाच ।
 भगवन्न⁽¹⁾द्वितं मे दष्टम् । असौ भद्रिकः शाक्यराजः पांसुकूलप्रावृत्तो लूहं पिण्डपातं गृहीत्वा
 देवमनुष्यावर्जनकरेणातिप्रशास्त्रेनेर्पापयेन पिण्डपातमादाय चण्डालकठिनात्त्रिगर्तः । तस्य
 ममैतद्भवत् । घ्राश्रयं पावत्सुविनीतं भगवच्छासनं यत्र नामैवंविधाः⁽³⁾ कुमाराः सुखेधिता
 एवंविनीतप्रचाराः⁽⁴⁾ संवृता इति ॥ भगवानाह । अपरमपि महाराज भद्रिकस्याश्रयं शृणु । 5
 अयं महाराज भद्रिको ऽर्णयगतो वा वृत्तमूलगतो वा शून्यागारगतो वा त्रिरूदानयति ।
 अहो वत सौख्यम् । यदहमप्रव्रजितः सन् राजकुलमध्यगतो ऽमात्यनैगमज्ञानपदसुसंरक्षितः
 प्राकारपरिखाद्वारस्तूपाभिनिगूढः परिशङ्कितहृदयः संविद्यः समन्ततः⁽⁸⁾ शङ्कनी निद्रां नासा-
 दयामि सो ऽहमेतर्हि निरपेतः⁽¹⁰⁾ काये जीविते च सुखं यत्रतत्रस्थो विक्रामीति ॥

भित्तवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं प्रपच्छुः । कानि भद्रं भद्रिकेण 10
 पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतानि येनाभिन्नयो दर्शनीयः प्रासादिकं आद्ये राजकूले

1) The copyist of P could not read the akṣara ड्, and left a blank space between न्न and तं. This may account for Feer's n. 6 on p. 352.

2) MS भगवन्शासनं (D भगवत्शा°).

3) MS नामैकंविधाः.

4) B °प्रचारासंवृताः, DP °प्रचारासंवृताः.

5) MS भद्रिकघ्राण्य°.

6) MS °मध्यागतः । अमात्य° (D °माध्यगतः । अ°).

7) It is not easy to account for स्तूप here. Its Tibetan equivalent is གཤམ་བཞུ་རྒྱུ་མཚན་ (beasts of prey). Feer, p. 353, n. 1 supposes, rightly, I think, that „turrets representing such images“ are meant. Cp. Jtkm. avad. nr. 25, vs. 9. This must be, therefore, a *laukika* meaning of *stūpa*. The Chinese translator has abridged here so much that his testimony cannot settle the point.

8) B शकी made out of शक्ति; the copies have शकी.

9) Ex conject.; MS योहमेतर्हि (D मोह°).

10) The Tibetan translator did not read in his text कार्ये, as might be inferred from Feer, p. 353, s «et maintenant, sans souci des affaires et de la vie, partout où je me trouve, j'y réside en paix»; for he has ལུས་དང་སྲོག་ལ་ = *kāye jivite ca*. The Paris ms. (P) has here कोपे.

प्रत्याजातः प्रत्रय्य चार्कृत्वं सान्नात्कृतमिति ॥ भगवानाहं । भद्रिकेणैव भिन्नवः पूर्वमन्यासु
 ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभार्याणि परिणतप्रत्ययान्योघवत्प्रत्युपस्थिता-
 न्यवश्यंभार्यानि । भद्रिकेण कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न
 भिन्नवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यते⁽¹⁾ नाब्धातौ न तेजोधातौ
 5 न वायुधातावपि⁽²⁾ तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यते शुभान्यशुभा-
 नि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि अपि कल्पशतैरपि ।

सामग्रां प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भिन्नवो ऽतीते ऽर्धनि वार्याणस्यां नगर्गामन्यतमः कोट्टमल्लकः⁽³⁾ तुत्तनामपरि-
 10 गतशरीर इतश्चामुतश्चान्वाह्णिते । यावदन्यतरा दारिका पूपलिका⁽⁴⁾ आदाय गच्छति ।
 ततस्तेन कोट्टमल्लकेन सा दारिका पूपलिकानामर्थे अभिभूता । ततो बलादेकां पूपलिका-
 मादाय त[तस्त]तः पलायितुमारब्धः । सा चास्य दारिका पृष्ठतः समनुबद्धैव । ततो ऽसौ
 कोट्टमल्लकः सहसा नदीचारिकामुत्तीर्णः ॥ अस्मति बुद्धानामुत्पादे प्रत्येकबुद्धा लोक उत्प-
 15 कबुद्धस्तस्य कोट्टमल्लकस्यायतः स्थितः । ततः कोट्टमल्लस्य तं प्रत्येकबुद्धं शान्तिर्यापयं⁽⁶⁾
 दृष्ट्वा मन्हा⁽⁷⁾प्रसादो जातः । तेन स्वं व्यसनमगणाय⁽⁸⁾ प्रत्येकबुद्धाय⁽⁹⁾ पूपलिका प्रतिपादिता ।

1) B नाब्धातौ, DP corr.

2) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

3) In Divy. the word is written *krōḍamallaka*, see p. 85, 20 foll. 89, 21 171, 16 of Cowell and Neil's edition. Cp. Burnouf, *Introduction*, p. 199 n. 1, and Feer, p. 353 n. 2.

4) Ex conject., MS °लिकानादाय.

5) B °तरप्रत्ये, D corr.

6) B शान्तिर (with a small stroke at the left top-side, a sign for cancelling that akṣ.) र्यापयं. Hence D शान्तिरिर्द्यापयं, C शान्तिर्यापयं, P शान्तिर्यापयं.

7) I have followed D; B मन्हाप्रसादो.

8) Note the ungrammatical gerund *aganayya* for *aganayitvā*.

9) B here पूप°, D corr.

तस्य विप्रकर्षसंज्ञनार्थं चित्तपत्त इव क्लृप्तज्ञो गगणतलमभ्युद्गम्य विचित्राणि प्राति-
 कार्याणि विदर्शयितुमारब्धः । ततः कोट्टमल्लकस्तदत्यद्भुतं⁽¹⁾ देवमनुष्यावर्जनकरं प्रातिकार्यं
 दृष्ट्वा मूलनिकृत्तं⁽²⁾ इव द्रुमः पाद्योर्निपत्य प्रणिधानं कर्तुमारब्धः । यन्मे सिद्धव्रतो दत्ति-
 णीयः पूषलिकया⁽³⁾ प्रतिपादितो जेनाकं कुशलमूलेन चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन च
 यत्र यत्र⁽⁴⁾ ज्ञापये यत्र तत्रोच्चकुलीनः स्वमिवंविधानां च धर्माणां लाभो स्यां⁽⁵⁾ प्रतिविशि- 5
 ष्टतरं चातः शास्तारमारगयेयं मा विरागयेयमिति ॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भित्तवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन कोट्टमल्लको
 ऽयमसौ भद्रिकः । यत्तेन प्रत्येकबुद्धः पूषलिकया प्रतिपादितस्तस्य कर्मणो विपाकेनाद्ये
 शाक्ये प्रत्यागतः⁽⁸⁾ ॥ भूयः काश्यपे भगवति प्रव्रजितो बभूव । तत्रानेन दश वर्षसकृद्वाणि
 ब्रह्मचर्यावासः प्रतिपालितः । तेनेदानीमर्हन्नं सान्नात्कृतम् । इति हि भित्तव एकात्तक- 10
 षणानां कर्मणामेकात्तकृष्णो विपाक एकात्तशुक्लानामेकात्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यति-
 मिश्रस्तस्मात्किं भित्तव एकात्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकात्तशुक्लेष्वेव
 कर्मस्वाभोगः⁽⁹⁾ करणीय इत्येवं वो भित्तवः शिन्नितव्यम् ॥

इदमवोचद्भग[85 b]वानात्तमनसस्ते भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) B तदस्त्युद्भूतं, D corr.

2) MS °निकृत्त, cp. *supra*, p. 114 n. 1.

3) Ex conject., cp. *infra*, l. 8; MS पूषलिका, the copyist of B or some prototype of B may have blended two constructions.

4) MS ज्ञापये, cp. *supra*, p. 76, n. 7. 81, n. 3.

5) D adds the missing akṣara.

6) B भित्तवा, DP corr.

7) MS °ल्लकघ्नपम°.

8) MS प्रत्यागताः. In the same sense *supra*, p. 116, l. 1 *pratyajataḥ*.

9) B °भोगक°, D corr.

राष्ट्रपाल इति⁽¹⁾ १० ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवह्निर्देवैर्नागैर्यत्तैरसुरैर्गरुडैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागपत्नासुरगरुड-
 किन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चोचरपिण्डपातशयना-
 5 सनमानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्घः स्थूलकोष्ठकमुपनिश्चित्य⁽²⁾ विक्रति स्थू-
 लकोष्ठकीये वनषण्डे । तेन खलु समयेन स्थूलकोष्ठके कौरव्यो⁽³⁾ नाम राजा राज्यं कारयति
 ऋद्धं च स्फातं च क्षेमं च सुभित्तं चाकीर्णवद्धजनमनुष्यं च प्रशासकालिकलकृडिम्बडमरं त-
 स्कररोगापगतं शालीनुगोमहिषीसंपन्नमखिलमकाण्डकमेकपुत्रमिव राज्यं पालयति । तस्य
 धातृपुत्रो राष्ट्रपालो नाम्ना अभिद्वपो दर्शनीयः प्रासादिकः सर्वाङ्गप्रत्यङ्गोपेतः ॥ तस्य विन-
 10 पकालमवेद्य भगवान्पर्ववृद्धे निवास्य पात्रधीवरमादाय भित्तुगणपरिवृतो भित्तुसङ्घपुर-
 स्कृतः स्थूलकोष्ठकं पिण्डाय प्रविष्टः । दर्श राष्ट्रपालो बुद्धं भगवत्तं द्वात्रिंशता महापुरु-
 षलक्ष्णैः समलङ्कृतमशोत्त्या चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं व्यामप्रभालङ्कृतं सूर्यसहस्रातिरे-
 कप्रभं जङ्गममिव रत्नपर्वतं समत्ततो भद्रकं सहदर्शनाच्चास्य भगवतो ऽतिके चित्तं प्रसन्नम् ।
 स प्रसादज्ञातो भगवतः पादपोर्निपत्य प्रव्रज्यां याचते ॥ ततस्तं भगवानाह । वत्स अनुज्ञातो
 15 ऽसि मातापितृभ्यामिति ॥ राष्ट्रपालः कथयति । नो भर्त्सेति ॥ भगवानाह । न हि

1) A different redaction of this story how Rāstrapāla became a monk makes up the first part of Majjhima Nikāya, Majjhima Paññāsa IV, 2, as Feer rightly observes, see his remark I on p. 360.

2) MS ०निस्त्य. In the Pāli redaction quoted in the preceding note it is explicitly said that Bhagavān stayed at that time in the land of the Kurus, and that Thullakoṭṭha was a market-place (*nigama*) in that country. But there is no question there of a king. Raṭṭhapālo is styled a *kulaputto*, nothing more.

3) B कौरव्यो, D corr. Aṣokāv. nr. 21, which is the paraphrase of thisavad. of our text, has likewise कौरव्यः (f. 263 a 5).

वत्स तथागता वा तथागतश्रावका वा अननुज्ञातं मातापितृभ्यां प्रब्रान्तयत्युपसंपादयन्ति
चेति ॥

ततो राष्ट्रपालो मातापित्रोः सकाशमुपसंक्रान्तः । उपसंक्रम्य बुद्धस्य वर्णं भाषते ।
दृष्टो मया भगवाञ्छ्रावकमुनिः सम्यक्संबुद्धः स्फीतं चक्रवर्तिराश्रयमपह्नाय प्रब्रजितः
(1) षष्टिं चात्तःपुरसहस्राणि (2) मुण्डः सङ्घाटिप्रावृतो ऽस्मिन्नेव स्थूलकोष्ठके पिण्डपातमटति । 5
(3) तदर्हन्तोऽपुत्रां मामनुज्ञातुं यदहं तं भगवत्तं प्रब्रजितमनुप्रब्रजेयमिति ॥ ततो ऽस्य माता-
पितरौ नानुज्ञानीतः ॥

ततस्तेनैको भक्तच्छेदः कृतः । द्वौ त्रयो वा यावच्छुद्धच्छेदः (4) कृताः ॥ अथ राष्ट्रपा-
लस्य मातापितरौ येन राष्ट्रपालो गृहपतिपुत्रस्तेनोपसंक्रान्तौ । उपसंक्रम्य राष्ट्रपालं
गृहपतिपुत्रमिदमवोचताम् (5) । यत्खलु तात राष्ट्रपाल ज्ञानीयास्त्वं हि सुकुमारः सुखिणी । न 10
त्वं ज्ञानको दुःखस्य (7) दुष्करं ब्रह्मचर्यं दुष्करं प्राविवेक्यं डुरभिरमनेकत्वं डुरभिसंबोधान्य-
रण्यवनप्रस्थानि प्राप्तानि शयनासनान्यध्यावस्तुम् । इहैव त्वं तात राष्ट्रपाल निषद्य
कामांश्च परिभुङ्क्ष्व दानानि च देहि पुण्यानि च कुरु ॥ एवमुक्ते राष्ट्रपालो गृहपतिपुत्रस्तू-
ष्याम् ॥

अथ राष्ट्रपालस्य गृहपतिपुत्रस्य मातापितरौ ज्ञातानुच्योजयतः । अङ्ग तावज्ज्ञा- 15

1) MS षष्टिर्चात्तःपुर°.

2) MS मुण्डाः.

3) Ex conject.; MS तदर्हपुत्रांमामनुज्ञातं.

4) Cp. *supra*, p. 80, 15.

5) MS °वोचत्.

6) MS सुकुमारः सुखिणी, the same words are preserved without fault some lines below (p. 120, 3).

7) B दुःखस्म, CDP corr.

8) The effort of the kinsmen to dissuade Rāṣṭrapāla does not occur in the Pāli redaction of the story. After the unsuccessful entreaty of the parents there is only one repetition of those instances, by the comrades, not two, as here.

तयस्तातं राष्ट्रपालमुत्थापयते⁽¹⁾ ॥ अथ राष्ट्रपालस्य गृहपतिपुत्रस्य ज्ञातयो येन राष्ट्रपालो गृहपतिपुत्रस्तेनोपसंक्रान्ताः । उपसंक्रम्य राष्ट्रपालं गृहपतिपुत्रमेवमवोचन्⁽²⁾ । यत्खलु तात राष्ट्रपाल ज्ञानीयास्त्वं हि मुकुमारः सुखीषी । न त्वं ज्ञानको दुःखस्य । दुष्करं ब्रह्मचर्यं दुष्करं⁽³⁾ प्रातिवेक्यं डुरभिरममेकत्वं डुरभिसंबोधान्यरण्यवनप्रस्थानि प्राक्तानि शयनास-
 5 नान्यध्यावस्तुम् । इद्वै त्वं तात राष्ट्रपाल निषद्य कामांश्च परिभुङ्क्ते दानानि च देहि पुण्यानि च कुरु ॥ एवमुक्ते राष्ट्रपालो⁽⁴⁾ गृहपतिपुत्रस्तूष्णीम् ॥

अथ राष्ट्रपालस्य गृहपतिपुत्रस्य मातापितरौ राष्ट्रपालस्य गृहपतिपुत्रस्य वय-
 स्यकानुद्योत्रयतः । अद्ग तावत्कुमारस्तातं राष्ट्रपालमुत्थापयते⁽⁶⁾ ॥ अथ राष्ट्रपालस्य गृह-
 पतिपुत्रस्य वयस्यका येन राष्ट्रपालो गृहपतिपुत्रस्तेनोपसंक्रान्ताः । उपसंक्रम्य राष्ट्रपालं
 10 गृहपतिपुत्रमिदमवोचन्⁽⁸⁾ । यत्खलु सौम्य राष्ट्रपाल ज्ञानीयास्त्वं हि मुकुमारः सुखीषी । न त्वं ज्ञानको दुःखस्य । दुष्करं ब्रह्मचर्यं दुष्करं प्रातिवेक्यं डुरभिरममेकत्वं डुरभिसंबोधान्य-
 रण्यवनप्रस्थानि प्राक्तानि शयनासनान्यध्यावस्तुम् । इद्वै त्वं सौम्य राष्ट्रपाल निषद्य कामांश्च परिभुङ्क्ते दानानि च देहि पुण्यानि च कुरु ॥ एवमुक्ते राष्ट्रपालो गृहपतिपुत्रस्तू-
 ष्णीम् ॥

15 अथ राष्ट्रपालस्य गृहपतिपुत्रस्य वयस्यका यन राष्ट्रपालस्य गृहपतिपुत्रस्य मा-

1) MS °यतः.

2) MS °वोचत्.

3) MS प्रातिवेक्यं (D °वेक्यं).

4) MS °कत्वे.

5) MS वनप्रस्थितानि.

6) MS कुमारस्तातं.

7) Ex conject.; MS °पयतु. It is also possible that उत्थापयन्तु should be meant, but the comparison of the analogous phrase *supra*, l. 1 makes this improbable.

8) MS °वोचत्.

9) MS सुखीषी.

तापितरौ तेनोपसंक्रान्ताः । उपसंक्रम्य राष्ट्रपालस्य⁽¹⁾ गृहपतिपुत्रस्य मातापितराविदम-
 वोचन् । अम्ब तातानुजानीतं⁽²⁾ सौम्यं राष्ट्रपालं प्रत्रञ्जितुं⁽³⁾ सम्यगेव अद्भया⁽⁴⁾ अगारादनगा-
 रिकां किं मृतेन करिष्यथे⁽⁵⁾ । सचेत्तातः⁽⁶⁾ प्रत्रञ्ज्यायामभिरस्यते जीवत्तमेनं द्रढ्यञ्चै⁽⁷⁾ सचेत्ता-
 भिरमते कान्या पुत्रस्य गतिरन्यत्र मातापितरावेव⁽⁸⁾ ॥ एवमावां कुमारकास्तातं⁽⁹⁾ राष्ट्रा-
 लमनुजानीयावः सचेत्प्रत्रञ्ज्योपदर्शयिष्य⁽¹⁰⁾ * * * * *

1) B गृहपनिपु°, D corr.

2) Ex conject.; MS °नीय सौम्यरा°.

3) B प्रत्रञ्जितं, CD corr.

4) I have followed D; B अगाराद°.

5) By the insertion of सौम्य and of the formula सम्यगेव अद्भया the original metrical form of the phrase has been obscured, whether the interpolation was made by the composer of Avadānaç. or by scribes. The original form must have been that of an anuṣṭubh çloka, such as:

अम्ब तातानुजानीतमगारादनगारिकाम् ।

राष्ट्रपालं प्रत्रञ्जितुं किं मृतेन करिष्यथः ॥

6) Ex conject.; MS तातप्र°.

7) MS द्रढ्यथ.

8) Ex conject.; MS गतिरान्यत्र मातापितरावेव. I believe that I thus have met the doubts of Feer (p. 357 n. 4) as to the sound condition of the text. I see here no discrepancy between the original Sanskrit and the Tibetan translation. *Anyatra* (save, except) is construed with acc., a construction seldom met with. Another instance is Mahābh., IV, 18, 3 का नु जीवति मादशी..... अन्यत्र द्वैपदो प्रभो.

9) Ex conject.; MS तातरा°.

10) MS सचेत्प्रत्रञ्ज्योपदर्शयिष्यामिभगवत्ताथ राष्ट्रपालो etc. There can not exist the least doubt about the corrupt and defective state of this passage in the transmitted text. I have left out the four akṣaras before अथ राष्ट्रपालो, since they are utterly depraved and precede a considerable gap. I suggest that the uncorrupted and original shape of that portion of the phrase that precedes the gap was सचेत्प्र-
 त्रञ्ज्योपदर्शयिष्यत्यात्मानम् = Feer p. 357, 24 «pourvu que après son initiation, nous puissions le voir»; what follows, «nous rencontrer avec lui» (འབྲས་ལུ་འོང་ལ་),

falls already into the gap. The first six lines of Feer, p. 358 are translated from the Tibetan and correspond to the portion lost in the Sanskrit. For the sake of completeness I transcribe them: «Alors les compagnons de Râṣṭrapāla, le fils du maître de maison, se rendirent au lieu où était le fils du maître de maison Râṣṭrapāla;

अथ राष्ट्रपालो गृहपतिपुत्रो ऽनुपूर्वेण कायस्य स्थामं च बलं च संननय्य येन भग-
 वांस्तेनोपसंक्रान्तः । उपसंक्रम्य भगवत्पादौ शिरसा वन्दित्काले ऽस्थात् । एकात्ते स्थितो
 राष्ट्रपालो गृहपतिपुत्रो भगवत्तमिदमवोचत् । अनुज्ञातो ऽस्मि भगवन्मातापितृभ्याम् ।
 लभेयाहं स्वाह्याते धर्मविनये प्रत्रय्यामुपसंपदं भित्तुभावं चरेयमहं भगवतो ऽन्तिके ब्रह्म-
 5 चर्यम् ॥ लब्धवान्नाष्ट्रपालो गृहपतिपुत्रः स्वाह्याते धर्मविनये प्रत्रय्यामुपसंपदं भित्तु-
 भावम् ॥ स एवं प्रत्रजितः सन्निदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्का-
 रगतीः शतनपतनविकरणविध्वंसनधर्मतया पराहृत्य सर्वक्लेशप्रहाणादर्हत्वं सान्नातकृ-
 तवान् । अर्हत्संवृतस्त्रैधातुकवीतरागः समलोष्टकाञ्चन आकाशपाणितलसमचित्तो वासी-
 चन्दनकल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्तो भवलाभलोभसत्का-

et quand ils y furent arrivés, ils parlèrent ainsi à Râṣṭrapāla: 'Gentil Râṣṭrapāla, ton père et ta mère consentent à ce que tu sois initié, pourvu que, après ton initiation, ils puissent se rencontrer avec toi et voir ton visage'. — 'Oh! ils se rencontreront avec moi', répondit Râṣṭrapāla.

The narrative of the consent of R.'s parents in Aṣokāv. is somewhat different. It is not the comrades who report to R. the permission of his father, but the father himself goes up to him and tells him that he and also his mother give their permission, but on this condition: सर्वदा नौ मुखं पुत्र दर्शयितुं तमर्हसि (MS °ति). After this,

इति पित्रोदितं श्रुत्वा राष्ट्रपालः (MS °लं) स मोदितः ।

तथेति संप्रतिज्ञाय शयनाडुदतिष्ठत ॥

ततः स साञ्जलिः पित्रोः पादान्नत्वा प्रमोदितः ।

कृत्वारिभ्यः प्रदानानि सकृत्ता निर्ययौ गृह्णात् ॥ (f. 268a 6 sq.).

It may be apposite to adduce here in full the corresponding passage of the Pāli redaction: *sace tumhe Raṭṭhapālaṃ kulaputtam nānujānissatha agārasmā anagāriyam pabbajjāya tattheva maraṇam bhavissati | sace pana tumhe R. k. anuj. a. a. p. pabbajitain pi nam dakkhessatha | sace R. k. nābhiramissati agārasmā a. p. kā tassa aññā gati bhavissati idheva paccāgamissati*. The answer of the parents follows immediately: *anujānāma tāta R. k. a. a. p. pabbajitena ca pana te mātū-pītarō uddassetabbāti*.

1) MS लब्धवान्नाष्ट्रपालपुत्रः. Feer (p. 358, 16) following the Tibetan, as I have examined, has here only «Râṣṭrapāla obtint».

2) B °र्हत्संवृ°, D corr.

रपरङ्गुलः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूष्यो मान्यो ऽभिवाद्यश्च संवृतः । तत्र भगवान्भित्तूना-
मन्नयते स्म । एषो ऽग्नौ मे भित्तवो भित्तूणां मम श्रावकाणां * * * * ⁽¹⁾ पडुत राष्ट्रपालो
भित्तिरिति ॥

भित्तवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । कानि भदत्त राष्ट्रपालेन
कर्माणि कृतानि येनाद्ये राजकुले प्रत्याज्ञात इति अभित्तपो दर्शनीयः प्राप्तादिकः प्रन्नय्य 5
चारुहं सान्नातकृतमिति ॥ भगवानाह । राष्ट्रपालेनैव भित्तवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि
कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योषवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि ।
राष्ट्रपालेन कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यतीति । <न> भित्तवः कर्मा-
णि कृतान्युपचितानि वाक्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधा-
तावपि ⁽²⁾ तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वापत्तेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च । 10

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

सामर्थ्यं प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीते ऽध्वनि विदेहराजः सपरि⁽³⁾खारः परचक्रवित्रासितो ऽटवी-

1) According to Feer (p. 358 n.) the gen. plural lost is श्रावणकानाम् or
a synonymous word, on account of the Tibetan term རྩོམ་སྤྱོད་ལ་སྤྱོད་ལྟེ་; in
Açokāv. the utterance of the Buddha is a little different. His praise of R. is re-
lated in this çloka:

एषो ऽग्नौ भित्तवः सर्वभित्तूणां पुण्यवाङ्किनाम् ।

पडुत राष्ट्रपालो ऽयं अद्वाभि^(sic)भक्तिमान्मुर्धाः ॥ (f. 268 b 5)

the last pāda, I think, must be read अद्वालुर्भक्ति°.

2) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

3) Ex conject.; MS सपरःपरचक्र°. Feer (p. 358, 28) translates «entouré de
sa suite», after the Tibetan, of course. For this reason I have put सपरिखारः,
though I had also thought of सबलः, as is found in Açokāv., which here closely
clings to the text of Avadānaç. Its paraphrase is as follows:

तस्मिंश्च [MS तस्मिं च] समये राज्ञा विदेह्विषयाधिपः ।

परचक्रभयोद्धिम्ः [MS ऽग्राः] ससैन्यस्तदने ऽविशत् ॥

मनुप्राप्तः । स मध्याह्ने तीक्ष्णसूर्यरश्मिपरितापितः सवलौघ इतश्चामुतश्च परिधमति मार्गं
 च नासादयति ॥ अस्मति च बुद्धानामुत्पादे प्रत्येकबुद्धा लोक उत्पद्यन्ते क्षीनदीनानुकम्प-
 काः प्राक्तशयनासनभक्ता दृक्दक्षिणीया लोकस्य ॥ यावदन्यतरः प्रत्येकबुद्धस्तस्मिन्का-
 त्तारमार्गे प्रतिवसति । तेन कारुण्यमुत्पाद्य तस्य विदेहराजस्य मार्गो व्यपदिष्टः पानी-
 5 परुद्दश्च दर्शितो येन स राजा इष्टेन जीवितेनाच्छादितः ॥ ततो राज्ञा प्रसादज्ञातेन स्व-
 न-गर्मानिय त्रैमास्ये सर्वोपकरणैरूपस्थितः । परिनिर्वृतस्य चास्य शरीरस्तूपं⁽¹⁾ कारयामास
 प्रणिधानं च कृतवान् । अरुमप्येवंविधानां गुणानां लभी स्यां प्रतिविशिष्टतरं च शा-
 स्तारमारामयेयं मा विरामयेयमिति ॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भित्तवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन राजा बभूव्रायं
 10 स राष्ट्रपालः । अथराण्यपि राष्ट्रपालेन कर्माणि कृतान्युपचितानि । अस्मिन्नेव भद्रके
 कल्पे विंशतिवर्षसहस्रायुषि प्रजायां काश्यपो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उद्पादि विद्या-
 चरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देव[86b]मनुष्याणां बुद्धो
 भगवान् । स वाराणसीं नगरोमुपनिश्चित्य⁽²⁾ विहरति ऋषिपतने मृगक्षेत्रे ॥ तेन खलु समयेन
 वाराणस्यां नगरीं कृत्वा राजा राज्यं कारयति ऋद्धं च स्फीतं च क्षेमं च सुभित्तं चाकीर्णव-
 15 ल्लनमनुष्यं च प्रशान्तकलिकलकृडिम्बडमरं तस्करो गमागतं शालीनुगोमहिषीसंपन्नं
 धार्मिको धर्मराजो धर्मेण राज्यं कारयति । तस्य कनीयान्पुत्र ऋषिपतनं गतः । अथासौ
 दर्शं बुद्धे भगवत्तं द्वात्रिंशता मह्यपुरुषलक्षणैः समलङ्कृतमशीत्या चानुष्यञ्जनैर्विराजि-
 तगात्रं व्यामप्रभालङ्कृतं सूर्यसहस्रातिरेकप्रभं ब्रह्ममिव रत्नपर्वतं समस्ततो भद्रकं सह-
 दर्शनाच्चास्य भगवतो ऽन्तिके चित्तमभिप्रसन्नम् । प्रसादज्ञातो भगवतः पादाभिवन्दनं कृत्वा

तत्र स सवलश्चाण्डरुग्रश्मि[MS °स्मि]परितापितः ।

इतस्ततः परिधम्य मार्गं न समुपाचरत् [MS °रन्] ॥

In the second śloka quoted I analyze *caṇḍarugraṣmi* as made up of *caṇḍa*
 + *ruc* (= *sūrya*) + *raṣmi*.

1) MS शरीरं स्तूपं (D श°, P शरीरैस्तूपं).

2) MS °निसृत्य.

पुरस्तात्त्रिपक्षो धर्मश्रवणाय । ततो ऽस्य भगवता काश्यपेन धर्मो दक्षितः । तेन प्रसाद-
ज्ञातेन भगवान्काश्यपः सपरिवार उपस्थितः शरणगमनशिक्षापदानि गृहीतानि परिनि-⁽¹⁾
र्वृतस्य च स्तूपे कनीयाञ्छ्वमारोपितवान्⁽²⁾ ॥

किं मन्यध्वे भिक्षवो यो ऽसौ राजपुत्रो ऽयमेवासौ राष्ट्रपालस्तेन कालेन तेन
समयेन । अथराण्यपि राष्ट्रपालेन कर्माणि कृतान्युपचितानि । भूतपूर्वं भिक्षवो ऽस्तीति 5
ऽध्वनि वाराणस्यां महानगर्यामन्यतमो मूलिको ब्राह्मणः । स मूलानामर्थे ऽन्यतमं पर्यत-
मगिब्रूः । तेन तत्र पर्यट्ता वनात्ते ग्लानः प्रत्येकबुद्धो दृष्टः । ततस्तेन प्रसादज्ञातेन
तस्योपस्थानं कृतम् । यदा⁽⁵⁾ ग्लान्याद्बुत्थितस्तदा पिण्डकेन प्रतिपाद्य प्रणिधानं कृतम् ।
अहमप्येवंविधानां लाभं स्यां प्रतिविशिष्टतरं चातः शास्तारमारामयेयं मा विरामयेय-
मिति ॥ 10

किं मन्यध्वे भिक्षवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन मूलिको ब्राह्मणो अयमेवासौ
राष्ट्रपालः⁽⁶⁾ । तस्य कर्मणो विपाकेन संसारे न कदाचिदुःखमनुभूतवानिदानीमप्याद्ये राज-
कुले प्रत्याज्ञातो ऽभिज्ञो दर्शनीयः प्रासादिकः । तेनैव हेतुनाह्वं सान्नातकृतम् । इति हि

1) B परिनिवृ°, D corr.

2) Ex conject.; MS °रोपितं.

3) MS राजपुत्र अय° and on l. 13 °ज्ञात अभि°.

4) *Mūlika* with the meaning of an ascetic «who lives on the roots of herbs» is not instanced from literature in the PW and PWK. It occurs also Divy. 647, 1 *ṣatabhiṣāyām jāto mūliko bhavati*. The paraphrast of our avadāna employed *mūlika* in both cases, where he found this word in his source, see Aṣokāv. f. 269b 6 and 270a 1. About its Tibetan equivalent ལུ་བ་རྟོ་བ་ཞེས་ see Feer, p. 360 n. 1.

5) Ex conject.; MS ग्लान्याद्बु°. The same fault *supra*, p. 87, 11. Cp. *supra*, p. 85, 18 and Divy. 25, 8.

6) In B there was written at first राष्ट्रपालेन, a *sec. manus* has erased न with a stroke which may have been intended as a daṇḍa, and the scribe of C accepted it so. Probably there is here a small gap containing something like यदनेन तस्य प्रत्येकबुद्धस्योपस्थानं कृतं, according to the ordinary style of the conclusions. But perhaps the missing portion is larger.

भित्तव एकात्तकृष्णानां कर्मणामेकात्तकृष्णो विपाक एकात्तशुक्लानामेकात्तशुक्लो व्यति-
मिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भित्तव एकात्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि
चैकात्तशुक्लेष्वेव कर्मस्वभोगः करणीय इत्येवं वो भित्तवः शिञ्जितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन्⁽¹⁾ ॥

1) After this conclusion MS has this colophon इत्यवदानशतके नवमी उद्दानगाथा समाप्ता; then follows the cipher ५० written by a second hand.

दशमो वर्गः ।

(1) सुभूतिरिति ११ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्ववर्द्धैर्देवेर्नगिर्पत्नैरसुरैर्गरुडैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगरुडकि- 5
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासनगु-
 नप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घः श्रावस्त्यां विक्रति जेतवने जनाश्रयिण्ड-
 स्यारामे ॥ यदा भगवतानुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुध्य श्रावका नियुक्तास्तेषु तेषु जन-
 पदेषु विनेयजनानुग्रहार्थं तदा ये ऽध्यायिनस्ते सुमेरुपरिषण्डायां ध्यानपरा स्वयताः ॥
 यावत्सुपर्णिपत्तिराजेन महासमुद्रान्नागपोतलक उद्धृतः । स तं सुमेरुपरिषण्डायामारोप्य
 भक्तपितुमारब्धः । ततो नागपोतलको जीविताद्यपरोप्यमाणो महाश्रावकाणामतिके 10
 चित्तमभिप्रसाद्य कालगतः ॥

स कालं कृत्वा श्रावस्त्यां भूतिर्नाम ब्राह्मणस्तस्याग्रमहिष्याः कुन्तावुपपन्नः ।

1) In MS the *uddāna* of the tenth *varga* precedes. It runs as follows:
 उद्दानं सुभूतिं स्वविरश्चापि हस्ते[or स्त]लेकुंविदेवेन च संसारो गुप्तिकश्चापि विद्वपो
 गंगिकेन च दीर्घनाखः संगीतिश्च वर्गो भवति समुद्धृतः. Of this śloka of six pādas the
 second is very corrupt; read हस्तो लेकुञ्चिवेन च, and in the third pāda संसारो.

2) B ॐचैनागै°, D corr.

3) MS तेषुसुमेरु° with superfluous पु. For the rest cp. Divy. 344, 11 foll.,
 in the *nāgakumārāvādāna*, nr. XXIV of that collection.

4) सुमेरुपरि°.

5) Note the absence of the relative pronoun, corresponding with *tasya*. For
 similar instances of the simple and colloquial style of this work cp. my observa-
 tion LXXII, in W. Z., XVI, 343.

6) महिष्या, D corr.

साष्टानां वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता । दारको जातो⁽¹⁾ ऽभिद्वपो दर्शनीयः प्रासा-
दिकः । तस्य ज्ञातौ ज्ञातिमहं कृत्वा नामधेयं व्यवस्थाप्यते किं भवतु दारकस्य नामेति ।
ज्ञातप उचुः । यस्मादस्य पिता भूतिस्तस्मा[87 a]द्भवतु दारकस्य सुभूतिरिति नामेति ॥
सुभूतिर्दारक उन्नीतो वर्धितो महान्संवृतः ॥ स पूर्वेण हेतुबलाधानेनातीवरोपणः क्रोधप-
5 र्भवस्थानवद्भूलो⁽²⁾ मातापितृभ्यामाथर्वणाद्विनित्यं⁽³⁾ ऋषिषु प्रत्राजितः । स च तत्र ध्या-
नपरः संवतो⁽⁴⁾ ऽन्यतरदनपण्डमुपनिश्चित्य⁽⁵⁾ विहरति । तत्र च वनपण्डे देवता प्रतिवसति
दृष्टसत्या । तस्याः कारूपयमुत्पन्नम् । अयं कुलपुत्रः क्रोधपर्यवस्थानवद्भूलो⁽⁶⁾ विशेषं नाधि-
गच्छति । पद्मकृमेनं भगवद्दर्शने नियोजयेयमिति ॥ ततस्तथा देवतया सुभूतेः पुरस्ताद्बुद्धस्य
वर्णा भाषितो धर्मस्य च सद्स्य च । ततः सुभूतेर्भगवद्दर्शनहेतोरगिलाप उत्पन्नः । ततो

1) MS ज्ञात अभि°.

2) Ex conject.; MS °स्थानिवद्भूलो. Cp. Divy. 186, 9.

3) Ex conject.; B मातापितृभ्यामाथर्वणाद्विनित्यं, the last akṣara being indistinct has for clearness' sake been written a second time between the lines, yet wrongly, for it ought to be written त्यं; of B's copies, C and P have °णाद्विनित्यं, D °णाद्विनित्यं. My correction is almost certain, *vinivartya* being the appropriate Sanskrit verbal form here wanted; it is indirectly confirmed by its Tibetan equivalent ལྷུང་ལྷེ (cp. Feer, p. 367 n.). The parallel passage in K's paraphrase is: अथर्वणादि(ms. न्वि)नित्यं (K, f. 69 b 7).

Our text is here very condensed. K gives a better and fuller account of the angry temper of Subhūti, which prompted him to become rather an Ātharvaṇa.

4) Ex conject.; B ध्यानपरः संवतो⁽⁴⁾न्यतरदन° (the copyists of C and P neglected the of interlinear स, D has संवसतो°). The correction in MS by means of an inserted स is doubtless wrong. I have put *saṃyata* as a synonym of *saṃyateन्द्रिया, dānta*. The Tibetan translation is here not quite literal: འགོ་ལྷུང་ལྷེ་བར་གྱུར་རྟེ། རྣམས་ཚིན་གཅིག་ etc. 'having wholly given himself to *dhyaṇa* etc.' The paraphrast of K, who dwells very long on Subhūti's *ṛṣipravrajyā* (f. 71 a — 78 b), gives here no help.

5) MS °निसृत्य.

6) Sic MS.

देवतया ⁽¹⁾ मृद्वानुभावाद्भगवत्सकाशमुपनीतः ॥ अथासौ ददर्श बुद्धं भगवत्तं द्वात्रिंशता महा-
 पुरुषलक्षणैः समलङ्कृतमशोत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं व्यामप्रभालङ्कृतं सूर्यसहस्रा-
 तिरेकप्रभं जङ्गममिव रत्नपर्वतं समततो भद्रकं सहदर्शनाच्चास्य यो ⁽²⁾ भूत्सत्त्वेष्वाघातः स
 प्रतिविगतः । ततः प्रसादजातो भगवतः पादाभिवन्दनं कृत्वा पुरस्तान्निषण्णो धर्मश्रव-
 णाय । तस्य भगवताशयानुशयं ⁽³⁾ धातुं प्रकृतिं च ज्ञात्वा तादृशी चतुरार्यसत्यसंप्रतिवेधिकी 5
 धर्मदेशना कृता पां श्रुत्वा सुभूतिना कुलपुत्रेण विंशतिशिखरसमुद्गतं सत्कायदृष्टिशैलं
 ज्ञानवज्रेण भिन्ना स्रोतापत्तिफलं साक्षात्कृतम् । स दृष्टसत्यो भगवच्छ्लासने प्रव्रजितः ॥
 तेन युध्यमानेन घटमानेन व्यापच्छमानेन मैत्रोभावनया चित्तं ⁽⁴⁾ दमयित्वा सर्वक्लेशप्रहाणा-
 दर्हत्वं साक्षात्कृतम् । ⁽⁵⁾ अर्हन्संवृतस्त्रैधातुकवीतरागः समलोष्टकाञ्चन आकाशपाणितलस-
 मचित्तो वासीचन्दनकल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्रतिसंचित्प्राप्तो भवला- 10
 भलोभसत्कारपराङ्मुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभिवाच्यश्च संवृतः ॥

तत्र आयुष्मानसुभूतिः समन्वाकर्तुं प्रवृत्तः कुतो ऽहं द्युतः कुत्रोपपन्नः केन कर्मणो-
 त्ति । पश्यति पञ्च ज्ञातिशतानि नागेभ्यश्च्युतो नागेष्वोपपन्नः ⁽⁷⁾ । तस्य बुद्धिहृत्पत्न्या ।
 मयातीव एवंविधो द्वेषप्रत्ययोपसंभारः ⁽⁸⁾ कृतो येनाहं पञ्च जन्मशतानि नागेषूपपन्नस्तेनैव
 क्लेतुना महद्द्वसनमनुभूतवान् । इदानीं पुनस्तथा करिष्यामि यत्परेषामन्तिके द्वेषोपसंभारो 15

1) I have not changed the long \bar{a} of the second syllable; \bar{r} \bar{d} \bar{d} \bar{h} \bar{y} \bar{a} \bar{n} \bar{u} \bar{b} \bar{h} \bar{a} \bar{v} \bar{a} may be a Pālicism.

2) B पोभूत्सत्त्वे°, D corr. Cp. *supra*, p. 105, 11.

3) Anusvāra wanting in MS.

4) MS दामयित्वा, a clerical error, it seems. Feer omitted to translate this clause; it is found also in the Tibetan: $\text{བྱམས་པ་འགྲོལ་པ་ལས་སྐྱེས་པ་འགྲོལ་པ་འགྲོལ་པ་$.

5) B °तमर्हत्संवृत°, D corr.

6) MS कुतोपपन्नः, cp. *supra*, I, 292, 2. 296, 7. 304, 6 etc.

7) B °पन्नस्थस्य, D corr.

8) Ex conject.; MS °योपसंहारः.

9) D fills the gap.

नोत्पत्स्यते येन समन्वागतः कायस्य भेदादप्यं दुर्गतिं विनिपातं नरकेषूपपद्यते ॥ सो
 ऽरण्यप्रतिपदं⁽¹⁾ समादाय वर्तते । यदा सङ्गे वा ग्रामे वा देशे वा जनपदे वा भित्तिहृत्तोर्वि-
 कृतुकामो भवति तदा पूर्वतरं गोचरमवलोकयति । मां मां कश्चित्कारणेन दृष्ट्वा चित्तं
 प्रदूषयिष्यति अतः कुत्तपिपीलिका⁽³⁾ अपीति⁽⁴⁾ । स तानोर्यापथेन प्रश्चितेनाभिरमयति । तेन
 5 तेषां सन्नानां चित्तप्रसादो भवति । एवंविधां सो ऽहंस्त्रप्राप्तो⁽⁵⁾ ऽप्यपत्रपाननुभवतीति ॥
 तत्र घ्राणमतः सुभूतेर्बुद्धिरुत्पन्ना । यन्नृकमिदानो⁽⁶⁾ महाज्ञानानुग्रहार्थं कुर्यामिति । ततस्तेन
 सञ्ज्ञा पञ्च⁽⁷⁾ सुपर्णिशतानि निर्मितानि <यानि> दृष्ट्वा नागा भीतास्त्रस्ताः संविद्या इतश्चा-

1) Ex conject.; MS ऽरण्यं प्रतिपदं. I interpret *aranyapratipad* as «the rules of forest-life». *Pratipad* = *pratipatti* 'conduct' in Buddhistic Sanskrit, cp. e. g. Jtkm. p. 100, 10 पुण्यां प्रतिपदमुद्भावयन्, ibid. XVII, 32 वाक्प्रग्रहेण प्रतिपन्मयेन; ibid. VI, 5.

2) Ex conject.; MS न मां. *Mā* with the future to express apprehension is of frequent occurrence in the *avadāna*-literature; see e. g. *Divy.* 57, 25. 88, 7. This idiom is also found in the epics, e. g. *Mhbh.* II, 75, 5. III, 146, 68. ibid. 249, 33 and in *Kathāsaritśāgara*, e. g. 19, 105. 71, 41. 92, 57.

3) Ex conject.; B पिपीलिका → a blotted akṣ. unreadable → कीपीत, in the three copies the blurred akṣ. has been passed over, and the copyists were right accepting the interlinear ल as a rectification of the somewhat indistinct ल on the main line; they write °कीपीत. *Antataḥ* is here employed like Pāli *antamaso*. Cp. K, f. 80 a 9,

तदहं सर्वसत्त्वेषु कुत्तपिपीलिकादिषु ।

दयाचित्तं समालम्ब्य वसेयं ध्यानसंरतः ॥

4) Ex conject.; MS is here utterly corrupted (cp. Feer, p. 368 n. 3), B स तमार्यपथम(or न)पशूतेनाभिनमयति; of its copies D alone has °समयति, and all have distinctly °पथमपशू°. I translate: «he delighted them by his humble and decent behaviour.»

5) Ex conject., which fully agrees with the Tibetan version quoted by Feer, p. 369 n.; MS एवंविधां सोर्हण्यत्रयाणामनुभवतीति. As to my filling up of the small gap, answering to Tibet. ཧེན་ཡིན་འུ་བེན་ཀྱང་, cp. *supra*, I, p. 285, 4. °प्राप्तो ऽपि व्यपत्रपाम् may also be thought of.

6) Anusvāra wanting in MS.

7) सुपर्णि, D corr.

मुतश्च संधाताः । ततः सुभूतिना ऋद्धिवलेन पुनः परित्राताः । ततस्तेषां प्रसन्नचित्तानां मैत्री व्यपदिष्टा ॥ पुनरपि मन्त्रात्⁽¹⁾ नागद्वयमभिनिर्माय पञ्च गरुडशतान्यभिद्रुतानि । तेषां⁽²⁾ मपि भीतानां मैत्री व्यपदिष्टा ॥ एवं तेन नागानां गरुडानां च पञ्च कुलशतानि विनीतानि ॥

तत्र भगवान्भित्तूनामन्वयते स्म । एषो ऽग्नौ मे भित्तवो भित्तूणां मम श्रावकाणाम-
रणाविहारिणां यदुत सुभूतिः कुलपुत्रः ॥⁽³⁾

भित्तवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । कानि भद्रेण सुभूतिना कर्माणि कृतानि येनारणाविहारिणामग्नौ निर्दिष्ट इति ॥ भगवानाह । सुभूतिनैव भित्तवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभारणि परिणतप्रत्ययान्यो-
घत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । सुभूतिना कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्य-
नुभविष्यति । न भित्तवः कर्माणि कृतान्युपचितानि वाञ्छे पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाध्या-
तौ न तन्नोद्योतौ न वायुधातावपि⁽⁴⁾ तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विप-
च्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

सामग्र्यो प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

15

1) नागद्वय is a masculine of the type taught by Pāṇini V, 3, 66.

2) Ex conject.; MS तेषामभि (D तेषामतो).

3) Cp. PWK III, 253 s. v., wrongly retracted ib. IV, 295. That among the Buddhist clergy there were some who explained *araṇāvihārin* as 'living in peace', as if the first member of the compound were the opposite of *raṇa*, is plain from the Tibetan translation, see Feer, p. 368 n. 1. And we are not far from the truth, if we credit that etymology and explanation to the composer of our *Avadānaṣṭakā*; it is for his peace-making that the forest anchorite Subhūti is called number one of the *araṇāvihāriṇas*. Divy. 401, 4 *araṇāvihārin* is an epithet of the Buddha himself, cp. Mhv. II, 292, 17 *araṇāsampanna*. This throws also light on the epithet of the Buddhas *raṇaṃjaha*, which occurs in several places of *Lalitavistara* (p. 358, 2. 423, 22. 437, 21 ed. Lefm., ibid. p. 361, 20 *raṇajaha*), and conveys the meaning of 'pacifier, peace-maker'.

4) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

भूतपूर्वं भिन्नवो ऽतीते ऽध्वन्यस्मिन्नेव भद्रके कल्पे विंशतिवर्षसहस्रायुषि प्रज्ञायां
 काश्यपो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उद्पादि विश्वाचरणसेपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः
 पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । स वाराणसीं नगरीमुपनिश्चित्य⁽¹⁾
 विहरति ऋषिपतने मृगदावे । तत्रापि प्रव्रजितो बभूव । तत्रानेन दानप्रदानानि दत्तानि
 5 दश वर्षसहस्राणि ब्रह्मचर्यवासः परिपालितः प्रणिधानं च कृतम् । अनेनाहं कुशलमूलेन
 चित्तोत्पादेन देयधर्मपरित्यागेन च यो ऽसौ भगवता काश्यपेन उत्तरो नाम माणवो व्या-
 कृतो भविष्यसि त्वं मानववर्षशतायुषि प्रज्ञायां शाक्यमुनिर्नाम तत्रागतो ऽर्हन्सम्यक्संबुद्ध
 इति तस्याहं शासने प्रब्रह्मचार्याविहारिणामग्रः स्वामिति ॥

कानि कर्माणि कृतानि येन नागेषूपपन्नः ॥⁽⁵⁾ अप्रहीणत्वात्क्लेशानामुद्गातत्वादि-
 10 न्द्रियाणामपर्यत्तीकृतत्वात्कर्मपथानां शैलशैलभित्तु(पु) चित्तं प्रद्वेष्याशीविषवादेन⁽⁶⁾ समु-
 दाचरिताः । तेन नागेषूपपन्नः । यत्नेन दानप्रदानानि दत्तानि ब्रह्मचर्यवासः परिपालित-
 स्तेनेदानोमर्हत्वं सात्तात्कृतमरणाविहारिणां चाग्रो निर्दिष्टः । इति हि भिन्नव एकात्तकृ-
 षणानां कर्मणामेकात्तकृषणो विपाक एकात्तशुक्तानामेकात्तशुक्तो व्यतिमिश्राणां व्यति-
 मिश्रस्तस्मात्तर्हि भिन्नव एकात्तकृषणानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकात्तशुक्लेष्वेव
 15 कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं वो भिन्नवः शिन्नितव्यम् ॥

इमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) MS °निसृत्य.

2) MS चाकृत° (D leaves out चा).

3) MS मानवो. Cp. *supra*, I, p. 239, 7.

4) B °रिणा अग्रस्यमिति, D corr.

5) Ex conject.; MS अग्रहीणत्वात्. Cp. K (f. 84 b 6) यतः क्लेशाप्रहीणत्वात्-
 द्वात्तिन्द्रियचेतसा.....चित्तानि संप्रद्वेष्य.

6) Ex conject.; MS °वादेनासमुदाचरितास्तेन. As to the construction see
 PW, II s. v. 2). It is here said that in his former existence Subhūti in his anger
 upbraided the monks, calling them serpents, and this is also the meaning of the
 parallel passage in K (cp. Feer, 370 n.) सदाशीविषवादेन विक्रुश्याभाणि साङ्गिके.

7) MS ब्रह्मचर्यावासः.

स्थविर इति १२ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्ववर्हेर्देवैर्नगैर्यत्नैरसुरैर्गुरुः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयत्तासुरगुरुडकि-
 न्नर्महोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो मन्दापुण्यो लाभी चीवरूपिण्डपातशयनासनग्लान- 5
 नप्रत्ययभेषज्यपरिष्काराणां सन्भावकसङ्को राजगृहमुपनिश्चित्य⁽¹⁾ विहरति वेणुवने कल-
 न्दकनिवापे ॥ अन्यतमः श्रेष्ठी घ्राणो मन्दाधनो मन्दाभोगो विस्तीर्णविशालपरिग्रहो
 वैश्रवणधनसमुदितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी । तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम् । स तथा
 सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति ।⁽²⁾ क्रोडतो रममाणस्य परिचारयतः पत्नी घ्राव-
 न्नसत्त्वा संवृत्ता न प्रसूयते । यावद्भूपस्तपैव सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्री-
 डतो रममाणस्य परिचारयतः पुत्रो ज्ञातः । स प्रथमगर्भो यथावस्थित एव मातुरुदरे ॥ या- 10
 वत्तस्याः⁽³⁾ क्रमशो दश पुत्रा ज्ञाताः । स प्रथमगर्भो मातुरुदरस्य एव ॥ यावदसौ गृहपति-
 पत्नी ग्लान्यपतिता । सा उपस्थीयते⁽⁴⁾ मूलगण्डपत्रपुष्पफलभेषज्येन न चासौ व्याधिरूपशमं
 गच्छति । यदा चास्या⁽⁵⁾ मरणान्तिकी वेदना प्राडुर्भूता नचिरेण कालं करिष्यतीति तदा
 तया स्वामी उक्तः । यत्खल्वार्यपुत्रं ज्ञानीया मन्मात्रं प्रथमगर्भो ज्वतिष्ठते । यदाहं मृता⁽⁶⁾

1) MS °सृत्य.

2) DP fill up the gap.

3) MS यावत्तस्याक्रमशो.

4) Cp. Divy. 100, 16. 347, 6. 486, 16; in all these places the same formula
sa mūlaganḍapattrā (puṣpa) phalabhaiṣajyair upasthīyamāno hīyata eva. This word
ganḍa here means 'stalk', as appears from its Tibetan equivalent རྩོད་བྱུ་; Divy.
 125, 10 there is mentioned a ripe *ganḍa* which must be taken off with the knife.
 Cp. also Pischel, *Die Inschrift von Paḍeriya*, S. 6 (Sitzb. der kgl. preuss.
 Akad., 1903, no. 35).

5) B मवणान्तिकी, D corr.

6) Ex conject.; MS तदात्रयंस्वामी (D तदास्वयं°).

भवामि तदा दक्षिणपार्श्वं शस्त्रेण घातयित्वा ततः प्रथमस्थितं दारकमुद्धरेथा इत्युक्त्वा⁽¹⁾ ।

सर्वे क्षयात्ता निचयाः पतनात्ताः समुच्छ्रयाः ।

संयोगा विप्रयोगान्⁽²⁾ मरणात्तं हि जीवितम्⁽³⁾ ॥

इत्युक्त्वा⁽¹⁾ कालधर्मेण संयुक्ता ॥

- 5 तस्याः कालगताया नीलपीतलोहितावदतिर्वस्त्रैः शिविकामलङ्कृत्य शीतवनं
 प्रमशानं नीत्वा जीविको⁽⁴⁾ वैद्यराज आहूतः । एष च शब्दो राजगृहे⁽⁵⁾ नगरे समन्ततो विसृतः ।
 एवमुक्त्वस्त्रिया इयन्ति वर्षाणि गर्भं स्थितस्तस्याद्यान्ये दश पुत्रा जाता न चासौ प्रथमत-
 र्भवस्थितो गर्भो निर्गतः । अथ जीविको वैद्यराजः शस्त्रेण मृताया उदरं घातयित्वा तं
 प्रथमस्थितं दारकमु^(88a)द्धरिष्यतीति । तं शब्दं श्रुत्वा कुतूहलाद्बहूनि प्राणिशतसह-
 10 स्राणि शीतवनप्रमशाने⁽⁶⁾ संनिपतितानि पूरणप्रभृतयश्च षट् क्वास्तृप्रतिज्ञाः⁽⁷⁾ ॥ तत्र भगवा-
 नायुष्मन्तमानन्दमामन्त्रयते । गच्छानन्द भिन्नूणां कथय भगवान् प्रमशानचारिकां गतुकामो
 यो ऽद्भुतानि द्रष्टुकामः स आगच्छत्विति ॥ यावद्भगवानाज्ञातकौपिडन्यवाष्पमहानामानि-

1) Ex conject.; MS इत्युक्त्वा.

2) B °योगान्मरणा°, above न्म there is a sign of reference, but the akṣara to be put instead of न्म is wanting on the margins; hence the scribes of the copies, regarding न्म as simply cancelled, have °योगामरणा°. The śloka uttered by the wife at the point of death — in Kalpadrumāv. nr. 19, the paraphrase of this tale, it is the husband who pronounces it — is a much quoted saying (vide e. g. Divy. 100, 18. 486, 20) which is also met with outside of the Buddhist lore, see e. g. schol. on Rāmāyaṇa, IV, 1, 116. It occurs in a Ćivaite story Kathās. 51, 26, where it is ascribed to Vyāsa!

3) MS जीवित.

4) The great physician of the Buddha's time is here called throughout Jivika, not Jivaka, likewise in Kalpadrumāv.

5) B राजगृहेणगरे, D corr.

6) MS °प्रमशानसन्निपतितानि. Cp. K, f. 154a 1, प्रमशाने समुपाययुः.

7) Cp. Divy. 145, 27. 146, 15. Feer's n. 1 on p. 375 is based on the corrupt reading of P यत्ज्ञास्तृ°; the scribe of P must have misread what he found in B.

रुद्धशारिपुत्रमौद्गल्यापनकाश्यपानन्दरेवतप्रभृतिभिर्महाश्रावकैः परिवृतः शीतवनप्रम-
 शानं गतो जनकायेन च भगवत्तं दृष्ट्वा विवरं कृतम् ॥ तत्र ज्ञीविकेन तस्याः स्त्रिया
 दक्षिणः कुक्षिः पाटितः । ततः स्वयमेव निर्गतो वलिपलितचिताङ्गः⁽³⁾ परिशीर्णशरीरावयवः⁽⁴⁾
 परिणतेन्द्रियः कृशो⁽⁵⁾ उत्पस्थामो निर्गतमात्रश्च⁽⁶⁾ तं जनकायमवलोक्य वाचं निश्चारयति
 स्म । मा भवतो गुरुषु गुरुस्थानीयेषु मातापितृष्वाचार्योपाध्यायेषु खरां वाचं निश्चारयतः⁽⁷⁾ 5
 मा⁽⁹⁾ चैवंविधामवस्थामनुभविष्यथ । यदरुमामाशयपक्वाशक्तयोर्मध्ये षष्टिं⁽¹⁰⁾ वर्षाण्युषितः ।
 इत्युक्त्वा तूष्णीमवस्थितः ॥ तत्र भगवान्भित्तूनामह्वयते स्म । तृप्यतं⁽¹¹⁾ भित्तवः सर्वभवोपप-
 त्तिभ्यस्तृप्यत सर्वभवोपपत्त्युपकरणेभ्यो यत्र नाम चरमभक्तिरस्य सत्त्वस्येयमवस्था ॥ तत्र
 भगवांस्तं दारकनामह्वयते । स्वविरको ऽसि दारकः⁽¹²⁾ ॥ स्वविरको ऽङ्कं भगवन् ॥ स्ववि-

1) Query: काश्यपानन्दरेवत°, cp. *supra*, I, p. 213, 10.

2) Ex conject.; MS विवरं कृत. I have put *vivara* as a neuter into the text, because K, f. 154a 6, has also विवरं कृतम् (nominative).

3) Ex conject.; MS °पलितविताण्डः (D °वितण्डः, P °चिताण्डः). Cp. K, f. 154a 7:

दक्षिणं पार्श्वं शस्त्रेण समघातयत् ॥
 तद्घातात्पुरुषो ऋस्वो ज्ञीर्णपरिणतेन्द्रियः ।
 परि(sic)पलितपुक्ताङ्गः स्वयमेव विनिर्षयी ॥

4) Visarga wanting in MS.

5) MS कृषो (P कृषो).

6) Ex conject.; MS निर्गतमात्रश्च. Cp. K, f. 154a 8, तस्यास्त पार्श्वान्निर्घात एव हि.

7) MS खरं.

8) Ex conject., confirmed by K, f. 154a 9; MS निश्चारयतः.

9) Ex conject.; MS मा चैवं.

10) It is uncertain whether षष्टि is genuine or to be corrected into षष्टिं; cp. *supra*, I, 135 n. 5 and 138 n. 2.

11) MS here तृप्यथ, but the second time it has तृप्यत. In K (f. 154b 2) तृप्यत is found both times.

12) MS °कौशिरक^{दा} (C कौशिरक, D कौशिदारकः, P कौशिदक).

रको ऽस्मि दारक ॥ <स्थविरको ऽस्मि सुगत>⁽¹⁾ ॥ स्थविरक इति संज्ञा ज्ञाता ॥ ततो भगवता
तदधिष्ठाना⁽²⁾ तथाविधा धर्मदेशना कृता यां श्रुत्वा संविमैर्बहुभिः सन्नशतैर्महान्विशेषो
ऽधिगतः ॥

स च दश⁽³⁾ वर्षाणि गृह्णामारमध्यास्य सप्ततिसवर्षो भगवच्छासने प्रव्रजितः । गृध्रकूटे
5 पर्वते पञ्चविंशत्या⁽⁴⁾ भित्तुभिः सार्धं वर्षा उपगतः । तत्र सङ्गस्थविरेण क्रियाकारं कारितो
न केनचित्पृथग्जनैः प्रचारयितव्यमिति ॥ त्रयाणां मासानामत्ययाच्चतुर्विंशत्या भित्तुभि-
रुत्तं प्राप्तं⁽⁵⁾ स्थविर एकः पृथग्जन एव । ततः सङ्गस्थविरेण प्रचारणायां वर्तमानायां
सुबद्ध परिभाष्य गणमध्यान्निष्क्रामितः । स शत्रुमादाय⁽⁶⁾ कुटिं प्रविश्य⁽⁶⁾ हृद्वद्धविधं
परिदेवते । आह च ।

10

आदीप्तं काननं सर्वं पर्वता पि पत्नीकृता⁽⁷⁾ (sic) ।

अथेदं पापकं चित्तमद्यापि न विमुच्यते ॥

१

1) I have added this from the Tibetan, where it has been rendered thus:
བདེ་བརྩ་གཤེགས་པ་[= *Sugata*]རྣམ་ཞི་ཚད་པོ་ལགས་པོ།. It is evident that the second
answer of the child has been lost in our tradition. Feer, p. 375, 27 tacitly follows
the Tibetan.

2) Ex conject., cp. *supra*, I, 91, n. 1; MS °ष्ठानात्तया°.

3) B दर्श, D corr.

4) Feer rightly observes, p. 376 n. 1, that this number of twenty five dis-
agrees with that of the twenty four who reached Arhatship. This contradiction is
not found in K, nor in the Tibetan.

5) Here in B कु is followed by a blotted akṣara, in whose place is to be
inserted a somewhat indistinct correction — टि or ट — on the upper margin; D
कुटं, P कुर्या. K, f. 156a 8, has कुटिं प्रविश्य and this I have put into the text.
Feer (p. 376, 13) translates it by 'caverne', but I think that its Tibetan equivalent
ཁོ་ལྷན་གྱི་སྤྱོད་ means rather the innermost part of his dwelling, viz. his «cell».

6) MS हृद°.

7) There can be no doubt at all that these five ślokas are Sanscritized gā-
thās, originally composed in some vulgar dialect. The second pāda of śl. 1 may
represent a vulgar *pabbatā pi palikatā* = skt. *parvatā api palīkṛtāh*. K (f. 156a 9),
has पर्वताः पि पत्नीकृताः. Feer's quotation (p. 376, n. 2) from the Tibetan is here

अत्रात्तरे नास्ति किञ्चिद्बुद्धानां भगवतामज्ञातमदृष्टमविदितमविज्ञातम् । धर्मता
 खलु बुद्धानां भगवतां मन्त्राकारुणिकानां लोकानुग्रहप्रवृत्तानामिकारुणाणां शमयविपश्य-
 नाविहारिणां त्रिदमयवस्तुकुशलानां चतुरोद्योत्तीर्णानां चतुर्मुद्दिपादचरणतलमुप्रतिष्ठि-
 तानां पञ्चाङ्गविप्रर्क्षाणानां पञ्चगतिसमतिक्रातानां षडङ्गसमन्वागतानां षट्पारमिताप-
 5 रिपूर्णानां सप्तबोध्यङ्गकुमुमाद्यानामष्टाङ्गमार्गदेशिकानां नवानुपूर्वसमापत्तिकुशलानां दश-
 <बल>त्रैलिनानां दशदिकसमापूर्णयशसां दशशतवशवर्तिप्रतिविशिष्टानां ⁽³⁾ त्री रत्रिस्त्रिर्दिव-
 सस्य बुद्धचतुषा लोके व्यवलोक्य ज्ञानदर्शनं प्रवर्तते । को ह्यीयते को वर्धते कः कृच्छ्र-
 प्राप्तः कः संकटप्राप्तः कः संवाधप्राप्तः कः कृच्छ्रसंकटसंवाधप्राप्तः को ज्यापनिम्नः को
 ज्यापप्रवणः को ज्यापप्राग्भारः कमहमपायाडुद्धृत्य स्वर्गं मोक्षे च प्रतिष्ठापयेयं कस्यान-
 10 वरोपितानि कुशलमूलान्यवरोपयेयं कस्य परिपक्वानि विमोचयेयम् । ग्राह्यं च ।

अप्येवातिक्रमेद्वेलां सागरो मकरालयः ।

न तु वैनेयवत्सानां बुद्धो वेलामतिक्रमेत् ॥

यावद्भगवता समन्वाहृत्य ⁽⁵⁾ ऋद्ध्या चोपसंक्रम्य तथाविधा धर्मदेशना कृता यां श्रुत्वा
 ग्रापुष्मता स्वविरकेण इमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः
 15 शतत्रयपतनविक[88b]रणविध्वंसनधर्मतया पराहृत्य सर्वक्लेशप्रहाणादर्कह्वं सान्नात्कृतम् ।
 अर्हन्संवृत्तस्त्रैधातुकवीतरागः समलोष्टकाञ्चन आकाशपाणितलसमचित्तो वासीचन्दन-

1) B °दृष्टमवित्तमविदित°, but the त्त and perhaps also the म is expunged; P has, instead of वित्तम, चित्तंम, D omits the three superfluous akṣaras.

2) D adds the lost syllables.

3) MS त्रिरत्रिस्त्रिर्दि°.

4) B संवाध°, D corr.

5) Ex conject.; MS समन्वाहृत. Cp. K, f. 157 a 2:

ततश्च सहसा दृष्ट्या समन्वाहृदाशु तं ।

ऋद्ध्या तत्रोपसंक्रम्य दिदेश धर्ममुत्तमं ॥

कल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्तो भवलाभलोभसत्कारपर-
दुःखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभिवाद्यश्च संवृतः ॥

तत स्थविरो ऽर्हत्त्वप्राप्तः समन्त्रार्कतुं प्रवृत्तः । ममापि कश्चिद्दिनेय इति । पश्यति
पञ्चमात्राणि वणिक्कृतानि कालिकावातवित्रासितानि ⁽¹⁾ अथाप्याद्यसनाभिमुखानि । मया
तस्माद्भयात्परित्रातव्यानीति तेन मम विनेया भविष्यतीति । ततः स्थविरकेण ऋद्ध्या 5
गत्वा तस्माद्भयात्परित्राताः ॥ ततः प्रसादजाताः सर्व एव प्रव्रजिता मनसिकारश्चैष
दत्तः । तैः सर्वैरेव पुण्यमनिर्घटमानैर्व्यापच्छ्रमानैः सर्वक्लेशप्रहणापार्द्धं साक्षात्कृतं तेषां
च गुणेषु न कश्चित्प्रत्यतः ⁽³⁾ । षड्गिका ⁽⁴⁾ अथध्यायितुं प्रवृत्ताः ⁽⁵⁾ । ⁽⁶⁾ मच्छेन भूत्वा पञ्च सार्ध-

1) MS वित्रामितानि.

2) I doubt the genuineness of *apāyāt*. The Tibetan has here but one word: *ལྷུག་པ་ལྷུག་*, = 'calamity, distress, misery' (Sarat). The abl., too, is strange.

3) Cp. K, f. 157 b 6: तेषां गुणेषु धर्मेषु प्रत्यतो न हि कश्चन. In this signifi-
cation of 'witness', however, *pratyakṣin* ought to be the proper word, not *pratyakṣa*,
cp. Jtkm., p. 128, s. But Divy. 71, s *pratyakṣa* has, it seems, also the meaning of
pratyakṣin, quite the same as here.

4) Ex conject., cp. the parallel passage Divy. 494, 8; B अथध्यायितुं, but
the aks. व bears two dots which denote cancelling; of its copies, DP have अथ्या-
यितुं, C has kept अथध्यायितुं. I think the corrector who eliminated व was wrong,
and believe that अथध्यायितुं, though not conformable to grammar, is from the
hand of the author of our collection. This is confirmed by the parallel passage of
K (f. 157 b 6):

तदा षड्गिकाः सर्वे दृष्ट्वा तान्ब्रह्मचारिणः ।

अथध्यायितुकामास्ते उपतस्थुः प्रमादिनः ॥

and by the Tibetan translation *ལྷུག་གྱེ་རྣམས་ལ་ལྷུ་པ་ལྷུ་ལྷུ་ལྷུ་* 'The Ṣaḍvargikās
commenced to censure them'. Cp. also its counterpart उद्गावयितुम्, *infra*, p. 140, 3.

5) Visarga wanting in MS.

6) I think, the difficulty of this passage «d'un laconisme obscur», as Feer
observes (p. 377 n. 2), will be removed, if we make the *oratio recta* begin with
mahallena. (The Ṣaḍvargikās said ironically to one another): «This stupid old
fellow has procured himself a retinue of 500 who dwell with him. And in this
very way they will be converted, forsooth!» The word *mahalla* is rendered in the
Tibetan *མེན་ལྷུག་*. Now *ལྷུག་པ་* is, according to Sarat, = «dull, foolish, stupid, རྩེ་».

त्रिह्यारिणां⁽¹⁾ शतानि उपस्थापितानि । एते ऽप्येवमेव विनीता भविष्यन्तीति ॥

तत आयुष्मानानन्दः सन्नह्यचारिवत्सलः परानुग्रहप्रवृत्त आयुष्मन्तं स्वविरकना-
मानमुद्भावयितुकामो येनायुष्मान्स्वविरनामा तेनोपसंक्रान्तः । उपसंक्रम्यायुष्मता स्व-
विरेण स्वविरनाम्ना भिक्षुणा सार्धं संमुखं⁽²⁾ समोदनीं संरञ्जनीं विविधां कथां व्यतिसार्प-
5 कान्ते निषण्णः । एकान्ते निषण्ण आयुष्मानानन्दः स्वविरं स्वविरकनामानमिदमवोचत् ।
पृच्छेम वयमायुष्मन्तं स्वविरं स्वविरकनामानं कञ्चिदेव प्रदेशं सचेद्वकाशं कुर्याः प्रश्नस्य
व्याकरणाय ॥⁽⁴⁾ आयुष्मन्नानन्द श्रुत्वा ते वेदयिष्ये ॥ अरण्यगतेनायुष्मन्स्वविर भिक्षुणा
वृत्तमूलगतेन शून्यागारगतेन कतमे⁽⁵⁾ धर्माभिद्वेषं मनसिकर्तव्याः ॥⁽⁶⁾ [आह] अरण्यगतेना-
युष्मन्⁽⁷⁾नानन्द भिक्षुणा वृत्तमूलगतेन शून्यागारगतेन द्वौ धर्मावभिद्वेषं मनसिकर्तव्यौ शमथश्च
10 विपश्यना च ॥ शमथ स्वविर आसेवितो भावितो बद्धलीकृतः कर्मर्थं प्रत्यनुभविष्यति ।
विपश्यना आसेविता भाविता बद्धलीकृता कर्मर्थं प्रत्यनुभवति ॥ शमथ आयुष्मन्नानन्द
आसेवितो भावितो बद्धलीकृतो विपश्यनामागम्य विमुच्यते । विपश्यना आसेविता भा-
विता बद्धलीकृता शमथमागम्य विमुच्यते । शमथविपश्यनापरिभाषितमायुष्मन्नानन्द
श्रुतवत् आर्यश्रावकस्य चित्तं⁽⁸⁾ धातुशो विमुच्यते ॥ तत्र स्वविर कतमे धातवः ॥⁽¹¹⁾ पश्चा-

1) Ex conject.; MS सार्धत्रिह्यारिणा. Cp. *saddhivihāri* apud Childers, *Dict. s. v.*, and *sārdhamvihārin* in the Index on Divy.

2) MS समोदनीयं संरञ्जनीयं. Cp. *supra*, I, p. 229, 2; Divy. 70, 10. 156, 19; etc. and *passim* in the Pali Tipiṭaka.

3) MS सचेदमवकाशं.

4) Ex conject.; MS आयुष्माना°.

5) Sandhi in MS, cp. *supra*, I, p. 20 n. 6.

6) Added in MS between the lines. I take it for a gloss.

7) B °युष्मानानन्द, with cancelled first ā, DP °युष्माना°.

8) Anusvāra wanting in MS.

9) The future tense is only used here, not in the repetitions, cp. *infra*, p. 141, 11. 142, 9.

10) MS आयुष्मानानन्दः.

11) B पश्चा, CP पश्चा, D corr.

युष्मन्नानन्द प्रह्लाणधातुर्ष्यश्च विरागधातुर्ष्यश्च निरोधधातुः ॥ कस्य नु स्वविर प्रह्ला-
णात्प्रह्लाणधातुरित्युच्यते । कस्य विरागाद्विरागधातुरित्युच्यते । कस्य निरोधात्निरोध-
धातुरित्युच्यते ॥ सर्वसंस्काराणामायुष्मन्नानन्द प्रह्लाणात्प्रह्लाणधातुरित्युच्यते । सर्वसं-
स्काराणां विरागाद्विरागधातुरित्युच्यते । सर्वसंस्काराणां निरोधात्निरोधधातुरित्यु-
च्यते ॥

5

अथायुष्मानानन्द⁽¹⁾ स्वविरस्य स्वविरकनाम्नो भित्तो⁽²⁾भाषितमगिनन्व्यानमोद्य पेन पञ्च
भिन्नुशतानि तेनोपसंक्रान्तः । उपसंक्रम्य पञ्च भिन्नुशतानीदमवोचत् । अरण्यगतेनायुष्मत्तो⁽³⁾
भिन्नुणा वृत्तमूलगतेन शून्यागारगतेन कतमे⁽⁴⁾ धर्मा अभीक्ष्णं मनसिर्कर्तव्याः ॥ अरण्यगते-
नायुष्मन्नानन्द⁽⁵⁾ भिन्नुणा वृत्तमूलगतेन शून्यागारगतेन द्वौ धर्मावभीक्ष्णं मनसिर्कर्तव्यौ
शमथश्च विपश्यना च ॥ शमथ आयुष्मत्त आसेवितो भावितो बहुलीकृतः कमर्थं प्रत्य- 10
नुभवति । विपश्यना आसेविता भाविता बहुलीकृता कमर्थं प्रत्यनुभवति ॥ शमथ आयु-
ष्मन्नानन्द आसेवितो भावितो बहुलीकृतो विपश्यनामागम्य विमुच्यते । विपश्यना आसे-
विता भाविता बहुलीकृता शमथमागम्य विमुच्यते । शमथविपश्यनापरिभावितमायु-
ष्मन्नानन्द⁽⁶⁾ श्रुतवत्त आर्षश्चावकस्य चित्तं धातुशो विमुच्यते ॥ तत्र आयुष्मत्तः कतमे धा-
तवः ॥⁽⁷⁾ पश्चायुष्मन्नानन्द प्रह्लाणधातुर्ष्यश्च विरागधातुर्ष्यश्च निरोधधातुः ॥ कस्य⁽⁸⁾ न्वायु- 15
ष्मत्तः प्रह्लाणात्प्रह्लाणधातुरित्युच्यते । कस्य विरागाद्विरागधातुरित्युच्यते । कस्य निरो-
धात्निरोधधातुरित्युच्यते ॥ सर्वसंस्काराणामायुष्मन्नानन्द प्रह्लाणात्प्रह्लाणधातुरित्युच्यते

1) B °युष्मानान°, D corr.

2) MS भिन्नवो भाषित°.

3) MS °युष्मतो (D °युष्मता).

4) B धर्म अभीक्ष्णं, P corr.

5) MS °युष्मताननन्द°.

6) MS °युष्मानानन्द (D °युष्मानानन्द°).

7) MS पश्चा° (D पश्चा°).

8) MS त्वायुष्मत्तः.

सर्वसंस्काराणां [89 a] विरागाद्विरागधातुरित्युच्यते । सर्वसंस्काराणां निरोधान्निरोधधा-
तुरित्युच्यते ॥

घ्रापुष्मानानन्दः पञ्चानां भिन्नुशतानां भाषितमभिनन्द्यानुमोद्य येन भगवांस्तेनो-
पसंक्रातः । उपसंक्रम्य भगवतः पादौ शिरसा वन्दित्कैकस्ते ऽस्थात् । एकात्तस्थित घ्रा-
5 पुष्मानानन्दो भगवत्तमिदमवोचत् । श्रृणयगतेन भदत्त भिन्नुणा वृत्तमूलगतेन शून्यागार-
गतेन कतमे धर्मा⁽¹⁾ श्रीदणं मनसिकर्तव्यो⁽²⁾ ॥ श्रृणयगतेनानन्द भिन्नुणा वृत्तमूलगतेन
शून्यागारगतेन द्वौ धर्मा⁽³⁾ श्रीदणं मनसिकर्तव्यौ⁽³⁾ शमथश्च विपश्यना च ॥ शमथो भदत्त
श्रसेवितो भावितो बद्धलीकृतः⁽⁴⁾ कमर्थं प्रत्यनुभवति । विपश्यना श्रसेविता भाविता बद्ध-
लीकृता कमर्थं प्रत्यनुभवति ॥ शमथ आनन्द श्रसेवितो भावितो बद्धलीकृतो विपश्य-
10 नामागम्य विमुच्यते । विपश्यना श्रसेविता भाविता बद्धलीकृता शमथमागम्य विमुच्यते ।
शमथविपश्यनापरिभावितमानन्द श्रुतवत् श्रार्थश्चावकस्य चित्तं धातुशो विमुच्यते ॥ तत्र
भदत्त कतमे धातवः ॥ यश्चानन्द प्रह्लाणधातुर्यश्च <विरागधातुर्यश्च> निरोधधातुः ॥ कस्य
नु भदत्त प्रह्लाणात्⁽⁵⁾ प्रह्लाणधातुरित्युच्यते । कस्य विरागाद्विरागधातुरित्युच्यते । कस्य नि-
रोधान्निरोधधातुरित्युच्यते ॥ भगवानाह । सर्वसंस्काराणामानन्द प्रह्लाणात्प्रह्लाणधातु-
15 रित्युच्यते । सर्वसंस्काराणां विरागाद्विरागधातुरित्युच्यते । सर्वसंस्काराणां निरोधान्निरो-
धधातुरित्युच्यते ॥ श्राश्चर्यं भदत्त यावच्छास्तुः श्रावकाणां चार्थेनार्थः पदेन पदं व्यञ्जनेन
व्यञ्जनं <सं>स्यन्दते समेति षड्ताप्रपदैः । तत्कस्य हेतोः । इहाहं भदत्त येन स्थविरः
स्थविरकनामा भिन्नुस्तेनोपसंक्रात उपसंक्रम्य स्थविरं स्थविरकनामानं भिन्नुमेतमेवार्थ-

1) B धर्मा श्रीदो, D corr.

2) Visarga wanting in MS.

3) B कर्तव्यो, D corr.

4) MS °कृताः (D °कृतो).

5) B प्रह्लाणान्प्र°, P corr.

6) MS व्यञ्जनं स्मन्दते (CD व्यञ्जनं स्यन्दते). Cp. *infra*, p. 143, 6.

मेभिः पैदैरेभिर्व्यञ्जनैः प्रश्नं पृष्ट्वांस्तेन मम एष एवार्थ एभिः पैदैरेभिर्व्यञ्जनैः प्रश्नं पृष्टेन
 व्याकृतस्तद्यथैतर्हि भगवता । सो ऽहमापुष्मतः स्थविरस्य स्थविरनाम्नो भित्तोर्भाषित-
 मभिनन्द्यानुमोद्य येन पञ्च भित्तुशतानि तेनोपसंक्रान्त उपसंक्रम्य पञ्च भित्तुशतान्येतेमे-
 वार्थमेभिः पैदैरेभिर्व्यञ्जनैः प्रश्नं पृष्ट्वांस्तेरपि मम एष एवार्थ एभिः पैदैरेभिर्व्यञ्जनैः प्रश्नं
 पृष्ट्वाकृतस्तद्यथैतर्हि भगवता । तदिदं भदत्त आश्चर्यं यावच्छास्तुः श्रावकाणां चार्थेनार्थः 5
 पदेन पदं व्यञ्जनेन व्यञ्जनं संस्यन्दते समेति पडुताप्रपदैः ॥

कं पुनस्त्वमानन्द स्थविरकं भित्तु संज्ञानीयाः ॥ स्थविरको भदत्त भित्तुरर्हन्तो-
 षाम्भवः कृतकृत्यः कृतकरणीयो ऽपहृतभारो ऽनुप्राप्तस्वकार्यः परिन्तोणभवसंयोजनः
 सम्यग्ज्ञासुविमुक्तचित्तः । तान्यपि भित्तुशतानि सर्वाण्यर्हन्ति⁽⁹⁾ त्तीणाम्भवाणि कृतकृ-
 त्यानि कृतकरणीयान्यपहृतभारोऽप्यनुप्राप्तस्वकार्यानि परिन्तोणभवसंयोजनानि सम्य- 10
 ग्ज्ञासुविमुक्तचित्तानि ॥

यदा भगवता आयुष्मदानन्देन स्थविरकस्ते च भित्तव उद्भाविताः प्रकाशिताश्च
 तदा भित्तवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं प्रपच्छुः⁽¹²⁾ । कानि भदत्त स्थविरकेण

1) Anusvāra wanting in MS.

2) MS °कृतंतद्य°.

3) Ex conject.; MS भित्तुशतातमेवा° (D भित्तुशतानितमेवा°).

4) Ex conject.; MS तैरपि समय एष.

5) MS चार्थेनार्थं.

6) B समेति, D corr.

7) Anusvāra wanting in MS.

8) MS °र्हन्तोषाम्भवः.

9) Ex conject.; MS सर्वाण्यर्हन्तीणाम्भवाणि (D °र्हन्तो°).

10) B °वित्तानि, CD corr.

11) Note the compound. There is no sufficient reason to correct आयुष्मता-
 नन्देन, though compounding is not usual here. I understand the passage, in a
 slightly different manner from Feer (p. 380,8), as follows: «When the Lord,
 owing to the Āyusmat Ānanda, had extolled and made renowned Sthaviraka and
 those (500) Bhikṣus —».

12) MS पपच्छुः (D प्रप°).

कर्माणि कृतान्युपचितानि येन ⁽¹⁾षष्टि वर्षाणि मातुः कुन्तावुषितः कानि कर्माणि कृतानि
 येन ⁽²⁾धन्धः संवृतः परमधन्धः प्रब्रज्य चार्द्धं सात्तात्कृतम् ॥ भगवानाह । स्वचिरकेषु
 भिन्नवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्यया-
 न्योषवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावोनि । स्वचिरकेण कर्माणि कृतान्युपचितानि कोऽन्यः
 5 प्रत्यनुभविष्यति । न भिन्नवः कर्माणि कृतान्युपचितानि ब्राह्मे पृथिवीधातौ विपच्यते
 नाद्घातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि ⁽³⁾तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि
 विपच्यते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटशतैरपि ।

सामग्र्यो प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

10 भूतपूर्वं भिन्नवो ऽतोते ऽध्वन्यस्मिन्नेव भद्रके कल्पे विंशतिवर्षसहस्रायुषि
 प्रजायां काश्यपो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उद्पादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविद-
 नुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां बुद्धो भगवान् । स वाराणसो नगरीमुपनि-
 श्रित्य ⁽⁴⁾विहृरति ऋषिपतने मृगदावे ॥ तत्रान्यतरः श्रेष्ठिपुत्रः स्वचिरसकाशे प्रव्रजितः ।
 स च स्वचिरो ऽर्हन् ⁽⁵⁾स रागविप्रहोणः ॥ यावत्तत्र देशे पर्व प्रत्युपस्थितम् । ततस्तरूण-

1) Cp. *supra*, I, 135 n. 5.

2) MS धन्धः and परमधन्धः, the same spelling as in Divy. and Çikṣāsa-muccaya (see the Indexes on both). I have nevertheless adopted the form *dhandha*, not *dhanva*, on account of the Pāli word *dandha* and Skt. *dhāndhya* (in *Trikāṇḍaḥṣa*); see Bendall's Additional Notes on his edition of *Çikṣās.*, p. 395.

3) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

4) MS °निसृत्य.

5) Ex conject.; B स्वचिरोहनस (or some other akṣ., it is very indistinct) राग-वि°. At the top of the page the word दहृ^१ seems to refer to the akṣaras रोहन, but it may rather be intended as a correction of तरूणा on the same line of the text. In B's copies the text is still worse corrupted. The true reading appears from a passage in *avad. nr. 95* (B 92a), where an analogous unbecoming action of some young monk is related with almost the same words.

भिक्षुणा स्वविर उत्थाप्यते । उत्तिष्ठ गोचरग्रामं गमिष्याव इति ॥ स्वविरं घ्राहं ।
 (1) वत्साद्यापि (2) प्रग एव गच्छ तावत्कुशलपत्नं (3) प्रतिज्ञागृहीति ॥ द्विरपि <त्रिरपि> तरुणा-
 भिक्षुणा स्वविरं (4) उत्थाप्यते । उत्तिष्ठ गोचरग्रामं गमिष्याव इति ॥ द्विरपि त्रिरपि स्व-
 विरं घ्राहं । (1) वत्साद्यापि (2) प्रग एव गच्छ तावत्कुशलपत्नं (3) प्रतिज्ञागृहीति ॥ ततस्तेन
 तरुणाभिक्षुणा आहारगृधेण खरं वाक्कर्म निश्चारितम् । * * * * * (5)

5

1) B the first time वत्स्या°, the second time वत्स्मा°, D corr. both times.

2) Ex conject.; MS युग unmeaning. Since in the parallel passage of avad. nr. 95 प्रातरेव is used synonymously, and the Tibetan translator renders both terms similarly by རུང་ལྗོན་ — cp. Feer, p. 380 n. 2 — some synonym of *prātar* is wanted. Now *praga eva* is the very expression required. It was wrongly written *yuga eva* by copyists who did not understand the word *prage*; in ancient Nepalese writing *yu* and *pra* are very similar. That the fault is an old one, appears from the paraphrase in K, f. 159 b 1

युग एव समालोक्य गच्छ स्वमेव भिक्षुक ।
 तावत्कुशलपत्नाणां प्रतिज्ञां प्रतिपूरय ॥

3) Ex conject.; MS प्रतिज्ञागृहीति. Cp. *supra*, I, 257, 14. Divy. 124, 9. 306, 13 and the places of Mhv. quoted in the Index of Senart's edition of that work (III, 559). *Pratijāgati* = *rakṣati*, cp. Pāli *paṭijaggati*. The paraprast of our story in the Kalpadrum. must have found this perverted reading, too, in his ms. of Avadānaç.

4) MS उपथाप्यते.

5) The portion wanting here is preserved in the Tibetan version rendered thus by Feer (p. 381, 1): «Hé bien! toi, dit-il, ne sors pas de la maison pendant soixante ans! quant à moi, je pars.» — Bhagavat reprit: Que pensez-vous, Bhixus? Celui qui, en ce temps-là, à cette époque là, fut le jeune Bhixu, c'était précisément ce bhixu Sthavira. C'est par avoir éprouvé des dispositions perverses envers un Arhat et lui avoir adressé des paroles dures par un acte de méchanceté —

It is plain that this portion has been lost by a mistake of some scribe whose eyes deviated from the first खरं वाक्कर्म निश्चारितं to those same words repeated some lines below, which close the portion lost.

In K, f. 159 b 4, this is paraphrased as follows.

ततो रूषा स शिष्यस्तं गुरुं सानं ततोवदत् । (.) So MS. I propose प्रेक्ष्य
 घृहमेव प्रयास्यामि त्वं तिष्ठ यथोदरे ॥ (§) Read तिष्ठेह

**** तस्य कर्मणो विपाकेन षष्टि वर्षसकृन्नाणि⁽¹⁾ मातुः कुत्तावुषितः । यद्भूद्धर्म-⁽²⁾
मात्सर्ष तेन दुःप्रज्ञः कृच्छ्रेणोन्द्रियाणि परिपाचितानि । यदनेन तत्र पठितं स्वाध्यायितं
स्कन्धकौशलं प्रतीत्यसमुत्पादकौशलं स्थानास्थानकौशलं च कृतं तेन मम शासने प्रब्रह्म
सर्वज्ञेशप्रकाणादर्हत्वं सात्तात्कृतम् । तस्मात्तर्हि भिन्नवो वाग्दुश्चरितप्रकाणाव व्याय-
5 त्तव्यम्⁽³⁾ । एते दोषा न भविष्यन्ति <ये> स्वविरकस्य पृथग्जनभूतस्य एष एव गुणगणो
भविष्यति यस्तस्यैवार्हत्वं प्राप्तस्येत्येवं⁽⁴⁾ वो⁽⁵⁾ भिन्नवः शिञ्जितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

इत्यसौ दक्षरो भिन्नुस्तं गुरुं स्वविरं यतिं ।

रूपा प्ररूषवाक्येन प्रतिनिप्य ततो ययौ ॥ (-) Read परूष°

योसौ दक्षरको भिन्नुः पारूष्यमवददुरोः ।

अयं स्वविरको भिन्नुज्ञानीध्वमिति मान्यथा ॥ (§) Read भिन्नुर्जा°

1) Cp. Feer's note 3 on p. 381.

2) MS यद्भूद्धर्म° (D यद्भूत्सर्व°).

3) MS व्यापत्तव्यमेते, cp. *supra*, I, p. 226 n. 3; 245 n. 7.

4) MS °त्यैवं.

5) B वा, D corr.

कृस्तक इति १३ ।

बुद्धो भगवान्स्त्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राज्ञो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्थवाहैर्देवैर्नगैर्पत्तैरसुरैर्गणैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयन्तासुरगण्डकि-
 न्नर्महोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लामो चीवरपिण्डपातशयनासनगु-
 नप्रत्ययभेषज्यपरिष्काराणां सञ्जावकसङ्घः श्रावस्त्यां विक्रति जेतवने ऽनाथपिण्ड- 5
 स्यारमे । श्रावस्त्यामन्यतमः श्रेष्ठो श्राव्यो महाधनो महाभोगो विस्तीर्णविशालपरि-
 प्रहो वैश्रवणधनसमुद्भितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी । तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम् ।
 स तथा सार्थं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः पत्नी
 श्रापन्नसञ्जा संवृत्ता । सा श्रष्टानां वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता । दारको ज्ञातो⁽¹⁾ ऽभि-
 त्तपो दर्शनीयः प्रासादिकः सर्वाङ्गप्रत्यङ्गोपेतः प्रकृतिज्ञातिस्मरथ । स स्वकं कृस्तं गृही- 10
 वा श्रालिङ्गते चुम्बति परिष्वजति⁽²⁾ वाचं भाषते । श्रहो बत मे कृस्तकौ मुचिरेण लब्धौ
 श्रहो बत मे कृस्तकौ मुचिरेण लब्धकाविति ॥ तस्य ज्ञातो ज्ञातिमहं कृत्वा नामधेयं
 व्यवस्थाप्यते किं भवतु दारकस्य नामिति । ज्ञातय ऊचुः । यस्मादयं ज्ञातमात्र एव कृस्ता-
 वालिङ्गते चुम्बति तस्माद्भवतु दारकस्य कृस्तक इति नामिति ॥ कृस्तको दारको ऽष्टाभ्यो
 धात्रीभ्यो दत्तो द्वाभ्यामसंधात्रीभ्यां द्वाभ्यां तीरधात्रीभ्यां द्वाभ्यां मलधात्रीभ्यां द्वाभ्यां 15
 क्रीडनिकाभ्यां धात्रीभ्याम् । सो ऽष्टाभिर्धात्रीभिरुत्तरोपते⁽⁴⁾ वर्धते तीरेण दध्ना नवनितेन
 सर्पिषा सर्पिमण्डेनान्यैश्चोत्तरोत्तैरुपकरणविशेषैराशु वर्धते क्रुद्धमिव पङ्कजम् । यदा

1) MS °तः । श्रभि°.

2) BCD परिष्वजति, P परिष्वजति.

3) MS here °मन्स°, DP °मत्स°, as usual.

4) MS वर्द्धते.

तत्र देशे किञ्चिद्भवति भयं तदा स जनकायो भीत इतश्चामृतशोद्धात्तो⁽¹⁾ भाएउं गोपायति⁽²⁾ स
तु कृस्तौ गोपायति जनकायस्य चैवं कथयति । मा भवतो दत्तिणीयेषु चित्तं प्रहूषयत⁽³⁾ मा
पहूषां वाचं भाषयध्वमको वत मे कृस्तकौ सुचिरेण लब्धकावको वत मे कृस्तकौ सु-
चिरेण लब्धकाविति ॥

- 5 यावदपरेण समयेन कृस्तको जेतवनं गतः । अथात्तो दर्शं बुद्धं भगवत्तं द्वात्रिंशता
महापुरुषलक्षणैः समलङ्कृतमशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं व्यामप्रभालङ्कृतं सूर्यस-
कृन्नातिरेकप्रभं ब्रह्ममिव रत्नपर्वतं समस्ततो भद्रकं सकृदर्शनाच्चानेन भगवतो ऽत्तिके
चित्तं प्रसादितम् । स प्रसादज्ञातो भगवतः पादाभिवन्दनं कृ[90a]त्वा पुरस्तान्निषण्णो
धर्मश्रवणाय । ततो ऽस्य भगवताशयानुशयं धातुं प्रकृतिं च ज्ञात्वा तादृशो चतुरार्यसत्यसंप्र-
10 तिवेधिको धर्मदेशना कृता यां श्रुत्वा कृस्तकेन विंशतिशिखरसमुद्रतं सत्कायदृष्टिशैलं
ज्ञानवज्रेण भिन्ना स्रोतापत्तिफलं सान्नात्कृतम् । स दृष्टसत्यो मातापितरावनुज्ञाप्य भग-
वच्छासने प्रब्रजितः ॥ तेन युज्यमानेन घटमानेन व्यापच्छ्रमानेनेदमेव पञ्चगण्डकं संसा-
रचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः शतनपतनविकारणाविध्वंसनधर्मतया पराकृत्य
सर्वक्लेशप्रहाणार्द्धं सान्नात्कृतम् । अर्द्धसंवृतस्त्रैधातुकवीतरागः समलोष्टकाञ्चन घा-
15 काशपाणितलसमचित्तो वासीचन्दनकल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्रतिसं-
वित्प्राप्तो भवलभलोभसत्कारपराङ्मुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभिवाच्यश्च

1) MS °द्धात्तो.

2) B गोपायमिति; the copies neglect the interlinear akṣara. I am not quite certain of the correction. Ratnāv. nr. 11, which is the paraphrase of this ava-
dāna, is here slightly different: जनकायः समुद्धात्तो गोपायस्वस्वभाएउकम् (f. 94 b 3),
where the true reading may be °गोपायत्स्वस्वभाएउकम्, as seems to be meant in
Cambr. MS Add. 1620.

3) MS °षयतः.

4) MS °र्द्धसंवृ°.

संवृतः । सो ऽर्हत्त्वप्राप्तो ऽप्येवमेव भित्तूणां धर्मं देशयति । मा भवत्तो दत्तिणीयेषु चित्तं प्रदूषयत मा खरां वाचं निश्चारयत । अहो वत मे हस्तकौ मुचिरेण लब्धकावहो वत मे हस्तकौ मुचिरेण लब्धकाविति ॥

भित्तवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । कानि भद्रं हस्तकेन कर्माणि कृतान्युपचितानि पेनार्हत्त्वप्राप्तो ऽप्येवमेव कथयति । अहो वत मे हस्तकौ 5 मुचिरेण लब्धकावहो वत मे हस्तकौ मुचिरेण लब्धकाविति ॥ भगवानाह । प्रत्यक्त-कर्मफलदर्शा भित्तवो ऽयं पुद्गलः⁽²⁾ । इच्छथ⁽³⁾ पूर्वमवधारयितुम् ॥ एवं भद्रं ॥ हस्तकेनैव भित्तवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभारणि परिणतप्रत्ययान्योघवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । हस्तकेन कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भित्तवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते 10 नाध्यातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

सामर्थी प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीते ऽध्वन्यस्मिन्नेव भद्रके कल्पे विंशतिसहस्रायुषि प्रज्ञायां 15 काश्यपो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि विद्याचरणसंपन्नस्सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमनुष्याणां⁽⁵⁾ बुद्धो भगवान् । स वाराणसो नगरीमुपनिश्चित्य⁽⁶⁾

1) MS °र्हत्त्वप्राप्तो, but cp. *infra*, l. 5 and *supra*, I, 285, 4. II, 139, 3.

2) I have adopted Feer's emendation (p. 385, n. 1); MS पिंगलइच्छथ.

3) Ex conject.; MS पूर्वसंधायायमेवं, utterly corrupt (D पूर्वसमाधाय अयमेवं, quite nonsense). My correction has been suggested by the phrase इच्छथ भित्तवः श्रोतुम् in analogous cases (vide *supra*, I, p. 65, 9. 69, 3); *avadhārayati* is a synonym of *gr̥ṇōti*.

4) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

5) B °ष्याणा, P corr., D, as usual, देवानां च मनुष्याणां च.

6) MS °निसृत्य.

विकृति ऋषिपतने मृगदावे । यावत्तत्र द्वौ भिन्नू संशीलिकौ⁽¹⁾ तत्रैको बद्धश्रुतो ऽर्हन्दि-
तीयो ऽल्पश्रुतः पृथग्जनश्च । तत्र यो ऽसावर्हन्वर्द्धश्रुतः स ज्ञातो महापुपयो लाभी चो-
वरपिपडपातशयनासनग्लानप्रत्ययभेषज्यपरिष्काराणां बहूनि च निमल्लणकानि प्रतिल-
भते । स तं संशीलिकभिन्नुं⁽¹⁾ यत्र निमल्लितो भवति तत्र पश्चाच्छ्रुमणं⁽²⁾ नयति ॥ यावदन्य-
५ तमस्मिन्दिवसे ऽर्हन्निमल्लितो निमल्लणकं गन्तुकामस्तं पश्चाच्छ्रुमणमागच्छति न च प्रति-
लभते । ततस्तेन तस्यादर्शनादन्यो भिन्नुर्नीतः⁽⁵⁾ ॥ यावत्तत्र तरुणभिन्नुभिरौद्धत्याभिप्रायै-
रे⁽⁶⁾वमुक्तम् । पश्यत भदत्ता यावत्तेनायं पश्चाच्छ्रुमणो⁽⁷⁾ ऽथ न नीतो ऽन्यो नीत इति ।

1) Ex conject.; MS संशीतिकौ and l. 4 संशीतिकभिन्नुं. I take this word *saṃṣītika*, which is also found in the paraphrase of the *Ratnāv.* (f. 98a 6)

काश्यपस्य जगद्गुरोः

शासने द्वौ पती भिन्नू संशीतिकौ बभूवतुः ॥

for a corrupt reading, and have corrected it into *saṃṣītika*. From the context it is plain that it must have the meaning «comrade, cohabitant, living together». The Tibetan translation of it is མཛེར = 'friend'. Cp. Feer, p. 385 n. 3; the passage of the Kanjur quoted there is to be thus corrected: གཉིས་ཤིག་མཛེར་ལྗོངས་ལྟེ་. Now, संशीलिन is proved in PW, VII, 478 s. v. to mean 'häufiger Verkehr mit' —, and here we have the new word संशीलिक with a cognate meaning.

2) MS °च्छ्रुवणां.

3) B °निमल्लितो, DP corr.

4) Ex conject.; MS तस्यादर्शाद°.

5) B भिन्नुर्नीतः, cp. *supra*, p. 134 n. 5; D corr.

6) If *auddhatya* is right — and there is no reason to doubt it — it must be taken here in the pregnant sense of Greek ὕβρις. The young monks were intent on jeering him; *Ākṣāsamuccaya* (ed. Bendall) 106, 15 *auddhatya* is conjoint with *hāsyā*. The Tibetan renders *auddhatyābhiprāyañi* by སེམས་དགོང་པ་དག་གིས་.

In R the parallel passage is somewhat corrupt; f. 98 b 4 तस्यौद्धत्यमनः कर्तुमेवंमूचुः परस्परं (likewise in Cambr. Add. 1620, f. 90 b 4, only the anusvāra on त्य is wanting). If I am right correcting this line as follows: तस्यौद्धत्यमधः कर्तुमेवमूचुः परस्परम्, the ordinary meaning of *auddhatya* will do here, for the phrase quoted would signify: «in order to abate his haughtiness they spoke thus to each other».

7) MS °च्छ्रुवणो.

ततस्तेन क्रोधाभिभूतेनार्हतो ऽत्तिके चित्तं प्रदूष्य खरं वाक्कर्म निश्चारितम् । * * * * *

* * * * * ⁽¹⁾ तेन पञ्च जन्मशतान्यहस्तो ज्ञातः । यदाशयतो विप्रतिसारज्ञति-
नात्ययमत्ययतो देशितं विवृतमुत्तानीकृतं तेन हस्तौ प्रतिलब्धौ । यत्पुनस्तेन पठितं
स्वाध्यायितं स्कन्धकौशलं धातुकौशलमायतनकौशलं प्रतीत्यसमुत्पादकौशलं च कृतं
तेन मम शासने प्रचक्ष्य सर्वज्ञेशप्रहाणादर्कत्वं सान्नात्कृतम् । इति हि भिन्नव एकात्तक- 5
ष्णानां कर्मणामेकात्तकृष्णो विपाक एकात्तशुक्लानामेकात्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यति-
मिश्रस्तस्मात्तर्हि भिन्नव एकात्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकात्तशुक्लेष्वेव
कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं वो भिन्नवः शिन्नितव्यम् ॥

इदमवोच[90b]द्भगवानातमनसस्ते भिन्नवो ऽभगवतो ऽभाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) The imprecation itself has been lost with the first part of the explicative conclusion of the tale, quite as in the preceding *avadāna*, cp. the judicious remark of Feer, p. 386 n. There is no gap in the Tibetan. Feer in his translation (p. 386, 5) has put this missing portion within brackets. I transcribe it here for easiness' sake: «Si désormais, dit-il, je touche à son vase à aumônes pour le laver, je veux n'avoir plus mes deux mains». — Bhagavat ajouta: «Que pensez-vous, Bhixus, celui qui, en ce temps-là fut le Bhixu compagnon, c'était précisément ce Hastaka. Pour avoir, dans un accès de mauvais sentiments contre l'Arhat, laissé échapper l'acte d'une parole violente — ».

The gap must have existed already, when the *Ratnāvadānamālā* was composed. The long narration R, f. 98b 5—100 a, is not the paraphrase of the few phrases preserved in the Tibetan, but it has a different content; it may be a product of the paraphrast's own invention to fill up the lost portion of the text he worked upon.

2) Ex conject.; MS विवृतमुत्तानी° (P विवृतानी°). Cp. *supra*, I, p. 287, 5.

3) धातुकौशलम् has been left out in P.

4) D fills up the gap.

लेकुच्चिक इति १४ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवाक्त्रैर्देविर्नागैर्यत्नैरसुरैर्गर्हैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयन्तासुरगर्ह-
 किन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चोवरपिण्डपातशयना-
 5 सनगानप्रत्ययभेषज्यपरिष्काराणां सम्रावकसङ्घः श्रावस्त्यां विक्रति जेतवने ऽनाथपि-
 ण्डदस्यारमे । श्रावस्त्यामन्यतमो ब्राह्मण आद्यो महाधनो महाभोगो विस्तीर्णविशा-
 लपरिग्रहो वैश्रवणधनसमुदितो वैश्रवण⁽¹⁾धनप्रतिस्पर्धी । तेन सदशात्कुलात्कलत्रमा-
 नीतम् । स तथा सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचा-
 रयतः पत्नी श्रापन्नसत्त्वा संवृता । साष्टानां वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता । दारको
 10 ज्ञातो दुर्वर्णो दुर्दर्शनो ऽवहोडिमको⁽²⁾ ज्ञातमात्रस्य चास्य मातुः स्तनाभ्यां क्षीरमत्तर्हितं-
 तम् । यावत्तेन ब्राह्मणेन तस्यान्या धात्री आनीता । तस्या अपि क्षीरमत्तर्हितं तस्य
 दारकस्य कर्मविपाकतः । यदास्य क्षीरसंभवः⁽³⁾ सैवैरप्युपायैर्न संभवति तदासौ लेहेनोद्धृतः⁽⁵⁾ ।

1) D fills up the gap.

2) MS दुर्दन श्रव° . — Cp. *supra*, I, p. 280, 3, where MS has श्रवहोडिमको, which I have changed into श्रवकोडिमको. Here it is written श्रवहोडिमको, which is also found in the paraphrase of this tale in Ratnāv. nr. 21:

ततः सा समयेसूत दारकं दुर्भगाकृतिं । (•) Read दुर्वर्णं वि°

दुर्वर्णविकृताकारमवहोडिमकेन्द्रियं ॥ (f. 203 b 6)

Its Tibetan equivalent is ལུང་དཀ་པོ་ཞེས་བཅས་ཏེ.

3) Tib. རི་མ་འཕུར་བ་.

4) MS सैवैरप्यु° (D सयै°).

5) MS °नोद्धृत°.

तस्य लेकुञ्चिक⁽¹⁾ इति नामधेयं कृतम् ॥ सो ऽल्पेशाख्यो ऽल्पपुण्यश्च ॥

यदा मकान्संवृतस्तदा उदरपूरणमपि नासादयति । पश्यति च <भि>नून्मुनिवसि-
तान्मुप्रावृत्तान्धमरुसदृशानि पात्राणि गृह्णीत्वा आवस्तीं पिण्डाय प्रविशतस्तांश्च पूर्णा-
कृस्तान्पूर्णापात्रान्प्रतिनिष्क्रामतः । तस्य दृष्ट्वा भगवच्छासने प्रत्रय्याभिलाष उत्पन्नः । स
मातापितरावनुज्ञाप्य भगवच्छासने प्रत्रयितो ऽप्युदरपूरणं नासादयति । तेन तेनैव संवेगेन 5
युध्यमानेन घटमानेन व्यापच्छमानेनेदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्व-
संस्कारगतीः शतनपतनविकरणाविध्वंसनधर्मतया पराकृत्य सर्वज्ञेशप्रकृणादरुहं सा-
नात्कृतम् । अरुहसंवृतस्त्रैधातुकवीतरागः समलोष्टकाञ्चन आकाशपाणितलसमचित्तो
वासीचन्द्रनकलयो विद्याविदारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्तो भवलाभलोभ-
संस्कारपराङ्मुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभिवाद्यश्च संवृतः ॥ 10

यावदसावपरेण समयेन भगवतो गन्धकुटीं संमार्जितुं प्रवृत्तः । स तां संमृष्य पात्र-
चीवरमादाय आवस्तीं⁽⁶⁾ पिण्डाय प्रावित्तत् । ततस्तेन प्रभूतः प्रणीतश्च पिण्डपात आसा-
दितो येनास्य संतर्पितानोन्दिग्याणि मकृभूतानि । ततस्तेन संतर्पितेन्द्रियेण कृत्स्ना⁽⁷⁾
रात्रिर्ध्यानविमोक्षसमापत्तिभिरतिनामिता । ततो ऽस्य बुद्धिरूपवत्त्वा । शोभनो ऽयमुपायो

1) B लेकुञ्चिकलेकुञ्चिक इति, likewise C. In D and P the name is written but once, and in fact the repetition seems to be merely dittography.

2) Ex conject., cp. R, f. 204b 4 स्वल्प(sic)शाख्योल्पपुण्यवान्; MS स्ते ऽल्पे-
सौख्यो (D सो ऽल्पे°). Cp. Feer, p. 388 n. 2.

3) Ex conject., suggested also by the Tibetan, cp. Feer, p. 388 n. 3;
MS पश्यतिचतुषेनिवशतांमुप्रावृत्ता(D तांरुमर°, utterly corrupt. Cp. also R, f. 204b
6 foll.

4) B °लोभसंस्कार°, DP corr.

5) Ex conject.; MS यावदसौपरेणा.

6) Anusvāra wanting in MS.

7) Ex conject.; MS कृत्स्नरात्रिं.....°नामितं. Cp. the paraphrase in Ra t n āv.:
तद्गात्रं सुसमाहितःमुखेनिवात्य(ms. भ्य)नामयत् (f. 206b 2).

यन्नृहं भिन्नुसङ्गं विज्ञापयेयमिति । तेन सर्व एव भिन्नुसङ्गो विज्ञापितः । अहं⁽¹⁾ भद्रत्ताल्प-
पुण्यो यदा गन्धकुटीं संमृष्य पिण्डपातं प्रविशामि तदा तृप्तिं⁽²⁾ लभे । तन्मे सङ्घः कारूप्यं
करोतु नान्येन भगवतो गन्धकुटी संम्राष्टव्येति ॥ ततः सङ्घेन क्रियाकारः⁽⁴⁾ कृतो न केन-
चिद्भगवतो गन्धकुटी संम्राष्टव्येति । स विस्त्रब्धो गन्धकुटीं⁽²⁾ संमृष्य पश्चाच्छ्रावस्तो पि-
5 ण्डाय प्रविशति ॥

तस्मिंश्च समये श्रायुष्माञ्छ्वारदत्तोपुत्रः पञ्चशतपरिवारो ज्ञनपदे वर्षोपितः⁽⁷⁾ श्राव-
स्त्यामभ्यागतः । ततः शास्तुर्गौरवज्ञातो गन्धकुटीं संमार्ष्टुमारब्धः⁽⁸⁾ । स श्रायुष्मता लेकु-
च्चिकेन लक्षितः । तेनोच्यते । स्वविर उदरे मम प्रहारो दत्तो यत्ते गन्धकुटी संमृष्टेति ॥
स्वविरः प्राह । कथमिति ॥ लेकुच्चिकः कथयति । स्वविर यदाहं गन्धकुटीं⁽⁹⁾ न संमा-
10 र्जितवान्स्तदा पिण्डपातं नासाद्यामीति ॥ ततः स्वविरशारिपुत्रेणोक्तम् । पञ्चैवमहमन्यत्र
निमल्लितः । अल्पोत्सुकस्त्वं भव अहं तत्र तुभ्यं पिण्डपातं दास्यामीति ॥ ततः स्वविर-
शारिपुत्रः पञ्चशतपरिवारो निमल्लणकं प्रस्थितः । लेकुच्चिको ऽपि तेनैव सार्धं संप्रस्थितः ॥
यदा गृहपतेर्गृहसमीपं गतस्तदा [91 a] लेकुच्चिकस्य कर्मविपाकेन तस्मिन्गृहे महान्क-
लहः⁽⁴⁾ समुत्पन्नः । ततः श्रायुष्मतो लेकुच्चिकस्यैतद्भवत्⁽¹⁰⁾ । ममाल्पपुण्यतया तत्र⁽¹¹⁾ कलहो

1) Irregular sandhi, cp. *supra*, I, 20 n. 6; or may the singular *bhadanta* perhaps be used also when addressing a plurality of persons, in the same way as is sometimes the case with *tāta*?

2) Anusvāra wanting in MS.

3) Note this new form with metathesis, cp. ved. fut. *mraṅsyate*, compared to *mārṣṭavya* and the subst. *mārṣṭi*.

4) Visarga wanting in MS.

5) MS °ष्माच्छ्वा°.

6) B ज्ञनपदे, D corr. Cp. also Feer, p. 389 n. 2.

7) B °र्षोपितश्चा°, D corr.

8) MS संमार्ष्टु° (D संम्राष्ट, P संम्राष्ट).

9) MS गन्धकुटीं न संमार्जितवान् । तदा.

10) In B मा and the last akṣ. of पुण्यतया are very indistinct.

11) MS कलको.

ज्ञात इति । ततः प्रतिनिवृत्य विहारं गत्वा भक्तच्छेदमकरोत् ॥ ततो द्वितीये दिवसे स्थवि-
रशारिपुत्रेणोच्यते । किमर्थं त्वं न गत इति ॥ तेनोक्तम् । स्थविरेण नाविगतं ममाल्पपु-
ण्यतया पादशस्तत्र कलहो ज्ञात इति ॥ ततः स्थविरशारिपुत्रेणान्यत्र दिवसे तं⁽²⁾ पुर-
स्कृत्य तद्गृहं प्रवेशितः । सङ्गमध्ये चोपविष्टस्य सतः <प्र>दत्तिणश्चाहारो दीयते । तत्र
परिवेषकजनो विस्मरति⁽⁴⁾ । तेन सङ्गमध्ये द्वितीयो भक्तच्छेदः⁽⁵⁾ कृतः ॥

5

यावदियं प्रवृत्तिः स्थविरानन्देन श्रुता⁽⁶⁾ । श्रुत्वा च लेकुञ्चिकमुवाच । तेन हि
त्वमिहैव जेतवने तिष्ठाहं ते पिण्डपातमानेष्यामीति ॥ स्थविरानन्दस्यैवविधा स्मृतिः ।
पदा भगवतो ऽन्तिकादशीतिर्धर्मस्कन्धसकृन्नापयुद्धहीतानि * * * *⁽⁷⁾ । लेकुञ्चिकस्य च
कर्मावरणेन स्थविरानन्देन विस्मृतम् । तत्रानेन तृतीयो⁽⁸⁾ भक्तच्छेदः कृतः ॥ चतुर्थे दिवसे
स्थविरानन्दे⁽⁹⁾नास्था कृत्वा पिण्डपातो दत्तः सो ऽपि निर्गच्छतः⁽⁵⁾ श्चभिरपहृतः । तत्रानेन 10
⁽¹⁰⁾चतुर्थो भक्तच्छेदः कृतः ॥

1) Ex conject.; MS स्थविरेणावगतं (DP °वगत). I accept the first sentence as
an interrogation: «has the therā not noticed how — »?

2) Ex conject.; MS संपुर°. Cp. R, f. 207a 4, तं पुरः समुपादाय.

3) Ex conject.; MS सतो दत्ति°. My insertion of प्र is justified by the Tibetan
translation (Feer, p. 390 n. 1) as well as by the words of the paraphrast in R
(f. 207a 5) परिवेषकाः । प्रदत्तिणक्रमेणैवमभ्यर्च्य पर्यवेश(sic)यन्. Perhaps there is
also a small gap; the repetition of the conjunction च is singular.

4) Ex conject.; MS विस्मरितै.

5) Visarga wanting in MS.

6) Ex conject.; MS श्रुतं.

7) At the place which I have marked by asterisks the words वुद्धे च भित्तुभ्यः
follow in MS. The rest of the sentence has been lost in a gap, which is not men-
tioned by Feer, but he must have translated the portion missing in Sanskrit from
the Tibetan, since he relates in his translation (p. 390, 7 foll.) that Ānanda was
able to learn by heart 80.000 *dharmaskandhas* taught by Bhagavān in the same
time as the other bhikṣus could learn but 20.000. Feer has not wholly caught
this passage. It is not said here that Ānanda had in memory this teaching at that
time, but only this: «his memory was such as to remember etc.»

8) MS भक्ताच्छेदः (D भक्तच्छेदः).

9) The correction is certain from the Tibetan, see Feer, p. 390 n. 2.

10) B चतुर्थो, CDP corr.

पञ्चमे दिवसे स्थविरमौद्गल्यायनेन श्रुत्वा लेकुञ्चिकस्यार्थाय पिण्डपातं गृहीत्वा
 ऋद्ध्या संप्रस्थितम् । लेकुञ्चिकस्य कर्मविपाकेन सुपर्णिना पत्तिराजेन पत्तैः पराकृत्य महा-
 समुद्रे पातितः । तत्रानेन पञ्चमो भक्तच्छेदः कृतः ॥

षष्ठे दिवसे शारिपुत्रेण श्रुतम् । तस्यैतदभवत् । यन्नृकं (लेकुञ्चिकस्य पिण्डपातं)
 5 * * * * * (2) लेकुञ्चिकस्य कुटिकादरि ऽवस्थितः । ततो लेकुञ्चिकस्य कर्मविपाकेन
 तदपि द्वारं शिलाभिरावृतम् । ततः शारिपुत्रेण ऋद्ध्या मोक्षयामोति तत्पात्रं पृथिव्यां
 स्थापितम् । तदपि लेकुञ्चिकस्य कर्मविपाकेनायाशोतिपुं योजनसहस्रेषु (5) काञ्चनमय्यां
 पृथिव्यामवस्थितम् (6) । ततो ऽपि स्थविरशारिपुत्रेण ऋद्ध्या समुदृत्य तत्पिण्डकं मुखदा-
 रङ्गेषु पिण्डपाते तस्य (7) कर्माकर्णेन तन्मुखमेकघनं संवृतम् (6) । तत आधुष्माञ्कारिपुत्रो
 10 लेकुञ्चिकस्याभव्यतां ज्ञात्वा संविग्रस्तेन च भदत्तेन पञ्चकच्छेदाः कृताः ॥

1) Ex conject.; MS ऋद्ध्यासंप्रस्थितः.

2) Again a gap in consequence of the carelessness of some scribe, whose eyes must have deviated from the first लेकुञ्चिकस्य to the third. The missing portion is represented by the italicized words of this passage of Feer's translation (p. 390, 21) from the Tibetan: «Si je recueillis moi-même, de mes propres mains, les aumônes de Lekuncika?» *Le Sthavira Āriputra, ayant donc recueilli les aumônes de Lekuncika, disparut de cette maison et se présenta à la porte de l'habitation de Lekuncika.* In the paraphrase of R this is related in almost the same way (f. 209a).

3) MS मोक्षा°.

4) Note the ungrammatical plural *aṭṭiṣu*. R (f. 209b 3) अशीति योजनानां च सहस्रेषु [च] रसातले.

5) Ex conject.; MS काञ्चनशट्यां. Feer (p. 390, 29) «sur un sol formé d'une couche d'or.» Tibet. *གསེར་མེ* = 'of gold' = *kāñcanamaya*.

6) MS °वस्थितस्ततो.....संवृतस्तत (D संवृतः तत्र). The sentence which begins with ततो ऽपि is badly constructed. I think that between तत्पिण्डकं and मुखद्वारं a clause has been lost relating that Āriputra opened the door of L's cell and brought his meal within reach of his mouth.

7) B कर्माकर्णेन, D corr.; cp. *supra*, p. 155, 9.

ततः सप्तमे दिवसे आयुष्माल्लेकुञ्चिकः सन्नानामुद्देशनार्थं कर्मणां चाविप्रणाशसं-
दर्शनार्थं कर्मबलोद्भावनार्थं च भस्मना पात्रं पूर्यित्वा बुद्धप्रमुखस्य भिन्नुसङ्घस्य पुरस्ता-
न्निषद्य उदकेनालोड्य⁽²⁾ पीत्वा निरूपधिशेषे निर्वाणधातौ परिनिर्वृतः ॥ तमभिवीक्ष्य
भित्तवः संविद्यास्तस्य शरीरे शरीरपूजां कृत्वा संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं
पप्रच्छुः । कानि भद्रे लेकुञ्चिकेन कर्माणि कृतानि येनार्हत्त्वप्राप्तौ ऽपि⁽³⁾ षड्भक्तच्छेदान्कृत्वा 5
सप्तमे दिवसे निरूपधिशेषे निर्वाणधातौ परिनिर्वृत इति ॥ भगवानाह । लेकुञ्चिकेनैव
भित्तवः पूर्वमन्यामु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्यया-
न्योद्यत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यं⁽⁴⁾भावोनि । लेकुञ्चिकेन कर्माणि कृतानि को ऽन्यः प्रत्यनुभ-
विष्यति । न भित्तवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवोधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ
न तेजोधातौ न वायुधातावपि⁽⁵⁾ तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते 10
शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

सामग्रां प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीते ऽध्वनि वाराणस्यां नगर्गामन्यतमा गृह्णतिपत्नी आह्वा

1) Ex conject.; MS कर्मणोश्चा°.

2) Ex conject.; MS उदकेनालोड्यपित्वा निरूपधि°. The Tibetan translation has འཇུངས་ལོ་ལྷ་ = 'et les but', cp. Feer, p. 391 n. 2. Ratnāv. expresses the same fact by means of the verb *bhuj*: f. 209 b 7 घंवुनालोड्य तदस्म भुजमानस्ततः ज्ञाणात् । त्रिरत्नस्मरणं कृत्वा निर्वृतिं परमां ययौ, and f. 210 a 3 सप्तमे दिवसे भस्म भुक्त्वा परिनिर्वृतः.

3) P here येनार्हत्त्वप्राप्तोक्य, which Feer misreads °कृप; hence his note 3 on p. 391. B has the right reading, likewise its copies C and D.

4) B °वश्यभा°, D corr.

5) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

भद्रा कल्याणाशया । सा अमोक्षं अमणत्राक्षणकृपणवनीपकपाचनकेभ्यो दानानि ददा-
 ति ॥ तस्या (3) अपरेण समयेन भर्ता कालगतः । यावदस्याः पुत्रः स्वगृहे स्वामी संवृतः । स
 च मत्सरी (4) कुटुकुञ्जक आगृहीतपरिष्कारः काकाय बलिं न प्रदातुं व्यवस्यति । स अम-
 णत्राक्षणकृपणवनीपकान्दृष्ट्वा चित्तं प्रहूपयति । तस्य माता तेनैव पूर्वक्रमेण अमण-
 5 ब्राह्मणकृपणवनीपकेभ्यो दानप्रदानान्यनुप्रयच्छति । तस्याः पुत्रो मात्सर्षाभिभूतः कथ-
 यति । अम्ब न मे रोच्यते (5) मा दानमनुप्रयच्छेति ॥ सा कथयति । पुत्रक इह कुले एष
 कुलधर्म इति ॥ ततस्तेन पृथग्भक्तेन स्थापिता । [91b] तथाप्यसावुपाधादानमनुप्रयच्छ-
 त्युपाधमात्मना परिभुङ्क्ते ॥ ततस्तेन (7) मात्सर्षाभिभूतेन क्रोधेनावृतबुद्धिना भूयो निवार्यत
 एव । यदा सर्षावस्थायां न शक्नोति वार्यितुं तदा मातरमुवाच । अम्ब किञ्चित्करणी-
 10 यमस्त्यववरकं प्रविशेति ॥ सा ऋसुस्वभावतया अवरकं प्रविष्टा । ततस्तेन द्वारं बद्ध्वा
 एकं भक्तच्छेदं कारिता ॥ सा कथयति । पुत्र बुभुक्षितास्मीति । ततस्तेन खरं वाक्कर्म

1) B पनीप°, D the first and second times वनीप°, the third time वणोप°.

2) Ex conject.; MS °नीपकाया°. I have put into the text वनीपकपाचनकेभ्यः, since *yācanaka* — not *āyācanaka* — is the usual word in this kind of writings.

3) MS तस्यापरेण.

4) Cp. *supra*, I, p. 248, 2. 257, 4. 262, 3; the same word *kuṭukuñcaka* (fem. -ikā) is also used by the periphrast, R f. 210b 2.

5) If the reading is genuine, *rocyate* may be explained as a passive of the causative; cp. the Rāmāyaṇa śloka (5, 77, 6) quoted in PW, VII, 361.

6) Ex conject.; MS °सावुपायादान°.

7) B मात्सर्षा°, D corr.

8) Ex conject.; MS क्रोधेनावृतबुद्धिना. My correction is confirmed by the Tibetan སྤོ་བ་སྤྱི་བ་པའི་སྤོ་ཅན་, Sarat translates སྤྱི་བ་ 'to eclipse; to cover over'.

9) Cp. अवरक Kathās. 32, 59, and Divy. 471, 8 foll. 479, 25 foll.; in some of the Divy. passages the mss. tradition may lead to *avaraka* rather than *aparavaka*, cp. Pāli *ovarako*. *Supra*, II, 54, 5. 55, 7, the subterranean room is called *avaraka*.

निश्चारितं भस्म खादेति ॥ यावत्तेनासौ कृच्छ्रसंकटसंवाधप्राप्ता सकरूपकरूपां विक्रोश-
माना षडङ्गच्छेदा^(३)कारिता तथापि न प्रतिमुक्ता कालगता । तदास्य मात्सर्षणावृतस्य
मातृविभोगाद्विप्रतिसारो ज्ञातः ॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भिन्नवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन गृह्यतिपुत्रो ऽयं
^(३) स लेकुच्चिकः । यदनेन मातुरपकारः कृतस्तस्य कर्मणो विपाकेन कल्पमवोचौ महानरक 5
उत्पन्नः । तेनैव हेतुना इदानीमप्यर्हत्त्वप्राप्तः षडङ्गच्छेदान्कृत्वा भस्मादनाहार एव परि-
निर्वृतः ॥ घन्यान्वपि भिन्नवो लेकुच्चिकेन कर्माणि कृतान्युपचितानि । भूतपूर्वं भिन्नवो
ऽतोते ऽधनि वाराणस्यां नगर्षामन्यतमो ब्राह्मणो देवतार्चिकः^(५) सर्वेषां^(६) वाराणसेयानां ब्रा-
ह्मणगृह्यपतीनां सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो ऽभिमतश्च^(७) सर्वजनस्य ॥ धर्मता चैषां^(८)
यदसति बुद्धानामुत्पादे प्रत्येकबुद्धा लोक उत्पद्यन्ते हीनदीनानुकम्पकाः प्राप्तशयनास- 10
नभक्ता एकदन्तिणीया लोकस्य । यावदन्यतमः प्रत्येकबुद्धो वाराणसीं पिण्डाय प्रविष्टस्त
च तत्र पूर्णहस्तः पूर्णपात्रो निर्गच्छति । तेन ब्राह्मणेन दृष्टः । तस्य मात्सर्षमुत्पन्नम् ।
कथयत्यानय यावत्पात्रं पश्यामीति । असमन्वाहृत्य च श्रावकप्रत्येकबुद्धानां ज्ञानदर्शनं

1) Ex conject.; MS विक्रोशयमाना.

2) Ex conject.; MS °च्छेदाः कारिता. Cp. *supra*, I, p. 263, 6.

3) MS सः.

4) Ex conject.; MS तस्मादनाहार एव. The Tibetan translation སྐལ་པ་ཞེས་
ལྷོས་ = Feer, p. 392, 23 «n'ayant eu pour toute nourriture que des cendres.»

5) Ex conject.; MS देवतार्चिकः, B has टि, somewhat indistinctly, but it has
thus been copied in CDP. Feer, p. 392, 26 «un brahmane adorateur des dieux»
= Tib. རྣམ་ཞེ་ལྷ་ལ་རྟེན་པ་.

6) B वाराणस्येया°, D corr.

7) Ex conject.; MS पूजिताभितश्चसर्वजनस्य. I suppose that म having been
omitted in the archetype, was erroneously inserted after तश्च, and subsequently
became स.

8) MS चैषांयदासति.

9) B बुद्धा, D corr.

न प्रवर्तते⁽¹⁾ इति । तेन भदत्तेनोपनामितम् । ततस्तेन पृथिव्यामुत्सृज्य⁽²⁾ पदिनाभिमृदितम् ।
ततस्तेन प्रत्येकबुद्धेन भक्तचेद्रे⁽³⁾ कृतः । न च तस्य ब्राह्मणस्य विप्रतिसारो ज्ञातः ॥

किं मन्यधे भित्तवो यो ऽसौ ब्राह्मणो ऽयमेवासौ लेकुञ्चिकः । भूयः काश्यपे भगवति
प्रव्रजितो बभूव । तत्रानेन ब्रह्मचर्ययामः परिपालितः । तेनेदानीमर्हन्नं साक्षात्कृतम् ।
5 इति हि भित्तव एकात्तकृष्णानामेकात्तकृष्णो विपाक एकात्तशुक्लानां कर्मणामेकात्तशुक्लो
व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भित्तव एकात्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमि-
श्राणि चैकात्तशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं वो भित्तवः शितितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) MS प्रवर्तयत. Cp. *supra*, I, p. 244, 16.

2) Ex conject.; B °मुत्सुनु (last akṣ. uncertain), D °मुत्सृज.

3) B °च्छेदकृतः, D corr. The half daṇḍa is in B.

4) MS °क्षणा श्रयणे°.

5) Note the abnormal place of the word *karmaṇām*. The copyist of D restored the usual order of words.

संसार इति १५ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभो राजमात्रिर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवाकैर्देवैर्नागैर्यत्तैरसुरैर्गण्डैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयन्नासुरगण्डकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो मरुपुण्यो लाम्भी चीवरपिण्डयातशयनासन-
 ग्लानि⁽¹⁾प्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सभ्रावकसङ्घः भ्रावस्त्यां विहरति जेतवने ऽनाथपिण्ड- 5
 दस्यारामे । भ्रावस्त्यामन्यतमो गृहपतिराद्यो मरुधाधनो मरुभोगो विस्तोर्णविशालप-
 रियहो वैश्रवणधनसमुदितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी । तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम् ।
 स तथा सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः पत्नी
 श्रापन्नसत्त्वा संवृता । सा अष्टानां वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता । दारको⁽²⁾ ज्ञातो ऽभि-
 रूपो दर्शनीयः प्रासादिकः सर्वाङ्गप्रत्यङ्गोपेतः । स ज्ञातमात्र एव गृहमवलोक्य⁽³⁾ वाचं नि- 10
 श्रारयति स्म । दुःखो⁽⁴⁾ भवत्तः संसारः परमदुःखः⁽⁵⁾ संसारः । इत्युक्त्वा तूष्णीमवस्थितः । तस्य
 ज्ञातौ ज्ञातिमहं कृत्वा नामधेयं व्यवस्थाप्यते किं भवतु दारकस्य नामेति । ज्ञातय ऊचुः ।
 यस्मादयं ज्ञातमात्र एव संसार इति घोषयति तस्माद्भवतु दारकस्य संसार इति नामेति ॥
 संसारो दारको अष्टाभ्यो धात्रीभ्यो दत्तो द्वाभ्यामंसधात्रीभ्यां द्वाभ्यां तोरधात्रीभ्यां द्वाभ्यां
 मलधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्रीडनिकाभ्यां धात्रीभ्याम् । सो ऽष्टाभिः[92a]र्धात्रीभिरुच्यते 15

1) DP fill up the gap.

2) MS ज्ञात अभि°.

3) In B the second अक्ष. is uncertain, I read it ६; the copyists of CDP copied it variously, that of C imitated the strokes mechanically, P has वाड्, D चाङ्.

4) So I read with Feer, p. 401 n. 2; MS भदत्त संसारः. Cp. *supra*, I, p. 114, 5.

5) Visarga wanting in MS.

6) MS °भ्यांमत्स°.

वर्धते⁽¹⁾ क्षीरेण दध्ना नवनीतेन सर्पिषा सर्पिमण्डेनान्यैश्चोत्तप्तोत्तप्तैरूपकरणविशेषैराशु
वर्धते ऋदस्थमिव पङ्कजम् ॥

यदा संसारे दारकः क्रमेण महान्संवृतः स प्रकृतिजातिस्मरत्वाच्च जनकायस्य
धर्मं देशयति । मा भवतो गुरुषु गुरुस्थानीयेषु⁽³⁾ मातापितृव्याचार्योपाध्यायेषु वा
5 खरवाचं निश्चारयते⁽⁵⁾ । दुःखं संसार इति ॥ यावदपरेण समयेन इतश्चामुतश्च परि-
⁽⁶⁾भ्रमञ्जितवनं निर्गतः । अथासौ ददर्श वृद्धं भगवत्तं द्वात्रिंशता महापुरुषलक्षणैः समल-
ङ्कृतमशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं⁽⁷⁾ व्यामप्रभालङ्कृतं सूर्यसहस्रातिरेकप्रभं ब्रह्ममिव
रत्नपर्वतं समन्ततो भद्रकं सद्दर्शनाच्चानेन भगवतो ऽस्तिके चित्तं प्रसादितम् । प्रसादजातो
भगवतः पादाभिवन्दनं कृत्वा पुरस्तान्निषण्णो धर्मश्रवणाय । तस्मै भगवता संसारवैरा-
10 ग्यिकी धर्मदेशना कृता वां श्रुत्वा संसारे दारकः संसारे दोषदर्शी भूत्वा मातापितरान्व-
नुज्ञाप्य भगवच्छासने प्रव्रजितः ॥ तेन युध्यमानेन घटमानेन व्यापच्छमानेनेदमेव पञ्चगण्डकं
संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः⁽⁸⁾ शतनपतनविकारणाविध्वंसनधर्मतया
पराहृत्य सर्वज्ञेशप्रकाणादर्हृत्वं साक्षात्कृतम् । अर्हन्संवृतस्त्रैधातुकवीतरागः⁽¹⁰⁾ समलोष्ट-

1) MS वर्द्धते (D वर्द्धते).

2) The presence of *ca* rouses the suspicion that before प्रकृति° the ablat. of some noun has dropped, denoting the *other* motive. Yet the *one* motive mentioned is sufficient for the understanding and the Tibetan version དེ་རང་བཞུགས་ལྷོ་ལོ་འི་ corresponds exactly with the tradition of MS.

3) B मात्रा, D corr.

4) I have retained here and below, p. 163, 4, the reading of MS, taking it as a karmadhāraya compound, though the usual expression in avadāna texts is *kharā vāc*.

5) MS °रयतः. Likewise *infra* p. 163, 4.

6) Ex conject.; MS परिभ्रमतो जेतवनं.

7) B व्योम°, P corr.

8) B °गतीशतन°, D corr.

9) MS °र्हत्सं° (P °र्हन्सं°).

10) Visarga wanting in MS.

काञ्चन घाकाशपाणितलसमचित्तो वासीचन्दनकल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो विद्याभि-
ज्ञाप्रतिसंखितप्राप्तो भवलाभलोभसत्कारपरङ्गुलः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो
ऽभिवाच्यश्च संवृतः । सो ऽर्हत्त्वप्राप्तो ऽपि भिन्नूणां धर्मं देशयति । मायुष्मन्तो गुरुषु गुरु-
स्थानेषु मातापितृष्वर्चाचार्योपाध्यायेषु खरवाचं निश्चारयत । दुःखं⁽²⁾ संसारः परमदुःखं⁽²⁾
संसार इति । * * * * *⁽³⁾ * * * * * ॥

5

भित्तवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवन्तं पप्रच्छुः । कानि भद्रं संसारेण
कर्माणि कृतान्युपचितानि येन पञ्च त्रन्मशतानि मृतकृपाप एव मातुः कुत्तेर्निर्गतः प्रब्रज्य
चारुं च सात्तात्कृतमिति ॥ भगवानाह । संसारेणैव भित्तवः पूर्वमन्यासु ज्ञातियु कर्माणि
कृतान्युपचितानि लब्धसंभारणि परिणतप्रत्ययान्योघवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि ।
संसारेण कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भित्तवः कर्माणि 10
कृतान्युपचितानि वाङ्मे पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि
तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

सामग्र्यो प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीते ऽध्वन्यस्मिन्नेव भद्रके कल्पे विंशतिवर्षसहस्रायुषि प्रज्ञायां 15
काश्यपो नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उद्पादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः

1) Ex conject.; MS घ्रायु°. Cp. *supra*, p. 162, 4.

2) B °दुःख, D °दुःखं; I have adopted this correction.

3) I assume a gap here. It is very improbable that the composer of our *avadāna* should have forgotten to make *Samsāra* tell his audience, that in 500 former existences he has been born a dead corpse, whereas he makes the monks allude to this as something known. Yet, the Tibetan translation has the same incoherence.

4) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

5) B विंशतिवर्ष°, DP corr.

पञ्च जन्मशतानि मृतकृणप एव मातुः कुत्तैर्निर्गतः⁽¹⁾ । निर्गतिषु⁽²⁾ पञ्चसु जन्मशतेषु इदानी-
मनेन [92b] मनुष्यत्वमासादितम्⁽³⁾ । ततस्तत्स्मृत्वा कथयति⁽⁴⁾ दुःखं संसारः परमदुःखं संसार
इति । यदनेन विप्रतिसारजातेन स्थविरस्यात्ययो देशितो ब्रह्मचर्यवासश्च परिपा-
लितस्तेनेदानीमर्हन्नं सान्नात्कृतम् । इति हि भिन्नव एकाक्षकृष्णानां कर्मणामेका-
क्षकृष्णो विपाक एकाक्षशुक्लानामेकाक्षशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि 5
भिन्नव एकाक्षकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकाक्षशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः
करणीय इत्येवं वो भिन्नवः शिन्नितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) MS कुत्तैर्निर्गतः (D कुत्तैर्निर्गतः).

2) *Nis+gam* has here the meaning 'to come to an end, to elapse', cp. Mal-
lin. on Raghuv. 19, 46 मधुनिर्गमाद्दसन्नापगमात्.

3) MS सादितस्ततस्तं स्मृत्वा (D सादितं).

4) MS दुःखसंसारः परमदुःखसंसारः.

गुतिक इति १६ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभी राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवाकैर्देवैर्नगैर्यत्नैरसुरैर्गरुडैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागपत्तासुरगरुडकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महांपुण्यो लाभी चीवरपिण्डपातशयनासनग्ला-
 5 नप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्घः आवस्त्यां विक्रति जेतवने ऽनाश्रपिण्ड-
 स्यारामे ॥ यदा भगवता स्तवकर्णिकनिमन्त्रितेन सौपारके नगरे म्हाजनविनेयाकर्षणं
 कृतं तदा सर्वः सौपारकनिवासी जनकायो बुद्धनिम्नो धर्मप्रवणः सङ्घप्राग्भारो व्यव-
 स्थितः । सौपारके नगरे ऽन्यतमो गृहपतिराद्यो म्हाधनो म्हाभोगो विस्तीर्णविशालप-
 रिग्रहो वैश्रवणधनसमुदितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी । तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम् ।
 10 स तथा सार्धं क्रीडति रमते परिचारयति । तस्य क्रीडतो रममाणस्य परिचारयतः पत्नी
 श्रापन्नसञ्चा संवृता । साष्टानां वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता⁽⁵⁾ । दारको ज्ञातः ।

1) B महांपु°, DP corr.

2) The name of that town is variously spelt in MS. I have put into the text सौपारक, as it is spelt throughout in D. It is the same famous sea-port, which is the seat of the events recorded in Divy. nr. II, and in Jtkm. nr. XIV. In the former text it is called *Ārjapāraka* or *Sūrpāraka*, the latter form being adopted by the editors (vide Divy., p. 24 n. 3), in Jtkm. (p. 88, 12 foll.) *Supāraka* and *Sūpāraka*. The Tibetan translator who renders the name of the town by སྤྲེལ་མ་ཅན་ (cp. Feer, p. 404, n. 2) must have pronounced it *Supāraka*, as he analyzes it = *su* + *pāraka* 'beset with scholars, — with learned people'. Stavakarṇika is the Stavakarṇin of Divy. II.

3) Visarga wanting in MS. In P the akṣ. सौ, too, has been omitted; hence Feer's (erroneous) statement l. l., that the town is also written in our text *Sarvāpāraka*.

4) B सौपारके, D and P सौपारके; l. 6 it is uncertain whether B has सौपारके or सौपरिके as the copyists of C and P wrote, D corr. सौपारके.

5) B ऽत्ययान्प्रसूता, P corr.

ज्ञातमात्रस्य सर्वशरीरं पिष्टकैः स्फुटं संवृत्तम् । यदा ते पिष्टकाः स्फुटितास्तदा एकघनो
 मांसपिण्डः⁽¹⁾ संस्थितः पूषशोणितं चास्य शरीरात्प्रघर्म्मकृद्दौर्गन्धं जनयति ॥ ततो ऽस्य
 पिता ऐश्वर्यबलाधानेन⁽²⁾ द्रव्यमत्त्रौषधिपरिचारकसमेतः स्वयमेवा⁽³⁾ र्धश्चिकित्सां कर्तुं न
 चासौ⁽⁴⁾ व्याधिरूपशमं गच्छति कर्मबलाधानप्राप्तत्वात्⁽⁵⁾ । स स्वशरीरं तथा वित्ततमपत्राप्य
 परिगृहीतं वस्त्रैर्गोपायति⁽⁶⁾ । तस्य गुप्तिक इति नाम कृतम् ॥ यावद्गुप्तिको दारको महा- 5
 न्मंवृत्तस्तस्य वयस्यकाः⁽¹⁾ सकृद्जातकाः श्रावस्त्याः⁽⁷⁾ सौपारिकानगरमनुप्राप्ताः । ततस्तैः पितु-
 रस्य कथ्यते । तात यद्येष श्रावस्तो नीयते शक्येतास्माद्वाधेः परिमोचयितुं यस्मात्तत्र
 सन्ति वैश्वभैषजादयः सुलभा इति ॥

ततः पित्रा तद्वचनमुपश्रुत्य⁽⁹⁾ प्रभूतानि रत्नानि परिचारकांश्च दत्त्वा श्रावस्तीमनुप्रे-
 षितः । सो ऽनुपूर्वेण वयस्यकसहायः श्रावस्तीमनुप्राप्तः । तत्राप्यस्य कर्मज्ञो व्याधिः 10
 सत्यपि वैश्वद्रव्यौषधिपरिचारकवाङ्मत्ये न शक्यते चिकित्सितुम् ॥ यावद्सावपरेण
 समयेन जेतवने निर्गतः । अथासौ दर्श बुद्धं भगवत्तं द्वात्रिंशता महापुरुषलक्षणैः समल-
 ङ्कृतमशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं व्यानप्रभालङ्कृतं सूर्यसकृन्नातिरेकप्रभं जङ्गममिव
 रत्नपर्वतं समत्ततो भद्रकं सकृदर्शनाच्चानेन भगवतो ऽन्तिके चित्तं प्रसादितम् । प्रसाद्जातो
 भगवतः पादाभिवन्दनं कृत्वा पुरस्तान्निषण्णो धर्मश्रवणाय । तस्मै भगवताशयानुशयं धातुं 15

1) Visarga wanting in MS.

2) MS द्रव्योमत्त्रौषधि° (D °मत्त्रौषधि°).

3) Ex conject.; MS °मेवाद्दचिकित्सां.

4) Ex conject.; MS न चास्यौ (D °स्यौ).

5) MS °प्राप्तत्वात्.

6) MS वस्त्रैर्गोपायति.

7) Ex conject., the ablative being required, cp. *supra*, II, p. 10, 8; MS श्रा-
 वस्त्यां (D श्रावस्त्यां).

8) MS शौपारिक° (P शौपरिक°).

9) MS प्रसूतानि.

10) B वैश्वे, D corr.

प्रकृतिं च ज्ञात्वा पञ्चोपादानस्वन्धा⁽¹⁾ रोगतो गण्डतः शल्यतो⁽²⁾ ऽधतो ऽनित्यतो दुःखतः
 शून्यतो ऽनात्मतश्च⁽³⁾ देशिताः । स संस्कारानित्यतां⁽⁴⁾ विदित्वा भगवच्छासने प्रव्रजितः । तेन
 युष्यमानेन घटमानेन व्यापच्छमानेनेदमेव पञ्चगण्डकं संसारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्व-
 संस्कारगतीः शतनपतनविकिरणाविध्वंसनधर्मतया पराकृत्य सर्वक्लेशप्रहाणार्हं सा-
 5 नात्कृतम् । अर्हन्संवृतस्त्रैधातुकवीतरागः समलोष्टकाञ्चन आकाशपाणितलसमचित्तो
 वासीचन्द्रनकल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञा[93a]प्रतिसंवित्प्रप्तो भवलाभ-
 लोभ⁽⁵⁾सत्कारपरान्नुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूष्यो मान्यो ऽभिवाद्यश्च संवृतः । ते ऽप्यस्य
 सकृन्नातकास्तेनैव संवेगेन प्रव्रजिताः ॥

ते पेनायुष्मान्गुप्तिकस्तेनोपसंक्राताः⁽⁶⁾ । उपसंक्रम्यायुष्मत्तं गुप्तिकमिदमवोचन्⁽⁷⁾ ।
 10 किमायुष्मन्गुप्तिक प्रलोपधर्मं किं वा अत्र लोके ऽप्रलोपधर्मं⁽⁸⁾ ॥ <रूप>मायुष्मत्तः प्रलोपधर्मं

1) Ex conject.; MS पञ्चोपादानस्वन्धा(D °स्वन्ध). Cp. Mhv. III, 332, 4.

2) Ex conject.; MS शल्यत अपतो, if not rather अथतो, P has अपता, D अ-
 त्यता. My conjecture complies with the Tibetan equivalent of *aghatah*, མཉེན་པ་
 = पाप (Jäschke), = अशुभ, अकल्याण, अघ, मल (Sarat).

As to the idiomatic use of the adverb in *-tah*, it is akin to that spoken of
 in my *Sanskrit Syntax*, § 108, 2^{ly}. Cp. also Manu, III, 6; Mhbh. I, 171, 25;
 Jtkm. XXXIV, 3; and, to quote also a Pāli text, Suttanipāta vs. 199 and 424.

3) Ex conject.; MS देशितः.

4) संस्कारानि° is a necessary correction of MS संसारानि°.

5) DP insert the dropped member of the compound.

6) MS °क्रात्त उपसं°.

7) MS °वोचत् । The following dialogue has been also translated by Bur-
 nouf, *Introduction*, p. 509.

8) The whole phrase is utterly confused and perverted in MS, but compa-
 ratively easy to be restored by the light of the regular course of the dialogue and
 the many repetitions. MS किं आयुष्मन् गुप्तिके प्रलोपधर्मं किं वा लोके अप्रलोके प्र-
 लोपधर्मं किं वा लोके अप्रलोके प्रलोपधर्मेनायुष्मत्तः etc., with manifest dittography
 It was Feer (p. 406 n. 2) who perceived that under the corruption अप्रलोके
 there was hidden अत्र लोके.

तस्य निरोधान्निर्वाणमप्रलोपधर्म⁽¹⁾ । वेदना संज्ञा संस्कारा विज्ञानमायुष्मत्तः प्रलोपधर्म⁽²⁾ ।
 तस्य निरोधान्निर्वाणमप्रलोपधर्म⁽³⁾ । किं मन्यधे आयुष्मत्तः । द्वपं नित्यं वा अनित्यं वा ॥
 अनित्यमिदमायुष्मन्गुप्तिक ॥ यत्पुनरनित्यं दुःखं वा तत्र वा दुःखम्⁽⁴⁾ ॥ दुःखमिदमायु-
 ष्मन्गुप्तिक ॥ यत्पुनरनित्यं दुःखं विपरिणामधर्म⁽⁵⁾ सत्यमपि⁽⁶⁾ तच्छ्रुतवानार्यश्चावक आत्मत
 उपगच्छेदेतन्मम एषो ऽहमस्मि⁽⁷⁾ एष मे आत्मेत्येवमेतत् ॥ नो आयुष्मन्गुप्तिक ॥ किं 5
 मन्यधे आयुष्मत्तः । वेदना संज्ञा संस्कारा विज्ञानं⁽⁸⁾ नित्यं वा अनित्यं वा ॥ अनित्यमिद-
 मायुष्मन्गुप्तिक ॥ यत्पुनरनित्यं दुःखम् ॥ दुःखमिदमायुष्मन्गुप्तिक ॥ यत्पुनरनित्यं
 दुःखं विपरिणामधर्म अपि⁽⁹⁾ तच्छ्रुतवानार्यश्चावक आत्मत उपगच्छेदेतन्मम एषो ऽहम-
 स्म्येप मे आत्मेति ॥ नो आयुष्मन्गुप्तिक ॥ तस्मात्तर्ह्यायुष्मत्तो यत्किञ्चिद्दूपमतीताना-
 गतप्रत्युत्पन्नमाध्यात्मिकं⁽¹¹⁾ <वा> वाह्यं वा श्रौदारिकं वा सूक्ष्मं वा क्षीनं वा प्रणीतं वा 10
 यद्वा द्वारे यद्वात्तिके तत्सर्वं नैतन्मम नैषो ऽहमस्मि नैष मे आत्मेत्येवमेतद्यथाभूतं सम्य-
 कप्रज्ञया द्रष्टव्यम् । या काचिद्देदना संज्ञा संस्कारा यत्किञ्चिद्विज्ञानमतीतानागतप्रत्यु-

1) MS °धर्म.

2) The neuter sing. of the adjective *pralopadharman* and the pronoun *tasya*, though grammatically belonging to *vijñāna* alone, apply of course to the whole set: *vedanā, samjñā, samskārah, vijñānam*.

3) Ex conject.; MS तस्य निरोधान्निरोधर्मप्रलोपधर्मः.

4) MS दुःख (the scribes of both D and P have left out this word).

5) Ex conject.; MS दुःखविपरिणामधर्मसंज्ञा अपि, in this complex संज्ञा is unmeaning and doubtless corrupt. My correction is derived from the consideration that some modal particle expressive of the interest taken in the question is required here and that *satyam* = Pāli *saccam* is frequently employed in such cases.

6) MS °पिनुच्छ्रुत°.

7) MS एषोहमस्मिन् एवमे(D °स्मिन्नपमे)आत्मन्येवमेतत्.

8) MS विज्ञानां.

9) MS अपिनच्छ्रुत°.

10) MS एषोहमहस्येप मे (D एषोहमहमस्यैप मे).

11) MS °न्नमप्यात्मकं वाह्यं.

त्पन्नमाध्यात्मिकं वा बाह्यं वा औदारिकं वा सूक्ष्मं वा ह्येनं वा प्रणीतं वा यद्वा द्वारे
 यद्वा त्तिके तत्सर्वं नैतन्मम नैषो ऽह्मस्मि नैष मे अत्मेत्येवमेतद्यथाभूतं सम्यक्प्रज्ञया
 द्रष्टव्यम् । एवंदर्शी आयुष्मत्तः श्रुतवानार्यश्चावको द्वापादपि निर्विद्यते वेदनायाः संज्ञायाः
 संस्कारेभ्यो विज्ञानादपि । निर्विषो विरड्यते विरक्तो विमुच्यते । विमुक्तमेवं ज्ञानदर्शनं
 5 भवति क्षीणा मे ज्ञातिरूपितं ब्रह्मचर्यं कृतं करणीयं नापरमस्माद्भवं प्रज्ञानानीति ॥

अस्मिन्खलु धर्मपर्याये भाष्यमाणे तेषां सङ्ज्ञातकानां विरजो विगतमलं धर्मेषु
 धर्मचतुरूपपन्नम् ॥ भिन्नवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । कानि भदत्त
 गुप्तिकेन कर्माणि कृतानि येनास्य शरीरमेवं बीभत्सव्याधिवृद्धलं दुर्गन्धं संवृतं किं कर्म
 कृतं येन तीक्ष्णनिशितबुद्धिः संवृतः प्रब्रह्मं चार्कह्वं साक्षात्कृतमिति ॥ भगवानाह ।
 10 गुप्तिकेनैव भिन्नवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परि-
 णतप्रत्ययान्योषवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । गुप्तिकेन कर्माणि कृतान्युपचितानि
 को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भिन्नवः कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ
 विपच्यन्ते नाग्धातौ न तजोधोतौ न वायुधातावपि तूपात्तेऽवेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि
 कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

15 न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

सामग्र्यो प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भिन्नवो ऽर्तते ऽध्वनि वाराणस्यां नगर्गामन्यतमः श्रेष्ठो । स द्वितीयश्रे-
 ष्ठिना सार्धं विरुद्धः ॥ ततस्तेन राज्ञो प्रभूतं धनं दत्त्वा विज्ञापितः । देव अयं श्रेष्ठो

1) Cp. *supra*, I, p. 234, 3, where, perhaps, also नापरम^o should be read as here.

2) Anusvāra wanting in MS.

3) MS प्रब्रह्मं.

4) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

5) Ex conject.; MS राजप्रभूतं.

«अपर्याधिकः⁽¹⁾ क्रियतामस्य दण्डनिग्रहं⁽²⁾ इति ॥ ततो रज्ञा तस्यैवानुज्ञातः⁽³⁾ । तेनासौ स्वगृह्णमानो लताभिस्ताडितः । ततो हृदि रावसिक्तशरीरस्य प्रभूतं तीक्ष्णं च विषचूर्णं⁽⁴⁾ दत्त्वा तं येनास्य तच्छरीरमेकघनं मांसपिण्डवदवस्थितम् ॥ ततस्तस्य श्रेष्ठिनो वयस्यकैः श्रुतं यथा तेनैवंविधं कर्म कृतमिति । ततस्तैः समेतैर्भूत्वा * * वैरूपकरणविशेषैस्तस्माद्वाधेः परिमोचितः ॥ ततो ऽसौ तेनैव च संवेगेन गृ[93b]ह्णान्निष्क्रम्य प्रव्रजितः । तेना⁽⁶⁾ 5
«ना»चार्यकेण सप्तत्रिंशद्विधपद्वान्धर्मान्भावयित्वा प्रत्येका⁽⁸⁾ बोधिः साक्षात्कृता ॥ ततो ऽस्य चित्तमुत्पन्नं वक्त्रेण श्रेष्ठिना मत्संतापादपुण्यं प्रसूतम्⁽¹⁰⁾ यन्नुक्त्रेण गत्वा संवेद्येयमित्ति ॥ ततस्तस्याग्रतो गत्वा उपरि विहायसमभ्युद्गम्य विचित्राणि प्रतिहाराणि विदर्श-

1) Ex conject.; MS श्रेष्ठीपदाधिकः.

2) Ex conject.; MS दण्डनिग्रहं.

3) Ex conject.; MS ततोज्ञातस्यैवानु°. Cp. Feer, p. 408 n. 1.

4) Ex conject.; MS दत्त्वा with a following akṣara of uncertain meaning, but which may be read as well तं, as तं (so copied in D) or तु (so copied in P). The copyist of D read it दत्त्वात्तं, that of P दत्त्वात्तुं. That *uptam* (if not rather *optam* from *ā + vāp*) is the participle used by the author of our collection is not only probable in itself, but may also be inferred from its Tibetan equivalent འདྲེན་པ་, which expresses that the powder was *applied* to the wounds.

5) Perhaps विविधैरूपकरणविशेषैः. The Tibetan, however, ཡོ་བྱུང་གི་ལྷན་པར་དག་གིས་ corresponds with *upakaraṇaviṣeṣaiḥ* alone, and has nothing answering to *vividhaiḥ*.

6) I have put into the text Feer's certain correction, confirmed moreover by the Tibetan (p. 408 n. 5 of his translation).

7) MS °पद्वान्धर्मा.

8) MS प्रत्येकोबोधिः.

9) Ex conject.; MS मत्संतापानाद°. I think it less probable that *matsamtāna*, the Buddhistic equivalent of «my person» would make good sense in this connection. As to *samtāpa*, cp. Kathās. 44, 18 संतापकारो शत्रूणाम्.

10) Ex conject.; the reading of B is uncertain. In D and P it has been copied प्रसूतं; yet, the middle akṣ. cannot mean *gru*, its vowel is rather *ū*, affixed to *gh* or *ç*, it seems.

वितुमारब्धः । अशु पृथग्जनानामृद्धिरावर्जनकरि । स मूलनिकृत्⁽¹⁾ इव हुमः पादयोर्निपत्य
 कृतकरपुटो भगवत्तं विज्ञापयति । अत्रतरावतर मरुदादन्निणीय कृतापराधो ऽहं तद्यात्तिके
 तामेव निश्चित्य⁽²⁾ पुनः प्रत्युपस्थास्यामीति । तेनासौ प्रत्येकबुद्धः क्षमापयित्वा पिण्डकेन
 प्रतिपाद्य पेटेनाच्छादितः <प्रणिधानं च कृतम्⁽³⁾ । यन्मया क्रोधाभिभूतेन⁽⁴⁾ तत्रापराधः कृतः
 5 ना अस्य कर्मणो विपाकं⁽⁵⁾ प्रत्यनुभवेयम् । यन्मया सत्कारः⁽⁶⁾ कृतो ऽनेनैवंविधानां गुणानां
 लाभो स्यां प्रतिविशिष्टतरं चातः शास्तारमारगयेयमिति ॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भिन्नवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन श्रेष्ठी आसीदयं
 स गुप्तिकः । तस्य कर्मणः प्रभावात्पञ्च जन्मशतानि कशाभिस्ताड्यमानः कालं कृतवान् ।
 तेनैव हेतुना अयमेवंविध आश्रय आसादितः । भूयः काश्यपे भगवति सकृन्नातकैर्बयस्यकै-
 10 स्सार्धं प्रव्रजित आसीत् । तत्रैभिर्ब्रह्मचर्यवासः परिपालितः । तेनेदानीमर्हन्नं साक्षात्कृतम् ।
 इति हि भिन्नव एकाक्षकृष्णानां कर्मणामेकाक्षकृष्णो विपाक एकाक्षशुक्लानामेकाक्षशुक्लो
 व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्किं भिन्नव एकाक्षकृष्णानि कर्माण्यप्यस्य व्यतिमि-
 श्राणि चैकाक्षशुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः करणोय इत्येवं वो भिन्नवः शिन्नितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) MS अनिकृत्त, as usual.

2) MS निस्त्य, as usual.

3) Cp. Feer, p. 408 n. 6. The Tibetan has here ལྷོ་ཉི་ལོ་འཇམ་མེགས་པའི་སྐུ་, the equivalent of the supplement I have added.

4) Ex conject.; MS कवापरोधकृतः (P केवा°).

5) B प्रत्यनुभवेययन्मया, D corr.

6) MS कृतग्रनेन°.

7) B व्यतिनि°, D corr.

चित्रप इति ९७ ।

बुद्धो भगवान्मत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवाहैर्द्वैर्नगैर्पत्तैर्मुर्गैर्गृहैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागपत्तासुरगहूड-
 किन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चोत्तरपिण्डपातशयना-
 सनगानप्रत्ययभेषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घः श्रावस्त्यां विहरति जेतवने ज्नाथपि- 5
 ण्डस्यारामे ॥ * * * अन्यतमो गृह्यतिराब्धो महाधनो महाभोगो विस्तीर्णविशालप-
 रिग्रहो वैश्रवणधनसमुदितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी । तेन सदृशात्कुलात्कलत्रमानीतम् ।
 स तथा सार्धं क्रोडति रमते परिचारयति । तस्य क्रोडतो रममाणस्य परिचारयतः पत्नी
 घापन्नसत्त्वा संवृत्ता । साष्टानां <वा>⁽²⁾ नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता । दारको ज्ञातः ।
 ज्ञातमात्रस्य सर्वशरीरं विकृतिस्फुटं⁽³⁾ प्रवृत्तम् । उर्वर्णो उर्दर्शनो⁽⁴⁾ ऽष्टादशभिर्दोषवर्णकैः 10
 समन्वागतः स दारको भूतः । तस्य मातापितरौ⁽⁵⁾ सर्वाङ्गं उर्वर्णं उर्दर्शनं विकृतत्रयं दृष्ट्वा⁽⁶⁾

1) The place where the householder lived has been lost in MS. It appears from the Tibetan that it is not Ārāvastī. Cp. Feer, p. 411, n. 1. In the Tibetan it is called འྲ (or འྲ, not clear in the blockprint) འྲ = Bhārga, it seems. A Bhārgavana is mentioned in the Harivaṃṣa, see PW s. v.

2) D adds the particle, left out in B.

3) Ex conject.; MS विकृतिस्फुटं. In Sanskrit Buddhistic texts *sphuṭa* answers to Pali *phuṭo*, on which vide Childers' *Dict.* s. v. The prototype of Pāli *phuṭo* is **sphrṭā*, which belongs to *sphurati*; the gerund *sphuritvā* occurs *supra*, I, 24, 4 (cp. I, 171, 9). This *sphuṭa* is often almost the same as *vyāpta*, cp. *supra*, I, 79, 14. II, 20, 7; Divy. 157, 19-21. 201, 21-24. 204, 22. 245, 4-7; Lalitavistara (ed. Lefm.) 16, 20 and 17, 2.

4) Here and *infra*, p. 175, 6 MS °र्शनः अष्टा°.

5) Ex conject.; MS मातापितासर्वाङ्गदुः.... चित्तापरःस्थितः. The copyist who wrote D has changed this into चित्तापरो व्यवस्थितः. Cp. *supra* I, 55, 4. II, 2, 8. 16, 6 etc.

6) MS विकृतित्रयं. Likewise *infra*, p. 174, 2.

चिन्तापरौ <व्यव>स्थितौ ॥ तस्य ज्ञाती ज्ञातिमहं कृत्वा नामधेयं व्यवस्थाप्यते किं⁽¹⁾ नाम
भवतु दारकस्य । ज्ञाति⁽²⁾ ऊचुः । यस्माद्यं ज्ञातमात्र एवं विकृतत्रपस्तस्माद्भवतु दार-
<क>स्य विद्वप इति नाम ॥

यदा⁽⁴⁾ महान्संवृत्तस्तदा तस्य लज्जया महान्संकोचो ज्ञातः । कुत्रान्यत्र गमिष्यामि
5 क्व तिष्ठामि । इति विचार्य सुज्ञीषीष्यान् जगाम⁽⁷⁾ ॥ अथ भगवान्महेश्रावकपरिवृतः सुज्ञी-
षीष्यान्⁽⁹⁾ गतः । स भगवत्तं दृष्ट्वा ज्ञेह्योपमाणा⁽¹⁰⁾ इतश्चामुतश्च पलापितुमारब्धः । ततो भगवता
हृदया तयाधिष्ठितो यत्र शक्नोति पलापितुम् । ततो भगवान्सह श्रावकैर्निरोधसमापत्तिं
समापन्नः । ततो निरोधाद्बु⁽¹¹⁾त्वाय विद्वपमात्मानं निर्मितवान् । निर्माय शरावं भोजनपूर्णा-
मादाय विद्वपमागतं दृष्ट्वा कर्षज्ज्ञातं ग्रामद्वितवान् । एहि सहायक कुत ग्रागमिष्यते तिष्ठ
10 उभावपि सहितौ⁽¹²⁾ वत्स्याव इति । ततो ऽस्य भगवता भोजनं द[94a]त्तं प्रीणितेन्द्रियश्च
संवृतः ॥ ततो भगवता चात्मा स्ववेपेण स्थापितः । ततो विद्वपो बुद्धं भगवत्तं दृष्ट्वा

1) B कि, D corr. — Note that the wording of the phrase is somewhat different from the stereotype formula in the nāmakaṛaṇa passages of our text.

2) B ज्ञातस्य, D corr.

3) D adds the missing akṣara.

4) MS महान्संवृत्तः(D महान्संवृतः)तदा.

5) Ex conject.; MS महान्संकोचज्ञातः.

6) I have followed the correction of D (तिष्ठामीति विचार्य) for the corrupt reading of B तिष्ठामीति.

7) MS सुज्ञीषीष्यान् जगाम इति । अथ. I have dropped the superfluous इति. In B the portion from दारस्यविद्वप (l. 2—3) to जगा[म इति is written on the margin, to be inserted into the context, where it had been omitted at first.

8) B परिनिर्वृतः, D corr.

9) Anusvāra wanting in MS.

10) Ex conject., cp. Divy. 39, 7; MS ज्ञेह्योपमान (D चह्यो).

11) Ex conject.; MS निरोधाद्बु^०.

12) MS वस्याव.

13) Ex conject.; MS भगवतो.

कथयति । अत्रिद्वपतरस्वमिदानीं संवृत्तः कस्य कर्मणः प्रभावादिति ॥ भगवानाह ।
 विद्या मे अस्ति चित्तप्रसादजननी नाम्ना तस्या एष⁽¹⁾ प्रभाव इति ॥ ततस्तेन भगवतो
 ऽत्तिके चित्तं⁽³⁾ प्रसादितं तेषां च मह्यश्रावकाणामालयसमापन्नानाम् । ततो ऽस्य लक्ष्मीः⁽⁴⁾
 प्राडुर्भूता प्रव्रज्य चार्हत्त्वं साक्षात्कृतमिति ॥

भित्तवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवन्तं पप्रच्छुः । कानि भद्रे विद्वपे⁽⁵⁾ 5
 कर्माणि कृतानि येनैवं दुर्वर्णो दुर्दर्शनो ऽष्टादशभिर्दोर्वर्णिकदेवैः समन्वागतः प्रव्रज्य⁽⁶⁾
 चार्हत्त्वं साक्षात्कृतमिति ॥ भगवानाह । विद्वपेणैव भित्तवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि
 कृतान्युपचितानि लब्धसंभारिणि परिणतप्रत्ययान्योघवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावोनि ।
 विद्वपेणैव⁽⁷⁾ कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भित्तवः कर्माणि
 कृतान्युपचितानि वाक्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि 10
⁽⁸⁾तूपत्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

सामग्र्यो प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भित्तवो ऽन्ते ऽध्वनि पुष्यो⁽⁹⁾ नाम सम्यक्संबुद्धो लोक उद्पादि विद्याच-
 र्णासंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवमुनय्याणां बुद्धो भगवान् । 15

1) B चित्तप्रसादज्ञातजननी. I have adopted the correction of D. The right reading thus restored is also clear from the Tibetan (vide Feer, p. 412 n. 1).

2) Ex conject.; MS एव.

3) Anusvāra wanting in MS.

4) Visarga wanting in MS.

5) MS विद्वपेण (P चिपेण out of विपेण).

6) MS प्रव्रज्या.

7) B निद्व°, D corr.

8) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

9) The aks. ष्यो is here not very distinct in B. Yet there can be no question about the right reading पुष्यो, though in B's copies the ancient Buddha is named *Puspa* here and sometimes below, where the name comes again.

सो ऽपरेण समयेनान्यतमां राजधानीमुपनिश्चित्य⁽¹⁾ विकरति । अथ पुष्यः सम्यक्संबुद्धः
 समन्वाकर्तुं प्रवृत्तः । पश्यति तस्मिन्काले द्वौ बोधिसत्त्वौ संनिकृष्टौ भगवाञ्छाक्यमुनि-
 मैत्रेयश्च⁽²⁾ । मैत्रेयस्य⁽³⁾ संतातिः परिपक्वा⁽⁴⁾ शास्तुर्वनेया <अ>परिपक्वाः शाक्यमुनेस्तु स्व-
 संततिरपरिपक्वा वैनेयाः परिपक्वा⁽⁵⁾ ॥ अथ पुष्यः सम्यक्संबुद्धः शाक्यमुनेर्वोधिसत्त्वस्य
 5 संततिपरिपाचनार्थं ह्मिवत्तं पर्वतमभिरुह्य रत्नगुह्यं प्रविश्य पर्यङ्कं⁽⁷⁾ वद्धा तेजोधातुं
 समापन्नः । तस्मिंश्च <काले> शाक्यमुनिर्वोधि⁽⁸⁾सत्त्वः फलमूलानामर्थं ह्मिवत्तं पर्वतमभिरुह्य ।
 स इतस्ततश्चूर्णमाणो दर्शनं पुष्यं सम्यक्संबुद्धं द्वात्रिंशता महापुरुषलक्षणैः समलङ्कृत-
 मशीत्या चानुव्यञ्जनैर्विराजितगात्रं व्यामप्रभालङ्कृतं सूर्यसहस्रातिरेकप्रभं जङ्गममिव
 रत्नपर्वतं समततो भद्रकम् । सहदर्शनाच्चानेन तथाविधं चित्तसमाधानं समासादितं परेक-
 10 पादेन सप्त रात्रिं दिवानि एकाया गाथया स्तुतवान् ।

न दिवि भुवि वा नास्मिँल्लोके न वैश्रत्रणालये ।

न मरुभवेन दिव्ये स्थाने न दिन्तु विदिन्तु वा ।

चरतु वसुधां स्फीतां कृत्स्नां सपर्यतकाननाम ।

पुरुषवृषभास्त्यन्यस्तुत्यो महाश्रमणस्तव ॥⁽¹⁰⁾

1) MS °निमित्त्य.

2) MS °मुनिमैत्रेयश्च. Note the subaudition of *iti*.

3) I have followed D, where स्व, which is not in B, has been added. The necessity of this addition appears from the Tibetan རྩེ་ལོ་ལྷོ་, mentioned by Feer, p. 413 n. 1.

4) Ex conject.; MS संततिपरिपाचनार्थं (D पाचनार्थं) (D र्थं) पक्वा. I have left out the four akṣaras between परि and पक्वा, as I am convinced that they are put there by mistake, for they come back again l. 5, in their proper place. Cp. Feer l. 1.

5) Visarga wanting in MS.

6) B परिपाचनार्थं, D corr.

7) MS पर्यङ्कं (D पट्यङ्कं) वद्धा.

8) B °मुनिवोधि°, D corr.

9) B °नैविरा°, D corr.

10) Pāda 1—3 of this hāriṇī stanza are preserved complete. But pāda 4 has been transmitted in a very depraved condition. In MS it runs thus: पुरुषवृषभस्तु

अथ पुष्यः सम्यक्संबुद्धः परिपक्वसंततिं शाक्यमुनिं बोधिसत्त्वं दृष्ट्वा साधुकारम-
दात् । साधु साधु सत्पुरुष ।

अनेन वल्लवार्पिण संपन्नेन द्विज्ञोत्तम ।

नत्र कल्पाः परावृत्ताः⁽¹⁾ संस्तुत्याद्य तथागतम् ॥

ततो भगवान्महेशाख्याभिर्देवताभिः⁽²⁾ परिवृतस्तस्यां गुह्यां स्थितः । तत्र गुह्यानिवा- 5
सिनी देवता अल्पशाख्यत्वान्न शक्नोति तां गुह्यां समभिरोढुम् । ततो विकृतनयना भूत्वा
भगवत्तं भीषयते । यदा सुचिरमपि भीषयमाणा न शक्नोति भगवतो ऽपकारं कर्तुं तदा
तया प्रसादो लब्धः शोभनो ऽयमृषिः⁽⁴⁾ सिद्धव्रतश्चेति । ततः सा उदारं रूपमभिनिर्माय
भगवतः पादयोर्निपत्य क्षमापयित्वा पिण्डकेन प्रतिपादितवती ॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भिन्नयो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन गुह्यानिवासिनी 10
देवता वभूवायं विद्वपः सः । तस्य कर्मणो विपाकेन संसारे ऽनन्तं दुःखमनुभूतवान् । इद-
नीमपि तेनैव हेतुना विद्वपः संवृतः । यद्नेन पश्चाच्चित्तं प्रसादितं तेनास्यापगताल्लक्ष्मीः⁽⁶⁾

(or भुलोत्थो (or न्यो) महान्नयः कुतुबीः. The emendation restores the metre and supplies what is wanting to express the statement of a Buddha's superiority over everybody and everything in the Universe, which is doubtless the import of our stanza and which agrees with the Tibetan translation.

Marubhavana, which Feer translates by mistake 'le palais du Meru' means 'the dwellings of the gods', cp. Pāli *maru*. In the Tibetan *maru* is here rendered by རྩུ.

1) Feer's note 1 on p. 414 rests on the erroneous reading of P; B has परावृत्ताः. As to the use of this participle to signify time 'elapsed' cp. PW VI, 768 and *Matsya-purāṇa* 47, 34 युगे...परावृत्ते. The purport of the Buddha's declaration is to state that Čākyamuni, by his pious praise, has jumped over nine Kalpas of the time he wanted to attain Buddhahood.

2) My insertion is in accordance with Feer's observation, p. 414 n. 2.

3) B परिवृत°, D corr.

4) MS शोभनोयं ऋषिः.

5) Ex conject.; MS साधुदारं unmeaning (the copyist of D changed it into साधुकारं).

6) Anusvāra wanting in MS.

र्लक्ष्मीः⁽¹⁾ प्राडुर्भूता प्रब्रज्य चार्द्धं सानात्कृतम् । इति हि भित्तव एकाक्षकृष्णानां
 कर्मणामेकाक्षकृष्णो विपाक एकाक्षशुक्लानामेकाक्षशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्त-
 स्मात्तर्द्धि भित्तव एकाक्षकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकाक्षशु[91 b]क्लेष्वेव
 कर्मस्वाभोगः कर्णीय इत्येवं वो भित्तवः शिक्तितव्यम् ॥

5

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भित्तवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) Visarga wanting in MS.

गङ्गिक इति १८ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राज्ञो राज्ञमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवाकैर्देवैर्नागैर्पत्नैरसुरैर्गर्हैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागयक्षासुरगर्हडकि-
 न्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरपिण्डपातशयनासन-
 ग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सश्चावकसङ्घो वाराणसो नगरीमुपनिश्चित्य विहरति 5
 ऋषिपतने मृगदावे । वाराणस्यामन्यतमो गृहपतिराब्धो महाधनो महाभोगो विस्तोर्पा-
 विशालपरिग्रहो वैश्रवणधनसमुदितो वैश्रवणधनप्रतिस्पर्धी । तेन सदृशात्कुलात्कल-
 त्रमानोत्तम् । स तथा सार्धं क्रोडति रमते परिचारयति । तस्य क्रोडतो रममाणस्य परि-
 चारयतो न पुत्रो न डक्षिता । स करे कपोलं दत्त्वा चित्तापरो व्यवस्थितः । अनेकधन-
 समुदितं मे गृहं न मे पुत्रो न डक्षिता । ममात्ययात्सर्वस्वापतेयमपुत्रकमिति कृत्वा राज्ञ- 10
 विधेयं भविष्यतीति । स ⁽⁴⁾श्रमणब्राह्मणानैमित्तिकमुहृतसंवन्धिवान्धवैरुच्यते देवताराधनं
 कुरुष्वेति । सो ऽपुत्रः पुत्राभिनन्दी शिववरुणकुबेरशक्रब्रह्मादीनन्यांश्च देवताविशेषाना-
 याचते । तद्यद्यारामदेवताश्चत्वरदेवताः शृङ्गाटकदेवताः सहजाः सहधार्मिका नित्यानुबद्धा
⁽⁵⁾अपि देवता आयाचते स्म । अस्ति चैष लोके प्रवादो यदायाचनकृतोः पुत्रा ज्ञापते डक्षि-
 तरश्चेति । तच्च नैवम् । पद्मेवमभविष्यदेकैकस्य पुत्रसहस्रमभविष्यत्तद्यथा राज्ञश्चक्रव- 15

1) B °र्नागैव°, D corr.

2) MS °निस्त्थ.

3) MS °दत्तोमे.

4) MS श्रमणब्राह्मणकूपणनैमित्तिक°. I have eliminated कूपण, which has come into this enumeration by mistake, transferred here from another series appropriate to such cases as *supra*, II, p. 64, 16. 158, 1.5) MS अग्नि. Cp. *supra*, I, 14, 5. 120, 8. 134, 16. 195, 12.6) So MS. The usual reading of this *cliché* is °भविष्यत्तद्यथा (sic), as is stated *supra* I, p. 13, n. 4; cp. my note 8 on I, p. 120.

तिर्नः । अपि तु त्रयाणां स्थानानां⁽¹⁾ संमुखीभावात्पुत्रा ज्ञापत्ते डुहितरश्च । कतमेषां त्रयाणां । मातापितरौ रक्तौ भवतः संनिपतितौ माता च कल्या भवति ऋतुमती गन्धर्वश्च प्रत्युपस्थितो भवति । एषां त्रयाणां स्थानानां संमुखीभावात्पुत्रा ज्ञापत्ते डुहितरश्चेति ॥

स चैवमायाचनपरुस्तिष्ठत्यन्यतमश्च सत्त्वो ऽन्यतमस्मात्सत्त्वनिकायाञ्च्युत्वा तस्य
 5 प्रज्ञापत्याः कुन्तिमवक्रान्तः । पञ्चात्रेणिका धर्मा एकत्ये परिउतज्ञातोपे मातृग्रामे । कतमे पञ्च । रक्तं पुरुषं ज्ञानाति विरक्तं ज्ञानाति । कालं ज्ञानाति ऋतुं ज्ञानाति । गर्भमवक्रान्तं ज्ञानाति । यस्य सकाशाद्गर्भो ऽवक्रामति तं ज्ञानाति । दारकं ज्ञानाति दारिकां ज्ञानाति । सचेद्दारको भवति दक्षिणं कुन्तिं निश्चित्य तिष्ठति सचेद्दारिका भवति वामं कुन्तिं निश्चित्य तिष्ठति ॥ सा घ्रात्तमनाऽत्तमनाऽ स्वामिन ग्राहोचयति । दिष्ट्यार्पुत्र वर्धते घ्रापन्न-
 10 सत्त्वास्मि संवृता यथा च मे दक्षिणं कुन्तिं निश्चित्य तिष्ठति नियतं दारको भविष्यतीति । सो ऽप्यात्तमनात्तमनाः पूर्वकायमत्युन्नमत्य दक्षिणं वाङ्मभिप्रसार्पोदानमुदानपत्यप्येवाकं चिरकालाभिलषितं पुत्रमुखं पश्येयं ज्ञातो मे स्यान्नावज्ञातः कृत्यानि मे कुर्वीत भृतः प्रतिबिभृयाद्वापाद्यं⁽⁵⁾ प्रतिपद्येत् कुलवंशो मे चिरस्थितिकः स्यादस्माकं चाप्यतीत-
 कालगतानामल्पं वा प्रभूतं वा दानानि दत्त्वा पुण्यानि कृत्वा मम नाम्ना दक्षिणामादेह्यते ।
 15 इदं तयोर्पत्रतत्रोपपन्नयोर्गच्छतोर्नुगच्छत्विति । घ्रापन्नसत्त्वां चैनां विदित्वा उपरिप्रासादत-
 लगतमपह्नितां धारयति शीते शीतोपकरौ⁽⁷⁾ हृष्टो उष्णोपकरौ⁽⁶⁾ वैश्वप्रज्ञैराकुरिर्ना-

1) B समुखी°, DP corr.

2) In B the reading is not clear, whether रक्तौ or रक्तौ. Hence C रक्तौ, P रक्तौ; but D रक्तौ.

3) MS निश्चित्य. In the former instances of this common-place MS has निश्चित्य throughout, see *supra*, I p. 14, 10. 196, 9 etc.

4) B च्यति अच्यत्वा°, CD corr.

5) B प्रतिभृयाद्वा(or च्य)पाद्यतकुल°, P प्रतिभृयापायतकुल°, D प्रतिभोयापायाद्यतकुल°, C प्रतिभृयाद्यपाद्यतकुल°.

6) Anusvāra wanting in MS.

7) MS हृष्टौ उष्णौ°. The scribe of B has, against his habit, carelessly written this tedious repetition of a standing description, and left out a considerable portion, which has not been added in the copies of B.

तितित्तैर्नात्यसैर्नातिलवपौर्नातिमधुरैर्नातिकटुकैर्नातिकषयैस्तिक्ताम्ललवणमधुरकारुकक-
 षायविवर्जितैरारुहैर्हार्धार्धकार्विभूषितगात्रोमत्सरसमिव नन्दनवनविचारिणीं मञ्चा-
 न्मञ्चं पीठात्पीठमनवतरत्तोमधरां भूमिम् । न चास्याः किञ्चिदमनोज्ञशब्दश्रवणं यावदेव
 गर्भस्य परिपाकाय ॥ सा अष्टानां वा नवानां वा मासानामत्ययात्प्रसूता । दार्को ज्ञातो
 अभिद्वयो दर्शनीयः प्रासादिकः सर्वाङ्गप्रत्यङ्गोपेतः[95a] ॥ तस्य ज्ञातौ ज्ञातिमहं कृत्वा 5
 गङ्गिक इति नाम कृतम् ॥ गङ्गिको दार्को ऽष्टाभ्यो धात्रीभ्यो दत्तो द्वाभ्यामंसधात्रीभ्यां
 द्वाभ्यां त्रीर्धात्रीभ्यां द्वाभ्यां मलधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्रीडनिकाभ्यां धात्रीभ्याम् । सो ऽष्टा-
 भिर्धात्रोभिरुन्नोपते⁽³⁾ वर्धते त्रीरेण दध्ना नवनतिेन सर्पिषा सर्पिमण्डेनान्यैश्चोत्तप्तोत्तै-
 रूपकरणविशेषैराशु वर्धते ह्रस्वमिव पङ्कजम् ॥

स च निर्भेदभागीयैः कुशलमूलैः समन्वागतो गृह्णावसे⁽⁴⁾ नाभिरमते । स मातापितरौ 10
 पादयोर्निपत्य विज्ञापयति । अथ तात अनुज्ञानीतं⁽⁵⁾ मां भगवच्छासने प्रब्रजिष्यामिति ।
 ततो ऽस्य मातापितरविकपुत्रक इति कृत्वा नानुज्ञानीतः ॥ ततो गङ्गिकस्य बुद्धिरूपत्वा ।
 दुर्लभो⁽⁶⁾ मनुष्यप्रतिलाभो दुर्लभश्च तथागतप्राडुर्भावस्तथेन्द्रियसंपदपि दुर्लभा । को मे
 उपायो भवेद्यदहं भगवच्छासने प्रब्रजेयमिति ॥ तस्यैतद्भवत् । यन्नहं प्रणिधानं कृत्वा
 आत्मानमात्मनो⁽⁷⁾ जीविताद्यपरोपपेयं यथा मनुष्यत्वनासाद्य लघु लघुव प्रब्रजेयमिति । 15
 तेनैवं विचिन्त्य विषं भक्षितं न च कालं करोति । अग्नौ पतितः पर्वतादात्मानमुत्सृष्टवान्
⁽⁸⁾ नद्यां चारकायां पतितस्तत्रापि कालं न करोति ॥ तस्य बुद्धिरूपत्वा । क उपायः स्या-

1) I have constituted the text according to *supra*, p. 74 n. 1, MS has here °स्तीमवराभूमिं.

2) MS °भ्यांमत्स०.

3) MS वर्द्धते.

4) B गृह्णावसे, D corr.

5) I have added the anusvāra. Cp. *supra*, p. 121 n. 2 and 5.

6) Cp. Pāli *manussapaṭilābho*.

7) Ex conject.; MS कृत्वा आत्मनः जीवि०.

8) MS नद्यां चारकायां, the anusvāra blurred in B. For the rest, cp. *supra*, p. 86, s. 116, 13.

येन कालं कुर्यामिति । तस्यैतद्भवत् । सर्वथायं राज्ञा अज्ञातशत्रुघ्नो रभसः कर्कशः
 साहसिकश्च । यन्नृकमस्य गृहे रात्रौ संधिं⁽¹⁾ किञ्चामिति⁽²⁾ ॥ स राजगृहं नगरं गत्वा रात्रौ
 संप्राप्तायां भग्ने चतुष्पथे⁽³⁾ संधिमारब्धप्रकृतुम्⁽⁴⁾ । ततो रत्तिभिर्निर्विघ्नात् गृहीत्वा राज्ञो ज्ञा-
 तशत्रोरूपनीतः । अयं देव चीरो⁽⁵⁾ दुष्टो ऽपकारी च यो राजकुले रात्रौ संधिं किन्दतीति⁽⁶⁾ ॥
 5 ततो राज्ञापराधिक इति कृत्वा⁽⁷⁾ वध्य उत्सृष्टः । ततो वध्यघातैर्नीलाम्बर⁽⁸⁾वसनैः करवी-
 रमालासक्तकण्ठेगुण उच्यतशस्त्रपाणिभी रघ्यावीथीचत्वरशृङ्गाटेकेषु श्रावणामुखेष्वनु-
 श्राव्य दन्तिणेन नगरद्वारेण निष्कास्य शीतवनं प्रमशानं नीयते ॥ स नीयमानस्तान्वध्य-
 घातानाह । शीघ्रं शीघ्रं भवतो गच्छतु मा कदाचिद्वाञ्छित्तस्यान्यथात्वं स्यादिति ॥ ततो
 वध्यघातैरेषा⁽¹²⁾ प्रवृत्ती राज्ञो निवेदिता । ततो राज्ञा⁽¹³⁾ प्रतिनिवर्त्य पृष्टः । को हेतुर्पक्ष-
 10 मिष्टं ज्ञीवितं परित्यक्तुमिच्छतीति । तेन स वृत्तान्तो विस्तरेण राज्ञे समाख्यातः ॥ ततो
 राज्ञा अज्ञातशत्रुः कदम्बपुष्पवदाहृष्टरोमकूपः साश्रुकण्ठो रुदन्मुख उदानमुदानयति ।

1) Anusvāra wanting in MS.

2) B °मोति, D corr.

3) MS भग्नेश्चतुष्पथे. Cp. *supra*, p. 53, 5.

4) Ex conject.; MS °प्रिक्तं (D °प्रिक्तः).

5) B ह्रष्टो, D corr.

6) So MS. I think *chindati* represents the hand of the author.

7) MS राज्ञाप°.

8) Ex conject., cp. *supra*, I, p. 102, 7; MS वध्यै.

9) Ex conject., cp. *ibid.*; MS वसनः. The Tibetan confirms the correction; for it has $\text{དེ'ནས་ཀླུ་མེད་མ་གྲོ་བུ་ལྟེན་པ།}$ = ततो..... °वसनैः and then, after the interpunction, follows $\text{ཀྱ་རྩེ་རེ་ལོ་རྒྱུ་།}$ etc.

10) MS °पाणिभिरघ्या°.

11) Ex conject.; MS श्रावणामुखेष्वनुश्राव्य.

12) MS प्रवृत्तिराज्ञो.

13) Ex conject.; MS प्रतिनिवर्त्य (D प्रतिनिवृत्त्य). Feer, p. 416, 23 «Le roi fit reverir...» which is doubtless meant.

अहो सुपरिपक्वास्य बुद्धिसंततिः⁽¹⁾ स्ववगतः संसारदोषः सुप्रतिलब्धा⁽²⁾ अद्वासंपत् यत्र ना-
 मायं प्रत्रय्यद्वेतोरिदमिष्टं जीवितं परित्यक्तुं व्यवसितः ॥ ततो राज्ञा समाश्रास्योक्तः ।
 पुत्रक अहं प्रभुस्ते जीवितस्य । गच्छेदानीं भगवच्छासने प्रव्रजेति । स राज्ञोत्सृष्टो भग-
 वच्छासने प्रव्रजितः ॥ तेन पुष्यमानेन घटमानेन व्यापच्छमानेनेदमेव पञ्चगण्डकं संसा-
 रचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्वसंस्कारगतीः शतनपतनविकरणविध्वंसनधर्मतया पराकृत्य 5
 सर्वक्लेशप्रकाषादहं सान्नातकृतम् । अहं संवृतस्त्रैधातुकवीतरागः समलोष्टकाञ्चन आ-
 काशपाणितलसमचित्तो वासीचन्दनकल्पो विद्याविदारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्रतिसं-
 वित्प्राप्तो भवलाभलोभसत्कारपरान्नुखः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूष्यो मान्यो ऽभिव्याद्यश्च
 संवृतः ॥

तत्र भगवान्भिन्ननामस्त्वयते स्म । एषो ऽग्रे मे भित्तवो भिन्नूणां मम श्रावकाणां 10
 अद्वाप्रव्रजितानां यदुत गङ्गिको वाराणसेयः श्रेष्ठिपुत्र इति ॥

भित्तवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । कानि भद्रे गङ्गिकेन
 कर्माणि कृतानि येषां विपाकान्नाग्निः⁽³⁾ कापि ऽवकाशति⁽⁴⁾ न विषं न च शस्त्रं नोदकेन कालं
 करोति अहं चानेन प्राप्तम् ॥ भगवानाह । गङ्गिकेनैव भित्तवः पूर्वमन्यामु ज्ञातिषु

1) Ex conject.; MS बुद्धिः सत्ततिस्वभगवतिसंसारदोषः (P °प). The correction is certain. The colon *suparipakvā buddhisantatiḥ* exactly corresponds to the Tibetan སློའི་རྒྱུ་ལྷོ་ [cp. Feer, p. 417 n. 1] ཡོངས་སུ་སློབ་ཏོ་ and *svavagataḥ saṃsāradoṣaḥ* to འཛིན་པའི་ ཏེས་པའི་ མེན་ཏུ་ རྟགས་སོ་

samsārasya doṣasya samyah avagatatvam.

2) Ex conject.; MS °लब्धश्चासंपत्.

3) MS विपाकान्नाग्निः.

4) Ex conject.; MS °कासति. The verb *avakāṣati* is a new word. It is not the compound of *kāṣ* 'to shine' but a denominative of *avakāṣa* shaped in accordance with the theory and practice of classic Sanskrit grammar by means of the suffix *kvip*, cp. Whitney, *Sanskrit Grammar* 2 § 1054. It may be rendered here by 'has hold of'.

5) MS विषं च न शस्त्रं.

कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्ययान्योषवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यं-
भावीनि । गङ्गिकेन कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भिन्नवः
कर्माणि कृता[95b]न्युपचितानि वाक्ते पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ न तेजोधातौ न
वायुधातावपि ⁽¹⁾तूपत्तेष्वेव स्कन्धधात्वायतनेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशु-
5 भानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

सामग्र्यो प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भिन्नवो ऽतीते ऽधनि वाराणस्यां नगर्गामन्यतमः प्रमशानमोषको मातङ्गः ।
यावत्तेन ⁽³⁾पान्यान्कृत्वा भाण्डमात्तादितम् । ततस्तस्य पृष्ठतस्तस्कराः प्रधाविताः । यावत्⁽⁴⁾-
10 दन्यतमस्मिन् प्रमशाने प्रत्येकबुद्धो निरोधसमापत्तिं समापन्नः । ततो ऽनौ प्रमशानमोषको
मातङ्गस्तस्य पुरस्ताद्भाण्डमपसृश्य ⁽⁶⁾तत्रैव निलीनः । ततस्ते तस्कराः प्रत्येकबुद्धं दृष्ट्वा⁽⁷⁾-
स्यारब्धाः क्षेप्तुं शस्त्रमाग्निं च न चास्य चीवरकर्णकमपि शक्नुवन्ति चालयितुं यस्मादसौ⁽⁸⁾
निरोधसमाधिं समापन्नः ॥ यदा ते तस्कराः⁽¹⁰⁾ आत्ताः प्रकात्तास्तदा स प्रत्येकबुद्धः क्रमेण

1) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

2) MS प्रमशानौषको; the other times this word occurs it is written without fault in MS.

3) Ex conject.; MS पन्यान् कृत्वा (in C and D still worse depraved). Cp. Feer, p. 417 n. 2.

4) Ex conject.; MS याधन्यतम°.

5) B °बुद्धा, D corr.

6) B °पसृत्य, the good correction has been neglected in the copies, they all have °सृत्य.

7) Ex conject.; MS दृष्ट्वामारब्धः क्षेप्तुं (D °रब्धाः°). In the Tibetan the robbers also throw stones against him.

8) Ex conject.; MS तस्माद्°.

9) Ex conject.; MS °समाधिसमापन्नः.

10) Visarga wanting in MS.

समाधिव्युत्थितः । ततस्तेन श्मशानमोषकोण मातङ्गेन तं प्रत्येकबुद्धं पिण्डकेन प्रति-
 पाद्य प्रणिधानं कृतम् । अहमप्येवंविधानां गुणानां लाभो स्यां यथा चायमपरोपक्रम
 एवमहमपि यत्र यत्र जायेयं⁽¹⁾ तत्र तत्रापरोपक्रमः स्यां प्रतिविशिष्टतरं चातः शास्तार-
 नारगयेयं मा विरागयेयमिति ॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भिन्नवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन श्मशानमोषको 5
 मातङ्गो ऽयं स गङ्गिकः । भूयः काश्यपे भगवति प्रव्रजितो बभूव । तत्रानेन ब्रह्मचर्यवासः
 परिपालितः । तेनेदानीमर्हत्त्वं साक्षात्कृतम् । इति हि भिन्नव एकाक्षकृष्णानां कर्मणामेका-
 क्षकृष्णो विपाक एकाक्षशुक्लानां कर्मणामेकाक्षशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मा-
 त्त्तर्हि भिन्नव एकाक्षकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकाक्षशुक्लेष्वेव कर्मस्वा-
 भोगः कर्णीय इत्येवं वो भिन्नवः शान्तितव्यम् ॥ 10

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) MS जायेयं.

दीर्घनख इति ११ ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभो राजमात्रिर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठिभिः सार्धवर्द्धिर्देवैर्नगिर्पत्तैरसुरैर्गण्डैः किन्नैर्महोरगैरिति देवनागयन्त्रामुरगण्डकि-
 न्नर्महोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चोवरपिण्डपातशयनासनग्ला-
 5 नप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सञ्चावकसङ्घो राजगृहमुपनिश्चित्य⁽¹⁾ विहरति वेणुवने कल-
 न्दकनिवापे । तेन खलु समयेन नालदग्रामके तिष्यो⁽²⁾ नाम ब्राह्मणः⁽³⁾ । तेन शारी नाम
 दारिका माठरसकाशा⁽⁴⁾न्ध्या ॥ यदा⁽⁵⁾ शारिपुत्रः शारोकुत्तिमवक्रात्तस्तदा⁽⁶⁾ धात्रा सह
 दीर्घनखेन⁽⁷⁾ विवादं⁽⁷⁾ कुर्वन्तो निग्रहस्थानं⁽⁸⁾ प्रापयति । * * * * * ॥ ततो
 दीर्घनखेन दत्तिणापथं गत्वा बहूनि शास्त्रापयधीतानि ॥

1) MS °निसृत्य.

2) MS तिष्या.

3) Ex conject.; B प्र(or ब्राह्मणंपडनशरा नाम, D ब्राह्मणंगुणसरं, P ब्राह्मणं-
 पडनशरा°, C with dittography तिष्यानामब्राह्मणंपडनके । तिष्यानामब्राह्मणंगुण-
 (or रशरा°. My correction has been suggested by the intelligence derived from the
 Tibetan, which has བློ་ཤེ་རྒྱུ་ལ་ = *brāhmanas Tiṣyaḥ*. Cp. Feer, p. 418 n. 1.
 The persons here mentioned and their adventures are dealt with more fully in
 the text communicated by Feer in A. M. G. II, 151—155. Cp. also Burnouf,
Introduction, p. 456.

4) B माठरसकाशा⁽⁴⁾न्ध्या. In Tib. the name is spelt བློ་ཤེ་.

5) MS here *l* for *r*: शालिपु° (also p. 187, 1) and शालीकु°, afterwards
 (p. 187, 7 etc.) शारि°. Cp. *supra*, I, 241, 7, where I was perhaps too cautious in not
 correcting the vicious orthography of MS.

6) MS धाता.

7) I have inserted विवादं by conjecture to restore if not the very words at
 least the meaning of the mutilated sentence. The Tibetan blockprint is here
 almost illegible.

8) Ex conject.; MS कुर्वन्तोतिनिग्रहस्थानं पाठयति. My substitution of *prā-*

पात्रक्रमेण शारिपुत्रो ज्ञातः । तेन द्विरष्टवर्षेषौत्रं व्याकरणमधीतं सर्ववादिनश्च निगृहीताः । सो ऽनुपूर्वेण भगवतः शासने प्रव्रजितः ॥ पात्रदोर्घनखेन प्रव्राजकेन श्रुतम् । भागिनेयेन ते सर्वे तीर्थकरा निगृहीताः । इदानीं श्रमणगौतमस्य शिष्यत्वमभ्युपगत इति । श्रुत्वा चास्य मकृतो परिभवसंज्ञा उत्पन्ना सर्वशास्त्रेषु चास्य अनैष्ठिकसंज्ञा उत्पन्ना । ततः क्रमशो राजगृहमनुप्राप्तः ॥

तस्मिंश्च समये भगवान्प्रतिसंलयनाद्युत्थाय चतसृणां वर्षदां मधुरमधुरं धर्मं देशयति कौत्रं मध्ववानेडकं शारिपुत्रो ऽपि भगवतः पुरस्तात्सिष्यतो ऽभूद्यज्ञनं⁽³⁾ गृहीत्वा भगवत्तं वीजयन् । अथ <दर्श> दीर्घनखपरिव्राजको भगवत्तमर्धचन्द्राकारोपविष्टं धर्मं देशयत्तं शारिपुत्रं <च>⁽⁴⁾ व्यञ्जनव्यग्रहस्तं भगवत्तं वीजयमानम् । दृष्ट्वा च पुनर्भगवत्तमिदमवोचत् । सर्वं मे भो गौतम न ज्ञमत इति ॥ भगवानाह । एषापि ते अग्निवैश्यायन दृष्टिर्न 10 ज्ञमते पेयं दृष्टिः सर्वं मे न ज्ञमत इति ॥ एषापि मे भो गौतम दृष्टिर्न ज्ञमते पे[96a]यं मे दृष्टिः सर्वं मे न ज्ञमत इति⁽⁵⁾ ॥ अपि तु ते अग्निवैश्यायन एवं ज्ञानतो ऽस्याश्च दृष्टेः प्रह्लापां

payati to pāṭhayati (which, of course, is out of place here) is favoured also by the Tibetan equivalent of this phrase མེད་པོ་ལོང་པ་ལ་སྤྱུག་པར་བྱེད་དོ།

The period lost in the Sanskrit by oversight of the scribe who wrote B or A, is preserved in the Tibetan, and thus translated by Feer, p. 418, 26: «Alors cette pensée vint à l'esprit de Dirghanakha: Elle a dans son sein un être à qui ses mérites feront une grande réputation: Cela est du moins fort vraisemblable. Sous cette influence puissante ne ferais-je pas bien de résider désormais dans quelque (autre) contrée?»

1) MS तीर्थकराणिगृहीता.

2) Ex conject.; MS सर्वशास्त्रेप्रवास्य अनैष्ठिक^o etc. «When he heard the tidings about his nephew, the (old) feeling of uneasiness at his defeat arose within him together with a feeling of his lack of superiority in every science». Neither the translation of Burnouf nor that of Feer is satisfactory.

3) MS व्यञ्जनं (D व्यञ्जन).

4) Ex conject.; MS शारिपुत्रः व्यञ्जन^o; it may, however, be that in B the visarga is cancelled and replaced by anusvāra, but the copies have :.

5) This sentence has been left out in P, cp. Feer, p. 419, n. 6, but is found in the other mss.

6) B अग्निवे^o, D corr.

भविष्यति प्रतिनिसर्गो वाक्तीभावः अन्यस्याश्च दृष्टेरप्रतिसंधिरनुपादानमप्राडुर्भावः ॥
 अथि मे भो गौतम एवं ज्ञानत एवं पश्यतो ऽस्याश्च⁽¹⁾ दृष्टेः प्रकृष्णं भविष्यति प्रतिनिसर्गो
 वाक्तीभावः अन्यस्याश्च दृष्टेरप्रतिसंधिरनुपादानमप्राडुर्भावः ॥ बद्धजनेन ते अग्निवै-
 श्यायन⁽²⁾ संस्यदिष्यति । * * * * * इम⁽³⁾ उच्यते तनुभ्यस्तनुतराः । लोके
 5 त्रय इमे अग्निवैश्यायन दृष्टिसंनिष्पयाः ॥ कतमे त्रयः ॥ इहाग्निवैश्यायन एक⁽⁴⁾ एवंदृष्टिर्भ-
 वत्येवंवादी सर्वं मे⁽⁵⁾ क्षमत इति । पुनरपरमिहैक⁽⁶⁾ एवंदृष्टिर्भवत्येवंवादी सर्वं मे न क्षमत
 इति । पुनरपरमेक एवंदृष्टिर्भवत्येवंवादी एकं मे क्षमते एकं न मे क्षमत इति । तत्राग्नि-
 वैश्यायन येयं दृष्टिः सर्वं मे क्षमत इति इयं दृष्टिः संरागाय संवर्तते⁽⁷⁾ नासंरागाय संद्वेषाय
 नासंद्वेषाय संमोहाय नासंमोहाय संयोगाय नासंयोगाय संक्लेशाय⁽⁸⁾ न व्यवदानाय संच-
 10 याय नापचयाय अभिनन्दनायोपादानाय अद्यवसानाय संवर्तते । तत्राग्निवैश्यायन येयं
 दृष्टिः⁽¹¹⁾ सर्वं मे न क्षमत इति इयं दृष्टिरसंरागाय संवर्तते न संरागाय असंद्वेषाय न संद्वेषाय

दृष्टेः

1) B पश्यतः । अस्याश्च भूष्टेः. Hence D °अभूदिष्टे, P °अभूदृष्टेः, C °अभूयोः, none of the copyists of B understood the interlinear correction.

2) Ex conject., cp. Feer, p. 420 n. 1; MS अग्निवैश्यायिनसंस्य(D स)दिष्यति इम. It is plain that a part of the argument has been lost. The missing portion is extant in the Tibetan. Feer, p. 420, 5, renders it as follows: «bien peu de gens (au contraire), ayant cette même pensée, ayant cette vue, tiendront un langage tel que le tien. Agnivaigyaṇa, les Cramāṇas et les Brahmanes qui abandonnent résolument cette vue sans en adopter une autre —».

3) MS उच्यते.

4) MS एवद°.

5) Ex conject.; MS सर्वंक्षमत इति.

6) Ex conject.; MS °हैकः । एवंदृष्टिपातेभवत्येवै(D व)वादी (P °रादी).

7) Ex conject.; MS नसंरागाय.

8) The addition is certain from the Tibetan.

9) Ex conject.; MS अपचयाय अभिनन्दनाय. The right reading is easily inferred from the many repetitions, which leave no doubt about the meaning and the arrangement of the terms, and from the Tibetan.

10) Ex conject., cp. *infra*, p. 189, 2 and 4; MS अव्यवसानाय. In B the second akṣ. may be read also च, as has been done by the copyist of P.

11) Visarga wanting in MS.

असंमोहाय (न संमोहाय)⁽¹⁾ विसंयोगाय न संयोगाय⁽²⁾ व्यवदानाय न संक्लेशाय⁽³⁾ असंचयाय
 (न संचयाय) अ(न)भिनन्दनायानुपादानाय अन्ध्यवसानाय संवर्तते । तत्र येयं दृष्टिरेकं मे
 ज्ञमते एकं मे न ज्ञमते इति पञ्चावदस्य ज्ञमते तत्संरागाय संद्वेषाय⁽⁴⁾ संमोहाय संयोगाय
 संक्लेशाय न व्यवदानाय⁽⁵⁾ नापचयाय अभिनन्दनायोपादानाय अन्ध्यवसानाय संवर्तते । यदस्य
 न ज्ञमते तदसंरागाय संवर्तते न सं(रा)गाय⁽⁶⁾ असंद्वेषाय न संद्वेषाय असंमोहाय न संमोहाय 6
 असंयोगाय न संयोगाय व्यवदानाय न संक्लेशाय⁽⁷⁾ अपचयाय न संचयाय अनभिनन्दनायानु-
 पादानाय अन्ध्यवसानाय संवर्तते ॥

तत्र श्रुतवानार्यश्चावक इदं⁽⁸⁾ प्रतिसंशिक्षते । अहं चैवंदृष्टिः⁽⁹⁾ स्यामेवंवादी⁽¹⁰⁾ सर्वं मे
 ज्ञमते द्वाभ्यां मे सार्धं स्याद्विप्रकृतः स्याद्विवादः । यश्च एवंदृष्टिरेवंवादी सर्वं मे न ज्ञमते
 इति यश्च एवंदृष्टिरेवंवादी⁽¹¹⁾ एकं मे ज्ञमते एकं मे न ज्ञमते इति । विग्रहे सति विवादो 10

1) The terms that are lost in the transmitted Sanskrit text are represented in the Tibetan.

2) Ex conject.; MS न संयोगाय न व्यावहाराय.

3) Ex conject., cp. *supra*, p. 188, 9; B असंचयाय, if I read it rightly, D असं-
 र्याय, P असर्याय.

4) B, with dittography, °गायसंद्वेषायसंद्वेषाय, D corr. It is, however, possible that the negative statement is really subjoined to the positive one; yet the negative statements are here also wanting in almost all the other terms. In none of the repetitions of the whole series is the parallelism of positive and negative terms maintained throughout.

5) MS अपचयाय नाभिनन्दनायो°, but ना is cancelled, P अभि°.

6) MS असंद्वेषायनसंद्वेषाय.

7) Ex conject.; MS here अपचनायनपचयाय (D °चनाय).

8) MS प्रतिसंशिक्षते (D प्रतिसंशिक्ष्यते, P प्रतिसंक्षि [or ते]ते). The parallel place in the Pāli has *paṭisañcikkhati* (Majjh. Nik., I, ed. Trenckner, p. 499, 10 and 25).

9) Here *ca* is equivalent to *cet* 'if', see Pāṇini 8, 1, 30, who denotes by *caṅ* this variety of *ca*. Two more instances of this idiom see Kathāsaritsāgara, ed. Durgaprasād, 45, 33 and 101, 61.

10) Ex conject.; B सर्वं ज्ञमते, the insertion seems to be from a m. s., C सर्वमेतते, D सर्वज्ञमते, P सर्वं न ज्ञमते.

11) MS एवंदृष्टिरेवंवादी.

विवादे सति विहिंसा । इति स तां सविग्रहां सविवादां सविहिंसां च समनुपप्यन्निमां
 च दृष्टिं प्रतिनिसृजत्यन्यां च दृष्टिं नोपादत्ते । एवमस्याश्च दृष्टेः प्रह्लाणं भवति प्रतिनि-
 सर्गा वाक्तीभावः ।⁽⁷⁾ अन्यस्याश्च दृष्टेरप्रतिसंधिरनुपादानमप्राडुर्भावः ॥

⁽⁸⁾ तत्र श्रुतवानार्यश्रावक इदं प्रतिसंशिनते । अहं चेदेवंदृष्टिः स्यामेवंवादी सर्वं मे
 5 न क्षमत इति द्वाभ्यां मे सार्धं स्याद्विग्रहः स्याद्विवादः । यश्च एवंदृष्टिरेवंवादी सर्वं मे
 क्षमत इति यश्च एवंदृष्टिरेवंवादी एकं मे क्षमते एकं मे न क्षमत इति । विग्रहे सति
 विवादे विवादे सति विहिंसा । इति स तां सविग्रहां सविवादां सविहिंसां च समनु-
 पप्यन्निमां च दृष्टिं प्रतिनिसृजत्यन्यां च दृष्टिं नोपादत्ते । एवमस्याश्च दृष्टेः प्रह्लाणं
 भवति प्रतिनिसर्गा वाक्तीभावः । अन्यस्याश्च दृष्टेरप्रतिसंधिरनुपादानमप्राडुर्भावः ॥

10 तत्र श्रुतवानार्यश्रावक इदं प्रतिसंशिनते । अहं चेदेवंदृष्टिः स्यामेवंवादी एकं मे
 क्षमते एकं मे न क्षमत इति द्वाभ्यां मे सार्धं स्याद्विग्रहः स्याद्विवादः । यश्चैवंदृष्टिरेवंवादी
 सर्वं मे क्षमत इति यश्च एवंदृष्टिरेवंवादी सर्वं मे न क्षमते इति । विग्रहे सति विवादो

1) This sentence is wholly corrupt in MS. My conjectural emendation has been suggested by the comparison of the transmitted text with Majjh. Nik. 1. 1. p. 499, 5 foll. The Pāli redaction is shorter and more concise, cp. *supra*, I, 230 n. 4. MS विवादेसतिविहिंसाइतिसतिसविग्रहःसविवाद्दृष्टिविहिंसाच.

2) MS समनुपप्यन्निमां!

3) MS प्रतिनिःसृज्य°.

4) MS ०न्याश्चदृष्टिं (D ०दृष्टिं).

5) B नापा°, D corr.

6) Ex conject.; MS ०दत्तञ्चैवमन्याश्च (D ०दत्तञ्चै°).

7) The scribe either of B or of B's prototype must have become perplexed here by the tedious repetitions of the prolix terms, for MS has: अन्यस्याश्च दृष्टेः प्रह्लाणं भवति प्रतिनिसर्गा वाक्तीभावः the exact counterpart of the phrase required. In P it has been transcribed अस्याश्च etc. Cp. *infra*, p. 191, 3.

8) The bracketed portion, omitted in MS, has been easily restored. The restoration is confirmed by the Tibetan. Feer, p. 421 tacitly follows the integral Tibetan text.

विवादे सति विहिंसा⁽¹⁾ इति स तां सविग्रहां सविवादां सविहिंसां च समनुपश्यन्निमां
च दृष्टिं प्रतिनिमृत्त्यन्यां⁽²⁾ च दृष्टिं नोपादत्ते । एवमस्याश्च दृष्टेः प्रह्लाषां भवति प्रति-
निसर्गां वान्नीभावः । अन्यस्याश्च दृष्टेरप्रतिसंधिरनुपादानमप्राडुर्भावः ॥

अयं खल्वग्निवैश्यायन कायो रूपो⁽³⁾ औदारिकश्चातुर्गृहभूतिक इति⁽⁵⁾ आर्यश्चावकेण
अग्नीहोतमुदपच्ययानुदर्शिना विहर्तव्यं विरगानुदर्शिना प्रतिनिसर्गानुदर्शिना विहर्त- 5
व्यम् । यत्रार्यश्चावकस्य अग्नीहोतमुदपच्ययानुदर्शिनो विहर्तः यो ऽस्य भवति काये का-
यच्छन्दः⁽⁶⁾ कायस्नेहः कायप्रेमा⁽⁷⁾ कायालयः कायविपाक्तः कायाध्यवसानं तच्चास्य⁽⁸⁾ चित्तं न
पर्यादाय तिष्ठति ॥

1) MS विवादेसतिविहिंसाविहिंसतिविग्रहः सविवादाश्चविहिंसाचसमनुपश्यन्°.
Cp. *supra*, p. 190 n. 1.

2) Dittography in MS दृष्टिं प्रतिनिमृत्त्यन्यां च दृष्टिं प्रतिनिमृत्त्यन्यां च दृष्टिं
नोपादत्ते.

3) MS खल्वग्नि°.

4) The parallel place in the Pāli redaction (l. l. p. 500, 1 foll.), which, by exception, is here fuller than ours, makes the impression that *audārika*, a synonymous term with *sthūla* (cp. *supra*, p. 169, 10. 170, 1) takes the place of that which should be rather styled *audarika*. For the adj. *odanakummāsūpacayo* which is in the Pāli text means something like 'dependent on the functions of the organs of digestion', that is *audarika*. In every day speech *audarika* signifies one who makes much of his belly, whether prompted by hunger (see Kāç. on Pāṇini 5, 2, 67) or by gluttony as in the case of the Vidūṣaka of the drama.

5) I have inserted इति, because it cannot be wanting here.

6) B m. pr. भवतिसाक्रयच्छन्दः, the akṣ. साक्रय are cancelled by superposition of dots, and instead of them the correction काय is added on the margin. D कायप्रच्छन्तः, P कायच्छन्तिः, the vowel-sign of the last akṣ. has been cancelled.

7) Ex conject; MS कामालयः कायनिप(or य)नि. In P मि is written for नि; the scribe of D changed the corrupted tradition into कायान्निपाति (sic). With *viṣakti* 'attachment, clinging to —' cp. skrt. participle *viṣakta* and Pāli *visattikā* apud Childers.

8) Ex conject., cp. *supra*, I, 174, 9 and 12; MS °ध्यवसानां तत्रास्य चित्तेनपर्या-
दायतिष्ठति. The Tibetan དེའི་སོའམ་སྐོབ་ལྷོས་ལོན་ཅེས་ etc. is in accordance therewith.

तिस्र इमा अग्निवैश्यायन वेदनाः । कतमास्तिस्रः । सुखा डुःखा अडुःखामुखा च ।
 यस्मिन्समये श्रुतवानार्यभ्रावकः [96 b] सुखां वेदनां वेदयते द्वे अस्य वेदने तस्मिन्समये
 निरूद्धे भवतो डुःखा च अडुःखामुखा च । सुखामेव च तस्मिन्समये आर्यभ्रावको वेदनां
 वेदयते । सुखापि च वेदना अनित्या निरोधधर्मिणी । यस्मिन्समये आर्यभ्रावको डुःखां
 5 वेदनां वेदयते द्वे अस्य वेदने तस्मिन्समये निरूद्धे भवतः सुखा अडुःखामुखा च । डुःखामेव
 <च> तस्मिन्समये आर्यभ्रावको वेदनां वेदयते । डुःखापि वेदना अनित्या निरोधधर्मिणी ।
 यस्मिन्समये आर्यभ्रावको अडुःखामुखां वेदनां वेदयते द्वे अस्य वेदने तस्मिन्समये निरूद्धे
 भवतः सुखा डुःखा च । अडुःखामुखामेव च तस्मिन्समये आर्यभ्रावको वेदनां वेदयते ।
 अडुःखामुखापि वेदना अनित्या निरोधधर्मिणी । तस्यैवं भवति । इमां वेदनां किंनि-
 10 दानाः किंसमुद्रयाः किंज्ञातोयाः किंप्रभावा इति । इमा वेदना स्पर्शनिदानाः स्पर्शसमुद्रया
 स्पर्शज्ञातोया स्पर्शप्रभावाः । तस्य स्पर्शस्य समुद्रयात्तास्ता वेदनाः समुद्रयत्ते तस्य स्पर्शस्य
 निरोधात्तास्ता वेदना निरूध्यत्ते व्युपशाम्यत्ति शोतीभवत्त्यस्तंगच्छत्ति । स यां काञ्चिद्वे-
 दनां वेदयत्ते सुखां वा डुःखां वा अडुःखामुखां वा तासां वेदनानां समुद्रयं चास्तंगमं चा-

1) B सुखाःडुःखा, D corr.

2) च added in D, cp. l. 3 and 8.

3) MS °वकः अडुःखा°.

4) MS वेदते (D वेदयते!).

5) B तस्यैवं, D corr.

6) Ex conject.; MS here इतीमां, but on the following line it has किंप्रभावा इतीमा.

7) MS इतीमां वेदनां किंनिदानाकिंसमु°.

8) Visarga wanting in MS.

9) Ex conject.; MS समुद्रयात्तास्ता.....निरूधात्तास्ता.

10) As to this form cp. *supra*, I, 6, 6. 12, 2 etc.

11) B निरू°, D corr.

12) MS गच्छत्ति.

13) MS यांकाञ्चिद्वे°.

ВІБЛІОТЕСА BUDDHICA.

СОБРАНІЕ
БУДДІЙСКИХЪ ТЕКСТОВЪ

ИЗДАВАЕМЫХЪ
ИМПЕРАТОРСКОЙ АКАДЕМІЕЮ НАУКЪ.

ТОМЪ III.
AVADĀNAṢATAKA.

Издаль
Д-ръ Я. С. Спейеръ,
ПРОФЕССОРЪ УНИВЕРСИТЕТА ВЪ ЛЕЙДЕНЪ.

Томъ Второй.

С.-ПЕТЕРБУРГЪ.
ТИПОГРАФІЯ ИМПЕРАТОРСКОЙ АКАДЕМИ НАУКЪ.

Вас. Остр., 9 лин., № 12.

1909.

AVADĀNAÇATAKA

A CENTURY OF EDIFYING TALES

BELONGING TO THE HĪNAYĀNA.

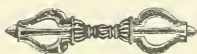
EDITED BY

Dr. J. S. Speyer,

PROFESSOR AT THE UNIVERSITY OF LEIDEN.

VOL. II.

VARGA 8-10.

ST.-PÉTERSBOURG, 1909.

Commissionnaires de l'Académie Impériale des Sciences:

J. Glasounof et C. Ricker à St.-Péters-
bourg,

N. Oglobline à St.-Pétersbourg et Kief,

N. Karbasnikof à St.-Pétersbourg, Moscou,
Varsovie et Vilna,

N. Kymmel à Riga,

Luzac & Cie. à Londres,

Voss' Sortiment (G. W. Sorgenfrey) à
Leipsic.

Prix: 4 Rbl. = 10 Mrk.

Imprimé par ordre de l'Académie Impériale des Sciences.

Mai, 1909.

S. d'Oldenburg, Secrétaire Perpétuel.

PK
3971
A85
1902
v. 2
ps. 3 & 4

Imprimerie de l'Académie Impériale des Sciences.

Vass.-Ostr., 9 ligne, № 12.

PREFACE.

§ 1. Generalities.

I. The name *avadāna* is susceptible of two acceptations, according as it is employed either as the designation of a kind of *Buddhavacanāni* or as the name of a certain class of writings. In the list of the twelve types or kinds of instruction uttered by Bhagavān — the *dvādaśa dharmapravacanāni* of Sanskrit Buddhism — the *avadāna* occupies the seventh place; see Hodgson, *Essays* p. 15, Wassiljef «Buddhism» p. 109 of the original Russian text = 118 of the German translation, Kern, *Manual*, p. 17 and the literature there adduced. Hodgson gave as a definition of the *avadāna*, that it treats «of the fruits of actions or moral law of Mundane existence». This is substantially right, and it is not without importance that the conclusion of half of the hundred texts out of which the *Avadānaśataka* is made up and of several parts of the *Divyāvadāna* is the standing phrase that black actions bear black fruits, white actions white fruits, and mixed ones mixed fruits, with the exhortation to strive only after white actions, shunning or letting alone the other two: इति हि भिन्नव एकात्तकृष्णानां कर्मणामेकात्तकृष्णो विपाक एकात्तशुक्लानामेकात्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्किं भिन्नव एकात्तकृष्णानि कार्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकात्तशुक्लेष्वेव कर्मस्वभोगः कर्माण्य इत्येवं वो भिन्नवः

शिनितव्यम् ॥ (see e. g. Avadānaç. II, p. 6. Divy. p. 23,27 f. 55,9 f. 135,21 f.). But as Burnouf (*Introduction*, p. 64) already has observed, the definition is not complete; for it belongs to the essential nature of avadānas to illustrate the Law of Karma and its paramount and coercive power by stories which are represented as having really happened (mostly in the days of Buddha Çākyaṃuni, sometimes in another space of time either more remote, as in the days of some older Buddha, or nearer to us, as actions of King Açoka and his contemporaries), and really told by the all-knowing Supreme Being (Buddha) or some other very Holy Being (e. g. Upagupta). Faithful Buddhists, excepting such cases in which they would have sufficient reason to disbelieve the authenticity of some special narrative, would never subscribe to that which is added by Burnouf when he names the avadānas «*légendes, récits légendaires*»¹⁾. It is true that in our eyes, Occidental outsiders and *açrāddhās* as we are, the avadānas possess the manifest character of fancied stories, fairy tales, legends or even myths adapted by pious monks to the exigencies of preaching purposes and moral instruction, and that a great many of them even have plots so shallow and insignificant as to justify to some extent the scornful judgment of Rājendralāl's Hindu pandits²⁾ who pronounced on the Avadānaçataka the verdict, that «the stories» that make it up «are puerile and of little interest», but nevertheless the Buddhist Church believes in the authenticity of the avadāna literature, and must believe in it, as strongly as it does in the other sayings of Buddha the Lord.

Outside the Buddhistic world the Sanskrit word *avadāna* is used to denote illustrious actions and feats. So Kālidāsa, *Raghuvamça* 11,21, relating that Rāma obtained a supernatural weapon from Viçvāmitra who was pleased with the *heroic con-*

1) *Introduction*, l. l. «ainsi que l'entend Csoma de Kőrös, d'après les interprètes tibétains du Kah-gyur».

2) See Rājendralāl's work: *The Sanskrit Buddhist Literature of Nepal*, p. 17.

duct of his pupil, says that he got it मुनेः..... अवनततोषितात्, and in a similar manner the word occurs in Kumārasambhava 7,48. Similarly Daṇḍin employs it in the 2^d ucchvāsa of the uttarakhaṇḍa of Daṣakumāracarita. Pandit Tāranāth Tarkavācaspati who provided his edition of that romance (Calcutta, samv. 1929) with a sober ṭikā, explains in note 2 on p. 84 पूर्वावदानेभ्यः of his text by पूर्वेषां व्यातवृत्तेभ्यः. In another text, composed by a fervent Buddhist, *avadāna* is twice used with that meaning of 'glorious performance', see Jātakamālā III, st. 23 and IV,2. It must originally, however, have had a larger sense. Amarasimha, who was a Buddhist and who mentions in his Dictionary अवनतamid terms of the most common employment in Buddhistic sacred texts, explains it by कर्मवृत्तम्, that is «history» or भूतपूर्व चरित्रम्, as it is glossed in the ṭikā (III,2,2).

Further *avadāna* is interchangeable with *apadāna*. In Amarakoṣa the latter form is a different reading: अवनतमित्यपि पाठः. But अवनत is not often met with in literature. The Petrop. Dict. adduces only *two* instances¹⁾. It is somewhat uncertain how to account for the fact that the Pāli designation of the type, named *avadāna* in Sanskrit Buddhist writings, is *apadāna*. It is not likely that the term *avadāna* should have its origin in a misunderstood *apadāna* of the Pāli Tipiṭaka. The two slightly different words may have existed of old next to each other. The etymology of the name is also doubtful. If I may be allowed to make a guess not devoid of probability, I would surmise that the Petropolitan Dictionary was on the wrong way, when it separated the liturgical term *avadāna* from *avadāna* 'glorious achievement' and 'story'; both belong, in my opinion, to the same root *dā* (pres. tense *dyati*) + *ava*, resp. *apa*. An *avadāna*

1) For this reason I notice its occurrence in a Cambodian inscription of the 9th century; see *Journ. Asiat.* of 1908, p. 209 (G. Caedès, La stèle de Tép Praṇaṃ) çl. XXVII. In Pāli *apadāna* has the same meaning in the name Mahāpadāna Sutta (of Dīghanikāya).

(*avadāna*) is in the proper sense 'something cut off; something selected'. In the language of liturgy this term was applied to the portions of the *havis* offered to the deities. In common speech this word indicative of something 'selected, taken apart' went to signify 'notorious facts', *facinora*; especially, when taken in bonam partem, 'illustrious —, glorious achievements'. Yet in Buddhism a more general sense is often applicable to the contents of the stories bearing that name; for even bad actions and the consequences of gathering demerit make up the main plot of some stories, e. g. those of the 5th decad and nr. 94 of *Avadānaṣataka*.

The *avadāna* type is nearly related to the *jātaka*. Both concern edifying tales told with the purpose of inculcating moral precepts as taught by the Saddharma revealed by the Buddhas; both are preferably employed for preaching purposes, not unlike the «exempla» of medieval Christian homilies. They agree also with respect to the character of the precepts, inasmuch the main tendency of both is, on the one hand, to show the irresistible and all-pervading power of Karma towards determining for each creature the course and the fortune of his existences within the immense and boundless circle of never resting *Saṃsāra*, and on the other, to convince the minds of the audience of the individual power of every creature to gather, by means of the performance of good actions, stores of *ṣuklam karma* which shall have precious results *paratra* in time to come. The difference between *avadāna* and *jātaka*, as is pointed out by Feer (*Ann. du Musée Guimet*, XVIII, p. XII) consists in this that in a *jātaka* it is a necessary element that the Bodhisattva must be one of the *dramatis personae*, but in the *avadāna* not so. Yet, a great number of our *avadānas*, too, contain the person of the Bodhisattva. Every *jātaka* may, therefore, be called *avadāna*, but the reverse is not true. Properly speaking, such *jātakas* as magnify heroic performances of selfabnegation of a Bodhisattva, are *Bodhisattvāvadānāni*; and it is, in fact, with this very name as a second

title that the Jātakamālā is inscribed. Kṣemendra named his poetical composition in the great style, which celebrates more than hundred glorious deeds of Bhagavān, most of which are real jātakas, Bodhisattvāvadānakalpalatā. For this reason it is no wonder that unequivocal jātakas are met with in collections of avadānas. The fourth decad of the Avadānaçataka for instance is almost entirely made up of them; in fact the colophon subjoined to it in the manuscripts names those stories Bodhisattvajātakas, see I, 240 n. 12 of this work, and cp. the marginal gloss *ज्ञातकमद्यनि* II, 30 n. 5¹).

II. The texts of the avadāna and jātaka kind do not belong to the higher regions of Buddhist teaching. They are accommodated to the spiritual wants of the many; they do not pretend to afford subject-matter for the study and the meditations of the few. I feel no difficulty to understand the decision of those theologians who in editing the Pāli Tipiṭaka, committed to their charge by the orders of the King of Siam, excluded all such texts (Jātaka, Apadāna, Petavatthu, Vimānavatthu, Buddhavaṃsa, Cariyāpiṭaka, and even the Thera- and Therīgāthā). They must have considered those tales and stories, however holy, to be unworthy of ranging with the other sacred utterances of the Teacher dealing with points of the Lore, in which such stories either are wanting or take a decidedly subordinate place.

It is plain that edifying stories are an extremely suitable means for religious propagandism. Being introduced in sermons delivered to an audience of simple and common people, they are proper to kindle the faith and to strengthen it. If the system of

1) The famous story of the hare who put himself into the fire to feed a hungry traveller is told not only in the Pāli Jātaka-book (nr. 316) and in the Jātakamālā (nr. 6), but also in the Avadānaçataka (nr. 37). On the other hand such a story, as is told in Jāt. nr. 100 of Fausböll's ed. (story of the present), is really an avadāna which perchance found its way among jātakas, and which strongly reminds of Avadānaç. nr. 92.

mokṣa and the attainment of Nirvāṇa taught by the Master had been destined to remain enclosed within the narrow circle of a few select initiated, as was — at least, during a very long time — the case with the Sāṅkhya and the Vedānta systems, if it had been considered a Secret Lore of Deliverance, no want of such modest and humble tales would have made itself felt. But Buddhism from the outset aimed at becoming a popular religion. In pursuing that aim it displayed the same practical sense which also distinguishes this religious community in other respects. The very logic of their system of salvation prompted the Buddha clergy to preach the Saddharma to the laity. The world-forsaking sons of Ṣākya had to move on the Eightfold Noble Path, giving up the performance of actions. The abandonment of actions implied the necessity of bringing to the charge of a believing Laity the provision for the indispensable wants of every-day life — the *cattāro paccayā* of the Pāli books, and the चोवर-पिण्डपात-शयनासन-गानप्रत्यभेयस्य of the Sanskrit avadāna texts. The more the Church increased by waxing numbers of monks and nuns, the more they stood in want of many numerous and wealthy communities of faithful patrons and supporters. Its propagandism which brought the True and Excellent Lore within the reach of the gṛhapatis, the settled farmers, merchants, artisans, and if possible, also of the higher classes of society, that might secure its preachers the favour of lords and kings, was, at bottom, a matter of unconscious self-preservation. It seems to have been practised from the very beginning of the spread of the Lore. We have the right to suppose the use of edifying stories in religious discourses as old as Buddhism itself. Prof. Minayef, in ch. V and VI of his *Recherches sur le Bouddhisme* (Ann. du Mus. Guim. IV. 1894), has adduced strong arguments to vindicate for the jātakas, the drawings of which illustrate the stūpa of Bharhut, a long period of celebrity and popularity prior to the time of the completion of that building.

The store of such stories occurring in our Pāli, Sanskrit, Chinese and other sources is almost inexhaustible. A considerable part of them have not been invented by the Buddhists, but taken by them from the folklore and legendary matter of old — which in India is a fountainhead with *aquae perennes* — and adapted to the tenets and wants of their doctrines and theories. Thus it is plain that many old myths and legends, preserved in Brahmanical writings, are also met with in a Buddhist garb.

The standard Jātaka tales, that is to say those which are included in the *Jātakatthakathā* edited by Fausböll, consist of two separate parts, distinguished by Rhys Davids (*Buddhist India*, p. 194) as «the outer frame-work, constituted by the introductory episode and the concluding identification», which on his example (*Buddhist Birth Stories*, p. LXXIV. LXXXIII) it has become customary to call «the story of the present», whereas the Jātaka proper is called the «story of the past». The like distinction is applicable to the avadānas. And the point on which he insists, that of these two different portions «each has a separate history», is even more evident in the case of the avadānas. In 1899 I drew the attention of scholars to the fact that in two tales of the Avadānaçataka the «story of the present» is made up of patches taken from a Sanskrit-redaction of the Mahāparinirvāṇasūtra (*Zeitschr. der Deutschen Morg. Ges.* LIII, 121). The «stories of the past» have here apparently a quite different origin. And now it may be added, that a few other Sanskrit equivalents of episodes and treatises belonging to the Pāli Suttantapiṭaka also appear amidst the «stories of the present». See e. g. Avadānaç. II, p. 118, n. 1.

Yet, in some avadānas there is no story of the past but, instead of it, a prediction: *vyākaraṇa*. This type of avadāna has no counterpart in the jātaka class.

Another point of difference is this. The avadāna class comprises a great many of invented stories of a trivial kind, which are never or seldom met with among the jātakas proper. To per-

form an avadāna, that is to say: a glorious deed, common people may suffice with something less than the world-famed heroic performances of the Bodhisattvas of old, who offered their body as food to a famished tigress, their eyes, their flesh and blood, their head to those who pretended to be in need of these members, who gave away wife and children to a begging brahman etc. Gifts to the Saṅgha; glorification of the Master or his disciples by presenting them with incense, flowers, silver, gold, jewels; the adorning, repairing, honouring of stūpas and caityas; the erection of such buildings: in short any deed or performance beneficial to the Church and of its Clergy may constitute actions entitled to that name and worth celebrating in avadāna-*tales*. In such cases the fruit (*phala*) of the merit brought about by performances of that kind is recorded. On the other hand, the avadāna-*tales* sometimes also put up a *monumentum aere perennius* to stigmatize wicked actions of a similar type, especially avarice and a harsh conduct towards mendicant friars; opposition to the practising of charity and self-abnegation of others; cruelty and bloodshed; want of reverence towards superiors; abusive language, slander and the like. This manifest tendency of pointing out the good or evil consequences of gathering merit or demerit, is the most striking feature, it seems, which characterizes the collections of avadānas in the strict sense and discriminates them from collections of jātakas, which do not bear a so exclusive character.

III. The said stories of the jātaka and avadāna kind are not limited to the class of writings so denominated. As is consistent with their purpose of procuring religious instruction and laying down moral and life-regulating precepts under the guise of tale-telling, they are met with now and then as illustrative examples in those discourses of the Lord which make part of the Sūtra Piṭaka and likewise in the Vinaya. Rhys Davids mentions ten jātakas, nrs. 1, 9, 10, 12, 37, 91, 95, 203, 253 and 405 of the Jātaka-book, which are told in this

manner; six of them are found in different treatises of the Suttantapiṭaka, whereas the remaining four occur in the Vinaya. M. Chavannes, in a paper in the *Actes du XIV. Congrès des Orientalistes*, Alger 1905 (I, 84—145): «Fables et Contes de l'Inde extraits du Tripiṭaka chinois» relates a great number of them in the fashion he found them in different Chinese Sūtra and Vinaya texts, the Indian originals of which have perished. M. Huber, another French sinologue, not long ago identified as many as 18 avadānas of the collection known under the name of Divyāvadāna, which has been edited by Cowell and Neil, with narratives occurring in the Chinese (Mūla)Sarvāstivāda Vinaya (*Bulletin de l'Ecole Franç. de l'Extrême-Orient* V, 1—37). Almost at the same time Sylvain Lévi, in a paper entitled: «Les éléments de formation du Divyāvadāna» (*Toung-pao Sér. II, VIII nr. 1 [1907]*) not only arrived at the same conclusion, adding to them as the nineteenth a portion of av. nr. XVII (Māndhātā), but showed also the similar origin of many others that have been taken from the Vinayas of other sects and are preserved in their Chinese garb, so that it appears that 29 avadānas¹⁾ out of the 38 that make up the collection were borrowed from Sanskrit Vinayas, the originals of which are lost. These discoveries are a brilliant confirmation of the sagacity of former scholars, for instance Burnouf (*Introduction*, p. 39 foll.) and Cowell (Pref. of his ed. of *Divy.*, p. VIII) who suspected that affinity. Feer (*Ann. du Mus. Guimet*, XVIII, p. XI) was ill inspired, when he expressed his disagreement about this point with Burnouf, and even he had, twelve years before, made the precious statement that the Vinaya division of

1) Perhaps three more. In the *Bull. de l'Ec. Fr.* quoted above, IV, 709 foll. M. Huber demonstrates the *Sūtrālamkāra* of Aṣvaghōṣa as the source of three tales of the *Divy.*, viz. the chapter on Upagupta and Māra, that on Aṣoka and Yaças and «le don d'une moitié de mangue». Considering the style of the stories transported from Aṣvaghōṣa to the *Divy.*, which is not different from that of the canonical avadānas, I am inclined to believe that A. did not compose them himself, but extracted them from some older authoritative work(s), the hero of which is Aṣoka.

the Tibetan Kah-gyur includes texts of the avadāna type (*Journ. As.* [1879] Sept. série, t. XIV, 51).

Avadāna works are also contained in the Sūtra Piṭaka. As regards its Pāli counterpart, texts of that name are included in the Khuddaka Nikāya, of which they constitute the thirteenth chapter. See Childers, s. v. *apadāna* and E. Müller-Hess, *Les apadānas du Sud* (Actes du X. Congrès des Orient. à Genève I, 165—173). This portion of the Kh. N. has as yet not been edited. Feer, who studied it in manuscript, states that it consists of 55 vaggas of ten apadānas each, treating of theras, and 4 vaggas = 40 apadānas, of therīs. The number of the apadānas relating to men is the same as that of the jātakas belonging to the Pāli Tipiṭaka. All apadānas are metrical. Feer has translated a few of them in the «Rapprochements et remarques» on the nrs. 73. 79. 82. 87. 88. 89. 90 and 91 of Avadāna-çataka in his translation of that work (*Ann. du Mus. Guimet* XVIII). The Tibetan and Chinese Tripiṭakas in the same way have avadāna texts incorporated in the Sūtra piṭaka¹). The Mdo division of the Kah-gyur includes several treatises of that kind, larger and smaller, in the volumes XXVII—XXX, among them our Avadānaçataka (vol. XXIX for the greatest part) and its counterpart, the Karmaçataka, a bulky text comprising vol. XXVII and p. 1—196 of vol. XXVIII, moreover the Dama-mūka and different single avadānas. Many of their Sanskrit originals are lost. The so called Damamūka has been made known by a translation from the Tibetan by I. J. Schmidt in 1843. M. Feer published in 1901, in the *Journal Asiatique* (Neuv. série t. XVII, 53—100. 257—315. 410—486) large extracts of all the 127 avadānas which make up the Karmaçataka, likewise from the Tibetan, since the Sanskrit original of it has been lost.

Setting up then two groups of avadāna texts, 1. such as

1) Cp. Kern, *Manual* p. 4, n. 7—9.

are included in the Vinaya, — occasionally also in Sūtra-piṭaka treatises — where they serve as examples for precepts or give a quasi-historical account of the origin of the precepts and the circumstances that occasioned them, 2. *avadānas* proper standing alone and collections of *avadānas*, that are comprised as such within the Sūtra Piṭaka, we may claim for both of them the appellation of canonical *avadānas*, since they make part of the Holy Writ of the Buddhist Church¹).

Apart from them there exists another type of *avadāna* works. This third class is made up of such younger compositions as have been made after the completion and the fixing of the Canon but have the same contents as the canonical *avadānas*. Works of this type are transmitted with the names of their authors. The *Jātakamālā* of Aryaṣūra, the *Bodhisattvāva-dānakalpalatā* of Kṣemendra, the latter as late as the 11th century A. D., claim to be poetical embellishments of the narratives of heroic achievements of the Bodhisattva, taken from holy tradition and faithfully told anew with the aim of increasing the store of merit of their authors by celebrating the incomparable Bodhisattva exploits and edifying those who would read their compositions. They distinguish between their own literary performances and the canonical records of the past, from whence they borrowed the tales. These two excellent compositions which have come down to us may represent a whole literature. Somen-dra, in the Introduction which he prefixed to his father's *Avadāna-kalpalatā* testifies to the existence of a great number of *avadāna-mālās*:

आचार्यगोपदत्तचैरवदानक्रमोक्तिताः ।

उच्चित्तयोच्चित्त्य विद्विता गद्यपद्यविशृङ्खलाः ॥

एकमार्गानुसारिण्यः परं गाम्भीर्यकर्कशाः ।

विस्तीर्णवर्णनाः सन्ति जिनजातकमालिकाः ॥

1) Let it here also be stated, that the *Mahāvastu* also bears the name of *avadāna*, a name but partly justifiable by its contents.

«There exist many 'Garlands of Birth-stories of the Jina' by Gopadatta¹⁾ and other teachers, who, discarding the usual order of the Avadānas, gathered tales *carptim*, and told them in elaborate prose (gadya) interspersed with verse, holding themselves free as to the proportions of the two styles which they interchange. They all treat of the praise of the Right Path but, owing to their profoundness, are hard to understand.»

This passage I quoted in the Preface of my translation of the Jātakamālā (*Sacred Books of the Buddhists*, I p. XXIII) to mark out the place which this work occupies in Sanskrit Literature. Another specimen of that *genre* is the nr. XXXVIII o Divyāvadāna. The story of Maitrakanyaka which is narrated there at great length in rhetorical prose and elaborated verses is evidently an artificial paraphrase of the nr. 36 of Avadānaçatakā, whose arrangement and even whose very text it closely follows, as I have shown elsewhere²⁾. The literary merit of that performance is by far inferior to the creation of Āryaçūra.

Kṣemendra composed his Avadānakalpalatā in verse. This poem, which is being edited in the *Bibliotheca Indica*, belongs to the kāvya class, both by the variety of its metres and by its show of rhetorical art.

Further there exist other metrical avadānamālās of a much simpler style and less high aspirations. They are almost entirely composed in the common anuṣṭubh çloka which very

1) One of the redactions come down to us of the Saptakumārikāvadāna is made by Gopadatta, see Burnouf, *Introduction* p. 556; the Paris MS. (Bibl. Nat. D 105) used by Burnouf, concludes with the words कृतिराचार्यभदत्तगोपदत्तस्य. Kramadiçvara in his *Samkṣiptasāra* and Bṛhaspati Rāyamukuta-maṇi in his commentary on *Amarakoça* quote a line of Gopadatta निनादिते भोय-पारावगच्छरम्. Ср. S. d'Oldenburg, Материалы для изслѣдованія Индійскаго сказочнаго сборника Bṛhatkathā (Зап. III, 49 with note), to whom I am also indebted for the data communicated in this note.

2) In the *Bijdragen van het Instituut voor de Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederlandsch-Indië*, vol. LIX, p. 204—206.

sparingly varies with other metres. In this respect and by their style, too, they bear a strong affinity with the Purāṇas of Hinduism. Their language sins sometimes against the rules of classical Sanskrit, yet it *is* correct Sanskrit, even if of a low standard. Like the Purāṇas, the works of that class of religious instruction are not ascribed to any individual human author but pass as authoritative records of the past. They mostly pretend to preserve the relation of discourses between Aṣoka and his spiritual guide, the great *alaksanaka Buddha* Upagupta. To them belong the Kalpadrumāvadānamālā, the Ratnāvadānamālā, the Aṣokāvadānamālā, the Dvāviṃṣatyavadānamālā, the Bhadrakalpāvadānamālā. These collections, MSS of which are at Calcutta, Cambridge and Paris have been described, and lists of their contents published in Rājendralāl's *Sanskrit Buddhist Literature of Nepal* (p. 6—17; 42—47; 85—89; 292—303), in Bendall's *Catalogue of the Sanskrit Buddhist MSS in the Univ. Libr. at Cambridge* (p. 36—38; 88—91; 110—114; 131) and, last not least, by Feer who devoted himself with his whole heart to the avadāna branch of the Buddhist literature. Most of his articles are to be found in the *Journal Asiatique*. Afterwards, in vol. XVIII of the *Annales du Musée Guimet* (1891), he repeated and resumed his conclusions about the said avadānamālās in the introductory chapter of his translation of the Avadānaçataka, see p. XVI—XXVII. As to the Dvāviṃṣatyav., the titles of the numbers of the Paris MS do not agree with the titles and the contents registered in Rājendralāl's *Catalogue* for the Dvāviṃśa Avadāna द्वाविंशावदानं, as the work is named there; perhaps the two collections are different. The Paris Divyāv. MS (F) certainly does not contain quite the same collection, as the Cambridge MSS of that name and the Paris MS D, see Appendix C of Cowell and Neil's edition. On the Bhadrakalpāvadāna see the monograph of prof. S. d'Oldenburg Буддiйскія Легенды. Часть первая: Bhadrakalpāvadāna. Jātakamālā. 1894; according

to him that collection is a comparatively recent one, since it must have been composed later than Kṣemendra (vide p. 10 of that monograph).

Summing up and arranging the facts stated and discussed in the foregoing paragraphs, we may divide the existing avadāna texts into three classes, two canonical and one postcanonical.

The first (canonical) class comprises texts of the avadāna type met with in Vinaya works or Sūtras in the way of episodes or examples of rules or tenets taught. There exist anthologies of such portions of the Tripiṭaka. The so called Divyāvadāna is, in fact, such an anthology.

The second (canonical) class is made up of pure avadānas either single or gathered into collections, that make part of the Sūtra Piṭaka. Of the Sanskrit texts, the Avadānaçataka and the Karmaçataka belong to this. Likewise the Pāli Avadāna, a quite different composition and moreover metrical; its commentary may be of the same kind as the Jātakaṭṭhakathā. There is no reason for disagreeing with the common opinion that these texts are to be reckoned among the last additions made to the Suttantapiṭaka. The Avadānaçataka shows its relative posteriority by this that sundry passages taken from older Tripiṭaka texts are included into its stories of the present.

The third (postcanonical) class comprises all other avadāna collections or single avadānas, a literature of enormous extent, the remnants of which in Sanskrit constitute but a small portion of what once existed.

§ 2. The Avadānaçataka and its paraphrases.

I. Wassiljef, in his sketch of Buddhism — p. 302 of the original, 332 of the German translation — states that the yogācāryas consider the Avadānaçataka, along with the Karmaçataka, Lalitavistara etc. as belonging to the first preaching period of Çākyamuni. This points to a relatively high antiquity of our text. It is corroborated by the fact that it was translated into

Chinese as early as the first half of the 3^d century A. D., see Bunyiu Nanjio's *Catal.*, nr. 1324. The terminus a quo depends on what is told in avad. nr. 83 (II, 74 of our edition) about the miraculous boy Hiranyapāṇi, who was born with a *dīnāra* on the palm of each hand: पाणिद्वये चास्य लक्षणाकृतं कर्मविपाकज्ञं दीनारद्वयम्. Burnouf already realized the chronological importance of this passage (*Introduction*, p. 424 n.). It compels us to place the composition of our collection later than the beginning of the Christian era. Taking into account the space of time which necessarily must elapse between the publication of the holy collection and its having gained a so great authority that the want of a Chinese translation was felt, we have the right, I think, to date it ± 100 A. D. With the Karmaçataka, a work of the like character and with which it may have perhaps some passages in common — see below — it may pass for the oldest set of avadānas come to us.

After Burnouf, who first drew the attention of Western scholars to the Avadānaçataka and included in his «Introduction» translations of sundry portions of it, it was especially Léon Feer who did good and praiseworthy work on behalf of this important text. His publications, among them the short extracts of the 100 avadānas he first made known in an article of the *Journ. Asiat.* (1879, II, p. 158 foll.), afterwards his translation of the whole, with an ample Introduction (*Ann. du Mus. Guim.* vol. XVIII) relieve me from the obligation of dwelling here upon its arrangement and the special character of its stories. Let it suffice to state that the work is divided into ten sections, vargas, each of them presenting a proper aspect. The first section and the third are dealing with profecies, vyākaraṇāṇi, of future Buddhahood and Pratyekabuddhahood; the second and fourth — with the exception, however, of nr. 40 — contain avadānas of the Lord in former existences, the two vargas bearing a different character from each other, in as much as in the second the story of the present is the main tale, in the fourth that of the past: some renowned

heroic performance, in short, a true jātaka. The fifth is devoted to stories about pretas; several of them are identical with tales treated or hinted at in the Petavatthu. The sixth concerns pudgalas, who, owing to the merit of some pious action, gained svarga. In the vargas 7—10 the heroes become Arhats. Those of the seventh are all Çākya men born at Kapilavastu; those of varga 8 are women. The last varga is chiefly occupied with the evil consequences of bad actions in former existences, which are a cause of the sufferings of holy persons even in their last existence. The last avadāna of the collection brings the main story up to the days of Açoka and Upagupta. ✓

One important point has not been touched by Feer, at least not in express terms¹⁾. The Avadānaçataka is a Sanskrit Hīnayāna text. Chinese Buddhism knows it as such (see Bunyiu Nanjio nr. 1324), and even if this were not so, the Hīnayāna type is revealed by the complete absence of Mahāyāna concepts, by the relative simplicity of its numbers and its details as to the audience and the attendance of the Lord, and by the conformity of the spirit that pervades it with the Holy Writ of the so called Southern Buddhists. Moreover the method of arranging the tales in a certain number of groups discriminated by exterior characteristics, and the numerous repetitions of the selfsame formulas and patterns, point in the same direction.

Such repetitions of typical phrases and whole clauses recurring in the case of commonplace situations are nothing particular to the Avadānaçataka. The Divyāvadāna has many of them in common with the Avadānaç. Here are some instances: the elaborate description of the smile of the Buddhas and its signification (Divy. 67,16—69,27. 138,1—140,7. 265,15—267,7. 366,24—

1) I find only this remark, on p. XI of the «Introduction», that bears indirectly on the matter, where he says that works as the Kalpadrumāv. «portent les traces d'une rédaction plus moderne, telles que le nom de Sukhāvati, la demeure d'Amitābha, que les recueils versifiés citent mais que l'Avadānaç. paraît ignorer absolument.»

368,17. 568,7—570,2); the laudatory clause concerning the Buddhas looking over the wide world for somebody in distress whom they might rescue with a helping hand (ibid. 95,11—96,6. 124,11—125,5. 264,25—265,14); the detailed account of the qualities of Arhatship subjoined to the narrative of the attainment of this high rank by somebody (ibid. 180,21. 240,22. 281,28. 567,10 etc.); the verba concepta to denote the conversion to the Saddharma (ibid. 46,22. 71,23. 75,23 etc.); the attainment of the different degrees of srotaāpanna, sakṛdāgāmin etc. (ibid. 50,7 79,25. 209,14 etc.); the rationalistic commonplace on the natural causes of begetting children without the direct influence of some deity (ibid. 1,5—2,24. 98,18—99,17. 440,4—441,6) and that on nurses (ibid. 3,12. 58,11. 99,24 etc.); the phrases significative of a prosperous country and its king (ibid. 98,14. 131,17. 282,25 etc.) and of a wealthy merchant (ibid. 1,4. 24,3. 108,10 etc.); the standing turn about the karmavipāka as an introduction to stories of the past, told by the Buddha in reply to the demand of his monks (ibid. 54,1. 131,7. 141,7. 191,11. 551,14 etc.); that treating of a nocturnal visit paid to the Buddha by some being newly born among the celestials (ibid. 554,5—555,17) and so on. Since by far the greater part of Divy. is proved to have been taken from canonical Vinaya texts, it is plain that most of those *clichés*, as I name them henceforward, belong to the ancient Holy Writ of the oldest Buddhism and may be considered as first-class documents for the knowledge of that Lore.

In the Avadānaçataka the clichés have a more pronounced mechanical character, as it were. They occur almost everywhere, if the circumstances proper to their employment appear. In the Divy. they are sometimes abbreviated, being denoted by the words of the beginning and the end, as p. 40,12 अर्हन्संवृत्तस्त्रिधातुकवीतरागः यावत् ('till') सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभवाद्यश्च संवृत्तः, cp. e. g. 72,16. 128,22. 521,10. 539,22 and 29. But in our text they are always written in full, as if the composers and scribes of the holy collection held it for a meritorious work to

write down completely and without omitting any word the traditional broad expression of subject-matter regarding such sacred things as the smile of the Buddhas or their looking over the world. Occasional shortenings are met with, but they are nowhere marked by such words as वाचत्, पूर्वव्यावत्, indicative of abbreviation by design. Sometimes they must be ascribed, I think, to the occasional carelessness of scribes rather than that I should consider them to make part of the original text, as in the case of II, 73,1¹). On the other hand, in a few cases, clichés seem to be later interpolations (see I, 225 and my note 8 there).

Apart from these commonplaces, we may set up another kind of borrowing from older canonical texts, which has no mean importance. Prof. Pischel, in the *Sitzungsber. der Preuss. Akademie*, 1904, p. 807 foll. expressed his satisfaction at the valuable discoveries of a few fragments of a Sanskrit redaction of the original Tripiṭaka in Chinese Turkestan²), and afterwards more such fragments have appeared in the same way (ibid. 1904, p. 1138—1145 and 1908, p. 968—985). It should, however, be kept in mind that the Avadānaçataka, in sundry of its stories of the present, affords more. Nine years ago, in the *Z.D.M.G.*, LIII, 120 foll. I demonstrated that the opinion of Burnouf and Feer, about a passage in avad. nr. 100 (II, 200,5 of this edition) containing a chronological statement different from other statements as to the time which elapsed between Çākyamuni's parinirvāṇa and the days of Açoka and Upagupta, rested on a wrong interpretation of that passage, which does not weaken, as they believed, but rather confirms the usual estimation of *a hundred years*³). On that occasion I stated that the introductory portions

1) Here the whole portion, which corresponds with I,14,2 तथा क्वसौ अमणा° to line 6 आयाचते स्म । स चै° is wanting, apparently by oversight of the copyist. Cp. my note 7 on II, 190, and also II, 93, 10, and I, 121, 11.

2) Pischel determined one text as the Sanskrit parallel of Aṅguttaranikāya V, 196, another as akin to Aṅgutt. I, 229 foll. The third one contains fragments of a Sanskrit redaction of the Dhammapada.

3) The Tibetan translation agrees, too. See my note 5 on II, 200.

of avad. nr. 40 and nr. 100 have been borrowed from a Sanskrit parallel redaction of the Mahāparinibbānasutta. Feer, p. 360 of his translation, had identified the first part of avad. nr. 90 with nr. 82 of the Majjhima Nikāya: «La première partie de ce texte correspond très exactement à la première partie de notre récit». Further he had shown that Majjh. Nik. nr. 74 (I, 499—501 ed. Trenckner) «reproduit, article par article, point par point, sinon mot pour mot» the discussion between the Buddha and Dirghanakha in avad. nr. 99. Nor should I wonder, if new correspondences were to be detected¹). This much is certain that many of the introductory tales, resp. stories of the present, in our collection strongly remind us of narratives of that kind in the Jātakatṭhakathā.

In this respect, too, the Karmaçataka seems to be a sister-composition of the Avadānaçataka²). In one passage, at the beginning of avad. nr. 8 (I, 41, 7) this relation has enabled me to fill up a gap of our text by the corresponding passage in Karmaçataka. Moreover, though generally speaking their contents are different, both collections of avadānas have occasionally matter in common. Feer, in the preface of his description of the subject-matter of Karmaç. (*Journ. Asiat.* 1901, p. 55) drew up a harmony of the tales in common. As this list is full of inaccuracies, I subjoin here the same in a corrected form:

Avadānaçataka	}	1	3	7	8	13	32	47	50
Karmaçataka		94	96	99	104	49	47	40	71
Avadānaçataka	}	52	74	76	78	79	97.		
Karmaçataka		44	91	7	33	8 and	61	60.	

1) Saṃyutta Nik. I, 83 foll. contains a parallel of the frame-tale of avad. nr. 10, see Feer's translation, p. 50, with the same gāthā — a slight difference being *jayam* [= जयम्] against जयः Avadānaç. I, 57, 10.

2) Feer mentions the parallelism of Karmaçataka, nr. 76 and Saṃyutta Nik. II, xvi, 9 = II, 210—214 of his own ed., and of the passage treating of the conversion in nr. 86 and Saṃy. XII, 17.

Moreover a partial harmony may be stated for

Avadānaçataka	}	40	58.
Karmaçataka	}	79	24.

Now, since these two collections of avadānas have borrowed from canonical texts, but are considered by the Tibetans as canonical books¹⁾, it seems that they do belong to the youngest portions of the Tripiṭaka. Yet they are doubtless old documents, as has been stated above.

But, if canonical, the Avadānaçataka can be ascribed by the faithful to no other but the Buddha, and, in fact, it is styled *Sugatabhāṣitam* in the colophon subjoined to the end of the work, and which I have quoted in this edition II, 206, n. 3. Some doubt, however, may arise from what is added after that word *Sugatabhāṣitam*. For it is said that it was «brought to appearance» (*prakāçitam*) and the name of some ācārya, Thandiçvara, is employed in connection therewith: समाप्तं च अत्रदानशतकं ह्यत्रयं सुगतभाषितं वेदीश्वराचार्यपूर्वमिदानीं प्रकाशितं. This whole clause is certainly enigmatical. First of all, there is still a little uncertainty how to read the akṣaras which I have rendered by ह्यत्रयं, since the probability of reading them so is the greatest²⁾; yet there are other possibilities: e. g. the first akṣ. could mean न and the last ष. Then, there is a strong presumption that the second part may be corrupt. Feer («Introduction» on his translation p. XXIII), who, as I do, desisted from the interpretation of ह्यत्रयं, inferred from the rest that Thandiçvara is named as the man who gathered the words of the Buddha: «... dit par le Sugata, antérieurement (recueilli par) le docteur (ou Maître) Thandiçvara, maintenant mis au jour.» But it is clear that वेदीश्वराचार्यपूर्वम् cannot mean «gathered formerly by Th.» I rather should

1) By the Chinese not so. The Chinese translation of Avadānaçataka is registered by Bunyiu Nanjio among the Miscellaneous Works of Indian Wise Men; the Karmaçataka is not found in his Catalogue.

2) The copy P reads as I do; D copied ह्यत्रयं.

suppose some corruption in पूर्वम्, either in consequence of the loss of some akṣaras preceding it (e. g. °राचार्येण नष्टपूर्वम्), or rather because some other word (e. g. पदिः) may be hidden under it. Yet, however uncertain this may be, it is likely that the ācārya whose name is preserved in this notice, must be the man who rescued the old text from oblivion, rather than he who composed or revised it; in other terms, the instrumental indicative of the kartr of प्रकाशितम्, the termination of which has disappeared in the corrupt text, must denote Thandiçvara. The Tibetan translation has nothing corresponding with the colophon. From this we may infer that the Sanskrit text, on which that translation «très fidèle et littérale» (Feer, II.) is based, did not contain the name of Thandiçvara. The Tibetan translation was made many centuries before 1645, the year when the MS which has preserved the notice about him was written¹).

II. In my preliminary Introduction (p. VIII) I had already made mention of the paraphrases of many tales taken from our Avadānaçataka and broadly narrated anew in some avadānamālās of the çloka-type described above p. XII. XIII. It is here the place to dwell on this point a little longer. The avadānamālās in question, being the Kalpadrumāvadānamālā, the Ratnāvadānamālā and the Açokāvadānamālā contain, apart from stories not found in Avadānaç., the paraphrases of the numbers 1—4 and 10 of all decads, except the fourth, further the nrs. 15, 16, 33 and 55. The Kalpadr. may be considered the oldest of the three. Its frame-story (nr. 1) is identical with nr. 100 of Avadānaç., selected for this purpose by design, for the scheme of the collection requires that the avadānas are supposed to have been told at length by Upagupta to Açoka. The Ratnāv. seems to present itself tacitly as the continuation

1) For completeness' sake I remark that Rājendralāl, *Sansk. Buddh. Lit.*, p. 17 makes the Avadānaç. be «compiled by Nandiçvara (sic) Achārya». The first akṣara of the ācārya's name is doubtless a ञ, and the scribes who copied our MS B agree in rendering it by ञ.

of Kalpadr.; for it carries on the paraphrases without any preamble, taking up the numbers 3 and 4 of each decad of Avadānaç. successively, because the numbers 1 and 2 had been taken up in Kalpadr. The Açokāv., on the contrary, is built on a different plan, as will be plain to him who consults the detailed account of its contents in Bendall's *Catalogue of the Buddh. Skt. MSS in the Univ. Libr. at Cambridge*, p. 110; nor does it contain the said paraphrases from its very beginning, as is the case with the two other collections, but the first paraphrased story = Avadānaç. I, 10 is its nr. 14. Its nr. 15—21 correspond with Avadānaç. II, 10; III, 10 and V, 10—IX, 10. Avadānaç. X, 10 being utilized in Kalpadr. did find no room here.

The lists of contents of K and R¹) given by Feer, p. XXV f., show that the first avad. of K answers to nr. 100 of Av.¹); its nrs. 2—10 correspond with the first numbers of each of the decads of Av. — except the fourth, of course —, its nrs. 11—19 with the items 2, 12 etc. of Av. The other four (= Av. nr. 15, 16, 33 and 54) are subjoined to them in such a way that K 20 and 21 correspond with Av. 54 and 15, K 23 and 24 with Av. 33 and 16; K 22 has nothing to do with Avadānaçataka. It is plain that a different scheme for selecting them must have been followed, as they do not correspond with the same numbers of successive decads of Av.; two are taken from the second, one from the sixth and one even from the fourth decad, which for the rest has been avoided. The connecting link of them is, I believe, the friendly relations of Ajātaçatru with Devadatta and their plotting against the Buddha, which the stories of the present of those four have in common.

R likewise begins by paraphrasing the numbers 3 of each decad of Av. Yet, here the series is not uninterrupted. Its numbers 1—5 duly answer to Av. nrs. 3, 13, 23, 43 and 53, but

1) For easiness' sake I denote henceforward Avadānaçataka by Av., Açokāvadāna by Aç., Kalpadrumāvadānamālā by K and Ratuāvadānamālā by R.

its nr. 6 does not at all belong to Av., nor its nr. 8. The correspondence with Av. nr. 63, 73, 83 and 93 is R nrs. 7, 9, 10 and 11. Now it is the turn of the numbers 4 in each decad of Av. to make their appearance. R nr. 12, accordingly, answers to Av. nr. 4, and its nr. 13—15 correspond with Av. nrs. 14, 24, 44. At this point of the collection it becomes evident that R was composed both in connection with K, and subsequently to it. For Av. nr. 54, which is now expected to follow, is passed over, apparently because it was already preoccupied by K. Instead of it, two numbers, one of which is the paraphrase of Av. nr. 55, are inserted into the series;¹⁾ they make up the nrs. 16 and 17 of R. Then the regular order returns; R nrs. 18—21 answer to Av. nrs. 64, 74, 84 and 94.

We do not know, whether the scheme of employing for the versified *avadānamālās* the text of the *avadānas* as collected in Av. by taking up the same numbers of each decad successively, was ever completely carried out or not so. Feer (p. XVIII of his «Introduction») is too positive, I think, in his assertion that K and R must be a portion of a much larger collection, which comprised also the numbers 5—10 of each decad of Av., except the fourth. The only thing we can say is that no other collection arranged according to the system represented in K and R has as yet appeared. For the rest, the numbers 10, 20, 30, 50—90 of Av. have, as a matter of fact, their adequate paraphrases in Aç., as stated before (p. XXII).

Since I have perused those paraphrases, which proved sometimes a useful critical instrument for the constitution of the text of *Avadānaçataka*, I wish to express my opinion about them, which is in some respect different from that of Feer. I do not share his reservation about the posteriority of the *avadānas* in çlokas. P. XXI of his «Introduction», he says: «Faut-il consi-

1) Feer's identification of R nr. 16 and Av. nr. 32 is wrong. The *Kanakavariavadāna* has a content somewhat similar to Av. nr. 32, but not at all identical. Its true parallel is Divy. nr. XX.

dérer les récits des décades [of Av.] comme des abréviations de ceux des recueils versifiés ou ceux-ci comme des amplifications des premiers? C'est cette seconde hypothèse qui semble la plus plausible Il n'en résulte pourtant pas avec évidence qu'ils dérivent directement de l'Avadâna-Çataka». I cannot but say that there can exist no reasonable doubt about this relation of dependence. The tales are as a rule not only told in quite the same order and by way of paraphrase of the text of Av., but the *clichés* are paraphrased also, and at the very point of the tale, where they occur in Av., with a tolerable accuracy. The agreement in matters of little importance is sometimes striking. Av. nr. 41 — I, 244, 14 — the avaricious servant who plays a foul trick to the Pratyekabuddha is said to have been सर्वाभिमतगतिद्वयनिराकारिष्णु, in the corresponding place of K¹) (f. 20 v 4) he is styled गतिद्वयनिराकारी (sic); Av. nr. 22 — I, 124, 7 — it is narrated that some woman went out with her infant-child: अन्यतमा च स्त्री दारकं स्वभुजाभ्यामादाय वीथीमवतीर्णा, in the paraphrase (K f. 102 b 3) this is thus enlarged: तदा चान्यतमा स्त्र्येका तत्रादायैकदारकम् । तदीथीमवतीर्णाभूद्बुद्धदर्शनलालसा; in Av. nr. 72 (II, 13, 2 of the ed.) the master says to his servant: from henceforward you are free, या त्वं मम सुप्तस्य ज्ञागर्षीति, K f. 169 b 3 paraphrases this clause in this manner: मम मत्प्रसुप्तस्य तथा ज्ञागर्षिं साम्प्रतम् . The enlarging of a *cliché* may be instanced with R f. 173 a 1 (cp. Av. I, 359, 8) ततो ऽसौ समये ऽसूत दारकं दिव्यसुन्दरम् । मर्त्यातिक्रासवर्णाभं दिव्यकल्पमकृतप्रभम् । मरुपौरुषवीर्यांशं बलवत्तं मरुत्तरम् । मरुशब्दं मनायं च दर्शनीयं प्रसादिकम् (sic metri causa) । अभिव्रयं प्रपुष्टाङ्गं सर्वलक्षणमण्डितम्, this *cliché* concerns the birth of an excellent child. Another instance of evident direct dependence is this. In Av. nr. 33, at I, 179, 7 of this ed., the narrative is interrupted by the general remark कामान्खलु प्रतिसेवमानस्य नास्ति किञ्चित्पापकं कर्माकरणीयमिति. In the corresponding passage of K,

1) I quote from K and R from the Paris manuscripts.

at the very same point of the tale the narrative is interrupted by the metrical paraphrase of this general remark:

कामाभिरुक्तचित्तस्य पापमित्रप्रसङ्गिनः ।

कर्म ह्यकरणीयं तत्रास्ति किञ्चिच्च पापकम् ॥ (f. 217 a 7).

Discrepancy in particulars is, however, not wanting now and then; in the case of Av. nr. 12 it is even considerable, see my n. 2 on I, 67. Such slanderous tales as are there related to have been spread about by the Tirthikas may have been really uttered by disbelievers. They are not devoid of some wit; यो ह्यिवा पितरौ भार्या मित्रस्वजनबान्धवान् । विचरत्यपरैः सार्धं स क्रथं बुद्ध उच्यते (R f. 94 b 3) is as the reprobation of monkhood by common sense; another scornful remark is this: how is it possible that anybody is claimed Samantabhadra who lost his mother as soon as he 'was born? But upon the whole the parallelism is as great as possible. The Av. is the short narrative, the *samksepa*, which is told over *vistareṇa*, broadly and with many amplifications and additions in the *avadānamālās*. We may suppose that the old prose collection is as a ground-texture, where the essential facts are arranged in due order, reported in a simple and sober style, put into the frame of stories of the present borrowed from older sacred texts and surrounded with greater or smaller time-hallowed stock passages, which I call «clichés». Being composed for preaching purposes, it is natural that they are suitable for expansion¹). Those who applied them to religious discourses, will have dwelt upon such points as they wanted to press upon the minds of their audience, enlivening the short data of their textbook by longer descriptions and discourses of their own invention, and adding even new particulars sometimes from oral tradition,

1) A similar condition is, in the opinion of Bendall, to be postulated for another collection of tales, the profane *Tantrākhyāna*: «Indeed, many of the stories here seem to be mere *notes* for the *viva voce* telling, etc.» (J. R. A. S. XX, 466).

sometimes prompted by their own fancy¹). The paraphrased and metrical *avadānas* appear as the sediment in the literature of such elaborate preaching. No wonder that the portions of them which deal with moral instruction swell to a considerable extent and are tedious and wearisome owing to their length and many repetitions. Nevertheless, I should do them wrong, if I passed over with silence the fact that now and then some passage conspicuous by genuine poetical merit or noticeable for some clever argument or some wellwrought sentences will reward the trouble of perusing them.

The greatest difference between the *Av.* and its paraphrases is the diversity of belief. The authors of the *avadānamālās* were adherents of the *Mahāyāna*. They told the stories over with *mahāyāna* colours and imbued them with *mahāyāna* conceits. In the preambles of their *avadānas* they, as a rule, make a free paraphrase of the *cliché* that introduces each number of *Av.*; they represent *Çākyamuni* surrounded not only by the classes of beings enumerated there, but also by crowds of *Bodhisattvas*: *Jinaurasāḥ*, as they are called K f. 47 a 2. Elsewhere the mother of the *Jinas* is invoked: K f. 51 a 1

पद्धतेर्बाधिमन्त्रा सततमभिरता दुःखिनः पालयन्ति ।

तस्या मातुर्जनानां शरणमभिगता रौमि पादौ सदाकृम् ॥

ib. f. 52 a, six mothers are mentioned in relation with groups of *Bodhisattvas*. K f. 139 a 9 *Supriyā*, the heroine of *Av.* nr. 72 considering within herself the utility of gathering alms for the *saṅgha* mentions the *prajñāpāramitādharma*'s: प्रज्ञापारमिताधर्मबाधि-
पेयं सुभाषितैः. R f. 44 a 4 the *Buddha* is styled बोधिराट्, ib. f. 59 a 5 he is a समन्तभद्रांशः. His most frequent name in the *avadānamālās* is *Çrīghana*. In the same way as crowds of

1) This holds also good for such texts as the *Divy.* See e. g. *Divy.* p. 235,14 एव एव यन्वो विस्तरेण कर्तव्यः «hic locus amplificandus est.»

Buddhas and Bodhisattvas are frequent in these texts, there is a plurality of adversaries of the Buddha; the Mārās are very often mentioned, e. g. K f. 82 b 1. 126 a 2. 211 a 9; R f. 13 a 1. 117 a 3. 183 a 7. The same applies to Aç. In the parallel passage of Av. II, 59, 3, where Gaṅgarasthā's strenuous application in a previous existence to the Lore of Kāçyapa is related, Aç. (f. 262 a 3) makes her learn the महायानमूलम्!

It is consistent with this, that the representations of the life hereafter have much to do with Amitābha and the sojourn in Sukhāvātī. In nr. 4 of R, which corresponds with Av. nr. 43, the Buddha answering a request of Ānanda in behalf of the pretī, sets out a whole system of salvation for pretas and nārakas. Let them begin by converting themselves and worshipping the Triratna; the rays of Buddha will soon touch them, in consequence whereof human existence is gained. The sinner, when born again as a man should apply himself to a life of asceticism, Buddhaworship and so on, the reward of which is Sukhāvātī. Having arrived there, he has to follow the instruction of Amitābha. In this way he will be always proceeding on the road of the *bodhi* which ultimately leads to Nirvāṇa. Another instance I draw from K f. 121 a 3 foll. The son of the brahman who died in his youth — the hero of Av. nr. 52 — having shown himself with his heavenly splendour to his deeply afflicted father and caused him to desist from his grief, adds to his consolation the following counsel:

तस्माद्विप्र परित्यक्त्वा दाह्यस्य चिताग्निना ।

स्नेहो ऽस्ति यदि ते पुत्रे तन्नाम्ना देहि दानकम् ॥

तदस्थीनि च गङ्गायां मुतीर्थे वा प्रत्राह्य ।

ततः पुत्रः स ते स्वर्गं गमिष्यति न संशयः ॥

किं त्वया हृदि तेनापि नागमिष्यति सर्वथा ।

यदि वर्षसहस्राणि स्यास्यस्येवं सदा हृदन् ॥

नैव जीवितमृतस्ते ऽयं मृतः प्रत्यागतो हि कः ।

उदेत् (sic!) सूर्यः प्रतीच्यां वा यद्यग्निः शीततां व्रजेत् ॥

विक्रमेद्वा गिरौ पद्मं नैवागच्छेत्तवात्मजः ।

इति विज्ञाय हे विप्र त्यक्त्वा मृतकडेवरम् ॥ etc.

Having burnt his corpse, his father, so he says, must as soon as possible become a *ḡrāvaka* of Buddha, the Lord. His faith in Buddha will deter from him the dreadful messengers of Yama, and secure for him the entrance into *Sukhāvati*, whither he will be conducted by *बुद्धहताः* (f. 122 b 3); in that happy land he will find again his son, in the regions where *Amitābhanātha* reigns. By worshipping that mighty Lord both will finally reach *nirvṛtim*¹).

The Mahāyānist clergy of the time and the place, where this paraphrastic literature took its origin, must have judged that the old sacred Hīnayāna collection of *avadānas* fitted them as an excellent magazine of edifying stories, which after adaptation to the norms and wants of their belief might become a useful instrument of homiletics. Considered as such, the *avadānamālās* in *ḡlokas* are interesting and important documents for the history of Buddhism. They afford a vivid picture of the popular belief of the *upāsaka* of the Mahāyāna creed and of the spiritual teaching which he was in the habit of receiving from his clergymen.

The solicitous care to avoid everything that could encroach upon the veneration due to the holy person of the Buddha, which is displayed throughout the stories and the sermons that fill them up, may be illustrated by this. *Avadānaç.* nr. 4 mentions the vicissitudes of some merchant who found ill luck at sea as long until he took the vow to consecrate half of his gain to the Buddha, in

1) In this part of my Preface and in the following I have sometimes repeated statements, which I put forth in a paper I read before the Dutch Academy of Sciences on 11 Sept. 1899, see *Verslagen en Meded. der Kon. Akad. van Wetensch. Afd. Lett.* IV° R. Deel III, p. 361—418 (Dutch); cp. *Muséon*, 1900, p. 251.

consequence whereof he made not only a happy sea-voyage but returned with great riches. Being safe at home, he considers within himself: «It is a pity that I am now obliged to give up half of this store of precious jewels in behalf of that ġramaņa Gautama. If I were to sell it to my wife for two coppers, I might buy incense and worship him with it at a small expense.» Acting up according to this design, he offered incense to the Lord, who wrought with it a miracle to this effect that the avaricious merchant repented and amended for his transgression in a way which secured for him Buddhahship in time to come. The learned monk or monks who had to transpose this short and simple avadāna into the key of Mahāyānism, must have held it for a very edifying subject, for it is spun out in R at great length. But they will have thought it a *res pessimi exempli* to commemorate how the niggard did suffer not the least damage after deceiving the Highest Being by means of that foul trick. They suppressed this feature and altered the tale in such a way, that they omitted the design of imposing upon the Buddha, but made the merchant, when being about to fulfil his promise, meet with this practical difficulty. If he bestowed so many and so precious jewels to the monk Gautama, the fame of that largess would necessarily come to the king; in this way both the monk and he would get rid of their wealth, and he moreover incur punishment. Thus considering, he followed up the advice of his sagacious wife that he should lay up the monk's half with her up to some proper opportunity of giving it him, and in the mean while should supply him regularly with *pūjā* and food. But in this shallow adaptation of the Av. story to the narrow spirit of a bigot laity it has been forgotten to drop the two coppers paid for the first *pūjā*, the incense of Av. I, 24, 1!

The composer of the last mentioned paraphrase may have lived under the reign of a king who did not patronize the Buddhists. Be this as it may, the *avadānamālās* are full of indications, that their authors lived in regions where different Hindu

deities were worshipped along with the Triratna. They were sufficiently well acquainted with the tenets and the mythologies of Hinduism. In the religious controversies, which sometimes occur in their writings — especially in the tales relating to Devadatta and Ajātaśatru, but also elsewhere in disputes with tīrthikas — the arguments and the dogmas of Vedāntins, Lokāyatikas and other adversaries of Buddhism resound; see e. g. K f. 167; Aç. f. 246 a 5 foll. The old epic store of legends of Mahābhārata and Rāmāyaṇa is supposed to be known to the readers of these collections. In the paraphrase of Av. nr. 2 = K nr. 11 the pious Yaçomatī praises the Buddha with a *stuti*, where she extols his excellency comparing him with a great number of deities venerated by the manifold sects and local creeds of Hinduism. In 1899 I published that *stuti* in the Dutch dissertation quoted above from the Paris MS; being now enabled by the comparison of the Cambr. MS Add. 1590 to correct the text in some places, I have thought it worth while to bring this remarkable document in an improved recension under the eyes of the readers of this preface.

Stuti of Yaçomatī K f. 87 b 2 foll. (Par. MS)
= f. 86 a and b (Cambr. Add. 1590).

अहो बुद्धस्य माहात्म्यमहो धर्मसुमङ्गलम् ।
अहो सङ्गाः शुभाचाराः सर्वेभ्यो वो नमाम्यहम् ॥ १ ॥
धन्यस्त्वं भगवान्बुद्धः सर्वधर्माधिपो गुरुः ।
देवासुरमनुष्याणां शास्ता लोकविनायकः ॥ २ ॥
यस्त्वं कलियुगे ज्ञाथे क्लेशसङ्घसमाकुले ।
नाथो ऽसि स्वयमुत्पन्नो लोकानां पुण्यहेतवे ॥ ३ ॥
स्वमुखे निरूपेत्तां त्वं परसौख्यार्थसाधकः ।
तथा दिशसि सद्धर्मं लोकान्दृष्ट्वा सुदुःखिनः ॥ ४ ॥
यस्त्वं राज्यं हि संत्यज्य सागरात्तां च मेदिनीम् ।
दुष्करं च तपः कृत्वा सर्वोधिं प्राप्तवानसि ॥ ५ ॥

यस्त्वं काममुखांस्त्यक्त्वा दिव्यभोगान्महारसान् ।

भित्तान्नमात्रसंतुष्टो धर्मदानं ददासि च ॥ ६ ॥

यः स्वचित्तं वशोकृत्य धत्से शोलमखण्डितम् ।

ब्रह्मचर्यं चरन्नित्यं दशाकुशलवर्जितम् ॥ ७ ॥

यस्त्वं तमासमानद्वः सदा कारूपयमानसः ।

डुष्टैराकुश्यमानो ऽपि नैव तुभ्यसि सर्वदा ॥ ८ ॥

यस्त्वमेकसहस्रायां⁽¹⁾ लोकधातौ प्रतिष्ठितः ।

वोर्यनावं समाद्वुः प्रोद्धर्तासि भवाम्बुधेः ॥ ९ ॥

यस्त्वं शून्यसमुद्भूतं भवं मायानुरञ्जितम् ।

घ्रविद्यामूलसंज्ञातं ज्ञात्वा ज्ञानरतो ह्यसि ॥ १० ॥

यस्त्वं स्वयं हि संबोधिमभिबुध्य समादरात् ।

सत्त्वैभ्यो ऽपि तथा ज्ञानं प्रदत्त्वा भासि बुद्धिमान् ॥ ११ ॥

यस्त्वमुपेत्य सत्त्वांस्तांस्त्रिभवालयवासिनः ।

नानोपायविधानैश्च संबोधयसि सर्वथा ॥ १२ ॥

यत्कृतं प्रणिधानं ते यथापूर्वं भवत्तरे ।

तदद्य परिपूर्णां स्यान्मां यदि परिबोधये⁽²⁾ ॥ १३ ॥

यस्त्वं दशबलाचारो डुष्टमारान्विनिर्जयन् ।

सत्त्वान्धर्मेषु संस्थाप्य त्रिभवेषु जयस्यसि ॥ १४ ॥

यस्त्वं ज्ञानाधिपो विज्ञः सद्धर्मगुणपारगः ।

ज्ञानालोके करोष्येवं लोके ऽन्धकारसंवृते ॥ १५ ॥

यथा लोकाधिपो ब्रह्मा लोकज्ञष्टा प्रजापतिः ।

तथा त्वं सद्गुणाधारो ब्रह्मज्ञानविदां वरः ॥ १६ ॥

1) Ex conject.; MS: P °मेकःसहस्रायां च, C °मेकसहस्रायां च, unmeaning.

2) Perhaps प्रतिबोधयेः ?

यथा मायाधरो विष्णुर्दुष्टनेता त्रिविक्रमः ।
 पडभिन्नस्तथा लोकान्बिभर्षि त्रिभवेषु च ॥ १७ ॥
 अष्टमूर्तिर्यथेशानः सर्वभूताधिपः शिवः ।
 तथा त्वं सर्वयोगोन्द्रो विश्वमूर्तिर्विराजसे ॥ १८ ॥
 दुष्टहन्ता यथा शक्रो देवेन्द्रो लोकपालकः ।
 तथा दुष्टमतीञ्जिता भामि लोकाधिपो जिनः ॥ १९ ॥
 यथाग्निर्दहति शीघ्रं शिखोऽवालैर्वनानि च ।
 तथा त्वं दहसि प्राज्ञ दृक्प्रभैः सर्वपातकम् ॥ २० ॥
 धर्मराज्ञो यमो यदन्मर्मवर्तो च ज्ञीविषु ।
 तथा मायामृतश्चासि सर्वसत्त्वान्प्रशासि च ⁽¹⁾ ॥ २१ ॥
 यथा रत्नाधिपो वीरश्चाण्डचित्तो ऽतिमासहः ।
 तथा त्वं जिनराट् शूरः सर्वसत्त्वार्थसाधकः ॥ २२ ॥
 यथा नागाधिपः पाणो ⁽²⁾ प्रार्थितार्थप्रदायकः ।
 तथा त्वं मुगतो लोके महर्मरत्नदायकः ॥ २३ ॥
 यथा वायुश्चरन्खे च क्वचिदपि न सञ्जति ।
 तथा तथागतस्त्वं हि लोकवृत्तौ न रज्यसे ॥ २४ ॥
 यत्ताराज्ञो यथा लोके वाञ्छितार्थधनप्रदः ।
 तथासि शोधनो नाथः सर्वधर्मार्थपूरकः ॥ २५ ॥
 यथा राजा महोपालश्चक्रवर्ती नरेश्वरः ।
 तथासि भगवन्स्वामी धर्मचक्रप्रवर्तकः ॥ २६ ॥
 यथा वाचस्पतिर्विद्वान्देवानां परमो गुरुः ।
 देवर्षिवन्नराणां च तथा शास्तासि सर्ववित् ॥ २७ ॥

1) P प्रणासि च, C प्रशासि च.

2) I am not aware of a king of Nāgas of that name. The king of Nāgas whose name was to be expected here, is Virūpākṣa. Query: फाणी for फणी metri causa?

3) Ex conject.; P देवर्षि * नराण च. C देवर्षिचनराणां च.

यथा शुक्रो मन्त्राभिज्ञो दैत्यानां परमो गुरुः ।
 तथा सिद्धामुरादीनामनुशास्तासि बोधिभृत् ॥ २८ ॥
 यथा सर्वसंज्ञा पृथ्वी वसुमती सदास्थिरा ।
 तथैवासि सत्किष्णुस्त्वं सद्गुणी सत्यनिश्चलः ॥ २९ ॥
 यथा चाम्बुनिधिः पूर्णो रत्नाकरः सरित्पतिः ।
 तथा पुण्यनिधानो ऽसि ज्ञानाकरो ब्रह्मपतिः ॥ ३० ॥
 भासयति यथा कृन्द्ः पातालि⁽¹⁾ स्वमणिप्रभैः ।
 पासि त्वं भासयँछोकान्स्वदेहकिरणैस्तथा ॥ ३१ ॥
 वेमचित्रो यथा वीरः सत्यसंधो ऽमुराधिपः ।
 तथा शाक्याधिपो भासि यथावादी तथार्थकृत् ॥ ३२ ॥
 यथा कामाधिपः सौम्यो दिव्यरूपातिमुन्दरः ।
 समन्तभद्ररूपो ऽसि लक्षणव्यञ्जनैस्तथा ॥ ३३ ॥
 गन्धर्वराट् यथा पञ्चशिखः संगीतिकौशलः ।
 तथा त्वं गौतमो भासि धर्मसंगीतिकारकः ॥ ३४ ॥
 यथा सप्तस्वरे रगो किन्नरेशो द्रुमः कृती ।
 तथा ब्रह्मस्वैर्भाष्ये प्रवक्त्यासि मन्त्रासुधोः ॥ ३५ ॥
 गरुडश्च मन्त्रविगो यथा पत्निमन्त्राधिपः ।
 तथा स्वर्द्धिविकारो त्वं मनोगामो च सर्वचित् ॥ ३६ ॥
 अन्धकारं समुत्तिप्य यथा भानुर्विरोचति ।
 तथा मोहं प्रतिनिप्य समुद्राद्रोचसे त्रिन⁽²⁾ ॥ ३७ ॥
 घ्राह्यादप्यथा लोके समुदेति कलानिधिः ।
 दिशसि निर्वृतिं तद्वत्क्लेशामिपरितापित ॥ ३८ ॥

1) MSS पाताले.

2) I surmise समुद्रात् should mean समन्तात्; otherwise the comparison halts.

यथा मेघाः प्रवर्षन्ति सर्वत्र शस्यसिद्धये ।
 तथा धर्माभूतं दानं ददासि पुण्यवृद्धये ॥ ३६ ॥
 लेपयितुं यथाकाशं सर्वरङ्गैर्न शक्यते ।
 तथा त्वं लौकिकैर्धर्मैर्न लिप्यसे कदाचन ॥ ४० ॥
 सर्वलोकैर्यथा मेरुश्चालयितुं न शक्यते ।
 तथा त्वं सर्वमारैश्च कम्पयितुं न शक्यसे ॥ ४१ ॥
 महौषधो यथा रोगान्नाशयति च देहिनाम् ।
 तथा त्वं दुष्टचित्तानां क्लेशरोगविनाशकः ॥ ४२ ॥
 यथा कल्पतरुर्लोकवाञ्छितार्थफलप्रदः ।
 तथा दशबलश्चासि बोधिसंभारपूरणे ॥ ४३ ॥
 यथा भद्रघटो लोके सर्वसंपत्तिदायकः ।
 तथा त्वं श्रेयानो बोधिसंभारोपचरिर्भरः⁽¹⁾ ॥ ४४ ॥
 यथा चित्तामणिलोके मङ्गलार्थप्रसाधकः ।
 तथा त्वं सर्वरत्नो ऽसि बोधिचित्तानुपालकः ॥ ४५ ॥
 यथा धन्वत्तैरिव्यः सर्वरोगचिकित्सकः ।
 तथा त्वं पञ्चभिन्नो ऽसि त्रैविवपरिहारकः⁽²⁾ ॥ ४६ ॥
 यथा नागः सुदन्तश्च⁽³⁾ धीरगाम्भीर्यमानसः ।
 मुनिस्तथासि शास्तात्मा गम्भीरधर्मसंरुद्धः ॥ ४७ ॥
 यथा सिंहो गूहस्थो ऽपि त्रासयति मृगान्दन् ।
 तथा संत्रासयंस्तीर्थ्यान् दसि सिंहनादितम् ॥ ४८ ॥
 यथा सार्धान्नलद्वीपं प्रापयति च सार्धभृत् ।
 तथा त्वं सुगतः सन्धान्प्रापयसि सुखावतीम् ॥ ४९ ॥

1) Sic C; in P °चपंकरः; the word is manifestly corrupt.

2) I cannot account for त्रैविव (C) or त्रैविव (P). Perhaps: कित्त्वियः.

3) The pun would appear better, if instead of skr. *sudānta* we had before us prākṛit or pāli *sudānta*.

यतो ऽसि भगवान्नाथः सर्वधर्मानुदेशकः ।

मह्यं चापि तथा धर्ममुपदेष्टुं तदर्हसि ॥ ५० ॥

In this laudatory invocation no less than 34 ṣlokas are taken up with as many comparisons with mythological and religious beings, outside of Buddhism. The Lord is compared to Brahmā (ṣl. 16), Viṣṇu (17), Śiva (18), Çakra (19), Agni (20), Yama (21), the king of the Rakṣāṃsi (22), the king of the Nāgas (23), Vāyu (24), Kubera (25), the Cakravartin (26), Vācaspati = Bṛhaspati (27), Çakra (28), the Earth (29), the Sea (30), Indra (31), Vemacitra (32), Māra or rather the Chief of Māras (33), Pañcaçikha, the king of Gandharvas (34), Druma, the king of Kinnaras (35), Garuḍa (36), the Sun (37), the Moon (38), the Clouds (39), the Air — where the poet alludes to the *khacitra* — (40), Mount Meru (41), the Medicinal Herbs (42), the Wishing-tree (43), the Cornucopiae (44), the magic jewel Cintāmaṇi (45), Dhanvantari (46), an elephant (47), a lion (48), a leader of caravans (49).

As to the time of composition of the ṣloka-collections of avadānas, as represented by K, R and Aç., it is a matter of fact that the habit of chewing betel after dinner is frequently mentioned in them²), but nowhere in Av. This point is important, inasmuch the *argumentum ex silentio* is here in place. The high merit gained by offering a meal to the Buddha and his Congregation is sufficiently intimated by the proximity of the relation of such invitations and repasts. In the old prose texts of Av. or Divy. the stock passages, descriptive of such

1) Perhaps to correct: यतो ऽसि भगवन्नाथः.

2) K f. 13a6 अयनीय च पात्राणि दडुस्नाम्बुर(sic)संयुतम्, ibid. f. 29a 7 पूत-
[read: पूग]ताम्बूर(sic)संयुक्तं शुद्धमौरभ्यमौषधं नृपदत्तं च तद्भुक्त्वा. R f. 46 a 5
likewise mentions तांबूल and पूग after dinner, cp. ibid. f. 114 a 6 ताम्बूलादीन्,
ibid. f. 128b 2 तांबूर(sic)पूगादीन्.

dinners do not include the betel; but in the paraphrases in K, R and Aç. the chewing of betel as a rule constitutes the final act of every dinner. We have the right to infer from this that these *avadānamālās* have been composed after that habit had spread. Further, they are also later in time than the *Jāta-kamālā*. Sundry stanzas have been tacitly borrowed from that work. K nr. 3 (f. 13b 3) contains Jtkm. III, 21¹). R nr. 32, the *Vidurāvadāna*, which is a different version of the story of *Kṣāntivādin* (Jtkm. XXVIII) has interspersed even twenty two stanzas taken from it, viz. 30. 31. 33—52 (ed. Kern, p. 186 foll.)²). The paraphrase of Av. nr. 91 = K nr. 10 contains Jtkm. XXVI, 42—44.

Considering moreover that the style and spirit of those *avadānamālās* show their affinity with the spiritual atmosphere which is prevalent in the *Purāṇas*, it can be no hasty conclusion to place the origin of them between 400 and 1000 A. D. At all events, they are much older than the *Bhadrakalpāvadāna*, which, as has been stated by prof. S. d'Oldenburg, is posterior to *Kṣemendra* (see C. Ольденбургъ, Буддiйскія Легенды часть первая p. 10) and do not contain indications of having been composed in Nepal.

On account of the importance of this class of writings for the study of medieval Northern Buddhism, not that of the schools which afforded an arena for subtle, sophistical and hairsplitting

1) With a slight variance; instead of °मुखोपधान° it has °मुखोपभोग°, and दानं is wanting at the beginning of pāda d, but it is in its place in pāda b, cp. Kern's ed. p. 242.

2) In one case the reading of R affords an emendation of the edited text. R (f 305b 4) reads the second pāda of Jtkm. XXVIII, 45 thus: तमात्र शोभेत तथापि ते नृप; it has also कियान् in the preceding stanza (XXVIII, 44) confirming the correction of the editor. Some other differences are of no importance, sometimes e. g. f. 304b 4 (= Jtkm. XXVIII, 33) न परिमुञ्चति for न तान्नवानयन्, they represent a gloss which has ousted a *lectio difficilior*.

disputations on points of philosophy and theology, but that which played a prominent part in everyday life and in the relations of the clergy and the laity, I thought it worth while and labour to publish here one metrical *avadāna* in full, as a specimen of the literary type. I have chosen the paraphrase of Av. nr. 91, which contains much interesting matter and, as it is extensive, comprehends various features not always found together. For this purpose I have availed myself of both manuscripts, that of Paris and the Cambridge MS Add. 1593 (Bendall's *Catalogue*, p. 131); the text preserved in them could be given in a sufficiently correct shape, for the two MSS appear to be independent from each other, though of course they go back to a common source. But first of all I beg to express my warmest and most sincere thanks to the Library Council of Cambridge and the Direction of the Bibliothèque Nationale of Paris for their liberal allowance of the loan of their manuscripts to the University Library at Leiden, which afforded me the opportunity of describing and collating this text at my ease in my own dwelling-place.

In the *varietas lectionum* subjoined to the text I have not taken up evidently false readings in one MS against a correct text in the other, a very common case.

Kalpadrūmāv. nr. 10.

(C 68b 5—83b 9; P 67a 9—85a 9.)

Introduction.

अथाशोको मन्हारजः सर्वशोकविनोदितः ।

उपगुप्तं गुरुं नत्वा कृताञ्जलिपुटो ज्वदत् ॥ १ ॥

भद्रं श्रोतुमिच्छामि पुनरन्यत्समुपिषत् ।

यदुक्तं शाक्यसिंहेन तन्मे गदितुमर्हसि ॥ २ ॥

इति पृष्ठे नृपेणासावुपगुप्तो यतीश्वरः ।
 पर्यदं च समालोक्य संबभाषे⁽¹⁾ सुभाषितम् ॥ ३ ॥
 शृणु राजन्महाबाहो सर्वलोकहितार्थतः ।
 सुभूतेरवदानं यत्तत्प्रवक्ष्ये यथाश्रुतम् ॥ ४ ॥

A v. II, 127, 1-7.

पुरा श्रीभगवान्बुद्धो धर्मराजस्तथागतः ।
 विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविद्भिन्नः ॥ ५ ॥
 शास्ता देवमनुष्याणां सम्यक्संबोधिदेशकः ।
 सत्कृतो मानितः सच्चैर्गुरुकृतश्च पूजितः ॥ ६ ॥
 राजर्षी राजमात्रैश्च धनिभिः पुरवासिभिः ।
 श्रेष्ठिभिः सार्ववक्षैश्च नानादेशसमागतैः ॥ ७ ॥
 देवासुरमहानागैर्यत्तगन्धर्वकिन्नरैः ।
 गरुडैश्च महासर्पैस्तथान्यसहस्रजातिकैः ॥ ८ ॥
 सुसंज्ञातो महापुण्यो लाभो चीवरवाससाम् ।
 पिण्डपातासनादीनां शय्यादीनां⁽²⁾ तथैव च ॥ ९ ॥
 श्रौषधादिपरिष्कारवस्तूनां सर्वतः सदा ।
 सार्द्धं सश्रावकैः⁽³⁾ सधैर्भुक्तभिश्च जितेन्द्रियैः ॥ १० ॥
 भिक्षुपुयासिकाभिश्च चेलकोपासकैस्तथा ।
 बोधिसत्त्वमहासत्त्वैः सत्त्वैर्धवोधिवाञ्छिभिः ॥ ११ ॥

MS. ३. नृपेना०. — ९. C पिण्डपात्रसनादीनां शय्यादानां, P शय्यासनां च तथैव च.
 — १०. ०परिष्कार०.

1) Probably to correct ०भाषे.

2) The reading is uncertain. I have corrected according to what seemed to me the most probable.

3) I have followed P; C सार्द्धं श्रावकैः.

4) Query: सार्द्धं?

आवस्त्यां राजधान्यां वै ज्ञेयवने मनोरमे ।

विकृरे व्यकृरद्धर्म देशपञ्चकुभयन्मदा ॥ १२ ॥

A v. II, 127, 7-8.

तदा भगवता सत्त्वाचिनयानुग्रहार्थिना ।

ग्रामह्य भित्तवः सर्वे सम्यग्ज्ञापिता इति ॥ १३ ॥

गच्छत भित्तवो पूयं सत्त्वानां विनयार्थतः ।

देशान्प्रत्यभिगच्छन्तः प्रकाशयत संवृतिम् ॥ १४ ॥

तथेत्येव प्रतिश्रुत्य शास्तुः पादौ प्रणम्य च ।

आवका भित्तवश्चैव प्रतस्थुस्ते नियोगिनः ॥ १५ ॥

गुरोराज्ञां वदन्तस्ते केचित्प्राचीं दिशं गताः ।

देशयन्ति स्म सद्धर्मं प्रति देशानुपास्थिताः ॥ १६ ॥

दक्षिणास्यां तथा केचित्केचिच्च पश्चिमां दिशम् ।

तथोत्तरां दिशं गत्वा विदिन्तु चापि सर्वतः ॥ १७ ॥

तेषां ध्यानरता ये वै ते विविक्तमुखैषिणः ।

A v. II, 127, 9-11.

मेरोरूपरिषण्डायामध्य⁽⁵⁾पुष्ट्यानतत्पराः ॥ १८ ॥

⁽⁶⁾तदाब्धेर्गर्ह्णुतेनैको नागपोतः समुद्धृतः ।

⁽⁷⁾तमाश्रममुपानीय भक्तितुमुपचक्रमे ॥ १९ ॥

तत्रस्थास्तेन नागेन भित्तवो ध्यानसंरताः ।

दृष्ट्वैव मुप्रसन्नेन मनसा प्रणिधिर्ध⁽⁸⁾ ॥ २० ॥

MS. 12. C देसयंञ्चुभयं. — 15. °श्चैवं. — 18. मुखैषि°.

5) Ex conject.; C °यामध्येपुष्ट्या°, P °यामध्युपुष्ट्या°. The perf. अद्युवास occurs sometimes in these avadānamalās, even with the meaning of *adhivāsayām āsa* (acquiesced), at least in Ratnāv. (e. g. f. 21 b 3. 128 a 3. 169 b 2); cp. *vilokayām asa* ibid. f. 168 a 5.

6) Ex conject.; P तदाब्ध (or °व), C तडाच.

7) Ex conject.; MSS तदा°.

8) A striking instance of a solecism in this class of literature upon the whole seldom met with. It might, however, be removed, if we were justified in correcting तत्रस्थास्ते° भित्तुकान्ध्यानसंरतान्.

- धन्यास्ते भिन्नचो ज्येते सद्धर्मसुखचारिणाः ।
 अहमपि च भूयासं तादृग्धर्मसमाहितः ॥ २१ ॥
 इति प्रणिधिं कुर्वाणो जीविताद्यत्रोपितः ।
 तत्रैव गर्ह्येनैवं भक्तितो भूत्स नागकः ॥ २२ ॥
 A v. II, 127, 12. ततः कालगतस्तत्र श्रावस्त्यां पुरि⁽⁹⁾ * * * ।
 भूतिनाम्ना द्विज्ञस्यामौ भार्याया गर्भमाविशत् ॥ २३ ॥
 A v. II, 128, 1-3. ततश्च क्रमतस्तस्या गर्भः समनुवर्धितः ।
 ततस्तत्समये प्राप्ते दारकः समज्ञायत ॥ २४ ॥
 ततः पिता च तं दृष्ट्वा दारकं संप्रमादिकम् ।
 दर्शनीयं सुभद्राङ्गं मुहुः पश्यन्ननन्द सः ॥ २५ ॥
 ततो ज्ञातिमहं कृत्वा ज्ञातीनाह्वय चादरात्⁽¹⁰⁾ ।
 भवन्तो ऽस्य नु किं नाम क्रियतामिति सो ऽब्रवीत् ॥ २६ ॥
 ज्ञातयो ऽपि तथा श्रुत्वा दृष्ट्वा चैनं च बालकम् ।
 सर्वे कर्षममापन्ना भूतिं तमब्रुवंस्तथा ॥ २७ ॥
 यस्माद्भूतेरयं पुत्रः सुज्ञातो लक्षणाञ्चितः ।
 तस्मात्सुभूतिरित्येव नाम्ना भवतु विश्रुतः ॥ २८ ॥
 A v. II, 128, 4-5 (the तथा क्रमादिवृद्धो ऽसौ सुभूतिर्बालमुन्दरः ।
 paraphrase is ex-
 tremely enlarged). कुमारत्वं क्रमात्प्राप्तो रराम स वयोञ्चितः ॥ २९ ॥

MS. 22. °णिधिकु°... नागतः. — 23. C °लगतो°, P °लगता°; C भूतिनाम्ना, P भू-
 तिनान्नाम्नो. — 24. P °ज्ञायतः ॥, C °ज्ञायत ॥. — 26. C ज्ञातिमा°, P ज्ञातीना°. —
 28. P यस्माद्भूतेरयं, C यस्माद्भूतरयं. — 29. both चराम.

9) The last word is uncertain. C श्रावस्त्यपुरिपस्तत, P श्रावस्त्यां पुरि-
 पुरिना.

10) After this line çl. 25a is repeated by dittography in C.

पूर्वकर्मबलाधानात्क्रोधनः⁽¹¹⁾ क्रूर * * * ।
 किञ्चिन्निमित्तसंरूपो विग्रहे निरतो ऽभवत् ॥ ३० ॥
 परुषाभूतचित्तवान्न तस्य को ऽप्यभूत्सुकृत् ।
 सर्वज्ञातिविरुद्धत्वात्पितृभ्यामप्युपेक्षितः ॥ ३१ ॥
 बन्धुभिश्च परित्यक्तो नैव कस्याप्यभूत्प्रियः ।
 विश्वम्भप्रणयं तस्मिन्नैव काश्चिद्भाषत् ॥ ३२ ॥
 स्थातुं गत्तुं तथा भोक्तुं शयितुं वाभिलाषितुम्⁽¹²⁾ ।
 तेनैव क्रोधिना सार्द्धं समुत्सेद्धर्नं केचन ॥ ३३ ॥
 तदा पित्रा नियुक्तो ऽसौ लिपिशालामुपागमत् ।
 सुभूतिश्च गुरुं नवा लिपिमन्वग्रहीत्क्रमात् ॥ ३४ ॥
 ततो व्याकरणादीनि सर्वशास्त्राप्यनुक्रमात् ।
 सो ऽधोत्थैषां सुशीघ्रेण पारं प्राप सुबुद्धिमान् ॥ ३५ ॥
 तथा वेदानधीत्यैवं साङ्गोपाङ्गान्यथाक्रमम् ।
 अथर्वमप्यधीतुं⁽¹³⁾ स प्रारभतीदणमानसः ॥ ३६ ॥
 तत्र पिता द्विज्ञो भूतिरथर्वाधीतसंरतम् ।
 सुभूतिं स्वात्मज्ञं पुत्रं दृष्ट्वैव समचित्तयत् ॥ ३७ ॥
 सुभूतिर्मम पुत्रो ऽयमग्निकल्पः सुतीदणधीः ।
 कदाचित्कुपितो रोषाल्लोके ऽनर्थं कारिष्यति ॥ ३८ ॥
 तदन्वाहृतिव्यो⁽¹⁴⁾ ऽयमाथर्वणात्प्रयत्नतः ।
 ऋषिषु प्रेषयित्वैनं योन्नयिष्ये च संयमे ॥ ३९ ॥

MS. 35. सोधीत्येषां. — 36. P °रभतीदण°, C °रभद्गीदण°.

11) The second part of this compound is utterly corrupt. C क्रूरभ्यं (if not rather: यं चनः), P क्रूरभ्यंपशः.

12) Note the lengthening of the *a* for a metrical reason.

13) Sic! I do not believe the fault is to be imputed to copyists.

14) A new signification of *hr* (-*r amu* -*r ā*), and a strange gerundive.

इति मत्वा पिता भूतिः सुभूतिं स्वात्मजं तथा ।
 cp. A v. II, 128 n. 3 *घायर्वणाद्विनिर्हृत्य प्रबोधयंस्तमब्रवीत् ॥ ४० ॥*
 Sermon of Bhūti
 to persuade his
 son to betake him-
 self to *ṛṣipravra-*
jjā.
 शृणु पुत्र मया प्रोक्तं हितार्थं तव संमतम् ।
 तं हि विद्वान्महाविज्ञः सर्वशास्त्राङ्गपारगः ॥ ४१ ॥
 किं तवाद्यर्ववेदेन मायाक्लेशार्थसाधिना ।
 विरम्य तदधिष्ठानादधिचर्या समाचर ॥ ४२ ॥
 मुनीनामुपदेशानि⁽¹⁵⁾ प्रतिलभ्य जितेन्द्रियः ।
 शात्तात्मा सुखमास्थाय चरस्व व्रतमुत्तमम् ॥ ४३ ॥
 धन्यास्ते वीतरागा ये गुरुभक्ताश्च निर्मदाः ।
 विविक्तारण्यवासेषु वसन्ति ध्यायिनः सदा ॥ ४४ ॥
 ये ऽपि परिग्रहास्त्यक्त्वा भवन्ति ब्रह्मचारिणः ।
 देवानामपि ते मान्या वन्दनीयाः सदा खलु ॥ ४५ ॥
 ये प्रब्रज्यां समागृह्य शात्तात्मानो जितेन्द्रियाः ।
 वसन्ति पुण्यतीर्थेषु ते ऽपि हि परमर्षयः ॥ ४६ ॥
 कामभोग्यानि ये हित्वा साधयन्ते तपोवने ।
 फलमूलोदकैस्तुष्टास्ते ऽपि धन्या द्विज्ञोत्तमाः ॥ ४७ ॥
 ये ऽपि क्लेशान्विनिर्जित्य चतुर्ब्रह्मविहारिणः ।
 भिन्नाशिनः समाधिस्थास्ते हि ब्रह्मविदां वराः ॥ ४८ ॥
 ये चापरिग्रहोत्तारो निर्लोभाः सत्यवादिनः ।
 निर्मदा निरहंकारास्त एव ब्राह्मणोत्तमाः ॥ ४९ ॥
 यस्य दातुं मनो नास्ति मत्सराक्रान्तचेतसः ।
 वेदशास्त्रागमैस्तस्य किमेव स्वात्मपोषिणः ॥ ५० ॥

MS. 40. °णान्विनिर्हृ° . . . °धयन्समब्रवीत्. — 48. C समाधिष्ठास्ते.

15) Neuter gender, cp. Avadānaç. I, 3, n. 8; 30, n. 4.

16) The ātmanepada expresses the notion registered by Pāṇini I, 3, 74.

यस्य चित्तं क्षयिषुद्धं शीलसंवरवर्जितम् ।
 किं भाति मुनिवेषेण स नटर्षिर्विवोन्मदः ॥ ५१ ॥
 यस्य लोके दया नास्ति बालवृद्धादिदुःखिते ।
 किं तस्य ब्रह्मवृतेन चित्ते * परिमोदिते ॥⁽¹⁷⁾ ५२ ॥
 यस्य न कुशलोत्साहं चित्ते⁽¹⁸⁾ लोकार्थं साधितुम् ।
 तस्य किं तपसा सिद्धे केवलं पापकृतुभिः ॥ ५३ ॥
 यस्य चित्तं प्रविन्निसं क्लेशाद्यैरसमाहितम् ।
 स किं गुह्यानिविष्टो ऽपि न साधुर्दुष्टवृत्तवत् ॥ ५४ ॥
 यस्य प्रज्ञा विशुद्धा न सद्धर्मगुणसाधने ।
 तस्य किं ब्रह्मचर्येण केवलं दुःखहेतुना ॥ ५५ ॥
 यद्य दाता विशुद्धात्मा सर्वसत्त्वानुपालकः ।
 नीचो ऽपि स द्विजकल्पो यतो दाता प्रजापतिः ॥ ५६ ॥
 येन संरलितं नित्यं शीलं संयमसंवृतम् ।
 स एव ब्राह्मणः शुद्धः श्रोत्रियो वेदान्यतिः ॥ ५७ ॥
 यस्य चित्तं दयाशूलं सर्वसत्त्वहितेषितम्⁽²¹⁾ ।
 चाण्डालो ऽपि स विप्रः स्यान्नोक्रेशो हि तमाकरः ॥ ५८ ॥

MSS. 56. °कल्पा. — 57. शीलसंय° P °वाग्यतिः.

17) One syllable is wanting after चित्ते, perhaps हि or सु.

18) *Utsāha* a neuter, cp. n. 15. As to साधितुम् for साधयितुम्, such formations are met with sometimes in this kind of writings: K f. 34 a 5 *darçitum*; ibid. f. 89 a 7 *pūritum*; f. 139 a 3 *ryavalokitum*; R f. 34 a 2 °*dhaukitum*; ibid. f. 151 b 5 *choritvā* instead of *chorayitvā*; Aç. f. 230 a 6 *sansthāpitum*. Cp. also A v. I, 95 n. 9.

19) Doubtless corrupt. If the plural °कृतुभिः were not an obstacle, we might correct तस्य किं तपसा सिध्येत.

20) Pāda c is unmetrical, which may be corrected by transposing: नीचो ऽपि द्विजकल्पः स. In the same way çl. 51 a may be put in order.

21) This line is corrupt; the correction seems doubtful. I surmise दयाशीलं. For °हितेषितं perhaps read: °हितेषितं or हिते रतं.

येनैवं दुष्करं कर्म साधतं सन्नद्धेतुना ।
 स एव ब्राह्मणो धीरो विश्वकर्मा यतो विधिः ॥ ५९ ॥
 यस्य चित्तं सदा सन्नद्धितार्थेषु समाधितम् ।
 स हि विप्रो महाभिज्ञो ब्रह्मा ध्यानरतो यतः ॥ ६० ॥
 यस्य प्रज्ञा जगन्नोक्तकृतिानुशासनोऽब्यला ।
 सैव⁽²²⁾ द्विजवरो विज्ञो वेदधर्मास्थितो द्विजः ॥ ६१ ॥
 येनैवं निर्जिताः क्लेशाश्चतुर्भ्यस्त्रिविहारिणा ।
 स्वचित्ते भावितं ब्रह्म स एव ब्राह्मणोत्तमः ॥ ६२ ॥
 तस्मात्पुत्रं मया प्रोक्तं श्रुत्वा लोककृतोत्सुकाः ।
 सर्वक्लेशान्विनिर्जित्य सद्धर्माभरतो भव ॥ ६३ ॥
 इति पितुर्वचः श्रुत्वा सुभूतिः सोऽनुमोदितः ।
 कृताञ्जलिस्तथा नत्वा पितरमित्यभाषत ॥ ६४ ॥
 तथा सत्यं मनस्तात⁽²³⁾ रोचते तपसे मम ।
 तदाज्ञां देहि मे तात चरिष्ये ब्रह्मसद्धतम् ॥ ६५ ॥
 तेनैवं प्रार्थमानोऽसौ सुभूतिना पिता ततः ।
 परिष्वज्यात्मज्ञं पुत्रं पुनरप्यब्रवीन्मुदा ॥ ६६ ॥
 एवं चेतव वाञ्छास्ति पुत्रं ब्रह्मसुसाधनैः⁽²⁴⁾ ।
 चरं ब्रह्मव्रतं सम्यग्धोरचित्तसमाकृतः ॥ ६७ ॥
 आदौ क्रोधरिपुं जित्वा दुष्टमारान्विनिर्जय ।
 यावत्क्रोधमनिर्जित्य दुष्टाञ्जेतुं न शक्नुयाः ॥ ६८ ॥

Subhūti yields to
the inopportunities
of his father.

Second exhortation
of the father.

MSS. 59. सन्नद्ध is wanting in C. — 61. °नोऽब्यला ॥ स एव. — 64. P °रमभ्य-
भाषत.

22) *Sandhir āraṣaḥ*, cp. n. 6 on Av. I, 20.

23) Ex conject.; C मनाज्ञात, P मनस्थ्यात.

24) I follow here P; C ब्रह्मोपसाधने. But the reading is probably corrupt.

यात्रदुष्टाननिर्जित्य धर्मे स्थातुं न शक्नुयाः ।
 अमुसंस्थितधर्माणां कृत्युर्मारा हि सर्वथा ॥ ६९ ॥
 तस्माद्वाञ्छति यो ब्रह्म तेनादौ चित्तकोटरात् ।
 विनिःकृष्य प्रयत्नेन कृत्तव्यः क्रोधपन्नगः ॥ ७० ॥
 क्रोधो हि वसते यस्य चित्ते मानमदाकुले ।
 तावत्सद्गुणयुक्तो ऽपि सेव्यते नैव सञ्जनैः ॥ ७१ ॥
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेन क्रोधनिष्णुः समाहितः ।
 प्रब्रह्म्यां समुपासित्य चर ब्राह्मण्यमादरान् ॥ ७२ ॥
 तथेत्यसौ प्रतिश्रुत्य सुभूतिः संप्रमोदितः ।
 सकृसा पितरौ नत्वा मुनीनामाश्रमं ययौ ॥ ७३ ॥
 तत्र प्राप्तो मुनीन्त्रत्वा कृताञ्जलिपुटो मुदा ।
 ब्राह्मण्यसंवरं प्राप्तुं प्रब्रह्म्यां समयाचत ॥ ७४ ॥
 गुरो ब्रह्मविदां श्रेष्ठ कल्याणवर्त्मदेशक ।
 प्रब्रह्म्यां देहि मे सत्यं चर्यं भवमुक्तये ॥ ७५ ॥
 इति तस्य वचः श्रुत्वा गुरुर्ब्रह्मविदां वरः ।
 एहि वत्स चर ब्रह्मचर्यं जित्वा षडिन्द्रियम् ॥ ७६ ॥
 इत्युक्तो गुरुणा सो ऽभूत्सुभूतिर्मुनिवेशभृत् ।
 ब्रह्मविहारसंपन्नो विनीतः श्रद्धपान्वितः ॥ ७७ ॥

Subhuti obtains the
ṛṣipravrajyā.

He is as irascible as
before, though a
muni.

तथापि देवसामर्थ्यात्क्रोधसंरक्तमानसः ।
 किञ्चिन्निमित्तमात्रे ऽपि विग्रहवानसंयतः ॥ ७८ ॥

MSS. 70. °क्रोढलात् ॥ विनिःकृष्य. — 71. क्रोधा; P मारमदा°. — 73. सुभू-
 तिस°. — 75. C कल्याणब्रह्मदेशक. — 76. P °न्द्रियां. — 77. C इत्युक्ता, P इत्युक्ते;
 both °संपन्ना — 78. देवसा°.

25) If not rather, by conjecture, तावत्स गुण°.

26) Sic MS. I think that it must be: समुपाश्रित्य.

वेदसिद्धान्तशास्त्रेषु विवादी क्रोधवाङ्मलः ।⁽²⁷⁾
 अतोव रोषसंकुष्टो विचिन्तेप यतोर्नापि ॥ ७६ ॥
 धर्मार्थकाममोक्षेषु निरपेक्षः सुतीक्ष्णवाक् ।
 सर्वत्र मुनिभिश्चापि विज्ञग्राह्यसमाहितः ॥ ८० ॥
 इत्येनं कोधसंरक्तं वेदसिद्धान्तमानिनम् ।

His guru pities him. सुभूतिं ब्राह्मणं दृष्ट्वा गुरुश्चैवमचिन्तयत् ॥ ८१ ॥

अहो देवबलाधानात्सुभूतिर्ब्राह्मणो ऽप्ययम् ।
 स्वसिद्धान्तसमानो ऽयं क्रूरवाग्बिप्रकोत्सुकः ॥ ८२ ॥⁽²⁸⁾
 अग्निकल्पो महतीक्ष्णः सर्वशास्त्रार्थकोविदः ।
 विशारदो महाभिज्ञो धर्मसंयमतत्परः ॥ ८३ ॥
 तपश्चरणसंरक्तस्तीक्ष्णबुद्धिः कृतोद्यमः ।
 महोत्साहो महावीरः सिद्धविद्यो महोत्कटः ॥ ८४ ॥⁽²⁹⁾
 सर्वशास्त्रकलाभिज्ञो मन्त्रसिद्धिप्रयोगवित् ।
 वेदसिद्धान्तयोगानां पारंगम्य महासुधीः ॥ ८५ ॥
 किं तु क्रोधाविशुद्धात्मा विप्रह्यो वादसंरतः ।
 किञ्चिन्निमित्तमात्रे ऽपि विकुष्टो ऽथ रूपाशयः ॥ ८६ ॥⁽³⁰⁾
 कदाचित्कुपितो रूष्टेः संक्षेपशोधोर्चेतनः ।⁽³¹⁾
 शापाशनिप्रहारेण लोके ऽनर्थं करिष्यति ॥ ८७ ॥

MS. 79. °वाङ्मल ॥ विचिन्तेप. — 80. C निरपेक्ष, P निरक्षान्त; C सुति-
 क्ष्णः, P सुतीक्ष्णः. — 83. C °तिक्ष्णः, P °तीक्ष्णः. — 85. °लाभिज्ञा.

27) Metri causa, cp. *supra* n. 12 and *infra*, cl. 285.

28) The reading is not wholly certain. P स्वसिद्धान्तमानोद्यिः unmeaning and missing one syllable.

29) Ex conject.; MSS सिद्धविद्या.

30) I follow P. C has : °कुष्टेव रूपाशया.

31) Ex conject.; MSS. संक्षेपशोधोर्°.

तदहं संप्रबोध्यैनं सुभूतिं द्विजसत्तमम् ।
 समाधिध्यानचर्गामु योजयेये च सर्वथा ॥ ८८ ॥
 इति मवा गुरुश्चैनं सुभूतिं समबोधयत् ।

Long sermon of the guru in order to heal Subhūti from his angry mind.

शृणु वत्स क्वितं वक्ष्ये तत्र भव समाहितः ॥ ८९ ॥
 सर्ववर्णाग्रजो विप्रः सर्वज्ञातिवरोत्तमः ।
 ब्राह्मणो ऽस्मीत्यहंकारो न कर्तव्यः कदाचन ॥ ९० ॥
 न जीवो ब्राह्मणास्तावद्यस्मात्संस्कारतो द्विजः ।

He demonstrates the futility of a Brahman's pride on account of his caste,

ज्ञोवश्चेद्ब्राह्मणास्तावद्दृया स्याद्धर्मसंस्कृतैः ॥ ९१ ॥
 ग्रास्यन्ते पशवो देवा इति वेदे ऽपि कथ्यते ।⁽³²⁾
 ततो धर्माभिसंस्कारैः सर्वे स्युर्मानवा द्विजाः ॥ ९२ ॥
 अथपचा अपि धर्मस्थाः संस्कृताः स्युर्द्विजाधर्माः ।⁽³³⁾
 गुणधर्मानुसरैश्च देवा दैत्याश्च मानुषाः ॥ ९३ ॥
 सत्त्वधर्मधरा देवा रजोधर्मधरा नराः ।
 तमोधर्मधरा दैत्या इति सिद्धान्तसंमतम् ॥ ९४ ॥
 इति धर्मगुणाधानात्त्रैधातुकभत्रालये ।
 चतुर्योनिममुद्भूताः षड्भूतियु भ्रमन्ति ते ॥ ९५ ॥
 तत्रापि कर्मभेदेन ज्ञातिभेदा क्यनेकशः ।
 ज्ञातिष्वपि च सर्वासु स्वकर्मपरिणामतः ।⁽³⁴⁾ ॥ ९६ ॥
 सत्त्वा नैकविधा ज्ञाता अथमोत्तममध्यमाः ।

MS. 90. °हंकारा. — 93. स्वपचा.

32) I think that the meaning is this: the animals and the devas are each at one of the ends of the series of creatures.

33) So P; C संस्कृतेस्यद्विजानराः utterly corrupt. But I am not sure that even the reading of P is right. Perhaps द्विजा ननु?

34) Ex conject.; MSS. °परिणामतः.

and explains the
cosmology.

ये सत्त्वास्तामसा रौद्रा किंसाकर्मानुसरताः ।

ते ऽधोभुवनसंज्ञाता वसन्ति क्लेशभागिनः ॥ ९७ ॥

रजोधर्मरता ये हि रागचर्यानुसारिणः ।

ते सत्त्वा भूमिसंज्ञाता वसन्ति मानुषादयः ॥ ९८ ॥

सत्त्वधर्मरता ये तु सात्त्विकाः शान्तचारिणाः ।

ते देवा निर्मलानन्दा वसन्ति स्वर्गानि गताः ॥ ९९ ॥

तथैने सर्वसत्त्वाश्च गुणधर्मानुसारतः ।

स्वकृतं कर्म भुञ्जन्तो धाम्यन्ति त्रिभवालये ॥ १०० ॥

वृद्धिं प्राप्य गुणाश्चेत्थमेकैकं गुणवृद्धितः ।

* * * * * ॥ १०१ ॥

आकाशस्य गुणश्रेकः शब्द एव न चापरः ।

शब्दस्पर्शा च त्रयोत्रै द्वौ गुणौ परिकीर्तितौ ॥ १०२ ॥

अग्नेः शब्दश्च स्पर्शश्च रूपमेव त्रयो गुणाः ।

शब्दस्पर्शरूपरसाश्चत्वार्येव समीरणो ॥ १०३ ॥

स्पर्शः शब्दो रसो रूपं गन्धश्च पृथिवीगुणाः ।

एवं मिलितयोगैश्च ब्रह्माणोत्पत्तिरुच्यते ॥ १०४ ॥

MS. 97. C तैधोभु°; P °भुवनसंज्ञामा — 98. °नुचारिणाः. — 100. स्वकृतकर्म. —
102. C शब्दस्पर्शा, P शब्दस्वर्गा.

35) A ṣloka of six pādas, it seems.

36) I follow P; C °क्षसारिणाः.

37) To understand the last word it must be supposed that *tribhavā*° (*tribhuvā*°?) means the same as *tribhuvanālaye*, as it seems to do also (Paris MS.) f. 47 a 7 त्रिभवाध्यसु (read: °धसु).

38) One line must have been lost here in the archetype of both MSS.

39) Cp. my *Sanskrit Syntax* § 28 b).

40) In this line and in the following one ब्रह्माणो° must be a blunder for ब्रह्मणो°; in this case we should have here a new instance of *saudhir ūṛṣaḥ*, cp. n 22.

सर्वे जीवा मिलित्वैव ब्रह्माणांशमद्भवाः ।
⁽⁴¹⁾चतुरशीति लक्षाश्च प्रोक्ता वै जीवजातयः ॥ १०५ ॥
 धर्मतः सुखिनो भूताः पापतो दुःखभागिनः ।
 मिश्रतो मिश्रभुक्तार⁽⁴²⁾ इत्युक्तमवदानिकैः ॥ १०६ ॥
⁽⁴³⁾भारते ऽपि तथा प्रोक्तमृषिभिः कर्मवादिभिः ।
 सप्त व्याधा दशरूपे मृगाः कालिंजरे गिरौ ॥ १०७ ॥
 चक्रवाकौ शरद्वीपे कृसाः सरसि मानसे ।
 ते ऽपि ज्ञाताः कुरुक्षेत्रे ब्राह्मणा वेदपारगाः ॥ १०८ ॥
 उक्तं च मानवे धर्मे मुनिना मनुना * * ।⁽⁴⁴⁾
 मिथ्याजीवेन जीवन्धः पतितो ब्राह्मणो क्षयौ ॥ १०९ ॥⁽⁴⁵⁾

Cp. Vajrasūcī çl. 18 वृषलीफेनपीतस्य निःश्वासोपकृतस्य च ।
 तथैव सह सुप्तस्य निष्कृतिर्नोपलभ्यते ॥ ११० ॥⁽⁴⁶⁾

Cp. Vajras. çl. 19 शूद्रोक्षस्तेन यो भुङ्क्ते मासमेकं निरत्तरम् ।
 जीवमानो भवेच्छूद्रो मृतश्च स प्रजायते ॥ १११ ॥

MSS 106. °क्तमव°. — 107. °क्तमपि°. . . . मृगाको (C लिंजले). — 108. P चक्र-
 वाका. — 109. जीवन्धः. — 111. C मृतश्चा, P मृतःश्च.

41) The numeral is indeclinable, it seems; likewise çl. 113. Cp. Avadānaç. I, 204 n. 1.

42) भुक्तारः instead of भोक्तारः in both MSS.

43) The passage quoted is found in the Harivaṃça 1209 foll. and is also adduced in Açvaghōṣa's Vajrasūcī, which is apparently the source of our author here and from which he drew several other places which I have noticed on the margin.

44) The last two syllables of the line are in C नस or तस, in P वसा; both unmeaning. Here we should expect खलु, cp. vs. 45. 118. 129.

45) I cannot identify this quotation, and the text of this line is suspected.

46) Cp. Manu III, 19, whence I have taken निष्कृतिः, which seems to be corrupt in MSS: C नैसृतिर्नो°, P निःसृतिर्नो°. As to çl. 111 cp. çl. 208.

- Cp. Vajras. çl. 4 घधीत्य चनुरो वेदान्माङ्गोपाङ्गांश्च तत्रतः ।
शूद्रात्प्रतिग्रह्याहो ब्राह्मणो जायते खरः ॥ ११२ ॥
- Cp. Vajras. çl. 5 खरो द्वादश जन्मानि षष्टि जन्मानि सूकरः ।
⁽⁴⁷⁾ श्यानः सप्तति जन्मानि इत्येवं मनुरग्रवीत् ॥ ११३ ॥
तथोक्तमवदाने ऽपि बुद्धेनाह्वयवादिना ।
⁽⁴⁸⁾ ब्राह्मणो ऽदत्तमादाय बभूव वानराधिपः ॥ ११४ ॥
तत्र स⁽⁴⁹⁾ बुद्धनाथाय ददौ च पणसं मुदा ।
ततश्च मानवो भूत्वा पांशुदाता क्खभूच्छिषुः ॥ ११५ ॥
तत्कर्मफलतो राजा सवानन्दो बभूव सः ।
^(50r) तत्रापि बुद्धनाथाय पिण्डपातं ददौ मुदा ॥ ११६ ॥
तद्दोषंकरप्रसादेन बोधिसत्त्वो भवेन्नृपः⁽⁵¹⁾ ।
सर्वपारमिताः पूर्वं बुद्धो ऽपि स भविष्यति ॥ ११७ ॥
इत्युक्तमवदाने ऽपि जिनेनाह्वयवादिना ।
तस्माच्चैवं विज्ञानीया न जीवो ब्राह्मणः खलु ॥ ११८ ॥

MSS 112. घधीत्य . . . शूद्रान्प्र° . — 113. C जन्मानो सूकरः; P जन्मानिशू° . —
114. तथोक्तमव° . — 116. C. पिंद्पात्रं, P पिण्डपात्रं, cp. Avadānaç. I, p. 13 n. 1.

47) If the reading is right, श्यानः must be taken as the nom. sing., made after the acc. श्यानम्. Cp. Pāli sāno, Prākṛit sāno; Hemacandra's Grammar VIII, 1, 52 and Vajrasūcī çl. 19.

48) Ex conject.; C ब्राह्मणाद°, P ब्राह्मणोद°.

49) Ex conject.; MSS तत्रसंबुद्ध°.

50) I do not know this avadāna elsewhere. Query: सर्वददौ?

51) The line is unmetrical and corrupt. Query: दोषंकरप्रसादेन बोधिसत्त्वो भवन्नृपः ('= . . . the king became Bodhis.')?

52) MSS सर्वपारमिता पूर्वं. In the avadānamālās there are many instances of absolutes in ष्य of non-compound verbs, e. g. K Paris MS, f. 34a 5 चिह्न्य; 36b 6 हृष्य; 49b 2 स्याप्य; 87a 4 पूष्य, also R Paris MS, f. 201b 3. — पूर्वं is also met with R f. 163a 6. 170a 3. Cp. infra, çl. 420.

- Origin of the different castes and divisions of men, ज्ञात्यापि ब्राह्मणो नैव संस्कृतस्तु द्विजो भवेत् ।
ज्ञात्या चेद्ब्राह्मणो भूतो वृथा स्यात्संस्कृतेर्विधिः ॥ ११९ ॥
स्मृतौ हि तत्रथा प्रोक्तं न ज्ञात्या धर्मतो द्विजः ।
* * * * * ⁽⁵³⁾ ॥ १२० ॥
- धर्मसंस्कृतिवृत्तिस्यः श्रपचो ऽपि द्विजो भवेत् ।
तथा हि मानवे धर्मे मनुनाभिक्रितं खलु ॥ १२१ ॥
- Cp. Vajras. 21 अरुणोर्गर्भसंभूतः कठिनाढ्यो महामुनिः ⁽⁵⁴⁾ ।
तपसा ब्राह्मणो ज्ञातस्तस्माज्ज्ञातिरकारणम् ॥ १२२ ॥
- Vajras. 22 ⁽⁵⁵⁾ कैवर्तिगर्भसंभूतो व्यासो नाम महामुनिः ।
तपसा ब्राह्मणो ज्ञातस्तस्माज्ज्ञातिरकारणम् ॥ १२३ ॥
- Vajras. 23 उर्वशीगर्भसंभूतो वसिष्ठाढ्यो महामुनिः ।
तपसा ब्राह्मणो ज्ञातस्तस्माज्ज्ञातिरकारणम् ॥ १२४ ॥
- Vajras. 24 हरिणीगर्भसंभूतः ऋष्यशृङ्गो महामुनिः ।
तपसा ब्राह्मणो ज्ञातस्तस्माज्ज्ञातिरकारणम् ॥ १२५ ॥
- Vajras. 25 चण्डालीगर्भसंभूतो विश्वामित्रो महामुनिः ।
तपसा ब्राह्मणो ज्ञातस्तस्माज्ज्ञातिरकारणम् ॥ १२६ ॥
- Vajras. 26 ⁽⁵⁶⁾ ताण्डुलीगर्भसंभूतो नारदाढ्यो महामुनिः ।
तपसा ब्राह्मणो ज्ञातस्तस्माज्ज्ञातिरकारणम् ॥ १२७ ॥

MSS 119. C चेद्ब्राह्मणाभूतो, P चेद्ब्राह्मणंभूतो. — 120. कृतं तथा. — 121. P स्वप-
चोपि, C स्वयंचापि. — 122. P कथिता°, C uncertain whether कथिना° or कठिना°. —
124. वशिष्ठा°. — 127. °संभूता; ज्ञातिरकारणं, and so C alone çl. 122—126.

53) Here, too, for several reasons I suspect the loss of one line.

54) The name Kaṭhina is doubtless corrupt. In the *Vajrasūcī* he is called Kaṭha — कठो नाम instead of कठिनाढ्यो — and thus it will be right.

55) Perhaps to correct: कैवर्तो°, but the correction is not indispensable.

56) Ex conject.; MSS ताण्डुली°.

एवमन्ये ऽपि सर्वे च ऋषयो ब्रह्मचारिणः⁽⁵⁷⁾ ।

तपसा ब्राह्मणा भूता न ब्राह्मणीगर्भसंभवाः⁽⁵⁸⁾ ॥ १२८ ॥

धर्मसंस्कारतः सर्वे मानवा ब्राह्मणाः खलु ।

धर्मवृत्तिप्रमाणेन सर्वे स्युर्ब्राह्मणा नराः ॥ १२९ ॥

एकवर्णमिदं सर्वं ब्रह्मसृष्टिसमुद्भवम् ।

expounded in a spirit opposite to the aristocratic pride of the Brāhmanas and preaching the equality of man-kind. धर्मकल्पविकल्पेन चातुर्वर्ण्यं प्रकल्पितम् ॥ १३० ॥

सर्वे वै योनिजा मर्त्याः सर्वे मूत्रपुरीषिणाः ।

एकेन्द्रियक्रियार्थाद्य तस्माच्छीलगुणैर्दिजाः ॥ १३१ ॥

शूद्रो ऽपि शीलसंपन्नो गुणवान्ब्राह्मणो भवेत् ।

ब्राह्मणो ऽपि क्रियाहूनः शूद्रात्प्रत्यवरो भवेत् ॥ १३२ ॥

गुणैर्धर्मैस्तथा शीलैर्वर्णा स्थानेकजातयः⁽⁵⁹⁾ ।

ब्रह्मज्ञेषु हि सर्वेषु नरेषु किं विशेषता ॥ १३३ ॥

यथा भस्मनि सौवर्णे विशेष उपलभ्यते ।

ब्राह्मणे चान्यजातौ वा न विशेषो ऽस्ति वै तथा⁽⁶⁰⁾ ॥ १३४ ॥

यथा प्रकाशतमसोर्विशेष उपलभ्यते ।

ब्राह्मणे चान्यजातौ वा विशेषो नैष विद्यते ॥ १३५ ॥

न हि ब्राह्मण आकाशान्मरुतो वा समुद्भवः⁽⁶¹⁾ ।

भिन्ना वा पृथिव्यो जातो जातवेदा यथारणेः ॥ १३६ ॥

MSS 135. C °तमसोविशे°, P °तमसाविशे°. 57) So C; P ब्राह्मणानराः.

58) The verse is too long by one syllable. It may be corrected in various ways, e. g. न ब्राह्मणीसमुद्भवाः. The last pāda I have edited, as it is found in C; P has भूतान्ब्राह्मणीगर्भसंभवा° ॥

59) Ex conject.; C गुणैर्धर्म° शीलैर्वर्णा, P गुणैर्धर्म° शीलैर्वर्णा.

60) Cl. 134—138 are also found in Divy. XXXIII, p. 623, 13—20 of the ed. of Cowell and Neil, with slight discrepancies, for the 4th pādas of cl. 135 and 137 are different. At cl. 134 and 135 Divy. has *brāhmaṇe vā*, apparently the right reading. Large fragments of this avadāna have been found in the Kashgarian Skrt Mss.; the Kashgarian version is shorter than the Divyāvada text. Cf. S. p' Oldenburg Zap. XII. 031—032.

61) Divy. has not समुद्भवः, but समुत्थितः. I have not ventured to correct the reading of both C and P, because *sambhava* occurs here sometimes as a synonym of *sambhūta*, cp. n. 88.

ब्राह्मणा योनितो ज्ञाताश्चण्डाला अपि योनितः ।
 श्रेष्ठत्वे वृषलत्वे च किं वास्ति भेदकारणम् ॥ १३७ ॥
 ब्राह्मणो ऽपि मृतोत्सृष्टो ब्रुगुप्स्यो ऽशुचिरूच्यते ।
 वर्णास्तथैव चाप्यन्ये का नु तत्र विशेषता ॥ १३८ ॥
 यथा सिंहादिजन्तूनां यदादिभेदलक्षणम् ।
 देहसंस्थानलिङ्गैश्च नराणां किं विशेषता ॥ १३९ ॥
 यथा हंसमयूरादिपक्षिणां च विशेषता ।
 मुखादिवर्णाशब्दैश्च नराणां नास्ति भेदता ॥ १४० ॥
 यथा च कृमिकोटानां कायसंस्थानभेदता ।
 तथैव नरजातीनां नैवास्ति भेदलक्षणम् ॥ १४१ ॥
 यथा भूरुक्वृक्षाणां पक्षाद्याकारभेदता ।
 तथा नास्ति मनुष्याणामाकर्तेर्भेदलक्षणम् ॥ १४२ ॥
 तृणौषधादिशस्यानां यथाकृतिविशेषता ।
 मानवानां तथा नास्ति संस्थानभिन्नलक्षणम् ॥ १४३ ॥
 धान्यादित्रीकृजातीनां वर्णाकारादिलक्षणम् ।
 तथा नास्ति मनुष्याणां वर्णाकारविशेषता ॥ १४४ ॥
 ज्ञाति⁽⁶²⁾कुन्दादिपुष्पाणां यथा वर्णादिभेदता ।
 मानवानां तथा नास्ति वर्णगन्धादिभेदता ॥ १४५ ॥
 जलजानां च पुष्पाणां पद्मादीनां विशेषता ।
 वर्णासंस्थानगन्धाश्च नराणां तु तथा न हि ॥ १४६ ॥
 यथात्मादिकलानां च स्वादादिगुणभेदता ।
 मनुजानां तथा नास्ति मांसास्थिगुणभेदता ॥ १४७ ॥

MSS 137. ज्ञाताच° . — 141. तथैवंनर° . — 142. °व्याणांमाकर्तेभेद° . — 144. C
 °विशेषत ॥, P °विशेषतः ॥. — 146. C °स्थानगन्धश्च, P °स्थानगन्धैश्च.

62) So MSS., not ज्ञाती.

यथा षड्रसज्ञातीनां गुणस्वादादिभेदता ।
 तथा नास्ति मनुष्याणां षडिन्द्रियविशेषता ॥ १४८ ॥
 यथा हेमादिधातूनां द्रव्यवर्णादिभेदता ।
 तथा नास्ति मनुष्याणां संस्थानवर्णभेदता⁽⁶³⁾ ॥ १४९ ॥
 यथा वज्रादिरत्नानां संस्थानवर्णभेदता ।
 तथा नास्ति मनुष्याणां शरीराकारभेदता ॥ १५० ॥
 सममांसादिभेदाश्च षडिन्द्रियसमास्तथा ।
 एकांशतो विशेषो न कुतो देहेषु भेदता ॥ १५१ ॥
 यथा हि बालका बाला क्रीडमाना मरुपथे ।
 पांशुपुञ्जा⁽⁶⁴⁾नि संपिण्ड्य स्वयं नामानि कुर्वते⁽⁶⁵⁾ ॥ १५२ ॥
 इदं क्षीरमिदं मांसमिदं घृतमिदं दधि ।
 न च बालस्य वचनात्पांशवो ऽन्ना भवन्ति हि ॥ १५३ ॥
 वर्णास्तथैव चत्वारः सुभूत इति कल्पिताः ।
 पांशुपुञ्जाभिधानेन योगो ऽप्येष न विद्यते ॥ १५४ ॥
 न केशेन न कर्णेन⁽⁶⁷⁾ न शीर्षेण न चुत्तया ।
 न मुखेन न नासाया⁽⁶⁸⁾ न घोवया न बाहुना ॥ १५५ ॥

MSS 153. मान्समिदं. — 154. C पांशुपुञ्जाभिधानेन, P पांशुपुञ्ज्या^०. — 155. न च बाहुना (P °ङ्गनां).

63) Ex conject.; MSS संस्कारवर्णा^०.

64) So C; P has पुञ्ज्यानि, perhaps better. Note the neuter gender of *puñja*.

65) Cf. 152—158 are found in Divy., as before, p. 626, 13—24 with some variances and discrepancies of reading.

66) Divy. ऽन्नं. The plural, however, fits better. As to the gender cp. *supra*, notes 16 and 64.

67) Divy. has कर्पाभ्यां and पार्श्याभ्यां in the corresponding places.

68) This form points to some Pāli prototype; Divy. नासाया against the metre.

नोरसा न च पार्श्वेन⁽⁶⁷⁾ न पृष्ठेनोदरेण वा ।
 नोरुभ्यामथ ब्रह्मभ्यां पाणिपादनैर्न च ॥ १५६ ॥
 न स्वरेण न वर्णन न सर्वांशैर्न मैथुनैः ।
 नैका⁽⁶⁹⁾ विशेषता वापि मनुष्येषु न विद्यते ॥ १५७ ॥
 तथा नास्ति यथान्यासु ज्ञातेर्लिङ्गं पृथक्पृथक् ।
 सामान्यकारणं मन्ये किञ्चित्त भेदलक्षणम् ॥ १५८ ॥
 संज्ञामात्रेण कल्प्यन्ते ब्राह्मणाः तत्रियास्तथा ।
 वैश्याः शूद्रास्तथान्ये ऽपि संज्ञामात्रे हि कीर्तिताः ॥ १५९ ॥
 पथैकवृत्तज्ञातानां फलानां नास्ति भेदता ।
 तथैकमनुज्ञातानां किं विशेषत्वलक्षणम् ॥ १६० ॥
 गुणधर्मानुचारेण ज्ञातिभेदा भवन्ति हि ।
 चातुर्वर्ण्यमिदं लोकं सर्वं हि मनुसंभवम् ॥ १६१ ॥
 गुणधर्मप्रमाणेन ज्ञातेर्नैव प्रमाणाता ।
 तथा च प्रोच्यते वीद्वैरुवदानार्थकोविदैः ॥ १६२ ॥
 मानवा ये प्रशास्यस्थाः सत्यधर्मव्रतान्विताः ।
 ब्राह्मणास्ते मरुशुद्धाश्चतुर्ब्रह्मविकारिणः ॥ १६३ ॥

MSS 162. ज्ञातेर्नैव.

69) I have combined the good readings of C and P. For C has नैकोविशेषता . . . न विद्यते P नैको विशेषे . . . नुविद्यते. Another possible correction might be एका विशेषता . . . न विद्यते.

70) Ex conject.; MSS सामान्यं कारणं.

71) लोक is here a neuter. The sentence is repeated çl. 198.

72) Ex conject.; C तथा प्रौवाच्यते, P तथा प्रोच्यते.

73) Ex conject.; MSS प्रशास्यस्थाः. I think *praçāntūstha* is almost synonymous with *praçāntacitta* or *ātman*.

परिग्रहान्परित्यज्य वनप्रस्थनिवासिनः ।
 ये भजन्ति सदा ब्रह्म वानप्रस्था हि ते द्विजाः ॥ १६४ ॥
 षड्मनिर्गता ये तु श्रोत्रिया गृहवासिनः ।
 महायज्ञसमाचारा उपाध्याया हि ते द्विजाः ॥ १६५ ॥
 निरपेक्षाः स्वदेहे ऽपि त्यक्तमाराभिगोचराः ।
 भिक्षाशिनो व्रतस्थास्ते भिन्नवो ब्रह्मवादिनः ॥ १६६ ॥
 ये⁽⁷⁴⁾ च मारान्विनिर्जित्य निःसङ्गा धीरमानसाः ।
 तपन्ति पुण्यक्षेत्रेषु मानवास्ते तपस्विनः ॥ १६७ ॥
 दशाकुशलनिर्मुक्ता दशकुशलसंरताः ।
 सत्यवाचो व्रतस्था ये ऋषयस्ते द्विजोत्तमाः ॥ १६८ ॥
 ये च लोकप्रचारेषु विरता धर्ममानसाः ।
 वाचंयमाश्च ते भद्रा मुनयः सत्यवादिनः ॥ १६९ ॥
 ये च जितेन्द्रिययामा निर्मुक्तभवचारकाः ।
 निर्ममा निरकृङ्कारा यतयो योगिनो ऽपि ते ॥ १७० ॥
 ये च स्थण्डिलमाश्रित्य चरन्ति व्रतमादरात् ।
 ते ऽपि च मानवा धीराः स्थाण्डिला⁽⁷⁵⁾ जटिलास्तथा ॥ १७१ ॥
 ये च भस्मविलिप्ताङ्गा हाराभरणभूषिताः ।
 कापालिकाश्च ते वीराः श्मशानव्रतचारिणः ॥ १७२ ॥
 ये⁽⁷⁶⁾ समिद्धव्यद्रव्याणि जुह्वत्यग्नौ समाहिताः ।
 ते होतारश्च यज्वानो वेदधर्मार्थसाधकाः ॥ १७३ ॥

MSS 164. C परिग्रहान्परित्यज्य (or °भ्यभ्य) P परिग्रहान्परित्यभ्य. — 173. C मुहोतारण्ययज्वानो, P तेमुहोतारशययज्वानो.

74) Ex conject.; MSS येचमायाविनिर्जित्य. Or should we read मायां वनिर्जित्य?

75) The asterisk preceding the word in PWK s. v. may be cancelled now.

76) Ex conject.; C समिद्धव्य°, P ममिद्धव्य°.

ये च⁽⁷⁷⁾ तत्राणि रत्नतः पालयन्ति सदा प्रजाः ।
 सत्त्वरत्नान्नताचाराः तत्रियास्ते नृपा नराः ॥ १७४ ॥
 ये रञ्जयन्ति धर्मार्थं लोकान्नोत्तिप्रयोजकाः ।
 राजानस्ते मरुवावोराः सर्वधर्माभिपालकाः ॥ १७५ ॥
 ये च सत्त्वहित्वाधाने विविधार्थानुकारिणः ।
 वेषयन्ति प्रजा धर्मे वैश्यास्ते हि नरोत्तमाः ॥ १७६ ॥
 व्रताचारविकृतिना ये सत्त्वरत्नार्थचारिणः ।
 मन्यन्ते सेवया शुद्धिं शूद्रास्ते श्रेष्ठिनस्तथा ॥ १७७ ॥
 ये च तत्राणि⁽⁷⁸⁾ कषयन्ति धान्यादित्रोहिसाधकाः ।
 कृषिकास्ते नरा धान्यैः सत्त्वज्ञीवानुपोषकाः ॥ १७८ ॥
 साधयन्ति मरुत्कार्यं धनादिवस्तुसंपदैः ।
 वणिक्कर्माभिसंयुक्ता वणिज्जस्ते मरुद्यमाः ॥ १७९ ॥
 ये च सार्थान्समाहृत्य रत्नाकरसमागताः ।
 साधयन्ति च रत्नानि सार्थवाह्याश्च ते नराः ॥ १८० ॥
 तथान्ये शिल्पविद्यादान्ये च कुर्वन्ति मानवाः ।
 शिल्पिनस्ते तथान्ये ऽपि स्वर्णकारादयो नराः ॥ १८१ ॥
 ज्योतिर्विद्याविदो ये च गणयन्ति दिवानिश्चम् ।
 युगान्तकालविज्ञाता गणकास्ते ऽपि मानवाः ॥ १८२ ॥

MSS 174. रत्नतः. — 181. °दयोमराः.

77) I follow C, P has तत्राणि, which does not fit the etymological argument.

78) So both MSS, not कषयन्ति.

79) PWK registers *kṛṣika* with an asterisk. — धान्यैः is my conjectural correction for MSS धान्या.

⁽⁸⁰⁾ धातुदोषाण्यभिज्ञाय लोकानां परिचारकाः ।
⁽⁸¹⁾ भैषद्ये वे ददत्येव भिषजस्ते हि वैद्यकाः ॥ १८३ ॥
 भूतदोषाण्यभिज्ञाय बलिपूजाविधानतः ।
 शमयन्ति च ये भूतान्भौतिकास्ते ऽपि मानवाः ॥ १८४ ॥
 एवं चान्ये ऽपि ये सन्ना यद्यत्कर्मनुचारिणः ।
 तत्तत्कर्मनुशीलेन जातिधर्मप्रवृत्तिकाः ⁽⁸²⁾ ॥ १८५ ॥
 ततो ये मानवाः क्रूरा निर्दयाः सत्त्वहिंसकाः ।
 चण्डवृत्तिप्रचाराश्च चण्डाला इति ते स्मृताः ॥ १८६ ॥
 ये भजन्ति शिवं नित्यं शिवभक्तिपरायणाः ।
 ते शैवा मनुजा ज्ञेयाः शिवधर्मानुचारतः ⁽⁸³⁾ ॥ १८७ ॥
 ये भजन्ति विष्णुं नित्यं विष्णुभक्तिपरायणाः ।
 विष्णुधर्मसमाचारद्विष्णावास्ते ऽपि मानवाः ॥ १८८ ॥
 ब्रह्माणं ये भजत्येव ब्रह्मभक्तिपरायणाः ।
 ब्रह्मधर्मसमाचाराद्ब्रह्मणास्ते ऽपि मानवाः ॥ १८९ ॥
 ये भजन्ति महारौद्रं भैरवभक्तिमानसाः ⁽⁸⁴⁾ ।
माहारौद्राश्च ते ष्याता भैरविकाश्च मानवाः ॥ १९० ॥

MSS 183. P भैषजं; both ददत्येवं. — 185. C तेत्तत्कर्मा°. — 189. भयत्येवं.

80) *Doṣa* is here a neuter and *bhūta* (çl. 184) a masculine.

81) *Dadanti* must be put to the account of the paraphrast himself. It occurs also (Paris MS) f. 56 b 6.

82) Ex conject.; C प्रवृत्तिमाः, P °प्रवृत्तिनः.

83) So P; C °नुसारतः. It is difficult to make here a good choice.

84) Ex conject.; MSS भैरवंभक्ति°, cp. the 2^d pādas of çl. 187—189. — Neither माहारौद्र nor भैरविक occur in PWK.

ये च माहेश्वरो देवो भजति कुलधर्मिणः ।
 माहेश्वरोत्रताधाराः कालिकास्ते ऽपि मानवाः ॥ १५१ ॥⁽⁸⁵⁾
 ये भजति सदा बुद्धं बौद्धधर्मपरायणाः ।
 ते ऽपि च मानवा बौद्धाः संबोधिपदसाधिनः ॥ १५२ ॥
 ये भजति जिनं चैव जैनधर्मपरायणाः ।
 ते ऽपि च मनुजा जैना जैनधर्मानुचरणात् ॥ १५३ ॥⁽⁸⁶⁾
 एवं चान्ये ऽपि ये सत्त्वा व्रतचर्यानुलिङ्गिनः ।
 ते ऽपि च मानवाः सर्वे धर्मचर्यानुवर्णिनः ॥ १५४ ॥
 पादशं साध्यते कर्म तादृशो ज्ञातिता भवेत् ।
 प्रज्ञापतिर्हि चैकत्रे निर्विशेषो ऽभवद्यतः ॥ १५५ ॥⁽⁸⁷⁾
 न चेन्द्रियेषु नानात्वं क्रियावादेन दृश्यते ।
 ब्राह्मणे चान्यजाती वा नैषां किञ्चिद्विशिष्यते ॥ १५६ ॥
 न ह्यात्मनः समुत्कर्षाच्छ्रेष्ठत्वमिह पृथ्यते ।
 शुक्रशोणितसंभूतं योनिज्ञं सर्वमेव हि ॥ १५७ ॥
 चातुर्वर्ण्यमिदं लोकमिति तीर्थैर्विकल्पितम् ।
 ब्रह्मज्ञा ब्राह्मणाः नैवं धर्मसंस्कारज्ञाः खलु ॥ १५८ ॥
 यदि वा ब्रह्मज्ञा विप्रा ब्राह्मणी कुत्र संभवाः ॥⁽⁸⁸⁾
 ब्राह्मण्यपि तथा चैव ब्रह्मज्ञा यदि सांप्रतम् ॥ १५९ ॥

MSS 193. जिनंचैव. — 196. °ष्ठत्वमिह C योनिज्ञं, P योनिज्ञः. —
 198. C तीर्थैर्वि°, P तीर्थैर्वि°. Cp. çl. 240. — 199. तथाचैवं.

85) C repeats after this çloka the 2^d line of çl. 190.

86) Cp. note 12.

87) Ex conject.; C °षोभत्रेत्यदः or °त्यदः, P °षोभत्रतपतः.

88) *Sambhava* has here adjectival force, as much as *sambhūta*, cp. çl. 242
urubhyām sambhavaḥ, 246 *vaiçyāpi*. *urubhyām eva sambhavaū*.

- ब्राह्मणस्य च सा भार्या स्याच्चैवेदं न युक्तिः⁽⁸⁹⁾ ।
 न भार्या भगिनी युक्ता ब्रह्मणां ब्रह्मज्ञा यदि ॥ २०० ॥
 न सत्त्वा ब्रह्मणो जाताः कर्मसंस्कारज्ञास्त्वमी ।
 निह्नीनोत्कृष्टमध्याश्च सत्त्वा नानाश्रयाः पृथक् ॥ २०१ ॥
 तेषां हि ज्ञातिसामान्याद्ब्राह्मणे तत्रिये तथा ।
 वैश्वशूद्रे तथान्येषु समं ज्ञानं प्रवर्तते ॥ २०२ ॥
- Vajras. शीलं प्रधानं न कुलं प्रधानं कुलेन किं शीलविवर्जितेन ।
 cl. 29 ब्रह्मो नरा नीचकुलप्रसूताः स्वर्गं गताः शीलमुपेत्य धीराः ॥ २०३ ॥
- cp. Vajras. cl. 17 न ज्ञातिर्दृश्यते देवैः शीलः कल्याणकारकः⁽⁹⁰⁾ ।
 चाडालो ऽपि हि शीलस्यस्तं देवा ब्राह्मणं विदुः ॥ २०४ ॥
- cp. Vajras. cl. 14 सत्यं ब्रह्म तपो ब्रह्म शीलश्चेन्द्रियसंयमः ।
 सर्वभूतदया ब्रह्म एतद्ब्राह्मणलक्षणम् ॥ २०५ ॥
- cp. Vajras. cl. 15 सत्यं नास्ति तपो नास्ति नास्ति चेन्द्रियसंयमः ।
 सर्वभूतदया नास्ति एतच्चण्डाललक्षणम् ॥ २०६ ॥
- cp. Vajras. cl. 16 देवमनुष्यनारीणां तिर्यग्योनिगतेष्वपि ।
 मैथुनं नाधिगच्छन्ति ते नरा ब्राह्मणाः खलु ॥ २०७ ॥
 शूद्रीकृस्तेन यो भुङ्क्ते मासमेकं निरत्तरम् ।
 ज्ञावमानो भवेच्छूद्रो मृतः स च्चा प्रजायते⁽⁹¹⁾ ॥ २०८ ॥

MSS 200. P °ञ्चैवेदं न युक्तिः। — 203. गताशीलकल्या° । — 208. भुक्ते.

89) Ex conject.; MSS. युक्तिना. cl. 199 and 200 are somewhat intricate. I think, the purport of them is this: If the Brahmans are born from Brahmā, how then, is it with the Brāhmaṇī, how may she be a Brahman's wife? If she is born from Brahmā, she is the Brahman's sister, and does not fit him for a wife. *Idam na yuktitaḥ* signifies «this is not consistent with a proper way of acting».

90) शील is a masculine, likewise in the following clōka.

91) This clōka is a variance of cl. 111.

- cp. Vajras. çl. 20 शूद्रोपरिवृतो विप्रः शूद्रो च गृहमेधिनो ।
 वञ्चितः⁽⁹²⁾ पितृवैश्वैश्च शौरवं सो ऽधिगच्छति ॥ २०६ ॥
 तस्माद्धर्मतपःशीलसंयमज्ञानतो द्विजः ।
 न वेतैर्हि विना विप्रः किं स्यात्संस्कारमात्रतः ॥ २१० ॥
 तन्न शरीरसंस्कारमात्रेण ब्राह्मणो भवेत् ।
 संस्कृतेन द्विजो वा चेच्छूद्रो ऽपि संस्कृतो द्विजः ॥ २११ ॥
 यदि विप्रः शरीरः⁽⁹³⁾ स्यात्पावको ब्रह्महृत् भवेत् ।
 ब्रह्महृत्या च बन्धूनां शरीरदहनाद्भवेत् ॥ २१२ ॥
 ब्राह्मणबीजसंभूतः शूद्रो ऽपि न कथं द्विजः ।
 तस्माद्धि ब्राह्मणो नैव देहसंस्कारमात्रतः ॥ २१३ ॥
- cp. Vajras. çl. 10 मद्यः पतति मांसिन धात्वन्नतीरविक्रया ।
 ब्राह्मणो ऽपि भवेच्छूद्रः सुर्या लवणेन च ॥ २१४ ॥
- cp. Vajras. çl. 11 घ्राकाशगामिनो विप्राः पतितः मांसभक्षणात् ।
 विप्राणां पतनं दृष्ट्वा ततो मांसानि वर्जयेत् ॥ २१५ ॥
 भक्ष्यते येन मांसानि भक्ष्यते तेन किं न हि ।
 अक्षयभक्षणाच्चैव ब्राह्मणः पतितो भवेत् ॥ २१६ ॥
 पतितो ब्राह्मणश्चैवं संस्कारं नार्हति पुनः ।
 तस्माज्ज्ञानं विना नैव शरीरो ब्राह्मणो भवेत् ॥ २१७ ॥

MSS 210. C °तपशील°, P °पयः शली°. — 211. C वा चेच्छूद्रोपि संस्कृते, P वा-
 चेच्छूद्रोपि संस्कृतो. — 214. C मद्यथर्वात् मांसिन, P मद्यथततिमांसिन..... C °कूद्राः,
 P °कूद्रे:..... both लवणेन. — 217. C नार्हति, P नार्हति:..... C शरीरीत्रा°.

92) Ex conject.; C वञ्चितपितृवैश्वैवा°, P वञ्चितःपितृवैश्वैःवरारवं.

93) शरीर masc., cp. çl. 217 and n. 90.

94) Perhaps should be corrected भक्ष्येत.

ज्ञानवान्किं भवेत्पूज्यो ब्राह्मणा अपि मानवाः ।
 समानेषु च देहेषु कुत्राप्यस्ति विशेषता ॥ २१८ ॥
 तस्मान्ज्ञानप्रमाणेन न शरीरप्रमाणात् ।
 यथा करोति भाण्डानि मृत्तिकयैव *भार्गवः*⁽⁹⁵⁾ ॥ २१९ ॥
 मृत्तिकाया न भेदो ऽस्ति तत्कृतभाजनेष्वपि ।
 किं तु प्रतिपन्नवस्तूनां संज्ञयाष्यायते खलु ॥ २२० ॥
 प्रतिपन्नं यत्र यद्द्रव्यं तद्भाण्डं तेन लक्ष्यते ।
 ज्ञानधर्मगुणाचारैर्लक्ष्यते मानवस्तथा ॥ २२१ ॥
 ज्ञानधर्मगुणाचारैर्विहीनो मानवः पशुः ।
 ज्ञानविज्ञानभेदेन वर्तते गुणभेदता ॥ २२२ ॥
 *गुणभेदाद्भवेद्धर्मभेदा च संप्रजायते⁽⁹⁶⁾ ।
 धर्मभेदात्ततः कर्मभेदता संप्रवर्तते ॥ २२३ ॥
 कर्मभेदात्तथाचारभेदता च प्रवर्तते ।
 तथाचारविशेषेण ज्ञातिभेदाः प्रवर्तिताः ॥ २२४ ॥
 महत्भूतसमुद्भूतस्कन्धेष्वप्यपतनेषु च ।
 सर्वज्ञत्तुशरीरेषु समेषु का विशेषता ॥ २२५ ॥
 ज्ञानविज्ञानमात्रेण भिद्यन्ते खलु मानवाः ।
 ज्ञानविज्ञानपात्रत्वात्पूज्यन्ते नीचजा अपि ॥ २२६ ॥

MSS 218. देहेषु कुत्राप्य° — 222 P वर्तते गुणभेदताः — 223 C भेदात्ततो
 कर्मभेदात्तमंप्र°, P भेदात्ततो कर्मभेदात्तमंप्र°.

95) Instead of the last word, which is corrupt, is, of course, required a
 word meaning 'potter'. But it would be not advisable to correct भार्गवः. For
bhāṅḍika = *bhāṅḍakāra* is unknown, and it is not in the habit of Sanskrit to use
 taddhitas in °ika, with the meaning of «manufacturer of — ». Query: भाण्डकृत्?

96) There can be no doubt about what the author intends to say, but the
 wording is corrupt.

ज्ञानविज्ञानकीनवान्मानवो ऽपि न पूज्यते ।
 पशुवत्स नराकारः ततः पूजा न चाकृतेः ॥ २२७ ॥
 ज्ञानेनापि द्विजो नैव कर्माचारप्रमाणातः ।
 ज्ञानेन यदि वा विप्रः शूद्रो ऽपि ब्राह्मणो भवेत् ॥ २२८ ॥
 घन्ये ऽपि बह्व्यः सन्ति सैकैवर्तादिनोचजाः ।
 ज्ञानवत्तश्च ये धोरास्ते ऽपि स्युर्ब्राह्मणाः खलु ॥ २२९ ॥
 तस्माच्च ज्ञानमात्रेण ब्राह्मणो न भवेत्खलु ।
 कर्माचारप्रमाणेन न ज्ञानस्य प्रमाणाता ॥ २३० ॥
 कर्मणापि द्विजो नैव शुद्धाचारप्रमाणातः ।
 कर्मणा वै द्विजाश्चैवं सर्वे स्युर्ब्राह्मणाः खलु ॥ २३१ ॥
 सन्ति हि बह्व्यो लोके मन्वायज्ञादिकर्मिणाः ।
 तन्नियवैश्यशूद्राश्च कथं न ब्राह्मणा नु ते ॥ २३२ ॥
 तस्मान्न कर्ममात्रेण ब्राह्मणाः स्युर्नराः खलु ।
 नापि स्वाचारमात्रेण ब्राह्मणाः स्युस्तथा नराः ॥ २३३ ॥
 यदि स्वाचारतो विप्रः सर्वे स्युर्ब्राह्मणाः खलु ।
 ये ये स्वाचारवत्तश्च ते ते स्युर्ब्राह्मणाः किल ॥ २३४ ॥
 सन्ति च बह्व्यः शूद्राः शुद्धाचारसमन्विताः ।
 व्रतोपवासधर्मिष्ठा नीचजा अपि सन्ति च ॥ २३५ ॥
 ते ऽपि स्युर्ब्राह्मणाश्चैवं यद्याचारप्रमाणाता ।
 तस्मादाचारमात्रेण ब्राह्मणा नैव मानुषाः ॥ २३६ ॥
 वेदेनापि तथा नैव ब्राह्मणाः स्युर्नरोत्तमाः ।
 यदि वेदैर्भवेद्विप्रो रान्तसो ऽपि द्विजः खलु ॥ २३७ ॥
 तथाभूद्भावणो नाम रान्तसो वेदपारगः ।
 सर्वे ऽपि रान्तसाश्चैवं वेदकर्मनुचारकाः ॥ २३८ ॥

कथं ते ब्राह्मणा नैव यदि वेदाद्धिज्ञो भवेत् ।
 तस्माच्च वेदमात्रेण नैव स्युर्ब्राह्मणाः खलु ॥ २३१ ॥
 सत्यधर्मप्रमाणेन सर्वमेकं जगद्भुवम् ।
 चातुर्वर्ण्यमिदं लोकं तोर्थिकैरिति कल्पितम् ॥ २४० ॥
 तथा च कल्प्यते लोकबोधार्थमिति तीर्थिकैः ।
 स्वयंभूदेकसंभूतं चातुर्वर्ण्यमिदं खलु ॥ २४१ ॥
 मुखतो ब्राह्मणो ज्ञातो बाहुभ्यां नत्रियः स्मृतः ।
 ऊरूभ्यां संभवो वैश्यः पद्भ्यां शूद्रः समुद्रवः ॥ २४२ ॥
 तथा चेद्धि भवेदोषो धर्मेषु वर्णवादिनाम् ।
 अग्रम्यगमनाच्चैवं कथं धर्मविशुद्धिता⁽⁹⁷⁾ ॥ २४३ ॥
 यदि विप्रो मुखाज्ज्ञातो ब्राह्मणो कुत्र संभवा ।
 ब्राह्मण्यपि मुखाज्ज्ञाता स्वमा भार्या कथं ननु⁽⁹⁸⁾ ॥ २४४ ॥
 तथा च नत्रिया ज्ञाता बाहुभ्यामेव चेत्तथा ।
 नत्रियस्य भवेद्भार्या नत्रिया भगिनी खलु ॥ २४५ ॥
 वैश्यापि हि तथा चैवमूरूभ्यामेव संभवा ।
 वैश्यस्यापि भवेद्भार्या वैश्या तु भगिनी विशः ॥ २४६ ॥
 पद्भ्यां ज्ञातो यथा शूद्रः शूद्रा चापि तथोद्भवा ।
 शूद्रस्यापि भवेद्भार्या शूद्रा हि भगिनी खलु ॥ २४७ ॥
 न युक्ता भागनी भार्या तथा धर्मः कथं भवेत् ।
 अग्रम्यगमनाच्चैवमधर्म एव संभवेत् ॥ २४८ ॥

MSS 239 C यदि वेदाद्धिज्ञोत्तम ॥ — 246. चैवमूरूभ्या°.

97) Query: °विशुद्धिता; cp. çl. 310. Yet the suffix °ता, in this kind of writings, is not seldom used in a pleonastic manner. Cp. Avadānaç, I, 172, n. 6.

98) Cp. çloka 198—200.

ततो ऽत्यत्तविरुद्धं स्याद्ब्रह्मज्ञा ब्राह्मणा यदि ।
 धर्मक्रियाविशेषात्तु वर्णावस्थाः प्रतिष्ठिताः ॥ २४९ ॥
 भारते ऽपि तथा चैवं धर्मराज्ञो युधिष्ठिरः ।
 वैशम्पायनमागम्य प्राञ्जलिः पर्यपृच्छत् ॥ २५० ॥
 के ते ये ब्राह्मणाः प्रोक्ताः किं वा ब्राह्मणलक्षणम् ।
 एतदिच्छामि भो ज्ञातुं तद्ब्रवान्व्याकरोतु मे ॥ २५१ ॥
 इति श्रुत्वा मक्षाविज्ञो वैशम्पायन आदरात् ।
 प्रत्युवाचेति कौन्तेय शृणु तत्कथ्यते मया ॥ २५२ ॥
 नात्त्यादिभिर्गुणैर्युक्तस्त्यक्तदण्डो निरामिषः ।
 न कृत्ति सर्वभूतानि प्रथमं ब्राह्मणलक्षणम् ॥ २५३ ॥
 यदा सर्वपरद्रव्यं पथि वा यदि वा गृहे ।
 घटत्तं नैव गृह्णाति द्वितीयं ब्राह्मणलक्षणम् ॥ २५४ ॥
 त्यक्तक्रूरस्वभावस्तु निर्ममो निःपरिग्रहः ।
 मुक्तश्चरति यो नित्यं तृतीयं ब्राह्मणलक्षणम् ॥ २५५ ॥
 देवमनुष्यनारोणां तिर्यग्योनिगतेष्वपि ।
 मैथुनं हि सदा त्यक्तं चतुर्थं ब्राह्मणलक्षणम् ॥ २५६ ॥
 सत्यं शौचं दया शौचं शौचमिन्द्रियनिग्रहः ।
 सर्वभूतदया शौचं तपः शौचं च पञ्चमम् ॥ २५७ ॥
 पञ्चलक्षणसंपन्न ईदृशो यो भवेद्ब्रह्मज्ञः ।
 तमहं ब्राह्मणं ब्रूयां शेषाः शूद्रा युधिष्ठिर ॥ २५८ ॥

MSS 249. C °ह्यज्ञा यदि ब्राह्मणा ॥ C वर्णावस्था प्रतिष्ठिता. — 251. C के तपब्राह्मण°, P केतेब्राह्मण°. — 252. वैशम्पायन. — 254. गृह्णाति.

99) This whole would be quotation from the Mahābhārata is borrowed from the *Vajrasūci*, it seems; only çl. 252 and 260 are not found there. Our çl. 251 = Vajras. 32, and our 253—259; 261—273 correspond with Vajras 33—51, save some discrepancies, especially in the case of Vajras. 44. — 100) MSS त्यक्तश्च°. I have adopted the reading of *Vajrasūci* (ed. Weber).

न कुलेन न ज्ञात्या च क्रियाभिर्ब्राह्मणो न च ।
 चाण्डालो ऽपि हि वृत्तस्थो ब्राह्मणः स युधिष्ठिर ॥ २५६ ॥
 अहिंसा ब्रह्मचर्यं च विशुद्धात्मापरिग्रहः ।
 पालेध्वनभिलिप्साथ ब्राह्मणः स्याद्युधिष्ठिर⁽¹⁰¹⁾ ॥ २६० ॥
 एकवर्णमिदं विश्वं पूर्वमासीद्युधिष्ठिर⁽¹⁰²⁾ ।
 कर्मक्रियाविशेषेण चातुर्वर्ण्यं प्रतिष्ठितम् ॥ २६१ ॥
 सर्वे वै योनिज्ञा मर्त्याः सर्वे मूत्रपुरीषिणः ।
 एकेन्द्रियक्रियार्थाश्च तस्माच्छीलगुणैर्द्विज्ञाः ॥ २६२ ॥
 शूद्रो ऽपि शोलसंपन्नो गुणवान्ब्राह्मणो भवेत् ।
 ब्राह्मणो ऽपि क्रियाहीनः शूद्रात्प्रत्यवरो भवेत्⁽¹⁰³⁾ ॥ २६३ ॥
 पञ्चेन्द्रियार्णवं घोरं यदि शूद्रो ऽपि तीर्णवान् ।
 तस्मै दानं प्रदातव्यमप्रमेयं युधिष्ठिर ॥ २६४ ॥
 न ज्ञातिर्दृश्यते राजन्गुणाः कल्याणकारकाः ।
 गुणविद्यानिधिर्विद्वान्ब्राह्मणो ब्रह्मचरणात् ॥ २६५ ॥
 जीवितं यस्य लोकार्थं धर्मार्थं यस्य जीवितम् ।
 अहोरात्रं चरेन्मुक्तस्तं देवा ब्राह्मणं विदुः ॥ २६६ ॥
 परित्यज्य गृहावासं ये स्थिता मोक्षकाङ्क्षिणः ।
 कामेधसक्ताः कौत्सेय ब्राह्मणास्ते युधिष्ठिर ॥ २६७ ॥
 अहिंसा निर्ममत्वं वा सत्कृत्यस्य विवर्जनम् ।
 रागद्वेषनिवृत्तिश्च एतद्ब्राह्मणलक्षणम् ॥ २६८ ॥

MSS 259. वृत्तस्था ब्रा° — 262 C योनिज्ञो, P योनिज्ञी.

101) Ex conject.; C °लिप्सायां, P °लिप्यायां. *Abhīlīpsā* is not found in PWK, but the verb *abhīlīpsati* is instanced in PW VI, sub लभ + अभि. — If the reading adopted is right, the protasis consists of a so called conditional clause represented by mere nominatives.

102) After this line C repeats čl. 260a, P not so.

103) Čl. 262 and 263 are repetitions of čl. 131 and 132.

तमा द्या दमो दानं सत्यं शौचं स्मृतिर्घृणा ।
 विद्या विज्ञानमाधीत्यमेतद्ब्राह्मणपालनणम् ॥ २६५ ॥
 गायत्रीमात्रसारो ऽपि वरं विप्रः सुयन्त्रितः ।
 नाधीत्य चतुरो वेदान्सर्वाशी सर्वविक्रयो ॥ २७० ॥
 एकरात्रोषितस्यापि या गतिर्ब्रह्मचारिणाः ।
 न तां क्रतुसकृत्क्षेण प्राप्नुवन्ति युधिष्ठिर ॥ २७१ ॥
 पारगः सर्ववेदानां सर्वतीर्थाभिपिञ्चनैः ॥
 युक्तश्चरति धर्मं यो तं देवा ब्राह्मणं विदुः ॥ २७२ ॥
 यदा न कुरुते पापं सर्वभूतेषु दारुणम् ।
 कायेन मनसा वाचा ब्रह्म संपद्यते तदा ॥ २७३ ॥
 यस्य लोकहिते चित्तं मैत्रोयुक्तमिवात्मजे ।
 तेन संपद्यते ब्रह्म तस्मान्मैत्रीं विभावय ॥ २७४ ॥
 यस्य लोकेषु कारुण्यं स्वात्मजे इव दुःखिते ।
 तेन संपद्यते ब्रह्म तस्मात्कारुणिको भव ॥ २७५ ॥
 यच्चित्तं मुदितं लोके सुखीभूते इवात्मजे ।
 तस्य संज्ञायते ब्रह्म तल्लोके मोदवांश्चर ॥ २७६ ॥
 यस्योपेत्नायुतं चित्तं सर्वलोकेष्विवात्मजे ।
 तस्य संज्ञायते ब्रह्म तदुपेत्नायुतश्चर ॥ २७७ ॥

MSS 272 P °रतिया धर्मतं देवा. — 276 C यचित्तं, P यश्चित्तं. — 277 C °ना-
 यित्तंचित्तं, both सर्वलोकेष्व°.

104) Note the new word *ādhitya*, the abstract noun of *adhīta* and cp. *adhītin*. Likewise *modarant* čl. 276. — Our text has preserved the good reading; Vajras. विज्ञानमाधिक्यमे° is a corruption.

105) This śloka = Manu II, 118, but the third pāda has been changed to the worse. The 2^d pāda is corrupt in MSS: both have चरन्विप्रः (likewise Vajras.) and C समन्त्रितः, P समन्त्रितः.

106) Ex conject.; C न तत्क्रतु° (also Vajras.), P न तत्क्रतु°.

107) As to the new word *abhiṣiñcana*, cp. Avadānaç. I, 96, n. 7.

एतद्धि परमं ब्रह्मविकारं ब्रह्मसाधनम् ।
 ज्ञात्वा लोकहितार्थेन चर ब्रह्मविकारणम् ॥ २७८ ॥⁽¹⁰⁸⁾
 ततः क्लेशान्विनिर्गत्वा स्वात्मचित्तसमाहितः ।
 ब्रह्मप्रणिधिमालम्ब्य स्थिरभिव समाधिषु ॥ २७९ ॥
⁽¹⁰⁹⁾ तथा ब्रह्मगुणाधानाद्ब्रह्मैरिषस्त्वं भवेः किल ।
 पञ्चाभिज्ञपद्प्राप्तो ब्रह्मलोकमवाप्नुयाः ॥ २८० ॥
 इति श्रुत्वा गुरोर्वाक्यं स मुभूतिर्गुणोत्तमकः ।
 तथेति प्रतिसंश्रुत्य ध्यानचर्यामुपाश्रयत् ॥ २८१ ॥
 ततो ऽन्यद्वनमाश्रित्य गुरोराज्ञासमाधृतः⁽¹¹⁰⁾ ।
 सर्वेन्द्रियविनिर्गत्या⁽¹¹¹⁾ व्यक्त्स्वध्यानतत्परः ॥ २८२ ॥
 तत्राधिवसतो ऽस्यापि क्रोधाग्निः समुदीरितः ।
 कर्माधानबलाभ्यासान्नैव शान्तिमुपापयौ ॥ २८३ ॥
 तत्र च वनपण्डे या वसन्ती वनदेवता⁽¹¹²⁾ ।
 सा मुभूतिं मक्त्वाक्रोधं दृष्ट्वैवं समचित्तयत् ॥ २८४ ॥
 मुभूतिर्ब्राह्मणो ह्येष सर्ववेदार्यपारगः ।
 सर्वमह्यविधानज्ञः सुतीक्ष्णाक्रोधवाञ्छुलः ॥ २८५ ॥

A v. II, 128, 6-8.

108) I doubt the genuineness of the last word. If right, it must mean the striving after practising the four *brahmavihāras*. I think that it must be ब्रह्मविकारताम्, cp. çl. 316.

109) Ex conject.; MSS ब्रह्मगुणाधाराद्.

110) *sam* + *ā* + *dhṛ* is not registered in PW or PWK. It signifies 'to take at heart'.

111) Ex conject.; MSS सर्वेन्द्रियविनिर्गत्या — in P the last akṣ. may be perhaps ह्य.

112) The construction is awkward, as the participle of the present does duty for a finite verb. Yet it is not advisable to read वनपण्डेया as one word to get rid of the difficulty.

⁽¹¹³⁾ कदाचित्कुपितश्चायं क्रोधतः शापवङ्किना ।
 धद्वयति पर्वतांश्चापि सपत्तिज्ञप्तुमानवान् ॥ २८६ ॥
 समाधिध्यानयुक्तो ऽपि नैव चित्तसमाहितः ।
 ज्ञानविज्ञानधर्मेषु विशेषं नाधिगच्छति ॥ २८७ ॥
 यदि बौद्धेषु धर्मेषु नियुक्तो ऽयं द्विज्ञोत्तमः ।
 त्तिप्रं क्लेशान्विनिर्जित्य बोधिचित्तं च लप्स्यति ॥ २८८ ॥
 बोधिचित्ते प्रलब्धे तु तदा लोकहिते चरेत् ।
 बोधिसत्त्वो मह्णाविज्ञो भविष्यति न संशयः ॥ २८९ ॥
 इति निश्चित्य सा देवी कारुण्ययाहितमानसा ।
 तं सुभूतिं समागम्य जगदिवं पुरः स्थिता ॥ २९० ॥
 शृणु वत्स महाभाग यन्मया हितमुच्यते ।
 धन्यो ऽसि त्वं मह्णाधीर महर्षिर्द्विजसत्तम⁽¹¹⁴⁾ ॥ २९१ ॥
 किमर्थं वससे चैवमेकाकी निर्जने वने ।
 निश्चितः⁽¹¹⁵⁾ प्रतिसेलीनः काष्ठपापाणवद्दृष्टा ॥ २९२ ॥
 धर्मार्थकाममोक्षेषु यदि वाञ्छास्ति ते यते ।
 बुद्धस्य वचनं श्रुत्वा चर संबोधिसत्पथे ॥ २९३ ॥
 बुद्धो हि भगवान्नाथः सर्वज्ञो लोकनायकः ।
 मुनीन्द्रः श्रीधनः शास्ता सर्वधर्मानुपालकः ॥ २९४ ॥
 तस्यैव धर्मता शुद्धा दशकुशलसंमता ।
 पट्ट पारमिताः ब्याताः परत्रेह शिवंकराः ॥ २९५ ॥

MSS 289 बोधिसत्त्वा. — 292. चैवमेका°.

113) Ex conject.; C कदाचिन्कुपितोश्चायं, P कदाचित्कुपितेश्चायं.

114) I have taken up the reading of P; िर्षि in that MS has two dots written above it, as if to cancel it. C महर्षिर्द्विज°. The voc. महर्षे is also admissible, but not so probable as the nom.

115) So P. C निश्चितप्रतिसेलीनका°.

धन्यास्ते भिन्नवशैव बुद्धस्योपासकाश्च ये ।
 सर्वसन्नहितार्थेन संबोधिगुणसाधकाः ॥ २९६ ॥
 त्वं चापि हि तथा मत्वा स्वपरमात्महितार्थतः ।
 त्रिरत्नशरणं गत्वा चर ब्रह्मन्त्रतोत्तमम् ⁽¹¹⁶⁾ ॥ २९७ ॥
 ततः क्लेशगणान्कृत्वा ब्रह्मचारिञ्जिनेन्द्रवत् ⁽¹¹⁷⁾ ।
 साक्षादरुह्यत्पदं प्राप्य निर्वृत्तिसुखमाप्नुयाः ॥ २९८ ॥
 इति श्रुत्वा सुभूतिः स त्रिरत्नगुणवर्णनाम् ।
 तथानुमोदितः प्राह तां देवतां पुरः स्थिताम् ॥ २९९ ॥
 तथाहं देवते यामि संबुद्धदर्शनं प्रति ।
 त्रिरत्नसमयं प्राप्तुमिच्छामि त्वत्प्रसादतः ॥ ३०० ॥
 यदि ते ऽस्ति कृपा देवि मयि मोक्षार्थसाधिनि ।
 संबुद्धं दर्शय त्विदं तद्धर्मेषु निवेशय ॥ ३०१ ॥
 त्रिरत्नशरणं गत्वा चरिष्ये तद्ब्रतोत्तमम् ।
 तथाशु कृपया नीत्वा मां विकृरे प्रवेशय ॥ ३०२ ॥
 इति श्रुत्वा वचस्तस्य सुभूतेर्वनदेवता ।
 विज्ञाय बोधिमार्गेषु चित्तं तथानुमोदितम् ॥ ३०३ ॥
 तत एव समागृह्य सुभूतिं ब्रह्मचारिणाम् ।
 ऋद्ध्या साक्षाशमार्गेण निनाय जिनमन्दिरम् ॥ ३०४ ॥
 सुभूतिस्तत्र संप्राप्तो ददर्श जिनभास्करम् ।
 भगवन्तं महासौम्यं लक्ष्णैः समलङ्कृतम् ॥ ३०५ ॥
 व्यञ्जनैश्च विराजन्तं व्यामप्रभामहोद्भूलम् ।
 सक्षुब्धकिरणाधिक्यं रत्नाङ्गमिव व्रज्जमम् ॥ ३०६ ॥

Av. II, 129, 1.

Paraphrase of the cliché of the Buddha's outer appearance: Av. II, 129, 1-3.

MSS 296 भिन्नवशैव. — 300 प्राप्तुमिच्छामि. — 306 रत्नाङ्गमिव.

116) Ex conject.; MSS ब्रह्मन्त्रतोत्तमं.

117) Ex conject.; C ब्रह्मचारिञ्जिनेन्द्रवत्, P ब्रह्मचारीञ्जिनेन्द्रवत्.

समत्ततो मद्भाद्रं जगन्नाथं मुनीश्वरम् ।
सर्वदेवाधिपं सम्यक्संबोधिगुणसागरम् ॥ ३०७ ॥

A v. II, 129, 3-4.

दद्वैव सकृमा चाय मुभूतेस्तस्य सर्वथा ।
आघातो यश्च सत्त्वेषु स प्रतिविगतो ऽप्यभूत् ॥ ३०८ ॥⁽¹¹⁸⁾
ततः प्रसादज्ञातो ऽसौ मुभूतिर्द्विजसत्तमः ।

A v. II, 129, 4-5.

नत्वा पादौ मुनेर्धर्मं श्रोतुं तस्मै मुदा पुरः ॥ ३०९ ॥
ततो ऽनौ भगवांस्तस्य मुभूतेश्चित्तशुद्धताम् ।
ज्ञात्वा⁽¹¹⁹⁾र्यनत्यधर्माणां दिदेशैवं सविस्तरम् ॥ ३१० ॥
शृणु विप्र मद्भाग सर्वसत्त्वहितार्थतः ।

Mahāyānistic dis-
course of the Bud-
dha to Subhūti tak-
ing the place of
the *dharmadeçanā*
A v. II, 129, 5.

यदि ते धर्मवाञ्छास्ति संबोधिपद्माधने ॥ ३११ ॥
भावनीया मदा मैत्री मत्त्वेष्वेवं यथात्मजे ।
धर्ममाता यतो मैत्री तन्न त्याग्या कदाचन ॥ ३१२ ॥
करुणा च तथा कार्या मत्त्वेष्वपि यथात्मजे ।
कारुण्यार्हते धर्मस्तत्कारुण्यं मदा कुरु ॥ ३१३ ॥
मुदितापि सदा साध्या मत्त्वेषु च यथात्मजे ।
मुदितां हि ममालम्ब्य बोधिपद्मवासुधाः ॥ ३१४ ॥
उपेतापि सदा धार्या मत्त्वेष्वपि यथात्मजे ।
उपेतातो लभेतसौख्यं तदुपेतां सदा भज ॥ ३१५ ॥
इमे धर्मा हि चत्वारश्चतुर्वर्गफलाप्तये ।
तत्प्राप्त्यै साध्यतां यन्नाञ्चतुर्वर्गस्यविकारता ॥ ३१६ ॥

MSS 309 मनेधर्म. — 314 P °वाप्नुयात्. — 316 यन्नाचतु°.

118) Ex conject.; C मत्त्वेषुमुप्रति°, P मत्त्वेषुमुप्रति°.

119) धर्म is here a neuter, cp. çl. 317.

इति श्रुत्वार्यधर्माणि⁽¹²⁰⁾ स मुभूतिः प्रमोदितः ।
 क्लेशसङ्गान्विनिरित्य बुद्धधर्म समैतत⁽¹²¹⁾ ॥ ३१७ ॥

Subhūti's conversion
 (A v. II, 129, 6-7).

सत्कायदृष्टिशैलं च विंशतिशिखरोद्गतम् ।
 विदार्य ज्ञानवज्रेण संसाररतिनिःस्पृहः ॥ ३१८ ॥
 श्रोतापत्तिफलं साक्षात्कृत्वा शिखो⁽¹²²⁾ ऽभवन्मुनेः ।
 दृष्टसत्यो ऽथ संबुद्धं नत्वा चैव कृताञ्जलिः ॥ ३१९ ॥

Paraphrase of his
 becoming a monk
 (A v. II, 129, 7).

प्रन्नद्याप्रार्थनां चक्रे स्वाध्यायतधर्मसाधने ।
 नमस्ते भगवन्नाथ सर्वसत्त्वानुपालक ॥ ३२० ॥
 अद्याग्नेण जगद्वन्धो यामि ते शरणं सदा ।
 तथा धर्मे च सङ्क्षेपु⁽¹²³⁾ संबोधिगुणप्राप्तये ॥ ३२१ ॥
 प्रन्नद्यां देहि मे नाथ सद्धर्मेपु निवेशय ।
 ब्रह्मचर्यं चरिष्ये ऽहं त्वदाज्ञां शिरसा वक्तुम् ॥ ३२२ ॥
 इत्युक्ते भगवान्दृष्ट्वा कृस्तेन तच्छिरः स्पृशन् ।
 एहि भित्तो चरस्वेति प्रवदंस्तं समग्रकृत् ॥ ३२३ ॥
 एकोति प्रोक्तः स जिनेन मुण्डो पात्री मुसङ्गाटिपरोतदेहः ।
 सद्यः प्रशास्तेन्द्रिय एव तस्यौ भिन्नः मुभूतिः मुगतप्रभावात्⁽¹²⁴⁾ ॥ ३२४ ॥

MSS 318 C °शिपरोद्गतं, P °शिपरोद्गतं.....both °निःस्पृहः. — 319 श्रोता°.
 — 324. C प्रोक्तमज्ञि°, P प्रोक्तमज्ञि°.

120) I follow P, C has °धर्माहिसमुभूतिः.

121) The last word according to P, I have only added the anusvāra on the last syllable of धर्म; C बुद्धधमममत्तत unmeaning. But I am not sure of समैतत being genuine. Query: समैकृत?

122) The 2^d pāda of this śloka is doubtless corrupt, and its correction uncertain. Query: शिखो ऽभवन्मुनेः? I am, however, not aware of the gerundive *śikṣya* v. a. = pāli *sikkhamāno* (cp. Childers s. v. *sikkhati*) occurring elsewhere. Nor can जेत be meant, since Subhūti had not yet obtained the pravrajyā.

123) Cp. A v. I, 50, 7 with note 5.

124) The ślokas 321—324 are the paraphrase of the cliché of the *chibhik-*

Paraphrase of the cliché about reaching Arhatship (A v. II, 129, 8-11). स मुनेः प्रमादात्प्रपुञ्जमानो व्यहरत्समाधौ ।
व्यायच्छ्रमानः खलु बोधिमार्गे संबुद्धधर्मे घटमान एव ॥ ३२५ ॥
सर्वं च संसारमनित्यताकृतं मत्वा च संसारगतिं विभङ्गिनीम् ।

क्लेशाश्च सर्वान्प्रविक्रय संपतः⁽¹²⁵⁾ सान्नाच्च सो ऽर्हन्नभवन्मूर्च्छिकः ॥ ३२६ ॥

सुवीतरागः समलोष्ट्रहेमा⁽¹²⁶⁾ आकाशचित्तो घनसारवासी ।

भिन्दन्नविद्याद्भिनिवाण्डकोशं प्रापद्भिज्ञाः प्रतिसेविदद्य ॥ ३२७ ॥⁽¹²⁷⁾

सत्कारलभेषु पराञ्जुखत्वात्सशक्रदेवामुरमानुषाणाम् ।

पूज्यद्य मान्यो ऽस्रभिवाद्नीपो बभूव स ब्रह्मविकारचारी ॥ ३२८ ॥

A v. II, 129, 12-13. अथ सुभूतिरायुष्मान्समन्वाहरदात्मवान् ।

कुतश्च्युतो ऽरुमापातः कुत्र केन च कर्मणा ॥ ३२९ ॥

MSS 325 C सचित्त° both °मान एव ॥. — 326 क्लेशाश्च. — 328 C मान्योभिवा°, P मान्योभिवा° both वभूवसंन्न°. — 329 P °दात्मवित.

śukā initiation, which however, in our *Avadānaçataka* is not found here, but elsewhere, see I, p. 284 and 347.

125) I have put संपतः instead of three syllables that are manifestly corrupt in MSS. C has विक्रय मुद्दिद्धात्सान्नाच्च, P विक्रयमुद्दिद्धात्सान्नाच्च. My correction is taken from the same paraphrase of the parallel passages in A v. nr. 61 and 62, see P f. 38b 4 and 132a 8.

126) MS °हेम, but °हेमा appears in the same cliché at P f. 66b 1. The epithet घनसारवासी answers to the enigmatical epithet वामीचन्दनकल्पः of the A v. text.

127) Ex conject.; C भिन्दन्नविद्याद्भिनिवाणुकोशं, P भिन्दन्नविद्याद्भिनिवाणुकोशं. The paraphrase helps here to correct a mistake, which has been made by Cowell, Feer and myself. We all were wrong in dividing the complex °कल्पो-विद्याविदारिताण्डकोशी into °कल्पो विद्या°. It must be divided °कल्पो ऽविद्या°. Though from a grammatical point of view the analysis of the compound = *yasmai vidārito 'vidyāyā aṇḍakoçaḥ* may hardly be accounted for, and the other analysis = *yasmai* (or *yena*) *vidyāyā vidārito 'ṇḍakoçaḥ* commends itself as the most natural, yet the traditional acceptation implied by the paraphrases here and in other places (cp. e. g. P 38b 4. 66b 1. 52a 8 अविद्याण्डविभेदिनी. 141a 6) must be the right one. It is in full accordance with the usual Buddhist terminology, the *avidyā* being the ultimate source of the evil of existence, the extermination of which is striven after; the being shut up in *avidyā* is signified by the image of the imprisonment within the egg.

अपश्यत्स ततश्चेति पञ्च ब्रह्मशतानि च ।

नागयोनिममुत्पन्नस्ततश्च्युत्वाह्मागतः ॥ ३३० ॥

A v. II, 129, 14—130, 1. यद्वेषाभ्यासतश्चातं क्रूरो लोकोपघातकः ।

तेनैव हेतुना चाहं महद्भयमनाप्तवान् ॥ ३३१ ॥

इदानीं तु तद्या चैतं क्रोधं प्रहातुमाचरे ।

यस्यैव हेतुना लोका भ्रमन्ति नरकेषु ते ॥ ३३२ ॥

तस्माद्दहं चरिष्यामि निःसङ्गो निरदहकृतिः ।

सङ्गाद्धि ज्ञापते माया मायायां ज्ञापते रतिः ॥ ३३३ ॥

रतौ रागो ऽभिज्ञापेत रागे मोहः प्रवर्धते ।

मूढस्य ह्यपते चित्तं स्वेष्टकार्यापघाततः ॥ ३३४ ॥

उपघाताहते चित्ते क्रोधाग्निः परिदीप्यते ।

क्रोधानलममुद्दीप्तो दहते स्वपरानपि ॥ ३३५ ॥

यावत्क्रोधानलोद्दीप्तं स्वचित्तं क्लेशवायुभिः ।

तावत्किं तपसाप्येतन्निरर्थं दुःखहेतवे ॥ ३३६ ॥

धर्ममुचरितं पुण्यं दानशीलादिमाधनम् ।

कृतं कल्पसकृत्त्रैर्पद्दहेत्क्रोधानलः नृणात् ॥ ३३७ ॥

तस्मात्क्रोधाग्निशास्त्रार्थं कृत्वेन्द्रियविनियमम् ।

एकान्ते हि वसेयं च विविक्षारण्यगोचरे ॥ ३३८ ॥

MSS 330 अपश्यत्स ब्रह्मशतं. — 332 C चैतन्क्रो°, P चैतन्क्रो°. — 334 C स्वेष्टकार्यापघातकः ॥, P स्वेष्टकार्यापघाततः ॥. — 336 (C) °नलोदीप्तं.

128) One should expect स्वान्परानपि.

129) Ex conject., the meaning is: « what is then the use of tapas? This is fruitless, only a cause of sorrow »; MS तपसाप्येव निरर्थं.

130) This śloka is wanting in P.

131) Ex conject.; MSS क्रोधाग्निशास्त्रार्थं.

पदा च गुरुतेनाहं बलादाकृष्य भक्तितः ।
 पतीन्द्रष्टानुमोदं च कुर्वन्मृत्युमवाप्तवान् ॥ ३३६ ॥
 तेनैव क्लेशना चाद्य द्विजातिकुलसंभवः ।
 सर्वक्लेशान्विनिर्जित्य ब्रह्मचारी भवान्यहम् ॥ ३४० ॥
 अद्यापि चेतथा चात्र वसे[यं] जनपदाश्रमे⁽¹³²⁾ ।
 केनचित्क्लेशितश्चाहं भ्रष्टमेवमवाप्तुयाम् ॥ ३४१ ॥
 इति निश्चित्य चित्तेन सुभूतिर्निरुद्धकृतिः ।
 विविक्ते ऽरण्यवासे स निःसङ्गो न्यवसत्सुधीः ॥ ३४२ ॥
 तथैकाकी वसंस्तत्र चतुर्थध्यानसंयुतः ।
 फलमूलाम्बुसंतुष्टो ब्रह्मचारी मुमोद सः ॥ ३४३ ॥
 अथ सङ्गे ऽपि ग्रामेषु देशे जनपदेषु च ।
 भिन्नाहृतोर्विर्कृतुं वा स सकामो भवद्यद् ॥ ३४४ ॥
 तदा पूर्वमसौ दृष्ट्वा गोचरमभ्यलक्षयत् ।
 अहो देशेषु सर्वत्र भवन्ति निर्गुणा जनाः ॥ ३४५ ॥
 मानिनो मदमोहान्धा दुष्टा मत्सरिणाः शठाः ।
 तत्कथं संचरिष्ये ऽत्र भिन्नाहृतोः कुले कुले ॥ ३४६ ॥
 हूपयिष्यन्ति चित्तानि केचिद्दृष्ट्वैव मां पतिम् ।
 यद्धेतो⁽¹³³⁾ * जनाश्चैवं धमन्ति दुर्गतिष्वपि ॥ ३४७ ॥
 कल्पकोटिसहस्राणि नैव मुक्ताश्च दुर्गतेः ।
 तदहं सर्वसन्नेषु कुत्तपिपीलिकादिषु ॥ ३४८ ॥

MSS 341 भ्रष्टमेव° . — 345 C °चरमप्यल°.

132) The metre is violated by a line of seventeen syllables. The simplest way to restore it is by changing वसेयं into वसे.

133) C P यद्धेतोर्जना° . I suppose that one akṣara has dropped (perhaps यद्धे-
 त्तुतो ज°). If not rather a whole line, the last part of that beginning by यद्धेतोः and
 the first of that to which belongs जनाश्चैवं etc. The first line of çl. 348 continues
 the sentence of çl. 347, and likewise çl. 348 c d + çl. 349 a b belong together.
 Accordingly I have made of çl. 349 a çloka of six pādas to restore the due order.

दयाचितं समालम्ब्य वसेयं ध्यानसंरतः ।

येनैवं सर्वसन्नानां भवेच्चित्तं प्रसादितम् ।

तमेव धर्ममाधाय यतिर्मोक्षमवाप्नुयात् ॥ ३४९ ॥

⁽¹³⁵⁾ इति संनक्त्य चित्तेन स मुभूतिः सुबुद्धिमान् ।

विविक्ते ऽरण्यदेशे ऽपि न्यवसद्धानसंरतः ॥ ३५० ॥

अथ मो ऽर्हस्त्रिमासानामत्ययाद्बोधिमामसः ।

इत्येवं चिन्तयामास लोकानुग्रहकारणात् ॥ ३५१ ॥

A v. II, 130, 5-6.

किमत्र ध्यानसंलीनः करोमि लोकबोधनम् ।

कियत्कालं च ज्ञावियं काष्ठपायाणवत्स्थितः ॥ ३५२ ॥

केवलं स्वमनस्तुष्टौ ध्यानं सौख्यार्थसाधनम् ।

मुखं लब्ध्वापि किं सारं सन्नानुग्रहणं विना ⁽¹³⁶⁾ ॥ ३५३ ॥

तस्माद्धानात्समुत्थाय सन्नानुग्रहकारणात् ।

स्यद्धिं प्रदर्श्य संबोधौ स्थापयिष्ये महज्जनान् ⁽¹³⁷⁾ ॥ ३५४ ॥

इति निश्चित्य चित्तेन स मुभूतिः समृद्धिमान् ।

सन्नानां विनयार्थेन प्रातिहार्यमदर्शयत् ॥ ३५५ ॥

A v. II, 130, 6-131, 2.

तदृद्धिनिर्मितान्येव गरुडानां महौजसाम् ।

पञ्च कुलशतान्यत्र प्रसन्निरे ⁽¹³⁸⁾ समन्ततः ॥ ३५६ ॥

MSS 349 प्रसादिते ॥. — 352 °णवत्स्थितः ॥. — 356. °तान्येत्रं.

134) So MSS. I surmise the true reading will be: तमेव धर्ममाधाय यदि मो-
क्षमवाप्नुयाम् («... if perhaps I might obtain deliverance»).

135) Ex conject.; C इति संरद्य, P इति संरद्य. *Sannakhya* = 'postquam se-
accinxit' is the very expression required here.

136) Çl. 352 and 353 are characteristic for the Mahāyānist spirit of the
paraphrast's tale.

137) A strange word. One would expect महज्जनान्; the corresponding pas-
sage in A v. has महौजनं°.

138) Ex conject.; P प्रसन्निरे, C प्रसन्निरे.

एतांश्च गरुडान्दृष्ट्वा नागाः संत्रसितास्ततः ।⁽¹³⁹⁾
 इतस्ततः समुद्रात्ताः सुभूतेः शरणं ययुः ॥ ३५७ ॥
 अथ स्वर्द्धिबलेनैव समाश्वास्य सुभूतिना ।
 सर्वे नागाः सुपर्णेभ्यः परित्राताश्च सर्वतः ॥ ३५८ ॥
 पुनस्तेन सुपर्णानां विनयार्थं सुभूतिना ।
 स्वर्द्धिबलप्रभावेन महानागो विनिर्मितः ॥ ३५९ ॥⁽¹⁴⁰⁾
 तेनाप्येवं सुपर्णानां पञ्च कुलशतानि च ।
 अभिद्रुतानि नागेन समन्तत इतस्ततः ॥ ३६० ॥
 तेनैवाभिद्रुताः सर्वे गरुडास्त्रासमागताः ।
 इतस्ततः समुद्रात्ताः सुभूतेः शरणं ययुः ॥ ३६१ ॥
 सुभूतिना तथा चैवं सर्वे ते गरुडा अपि ।
 स्वर्द्धिबलप्रभावेन समाश्वास्य सुरन्निताः ॥ ३६२ ॥
 एवमृद्धिप्रभावानि सुभूतेस्तस्य सद्यतेः ।
 दृष्ट्वा सर्वे वनौघास्ते सकृर्पाद्भुतमाययुः ॥ ३६३ ॥
 धन्यो ऽयमृद्धिमान्भितुरर्हन्संबुद्धसेवकः ।
 येनैते रन्निताः सर्वे नागाश्च गरुडा अपि ॥ ३६४ ॥
 इति सो ऽर्हन्सुभूतिस्तान्सर्वान्दृष्ट्वा प्रसन्नितान् ।⁽¹⁴¹⁾
 सद्धर्मे विनयार्थेन मैत्रीधर्ममुपादिशत् ॥ ३६५ ॥

Subhūti preaches to
 an audience of Ga-
 ruḍas and Nāgas

MSS 357 C गरुडादृष्ट्वा, P गरुडां दृष्ट्वा. — 358 °लेनैव..... C मुभूतिवां,
 P मुभूतिवा. — 361 गरुडाःत्रास°. — 364 C येनैवरन्नितासर्वे.

A lamaist album in the Museum für Völkerkunde in Berlin contains a beautiful miniature on silk of the scene of Subhūti's preaching to nāgas and garuḍas. Cf. A. Grünwedel. Mythologie des Buddhismus etc. p. 188 (sketch of the miniature).

139) With संत्रसित cp. Pāli *santasita*. 140) I follow P. C has महानागो.

141) A strange form, but if explained as the partic. of a denominative **prasannayati*, it might be put to the account of the author of our collection. It is, however, comparatively easy to restore प्रनादितान्.

the Dharma, especially the suppression of anger.

शृणुध्वं मद्बचः सर्वे नागाश्च गरुडास्तथा ।
 यदि मे शरणं याथ रमध्वं मैत्रमानसाः ॥ ३६६ ॥
 ये एते सुखिनो लोके सर्वे ते मैत्रचारिणः ।
 ये एते दुःखिनो लोके सर्वे ते क्रोधिनो नराः ॥ ३६७ ॥
 तस्मात्क्रोधप्रक्षाय क्रियतां यत्नमादरात् ।⁽¹⁴²⁾
 यावच्चित्ते स्थितं क्रोधं तावन्मैत्री न भाव्यते ॥ ३६८ ॥
 न च द्वेषसमं पापं न च मैत्रीसमं तपः ।
 तस्मान्मैत्री प्रयत्नेन भावनीया सदादरात् ॥ ३६९ ॥
 मनः शमं न गृह्णाति न प्रीतिमुखमश्नुते ।
 न निद्रां न धृतिं याति द्वेषशल्ये क्वदि स्थिते ॥ ३७० ॥
 न द्विषत्तः तपं याति यावज्जीवमपि घ्नतः ।
 क्रोधमेकं तु यो हन्यात्तेन सर्वे द्विपो कृताः ॥ ३७१ ॥
 विकल्पेन्धनदृष्टिन जन्तुः क्रोधकृविर्भुजा ।
 दहत्यात्मानमेवादौ परान्धह्यति वा न वा ॥ ३७२ ॥⁽¹⁴³⁾
 जरा रूपवतां क्रोधस्तमश्नुष्मतामपि ।
 बन्धो धर्मार्थकामानां तस्मात्क्रोधो निवार्यताम् ॥ ३७३ ॥
 दिव्यभोगानुभोक्ता च प्रानादे मणिमण्डिते ।
 सुप्तो ऽपि न लभेन्नद्रां क्रोधपर्याकुलो नरः ॥ ३७४ ॥
 ऋषिभिर्योगिभिश्चाम्बुफलमूलादितोषितैः ।
 दग्धा जनपदाश्चापि क्रोधाच्छापङ्कताशनैः ॥ ३७५ ॥

MSS 367 C य एते (twice). — 368 C स्थितं क्रोध्यं. — 373 क्रोधःत°
 P वधोधर्मा°. — 374 °भोक्तावप्रासादे.

142) Note in this śloka the neuter gender of *yatna* and *krodha*; likewise of *sāra* śl. 353 and *prabhāva* śl. 363.

143) Ex conject.; C परान्धह्यति, P परान्धह्यति.

पृच्छङ्करो महारौद्रो निर्धृणो दृक्प्रभानलैः ।
 द्दाक् ब्रह्मज्ञं कामं तच्च क्रोधप्रभावतः ॥ ३७६ ॥
 यद्वाज्ञानो विरूढाश्च पुच्छं कृत्वा परस्परम् ।
 मृत्युं याति जनेः सार्धं तच्चापि क्रोधभावतः ॥ ३७७ ॥
 मुहूर्तो यत्सहायांश्च स्नेहविश्रम्भचारिणः ।
 सत्यधर्माविनादत्य घ्नति क्रोधादनार्यकाः ॥ ३७८ ॥
 साधवो ये महात्मानः संवृत्तिधर्मचारिणः ।
 तानपि संमुखं घ्नति दुर्वाग्वाणौ रूषा खलाः ॥ ३७९ ॥
 मातरं जन्मदात्रौ च धात्रीर्वा स्नेहपालिनीः ।
 स्वात्मज्ञान्निर्दया घ्नति तच्च क्रोधप्रभावतः ॥ ३८० ॥
 स्वात्मज्ञाः पितरं यच्च स्नेहसत्कारपालकम् ।
 घविगणय्य पापानि घ्नति क्रोधप्रभावतः ॥ ३८१ ॥
 गुञ्जन्महर्षशास्तृंश्च कल्याणाघावतारकान् ।
 घनादत्य भयं पापा घ्नति क्रोधोद्धता नराः ॥ ३८२ ॥
 यत्पिता स्वात्मज्ञं पुत्रं पुत्रीं वा बालकामपि ।
 निर्दयस्ताडयन्कृत्ति तस्मात्क्रोधो महारिपुः ॥ ३८३ ॥
 धातारः सकृन्नाश्चापि रोषिता भेदिताशयाः ।
 विगृह्णति महाक्रुद्धास्तस्मात्क्रोधो महारिपुः ॥ ३८४ ॥
 यत्स्वयं परिणीतापि भार्या धर्मानुचारिणी ।
 ताडिता त्यज्यते भर्त्रा क्रोधात्ततो महद्भयम् ॥ ३८५ ॥

MSS 378 C मत्यधर्माविनादत्य, P मत्यधर्माविनादत्य. — 382 C गुरुमहर्ष-
 शास्तृं च P identical but °स्तृंश्च P घत्ति C घत्ति. — 383 पुत्रोम्वा, *m* be-
 fore *r* occurs also in other places (e. g. cl. 419 a धर्मम्बुधाः) C निर्दयताड°. —
 384 C धातारः सकृ°, P धातारः सकृ°. both विगृह्णति.

144) I follow P; C °सत्कारपारकं.

प्रमदापि च भर्तारं स्वामिनं स्नेहकारिणम् ।
 कुलधर्ममनादृत्य ब्रह्मति क्रोधतस्तथा ॥ ३८६ ॥
 ये शांता यतयो धीराश्चतुर्ब्रह्मविहारिणः ।⁽¹⁴⁵⁾
 तानपि संमुखं दुष्टास्ताडयति रूपान्विताः ॥ ३८७ ॥
 शांतात्मा क्लृप्तकृद्योगी ज्ञान्तिवादी वने वसन् ।
 सो ऽपि शकलितो राज्ञा स्वयमेवासिना रूषा ॥ ३८८ ॥⁽¹⁴⁶⁾
 दानवा घ्नन्ति देवांश्च देवाश्च घ्नन्ति दानवान् ।
 घ्नन्त्येन्यं विप्रकं कृत्वा प्रमथन्ति रूपाकुलाः ॥ ३८९ ॥⁽¹⁴⁷⁾
 घातमानमात्मना कृत्वा त्रिपशस्त्रानलादिभिः ।
 वसन्ति नरके घोरे ते ऽपि सर्वे रूषान्विताः ॥ ३९० ॥
 ये ये दुष्टाशयाः क्रूराः स्वपरार्याभिघातकाः ।
 पतन्ति नरके घोरे ते ऽपि सर्वे रूषाभ्यात् ॥ ३९१ ॥
 क्रोधेन भिद्यते लोकः क्रोधेन परिभाष्यते ।⁽¹⁴⁸⁾
 क्रोधेन हिंस्यते ब्रह्मस्तस्मात्क्रोधो महारिपुः ॥ ३९२ ॥
 क्रोधेनैव महारुद्रश्चिच्छेद ब्रह्मणः शिरः ।⁽¹⁴⁹⁾
 तेनैव पातकेनैव धातचित्तो ऽभवच्छिवः ॥ ३९३ ॥
 क्रोधेनैव तथा रुद्रः सुर्य्येष्ठात्मजस्य च ।⁽¹⁵⁰⁾

MSS 386 C स्नेहकामिणं, P स्नेहकामिनं. — 393 C °रुद्रविच्छेद, P °रुद्र-
 चिच्छेद both धातचित्तो.

145) Ex conject.; MSS ये कृत्वा यतयो.

146) Cp. Jātakamālā XXVIII = Pāli Jātaka nr. 313.

147) Cp. Jātakamālā XXXII, 40.

148) परिभाष्यते «is abused», cp. čl. 379. Though PWK does not register that meaning for *bhāṣ* → *pari*, it is instanced for *paribhāṣā* and *paribhāṣana*.

149) Ex conject.; MSS क्रोधेनैव.

150) I follow P. In C I find रुद्रो मुर्य्ये°, which, if correct, would necessitate the reading रुद्रो मुर्य्ये°. But Brahmā who is doubtless meant is no Asura.

श्वशुरस्यापि दत्तस्य च्छेद्यमानमस्तकम् ।
 तत्पापकर्मणा ख्येव शिवो ऽप्यभूद्दिगम्बरः ॥ ३६४ ॥
 क्रोधेन धंस्यते धर्मः क्रोधेन विलयं गतः ।
 क्रोधेन त्यज्यते सत्यं तस्मात्क्रोधो महारिपुः ॥ ३६५ ॥
 यानि महान्ति पापानि महादुःखभवानि च ।
 तानि सर्वाणि दुष्टानि क्रोधचित्तोद्भवानि च ॥ ३६६ ॥
 तत्क्रोधादपरो वैरः पातको ऽन्यो न विद्यते ।
 तस्मात्क्रोधविनाशाय प्रयतधं समाहिताः ॥ ३६७ ॥
 पेन क्रोधो जितो वैरो ज्ञानवज्रेण साधुना ।
 तेन सर्वे जिता दुष्टाः शत्रवो दुःखदायकाः ॥ ३६८ ॥
 यस्य चित्ते दया नास्ति क्रोधानलविदाह्निः ।
 स साधुरूपश्चापि नैव विश्वस्यते जनैः ॥ ३६९ ॥
 क्रोधकलङ्कितो यो हि सद्गुणालङ्कितो यदि ।
 स विद्वानपि नास्तेष्वो यथा वृत्तो ऽहिवेष्ठितः ॥ ४०० ॥
 दानशीलादिमहर्षवृत्तैश्च यदि भूपितः ।
 क्रोधवान्न विभात्येव घृष्टिपूर्णा यथा क्रूदः ॥ ४०१ ॥
 सर्वविद्याकलाज्ञो ऽपि समृद्धः शिल्पवानपि ।
 यस्त्रमन्त्राद्यभित्तो ऽपि क्रोधवान्नैव सेव्यताम् ॥ ४०२ ॥
 क्रोधवान्कृस्यते लोकैः क्रोधवान्वध्यते जनैः ।
 क्रोधवान्कीपते मित्रैः क्रोधवान्परिभूयते ॥ ४०३ ॥

MSS 394 क्रोचेनैवं. — 396 महान्ति. — 399 C क्रोधानिल°, P क्रोधानिस्व°.

151) A śloka of six pādas.

152) Ex conject.; C क्रोधवान्नैविभात्येवमहि°, P क्रोधवान्नैविभात्यैवमहि°. Or perhaps क्रोधवान्नैव भात्येयः.

153) Ex conject.; MSS क्रास्यते लोकैः. — Cp. PW VII, s. v. कृन् + उप caus. In both passages of Kathās. quoted there Durgaprasād's ed. reads °hasita and °hasyamāṇā.

क्रोधो धर्मविरुद्धत्वाच्चतुर्विनाशकत् ।
 तस्मात्क्रोधविनाशाय प्रयतधं समाहितः ॥ ४०४ ॥
 क्रोधेन भिद्यते चित्तं भिन्नचित्तो विकीर्यते ।
 विकीर्षाः क्लिश्यते मारिः क्लेशितो ऽधैर्यतां व्रजेत् ॥ ४०५ ॥
 अर्धैर्यत्वाद्भवेन्मूढो मूढो दुष्टवशं व्रजेत् ।
 दुष्टमित्रोपदेशेन कुपये चरते कुधीः ॥ ४०६ ॥
 असन्मार्गे समाहूतो विपरीतं समाचरेत् ।
 विपरीतानुबोधेन भवेदार्पापवादकः ॥ ४०७ ॥
 सद्धर्मादीन्प्रतिनिष्य प्रतिमादीन्विधातयेत् ।
 इत्यादि पातकं कृत्वा पञ्चानन्तर्यमाप्नुयात्⁽¹⁵⁴⁾ ॥ ४०८ ॥
 ततश्च नरकान्यायाद्गौरवादीन्समन्ततः ।
 नरकान्नरकं गत्वा मूढाः खमवाप्नुयात् ॥ ४०९ ॥
 इत्थं दुःखानुवेदो स नरकेषु सदा वसेत् ।
 नरकेभ्यस्तमुद्धर्तुं जिनो ऽपि नैव शक्नुयात् ॥ ४१० ॥
 यावन्ति पापदुःखानि दुर्वृत्तिप्रभवानि हि ।
 तानि सर्वाणि ज्ञाननिधं क्रोधचित्तोद्भवानि हि ॥ ४११ ॥
 सर्वेषां पातकानां तत्क्रोधं मूलं जगुर्जिनाः ।
 धर्मणां तु क्षमा मूलं यतः सौख्यं प्रवर्तते ॥ ४१२ ॥

MSS 405 °शितोर्धैर्यतां. — 409 C नरकन्मायाद्गौरवादिन्स°, P नरकान्प्रायाद्गौरवादिन्स°. — 411 तानिसर्वानिज्ञानिधं.

154) Ex conject.; the transmitted text is vitiated. C अर्धैर्यविभवेन्मूढो मूर्खो दुष्टवशं व्रजेत्, P अर्धैर्यविरुद्धेन्मूढो मूर्खोदुष्टवशं व्रजेत्. The word *mūrkhā* is wholly out of place. Cp. çl. 334.

155) The *pañcānantarya* set of wicked deeds is explained Dharmasamgraha LX, cp. Kenjiu Kesawara's ed. p. 13 and 48, and Childers, s. v. *pañcānantariyakammañi*.

इति क्रोधं विनिर्जित्य त्तमैव साध्यतां सदा ।
 मैत्रीचित्तं समालम्ब्य विकृष्टं ययानुखम् ॥ ४१३ ॥
 घ्रात्मनीव द्या स्याच्चेत्स्वज्ञने वा यथा जने ।
 कस्य नाम भवेच्चित्तमधर्मप्रणयाशिवम् ॥⁽¹⁵⁶⁾ ४१४ ॥
 द्यावियोगतो लोकः परमामेति विक्रियाम् ।
 मनोवाक्कायविस्पन्दैः स्वज्ञने ऽपि यथा जने ॥ ४१५ ॥
 धर्मार्थो न त्यजेद्स्माद्दयामिष्टफलोदयाम् ।
 सुवृष्टिरिव शस्यानि गुणान्सा हि प्रसूपते ॥ ४१६ ॥
 द्याक्रान्तं चित्तं न भवति परद्रोकरभसम्
 शुचौ तस्मिन्वाणो ब्रजति विकृतं नैव च तनुः ।
 विवृद्धा तस्यैवं परहितरूचिर्मध्यनुगता
 प्रदानतात्त्यादीञ्जनयति गुणान्कीर्त्यनुमृतान् ॥⁽¹⁵⁷⁾ ४१७ ॥
 द्यालुर्नेद्विगं जनयति परेषामुपशमा-
 द्यालुर्विश्वास्यो भवति जगतां बान्धव इव ।
 न संरम्भतोभः प्रभवति द्याधीरकृदपे
 न कोपाग्निश्चिते ब्रजति हि द्यातोयशिशिरे ॥⁽¹⁵⁸⁾ ४१८ ॥

MSS 414 द्यास्याच्चत्स्व°..... C भवेचित्तमेधर्म°, P भवेच्चित्तमधर्म°. — 415 म-
 नात्रा°. — 417 शुचोतस्मिन्वा°.... P तनुं, C तनु.... P °रूचिर्मध्यनु°, C °रूचिर्मध्यनु°. —
 418 C संरम्भ°, P संरम्भ°.

156) Cf. 414—416 = Jātakamālā XXVI, 39—41.

157) This çikharipi stanza = Jtkm. XXVI, 42 with slight discrepancies at the end of pāda c) and d).

158) This çikharipi stanza = *ibid.* XXVI, 43, with one variance in pāda b).

संक्षेपेण दयामतः स्थिरतया पश्यन्ति धर्म बुधाः
 को नामास्ति गुणः स साधुदयितो यो नानुयातो दयाम् ।
 तस्मात्पुत्र इवात्मनोव च दयां नोत्वा प्रकर्षं जने
 सन्मैत्र्या विहरत् एव मुद्रितां प्रोद्भावयधं⁽¹⁵⁹⁾ सदा ॥ ४१६ ॥
 दयालोहृदये ज्ञाता मैत्री सहर्मसाधनी ।
 तस्माद्दयां हृदि स्वाप्य मैत्री लोके प्रसारयताम् ॥ ४२० ॥
 मैत्रीमान्पुरुषः सार्धुर्वैरिषि प्रशस्यते ।
 विश्वस्यते सदा सद्भिर्बान्धवैः स्वजनैर्जनैः ॥ ४२५ ॥
 मैत्रीमान्संज्ञनो लोके निर्गुणो ऽपि प्रशोभते ।
 मैत्रीमान्सन्मतिर्बन्धुर्लोकानां जगतामपि ॥ ४२२ ॥
 मैत्रीमाञ्जगतामिष्टे मैत्रीमाञ्जगतां मुहृत् ।
 मैत्रीमाञ्जगतां मित्रो मैत्रीमाञ्जगतां सखा ॥ ४२३ ॥
 मैत्रीमान्पुरुषः श्रीमान्यत्र यत्र प्रगच्छति ।
 तत्र तत्रैव सर्वत्र पूज्यते स्वजनैर्यथा ॥ ४२४ ॥
 बुद्धो हि जगतां बन्धुस्त्रैलोक्याधिपनायकः ।
 सो ऽपि शास्ता विभात्येवं मैत्र्या संस्कारयञ्जगत्⁽¹⁶⁰⁾ ॥ ४२५ ॥

MSS 421 प्रशंस्यते; the last two words of this çl. are wanting in P. —
 422 C मैत्रीमालम्ब्यद्दानोलोके..... both °सन्मतिर्वधु°.

159) Of this çardūlavikrīḍita pādas a), b) and c) fully agree with Jtkm.
 XXVI, 44, the fourth pāda is different, in accordance with the different situation.

160) *Mitra* is a masculine here and çl. 441.

161) Ex conject.; MSS संस्कारयञ्जगत्. Although this compound — caus.
 of *sphar* + *sam* — is not registered in PWK, it may be, I think, the right word
 wanted here. This hypothetical causative *samsphārayan* = 'expanding [i. e. fill-
 ing] the whole world with love' belongs to the same root as *sphurati*, from which
 is derived the frequent adj. *sphuṭa*; cp. my note 3 at Av. II, 173.

ये ये सत्त्वा मन्त्राभिज्ञाः सर्वलोकानुक्रमकाः ।
 पूष्यन्ते सत्त्वलोकैश्च ते ऽपि मैत्र्याः प्रभावतः ॥ ४२६ ॥
 बोधिसत्त्वा मन्त्रासत्त्वा बोधिसंभारसाधकाः ।
 सर्वसत्त्वहितार्थस्त्रास्ते ऽपि मैत्रोप्रचारिणः ॥ ४२७ ॥
 यन्माता दुःखिताप्येवमा गर्भाद्वालकं सुतम् ।
 पाति स्नेहोपचारेण तच्च मैत्रीप्रभावतः ॥ ४२४ ॥
 यत्पिता बालकं पुत्रमभुञ्जानः स्वयं सुखम् ।
 पाति स्नेहोपचारेण तच्च मैत्रीप्रभावतः ॥ ४२५ ॥
 यच्च राजा प्रजाः पाति स्वयं वीरव्रतं दधत् ।
⁽¹⁶¹⁾ दुर्जनान्मर्दयन्सर्वान् तच्च मैत्रीप्रभावतः ॥ ४२० ॥
 यच्च विद्वान्गुरुः शिष्यान्सद्धर्मार्थोपदर्शयन्⁽¹⁶²⁾ ।
 प्रबोध्य बालकाञ्क्वास्ति तच्च मैत्रीप्रभावतः ॥ ४२१ ॥
 यच्च वीरा रणे स्थित्वा सक्त्यरीन्प्रहारिणः⁽¹⁶³⁾ ।
 प्ररुन्ति स्वपत्नांश्च तच्च मैत्रीप्रभावतः ॥ ४२२ ॥
 सार्थवाहो ऽम्बुधिं गत्वा पत्नै रत्नानि साधयन् ।
 सत्त्वान्पाति ददद्दानं तच्च मैत्रीप्रभावतः ॥ ४२३ ॥
 यच्च भार्यानुपात्येव मृतेन स्वामिना सह ।
 अन्नपेक्ष्य स्वर्जिवे ऽपि तच्च मैत्रीप्रभावतः ॥ ४२४ ॥

MSS 432 C स्वयंज्ञाश्च, P स्वयन्नांश्च. — 434 °पात्येवं.....C अन्नप्येता, P अन्न-
 यद्या.

161) Ex conject.; MSS दुर्जया°.

162) The compound is utterly incorrect. Query: सद्धर्मार्थोपदर्शयन् or °दर्श-
 नात् or सद्धर्मार्थं प्रदर्शयन्?

163) Ex conject.; C सक्तोरिपुहारणात्, P सक्तोरिप्रभारणात्, both unmean-
 ing. Yet my correction is but a guess.

पितृभ्यो मृतकभ्यो ऽपि ददाति पिण्डमादरात् ।
 अनुशोचन्मुहुश्चापि तच्च मैत्रीप्रभावतः ॥ ४३५ ॥
 तिर्यग्योन्युद्भवाद्यापि पशवः क्रूरमानसाः ।
 स्वसुतान्स्नेहतः पालति तच्च मैत्रीप्रभावतः ॥ ४३६ ॥
 कृम्यादिकीटयश्चापि क्रूरा गृधादिपक्षिणः ।
 स्वबन्धून्स्नेहतः पालति तद्धि मैत्रीप्रभावतः ॥ ४३७ ॥
 चण्डाला निर्घृणा रौद्राः सत्त्विकिंसारताः खलाः ।
 बान्धवांस्ते ऽपि रक्षति तद्धि मैत्रीप्रभावतः ॥ ४३८ ॥
 यद्दत्ति महामत्तः स्वदेहे ऽप्यनपेक्षिताः ।
 अर्थिभ्यः प्रार्थितं वस्तु तद्धि मैत्रीप्रभावतः ॥ ४३९ ॥
 एवमन्ये ऽपि ये लोका भोजयन्तः परस्परम् ।
 पालयन्ति महाम्नेहात्तच्च मैत्रीप्रभावतः ॥ ४४० ॥
 मैत्री हि जगतां माता पिता शास्ता गुरुः प्रभुः ।
 पतिर्मित्रः सुहृद्बन्धुस्तस्मान्मैत्री प्रसाध्यताम् ॥ ४४१ ॥
 मैत्रो विना न ज्ञपेत करुणा स्वात्मज्ञे ऽपि च ।
 न मुदिता न चपेक्षा तस्मान्मैत्री प्रधीयताम् ॥ ४४२ ॥
⁽¹⁶⁵⁾ एता ब्रह्मविहाराख्याः संबोधिपदसाधकाः ।
 त्रैलोक्यभर्तृका नाथाः सर्वसत्त्वानुपालकाः ॥ ४४३ ॥
 एता विना न शोभन्ति महामिज्ञास्तपस्विनः ।
 कल्पकोटिसहस्राणि तस्मापि दुष्करं तपः ॥ ४४४ ॥

MSS 437) C स्वबन्धुस्नेहिता याति, P स्वबन्धुस्नेहिताः पालति. — 439 यद्दत्ति
 महामत्तस्व°. — 440 न्येपितेलोका C महाम्नेहात्तच्च, P महाम्नेहात्तच्च. —
 441 C पतिर्मित्रमु°, P पतिर्मित्रःमु°, cp. n. 160. — 443 नाथामर्ष°.

164) Note the new word *kṛi* = *kṛi*, if the reading is right.

165) The four meant by एताः are *maitrī*, *karuṇā*, *muditā* and *upekṣā* mentioned in the preceding śloka. Cp. Dharmasaṃgraha, XVI.

एता हि परमाचार्याः सद्धर्मगुणादायकाः ।⁽¹⁶⁶⁾
 एता विना न सिध्यन्ति सर्वपारमितारताः ॥ ४३५ ॥
 यावन्ति सुखभोग्यानि पुण्यसिद्धानि सर्वथा ।
 तानि सर्वाणि ज्ञानीत मैत्रीमूलोद्भवानि हि ॥ ४३६ ॥
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेन क्रोधं जित्वांवरैरपि ।⁽¹⁶⁷⁾
 मैत्रीं चित्ते समाधाय कुरुष्वं प्राणियु त्तमाम् ॥ ४३७ ॥
 ततो धर्मप्रभावेन पूयं सर्वे ऽनुमोदिताः ।
 यावज्जीवं सुखं भुक्त्वा सौखावर्तो गमिष्यथ ॥ ४३८ ॥⁽¹⁶⁸⁾
 इति श्रुत्वा वचस्तस्य नागाश्च गरूडा यतेः ।
 वैरानुशयतां त्यक्त्वा बभूवुर्मैत्रिचारिणः ।⁽¹⁶⁹⁾ ॥ ४३९ ॥
 इति दृष्ट्वा च ते सत्त्वा विस्मयकृपसंयुताः ।
 धर्मानुमोदनं कृत्वा बभूवुर्मैत्रिचारिणः ॥ ४४० ॥
 एवं सुभूतिना तेन नागाश्च गरूडाश्च ते ।
 मैत्रीधर्मोपदेशेन विनीता धर्मसत्पथे ॥ ४४१ ॥
 अथ श्रीभगवान्बुद्धः सर्वदर्शी विनायकः ।
 भिन्ननामस्त्वयामास संवृतिचारकानपि ॥ ४४२ ॥
 पश्यधं भिन्नवो पूयं सुभूतिं ब्रह्मचारिणम् ।
 येनैते गरूडा नागा विनीता धर्मसत्पथे ॥ ४४३ ॥

A v. II, 131, 5-6.

MSS 447 C जित्वावरैरपि ॥ मैत्रीचित्ते, P जित्वावलैरपि ॥ मैत्रीचित्ते. — 449 C यते ॥, P यतः — 450 तद्धर्मानु° with superfluous first syllable. — 451 C नागाश्च, P नागाच.

166) Cp. PWK III, s. v. दायक 3).

167) I have no remedy to propose for the restoration of the last four syllables. Considering nothing but the purport of the phrase, we might correct जित्वावरैरपि.

168) *Saukhāvati* as a synonym of *Sukhāvati* is a new word, I believe. Cp. cl. 487.

169) MSS मैत्रीचारिणः against the metre. I have put short -i here and in cl. 450 where C has मैत्रो° and P मैत्र°.

एष मे श्रावकाणां च भिन्नूणां ब्रह्मचारिणाम् ।
 मुभूतिः कुलपुत्रो ऽयमग्रो ऽरणाविकारिणाम् ॥ ४५४ ॥
 इति तेन मुनोऽङ्गेण मुभूतिरेव सद्यतिः ।
 निर्दिष्टः सर्वभिन्नूणामग्रो ऽरणाविकारिणाम् ॥ ४५५ ॥

A v. II, 131, 7-8 (the
 cliché 131, 8-15 is
 much shortened).

अथ ते भिन्नवः सर्वे संशयोद्धतमानसाः ।
 केतारं संशयानां तं पप्रच्छुरेवमीश्वरम् ॥ ४५६ ॥
 कानि भद्रं कर्माणि कृतान्यपि मुभूतिना ।
 निर्दिष्टो भवता येन ज्येष्ठो ऽरणाविकारिणाम् ॥ ४५७ ॥
 इति तैर्भिन्नभिः पृष्टो भगवानित्युदाहरत् ।
 शृणुध्वं भिन्नवः सर्वे तत्कृतं यत्मुभूतिना ॥ ४५८ ॥
 मुभूतिना कृतं कर्म तत्को ऽन्यः परिभोदयते ।
 येनैव यत्कृतं कर्म तेनैव तत्प्रभुष्यते ॥ ४५९ ॥

A v. II, 132, 1-3.

भूतपूर्वमतीति ऽध्वन्यस्मिन्कल्पे च भद्रके⁽¹⁷⁰⁾ ।
 वर्षसहस्रमायुश्च विंशतिगुणितं यदा ॥ ४६० ॥
 तस्मिंश्च समये बुद्धः काश्यपो नाम नायकः ।
 विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविज्ञिनः ॥ ४६१ ॥
 शास्ता देवमनुष्याणां पुरुषदम्यसारथिः ।
 सर्वज्ञो भगवान्नाथः पञ्चभिन्नो मुनीश्वरः ॥ ४६२ ॥

A v. II, 132, 3-4.

वाराणसीमुपाश्रित्य मृगद्वये जिनाश्रमे ।
 व्यहरत्सर्वसत्त्वानां सद्धर्मं समुपादिशन् ॥ ४६३ ॥

MSS 454 C एषामे, P एषामे, both श्रावकाणाच in C 2^d line is defect
 °पुत्रोयंमयारिणां. — 455 निर्दिष्टो. — 457 C ज्येष्ठार°, P ज्येष्ठार°. — 459 येनैव . . .
 प्रभुष्यते. — 463 °दिशत्.

170) Ex conject.; C °तोताध्वेपदाकल्पैवभद्रके, P °तोतोधिपदाकल्पेचभद्रके.

- A v. II, 132, 4-8. तस्यैव शासने शुद्धे स्वाख्यते धर्मवैनये ।
 अयं प्रव्रजितो भूत्वा महादाताप्यभूत्तदा ॥ ४६४ ॥
 दश वर्षसहस्राणि ब्रह्मचर्यमपालयत् ।
 प्रणिधानं तथा चापमकरोद्ब्रह्मवित्तमः ॥ ४६५ ॥
 अनेन कुशलेनाहं भवेयं वौद्धसद्यतिः ।
 यो ऽसौ भगवतानेन काश्यपेन सुतायिना ॥ ४६६ ॥
 माणव उत्तरो नाम व्याकृत इति बोधये ।
 माणव त्वं प्रज्ञानां तु यदा वर्षशतायुषि⁽¹⁷²⁾ ॥ ४६७ ॥
 शाक्यमुनिर्महाबुद्धः सर्वज्ञो लोकनायकः ।
 संबुद्धो भगवान्नाथस्तथागतो भविष्यसि ॥ ४६८ ॥
 अस्यैव शासने चाहं भवेयं श्रावकोत्तमः ।
 अर्हतामयमंप्राप्तो भूत्वारणाविहारिणाम् ॥ ४६९ ॥
 तेनैव कर्मणा चाद्य प्रविष्टो मम शासने ।
 अर्हतां ज्येष्ठतां प्राप्तस्तथारणाविहारिणाम् ॥ ४७० ॥
- A v. II, 132, 9. कानि पुनरनेनैव कर्माणि प्रकृतान्यपि ।
 येनैव नागयोनी च समुत्पन्नो बभूव सः ॥ ४७१ ॥
- A v. II, 132, 9-11. यतः क्षैशाप्रक्षोणत्वाद्बुद्धान्तिन्द्रियचेतसा ।
 शैलाशैतगणानां च भिन्नूणां ब्रह्मचारिणाम् ॥ ४७२ ॥
 अनेन हृष्टचित्तेन परुषाबद्धचेतसा ।
 चित्तानि संप्रदृश्यैव विकलानि कृतान्यपि ॥ ४७३ ॥

MSS 469 C °रूपयविहा° . — 470 ज्येष्ठताप्राप्तिस्त° . — 471 °नेनैवं . . . P ये-
 नैष . — 472 शैलाशैतग° . — 473 °दृश्यैवं .

171) Ex conject.; MSS मानव (twice), cp. A v. II, 132 n. 3.

172) The construction is disturbed, the loc °āyusi does not agree with the conjunction yadā. It is not clear, to whom to ascribe this negligence, to the paraphrast or the copyists.

सदाशोविषवादेन विक्रुश्याभाणि साङ्गिके ।

तेनैव पातकेनैवं पञ्च जन्मशतान्यपि ॥ ४७४ ॥

नागयोनिममुत्पन्नो बभूवायं मरुहाविषः ।

A v. II, 132, 11—12. पञ्चानेन पुनस्तत्र प्रव्रज्य बुद्धशासने ॥ ४७५ ॥

सदा दानानि संदत्त्वा ब्रह्मवर्यं च पालितम् ।

तेनेदानो तयार्हृच्चं प्राप्य साक्षात्कृतं मुदा ॥ ४७६ ॥

Combination of two clichés: that of the unavoidable Karma and that of the white, the black and the mixed actions (A v. II, 131, 10—15 and 132, 12—15).

⁽¹⁷³⁾ अरुणाविकारिणां चाग्नौ निर्दिष्टो ऽयं मया खलु ।

इति हि भिन्नवो यूपं ज्ञानीधं कर्मताफलम् ॥ ४७७ ॥

येनैव यत्कृतं कर्म तस्यैव तत्फलं ध्रुवम् ।

न नश्यति हि कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ॥ ४७८ ॥

सामग्र्यो प्राप्य कालं च फलति खलु दृष्टिनाम् ।

अभुक्तं नीयते नैव कर्म क्वापि कथञ्चन ॥ ४७९ ॥

नाग्निभिर्दक्षते कर्म वायुभिर्नापि शुष्यति ।

उदकैः क्लिद्यते नैव भूमिष्वपि न नश्यति ॥ ४८० ॥

अन्यथापि च नो भूता सर्वथा कर्मणां गतिः ।

शुक्तानां शुक्लता नित्यं कृष्णानां कृष्णता खलु ।

मिश्रितैव तु मिश्राणां पङ्गतौ भुङ्गते ध्रुवम् ॥ ४८१ ॥

MSS 474 C सदाशोविष°, P मदाशिविष° C विक्रुश्या°, P विक्रुश्या°...
... both जन्मशता°. — 475 नागयोगि°. — 477 °विकारिणा C निर्दिष्टाम-
मया, P निर्दिष्टोममया. — 480 C वायुनापि प्रशुष्यति, P वायुभिर्नापि शुष्यते
both नश्यते. — 481 C चनोभूतात्°, P चनाभूतात्°..... C मिश्रितैवतुमि°, P मि-
श्रितैवभूमि°..... C पङ्गता, P खङ्गतो.

173) The first pāda is hypermeter, in accordance with ancient epic license.

174) Query: कर्मणां फलम्? But *karmatā*, in these writings, is admissible.

175) In order to get a good distribution into ślokas of the concluding lines, I have taken this śl. 481 as made up of six pādas.

तस्मादपास्य कृष्णानि कर्माणि मिश्रितानि च ।

पतितव्यं शुभेष्वेव कर्मसु सुखवाञ्छिभिः ॥ ४८२ ॥

A v. II, 132, 16.

तथेति भित्तवः श्रुत्वा ते च लोकाः प्रभाषिताः ।

बुद्धवचोमृतं पीत्वा ननन्दरनुमोदिताः ॥ ४८३ ॥

Conclusion added by
the paraphrast.

एवमेतन्महाराज श्रुतं मे गुरुभाषितम् ।

इति मत्वा त्वया राजन्परात्मशुभवाञ्छिक्ता⁽¹⁷⁶⁾ ॥ ४८४ ॥

क्रोधारिं पत्नतो जित्वा तमाधर्मपुरस्कृतः ।

मैत्रो भावय सत्त्वेषु स्वात्मज्ञेषु यथा सदा ॥ ४८५ ॥

इति सुभाषितं श्रुत्वा⁽¹⁷⁷⁾ उपगुप्तस्य सद्गुरोः ।

तथेति नृपराजस्य ननन्द सप्तभाजनः ॥ ४८६ ॥

ये मैत्रीभावधर्मं कलिमतिहरणं तत्सुभूतेश्चरित्रम्

शृण्वन्ति श्रावयन्ति त्रिभुवनसुखदं संनिपात्य जनैवान् ।

ते लोका मैत्रचित्तास्त्रिभुवनसुखदाः नान्तिसौरभ्ययुक्ताः

याताः सौखावर्तो ते ऽप्यमितरूचिमुनेर्धर्ममाराधयन्ति ॥ ४८७ ॥⁽¹⁷⁸⁾

The final stanza is an emphasizing glorification of the holy tale just finished of the kind as is well known from epic and Paurāṇik works. Such praising promise of reward to whoever

MSS 482 परितव्यंशुभे° — 483 तेवल्लोकाः; C प्रभाषिता ॥, P प्रत्तर्पिताः ॥ ..

... C बुद्धेनचामृतं, P बुद्धवचामृतं. — 484 C एवपैतन्म°, P एवंपैतन्म°. — 487 C °श्चरित्रे ॥ शृण्वन्ते, P °श्चरित्रं ॥ शृण्वन्तः both संनिपात्य both °सुखदाता° . . . C मौखावर्तिं.

176) Ex conject., following mostly P °परात्मशुभवाञ्छिक्ता, C has परान्मंडुभवाञ्छिक्ता. Yet there remains the contamination of the active and passive modes of expression.

177) Ex conject.; perhaps rather कृपगु°. C एयुपगुप्तस्य, P श्रापगुप्तस्य.

178) So C. P °र्ममाधारयन्ति. Cp. Jtkmālā p. 107, 15 गृहस्थेनापि शक्यमयमाराधयितुं धर्म इति.

learns and teaches the holy compositions is the standing conclusion of those metrical *avadānas*. Here is another sample of the type: *Ratnāv. f. 73a 4—6* (Cambr. MS), the conclusion of the story of *Çuklā* (= *Av. nr. 73*):

ये ऽद्ः शुक्तावदानं जिनवरकथितं पुण्यद्वेतोर्नराणाम्

शृण्वन्ति श्रावयन्ति प्रमुदितमनसः सद्गुणप्राप्तकामाः ।

ते सर्वे क्लेशमुक्ताः सुविमलमनसा बोधिचर्या चरन्तः

सत्सौख्यान्येव भुक्त्वा मुनिवरनिलयं संप्रयाता वसन्ति ॥

I think the specimen of this long *avadāna*, published in full — most of them are not so extensive — will give a fair idea of the character and the fashion of the *avadānamālās* in question, and of their value as documents for the knowledge of medieval society contemplated from a Mahāyānist point of view. It will also be clear that their language is upon the whole correct Sanskrit, admitting, however, now and then of various liberties and peculiarities, often for metrical reasons, part of which is already known from Epic poetry (see Hopkins, *The Great Epic of India*, p. 245 ff.). An idiom, of which no instance happens to be found in the *avadāna* which I have selected, consists in employing the adverbs in *-dhū* with the meaning of multiplicatives: *dvidhū* = *dvil* and the like. This seems to be even their regular employment, see e. g. *K f. 159b 3, 170a 6. 212a 8. R f. 10b 3. 104a 6. 110a 7. Aç. f. 219a 8. 223b 4. 239a 3*. Another point has been dealt with in this edition of *Av.*, I, 172 n. 6. It is also evident that Sanskrit lexicography will obtain not little profit by availing itself of the *avadāna* texts. Some instances I have pointed out in the notes of the *avadāna* published above; I add e. g.: *निहृत्सव* with the meaning 'in low spirits' (*R f. 71a 7. 73a 1. 136b 3*); *द्विरहित* instanced *R f. 64b 1. 85a 7. 158b 6. 167a 2. 178b 6*; new instances of *प्रन्* = 'mother' (*R f. 145b 6. 147b 2*); *सुखत्तौव* (*K f. 175b 1*); *सज्जालु* adj. (*K f. 156a 8* — the asterisk in *PWK* is to be dropt); *मनोरम्य* = *मनोरम* (*K f. 96b 5*).

III. Another type of collections of avadānas is represented by such works as the Dvāvimṣatyavadāna and the Vicitrakarnīkāvadāna. The former is described by Feer in his «Préface» (p. XIX) of the translation of Av. and more accurately by Bendall, *Catalogue of the Buddhist Sanskrit MSS, Cambridge* p. 36 (cp. p. 50). MSS of it are at Cambridge and Paris; there is also a MS containing a Dvāvimṣāvadāna at Calcutta, but as far as is to be inferred from the poor and clumsy abstracts made by Rajendralal's paṇḍits — p. 85 ff. of his *Catalogue* — it has a different content, it seems. The work preserved in the Paris and Cambridge MSS contains some matter taken from our Avadānaçataka. As I stated in my preliminary Introduction, the borrowings here are not metrical paraphrases but chiefly consist of portions transferred literally and incorporated into the new work, which is a compilation.

The same may be said about the Vicitrakarnīkāvadāna¹⁾, an odd combination, it seems, of patches from different origin, put together with the object of glorifying certain rituals, holy rites, holy places and the like. Prof. d'Oldenburg having drawn my attention to the Ind. Off. MS of that name, I perused that text in 1900, thanks to the liberal assistance of Mr. Tawney, the then librarian, who gave me a loan of the MS. The work seems to be a late production. Its style is very poor, its Sanskrit far from correct; among others the participle in °त्, neuter sing., often serves to express that in °तवत् (e. g. f. 119a 12 अत्र खलु न पुरुषस्तस्मिं स्तूपे लक्ष्म्या प्रदत्तितं कृतं; f. 2 b 2 को धूपितं तपि धूपं को ऽर्घं प्रदापितं). Upon the whole, the blunders and shortcomings of the compiler are plenty. The compilation itself is made in a perplexing manner; its mosaic character is not rarely transparent from the incoherence of the patches negligently sewn together. In one of the tales the language suddenly changes into Pali, to become Sanskrit again after some pages. It is, of course, likely that

1) See Hodgson, *Essays*, p. 37.

much must be accounted for by the bad condition of the unique MS, but this may concern at best a small portion of the barbarous language of the text.

The Vicitrakarṇikāvadāna numbers 32 avadānas. As this collection has not been described before I give here a succinct list of its contents.

1. Story of the pious couple Vimaladatta and Vimalā, who by worshipping a miraculous tree from poor become rich and thereafter pay homage to the Buddha; B. predicts their future Buddhahood (f. 1a 7—6a 8).

2. Story of a king Bandhunāgara who sins by his passion for hunting, and his minister Buddhisattama who tries in vain to seduce a honest woman, Satyaçilā, the wife of a wealthy man whom the minister causes to be put to death. After being reprimanded, the king by a *mṛga* and the minister by the woman whose husband he has murdered, both repent and confess their sin to the Buddha who allows them to become monks in his Saṅgha (to f. 12a 4). The Sanskrit of this tale is exceedingly barbarous.

3. Story of a king Padmaketu who has two wives hating each other. One of them obtains from the king the promise of being allowed the royal power for one month. She uses this power to pronounce the sentence of death on the son of her rival, the heir apparent. When the king despairing cannot make up his mind to put him to death accordingly, the pious prince kills himself and mounts immediately to the Tuṣita heaven. His mother after asking in vain help from Nārāyaṇa, Mahādeva etc. implores the protection of Buddha who consoles her. The wicked wife who was the cause of the death of the prince is punished by being given away to a beggar, notwithstanding the supplications of her daughter (to f. 18b 1).

4. Story of Dhanakara and Dharmākara, with many adventures. A miraculous tree occurs in it and a description of Kapilavastu in verse (to f. 23a 4).

5. Glorification of those who repair caityas old and in ruins with a story to that purpose of the pious and wonder-working king Ratnadhvaja (to f. 28a 4).

6. Story of a *kālakarṇin*, named Nidhana and his wife, and how they find finally rest in the protection of the Buddha; the story of the past is subjoined (to f. 33a 9).

7. One of two brothers who came to quarrel leaves his home and wandering about meets in the forest with a flock of deer who are obliged by a pact to deliver every day to a lion two of the flock. When all of them have been delivered except the king of the deer and his wife, the man witnesses the rescue of the female deer with her husband by the lion on account of her being with young. Afterwards in Benares he learns from the Buddha the cause of the fate of those deer (story of the past) and Buddhahood is predicted to himself (to f. 38a 5).

8. Story of the gambler Cakita and his wife, who lose all their property and must wander about. They come into a *tapovana* and fall asleep in the shade of a tree haunted by a dreadful Rākṣasa who lets the man go on condition that the woman must fall to his share. But instead of eating her, he treats her well and makes her his wife with her full agreement. After a month Cakita, owing to a spell taught to him by some Brahman he met with, the *naṣṭacchāyāvidyā* [which is also mentioned in story nr. 6], discloses her infidelity. Desponding of this world, he rejoins that Brahman. Both set out to meet the Buddha at Kapilavastu who explains to Cakita that the conduct of his wife is the punishment for adultery committed by him in a former existence, and predicts Buddhahood to both (to f. 43 b 9).

9. This is partly a repetition of the conclusion of nr. 8, partly it treats of caityas, worship of them and *vratāni* relating to them and of precepts concerning the building of caityas. This av. is wholly in verse (to f. 47 b 2).

10. Upagupta relates to Aṣoka the *vicitrakarṇikā kathā*, which Bhagavān narrated to the *devaputra* Citrarati.

This avadāna consists of a eulogy of making, placing and worshipping images of deities etc. To illustrate this the wonderful story of Jñānadatta is told, and the tale of king Indraprīṣṭha of Gandhavatī, who built a monastery in consequence of a dream concerning some Bodhisattva preaching the Dharma to him. That Bodhisattva was Vasubandhu. The story ends with long praises of the bestowal of gifts on the Saṅgha (to f. 51 a 11).

11. Continuation of nr. 10; the reward of Citrarati's liberality is shown by his happiness in a posterior existence. He is born in a miraculous way as Padmaṣekhara, son to a king and a queen, and grows up a great hero, who performs extraordinary exploits. But in the midst of his greatness and imperial power he gets disgusted of the vain mundane glory and wealth, turns monk and converts his subjects (to f. 57 b 4).

12. The last half of Padmaṣekhara's story told over again and amplified (to f. 61 b 4).

13. Previous existence of Padmaṣekhara, preceded by a long description of the twelve principal tirthas in Nepal. They are visited and worshipped, it is said (f. 64 a 8)

ब्राह्मणैर्विष्णवैः शैवैर्लोकिकैरपि शाक्तिकैः

देवैश्च दानवैश्चापि etc.

(to 65 b 3).

14 = Av. nr. 6; portions of it are borrowed literally and amplified with long paraphrases and additions, cp. my n. 15 on Av. I, p. 29. The help in vain procured by the Tirthikas to the sick boy is narrated in particulars, with an unmistakable irony in describing their practices of asking for money to redeem sins and confiscating the profit for themselves (to f. 70 b 7).

15. Description of the *ahorātravrata*, being the *vratarāja*. Bhagavān explains it to Kāc̣yapa, and Ćāriputra taught it king Dharmadakṣa, who with his queen had been chacals in some former existence (to f. 74 a 12).

16. The story of the musician Supriya = Av. nr. 17. This borrowing from the Avadānaṣataka does not consist in a simple transfer of portions of that text to the new collection, as

the composer of this compilation has done elsewhere, but he must have taken his text from some metrical paraphrase of the kind as is represented in the avadānamālās K, R and Aç; cp. my preliminary Introduction p. IX n. 3. The style and spirit of the paraphrase are the same and it is doubtless also made by a Mahāyānist (to f. 87 b 9). I have noticed f. 75 a 6 वृषं दिशन् = धर्मं दिशन्.

17. Eulogy of a *poṣadha vrata*, named *Bhagavato Āryāvālokiteçvarasya bodhisatvasya vratam*, the efficiency of which is illustrated by two stories, of the merchant Supriya and of the king Dharmapāla of Vaiçālī; the latter recovers by it a jewel after having lost his to Indra who, in the disguise of a Brahman, had begged it from him. Prose and verse (to f. 82 b 1).

18. This avadāna is wholly perturbed. In it the two nrs. 2 and 59 of Avadānaçataka are taken up and mingled. As far as may be inferred from the confused relation, both tales serve as examples of the power of the above said vrata of Avalokiteçvara, which is also identified with the upavāsavrata mentioned Av. I, p. 339 foll. The borrowings from Av. are literal, but with manifold additions and interpolations (to f. 85 a 12).

19. The story of Av. nr. 10 is broadly told, literal borrowings being intermingled with metrical interpolations and additions. A eulogy of *dāna* in prose and verse is subjoined (to f. 88 a 10). Cp. Av. I, 55, n. 2.

20. Ampliation of Av. nr. 1, whole portions of which are borrowed literally. The long additions are mostly in verse. The Buddha in a long discourse expounds to Ānanda the qualities required for obtaining *bodhi*; f. 88 b 10 बुद्धानां जननी प्रजा; the argument is, of course, mahāyānist. Pūrṇa asks the Buddha (f. 89 b *in fine*) how it comes that men are so different in their moral conduct. The Buddha answers in prose, that this difference depends on the origin of the individuals, whether, being born in the human world they arrive from one of the heavens or from the world of the Asuras, or from the Pretas and so on; next to this

the Buddha expatiates on hells, their number and characteristics and on the other forms of existence. In the last part of this avadāna the name of Kāçyapa is often substituted for Pūrṇa, so that its conclusion is very confused (to f. 92 a 3).

21. Av. nr. 3 is here partly copied partly amplified. At the point of the Buddha's smile our text ceases to follow Av., but, instead of this cliché, contains a cosmological conversation between the Buddha and Sunanda, the formerly lazy boy. In the midst of it the scene changes on a sudden. A king, probably Açoka, discourses in good verses — were they but not so corrupt in the MS! — with Upagupta. The conclusion is again very confused (to f. 95 a 5).

22. Story of the *sārvavāha* Sānta (sic) and his son Sāntaja. This narration in çlokas brings the tale up to a point, where the situation of the beginning of Av. nr. 13 has been reached. From thence the text of Av., partly identical, partly a *recensio ornatio*r, it seems, continues the tale to the end (to f. 97 a 12).

23. King Dharmaçiṛṣa of Rājagṛha abdicates in favour of his son Puṇyaçiṛṣa and goes with his wife to the forest. The old king exposes the reasons of his decision in a long sermon, which deals among others with theories on the fetus and the paternal and maternal parts in the body of the child. On a sudden (f. 98 a 6) Av. nr. 16 (*pañcavārṣika*) commences. It is told in full with the very words of Av.; there are but few additions. The former Buddha is called Dipaṅkara, not Ratnaçaila (cp. Av. I, 91, 13). After the words पञ्चवार्षिकं कृते (ib. I, 92, 6) the story of Dharmaçiṛṣa is continued and his attainment of Buddhahood is narrated (to f. 99 b 5).

24. This avadāna is partly identical with Av. nr. 21. Yet it contains also a quite other tale, which is akin to the Pāli Jātaka nr. 12, the Nigrodhamigajātaka. The *mṛgarāja* is here called Vicitra. This portion is in Pāli and sanskritized Pāli, it seems. If the MS were not so exceedingly bad, I should feel inclined to transcribe it, for it looks to be well written and has

literary merits. Brahmadata after giving *abhaya* to the deer, turns himself an ascetic and sets out for Buddhakṣetra (to f. 102 b 2).

25. A very perplexed conglomeration of different tales, alternating, as if it were, at random. One of them is the story of a brahman who converted himself in the days of the Buddha Padmottara, but did not possess the right belief. Him the Buddha instructs about the duties and qualities of a Bodhisattva and tells him the story of king Brahmadata. On a sudden the narration jumps over to the plot of Av. nr. 32, which is taken up partly with the same words, partly with additions. After following this course for some pages the frame-story comes back. The brahman is admitted into the Saṅgha with the *ehibhikṣukā* formula, but one *cīvara* fails to appear. The Buddha accounts for the cause of this deficiency by means of a story of the past and succeeds in producing the *cīvara* (to f. 105 b 7).

26. The name of the hero is Çītalaprabha or Çītaprabha, but the story told is not the same as Av. nr. 26 but Av. nr. 61, wherewith it is partly identical (to f. 108 a 11).

27. Story of a çreṣṭhin, Puṇyamati [MS: Puṇyavati] fervent adherent of the Buddhas, who after death gains rebirth in *svarga* and praise by Çakra, and of his former existence as the poor Çāntamati who became rich by his almsgiving and worship of a stūpa. This tale written in good Sanskrit but miserably corrupt in this bad MS, is introduced by a very confused discourse of two persons, who are sometimes Açoka and Upagupta, sometimes the Buddha and Maitreya. The Mahāyānist creed of its composer appears clearly by the mention of the five Dhyāni-buddhas, who are named more than once (to f. 111 b 8).

28. Story of a pious sārthavāha Saugandhatīrṇa and his faithful wife with some other small stories inserted. He stays long years abroad, and his wife grows old during that separation. Returning at last, he perishes in a shipwreck. The Buddha shows him to her while asleep, how he has been reborn in the heavens

in consequence of the offerings of perfumes and flowers he had been in the habit to perform. After a week she, too, dies and rejoins her husband in heaven. Verse mixed with prose (to f. 115a 4).

29. Story of two existences of a pious lady who honoured the caityas with flower-offerings. Part of it is taken from Av. nr. 53, namely her being welcomed in heaven. The monks ask particulars with respect to flower-worship and its reward; the Buddha proclaims a table of rates for different cases. The last part of this avad. is utterly confused (to f. 116a 11).

30. This avad. corresponds with Av. nr. 19, which is, however, much modified and contaminated with Av. nr. 20, which is made the story of the past. The whole is the illustration of an instruction given by the Buddha to Maitreya about the *phala* of *naivedya*. The future Buddha who in the tale Av. nr. 20 is called Divyānada, has here the name of Divyānanaividyaḍāna! (to f. 118b 6).

31. A clumsy story about a *cul de jatte*, who by endless devotions to a stūpa of the Buddha Kāçyapa recovers his hands and feet and his health, for he was a leper, too, and at last is about to sacrifice himself into the fire. This tale is intermixed with a eulogy of burning lamps in the month of Kārttika and a description of the feast of lamps with stories relating to the meritorious act of giving Sugataḍipas (to f. 121b 6).

The quotations and borrowings from Av. have proved to be of little or no value for editorial purposes. The MS of Av., used by the compiler of Vic., was not better, rather in a worse condition, than that which is the basis of our edition, and which I now proceed to give account of.

§ 3. The text of the Avadanaçataka.

As has been stated in my Preliminary Introduction p. VII, the Avadānaçataka text rests on one MS, the Cambridge

Add. 1611, which I denote by B. The other three MSS I have collated, CDP have been copied from it. There cannot be the least doubt thereabout. I have given the conclusive proof of it, when I accounted for the origin of the loss of avad. nr. 5 (p. VII and VIII of my Introd.), and I may add that in many places errors and mistakes found in CDP are caused by misreading or misunderstanding indistinct akṣaras in B¹). In avad. nr. 68 (I, 377, 1) the first and third akṣaras of **रुभिरैव** are blurred in B, the second may be read भि or हि, the fourth र or व. Now, what do we meet with in the copies? The copyist of D wrote **रुहिरैव**, that of P **चहिरैव**, that of C **चभित्तवः**, the common source of this diversity being the state of things in B. In avad. nr. 75 (II, 24, 6) B has **पर्वत** (or **०तं**) instead of **पर्व**. Since this correction is put in a wrong place, not between **नान** and **प्रत्यु**, but between **सर्वेभ्यः** and **पद्मः**, the copyists, not understanding the meaning of it, copied it differently: the scribe of D, a wiseacre, wrote **पद्मपद्मो**; that of C, a stupid fellow, wrote nonsense; that of P, a cautious man, marked a gap of two akṣaras. See n. 4 on II, 24. Again, in avad. nr. 85 (II, 86, 1) B has **स्वकं करुकं**; a sign put on the first akṣ. of the second word refers to the top²) of the page (f. 80a), where is written **मण्ड**. I suppose, this addition is intended to correct **कमण्डलुकं** (cp. Add. and Corr. II, 211). Of the copyists, he alone who wrote D understood the intention, the two others mingled **मण्ड** and **करुक** together, but differently; see II, 86 n. 2. Another instance may be I, 48, 3, see n. 3 on that page. This much may suffice. Evidence of the direct dependence of CDP from B, together with their independence of each other, is to be found

1) The copyist who wrote P, left out in avad. nr. 39 a portion, which exactly coincides with the line f. 37b 2 of B (see my Introd. l. 1.). The same test happens to be applicable to C; its copyist likewise overlooked one line of B; hence the gap which is in the context C f. 59b 7, and which is exactly filled up by inserting B f. 31a 11; a similar case is the overlooking of B's f. 83b 5 in C f. 153b.

2) I see I happened to write by mistake «bottom» for «top», in my n. 2 on II, p. 86.

also in other critical notes of my edition, especially I, 216 n. 6. Vide I, 2 n. 4; 9 n. 3 and 5; 200 n. 1; 217 n. 2; 225 n. 8; 235 n. 4; 337 n. 1; 366 n. 7; II, 11, n. 3; 37 n. 2; 54 n. 1; 110 n. 6 etc. This relation is so clear, that even a superficial comparison taught it to Feer. He who, in the «Introduction» of his translation, p. xxxv, declares: «J'ai bien vu à Cambridge, en 1879, les deux Ms. de M. D. Wright, ce qui m'a permis de faire quelques constatations; mais le temps m'a manqué pour faire une collation exacte et complète», had seen enough to state as his verdict about the interrelation of B, C and P: «Le no. 1611 . . . est le manuscrit original» and «ce ms. 1611 est sans doute le seul représentant des anciens manuscrits de cet ouvrage» (*Journal Asiatique*, 1879 II, p. 144).

It may be asked, why, this having appeared the state of things, I took any longer heed of the copies and did not neglect them wholly in the critical annotation. To this I would answer that they, namely D and P, have now and then be a real help to me; especially in the case of indistinctness or corruption of the text transmitted, it was necessary to note their readings. For this reason, too, I have mentioned, wherever I thought it to be of some use, their *lectionis varietas*, and, if they correct obvious errors in their prototype, this has been carefully registered, even in slight cases. But I have, of course, abstained from giving a complete list of the blunders and mistakes made in the copies. In more intricate cases, the copies proved, as a rule, of little or no use for the constitution of the text.

For this reason I did not avail myself of a fifth MS of Avadānaçataka, the Calcutta one, described in Rajendralal's *Sanskrit Buddhist Literature of Nepal*, p. 17 foll. There the same gap of av. nr. 5 and instead of it, the first part of the sūkarāvādāna is found, as in B. This appears from the epitome of nr. V, made by the paṇḍits of Rajendralal in the negligent and superficial manner, proper to them. The «Chaṇḍika» whom they mention, must be Vaḍika and the «Devaputra

falling from heaven» is the *devaputra* who felt his being about to become a *sūkara*! Those paṇḍits contaminated the two stories, unconsciously of course¹). The Calcutta MS does not contain the complete work; the tenth varga is wanting.

B = Cambr. Add. 1611 (see Bendall's *Catalogue*) was written in Nepal in the year 765 of the Nepalese era = 1645 A. D. This is stated at the end of the work, next to the notice about Thandīçvara, mentioned *supra*, p. XX. Immediately after the words quoted there the Buddhist credo etc. is subjoined. I faithfully reproduce this passage with the corruptions of its wording, only using, of course, the Nāgarī character instead of the Nepalese one: ये धर्मा हेतुप्रभावा हेतुतेषां तथागतः । स्यवद्द्यो निरोध एववादी महाश्रमणः ॥ ॥ श्रेयोस्तु संवत ७६५ फाल्गुणचतुर्थ्याः. Six or seven akṣaras that follow have been made illegible; on the margin संपूर्णा is written and under that word ज्ञाताशुभ (the last but one akṣ. may also represent गु or एउ).

B measures 37 × 10 centim. and 31 × 7 within the margin; it numbers 98 leaves of as a rule 13 lines on the page, each leaf being written on both sides, with the exception of the 1st; the text commences f. 1b. There are a few pages of 14 lines (f. 31a. 33b. 58a and b. 60b. 62b), still less of 12 (f. 34a. 94b). The oblong shape of the MS affords room for a great number of letters on the line. The handwriting is fine, small and close, in the style as described in Bendall's *Palaeogr. Introd.* p. XXXV of his *Catalogue of the Sanskrit Buddhist MSS at Cambridge*. So the comparatively large text is inclosed within a *pustaka* of a comparatively small size. I have got the impression that the copyist who wrote it was an able man who understood that which he copied, and that the errors and gaps in the transmitted text will have been hardly increased by his fault. He

1) For curiosity's sake, this other sample of their scholarship. P. 33, at the end of av. LIII, the words of the text श्रौतश्रापत्तिफलत्वं सातात्कृतम् (A v. I, 304, 15) are thus translated: she «obtained the fruit of being furnished with ears»!

shows his diligence and care even in the tedious repetitions of the many clichés, which are nowhere abridged, as a rule; he seems, however, to have lost his patience near the end of the book, see II, 180 n. 7. Of the marginal and interlinear corrections, some are doubtless written by the same hand as the manuscript, as दुः written above सुखम् see I, 195, n. 1, प added (p. 321 n. 1), मा written on the margin (p. 331 n. 3), प inserted between म्नु and लि° (II, 15 n. 5), क्त put above कु to correct this (II, 39, 7), गो put above वनी to correct नी (II, 54 n. 1) etc. A good deal of them may, however, rather be ascribed to one (or more) *secunda(e) manus*, as sometimes appears from differences of handwriting: instances thereof are the cases mentioned I, 153 n. 2; 180 n. 6, where a wrong correction has been written on the margin, owing to somebody not realizing that व्या in the text should mean a miswritten घा; 205 n. 6 (a similar case of misunderstanding) and in sundry other instances of «Verschlimmbesserung», as Germans call such emendations as are rather pessumdatums. For this reason the interlinear and marginal additions of B are duly registered in the critical annotation except in cases of no importance at all, as e. g. II, 119, 15 where B has मङ्ग तावज्ञातपस्तातं or II, 150, 7 B न्योभोतः. The question may arise whether the corrector or correctors made use of some MS other than the original from which B was copied. I am inclined to believe so, for the reasons I have stated I, 218 n. 4 and 232 n. 4. At all events, it is almost certain that the alterations and modifications are due to different hands, cp. I, 108 n. 5; a certain instance of a *secunda manus* is also II, 198, 5, see n. 6.

As to the hypothetical original of B, it will have been also written in Nepal, I suppose. Some old errors point to the Nepalese character as the source of mistakes, namely विभयति for चित्तयति (I, 23 n. 4), ग put for श (I, 216 n. 1), निवेशितः for निवेदितः (I, 313 n. 4), the frequent interchanging of ल and र and the like. The hypothetical original of B, which I call A, may have had ± 58 akṣaras on the line, if I am right in explaining the fact

that B f. 93b 12 inserts the passage दारस्यवित्तपद्धतिनाम । यद्दमहात्मवृत्तः-
तदातस्यलक्षणपामकृन्मकोचज्ञानः । कुत्रान्यत्रगमिष्यामिक्कतिष्ठातोतिविचार्यमुशीर्षीद्या-
नङ्गा (II, 174, 3—5) by surmising that this marginal insertion
corresponds to one line of A, which the scribe had first overlooked
and afterwards added on the margin.

Of the copies made from B, D is the oldest, being dated
912 of the Nepalese era = 1792 A. D. It is the very counter-
part of B; for its handwriting (Nepalese character) is big and
tall and it has only 7 lines on the page. Its size is 37 and
10 centim., and 31 and 7 centim. within the margin. It
numbers 313 leaves¹⁾, of which the first and the last are
written on one side, the rest on both sides. The copyist
was apparently a learned man, familiar with the avadāna
class. He dealt with the text rather freely, modifying in the
clichés a little to his own taste with the tendency to ampli-
fication; in the description of former Buddhas for instance he
likes to put देवानां च मनुष्याणां च for देवमनुष्याणां, if B has नगर he is
inclined to write महानगर, and so on. Understanding that which
he was copying he made a great number of small and self-evident
corrections, but he is of almost no help in corrupt places; in
such cases he would rather by superficial emendations make the
things worse. But his good qualities are obscured by his want
of care; many are his omissions and pretermissions. If D were
the sole MS available, it could hardly serve as a sufficient in-
strument for the edition.

C = Cambr. Add. 1386, numbering 180 pages of 12 or
13 lines — very seldom: 14 — is a very bad copy. Its scribe
was a blunt and stupid person. It abounds in blunders of the
coarsest kind; omissions and dittographies are frequent. Its poor
condition made me soon neglect to reckon with it, safe in intri-
cate passages, where its rendering of B has been noticed for the
sake of completeness.

1) Or rather 314, for the number 186 is employed twice.

P, the Paris MS of the Bibliothèque Nationale, D 122, is made up of two volumes, the first of $40 \times 12\frac{1}{2}$ centim., and 30×8 within the margin, the second of $39 \times 12\frac{3}{4}$, and $30 \times 7\frac{1}{2}$ within the margin. The first volume which contains the avadānas nr. 1—64 is written in a good and distinct Nāgarī handwriting by an accurate man who did his duty with care; sometimes he mistook the meaning of difficult Nepalese akṣaras¹). The pages number 8 lines, with the exception of f. 62a and 68a which have 9 and the three last pages, written with characters of larger size; f. 150b is filled up with 7, 151a with 6 lines, and the one line remaining to finish the av. nr. 64 was to be written on f. 151b. The second volume, of the same size as the first, with likewise 8 lines on each page (only 232 a has nine) is written by another hand. This second copyist was inferior to the first, but he did his work tolerably well and his Nāgarī handwriting is sufficiently clear. A few times, and happily but for small portions, this hand alternates with a third one, that wrote part of f. 175a, 224a, 227b, 233a and b; those passages are crowded with mistakes of every kind. Since Feer's translation rests on the Paris MS, I have made a careful collation of it and, as a rule, have stated in my notes the places, where deficiencies of his translation are the consequence of bad readings in P, which he would have got rid of, if he had availed himself of B; see I, 81 n. 8. 208 n. 8. 257 n. 4. II, 63 n. 3. 115 n. 1, and cp. II, 157 n. 3.

I have pointed out above that B is the unique source for the tradition of the Sanskrit text of Avadānaçataka. Here I add this restriction. A few avadānas and portions of them have been preserved in fragments of a MS of the XIVth or XVth century found in Cambr. Add. 1680 II. Since these fragments are accu-

1) A noticeable instance is the passage I, 78, 9 of the ed., where P has व्रत यूयं for द्रत यूयं by misinterpretation of the Nepalese akṣ. दृ. The copyist of C made the same mistake, that of D understood दृत्.

rately described in Bendall's *Catalogue* and I have dealt with them I, 167 and in the critical annotation, as often as this valuable critical instrument was at hand, it is not necessary to dwell here longer upon them. A photographic reproduction of some of them is joined to volume I of this edition. F (so I denote the fragments) is the only MS source independent from B.

Besides the Sanskrit sources the translations in Tibetan and Chinese have afforded some precious help for the constitution of the text, especially the Tibetan translation, which commends itself for that purpose by its literal and mechanical rendering of the original. As I am not a Tibetan scholar myself, I availed myself in the first place of the data to be found in Feer's translation, but soon and to the profit of my work, not in the last place of the communications of Feer himself, who with the greatest helpfulness and sympathy supplied me with the Tibetan correspondences of which I stood in need up to the 6th decad. His lamentable death having put a stop to this source of information, I applied to my friend F. W. Thomas, to whose careful and accurate statements in answer to my questions a great deal of the testimonies from the Tibetan in the seventh decad are due. At last, having become somewhat acquainted with Tibetan, I have consulted the Tibetan translation directly and at leisure, owing to the liberal loan of the copy of Mdo, vol. XXIX, that contains གང་པོ་ལ་སོགས་པའི་རྟོགས་པ་བརྗོད་པ་བརྒྱུ་བ
 = *Pūrṇādy* [or: *Pūrṇamukha-*] *avadānaçataka*, belonging to the Indian Office Library. In expressing here my sincerest thanks to the Library Committee of the India Office for that generous allowance and to its Librarian, Mr. Thomas for his kind intercession I acquit myself of an agreeable duty, forsooth!

The Tibetan translation is of great utility also for this reason, that several gaps in the Sanskrit tradition are indicated and filled up by it; see the following notes: I, 113 n. 2; 338 n. 11; 378 n. 9; 380 n. 3, II, 12 n. 3; 45 n. 8; 58 n. 3;

93 n. 2; 121 n. 10; 145 n. 5; 151 n. 1; 155 n. 7; 156 n. 2. Consequently these gaps in the tradition came into existence within the time that elapsed between the Tibetan translation being made and the performance of the copy A or B. Some of them did not yet exist when the metrical paraphrases were composed, some others however existed already at that time, as is duly remarked in each case in my critical annotation.

For the rest, the Sanskrit original of the Tibetan version was itself not wholly free from gaps. It appears from Feer's statement, quoted at I, 225, that av. nr. 39 ends abruptly in the Tibetan, though that version supplies one sentence missing in F and B; also II, 156 n. 6 and 163 n. 3, where a sentence has been lost both in the Sanskrit original and in the Tibetan. Some other corruptions are likewise as old as the Tibetan version, e. g. the mistake of putting Kāçyapa for Kanakamuni (II, 34 n. 4). But in many places the Tibetan proved an eminent assistance to restore corruptions of the Sanskrit tradition. I name here but three: I, 289, 11 गृह्ण my conjectural emendation for वृह्ण, II, 145, 2 where I restored प्रग एव for युग एव (the nonsensical reading which stood already in the ms. of Av. used by the paraphrast who composed K) on the ground afforded by the Tibetan, and the title of av. nr. 9 धूप, not धूम, as is the reading of the Sanskrit tradition.

On the other hand, it appears that the monk or monks who translated the Avadānaçataka into Tibetan a few times misunderstood some Sanskrit word or misrepresented it in its Tibetan shape, as अभिव्यां, which he treated as = अविद्यां (II, 70 n.); as in av. nr. 81, where the translator must have taken प्रपन्नाः for प्रसन्नाः, since he renders it by རྩོད་པོ་ (see II, 63, n. 2 pāda c of the Tibetan stanza quoted); as in the beginning of av. nr. 63 (I, 354, 10), if I am right supposing that he took प्राप्तो° for प्राक्तो°. The fantastical etymology of Supāraga (vide II, 166 n. 2) may be a conscious concession to the bias of translating Sanskrit

proper names, if anyhow possible; cp. Feer, p. 363 with respect to the land of the Kurus (कुरुवः) translated ལྷོ་རྟེན་ «bad sound». Can the fault, signaled by Feer p. 316 n. 2, of translating घृतकर by ལྷོ་ལྷོ་ originate in a confusion of its synonym घृत्यू or the like with घृद्यत्त?

Glosses that crept into the text are rarely met with. The passage that sums up the six wonderful states II, 55, 1—4 may be an old one. The *āryāṣṭāṅgo mārgah* explained (I, 232 n. 6) and the enumeration of the *āryasatyāni* (I, 351 n. 4) are marginal glosses in B.

In the constitution of the text I have endeavoured to avail myself of the advantage of having at my disposal an ancient MS of so good condition as B really is, in this way that I tacitly deducted from the gross gain which I obtained from it the tare consisting in the ordinary clerical errors and such orthographies as are contrary to our habits. So I got a net profit cleared from the many inconsistencies, singularities and faults which are proper to manuscript texts. It is a matter of course that the habitual oscillations of spelling in Nepalese texts between श and स; ष and ख; ङ्ग and ङ्ग; र and ल etc. often occur. The number of cases where only the context may decide whether we have to read व or घ; ढ or ब्ध; स्त or त; न, र or ल; उ or ड; ऋ or रि; द or ड; त्त or क; त्त or भ etc. is not small. Common mistakes are अवण for अमण or inversely, निमृत्य for निमित्त्य, पिण्डपात्र for पिण्डपात (cp. I, 13 n. 1), which is constant in the avadānas of the second and third varga (except nr. 27), व्याम for व्योम in the cliché of the Buddha's outer appearance, the confusion of भदत्त and भवत्तः, उण्ण and उष्म. I cannot but repeat that which has been said by Senart in the Preface p. XII of his edition of Mahāvastu. Further there is a great inconsistency in applying the rules of sandhi or not; in this point much is to be put to the account of the individual copyists, who are in the habit to deal rather freely with their archetype in this respect; of the

copyists who transcribed the ms. B of our text, that of D allows an excessive liberty to himself. The same may be said of such geminations as where simple consonants are likewise allowed or of simple consonants in cases of necessary gemination, of the type as dealt with by Lanman in his edition of Whitney's translation of the Atharva Veda, II, p. 832.

In settling orthographical questions, as was my duty as an editor, I have followed the principles put forth in my preliminary Introduction p. X, and to which I still adhere now. Senart's plea for the orthography बोधिसत्त्व and the like, in his Preface of the 1th vol. of Mahāvastu, p. XVII n., does not convince me. The habit of putting त्र for त्र is not limited to Buddhist Sanskrit texts, see e. g. Bühler, *Indian Studies* II, 9 and 10.

I wrote my preliminary Introduction in March 1902. In the seven years that have passed since that time, the *improbable labor* of editing this old text has happily come to its end. May it be of some profit to the students of Buddhist lore and of Buddhist tale-telling and help to control the use of Feer's translation, which (for excusable reasons) is deficient in many, many respects. Those authorities and persons who by their assistance or by the facilities they granted to me, have contributed to the performance of my task — I named them in my preliminary Introduction — may again acknowledge the expression of my gratefulness. Alas, I cannot bring it to my deceased friend Cecil Bendall! It was he who with the warmest interest followed the progress of the edition of Avadānaśataka, who helped me in the correction of the proofsheets and made me valuable suggestions. *Ave, pia anima!* Your name recorded at the close of my work be the lasting memory of your relation to it!

Leiden, March 1909.

J. S. Speyer.

CONTENTS.

Preface		p. 1—CXI
§ 1. Generalities	p.	1—XIV
§ 2. The Avadānaçataka and its paraphrases	»	XIV—C
§ 3. The text of the Avadānaçataka	»	C—CX
अष्टमो वर्गः » 1—59		
सुप्रभा 71	p.	1—6
सुप्रिया 72	»	7—13
शुक्ता 73	»	14—18
सोमा 74	»	19—23
कुवल्या 75	»	24—30
काशिकसुन्दरी 76	»	31—35
मुक्ता 77	»	36—40
कचङ्गला 78	»	41—44
तेमा 79	»	45—51
वित्रया 80	»	52—59
नवमो वर्गः » 60—126		
समुद्रः 81	p.	60—66
सुमनाः 82	»	67—71
द्विरपयपाणिः 83	»	72—77
त्रिपिटः 84	»	78—82
यशोमित्रः 85	»	83—88
घोषपादुकः 86	»	89—97
शोभितः 87	»	98—101
कप्किणः 88	»	102—110
भद्रिकः 89	»	111—117
राष्ट्रपालः 90	»	118—126

दशमो वर्गः		p. 127—206
मुभूतिः 91	p. 127—132	
स्थविरः 92	» 133—146	
कृस्तकः 93	» 147—151	
लेकुञ्चिकः 94	» 152—160	
संसारः 95	» 161—165	
गुप्तिकः 96	» 166—172	
वित्तपः 97	» 173—178	
गङ्गिकः 98	» 179—185	
दीर्घनखः 99	» 186—196	
संगीतिः 100	» 197—206	
Additions and Corrections		p. 207—211
Indexes		» 212—238
I. Index of proper names	p. 212—218	
II. Index of remarkable words and terms	» 219—238	

Addenda.

To II, 136, 10. F. W. Thomas suggests to me this correction of the difficult line

अदीप्तं काननं सर्वं पर्वतापि पल्लिकृता (sic).

He proposes to read: पर्वताः कपिलिकृताः; the Tibetan rendering of the passage points to it. I think he is right.

Errors of printing are Pref. p. XXXIV, čl. 48 गूहस्यो, read: गुहास्यो; — p. XL, čl. 23 नाम्ना; read नाम्नो; p. XLVI, čl. 81 कोधं, read क्रोधं; — p. LXXXI, čl. 400 वेष्टितः, read वेष्टितः; — p. LXXXII, čl. 405 व्रजते, read: व्रजेत्.

My guru, professor Kern, proposes the following corrections, which I consider as real emendations of the edited text of the metrical avadāna.

p. XXXIII, čl. 31. Read: पद्माकीन्द्रः, and consequently, p. XXXV, l. 10 change Indra into Vāsuki.

XXXIV, čl. 44. Read: मेभारोपचयाह्वरः.

XLI, čl. 30. Supply the gap with भाषणः.

LXII, čl. 219. भार्गवः is genuine and means «potter», a meaning not registered, however, in PWK, but which is instanced in Mhbh. I, 190, 47. 191, 1. 192, 1 and in Saddharmapundarika.

LXVIII, čl. 282. Read: ऽविनिर्जित्या.

LXXIV, čl. 335. Read: स परानपि.

स्वादं⁽¹⁾ चादीनवं च निःसरणं च यथाभूतं प्रज्ञानामीति तस्य वेदनानां समुद्रयं चास्तंगमं
 चास्वादं⁽²⁾ चादीनवच्च निःसरणं च यथाभूतं प्रज्ञानत उत्पन्नासु वेदनास्वनित्यता⁽³⁾नुदर्शा⁽⁴⁾ विहृ-
 रति व्ययानुदर्शा विरागानुदर्शा निरोधानुदर्शा प्रतिसर्गानुदर्शा । स कायपर्यत्तिकां वेदनां
 वेद्यमानः कायपर्यत्तिकां वेदनां वेद⁽⁵⁾ इति यथाभूतं प्रज्ञानाति । ज्ञीवितपर्यत्तिकां वेदनां
 वेद्यमानो ज्ञीवितपर्यत्तिकां वेदनां वेद्य⁽⁶⁾ इति यथाभूतं प्रज्ञानाति । भेदञ्च कायस्योर्द्ध्वं⁽⁷⁾ 5
 ज्ञीवितपर्यादानादिक्लेशस्य⁽⁸⁾ सर्वाणि वेदानि⁽⁹⁾ अपरिशेषं निरुध्यते अपरिशेषमस्तं परिज्ञयं
 पर्यादानं गच्छति⁽¹⁰⁾ । तस्यैवं भवति । मुखामपि वेदनां वेद्यतो भेदः कायस्य भविष्यति एष
 एवात्तो दुःखस्य । दुःखामप्यदुःखामुखामपि वेदनां वेद्यतो भेदः कायस्य भविष्यति एष
 एवात्तो दुःखस्य । स मुखामपि वेदनां वेद्यते विसंपुक्तो वेद्यते न संपुक्तः । दुःखामपि
 अदुःखामुखामपि वेदनां वेद्यते विसंपुक्तो वेद्यते न संपुक्तः । केन विसंपुक्तः । विसंपुक्तो 10
 रोगेण द्वेषेण मोहेन विसंपुक्तो ज्ञातिज्ञरामरणशोकपरिदेवदुःखदीर्घनस्योपायात्तैः विसंपु-
 क्तो दुःखादिति वदामि ॥

1) Ex conject.; B °स्तंगमंचास्वादवादीनं च, C °वास्वादवादीनं, D °चास्वा-
 दंवादीनवच्च, P °वास्वादवादीनं च. The two strokes above व in B denote cau-
 celling, it seems.

2) MS चास्वादवादी°.

3) Ex conject.; MS प्रज्ञानिनो (D and P °मिनो)त्प°. It is strange that the
 structure of the sentence changes suddenly, so as to cause a mixture of two types
 of phrase rather negligently combined. For the rest cp. my *Sanskrit Syntax* § 371.

4) Ex conject.; MS °नित्याद्द°.

5) Ex conject.; MS कायपर्यत्तिकांवेदनापेति (D instead of this कायपर्यत्तवे-
 दनापेति).

6) MS, with sandhi, वेद्येति.

7) MS कायस्योर्द्ध्वंज्ञीवित°.

8) MS °नादिक्लेशस्य (D °नादिभेदोस्य).

9) Note the neuter gender here.

10) MS गच्छति.

11) MS अदुःखामपिमुखामपि. In B the first पि looks as if expunged.

तेन खलु समयेनापुष्पाञ्हारिपुत्रो ऽर्धमाप्तोपसंपन्नो भगवतः पृष्ठतः स्थितो भूद्भ्य-
 ज्ञानं गृहीत्वा भगवत्तं वीजयन् । अथापुष्मतः शारिपुत्रस्यैतदभवत् । भगवांस्तेषां धर्माणां
 प्रह्लाणमेव⁽¹⁾ वर्णप्रति विरागमेव⁽²⁾ निरोधमेव प्रतिनिःसर्गमेव वर्णयति । यन्नृहं तेषां तेषां
 धर्माणां प्रह्लाणानुदर्शी विहारेयं विरागानुदर्शी निरोधानुदर्शी विहारेयं प्रतिनिःसर्गानु-
 5 दर्शी विहारेयमिति ॥ अथापुष्मतः शारिपुत्रस्यैषां धर्माणामनित्यतानुदर्शिनो⁽³⁾ विहृरतो
 व्ययानुदर्शिनो विरागानुदर्शिनो निरोधानुदर्शिनः प्रतिनिःसर्गानुदर्शिनो विहृरतः अनु-
 पादायाम्नवेभ्यश्चित्तं विमुक्तं दीर्घनखस्य च परित्राज्ञकस्य विरजो विगतमलं धर्मेषु धर्म-
 चतुरूपपन्नम् ॥

अथ दीर्घनखः परित्राज्ञको दृष्टधर्मा प्राप्तधर्मा विदितधर्मा पर्यवगाहधर्मा तोर्णा-
 10 काङ्क्षस्तीर्णाविचिकित्सो ऽपरप्रत्ययो ऽनन्यनेयः शास्त्रशासने धर्मेषु वैशारद्यप्राप्त उत्था-
 यासनदेकांसमुत्तरासङ्गं कृत्वा येन भगवांस्तेनाञ्जलिं प्रणमय्य⁽⁵⁾ भगवत्तमिदमवोचत् । लभेयाहं
 भद्रे स्वख्याते धर्मत्रिनये प्रत्रयामुपसंपदं भिन्नुभावं चरेयमहं भगवतो ऽतिके ब्रह्मच-
 र्यम् ॥ लब्धवान्दीर्घनखपरित्राज्ञकः स्वाख्यते धर्मत्रिनये प्रत्र[97a]यामुपसंपदं भिन्नुभा-
 वम् ॥⁽⁶⁾ एवं प्रत्रजितः स आयुष्मनिको व्यपकृष्टो ऽप्रमत्त घ्रातापी प्रकृितात्मा व्यहार्षात् ।
 15 एको व्यपकृष्टो ऽप्रमत्त घ्रातापी प्रकृितात्मा विहृरन्यदर्थं कुलपुत्राः केशश्मश्रुवतार्य⁽⁷⁾
 काषायाणि वस्त्राणयाच्छाद्य सम्यगेव अह्वया अगारदानगारिकां प्रत्रजन्ति तदनुत्तरं⁽⁸⁾

1) MS °णामेवं (C °णामवं).

2) MS विरो°.

3) MS °दर्शिनो (D °दर्शिनो).

4) Ex conject.; MS पर्यवगाहधर्मा (P पर्यव°, D पर्यावंवगाह°). Cp. Majjh. Nik. I, nr. 74, ed. Trenckner, p. 501, 10 *pariyogāḥhadhammo*. — In the Pāli redaction Dirghanakha becomes an upāsaka, not a monk.

5) Ex conject.; MS प्रणम्य. Cp. *supra* I, 347, 4. II, 89, 12.

6) B भिन्नुभावंसेवं प्रत्रजितः, P corr. (DC भिन्नुभावं प्रत्रजितः). Cp. the parallel passage *supra*, I, p. 233, 14 foll.

7) MS श्मश्रुवतार्य.

8) MS अगारद°.

ब्रह्मचर्य⁽¹⁾पर्यवसानं दृष्ट एव धर्मे स्वयमभिज्ञया⁽²⁾ साक्षात्कृत्वा प्रतिपद्य⁽³⁾ प्रवेदयते । तपोणा मे
ज्ञातिरूपितं ब्रह्मचर्यं⁽⁴⁾ कृतं करणीयं नापरमस्माद्भवं प्रज्ञानामीति । आज्ञातवान्स्व⁽⁵⁾
ध्यानकृन्वभूव सुविमुक्तचित्तः ॥ तत्र भगवान्भिन्ननामद्वयते स्म । एषो ऽग्रे मे भित्तवो
भिन्नाणां मम आचक्राणां प्रतिसंविदप्रज्ञानां यदुत कोष्ठिलो भिनुरिति ॥

भित्तवः संशयज्ञाताः सर्वसंशयच्छेत्तारं बुद्धं भगवत्तं पप्रच्छुः । कानि भद्रं महांको- 5
ष्ठिलेन⁽⁶⁾ कर्माणि कृतान्युपचितानि येन महत्वादी संवृतः प्रब्रह्मं चार्हत्वं साक्षात्कृत-
मिति ॥ भगवानाह । कोष्ठिलेनैव भित्तवः पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि
लब्धसंभारिण परिणतप्रत्ययान्योद्यवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावोनि । कोष्ठिलेन कर्मा-
णि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः प्रत्यनुभविष्यति । न भित्तवः कर्माणि कृतान्युपचितानि
बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते नाब्धातौ न तेजोधातौ न वायुधातावपि⁽⁷⁾ तूपात्तेष्वेव स्क- 10
न्धधात्वापत्तेषु कर्माणि कृतानि विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

सामग्र्यो प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं भित्तवो ऽतीते ऽधनि वाराणास्यां नगरीं पञ्चमात्राणि तस्करशतानि सेना-
पतिप्रमुखानि चौर्येण संप्रस्थितानि । यावत्ते चञ्चूर्यमाणा⁽⁸⁾ अन्यतमं⁽⁹⁾ खदिरवणमनुप्राप्ताः । 15

1) MS ब्रह्मचर्यपर्यवसानं. Cp. *supra*, I, p. 234, 2.

2) MS °भिज्ञाया.

3) Ex conject.; MS °कृत्वापतिपद्य (D °कृतोपसंपद्य, P कृत्वापसंपद्य). The wording is here somewhat different from *supra*, I, p. 234, 2.

4) B °चर्य, P corr.

5) MS आज्ञातान्वा. Cp. *supra*, I, p. 234, 4.

6) B कोष्ठिलेन, D corr.

7) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

8) Ex conject.; MS चञ्चूर्यमाणान्यन्यतमं.

9) खदिरवदिरवणाम° only in P, cp. Feer, p. 425, n. 5. MS has here °वण°, but *infra*, p. 196, 2 °वने.

यावत्सेनापतिनाभिक्षिताः । पश्यत यूयं कमलायताक्षः कश्चिदपरकीयो मनुष्यः संविद्यते⁽¹⁾
 येन वयं यत्नबलिं दत्त्वा प्रक्रमामेति ॥ तत्र च खदिरवने प्रत्येकबुद्धः प्रतिवसति । तत-
 स्तैस्तस्करैः⁽³⁾ पर्यटद्भिर्दृष्ट्वा सेनापतिसकाशं नीतः । ततश्चौरसेनापतिना वध्यतामयमित्या-
 ज्ञा दत्ता । ततो ऽसौ प्रत्येकबुद्धस्तेषामनुग्रहार्थं विततपत्त इव क्लृप्तः⁽⁴⁾ खगपथमभ्युद्गम्य
 5 विचित्राणि प्रातिकार्याणि विदर्शयितुमारब्धः । ततः सेनापतिर्मूलनिकृत्तं⁽⁵⁾ इव द्रुमः पाद-
 योर्निपत्यात्ययं देशितवान् । पिण्डकेन प्रतिपाद्य प्रणिधानं कृतवान् । अहमप्येवंवि-
 धानां गुणानां लाभो स्यां प्रतिविशिष्टतरं चातः शास्तरमारारागयेयं मा विरागयेयमिति ॥

भगवानाह । किं मन्यध्वे भिन्नवो यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन चौरसेनापति-
 रयमेवासौ कोष्ठिलः । भूयः काश्यपे भगवति प्रब्रजितो बभूव । तत्रानेन दश वर्षसह-
 10 स्त्राणि ब्रह्मचर्यवासः परिपालितः । तेनेदानीमर्हन्नं साक्षात्कृतम् । इति हि भिन्नव एका-
 त्तकृष्णानां कर्मणामेकात्तकृष्णो विपाक एकात्तशुक्लानामेकात्तशुक्लो व्यतिमिश्राणां
 व्यतिमिश्रस्तस्मात्तर्हि भिन्नव एकात्तकृष्णानि कर्माण्यपास्य व्यतिमिश्राणि चैकात्त-
 शुक्लेष्वेव कर्मस्वाभोगः करणीय इत्येवं वो भिन्नवः शिन्नितव्यम् ॥

इदमवोचद्भगवानात्तमनसस्ते भिन्नवो भगवतो भाषितमभ्यनन्दन् ॥

1) MS संविद्यत (D °द्यतः, P °द्येता).

2) Ex conject.; MS प्रक्रमामेति. — Feer's translation (p. 425, 25) is here wrong. I take येन for a pronoun, not a conjunction. The captain of the highway men orders them to look out for some man suitable for sacrifice to the yakṣas; the paṇu required must be nobody's property and have lotus-like and long eyes.

3) B तस्करैः, P corr.

4) MS °राजाः.

5) MS कृत्त, as usual (P °कृते).

संगीतिरिति १०० ।

बुद्धो भगवान्सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितो राजभो राजमात्रैर्धनिभिः पौरैः
 श्रेष्ठभिः सार्धवाक्चिर्देवैर्नागैर्पत्नैरसुरैर्गर्हैः किन्नरैर्महोरगैरिति देवनागवत्तासुरगर्ह-
 किन्नरमहोरगाभ्यर्चितो बुद्धो भगवान् ज्ञातो महापुण्यो लाभो चोवरपिण्डपातशयना-
 सनगानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराणां सश्रावकसङ्घः कुशिनर्या विक्रति मञ्जानामुपवर्तने 5
 यमकशालवने⁽¹⁾ ॥ अथ भगवांस्तदेव परिनिर्वाणकालसमये आयुष्मन्तमानन्दमामह्वयते स्म ।
 प्रज्ञापयानन्द तथागतस्याक्षरेण यमकशालयोर्हृत्तराशिरसं मञ्जमद्य तथागतस्य रात्र्या
 मध्यमे यामे निरूपधिशेषे निर्वाणधातौ परिनिर्वाणं भविष्यतीति । एवं भद्रेत्यायुष्मा-
 नानन्दो भगवतः प्रतिश्रुत्याक्षरेण यमकशालयोर्हृत्तराशिरसं मञ्जं प्रज्ञप्य येन भग[97b]-
 वांस्तेनोपसंक्रातः । उपसंक्रम्य भगवतः⁽²⁾ पादौ शिरसा वन्दित्वा एकात्ते ऽस्थ्यात् । एकात्- 10
 स्थित आयुष्मानानन्दो भगवत्तमिदमवोचत् । प्रज्ञप्तो भद्रे तथागतस्याक्षरेण यमकशा-
 लयोर्हृत्तराशिरसं मञ्जः ॥ अथ भगवान्येन मञ्जस्तेनोपसंक्रातः । उपसंक्रम्य दन्तिणेन
 पार्श्वेन शय्यां कल्पयति⁽³⁾ पादं पादेनोपधायालोकसंज्ञो⁽⁴⁾ स्मृतः संप्रज्ञाननिर्वाणसंज्ञामिव
 मनसि कुर्वन्निति ॥

1) B °वले, D corr. This is the second time that the holy relation of The Lord's *paranirvāṇa* is borrowed from the Tripitaka. Cp. *supra*, I, p. 227.

2) MS °रुत्तरं°.

3) MS पादयोः शिरसा.

4) Sic MS. In the parallel passage, *supra*, I, p. 227, 12, I was perhaps wrong in changing the transmitted °शिरसं, cp. *ibid.*, n. 5; the compound may, after all, be accepted as an *avyayibhāva*.

5) Ex conject.; MS पादेपादेनोप°. The text is here somewhat different from *supra*, I, p. 228, 1.

6) MS °संज्ञा.

तत्र भगवाच्चात्र्यां⁽¹⁾ मध्यमे यामे ऽनुपधिशेषे निर्वाणधातौ पर्रिनिर्वृतः । समनत्तरप-
र्रिनिर्वृते⁽²⁾ बुद्धे भगवति अत्यर्थं तस्मिन्समये मद्वापृथिवीचालो ऽभूड्ल्कापा<ता> दिशो-
दाह्वा घत्तरात्ते देवड्डुभयो⁽³⁾ नन्दति ॥ समनत्तरपर्रिनिर्वृते⁽⁴⁾ बुद्धे भगवति उभौ यमकशा-
लवनस्य⁽⁵⁾ द्रुमोत्तमौ तथागतस्य सिंद्दुशय्यां शालपुष्पैर्र्वाकिरताम् ॥ समनत्तरपर्रिनिर्वृते⁽⁶⁾

5 भगवत्यन्यतरौ भिन्नुस्तस्यां वेलायां गाथां भाषते ।

सुन्दरौ⁽⁹⁾ खल्विमौ शालवन<स्या>स्य द्रुमोत्तमौ ।

यद्वाकिरतां पुष्पैः शास्तारं पर्रिनिर्वृतम् ॥

समनत्तरपर्रिनिर्वृते बुद्धे भगवति शक्रो देवेन्द्रो गाथां भाषते ।

अनित्या वत संस्कारा⁽¹²⁾ उत्पाद्दव्ययधर्मिणः ।

10 उत्पद्य हि निरूध्यन्ते तेषां व्युपशमस्सुखमिति ॥

समनत्तरपर्रिनिर्वृते बुद्धे भगवति ब्रह्मा सद्दं⁽¹³⁾पतिगाथां भाषते ।

सर्वभूतानि लोके ऽस्मिन्नित्तेप्स्यन्ति समुच्छ्रयम् ।

1) B चात्र्यां, D corr.

2) MS पर्रिनिर्वृते.

3) MS नन्दति.

4) MS पर्रिनिर्वृते (P °निर्वृते).

5) MS यमकशालवनस्य (D °शालकवनस्य).

6) B द्रुमोत्तमौतथा° m. s., out of °मास्तथा°; D and P द्रुमोत्तमैस्तथा°.

7) MS °ष्पैर्र्वाकिरतां.

8) MS पर्रिनिर्वृते (P °निर्वृते). But *infra*, l. 8 and 11 the word is written without fault.

9) Ex conject.; MS सुन्दरे.

10) Ex conject.; MS शालवनस्य.

11) Ex conject.; MS यावद्वाकिरतां (D यावदेवंकिरतां).

12) MS संस्कारा.

13) MS सद्दंपति°.

14) B सर्वभूतास्मिं, the last akṣ. may also be read तिमं, the copies have स्मिं distinctly. For this and the other stanzas cp. my paper in *ZDMG*, LIII, 122 foll.

15) MS °स्मिन्नित्तेप्स्यन्ति. The Pāli redaction has here *sabbe va nikkhipissanti bhūtā loke samussayaṃ*.

एवंविधो यत्र शास्ता लोकेष्वप्रतिपुङ्गवः⁽¹⁾ ।

तथागतत्रलप्राप्तः चतुष्मान्परिनिर्वृतः ॥

समनत्तरपरिनिर्वृते बुद्धे भगवति श्रायुष्माननिरुद्धो गाथां भाषते ।

स्थिता आश्वासप्रश्नासां स्थिरचित्तस्य तामिनः ।

श्रान्तिग्यां शान्तिमागम्य चतुष्मान्परिनिर्वृतः ॥

5

तदाभवद्दीपणकं तदाभूद्भोमहर्षणम् ।

सर्वाकारवल्लोपितः शास्ता कालं यदाकरोत् ॥

असंलीनेन चित्तेन वेदना अधिवासयन्⁽⁶⁾ ।

प्रद्योतस्यैव⁽⁷⁾ निर्वाणं विमोक्षस्तस्य चेतस इति ॥

सप्ताहपरिनिर्वृते बुद्धे भगवति श्रायुष्मानानन्दो भगवतश्चितां प्रदक्षिणीकुर्वन्गाथां 10
भाषते ।

⁽⁹⁾ येन कापरत्नेन नापको

ब्रह्मलोकमगमन्महर्षिकः ।

1) MS पुंगलः. Cp. *supra*, I, 245 n. 3.

2) MS श्रायुष्माननिरुद्धो.

3) Ex conject.; MS गाथां भाषतान्यिता etc. (D °भाषत्तित्ता).

4) Sic MS.

5) MS तामितः.

6) The participle disturbs the construction. The aor. *ajjhavāsayaṃ* of the Pāli redaction might have been expressed easily and in accordance with the metre by *अध्यवासयत्*, and this is probably the right reading.

7) Ex conject.; MS प्रद्योतस्यैव.

8) MS °श्चितां.

9) Metre rathodhdhatā. MS °रत्नेन. I have put *रत्नेन*, in accordance with the exigencies of the metre.

चार्यतः कालाक्षरेण देवीं श्रापन्नमन्त्रा संवृता । सा घृष्टानां वा नवानां वा मासानामत्यया-
 तप्रसूता । दारुको ज्ञातो घृभिन्नपो दर्शनीयः प्रासादिकः कुणालसदृशाभ्यां नेत्राभ्याम् ।
 तस्य ज्ञातौ ज्ञातिमहं कृत्वा नामधेयं व्यवस्थाप्यते किं भवतु दारुकस्य नामेति । ज्ञातय
 ऊचुः । यस्मादस्य ज्ञातमात्रस्य कुणालसदृशे नेत्रे तस्माद्भवतु दारुकस्य कुणाल इति ना-
 मेति ॥ कुणालो दारुको ऽष्टाभ्यो धात्रोभ्यो दत्तो द्वाभ्यां¹⁾मसधात्रीभ्यां द्वाभ्यां तोरधात्रो- 5
 भ्यां द्वाभ्यां मलधात्रीभ्यां द्वाभ्यां क्रीडनिकाभ्यां धात्रीभ्याम् । सो ऽष्टाभिर्धात्रीभिरुन्नो-
 पते वर्धते²⁾ क्षीरेण दध्ना नवनोतेन सर्पिषा सर्पिमण्डेनान्यैश्चोत्तमोत्तमैरुपकरणविशेषै-
 राशु वर्धते क्रुदस्वमिव पङ्कजम् । ततस्तं सर्वालङ्कारविभूषितं राजा उत्सङ्गेन कृत्वा पुनः
 पुनः प्रेक्ष्य ब्रह्मसम्पदा प्रहर्षित उवाच । असदृशो मे पुत्रो लोके ब्रूयेणेति ॥

तत्र च समये³⁾ शान्धारे पुष्यभरोत्सो नाम ग्रामः । तत्रान्यतमस्य गृहपतेः पुत्रो 10
 ज्ञातो ऽतिक्रांतो मानुषं वर्णमसंप्राप्तश्च दिव्यं वर्णम् । जन्मनि चास्य दिव्यगन्धो⁴⁾दक्रपरिपूर्णा
 रत्नमयी पुष्करिणी प्राडुर्भूता पुष्यसंपन्नं च महदुद्यानं ज[98a]⁶⁾ङ्गमं च । यत्र यत्र कुमारो
 गच्छति तत्र तत्र च पुष्करिणी उद्यानं च प्राडुर्भवति । तस्य सुन्दर इति नामधेयं
 व्यवस्थापितम् ॥

यावत्क्रमेण कुमारो महान्संवृतः । ततो ऽपरेण समयेन⁷⁾ पुष्यभरोत्साद्वणिजः केन- 15
 चिदेव करणीयेन पाटलिपुत्रं गताः । ते प्राभृतमादाय राज्ञः सकाशमुपगताः । ततः पाद-

1) MS द्वाभ्यांमत्स०.

2) MS वर्द्धते.

3) P शान्धारे, cp. Feer, p. 432, n. 2.

4) MS दिव्यागन्धो, but it appears from the sequel that it must be दिव्य०.

5) MS here पुष्करिणी, but in the other places where it occurs पुष्करिणी, which I have put also here. Cp. *supra* I, 76, 3.

6) More exactly speaking, MS ज्ञ[98a]गमं.

7) MS भरोत्सया०.

योर्निपत्य प्राभृतं राज्ञे उपनमय्य पुरस्ताच्चवस्थिताः । ततो राज्ञाशोकस्तेषां कुणालं
 दर्शयति । कृष्णो वणिजः कदाचित्कुत्रचिद्बर्वाद्भिः⁽¹⁾ पर्यटद्भिरेर्वचिध इपविशेषयुक्तं दृष्टपूर्व-
 मिति ॥ तनस्ते वणिजः कृतकरपुटाः पादयोर्निपत्य अभयं मार्गयित्वा राजानमूचुः । अस्ति
 देवास्मदीये विषये सुन्दरो नाम कुमारो ऽतिक्रातो मानुषं वर्णनसंप्राप्तश्च दिव्यं वर्णं
 5 जन्मनि चास्य दिव्यगन्धोदकपरिपूर्णा रत्नमयी पुष्करिणी प्राड्भूता पुष्पफलसमृद्धं च
 महदुद्यानं जङ्गमं यत्र यत्र च स कुमारो गच्छति तत्र तत्र पुष्करिणी उद्यानं च प्राड्-
 भवतीति । श्रुत्वा राजाशोकः परं विस्मयमापन्नः कुतूहलज्ञातश्च दूतसंप्रेषणं कृतवान् ।
 एष राजाशोक आगतुमिच्छति सुन्दरस्य कुमारस्य दर्शनहेतोः । पदः कृत्यं वा करणीयं
 वा तत्कुरुधमिति ॥ ततो महाजनकायो भीतो यदि राजा महासाधनेन इहागमिष्यति मा
 10 हैव⁽²⁾ किञ्चिदनर्थमुत्पादयिष्यतीति । ततः स कुमारो भद्रयानं योजयित्वा शतसहस्रं च
 मुक्ताहारं प्राभृत्यार्थं दत्त्वाशोकस्य सक्राणं प्रेषितः⁽⁴⁾ । सो ऽनुपूर्वेण चञ्चूर्यमाणः पाटलिपुत्रं
 नगरं प्राप्तः । शतसहस्रं च मुक्ताहारं गृहीत्वा राज्ञो ऽशोकस्य सक्राणमनुप्राप्तः । राजा-
 शोकश्च सहदर्शनात्सुन्दरस्य कुमारस्य रूपं शोभां वर्णं पुष्कलतां च दिव्यां पुष्करिणी-
 मुद्यानं च दृष्ट्वा परं विस्मयमुपगतः ॥

1) B has doubtless पर्यटद्भिः, but this, owing to the ink having turned pale, has become somewhat indistinct. So it happened that the copyists, not understanding the word, variously corrupted it. D पर्यतभिरे°, P पर्यपुष्परे°, C पर्य-
 टप्ये°. Cp. Feer, p. 433 n. 2.

2) Ex conject.; MS किञ्चिद्°. Cp. *supra*, I, 325 n. 2.

3) B भद्रपालं likewise C and P, D भद्रकालं. I have adopted Feer's emenda-
 tion (p. 433, n. 3), cp. K, f. 3a 1, where the father is requested to send off his
 son to Pāṭaliputra याने समारोप्य and with presents.

4) B प्रेषितः, D corr.

5) B °र्शनात्सुन्दरस्य, D corr.

6) B पुष्करिणीउद्या° . D corr.

(1) ततो राज्ञोशाकः स्वविरोपगुप्तस्य विस्मयजननार्थं मुन्दरं च कुमारमादाय कुक्कु-
 टागारं गतः । तत्रोपगुप्तप्रमुखाऽप्यष्टादशार्द्धसहस्राणि निवसन्ति तद्विगुणाः शैताः
 पृथग्जनकल्याणकाः । ततः (5) स्वविरस्य पादाभिवन्दनं कृत्वा पुरस्तान्निषण्णो धर्मश्र-
 वणाय । स्वविरोपगुप्तेनास्य धर्मो देशितः ॥ ततः कुमारः परिपक्वसंनतिर्धर्मं श्रुत्वा प्रव्र-
 ष्याभिलाषो संवृतः । स राजानमशोकमनुज्ञाप्य स्वविरोपगुप्तस्य सकाशे प्रव्रजितः । तेन 5
 युध्यमानेन घटमानेन व्यायच्छ्रमानेनेदमेव पञ्चगण्डकं संमारचक्रं चलाचलं विदित्वा सर्व-
 संस्कारगतोः शतनपतनचिकरणविध्वंसनधर्मतया पराहृत्य सर्वज्ञेशप्रह्लाणादर्हवं सा-
 तात्कृतम् । अर्हसंवृतस्त्रैधातुकवीतरागः समलोष्टकाञ्चन घ्राकाशपाणितलसमचित्तो
 वासीचन्दनकल्पो विद्याविद्यारिताण्डकोशो विद्याभिज्ञाप्रतिसंवित्प्राप्तो भवलाभलोभन-
 त्कारपरान्कुलः सेन्द्रोपेन्द्राणां देवानां पूज्यो मान्यो ऽभिवाच्यश्च संवृतः ॥ 10

1) MS, with dittography, ततो राज्ञोशाकः स्वविरोपगुप्तस्यविस्मयमुपगतस्ततो
 राज्ञास्वविरोपगुप्तस्यविस्मयजननार्थं.

2) MS ततोपगु°.

3) MS °शार्द्धसहस्राणि.

4) Ex conject.; MS विस्मृतानि but B had at the outset विवसन्ति. The aks.
 वसन्ति have been cancelled to be replaced by an interlinear correction स्मृतानि,
 which may perhaps mean स्मितानि. CDP विस्मृतानि. The parallel place in K
 (f. 3a 5) which is fuller, has here

तदा स कुक्कुटारामे उपगुप्तो (ms. °प्ता) त्रिनांशजः (ms. °नांशजः) ।

अष्टादशसहस्रैश्च भिन्नुभिः सह संस्थितः ॥

शैतैस्तद्वि (ms. शैम्भैस्तद्वि) गुणैस्सार्द्धं etc.

5) The insertion of these few indispensable words which are wanting in
 MS, is supported by the Tib. རྟོ་ལོ་ལོ་ལོ་ answering to them. Feer, p. 434, 11
 translates «Quant à Sundara, il salua les pieds etc.», but there is no reason to
 suppose Sundara to be denoted by the pronoun rather than king Açoka himself
 who is the chief of the company present. Moreover, *kumārāḥ* put in the beginning
 of the second next sentence implies the author's passing over from Açoka to
 Sundara.

ततो राजाशोकः संदिग्धः स्वविरं पृच्छति । कानि भद्रं सुन्दरेण कर्माणि कृतानि
 येनास्यैवंविधं⁽¹⁾ रूपं कानि पुनः कर्माणि येन दिव्यगन्धोदकपरिपूर्णा रत्नमयी पुष्कि-
 रिणी प्राडुभूता⁽³⁾ पुष्पफलसमृद्धिं च मङ्कडुद्यानं जङ्गमम् ॥ स्वविरोपगुप्तं ग्राह । सुन्दरेणैव
 महाराज पूर्वमन्यासु ज्ञातिषु कर्माणि कृतान्युपचितानि लब्धसंभाराणि परिणतप्रत्यया-
 5 न्योषवत्प्रत्युपस्थितान्यवश्यंभावीनि । सुन्दरेणैव कर्माणि कृतान्युपचितानि को ऽन्यः
 प्रत्यनुभविष्यति । न भिन्नवः⁽⁴⁾ कर्माणि कृतान्युपचितानि बाह्ये पृथिवीधातौ विपच्यन्ते
 नाद्यातौ⁽⁵⁾ न तत्रोद्योतौ न वायुधातावपि⁽⁶⁾ तूपात्तेष्वेव स्कन्धधात्रायननेषु कर्माणि कृतानि
 विपच्यन्ते शुभान्यशुभानि च ।

न प्रणश्यन्ति कर्माणि कल्पकोटिशतैरपि ।

10

सामग्र्यो प्राप्य कालं च फलन्ति खलु देहिनाम् ॥

भूतपूर्वं महाराज यदा भगवान्परिनिर्वृतस्तदा ग्रायुष्मान्महाकाश्यपः पञ्चशतपरि-
 वारो मगधेषु जनपदचारिकां चरन् [98 b] धर्मसंगीतिं कर्तुकामः । पावदन्यतमेन द्रिद्र-
 कर्षकेण महान्भिन्नुमङ्को दृष्टः शास्तृवियोगाच्छोकार्ता ऽद्यपरिश्रातो रत्नतात्रचूर्णितगात्रः⁽⁸⁾ ।

1) Cp. *supra*, I, 349, 13 and *infra*, p. 205, 6.

2) MS दिव्या, cp. *supra*, p. 201, 11.

3) B प्राडुभूता, P corr.

4) Visarga wanting in MS. The composer of this avadāna failed to keep in mind here that it is the king who is addressed, not the monks.

5) B नाद्याधौ, likewise K (f. 6 a 7), D corr.

6) Cp. *supra*, I, p. 74 n. 9.

7) B °निर्वृतस्तदा, D corr.

8) MS °चूर्णितः गात्रः.

ततो ऽस्य कारुण्यमुत्पन्नम्⁽¹⁾ । ततस्तेन काश्यपप्रमुखाणि पञ्च भिन्नुशतानि ज्ञेताकस्त्रात्रे-
णोपनिमन्त्रितानि । ततस्तेन नानागन्धपरिभावितमुष्णोदकं कृत्वा ते भिन्नवः स्नापिताशो-
वरुकाणि शोभितानि । प्रणोतेन चार्कारेण संतप्य शरणगमनशिक्षापदानि दत्त्वा प्रणिधानं
कृतम् ।⁽⁵⁾ घस्मिन्नेव गोक्यमुनेः प्रवचने प्रब्रह्म चार्हत्त्वं प्राप्नुयामिति ॥

किं मन्यसे महाराज यो ऽसौ तेन कालेन तेन समयेन दरिद्रकर्षको ऽयं स सुन्दरो 5
भिन्नुः । यत्तेन भिन्नवो ज्ञेताकस्त्रात्रेण स्नापितास्तेनास्यैवंविधो ब्रूपांशेषः संवृत्तो दिव्य-
चन्द्रनोदकपरिपूर्णा रमणीया पुष्करिणीो पुष्पफलसमृद्ध च नरुडुग्यानं ब्रह्मं प्राप्तम् ।
यत्तेन शरणगमनशिक्षापदानि <उपलब्धानि⁽⁸⁾ तेनेह ब्रह्मन्यर्हत्त्वं सान्नात्कृतम् । इति हि
महाराज एकाक्षकृष्णानां कर्मणामेकाक्षकृष्णो विपाक एकाक्षशुक्लानामेकाक्षशुक्लो व्य-
तिमिश्राणां व्यतिमिश्रस्तस्मात्किं महाराज एकाक्षकृष्णानि कर्माण्ययास्य व्यतिमि- 10
श्राणि चैकाक्षशुक्लेश्वेव कर्मस्त्राभोगः⁽⁹⁾ कर्णीय इत्येवं ते महाराज शिन्तितव्यम् ॥

1) B °त्पन्नंस्ततस्तेन, D corr.

2) Ex conject.; cp. *supra*, I, 286 n. 1. Caraka (I, 14 = p. 69, cl. 25 of the Nirṇayasāgarapress pocket-edition) makes mention of *jentāka* in the chapter which treats of perspiration and how to induce it. See also Apte's *Dictionary* s.v.

3) MS °परिभावितउष्णोदकं.

4) MS शरणगमनभिन्ना°.

5) Feer's translation (p. 435, 5) is here not quite correct.

6) MS जैन्दक.

7) MS दिव्याचन्द्रनोदक°.

8) I have added this missing predicate from the Tibetan, where I found its equivalent རྒྱུང་ལོ་ལྔ་. Sarat's *Dict.* puts as the Skt. counterpart of that Tib. participle घ्रादान (sic), गृह्णीत.

9) B °भोगकर्णीय, D corr.

अथ राजाशोक आयुष्मतः स्वविरोपगुप्तस्य भाषितमभिनन्द्यानुमोच्य उद्यायास-
 नात्प्रक्रान्तः ॥

1) MS भाषितमभ्यनन्द्या° (P भाषितमस्येनन्द्या°).

2) B °सनात्प्र°, D corr.

3) In MS this colophon is added ॥ १०० ॥ इत्यवदार(sic)शतके दशमी उदान-
 गाया समाप्ता ॥ ॥ समाप्तं च घवदानशतकं न्यत्रयं (sic) मुगनभाषितं यदोद्ययाचा-
 र्यपूर्वमिदानीं प्रकाशितं ॥ Then follows the credo ये धर्मा etc. and the date on which
 the manuscript was finished, as will be expounded in my Preface.

Additions and Corrections.

- I, p. 13, 13. Correct: पुत्रसद्वृत्तमभिव्यक्तव्यथा. Cp. n. 8 on I, p. 120 and n. 6 on II, 179.
- 14, 11. Correct: दिद्यार्यपुत्र.
13. I now think that *atyunnamayya*, which is the constant tradition of MS here and 196, 12. II, 73, 8. 180, 11, is corrupt, since the true reading must be *abhyunnamayya*.
- 18, 11. Correct वण्टावघोषणं. Likewise 48, 2. 58, 4. 90, 14. 220, 15.
- 24, 3. भगवान्द्रु° with neglect of the grammatical sandhi in MS, as is likewise the case p. 98, n. 1. I have tacitly corrected I, 42, 7. 321, 4. II, 194, 2.
- 29, n. 1. Cp. also Lalitav. (ed. Lefmann) 227, 17 *kimcitprāṇāh*.
- 32, 5. I now think शतसद्वृत्तेण is a clerical blunder for शतसाद्वृत्तेण, which is the correct form.
- 47, 6. Read: प्रति विरुद्धौ.
- 58, n. 9. सुन्, to which the late M. Feer, in his private communication of the Tibetan version of this passage, added a sign of interrogation, I take now for a misread सुन्; सिन्'सुन्' may be = 'tax-gathering', cp. सुन्' IV in Sarat's *Dictionary*. Consequently my emendation पूयनकरा is almost certain. For अकर 'free from taxes' see PWK s. v.
- 68, 4. Perhaps विभूतिका will fit better than त्वभूषिका.
- 71, n. 6. Cp. also Lalitav. (ed. Lefmann) 335, 2 नीणापष्टयादन.
- 76, 5. Correct: सश्रावकनङ्गा.
- 87, 11. » कालिन.
- 90, 8. » भगवान्द्रुक्त्रं.

- I, p. 92, 8. Correct: गुरुकरि°.
- 94, n. 4. Perhaps मोमांसयेति will do better than मोमांसस्व. Cp. I, 175 n. 5 and 189 n. 4.
- 95, 11. गन्धर्वराजः in MS is probably a mistake for गान्धर्व° or गान्धर्विकराजः, cp. p. 96, 3.
- 96, 7. Read वामी° with MS, and cp. I, 207, 12
- 127, 7. Correct: ऊर्णायामत्तर्हिनाः.
- 136, n. 3. Cp. also Sarat' *Dictionary*, p. 130 s. v. 'ब' 'म' 'सै' 'म'; he mentions both अय्य and वय्य as the Sanskrit equivalents of this «metaphysical term.»
- 148, title of nr. 27. Correct: नात्रिका इति २७ ।
- 148, 10. Correct: उरुचित्वाकाश्रय°.
- 151, 13. I have by mistake edited उष्णोषे instead of ऊर्णायाम्, which is also the reading of MS.
- 154, 4. The right reading may perhaps be भगवतः पादयोरङ्गद्वयितं. The participle of a denominative *aṅgadāyati* would be in its place here.
- 158, 7 and 159, 2. In *Agnipurāna* adhy. 27, 16 it is said in a similar manner दन्तकाष्ठं भक्षयित्वा त्यक्त्वा च. Here *bhokṣayati* means «to chew»; the *dantakāṣṭha* is spit out after chewing. Cp. also *Jāt.* (ed. Fausb.), V, 134, 7-10.
- 169, 8. Correct: खिलनकाण्डकने°. Likewise p. 174, 16. 178, 6. 184, 1. 188, 3. 218, 8. 225, 8. II, 118, 8.
- 186, n. 1. Cp. also *Āryavajradhvaṅjasūtra* quoted in *Çikṣās.* p. 22, 9
अलोकसममात्मानं सर्वसत्त्वेषुगच्छन्.
- 189, 7. Though I believe that सुखित is to be imputed to the author of our collection of *avadānas*, this word, I am sure, is a wrong sanskritization of *subita* in the original in vulgar language which has been the substratum of our tale. *Subita* has the meaning of Lat. *satur*; it goes back to an older *sudhita* = *su* + *dhita* from the root *dhā*.
- 190, n. 8. Instead of 'सै' 'म' read: 'सै' 'म'
193. The story of *Maitrakanyaka* is represented on the sculptures of the temple of Boro-budur in the island Java, as has been discovered by Prof. S. d'Oldenburger, see *Journ. Amer. Or. Soc.* XVIII, 184 foll. A monograph by myself on the whole legend in connection with the said sculptures has been published in the *Bijdragen van het Instituut voor de Taal-, Land- en Volkenkunde van Ned. Indië*, VII^{de} Volgr., V, 2.

- I, p. 209, n. 1. For the meaning of *avagamīṣyāmi* cp. also Whitney on *Ātṅarvavedas.* III, 3, 4 and 6 (in Lanman's ed. *Harvard Oriental Series* VII, 88).
- 224, n. 3. As to उपसृत cp. also I, 175, 18 and 250, 15.
- 228, n. 3. Cp. also *Jātaka*, ed. Fausb., I, 286, 4: *Tassa pi ācariyassa mātā vīsamvassasatikā.*
- 230, n. 1. Correct: सचेद्गवतः.
- 234, n. 7. » ग०००' instead of ग०००'.
- 241, 7. I now prefer to correct शरिपुत्र° for शालिपुत्र° of MS, cp. n. 5 on II, 186.
- 242, 5. Here and in some more places (249, 4. 250, 5. 252, 11) I was wrong in changing *ध्यायत्तम्* and *ध्यायत्तान्*, the reading of MSS. I had been misled by *dhmāpayati*, which occurs eight times in *Divy.* (ed. Cowell and Neil) with the meaning of 'burning' (p. 28, 2. 270, 3. 286, 6. 289, 14. 327, 24. 350, 19. 486, 23. 583, 25). But neither *dhmāpayati* nor *dhmāyantam* are possible forms. In all those places *dhyaṅpayati* is to be restored. *Dhyā* is the would-be sanskritization of Pāli and Prkt. *jhā* = skt. क्षा, see Cbilders s. v. *jhāpeti* and *jhāyati*, and Senart in *Journ. As.* 7e Série, VIII, 479 foll. *Dhyāma* = Pāli *jhāma* [if correctly sanskritized, it ought to be *kṣāma*] is met with several times in Mhv., also *dhyaṅpayati*, cp. the Index on that work, and Senart's note on p. 407 of Vol. I, wherewith Lalitavistara (ed. Lefm.) 260, 9 may be compared.
- 243, 7. Instead of the unmeaning चञ्चित, which comes also back p. 247, 5 and 263, 10, Prof. Kern suggests चर्वित, for चर्विताशय, 'the receptacle of the chewed (food)' must be an appropriate paraphrase of कुन्ति, as which it is intended, *parvṛddhaṣṭailo-pamacarvitāṣṭrayā* in the metrical portion being = *parvato-pamakukṣiḥ* in the preceding prose. He also thinks it possible that the Pāli prototype — or what other vernacular it may have been — *cabb(v)itāsaya* should rather have been sanskritized चर्विताशय, cp. घ्राणाशय, पक्वाशय. The use of *carvita* = 'food' may be a vulgarity.
- 250, n. 7. Read: नायाद्वि [= ना + आयाद्वि].
- 256, n. 3. In a letter to me written a short time before his death, M. Feer himself corrected the erroneous statement in his translation about रि'द्वि'.
- 266, 2. Query यातयिन्ना, cp. II, 109, 8 निर्पात्य and Index s. v.
- 266, n. 2. Correct: रणे'द्वि'.

- I, p. 267. The title of nr. 47 must be ज्ञात्यन्धेति. The person concerned is a woman. MS ज्ञात्यन्ध इति is faulty.
- 277, 9. Read: ज्ञाडिताम् participle of the causative.
- 292, 14. Correct: पूर्वप्रे°.
- 303, 6. » दध्वा.
- 310, 10. » देवकन्याया.
- 314, 2. » °स्यार्थाय.
- 315, n. 6. The same meaning 'having heard' for *pratiçrutyā* occurs in the Uposādhā Avadāna, quoted by Rajendralal Mitra, *The Sanskrit Buddhist Literature of Nepal*, p. 267, 4.
- 327, 4. I now prefer to keep the reading of MS भगवन्नास्माकानो रयः. *Āsmākīna* is the right Pāṇinean form, not *asmākīna*, which occurs elsewhere in the Avadānaçataka, see Index.
- 333, 18. महिषीपालैः, the sign of ī has dropped. Likewise p. 334, 4 प्रणति°.
- 353, n. 1. Correct: स्त्रैः for स्त्रैः.
- 373, n. 7. » स्तूपे for स्तपे.
- 380, 9. Correct: मकेशाख्यः.
- 383, n. 3. » वर्षस्याले (sic).
- 387, 14. » चिदितयशाः.
- II, p. 3. The note 6 is to be cancelled.
- 9, n. 8. Read: *supra*, I, 9, 3. 24, 7 and *infra*, p. 18, 1.
- 10, » 2. » » II, 5, n. 1.
- 13, » 2. » » II, 9, 3.
- 16, » 3. » » II, 2, 8.
- » » 6. » » II, 5, n. 1.
- 28, 4. Correct: कन्दरमनुप्रवृत्तः.
- 30, 7. » मातात्कृतम्.
- 58, n. 3. I suppose I made a mistake in quoting from the Tibetan text writing མཉེན་པུས་; it is certainly meant བཟོན་པུས་ 'pardonning'.
- 63, 1. Read: व्यमिह.
- 65, 8. Add to प्रमुखानि this note: Sic MS.

- II, p. 65, 17. Correct: अग्निहोत्रिकः.
- 86, n. 2. Perhaps मण्ड is a wrong marginal insertion and the right reading rather स्वको करकम्. The modifications of the *secunda manus* of B are sometimes wrong emendations.
- 66, 6. For analogous declarations see e. g. Jtkm. I, 30 and 31.
- » n. 6. My friend de la Vallée Poussin draws my attention to a parallel place in Çikṣās. 316, 16 कर्मविपाकप्रतिशरणो भूत्वा.
- 87, n. 3. Sarat identifies, p. 806 of his *Dictionary*, श्रे'नुगण' with कम-
ण्डलु.
- 112, 1. Correct: संनिपतव्यमिति.
- 113, 7 and n. 10. The Tibetan translator must have had before him the good reading; for in that time Bhadrīka and his companions had already given up their *vibhava*, but felt themselves superior to Upāli on account of their *kula*, their *rūpa* and their *yauvana*.
- 120, 15. Correct: येन.
- 121, 3. Read: करिष्यथः.
- 136, 6 and 7. I was wrong in retaining the reading of MS, overestimating Feer's translation (p. 377, 7): «Que nul ne se comporte en homme vulgaire!» Read instead of प्रचार° and प्रचारणाय°, the necessary conjectural corrections प्रवारयितव्यमिति and प्रवारणाय° and cp. Childers s. v. *pavāraṇā* and *pavāreti*.
- 144, 12. Insert: [89b] between °नुत्तर° and पुरुष°.
- 162, n. 2. Correct: र्दे'न्द'सदे'र्दे'.
- 198, 2. Cp. Divy. 203, 9. 206, 4.

INDEXES.

I. Index of proper names.

The ciphers denote the volumes, pages and lines; «f.» added to a cipher signifies that the name occurs also in the sequel.

Of names, occurring in *clichés*, the cipher denotes the place, where the name is found the first time.

- Akaniṣṭhā devāḥ in the *cliché* of the Buddha's smile (I, 5, 4 etc.), and also II, 105, 11.
- Agni II, 62, 5.
- Agnivaiçyāyana = Dīrghanakha II, 187, 10 f.
- Aṅgulimāla I, 148, 9.
- Acala, a future Buddha I, 53, 13.
- Ajātaśatru. King — I, 54, 6 f. 83, 6 f. 88, 7 f. 303, 5 f. II, 182, 1 f.
- Ajirāvati, a river near Ćrāvastī I, 63, 5. II, 69, 3.
- Aṭaṭa, a hell, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 4, 9 etc.
- Atapās, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 5, 3 etc.
- Anabhrakās, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 5, 3 etc.
- Anāthapiṇḍada, in the preamble of the av. nr. 3. 4. 6—11. 13. 17. 18. 22. 25. 26. 29—32. 34—39. 42. 47. 48. 52. 53. 55. 56. 59. 60. 71. 72. 74. 77. 79—85. 88. 89. 91. 93—97. Further I, 159, 5. 213, 6 f. 216, 8 f. 224, 5 f. 296, 2. 313, 6 f. II, 7, 6. 9, 1 f. 37, 6.
- Aniruddha, the mahāçrāvaka II, 67, 9 f. 112. 4. 134, 12. 135, 1. 199, 3.
- Apramāṇaçubhās, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 5, 3 etc.
- Apramāṇabhās, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 5, 3 etc.
- Abṛhās, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 5, 3 etc.
- Abhayaprada, a future Buddha I, 62, 3.
- Amṛtodana, a Ćākya prince II, 111, 8.
- Arbuda, a hell, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 4, 9 etc.
- Avīci, the hell — II, 159, 5 and in the *cliché* of the Buddha's smile I, 4, 8 etc.
1. Açoka, nephew to the Buddha Kāçyapa I, 237, 14 f.
2. Açoka. King — II, 200, 7 f.
- Ahalyā (in Ahalyājāra, epithet of Iudra) I, 84, 2.
- Ājñātakaupḍinya, the mahāçrāvaka II, 134, 12.
- (The) Ātharvaṇa (doctrine) II, 128, 5.

- Ānanda I, 2, 15. 89, 1. 104, 1. 191, 15. 211, 7 f. 228, 9 f. II, 41, 7 f. 75, 4. 78, 12. 134, 11. 140, 2 f. 155, 6 f. 197, 6 f. 199, 10; — moreover in the *cliché* of the Buddha's smile I, 6, 4 etc.
- Āpājūra, a forest II, 94, 8. 15.
- Ābhāsvarās, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 5, 2 etc.
- Āṣāḍha, a gr̥hapati I, 338, 6.
- Indradamana, a past Buddha I, 86, 8.
- Indradhvaja, a past Buddha I, 105, 3.
1. Uttara, the Brahman, to whom Kā-
c̣yapa predicted he would be the future Buddha Čākyamuni I, 239, 7. II, 23, 5. 51, 8. 88, 1. 132, 6.
2. Uttara, hero of av. nr. 46.
- Utpala, a hell, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 4, 9 etc.
- Upagupta II, 202, 14 f.
- Upāli II, 112, 5 f.
- Upośadha, the devaputra, hero of av. nr. 59.
- Uruvilvākāc̣yapa I, 148, 10.
- R̥ṣidatta II, 9, 7; cp. R̥ṣidatta.
- R̥ṣipatana I, 237, 13. 248, 1. 250, 14. 269, 4. 334, 19. 338, 1. 344, 2. II, 12, 6. 17, 11. 22, 18. 31, 5. 33, 3. 38, 18. 40, 1. 51, 3. 76, 13. 80, 6. 85, 14. 97, 2. 124, 13. 16. 132, 4. 144, 13. 150, 1. 164, 2. 179, 6.
- Ekaṇḍarika, Prasenajit's elephant II, 114, 10.
- Āindraṇ vyākaraṇam II, 187, 1.
- Airāvāṇa, Indra's elephant I, 113, 3.
- Airāvata, the celestial elephant II, 104, 2. 13.
1. Kacangalā, heroine of av. nr. 78.
2. Kacangalā, a town II, 41, 5. Adj. Kā-
cangaliya, *ibid.*
- Kanakamuni II, 34, 11.
- Kapilavastu, in the preambles of the av. nr. 61 (I, 345, 6) — 70; 73; 87. Mo-
reover I, 346, 3. 363, 9. 367, 10. II, 98. 11. 100, 1. 111, 7.
- Kapphiṇa, hero of av. nr. 88.
- Kalandakanivāpa, in the preambles of the avadānas nr. 1 (I, 1, 8). 14—16. 19 (Karandakanivāpa). 20. 23. 28. 33. 41, 43—46. 49. 51. 54. 75. 92. 99. More-
over I, 259, 13.
- Kālpa, the father of Kapphiṇa II, 102, 6. 103, 1.
- Kālasūtra, a hell, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 4, 8 etc.
- Kālikā, a rākṣasī II, 66, 4.
- Kāc̣ikoçalāḥ, the country — I, 58, 6.
- Kāc̣isundara, a prince II, 27, 14 f.
- Kāc̣isundarī, heroine of av. nr. 76. .
- Kāçī (Vārāṇasī) II, 27, 14.
- Kāc̣yapa, the Buddha I, 123, 1. 237, 11. 239, 7. 247, 15 f. 250, 12. 269, 1. 294, 10. 301, 4. 334, 17. 337, 15. 343, 17. II, 12, 4 f. 17, 9. 22, 16 f. 38, 16. 44, 7. 51, 1. 59, 2. 66, 11. 71, 6. 76, 11. 80, 4. 85, 12. 87, 2. 88, 1. 96, 14 f. 101, 5. 110, 4. 117, 2. 124, 11. 125, 1. 132, 2. 6. 144, 11. 149, 16. 160, 3. 163, 16. 172, 9. 185, 6. 196, 9.
- Kāc̣yapa, the mahāçrāvaka I, 213, 10. II, 78, 11. 135, 1. 204, 11 f.
- Kukkuṭāgāra = Kukkuṭārāma, the monastery II, 202, 14.
- Kuṇḍala II, 201, 4. 17.
- Kubera I, 71, 10. 78, 8. II, 62, 5. Further in the *cliché* of the prayer for obtain-
ing a child I, 14, 3 etc.
- The Kumbhāṇḍas I, 67, 10. 108, 9.
- Kuvalayā, heroine of av. nr. 75.
- Kuçinagarī I, 227, 5. 228, 3. s. 234, 9. II, 197, 5.
- Kūṭāgāraçalā I, 8, 6. 279, 6. 282, 7.
- Kṛkin, an old king of Vārāṇasī I, 338, 1 f. II, 39, 5. 76, 14. 80, 6 f. 82, 1. 124, 14.
- Koçala, the country I, 331, 5.
- Koṣṭhila = Dirghanakha II, 195, 5 f.
- Kauravya, name of a people and a town I, 67, 5 f.; — name of a king II, 118, 6.
- Kauçal(ya) *see* Prasenajit.

- Kauçika (= Çakra) as a vocative I, 89, 12. 14. 191, 12.
- Krakucchanda, the past Buddha I, 285, 17. II, 29, 7. 100, 10.
1. Kṣemañkara, a past Buddha I, 110, 10 f.
 2. Kṣemañkara, a king's son II, 46, 6. 49, 8.
- Kṣemā, heroine of av. nr. 79.
- Ġaṅga, a merchant II, 53, 3 f.
- Ġaṅgarasthā, nickname of Virūpā II, 53, 6. 57, 5. 8.
- Ġaṅgā, the river — I, 65, 13. 119, 7. 134, 5. 148, 5. 262, 14.
- Ġaṅgika, hero of av. nr. 98.
1. Gandhamādana, a mountain I, 32, 1.
 2. Gandhamādana (hero of av. nr. 28), a future Pratyekabuddha I, 156, 20.
- Ġāndhāra, the country II, 201, 10.
- Guptika, hero of av. nr. 96.
- Ġṛdhrakūṭa, near Rājagṛha I, 252, 8. 274, 9. II, 136, 4.
- Gautama, name of the Buddha Çākya-muni I, 23, 15. 83, 10. 88, 8. 223, 11. 228, 5 f. II, 25, 2. 187, 3 f.
- Cakrāntara, a future Pratyekabuddha I, 133, 10.
1. Candana, a past Buddha I, 74, 9.
 2. Candana, a past Pratyekabuddha, the hero of av. nr. 21.
1. Candra, a past Buddha I, 81, 1.
 2. Candra, hero of av. nr. 52.
- Cāturmahārājikās, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 5, 1 etc.
- Cāra(ṅ)kā, name of the river near Vārāṅasi II, 86, 4. 116, 13. 181, 17.
- Cārāyaṇa see Dirgha Cārāyaṇa.
- Jambāla, hero of avad. nr. 50.
- Jambūdvīpa I, 205, 1. 220, 2. 222, 6. II, 66, 4. 90, 15 f.
- Jivika, the physician II, 134, 6 f.
- Jetavana, in the preambles of the av. nr. 3. 4. 6—11. 13. 17. 18. 22. 25. 26. 29—32. 34—39. 42. 47. 48. 52. 53. 55. 56. 59. 60. 71. 72. 74. 77. 79—85. 88. 89. 91. 93—97. Further I, 24, 2. 49, 4. 56, 4. 73, 2. 94, 4 f. 206, 13. 213, 10 f. (praise of Jetavana). 271, 7. 273, 4. 296, 13. 313, 6. 316, 10. 327, 11. 328, 3. 341, 9 f. II, 47, 8. 54, 19. 64, 12. 74, 16. 84, 4. 104, 1 f. 148, 5. 155, 7. 162, 6.
- Tapana, a hell, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 4, 8 etc.
- Tiṣya, a brahman, father of Çāriputra, II, 186, 6.
- Tumburu, the Gandharva I, 113, 5.
- Tuṣitās, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 5, 1 etc.
- Trayastrimpçās, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 5, 1 etc., and cp. I, 25, n. 11.
- Tripīṭa, hero of av. nr. 84.
- Dakṣiṇāgiri, a country I, 2, 1. 3, 1.
- Dakṣiṇāpatha II, 24, 7. 53, 3. 102, 6. 103, 6. 186, 9.
- Daçaçiras, the hero of av. nr. 24.
- Divyānada, a future Buddha I, 116, 13.
- Dirgha Cārāyaṇa, the charioteer of Pra-senajit II, 114, 10—16.
- Dirghanakha, hero of av. nr. 99.
- Dundubhisvara, hero of av. nr. 67.
- Durmati, the wicked queen I, 178, 9. 180, 10. 181, 2.
- Devadatta I, 83, 6. 88, 6. 89, 6. 308, 5. II, 112, 4.
- Droṇodana, a Çākya II, 111, 7.
- Dhaṇapālaka, the elephant I, 177, 6.
- Dhanada (= Kubera), lord of the Yakṣas I, 108, 9.
- Dharmabuddhi, a king I, 91, 16.
- Dharmapāla, hero of av. nr. 33.
- Dhṛtarāṣṭra, lord of the Gandharvas I, 108, 8.
- Nanda, hero of av. nr. 3.
- Nanda, the mahāçṛāvaka I, 148, 9. 213, 10. II, 135, 1 (uncertain).

- Nandaka (perhaps the same as Nanda) I, 267, 6 f.
- Nandana, the celestial garden I, 113, 3.
- Nandana, a town I, 201, 12. 203, 1. 4.
- Nandighoṣa, Indra's chariot II, 104, 3. 13.
- Nāḍakanthā, a town I, 78. 79.
- Nārāyaṇa I, 37, 3. 129, 7.
- Nālada, the mahācṛāvaka I, 274, 6 f.
- Nāladagrāmaka, a locality II, 186, 6.
- Nirarbuda, a hell, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 4, 9 etc.
- Nirmala (hero of av. nr. 29), a future Pratyekabuddha I, 162, 5.
- Nirmānaratayas, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 5, 1 etc.
- Nyagrodhārāma, in the preambles of the av. nr. 61 (I, 345, 6) — 70; 73; 87. Moreover I, 346, 11 f. 351, 5. 355, 8. 360, 5. 364, 4. 368, 4. 372, 3. 376, 7. 381, 7. 385, 7.
- Pañcaçikha, the Gandharva I, 95, 10. 113, 5.
- Pañcāla I, 341, 10. — The kings of Uttara-pancāla and of Dakṣiṇapañcāla, heroes of av. nr. 8.
- Padma, a hell, in the *cliché* of the Buddha's smile, I, 4, 9 etc.
- Padmaka, hero of av. nr. 31.
- Padmākṣa, hero of av. nr. 66.
- Padmottama, a future Buddha I, 40, 13.
- Padmottara, a future Pratyekabuddha I, 128, 6.
- Paranirmitavaçavartinas, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 5, 1 etc.
- Parittaçubhās, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 5, 3 etc.
- Parittābhās, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 5, 2 etc.
- Pāṭaliputra II, 200, 7 f.
- Pāṇḍukambalaçilā, name of a spot in the Trayastrimça-heaven II, 89, 5.
- Puṇyaprasavās, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 5, 3 etc.
- Purāṇa, the sthapati I, 224, 3. II, 9, 7.
- Puṣpabherotsa, a village in Gandhāra II, 201, 10 f.
1. Puṣya, an old Buddha II, 175, 14. 176, 1. f.
2. Puṣya, a çreṣṭhin II, 36, 6 f.
- Pūraṇa I, 16, 4. 47, 7. 8. 48, 6. 281, 1 (Pūraṇa Kāçyapa). II, 24, 11. 134, 10.
1. Pūrṇa, a past Buddha I, 117, 10.
2. Pūrṇa, the same as Sampūrṇa (I, 2, 8 f.), hero of av. nr. 1.
- Pūrṇabhadrā, a future Buddha I, 7, 4.
- Pratāpaua, a hell, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 4, 8 etc.
- Prabodhana, a past Buddha I, 100, 12.
- Prasenajit Kauçal(ya) I, 32, 5. 36, 6 f. 41, 8 f. 93, 11 f. 103, 16 f. 223, 15. 325, 6 f. 341, 6 f. II, 9, 8. 45, 7 f. 52, 6 f. 78, 6 f. 114, 10 f.
- Priya, hero of av. nr. 65.
- Bandhumatī, the residence of the Buddha Vipaçyin I, 137, 9. 11. 349, 5. 352, 14. 357, 1. 361, 12. 365, 11. 369, 16. 373, 8. 377, 10. 382, 18. II, 5, 15. 70, 13. 96, 7. 109, 5.
- Baudhumant, king of Bandhumatī I, 349, 7. 352, 16. 357, 3. 361, 14. 365, 13. 369, 16. 373, 10. 377, 12. 383, 2. II, 5, 17.
- Balavaut, hero of av. nr. 64.
- Bālāhaka, the horse II, 104, 2. 13.
- Bāṣpa II, 134, 12.
- Bimbisāra I, 2, 7. 107, 6. 290, 4 f. 307, 6 f. 319, 6 f. 326, 12.
- Bṛhatphalās, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 5, 3 etc.
- Brahmakāyikās, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 5, 2 etc.
- Brahmadatta I, 120, 3. 134, 11. 174, 14. 178, 4. 179, 8. 218, 6. 225, 6. II, 27, 6. 31, 6. 32, 4. 45, 6 f. 109, 13. This name belongs to different kings of Benares placed in any time and in any kalpa.
- Brahmapurohitās, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 5, 2 etc.
1. Brahmā, a past Buddha I, 69, 5 f.
2. Brahmā, the god I, 108, 10. 224, 4. Further in the *cliché* of the prayer for obtaining a child I, 14, 3 etc. Brahmū Sahāmpati II, 198, 10, and in the

- cliché* of the apparition to the Buddha I, 273, 8 etc.
- Brahmottara, a palace I, 202, 2. 203, 2. 5.
- Bhadra kalpa (or Bhadrakalpa) I, 237, 10. 250, 11. 269, 1. 285, 16. 334, 16. 337, 14. 343, 16. II, 12, 3. 17, 8. 22, 15. 34, 10. 38, 15. 50, 20. 76, 10. 80, 3. 85, 11. 96, 13. 100, 9. 124, 10. 132, 1. 144, 10. 149, 15.
- Bhadrika, the Çākya, hero of av. nr. 89.
- Bhāgīratha, a past Buddha I, 65, 11.
- Bhūti, father of Subhūti II, 127, 12.
- Magadha, the country I, 119, 6. 134, 5. 148, 5. 258, 3. II, 204, 10.
- Madhyadeça I, 124, 6. 153, 6. II, 103, 5.
- Marudgaṇa I, 67, 8. 9.
- Markaṭahrada I, 8, 5. 279, 5.
- Malla, name of a people and country I, 227, 5. 228, 4. 234, 9. II, 197, 5.
- Mahānāman II, 134, 12.
- Mahāpadma, a hell, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 4, 9 etc.
- Mahāprajāpatī II, 4, 9. 21, 6. 13. 50, 3.
- Mahābrahmāṇas, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 5, 2 etc.
- Mahāraurava, a hell, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 4, 8 etc.
- Mahendra II, 62, 5. Māhendra varṣaḥ I, 176, 7.
- Māgadha(ka) the people of Magadha, the citizens of Rājagṛha I, 107, 8. 109, 12. 116, 15. 291, 15. 294, 5.
- Māthara, a brahman, grandfather of Çāriputra, II, 186, 7.
- Mātaṅga, A — II, 184, 1.
- Mānastabdhā, a brahman youth I, 148, 16.
- Mālikā, a queen II, 9, 6.
- Mitra, a merchant I, 195, 3.
- Muktā, heroine of av. nr. 77.
- Mṛgadāva I, 237, 13. 248, 2. 250, 14. 269, 4. 334, 19. 338, 1. 344, 2. II, 12, 6. 17, 11. 22, 18. 31, 5. 38, 18. 51, 3. 76, 13. 80, 6. 85, 14. 97, 2. 124, 13. 132, 4. 144, 13. 150, 1. 164, 2. 179, 6.
- Mṛgāra see Viçākhā.
- Meru, I, 191, 8. Cp. Sumeru.
- Maitrakanyaka, hero of av. nr. 36.
- Maitreya, the Bodhisattva II, 176, 3.
- Maudgalyāyana I, 112, 7 f. 213, 10. 241, 7 f. 246, 7 f. 249, 6 f. 252, 6 f. 256, 10 f. II, 78, 12. 89, 7 f. (av. nr. 86). 135, 1. 156, 1.
- Yaçodharā I, 191, 15.
- Yaçomati, heroine of av. nr. 2.
- Yaçomitra, hero of av. nr. 85.
- Yāmās, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 5, 1 etc.
- Ratnadvīpa, a country I, 23, 12.
- Ratnamati, a future Buddha I, 12, 18.
- Ratnaçaila, a past Buddha I, 91, 13.
- Ratnottama, a future Buddha I, 27, 18.
- Ramaṇaka, a town I, 200, 8. 203, 1. 4.
- Rājagṛha, in the preambles of the avadānas nr. 1 (I, 1, 8). 14—16. 19. 20. 23. 28. 33. 41. 43—46. 49. 51. 54. 75. 92. 99. Moreover I, 2, 10. 85, 6. 88, 8. 11. 89, 7. 10. 90, 11 f. 107, 11. 130, 13. 153, 9. 154, 4. 244, 3. 8. 252, 6. 256, 6. 257, 1 f. 274, 7. 290, 3. 11. 326, 5. II, 10, 7. 25, 1. 134, 6. 182, 2. 187, 5.
- Rāṣṭrapāla, hero of av. nr. 90.
- Riṣidatta I, 224, 3; cp. R̥ṣidatta.
- Revata, the mahāçrāvaka I, 213, 10. II, 112, 4. 135, 1.
- Rohiṇa, a Çākya II, 14, 6. 15, 8.
- Robita, the fish I, 170. 171.
- Raurava, a hell, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 4, 8 etc.
- Lekuñcika, hero of av. nr. 94.
- Vadika, hero of av. nr. 6.
- Vapuşmant, hero of av. nr. 63.
- Varuṇa (the god) I, 71, 10. 78, 8. II, 62, 5. Further in the *cliché* of the prayer for obtaining a child I, 14, 3 etc.
- Varṇasvarās, a group of Pratyekabuddhas I, 99, 17.
- Varṣākārā, a kṣattriyā II, 9, 7.
- Valgusvarās (heroes of av. nr. 30), future Pratyekabuddhas I, 167, 1.

- Vāyu (the god) II, 62, 5.
 Vārāṇasī in the preamble of av. nr. 76 (II, 31, 5). Further I, 42, 9. 10. 120, 3. 134, 11. 169, 6. 178, 4. 188, 1. 195, 3. 199, 10. 218, 6. 225, 6. 237, 12. 248, 1. 250, 13. 254, 12. 269, 3. 275, 14. 300, 15. 334, 18. 337, 16. 344, 1. II, 12, 5. 17, 10. 22, 17. 27, 6. 38, 17. 39, 3. 7. 51, 2. 57, 14. 65, 18. 76, 12. 80, 5. 85, 13. 87, 4. 97, 2. 101, 2. 109, 12. 116, 9. 124, 13. 125, 6. 132, 3. 144, 12. 149, 17. 157, 14. 159, 8 f. 164, 1. 170, 17. 179, 5. 184, 7. 195, 14. — adj. Vārāṇaseya I, 175, 15. 179, 1. II, 159, 8.
 Vālukā, the river near Benares (perhaps the same as Cārikā, see s. v.) I, 171, 7.
 Vāsava (= Çakra) I, 71, 10. 78, 8.
 Vijaya, a future Buddha I, 46, 4.
 Vidityaças, hero of av. nr. 70.
 Videha. A king of — II, 123, 13. 124, 4.
 Vipacçin, the Buddha I, 137, 7 f. 349, 3 f. 352, 12 f. 356, 15 f. 361, 10 f. 365, 9 f. 369, 14 f. 373, 6 f. 377, 8 f. 382, 16 f. II, 5, 13 f. 70, 11. 71, 3. 96, 3. 109, 3 f.
 Virūḍha, lord of the Kumbhāṇḍas I, 108, 9.
 Virūpa, hero of av. nr. 97.
 Virūpā, heroine of av. nr. 80.
 Virūpākṣa, lord of the Nāgas I, 108, 9.
 Viçākhā, mother of Mṛgāra I, 224, 3.
 Viçvakarman I, 67, 10.
 Viçvadevo maharṣiḥ II, 62, 6.
 Venuvana, in the preambles of the avadānas nr. 1 (I, 1, 8). 14—16. 19. 20. 23. 28. 33. 41. 43—46. 49. 51. 54. 75. 92. 99. Moreover I, 90, 3. 10. 107, 11. 113, 3. 256, 6. 259, 13. 291, 15. 292, 9. 310, 14.
 Vemacitrin, lord of the Asuras I, 108, 10.
 Vaijayanta, Indra's palace I, 90, 3.
 Vaidehī, the mother of Ajātaçatru I, 57, 2—4.
 Vaiçālī I, 8, 5. 7. 279, 5. 281, 3. 6. 283, 17.
 Vaiçravaṇa = Dhanada the first of the four mahārājās I, 224, 4, and in the *cliché* of the rich merchant I, 2, 3 etc.
 (The) Vyāḍayakṣās II, 104, 3. 14. (Cp. Divy. 275, 28).
 Çakra Devendra I, 32, 1. 67, 8. 73, 3. 85, 3. 7. 108, 10. 113, 3. 175, 16 f. 185, 1 f. 189, 3 f. 220, 5 f. 303, 6 f. 309, 4 f. II, 93, 1. 6. 105, 2. 3. 198, 8. — Further in the *cliché* of the prayer for obtaining a child I, 14, 3 etc. and in the *cliché* of the apparition to the Buddha I, 273, 8 etc.
 Çākya, in the preambles of av. nr. 61 (I, 345, 7) — 70; 73; 87. Further II, 111, 7 f.
 Çākyamuṇi, the Lord I, 239, 8. II, 20, 11. 23, 6. 51, 9. 88, 2. 119, 4. 132, 7; — while in a previous existence II, 176, 2 f.
 Çākyamuṇi, a future Buddha I, 35, 3.
 Çāradvatiputra = Çāriputra I, 213, 9. II, 154, 6.
 Çāriputra I, 241, 7 (Çāliputra). II, 69, 7. 78, 11. 135, 1. 154, 12. 155, 2. 156, 4 f. 186, 6 f. 187, 7. 194, 1 f.
 Çārī, the mother of Çāriputra II, 186, 6.
 The Çibi king, hero of av. nr. 34.
 Çibighoṣā, the capital of Çibi I, 183, 14.
 Çiva I, 71, 10. 78, 8. II, 62, 5. Further in the *cliché* of the prayer for obtaining a child, I, 14, 3 etc.
 Çitaprabha (hero of av. nr. 26), a future Pratyekabuddha I, 147, 14.
 Çitavana, cemetery of Rājagṛha II, 134, 5 f. 182, 7.
 Çuklā, heroine of av. nr. 73.
 Çuddhāvāsakāyikā devāḥ I, 122, 9.
 Çuddhodana II, 111, 8 f.
 Çubhakṛtsnās, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 5, 3 etc.
 Çobha, a king II, 29, 10. 100, 12.
 Çobhāvātī, the residence of the Buddha Krakucchanda I, 286, 1. II, 29, 9. 100, 11.
 Çobhita, hero of av. nr. 87.
 Çrāvastī, in the preambles of the av. nr. 3. 4. 6—11. 13. 17. 18. 22. 25. 26. 29—32. 34—39. 42. 47. 48. 52. 53. 55. 56. 59. 60. 71. 72. 74. 77. 79—85.

88. 89. 91. 93—97. Further I, 73, 7. 93, 9. 97, 3. 103, 12. 125, 5. 182, 6 (assemblies of bhikṣus at Ār.). 223, 14. 313, 11 f. 326, 2 f. II, 7, 8. 9, 1. 10, 6. 20, 6 f. 74, 14. 78, 11. 13. 83, 12. 89, 7. 91, 10. 103, 8. 11. 104, 9. 114, 9. 127, 12. 153, 3. 12. 154, 6. 167, 6. 10.
- Ārīmatī, heroine of av. nr. 54.
- (The) Śaḍvargikās II, 139, 8.
- Śaṃsāra, hero of av. nr. 95.
- Śaṃsārottaraṇa, a future Pratyekabuddha I, 152, 10.
- Śaṃghāta, a hell, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 4, 8 etc.
- Śaṃjīva, a hell, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 4, 8 etc.
- Sadāmatta, a town I, 201, 6. 203, 1. 4.
- Samudra, hero of av. nr. 81.
- Sampūrṇa, a brahman I, 2, 2. 3, 1.
- Sarvārthasiddha, name of Ākṣyamuni II, 112, 2.
- Sāṃkācya, a town II, 94, 8. 15.
- Sipha, a *senāpati* I, 8, 7 f.
- Sugandhi, hero of av. nr. 62.
- Sujāta, son to Kṛkin I, 338, 8.
- Sujīrṇa, a garden near Ārāvastī (unless the adj. सुजीर्ण be meant and not a proper name) II, 174, 5.
- Sudarçana, the city of the Devas II, 104, 1. 12.
- Sudarçanās, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile, I, 5, 4 etc.
- Sudṛçās, heavenly beings, in the *cliché* of the Buddha's smile, I, 5, 4 etc.
- Sudharmā, the ball of the Devas I, 303, 5.
- Sundara, the miraculous boy of tale nr. 100, II, 202, 3 f.
- Sundaraka or Sundara, son to Surūpa I, 188, 7. 190, 1. 191, 15.
- Suparṇin = Garuḍa I, 103, 4. II, 127, 9. 130, 7. 156, 2.
- Supratiṣṭhita, the elephant I, 113, 3.
- Suprabhā, heroine of av. nr. 71.
1. Supriya, the great musician, hero of av. nr. 17.
2. Supriya, the Gandharva I, 113, 5.
3. Supriya, son of Anāthapiṇḍada II, 37, 7.
- Supriyā, heroine of av. nr. 72.
- Subhadra, the parivrājaka, hero of av. nr. 40.
- Subhāṣitagaveśin, hero of av. nr. 38, I, 219, 8.
- Subhūti, hero of av. nr. 91.
- Sumanas, hero of av. nr. 82.
- Sumeru II, 127, 9.
- Surūpa, a king, hero of av. nr. 35.
- Suvarṇābha, hero of av. nr. 61.
- Sūkṣmatvak (or -tviṣ) (hero of av. nr. 25) a future Pratyekabuddha I, 143, 1.
- Sūrya, hero of av. nr. 69.
- Somā, heroine of av. nr. 74.
- Saupāraka, a town II, 166, 6 f.
- Sthavira, hero of av. nr. 92.
- Sthūlakosṭhaka, a place II, 118, 5 f. 119, 5.
- Hastaka, hero of av. nr. 93.
- Hahava, a hell, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 4, 9 etc.
- Himavant II, 28, 2. 176, 5.
- Hiraṇyapāṇi, hero of av. nr. 83.
- Huhuva, a hell, in the *cliché* of the Buddha's smile I, 4, 9 etc.

II. Index of remarkable words and terms.

The ciphers denote the page and the line.

- घकाल see दुभिन्नाकाल.
 घनण mishap, misfortune I, 291, 12 332, 6.
 घगुरु fragrant aloe-wood I, 24, 2.
 घगुरु in the expression: यदि ते घगुरु «if it does not trouble you» I, 94, 3. 229, 6 f. II, 90, 12.
 घग्निहृदा a fire-hearth I, 220, 13 f. 264, 1.
 घग्निहोत्रिक II, 28, 3. 65, 17 (cp. Add. and Corr.).
 घग्रप्रज्ञप्ति in the Sūtra on the Three *agraprajñaptayah* I, 49, 10—50, 11. 329, 13—330, 7.
 घग्रसन्निक having the privilege of a higher seat I, 105, 6, cp. l. 11.
 घग्रेण in घग्र्याग्रेण from henceforward II, 13, 2.
 घग्रद्वयित see Add. and Corr. p. 207, 16.
 घग्ररिमां भूमिम् (in the *cliché* on the obtaining of children) I, 15, 6 (but I, 97, 8. II, 74, 1. 181, 3 घग्ररौ).
 घग्रिमुक्त (as in Pāli) I, 8, 11. 112, 8 (उद्ग्राधि°). 285, 5 (लूकाधि°).
 घग्रिवासयति to consent I, 9, 3 etc.; — to bear, to endure II, 199, 8.
 घग्रयोवृक्ति I, 75, 10. 81, 14. 87, 8. 92, 4. 113, 2.
 घग्रयवसान the clinging to, attachment II, 188, 10 f. 192, 7.
 घग्रयवसिन clinging to, attached I, 271, 15. 289, 1. 296, 1.
 घग्रययिन् II, 127, 8.
 घग्रयेषा (from घग्रधि + इष् I, 87, 9.
 घग्रनाश्वासिक (cp. Divy. 207, 23) I, 139, 10. 144, 9.
 घग्रनाकारतां प्रतिपन्नः I, 176, 2. 291, 17. 332, 9. 340, 5.
 घग्रनिश्चयानैरिन्द्रियैः (in the *cliché* of the Buddha's preaching) I, 243, 1; sometimes घग्रनिश्चयानै° (I, 187, 7. 250, 1) but again घग्रनिश्चयानै° (I, 253, 10 with note).

घनुगत 1. with locat. = 'penetrating' I, 186, 1; 2. in दीर्घकालानुगतस्य वैरस्य I, 42, 3; 3. in a corrupt (?) passage I, 99, 17.

घनुपरिपाटिकया II, 11, 1 (cp. PWK. I s. v. घनुपरिपाटि°).

घनुप्रदत्त (in the *cliché* of the nurses, varying with दत्त) I, 346, 4 etc.

घनुशय (in the *cliché* of the Buddha knowing the dispositions of persons ripe for being converted) in आशयानुशय 'inclination of the heart' I, 64, 12 etc. Cp. Dīpavamsa I, 42. Likewise cp. Mahābh. III, 259, 26 शुभानुशय° with Nārāyaṇa's gloss, and 261, 33.

घनुश्रावयति 'to proclaim aloud [the guilt of a criminal being brought away to the place of execution]' I, 102, 9. II, 182, 7.

घनुश्रावितुम् I, 95, 12' with n. 9 (with वीणाम् for object).

घनेउक in the expression मध्ववनेउकम् (in the *cliché* of the Buddha's predication) I, 243, 1 etc. Cp. Senart's notes on Mhv. I, p. 572 and 616.

घत्तःपुरिका (viz. स्त्री) I, 307, 12. 308, 9 f. 312, 1. Cp. PWK. I, s. v.

घत्तरा in घत्रात्तरा = घत्रात्तरे 'in this interval of space' I, 107, 11. Cp. Divy. 93, 25. 94, 2. 151, 5 and s. 155, 18; in all these places *atrāntarāt* is found. Probably the genuine wording was घत्रात्तरे, cp. Divy. 574, 20. 576, 6.

घत्तराकथा I, 230, 12. 15.

घत्तर्जन II, 20, 10.

घत्तशः, as Pāli *antaso* I, 314, 6.

घन्वाह्णुडते (pres.) II, 116, 10. (opt.) I, 298, 15. (participle of the pres.) I, 242, 6. 284, 1. (passive pres.) I, 296, 1.

घपकृष्टत्व great distance, remoteness I, 238, 10.

घपत्रया II, 130, 5.

घपत्रायपति II, 167, 4.

घपत्राट्य = घपत्रया I, 216, 10.

घपर्राधिक = घपर्राधिन् I, 102, 7. II, 171, 1. 182, 5.

घपरोपक्रम not to be vanquished by an adversary, invulnerable II, 185, 2.

घपराद्यमक the very last I, 173, 8.

घपसृजति to cast off II, 184, 11.

घपर्राग्नात्तीरात् from this side of the river (cp. पारिम) I, 143, 14.

घपि तु introducing the apodosis after preceding यदि, I, 327, 8.

घपोह् in ऊहापोह् (see PW. V, 1014) I, 209, 10. 235, 3.

घप्रतिसेख्यान want of considerateness II, 24, 10.

घप्रलोपधर्म II, 168, 10 f.

घवन्ध्यफलं पुण्यत्तेत्रम् I, 158, 10; the Buddha is thus designated.

घभिज्ञानाति to remember I, 263, 2.

घभिज्ञानिर्हार् II, 49, 2, cp. my n. 5 on II, 3, 8.

घभिद्यया covetousness II, 69, 2.

घभिनिगूढ II, 115, 8.

अभिनिर्यति complete development I, 119, 10. 122, 13. 134, 8. 337, 11. 340, 6; in all these places in combination with उत्पत्ति and नाम. Cp. अभिनिर्यति Divy. 71, 6 and 227, 1 (correct *abhiniryttāni* into *abhiniryṣṣṣ*°).

अभिनिर्यति in शरीराभिनिर्यति (taking to burial) I, 272, 1, cp. Divy. 264, 16. 268, 10. अभि° = अभिज्ञाभिनिर्यति II, 3, 8, cp. Lalitavistara, ed. Lefm. p. 180, 6 and 415, 15 (where Rājendra-lāl has the right reading and Lefm. the erroneous one).

अभिनोल I, 367, 9. 370, 9.

अभिप्रसाद् I, 12, 20.

अभिलसति I, 189, 8 with note 8.

अभिपद्यते कुप्यति व्यापद्यते to be in ill temper, to be angry I, 286, 4. Cp. Jā-taka IV, 22, 8 *abhisajji kuppī vyā-pajji*.

अभ्यवहरति to take food I, 175, 11. 15.

अभ्युत्साह्यति I, 185, 9. 191, 10.

अरुणाविहारिन् II, 131, 5. 6.

अल्पातङ्क I, 168, 10. 325, 13.

अल्पातङ्कता I, 326, 9. II, 90, 14. 93, 15.

अल्पेशाख्य of little power II, 153, 1. Cp. महेशाख्य.

अल्पेशाख्यता II, 177, 6.

अवकाशति II, 183, 13 with note 4.

अवकोटिमक or अवकोटि(टि)मक I, 280, 3. II, 152, 10.

अवगच्छति to retire to I, 209, 2 with note 1.

अवगीत laughed at II, 54, 2. 56, 6.

अवज्ञात miscarriage (in the *cliché* about the begetting of children) I, 14, 11 etc.

अवतारित (शामने) = 'converted' I, 112, 8.

अवधारयति = शृणोति II, 149, 7.

अवनीय having removed I, 315, 8; cp. Childers s. v. *onāto*. It is likely that अवनी is a wrong sanskritization of vulgar *onā* = अण + नी, cp. अणनीतपात्रम् I, 64, 11. Divy. 190, 17 and elsewhere.

अवलीक्यति to take leave of II, 4, 1.

अवरक II, 54, 5. 55, 7 and अववरक II, 158, 10 and note 9.

अवर्ण blame I, 18, 7. 269, 9.

अववाद (erroneous sanskritization of *ovādo* = अणवादः) II, 59, 1.

अवेत्य प्रसादेन समन्वागतः = Pāli *avec-cappasādena samannāgato* II, 92, 7 f.

अष्टाङ्गसमन्वागतं व्रतम् I, 170, 13; °त उपवासः I, 339, 8 f.

अष्टाङ्गपितः स्वरः (of the voice of Bhagavat) I, 149, 12; °तं पानोयम् II, 84, 15. 88, 3.

अशुल्केनागुल्मेनातरपयेन with freedom from taxes, duties, fares I, 199, 12.

अशैताः (monks and nuns of that category) only occurring in the dvandva शैता-शैत I, 269, 7. 335, 1. II, 144, 8.

अश्राद्ध 'not religious' = unbeliever (in the Buddha) I, 83, 7.

अस्त्रिशकला skeleton I, 274, 9. 275, 6.

अस्माकीन «our» (in the *cliché* of the inter-

- rogatory of the pretas) I, 212, 9 etc.; moreover I, 257, 8. Cp. **घ्रास्माकीन**, the Pāṇinean form.
- घृक्ष्य** rock, great stone I, 235, 11.
- घ्राकीर्ण** 'surrounded' (the Buddha — by the four parśadas) II, 91, 14. Cp. Divy. 424, 23 *ākīrṇe rahasi vā* (together or alone), *ibid.* 201, 26. 382, 5.
- घ्राकोटयति** to beat, to knock on (**पष्टिन्**) I, 18, 8. 9. (**गण्डोन्**) I, 258, 9. II, 87, 2. Cp. Divy. 115, 27 and 117, 4 [read in both places: **त्रिराकोट°**]. 335, 13 f. 336, 11. 337, 9, and Pāli *ākoṭṭi* e. g. Jāt. I, 303, 4.
- घ्रात्नेप** in **चित्तान्नेप** absence of mind, abstraction I, 216, 5. Cp. **व्यात्नेप**.
- घ्रागक्षुका भिन्नवः** I, 87, 3. 286, 4.
- घ्रागम्य** = 'by means of, by intercession of, thanks to' I, 85, 13. 210, 11. 211, 14. II, 96, 8. Cp. Pāli *āgama*. It is often likewise used in Divy., cp. W. Z. XVI, 107 f.
- घ्रागृहीतपरिष्कार** 'holding fast one's (individual) objects of necessary use'; combined with **मत्सरिन्** and **कुटुकुञ्चक** I, 248, 3. 250, 16. 257, 4. 262, 3. 289, 9. Likewise Divy. 302, 3.
- घ्रागृहीतेन चेतना** 'with covetous mind' I, 173, 12. 174, 7. Cp. *Çikṣāsamuccaya* 28, 3.
- घ्राग्रह** v. a. = **मात्सर्य** I, 174, 5. Cp. *Ka-thāsaritśāgara* 90, 23.
- घ्राघात** hurtfulness II, 129, 3; cp. Mhv. I, 79, 15.
- घ्राचरितम्** 'it was the habit (that)' I, 124, 6. 153, 6. 213, 6.
- घ्राक्काद्यति जीवितेन** to keep alive I, 300, 17.
- घ्रातापिन्** (epithet of an ascetic in the same set of epithets as Divy. 37, 6) I, 233, 15. II, 194, 14.
- घ्रातमनः** in the *cliché* of the begetting of children I, 14, 11. 13 etc. and in the stereotype conclusion of every *avadāna* I, 7, 12 etc.
- घ्रात्मभाव** body I, 171, 15. **प्रतिलम्भ** = existence (in the *Samsāra*) I, 162, 5. 167, 1; cp. **घ्रात्मता** Kṣemendra *Bṛhatkathāmañjarī* VI, 104; — 'mind, spirit' in **एकात्मभावेन** I, 378, 3; cp. **एकात्मनीभूत्** I, 378, 1.
- घ्राधान** see **चलाधान**.
- घ्राग्निध्या शान्तिः** the most complete calmness I, 199, 5.
- घ्रानुभाव** (as in Pāli) in **सद्धानुभाव** II, 129, 1.
- घ्रानुशंस** = Pāli *ānisamso*: cp. Divy. s. v.: I, 13, 8. Since the initial vowel is contracted with preceding *a* in all places, where the word occurs in Divy., and also in *Avadānaç.*, it may be ambiguous, whether it is to be registered as *anuṣaṇsa* or *ānuṣaṃsu* I have preferred the latter form, which is nearer to its Pāli parallel.

घावाध in घल्पावाधता, occurring in a formula I, 325, 13. 326, 9. II, 90, 13. 93, 15.

घाम yes I, 36, 11 with note 4.

घामुखीकृत्य = घभिमु° I, 136, 7 with note 6.

घारागयति to win the favour, to please II, 30, 5. 40. 4. 58, 5. 71, 5 etc.

घारोचयति = Pāli āroceti I, 9, 5 etc.; with सद् 'to make appointment for' I, 94, 1 (चाद्म् 'disputation').

घालयसमापन्न II, 175, 3.

घालोप a morsel, a bit I, 173, 7. 341, 13. Cp. Āikṣāsamuccaya 84, 3.

घात्रिद्ध curved, crooked I, 87, 5 (said of a circular wall); cp. Lalitav., ed. Lefm. 207, 16 (of a potter's wheel).

घात्रेणिका धर्माः congenital qualities — cp. Divy. Index — in the cliché of the begetting of children I, 14, 7 etc.; also I, 108, 12.

घाशयतः in earnest, sincerely II, 151, 2.

घाश्रय 'body (of a existent being)' I, 175, 4 (प्रेताश्रय°). 264, 10 (विकृताश्रयां). 272, 3 (परमब्रह्मसाश्रयं). 291, 17. 332, 9. 356, 7. 361, 2. II, 172, 9. Cp. also चर्चिताश्रय.

घाश्रावयति (वीणाम्) I, 96, 1. Cp. अनुश्रावितुम्.

घाश्रास II, 199, 4.

घास्माक्तीन I, 327, 4, cp. Add. and Corr.

घाह् (exclamation) I, 244, 15 with note 6.

घाह्कार (name of some official among the crew of a trading vessel) I, 200, 5.

II, 61, 9. Cp. घाह्कारावह्कारण Jtkm. p. 88, 14 and Tantrākhyāyika ed. Hertel (1906) II, 55.

घाह्ष्टरोमकूप = पुलकिततनु I, 339, 9. II, 103, 10. 182, 11. Cp. I, 346, 13 सर्वरोमकूपाण्याह्ष्टानि, likewise II, 20, 12. The idiom is also met with in Divy., e. g. 35, 5. 41, 15. 448, 3. 548, 19.

इन्द्रकील (cp. Divy. 544, 6 f.) I, 109, 1. 223, 12.

उच्चकुलीन II, 117, 5.

उच्छ्रुते (Pālicism or Prakṛtism for उत्स्रुते) II, 21, 15 with note 7.

उच्छ्रापयति to erect I, 384, 10. 386, 9. 387, 8. II, 2, 14. 32, 12 etc.

उत्कुटुक I, 315, 11 with note 5.

उत्तराशिरसम् I, 227, 9; 12. II, 197, 9; 12.

उत्तरे नत्तरे वातः I, 261, 11.

उत्तान open, manifest II, 106, 12.

उत्तानीकृत confessed (a sin) I, 287, 5. II, 151, 3.

उत्पाटयति (निधानम्) to dig out (a treasure) I, 294, 1; 6.

उद्यता (viz. दिवाकरेण) = उद्यता sole surgente, in the cliché of the Buddha's smile, I, 6, 6 etc.

उदाह्रितवान् instead of उदाहृतवान् I, 89, 7.

उद्दण्डरोमाणः with erected hairs of the body II, 4, 5.

उपलौकित I, 378, 2.

- उपधिवारिक attendant (at a vihāra), II, 87, 2; cp. Index on Divy. and Divy. 81, 27.
- उपपाडक. The उपपाडको भिनु; see II, 94, 17. 95, 3 f.
- उपस्वायक attendant, especially used of a monk attending on another monk of higher rank I, 214, 6. II, 85, 16. 112, 3. 5.
- उपादानस्कन्धाः (five in number) II, 168, 1 with note 1.
- उपादाय (with the meaning of skt. श्रारभ्य, as Pāli *upādāya*) I, 255, 10.
- उपार्थ moiety I, 211, 8 f. 240, 2 f.
- उहृ in उहृपोहृ I, 209, 10. 235, 3.
- सद्भिस्संस्कार II, 25, 7.
- सद्धानुभाव II, 129, 1.
- एकपादेन II, 176, 10.
- एकमतेन I, 170, 2. 3.
- एकरवेण I, 257, 3. II, 63, 6.
- एकसमूहोभूत्वा I, 377, 15. 378, 3.
- एकसमूहेन I, 170, 7. 175, 4. 257, 2. II, 103, 11.
- एकस्वरेण I, 378, 3.
- एकात्मनोभूत्वा I, 378, 1.
- एहिभित्तुकया प्रव्रजिताः I, 330, 16. — प्रव्रजितः II, 113, 5.
- शौकरिक° I, 198, 10. 12. Cp. Divy. 228, 5 *otkarika*, and that word in Divy. Index, also *ibid.* 590, 2 and 12 *aukarika*.
- शौत्सुक्यमापद्यते, as Pāli *ussukkam āpaj-jati* 'to long earnestly' I, 85, 3.
- शौद्रिक see n. 4 on II, 191, 4.
- शौदारिक opposite to सूदन. II, 169, 10. 170, 1. II, 191, 4; accordingly a synonymous term of स्तूल.
- शौद्धत्य 'derision, mockery' II, 150, 6 with n. 6. Cp. Bodhicaryāvatāra VII, 15 with comm.
- शौपपाडक = उपपाडक II, 89, 1.
- शौपशमिको धर्मः II, 107, 7.
- कञ्चिका or कञ्चुका in दिव्यसुमनःकञ्चिका II, 68, 5 and दिव्यया सुमनसां कञ्चुकया II, 70, 3. Feer translates «duvet de sumanā —».
- कठल gravel I, 64, 3; कठल I, 97, 4. 107, 10. 144, 11; कठल्य I, 139, 12. Cp. the Index on Divy.
- कठिन (dwelling of a caṇḍāla) II, 114, 9. 13.
- कण्ठेगुणा I, 102, 8 (श्रावह°), I, 163, 8. II, 182, 6 (श्रावह°).
- कर्नापःपुत्र youngest son II, 37, 7.
- कर a mendicant's waterpot I, 347, 10, but करक I, 3, 5.
- कर्णिका pericarp of a lotus I, 120, 16. 121, 6. 135, 5. 9.
- कर्मकार artisan I, 9, 10. 24, 9.
- कर्मलोति 'thread of karma' I, 242, 9. 246, 11. 249, 13. 253, 6. 257, 8. 267, 14. 275, 12.
- कर्मवायु I, 258, 7 with n. 4.

कर्मात्तिसिन् disciple of an artisan I, 9,
10. 24, 9.

कर्मावरण v. a. the power of karma II,
155, 9. 156, 9.

कलविङ्कमनोज्ञभाषिन् epithet of the Bud-
dha and Bodhisattva I, 371, 9 (cp. La-
litav. ed. Lefm. 323, 19 f. 338, 3.
353, 6. 355, 3. 435, 12. 440, 5); — कल-
विङ्कमनोज्ञदुन्दुभिनिर्घोष I, 183, 2.

कल्यम् (cp. काल्यम्) = lat. *māne*; in the
expression कल्यमेवोत्थाय I, 213, 6.
Cp. Divy. 274, 25 and Lalitav. ed.
Lefm. 240, 1.

कल्याणमित्र. Sūtra on the — I, 240.

काङ्क्षयित्तव doubtfulness I, 229, 5. 10. 230, 8.

कात्तारडुर्लम्भ II, 83, 8 with n.

कारा: 'acts of worship' *passim*; that it
is a plural is demonstrated by the
passages I, 308, 7. 349, 13.

कालगतः = 'he died' (main predicate) I,
150, 11; likewise Lalitav. ed. Lefm.
252, 6. 7. 14. 265, 20 (कालगताभूत्).

कालानुकालम् (cp. दिवसानुदिवसन) I,
206, 11.

काल्यम् = lat. *māne* (cp. कल्यम्) I,
184, 4, and regularly in Divy., e. g.
21, 8. 64, 26. 81, 12. 284, 27. 306, 22.

काष्ठत्राट a fortified camp II, 47, 7. 9.

किलकिला shouting of joy I, 48, 9. 67, 11.

Cp. Jtkm. p. 123, 13 and PWK II s. v.

किलकिला and किलकिला.

कुटिका = कुटी or कुटि a monk's cell II,
156, 5; cp. II, 136, 8.

कुटुकुञ्जक, a synonym of घागृहीतपरिष्कार
and मत्सरिन् 'miser, greedy of posses-
sion' I, 257, 4. 289, 9. II, 158, 3; fem.
०डका I, 248, 2. 262, 3. With the same
meaning Divy. 8, 3. 302, 3.

कुण्डिका II, 87, 3 with n.

कुत्त = कुत्तवन्तु II, 130, 4.

कुर्कुर dog I, 269, 22.

कुलसांप्रिय (?) I, 255, 2, cp. सांप्रिय. I now
surmise that कुल may represent a
miswritten किल, in which case the
genuine text would be तेनोक्तं किल ।
सांप्रियेण भोजनेनेति.

कुशलधर्मच्छन्दक see कुन्दक.

कृतचोचरो निष्ठितचोचरः समादाय पात्रचो-
चरं वनपदचारिकां प्रक्रान्तः (said of the
Buddha, when after the season of
rains, he sets off on his wanderings)
I, 320, 12. 327, 1. II, 10, 6.

केसरिन् (name of a battle-array) I,
56, 4.

कैठभ in वेदानां पारगः सनिघण्टुकैठभानाम्
II, 19, 7. Cp. Index on Divy. s. v.

कैवर्त (name of an officer on board of a
trading vessel) I, 200, 5. II, 61, 9.

कोट्टमल्लक beggar II, 116, 9 f.; cp. Index
on Divy. s. v. क्रोडमल्लक.

कोट्टराज I, 108, 7.

कौतूहल्य = कुतूहल I, 258, 10.

कौशानागर citizen of Kuṣiṇagara I, 234, 9.
235, 4. 237, 2.

क्रम 'action of going' in क्रमस्यानशय्यासु
I, 296, 2.

क्रियाकार arrangement, agreement I, 88, s.
308, 7. II, 53, 10.

क्षमापयति (causat. of क्षमते) to pacify, to
obtain pardon II, 172, 3, 177, 9.

क्षीरिका (a medicine) I, 31, 16.

क्षुर hoof; claw (of monkeys) I, 236, 4.
Cp. Jtkm. p. 167, 12 (of deer);
XXXIII, 8 (of a buffalo).

खेट phlegm I, 279, 7 (खेटमूत्रोपशिवानि cp.
Mhv. I, 28, s). II, 113, 1 (खेटवडुत्सृष्ट्य
cp. Lalitav. ed. Lefm. 242, 4).

गजकर्णसदृशा इमे भोगाः I, 144, 9.

1. गण्ड stalk II, 133, 12 with n. 4.

2. गण्ड in connection with रोग, शल्य,
अथ II, 168, 1.

गण्डी gong I, 258, 1; 9. 264, 8. 272, 1. II,
95, 1 with n. Nom. गण्डीः II, 87, 2,
cp. Divy. 335, 13 (*ganḍīr ākoṭitā*), but
nom. गण्डी I, 258, 9 cp. Divy. 336, 11.
Its true skrt. form may be *granthi*,
vide Kathās. t. 65, 13c.

गन्धकुटिः or °टी the Buddha's cell in
the monastery II, 40, 1.

गन्धघटिकाधूपित I, 64, 4.

गमिका भिन्नवः (opposed to आगतुका भि-
न्नवः) I, 87, 3, cp. Divy. 50, 27.

गाथाभिर्गतेन गायन् I, 217, 4.

गिरिवल्गुसमागन (name of a festival) II,
24, 6.

गूर्विणी = गर्भिणी I, 109, 6.

गोचर pasture (said of a monk's collecting

food by begging in a town or village),
II, 9, 1. 114, 9. 145, 3. 164, 6.

गोपानसी II, 25, s with n. 5.

गोशीर्षचन्दन (excellent kind of santal
wood) I, 67, 9. 68, 1. 109, 10.

गोष्ठिक member of a guild or society I,
93, 6. 377, 14. II, 53, 9 f. 55, 9 with n. 8.
100, 13.

ग्रहणी stomach, belly I, 168, 10. 172, 7.

घातयति to cut open (a woman's womb)
II, 134, 1; s, cp. Kalpadrumāv.
quoted II, 135, n. 3.

च (as a conditional particle) II, 189, s
with n. 9.

चक्रुःसंप्रेषणा I, 73, 1 with n. 2.

चङ्गमे चङ्गम्यति I, 183, 1.

चञ्चुर्यमाणा going about I, 200, 7. 223, 7.
II, 61, 7. 104, 9. 176, 7. 195, 15. 202, 10.

चतुरन्तविनेत् (epithet of a cakravartin)
II, 111, 10 with n. 2. Cp. Childers
s. v. *caturantā*.

चन्दनपङ्क (cp. PW s. v. चन्दन 2) I, 221, 11.

चर्विताश्रय v. a. = belly (cp. Add. and
Corr. II, 209) I, 243, 7. 247, 5. 268, 10.

चातुर्दिश epithet of भिक्षुसङ्घ, the uni-
versal congregation of monks I, 266, 2.
II, 109, 7.

चातुर्द्वीपिक = the whole earth I, 258, 3.

चातुर्माहाभूतिक II, 191, 4.

चिकित्सति construed with genitive I, 29, 7.

चोचरकर्णिक lappet of a monk's robe II,

- 184, 12; cp. चीवर्कर्णिक in Index on Divy.
- चेतनां पुष्पाति to purify one's mind I, 32, 6. 37, 13. 59, 2. 140, 8. 145, 6. 154, 5. 164, 6.
- कुन्दकभित्तण collection of alms and gifts for the saṅgha I, 257, s. 313, 9. 314, 2; 4. 317, 16. II, 39, 4 f. कुन्दकभित्त⁽¹⁾ I, 264, 2, cp. n. Compare also कुशल-धर्मच्छन्दक II, 55, 3 with the meaning 'gathering (v. a. possession of a hoard) of merit'.
- क्लिन्नप्रोत्ति II, 106, 12 cp. कर्मप्रोत्ति.
- कोरयति to throw away I, 245, 4. 255, 7.
- जनित्वा = प्रमूय having given birth to (said of a woman) I, 275, 9, probably Pāli janetvā sauskritized.
- जागरिकायोगमनुयुक्त keeping the watch, in the *cliché* of celestials calling at night-time upon the Buddha I, 273, 7 etc.
- जातिन्नरामरणोया धर्मा: II, 107, 4.
- जानक with gen. = alicujus rei expertus II, 119, 11. 120, 3; 11.
- जानका: पृच्छन्ता बुद्धा भगवत: I, 216, 9.
- जानपद् country-people (in opposition to पौर towns-people) I, 153, 6 with n. 184, 7. 221, 6.
- जीवञ्जीवक = जीवञ्जीव, in a stereotype passage I, 179, 4 225, 10 (°विक). 307, 11. II, 109, 16. At 225, 10 D altered

(1) कुन्दन° put thrice on that page is a mistake for कुन्दक°.

- जीवञ्जीविक of B into °विक, rightly, I think.
- जेत्ताक a sudatory room; °स्नात्र a sweating-bath I, 286, s f. 204, 12. 205, 4.
- जेह्णीयमाण II, 174, 6.
- तत्प्रथमतस्म् v. a. first of all; before him (or: them) I, 66, 1. 234, 6; cp. प्रथमतस्म् ibid. and I, 239, 3.
- तदधिष्ठानं धर्मदेशना कृता I, 91, 1. 242, 1. 264, 15. For तदधिष्ठानं we find तदधिष्ठाना I, 259, 3. II, 136, 2. Cp. also Divy. 577, 29.
- तद्वैतुक I, 76, 7. 82, s. 92, 6. 109, 12. 125, 6. Perhaps in the last three places तद्वैतुत: may be the right reading.
- तनुज 'produced from (his) body' II, 200, 1.
- तरपण्य 'fare' I, 148, 8. 10. तरपण्येन I, 199, 12.
- ताड 'key' II, 56, 2 f.
- तायिन् II, 199, 4.
- तीर्थ्य = तीर्थिक (c. g. I, 48, 2) I, 48, 9. 51, 1. II, 20, 7.
- तीक्ष्णप्रसाद I, 130, 17.
- तुत्रिमघ (ex conject.) II, 62, 6.
- त्रिपिटो भित्तु: I, 334, 19 f. And cp. avad. nr. 84.
- दन्तिणावर्त a precious shell (cp. Divy. 51, 25. 67, 19. 116, 8) I, 205, 3.
- दाडनियरुह 'repression by punishment' II, 171, 1.
- दृक्कवयसि 'in the prime of life' I,

- 178, 1. Synonymous द्हरावस्था II, 71, 6.
- दहरमूत्र I, 36, 7.
- दिवसानुदिवसम् I, 175, 10. 208, 10. 261, 14.
Cp. e.g. Mhbh., ed. Bombay, III, 276, 8
भागानुभागेन.
- दिशोदाहृ II, 198, 2.
- दीपमाला 'a row of lamps' I, 308, 11 f.
- दीर्घरात्रं 'during a long time': of inveterated enmity I, 42, 3. 177, 7. — It is also used in other combinations, rather freely, cp. Divy. Index and Lalita-vistara ed. Lcfm. 108, 7. 112, 18. 158, 11. 160, 18. 179, 19. 245, 17.
- दुरभिसंबोध II, 119, 11. 120, 4. 11.
- दुर्भितात्तरकल्प I, 175, 3. II, 8, 8.
- दुष्यते (?) 'there is distress' I, 176, 6.
- हृत्य = दैत्य I, 325, 12. Cp. हृत्या Ka-thās. 13, 132. 79, 11.
- देवधर्मा: I, 308, 6.
- देवतार्थिक 'worshipper of the devatās' II, 159, 8.
- देशनाकाले II, 95, 1 see गण्डो.
- दौर्गन्ध abstract noun of दुर्गन्ध II, 167, 2.
- द्वारकोष्ठक (cp. Divy. Index) I, 24, 2. 31, 10.
- द्वारभूत 'standing at the door, — the gate' I, 201, 6. 12. 202, 2.
- धन्ध II, 144, 2 with n.
- धर्मता '(it is a) rule', in the cliché of the Buddha's smile I, 4, 6 etc.; in the cliché of the visits of celestials paid to the Buddha I, 281, 13 etc.; — also II, 159, 9. — धर्मतामवलम्बति 'to adopt the Lore (of the Buddha)' II, 114, 1.
- धर्मस्कन्ध II, 155, 8.
- धार्मकधिक II, 81, 2.
- ध्यायन् 'flaming, burning' I, 242, 5. 249, 4. 250, 5. 252, 11. See Additions and Corrections, *supra*, p. 209.
- नडागार in the cliché of the Buddha's smile I, 5, 7 etc.; also II, 105, 8. Cp. Divy. 68, 20. 138, 27.
- नाना चित्रित I, 365, 14. — नाना विचित्र I, 387, 9.
- निकृष्य 'drawing (a line on the earth)' I, 223, 10.
- नित्तिपति चक्रन् I, 130, 18. — पन्नानि I, 164, 1.
- निग्रहस्थानं प्रापयति v. a. *ad incitas redigit*, 'defeats in disputation' II, 186, 8. Cp. Subandhu, *Vāsavadattā* (ed. Fitz Edward Hall) p. 17, 3 and Colebrooke's *Miscellaneous Essays* I, 318.
- निघण्ट (part of Vaidik study) in सनिघण्टकैटभ II, 19, 7. Cp. Divy. 619, 22.
- निर्गच्छति 'to elapse (of time)' II, 165, 1.
- निर्भद्भागोयानि कुशलमूलानि II, 181, 10.
- अग्निर्निर्वृत: = *aggi nibbuto* (Pali) I, 48, 8.
- निर्हरति 'to carry out a dead body' I, 298, 8, cp. अभिनिर्हार.
- निष्ठतचोवर see कृतचोवर.
- निष्पुरुषेण तूयेण क्रीडति I, 321, 7. I do

not agree with the interpretation of this expression in the Index on Divy., but rather suppose, a musical entertainment is meant, executed by women; cp. Buddhacarita 2, 29 स्त्री-
 षामुदरैर्विन्नहार तूर्यैः and the Tibetan translation quoted by Feer p.219 n.2.
 निष्प्रतिभान (said of one defeated in disputation) I, 48, 10.
 निस्मरण II, 193, 2 I think, with the meaning 'the giving up, the finishing'; cp. Lalitavistara (ed. Lefm.) 112, 12.
 नैत्यक 'regular (viz. gifts of the *dānapa-tayas*) I, 269, 12.
 नैवासिक sc. भिन्नु 'inmate of a monastery' I, 286, 4. 287, 1.
 नैवेद्य I, 378, 1.
 नासंक्रम 'bridge made up of ships joined together' I, 64, 1. 5.
 पञ्चवार्षिक (the Buddhist festival), title of avad. nr. 14, see I, 92, 7 (origin of that festival). II, 39, 6.
 पटुप्रचार 'clever, of a good understanding' II, 20, 4, cp. Divy. 3, 20. 26, 15. 100, 6. 523, 26.
 पथ्यदन 'provisions for the journey' I, 71, 7 (perhaps the right reading is पथ्यदन, cp. *ibid.* n. 6 and Lalita-vistara, ed. Lefm. 335, 2). II, 10, 8.
 परापृष्ठोक्त 'with back turned' (said of defeated armies) I, 55, 3; 7. 57, 4. Cp. Divy. 223, 16. 259, 24.

परावृत्त 'elapsd' II, 177, 4.
 पराहृत, participle of कृन् + परा, 'beaten' (said of musical instruments) I, 384, 11. Likewise the gerund पराहृत्य (said of beating the gong) I, 272, 1. — In a metaphorical sense पराहृत्य in the *cliché* of the obtaining of Arhatship I, 96, 6 etc., cp. पराहृति in PW, vol. V.
 परिचारक = 'garde-malade' I, 170, 1. II, 167, 3.
 परित्यजति v. a. 'to leave (to the poor); to give in alms' I, 3, 9. Likewise in the parallel places of Divy. The formula is यदि (सचेत्) ते परित्यक्तं दीयताम-स्मिन्वात्र इति.
 परिनिर्वापयति 'to attain the *parinirvāṇa*' (note the causative) I, 234, 5 f. 239, 10.
 परिपाकः इन्द्रियपरिपाक II, 110, 4.
 परिवासः पर्युषित^० and अपर्युषितपरिवास in the *cliché* of the visit paid by celestial beings to the Buddha I, 259 f. etc.
 परिषाडा — cp. Index on Divy. — II, 127, 8 f.
 परिहरति 'to take care of, to attend' I, 193 *passim*. 205, 2. Cp. the note of Senart on Mhv. I, 403.
 परीत 'small, trifling' I, 329, 10. II, 137, 1.
 पर्यवस्थान 'opposition, contrariety, wrath' II, 128, 5; conjoined to क्रोध as Divy. 186, 11. Since पर्यवस्थान and स्थित are sparingly instanced in PWK, VII I

- subjoin the following instances of their occurrence in Divy.: p. 54, 20 f. 177, 8. 180, 1. 185, 29. 191, 29. 192, 3. 458, 14. 520, 9 f (राग° and द्वेषपर्य°). 565, 19. 574, 1. Cp. Pāṇini V, 2, 89 पर्यवस्था-
तरि.
पर्यस्त 'subverted, overthrown, defeated' I, 55, 1. Cp. Jtkm. XXX. çl. 23.
पर्याटयति I, 82, 2 (cp. पर्यटित I, 219, 3. 222, 7).
पर्यादान in the standing turn परिन्तयं प-
र्यादानं गच्छति I, 48, s. II, 193, 7.
पर्यषते (ātman.) 'to investigate' I, 339, 8.
पर्व = 'festival' I, 121, 10 f. II, 24, 6 f. 53, 9. 100, 13. 144, 14. 164, 3. Cp. पर्व-
णी Divy. 87, 26 and पार्यणा Mudrā-
rākṣasa Act III, stanza 10 with the
same meaning.
पलगण्ड 'mason' I, 339, 12.
पलीकृत 'a-glowing' II, 136, 9. Cp. पलित
'glow, heat' mentioned in PW and
PWK (with asterisk) s. v. 4d); I think,
it occurs with this meaning Daṣa-
kumāracarita, Uttarakh. 1st Ucc-
vāsa: मार्कण्डेयस्य मस्तके मणिकिरण-
द्विगुणितपलितमपतत् (viz. हार्यष्टिः).
पश्चाच्छ्रमण II, 67, 11. 68, 1. 150, 4 f. Its
opposite is पुरःश्रमण Divy. 494, 7. 8
(a necessary correction).
पश्चाद्भक्तपिण्डपातप्रतिक्रात् I, 252, 7 (with
note). 274, 7. The same formula is to
be restored Divy. 516, 5.
पानीयमण्डप (water-reservoir) II, 86, 2.
पारिनिर्वाणिक II, 107, 7.
पारिपूरि II, 107, 6.
पारिमं तीरिम् I, 148, 14.
पिण्डपातप्रविष्ट I, 359, 1. Cp. पश्चाद्भक्त-
पिण्डपातप्रविष्ट.
पिण्डपातिक 'one who receives a piṇḍa-
pāta' I, 248, 4.
पिपीलिक = पिपीलिका II, 130, 4, cp.
n. 3.
पीतपाण्डुक (said of persons suffering of
jaundice) I, 168, 9.
पुत्रपौत्रिकया II, 19, 13 with n.
पुष्कलता 'majesty', ḡ.π. λ.ε.γ. II, 202, 12.
पुष्किरिणी (cp. Index on Divy.) I, 76, 3.
4. II, 201, 12 f. (with n.) 202, 12.
पूतिकेउचर II, 26, 1.
पूपलिका II, 116, 10 f.
पूर्णमासी = पौर्णमासी I, 182, 7.
पूर्वप्रेताः in the cliché of the udāna utter-
ed by newly converted persons, I,
149, 3 etc.
पूर्वापरेण व्याख्यानं करोति «she explain-
ed in due order» II, 20, 6.
पूर्विन् «—having formerly been» I, 259,
8 f. 296, 8 (interchanging with पूर्वक
l. 10 f.). 322, 5 f. 327, 15 f. 332, 15 f.
342, 5 f. — पूर्वक also I, 292, 5 f.
पेडा in भक्तपेडा 'basket with food' II,
12, 13.
पेटय = classic पेय I, 3, 11.
पोतलक in नागपोतलक 'a young Nāga'
II, 127, 9.
पौनर्भविका घर्नाः II, 107, 8.

पौरुषेय = 'attendant, servant' I, 200, 5.
315, 9. 339, 14. II, 61, 9.

प्रत्नेडाः = 'shouts of applause' I, 48, 9.
49, 6. Cp. Divy. 459, 16.

प्रघर्त्ति 'to ooze out' I, 202, 13.

प्रज्ञापती 'housewife' I, 138, 2. II, 61, 2,
and in the *cliché* on the begetting of
children I, 14, 7 etc.

प्रणतिन्द्रिय 'with strengthened senses' I,
341, 14. The Tibetan version renders
प्रणति here with འཛུམ་.

प्रतिज्ञागति 'to watch (over)' I, 257, 14.
II, 145, 2 f. 164, 5 f. Cp. Divy. 124, 9.
306, 12.

प्रतिनिर्गम = प्रह्लाण and वात्तोभाव II,
188, 1 f., spelt प्रतिनिःसर्ग II, 194, 3 f.
(cp. Senart's note Mhv. II, 549).
The verb प्रतिनिःसृजति occurs II,
190, 2 f.

प्रतिपद् = प्रतिपत्ति 'line of conduct' II,
140, 2. with note.

प्रतिपादयति with the acc. of the person
and the instrum. rei = 'donare alqm
alqua re' I, 262, 3. 315, 3.

प्रतिभानिन्, in the formula युक्तमुक्तप्रति-
भानिन्, II, 81, 2, cp. Majjhima Ni-
kāya nr. 12, at the beginning. See
महाप्रतिभ.

प्रतिद्वय 'becoming' in न मम प्रतिद्वयं
स्यात् I, 234, 5 and in the *cliché* of
the visit paid by celestials to the
Buddha I, 282, 3. etc.

प्रतिविगतः = 'withdrew, departed, went

off, left', said of bad qualities which
disappear by the power of the Bud-
dha: I, 163, 12. 347, 1. II, 25, 10. 28, 8.
105, 1. 129, 4.

प्रतिविरुद्ध (cp. PW and PWK s. v. रूध्
-+ प्रतिवि) 'at war (with)' I, 41, 6;
'contesting (with)' I, 47, 6.

प्रतिशृणोति = 'to hear, to be informed
of' I, 2, 10. 315, 12 with note. Cp. also
the conclusion of the Uposadhāva-
dāna, quoted by Rājendralāl, *The
Sanskrit Buddhist Literature of Ne-
pal* p. 267, 4.

प्रतिसंलयनाद्भुत्याय II, 69, 6 and in the
cliché of putting questions to the Bud-
dha about the sufferings of some *pretu*
I, 242, 12. 246, 13. 249, 15. 253, 8. 268, 1.
275, 1.

प्रतिसंविद् in the *cliché* of the obtaining
of Arhatship I, 96, 8 etc.

प्रतिसंशिक्षते II, 189, 8 with note.

प्रतिमनर्ष्य (पात्रचीवरं—) I, 252, 8 with
note. 267, 7. 274, 8.

प्रतिसेवमान (कामान्—) 'following (plea-
sure)' I, 279, 4 with note 8.

प्रत्यक्ष = प्रत्यक्षिन् 'witness, *testis ocu-
latus*' with locative II, 139, 8 with
note 3.

प्रत्यर्धिक (cp. PW and PWK s. v.) 'ad-
versary' I, 177, 7.

प्रथमतर्म् I, 239, 3. II, 134, 7. See तत्प्र-
थमतर्म्.

प्रद्योत = Pāli *pajjoto* II, 199, 6.

प्रलपे (nomen actionis) I, 353, 1.

प्रलोपधर्मन् and घप्र° II, 168, 10 f.

प्रवचन 'the lore, the doctrine, v. a. the church' II, 13, 5 (ex conj.). It has this meaning also Divy. 505, 2. Synonymous is *ṣāsanam*, e. g. Kathāsaritsāgara 72, 366 शासनं.....बौद्धं सरहस्यम्.

प्रवारक ? I, 56, 1 with note.

प्रवाराणा (feast of that name) I, 305, 7. II, 136, 7 corrected in the Add. and Corr.

प्रवारयति 1. 'to present with' I, 58, 2. II, 9, 4 f.; 2. 'to join in the *pravāraṇā* festival' II, 136, 6 as corrected in the Add. and Corr.

प्रव्याहृतवती — with inchoative force of प्र° — II, 10, 9.

प्रश्वास = प्राण (translation of Pāli *pasāso*) II, 199, 4.

प्रस्रब्धि 'stopping —, alleviation of pain' I, 32, 4.

प्रस्राव = मूत्र I, 242, 6. 245, 2.

प्रातिसीम 'neighbouring (king)' II, 32, 3. 204, 10.

प्रामोद्य 'delight' I, 189, 6.

प्राविवेक्य II, 119, 11. 120, 4. 11.

प्राविष्कार्षोत् (sic) I, 10, 5. 25, 4. Elsewhere, in this *cliché*, प्राविर्कार्षोत् throughout.

प्लोति, see कर्मप्लोति; — II, 106, 12 किंनप्लोतिक (viz. धर्म).

वन्धनिलेप 'security or pledge for the fulfilment of an obligation' I, 47, 10.

°बलाधानात् or °नेन = 'by dint of, by force of' I, 190, 5. 351, 1. II, 128, 4. 167, 3 and 4; and cp. II, 110, 3.

°वह्ल (cp. अश्रुवह्ल PW V, 43) II, 128, 7.

वह्निर्द्वारशालस्य I, 109, 10.

वह्निर्घाणाय निर्गच्छति I, 170, 7; cp. PW s. v. वह्निर्घात्रा and वह्निर्घान.

बुद्धर्ष (name of a religious festival) I, 118, 8.

बुद्धावतंसकचिक्रीडित I, 87, 9.

बोधिकर्का धर्माः I, 69, 12. 75, 4. 81, 7. 118, 3.

बोधियद्दया धर्माः, thirty seven in number I, 122, 8. 340, 2. II, 171, 6.

बोधिसत्त्वकर्का धर्माः I, 86, 15.

भक्ताभिसार 'distribution or giving of food' II, 79, 1.

भटवलाय (cp. Index on Divy.) I, 184, 7.

°भाव, added in a pleonastic way to an abstract noun I, 210, 12. 216, 3. Cp. I, 172 n. 6.

भूत = सत्य I, 299, 3. Likewise *Ḷikṣāsamuccaya* p. 2, 6.

भूयस्या मात्रया I, 18, 11.

भैद्य = भैत I, 315, 1 with note.

मण्डपेयं प्रवचनम् (laudatory appellation of Buddha's Lore proclaimed by the Buddha himself) I, 1 note 3. II, 107, 6.

मद्भूत (cp. Index on Divy.) I, 48, 10. Likewise मद्भूः प्रतिष्ठति I, 286, 5.

which seems to mean 'to be out of one's humours'.

मनसिकार I, 284, 12. 348, 1. II, 68, 10; in all these places the *manasikāra* is a task given to the monk by the Buddha or a sthavira.

मरक 1. 'pestilence producing demon' I, 79, 14, 2. 'pestilence' I, 78, 6. 81, 13.

मरीचि = मरीचिका I, 139, 9.

मरु, as Pāli *maru* = देव II, 176, 12.

मरुद्भ्र I, 24, 4; likewise मरुडुद्धिम I, 29, 3.

मरुह्य 'old man' II, 139, 8 with note.

मरुह्य 'athlete' I, 376, 4. 18. II, 102, 15. 108, 12. 110, 3.

मरुह्यप्रतिभ II, 50, 12.

मरुह्यार्थिक 'of great value' I, 174, 3.

मरुह्यविस्तार 'of great length' II, 108, 2 with note.

मरुह्यशाब्ध = Pāli *mahesakkho* I, 380, 9 (see Add. and Corr.). II, 177, 5.

मानवक (?) 'cloakroom' I, 265, 7.

मीमांसते 'to examine' I, 94, 3. 175, 17. 189, 4. 220, 6. In all these places I have changed the reading of MSS by conjecture, trusting to parallel passages named in the notes. But in one of them (I, 189, 4) I had perhaps done better to edit मीमांसयेयमिति with MSS, for *Lalitavistara* (ed. Lefm.) 14, 16 is also an instance of मीमांसयति the causative (*svārthe nic*).

मुण्डिकां गण्डों पराक्त्य (ayant fait

retentir la cloche funèbre» Feer) I, 272, 1.

मुष्यते I, 90, 11 with note.

मुसार्गत्त्व (a precious stone, cp. *Divy.* 51, 25 and the Index on *Divy.*) I, 205, 3.

मूट I, 199, 14, cp. Index on *Divy.* s. v. *moṭa*.

मूलिक (viz. ब्राह्मण) 'who lives on roots' II, 125, 6. 11.

मोक्षपुरूप 'Infatuation' or 'the embodiment of infatuation', epithet of Devadatta I, 86, 6 with note, 177, 6. In *Lalitav.* (ed. Lefm.) p. 88, 19 and p. 89 *mohapurusa* = *asatpurusa* (l. 1. p. 89, 19), and cp. the quotation in *Çikṣāsamuccaya* (ed. Bendall) 96, 19 ते मोक्षपुरुषा अविधिस्तथा बोधिसत्त्वप्रतिज्ञाः.

म्रितित I, 280, 3, cp. *Divy.* 372, 23. 511, 20. 513, 14.

यमली (a kind of dress) I, 265, 6 f., with n. 6.

यापयति = प्राणयात्रां करोति I, 209, 2; often in *Divy.* (see Index on this work), to the instances given there add *Divy.* 292, 13 f. 293, 12 f. 488, 25.

यावज्जीवमुष्य II, 37, 9.

योनिशो मनसिकारः = 'the right and true insight, as the object of consideration really is' I, 122, 5. II, 112, 10. Cp. *Lalitavistara* (ed. Lefm.) 348, 1 f. 417, 16.

रणंज्ञक n. 3 on II, 131.

रतन = रत्न II, 199, 12.

रात्रिवास I, 327, 11.

रात्रिदिव = $\nu\upsilon\chi\theta\eta\mu\epsilon\rho\nu$ I, 274, 10. 278, 2.
II, 176, 10.

°रूप with the signification taught by Pā-
nini V, 3, 66: I, 104, 3. 284, 7. II, 131, 2.

रोच्यते = राचते 'pleases' II, 158, 6.

रोषणी fem. of रोषण I, 178, 9.

लतणाकृतं हिरण्यमुवर्षाम् = coined mo-
ney' II, 74, 14.

लघूत्यानता I, 325, 13. 326, 9. II, 90, 4. 93, 15.

लाडित = लालित I, 206, 12. 277, 9, with
Add. and Corr. *supra*, p. 210.

लकृ I, 285, 4. II, 114, 12. 115, 2.

लेहेनोद्धत 'reared up by licking food [by
lack of wet nurses]' II, 152, 12.

लोहितचन्दन I, 153, 8. 154, 3.

लोहितिका (a precious stone) I, 205, 3.

लौकिकं चित्तम् (of the Buddha) I, 31, 15.
67, 8. 73, 3. 95, 8. II, 105, 2.

वधुका (at the end of a tatpuruṣa) = वधू
I, 255, 9.

वनीपक I, 248, 4. II, 37, 1. 74, 13. 75, 12.

वर्चधान I, 254, 5.

वर्चाहार 'feeding on *stercus*' I, 254, 2.
255, 12, but वर्चेहार I, 253, 2.

वर्षा 'praise' I, 194, 14. 217, 9. 303, 5. II,
119, 3. 128, 9.

वर्धते 'to increase one's offer in bidding'
I, 36, 14, cp. Divy. 403, 10 f.

वर्षक 'house or hospice for the rainy
season' I, 269, 6. 11.

वर्षस्थाली (of a stūpa) I, 370, 4. 383, 6.
Cp. Divy. 244, 13.

वर्षोपयानिका (epithet of the full moon of
Āṣāḍha) I, 182, 7.

वाद. Note कः पुनर्वादः I, 16, 6 with note.

वात्तोभाव, a strong synonym of प्रह्लाण
and प्रतिनिमर्ग II, 188, 1 f.

वायुमण्डल I, 256, 9 with note.

वाराणसेय I, 175, 15. 179, 1. II, 159, 8.

वार्षिक or °का (name of some flower)
I, 163, 8. Cp. Divy. 628, 15; Lalitav.
(ed. Lefm.) 366, 12 [वार्षिक], *ibid.*
431, 16 [वार्षिको].

वासीचन्दनकल्प in the *cliché* of obtaining
Arhatship I, 104, 7. 207, 12 etc. (I,
96, 7 must be corrected so, cp. Add.
and Corr. *supra*, p. 208).

विकिरण in the *cliché* of obtaining Arhat-
ship I, 96, 7 (with note) etc. Cp. Divy.
299, 4 and Lalitav. (ed. Lefm.) 242, 6.
Now and then the correct form विक-
रण occurs, see I, 348, 3 with note.

विकुर्वित 'miracle' (of the Tathāgata) I,
258, 9, cp. Index on Divy. and La-
litav. (ed. Lefm.) 422, 9 विकुर्वण.

विक्षेप 'refusal' I, 94, 4.

विप्राकृयति 'to seduce, to prejudice (a-
gainst)' I, 83, c. 308, 5. Cp. Index on
Divy. and Jtkm. 143, 17. 146, 19.

विचित्रित I, 342, 6.] [97, 4.

चितान. Note पुष्पचितानमण्डिता नगरी I,

विधारयति 'to stop (somebody on his way)' I, 223, 15. 224, 11.

विनिश्चये वर्तमाने I, 47, s. 335, 19. विनिश्चयं कुर्वन्ति II, 20, 7. Here विनिश्चय = 'learned disputation'.

विप्रकृता viz. अत्तराकथा I, 230, 12, corresponding to Pāli *kathāsallāpo* in the parallel passage of Mahāparinibbānasutta.

विप्रतिसार 'remorse' I, 90, 70. 180, 10. 287, 2. 4. II, 58, 2. 71, 2. 100, 15. 151, 2. 159, 3. 160, 2. 165, 3.

विप्रर्क्ष = प्रर्क्ष II, 117, 1.

विभूषिका I, 68, 3 with note.

विमोक्षाः. The eight — II, 69, 2 with note. 153, 14.

विरागयति I, 291, 9 (चित्तं निधानात्); used with negation and added to अरिगयति in an emphasizing manner II, 30, 5. 40, 4. 88, 2. 101, 9. 117, 6. 125, 9. 185, 4. 196, 7.

विलेपनिका = स्तूपनिका, 'le tapis' (Feer) I, 266, 3.

विशारद I, 180, 2 in my opinion = 'knowing how to conduct yourself' (not = «intrépide» Feer).

विषक्ति 'the clinging to' II, 191, 7.

विसंवादयति 'to deceive with words' I, 262, 5.

विक्लेषयति = παράμυατα παρέχειν I, 229, 8. 230, 3. 11. 321, 2.

वृद्धात्ते II, 87, 5.

वैनेय I, 67, 6 (बुद्ध°) and in the *cliché* on

the compassion of the Buddhas and their active assistance I, 17, 6 etc.

वैयावृत्य I, 260, 6. II, 9, 3. 96, 7. 11. The more correct form should be वैयापृत्य the abstract noun regularly made from व्यापृत; this seems to be exstant II, 13, 5, cp. note 2 on that page. — On the office of the *vaiyāvṛtya* see Çikṣāsamuccaya p. 55, 6 f.

वैरमण्य I, 223, 12.

वैराग्यिक see संसारवैराग्यिको धर्मदेशना.

व्यक्त 'prudent, sage' in the standing phrase पण्डितो व्यक्ता मेधावो I, 235, 7. 346, 7. II, 20, 4.

व्यतिसारयति: कथां — I, 229, 2.

व्यपकृष्ट = Pāli *vūpakatṭho*, conjoined with एक, अग्रमत sim. I, 233, 14. II, 194, 15.

व्यपन्नपितवान् 'was ashamed' I, 272, 9.

व्यवकीर्ण II, 107, 3. 5 (पापकैरकुशलैर्धर्मैः).

व्यवदान 'purenness from kleṣas' II, 188, 9 f.

व्याकरण II, 19, 8 with note.

व्याप्तिस = lat. *occupatus*, Germ. *in Anspruch genommen* I, 281, 6.

व्याप्तेप 'absence of mind owing to its being occupied by something else. I, 213, 8.

व्यापद्यते 'to die with anger' I, 286, 5.

व्युत्तिष्ठते 1. with प्रतिमंलपनात् 'to come back from *dhyāna*' in the *cliché* of the preaching Buddha I, 242, 12 etc., also II, 69, 2 and 6; 2. 'to rise (from illness)' II, 87, 11; 3. 'to get up (for a journey)' II, 103, 9. 104, 6.

- व्युपशमन = Pāli *vūpasamanā* II, 114, 12.
 व्रतप्रदेशाः. The five — II, 27, 4.
- शकति I, 290 n. 5.
- शङ्खशिला (a kind of precious stone) I, 184, 5. 201, 3. s. 15. 202, 5. 205, 3.
- शतसहस्र instead of शतसाहस्र I, 32, 5. and cp. Add. and Corr. *supra*, p. 207.
- शब्द (of the neuter gender) I, 3, 14.
- शरण = 'house' in the formula शरणपृष्ठ- (or शरणमभिरूह्य I, 2, 10. 315, 7. II, 47, 8; cp. Divy. 43, 18.
- शैल II, 203, 1; for the rest see अशैल.
- श्रद्धादेय II, 86, 4 with note, and cp. Chān-dogya Upaniṣad IV, 1, 1, where Boehlingk has condemned this transmitted form without sufficient reason.
- श्रमणोद्देश II, 69, 4-7. 70, 1.
- श्राद्ध 'faithful (adherent of the Bauddha dharma)' I, 83, s. 333, 4 and in the *cliché* description of a pious person I, 2, 6. 136, 2 etc.
- श्रावणानुख II, 182, 6, cp. its Tibetan equivalent འཕྲུལ་ལོ་ལྷན་པའི་གཞུང་ལྷན་པའི་སྐུ་.
- पङ्क्तिर्गङ्गाः. The — II, 139, 8.
- संरञ्जनी कथा I, 229, 2. II, 140, 4.
- संराम II, 188, 8 f.
- संवर्तनीयं कुशलमूलम् I, 214, 1.
- संवर्धयति 'to praise' I, 176, 4.
- संव्यवहरति 'to trade' = व्यवहरति I, 204, 11; कुसंव्यवहार 'an unbecoming trade' I, 199, 5.
- संशीलिक (ex conject.) II, 150, 1. 4 with note.
- संसारवैराग्यिकी धर्मदेशना I, 206, 16. 271, 11. II, 84, 8. 162, 9.
- संस्यन्दति = Lat. 'congruere' II, 142, 17. 143, 6. 188, 4.
- संकाटिकृत्य I, 235, 8 with note.
- संकोच almost = 'depression of mind, low spirits' II, 174, 4.
- संज्ञेश II, 188, 9 f.
- संग्राम = 'line of battle' I, 56, 5.
- सङ्गस्थविर II, 75, 7. 136, 5. 7.
- सङ्गाः (plural) I, 50, 7 with note.
- सचराचरे लोके I, 153, 9 in a formula which extols Buddha's unique supremacy.
- सञ्चर epithet of अक्रुशला धर्माः II, 107, 4.
- संज्ञपयति II, 3, 2 with note.
- सट्थारिणः केशरिणः — I, 331, 12.
- सत्कायदृष्टि in the *cliché* descriptive of the conversion of an unbeliever I, 85, 10 etc.
- सह्ववती = श्रापन्नसत्त्वा 'being with child' I, 218, 12. 276, 11.
- सहस्वापतेय 'living property (cattle and slaves)' I, 139, 7.
- सत्थोपवाचन = Pāli *saccakiriyā* I, 48, 6. 49, 2.
- संतति II, 176, 3; परिपक्व° 177, 1. 203, 3; सुपरिपक्वा बुद्धिसंततिः II, 183, 1.
- संतान II, 87, 10 with note.
- संक्षेप II, 188, 8 f.

सभागता 'sharing' I, 180, 4.
 समनुबद्ध 'close following' I, 49, 6, cp. Divy. 68, 24.
 समन्वाहृति 'to bethink (of); to reflect (on)' with gen. or acc. I, 211, 2. 258, 2. 265, 1. II, 66, 9. 129, 12. 138, 13. 139, 3. Note the formula **असमन्वाहृत्य श्रावकप्रत्येकबुद्धानां ज्ञानदर्शनं न प्रवर्तते** I, 244, 19. II, 159, 13.
 समयाचारिका II, 85, 15 with note.
 समाधिक, in the old Sanskritized *gāthā* I, 231, 8 = 'with the excess of one year'. I do not agree with Fleet's interpretation J.R.A.S. of 1906 p. 658, n. 1.
 समुच्छ्रय 'body' I, 162, 4. 166, 19.
 समुद्यत्ते 'they arise' II, 192, 11 and see उद्यता.
 समुदाहरति (with acc. and instr.) 'to address somebody by some name'.
 समुदानयति 'to collect' I, 199, 13.
 समुदानयन 'collection' I, 169, 14.
 समुदाहार in **अक्षराकथासमुदाहार** I, 230, 15; cp. Divy. 143, 15.
 समेति = संस्यन्दति II, 142, 17. 143, 6.
 संप्रवारयति (cp. Index on Divy.) I, 80, 1.
 संबल्ल I, 73, 1. 346, 10.
 समोदनी कथा I, 229, 2. II, 140, 4.
 समोह II, 188, 9 f.
 सर्वपाषण्डिको यज्ञः I, 2, 6.
 सर्वावस्थायां न, a strong negation (Germ. 'durchaus nicht') II, 158, 9.
 सांक्षेपिक II, 107, 5.

सामग्री I, 287, 14 and in the *diché* treating of the inevitable effects of former deeds I, 74, 8 etc.
 सामत्तके 'in the environs of' I, 274, 9. Cp. Divy. 34, 18 etc. सामत्तकेन and Lalitav. (ed. Lefm.) 17, 2 सामत्तेन.
 साम्प्रियं भोजनम् I, 255, 1 f. II, 110, 2 with note.
 साम्बन्धिक II, 37, 9 with note. 46, 4.
 सार्धविहारिन् II, 139, 8.
 सालभञ्जिका, a festival, — PW s. v. शालभञ्जिका — I, 302, 6 f. In the parallel place of the Vicitrakarṇikāvādāna (I. O. MS f. 115 v. 4) it is called शालप्रभञ्जिका.
 सालोहित = 'consanguineous' I, 139, 7.
 सावदानो वैशालो पिण्डाय चरित्वा I, 8, 7.
 सावद्यम् I, 136, 4 with note.
 सुप्रेमक II, 84, 16.
 सुवर्ण in the combination हिरण्यसुवर्ण I, 9, 1. 184, 5. 224, 6. 289, 10. II, 39, 13. 74, 13. 75, 15. Both separated I, 314, 6: प्रयच्छति केचिद्द्विषयं केचित्सुवर्णम्, and Divy. 574, 21 हिरण्यवर्षम् and सुवर्णवर्षम्; ibid. 116, 23 हिरण्येन वा सुवर्णेन वा (cp. 119, 1). As to हिरण्यसुवर्ण cp. Divy. 258, 26. 291, 9. 323, 13. 17. 430, 14. 565, 18. Feer translates here हिरण्य by 'gold' and सुवर्ण by 'silver', and this is probably right.
 सौभाषणिक 'a sayer of beautiful religious sentences' I, 129, 2.
 स्तूप (part of a fortification) II, 115, 8.

स्थापयित्वा = Pāli *thapetvā* 'except' II,
111, 8.

स्थामम् (acc. sing.) II, 122, 1. घ्नरूपस्थाम
II, 135, 4.

स्थामवत् II, 107, 1.

स्नात्र = स्नान I, 71, 1 (title of avad. nr. 13).
286, 8 f.

स्पर्शविहारता I, 326, 1. 10. II, 90, 14. 93, 16.
Cp. Childers on *phāsuviহারo*, s. v.
phāsu.

स्पृक्त्वा (name of a plant with fine flowers)
in the *cliché* of celestials visiting the
Buddha at night I, 259, 12 etc.

स्फालयति, if not rather स्फारयति I, 339, 9.

स्फुट = व्याप्त I, 79, 14. II, 20, 7. 167, 1.
173, 10 with note.

The participle स्फुरत् occurs I, 171, 9,
the absol. स्फुरित्वा I, 24, 4.

स्मृत = Pāli *sato* 'conscious' I, 228, 1.
II, 197, 13.

स्वस्ति as a noun I, 82, 3 (स्वस्तिः). I,
23, 13 (कुशलस्वस्तिना). Likewise स्व-
स्तिस्तेनाभ्याम् I, 129, 9. II, 61, 4. 64, 15;
cp. Divy. 524, 21.

स्वस्था = स्वास्थ्य I, 30, 2 with note.

स्वाध्यायित I, 287, 8. 13. II, 23, 10. 59, 3.
146, 2. 151, 4.

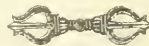
हन् + परा see पराक्त्य.

हम्भो (interjection) II, 202, 1.

हृदिमैत्री I, 79, 14.

हेला (some unknown kind of vessel) I, 224,
6; Feer translates it «bassin».

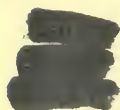
हैरिण्यक goldsmith I, 199, 1 f.

PK
3971
A85
1902

Avadanaśataka
Avadanacataka

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY
